

SARASVATĪ BHAVANA STUDIES

Vol XIV

GENERAL EDITOR

Suratī Narayana Manī Tripathī
Vice-Chancellor
Varanaseya Sanskrit Vishvavidyalaya,
Varanasi

PĀṆINĪYA-DHĀTUPĀṬHA- SAMĪKṢĀ

by

Dr. Bhāgīratha Prasāda Tripathī
Vidyāvāridhī (Ph D.)

VARANASI
1965

Published by,—
Director, Research Institute
Varanaseya Sanskrit Vishvavidyalaya
Varanasi

Printed by —
Manager,
Sansar Press (Private) Ltd ,
Kashipura, Varanasi,

सरस्वतीभवन-अध्ययनमाला

(१४)

पाणिनीयधातुपाठसमीक्षा

लेखकः सम्पादकश्च

डॉ० भागीरथप्रसादत्रिपाठी 'वागीशः शास्त्री'

व्याकरणाचार्यः, विद्यावारिधिः (पी-एच्० डी०)

सीनियर-रिसर्च-फेलो

वाराणस्याम्

१८८७ तमे शकाब्दे

प्राप्तिस्थानम्—

प्रकाशनविभागः

वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयः

वाराणसी—२

मूल्यम्—१८.५०

प्रास्ताविकम्

“एकः शब्दः सम्यग् ज्ञातः सुष्ठु प्रयुक्तः स्वर्गे लोके च कामधुग् भवति” इति श्रुतिः । अनया च भगवत्या श्रुत्या एकस्यापि शब्दस्य सम्यग् ज्ञानेन शोभनप्रयोगेण चैह-लौकिकी पारलौकिकी चेष्टप्राप्तिरभिधीयते । तत्रापि ज्ञानमन्तरा प्रयोगस्य कथमप्य-सम्भवाद् ज्ञानं पूर्वमेवापेक्ष्यते । तज्ज्ञानञ्च व्याकरणादेव भवति । अत एव “ब्राह्मणेन निष्कारणो षडङ्गो वेदोऽध्येयो ज्ञेयश्च । प्रधानञ्च षट्स्वङ्गेषु व्याकरणम्” इति महाभाष्ये उक्तम् । प्राधान्यञ्च व्याकरणस्य शब्दराशेर्वेदस्य स्वसंस्कारार्थं सर्वतः प्रथममपेक्षणीयत्वात् । “वाग् वै पराच्यव्याकृताऽआसीत् । ते वै देवा इन्द्रमब्रुवन्, इमां नो वाचं व्याकुरु” इति तैत्तिरीयात् सर्वतः प्रथममिन्द्रेण वाचो व्याकृतिर्विहिता । तदारभ्य बहुधा व्याकरणानि समजायन्त । लाघवम्, वैज्ञानिकत्वम्, सर्वतः परिपूर्णता, लौकिकवैदिकशब्दानामुभयेषां साधकता चेति दृष्टिकोणैर्विपश्चित्सु पाणिनिव्याकरणस्यैवात्यादर इदानीं यावत् परिदृश्यते । तत्र शब्दानां सारस्येनाव-गमाय प्रकृतिप्रत्ययादिकल्पनं बहोः कालात् प्रचलितैव समाश्रिताऽस्मिन् व्याकरणे । अत एवाथर्वणे—“को धातुः ? किं प्रातिपदिकम् ? कश्च प्रत्ययः ?” इत्युक्तम् । धातु-प्रातिपदिकभेदेन प्रकृतेर्द्वैविध्येऽपि प्रातिपदिकेष्वप्यनुगतो धातुरेव प्रकृतित्वेन मुख्यता-मर्हति । बहुत्र शब्देष्वनुगतः कश्चिद् वर्णसमुदायस्तत्संबद्धः कश्चिदर्थोऽप्यनुभूयमानः सर्वास्वपि भाषासु धातुपदेन व्यपदिश्यते । दधाति बहुषु स्थलेष्वनुगतानर्थानिति धातुः, धीयते वाऽनेकैः शब्दैरनुगतेऽर्थे इति कर्मणि प्रत्ययेन वा निष्पन्नो धातुशब्दः । एतद्विषये गवेषणायां प्रवृत्तेषु विद्वत्सु पाणिनिना धातुपाठरूपेण खिलपाठः कृतः । अन्यैश्च क्षीरतरङ्गिणी, धातुप्रदीपः, धातुवृत्त्यादयो ग्रन्थाः सङ्कलनात्मका विद्वद्भिः कृता भवन्ते । तत्रैषु वर्तमानानां बहूनां धातूनां कुत्रापि प्रयोगादर्शनाद् ह्रिद्विनीमहोदयेन नवशतसंख्याका एव धातवः स्वीकृताः ।

तत्र महाभाष्ये बहूनां शब्दानां व्याकरणेन निष्पन्नान्भूय प्रयुक्तत्वमाशङ्क्य सन्ति शब्दाः प्रयुक्ता एवेति समाधायानुपलब्धिः शङ्कायामुक्तम्—“उपलब्धौ यत्नः क्रियताम् । महान् शब्दस्य प्रयोगविषयः । सप्तद्वीपा वसुमती त्रयो लोकाश्चत्वारो वेदाः साङ्गाः सरहस्या बहुधा भिन्नाः, एकशतमध्वर्युशाखाः, सहस्रवर्त्मा सामवेदः, एकविश-तिधा बाह्वृच्यम्, नवधाऽथर्वणो वेदः, वाकोवाक्यमितिहासः पुराणं वैद्यकमित्येता-वान् शब्दस्य प्रयोगविषयः । किञ्च, बहवः शब्दा देशान्तरे नियतविषयाः । शवतिर्गति-कर्मा कम्बोजेष्वेव, विकार एवैनमार्या भाषन्ते शव इति । हस्मतिः सुराङ्गेषु, रंहतिः प्राच्यमगधेषु, गमिमेव त्वार्याः प्रयुज्यते । दातिर्लवनार्थं प्राच्येषु, दात्रमुदीच्येषु” इति । अस्यैव भाष्योक्तस्यार्थस्याधारमाश्रित्य संस्कृतग्रन्थेषु तत्तद्देशभेदभिन्नेषु भाषासु

प्राकृत-पाली-अवेस्ता—इत्यादिषु तेषां तेषां धातूनां प्रयोगप्रदर्शनेन 'विद्यावारिधिः' इत्याख्यायोपाधये साफल्यमाप्नुवता धातुपाठसमीक्षकेणानुसन्धात्रा स्वकीये निबन्धे स्पष्टीकृतः सर्वेषु धातुषु धातुपाठपठितेषु समादरः, निराकृतश्च द्विट्नीमहोदयस्य सिद्धान्तः । परीक्षकाणां संवेदनेन विषयस्यावलोकनेन चास्य लेखकस्य परिश्रमो बहिष्ठां प्रशंसामर्हति । प्रयासेनानेन च जिज्ञासूनां धातुविषयकज्ञाने महानुपकारः सम्भाव्यते । ग्रन्थेऽस्मिन् धातवो धातूनामर्थास्तत्समधातवस्तदर्थः प्रयोगस्थलानि च तत्तत्साङ्केतिक-शब्दैः प्रकाशितानि । ते च सङ्केताः सूच्याद्यवलोकनेन ज्ञाता भविष्यन्ति । निबन्ध-स्यास्यानुसन्धानात्मकस्य प्रकाशनमिदं बाहुल्येनोपयोगितां भजेदिति कामयमानः स्वकीयैराशीःसंतानैः संयुनक्ति ।

केन्द्रीयविश्वविद्यालयानुदानायोगस्य आर्थिकेन साहाय्येनास्य ग्रन्थस्य मुद्रण संजातमिति विश्वविद्यालयस्य पक्षेण तत्रत्येभ्योऽधिकारिभ्यः साधुवादान् वितरन् विरमति ।

सुरतिनारायणमणित्रिपाठी
वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयस्य
उपकुलपतिः ।

प्रवृत्तिनिमित्तम्

श्रीनन्दनन्दनलीलाधाम्नि वृन्दावने १९५३ ख्रीस्ताब्दे धातुपाठमनुशीलयता मया किमपि नवीन समधिगतमिवानुभूतम् । विपश्चिद्धि. सह सम्भाषणप्रक्रमे जनेनानेन धातुपाठ्यताः प्रायशः समेऽपि धातवो व्यवहृता । सम्भाषणमाकर्ण्य दोषज्ञा “कोऽर्थः । कोऽर्थः ।” इति प्रणय-गदन् । बहुत्र तु “अप्रयुक्तताप्रयोगदोषः । अप्रयुक्तताप्रयोगदोषः ।” इत्येव समाकर्णि मया विद्वज्जनगणनी । एवं सत्यपि नाहं मनागपि विचलितोऽभूव निजपथात् । असकृन्मनसि समुदिता जिज्ञासा—यद्यस्यप्रयुक्तता तर्हि किमिति भगवता पाणिनिना सगृहीता धातव एते ? “नून प्रयोगविषयाः सन्तीमे” इति द्रष्टिष्ठा धारणा प्ररूढा चेतसि मदीये । १९५४ ख्रीस्ताब्दे वाराणसीमुपेतो विद्वद्भिः समं सम्भाषमाणोऽहं बहुभिः प्रत्याख्यातः, अनेकैरुपहसितो भूरिभिश्च प्रतिधाभाजनतां नीतः । शब्दशास्त्रविप्रकाण्डा गुरुचरणा श्रीमद्रघुनाथशर्माणः सम्भ्य-नन्दन् मामकी वर्तनीम्, प्रोदसाहयश्च द्वित्रौल्लोकप्रयोगान् निदर्शयन्त इति मन्मनोमयूरो भूयो नर्तितुं प्राक्रमत जलमुङ्नादमाकर्ण्यैव । तदनु—“सर्वे देशान्तरे ः सर्वे खल्वप्येते शब्दा देशान्तरेषु प्रयुज्यन्ते । न चैवोपलभ्यन्ते । उपलब्धौ यत्न क्रियताम् । महान् शब्दस्य प्रयोग-विषयः । सप्तद्वीपा वसुमती त्रयो लोकाः, चत्वारो वेदाः साङ्गाः सरहस्या बहुधा भिन्ना एक-शतमध्वर्युशाखाः सहस्रवर्त्मा सामवेदः, एकविंशतिधा बाह्व्य नवधाथर्वणो वेद, वाको वाक्यमितिहासः पुराण वैद्यकमित्येतावाच्छब्दस्य प्रयोगविषयः । एतावन्त शब्दस्य प्रयोग-विषयमननुनिशम्य ‘सन्त्यप्रयुक्ता.’ इति वचनं केवल साहसमात्रमेव” इति महाभाष्यमधी-यानस्य मम चेतसि समजनि कोऽप्यपूर्वः प्रमोदः । मया १९५६ ख्रीस्ताब्दतः १९५६ वत्सर यावत् सस्कृतवाङ्मया हिन्दीवाङ्मयाश्च भूयिष्ठा ग्रन्थाः समधीता भाषाज्ञानवर्द्धनोपायाः । एत-द्विषयका बहवो लेखा लिखिताः प्रकाशिताश्च । ततोऽपि मदिष्ट मम पुरस्तात् मूर्तं जातम् । न च कामपि पद्यां दिङ्मूढोऽहमपारयन्निश्चेतुम् ।

१९५९ ख्रीस्ताब्दे वाराणसेयसंस्कृतविश्वविद्यालयमनुसन्धिस्तया समुपेतैन मया-चार्यप्रवराणां श्रीमत्पण्डितक्षेत्रेशचन्द्राणां चट्टोपाध्यायानां साञ्जिध्यमुपालम्भि । तैर्विलियम-ड्वाइट्क्लिन्नीमहोदयस्य धातुपरिशिष्टं समुपस्थापित यत्र क्लिन्नीनर्वशतिसख्याकानेव धातू-नङ्गीचकार द्विसहस्रसख्याकेषु धातुषु, इतरांश्च प्रक्षिसान् मेने । एतद्विषये मार्किन्देशस्य भाषाशास्त्रपत्रिकायाः पञ्चमे खण्डे चतुर्दशे च तेन क्लिन्नीमहाशयेन भूयो लिखितम् । तत्समा-

लोचनाप्रसङ्गेन “डब्ल्यू. जेड. के. एम्.” इत्याख्याया. पत्रिकाया अष्टमे खण्डे गोअर्ग्वूडलर-महाशयेन यल्लिखित तद्विषयेऽपि चट्टोपाध्यायमहाशयेर्मदीयमवधान समाकृष्टम् । बूडलर-महाशयेन दर्शित यद् द्विट्नीद्वारा प्रत्यादिष्टा बहवो धातवः प्राकृतादिभाषासु प्रयुज्यमाना दृश्यन्ते । तदनु तस्यामेव पत्रिकायाम् ओतोफ्राङ्कमहाशयेनाप्येतद्विषये पालिभाषातः सामग्री-माहृत्य परिशिष्टरूपेण लिखितम् ।

श्रीमच्चट्टोपाध्यायानां निर्देशकत्वे (एप्रिल) १९६१ ख्रीस्ताब्दात् १९६३ अक्तूबर-पर्यन्तं भारतशासनीयशिक्षामन्त्रणालयेन ३३०० मुद्रा धातुपाठसमीक्षाग्रन्थरचनार्थं मह्यं प्रदत्ता. (पारम्परिकसंस्कृतपाठशालानां परिणतियोजनायाम्) । श्रीमच्चट्टोपाध्यायेर्वालदे-पॉर्कनरिचितम्—**Alois Walde**, *Vergleichendes Wörterbuch Indogermnischen Sprachen* : herausgegeben und bearbeitet Von Julius pokorny, 1930-1932 (3 Bde) इति कोशमन्यान् ग्रन्थान् दत्त्वा विषय च निर्दिश्य यत् साहाय्यमाचरित तदर्थं ते कोटिशो वन्दनीयाः । अत्र मया कियत् साफल्य-मासादितमितीह प्रेक्षका. प्रमाणम् इति निवेदयते

वा० स० विश्वविद्यालये, }
संवत् २०२२ }
रथयात्रायाम् }

विदुषा विधेयः—
भागीरथप्रसादखिपाठी ‘वागीशः शास्त्री’
ज्येष्ठानुसन्धानपण्डितगणाभ्यन्तरः
(सीनियर-रिसर्च-फेलो)

उपोद्घातः

इह ग्रन्थे क्षीरतरङ्गिणी-धातुप्रदीप-धातुवृत्ति-गतान् सर्वान् सपाठभेदधातुनधिकृत्य गवेपण-प्रवर्तना वर्तते मदीया । शर्व्वर्म (त्रिविष्टपस्रोतस्समुपलब्धधातुपाठ- (अर्थविहीन-) चन्द्र-जैनेन्द्र-काशकृत्स्न-कातन्त्र शाकटायन हेमचन्द्र-वोपदेवानां धातुपाठधातवः समे प्रायशोऽस्मिन् ग्रन्थे सन्ति समाविष्टाः । प्रतिपृष्ठे कृत विभागद्वयम् । प्रथमे विभागे तावत् खण्डद्वयम् । यत्र प्रथमे खण्डे व्याख्येया धातवो द्वितीये च सन्ति समायोजिता अर्थाः । द्वितीये विभागे व्याख्येयधातुभिः सह ध्वनितुलनायै पूर्वोक्तानां निखिलानां धातुपाठानां धातवो वेदनिघण्टुनिरुक्तपुराणपालिप्राकृतादीनां च प्रासङ्गिकी सामग्री समुपन्यस्ता वर्तते । अस्मिन् भागे समुपन्यस्तानां धातूनां स्थापनया सस्कृतधातुविकासपरिचयः शक्येत विज्ञातुम् ।

यद्यपि पूर्वोक्तैकादशधातुपाठानां धातुसूची दशधातुपाठानां चार्थसूची श्रीबालकृष्ण-गजाननपल्लुलेमहोदयेन प्रस्तुताऽस्ति, तथापि तत्रार्था धातूनामनुसारेण नोपलभ्यन्ते । धातूनामस्ति पृथक् सूची, अर्थानाञ्च पृथक् । धातु ज्ञात्वा कश्चन तदीयानिखिलानर्थान् बोद्धुं न प्रभवति, कस्यापि धातोः समस्तानर्थानेकत्र प्राप्तुमपि नहि शक्नोति सारल्येन । सूत्रेषां तु तेषामुपकारिका येषामेतन्निखिलधातुपाठगतधातूनामर्थान् कण्ठस्थीस्युः, साधारणानां कृते निकाम नोपकारिका । उदाहरणतः प्रस्तूयते धातुद्वयम्—√वी धातुरस्येतैष्वर्थेषु—१-गतौ, २-व्याप्तौ, ३-प्रजने, ४-कान्तौ, ५-असने, ६-खादने च । √अब् धातुश्च—१-रक्षणे, २-गतौ, ३-कान्तौ, ४-प्रीतौ, ५-तृप्तौ, ६-अवगमे, ७-प्रवेशे, ८-श्रवणे, ९-स्वाम्यर्थे, १०-याचने, ११-क्रियायाम्, १२-इच्छायाम्, १३-दीप्तौ, १४-अवाप्तौ, १५-आलिङ्गने, १६-हिंसायाम्, १७-आदाने, १८-भागे, १९-वृद्धौ च । सूत्र्यामेकैकोऽर्थोऽकारादिक्रमेण विन्यस्तोऽस्ति तत्र तत्र च तद्धातुरपीति -जिज्ञासु रक्षणेऽर्थे धातु इष्ट्वा ज्ञास्यति—√अब् धातु रक्षणार्थक एवेति । कथं स धातोरनूनकानर्थान्छक्नुयाद् युगपज्ज्ञातुम् ? पाठकैर्धातुदेश एव अर्था लभ्येरन् न त्वर्थदेशे धातवः । एवदृशा सा सूची जिज्ञासूनामेव नैव पण्डितानामपि प्रहेलिका जाता । प्रस्तुते ग्रन्थे भवन्तः कस्मिन्नपि धातौ सर्वधातुपाठानामर्थानेकत्र समुपलभ्यन्तेऽकारादिक्रमके ।

प्रथमविभागस्य प्रथमे खण्डे गणस्य धातुसंख्यायाश्चोल्लेखो विद्यते । मयेह ग्रन्थे क्षीरतरङ्गिणीपाठः प्रामुख्येन गृहीत इति यत्र यत्र धातौ कस्यापि नामोल्लेखो न स्यात् तत्र तत्र क्षीरतरङ्गिण्याः सख्यादि विज्ञानीयम् । यो धातुः क्षीरतरङ्गिण्या नोपलब्धस्तत्र मया धातुप्रदीपस्य सख्या निर्दिष्टा । यत्र च धातुप्रदीपेऽपि यो धातुर्नान्वस्यत तत्र धातुवृत्तेः सख्यासमुल्लेखो व्यधायि । क्षीरतरङ्गिण्याः सस्करणद्वयमधिगतम्—डॉ० ब्रूनोलीबिशूस्सम्पादित मीमांसकयुधिष्ठिरसम्पादित च । द्वितीयस्य सख्यायां भूयस्यव्यवस्थेति मया प्रथमसस्करणगतसख्या समुल्लिखिता । द्वितीये सस्करणे यत्र मनागपि भेदः परिलक्षितस्तत्र मया तत्सख्या सङ्केतिता । धातुवृत्तेर्महीसुर-वाराणसीप्रकाशित सस्करणद्वयं समुपायोजि ।

प्रथमविभागस्य द्वितीये खण्डे परस्मैपदस्थाने (प) इति, आत्मनेपदस्थाने च (आ) इति प्रयुक्त विराजते । अर्थनिर्देशनस्थले क्षीरस्वाम्यादिनाम्नामाद्याभराणि गृहीतानि । यथा—“क्षी मै-सा-श-च-जै काकृ-कात-शा-हे-वो” इति । क्षीरतरङ्गिणी-धातुप्रदीप-धातुवृत्ति-चान्द्रव्याकरण-काश-कृत्स्नशब्दकलापधातुपाठ कातन्त्रधातुपाठ (हस्तलेख)—कविकल्पद्रुमा उपलब्धा इति तत्साहाय्येन विरचितेऽयस्मिन् ग्रन्थे मया बालकृष्णगजाननपल्लसुलेमहाशयस्य सूच्यपि कात्स्न्येन समुपायोजि ।

यद्यप्येकादशधातुपाठैः पाठशुद्धेः प्रकाम निर्णयसम्भवः, तथापि मया सरस्वतीभवन-पुस्तकालयस्थधातुपाठानां सप्तहस्तलेखैः समपादि पाठभेदसङ्कतिः । तेषां सख्यादिनिर्देशः सहा-यकग्रन्थानां सूच्या वीक्षणीयः ।

धातुपाठमवलम्ब्य लिखिताष्टीकाष्टिपण्यश्चैतावच्चिरं यावत् प्रायेण सन्ति कल्पनासम्भूताः । व्याकरणं वस्तुतः प्रयोगमाश्रित्य प्रवर्तते । प्रयोगशरणा वैयाकरणा इति व्याकरणग्रन्थेषु यत्र यत्र समाधिर्न सङ्गच्छते तत्र तत्र ‘लक्ष्यानुसन्धानात्’ ‘अनभिधानात्’ वेति प्रस्तूयते । यथा—‘वचन्ति’ इति रूपं व्याकरणशुद्धमपि नोल्लिख्यते, अनभिधानात् । इत एव कारणाल्लक्ष्यैक-चक्षुष्को लक्षणैकचक्षुष्काज्यायान् आश्रूयते । वैयाकरणैः केवलकल्पनाभिरिदं तथ्यं प्रायेण विस्मृतम् । तैर्लक्ष्याप्यननुसन्धाय सलक्षणानुसन्धानं कल्पनाः प्राबल्येन समाश्रीयन्ते इति ते तथ्येभ्यः सुदूर गताः सन्ति । वैयाकरणा ऐतिह्यतस्तु दवीयस्त्व गच्छन्तो दृश्यन्ते । खातमिदं समीकर्तुं मया भूयः प्रयोगानाश्रित्य धातुसम्बन्धे विचारः प्रवर्तितोऽस्ति । एनमेव प्रयोग शरणीकृत्य द्विट्नी-र्नवशतसख्याकानेव धातूनङ्गीचकार । शेषाश्च धातूनप्रामाणिकान् उज्जुघोष, ते वैयाकरणैः, परतो यथाबुद्धिं सन्निवेशिताः स्युरिति । तेन सकुचितदृशा विचार्येयं धारणां समास्थितासीत् । वस्तुगत्या सस्कृतभाषाप्रयोगविषयो विष्टपेऽस्मिन् तत्सम-तद्भव-देशजेति येन केनापि रूपेण वर्तत एव । सस्कृतवाङ्मयानुपलम्भादेव कमपि धातुमप्रामाणिकमङ्गीकर्तुं न युज्यते । महाभाष्यकृता तथ्यमिदं सुसाधु प्रस्फोरितम्—*सर्वे देशान्तरे*अत्रेति ।

भगवता पतञ्जलिना भाषाणां सुविचारितः स्वरूपपरिचयः प्रास्तावि । तेन समा भाषाः प्रयोग-विषयीकृता इति “सप्तद्वीपा वसुमती, त्रयो लोकाः”—कथनेन मुरूपष्ठं भवति । साधुत्वासाधुत्व- (व्याकरण) विचारस्तु तदा परतः समुद्भवेद् यदा हि सुज्ञाना दिङ्नैयत्यस्य प्रयोगनैयत्यस्य वा चिन्ता जायेत । साधुत्वासाधुत्वविचारे च व्याकरणं मूलम् । व्याकरणं तु परवर्ति । तत्र यथा—“वाचै पराच्यव्याकृता अवदत् । ते देवा इन्द्रमब्रुवन्—इमा नो वाचं व्याकुरु इति” (तैत्तिरीये षष्ठकाण्डे) । अत्र वाण्या अव्याकृतत्वं सुशेयम् । अत्र मान्यता तैः शिष्टप्रयोगमाधृत्य प्रत्यज्ञायि । शिष्टैर्ये ये प्रयोगाः स्वीकृतास्ते ते साधुत्वसवल्लिता प्रख्यापिताः ।

भगवता पतञ्जलिना देशान्तराणां केषाञ्चिन्नामानि प्रयोगभेदाश्च समुदाहृताः—“एतस्मिन् श्रुतिमहति शब्दस्य प्रयोगविषये ते ते शब्दास्तत्र तत्र नियतविषया दृश्यन्ते । तद्यथा—शवतिर्गति-कर्मा कम्बोजेष्वेव भाषितो भवति, विकार एवैनमार्या भाषन्ते शव इति । इहमितिः सुराष्ट्रेषु, रहतिः प्राच्यमध्यमेषु, गमिमेव त्वार्याः प्रयुज्जते । दातिर्लवनाथं प्राच्येषु दात्रमुदीच्येषु (गिरिधरशर्म-सपा.स. ५२ पृ.) द्रष्ट. निरु. २, २, ८ । अद्यत्वे √शव् धातोर्गत्यर्थकत्वं सस्कृतप्रयोगेषु नोपलभ्यते

सत्यपि धातौ √शब् (गव) १/ गनौ (प) इति पाणिन्युल्लिखिते, तत्तर्हि धातोरस्य गत्यर्थकत्वमपलापयितुं शक्यते ? न शक्यते, कम्बोजेषु प्रयोगोपलम्भात् । उक्तभाष्यनिरुक्ताभ्यां सिद्धयति यदेकस्यैव धातोर्देगान्तरेषु भवन्ति भिन्नभिन्ना अर्था इत्यगोषास्ते न शक्यन्ते समग्रहीतुम् । महामुनिना पाणिनिना √शब्धातोरायानुमोदित विकारार्थमनुपदिश्य कम्बोजप्रचलित गत्यर्थ-कत्वमेव समुपदिष्टम्, इत्येतेन व्यज्यते यत् तेन कुत्रापि प्रयुक्ता आख्यातरूपार्था प्राधान्यतो निरूपिताः । फलतो विद्वद्भिः समुपलब्धार्थपर्यन्ते नेयता निश्चेया, देशभेदादर्थानामानन्त्यात् । इह ग्रन्थे धातौ धातौ देशान्तरप्रयुक्तधातूनामर्थानां च सङ्गत्तै यथागति प्रयतितम् ।

तथ्यानि सर्वाण्येतानि समनुव्याय मया ग्रन्थस्यास्य सज्जयै वक्ष्यमाणा सामग्री समुप-योजना—(क) भारोपीयान्याख्यातानि नामानि वा । (ख) भारोपीयान्याख्यातानि नामानि वा । (ग) वेदेभ्यः प्रभृति नाटकादिग्रन्थान् यावत् प्रामाणिकाः प्रयोगाः । (घ) पालिसाहित्ये समुपलब्धाः प्रयोगाः । (ङ) प्राकृतसाहित्ये समासादिताः प्रयोगाः । (च) अपभ्रंशसाहित्ये समधिगताः प्रयोगाः । (छ) हिन्दीसाहित्ये भाषाशाखायां वोपलब्धाः प्रयोगाः । पुलिन्दखण्ड-(>बुन्देलखण्ड) भाषाऽस्ति मदीया मातृभाषेति कोशेष्वनुपलभ्यमानस्तच्छब्दो मया तत्र तत्र लिखित । तद्भाषामयः कोऽपि कोशो नागक्यत प्राप्तु मया । इयं भाषाशाखा खुरई (सागर म० प्र०) स्थस्य भाष्यमाणा प्रभाषेति । (ज) मुण्डारीभाषायां प्राप्ताः प्रयोगाः । (झ)—गणभाषा (पिशाचभाषा)-[देशवाडी प्राकृत]-साहित्ये लब्धा सामग्री । (ञ) कश्मीरभाषेति । लक्षणा-धारेण प्रणीतस्य भट्टिकाव्यस्य प्रयोगाः पूर्वं मया संगृहीता अपि ते पश्चाद् बहिष्कृताः । महाभाष्यप्रयोगास्तु यथेष्टतमङ्गीकृताः ।

निर्वचनप्रामाण्याय—निरुक्तम्, नामलिङ्गानुशासनम् अमरकोशोद्घाटिनी-रामाश्रमी-सहितं च समाश्रिते । क्वचित् स्थलेषूणादिव्युत्पत्तिरपि प्रादर्शित । एकस्यैव शब्दस्यानेकेभ्यो धातुभ्यो व्युत्पादितत्वाद् व्युत्पत्तिः प्रायेण काल्पनिक्येव । उदाहरणत्वेन—अन्त्रशब्दः √अन्त्र १/ धातौ, अभ्रशब्दः √अभ्र १/ धातौ, अर्बुदशब्दः √अर्बु १/ धातौ, अर्वन्शब्दः √अर्व १/ धातौ, ऊर्द्वशब्दः √उर्द् १/ धातौ प्रेक्षणीयः । एवमेवात्र ग्रन्थे सर्वत्र विचारितमस्ति ।

प्रयोगोपस्थापनतत्परतायां मया वैदिकपदानुक्रमकोश—(सम्पूर्णः, खण्डमेकमप्रकाशित विहाय) सेण्टपीटर्सबर्ग(ब्योथलिङ्क-रॉथ)कोश—शब्दकल्पद्रुमप्रभृतयः समाश्रिताः । (द्र० सहायकग्रन्थानां सूची) । वाल्मीकीयरामायण-महाभारत-महाभाष्य-निघण्टु निरुक्त-मनुस्मृति-रघुवश-नैषध-यशस्तिलकचम्पू-प्रभृतीनामभ्रंशः सटीकमनुष्ठित मया पारायणमिति यत्र यत्र विहितश्रीकोल्लेखस्ते ते ग्रन्था मदधीता अवधेया, न तु कोशसंगृहीताः । सेण्टपीटर्सबर्गकोशे महा-भारतस्य पर्वाणि श्लोकसंख्यायां सह निर्दिष्टानि । अध्यायास्तत्र नोल्लिखिताः । सप्तत्यमाने सस्करणे मयाऽध्यायोल्लेखाय प्रयतिष्यते । तत्र वाल्मीकीयरामायणादिश्लोकसंख्यायद्यतनतत्सस्करणश्लो-कादिसंख्यायां न सवदति प्रायशः । तन्माष्टुर्मपीहा ।

भारोपीयाः कोशाः सन्ति शामर्थ्य-(जर्मन)-भाषामयाः । जूलियसपॉर्कनीमहोदयस्य (यावत्प्रकाशित—), वाल्देपॉर्कनीमहोदयस्य च भारोपीयव्युत्पत्तिकोशावभ्रंशो मया पर्यालो-

डितौ जर्मनभाषामयौ । संस्कृतवित्समाजस्य भवेद् बोधगम्या भारोपीयशृङ्खला, स्याच्च तद्विचाराणामिह दिशि प्रवर्तनेत्युद्दिश्य मया सत्यपि भूरिपरिश्रमसाध्ये कर्मणि तत् सर्वमपेक्षितं कर्तुं प्रायत्यत संस्कृतभाषामयम् ।

एतैर्नि शेषैः प्रयासैर्मया धातवः प्रयोगशाणेन परीक्षिताः । हिट्नीर्य धातु नाङ्गी चकार तत्र धात्वादौ ‘+’ एवञ्जातीयकं चिह्नमस्ति सयोजितम् । प्रकृतधातुर्हिट्नीर्यव्याख्यातधातुभ्यो व्यतिरिक्त इति तत्सङ्केताकृतम् । हिट्थ्यननुमोदिता धातव ईदृशा मया प्रायशः प्रयोगैः प्रमाणिताः । एतादृशानां सूची द्रष्टव्या ।

धातूनामुदाहरणानि नहि मस्यन्ते तिङ्प्रयोगा एव, अपि तु नामान्यपि तथा—“अथापि प्रकृतय एवैकेषु भाष्यन्ते विकृतय एकेषु”—निर. २,२,८=धातोराख्यातपदभावेन यः प्रयोगः सा प्रकृतिः । नामीभूतस्य तस्यैव यः प्रयोगः सा विकृतिरिति दुर्गाचार्यः । हिट्नीमहाशयेनापि क्वचिन्नाम्नामेशोदाहरणं प्रास्तावि । दृश्यताम्—√कद् धातुः । अन्येषां परिवर्तमानानामङ्गा-नामपेक्षया मूले यस्य शब्दस्य स्थितिः प्रायशोऽपरिवर्तमानां परिलक्ष्यते स धातुत्वेन परिकल्प्यते । उदाहरणतः स्वर्गादिधातवो ग्राह्याः । कटककुण्डलादि यत् किमप्याभरणं निर्मायेत हेम्ना, तदाकारे भिन्नतापि नाम सम्पद्येत, जातु तन्नामान्यपि भिन्नतामापद्येरन्, मूलतो द्रक्ष्यते काञ्चनमेव न त्वन्यत् । एवमेव शब्दशास्त्रेऽपि—भवति, -बभूव, -भविता, -भूयात्, -अभूत्-प्रभृतिषु ‘भू’ इति भव् इति च स्थैर्यं दृश्यते, यदा हि—अति, अतः, -अन्ति, -व, म, -इता, यात्, -त्-प्रभृतयः प्रत्ययाः परिवर्तमाना भवन्तीति विचार्य वैयाकरणैर्निरधारितः—एतेषां समेषां मूले विद्यते ‘भू’ इति । एतदेवाधृत्य धातूनां तिङ्प्रूपानधिगतत्वेऽपि, सत्स्वेव नामसु, तत्र तत्र सन्ति कल्पिता धातव आचार्यैः । यथा—√शल् १/५२६ रुजायाम्, √शच् १/१६३ व्यक्ताया वाचि, √शट् १/२९६ रुजाविशरणगत्यवसादनेषु, √शट् १/३३७ कैतवे, √शण् १/७९१ प्रभृतयः ।

पाणिनिप्रोक्तास्तदुपदिष्टा वा सन्ति क्रियन्तो धातवः, परतश्च सन्निवेशिताः क्रियन्त इति दुःशको निर्णयः । न चानधिगततिङ्प्रूपनिभानां धातूनां न पाणिनिप्रोक्तत्वमुपदिष्टत्वं वेति वाच्यम्, “शब् गतौ” धातोरपि तथात्वासम्भवात्, तदुल्लेखस्य निरुक्तमहाभाष्ययोः सत्त्वादि-त्यस्माभिः समेऽपि धातून् प्राप्तापाणिनिपरम्परा उररीकार्याः । एतावति द्राघीयसि काले पाणिनीयैः विद्वद्भिर्देशभेदानुसारेण धातुपाठे बहूनां पाठभेदानां सन्निवेशितत्वात् प्राप्तापाणिनिपरम्परा-त्वमस्य साधीयः । केचन पाठभेदा लिपिकानां भ्रान्त्या सञ्जाताः केचिन्मानवबोधेन (द्रष्ट.√कास् (कासि) १/६३७) । प्रयोगदृशा पाणिनीयधातुपाठो गणपाठतोऽपि गरीयान् बरीवर्तीत्यतो यावन्तः पाठभेदा इह सम्प्राप्यन्ते न तावन्तो व्याकरणस्य कस्मिंश्चिदपि ग्रन्थे । एतेनैवास्य प्रचुरप्रचारता शक्यते बोद्धुम् ।

यत्र यादृशः पाठभेदः समासादितः, सङ्गतिं चेष्टमानेन मया तत्र ‘>’ इति शरसङ्काशसङ्केतः समन्वस्थायि । शराणिदिशि पाठभेदोऽवगमनीयः । धातुपाठभेदमतिरिच्य विकासशृङ्खलायोजनेऽपीदमेव चिह्नं सुस्थानीयम् । उक्तपाठभेदे हेतुचतुष्टयमत्र सुस्पष्टं निर्वर्ण्यते—

१-लक्ष्यभेदः, २-देशभेदेनोच्चारणभेदाद् विकासः, ३-हस्तलेखानामस्पष्टतयाऽनवबोधेन च भ्रान्तिः, ४-संहितापाठः ।

१-लक्ष्यग्रन्थेषु प्राप्तरूपाणामनुसारेण केचन वैयाकरणा निर्दिशन्ति धातून् । हेमचन्द्रः $\sqrt{\text{पल्यू}}$ धातुमुल्लिखेत्, तन्मतेन $\sqrt{\text{पल्यू}}$ धातुर्नास्ति । पल्यूल्यतेः प्रयोगः काठ तै. शौ. पै. (संहितासु) लभ्यते । ग्रन्थानामेतैषामध्ययनात् तेन धातुरय निर्दिश्येत । पूर्वं सर्वा वेदशाखा. सर्वैर्नाधीयन्ते स्म । तत्तच्छाखीयास्तत्तच्छाखा अभ्यस्यन्ति स्मेति तत्तत्क्षेत्रेषु तत्तद्ग्रन्थानामेव प्रचारः स्वाभाविकः । $\sqrt{\text{पल्यू}}$ धातु. तैत्रा. १, ३, ५, २ इत्यत्र प्रयुक्तो लभ्यते । धीरवोपौ धातुमिममुल्लिखितुर्न तु $\sqrt{\text{पल्यू}}$ धातुमिति तज्ज्ञाताः काठ. १६, ६, तै २, ५, ५, ६, शौ. १२, ४, ९, पै १७, १६, ९ इति ग्रन्था न स्युः । अन्यथा तौ पल्यूल्यधातुमवश्यमुल्लिखेताम् । इममेव लक्ष्यभेद विचिन्त्य ओलडि १०/९ धातौ धीरस्वाम्याह—“इत्थ लक्षणमलक्ष्यताम् अन्धकुक्कुटीन्यायेन लक्ष्यमनुसरता कियदिव रुष्यामः, कियदिव तुष्यामः” इति । $\sqrt{\text{चर्च्}}$, $\sqrt{\text{छर्छ}}$, $\sqrt{\text{जर्ज}}$, $\sqrt{\text{झर्झ}}$ १/ परिभाषणे (प) इत्यत्र चाह—“किमत्र सत्य देवा ज्ञास्यन्ति” इति । $\sqrt{\text{पुण्}}$ (पुण) १०/ सघाते (प) इत्यत्र च सायण. प्राह—“पुरुषकारे तु ‘पूर्ण’ इति स्वामी ‘पुण’ इति शाकटायन इत्युक्त्वा कोशसिद्धिस्त्वीदृशोऽर्थे कीदृशीति न विद्म इत्युपहसितम्” । अस्तु, $\sqrt{\text{पल्यू}}$ $\sqrt{\text{पल्यू}}$ इत्युभयोर्धात्वोः स्यात् सक्रान्तिः, लिपिदोषात् पकारस्य यकारत्वेन यकारस्य च पकारत्वेनापि बोधसम्भवात् ।

(२) देशभेदेनोच्चारणभेदाद् वर्णेषु जात परिवर्तनम् । एतादृशेषु स्थलेषु विद्यते तत्तद्वर्णवर्णसंक्रमणप्रभूती । $\sqrt{\text{कल्}}$ (कले) १/ हसने धातु. $\sqrt{\text{कक्क्}}$ इति जायमानः सन् $\sqrt{\text{खक्क्}}$ इति विकासमापन्नः । इदं सर्वं तत्र तत्रैव निभालनीयम् । प्रतिधात्वेतादृशा विचाराः सन्ति प्रवर्तिताः । द्रष्ट युगि १/ > जुगि, जुगि १/ > भुगि, इति । वर्णविपर्ययेण $\sqrt{\text{सिह्}}$ १/३१६ h काकृधातुः $\sqrt{\text{हिस्}}$ ७/१९ इति जातः, विलोमक्रमेण वा । एवमेवाथेऽपि $\sqrt{\text{मस्}}$ (मसी) ४/ ‘परिमाणे’ इत्यस्य ‘परिणामे’ इति, $\sqrt{\text{च्यु}}$, $\sqrt{\text{च्युस्}}$ १०/ इत्यत्र ‘सहने’ इत्यस्य च ‘हसने’ इति जातम् ।

(३) इदानीन्तनीव सौविधी लिपिसम्बन्धिनी नासीत् प्राक्तने काले । अग्रतनमिव लिपिसङ्घटनालम्कमैवयमपि सार्वदेशिक नासीत् तदानीम् । एकस्य हस्तलेखस्यानेका भवन्ति स्म प्रतिलिपयः । लिपिकराश्च प्रायशो न भवन्ति स्म विद्वांस इति माक्षिकास्थाने माक्षिका अतिरिच्यान्यस्याक्षरस्यान्यत्वेन बोधो नैसर्गिकः । पूर्वतनस्य लिपिकरस्य त्रुटिभिः सह तस्य त्रुटयोऽपि सन्द्भवा भवन्ति स्म । अनेकेषां लिपिकानामनेका भ्रान्तय पाठभेदे कारण जाताः । यथा— $\sqrt{\text{मेव्}}$ (मेव्) १/ सेचने (प)—नै-सा काकृ-कात, सेवने—क्षी-च-जै-शा-हे । ‘सेचने’ इत्यत्र चकारादधस्तनपङ्क्तेर्घृष्टत्वान्मृष्टत्वाद् वा वकारभ्रान्तिः प्रकाम सिद्धा । वकारादधस्तनभागे मनाञ्जस्या ल्गन्त्वाच्चकारभ्रान्तिरपि निश्चप्रचम्, एवमेव चकारपकारयोः— $\sqrt{\text{व्यप्}}$ १०/९४ क्षये (प) इत्यस्य स्थाने $\sqrt{\text{व्यप्}}$ इति पपाठ कौशिक इति क्षोरः ।

(४) धातुपाठस्य संहितात्वेनोपदेशे “दश रामशराः” इत्यस्य “दशरां मशराः” इति वदनेका जायन्ते विप्रतिपत्तयः । संहितापाठे पूर्वधातोर्बर्णस्य परधातौ सन्निवेशभ्रान्तयः,

पूर्वधात्वर्थाक्षरस्य परधातौ योजनाभ्रमाश्च सन्त्यनेकत्र । यथा—“वृत् ४/ वरणे” इत्यत्र “तप ४/ ऐश्वर्ये वा” इत्यस्य ‘वा’ ‘योजनेन’ वावृत्तु धातुः सम्पादितः । भट्टिकारेण क्वचिच्छब्दमविचार्य लक्षणस्यानुसारेण “ततो वावृत्तमाना सा” ४, २८ इति रचयित्वा ततोऽयग्रे सशीतिरुपस्थापिता । √यु १०/ जुगुप्सायाम् इत्यत्र जुगुप्सायामित्यस्याद्याधर “जु” इति प्रकृते धातौ योजयित्वा गुप्सायाम् इत्यस्य ध्वनिसादृश्येन कुप्सायाम् इति सम्पादितम् इति “युजु कुप्सायाम्” जातः स्वतन्त्रो धातुः । अत्र सन्ति सर्वत्र पाठभेदाः । सर्वे च वैयाकरणा नैकमस्य भजन्ते । विस्तरश-
स्त्विह पुस्तके विलोकनीयम् । सपाठभेद समेषा पाणिनीयधातूना विद्यते संख्या—२३५६ इति ।
भवादेः प्रभृति क्रयादिपर्यन्त १७७४ धातवः, चुगादौ च ५८२ इति ।

अनुपतञ्जलि वैयाकरणैः कल्पनाः सुतमा समाश्रिताः, लक्ष्य प्रति तद्वृत्तपातो नास्ति-
नीकाशः । √तर्ज् (तर्ज) १०/१५१ सतर्जने (आ) इति धातुव्याख्याने श्रीरस्वामी लिखेत्—
“लक्ष्ये तर्जयतीति दृश्यते” इति । भट्टिकारोऽपि ‘तर्जयन्तः’ ७, ३६ इति प्रयुज्येदमीयामेव
प्रवृत्तिं पर्यचययत् । यदा हि महाभारते ‘तर्जयसे’ इत्यस्य द्विःकृत्वो लभ्यते प्रयोगः—५, २४८५,
१४, ९१३ इत्यत्र । प्रयोगशोधन्या शक्यन्ते माष्टुमिमाः सर्वा भ्रान्तयः । मयाऽत्रार्थे यथाप्राप्त-
प्रयोगेण प्रयतितम् । अनेकेषां संस्कृतग्रन्थानां विलोपान्न मदिष्ट सर्वतः पूर्तिमगात् । धातुपाठस्य
प्रतताध्ययनार्थं प्रादेशिकभाषाकोशानां प्रस्तुतिर्निकाममपेक्षणीयेति विरमति

वा० स० विश्वविद्यालये,
संवत् २०२२
रथयानायाम्

विदुषामनुचर —

भागीरथप्रसादस्त्रिपाठी ‘वागीशः शास्त्री’
न्येष्टानुसन्धानपण्डितगणाभ्यन्तरः
(सोनियर-रिसर्च-फेलो)

सङ्केतबोधकसूची संस्कृतादिग्रन्थानाम्

अ = अथर्वशिखोपनिषद् ।

अ को = अमरकोश ।

अ कौ सू = अथर्ववेदीयकौशिकसूत्राणि ।

अधि. = अष्ट्युपनिषद् ।

अचि = अभिधानचिन्तामणिः ।

अद्भुता = अद्भुतब्राह्मणम्

अनर्घरा = अनर्घराघवम्

अना = अमृतनादोपनिषद्

अन्न. = अन्नपूर्णोपनिषद्

अभि = अभिज्ञानशाकुन्तलम्

अमरु = अमरुशतकम्

अ वे = अथर्ववेदः (शौनकसंहिता)

अ वे प्रा = अथर्ववेदप्रातिशाख्यम्

अव्य } = अव्यक्तोपनिषद्
अव्यक्तो. }

अशि. = अथर्वशिर उपनिषद्

१ आ } = आत्मोपनिषद्
आत्मो }

आ. च. } = आख्यातचन्द्रिका
आ. चन्द्रिका }

आनन्दलह = आनन्दलहरीस्तोत्रम् ।

आत्रो. = आत्मबोधोपनिषद्

आर्यासप्तश. = आर्यासप्तशती

आर्षे } = आर्षेयोपनिषद्
आर्षेयो }

आश्व. गृ } = आश्वलायनगृह्यसूत्रम्
आश्व. गृह्य. }

आश्रौ. } = आश्वलायनश्रौतसूत्रम्
आश्व. श्रौ. }

इतिहासो } = इतिहासोपनिषद्

उणा = उणादि.

उत्तररा. } = उत्तरगमचरितम्
उत्तररामच }

ऋ. = ऋग्वेदसंहिता ।

ऋ प्राति = ऋग्वेदप्रातिशाख्यम्

ऋ म (निरुक्तादिटीकोद्धृत-) = ऋग्वेदसंहिता ।

ऐ } = ऐतरेयोपनिषद्
ऐतरेयो. }

ऐआ. = ऐतरेयारण्यकम्

ऐब्रा = ऐतरेयब्राह्मणम्

क. = कपिष्ठल (कठ) कृष्ण यजुर्वेद-संहिता

कठरुद्रो. } = कठरुद्रोपनिषद्
कठरु. }

कठो. = कठोपनिषद्

कथासरि = कथासरित्सागरः

का. = काण्वसंहिता (शुक्लयजुर्वेदीया)

काठ = काठक (चरक) कृष्णयजुर्वेदसंहिता

कादम्ब. = कादम्बरी

का प्र } = काव्यप्रकाशः
कव्यप्र }

काब्रा. = काण्वगोर्लीय शतपथब्राह्मणम्

काशीख = काशीखण्डम् (स्कन्दपुराणस्य)

काश्रौ } = कात्यायनश्रौतसूत्रम्
कात्याश्रौ. }

काला = कालाग्निरुद्रोपनिषद्

किराता. = किरातार्जुनीयम्

कुण्डिको. = कुण्डिकोपनिषद्

कुमारसं. = कुमारसम्भवम्

कु. } = कुणोपनिषद्
कुणो. }

केनो. = केनोपनिषद्

कौ. = कौथुमसामवेदसहिता

कौलो. = कौलोपनिषद्

कौषीतकिब्राह्मणो. = कौषीतकिब्राह्मणोपनिषद्

कौषीतक्या. = कौषीतक्यारण्यकम्

क्रि. र. स = क्रियारत्नसमुच्चय

खि = (ऋग्वेदीय) खिलसूक्तानि

खिसा. = (ऋग्वेदीय-) खिलसूक्तानि

(सातवलेकरसंस्करणम्)

ग. } = गणपत्युपनिषद्
गणपत्यु. }

ग. पु. = गरुडपुराणम्

गरु. } = गरुडोपनिषद्
गरुडो. }

गर्भ. } = गर्भोपनिषद्
गर्भो. }

गी. = (श्रीमद्भगवद्-) गीता ।

गी. गो. } = गीतगोविन्दकाव्यम् ।
गीतगो. }

गु. } = गुह्यकाल्युपनिषद्
गुह्यकाल्यु. }

गोड. = गोपालोत्तरतापिन्युपनिषद्

गोग् } = गोभिलगृह्यसूत्रम्
गोभि. गृ }

गोच. = गोपीचन्दनोपनिषद्

गोपु. = गोपालपूर्वतापिन्युपनिषद्

गोब्रा. = गोपथब्राह्मणम्

च. प. स्तो. = चर्पटपञ्जरीस्तोत्रम्

चरक. = चरकसहिता

चिकि = चिकित्सास्थानम् (सुश्रुतस्य)

छन्दोम. = छन्दोमञ्जरी

छाग. } = छागलेयोपनिषद्
छागलेयो. }

छान्दो } = छान्दोग्योपनिषद्
छान्दोग्यो. }

जावा. = जाबाल्युपनिषद्

जै = जैमिनीयसामवेदसहिता

जैउ = (जैमिनीय-तलवकार-) उपनिषद्ब्राह्मणम्

जैब्रा. = जैमिनीयब्राह्मणम्

ताब्रा. = ताण्ड्यब्राह्मणम्

ति. = तिलकटीका (वाल्मीकीयरामायणे)

ते. } = तेजोबिन्दूपनिषद्
तेजोबिन्दू. }

तै. = तैत्तिरीयकृष्णयजुर्वेदसहिता

तैआ = तैत्तिरीयारण्यकम्

तैउ. = तैत्तिरीयोपनिषद्

तैप्रा. }

तैस. प्रा. } = तैत्तिरीयसहिताप्रातिशाख्यम्

तैब्रा = तैत्तिरीयब्राह्मणम्

त्रिका. = त्रिकाण्डशेषः

त्रिता = त्रिपुरातापिन्युपनिषद्

त्रि. } = त्रिपुरोपनिषद्
त्रिपुरोप. }

दे. भा. = देवीभागवतम्

देव्यु. = देव्युपनिषद्

दैब्रा. = दैवतब्राह्मणम्

त्रिवि. } = त्रिपाद्विभूतिम्
त्रिपाद्विभूतिमहानारायणो } = हानारायणोपनिषद्

नाप } = नारदपरिव्राजकोपनिषद्
नारदपरिव्राजको. }

नाद. } = नादविन्दूपनिषद्
नादविन्दूप. }

निरु. = निरुक्तम्

नि. } = निषण्डः
निघ. }

निर्वा. = निर्वाणोपनिषद्

नील. = नीलकण्ठीया टीका (महाभारतै)

नृपु. } = नृसिंहपूर्वतापिन्यु-
 नृसिंहपूर्वतापिन्यु. } = पनिषद्
 नैष. = नैषधमहाकाव्यम्
 पञ्चत. = पञ्चतन्त्रम्
 पञ्च. ब्रा. } = पञ्चविंशब्राह्मणम्
 पञ्चविं. }
 पा. अ. = पाणिनीयाष्टाध्यायी
 पारमात्मिको = पारमात्मिकोपनिषद्
 पी. } = पीताम्बरोपनिषद्
 पीताम्बरोप. }
 पिं. = पिण्डब्रह्माण्डोपनिषद्
 पै. = पैपलादाऽथर्ववेदसहिता
 प्रका = प्रकाशटीका
 प्रतापरुद्रीय = प्रतापरुद्रीयम्
 प्रश्नो = प्रश्नोपनिषद्
 प्रायश्चि. = प्रायश्चित्तेन्दु
 बटुको. = बटुकोपनिषद्
 बा. } = बाष्कलोपनिषद्
 बाष्कलो }
 बि. } = बिल्वोपनिषद्
 बिल्वो. }
 बृहत्स. } = बृहत्सहिता
 बृ. स. }
 बृहदारण्यको. = बृहदारण्यकोपनिषद्
 बृजा. } = बृहज्जाबालोपनिषद्
 बृहज्जाबालो. }
 ब्रह्मवै } = ब्रह्मवैवर्तपुराणम्
 ब्र. वै पु }
 ब्रसू = ब्रह्मसूत्रम्
 ब्रह्मो = ब्रह्मोपनिषद्
 भ. } = भस्मजाबालोपनिषद्
 भस्मजाबालो. }
 भव. } = भवसतारणोपनिषद्
 भवसतारणो. }
 भा. } = भावनोपनिषद्
 भावनो. }

भा. पु. } = भागवतपुराणम्
 भाग पु. }
 मन्त्रा. } = मन्त्रब्राह्मणम्
 मन्त्रब्रा. }
 मण्डलब्राह्मणो = मण्डलब्राह्मणोपनिषद्
 मत्स्यपु = मत्स्यपुराणम्
 मनु = मनुस्मृतिः
 मन्त्रिको. = मन्त्रिकोपनिषद्
 मन्वर्थ = मन्वर्थमुक्तावली (मनुस्मृतिटीका)
 मभार. = महाभारतम्
 मभाष्य. = महाभाष्यम्
 महा. } = महोपनिषद्
 महो. }
 महावीरच = महावीरचरितम्
 महीध. = महीधरभाष्यम्
 मा = माध्यन्दिनसहिता (शुक्लयजुर्वेदीया)
 मा. पु. } = मार्कण्डेयपुराणम्
 मार्क पु. }
 मालतीमा. = मालतीमाधवम्
 मित्र. = मित्रलाभः
 मुक्तिको. = मुक्तिकोपनिषद्
 मुण्डको. = मुण्डकोपनिषद्
 मुद्राराक्ष. = मुद्राराक्षसम्
 मृच्छ. } = मृच्छकटिकम्
 मृच्छकटि. }
 मेघ.उ. = मेघदूतम् (उत्तर-)
 मेदि. = मेदिनीकोशः
 मै = मैत्रायणी सहिता
 मैत्रि. } = मैत्र्युपनिषद्
 मैत्र्यु }
 मैत्रे. } = मैत्रेय्युपनिषद्
 मैत्रेय्यु }
 (य) वा.स. = (यजुर्वेदीया) वाजसनेयसहिता
 यशस्ति.च. = यशस्तिस्कचम्भूः

याज्ञ. } = याज्ञवल्क्यस्मृतिः
 याज्ञवल्क्य. }
 यो } = योगकुण्डल्युपनिषद्
 योगकुण्डल्यु. }
 योचू. = योगचूडामण्युपनिषद्
 योत. = योगतत्त्वोपनिषद्
 योगि = योगशिलोपनिषद्
 रघु. = रघुवशमहाकाव्यम्
 राजत = राजतरङ्गिणी
 रापू = रामपूर्वतापिन्युपनिषद्
 रार. = रामरहस्योपनिषद्
 रुजा. = रुद्रजाबालोपनिषद्
 रुद्र. = रुद्रहृदयोपनिषद्
 ललित = ललितविस्तर-
 लाट्या. } = लाट्यायनश्रौतसूत्रम्
 लाट्या श्रौ }
 व. } = वनदुर्गोपनिषद्
 वनदुर्गो. }
 वट. } = वटकोपनिषद्
 वटको. }
 वड. } = वरदोत्तरतापिन्युपनिषद्
 वरदोत्तरतापिन्यु. }
 वपू. } = वरदपूर्वतापिन्युपनिषद्
 वरदपूर्वतापिन्यु }
 वरा } = वराहोपनिषद्
 वराहो }
 वा रा. = वाल्मीकीय रामायणम्
 वा. स = वाजसनेयमार्थ्यन्दिनसंहिता ।
 विक्रमाङ्कदेव. = विक्रमाङ्कदेवचरितम्
 वै. प. को. = वैदिकपदानुक्रमकोषः
 श क ड. = शब्दकल्पद्रुमकोशः
 शत्रुञ्जयमा. = शत्रुञ्जयमाहात्म्यम्
 शत सु स = शतकत्रयादिसुभाषितसंग्रहः

शब्रा = शतपथब्राह्मणम्
 शा } = शाण्डिल्योपनिषद्
 शाण्डिल्यो. }
 शाभा = शाङ्खायनारण्यकम्
 शाब्रा } = शाङ्खायनब्राह्मणम्
 शाङ्खा ब्रा. }
 शागृ = शाङ्खायनगृह्यसूत्रम्
 शार्ङ्ग स = शार्ङ्गधरसंहिता
 शाकु. = शाकुन्तलम्
 शाङ्खा.श्रौ } = शाङ्खायनश्रौतसूत्रम्
 शाश्रौ. }
 शि = शिवोपनिषद्
 शिशु. = शिशुपालवधम्
 शौ. = शौनकीयायर्ववेदसंहिता
 श्वे. } = श्वेताश्वतरोपनिषद्
 श्वेताश्वतरो }
 श्री.व्या = श्रीधरीया व्याख्या (गीतायाम्)
 षब्रा. = षड्विंशब्राह्मणम्
 सब्रा = सहितोपनिषद्ब्राह्मणम्
 सन्या. } = सन्यासोपनिषद्
 सन्यासो }
 ससा. } = सर्वसारोपनिषद्
 सर्वसारो. }
 साब्रा. = सामविधानब्राह्मणम्
 सा भा = सायणीय भाष्यम्
 सार. = सामरहस्योपनिषद्
 सुबा = सुबालोपनिषद्
 सौ. = सौभाग्यलक्ष्म्युपनिषद्
 स्क.पु = स्कन्दपुराणम्
 सजी. = सजीविनी (महिम्नाथटीका)
 हरिवश. = हरिवशपुराणम्
 ह } = हसोपनिषद्
 हसो. }

सङ्केतबोधकसूची पालिग्रन्थानाम्

अगुत्तर. = अगुत्तरनिकाय-
 दीघ = दीघनिकाय-

मज्झिम. = मज्झिमनिकाय-
 विनय = विनयपिटक-

सयुक्त. = सयुक्तनिकाय-

सद्दनी. = सद्दनीति-

सङ्केतबोधकसूची प्राकृतापभ्रंश-(भाषा)-ग्रन्थानाम्

अभि. = अभिज्ञानशाकुन्तल-

आचा. = आचाराङ्गसूत्र-

आवम = आवश्यकसूत्र- (मलयगिरिटीका)

उप. = उपदेशपद- (हस्तलिखित-)

उपपृ. = उपदेशपद- (जैनविद्या-
प्रचारकवर्ग, पालीताणा-)

उव. = उवएसमाला

उवा = उवासगदसाओ

ओघ = ओघनिर्युक्ति-

औप. = औपपातिकसूत्र-

कप्प. = कल्पसूत्र-

कप्पू. = कर्पूरमञ्जरी-

कस = (बृहत्) कल्पसूत्र-

काल. = कालकाचार्यकथानक-

कुप्र = कुमारपालप्रतिबोध-

कुमा. = कुमारपालचरित-

गउड. = गउडवहो

गा. = गाथासप्तशती

जी. = जीवविचार-

जीवस. = जीवसमासप्रकरण-

ठा. = ठाणङ्गसुत्त (स्थानाङ्गसूत्र-)

णाया. = णायाधम्मकहासुत्त-

णदि. = णदिसूत्र-

तदु. = तदुल्लवेयालियपयन्नो

ती. = तीर्थकल्प-

दस = दसवैकालिकसूत्र-

दसनि. = दसवैकालिकनिर्युक्ति-

दे. } = देशीनाममाला
दे. ना. }

देवे = देवेन्द्रस्तवप्रकीर्णक-

धर्मवि. = धर्मविधिप्रकरण- (सटीक-)

धर्मस. = धर्मसग्रहणी

धर्मा = धर्माभ्युदय-

* नाट = नाटकीयप्राकृतशब्दसूची ।

* नाट-सा = साहित्यदर्पण-

निचू. = निशीथचूर्णि-

निर. = निरयावलीसूत्र-

पच. = पचसग्रह-

पचा. = पचासकप्रकरण-

पउम. = { पउमचरिअ
                  { पउमचरिय

पडि. = पचप्रतिक्रमणसूत्र-

पण्ण. = पण्णवणासुत्त-

पण्ह. = प्रश्नव्याकरणसूत्र-

पव. = प्रवचनसारोद्धार-

पाअ. = पाइअलच्छीनाममाला

पा. स. म. = पाइअसद्महण्णवो

पिंग. = प्राकृतपिंगल-

पिंड = पिंडनिर्युक्ति-

पिंडभा = पिंडनिर्युक्तिभाष्य

पि. = प्रामातिक देर प्राकृत स्पाखन्

प्रयौ. = प्रतिज्ञायौगन्धरायण-

प्राप्र. = प्राकृतप्रकाश-

प्रामा. = प्राकृतमार्गोपदेशिका

प्रासू. = प्राकृतसूक्तखमाला

भग. = भगवतीसूत्र-

भत्त. = भत्तपरिण्णापयन्नो

भवि. = भविस(य)त्तकहा

* द्र. 'पाइअसद्महण्णवो' इति प्राकृतशब्दकोशः ।

महा. = आउस् गोव्याल्ले एरस्यालुगन् इन्
 महाराष्ट्री
 मै = मैथिलीकल्याण-
 मोह. = मोहाराजपराजय-
 रभा. = रभामजरी
 रत्ना = रत्नावली (नाटिका)
 रयण. = रयणसेहर्निवकहा
 राज = अभिधानराजेन्द्र-
 वव = व्यवहारसूत्र- (सभाष्य-)
 वाग्भ = वाग्भटकाव्यानुशासन-
 विक्र. = विक्रमोर्वशीय-
 विपा = विपाकश्रुत-
 विसे = विशेषावश्यकभाष्य-
 वेणी. = वेणीसहार-
 वै. = वैराग्यशतक-
 श्रा. = श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्ति-
 स. } = सबोधसत्तरी
 सबो. }
 सक्षि = सक्षितसार-
 सबोध. = सबोधप्रकरण-

सवेग = सवेगमजरी
 स = समराइच्चकहा
 सट्टि = सट्टिसयपयरण-
 सण. = मन्तकुमारचरित-
 सम. = समवायागसूत्र-
 सम्म. = सम्मत्तिसूत्र-
 सम्मत्त. = सम्यक्त्वसत्तति-
 सम्य. = सम्यक्त्वस्वरूपपञ्चीसी-
 सम्यक्त्वो. = सम्यक्त्वोत्पादविधिकुलक-
 सिरि. = सिरिसिर्वाल्कहा-
 सुख = सुखबोधा टीका (उत्तराध्ययनस्य)
 सुज. = सूर्यप्रशति-
 सुपा. = सुपासनाहचरिअ-
 सुर. = सुरसुदरीचरिअ-
 सूअ. = सूअगडागसुत-
 सूअनि. = सूत्रकृताङ्गनियुक्ति-
 से = सेतुबध-
 हित. = हितोपदेशसारकुलक-
 हेका. = हेमचन्द्रकाव्यानुशासन-

हिन्दीग्रन्थः

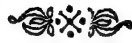
अ. अ. }
 अभि. अनु. } = अभिधान अनुशीलन

आंग्ल-शार्मण्यादि ग्रन्थानां सङ्केत-बोधकसूची

डब्ल्यू. जेड्. के. ऐम्. = विणना ओरिएण्टल
 जर्नल्
 अमे. ओ. सो. जर्नल् = अमेरिकन्
 ओरिएण्टल सोसाइटी जर्नल् ।
 जंड् डी. डी. ऐम्. जी. = Zeitschrift
 der Deutschen Morgenländ-
 ischen Gesellschaft
 पी. टी. ऐस्. पालि-डिक्श. =
 पाली टेक्स्ट् सोसाइटी पालि डिक्शनरी
 पि. = ग्रामातिक् देर् प्राकृत स्पाखन्

पीटर्सब. = (सेंट) पीटर्सबर्ग (सस्कृत)
 व्योर्थर् बुख् — व्योथलिङ्क
 आत्तो : राथ रुदाल्फ् ।
 महा = आउस् गोव्याल्ले-एरस्यालु गन् इन्
 महाराष्ट्री
 मा. विलि. = मानियर् विलियम् : (सस्कृत-
 इंग्लिश्-डिक्शनरी)
 B K A = Barret, (L C. : The)
 Kashmirian Atharva-
 veda (with critical
 notes)

G R V=Geldner, (K F der)	Vedic) Grammar
Rgveda (I-IV übersetzt und erläutert)	O R N=Oldenburg (H) Vedic (Hymns, trans.)
G W =Grassmann, (H) Wort- erbuch (zum Rgveda)	W A G=Wackernagel, (J): Altindische Gramm- atik
M V G=Macdonnell, (A A	

सामान्यसङ्केताः

अक = अकर्मक—

अङ्घ्रा. = अङ्घ्रासस्करणे (अप्रकाशितो-
पनिषद्)

आ. } = आश्वासः
आश्वा

(आ) = आत्मनेपदम्

आन. = आनन्दाश्रमसंस्करण—

कवकृ. = कर्मणि वर्तमानकृदन्तः

कात = कातन्त्र (व्याकरणम्)

काकृ = काशकृत्स्न—

कृ. = कृत्यप्रत्ययान्तः

क्रि. = क्रियापदम्

क्षी = क्षीरस्वामी

क्षी. = क्षीरतरङ्गिणी

गी.प्रे.स. = गीताप्रेसगोरखपुरीयसंस्करणम्

च = चन्द्रः (चान्द्रव्याकरणम्)

चौ.स. = चौखम्बासंस्करणम्

जू. = जूलियस् (पॉकर्नी)

जै = जैनेन्द्रव्याकरणम्

टी = टीका

तु. } = तुलनीय—(तुलना कार्या)
तुल.

देश. = देशज.

तौदा. = तौदादिक—

द्र. } = द्रष्टव्य—
द्रष्ट.

धा. = धातुः

नाप. = नाम (परकृ) पद—

नाधा. } = नामधातुः ।
नामधा.

निसा. = निर्णयसागरसंस्करण—

(प) = परस्मैपदम्

पाठा. = पाठान्तरम्—

पाभे = पाठभेदः

पुरुष = पुरुषकार.

पृ = पृष्ठम्

प्रपु = प्रथमपुरुष.

प्रभृ = प्रभृति—

प्रयो. = प्रयोजक—(प्रेरणार्थकणिजन्तः)

प्रे. = प्रेरणा (प्रेरक—)

व्योथ = व्योथलिङ्क (पीटर्सबर्गसंस्कृतकोशः)

भकृ. = भविष्यकृदन्तः

भवि. = भविष्यत्काल.

भाप = भावपरकपद—

भूका = भूतकालः

भूकृ. = भूतकृदन्त.

मपु = मध्यमपुरुष.

मुपा. = मुद्रितपाठ—(प्राग्—)

मै = मैत्रेयः

यक्र. = यथाक्रम—

यु.मी.स. = युधिष्ठिरमीमांसकसंस्करण—

लाल. = लालकविः ([हि.] छत्रप्रकाशस्य रचयिता)

वकृ. = वर्तमानकृदन्तः

वा = वालदे (पॉकर्नीः)

वि.व.शा. = विश्वबन्धुशास्त्री

वे = वेङ्कटात्मज-माधव-भाष्य—(ऋ.)

वैतु. = वैपरीत्येन तुलनीय—

वै.प.को. } = वैदिकपदानुक्रमकोषः
वैदि.प.को.

वो = वोपदेवः

श = शर्ववर्मा

शा = शाकटायनः

संक्रु = संबन्धकक्रुदन्तः

सा = सायणः

सू = सूत्रम्

स्क. = स्कन्दस्वामिकृतभाष्य-

ह ले. = हस्तलेख-

हे = हेमचन्द्र.

हेक्रु = हेत्वर्थक्रुदन्त.

हि = हिट्नी. (विलियम् ड्वाइट्)

* एतच्चिह्नयुतस्य शब्दस्य प्रयोगो हिन्द्या.

पद्य एव ज्ञेयः । भारोपीयभाषायाम् एतच्चिह्न-

युतः शब्द कावपनिकोऽवधेयः ।

† एतच्चिह्नयुत' शब्द प्रादेशिको निश्चेय.

‡ एतच्चिह्नाङ्कित शब्दः ग्राम्यो निर्धारणीयः ।

—इद चिह्नम् 'इति' इत्यर्थकम् ।

~ अक्षराधोभागे लग्नमिद चिह्न तालव्यस्थान-
बोधकम् ।

^ इद चिह्नम् अर्द्धस्यैकारस्य बोधकम् ।

• इद चिह्न ० इत्यस्य बोधकम्

सङ्केतबोधकसूची भाषाणाम्

अप. = अपभ्रञ्ज-
 अफगा. = अफगान्-
 अमे = अमेनियन्-
 अलेम = अलेमनिक्-
 अल्बे = अल्बेनियन्-
 अवे. = अवेस्ता-
 आइस् = आइसलैण्डिक्-
 आस्ते. = आस्तेतन्-
 ईग्लि. = ईग्लिश्-
 इता = इतालियन्-
 इरा = इरानियन्-
 इरि. = आइरिश्-
 ऍग्लो-सैक्सॉ. = ऍग्लो सैक्सॉन्-
 किम्रि = किम्रिक्-
 गॉथि. = गॉथिक् (Gothic)
 गाथि-अवे = गाथिक-अवेस्ता-
 गुर्जरभा = गुर्जरभाषा
 च स्ला = चर्च स्लावोनिक्-
 डिग. = डिगल-
 न उ. ज. = नवीनोच्चजर्मन्-
 न पर्सि. = नवीनपर्सियन्-
 न. ब्रेटॉ. = नवीनब्रेटॉनिक्-
 नार्वे. = नार्वे (नार्वेजियन्-)
 पु. आइस्. = पुरातन-आइसलैण्डिक्-
 पु. आस्क. (ao.) = पुरातन-आस्कन्-
 पु इरि. = पुरातन-आइरिश्-
 पु. उ. ज. = पुरातनोच्चजर्मन्-
 पु च स्ला. = पुरातनचर्चस्लावोनिक्-
 पु नार्दि. = पुरातननार्दिक्-
 पु. प्र. = पुरातनप्रशियन्

पु बुल्गा = पुरातनबुल्गारियन्-
 पु ब्रेटॉ. = पुरातन ब्रेटॉनिक्-
 पु. म उ ज. = पुरातनमध्योच्चजर्मन्-
 पु रसन् = पुरातनरसन्-
 पुरा हि = पुरातनहिन्दी-
 पु लिथु = पुरातनलिथुआनियन्-
 पु सैक्सॉ = पुरातनसैक्सॉन्-
 बगा = बगला-
 बु ख. = बुदेल्खण्डीय-
 बुल्गा = बुल्गारियन्-
 बोहे = बोहेमियन्-
 ब्रेटॉ. = ब्रेटॉनिक्-
 म ईग्लि. (mengl) = मध्य ईग्लिश्-
 म इरि. = मध्य आइरिश्-
 म किम्रि = मध्यकिम्रिक्-
 म ज = मध्यजर्मन्-
 म नीदै. = मध्यनीदैलैण्डिक्-
 मरा = महाराष्ट्रिय-
 मैथि = मैथिल-
 लिथु = लिथुआनियन्-
 लेट्टि. = लेट्टिश्-
 लैति. = लैतिन्-
 शौ. = शौरसेनी
 स. = संस्कृत-
 सर्बि. = सर्बियन्-
 सैर्वो क्रोटि. = सैर्वो-क्रोटियन्-
 स्वीडि. = स्वीडिश्-
 स्ला. } = स्लावोनिक्-
 स्लावो. }

विषयसूची

विषय	पृष्ठसंख्या
१—प्रास्ताविकम्	क-ख
२—प्रवृत्तिनिमित्तम्	ग-घ
३—उपोद्घातः	ङ-ञ
४—सङ्केतबोधकसूची संस्कृतादिग्रन्थानाम्	ट-थ
५—सामान्यसङ्केताः	द-ध
६—सङ्केतबोधकसूची भाषाणाम्	न
७—पाणिनीयधातुपाठसमीक्षा	१-७३४
(क) *वादे. प्रभृतिः क्रियाद्यन्ता धातवः.	१-१६६
(ख) चुरादिगणधातवः.	५६७-७३४
८—हिट्नीमहोदयेन न्यस्कृता इह ग्रन्थे च प्रयोगैः साधिता धातवः	७३५-७४९
९—अनुपलब्धप्रयोगा धातवः	७५०-७६१
१०—साक्षादुपयोजितानां ग्रन्थानां सूची	७६२-७६४
११—शुद्धिपत्रम्	७६५

पाणिनीयधातुपाठसमीक्षा

रघुनाथं शिवं नत्वा क्षेत्रेशं च गुरुद्वयम् ।

धातुपाठसमीक्षेयं तन्यते लक्ष्यसाधना ॥

√अह् (अहि) १/६२८	गतौ (आ)	√अङ् (अगि) १/१४५
श ×	क्षी-मै-सा-च-जै-	गत्यर्थः (प) ।
	कात-शा-हे ।	√अङ् (अघि) १/१०५
	वक्रगतौ—काकृ ।	गत्याक्षेपे (आ) ।
	गते—वो ।	√अघ् १/४१३ गत्याक्षेपे
		(आ) काकृ ।
		√अह् १/३१९ कलुषे (प)
		काकृ ।
		√अह् १/३१६ हिसागत्योः
		(प) काकृ ।
		√अह् (अहि) १०/
		भासार्थः (प) ।

क—अघ् (अथवा एघ्) = संकीर्णम्, कारावासे, बन्धने । * अघोस्—, अघोस् = क्रूरता । लैति.—अंगार् = बन्धने, व्यग्रता, मनःशरीरवेदना, दुःखम् । अंगुस्—तुस् = संकीर्णम्, कारावासे, बन्धने । पु फ्रि अंगोस्त्, पु ड. ज. अंगुस्त्, म. ड. ज. अंगस्त्, पु. च. स्ला. अजोस्त् = काग, बन्धनम् । लिथु. अक्स्तस् = संकीर्णम्, कारावासे—वा. पाँकनीः ।

ख—अवे. अंजह् = अपेक्षा, आपत्, बन्धनम्, कारावासः ।

ग—अहस् क ४, २, ९ । अंहतिः—ऋ ८, ६४, ९ । अङ्घ्रि काठ १, १२ । मा २, ८ ।

+√अक् (अक) १/७८६	कुटिलायां गतौ (प)	√अच् (अचु) १/८४७ गतौ
श ×	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-कात-	(प) इत्येके—क्षी ।
	शा-हे ।	√अख् १/३८ गतौ (प)
	वक्रगते—वो ।	काकृ ।

✓अग् (अग) १/७८७
कुटिलायां गतौ (प) ।
✓अक् (अकि) १/८४
लक्षणे (आ) ।

✓अङ्क् १/८४ उत्तरधातोर्व्याख्यानमवलोकनीयम् ।

✓अक्ष् (अक्षू) १/६४५ व्याप्तौ संघाते च श ×
क्षी-मै-सा-जै-काकृ-कात-
शा-हे ।
व्याप्तौ—च
व्याप्तिसंहत्योः—बो ।
✓अश् (अशू) ५/१८ व्याप्तौ
(आ) क्षी-मै ।
व्याप्तौ संघाते च—सा-हे ।
✓अक्ष् ५/ व्याप्तिसंहत्योः
(प) श-बो ।
✓अक्ष् १/५१५ खेलने (आ) ।
आष्ट (निघ. २/१८) =
व्याप्तिकर्मा ।
✓अह् (अह) ५/२६
व्याप्तौ (आ) ।

क—अगु = प्रेरणे, उन्नतौ, शुद्धौ । अगुस्, —अकुस् = स्कन्धः, आधारः ।
लैति. —अक्सिस् = तनुदण्डः, पक्षमध्यवर्तिनी नाडी । लिथु. —असिस् । लेट्टिस्—
अस् । पु. च. स्ला.—ऑस । पु. ड. ज.—अहस, न. ड. ज.—अल्से = अक्षः—बा.
पॉकनीः ।

ग—(१) अक्ष्णुते, अक्ष्णुयात्—मै ४, २, ९ । (२) अक्षतु—पै १०, २, ३ ।
ब्रह्मलोकं समक्षसे—वा० रा० २, ५२, ८६ ।

✓अक्ष् > ✓अश् > ✓अह् इति क्रमिको विकासो लक्ष्यते । भ्वादि-स्वा-
द्युभयत्रत्योऽयं धातुः सौविध्यार्थं भ्वादावेव पठितः पाणिनिना विकसितशप्शुतया
चोपदिष्टः (पा ३/१/७५) ।

+✓अग् (अग) १/७८७ कुटिलायां गतौ (प) श ×
क्षी-मै-सा-च-जै-कात-शा ।
अकवत् (=कुटिलायां
गतौ) हे ।
वक्रगते—बो ।
✓अज् (अज) १/ गति-
क्षेपणयोः (प) ।
✓अज् १/६०४ कुटिलायां
गतौ (प) काकृ ।
✓अक् (अक) १/ कुटिलायां
गतौ (प) ।

(काकु — √ अज्) कुटिलायां गतौ—काकु । √ अग् १/४१० आदाने (आ) काकु ।

संभवतो लैपिकी स्खलतिः ।

अग्रम् — निरु. ६, ३, १ ।

क—अग्रो—अथवा—अग्रो = निश्चितः कण्टकः, (उच्चम्, प्रथमम्) अग्रम्—वा पौर्णमी ।

ख—अवे. अग्र = उच्चम्, परिधिः, स्थानम् ।

ग—अग्निनाग्निः समिध्यते—ऋ १, १०, ६ । प्रत्यग्रं शृणीहि—ऋ ३, ३०, १७ ।

छ—अगरना ॐ = अग्रे गमनम्, अग्रे भवनम् ।

छ—अगुआना (अग्रु—नि. १/१३—नदीनामवेयम् । २, ५—अङ्गुलि-नाम-वेयम्) = अग्रेकरणम् ।

+ √ अङ्क् (अकि) १/८४ लक्षणे (आ)

√ अञ्क् (अचि) १/८४७ गतौ (उ) ।

श ×

क्षी-मै-सा-च-जै-काकु-
कात-शा ।

√ अञ्क् (अञ्चु) १/१८५ गतिपूजनयोः (प) ।

लक्षणे गतौ च—हे ।

√ अञ्क् (अञ्चु) १०/२११ विशेषणे (प) ।

लक्ष्मणि गत्याञ्च—वो ।

√ अङ्क् (अगि) १/१४५ गत्यर्थः (प) ।

√ अङ्क् (अङ्ग) १०/३७३ लक्षणयोः (प) ।

√ अङ्क् (अङ्ग) १०/३७२ पदलक्षणयोः (प) इत्येके—क्षी ।

√ अङ्क् (अङ्ग) १०/३७३ पदलक्षणयोः (प) इत्यन्ये—क्षी ।

(लक्षणम् = चिह्नम्—क्षी)

क—अङ्क्—न्युञ्जीभावे, कौटिल्ये ।

ख—अवे. —अङ्क = वडिशम्, ग्रहणम्, विपत्, शङ्कुः, पिधानम् । अङ्कस्-नेह् = कविका, शासनम्, संथमः—वा. पौर्णमीः ।

ग—अङ्काः—ऋ १, १६२, १३ ।

छ—√ अङ्कना ॐ

छ—√अँकना=(१) अङ्कनम्, (२) मापनम्, (३) अनुमितिकरणम्, निर्णयनम् ।

अङ्गेति क्षिप्रनाम । अञ्चितमेवाङ्कितं भवति (निरु ५/१७) इत्ययं धातुः √अञ्च् १/८४७ गतौ, √अङ् १/१४५ गत्यर्थः, (√अङ् १०/३७३ पदलक्षणयोः) प्रभृतिधातुभिः संबध्नाति । जी बुद्धरमतेन (डब्ल्यू. जेड के एम्.—वियेना-शोधपत्रिकाया अष्टमे बन्धे, १८९४ ई., १७-४२ पृ.) जरुमर एङ्ग्रेन-महाशयस्य मतेन च (अमे. ओ. सो. ज. एकादशे बन्धे, १-५४ पृ.) निरनुनासिका धातवः सति सम्भवे सानुनासिका भवन्ति । व्याकरणदृशापि “अकाराः” निरनुनासिक-सानुनासिकभेदेनाष्टादशविधाः सम्पद्यन्ते-इति √अच् धातुः √अञ्च्, √अक् धातुश्च √अङ्क इति भेद प्रपद्येते । एवमेव सर्वत्रावगमनीयम् । शास्त्री विश्वबन्धुरपि वैदिकपदानुक्रमकोशे (संहिताभागे) अङ्कशब्दस्य टिप्पण्यां लिखति—“कौटिल्यार्थेन √अक इत्यनेनापि नुमागमनिपातनतो यथाकथमपि सम्बन्धः साध्यतामर्थानुसन्धानतः” । आवेस्तः “अक” शब्दोऽप्यङ्कशब्दस्य पूर्वावस्था लक्षयतीति ।

+√अङ्ग (अगि) १/१४५ गत्यर्थः (प)

√अञ्च् (अचि) १/५४७ गतौ (उ) ।

श X

क्षी-मै-सा-च-कात ।

गतौ—जै-शा-हे ।

गत्याम्—वो ।

पूर्वधातोः समग्रा ध्वनयो बोधनीयाः ।

काङ्-√रिङ् (रिगि)

गतौ—काङ् ।

परन्तु टीकायाम्

अङ्कयन् (=वर्णानालो-
ढयन् शनैः शनैः)—शत्रा-
१, ७, २, १७ ।

पर्यङ्कयाते—ऋ. १०,
१६, ७ ।

अङ्गति, इति तिष्ठति ।

क—अक्=न्युब्जीभावे, कौटिल्ये, अङ्—। पु उ. ज. एङ्=ग्रीवापृष्ठदेशः, जङ्वा । पु. उ. ज. अङ्गो, अङ्गुल = कण्टकः । पु. आइस् अङ्गि, एङ्गो-सै. ओङ् = अग्रम्, कण्टकः—वा. पॉर्कनीः ।

ख—अवे. अङ्गुस्त = अङ्गुष्ठः—वा. पॉर्कनीः ।

ग—पल्यङ्ग्यन्ते—शत्रा० ३, ९, २, १६ अनवस्थाने । पल्यङ्ग्यमाने २, ३, ३, १२ । (सा तेऽङ्गे त्वङ्गत्तु—नलोदये १/२३) । पल्यङ्ग्य—१, ७, १, १८ । कात्या. श्रौ. ८, २, १ ।

घ—अग—जातक ५, १९, ७ ।

छ—आङ्ग *† = अङ्गम् ।

छ—अंगवना ∞ = (१) अङ्गीकरणम्, (२) आच्छादनम्, (३) सहनम् ।
 + √अङ् (अचि) गत्याक्षेपे (आ) √अह् (अहि) (१/६०८)
 १/१०५ गतौ (आ) । वक्रगत्याम्—
 श × क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- काकृ ।
 कात शा-हे । √अच् १/४१३ गत्याक्षेपे
 गते निन्दाग्म्भजवेपु-वो । (आ) काकृ ।

गत्याक्षेपः = वेगगतिर्गमनारम्भो वा-क्षी ।

क—द्रष्ट √अह् १/६२८ ।

ग—अङ्घ्रिः-मा २, ८ ।

अयम्, √अह् १/६०८ (आ) धातुश्च मिथः सक्तान्तौ । अवशब्दोऽय-
 स्माद् व्युत्पद्यते-पचाद्यच् ३, १/१३४। आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्न तुम् । इह √अच्
 १/४१३ गत्याक्षेपे (आ) काकृ-धातुस्तुलनीयः ।

√अच् (अचु) १/८४७ गतौ (उ) इत्येके-क्षी < √अञ्च् (अचि) गतौ (उ) ।
 श-च-जै-काकृ कात- क्षी-सा-हे । √अज् (अज) १/२२६
 वो × गतिक्षेपणयोः (प) ।
 गतौ याचने च—मै । √अच्छ् १/३५५ गतौ
 (प) काकृ ।
 √अक् (अक) १/७८६
 कुटिलायां गतौ (प) ।

क—अक् = न्युञ्जीभावे, कौटिल्यम्-वा. पौकनीः ।

ग—पर्यचामि हृदा मतिम्-ऋ १०, ११९, ५ । अङ्गुलीः-न्यचति-शत्रा.
 ३, १, ३, २५ । अप अच-ऋ ९, ९७, ५४, कौ २, ४५६, जै ३, ३४, १४ ।

√अज् (अज) १/२२६ गतिक्षेपणयोः (प) √अच् (अचु) १/८४७ गतौ
 श × क्षी-मै-सा-जै । (प) इत्येके-क्षी ।
 गतौ - च । √अञ्च् (अञ्चु) १/१८५
 गतौ क्षेपणे च—काकृ- गतिपूजनयोः (प) ।
 कात-शा-हे । √अञ्ज् (अञ्जू) ७/२१
 क्षेपे गते—वो । व्यक्तिभ्रक्षणगतिषु (प) ।
 √अग् (अग) १/७८७
 कुटिलायां गतौ (प) ।
 √अक् (अक) १/७८६
 कुटिलायां गतौ (प) ।

क—अग् = प्रेरणे । अगोः ।

ख—अवे अजैति = प्रेरणे—जू पौर्कनीः ।

ग—अजन्ति—ऋ १, ११, १ ।

✓अञ्च् (अन्चु) १/१८५ गतिपूजनयोः (प)

✓अच् (अचु) १/८४७ गतौ
(प) इत्येके—क्षी ।

श क्षी-मै-सा-जै-काकृ-कात ।

✓अञ्च् (अचि) १/८४७
गतौ (उ) ।

गत्यर्थः—च ।

✓अङ्क् (अकि) १/८४
लक्षणे (आ) लक्षणे ।

गतौ पूजायां च—शा-हे ।

गतौ च—हे ।

पूजे गते च—वो ।

✓अङ्क् (अगि) १/१४५
गत्यर्थः (प) ।

क-अङ्क्, अङ्-न्युञ्जीभावे कौटिल्ये-वा पौर्कनीः ।

ग-आञ्चतु-शौ ११, १२, १६ । आके - ऋ २, १, १०, अञ्चिताभ्याम् गता-
भ्याम्—रघु. २, १८ ।

ङ-अञ्च (सक.) = गमने । अञ्चति (पंचा १६, २३) ।

„ („) = पूजने । अञ्चए (भवि) ।

० यञ्च („) = गमने पूजने च (ठा ५, १—पत्र ३००) ।

ज-आचुर = गमने ।

✓अञ्च् (अचि) १/८४७ गतौ (उ)
पूजे—वो ।

मै-श-च-जे-क्षी-सा-
हे-काकृ-कात-शा ×

✓अञ्च् (अन्चु) १/८६५
गतौ याचने च (उ) मै ।

✓अच् (अचु) १/८६५
गतौ याचने च (उ)
इत्येके—मै ।

✓अञ्च् (अन्चु) १/१८५
गतिपूजनयोः (प) ।

इदित् पाठः पूजायां नलोपाभावात्—दुर्गादा ।

उदाहरणानि पूर्वधातोरवगन्तव्यानि ।

✓अञ्च् (अन्चु) १/८६५ गतौ याचने च (उ) मै

✓अच् (अचु) गतौ याचने
च (उ) इत्येके—मै ।

क्षी-श-जै-शा ×

मै-सा ।

गतौ—च-काकृ-कात ।

गतौ अव्यक्तशब्दे—हे ।

गते छिष्टोक्तौ च—बो ।

शेषः पूर्ववत् ।

छिष्टोक्तिः = अव्यक्तशब्दः—दुर्गादासः ।

पूर्ववदुदाहरणानि ज्ञेयानि ।

छ—ईचना * } (< अञ्चनम्) = आकर्षणे, गमने, प्रापणे, आकुञ्चने च ।
ऐचना

उचना (< उदञ्चनम्) = अधोवयनस्य दृढीकरणे कर्षणे च ।

√अञ्ज् (अञ्जू) ७/२१ व्यक्तिप्रक्षणगतिषु (प) √अच् (अच्) १/८४७ गतौ
(प) इत्येके—क्षी ।

श व्यक्तिप्रक्षणकान्तिगतिषु √अञ्च् (अञ्चु) १/१८५
गतिपूजनयोः (प) ।

मै-सा-काकृ-कात-हे । √अज् (अज्) १/२२६
गतिक्षेपणयोः (प) ।

व्यक्तौ—च । √अग् (अग) १/७८७
कुटिलायां गतौ (प) ।

गतिव्यक्तिप्रक्षणेषु—जै-शा । √अक् (अक्) १/७८६
कुटिलायां गतौ (प) ।

व्यक्तिगतिप्रक्षणे—बो । √अञ्ज् (अजि १०/२२८
भासार्थः (प) ।

क—आंगु = अभ्यङ्गे, अभिवेके । लैति. उंक्तुस्, उम्तु । पु प्र अंक्तन्,
अंक्ते = प्रक्षणम् (नवनीतम्) । पु उ. ज अंखो, जर्मन, अंके = प्रक्षणम्
(नवनीतम्)—वा. पौकनीः ।

ग—अनक्ति—कृ १, १५३, २ ।

घ—अञ्जति (अञ्जेति)—संयुक्त २, २८१, जातक ४, २१९ ।

ङ—अज (सक.) = प्रक्षणे (समवायांगसूत्र) ।

छ— { ओजना = प्रक्षणे कान्तौ ।
ओगना = प्रक्षणे (शकटाक्षस्य) ।

√अट् (अट्) १/२९२ गतौ (प)

श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
गत्याम्—बो ।

√अत् (अत्) १/३७

सातत्यगमने (प) ।

√अट् (अट्) १/२३२
गतौ (प) ।

ग—अटसि—सार. २३० : १४ । अटति सर्वशः—मभार. १, १०३१ । पम्पास-
दति—वा. रा. ३, ७५, ६८ ।

ड—अड (सक) = भ्रमणे । अडति ससारे (पण्ह १,१) (णाया १,१४) ।

छ— { अँटना (<√अट् गतौ) = लये, (२) पूरणे, (३) चलने, (४) क्षपणे ।
 { अटना (<√अट् गतौ) = भ्रमणे, (२) याने ।

ज—आडा = निर्मोचने ।

+√अट् (अट्) १/२५२ अतिक्रमहिसयोः (आ) √अट् १०/२७ मञ्जिकायाम्
 १/२५२ श-च-जै- क्षी-सा । अतिक्रमणहिसयोः- (प) काकृ । √अन्त्
 काकृ-शा × मै । हिसातिक्रमयोः-हे । १/४३० क्रमहिसयोः (आ)
 अतिक्रमे वधे—वो । काकृ ।
 [कात-√अट् अतिक्रमहिसयोः—कात । √अट् (अट्)
 (अट्)] । १०/२५ अनादरे (प)
 इति च दुर्गः-क्षी । √अट्
 (अट्) १/१०१ हिंसाति-
 क्रमयोः (आ) जै ।
 √अट् (अट्) १/६३
 हिंसातिक्रमयोः (आ) शा ।
 √अट् (अट्) अतिक्रमे
 वधे (आ) वो ।

ग—साट्प्राकारतोरणाम्—वा. रा ५, ३, ३३ ।

अस्य धातोस्तिङ्रूपाणि नोपलभ्यन्ते । इदमीया व्युत्पत्तिस्तु √अत् १/३७ > √
 अन्त् १/४३०-काकृ । >√अण्ट् १/२५८-सा । >√अट् इति बोधनीया । अति-
 शायने रोषे वधे हर्षे च प्रसक्तस्य वर्णस्य द्वित्वप्रवृत्तिर्नैसर्गिकी-इति √अत् १/३७
 >√अट् १/२९२ >√अट् । यथा √पट् > पट्, पट्टिश्, √कुट् >√कुट्
 कुट्टिमः, √हट् > हट्टः, √भट् > भट्टः, √घट् >√घट्टः > घट्टः, √चट् > चट्टः, √
 खट् >√खट्ट इति भूयिष्ठाः शब्दा धातवश्च ज्ञानीयाः ।

टे १ मेदिनीकोशेऽट्शब्दस्यार्थाः—१. शुष्कम्, २. भक्तम् = अन्नम्, आटा
 (हिन्दी) । ३. क्षौमम्, ४. अत्यर्थम्, यथा—अट्टहासः । ५. गृहान्तरम्, यथा—
 साट्प्राकारतोरणाम्—वा० रा० ५, ३, ३३ ।

+√अट् (अट्) १/२५२ अतिक्रमहिसयोः (अ) <√अट् (अट्) अति-
 श-जै-काकृ-कात-शा × अन्ये तु—क्षी । क्षी-सा । क्रमहिसयोः (आ) ।
 अतिक्रमणहिसयोः—मै । √अन्त् १/४३० α क्रम-
 अतिक्रमे—च । हिसयोः (आ) काकृ ।
 हिंसातिक्रमयोः—हे ।
 अतिक्रमे वधे—वो ।

व्याख्यानं पूर्वधातुतो बोधनीयम् ।

+√अट् (अठ) १/३३२ गतौ (प) √अत् (अ) १/३७ सातत्यगमने (प) ।
 मै-सा-श-च-काकृ-कात् × क्षी-जै-शा हे । √अट् (अठ) १/२९२ गतौ (प) ।
 गते-वो √अण्ट् (अठि) १/२५८ गतौ (आ) ।
 √अण्ड् (अडि) १/४३५ गतौ (आ) ।

√अत् > √अट् > √अट् इति क्वचिद् देशविशेषे व्यवहृतः स्यात् ।
 अस्यासार्वत्रिकत्वादेव मैत्रेयसायणादयो नैनमनुमोदयामासुः । मन्ये, एतत्प्रयोगविषयः
 पश्चिमोत्तरसीमा भवेद् भारतस्य, जैनैन्द्रहेमचन्द्रनिवासभूभागो वा ।

+√अड् (अड) १/३५३ उद्यमे (प) √अल् (अल) १/५१६ भूषण-
 पर्याप्तिवारणेषु (प) ।
 श × क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- अल् १/२२७ बन्धने पाल-
 कात्-शा-हे-वो । ने च (प) काकृ ।
 √अड् ५/२६ व्याप्तौ (प) हे ।
 व्यापे-वो ।
 √अट् (अठ) १/३३२
 गतौ (प) ।

ग-अडः=वृश्चिकलाङ्गूलम् (धा. वृ., ८२ पृ.) । वृश्चिकलाङ्गूलमुद्यतं
 तिष्ठतीत्यडः । व्याडः > व्यालोऽपि तथा । √अड् √अल् इत्येतयोर्निकामं मिथः
 संक्रान्तिः । आडिर्नाम पक्षिविशेषः । वसिष्ठो विश्वामित्रं शशाप-वको भव । विश्वामि-
 त्रोऽप्याचुक्रोश वसिष्ठम्-आडिर्भवेति । यथा मार्कण्डेयपुराणे-“त्वमप्याडिर्भवस्वेति
 प्रतिज्ञापमयच्छत्” (९/१०) ।

छ-आडत=उद्यमः, आडितिया=उद्यमशीलः ।

ज-अडांग्=लक्ष्यसाधने ।

+√अड्ड् (अड्ड) १/३४५ अभियोगे (प) √अदट् (अदट्) १/२५२
 अतिक्रमहिसयोः (आ) ।

श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
 कात्-शा-हे-वो ।
 समन्ताद्योगे-गोविन्द-
 भट्टः । (व्योथ-रौथ)
 समाधाने-दुर्गादासः ।
 (व्योथ-रौथ) ।

छ-अडना=हठे ।

अङाना = आश्रयणे. अवरोधने । अङान (<√अङ् = समाधाने) = विश्राम-
स्थलम् ।

१ अङ्ङा ।

ज—आङाओ = अनाज्ञाकारितायाम् ।

+√अण् (अण) १/४३७ शब्दार्थः (प)

√अल् (अल) १/५१६

भूषणपर्याप्तिवारणेषु (प) ।

√अङ् (अङ) १/३५३ उद्-

श×

क्षी-मै-सा-च

यमे (प) ।

√अण् (अण) ४/६७ प्राणने

शब्दे—जै-काकृ-कात-

(आ) सा ।

शा-हे ।

रवे—बो ।

क—अल् = चूर्णने, अणुत्वे—वा. पौर्कनीः ।

ङ—अण (सक) = शब्दे, (२) गमने, (३) ज्ञाने । अणङ् (विसे ३४४१) ।

प्राकृते प्रयुक्तोऽयं लभ्यते धातुरिति प्रत्युक्तो द्वितीयः ।

+√अण् (अण) ४/६७ प्राणने (आ) सा.

√अन् (अन) ४/७० प्राण-

ने (आ) मै ।

क्षी-मै-श-च-जै-काकृ- सा-हे ।

√अन् (अन) २/५९च=

कात-शा×

प्राणे—बो ।

प्राणने (प) ।

√अन् (अन) २/५९ प्राणने (प) धातोरयं देशविशेषे प्रयुक्तो दैवादिको
भेदः साहित्ये नाधिगम्यते । अतो वैयाकरणा अपि पाठे नैकमत्यं भजन्ते । √अन्
२/५९ इत्यनेन प्रोपसर्गयोगे, कर्मणि—“प्राण्यते” इति रूपात् प्रोपसर्गस्थविच्छित्तौ
“अण्यते” इत्यस्य भ्रान्त्या स्याद् धातुत्वस्वीकारः ।

+√अण्ड् (अठि) १/२८ गतौ (आ)

√अत् (अत) १/३७ सातत्य-

(सा) √अण्ड् (अठि) क्षी-मै-(सा)-च-जै-

गमने (प) ।

श×

कात-शा-हे ।

अट् (अठ) १/२३२

गते—बो ।

गतौ (प) ।

[काकृ-√अण्ड् (अडि)] गतौ—काकृ ।

अड् ५/२६ व्याप्तौ (प) हे ।

व्यापे-बो ।

√अण्ड् १/१७२ आवरणे

(प) काकृ ।

ग—दाहपाकरुगण्ठिते गुल्मे—सुश्रुत. २,४५५,११ ।

छ—ऐंठना=वेष्टने (गतौ), (२) पीडायाम् ।

+√अत् (अत्) १/३७ सातत्यगमने (प) अतति (निघण्टौ २/१४)
 श× क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- गतिकर्मा
 कात-शा-हे । √अट् (अट) १/२९२
 गतौ (प) ।

क—अत्=गमने—जू. पौर्कर्णीः । लैति. अन्नुस्—वा. पौर्कर्णीः ।

ग—समतसि कपोत इव गर्भधिमू—ऋ. १,३०,४ । अतन्नहेव सूर्यः—ऋ. ६,६,९ ।

ज—आतु = उड्डयने, (२) भ्रमणे, (३) प्रवाहे ।

√अद् (अद्) २/१ भक्षणे (प) √खद् (खद्) १/५० भक्षणे
 श क्षी-मै-सा-च-काकृ- (प) सा ।
 कात-शा-हे । √जक्ष् (जक्ष्) २/६० भक्षह-
 भक्षे—वो । सनयोः (प) ।

क—एद्=भक्षणे । लैति. (एदो) एस्=अदने । स्ला.-*एधि । जस्ति=भक्षणे ।
 गौथि. इतन्, एतन्, एजन्=अदने । अर्मे. उतेम्=चुलिः—वा. पौर्कर्णीः ।

ग—अत्ति-ऋ. १,१६४,२० । भागवते भौवादिकोऽपि—“साकमन्नमदामहे”—
 ३, २०, ५१ ।

घ—अदेमि-जातक ५,३१ ।

ज— } आद्=हानौ ।
 } आदेर=प्रवेशे ।

√अन् (अन्) २/५९ च=प्राणने (पा) √अन् (अन्) ४/७० प्राणने
 श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- (प) मै ।
 कात-शा-हे-वो । √अन्त् १०/५ जीवने (प)
 काकृ ।
 √अनिति (निघण्टौ २/१४)
 गतिकर्मा ।
 √अन्त् (अत्ति) १/५९
 बन्धने (प) ।

क—अन = प्राणने, श्वसने—जू. पौर्कर्णीः ।

ग—(अनिति)—अनन्-शत्रा. २,५,३,३, अन्यात्-तैआ. ८,७,१ । अपानिति-काठ २९,६ ।

√अन् (अन) ४/७० प्राणने (आ) मै । √अन् (अन) २/५९ प्राणने (प) ।
क्षी-श-च × मै-सा-जै-काकृ-कात- √अण् (अण) ४/६७ प्राणने
शा-हे-वो । (प) सा ।

क्षीरचन्द्राभ्यामपठितोऽयम् असार्वत्रिकत्वं व्यनक्ति । अपोपसर्गविशिष्टस्य
“अपान्यते” इति कर्मणि प्रयोगस्योत्तरांशग्रहणप्रचारोऽप्येनं पुष्पाति ।

+√अन्त् (अति) १/५९ बन्धने (प) √अन्द् (अदि) १/६०
श-जै-शा × क्षी-मै-सा-च-काकृ- बन्धने (प) ।
कात—हे । √इन्त् (इति) १/६० (प)
बन्धे—वो । अन्ये-क्षी ।
√अम् (अम) १/४५९
गत्यादिषु (प) ।

ग—अन्तकः-वा. रा. ३,३,१४ (गी. प्रे. गो. सं.) ।

√अन्द् धातोश्चर्त्वादयं धातुः । अत एव सायणः—“अत्र धनपालः-तान्तं
द्रविडाः पठन्ति । आर्यास्तु दान्तमिति । उभयमिति मैत्रेयस्वामिकाश्यपसम्मतताका-
रादयः”—१/६१ । √अन्त् √अन्द्, √इन्द्, √बिन्द्, √गण्ड्-पञ्चैते न तिङ् विषयाः—
इति काश्यपः । अविगीतमन्ये सर्वेषां तिङमुदाहरन्ति-सा. १/६१ ।

√अन्द् (अदि) धातोस्तिङ्प्रयोगविषयत्वात् (हिन्द्याम्) (प्रेक्षणीय
उत्तरधातुः) √अन्त् धातोश्चातथाभूतत्वान्नूनमेष परवर्ती । अतो हेतोः पुरुषकारः
स्वामिनो मतमुल्लिख—“अतेः पाठोऽनार्षः । अन्ये ‘अदि इति बन्धने’ इति पेटुः”
(पुरुष० ७५ पृ०) । नार्यं पाठः क्षीरतरङ्गिण्या लभ्यते ।

[अन्तः (अन्तनम्-घञ् ३/३/१८ । “अन्तः स्वल्पे निकटे प्रान्ते निश्चय-ना-
शयोः । अवयवेऽपि” इति हेमः । अन्तकः = यमः (अन्तं करोति-अन्तयति । “तत्क-
रोति (वा० ३/१/२६) इति प्यन्ताद् ण्वुल्) । एवमेव—अन्तरम्, अन्तरा, अन्त-
रायः, अन्तरालम्, अन्तर, अन्तरिक्षः, अन्तिकम्, प्रभृति-शब्दाः सम्बन्धन्त्यनेन ।
अन्त्रम्=पुरीतत् (आंत-हिन्दी)-शब्दोऽप्यस्माद् व्युत्पद्यते । यथा-उणा० ४/१५९
६३न् । काशकृत्स्नस्तु √अन्त्र १०/५ जीवने धातुं पृथक् पठति । दशोणादौ √अम्
१/१५९ धातुतो व्युत्पत्तिः (४/१५८) ६३न्, उणादावपि ४/१२३ । अन्त-शब्दोऽपि
√अम् धातुतो व्युत्पद्यते-(उणा. ३/८६) इति तन् । इत्थम् √अन्त् धातुः
सर्वथा निरस्तो भवति]

+√अन्द् (अदि) १/६० बन्धने (प)   √अन्ध (अन्ध) १०/३७०
श ×   क्षी-मै-शा-च-जै-काक्-   दृष्ट्युपसंहारे (प) ।
कात-शा-हे ।
बन्धे-वो ।

घ-अन्दु = शृङ्खला-विनय १,१०८ ।

छ-अँदाना (<सं √अन्द् बन्धने) = वारणे । रक्षणे ।

-ऑदू = लौहशृङ्खला । अँदुआ (<अन्दुकः) = गजपश्चपादबन्धनाय कण्ट-
कितं काष्ठयन्त्रम् ।

ज-अन्दूङ् (पन्दूङ्) = उन्मत्तप्रलापे । उन्मत्तदोलने ।

+√अभ्र् (अभ्र) १/५५५ गत्यर्थः (प) *
क्षी-मै-सा-च ।   √अर्ब (अर्ब) १/४११
गतौ—जै-काक्-कात-   गतौ (प) ।
शा-हे ।   अप्+√रा=अभ्र>
गत्याम्-वो ।   √अभ्र् ।

क—(एनेम्) : नेम्, एम्, मृम्, एम्ब (आम्ब) = अभ्रम् । किन्निक-
अम्ब्यर्, अमिर्, अम्बू = यथाशीघ्रम्, अम्पेर् तथा एम्पेर् ।

ख—अवे. अब्र=अभ्रम्—वा. पाकर्नीः ।

ग—[अभ्रम्—“अभ्रं व्योमपुष्करमम्बरम्” (अ० को० १/२/१) । अत्र भानु-
जिदीक्षितश्चतुर्विधां व्युत्पत्तिं दर्शयति—१. न बिभर्ति किञ्चित् । मूलविभुजादित्वात्
(वा० ३/२/५) कः । २. आपो भ्रश्यन्त्यस्मात् । अन्येभ्योऽपि (वा० ३/२/१०१) ।
अत्र पक्षे अब्र इति स्यात् (मुकुटः) । ३. अभ्रति=स्थैर्यं गच्छति । अच्
(३/१/१३४) । ४. (स्वामिमते) न भ्राजते । √भ्राज् (भ्राजू) दीप्तौ । अन्येभ्योऽपि
(वा० ३/२/१०१) इति ङः । “अभ्रं मेघो वारिवाहः” (अ. को. १/३/७) इत्यत्र
अपो बिभर्ति । (३/२/५) इति कः । अत्र स्वामी—“अभ्रति, अपो राति वा—अभ्रम् ।
न भ्रश्यन्त्यापोऽस्माद् इत्येके, यदुक्तम्—न भ्रश्यन्ति यतस्त्रेभ्यो जलान्यभ्राणि
तान्यतः (पुराणम्)” ।

अभ्राद् वृष्टिः—शब्दा. (Apte's Practical Sanskrit English
Dictionary), शिशु. ९, ३ ।

√अम् (अम) १/४५९ गत्यादिषु (प)   √अण्ड् (अण्ड) १/१७०
आवरणे (प) काक् ।
श   क्षी-मै-सा ।   √अम् १/२२५ गतौ (प)
काक् ।

आदिपदेन-शब्दे संभक्तौ
(भक्तौ-क्षी) च ।
गतिभक्तिशब्देषु-जै-शा ।
गतौ-काकृ-कात ।
गतौ भजने शब्दे-वो ।

न कर्म्यमिचमाम्-८०३

श-जै-शा-हे-वो ×

क-आँमो-, आम=तीव्रगतौ, पुनःपूरणे । दारुणवेदनायाम्, हानौ,
बाधायाम् ।

ख-अवे.-अम=शक्तौ-वा. पौर्कनीः ।

ग-अभ्यसीषि-ऋ १,६४,९, आमयति-ऋ. १०,९७,९ ।

ङ-अम (सक)=१-गमने, २-शब्दे, ३-अभ्यवहारे, ४-पीडने, ५-(अक)
रोगितायाम् । अमइ (विसे ३३५३) ।

+ √अम्ब (अवि) १/३७५ शब्दे (आ)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।

अम् (अम) १/४५९ गत्या-
दिषु (प) आदिपदेन-शब्दे
संभक्तौ (भक्तौ-क्षी) च ।
√अम्भ् (अभि) १/३८२
शब्दे (आ) इति
दुर्गः-क्षी ।

√रम्भ् (रभि) १/ शब्दे
(आ) इति दुर्गः-क्षी ।

क—(एनेम्-) : नेम्-, एम्भ्-, मृम् । एम्भ् (आम्ह्)=अभ्रम् । अर्मे.
अम्प्=पाने-वा. पौर्कनीः ।

ग—पञ्चस्रोतोऽम्बुम्—इवेता. उ. १,५, सुश्रु. २,४९३ । अम्बु (निघण्टौ
१/१२) । अम्बा स्मालं भवतीति-निरुक्ते ९/१० । अम्ब-वा. सं. ६,३६ ।

यद्यपि नोपलभ्यते धातोरस्य क्रियापदम्, तथाप्येषोऽपलपितुं न शक्यते ।
अनार्यभाषाप्रभावोऽपि नात्र वक्तुमुचितः, वेदातिरिक्तानां भूरीणां शब्दानामार्य-
भाषात एव विकसितत्वात् । √अम् १/४५९ धातुरस्ति प्रयुक्त ऋग्वेदे । शब्दार्थ-
कोऽप्येष धातुः-√अम् √अम्ब इति सुज्ञेयं विकासमाप । ये हि “म्ब”युता-
वृद्धान् अनार्यभाषाप्रभवान् भणन्ति ते निकामं प्रत्यादिष्टाः । स्वरा रेफोत्तरा अपि
जायन्ते, यथा-√अण् शब्दार्थः √रण् शब्दार्थः । √इ २ / गतौ < √रि ६ / गतौ ।
√इङ्ख् (इखि) १ । गत्यर्थः > √रिङ्ख् (रिखि) गत्यर्थः । अत एवोक्तं
काव्यमीमांसायाम्—

लल्लकारया जिह्वां जर्जरस्फाररेफया ।

गिरा भुजङ्गाः पूज्यन्ते काव्यभव्यधियो न तु ॥ ७ ।

अयं श्लोको रेफप्रयोगाधिक्यं निर्दिशति । $\sqrt{\text{अम्}} >$
 $\sqrt{\text{अम्ब}} > \sqrt{\text{रम्ब}} १/३७३$ । अन्यवर्णस्य महाप्राणतया $\sqrt{\text{अम्ब}} > \sqrt{\text{अम्भ}}$
 $१/३८२$ इति, $\sqrt{\text{रम्ब}} > \sqrt{\text{रम्भ}} १/३८२$ इति विकासं पेदाते । स्रोतस उपलभ्यमान-
 त्वादनार्यभाषाप्रभवत्वं छिष्टकल्पनामात्रम् ।

ज—अइउम् = श्रवणे ।

+ $\sqrt{\text{अम्ब}}$ (अम्ब) १/४११ गतौ (प) <अर्ब (अर्ब) १/४११ गतौ (प) ।
 मै-श-च-जै काकृ-कात- क्षी-सा-हे-वो । अम् (अम) १/४५९ गत्या-
 शा × दिषु (प) ।
 अम्भ १/२२५ गतौ (प) काकृ ।

अर्वेत्यादौ रेफस्थाने नकारं कौशिको मन्यते—क्षी । अर्बादयो नोपधा इति
 कौशिकः—सा १/४१२ ।

ग—पूर्ववदुदाहरणानि बोध्यानि । $\sqrt{\text{अम्}} १/४५९$ गत्यादिषु $> \sqrt{\text{अम्ब}}$
 गतौ ।

एकस्मादेव धातोरर्थभेदादुभयतः $\sqrt{\text{अम्ब}}$ (अवि) शब्दे, $\sqrt{\text{अम्ब}}$ गतौ
 चेति विकासः ।

+ $\sqrt{\text{अम्भ}}$ (अभि) १/३८२ शब्दे (आ) इति दुर्गः—क्षी. $\sqrt{\text{रेम्}}$ (रेभृ) १/३८२
 क्षी-सा-जै-काकृ-कात-शा- शब्दे (आ) ।
 मै-श-च × हे । $\sqrt{\text{रम्भ}}$ (रभि) १/३८२
 ध्वनौ—वो । (आ) ।
 $\sqrt{\text{अम्ब}}$ (अवि) १/२७५
 (आ) ।
 $\sqrt{\text{आप्}}$ (आप्लृ) ५/१४
 व्याप्तौ (प) ।
 $\sqrt{\text{अम्}}$ (अम) गत्यादिषु
 (प) ।

क—द्रष्ट. $\sqrt{\text{अम्ब}} १/३७५$ ।

ग—अम्भः किमासीद् गहनं गभीरम्—ऋ. सं. ८, ७, १७, १ । आप्नोति,
 आप्यते वा । उदके नुम्भौ च (उ० ४/२१०) इत्यसुन् ह्रस्वो भान्तादेशो नुमागमश्च ।
 (२) अम्भते वा । असुन् (उ० ४/१८९) ।

देशोच्चारणविशेषेण, अल्पप्राणे प्रयोक्तव्ये महाप्राणप्रयोगात् ($\sqrt{\text{अम्}}$) > $\sqrt{\text{अम्ब्}}$ > $\sqrt{\text{अम्भ्}}$ इति जातम् । अनयोर्मूले $\sqrt{\text{अम्}}$ विराजते । उपरितनी व्युत्पत्ति-
नौचितीमावहति । विकासशृङ्खलां विचारयन् क्षीरस्वामी अमरकोशटीकायाम्
अम्भस्-शब्दस्य व्युत्पत्तिम् अमति-इत्यम्भः इति दर्शयति । एषा व्युत्पत्तिर्भानुजिदी-
क्षितेन स्वाम्याकृतमनवबुध्य निराकृता प्रमाणान्यनुपस्थाप्य । विशेषः $\sqrt{\text{अम्ब्}}$ शब्दे
धातुतो ज्ञानीयः ।

$\sqrt{\text{अय्}}$ (अय) १/४७० गतौ (आ) $\sqrt{\text{इ}}$ (इण्) २/३४ गतौ (प) ।
क्षी-मै-सा-च- $\sqrt{\text{इ}}$ १/३२० गतौ (प) मै ।
वो ×, श जै-काक्-कात- $\sqrt{\text{ई}}$ १/३१७ गतौ (प) अन्ये ई च
शा-हे । प्रश्लिष्टमाहुः—क्षी ।
 $\sqrt{\text{ई}}$ २/३८ गतिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु
(प) सा ।
 $\sqrt{\text{ई}}$ (ईङ्) ४/३४ गतौ (आ) ।
 $\sqrt{\text{अय्}}$ (अय) १/८६८ गतौ (उ) ।
अयते (निघण्टौ २/१४) गतिकर्मा ।
 $\sqrt{\text{अज्}}$ (अज) १/२२६ गतिक्षेप-
णयोः (प) ।

ग—अयते-ऋट्. १, १२७, ३ ।

ङ—अय (सक) = (१) गमने, (२) प्रापणे, (३) ज्ञाने (सम ९३) ।

ज—आयोन् } = गतिकरणे ।
एओन् }

$\sqrt{\text{अय्}}$ (अय) १/८६८ गतौ (उ) पूर्वसूत्रवत् ।
मै-श-च-जै-काक्- क्षी-सा-वो ।
कात-शा-हे ×

ग—अयति-शौ १३, १, ५८, अयाम-तै ७, ४, ९, १ । अयन्तम्-बाष्कलोप. ४ ।

ङ—अय (सक) = गमने, (२) प्रापणे, (३) ज्ञाने (सम ९३) ।

+ $\sqrt{\text{अर्घ्}}$ (अर्घ) १/७३१ × × × (प) $\sqrt{\text{अर्ह्}}$ (अर्ह) १/७३१
मै-सा-श-च-जै-काक्- पूजायाम् (प) ।
कात-शा ×, क्षी हे मूल्ये-वो । $\sqrt{\text{अर्घ}}$ (अर्घ) १०/१६८
× × श ।
 $\sqrt{\text{ऋह्}}$ (ऋह) ६/२७ कथन-
युद्धर्हिसादानेषु (प) क्षी ।

क—अलुङ्=अर्जने, प्राप्तौ, जये । लिथु अलुङ्=अर्जनम्, प्राप्तिः ।

ख—अवे. अरुजङ्=अर्चः, मूल्यम्-वा. पौकनीः ।

ग—कलां नार्हन्ति षोडशीम् (मभार. सभा. ३८/२६)—ईजर्टनसम्पादिते
पूना-संस्करणे । नार्हन्ति रत्नानि समुद्रजानि-पञ्चत. १,८८ ।

घ—अगघति-जातक १,११२ ।

ङ—अगघ (सक) (१) सुमूल्येन विक्रये, (२) समादरे (सुपा ५०१) ।

छ— { आघञ् = मूल्यम् ।
आघुञ् (खी) = ,, ।

√अर्च् (अर्च) १/२०१ पूजायाम् (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
पूजे (उप)-वो ।

√ऋच् (ऋच) ६/२३
स्तुतौ (प) ।

√अर्च् (अर्च) १०/२५९
पूजायाम् (प) ।

√अर्क् (अर्क) १/४१०
आदाने (आ) काकृ ।

√अर्क् (अर्क) १०/१०३
स्तवने (प) ।

अर्चति (निघण्टौ ३/१४)
अर्चतिकर्मा ।

क—एर्क=द्युतौ । अर्मे.-एर्ग्=अर्कः-वा. पौकनीः ।

ग—अर्चति—ऋ. ७,२२,३ ।

घ—अचच् (अच्च) अच्चने—धा. म. ५४, अच्च पूजायां—सहनी. १३६,
१३४१ अच्चति (दाठावंस ५,६६) ।

ङ—अच्च (सक)=पूजने । अच्चेइ (औप) (सुपा ७८) (दे. ना. २/३५) ।

छ—अरचना ञ्=पूजने ।

ज—अर्जि=प्रार्थने (संथाली, हिन्दी) ।

√अर्ज् (अर्ज) १/२१९ अर्जने (प)
क्षी-मै-सा-च-काकृ कात-
शा-हे-वो ।
सर्जने-जै ।

√ऋज् (ऋज) १/१७३
गतिस्थानार्जनोर्जनेषु (आ) ।

√सर्ज् (सर्ज) १/२२० सर्ज-
ने (प) ।

वा. ग. प. मुद्रणदोषमाह
तन्न समीचीनम्, सर्ज-

√अर्ज् (अर्ज) १०/१९३
प्रतियत्ने (प) ।

अर्जने इति धातोः
सत्त्वात् ।

√राज् (राजृ) १/८०५
दीप्तौ (उ) ।

क—अल्गुह् = अजने—वा. पौर्कर्णीः ।

ग—यदघमर्जति—नैष ५/८४ ।

घ—अञ्जति—जातक ३, २६३ (१) ।

ज—अर्जाओ = अर्जने, अन्नोत्पादने ।

✓ अर्द् (अर्द) १/५३
श ×

गतौ याचने च (प)

क्षी-मै-सा-काकृ-कात ।

गतियाचनयोः-जै-

शा-हे ।

यातने, च = गतौ

याचने इत्येके-क्षी ।

गतियातनयोः-हे ।

गतौ-च ।

यातनागतियाचने-वो ।

✓ ऋ १/९२० गतिप्रापणयोः
(प) ।

✓ ऋत् (ऋत) १/ जुगु-

प्सायाम् (आ) सौ. धा. ।

✓ अर्थ (अर्थ) १०/३४९

उपयाञ्चायाम् (आ) ।

✓ अर्द् (अर्द) १०/२७७

हिसायाम् (प) ।

अर्दयति (निघण्टौ २/१९)

वधकर्मा ।

अर्दति (निघण्टौ २/१४)

गतिकर्मा ।

क—एर्-एर्द् = विकिरणे, धावने-वा. पौर्कर्णीः ।

ग—आर्दन्-ऋ. ४, १७, २ । वेदे-ऋदति प्रयोगोऽपि लभ्यते-विभीवासो मूरदेवा

ऋदन्तु-ऋ. ७, १०४, २४, शौ (अ. वे.) ८, ४, २४, श्रोण्या कटमर्दति-शौ

(अ. वे.) १२, ४, ४, अर्दति-रघु. ५, १७ = याचते (सं.) ।

+ ✓ अर्ब् (अर्ब) १/१४१
श-काकृ ×

गतौ (प)

क्षी मै-सा-च-जै-

शा-हे ।

गतौ हिंसायां च-कात ।

हिंसे गतौ च-वो ।

✓ अम्ब (अम्ब) १/४११

गतौ (प) ।

कौशिको मन्यते-क्षी ।

ग—महान्तं चिदर्बुदं निःक्रीः पदा-ऋ. १, ५१, ५, अर्बुदिर्नाम यो देवः-अ.
वे. ११, ९, ४ ।

अर्बुदनिरुक्तिः-अर्बुदो मेघो भवति । अरणमम्बु, तद्दोऽम्बुदः, अम्बुमद्भा-
तीति वा । अम्बुमद्भवतीति वा । स यथा महान् बहुर्भवति वर्षस्तदिवाऽर्बुदम्
(निरुक्ते ३, १०, १) ।

[स्वामी व्युत्पत्ति न दर्शितवान् । भानुजिदीक्षितेन तु—“अरं बुन्दति”, $\sqrt{\text{बुन्द}}$ (बुन्दिर) निशामने +मूलविभुजादिः (वा. ३,२,५), षष्ठोदरादिः (६/३/१०९) इति व्युत्पादितम् । “अर्बुदो मांसपुरुषे दशकोटिषु न स्त्रियाम् (अर्बुदो मांसकीले स्यात् पुरुषे दशकोटिषु) । महीधरविशेषे ना” (मेदिनी, वे १९,२०) ।]

यदि पिण्डः पुमान् स्त्री चेत् पेशी नपुंसक चेदर्बुदमिति-सुश्रु. १,३२२,७ । सुश्रुते-नासार्वुद-१,२५,६, मासार्वुद-१,३००,१, मेदोर्बुद-२,१०९,११ । शोणितार्बुद-१,२९९,१, द्विरर्बुद-१,२८८,११ ।

+ $\sqrt{\text{अर्व}}$ (अर्व) १/५८०	हिंसायाम् (प)	$\sqrt{\text{ऋ}}$ ५/२९ हिंसायाम् (प) ।
श ×	क्षी-मै-सा-च-जै-	$\sqrt{\text{ऋ}}$ १/९२० गतौ (प) ।
	काकृ-हे ।	$\sqrt{\text{अर्व}}$ (अर्व) १/४११
	वये-वो ।	गतौ (प) ।
(कात- $\sqrt{\text{अर्व}}$)	गतौ हिंसायां च-	$\sqrt{\text{अर्व}}$ (अर्व) १/५९६
	कात ।	रक्षणगतिप्रीतितृप्त्यवगम
		हिंसादानभागवृद्धिषु (प) ।

ग—अर्वतीः—ऋ. १,१४५,३, अर्वति-ऐत्रा. ३,३४, अर्वस्व-मै ४,१२३ ।
अर्बुकाश्चैव राजानः—मभार. २,१११९ ।

बवयोरभेदादयं धातुः पूर्वधातुश्च मिथः संक्रान्तौ । अत उभयत्र गतौ हिंसायां चेति पाठो दृश्यते । अस्य धातोर्गत्यर्थकत्वम् “अर्वन्” (ऋ. सं. ४,५,१४,४) शब्दे स्पष्टम् । यथाह दुर्गाचार्यः—(ऋच्छति) = गच्छत्यध्वानं प्रापयत्यध्वनः पारम् इति वा । $\sqrt{\text{ऋ}}$ १/९२० गतिप्रापणयोः । (उ. ४/१०९) इति वनिप् प्रत्ययः ।” निरुक्ते (१०/३१) तु—“अर्वेणवान्” इत्यस्ति । एतद्भाष्ये स्कन्दस्वामी प्राह—“भाष्ये तु—अर्वेणवान् इत्यर्थप्राप्तवचनं द्रष्टव्यम्” । एवं विचारणया ज्ञायते—द्विधा विकासं प्राप्त एष धातुः—१- $\sqrt{\text{ऋ}}$ > अर् > $\sqrt{\text{अर्व}}$ । २- $\sqrt{\text{अर्व}}$ १/५९६ हिंसायाम् (मध्ये रकारे प्रयुक्ते) > $\sqrt{\text{अर्व}}$ इति ।

[अर्वन् = इन्द्रः, गोकर्णपरिमाणं च—इति विश्वः । घोटके, कुत्सिते च—इति मेदिनी, वे ३६ । अर्वती = घोटकी—इति हलायुधः, “कुट्टनी” इति त्रिकाण्डशेषः । यथाह मेदिनीकारः—“अर्वती कुम्भदास्यां च वडवायां च योषिति-ते ८६ । अत्र सर्वत्र हिंसागत्यर्थकत्वे संनिविष्टे ।]

$\sqrt{\text{अर्ह}}$ (अर्ह) १/७३१	पूजायाम् (प)	$\sqrt{\text{अर्घ}}$ (अर्घ) १/७३१
	क्षी-मै-सा-	

श×

च-जै-काकृ-कात-शा-हे ।
योग्यत्वे पूजने-वो ।

(प) क्षी । मूल्ये-वो ।

✓ ऋह (ऋह) ६/२७

कत्थनयुद्धहिसादानेषु

(प) क्षी ।

✓ ऋ १/९२० गतिप्रापणयोः

(प) ।

✓ अर्ह (अर्ह) १०/१९९

पूजायाम् (प) ।

क—अल्गुह = तुल्यमूल्यकम् । योग्यत्वे, औचित्ये ।

ख—अवे. अरूजैति = आदरे, पूजायाम्, योग्यत्वे (न. पर्सि. अर्जीदन् = योग्यत्वे, औचित्ये)—वा. पौकनीः ।

ग—अर्हति—ऋ. २, १४, २, १०, १५८, २, १०, ८५, ३ ।

घ—अरहू (अरह) पूजायां—धा. पा. ३३०, धा. म. ४८७, सद्नी. १०१३, १६७० अरहेति । अरहति—सुत्तनिपात ४३१, ५५२ । जातक १, २६२ ।

ङ—अगघ (सक) = योग्यत्वे (णायाधम्मकहासुत्त १, ८) ।

ड—अरिह (") = योग्यत्वे, (२) पूज्यत्वे, (३) पूजायाम् । अरिहइ (महा) ।

ज—आर्जि = प्रार्थने (संथाली, हिन्दी) । तुलनीयः—(ख-) ।

✓ अल् (अल) १/५१६ भूषणपर्याप्तिवारणेषु (प) ✓ ऋ १/९२० गतिप्रापणयोः (प) ।

श-च×

क्षी-जै-शा-मै-सा-काकृ-कात-
हे (उप) ।

✓ अड् (अड) १/३५३

उद्यमे (प) ।

वारणपर्याप्तिभूषासु- (उप) -
वो ।

✓ अल् १/२२७ वन्धने

पालने च (प) काकृ ।

(क्षी-✓ अल् (अल) - अस्तः प्रयोगसिद्धये ।

✓ अलर्क् १/४१० आदाने

(आ) काकृ ।

ग—अलकं पूरयामास मैथिल्याः—वा. रा. २, ९६, २०; रघु. १, ४२, ४, ५४ (भूषणेऽर्थे) ।

[“अलकाश्चूर्णकुन्तलाः” (अ. को. २, ६, ९६)—अलति, अल्यते वा । अल् + उणा । ५/४५ वुन् । “अलका कुबेरपुर्यामस्त्रियां चूर्णकुन्तले- (मेदिनी, के ४१)]

अलातृणः—ऋ. सं. ३,२,२,५। “अलातृणोऽलमातर्दने मेघो बलः”—निरुक्ते ६,२। अलम्-(अलति। बाहुलकादम्)। “अलं भूषणपर्याप्तिवारणेषु निरर्थके। अलं शक्तौ च निर्दिष्टम्” इति विश्वः। अलम् इति योगेनैव “अलङ्कार”-शब्द आभूषण-वाचको भवति।

[अलिः-(अलति=दंशे समर्थो भवति। √अल्+‘सर्वधातुभ्य इन्’—उणा. ४/११८) “भृङ्गवृश्चिकयोरलिः”—इति रभसः। अलीकम् (उ. ४/२५) इति साधु। “अलीकमप्रियेऽपि स्याद्विव्यसत्ये नपुंसकम्”—मेदिनी—के, ४२। “अलीकसहितेऽपि”—इति कात्यः (भानुजिदीक्षितः—अ. को. २/६/९२)]

छ—अङ्ना (<√अल् वारणे)=(१) गतिरोधे, (२) हठे।

छ—आङ्ना (<√अल् वारणे)=(१) वारणे, (२) बन्धने, (३) निषेधे, (४) निधिनिक्षेपणे।

ज—आलिच=अङ्गुशप्रयोगे।

आलु=हस्तेन जलपरिष्कारे।

आलाङ्ग=हललौहोपकरणादीनां निशाने (प्रताप्य)।

√अव् (अव) १/५९६ रक्षणगतिकान्तिप्रीतिवृत्त्यवगम- √अप् १/२२८a
श× (‘न’-जै-शा-हे)- पालने (प) काकृ।
प्रवेशश्रवणस्वाम्यर्थयाचन- √अप् १/२२८b
क्रियेच्छादीप्यवाप्यालिङ्गन- पालने (प) काकृ।
हिसाऽऽदानभाग-(दान- √अव् १/२२७d बन्ध-
भागयोः स्थाने ‘दहन-भाव’ ने पालने च (प) काकृ।
—जै-शा-हे)-वृद्धिषु (प) √अव्य १/२२७e बन्धने
पालने च (प) काकृ।
क्षी-मै-सा-जै-शा-हे। √अव् १०/१७५ अव-
रक्षणे—च। कल्भने (प) काकृ।
पालने—काकृ-कात्। अवति (निघण्टौ
रक्षे गतौ कान्तौ प्रीतौ तृप्तौ २/१४)=गतिकर्मा।
द्युतौ श्रुतौ प्राप्तौ श्लेषेऽर्थने आवयति (२/८)
वेशे भागे वृद्धौ ग्रहे वधे स्वा- अत्तिकर्मा।
म्यर्थेऽवगमे कामे कृतौ-वो। √अव् १/२२९ जनने
(प) काकृ।

क—अउ=श्रवणे, रक्षणे, अवधाने। पु. च. स्ला. उम=ज्ञानम्, निर्णयः।
लैति.-अवुस्=पितामहः ?-वा. पौर्कर्णीः।

७, १०४, १२ । तेन मामवति—रघु. ११/७५ = प्रीणाति

(सक) = उपरितनेषु सर्वेष्वर्थेषु । अव—(श्रा २३, विसे

अवाप्तौ ।

प्रवेशे—“आलार अव्वम जण्ठरा” (प्रसङ्ग-पारिजाते ३/९) ।

१८ व्याप्तौ (आ)	√अश् (अशू) १/६४५ व्याप्तौ
क्षी-मै-च-जै-	संघाते च (प) ।
काकृ-कात-शा ।	√अहू (अह) ५/२६ व्याप्तौ
व्याप्तौ संघाते च—सा-हे ।	(प) ।
व्याप्तिसंहयोः—वो ।	अशत् (निघण्टौ २/१८)
	व्याप्तिकर्मा ।
	आनशे (निघण्टौ २/१८)
	व्याप्तिकर्मा ।
	अशनुत (निघण्टौ २/१८)
	व्याप्तिकर्मा ।

नेश्, एश्, नंश् = प्राप्तौ, दाने, उपस्थितौ, पूतौ ।

प्राप्तौ, उपस्थितौ—वा. पौकर्णीः ।

क. १, ९४, २, अशनुते—ऐब्रा. १, ६, अनन्तं सुखमशनुते—मनु

लिप्सायाम्, (२) याचने ।

१ भोजने (प)	√अश् (अशू) ५/१८ व्याप्तौ (प) ।
क्षी-मै-सा-च-जै-	√अद् २/१ भक्षणे (प) ।
काकृ-कात-शा-हे-वो ।	
अशो (ak'o) = अशने (अदने) -जू. पौकर्णीः ।	

+√अष् (अष) १/८९०	गतिदीप्त्यादानेषु (उ)	√अस् (अस) १/८७२
क्षी-श-च-जै-कात ×	इत्येके-मै ।	गतिदीप्त्यादानेषु (उ) ।
	मै-सा-शा ।	√अस् (अस) २/५४
	गतौ दीप्त्यादानयोश्च	भुवि (प) ।
	—काकृ ।	√अस् (असु) ४/९६ क्षेपणे
	दीप्तौ गत्यादानयोश्च	(प) ।
	—हे ।	√अक् (अक) १/७८६
	दीप्तौ ग्रहे गतौ—वो ।	कुटिलायां गतौ (प) ।
		√अग् (अग) १/७८७
		कुटिलायां गतौ (प) ।
		√अव् (अव) १/५९६
		रक्षणं दीप्ति आदान
		(प) ।

ग—प्राषितः—पै २०, २६, २ ।

अशतर > कर्माषतरास्मै-साय. (न्योथ-रौथ.) = अषतर- = व्याप्ततर- ।

+√अस् (अस) १/८७२	गतिदीप्त्यादानेषु (उ)	>√अष् (अष) गतिदीप्त्या-
श-जै-शा ×	क्षी-मै-सा ।	दानेषु (उ) इत्येके—मै ।
	गतौ दीप्त्यादानयोश्च	
	—काकृ-कात ।	
	दीप्तौ गत्यादानयोश्च—हे ।	
	गतौ—च ।	
	अषार्थे (दीप्तौ ग्रहे गतौ)	
	—वो ।	

ग—रिपुगस भूभृताम्—रघु. ११/८१=बभूव (सं.) । “आसै” इति तिङन्तप्रति-
रूपकमव्ययम्, दीप्त्यर्थकस्यास्ते रूपं वा”-(सं.) ।

√अस् (अस) २/५४	भुवि (प)
श	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-कात-शा-हे ।
	भावे—वो ।

क—एस् = सत्तायाम् । लिथु-एस्मि, एस्त् (इ), पु. प्रशियन्-अस्मि, अस्त्,
एस्त्, पु. च. स्ला. जेस्म, जेस्त् ।

ख—अवे. अह्नि, अस्ति—वा. पौकनीः ।

ग—अस्ति—ऋ. १, २७, ८, आस-ऋ. ४, ३५, ४ ।

छ—अछना * = भुवि । बंगा आछे, मैथि. है, मरा -आहे, पुरा हि.-अहै ।

आछना *
आथना
आसना * } = भुवि ।

√अस् (असु) ४/९६
श

क्षेपणे (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
क्षेपे—वो ।

√अस् (अस) १/८७२
गतिदीप्त्यादानेषु (उ) ।

क—एस् ।

ख—अवे. अह्येइति-, अंस्त् = शत्रुता, अनुसरणम्—वा. पौकनीः ।

ग—अस्यति—ऋ. ३, ५३, २२ । भौवादिकोऽपि—आत्मारामः समभ्यसत्—
श्रीमद्भागवत. १, ७, ९ ।

+√अह् (अह) ५/२६ व्याप्तौ (प)
श-च-जै-काकृ-कात-शा × क्षी-मै-सा ।
(हे-वो-√अह्) हे ।
लैपिकी वृटिः । व्यापे—वो ।
√अह् इति स्यात् ।

√अक्ष् (अक्षू) १/६४५
व्याप्तौ संघाते च (प) ।
√अश् (अशू) ५/१८
व्याप्तौ (आ) क्षी ।
अह् १/३१६ । हिसागत्योः
(प) काकृ ।

ग—अह्—ऋ. १, ४२, १ । √अह् इत्यस्यैवानुनासिकोपक्रमं प्रकारान्तरमित्य-
र्वाचाम् अभिसन्धिर् भवति (तु० Gw) अयं च धा० २ अह इति च यक्र. √अङ्क्-
इत्यनेन √अघ् इत्यनेन च समानं समूलतया प्रतिपत्तव्यौ भवत इति तु तत्त्वम्
अवधेयम् इति शास्त्री विश्वबन्धुः । अस्माकं मतेन तु √अक्ष् १/६४५ व्याप्तौ संघाते
च (प) अयम् √अह् धातुः, √अश् ५/१८ व्याप्तौ (आ) च मिथः संक्रान्ताः
सन्ति । √अङ्क्, √अघ् धातू न व्याप्त्यर्थकौ न च सौवादिकौ—इति तयोश्च
संक्रान्तिश्चिन्या । विकल्पितश-श्रुतया चोपदिष्टः (पा० ३/१/७५) √अक्ष् धातुः ।
अक्ष्णोति > अहोति इति विकासः सुबोध्यः ।

√आञ्छ् (आछि) १/२०६ आयामे (प)
श × (जै) क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।

आ + यम् = आयच्छ् >
√आञ्छ् - (वागीशः) ।
√अञ्च् (अचि) १/८४७
गतौ (उ) ।

ग—आञ्छेद् ऊर्ध्वमधो वापि कटिभग्नं तु मानवम्—सुश्रु. चिकि. ३, २८ ।
आञ्छेत्=बध्नीयात् । (ङल्हणाचार्यो निबन्धसंप्रदाख्यव्याख्यायाम्), आञ्छन्-
सुश्रु० २, ८१, १ ।

√आप् (आल्) ५/१४ व्याप्तौ (प)	√आप् (आल्) १०/२८६
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-	लम्भने (प) आवृषाद्वा ।
(उप), कात-शा-हे ।	अप्-शब्दो जलवाची
व्यापने-वो ।	व्यात्यर्थकः ।

क—अप्=प्राप्तौ, उपस्थितौ, एप्=प्राप्तो, उपस्थितौ, ग्रहणे ।

ख—अपयेइति=प्राप्तौ-वा. पौकनीः ।

ग—आप्-ऋ. ४, १, ९, आप्नोति--मा १९, १९ ।

घ—√अप् (अप्) पापुणे-सदनी १०८७ आप्नोति-विसुद्धिमग्ना ३५० ।

ज—आपिर्=उड्डयने ।

√आस् (आस) २/११ उपवेशने (आ)	आ+√स्था १/९१२ गति-
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-	निवृत्तौ (प) ।
कात-शा-हे ।	आ+√सद् (षद्) १/८३९
उपवेशे-वो ।	विशरण० (प) ।
	√अस् २/५४ मुचि (प) ।

क—सेद् = उपवेशने । * एस्=उपवेशने । * ए-स् (द)

ख—अवे.-आस्ते=उपवेशे । अहे-न्ते=उपवेशे-वा. पौकनीः ।

ग—आस्ते-ऋ. १०, ७१, ११ ।

घ—अच्छति-विनय १, २८९ ।

ङ—√आस (अक)=उपवेशने (पि ५७८) ।

„—√अच्छ (अक)=उपवेशने । अच्छइ (णाया १, १) ।

√इ १/३२०	गतौ (प) मै ।	√अय् (अय) १/८६८
क्षी-श-जै-शा ×	मै-सा-च-काकृ कात-हे-वो ।	गतौ (उ) ।

ग—अयति-पै १०, २७, २, जैत्रा १५५ ।

√इ १/३२०, √अय् १/८६८ द्वावेव धातू अभिन्नौ ज्ञेयौ । क्षीरसायणवोपाः

√अय् १/८६८ धातुं पेठुः, मैत्रेय-सा-च-काकृ-कात-हे-वापाश्च √इ धातुम् । सायण-
वोपयोर्द्वावेव मतौ ।

√इ (इण्) २/३४
श

गतौ (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।

√गा (गाङ्) १/९३५
गतौ (आ) ।

√इ २/३६ स्मरणे (प) ।
√अय् १/४७० वत् (शेषः) ।
एति- (निघण्टौ २/१४) ।

क—एङ् = गतौ । लिथु-एङ्मि (एङ्नु) गतिकर्मा ।

ख—अवे अएङ्गिति । पु. पर्सि.-ऐतिय् = गतौ-वा. पॉकनी. ।

ग—एति-ऋ १, २३, ११ । इनोति ऋ. ८, ३९, ५ ।

ङ—√इ (सक) = गतौ, (२) ज्ञाने । एङ् (कुमा) ।

१+√इ (इङ्) २/३५ अध्ययने (आ) क्षी-मै-
श सा-च-जै-काकृ-कात-शा-हे ।
अधि+इ -वो ।

√इ (इक्) २/३६ स्मरणे
(प) । अधि+√इ
(इण्) २/२४ गतौ (प) ।

ग—अधीते-ऐआ. ३, १, ६ ।

घ—अधीयति-विनय. १, २७० ।

√इ (इक्) २/३६ स्मरणे (प) क्षी-मै-सा-
श च-जै-कात-शा-हे ।
अधि+√इ स्मरणे-काकृ ।
" " स्मृत्याम्-वो ।

√इ (इण्) २/३४
इत्यस्यैवार्थभेदार्थं प्रपञ्चः ।

१ ग-अध्येति-ऋ. ४, १७, १२, मै ३, ३, ६ । अध्येति-मभाष्ये ६. ४. २२.
उ०, १.३.१. इ०इ ।

+√इख् (इख्) १/१४० गत्यर्थः (प)
मै-श-च- क्षी-सा ।
जै-काकृ-कात-शा × गतौ-हे-वो ।

<√इङ्ख् (इखि) गत्यर्थः
(प) इत्येके-क्षी ।
√ईङ्ख् (ईखि) १/१४१
गत्यर्थः (प) । √इ (इण्)
२/३४ गतौ (प) ।
√इ १/३२० गतौ (प) मै ।
√रिङ्ख् (रिखि) १/१५३
गत्यर्थः (प) ।

√इ १/३२० इत्यनेन व्यञ्जनद्वितीयाक्षरयोगे सति √इख् धातुः सानुना-
सिकत्वे >√इङ्ख् निष्पद्यते ।

+√इङ् (इङ्) १/१४० गत्यर्थः (प) इत्येके- श×	क्षी क्षी-मै-सा-च-कात् । गतौ—जै-काक्-शा- हे-वो ।	<√इख् (इख्) गत्यर्थः (प) । √ईख् (ईख्) १/१३९ गत्यर्थ (प) √ईङ् (ईङ्) १/१४१ गत्यर्थः (प) । √इङ्ग (इङ्ग) १/१५२ गत्यर्थः (प) ।
---	---	---

ग—“प्रेङ्क्ताञ्चीकलापाः”—भव. सु सं. ९७, “प्रेङ्खयन् परिजनापविद्वया”—
रघु १९, ४४ = चालयन् (सं०) इति प्रयोजकप्रयोगमन्तरा च नान्यद् रूपम् अक्षि-
पथमुपगतम् । ऋग्वेदे—“प्र प्रेङ् ईङ्खयानहे”—७, ८८, ३ इत्यत्र प्र+√ईङ् धातुर्भ-
वितुमर्हति, उभयत्रापि तथा । ततोऽपि वेदेषु √ईङ् धातोः (प्रयोजकस्य) प्रयोगा-
धिक्यात् तत्र प्राय उपसर्गराहित्याच्च सोपसर्गे प्रयोगे √इङ् धातोरौचित्यं । एवमपि
√इङ् √ईङ् इत्युभयोर्मिथः सुनिर्भरं संक्रान्तेः कारणात् पृथक्कृतौ सन्निहन्त्येव
मनीषिणः ।

√इङ्ग (इङ्ग) १/१५२ गत्यर्थः (प) श×	क्षी-मै-सा-च-कात् । गतौ—जै-काक्-शा-हे ।	√इङ् (इङ्) १/१४० गत्यर्थः (प) । √ईङ् (इङ्) १/१४१ गत्यर्थः (प) । √एज् (एज्) १/२३० कम्पने (प) ।
---------------------------------------	--	---

क—ऐग् = दोलने, प्रस्पन्दने । पु उत्त. जर्म. एइकेन्न = ग्राम्यम् (ः), क्रोधिन्,
धर्मध्वजिन् । लिथु ऐक्स्टस् = उत्कण्ठा, क्रोधः । पु. च. स्ला.
इग्र=क्रीडा-वा. पौकर्नीः ।

ग—इङ्गयन्ति—ऋ. १, १६४, ४५, इङ्गते—छाग. २५ : ९, गी. ६, १९,
इङ्गति—म० भार० ३, ८७५६ ।

√इट् (इट्) १/३१५ गतौ (प) श×	क्षी-मै-सा च-जै-काक्- कात्-शा-हे । गत्याम्—वो ।	√अट् (अट्) १/२९२ गतौ (प) । √इण्ड् १/१८३ √हिसागत्योः (प) काक् । √ईट् १/११३ गतौ (प) काक् । √इ १/३२० गतौ (प) मै । √इड् १/२१६ धारणे (प) काक् ।
--------------------------------	---	--

ग—त्वमिततो रथमिन्द्र प्रावः सुतावतः—ऋ. १०, १७१, १ । इटस्य ते—अ.
वे. ९, ३, १८ । वैतस इटसून्—शब्रा. १३, २, २, १९ ।

+√इन्त् (इति) १/६० बन्धने (प) <√अन्त् (अति) बन्धने (प) ।
 मै-सा-श-च-जै- अन्ये—क्षी ।
 काकृ-कात-शा-हे-वो ।

अत्र धनपालः—तान्तं द्रविडाः पठन्ति । आर्यास्तु दान्तमिति । उभयमिति
 मैत्रेयस्वामिकाश्यपसम्भताकारादयः (धा वृ. ५३ पृ) ।

+√इन्द् (इदि) १/६१ परमैश्वर्ये (प) क्षी-मै-सा-√इन्त् (इति) १/६०
 श-जै-काकृ-कात-शा-हे-वो । बन्धने (प) √इण्ड्
 १/१८३h हिमागत्याः (प)
 काकृ ।

क—नेर-अनेर् (एनेर् ?) = मनुष्यः, पतिः । जर्म नेरथुम्, पु उत्त जर्म.
 न्जोर्द्र (= प्रसेवः) -जू, पॉर्कनीः ।

ग—शरद् इन्दुरिन्द्रः-ऋ ६, ३९, ३, आपच्योकमिन्द्रियं पूयमानः-ऋ ९,
 १०, १ । इन्द्रियम् (= रसः) ऋ ९, १३, ५, (= सोमः) ऋ १०, ६५, १० ।

√इन्ध् (अइन्धी) ७/११ दीप्तौ (आ) क्षी-मै-सा-च-√इन्द् (इदि) १/६१
 श-जै-काकृ-कात-शा-हे । परमैश्वर्ये (प) । √एध्
 द्युतौ-वो । १/२ वृद्धौ (आ) ।

क—(ए) ऐद्-, ओइद्-, ऐध्, इध्, नासिक्यम्-इन्ध् = दीप्तौ-जू.
 पॉर्कनीः ।

ग—इन्धते-ऋ. १, ४४, ८, ईधे-ऋ. १, ३६, ११, इध्यते-जै १, २, १०,
 एधस् (ः) —मा २०, २३ । इध्मः-पत्रा. ३, ८ ।

√इन्व् (इवि) १/८२ व्याप्तौ (प) √ई २/३८ कान्तिगतिव्याप्तिश्लेष-
 श-जै-क्षी-मै-सा-च-काकृ-√प्रजनखादने (प) वो ।
 कात-शा । √इन्वति (निघण्टौ २/१४) गतिकर्मा ।
 व्याप्तौ ग्रीणने च—हं । इन्वति (निघण्टौ २/१८) व्याप्ति-
 व्याप्तिग्रीणनयोः—वो । कर्मा ।
 √इ १/३२० गतौ (प) मै ।

क—ऐ = ग्रहणे, कम्पने, विदारणे ।

ख—इनओइति, (अएनन्हे) = बलात्कारे, क्लेशने, पीडने-वा. पॉर्कनीः ।

ग—इन्वति-ऋ. १, १८, ७, इनोषि-ऋ ४, १०, ७ ।

√इन्व् (इवि) १/५८६ ग्रीणने (प)
 क्षी-सा ।

साय. पूर्वपक्षत्वेनोपस्थाप- पूर्ववत् ।
यति (धा वृ ११२ पृ.) ।
व्याप्तौ प्रीणने च—हे ।
व्याप्तिप्रीणनयोः—वो ।

पूर्वधातोरभिन्नोऽयमर्थभेदार्थं पृथगुपन्यस्त ।

√इल् (इल) ६/७९ स्वप्नक्षेपणयोः (प) √इ १/३०० गतो (प) ।
क्षी-मै-सा-जै-शा । √ईर् (ईर्) २/८ गतौ कम्पने च (आ) ।
श × गतौ धारणे च—काकृ । √इड् (इड) १/२१६ वारणे (प)
गतौ च—कात । काकृ ।
गतिस्वप्नक्षेपणेषु—हे । √इल् (इल) १०/१०० प्रेरणे (प) ।
शये गतो क्षेपे—क्षी ।

क—एल् = विश्रामे, शयने ? अल् = पूरणे, भोजने । द्विस्तारः—प्रीकभाषायाम्
एल्देनो = क्षेपणे, वृद्धौ, शक्तिः (तेजः)—वा पौकनीः ।

ग—इळा देवी भारती विश्वतूर्तिः—ऋ. २,३.८, इडाः—तात्रा. १४/५, ३१ ।
इलयति-मै ३,४,६, शौ १०,७,३७, पै १७,१०८ ।

छ— { अडलना * (उन् = उच्चैः + √इल् = प्रक्षेपणे) उडेलना, ढालना—इति
हिन्दी । उडेलना

√इष् (इष) ४/०० गतौ (प) √इ १/३२० गतौ (प) ।
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- √इप् (एष) १/६१३ गतौ (आ) ।
श कात-शा-हे । √ईष् (ईष) १/६०६ गतिहिसा-
दर्शनेषु (आ) ।

क—एइस् = तीव्रम्, क्रोधिन्—वा पौकनीः ।

ग—इइयसि—ऋ. ९,६४,९, इइयति—शत्रा ६,१,२५ ।

√इप् (इपु) ६/७२ इच्छायाम् (प) √इ (इकृ) २/३४ स्मरणे (प)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- + ष् > छ ।
कात-शा-हे । √इष् (इष) ४/२० गतौ (प) ।
वाञ्छे—वो । √इष् (इष) ९/५३ आभीक्ष्ण्ये
(प) ।
इषति (निघण्टौ २/१४)
गतिकर्मा ।

क—ऐस् = इच्छायाम् । पु बुल्लारियन्—इस्कति ।

ख—अवे. इसैति = अन्विष्यति, इमैति = इच्छति—वा. पौकनीः ।

ग—(* 1S→k〇^) इच्छन्ति-ऋ ३,३०,१, इच्छते-तै १,६,७,३ ।

घ—√इस् (इस) इच्छायं-धा. पा २९५, इसु इच्छायं-धा म. ३४३, मद् नी ९८९. इच्छति-संयुक्त १,२१० ।

ङ√इच्छ (सक)=इच्छायाम् । इच्छइ (उव, महा) ।

छ—इच्छना * } =इच्छायाम् ।
ईछना *

√इप् (इप) ९/५२ आभीक्ष्ये (प)

श

क्षी-मै-मा-च-कात-शा-हे-वो ।

अभीक्षणे-जै ।

अभीक्षणे-काकृ ।

आभीक्ष्यम्=पौनःपुन्यम्-क्षी ।

√इ १/३२० गतौ (प) मै ।

√इष् (इष) ४/२० गतौ (प) ।

√ईप् (ईप) ६/७२ इच्छा-
याम् (प) ।

√ईष् (ईष) १/३०६ गति-
हिसादर्शनेषु (आ) ।

√ईप् (ईप) १/६७५ उच्छे
(प) ।

क—उद्यतिवद् बोध्यम् ।

ग—इष्णामि-पै. १६,३०,४, इषाण-मा. ३१,२२, का. ३५,२,६, इष्णन्ति-श्रात्रा. ७,१,१,२४ ।

+√ई १/३१७ गतौ (प) अन्ये 'ई' च

श-च-जै-काकृ-

का-त-शा-हे-वो । क्षी-मै-सा ।

प्रश्लिष्टमाहुः-क्षी ।

√कट् (कटी) १/३१७ गतौ
(प) ।

√इ १/३२० गतौ (प) ।

√ई (ईङ्) ४/३४ गतौ (आ) ।

√अय् (अय) १/८६८ गतौ
(उ) ।

ग—उद्यति विततोर्ध्वरश्मिरज्जौ—शिशु व ४/२० । √इ १/३२० गतावित्य-
स्यैव प्रपञ्चः । उद्यन्तं दिनकरं दृष्ट्वा-वा रा. ३,८,४, (गी. प्रे. सं.) ।

√ई २/३८

क्षी-मै-श-च-जै-

काकृ-शा-हे X

गतिप्रजनकान्त्यसनखाद-

नेषु (प)

प्रश्लिष्टनिर्देशात्-सा ।

गतौ प्रजनकान्त्यसनखाद-

नेषु च-कात ।

कान्तिगतिव्याप्तिश्लेषप्रजन-

खादने-वो ।

√वी २/३८ गतिप्रजन...(प) ।

ग—ईमहे-ऋ. १,१०,६, खि. ३,१,९, ईयाम्-जैत्रा. १७७ ।

✓ई (इङ्) ४/३४ गतो (आ)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-कात-
शा-हे ।
गत्याम्—वो ।

ग—ईयते—ऋ १, ४८, ५, अन्तरीयते—ऋ २, ६, ३, अधीयति—
ऋ. १०, ३२, ३ ।

✓ईक्ष् (ईक्ष) १/६०५ दर्शने (आ) ईप् (ईप) १/६०६ गतिहिंसा-
श × क्षी-मै-सा-च-काकृ-कात- दर्शनेषु (आ) ।
शा-हे-वो । * इक्ष् १/५२१ आस्वादने (आ)
दृष्टौ—जै । काकृ ।

क—ऑकृ=दर्शने । ऑकृ- , ऑकृइ- , ऑकृ (ए) न—ऑकृ-
(ए) स्=अक्षि—वा. पॉकनीः ।

ग—ईक्षते—शत्रा. ६, ३, ३, ४, अभ्यैक्षेताम्—ऋ. १०, १२१, ६, ईक्षेणासः—
ऋ. ९, ७७, ३ ।

घ—✓इक्ख् (इक्ख) दस्सने—धा. पा १५, दस्सन-अक्केसु-धा. म १९,
इक्खति—जातक ५, १५३ ।

ङ—✓इक्ख (सक)=दर्शने । इक्खइ (उव) ।

ड—✓ईह (सक)=दर्शने । ईहए (विसे ५६१) ।

छ—ईखनाळ (< ईक्षणम्)=दर्शने (डिगल) ।

+✓ईख् (ईख) १/१३९ गत्यर्थः (प) सा । उत्तरधातुवत् ।
क्षी-मै-श-च-जै-काकृ- सा ।
कात-शा-हे-वो ×

✓ईङ्ख् (ईखि) १/१४१ गत्यर्थः (प)
सा-श-काकृ-कात × क्षी-मै-च ।
गतौ—जै-शा-हे-वो ।

✓इक्ख् (इक्ख) १/१४०
गत्यर्थः (प) ।

✓इङ्ख् (इखि) १/१४०
गत्यर्थः (प) इत्येके ।

✓ईख् (ईख) १/३३९
गत्यर्थः (प) सा ।
ईङ्खते (निघण्टौ) २/१४
गतिकर्मा ।

ग—ईङ्गयन्ति—ऋ. १, १९, ७, पै ६, १७, ७, ईङ्गितम्—ऐत्रा १, ११ ।
प्रप्रेङ्ग ईङ्गयावहै—ऋ ७, ८८, ३ ।

√ईज् (ईज) १/१७९ गतिकुत्सनयोः (आ) < √ईज्ज (ईजि) गति-
श × क्षी-मै-सा-जै-शा । कुत्सनयोः (आ) इति
गतौ—च-काकृ-कात । दुर्गः—क्षी ।
कुत्से गतौ—वो । √गज् (गज्) १/२३०
कम्पने (प) ।
√इज् (इज) १/४२५ (गतौ
(आ) काकृ, ३४६ कात ।

ग—अपेजते—ऋ. ६, ६४, ३, ईजते—मै. ४, ५, ६ । ईजानाः—मभार.
१२, १७, १५=वर्णा—श्रमाद्यभिमानिनः (नील.) ।

√ईड् (ईड) २/९ स्तुतौ (आ) √ई २/३८ गतिप्रजनकान्य-
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- सनखादनेषु (प) ।
कात-शा-हे-वो । ईट् १/२१६b गतौ (प)
काकृ ।
ईल् २/४१b स्तुतौ (आ)
काकृ ।
ईड् (ईड) १०/१३०
स्तुतौ (प) ।

क—ऐस्=पूजायाम् । पु उ ज. एर, आधु ज. एहरे, पु. सैक्स.
एर=दया, उपहारः । ड् (ड्)-विस्तारः, गौथि-ऐस्तन्, ऐद्=भये, संकोचे, समा-
दरे । ग्रीक-ऐदोस्=पूजा—वा. पौकनीः ।

ग—ईडते—ऋ. १, १५, ७, ईट्टे—ऐआ १, ५, २, ईले—सा. १३, ४३,
का १४, ४, ६ ।

ज—इक्ङ्मु=नमस्कृतिवेलायां जानुपातने ।

ज—इटु=धर्मोपदेशने ।

√ईर् (ईर्) २/८ गतौ कम्पने च (आ) इर १ (निरुक्ते ५/२७) ।
श मै-सा-काकृ-कात । √ऋ १/९२० गतिप्रापणयोः
गतौ—च-जै-शा । (प) ।

गतिकम्पनयोः—हे ।
कम्पगत्योः—वो ।

✓ई२/३८ गतिप्रजनकान्य-
सनखादानेषु (प) सा ।
✓इल् (इल) ६/७९ स्वप्न-
क्षेपणयोः (प) ।
✓ईड् (ईड) २/९ स्तुतौ
(आ) ।
ईर्ते (निघण्टौ २/१४)
गतिकर्मा ।
✓ईर् (ईर्) १०/२६१
क्षेपे (प) ।

क—एला = प्रेरणे, कम्पने ।

ख—गाथा-अवे. ईरतु = उन्नतौ-वा. पौकनीः ।

ग—ईरते-ऋ. १, १४०, ५, ईर्ते-शत्रा. १, ४, १, १२, जैत्रा. १६४ ।

ड—✓ईर् (सक)-(१) प्रेरणे, (२) कथने, (३) गतौ, (४) प्रक्षेपणे । ईरेड्
(विसे. १०६०) ।

+✓ईर्ष्य् (ईर्ष्य) १/५११ ईर्ष्यार्थः (प)
श ×
क्षी-मै-सा-च-जै-कात-
शा-हे ।
ईर्ष्याम्-काकृ ।
ईर्ष्ये—वो ।

✓ईर्ष्य् (ईर्ष्य) १/५१२
ईर्ष्यार्थः (प) ।
✓ईर् (ईर्) २/८ गतौ
कम्पने च (आ) ।
✓ईर्ष् (ईर्षी) १/५२७ गति-
हिंसादानेषु (आ) काकृ ।

✓ईष् १/६०६ गतिहिंसादर्शनेषु (आ) > मध्ये रेफप्रवेशे > ✓ईर्ष् + य >
✓ईर्ष्य्, ✓ईर्ष्य् इति वागीशः ।

✓ईर्ष्य् (ईर्ष्य) १/५१२ ईर्ष्यार्थः (प)
श-जै-काकृ ×
क्षी-मै-सा-च-कात-शा-हे ।
ईर्ष्ये—वो ।

✓ईर् (ईर्) । २ गतौ कम्पने
च (आ) ।
✓ईष् १/५२७ गतिहिंसा-
दानेषु (आ) काकृ ।
✓ईर्ष्य् (ईर्ष्य) १/५११
ईर्ष्यार्थः (प) ।

✓ईष् १/६०६ गतिहिंसादर्शनेषु (आ) > मध्ये रेफप्रवेशे > ✓ईर्ष् १/५२७
गतिहिंसादानेषु (आ) काकृ । प्रयोगो यथा—“कथमीर्षा न कुरुषे”—वा. रा. ४, २४,

३७, “रक्षेद् दारान् ल्यजेदीर्षाम्”—मार्क. पु. ३४, ७८ । $\sqrt{\text{ईर्ष}} + \text{य}$ (दैवादिकः श्यन् प्रत्यय) > (वेदेषु $\sqrt{\text{ईर्ष}}$ धातोः प्रयोगोलुप्तः) $\sqrt{\text{ईर्ष्य}}$ इति व्युत्पत्तिः । विलोमक्रमोऽपि स्यादालम्बनीयः । दैवादिकात् प्रत्ययात् पुनर्भर्वादेर्निर्दर्शनं यथा— $\sqrt{\text{शुच्य}}$ (शुचयी) १/५१४ अभिषवे (प), $\sqrt{\text{चुच्य}}$ (चुचयी) १/५१४ (प), $\sqrt{\text{प्याय}}$ (ओप्यायी) १/४८५ वृद्धौ (आ) ।

ख—अवे. अरूष्येइति=ईर्ष्ये—पी. टी. एस. पालि-डिकश., ‘इस्सति’ इत्यस्य प्रसङ्गे ।

ग—ता ईर्ष्यन्तीः पुनरगच्छन्—तै. २, ३, ५, १ ।

घ—इस्सति (नामधा.-इस्सा । अर्षतिः $\sqrt{\text{ऋष्}}$ (ऋषी) इत्यनेनापि सम्बद्धः । लैति. एरो तथा सं. इरस्यति=क्रोधे)—जातक ३, ७ ।

ङ— $\sqrt{\text{ईस}}$ (सक)—ईर्ष्यार्थः । ईसाअंति (गा. २४०) ।

$\sqrt{\text{ईश्}}$ (ईश) २/१० ऐश्वर्ये (आ) क्षी-मै-सा- $\sqrt{\text{ई}}$ २/३८ गतिप्रजनकान्त्य-
श च-जै-काकृ-कात-शा-हे-वो । सनखादानेषु (प) सा ।

ग—ईशे-ऋ. ३, १६, १, ईष्टे-शब्रा. १, ८, ३, १२, काब्रा. १, ४, २, २, छान्दो. १, ६, ८ ।

$\sqrt{\text{ईष्}}$ (ईष) १/६०६ श×	गतिहिसादर्शनेषु (आ) क्षी-मै-सा-हे । गतौ—च । दृष्टौ गतिहिसयोश्च—जै । गतिहिसादानेषु—कात । दर्शने हिंसागत्योश्च—शा । सर्पणे दानेक्षहिसे च— वो ।	$\sqrt{\text{ई}}$ १/३१७ गतौ (प) । $\sqrt{\text{ईक्ष}}$ (ईक्ष) १/६०५ दर्शने (आ) । $\sqrt{\text{एष्}}$ (एष्टृ) १/६१३ गतौ (आ) । $\sqrt{\text{इष्}}$ (इष) ४/२० गतौ (प) ईषते=पलायते (निरुक्ते ४/२) । ईषति (निघण्टौ २/१४) गतिकर्मा ।
काकृ- $\sqrt{\text{ईर्ष}}$ (ईर्षा)	गतिहिसादानेषु—काकृ ।	

क— $\sqrt{\text{इष}}$ (इष) ४/२० गतौ (प)—स्थले प्रेक्षणीयम् ।

ग—ईषते-ऋ. १, ८४, १७, पै. ७, ८, ७, तैआ. १, ३, १, ईषते वयः—ऋ. १, १४१, ८ ।

+ $\sqrt{\text{ईष्}}$ (ईष) १/६७५ श×	उळ्ळे (प) क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- कात शा-हे-वो ।	$\sqrt{\text{इष्}}$ (इषु) ६/७२ इच्छा- याम् (प) । $\sqrt{\text{इष्}}$ १/२९१७ उळ्ळे (प) — काकृ ।
--	--	---

✓ईष् (ईष) १/६०६ गति-
हिसादर्शनेषु (आ) ।

ग—ईषादण्डौ-शिशु. १८, ४३ = दारुविशेषौ (सर्वङ्काषा) ।

✓ईह् (ईह) १/६२५
श

चेष्टायाम् (आ)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
चेष्टे—वो ।

✓इष् (इषु) ६/७२ इच्छा-
याम् (प) ।

✓इष् १/२९१ उच्छे (प)
काकृ ।

✓ईष् (ईष) १/६०६ गति-
हिसादर्शनेषु (आ) ।

चेष्टा = शरीरक्रिया । प्रमाणम्—(पा. अ. २/ ३/ १२) ।

क—इअघ् = अनुसरणे, इच्छायाम् ।

ख—अवे. इज्येइति = ईहते-वा. पौकर्णीः ।

ग—ईहते-गौडपादकारिका ४, ८५, महा. ३, २३, भव. १, ४२, गी. ७, २२ ।

घ—✓ईह् (ईह) चेष्टायं-सहनी. १०१५ ईहति-विनय ३, २६८ ।

ङ—✓ईह (सक) (१) विचारणे, (२) चेष्टायाम् । ईहप (विसे ५६१) ।

✓उ (उङ्) १/९३८
श×

शब्दे (आ)
क्षी-मै-सा-च-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।
जै ।

✓वच् (वच) २/५२ परि-
भाषणे (प) ।

(जै-✓तु [तुङ्])
मुद्रणदोषः । उङ् इति
भाव्यम् ।

✓ऊ (ऊङ्) १/५५१ f
शब्दे (आ) काकृ ।

✓ओ (ओङ्) १/५५१ m
शब्दे (आ) काकृ ।

✓औ (औङ्) १/५५१ n
शब्दे (आ) काकृ ।

✓अव्* (अव) १/५९६
रक्षण श्रवण (प) ।

ग—ऊवे अम्ब सुलाभिके-ऋ. १०, ८६, ७ ।

अयं धातुः शब्दानुकृतिर्विद्यते । हर्षे दुःखे वा 'उ'-शब्दः सहसा मुखान्नि-
र्गच्छति । काशकृत्स्नधातुपाठे ✓ऊ, ✓ओ, ✓औ शब्दे इति धातवो विकासं लक्षयन्ति ।
रोषेऽपि 'उ'-शब्देन स्वतो व्यज्यते रोषः । तदुक्तं मेदिनीकारेण—

सम्बोधनरोषोक्त्योरनुकम्पानियोगयोः ।

पदस्य पूरणे पादपूरणेऽपि च दृश्यते ॥ अव्य. ४-५ ।

वेदेष्वनेकत्र 'उ' इत्यस्य कृतोऽस्ति प्रयोगः—क उ तच्चिकेत-ऋ. १, १६४, ४८, स उ वायुरेव-केनो. २, अ. वे. ६, २६, २, स उ श्वः—कठोप. ४, १३ ।

√उक्ष् (उक्ष) १/६४८ श×	सेचने (प) क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- कात-शा-हे । वृषि—वो ।	√विष (विषु) १/६८९ सेचने (प) । √वृष् (वृषु) १/६९७ सेचने (प) । √उक्ष् १/५२४ वहने (आ) काकृ । √उच् (उच) ४/११० सम- वाये (प) । √वच् (वच) २/५२ परि- भाषणे (प) ।
-----------------------------	--	---

क—उएग् उ—ःऊग् उ=आर्दीकरणे, सेचने । स्—विस्तारः ।

ख—अवे-वक्स्स्=सेचने—वा. पौकनीः ।

ग—उक्षन्ति-ऋ. १, १६६, ३, उक्षतु-मै. ४, १४, ११, शौ. १२, १, ७; पै. ५, ६, ५ ।

ङ—√उक्ख (सक) सेचने—सूअ. २, २, ५५ ।

छ—ऊकना=विस्मरणे, स्खलतौ (< क्षरणे < सेचने) ।

छ—बु. ख.—उसनवौ (< उसन < उक्सन < उक्षण)=गोधूमचूर्णादिकलेदने,
जलेन मिश्रणे ।

+√उख् (उख) १/१२८ श×	गत्यर्थः (प) क्षी-मै-सा-च-कात । गतौ—जै-काकृ-शा-हे-वो ।	√वख् (वख) १/१३० गत्यर्थः (प) । √उङ्ख् (उखि) १/१२९ गत्यर्थः (प) । √वुख् १/४६० a चलने (आ) काकृ ।
--------------------------	--	---

क—अउकु (ह)—तथा उएक् उ (ह)=उखा (स्थाली) गौथि. अउह्न्स्=चुलिः । लिथु. अउक्स् ल्यस्=पिटः—वा. पौकनीः ।

ग—उखा (=मांस्पचनी)-ऋ. १, १६२, १३, यज्ञोखा-निरुक्ते १०, ४५, कृत्वाय सा महीमुखाम्-शत्रा. १, ७, १, ७०, उख्यान् अग्नीन् हस्तेषु बिभ्रतः—अ. वे. ४, १४, २ । (उखायां भवस्तान्) ।

“अथापि प्रकृतय एवैकेषु भाष्यन्ते विकृतय एकेषु”—(निरु. २, ३, ८) इति दृशेह विकृतिः प्रयुक्ता लभ्यते, न प्रकृतिः ।

छ—ओखा* = मिषः ।

{ ओख = शोषणम् ।
{ औखा = अरालम्, कठिनम्, रुक्षम्, शुष्कम्, अचोक्षम् } [< उष् दाहे]

+√उङ् (उखि) १/१२९ गत्यर्थः (प)
मै-श-च-जै-काकृ- क्षी-सा ।
कात-शा हे× गतौ—वो ।

√उख् (उख) १/१२८
गत्यर्थः (प) ।
√वङ् (वखि) १/१३१
गत्यर्थः (प) ।

न्यूङ्गयन्ति-ऐत्रा. ५, ३५, शांत्रा. २०, ६, गोत्रा. २, ६, ८ ।

“उखिरिदन्तोऽनार्षः, न्यूङ्गा ओङ्काराः षोडशेत्याद्यर्थमुन्नीतः” इति तरङ्गिण्यां क्षीरस्वामिमतेन न्यूङ्गशब्द एवास्य प्रयोगविषयः, परन्तु कथमनार्ष इति न साधितम् । अमरकोशटीकायामसौ न्यूङ्गशब्दस्य व्युत्पत्ति न दर्शितवान् । भानुजिदीक्षितस्तु-न्यूङ्गयते । उखि+३/३/११८ घः । न्यूङ्ग इति दीर्घपाठे तु पृषोदरादित्वात् (६/३/१०९), यङ्गकर्मण्यजपन्यूङ्गसामसु (१/२/३४) इति निर्देशाद्वा दीर्घः—इत्याह । मेदिनीकारोऽप्येनं ह्रस्वोकारं पपाठ—

न्यूङ्गः सम्यङ् मनोज्ञे च साम्नः षट्प्रणवेषु च ॥ मे. खे २ ।

वस्तुतोऽयं न्यूङ्गशब्दो दीर्घोकारान्तो वेदे लक्ष्यते । स्वार्थे णिच्त्वात् प्रयोजकत्वाद्वा-न्यूङ्गयतीति प्रयोग उपलभ्यते । क्षीरस्वामी उखिधातुमनार्षमाह । ततोऽपि न्यूङ्गमेव साधयितुं तं पपाठापि । एतत् सर्वं न सध्रीचीनम्, पठितेऽप्युखिधातौ दीर्घकल्पना करणीया भवत्येव । मन्ये, अतो हेतोः “उखिरनार्षः” इति स्वामिनः पूर्ववर्तिना केनचन विदुषा प्रतिपादितं वचनं स्वामिना समुद्धृतं स्यात् । अस्मन्मतेन √ऊङ् (ऊखि) धातुः स्यात् समीचीनः । उखिरपि देशप्रयोगभेदात् स्यादिति वक्तुं न प्रभवामि, प्रयोगानुपलब्धेः । मेदिन्यादिपठितं प्रमाणं चेदस्त्येव ।

√उच् (उच) ४/११० समवाये (प)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
समवायने—वो ।
प्रसन्नतायाम्—ह्वि ।
(सेवने) वि. व. शा. ।

√वच् (वच) २/५२
परिभाषणे (प) ।
√वज् (वज) १/२५०
गतौ (प) ।

समवायः = ऐक्यम्—क्षी ।

क—एउक् = परिचये, अभ्यासे । अर्मे. उसनिम् = अध्ययने, अभ्यासे ।
गोथि. बि-ऊङ्गत्स् = परिचये, अभ्यासे । लिथु. ज्—उङ्गस्तु, जुङ्क्ति-वा. पौकनीः ।

ग—उवोचिथ हि मघवन-ऋ. ७, ३७, ३, अभ्युच्यति-मै. १, ८, ९।

उग्रम् (उच्यति=क्रुधा सम्बध्यते। उणा. २/२८)-ऋ. १, ८४, ९, खि. १, ११, ५।
हिसायां वृद्धौ प्रभृ. वृत्तिर्द्रष्टव्या।

उग्रः शूद्रासुते क्षत्राद् रुद्रे पुंसि त्रिभूत्कटे।

स्त्री वचाक्षुद्रयोः

॥ (मेदि. रे, ९-१०)

+√उछ् (उछी) १/२१३	विवासे (प)	√वस् (वस) १/९८९
श-जै-शा-वो×	क्षी-मै-सा-च-हे।	निवासे (प)।
	विपाशे—काकृ-कात।	√उष् (उष) १/६८७
	निवासे—व्योथ-रौथ।	दाहे (प)।
		√उज्झ (उज्झ) ६/२५
		उत्सर्गे (प)।

विवासः=विनाशः, समाप्तिः-क्षी।

क—अउएस्=द्युतौ।*उस्-, अथवा *उस्-स्, स्-स्त्।

ख—अवे. उसैति=दीप्तौ-वा. पौकनीः।

ग—उच्छन्तु-ऋ. १, १२४, ९, मा. ३४, ४०, शौ. ३, १६, ७, पै. ४, ३, १, ७।
स्वरभेदार्थं तुदाद्यतिरिक्तो भ्वादिपाठः।

√उछ् (उछी) ६/१६	विवासे (प)।	पूर्ववत्।
श	क्षी-मै-सा-च-जै-शा-हे।	
	विपाशे—काकृ-कात।	
	बन्धसमापने वर्जनेऽति-	
	क्रमे—वो। दीप्तौ—ह्रि।	

क—,ख—,पूर्ववत्।

ग—उच्छन्ती-कौ. १, ३०३, जै. १, ३२, १।-नुमभावरूपं नोपलभ्यते।

√उज्झ (उज्झ) ६/२५	उत्सर्गे (प)	उद्+√हा (ओहाक्) ३/८
श-जै काकृ-कात-शा×	क्षी-मै-सा-च-हे।	त्यागे (प)=√उज्झ।
	त्यागे—वो।	घञर्थे कः (वा. ३/३/५८)।
उज्झ (उज्झ) ६/४३	उत्सर्गे (प)।	सोपसर्गकमिमं धातुं ज्ञात्वा
क्षी-मै-सा-च-हे-वो×	जै-काकृ-कात-शा।	‘उज्झित्य’ इति दे० भा० ७,
श ?		३९, २५ प्रयोगः।

ग—उज्झता-संन्या. २, ४१, उज्झितम्-अन्न. ४, ६८, उज्झाश्चकार-रघु. ५, ७५,
उज्झति-नैष. २, २७।

ढ—√उञ्झ (सक) उत्सर्गे । उञ्झइ (महा) ।

छ—बुं. ख.-औझवौ (ओझना)=उदकुम्भे पात्रकमप्रवेश्य घटं न्युञ्जीकृत्य पात्राद्यन्तरे जलपातने ।

उत्+√हा (ओहाक्) ३/८ त्यागे (प)-“घञर्थे कः” (वा. ३/३/५८) = √उञ्झ धातुः । ननु (झयो हः ८/४/६२) पूर्वसवर्णत्वाद् उङ् इति भाव्यम्, उञ्झ कुत इति चेन्न, भिद्योद्धयौ नदे (३/१/११५) इति सूत्रेण झकारस्य घत्वनिपातनात् क्यपश्च सत्त्वाद् यथा ‘उद्धय’ इति प्रयोगो भवति ‘उङ्घय’ इति भवितव्ये, तथात्रापि विपरीतं जातम्, सूत्रस्य दिङ्मात्रदर्शकत्वात् ।

+√उञ्छ् (उछि) १/२१२ उञ्छे (प) <उत्+√चि=उच्चि-न्यासः
श-वो× क्षी-मै-सा-च-जै-काङ्- (पा. ४, ४, ३२) ।
कात-शा-हे ।

ग—उञ्छन्-मभार. ३, १५४२३, १४, २७१८ । शिलानप्युञ्छतः—मनु. ३, १००, कथमुञ्छेन वर्तयेत्-वा. रा. २, २४, २ । इति पादेन लिखितं प्रोञ्छति-मृच्छ. १४०, २३ ।

घ—√उञ्छ् (उछ) उञ्छे-धा. पा. ५२, सहनी. १७२, उञ्छने-धा. म. ६६, उञ्छति-विमुद्धिमग्ग ६० (=गवेसति) ।

छ—√ऊँछना (<उञ्छनम्=उच्चयनम्) कङ्कतिकया केशप्रसाधने ।

√उञ्छ् (उछि) ६/१५ उञ्छे (प) <उत्+√चि (चिञ्) ५/५
जै-शा× क्षी-मै-सा-च-काङ्- चयने (उ) ।
कात-हे-वो ।

ग—पूर्वधातुवदुदाहरणानि बोध्यानि ।

+√उठ् (उठ) १/३३५ उपघाते (प) √ऊठ् (ऊठ) १/३३८ उपघाते
श-च-काङ्-कात× क्षी-मै-सा-जै-शा-हे-वो । (ण) इत्येके-सि. कौ. ।
√रुठ् (रुठ) १/३३५ उपघाते
(प) इति दौर्गाः-क्षी ।
√लुठ् (लुठ) १/३३५ उपघाते
(प) इति दौर्गाः-क्षी ।
√उट् १/११३ गतौ (प)
काङ् ।
√उड् १/ संहतौ (प)
सौ. धा.—वो ।

√उद् आघाते-सौ धा -वो ।
 √उण्ड् १/१८३ हिंसागत्यो-
 (प) काकृ ।

नास्य धातो प्रयोगोपलब्धि । सम्बन्धकल्पना तु-√उट् १/११३ गतौ-
 काकृ । >√उट् १/३३५ उपघाते->√उड् १/ सहतौ-वो, >√उण्ड् १/१८३-काकृ,
 >√उद् आघाते-वो, इति स्यात् । अत्र √उट्, √उड्, √उण्ड् धातूना
 विकृतयो लभ्यन्ते । तद्यथा—

ग—उटज (उट = तृणपर्णादि [देशीकोश*] । उटाज्जायते-३/२/९८ इति
 ङ)-वा रा १, ४८, २२, मभार १३, १४७ । ब्रह्मोद्भवेन प्रतरेते-इवेताश्च २, ८
 (अत्र यद्यपि-डयते-डु, उश्च डुश्च इति व्युत्पत्तिर्भवितुं शक्यते, तथापि सारल्याद्
 √उड् धातुरङ्गीकरणीय) । सहिताश्चोद्भवेराहै-मभार २, ११७४, सपौण्ड्रोद्भान्-
 मभार ३, १९, ८८ । केशोण्डुक- (√उण्ड् धातु)-सुश्रु १, १०१, १५, १, ३२७,
 १७, २, १८, ७ । उण्डेरकस्रज्-याज्ञ १, २८७ ।

छ—ओट (<उट = तृणपर्णादि)=रोध, व्यवधानम् ।

+√उध्रस् (उध्रस्) ९/५४ उच्छे (प) मै <उद्+√ह्रस् इति वागीश ।
 श च-जै काकृ कात शा× (क्षी) मै-सा हे वो । √ध्रस् (ध्रस्) ९/५२ उच्छे
 (क्षी-हे) (प) ।

√उन्द् (उन्दी) ७/२० क्लेदने (प) √उन् १/२२०^१ सभक्तौ (प)
 श क्षी मै-सा-च-जै-काकृ काकृ ।
 कात-शा हे । √उण्ड् १/१८३ हिंसागत्यो
 क्लेदे-वो । (प) काकृ ।

क—उण्द्=आर्द्रीकरणे, सेचने । r/n-st उण्दोर्-, उओदोर्, उदेन् (इ),
 उदनेस्=वारि ।

ख—अवे वैदि=जलमार्ग -वा पौकनीं ।

ग—अभ्युन्दत -ऋ ९, ६१, ४, अभि उनत्त-ऋ ५, ४२, ३ ।

[“उन्नं छिन्ने च मुरते स्यात्” (मेदिनी, ने २)]

√उज्ज् (उज्ज) ६/२४ आर्जवे (प) उद्+√जन् (जा)=
 श क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-√उद्ज् ।
 कात-शा-हे-वो ।
 शक्तौ—हि ।

√उद्ज् (उद्ज)- सा ।
उपध्मानीयोपध - क्षी-सा ।
आर्जवम्= स्पष्टता-क्षी ।

क—उब्=प्रेरणे, उत्तेजने, शक्तौ । लिथु उब्ध्यति=प्रेरणे उत्तेजने ।

र-उब्ज्याइते=सत्तायाम्, वृद्धौ । योग्यत्वे-वा पौर्कनी ।

ग—उन्जन्तु त सुभ्व पर्जतास-ऋ ६, ५२, १, इन्द्राणी रक्ष उब्जतम्-
ऋ १, २१, ५ ।

[ओज उब्जेर्बले बलोपश्च (उ ४/१९०)] ।

छ—बु र-औजबो (ना)=बले, शक्तिप्रदर्शने ।

√उम् (उम्) ६/४०	पूरणे (प)	√उम् (उम्) ६/४१ पूरणे
श	क्षी मै सा-च-काक्	(प) ।
	कात-शा-हे ।	
	पूतौ—बो ।	
	निगडे—हि ।	
जै—√तुम् (तुम्)	पूरणे—जै ।	

मुद्रणदोष । उम् इति भाव्यम् ।

ग—अरज्जौ दस्यून् समुनप्—ऋ २, १३, ९ ।

√उम् (उम्) ६/४१	पूरणे (प)	√उम् (उम्) ६/४०
श	क्षी मै सा-च काक् कात-	पूरणे (प) ।
	शा हे ।	
	पूतौ—बो ।	
(जै—√तुम् [तुम्])	पूरणे—जै ।	

मुद्रणदोष, √उम् इति भाव्यम् ।

क—उप्=तन्तुसन्ताने । वेष्टने, योजने ।

ख—अवे उब्दण्=ऊतम्, तन्तुसन्तत वस्त्रादि—वा पौर्कनी ।

ग—उब्ध गा येमानम्—ऋ ४, १, १५, क्रैयादिकोऽपि—औम्नाद् उब्ध-
मान ओज—ऋ ४, १९, ४ । अपौम्भत्—मै २, १, १२, काठ ११, ४, अपौम्भत्—शौ
८, ८, ११, पै १६, ३०, १ ।

ङ—√उम् (सक) पूरणे—राज ।—‘पाइअ-सइ महणबो’—ग्रन्थेऽय देशी
ख्यापित । तन्निरस्तम् ।

छ— $\sqrt{\text{ऊमना}} = \text{वेगात् प्रवर्तने (उमङना - इति हिन्दी) ।}$

+ $\sqrt{\text{उर्द}} (\text{उर्द}) १/२०$ माने क्रीडाया च (आ) $\sqrt{\text{उर्}} \text{गतौ} - \text{सौ धा} - \text{वो ।}$
 श-कात-वो × क्षी-मै-सा-काकृ-शा । $\text{क्} + \sqrt{\text{उर्द}} = \sqrt{\text{कुर्द}} १/२१$
 माने—च-जै । क्रीडायामेव (आ) ।
 मानक्रीडयोश्च—हे । $\text{ख्} + \sqrt{\text{उर्द}} = \sqrt{\text{खुर्द}} १/२२$
 कात-वो $\sqrt{\text{ऊर्द}} (\text{ऊर्द})$ माने क्रीडाया च— क्रीडायामेव (आ) ।
 कात । $\text{ग्} + \sqrt{\text{उर्द}} = \sqrt{\text{गुर्द}} १/२३$
 मितिक्रीडास्वादे—वो । क्रीडायामेव (आ) ।

मिति = मानमिति मुख्यार्थ —क्षी ।

चकाराद् आस्वादनेऽपि इति दुर्ग—क्षी ।

चकाराद्-आस्वादनेऽपि—सा । आस्वादने—हे ।

इह मानम् = सुखम् इति सम्प्रतायाम्—सा २० ।

ग—तमूर्दर न प्रणता यवेन—ऋ २, १४, ११ (ऋ स २, ६, १४, ५) ।

निरुक्ते—ऊर्दर कृदरमित्यावपनस्य । ऊर्दरमुद्गीर्णं भवति, ऊर्जे दीर्णं वा-२, २० ।
 ऊर्दर-शब्द इह मानार्थक कुशूलादिवाचक । अस्मादेव शब्दादय धातुर्निष्कासित
 स्यात् । ऊर्दरमुद्गीर्णं भवतीति व्युत्पत्तिदर्शनान्नूनमेष $\sqrt{\text{उर्द}}$ मूलधातुर्नास्ति । माने
 उत्थापन-स्थापनाभ्या क्रीडा भवतीति गौण क्रीडार्थ । व्याकरणे 'उपधाया च'
 (पा ८/२/७८) इति दीर्घत्वात् $\sqrt{\text{ऊर्द}}$ । व्युत्पत्तीना वैविध्यादस्मादपि धातो 'ऊर्दर-
 शब्द शक्य साधयितुम् ।

+ $\sqrt{\text{उर्व}} (\text{उर्वी}) १/५६७$ हिंसार्थ (प)

श-जै ×

क्षी-मै-सा-च ।

हिसायाम्—काकृ-कात-
 शा-हे ।

हिंसे—वो ।

$\sqrt{\text{अर्व}} (\text{अर्व}) १/५८८$

हिसायाम् (प) ।

$\text{त्} + \sqrt{\text{उर्व}} = \sqrt{\text{तुर्व}} (\text{तुर्वी})$
 १/५६८ हिंसायाम्
 (प) ।

$\text{थ्} + \sqrt{\text{उर्व}} = \sqrt{\text{थुर्व}} (\text{थुर्वी})$
 १/५७० हिंसायाम्
 (प) ।

$\text{द्} + \sqrt{\text{उर्व}} = \sqrt{\text{दुर्व}} (\text{दुर्वी})$
 १/५६९
 (प)

ध्+√उर्व=√धुर्व
(धुर्वी) १/५७०
हिंसायाम् (प) ।

क—रेउ=चूर्णने, गर्तस्य खनने, त्रोटने, दारणे । लिथु-उर्वस्, उर्व=गह-
रम्, रन्ध्रम्—वा पौकनी ।

ग—ऊर्व इव पप्रथे—ऋ ३, ३०, १९ । ऊर्व=अग्नि (निरुक्तभाष्ये दुर्गा ६/६) ।

(१) समानमूर्व नद्य पृणन्ति—ऋ २, ३५, ३ ।

(२) प्रातः सवन ऊर्वा माध्यन्दिने—ऐत्रा ७, ३४, शाङ्गश्रौ ७, ५, २४ ।

√उष् (उष) १/६८७	दाहे (प)	√वष् (वष) १/६८१
श-जै काकृ-शा ×	क्षी-मै-सा-च-वो ।	हिंसार्थ (प) ।
	(कात-हे—टीकायामेव)	√वस् (वस) १०/२०४ स्नेह-
	वधे दहि—वो ।	च्छेदापहरणेषु (प) ।
		√उल् (उल) १/ दाहे
		(प) सौ वा—वो ।

√उष् (उषु)	दाहे (प)
क्षी-मै-सा-श-च कात	(जै) काकृ-(टीकायामेव)
×(जै)	शा हे ।
(जै—√तुप्)	ववे दहि—वो ।

क—एउस्=दाहे । लैति उस्तुम्=(उष्टम्) उषितम्—वा पौकनी ।

ग—ओषति—ऋ १, १३०, ८, उष्णाति—पै ९, १६, ५ ।

छ—√ऊकना—दाहे, तापे । “लूकै वसन्त की ऊकन लागी”—पद्माकर ।

+√उह् (उहिर १/७३० अर्दने (प)	√दुह् (दुहिर १/७३०
श-च काकृ-कात-×	अर्दने (प) इति
क्षी-मै सा च-जै शा हे ।	चन्द्रदुर्गा—क्षी ।
अर्हे—वो ?	√उष् (उष) १/६८७
	दाहे (प) ।

क—एउण्गुह्=विकथने (प्रसन्नम्) । एउण्गुह्, एउण्गुह् ।

ख—अवे-अओग् (ज्)—(अओजैते, अओक्स्, अओगूद्)=घोषणे,
प्रकाशने—वा पौकनी ।

ग—नैशमेनो व्यपोहति—मनु २, १००=नाशयति (मन्वर्थ) ।

वेदे भिन्नार्थक उभयपदी च—

ओहते—रु ५,४०,१०, ७,६६,१०, ७,१६,११, ५,५०,१० ।

अत्यौहीत्—मै ४,३,८ ।

+√ऊय् (ऊयी) १/४८० तन्तुसन्ताने (आ)   ✓वे (वेव्) १/९९०
 श× क्षी-मै सा-च जै काकृ कात-   तन्तुसन्ताने (उ) ।
 शा हे ।
 सेवने—वो ।

अयं धातुः √वे (वेञ्) १/९९० तन्तुसन्ताने (उ) धातो कर्मणि प्रयोग
रूप । तस्यात्र कर्तरि सक्रान्तिर्भाति । दिवादावित्थ बाहुल्येन ल+यन्ते निर्दर्शनानि ।

ग- [उपोयते (वेद्यः कर्मणि) म भाष्ये ११५. ८११] ।

$\sqrt{\text{उर्णु}} (\text{उर्णुब्}) २/२८ \text{ आच्छादने (उ)}$
 $\sqrt{\text{वृ}} (\text{वृब्}) ५/८ \text{ वरणे (उ)-}$
 $\text{वृणु (ते)} > \text{उर्णु।}$
श
क्षी मै सा च-जै-
 $\sqrt{\text{वृ}} (\text{वृब्}) ९/१४ \text{ ऋणे(उ)।}$
काकृ-कात शा-हे-बो।

क-उएल् = केश, ऊर्णा-जू पाँकनीं ।

ग-अपोर्णुते-ऋ १, १५६, ४, अभ्यूर्णोति-ऋ ८, ७९, २, उर्णोति-ह्रौ १८, ४, ५९ ।

छ-√ओढना=आच्छादने । हिन्दीशब्दसागरकारोऽस्य व्युत्पत्ति कृतवान्-
 उपवेष्टन>प्रा ओवेष्टन>ओढना, इति, तन्न समीचीनम्, क्षिष्टकल्पनत्वात् ।

छ-√ओड़ना-वारणे, छादने ।

✓ ऊष् (ऊष) १/६७४ रुजायाम् (प)
 श-कात-× क्षी मै-सा च जै-काकु शा हे ।
 रोगे—वो ।

ग—ऊष इवैष पितृति-ज्ञात्रा १, ५, १, १७, तस्मात् पञ्चव्यमृषरमित्याहु-
ज्ञात्रा २, १, १, ६।

छ-√ उकना-द्र √ उप्।

√उह् (उह) १/६४० तर्के (आ) क्षी-शा-हे वो । √वह् (उह) १/ प्रापणे(उ) ।
 श× वितर्के—मै-सा च-जै- √उह् (उहिर) १/७३०
 काकृ-कात । अर्दने (प) ।

क—ऊष्=प्रेरणे, रेखायाम्-वा पौकनी ।

ग—(उहति-ऋ ५, ३४, ३), ऊहे—ऋ ५, ३, ९, १, १८१, ४ ?

ङ—√उह (सक) =तर्के, (२) विचारणायाम् । उहइ (विसे ८३१)

छ—√उढना (<ऊहनम्) =तर्के, (२) विचारणायाम्, (३) अनुमाने ।

√ऋ १/९००

श

गतिप्रापणयो (प)

क्षी-मै-सा ।

गतौ प्रापणे च—नै काकृ-

√ऋ १/५५१ शब्दे (आ)

शा हे-वो ।

काकृ ।

प्रापणे—च कात ।

√ऋ १/३५१ (प) काकृ-

अरति ।

काकृ-२५०

-(गतौ) प्रापणे-च-कात । √री ९/३० गतिरेषणयो (प)

(काकृ कात-

गतौ—काकृ कात ।

√ऋच्छ [ऋछ])

क्—एर्=अपनये, कम्पे । -स्कु(ह्)ओ—(स ऋच्छति)-वा पौकनी ।

ग—अभ्यास-ऋ ३, १, ४, ऋच्छ-मा १०, २४, का १३, २, ७, तै ४, २,
 २, २ । अर्पयति—तै २, ६, ४, ४, मै २, २, ३ । क २९, ७ ।

ङ—√रि (सक) गमने । कर्मणि-अज्जए (विसे १३६९) ।

ड—√उपि (सक) दाने । उपिउ (कप्प) ।

ढ—√अरपना = अर्पणे, उपहारे ।

एष धातुषु धातुष्वनुगत सम्प्रायते-√ऋक्ष्, √ऋच्, √ऋच्छ्,
 √ऋण्, √ऋत्, √ऋद् (वेदे), √ऋध्, √ऋन् (वोपदेव), [√ऋप्
 (अर्प-अर्पय्)] √ऋफ्, √ऋम्फ्, √ऋष्, √ऋह् ।

√ऋ ३/१६

श

गतौ (प) ।

पूर्ववन् ।

क्षी-मै सा-जै-काकृ शा हे-

वो ।

प्रापणे—च कात ।

इयति (निघण्टौ २/१४)

गत्याम्—वो ।

गतिकर्मा ।

क—द्रष्ट $\sqrt{\text{ईर (ईर्) २/८}$ गतौ कम्पने च (आ) ।

ग—इयर्ति वाचमरितेव नावम्—ऋ २, ४२, १, १, ७, ८, मा ३३, ७८ ।

$\sqrt{\text{ऋ ५/२९}}$ हिंसायाम् (प) इत्येके— ऋणोति (निघण्टौ २/१४)
 मै सा च जै काकृ कात क्षी गतिकर्मा ।
 शा × क्षी हे ।
 हिसे—वो ।

क— $\sqrt{\text{ऋ गतिप्रापणयो (प)}}$ इति द्रष्टव्यो धातु ।

ग—यद्दीमृष्वन्ति वेधस—ऋ ९, ७, ५, अभि ऋणोति—ऋ १, ३५, ९ ।
 वेदेष्वाय गत्यर्थको भाषाया च हिंसार्थकः स्यात् परन्तु भाषाप्रयोगो न दृश्यते ।

$\sqrt{\text{ऋक्ष ५/२९}}$ हिंसायाम् (प) दुर्गस्तु—क्षी $\sqrt{\text{ऋ ५/२९}}$ हिंसायाम् (प)
 मै सा-श-जै-काकृ- क्षी-च हे । इत्येके—क्षी ।
 कात शा × बधे—वो $\sqrt{\text{ऋष् (ऋषी) ६/गतौ (प)}}$
 $\sqrt{\text{ऋमुक्ष १/५१८}}$ घातने
 (आ) काकृ ।
 $\sqrt{\text{ऋङ्क्ष (ऋक्षि) ५/२९}}$
 हिंसायाम् (प) ।

ग—ऋक्ष ($\sqrt{\text{ऋक्ष + अच्}}$) = पर्वतविशेष—इति सिद्धान्तशिरोमणि ।

ऋक्ष* = भल्लूक—मनु १२, ६७ ।

ऋक्षम् ($\sqrt{\text{ऋष् ६/७ गतौ + उणा ३/६६—इति स}}$) = नक्षत्रम् । यथा—मनु
 २, १९१ ।

+ $\sqrt{\text{ऋङ्क्ष (ऋक्षि) ५/२९}}$ हिंसायाम् (प)

मै-सा च-जै-काकृ- क्षी । पूर्ववत् ।

कात शा-हे-वो × पुरुषकार (२४ पृष्ठे) ।

$\sqrt{\text{ऋच् (ऋच) ६/२३}}$ स्तुतौ (प) $\sqrt{\text{अच् (अर्च) १/२०१}}$
 श क्षी-मै-सा च-जै-काकृ- पूजायाम् (प) ।
 कात-शा-हे । $\sqrt{\text{अर्क् (अर्क) १०/१०३}}$
 नुत्याम्—वो । स्तवने (प)
 दीप्तौ स्तुतौ—हि ।

ग—आनृचु*—ऋ ८, ५१, १०, खि ३, ३, १०, ऋच्यन्ते—ऋ ७, ७०, ६ ।

$\sqrt{\text{ऋच्छ (ऋछ) ६/१७}}$ इन्द्रियप्रलयमूर्तिभावयोः (प) $\sqrt{\text{ऋ १/९२०}}$ गतिप्रापणयोः
 श क्षी-जै शा-हे । (प) > $\sqrt{\text{ऋच्छ}}$ ।

गतीन्द्रियप्रलयमूर्तिभावेषु- ✓ ऋष् ६/७ गतौ (प) ।
 मै सा काकृ कात । ✓ ऋच् (ऋच) ६/२३
 गतौ—च-हे-हि । स्तुतौ (प) ।
 मूर्तौ गमनमोहनयो—वो । ऋच्छति (निघण्टौ २/१४)
 गतिकर्मा ।
 ऋच्छति (निघण्टौ ३/५)
 परिचरणकर्मा ।

क—✓ ऋ १/९२० धातुर्विलोकनीय ।

ग—ऋच्छतु-ऋ १०, १६४, ५, सह वाव तामार्तिमृच्छति-ऐमा २, ३१
 आर्तेता बाहुसरम्भात् केशाकेशि रथारथि-मभार ४, १०५६ ।

✓ ऋज् (ऋज) १/१७३ गतिस्थानार्जनोर्जनेषु (आ) ✓ ऋ १/९२० गतिप्रापणयो-
 श× क्षी सा हे । (प) ।
 गतिस्थानार्जनोर्जनेषु— ✓ ऋच्छ (ऋछ) गतीन्द्रिय-
 मै-सा । मूर्तिभावेषु (प) मै ।
 गतिस्थानोर्जनेषु—जै । ✓ अर्ज (अर्ज) १/२१९
 गतौ—च काकृ-कात । अर्जने (प) ।
 गतिस्थैर्योर्जनार्जने—वो । भृ+✓ ऋज=✓ भृज्
 (भृजी) १/१७४ भर्जने
 (प) ।

क—रेग्=परिवर्तने, आदेशे, निर्देशने, विस्तारे ।

ख—एरुजु=ऋजु, समीचीनम्, सरलम्, साधु—वा पौकर्मी ।

ग—मनुष्य ऋज्जते गिरा-ऋ २, ५, ६, १५, १, ऋज्यन्तो वहेयु-ऋ
 ६, ३७, ३, ऋज्जति प्रसाधनकर्मा । ऋजुरित्यप्यस्य भवति—निरु (६/२१) ।
 अवार्जति-काठ २८, १, अवार्जेयु-तै ७, ५, ३, २, काठ ३३, ५, यदघमर्जति-
 नैष ५, ८४ ।

✓ ऋज्ज (ऋजि) १/१७४ (भर्जने आ) ✓ ऋ १/९२० गतिप्रापणयोः
 श× क्षी-मै सा च-जै काकृ कात- (प) ।
 शा हे । ✓ ऋज्ज (ऋज्ज) १/१७३
 भृजि—वो । गतिस्थानार्जनोर्जनेषु (प) ।

भर्जन्म= पाकप्रकार —क्षी ।
 क—पूर्ववत् ।

ग—निरुक्तव्याख्यात प्रसाधनकर्मा (६/२१) √ ऋञ् धातु शब्दशस्त्वत्र दृश्यते । स गतिप्राप्तिकर्माप्यस्ति—ऋ ४, ४८, ५, ३, ८७, ५ । पाकप्रकारोऽपि सूक्ष्म-दृशा प्रसाधनमेव । इदमेव प्रसाधन भाषाया पाकप्रकारेण विकसितम् । नन्वय पाकप्रकारो यास्केन कुतो नोल्लिखित, निरुक्तस्य भाषाविषयत्वाभावात् । ननु पाणिनिना प्रसाधनमर्थं कुतो नोद्धृत, पाणिनिसगृहीतधातूना प्रामुख्येन वेदविषय-त्वाभावात् तदानीन्तनप्रचलितभाषाविषयत्वाच्च । यास्केन निरुक्तोपोद्धाते भाषासम्बन्धे प्रतिपादितम्—“अथापि भाषिकेभ्यो धातुभ्यो नैगमा कृतो भाष्यन्ते दमूना क्षेत्रसाधा इति (२/२/६) । “अथापि प्रकृतय एवैकेषु भाष्यन्ते विकृतय एकेषु । शवतिर्गति-कर्मा कम्बोजेष्वेव भाष्यते । विकारमस्यार्थेषु (जनपदेषु) भाषन्ते—शव इति । दातिर्लज्जनार्थे प्राच्येषु दात्रमुदीच्येषु (२/२/८) । इत्थ प्रचलितसंस्कृतभाषा सक्षेपेण परिचाय्यापि विषयवर्णने नैतदीय वर्णनीय किमपि प्रतुष्टाव, तस्य भाषा-विषयत्वाभावात् । एतमेव पाणिनिनापि सक्षेपेण वैदिकधातून् निदिश्य जुहोत्यादो स्वादौ च, बहव सन्तोऽपि, वेदधातवो न विवृता, प्राधान्येन तस्य तद्विषयत्वा-भावात् । विविधप्रदेशप्रचलितसंस्कृतभाषासगृहीतत्वादेन दृश्यन्ते धातुपाठे भूरिपाठभेदा ।

ग—पिष्टपचनार्थकम् ऋजीष तान्त्रिका पठन्ति—इत्यमरकोशे क्षीरस्वामी (२, ९, ३०) । इत्ययमर्थस्तात्कालिको भाति धातो । क्षीरतर्गङ्गिण्याम् ऋजीरुम् इति पाठ । उगादो तु—“अर्जेर्ऋजश्च” ४/२० इतीषन् भजति । सिद्धान्तकौमुदीतत्त्व-बोधिण्याम्—“उद्धृतरस सोमलताया शेषोऽपि ‘ऋजीषम्’ । एतच्च ‘ऋजीषिण वृषणसश्चत श्रिये’ ‘आसत्यो यातु मघवो ऋजीषि’ इत्यादिमन्त्रभाष्ये स्पष्टम्”—५४९ पृ । तुलनीय—ऋबीस (निरु ६/३६)—शब्द पृथ्वीवाचक ।

√ ऋण् (ऋणु) ८/४	गतौ (उ) ।	√ ऋन् ८/ गतौ (उ) वो ।
श	क्षी-मै-सा-च जै कात-शा	√ ऋ १/९२० गतिप्रापणयो*
	हे वो ।	(प) ।
	दुर्गतौ—काकृ ।	ऋणोति—(निघण्टौ २/१४)
		गतिकर्मा ।
		ऋण्वति—(निघण्टो २/१४)
		गतिकर्मा ।

क—√ ऋ १/९२० धातुदर्शनीय ।

ग—अय सौवादिक प्रपञ्च । अभि ऋणोति—ऋ १, ३५, ९, भौवा-दिकोऽपि प्रयोग—ऋण्वति (रिण्व १)—ऋ १ १४४, ५, कौ १, ८३, जै १, ९, ३ ।

√ ऋत् (ऋत) २/१ घृणायाम् (आ) सौ धा — सा ।
पा सू ३, १, २९ ।
च सू १, १, ४८ ।

द्रष्ट० उत्तरधातु ।

√ ऋत् (ऋत) १/२९२ घृणागतिस्पर्धनेषु (प आ) शा ।
घृणागतिस्पर्धेषु—हे ।
स्पर्धनैश्ययोर्घृणागस्यो — वो ।
√ ऋ १/९२० + क्त = ऋत
> √ ऋत् ।
ऋतम् = उच्छशिलम्-मनु
४, ४-५ ।

ग—ऋतीयते—शत्रा ३, ४, २, ३ । अन्वर्तिता—ऋ १०, १०९, २ । ऋतनामान
रूपनेके प्रयोगा—ऋतयन्—ऋ १, ११३, १२, मै ४, १४, १५, ऋतायते—(चतुर्थी)—
बृहदारण्यकोप ३, ६, ६, मना २, ३९ ।

√ ऋध् (ऋध) ४/१३२ वृद्धौ (प)
श क्षी-मै सा-च कात शा हे- (प) ।
वो ।
वर्धने—जै ।
काक-√ रुध् [रुधु] वृद्धौ—काक ।
स्याल्लैपिकी त्रुटिर्
ऋधुस्थाने ।
√ ऋ १/९२० गतिप्रापणयो
ब + √ ऋध् = √ वृध् (वृधु)
१/७५१ वृद्धौ (आ) ।

क—अल् = वृद्धौ ।-ध्-विस्तार । स्वीडिश-अल्द = फलाना स्थिति (छवि),
पु आइस् अल्दिन् = वृक्षफलम् ।

ख—अवे अरूदत्, एरूदात् = वृद्धौ-वा पॉकनी ।

ग—ऋध्यन्ते—सात्रा ३, ४, ८ । (कर्मणि कर्तरि वा ?) ।

घ—रिञ्जति (वैदि ऋध्यते) = सफलतायाम्-सयुक्त १, १७५ ।

ङ—रिञ्ज (अक) १ वृद्धौ (२) प्रसादे । रिञ्जइ (भवि.) ।

ठ—√ गीज्ञना = प्रसादे, मोहने ।

√ ऋध् (ऋधु) ५/२५ वृद्धौ (प)
श क्षी-मै सा-च-कात शा हे-वो । पूर्ववत् ।
(काक-√ रुध् [रुधु]) वृद्धौ—काक ।
ऋध्नोति (निघण्टौ ३/५)
परिचरणकर्मा ।

क—ख—पूर्ववत् ।

ग—ऋध्नोति-ऋ १,१८,८, मनु ९,३३२ । अर्धयन्ति-अ वे ७,८०,४,
जययति-काठ ८,१५ । भोगादिकोऽययम्-ऋधते-जैब्रा १५६ ? ऋधद्वागयाग्नये
ददाश-ऋ ६,३,२ ।

+√ऋफ् (ऋफ) ६/२८ हिंसायाम् (प) क्षी मै-सा-
प× च जै-शा । √ऋ१/ गतिप्रापणयो (प) ।
कथनयुद्धहिंसादानेषु-हे । इत्येके-क्षी ।
भर्त्सनहिंसयो —काकृ । √ऋक्ष् ५/२९ हिंसायाम् (प)
कथनयुद्धनिन्दाहिंसादानेषु- दुर्गस्तु-क्षी ।
कात । √ऋड्क्ष् ५/२९ हिंसा
दानश्लाघनिन्दाहिंसाजौ-वो । याम् (प) ।
√ऋम्फ् ६/२९ हिंसा
याम् (प) ।
√ऋह् ६/२७ कथनयुद्ध-
हिंसादानेषु (प)-क्षी ।
√रिफ् ६/२६ कथनयुद्ध-
हिंसादानेषु (प)-मै हे ।

+√ऋम्फ् (ऋम्फ) ६/२९ हिंसायाम् (प) क्षी-मै
सा च-जै-कात-शा-हे । √ऋफ् (ऋफ) ६/२८
भर्त्सनहिंसयो'-काकृ । हिंसायाम् (प) ।
अन्ये ध्वनय पूर्व-
वज्ज्ञेया ।
√रिम्फ् १/२००१ हिंसायाम्
(प) काकृ ।
√रिम्फ् ६/६६ हिंसायाम्
(प) हे ।

√ऋष् (ऋषी ६/७ गतौ (प) क्षी-मै-सा-च-जै
श शा हे-वो । √ऋ १/९२० गतिप्राप
(काकृ-√ऋष् काकृ । णयो* (प) ।
(ऋषी) सम्भवतो √ऋक्ष् ५/२९ हिंसा-
मुद्रणदोष ऋषी-स्थाने । याम् (प) ।
(कात-√रिष् कात । √ऋप् १/५७६-b सवर्णे
[रिषी]) आदाने च (उ) शा ।

✓ऋश् १/ गतिस्मृत्यो
(प) सौ धा—वो।
ऋश्—ऋ ८, ४, १०।
ऋश्—मृगविशेष—इति
शब्दरत्नावली।

क—एरस्—(एस्, रस्)=प्रवाहे, धात्रे, तथा रेस्=मार्गप्राप्त्यर्थमितस्ततो
भ्रमणे। * एस्, ऋस्, पु उ ज ऊर्, ऊगेहसो, म उ ज—ऊर्हन्।

रप—पु पर्सि—अर्सुन्=मनुष्य, पति—या पॉर्नी।

ग—शृङ्गाभ्या रक्ष ऋषति—अ वे ९, ४, १७, अर्षति—ऋ ९, ३, ९, मा ३३, ५५।

+✓ऋह् (ऋह्) ६/२७ कथनयुद्धहिंसादानेषु >✓रिह् (रिह्) ६/२७ कथन
मैसा श-च-जै- (प) क्षी। युद्धहिंसादानेषु (प) इति
काकु कात शा- द्रमिडा—क्षी।
हे वो ×

✓रिफ् (रिफ्) ६/२६
कथनयुद्धहिंसादानेषु
(प) मै हे।

✓ऋफ् (ऋफ्) ६/२८
हिसायाम् (प)।

✓अह् (अह्) १/७३१
पूजायाम् (प)।

क—लेगुह्—सरलम्, स्वतन्त्रम्, प्रेग्ने, उत्तेजने। नासिक्यम्—लेंग् उह्।

रप—अवे एरुयन्त=भयपूर्णम्, भयानकम्—वा पॉर्नी।

ग—आनृहु—तै ३, २, ८, ३। [सपा आनृहु > आनृधु < > आनृशु इति
पाभे०] ऋहते—ऋ १०, २८, ९। [धातु कृशभावे वृत्ति। विप = ह्रस्व—([निघ ३/२
तु तत्रैव बृहन्तम्])। WAG (१, २१४ a) MVG (५८, १ a) < ऋघ् ✓रघ्
इति दे < ✓रुह् इति वा ✓रह् (त्यागे) इति वा, GW ✓रह् (गतौ) इति च]।

+✓ऋ ९/२६ गतौ (प) क्षी-मै सा- ✓री ९/ गतिरेषणयो (प)।
श च-जै काकु-कात-शा हे। ✓रिणाति (निघण्टौ २/१४)
गत्याम्—वो। गतिकर्मा।

✓ऋ १/९२० गतिप्रापणयो (प)।

✓लृ १/५५१ ऽशब्दे (आ) काकु।

+√एज् (एजृ) १/१७६ दीप्तौ (आ)	भ्+र्+√एज्=√भ्रेज् (भ्रेजृ) १/
श × क्षी-मै-सा-च जै-	१७७ दीप्तौ (आ) ।
काकृ-कात-शा-	र्+√एज्=√रेज् (रेजृ)
हे—वो ।	१/१७८ दीप्तौ (आ) ।
	√अस् (अस्) १/८७०
	दीप्तौ (उ) ।
	√इन्ध् (बिइन्धी ७/०
	दीप्तौ (आ) ।

(ग—एजयतेऽक्षिणी मे- भा पु ५,२, १४)

√एज् (एजृ) १/२३० कम्पने (प)	√इङ्ग (इगि) १/१५०
श क्षी-मै-सा-च जै-काकृ-	गत्यर्थ (प) ।
कात शा हे ।	√इय् (इय) १/१४०
कम्पे—वो ।	गत्यर्थ (प) ।
	√ईर् (ईर) २/८ कम्पने
	(आ) ।
	√एजति (निघण्टौ ०/१४)
	गतिकर्मा ।

क—ऐज्=इतस्ततो दोलने, कम्पने-वा पौकनी ।

ग—एजति-ऋ ५,७८,८, मा ८, २८, का ९,५,१, तै ४,७, १५, १ ।

ङ—√एय (अक) (१) कम्पने, (२) चलने । एयइ (कप्प) ।

+√एठ् (एठ) १/२६४ च=विबाधायाम् (आ)	ह्+√एठ्=√हेठ् (हेठ) १/
श × क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-	२६३ विबाधायाम् (आ)
कात-शा हे ।	ह्+√एठ्=√हेट् (हेट)
बाधने—वो ।	१/५८६ विबाधायाम्
विबाधनम्=शाठ्यम् ।	(आ) जै-शा हे ।
	ह्+√एड्=√हेड् (हेड)
	१/१९३ विबाधायाम्
	(प) हे ।
	√एड् १/२१६ ० धारणे
	(प) काकृ ।

विपूर्वोऽयमिति स्वामिकाश्यपौ । मैत्रेयादयस्तु केवलमेवोदाजङ्ग-सा १/२६४ ।

[छ-√दँठना=($\angle$ वेष्टनम् ?)=तथा भूताया क्रियाया जीवेषु सत्या शाठ्य भवति ।]

√एध् (एध) १/२
श

वृद्धौ (आ)
क्षी मै सा च-जै-काकृ-
कात शा हे-वो ।

√ऋध ५/२५ वृद्धौ
(प) ।

ब् + √ऋध् = वृध् (वृधु)
१/७५१ वृद्धौ (आ) ।

√इन्ध् (इन्धी) ७/२
दीप्तौ (आ) ।

√अस् (अस) २/५४
भुवि (प) ।

क-एस् = सत्तायाम्-वा पौकनी ।

ग-एधते-ऋ २,२५,५, खि ५,१०,४, नेहासौ सुरमेधते-मनु ४/१७० =
सुरयुक्तो वर्तते (मन्वर्थ) ।

घ-√एध् (एध) बुद्धिय-धा पा १६५, धा म २४०, बुद्धिय लाभे च-
सह = नी ५०४, एधति-सयुक्त १,२१७, सुत्तनिपात २९८ ।

ङ-√एह (सक) = वृद्धौ । एहता- (दस ९) ।

+√एब् (एवृ) १/४९७ सेवने (आ)
मै-सा श-च जै काकृ- क्षी ।
कात शा-हे-वो ×

क् + √एव् = √केव् (केवृ)
सेवने (आ), सेचने-
काकृ-कात ।

क् + ल् + √एव् = केव् (केवृ)
सेचने (आ) सा ।

इत्थमेव - √खेव् सेवने (आ),
सेचने-मै ।

√गेव् सेवने (आ)
ज-जै । सेचने-मै ।

√ग्लेव् सेवने (आ),
सेचने-मै ।

√ग्रेव् सेचने (आ)
काकृ ।

अत्र सर्वत्र ध्वनिषु √एव् धातुरनुसगतः । इह १/४९७ धातुस्थाने स्वामिनम-
तिरिच्य सर्वे √गेव् धातु पठन्ति ।

ग-रामस्तु भरते पाप कुर्यादेव न सक्षयः-वा रा २,८,३२, एवं ते-वा रा
२,८,३४ ।

अवधारणार्थक 'एव'-शब्दस्तु— $\sqrt{\text{इ}}$ (इण्) २/३४+इण्शीभ्या वन्
(उणा १/१५२) इति सिद्धयति । इवार्थक 'एवम्'-शब्दसाधने तु—

१—'ए' इत्थ भवति । टुवम् उद्गिरणे (३,२,७५) विच् ।

२— $\sqrt{\text{इ}}$ (इण्) + बाहुलकाद् वम् इति भानुजिदीक्षितो नैकमत्य भजते ।
क्षीरस्वामी व्युत्पत्तिमेव न दर्शयति । स्वीकार एव प्रायः सेवनम् इति स्यादनेन शब्देन
 $\sqrt{\text{एव्}}$ १/४९७ धातो सम्बन्ध । धर्गणिकोशे 'एवम्'-शब्दार्थ —
एव प्रकारोपमयोरङ्गीकारेऽवधारणे ।

$\sqrt{\text{एष्}}$ (एपृ) १/६१३
श ×

गतौ (आ)
क्षी-मै-सा च-जै-काक्
कात-शा-हे वो ।

$\sqrt{\text{इप्}}$ (इष) ४/२० गतो
(प) ।

$\sqrt{\text{इष्}}$ (इषु) ६/७२ इच्छा-
याम् (प) ।

$\sqrt{\text{ईप्}}$ (ईष) १/६०६ गति-
हिसादर्शनेषु (आ) ।

$\sqrt{\text{इपति}}$ (निघण्टौ २/१४)

$\sqrt{\text{इष्}}$ १/ अन्वेषणे—(उ) द्वि ।

गतिकर्मा ।

क्— $\sqrt{\text{इष्}}$ ४/२० धातु प्रेक्षणीय ।

ग—एषति (गतौ प्रेरणे बले प्रभृ धा वृत्ति) पै ३,४०,१, ऐत्रा १,३०,
एषतु-खि ५,२,३१ श्रौ ६,६७,३। पर्येषते भक्तम्, पर्येषमाण-सद्ध पुण्डरीक-
४,३४ (b) ।

घ— $\sqrt{\text{एस्}}$ (एसु) सहनी ९३६, ९७७ एसति [आ+ $\sqrt{\text{इप}}$ -वागीश] =
अन्वेषणे-सुत्तनिपात ५९२ ।

+ $\sqrt{\text{ओस्}}$ (ओखृ) १/१२१
श ×

शोषणालमर्थयो (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काक्
कात-शा-हे ।
शोषणे—च ।
शोषालमर्थयो—वो ।

$\sqrt{\text{उप्}}$ (उप) १/६८७ दाहे
(प) ।

$\sqrt{\text{उस्}}$ (उर) १/१२८
गत्यर्थ (प) ।

$\sqrt{\text{उ}}$ शोषणे—काक् ।

अलमर्थे=भूषणे सामर्थ्ये निवारणे ।

उ—ओखा* ($<\sqrt{\text{ओस्}}$ =वारणे) =मिष ।

छ—ओखा (वि) ($<\sqrt{\text{ओस्}}$ =शोषणे । पाञ्चालभाषायाम्-ओखा =
जिह्वम्, कठिनम्) = (१) रुक्षम्, शुष्कम्, (२) कठिनम्, अरलम्,
(३) अचोक्षम्, (४) विरलम् ।

+√ओण् (ओण्) १/४४६ अपनयने (प) √ऊन् (ऊन) १०/ परि-
श-काकृ× क्षी-मै-शा-च-जै-कात- हाणे (प) ।
शा-हे ।
अपसारणे—वो ।

ग—ओण्यौ—(द्यावापृथिव्योर्नामधेयम्—निघण्टो ३/३०) । [√ओण् १/४४६+
सर्वधातुभ्य इन् (उ ४/११४), कृदिकारादक्तिन (४,१,४५ वा)—इति ङीष् ।
अपनयत स्वाश्रितानां क्लेशान् इति दुर्गाचार्य ।] अभित्य देव सवितारमोण्यो
(वा स ४,२५) । प्र ते सोतार ओण्य—ऋ९,१६,१ ।

घ—ओणि [(तुलनीय—ऋ ९,१६,१)=सोमपात्रविशेष ।] ओणिरक्ख=
निक्षेप—(=धरोहर—हि)—सरक्षक—विनय ३,४७, ५३ ।

छ—√ओडना—(<ओणनम् =अपनयनम्)=रोमे, वारणे ।

ठ—ओना=तडागादिभ्यो जलादिनिष्कासनाय वर्तनी (प्रणाली) । अस्य
उद्गमनम् >ओना इति व्युत्पत्ति सुतरामसङ्गता ।

ड—बु ख—औडा=भित्तिभेदनम् ।

+√कस् (कसि) २/१४ गतिशासनयो (आ) घ—अवर्कस (अवर्कष
श क्षी-सा । (ति))—दीघ १,५४ ।
गतिनिशानयो—मै । √कश् (कश) २/२४ गति-
गतिसतानयो—जै । शासनयो—(आ) सा ।
गतौ—च-काकृ-कात ।
गतिशासनयो—शा-हे ।
गतौ शाते च—वो ।

ग—शत कसा शत दोग्धार—अ वे १०,१०,५, ऐत्रा ८,१० । औदुम्बरे कसे
चमसे वा—शत्रा १४,९,३,१ ।

[कसम् =(कामयते काम्यते वा अनेन (अस्मात्—क्षीरस्वामी) पातुमिति
शेष' । उणा ३/६२ इति स)=पानभाजनम् । पित्रादिबन्धुवर्गान् अभिभूय
पापात्मक राज्यविषयादिभोग कामयते य । √कम् +स =कस—कृष्णमातुल ।
एव व्युत्पत्तिदृशाऽय √कस् (कसि) धातु “शत कसा शत दोग्धार” अ वे
१०, १०, ५ प्रभृतिगतकसशब्दैर्न सम्बन्धाति ।]

ङ—कसिआ (<कसिका) (१) ताल, (गाया १, १७), वाद्यविशेष
(आचा २), कस=महामहविशेष (ठा २, ३—पत्र ७८) ।

+√कक् (कृ) १/८७ लौल्ये (आ)

श×

क्षी-मै-सा-च-जै-काक्-कात-
शा हे ।

इच्छागर्वचापले—वो ।

इच्छा=इह तृष्णा—दुर्गादास ।

√कर्क् (कर्क) १/४०९८

लौल्ये (आ) काक् ।

√कक्क् (कक्क) १/४०९८

लौल्ये (आ) काक् ।

√कक्क् (कक्क्) १/११९

हसने (प) मै ।

√कग् (कगे) १/५१२

हसने (प) कात ।

लौल्यम् = गर्व, चापल्य च—क्षी ।

क—कैक् = बुभुक्षायाम्—वा पौर्नरी ।

ग—ककुहास—ऋ स १, ३, ३३, ३ ।—ककुह इति महन्नाम (निघ ३/३) ।
दुर्गाचार्य √कक् (ककु) सहने इति धातुत 'उह'-प्रत्यय कल्पयति, तन्न विचार-
सहम्, एतादृशधातोरेवासत्त्वात् । महेच्छस्तु महाशयो महान् भवत्येव । ककुह
सोम्यो रस—ऋ ९, ६७, ८, कर्दवे वृषभो युक्त आसीत्—ऋ १०, १०२, ६
(कर्दवे=शत्रूणा हिसनाय—सायण) । कर्जाकृता-अ वे ११, १०, २५,
करघाट—सुश्रु २, २५१, १४, ककर०—वा स २४, २० ।

√कक्धातोरुपोत्तमे रेफे सति लौल्यार्थक √कर्क् १/४०९८ काक्-धातुनि-
ष्पद्यते । पुन स एव सयोगे गुरुत्वात् ककारता प्राप्तो रकार पालिप्राकृतवत्—४०९ b
क क्, इत्येतेषामस्ति कश्चन विकाससम्बन्धः । हसन चापल्यमेवाङ्गस्य—(मुखस्य)
इति स एव √कक्क् धातुः काशकृत्स्नीयो लौल्यार्थकोऽन्त्ये बलाघाते सति हसनार्थक
√कक्क् सवृत्तो मैत्रेयेण (१/११९) पठित । इत्थमेष √कक् १/८७ वेदप्रयुक्तो
धातुरेतज्जातीयकाना हसनार्थकाना समग्राणा धातूना मूलधार । नन्वय विकासो
विलोमोऽपि भवितुमर्हतीति चेन्न, √घग् √गग् √खक्क् √कक् इति धातूना
वेदे तदनुवर्ति साहित्ये वा प्रयोगानुपलम्भात् । √कक् धातोस्तु तथा सत्त्वात् तत
एव विकास आस्थेयः ।

+√कक्क् (कक्क्) १/११९ हसने (प) मै ।

क्षी-सा श-जै-काक्

कात×

मै-च-शा-हे ।

हासे—वो ।

√कक् (कृ) १/८७

लौल्ये (आ) ।

√कर्क् १/४०९८ लौल्ये

(आ) काक् ।

√कर्क् हासे—सौ धा—

वो ।

√कक्क् १/४०९८ लौल्ये

(आ) काक् ।

✓कक्क १/३०b हसने
(प) कात ।

✓खक्ख् (खक्ख) १/१२०
हसने (प) क्षी ।

✓खर्ख् (खर्ख) १/१२०
हसने (प) क्षी ।

✓कग् (कगे) १/५१०
हसने (प) कात ।

क—ख ख—शब्दात्मकोऽय हसने (समीचीनतरम्—हह, ह् अथवा क्स्) ।
अर्मे क्स्क्स्क्, पु च स्ला छोछोतति=हसने, लिथु क्क्नोति=अट्टहासे,
उपहासे । पु उ ज हुओहोन् =उपहासे—वा पौकनी ।

[ग—“कक्खट कठिन क्रूरम्” (अ को ३/७६)—✓कक्स् + अटन् । हासा
भयन्ति विप्रिधा । राक्षसादीनामट्टहासेन क्रूरताभिव्यज्यते । अतस्ते कक्खटा
कर्कशा ।]

घ—कक्खळ (<कक्खट) । कक्खळता=कठोरता—धम्मसगणि ८५९,
विभाग ८२ ।

ङ—✓खिख (अक)=खिखि—शब्दे । खिखेइ—सुख २, ३३ ।
विशेष ✓खक्ख् धातौ द्रष्टव्य ।

+✓कस् (कखे) १/७७८ हसने (प) ।

श× क्षी मै-सा च-जै-काङ्-

शा हे ।

हासे—वो ।

पूर्ववत् ।

(कात✓कग् [कगे]) हसने—कात ।

✓कक् (कख) इत्यतिरिक्त सायणीय
पाठ —११७ ।

क—पूर्ववत् । लिथु क्क्नेन्ति, क्क्नोति=अट्टहासे । लैति चछिन्नरे, ईगिल
कक्कल्—जू पौकनी ।

ग—किखि =लोमश-भोजीयोणादौ (स क २/१/१६६), त्रिका २, ५, ७ ।

ग—किखि' =लोमासका, हेमोणादौ (६/२६ सू) ।

ग—किखी =अपचितपरिमाण शृगाल —इति हरदत्त (पदमञ्जरी २/१/६) ।

शब्दानुवृत्ति ।

ङ—पूर्वधातुर्विलोकनीय ।

ज—किकि=हेषायाम् (व हिन्हा) । तुलनीय—किखि, किखी (ग—कोष्ठे) ।

+√कग् (कगे) १/७८५ नोच्यते (प) ।

श-च-जै-शा-हे× क्षी मै-सा-कात ।

गतौ—काकृ ।

क्रियासु—वो ।

अस्यायमर्थ इति नोच्यते, अनेकार्थत्वात्-क्षी । 'नोच्यते' इति योऽर्थस्तत्रार्थे कगिरित्येके-क्षी । अस्यायमर्थ इति नोच्यते-मै=क्रियासामान्यमर्थ इत्यर्थ-सा । "इह शास्त्रे कगे नोच्यते" इत्येके-सा ७७९ ।

अयं धातु क्रियासामान्यार्थक सकलानर्थानभिधातुमर्हति । √कृ (डुकृञ्) धातोरप्यस्ति क्रियासामान्यार्थवाचकता—(वाक्यपदीये, उपग्रहे प्रकीर्णटीकाया १४) तन्वाभिर्व्यनक्ति वोपदेव 'क्रियासु' इत्यर्थमास्थाप्य । दुर्गादासस्तु तट्टीकाया क्रिया-मात्रे-कगति="लोको गच्छति" इति प्रत्यपादयत् (श क ह्र), काशकृत्सोऽपि तथा । एव सत्यपि नैतस्य प्रयोगोपलब्धि कापि मन्मार्गिता । कातन्त्रे एष हसनार्थकोऽपि १/५१० । नूनमेष हसनार्थकै √कक्क् √कक्क् √खक्क् √गग् प्रभृति-भिर्धातुभि सम्बध्नाति तत्सक्रान्त ।

+√कङ्क् (ककि) १/९१

श×

गत्यर्थ (आ)

क्षी मै-सा-च-कात ।

गतौ—जै का-काकृ-

शा हे ।

व्रजने—वो ।

√कक् (कक) १/८७

लौल्ये (आ) ।

√कन् (कनी) १/४५२

दीप्तिकान्तिगतिपु

(प) ।

√कङ्क् १/४६० tl

चलने (आ) काकृ ।

√खिङ्क् १/४१० cc

गतौ (आ) काकृ ।

क—केक्=दहने, शुष्कतायाम् (यथा-कङ्काल) । क्राक् (अथवा-कृक् ?), नासिक्यम्-कुक्=शाखा-वा पौकनी ।

ग—कङ्कत०-ऋ १,१९१,१ । (कङ्क + ब्राहुलकादतच्), (२) अ वे १४,२,६८ । कङ्कतान्-वा रा २,९१,७७ = केशमार्जनानि (तिल), कर्णाभ्यां ते कङ्कृषेभ्य कर्ण-

शूल विशल्यकम्-अ वे ९,८,२, कङ्कवासस-वा रा ६,१९,६३, तरक्षव कङ्का-
वा रा ३,४६,३० ।

[कङ्कश्छद्मद्विजे ख्यातो लौहपृष्ठकृतान्तयो ॥ मेदि के १९ ।

=(कङ्कते=उद्गच्छति, कङ्क=पश्चिमिषे १)] कङ्कट-(√कङ्क्+शकाद्यटन्)-
वर्मसन्धिषु-वा रा ५,८०,३२, कङ्कचित्-शत्रा ६,७,२,८, कङ्का=गोशीर्षम्-भा
पु ९,२४,२४, (कङ्कते=चापल्य गच्छति या पित्राद्यादखशात्-√कङ्क्+अच्)=
उग्रसेनराजकन्या, वसुदेवातुजपत्नी-भा पु ९,२४,२५, गज कङ्कणभूषण-मभार
३,१५७५७ ।

उ— { कगल (<कङ्कट) = कवच (ढिंग) ।
कग

छ—कगन, कगना, ककना+(<कङ्कणम्) ।

छ—खख (<कङ्क) = रिक्तम् ।

उ— { कगाल (<कङ्काल) = बुभुक्षित, दुर्बल ।
खका

+√कच् (कच) १/१६६
श×

बन्धने (आ)

क्षी-मै-सा-च जै काकृ शा-हे

बन्धत्विपो—वो ।

शब्दे (प) -क्षी ।

कात-√कञ्च् [कचि] बन्धने—कात ।

√कच् (कच) शब्द

उदात्तेत् (प) क्षी ।

√खच् (खच) इति

लौकिकोऽप्यस्ति-क्षी ।

√कञ्च् (कचि)

१/१६७ दीप्तिबन्ध-
नयो (आ) ।

√खच (खच) १०/३८४

बन्धने (प) ।

क—केक=बन्धने-वा पौर्नर्नी ।

ग—कचेषु च निगृह्यैतान्-मभार १,४९८२, कचग्रहै-रघु १०,४८, १९,३१ ।

घ—कच (सज्ञा)-दाठावस ४, ५१ ।

(छ—√कचोना=कोषणे, प्रवेशे) ।

ज—√कच्-कच्=पीडायाम्, (२) ऊर्णाशणयो साधने (शोधने) ।

+√कच् (कच) १/१६७

दीप्तिबन्धनयो (आ)

इत्येके-क्षी ।

मै श च जै-काकृ कात-

शा-हे

क्षी सा ।

बन्धत्विपो—वो

√कञ्च् (कचि)

दीप्तिबन्धनयो

(आ) ।

क—पूर्ववत् ।

ग—काचानावयन्ति-शत्रा १३, २, ६, ८, काचस्फटिकपात्रेषु (✓कच्
दीप्तौ+घञ्)-सुश्रु १, २४०, १६ ।

+✓कज् (कज) १/२२७ मदे (प)
मै-श-च-जै काकृ कात क्षी सा ।
शा-हे-वो ×

✓खज् (खज) १/२२८
मन्थे (प) ।

✓गज् (गज) १/२४९
मदने, च=शब्दार्थ
(प) ।

✓कड् (कड) १/३५५
मदे (प) ।

✓कण्ड् (कडि)
१/३५५ मदे (प) ।

✓कज्ज् १/३१३ d
हिंसागत्यो (प)
काकृ ।

✓कर्ज् (कर्ज) १/२२३
व्यथने (प) ।

ग—कजिङ्ग० (im Ind कजिङ्ग०) M Pl N eines volkes VP 196,
N 163 (ज्योथ-रॉथ) ।

+✓कञ्ज् (कचि १/१६७
श ×

दीप्तिबन्धनयोः (आ) > ✓कच् (कच) दीप्ति
क्षी-मै-सा ।

दीप्तौ—च-काकृ कात ।

बन्धने दीप्तौ च—जै शा
हे ।

बन्धत्विवो—वो ।

बन्धनयो (आ)

दत्येके-क्षी ।

✓कन् (कनी) १/४५४
दीप्तिरान्तिषु (प)

✓कञ् नहे—सौ
धा—वो ।

क—केक्=वेष्टने-वा पॉकनी ।

ग—कञ्चुकोष्णीषिणस्तत्र-वा रा ६, ९९, २३, चिनैव कञ्चुलिकया धत्से मना-
हारिणीं लक्ष्मीम्-अमरु २३, ।

उ—✓कॉलना (<कञ्जनम्)=बन्धने ।

ज—✓काजु=गर्तपतने, जालबन्धे ।

+√कट् (कटे) १/२९१	वर्षावरणयो (प)	√चट् (चटे) १/२९१
श	क्षी-मै सा-जै-काकृ-कात-	वर्षावरणयो (प) सा।
	शा हे ।	√कट् (कटी) १/३१७
		गतौ (प) ।
		कृत् (कृती) ७/१०
वरणे—च ।		वेष्टने (प) ।
वृतौ वृषि—वो ।		√कट् = राशौ, (२)
		√भूद्वारके आवरणे—
		मौनियर-विलियम ।

क—कट्, कराट्=वेष्टने—वा पौकनी ।

ग—काटे निबाल्ह ऋषिरह दूतये-ऋ स १७,२४,६ = कूप -निघण्टौ ३/२३ (कश्यते=आत्रियते जलार्थिभि -दुर्गाचा) । कर्त् > काट इति प्राकृतरूपम्-व्योथ-रौथ । वर्षासु किलन्नकटवत्तिष्ठन्-मभार २,१९७३ । बद्धकटाम्-वा रा २,६,२१ = बद्धकवा-टाम् । छान्दसो वर्णलोप ।-यद्वा बृहच्छदिषम् । बद्ध कटो वर्षावारको यस्यामित्यर्थात् (तिल) । कटिश्च तस्यातिकृतप्रमाणा-मभार ३,१००५४, कटीदेशे-मभार १,६०९३ । कट (कटति=मदवारि वर्षति य) = हस्तिगण्डस्थलम्-रघु २,३७ । कट्वर, कट्वरी (उ ३/१) > कटी (हि) —

दध्न ससारकस्यात्र तत्र कट्वरमुच्यते । वैद्य (श क द्रु)

कट्वराणि-सुश्रु १,२४०, १३, कटु (कटति=तीक्ष्णतया रसना मुख वावृणोति-उ १/९)-मभार १,७,१६, भा पु ३,२६,४०, कटोरा (कश्यते=वृष्यते=दीयते स्थाप्यते वा भ-यद्रव्यादिकमस्याम्—√कट्+ओलच् । लस्य रत्यम्) = स्वनामख्यातपात्रम् —त्र वै पु (श क द्रु) । शदे शब्दानुकृतिर्नाम धातु —कटकटाय्य-वा रा २,३५,११ = कटकटाशब्दवत् कृत्वा (तिल) ।

घ—कटकटायति=निष्पीडने, चूर्णे, नाशे-विसुद्धिमगा २६५ ।

+√कट् (कटी) १/३१७	गतौ (प) ।	>√कण्ट् (कटि) गतौ—
मै-श काकृ कात X	क्षी-सा च जै-शा-हे ।	अन्ये इदितमेनमाहु —
	गत्याम्—वो ।	क्षी ।
(मै-कात-हे-वो—	गतौ (प) मै ।	विकटो विक्रान्तगति-
√कट् [कट])	मै कात-हे ।	रित्यौपमन्यव —
३१९	गत्याम्—वो ।	(निरु ६/३०) ।

बु, रा —छ—√कङना-(<कटनम्)=गमने, निर्गमने ।

ज—√काटाओ=हस्तपादक्षेपणे ।

+√कठ् (कठ) १/३३१	कृच्छ्रजीवने (प) ।	√कट् (कटे) १/ वर्षा-
श	क्षी-मै-सा-च काकृ-कात	वरणयो (प) ।
	क्षा-हे ।	√कण्ठ् (कठि) १/ शोके
	कृच्छ्रजीवे—जै ।	(आ) ।
	तङ्कने—वो ।	

क—कर्, द्वित्वे सति—कर्कृ=कठोरम् । केर्ट्=बन्धने, दाढर्थे—वा पौकनी ।

ग—कठिनम् (√कट्+उणा २/४९ इनच्)—वा रा २, ४०, १५, २, ५५, १७=खनित्रम् (तिल) ।

[कठमर्द (<कठमुल्ला हि)—(कठम् = कष्टजीवन मृदनाति इति √कठ+√मृद्+अण्)=शिव इति त्रिकाण्डशेष । महाराज-शब्दादिवदय विपरीतार्थ भेजे हिन्द्याम् । “कठो मुनौ तदाख्यातवेदाध्येतृज्ञयो स्वरे”—त्रिकाण्डशेष—२, ७, २ ।]

छ—कठमुल्ला (<कठमर्द ? कठम् = कष्टजीवन मृदनातीति, कठ+√मृद्+अण्)=शिव ।

ज—√कठुआओ=शीतकठोरतायाम् ।

+√कड् (कड) १/३५५	मदे (प) इति दुर्ग-क्षी	<√कण्ड् (कडि) मदे (प) ।
शा हे वो×, श	क्षी-मै सा-च-जै काकृ-	√गड् १/ सेचने (प) ।
	कात ।	√कट् (कटे) १/ वर्षा-
		वरणयो (प) ।
		कटस्य = हस्तिगण्डस्थलस्य
		मदवर्षकत्वाल्लक्षणया
		कटोऽपि मद —
		कट>√कड् ।
		√कल् १/ शब्दसंख्यानयो
		(आ) ।
		√कज् (कज) १/ मदे
		(प) ।
		√गज् (गज) १/ मदने
		(प) ।
		√कडम्ब् १/२०६०० मर्दने
		(प) काकृ ।

क—क्रेल्=उच्चैर्गमने, कला=ताडने । ड्-विस्तार—वा पौकनी ।

[ग—कड (>कडा-हि ?) [कडति=मायति इति । $\sqrt{\text{कड्}} + \text{पचाद्यच्}$
=मूर्ख—हलायुध । कडम्ब=नालीशाक (अ को २, ९, ३५) । कडम्ब-उ
४/८२-इत्यम्बच । काशकृत्स्ने- $\sqrt{\text{कडम्ब}} १/२०६००$ मर्दने (प) । कडार-“गडे कड
च”—दशो ८/६५ । कलत्रम्—गडोरादेश्च क-उ ३/१०६ । $\sqrt{\text{गड्}}$ धातोरेव सिद्धे
 $\sqrt{\text{गड्}}$ सेचने धातोर्गकारस्य ककारे को हेतु ? नार्थाधारका ह्यत्र सर्वत्र व्युत्पत्तय ।
मद सेचनेऽपि वर्तते वर्षकत्वादित्यर्थसमानतापि विद्यते । पर्यन्ते, एतयोर्मिथो विकसन-
सम्बन्ध सुतरा सिद्धयति] ।

यथा कडा (काण्व-कला) अवदन्तो वाचा-शत्रा १४, ९, २, ८ ।

छ— $\sqrt{\text{अकडना}}$ (<आकडनम्) = गर्वे ।

ठ—अकड (<आ+ $\sqrt{\text{कड्}}$) = गर्व, दर्प, (२) धृष्टता, (३) आग्रह ।

+ $\sqrt{\text{कड्}}$ (कड) ६/१००	घसने (प) ।	$\sqrt{\text{कट्}}$ (कटी) १/ गतौ
च×श	(यु मी स एव) ।	(प) ।
मदे—		$\sqrt{\text{कुड्}}$ ६/ घसने बाल्ये च
क्षी-मै-सा-जै-काकृ कात-		(प) जै-कात-शा-हे ।
शा हे ।		$\sqrt{\text{कुड्}}$ ६/९७ घसने (प)
अदने दर्पे च—वो ।		काकृ ।
		$\sqrt{\text{कुड्}}$ ६/ घसने इत्येके
		(प) सा ।

कुटादौ फलाभावाद् यूथभ्रष्टोऽयम्-क्षी ।

कुटादिभ्योऽन्यत्र शक्यते पठितुम् । अयं भवादौ च । पुन पाठफलमुच्छति-
वत्-सा ९८ । प्रयोगादर्शनात् शीनद्योर्नुम्बिकल्पार्थं स्वरार्थश्च पाठो विचिकित्स्य ।

ग—कडङ्गरीयै (=बुसाहर्मेहिषादिभि) -रघु ५, ९ ।

+ $\sqrt{\text{कड्}}$ (कड) १/३५५	कार्कश्ये (प) ।	$\sqrt{\text{कड्}}$ (कड) १/ मदे
श×	क्षी-मै सा-च-जै-काकृ कात	(प) ।
	शा हे-वो ।	$\sqrt{\text{कट्}}$ (कठ) १/ कृच्छ्र-
(कड्ड)	इत्येके (यु मी स एव) ।	जीवने (प) ।
$\sqrt{\text{कड्}}$ (कड) १/३५१	अभियोगे (प) मै ।	$\sqrt{\text{कल्ल}}$ (कल्ल) १/ अशब्दे
		(आ) ।

छ—अकडना (<आकडनम्) = दृढीभावे, वक्रीभावे ।

छ—कडा = कठोरम्, कर्कशम् ।

छ—कर्पा (बु ख) = कठोरम् ।

+ $\sqrt{\text{कण्}}$ (कण) १/४४१	शब्दार्थं (प) ।	$\sqrt{\text{कल्}}$ (कल) १/ शब्द-
श×	क्षी मै सा-च ।	संख्यानयोः (आ) ।

शब्दे—जै-काकु-कात-
शा-हे ।
आर्त्तस्वरे—वो ।

✓कल् (कल) १/
अशब्दे (आ) ।
✓कण् (कण) १/४४०
शब्दार्थ (प) ।
✓अण (अण) १/ शब्दार्थ
(प) ।
✓घण् १/२०७ II शब्दे,
घण्टानादे (प) काकु ।
✓घण् १/२०७ JJ शब्दे,
घण्टानादे (प) काकु ।

ग—कगति शब्दाणूभावे भाष्यते ऽनुकणतीति वा-निरु ६/३० । कण्वतमो
नाम गृणाति नृणाम्-ऋ स १, ४, ३, ४ (कगति = स्तोत्रलक्षण शब्द करोति, कण्यते
स्तूयते वा-दुर्गाचार्य)-निघ ३/१५ ।

ङ—✓कण (सक) = शब्दे । वक्तु-कणत-सुर १०, २१८, वज्रा ६६ ।

ड—✓कणकण = कणकणशब्दे-(आवम)-शब्दानुकृति ।

ड—कणकणकण = कणकणशब्दे । कणकणकणति-पउम २६, ५३ ।

छ—कडकड़ाना = शब्दे ।

+✓कण् (कण) १/७८८
श×

गतौ (प) मित्त्वम्
क्षी-मै-सा-च-जै काकु
कात-शा-हे-वो ।

✓कट् (कटी) १/ गतौ
(प) ।

✓कण्ट् (कटि) १/ गतौ
(प) ।

✓कन् (कनी) १/ दीप्ति-
कान्तिगतिषु (प) ।

✓कर्ब (कर्ब) १/गतौ (प) ।

✓कल (कल) १०/ गतौ
सख्याने च (प) ।

क—कङ् = उच्चैर्गमने-वा पौकनी ।

ग—अकणीत्-महाभाष्ये ७, २, ३ २८०, (कणति = अतिसूक्ष्मत्व गच्छति ।
पचाद्यच्) कण (= धान्याश)-मनु ११, ९२, कणूकयन्तीर्नमेध-ऋ १०, १३२, ७ ।

छ—कनूका (बु. ख) = कणिका ।

+√कण्ट् (कटि) १/३१७	गतौ (प)-अन्ये इदि-	<√कट् (कटी) गतौ (प) ।
श-च-जै-काकृ-कात	तमेनमाहु —क्षी ।	√कण् (कण) १/७८८
शा×	क्षी-मै-सा हे ।	गतौ (प) ।
	गत्याम्—वो ।	√कन् (कनी) १/ दीप्ति-
		कान्तिगतिषु (प) ।
		√कण्ट् १/१०० वेदना-
		याम् (प) काकृ ।
		कण्टति (निघण्टौ)
		२/१४ गतिकर्मा ।

क—स्कर, कर् = कर्तने । स्करे-ट् (*कृन्तक-)-स कण्टक-वा पौर्कर्णी ।

ग—कण्टक कन्तपो वा, कृन्ततेर्वा, कण्टतेर्वा स्याद् गतिकर्मण-निरु १/३२, अकण्टका वृक्षाश्चौषधयश्च-अ कौशि ८३, कात्या श्रौ २२,३,२२, मृदन्नन्ती कुशकण्टकान्-वा रा २,२७,७ । कण्टक (=सूच्यग्रम्, क्षुद्रशत्रु)-मनु ९,२५२, वि पु १,१९,३१ ।

ङ—कटग (<कण्टक)=सूच्यग्रम् (कस), रोमोद्गम- (गा ६७) ।

सूच्यग्रभाग सर्वत्र गच्छति (प्रविशति) इत्यय गतिकर्मा ।

+√कण्ठ् (कठि) १/२६१	शोके (आ)	√कठ् (कठ) १/कृच्छ-
श	क्षी-मै-सा-च जै-काकृ-	जीवने (प) ।
	कात-शा-हे ।	√कण्ट् (कटि) १/ गतौ
	आध्याने—वो ।	(प) ।
		√कण्ठ् (कठि) १०/ शोके
		(प) आधृषाद्वा ।
		√कण्ठ् (कठि) १/१४६
		गिळने (प) काकृ ।

शोक' = आध्यानम्-क्षी ।

आध्यानम् = उत्कण्ठापूर्वक स्मरणम् ।

ग—उत्कण्ठितुम्-वा रा २,५३,२ । =नगरादि स्मर्तुम् (तिल) । चेत समुत्कण्ठते-का प्र १, १ ।

[उणादौ 'कण्ठ'-शब्द √कण् शब्दार्थकधातुतो व्युत्पाद्यते-'कणेष्व' १/१०३ । अय शब्द शोके सक्रान्त स्यात् कालक्रमेण । शोकेऽपि क्रन्दनादिध्वनिर्भवत्येव । अत्र शोकपदेन क्रन्दनादिव्यापाराणा सूक्ष्मतमो व्यापारोऽभिप्रेयते । ध्वनौ कण्ठशब्दो यथा—

कण्ठो गले सन्निधाने ध्वनौ मदनपादपे ॥ विश्वः ।

ध्वनियन्त्रस्य बहिर्भागाभिप्रायेण होमकुण्डाद् बहिरङ्गुलिपरिमितस्थानार्थक एष जात—“खाताद् बाह्येऽङ्गुल कण्ठ”—इति तिथ्यादितत्त्वम् > कौठा (हि) । गलस्य मुखसामीप्यादेश सामीप्यार्थको जात, ध्वनियन्त्राकूतेन शब्दार्थक, स्मराशयेन च मदनपादपार्थक ।]

ङ—कठ=गले (कुमा), (२) समीपे, (३) अञ्चले (दे २, १८) ।

ड—कटी=उपकण्ठे, कण्ठिकायाम्, पर्वतसमीपवर्तिन्या भूमौ (उपत्यकायाम्)—गउड ।

छ—कठीर*(< कण्ठीरव) = सिंह (डिङ) ।

+√कण्ड् (कडि) १/२०८	मदे (आ)	>√कड् (कड) मदे (आ)
सा ×, श	क्षी-मै-च-जै-काकृ	इति दुर्ग—क्षी ।
	कात-शा-हे ।	√गण्ड् (गडि) १/वद-
	दर्पे—वो ।	नैकदेशे (प) ।

√कण्ड् (कण्ड) १/२७९ मदे—सा ।

क—(स्र) कल्=खण्डने (स कण्डु)—वा पौकनी ।

ग—कण्डुर्नामर्षिविशेष—विष्णुपु १, १५, ११ ।

मदस्थान गण्डस्थलम् । तात्स्थ्याद् गण्डोऽपि मदे । √गण्ड् > < √कण्ड् इति विकास । उणादौ—कण्डु प्रयोग (कण्डते=शरीर माद्यति, अस्मादुष्णशोणित त्वात् । यद्वा कण्डयति=कण्डयुक्त करोति शरीरम् । √कण्ड्+उणा १/३८ इति कु)] ।

छ—√कल्लाना (< कण्डनम्—ग्लेपने) = चपेटाहतिवत् सदाहपीडायाम्, (२) असह्यभावे ।

+√कण्ड (कडि) १/३५५ मदे (प)	>√कड् (कड) मदे (प)
मै-श-च जै	क्षी-सा-शा हे ।
काकृ-कात ×	दर्पे—वो ।
	√कण्ड् १/१७७ मासपृथुळे (प) काकृ ।
	√काण्ड् १/१७८ परिच्छेदे (प) काकृ ।
	√गण्ड् (गडि) १/३५६ वदनैकदेशे (प) ।

पूर्वधातोरेवाय प्रपञ्च । सर्वे वैयाकरणा मैत्रेयादयो नेहैकमस्य भजन्ते । परस्मैपदाय निमित्ताय पृथक् कृत स्यात् तदपि न हृदयावर्जकम्, उभयपदस्य विधानीयत्वात् ।

√कथ् (कथ) १/३६ श्लाघायाम् (आ)

श×

क्षी-मै-सा-च-जै-
काकृ-कात-शा-हे ।
श्लाघे—वो ।
विकथने—हि ।

√कथ (कथ) १०/२९७

वाक्यप्रतिबन्धे (प) ।
कथ्यते > कथ्यते १-इति
वागीश ।
ड-कथ (< कथ्य) - (ठा
४,४-पत्र २८७) ।

नामधातुरय प्राकृतस्वरूप*, परन्तु मूलशब्दव्युत्पत्तिरस्पष्टा-हि ।

क—केत्- (१), कोत्-, कृत्=गल्फे, प्रलापे । लिथु कतिलिन्ति=सभाषणे, प्रलापे, गल्फे-वा पौकनी ।

ग—कथनम्-१ योत ३०, १ सन्या २,८६ । कथसे यच्च वीर्येण रामम्-
वा रा ३,५५,८ । कथयन् कथसे च यौ-मभार १६, १५८, कथेथा -मभार
१,५९९५, वा रा ६, ३६,७३, ।

घ—√कथ् (कथ) सिलाघाय-धा पा १२८, धा म १८२, सद्दनी
४१९, कथति-सुत्तनिपात ७८३ ।

√कद् (कद) १/५६५

मै-श-च-जै-काकृ-
कात शा×

वैकुण्ठे (आ) इति
नन्दी-क्षी ।
क्षी-सा-हे-वो ।
नाशे (ववे)-हि ।

<√कन्द (कदि) वैकुण्ठे
(आ) ।

क—कद्, काद्=वञ्चने, लोपे-वा पौकनी ।

ग—कदनम्-मभार २,१,२५=पीडनम् (नील), वा रा ६,२८,२०=
मर्द । कदनम्-भा पु ७,९,१६=पापम्, भा पु ७,२,१३=युद्धम् । कदनम्-
भूरिप्रयोग, जटाधरश्च=मारणम् (श क द्रु) ।

√कन (कनी) १/४५४ दीप्तिकान्तिगतिषु (प) ।

श×

क्षी-मै-सा-जै-कात-शा-हे ।
दीप्तौ—च ।
व्याप्तिकान्तिगतिषु—काकृ ।
श्रीगतिद्युतौ—वो ।

√कन् ८/१९ शोभायाम्

(उ) काकृ ।

√कम् (कमु) १/ कान्तो
(आ) ।

√कञ् (कचि) १/ दीप्ति
बन्धनयो (आ) ।

√चन्द (चदि) १/ ह्लादने
दीप्तौ च (प) ।

√कनति, चाकनत्, कानि
षत् (निघण्टौ २/६)
कान्तिकर्मा ।

क—कन् = पलायने, मुक्तौ, प्रक्रमे ।

ख—कङ्ग्या = कन्या, कङ्गनी, कङ्गनीन = कनीन- (कानीन-)-वा पौर्कर्णी ।

ग—अकानिष पुनर्यन्-ऋ ४, २९, ९, तृतीये सवने हि कानिष. पुरोडाशम्- ३, २८, ५ । सद्यो हि जातो वृषभ कनीन-ऋ ४, ४८, १ ।

नूनमत्र√कम् (कमु) कान्तौ इति धातो सक्रान्तिः । तथाहि निरुक्ते—
कनीनके कन्यके । कन्या कमनीया भवति । क्वेय नेतव्येति वा । कमनेनानीयत
इति वा । कनतेर्वा स्यात् कात्तिकर्मण-४/१५ । जनिष्ठ योषा पतयन् कनीनिका-ऋ
१०, ४०, ९ ।

+√कद् (कदि) १/६७ आह्वाने रोदने च (प) √कद् (कद) १/वैकल्ये
श× क्षी मै सा-कात । (आ) ।
आह्वानरोदनयो —जै शा । √कन्द (कदि) १/
रोदनाह्वानयो —हे । वैकल्ये (आ) ।
आह्वाने—च । √क्रद् (क्रद) १/वैकल्ये
रोदने आह्वाने—वो । (आ) ।
√क्रन्द (क्रदि) १/
आह्वाने रोदने च (प) ।
√कलद् (कलद) १/
वैकल्ये (आ) ।
√कलन्द (कलदि) १ ।
वैकल्ये (आ) ।
√स्कन्द (स्कन्दि १/
गतिशोषणयो (प) ।

क—कन् = दमने, निश्च्योतने । कौन्दो (< स कन्द) । लिथु कदुऑलस्
= कन्द , सार , मृद्वन्तर्भाग-वा पौर्कर्णी ।

ग—[कन्द - (कन्दति-कन्दयति = जिह्वाया वैकुण्ठ्य जनयति, रोदयति, वा
भक्षयन्त जनम्) = सूरण —कन्दोऽस्त्री सूरणे शस्यमूले जलधरे पुमान् ॥ मेदि दे, ३ ।
< कौंदा (हि)] कन्दमूलफलाग्निः-मभार १३, ७१२, प्राय कन्दुकपातेन पतन्नार्थ
पतन्नपि-कुमा स ७, २९, कथास सा २०, २१३ । गतिशोषणार्थकेन √स्कन्द धातु-
नास्य सम्बन्धो ज्ञायते-कन्दु०—सुश्रु १, २३०, १७ । स्कन्दे सलोपश्च-उणा १/१४ ।

घ—कन्दति-जातक ६, १६६ ।

ङ—कदइ—पि २३१ ।

छ—कौंदना = रोदने—सदलमिश्रप्रयोगः ।

+√कन्द् (कदि) १/७६५ वैक्लव्ये (आ) >√कद् (कद्) वैक्लव्ये (आ)
 श-जै काकृ× क्षी मै सा च कात इति नन्दी-क्षी।
 शा हे वो। पूर्ववत्।

पूर्वस्यैव धातो प्रपञ्चोऽयमात्मनेपदार्थं स्यात्।

+√कब् (कवृ) १/३७७ वर्णे (आ) √कब् १/ वर्णे (आ)
 श× क्षी मै सा-च-काकृ- वो।
 कात-शा हे। क+√वृ ५/ वरणे (उ)।
 स्तुतौ वर्णे—बो। √कर्ब (कर्ब) १/ गतौ
 जै-√कब् (कवृड्) वर्णे—जै। (प)।
 पवर्गादौ व्यवस्थापि √कम्ब १/ गतौ (प) वो।
 तोऽय√कब्
 इत्येवावगन्तव्य।

वर्णनम् = वर्ण, शुक्लादिश्च-क्षी।

क—केबैरौ = कर्बुरम्-वा पौकर्नी।

ग—(ओदनस्य) कञ् पलीकरणा शरोऽभ्रम्-अ वे ११,३,६, कबिल
 (√कब्+इलच्)=कपिलवर्ण—इति भरतो द्विरूपकोशश्च (श क ह्रु)। शबलार्थकेन
 कर्बुर—(कुमा स ४,२७)—शब्देनापि सम्बध्नात्यय धातु। √कब्, रेफोपान्यत्वात्
 √कर्ब इति जात।

√कम् (कमु) १/४३६ कान्तो (आ) √कन् (कनी) दीप्तिकान्ति
 श क्षी मै सा च-जै काकृ गतिषु (प)।
 कात शा-हे।
 स्पृहि—वो।

न कस्यमिचमाम् १/८०३४।

श-जै-शा हे वो×

क—का = इच्छायाम्, कम्, काम् = इच्छायाम्। लेट्टि—कामेत् = बुभुक्षाम्-जु पौकर्नी।

ग—कामयते-ऋ ६,७५,६, मा २९,४३, अचीकमत-खि ५,७,४,१६,
 कामयन्तु-पै २,६२,२, कामयेत्-साम्रा २,६,६।

घ—कामेति-थेरगाथा १,६३।

ङ—√कम (सक) = इच्छायाम्। कवकृ-कम्ममाण-दे २, ८५। कृ-कम-
 णीय-सुपा ३४, २६२।

✓कम्प् (कपि) १/३७२	चलने (आ)	✓कप् १/चलने (प)
श काकृ ×	क्षी मै-सा च-जै-	सौ धा —वो ।
	कात-शा-हे ।	✓केप् (केष्टृ) १/ कम्पने
	चाले—वो ।	गतो च (आ) ।
	कम्पने—हि ।	✓कम्प् १०/३५ ० क्षान्तौ
		(प) काकृ ।
		✓कम्ब् १/ गत्याम् (प) वो ।
		✓कम्पते (निघण्टौ २/१२)
		= कुध्यतिकर्मा ।

क—कम्प् = न्युब्जीभावे, कौटिल्ये । लैति कम्पुस् = क्षेत्रम्, परिधि । लिथु कम्पस् = कोण । लेट्टि -कम्पिस् = चर्षणे, लिथु कुम्पिस् = न्युब्जीभावे, कौटिल्ये—वा पौकनी ।

ग—कम्पते-षब्रा ५, १२, प्रश्नोप ५, ६, ह १८, वा रा २, ९७, २५ = चलति, आगच्छति (तिल), कम्पति-षब्रा ५, ७, कम्पन्-पै २, ४५ ।

ङ—✓कप (अक) = कम्पने । वकृ-कपत, कपमाण (महा, कप्प) ।

छ—✓कपना } = चलने, कम्पने, (२) भये ।
छ—✓कौपना }

+/✓कर्ज् (कर्ज) १/२२३	व्यथने (प)	✓कज् (कज) १/ मदे (प) ।
श-च ×	क्षी मै-सा-जै-कात-शा हे ।	✓खज् (खज) १/ मन्थे (प) ।
	पीडे—वो ।	✓खर्ज् (खर्ज) १/ व्यथने
काकृ-✓तर्ज् व्यथने—काकृ ।		मार्जने च (प) ।
(तर्ज) ।		

क—कृग् (ज्)—(तथा—कर्ग (ज्) ?) = यातनायाम् = ? , पु आइस्
ह्वेज् = यादनायाम्—जू पौकनी ।

+/✓कर्द् (कर्द) १/५७	कुत्सिते शब्दे (प)	✓ग १/ शब्दे (प) ।
	क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-	✓गर्द् (गर्द) १/ शब्दे (प) ।
	कात-शा हे ।	✓गर्द् १/३९४ ० कुत्सिते
	कुत्सिते रवे—वो ।	शब्दे (आ) काकृ ।
		✓शर्द् १/३९४ d कुत्सिते
		शब्दे (आ) काकृ ।

कुत्सितशब्द = इह कौक्ष-सा ।

[—कर्दनम्—(कर्दते इति । $\sqrt{\text{कर्द्}} + \text{ल्युट्}$) = उदरशब्द —हेमचन्द्र १४०३ ।
 दर्कनम् > दौकना, दलौकना = गर्जने (बु ख) । दर्कनम् > डकनम् > (डिकइ-
 प्रा धा) डौकना = गर्जने (हि) । दर्कनम् > दकरना > डकरना > डकारना (हि)
 = उदरशब्दे । > डकराना = गर्जने ।]

ग—रसाना कर्दमा नद्यो बभूवु-मभार १४,०६८३, कर्दम—कात्या
 श्रौ २५,८ ।

ड—कद्म (< कर्दम) = कर्दम —(पण्ड १,४)—(२) देवविशेष , नागराज-
 विशेष —(भग ६,३) ।

+ $\sqrt{\text{कर्ब्}}$ (कर्ब्) १/४१३	गतौ (प)	$\sqrt{\text{कब्}}$ (कब्) १/ वर्णे
श च ×	क्षी-मै-सा-जै-कात शा-	(आ) ।
	हे-वो ।	$\sqrt{\text{खर्ब्}}$ (खर्ब्) १/ गतौ
(काकृ— $\sqrt{\text{कर्ब्}}$	काकृ ।	(प) ।
[कर्ब्])		$\sqrt{\text{गर्ब्}}$ (गर्ब्) १/ गतौ
		(प) ।
		$\sqrt{\text{घर्ब्}}$ (घर्ब्) १/ गतौ
		(प) ।
		$\sqrt{\text{कम्ब्}}$ (कम्ब्) १/ गतौ
		(प) वो ।
		$\sqrt{\text{गम्ब्}}$ (गम्ब्) १/ गतौ
		(प) वो ।
		$\sqrt{\text{घम्ब्}}$ (घम्ब्) १/ गतौ
		(प) वो ।
		$\sqrt{\text{कम्ब्}}$ १/२०६० मर्दने (प)
		काकृ ।

(क—केबेरौ = शवलम्-वा पौकनी)

ग—कर्बुर० (कर्बति = नानावर्णता गच्छति । $\sqrt{\text{कर्ब्}} + \text{उणा}$ १/४२ उरच् =
 किर्मीर०—कुमा स ४,२७ । (रश्मय) सितासिता कर्बुनीला कपिला पीतलोहिता—
 याज्ञ ३,१६६ ।

[कर्बुर सलिले हेमिन् कर्बुर पापरक्षसो ।

कर्बुरा कृष्णवृन्ताया शबले पुनरन्यवत् ॥ मेदि रे १२२]

कर्बूर = नदीनिष्पावधान्यम्—राजनिर्घण्ट (श क हु) । कर्बूरा—सुश्रु
 १,४०,१२ ।

अस्य विकासक्रम.— $\sqrt{\text{कब्}}$ वर्णे > $\sqrt{\text{कम्ब्}}$ > $\sqrt{\text{कर्ब्}}$ । उपान्ते मकार-
 रकारागमर्बाहुल्यम् । दृश्येयाताम्— $\sqrt{\text{अर्ब्}}$ गतौ, $\sqrt{\text{अम्ब्}}$ गतौ ।

+√कर्व् (कर्व) १/५८१ दर्पे (प)
क्षी श-जै× मै सा-च-कात-शा
हे वो ।
(काकृ√कर्व् [कर्व] दर्पे—काकृ ।

√गर्व् (गर्व) १/ दर्पे
(प) ।

√खर्व् (खर्व) १/ दर्पे
(प) ।

√कृ ६/ विक्षेपे (प) ।

कर्वतीतीदिस्वपि पठ्यते-सा ५७३ ।

(किरति=विक्षिपतिचित्त
विषयेषु—

√कृ+उणा १५५ व)
कर्व = काम ।

√कर्व् (कर्व) १/ गतौ
(प) ।

[कर्बुरम् (कर्वति=गर्वत्यस्मात्, यस्मिन् सति वा गर्वो भवति कर्वत्यनेन वा ।
√कर्व्+उणा १/४२ उरच्)=स्वर्णम्, धुस्तूरवृक्ष-अ को २,९,९४ ।]

ग—कर्वट (√कर्व्+अटन्)=चतुश्शतग्रामसप्रहस्थानम् इति सार
सुन्दरी । तथाहि याज्ञवल्क्य —२,१६७, (=देशभेद)-मभार २,३०,२०, कर्वर
कथितो व्याघ्रे शिवायामपि कर्वरी-मेदि रे १२४ ।

+√कल् (कल) १/४९३ शब्दसंख्यानयो (आ)
श× क्षी मै-सा शा हे ।

√कृ (डुकृच्) ८/ करणे
(उ) ।

संख्याने—च काकृ कात । √कण् (कण) १/ शब्दार्थ
शब्दे—च । (प) ।

संख्यारुतो —वो ।

√कल् १/२४६० धारणे (प)-
काकृ ।

जै√कल् (कल्लै)

संख्याशब्दयो —जै ।

मुद्रणदोष √कल्

प्रेरणे उत्पादे—ह्वि ।

इति भाव्यम् ।

√गण (गण) १०/ संख्याने
(प) ।

√कड् (कड) १/ मदे (प) ।

√गु ९/ शब्दे (प) ।

ग—कलये (प्रे) तैब्रा ३,४,१६,१ । कालयते-ताब्रा ८,३,२, जैब्रा ४६ ।
कला'-शाआ ७,२१, तैआ १०,१,२, कलय'-जैब्रा ४७, कलम्-वा रा
२,७१,२७=अन्यक्तम् (तिल), कलकण्ठै'-सार २२८ ५ ।

[कला स्यान्मूलविवृद्धौ शिल्पादावशमात्रके ।

षोडशांशे च चन्द्रस्य कलनाकालमानयो ॥ मेदि ले, ५ ।

कोलाहल' कलकल' (=कलादपि कल)-अ को १,७,२५ ।]

छ—√कलकना*=(<कलकल) तारस्वरे, चीत्कारे ।

ज—काक्ला = सम्भाषणे, (२) तारस्वरे, (३) शब्दने ।

+√कल्ल (कल) १/४९४	अशब्दे (आ)	√कल (कल) १/ शब्द-
श×	क्षी-हे वो ।	सख्यानयो (आ) ।
	अव्यक्ते शब्दे—	√कल्ल १/५४४dधारणे (प)
	मै-सा-च काकृ-कात ।	काकृ ।
	अव्यक्तशब्दार्थे—हे ।	
	सख्याशब्दयो—जै ।	
	शब्दे—शा ।	
	कूजने शब्देऽशब्दे—वो ।	
	अशब्दे = तूष्णीम्भावे—क्षी ।	

नूनमय धातु √कल १/शब्दसख्यानयो (आ) धातुतो विकास प्राप्त ।
धातोरन्त्यलकारे द्वित्वप्रवृत्ति साधारणी । समीक्ष्यन्ताम्—√तिल् १/ गतौ (प)
—√तिल् १/ गतौ (प), √भल् १/परिभाषणहिंसादानेषु (प), √भल्ल परि-
भाषणहिंसादानेषु (प) प्रभृतय । √कल्ल धातु कचित् प्रदेशविशेषेऽशब्दार्थको
जात क्षी-हे-वो मतेन ।

+√कव् (कव) १/७१९	शब्दे (प)	>√कश् (कश्) शब्दे (प) इति
मै-सा-श-च-जै-काकृ-	क्षी-हे ।	कौशिक —क्षी ।
कात-शा वो×		√कु (कुङ्) १/ शब्दे (आ) ।
		√कु २/ शब्दे (प) ।
		√कु ६/ शब्दे (आ) ।
		√कू (कूङ्) ६/ शब्दे (आ) ।
		इत्येके—क्षी ।
		√कव् १/ स्तुतौ वर्णे (आ) वो ।

अय धातु'√कु (कुङ्) १/९३७ इत्यस्यैव प्रपञ्च क्षीरहेमाभ्यामेवाङ्गीकृत ।

+√कश् (कश्) १/७१९	शब्दे (प) इति	<√कव् (कव) शब्दे (प) ।
मै-श-च-जै काकृ-	कौशिकः—क्षी	√कश् १/३७० दीप्तौ (प)
कात शा×	क्षी-हे-वो ।	काकृ ।
	गतौ—इति कचित्पठ्यते	√कश् (कश्) २/ गति
	सा ।	शासनयो (आ) ।
	तत् “प्रतिष्कशश्च कशे ”	√कस् (कसि) २/ गति-
	इत्यत्र वृत्तौ कश् गति-	शासनयो (आ) ।

शासनयोरित्यादादिक- √कस् (कस) १/ गति
 स्योपादानादनार्धमिव शासनयो (प) मै ।
 प्रतीयते—सा ७१२ । √कस् (कस) २/१४
 (आ) । इत्येके क्षी ।

क—कृक् = नकुल'-वा पौकनी ।

ग—रथीव कशयाइवो अभिक्षिपन्-ऋ ५, ८३, ३ । (कशति = शब्दायते ताडयति ना । ताडयत्यनया वा) = अश्वादेस्ताडनी-अ को २, १०, ३१, मभार १, १७७, १० । भानुजिदीक्षित आदादिकेन भौवादिकेन चोभयथा √कश् धातुना 'कश' शब्द साधयति । वस्तुतो लक्ष्य दृष्ट्वैव लक्षणे प्रवर्तन्ते लक्ष्यैकचक्षुष्का । लक्ष्यस्थले यादृशमर्थादिकमनुभवन्ति तादृश लक्षणस्थले निबध्नन्ति, वैयाकरणानां प्रयोगशरणत्वात् । ऋग्वेद प्रयुक्त-कशशब्द निदिध्यासनेन केचन

प्राप्तापराधास्ताड्या स्यू रज्ज्वा वेणुदलेन च ॥ मनु ८, २९९ ।

इति कशादण्डस्य शासने प्रयुज्यमानत्वात् √कश् धातो' शासनार्थ-
 कत्व मन्वते । केचिच्च तस्यास्फालनेन शब्दत्वात् √कश् धातो' शब्दार्थ-
 कत्वसामनन्ति । एव सत्यप्यस्य भवादिगणगतत्वमदादिगणगतत्वं वा
 तावत् सन्दिग्ध यावत् प्रयोगोपलब्धिर्न जायते, भवेन्नामाय कचित् प्रदेशविशेषे प्रयुक्त-
 पूर्वोऽपि । केचन √कष् इत्यपि पठन्ति—जटुर्दण्डकषाकुशै'-गोरामायणे-६, ३७, ४१ ।
 मैत्रेयस्तु √कस् १/७२२ इत्युल्लिख । इमे पाठभेदाः संस्कृतभाषायां लोकप्रियता-
 मभिव्यज्जन्ति ।

+ √कश् (कश) २/१४ गतिशासनयो (आ) < √कस् (कसि) गतिशा
 क्षी मै-सा-च जै-काकृ- सा । सनयो (आ) ।
 कात शा हे वो × इत्येके- (छ ह ले । पूर्ववत् ।

अन्ये तु व्याख्यान्तरेऽमु (कसिम्) तालव्यान्तमनिदित मन्वन्ते । तथा च
 “प्रतिष्कशश्च कशेः” (६/१/१५२) इत्यत्र वृत्तिः, ‘कश गतिशासनयोः’ इति सूत्रे
 सुधाकरश्च । पारायणिकैरयमिदिद् दन्त्यान्त्य उदाहारि । अन्यैस्तु “प्रतिष्कशश्च कशेः”
 (६/१/१५२) इति दर्शनात् तालव्यान्त । “घृतस्य धारा अभिचाकशीमि”
 इत्यत्र भट्टभास्करश्च कशेर्गतिकर्मणोर्यङ्लुकि रूपम्—सा २/१४ । व्याख्याशेषः
 पूर्वधातौ द्रष्टव्य ।

√कष् (कष) १/६७६ हिसार्थ (प) √कृ (कृच्) ५/
 श × क्षी-मै सा कात । हिसायाम् (उ) ।

हिसायाम्—
च-जै काकृ-शा-हे ।
वधे-बो ।
कषणे, कोषणे—हि ।

✓कृष् १/विलेखने
(प) ।
✓कष् १/ ६७६ ।
आदानसवरणयो
(उ) काकृ
✓कष्ट १/५९७ प्रति-
घाते (आ) काकृ ।
✓खष (खष) १/
हिसार्थ (प) ।
✓कह् १/३१६। हिसा-
गत्यो (प) काकृ ।
✓कश् २/गतिशास
नयो (प) ।

अयमुभयपदीति चतुर्भुज जुमरौ—दुगादास ।

क—कस् = कषणे, लुञ्जने-वा पौकनी ।

ग—अपाकषन्-शौ १०,७,२०, कषते-गोत्रा १,३,२१, कषाम-मभार १२,
१८०, १३ = नाशयाम (नील) । पामान कषमाणम्-छान्दो ४,१,८, छदहेम
कषन्निवालसत्-नैषध २,६९ ।

ङ—✓कस (सक) = हिसायाम्, (२) कोषणे, घषणे, (३) मालिन्ये ।
कसति (पण १३) ।

छ—✓कसना
✓किसना (बु ख) } = कषणे ।

ज—✓खिसाओ = क्रोधे ।

+✓कस् (कस) १/७२२ गतिशासनयो (प) मै
क्षी-सा-श-च जै काकृ- मै ।
कात शा हे-बो×

✓कसति (निघण्टौ-
३/१४) गतिकर्मा ।
✓कश् १/७१९ धातु-
द्विष्ट्यः ।

✓कश् १/७१९ धातोर्व्याख्यान पठनीयम्, ✓कस् (कस) २/१४
इत्यस्य च ।

✓कस् (कस) १/८४५ गतौ (प)
श× क्षी-मै सा-च काकृ कात-
शा-हे बो ।
गमने—जै ।

✓कसति (निघण्टौ
२/१४) गतिकर्मा ।
✓कह् १/३१६।(हिसा-
गत्यो (प) काकृ ।

विकसने—हि ।

✓कस्त् १०/४५

आमोदे (प)काकृ ।

[विपूर्वोऽय फुल्लीभावे । तथा च—फुल्लश्चैते विकसिते—अ को २,४,७-८ ।]

ग—उत्कसन्तु हृदयान्यूर्ध्व प्राण उदीषतु—अ वे ११,९,२१=विकसने ।

विकसन्—सुश्रु १,२४७,१२ । चकास—नलोदये २,२ = शशुभे ।

+✓कस् (कस) २/१४

गतिशासनयो (आ)

<✓कस् (कसि) १/

इत्येके—क्षी ।

गतिशासनयो

मै-श च-जै-काकृ-

क्षी सा-वो ।

(आ) ।

कात शा हे ×

गतिशासनयो—इत्यन्ये

द्र ✓कश् ।

(छ ह ले) ।

✓कस १/८४५ गतौ

गतौ शाते च—वो ।

(प) ।

ग—कसना—सुश्रु २,२१६,१३, २,२९८,१० । शेषः ✓कश् धातौ प्रेक्ष्य* ।

विकस्तम् ऋ १,१७७,२४=शाते ।

छ—✓कसना

छ—बु ख ✓गसना, ✓गसाना } = दृढीकरणे, शासने ।

ज—✓कसाओ = दृढीकरणे ।

अ+✓कह् (कह) १/३१६ । हिंसागत्यो. (प) काकृ

✓कप् (कष) १/

पा

(छर्दने ?)

हिंसार्थ (प) ।

णि

✓कस् (कस) १/

नी

गतौ (प) ।

य

✓कस् (कस) १/

गतिशासनयो. (आ) ।

ग—कह कह—वप ३१२ ५ [लोटि मपु] ।

+✓कास् (कासि) १/६३७ दीप्तौ (आ) अन्ये-सा

<✓काश् (काश)

सा ।

दीप्तौ (आ) ।

✓कास् (कास)

अपरे—सा ।

इमौ धातु पल्सुले-मतेन ।

वस्तुत एनौ न स्त. ।

अत्र वा ग पल्सुले-महोदयो भ्रान्त । तथा हि—धातुवृत्तौ १/६३७—“काश् गतिशासनयो—इत्यादादौ”—इति पाठे मुद्रणदोषः स्पष्टः । तत्र ✓कश् (कश) गतिशासनयो इति भाव्यम् । इतोऽपि धातुवृत्तौ—“अन्ये दन्त्यान्यमिदित् पठन्ति” । वा ग पल्सुले महाशयो मुद्रणदोषदुष्ट काश् धातुमभिलक्ष्य दन्त्यान्तेदितत्वेन

कासि √कास् इति निर्णीतवान् । परन्त्वत्र भाव्यम्—कसि √कस् इति । सोऽपि गतिशासनार्थको न तु दीप्यर्थकः । यत “कस गतिशासनयो” इत्येव पाठः शुद्धः । तस्य च दन्त्यान्तेदितकलेवर कसि √कस् इत्येव स्यान्न तु कासि √कास् इति । अत्र काश् दीप्तौ इति धातुव्याख्यानेऽस्य समुल्लेखस्तु ध्वनिसादृश्यदर्शनाय । ततोऽग्रे “अनिदितमित्यपरे”—इत्यनेन √कस् इति ग्राह्यम्, न तु √कास् इति । औपरिष्ठौ धातू व्योथ रॉथ-पल्मुले मतेन । एव ह्यनेकैः सस्कृतभिर्भ्रान्त्या धातूपन्यासेनोत्तरोत्तर धातुपाठो वृद्धिं नीतः । अतो वयं निश्चेतुं न पारयाम—क्रियन्तो धातव पाणिनेरिति ।

√काङ् (काक्षि) १/६५८ काङ्क्षायाम् (प)	√कन् (कनी) १/ दीप्ति-
श क्षी मै सा-च-जै-काङ्-	कान्तिगतिषु (प) ।
कात-शा हे ।	√कम् (कमु) १/ कान्तौ (आ) ।
काङ्क्षणे—वो ।	√जाङ् १/२८३० काङ्क्षायाम्
	(प) काङ् ।

क—केंक्=(दाहे, शुष्कतायाम्), बुभुक्षायाम् । लिथु ककिन्ति =यातनायाम्, केंक्ति=हानौ-जू पॉर्कनी ।

ग—काङ्क्षति-नाद ४२, [काङ्क्षते इति अङ्या] महा २, ६०, गी ५,३, १२,१७ । काङ्क्षाम-वा रा ४,४७, १८, काङ्क्षते-मण्डलब्राह्मणोप २,४,२, काङ्क्षे-गी १,३२, आकाङ्क्षमाणा-वा रा २,६,१९, काङ्क्षन्ते-१ योत ६१ ।

घ—कखति-दीच १,१०६=सदेहे । कखा (<काङ्खा) =सुत्तनिपात—५४१,११४९ ।

ज—काकि = नयनमेक निमील्य दर्शने ।

+√काञ्च् (काचि) १/१६८ दीप्तिबन्धनयो (आ)	√कञ्च् (कचि) १/ दीप्ति-
क्षी मै-श-च-जै-काङ्- सा ।	बन्धनयो (आ) ।
कात-शा-हे-वो ×	√कच् (कच) १/ बन्धने (आ) ।

ग—काञ्चनम् (काञ्चते=दीप्यते इति+ल्यु) मनु २,२३९=स्वर्णम् ।

छ—√कॉलना = बन्धने ।

√काश् (काश) १/६३९ दीप्तौ (आ)	√कश् १/३७० दीप्तौ (प)
श-कात × क्षी मै-सा च-जै-	काङ्—चाकश्यन्ते-शब्दा २,३,
काङ्-शा हे ।	२,१३ ।
द्युतौ—वो ।	√कास् (कास्त) १/ शब्द
प्रकाशने—हि ।	कुत्सायाम् (आ) ।

✓चकास् (चकास्) २/दीप्तौ (प) ।

✓कास् (कास्) १/ दीप्तौ
(आ) सा ।

क—क् उएकु-, क् उओकु-, उएकु-स् = दर्शने, प्रकाशने ।

ख—न पर्सि आगाह = ज्ञातम्, प्रसिद्धम् । निगाह—जू पॉकनी ।

ग—आप इव काशिना सगृभीता-ऋ ७, १०४, ८, काशते-नृउ ७, ५, ससा १, २८ । वदनानि चकाशिरे—वा रा ३, ५५, २५, प्रसुप्ता सप्रकाशते—वा रा ५, १०, ३७ ।

ज—✓काजि (बेड़ा) = प्रकाशने ।

+✓काश् (काश्) ४/५१ दीप्तौ (आ) पूर्ववत् ।

काकृ कात ×, श क्षी-मै-सा-च-जै-शा-हे ।

द्युतौ-वो ।

✓काश् (काश्) दीप्तौ-इत्येके—क्षी ।

ग—काशते-ससा १, २८, (काश्यते इति निसा मुपा यनि सुशोध* (तु अङ्या, वैतु आन 'प्रकाशते' इति ।)

✓कास् (कास्) १/६१६ शब्दकुत्सायाम् (आ)
श क्षी-मै-सा-जै काकृ-

कात-शा-हे ।

शब्दे—च ।

कुशब्दे—वो ।

कफे—ह्रि ।

✓कश् (कश्) १/ शब्दे (प) ।

✓कस् (कस) १/ गति-
शासनयो (प) मै ।

✓कस् (कस) २/ गति-
शासनयो (आ) इत्येके-

क्षी ।

✓कस् (कस) १/ गतौ (प) ।

क—कुआस्- कुप्स् = कासने-वा पॉकनी ।

ग—कासते-सुश्रु १, ३८, १३, कासेत्-२, ५०२, १९, श्वासकामविनाशन०-भा
पु ३०, ३०, १७ । स्याच्छब्दानुकृति ।

ङ—✓कास (अक) = (१) कुशब्दने, (२) कासने, (३) कफनिष्कासने,
(४) छिक्कायाम् । वकृ-कासत, कासमाण-पण्ह १, ३-पत्र ५४, आचा ।

ढ—✓खास (अक) = कासने । खासइ (तदु १६) ।

छ—✓खॉसना = कासने ।

+✓कास् (कास्) १/६३८ दीप्तौ (आ)

क्षी-मै श च-जै-काकृ- सा कात ।

शा-हे-वो ×

✓काश् (काश्) दीप्तौ
(आ) ।

✓कास् ४/१०२ दीप्तौ (आ)
काकृ, १०५ कात ।

✓चकास् (चकास्) २/
दीप्तौ (प) ।

✓कि ३/१८
श-जै काकृ-शा ×
चि ३/

ज्ञाने (प)
क्षी-मै सा च कात-हे-वो ।
ध्याने—ह्वि ।

✓चित् (चिती) १/ सज्ञाने
(प) ।

ग—अचिकेत्-ऋ १०, ५१, ३, काठ ८, १०, क ७, ६, चिकेतु-तै ३, ३, ११, ५ ।

+✓किट् (किट) १/२९९
क्षी मै श-च-जै-काकृ-
कात-शा ×

त्रासे (प) मै
मै-सा ।
उत्त्रासे—हे ।
कटवत् (=गत्याम्)-
भयभीमयो [च]—वो ।

✓किट् १/१२४ चूर्णे (प)
काकृ ।
✓खिट् (खिट) १/उत्त्रासे(प)

✓खिट् धातो प्रादेशिक प्रयोगोऽयम् । चतुर्भिरेव वैयाकरणै स्वीक्रियते ।

+✓किट् (किट) १/३१६
श ×

गतौ (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात शा-हे ।
गत्याम्—वो ।

✓कट् (कटी) १/गतौ (प)
✓केण् १/२१३f गतिप्रेषण-
श्लेषणेषु (प) काकृ ।

क—केइ (ए ?) = प्रेरणम्, उत्तेजनम्- वा पौकर्णी ।

ग—[किटि - (✓किट् + इगुपधात् [उणा ४/१०२]) = सूकर -अ को
२, ५, २ । किट्म् (केटति(स्म)) = लौहादिधात्ववयवत्वान्निर्गच्छतीति । गत्यर्थो ०-३, ४, ७२ ।
इति क । आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्नेट् = मलम्-अ को ६, २, ६५] तथा च भाव-
प्रकाशे पूर्वखण्डे प्रथमे भागे-“शेष किट्श्च यत् तस्य” (श क ङु) ।

✓कित् (कित) १/९७८
श ×

निवासे रोगापनयने च (प)
क्षी-मै सा-काकृ कात ।
निवासे—च जै शा हे ।
सशयेच्छावासारोग्ये—वो ।

✓कि ३/ज्ञाने (प) ।
✓कित् (कित) ३/
ज्ञाने (प) ।
✓केत् (केत) १०/
विश्रावणे (प) ।

✓चित् (सन्नन्त.)

ज्ञाने—ह्वि । एव सति कुत्व
न स्यात् ।

✓चित् सदेहे
काकृ ।

ग—अपचिकित्सति-शौ १३, २, १५, चिकित्सतु-शौ ६, १४१, १, पै १६, ४२, ५,
अचिकित्सन्—तैत्रा ३, ७, ६ १२, चिकित्स्यते—अन्न २, १, चिकित्स्यम्—योशि ६, ५९ ।

√किन् (कित) ३/२०	ज्ञाने (प)	√कि ३/ ज्ञाने (प) ।
सा ज्ञ जै-शा ×	क्षी-मै-च-काकृ-कात हे ।	√चित् (चित्ती) १/ सज्ञाने (प) ।
√चित्	मतौ—वो ।	√किन् (कित) १/ निवासे रोगापनयने च (प) ।
	ज्ञाने—हि ।	

ग—चिकेतति-ऋ १,४३,३, कौ १,४२४, जै १,४१,६, चिकिद्धि-ऋ ५,२२,४, तै २,१४,४ । अति चेकिते-ऋ १,५५,३, [कोऽत्र धातु कतम च तदीय रूपमित्यत्र भवन्ति बहवो वादा -√१ कितेर्यङि कर्मणीति सा । २ चेर् वा चितेर् वा इत्यर्गश्च प्रत्यञ्च । यत्तु २√चि च √चित् च ।] चिकितान-ऐत्रा ५,४, तैआ ४,५,५ [चानशि न गुण शित्त्वेन डित्त्वात्, चेकितानम्—मभार ७,२०१,६३=चेतयन्तम् (नील) ।

√चित् धातुस्वीकारे कृत्व न स्यात् ।

+√किल् (किल) ६/७४	इवैत्यक्रीडनयो (प)	√केल् (केल) १ / चलने
श	क्षी-मै-सा शा-हे ।	(प) ।
	क्रीडने—च ।	√केल् १/२४७ गतौ (प)
	इवैत्यक्रीडनयो—जै कात ।	काकृ ।
	शौक्ये । क्रीडे—वो ।	√खेल् (खेल्) १/ चलने
(काकृ-√किल्ल)	इवैत्यक्रीडनयो—काकृ ।	(प) ।
मुद्रणदोष । √किल्		
इति भाव्यम् ।		

ग—अनीनशत् किलासम् [केलनम् । विदाद्यङ् ३/३/१०४ । किलेन= इवैत्येन, असति=दीप्यते । √अस्+अच् (३/१/१३४)]—अ वे १,२४,२, किलास सिध्मे—अ को २,६,५३ । किलासम्=सिध्म (>सेहुओ-हि) रोग इवेतो भवतीति धातो इवैत्यमर्थो घटते । किलासम्-वा स ३०,२१ । यद्युयुञ्जे किलास्य-ऋ ५,५३,१ । न किल्विषादीषते वस्व आकर-ऋ ५,३४,४ । (केलयति=क्रीडयति विषयेषु । √किल्+किलेर्बुक्च-उणा १/५० इति टिषच्, दुगागमश्च) । [किल्विष पापरोगयो । अपराधेऽपि-मेदि षे ३४ । इत्थमेष क्रीडनेऽर्थेऽपि चरितार्थो भवति]

+√कील् (कील) १/५२४	बन्धे (प)	√कीट् (कीट) १०/वरणे (प),
श-जै ×	क्षी च काकृ कात-हे वो ।	बन्धने-मै-कात ।
णिचि-कीलयति-	बन्धने—मै सा शा ।	√टीक् १०/८० बन्धने (प)
क्षी १/५२४		काकृ ।

क—गेइ- गुि=अङ्कुरणे, उङ्गवे । पु म उ ज खिल्, म उ ज किल्=पलाण्डु । न उ ज कील्-वा पॉर्कनी ।

ग—कीलय-पी ४२० २, व ४३६ १४ । कीलयेत्-शि ६, १०९ । कील-
रापू ४, ४ ।

ङ—√खिल (सक)=रोधे । खिलेमि-सुपा १३७ ।

छ—√कीलना=(१) कीलने, (२) वशीकरणे ।

छ—√क्रिञ्चना=(कर्मवाच्ये प्रयोग) ।

छ—√खीलना=(१) कीलने, (२) तृणशकलै पुटकवन्धने ।

यद्यपि भ्रादे प्रयोगो न लभ्यते तथापि कीलशब्दसाधनाय प्रेरकक्रिया-
साधुत्वाय च धातुरावश्यक ।

+√कु(कुङ्) १/९३७ शब्दे (आ)
श× क्षी मै सा च जै काकृ-
कात शा-हे ।
आर्तस्वरे—वो ।

√कवते (निघण्टौ २/१४)
गतिकर्मा ।

√कु २/ शब्दे (प) ।

√कु(कुङ्) ६/ शब्दे (आ) ।

√कू (कूङ्) ६/ शब्दे (आ)
इत्येके-क्षी ।

√कूज् (कूज) १/ अव्यक्ते
शब्दे (प) ।

√कु(कुङ्) १/ गतिशोष-
णयो (आ) देवराज-
यज्मा ।

क—कॉइ-स्कॉइ=श्रवणे, प्रतीतौ । लेट्टि कयेत्, सर्वि -चुवति (c'u'vati)-
वा पॉर्कनी ।

ग—विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कवि -ऋ स ४, ४, २४, २ । अत्र निरुक्तम्-
“मेधावी कवि क्रान्तदर्शनो भवति, कवतेर्वा” १२, १३-द्विधा व्युत्पत्तिं प्रस्तौति ।
तत्र ‘कवते’ इति शब्दार्थको नास्ति, पाणिनेर्धातुपाठे च ‘कयेत्’ इति गत्यर्थको
नास्ति । श्रीमद्देवराजयज्वना (निघण्टौ २/१४) ‘कयेत्=गतिकर्मा’ इत्यत्र पाणिने
√कु(कुङ्) १/गतिशोषणयो (आ) इति धातुर्दर्शित । एवमर्थको वातु प्रस्तुतेषु
सर्वेष्वपि धातुपाठेषु कापि नास्ति । देवराजेन कुत प्रस्तुत इति रहस्य प्रमादो वा ।
वेदे गत्यर्थक’=ज्ञानार्थकोऽय कालक्रमेण लोके शब्दार्थको जात स्यात् । ज्ञानानन्तर-
मुपदेशार्थ भाषणादिक भवति । मुनय (मननशीलाः) पश्चाद् वक्तारो जाता ।
भवेन्नाम किमपि । शब्दार्थकोऽय पाणिनेर्धातु √कु(कुङ्) तु विकासपरम्परामन-

लम्बते— $\sqrt{\text{कु } २/२१} > \sqrt{\text{कु } ६/१२०} > \sqrt{\text{कू } ६/१२०} > \sqrt{\text{कूज् } १/२१८}$ अव्यक्ते शब्दे । इमे सर्वे शब्दानुक्रितिकल्पा धातवो निश्चप्रच तत्पुरुषमर्थं प्रस्तुवन्ति ।

कपि शब्द षट्स्वर्येषु भवति—कविरास्मीकिशुक्रयो । सूरौ काव्यकरे पुसि स्यात् खलीने तु योषिति—मेदि, वे ४ । तिङन्तरूप नाधिगम्यते । ५/२६ निरुक्ते प्रयुक्त शब्दकर्मा कोकूयते तौदादिकस्य $\sqrt{\text{कू } ६/१२०}$ इत्यस्य यङन्तरूपम् । भौगान्ति-कस्यादादिकस्य वा ।

+ $\sqrt{\text{कु } २/२१}$

श

शब्दे (प)

क्षी-मै सा-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे ।

आर्तस्वरे—या ।

$\sqrt{\text{कु } (\text{कुङ् }) १/ \text{शब्दे (आ) ।}$

$\sqrt{\text{क् } (\text{कूङ् }) ६/ \text{शब्दे इत्येके-सी ।}$

$\sqrt{\text{कव् } (\text{कव }) १/ \text{शब्दे (प) ।}$

$\sqrt{\text{गु } (\text{गुङ् }) १/ \text{अव्यक्ते शब्दे (आ) ।}$

क—कउ, काउ-कउ, केउ-, कू = श-दे-या पौर्कर्णी ।

ग—(कवीति-काशिका ७,३,१५)

न्यासे त्रयाणां $\sqrt{\text{कु } १/}$ $\sqrt{\text{कु } २/}$ $\sqrt{\text{कू } ६/}$ इत्येषा प्रयोगविषय प्रस्तुतो लभ्यते “कवतिस्तावद् अव्यक्ते शब्दे वर्तते—‘उष्ट्र कोकूयते’ इति । कुयतिरप्यार्तस्वरे—‘चोक्कूयते वृषल’ इति=पीडित इत्यर्थः । कवितिस्तु शब्दमात्रे” (न्यासे ७/१४/६२) ।
ज—कु-उ=कासे ।

$\sqrt{\text{कु } (\text{कुङ् }) ६/१२०}$

श×

शब्दे (आ)

क्षी-मै-सा च-जै काकृ-

कात शा-हे ।

आर्तस्वरे—वो ।

कोकूयते (निरुक्ते ५/२६)

शब्दकर्मा ।

पूर्ववत्

$\sqrt{\text{कु}}, \sqrt{\text{कू } ६/}$

ग—आ वा अग्रे कुवते यजेयेति—शब्रा ३,१,४,६ ।

रचनायाम्, चिन्तने-हि

+ $\sqrt{\text{कुक् } (\text{कुक् }) १/८८}$

श×

आदाने (आ)

क्षी मै-सा-च-जै काकृ-

कात शा-हे वो ।

गृहीतौ—जै ।

$\sqrt{\text{कुर्क } १/४१००}$ आदान

(आ) काकृ । (तु —कुर्क-

[तुर्का भाषा] > कुर्की-हि)

$\sqrt{\text{कुक् } १/४१०}$ b आदाने

(आ) काकृ ।

$\sqrt{\text{कुङ् } १/४१०१}$ गता

(आ) काकृ ।

क—कुक् = शब्दानुक्रितरेषा । लिथु कुक्ओति, लेट्टि—कूक्ओत् = कोकिल-शब्दे—वा पौर्कर्णी ।

क—म इरि = कूअस्-वा पौरुर्नी ।

ग—कोकिल (√कुक्+उणा १/५४ लच्) तात् कूजसि-वा रा २,५२,२
= सुवृष्णो विहग काक कोकिलपालकत्वान् कोकिलपदेनोक्त (तिल) । सर्वत
आदानत्वात् स कोकिल [कोक (√कुक्+३/१/१३४ अच्)-अ को २,५७
= ईहामृग । वृक सर्वतो वसादीन् गृह्णात्येय । तथैव कुक्कुर -(कोकते=आदत्ते,
इति कुक्=यत् किमपि गृह्ण-त जन दृष्ट्वा, कुरति=शब्दायते-√कुर्+क)=
साग्मेय-इति राजनिर्घण्ट ।]

ङ—√कुम्क-कुक्कङ (पि १९७,४४८) ।

ड—√कोक्क-(सक)=आह्वाने । ऋक्-कोक्कन्त-कुमा ।

+	√कुच् (कुच) १/१८१ शब्दे तारे (प)	√कु (कुङ्) १/ शब्दे
श×	क्षी-मै सा शा हे ।	(आ) ।
	शब्दे—च ।	√खु (खुङ्) १/ शब्दे
	उच्चै शब्दै —जै ।	(आ) ।
	शदोत्तरे—काक् कात ।	√गु (गुङ्) १/ शब्दे
	तारशब्दे—वो ।	(आ) ।
		√कच् (कच) १/ शब्दे
		(प) ।

+	√कुच् (कुच) १/८४४ सम्पर्चनकौटिल्यप्रतिष्ठम्भ-	√कुट् (कुट) ६/ कौटिल्ये
श×	विलेखनेषु (प) ।	(प) ।
	क्षी-मै-सा-जै काक्	√ककुप् च कुजते. (= कौटि-
	कात शा हे ।	ल्यार्थस्य-दुर्गा)—निरु
	कौटिल्ये—च ।	७/१-७ ।
	रोधपर्ककौटिल्यलेखने—वो ।	

छ—√कोचना } = विलेखने (गोदना, गडाना-इति हि) ।
छ—√कोचना }

छ—लोचा (< कोच) = पक्षिणा ग्रहणाय ससक्तप्रान्तनिर्यासको व्याधाना
वेणुण्ड ।

छ—खोच (< कोच) त्वगुत्पाटनाच्चात्, (२) कीलकादिघट्टनेन बलादि
भेद, विलेखनम् ।

√कुच् (कुच) ६/८८ सकोचने (प)
 श क्षी मै सा च-जै काकृ
 कात-शा हे ।
 सकोचे—वो ।

√कुच् (कुच) १/ शब्दे
 तारे (प) ।
 √कुच् (कुच) १/ सम्पर्चन-
 कौटिल्य (प) ।

क—कॉइ-क्—स्लोवे—कुचति = कुचति ।
 ख—न पर्सि कोजु = कोच -जू पॉकनी ।

ग—सकुचल्यम्बुज यथा-सुश्रु १,३२१,८, उकुचतीषु स्नावग्जुषु-अ
 कोशि १५ ।

छ—कुचना^२ = सकोचने, प्रत्याहरणे ।

+√कुज् (कुजु) १/१९६ स्तेयकरणे (प)
 श× क्षी मै सा-जै कात शा ।
 स्तेये-च-हे वो ।
 (काकृ-√कुच् स्तेयकरणे-काकृ ।
 [कुच]) लैपिकी
 स्खलति ।
 √कुज् इति स्यात् ।

कुनय > √कुज्-वागीश । ड-
 कुजय = द्यूतकार
 (सूअ १,२,२) ।
 √ककुप च कुजते
 (=कौटिल्यार्थस्य-
 दुर्गा) निरु ७,१२,७
 √खुच् १/५०१ स्तेय
 करणे (प) काकृ ।
 √खुज् (खुजु) १/
 स्तेयकरणे (प) ।
 √गुज् १/५०० स्तेय-
 करणे (प) काकृ ।
 √ग्रुच् (ग्रुच) १/
 स्तयकरणे (प) ।
 √ग्लुच् (ग्लुच) १/
 स्तेयकरणे (प) ।

१ ड (कुजय = द्यूतकार - सूअ १,२,२) < कु + √जि ।

√कुञ्च् (कुच) १/१८३ गतिकौटिल्याल्पीभावयो (प) √कुच् (कुच) १/ सम्पर्चन-
 श जै काकृ× क्षी (यु मी स) । कौटिल्य० (प) ।
 सा-√कुञ्च् (कुचि) कौटिल्याल्पीभावयो - √कुच् (कुच) ६/ सको-
 मै-सा कात शा ह । चने (प) ।
 कौटिल्ये—च ।

वक्रणे तौच्छये—वो ।
अल्पीभावे—हि ।
कौटिल्याल्पीभावयो —सा ।
गते कौटिल्ये द्रव्याल्पत्वे
च—क्षी ।

क—द्रष्ट $\sqrt{\text{कुच्}}$ ६/८८ ।

ग—कुञ्चनेन—शाण्डिल्यो १,७,१०, योशि १,१११, यो १,५०, कुञ्चितम्
गरु ५, कुञ्चमानम्—सुश्रु २,३४,९ ।

ङ— $\sqrt{\text{कुच}}$ (सक) = १-गमने, २-अल्पीभावे, ३-वक्रगतौ—कुमा, गउड ।

+ $\sqrt{\text{कुट्}}$ (कुट) ६/८६ कौटिल्ये (प)
श क्षी-मै सा-च जै-
काकृ कात-शा हे वो ।

$\sqrt{\text{कुच्}}$ (कुच) १/ सम्पर्चन-
कौटिल्य० (प) ।
कुटतेर्वा स्याद् विपरीतस्य
विकुटितो भवति (निरु
६/३०) ।
विकुटित = कुञ्जीभूत
(कुत्सीभूत)—दुर्गा ।

क—द्रष्ट $\sqrt{\text{कट्}}$ १/२९१, स्कल्—, कल्=न्युञ्जीभावे, कौटिल्ये—वा
पौकनी ।

ग—पिता कुटस्य चर्पणि -ऋ १,४६,४=कौटिल्ये । कुटी कृत्वा वने वसेत्—
मनु ११,७० ।

+ $\sqrt{\text{कुड्}}$ (कुड) ६/१०१ बाल्ये (प)
श× क्षी मै सा-काकृ ।
बाहुल्ये—च ।
घसने बाल्ये च—
जै-कात शा हे ।
बाल्येऽदने—वो ।

$\sqrt{\text{कुट्}}$ (कुट) ६/ कौटिल्ये (प) ।
विकुटित (=कुञ्जीभूत—
दुर्गाचार्य)—निरु ६/३० ।

क—कर्त्तृ, कर्तात्=वेष्टने । (*कृत्य) = कुडयम्, पार्थक्यम्,—वा पौकनी ।

ग—नियतमय $\sqrt{\text{कुट्}}$ धातुतो विकासमाप्त । कुडय—(मभार १,१४५,१०)—
शब्दसाधनाय वैयाकरणा (कुटया साधु । तत्र साधु ४/४/९८ इति यत् । पृषोद
गदि० ६,३,१-९ ।) मूले $\sqrt{\text{कुट्}}$ धातु दर्शयन्ति । पुनरुचौ सत्या “कुडयते वा
कुडयम्”—इत्याह भानुजिदीक्षित । तत्र स “कुडि ($\sqrt{\text{कुण्ड}}$) कार्कश्ये” इति धातु-

मुदाहरत्, तन्न समीचीनम्, कार्कश्यार्थक कुडिधातोरभावात्। कुडति = अस्ति वञ्चलेपमिष्टकादीश्चेति ण्यत्-३/१/१२ इति नो मतम्। एवमेव “कुड्मलाम्बुनहाकारो” मभार ४,३९३। कुडय०-सुश्रुत २,१७५,१५, मभार १४,२७२२, कुडी (कुट्यर्थे)-मभार १३ ६४७१, कुडिश (=कुड्यते=भक्ष्यतेऽसौ)। √कुड्+बाहुल्कात् श, तत इट्)=मत्स्यविशेष-इति राजवल्लभ । ६/३० निरुक्तेऽपि कुन्जीभूतार्थकस्य प्रिकुटितशब्दस्य विद्यमानत्वादय बाल्यग्राहुर्यघसनार्थक √कुट् धातु उतो नानुवदेत्।

+√कुण् (कुण) ६/५५	शब्दोपकरणयो (प)	√कण् (कग) १/ शब्दार्थ (प)।
श	क्षी मै-सा जै काकु	√कण (कण) १/ शब्दार्थ (प) > √कुण्।
	कात-शा-हे ।	√कल् (कल) १/ शब्द-संन्यासयो (आ)।
	शब्दे—च ।	√गुण् १/२०७ m शब्दे (प) काकु ।
	उपक णे शब्दे—वो ।	√कुर (कुर) ६/ शब्दे (प) काकु ।
	सकोचे—भानुजिदी०	√घुर (घुर) ६/ भीमार्ग शब्दयो (प)।
	२,४, १०८ ।	कुणारुमिति—निरु २/२/५
		√कण् शब्दार्थ—दुर्गाचार्य ।

क—द्रष्ट -√कुट् ६/८६।

ग—स पिणक् कुणारुम्-ऋ ३,३०,८, कुणीनामिव तिलानि-मभार ३,१०७०। कुणप०-अ वे ११,९,१०, कुणपे-तै ७,२,१०,२, पुरपकुणप०-शत्रा ४,१,३,८, कुणपदुर्गन्ध०-मभार १४,४८। [कुणपशब्द √कण् धातुतो व्युत्पाद्यत—“कणे सम्प्रसारण च”—उणा ३,१४३ इति कपन्। नूनमय √कण् धातुना सम्बध्नाति —√कण् √कुण्। उपकरणार्थे तु-कोण (वीणादि वाद्यते येन धनुराद्याकृतिना स कोण । >√कुण्+हलश्च ३/३/१२१ इति घञ्)—अ को १,७,६। शब्दानुवृत्तिरेषः।] कोण-सघटित पुन-वा रा २,७१,२९—काण = भेर्यादिवादनदण्ड (तिल) ।

ङ—√कुणुकुग (अक)=शीतकम्पे सति दन्तादिशब्दे। वरु-कुणुकुणत-सुर २,१०३।

छ—√कुनकुनाना (बु र)=शिशोर्निद्रात्यागलक्षणाव्यक्तध्वनौ, श्वशावकानां शीताद्यार्तारवे।

+√कुण्ड् (कुठि) १/३१९ वैकल्ये (प) <√कुण्ड् (कुठि) वैकल्ये ।
 मै श कात् × क्षी सा च-जै-शा-हे वो । √कुट् (कुट) ६/ कौटिल्ये
 गतिरैकल्ये—काकृ । (प) ।
 √कुट् १/११७ वैकल्ये
 (प) काकृ ।
 √कुण्ड् (कुठि) १/ ३२०
 वैकल्ये (प) मै ।
 √क्लन्द् (क्लदि) १/
 वैकल्ये (आ) ।

ड—कुटार=म्लानम्, शुक्रम्, मलिनम् । कुट=(१) कुञ्ज, वामन —
 आचार, (२)—काविकुठ—(पय ११०, निचू ११, आचा) ।

छ—√क्चना । =प्रमर्त्तने ।

√कुट् > √कुण् > √कुण्ड् > √कुण्ट् > √कुण्ठ् > √कुट् १/११७ काकृ ।

√कुण्ड् (कुठि) १/३२० वैकल्ये (प) मे ।

क्षी-सा-च जै-काकृ कात्-

पूर्ववत्

श-हे ×

खोटनरैकल्ये—वो ।

मन्दे, मूर्खे, कुण्ठिते-ह्वि ।

इम द्विटनानामधातुरूप स्वीकरोति तद्रूपानुपलब्धावपि वृत्ताम कुत आगतम् ?
 एतमेव तेन √कुण्ड् १/३१९ प्रभृतय मर्वे क्रियारूपविकला धातव कुतो न
 स्वीकृता यदा हि निरुक्तकारो बोधयति—अथापि प्रकृतय एवैकेषु भाष्यन्ते
 विभृतय एकेषु-२, २, ८ ।

ड—कुठ=मन्द, अलस —श्रा १६, =मूर्ख —आचा ।

उ—कुद=कुण्ठित ।

√कुण्ड् (कुठि) १/३३९ च=गतिप्रतिघाते (प)

श-जै ×

क्षी मै सा शा ।

आलस्ये, च=गतिप्रतिघाते- पूर्ववत् ।

काकृ कात् हे ।

शेषणे—च ।

खोटनरैकल्ये—त्रो ।

मन्दे, मूर्खे, कुण्ठिते-ह्वि ।

क—(स) कल् = छेदने-वा पॉकर्नी ।

ग—कुण्ठ०—सुश्रु १, २७, १५ = शस्त्र० । शरा* कुण्ठधारा -वा रा ३, ३०, १६,
[कुठार “कुण्ठेर्नलोपश्च”-सर कण्ठा -२, ३, ४३ ।] अत्र√कुट् धातुनापि भाव्यम् ।
कालक्रमेणायमस्मिन्नेव सक्रान्त । “आम्र छित्त्वा कुठारेण”-वा रा २, ३५, १२,
कुठारिका-सुश्रु १, २६, १३ ।

+√कुण्ड् (कुडि) १/२६७ दाहे (आ)

श ×

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-

पूर्वन्त् ।

कात-शा हे-वो ।

क—कर् = दाहे । नासिक्यम् । कुर्नो = कुण्ड , जारजात । पु आइस् हानुम्,
पु गोंथि हॉर्नुग्-वा पॉकर्नी ।

ग—कुण्ड - (> गुडा-हि) = जारजात - (कुण्ड्यते = दह्यते कुम्भनेन ।
√कुण्ड् + करणे घञ्) = पत्यौ जीवति कुण्ड स्यात्-मनु ३, १७४, मभार १, १२३,
६८, प्राक्षिपत् काश्चने कुण्डे-मभार २, १४३११ ।

उ—√कौरना (< कुण्डनम्) मन्दभर्जते, मन्दपाके ।

उ—कुडमूता = कुण्ड -बु ख ।

उ—गोडा (< कुण्डम्) = अग्निसेवनस्थलम् (अन्नाव-हि) । “कुण्डमग्न्या
लये मानभेदे (< कुडौ) देवजलाशये”-मेदि डे ४ ।

+√कुण्ड् (कुडि) १/३१९ वैकल्ये (प)

श च-जै शा ×

क्षी-मै-सा काकृ-कात-

हे-वो ।

>√कुण्ट् (कुटि) वैकल्ये

(प) इति ।

कौशिकदुर्गौ-क्षी ।

पूर्वन्त् ।

ड—कुड = इक्षुनिष्पीडनार्थं वशनिमित जीर्णकाण्डम्-दे २, ३३ ४, ४५ ।

उ—√कोडना } (< कुण्डनम् = वैकल्ये = खण्डने) = भूमिखण्डने (गोडना-हि),
√कोरना } अवदारणे ।

√कुथ् (कुथ) ४/१०

जै ×, श

पूतिभावे (प)

क्षी-च-कात-शा-हे ।

पूतिभावे—मै सा काकृ ।

पूतिवे—वो ।

दौर्गन्ध्ये—हि ।

न शुद्धो धातु,—हि ।

√क्वथ् (क्वथे) १/

निष्पाके (प) ।

क—क् उअत् (ह) = फेनेन पूरणे, फेन-वा पॉकर्नी ।

ग—कोथयति-सुश्रु १,३४४,४ ।

कोथ (कुथयति = गुद क्षिणोति । $\sqrt{\text{कुथ}} + \text{कर्तरि-अच्}$) = गुह्यक्षयकारक-भगन्दरोगविशेष-सुश्रु -“तत्र क्षतनिमित्त कोथ उपजाते” । मूत्रपुरीषकोथ०-सुश्रु १,४१,९ । स्नायुमाससिराकोथ०-सुश्रु १,९२,४, कुथित०-सुश्रु २,११५,३ ।

ङ— $\sqrt{\text{कुह}}$ (अक) = दौर्गन्ध्ये । कुहइ-भवि ।

॥ $\sqrt{\text{कुत्थ}}$ (सक) = दौर्गन्ध्यापादने-पत्र १५८ टी ।

+ $\sqrt{\text{कुथ}}$ (कुथ) ९/४०	सरलेषणे (प) इति	< $\sqrt{\text{कुन्थ}}$ सरलेषणे (प) सा ।
क्षी-मै श च-जै-	दुर्ग-सा ।	$\sqrt{\text{कुत्}}$ आस्तुतौ—सौ वा
शा हे-वो ×	काकृ कात ।	—वो ।
	सम्लेशे इत्येके—सा ।	$\sqrt{\text{कुथ}}$ (कुथ) ४/पूतीभावे (प) ।

ग—शतशश्च कुथास्तत्र सिंहला समुपाहरन्-मभार २,१८९४, कुथाना कम्बलाना च-वा रा ४,५०, × ३४ ।

+ $\sqrt{\text{कुन्थ}}$ (कुथि) १/४१	हिंसासक्लेशयो (प)	$\sqrt{\text{कन्थ}}$ १/७ d सक्लेशे (प)
श ×	क्षी-जे-काकृ कात शा-ह ।	काकृ ।
	हिंसासक्लेशनयो -मै-सा ।	$\sqrt{\text{कुथ}}$ (कुथ) ९/सक्लेशे-
	हिंसायाम्—च ।	(प) इत्येके—सा ।
	वने क्लेशे च—वो ।	$\sqrt{\text{किन्थ}}$ १/७ f सक्लेशे (प) काकृ ।
		$\sqrt{\text{क्रन्थ}}$ ९/त्रिलिषि क्लिशि (प) वो ।

हिंसा = प्राण्युपघात-क्षी
सक्लेश = बाधा-क्षी ।

ग— $\sqrt{\text{कुथ}}$ ९/४२, $\sqrt{\text{कुन्थ}}$ चाभिन्नौ धातू । $\sqrt{\text{कुथ}} > \sqrt{\text{कुन्थ}}$ (द्रष्ट $\sqrt{\text{अङ्क}}$) । अतो वैयाकरणा अनेनैव कुथ-शब्द साधयन्ति नुममकृत्वा । यथा-कुथ (कुन्थति-अशोभा क्लेश वा । $\sqrt{\text{कुन्थ}} + \text{अच्}$ आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्न नुम् ।) [= गजपृष्ठस्थितचित्रकम्बलम्]-मभार २, ५१, ३६ । कुथोदरी (कुथम् = हिंसात्मकमुदरं यस्या सा) = निकुम्भदुहिता, कुम्भकर्णपौत्री-कल्किपुराणे, षोडश अध्याय ।

ङ—कुथु = दु रसहनक्षम । जिनदेवविशेष-सम ४३, पडि । (२) क्षुद्र जन्तुविशेष-उत्त ३६, जी १७ ।

उ—√कुंथना *	(< कुन्थनम् = सकलेशे)	{	= (१) आर्तरवे, दु खखने, (२) कपोतझब्दे ।
छ—√कूथना	(< कुन्थनम् = सकलेशे)		
छ—√कोथना	(< कुन्थनम् = सकलेशे)		
छ—√कूल्हना	(< कुन्थनम् = सकलेशे)		

+√कुन्थ् (कुन्थ) ९/४२	इलेषणे (प) ।	{	>√कुन्थ् (कुथि) इलेषणे (प)
काकृ-कात् ×, श	क्षी-हे ।		इति दुर्ग —क्षी ।
	सइलेषणे—मै सा च ।		>√कुथ् (कुथ) संइलेषणे
	सकलेशे—जै शा ।		(प) सा ।
	रिलिषि किलिषि—वो ।	√क्रन्थ् ९/ इलिषि, किलिषि	
		(प)—वो ।	

√कुन्थ् (कुथि) १/४१, √कुन्थ् (कुन्थ) ९/४२, √कुथ् (कुथ) ९/४२
एते धातव एकमूलका गणभेदार्थम्, अनुनासिकविकलसार्थम्, किति ङिति नुम्भेदार्थं
तत्र तत्र तथा पठिता । उदाहरणानि पूर्वउक्तेयानि ।

√कुप् (कुप) ४/१००	क्रोधे (प) ।	कु+√पा-घञर्थे	क —
श	क्षी-मै-सा-च जै शा-हे ।	(वा ३, ३, ५८),	
	रोषे—काकृ-कात् ।	कुपानेन	क्रोधो
	क्रोपे—वो ।	भवति—	बागीशः ।
क्रोप =	नेत्रलौहित्यादिहेतुश्चित्तविकार —दुर्गादा ।		

क—कौइ (ए) प—कु एप्, —कूप्, कुप् = ध्रुम, क्रोधावेगः, उत्तेजने । लैति
कुपिओ = कुर्याति (लिथु कूपुओति) पु च स्लो क्यपेति = उत्तेजने-जू
पौर्कनी ।

ग—प्रकुप्यन्ति विपर्यये-वा रा २, २६, ३४, दोषाः कुर्यान्ति-सुष्ठु १,
२३, ८, कुर्याते-सुबा ९ ।

घ—कुप्पति-अगुत्तर ३, १०१ (< कुर्याते ?)
 ङ—√क्रुप (सक) = क्रोपे । क्रुपइ-उव महा ।
 ङ—√क्रोव (सक) = दूषणे, (२) कोपने । क्रोवेइ-सूअनि १२५ ।
 ञ—√कुपना * }
 छ—√कोपना * } = क्रोपे ।

<p>+√कुम्ब (कुबि) १/४२६ आच्छादने (प) । क्षी-ज्ञा जै काकृ शा × मै-कात-हे । छादने—सा-च । स्तृत्याम्—बो ।</p>	<p>√गुप् (गुप्) १/ रक्षणे (प) । √कुम्प् (कुपि) १०/ छादने (प) । √कुम्ब (कुबि) १०/ इति कौशिक —क्षी । √कुम्भ (कुभि) १८/ छादने (प) अपरे—सा । √कुम् १/३६२g बाग्णे (प) काकृ । √कुम्भ १/३६१० गर्वे (प) काकृ । √कुम्ब १/२०६bb मर्दने (प) काकृ ।</p>
---	---

ग—तैत्तिरीयसंहितायाम्—“उदीचीनकुम्बा शम्याम्” । कुम्ब चाधिनिध्मसि-
अ वे ६, १३८, ३ ।

<p>+√कुर (कुर) ६/६१ शब्दे (प) । क्षी मै-सा-च जै-काकृ- कात-शा-हे-बो ।</p>	<p>√कु (कुङ्) १/ शब्दे (आ) । √कुण् (कुण) ६/ शब्दोप- करणयो (प) । √कण् (कण) १/ शब्दार्थ (प) । √कण् (कण) १/ शब्दार्थ (प) । √कल् (कल) १/ शब्द- सख्यानयो (आ) । √खु (खुङ्) १/ शब्दे (आ) । √खुण् १/२०७J शब्दे (प) काकृ । √गुण् १/२०७m शब्दे (प) काकृ । √घुर (घुर) ६/ भीमार्थ , शब्दयो (प) ।</p>
--	---

क—कौड्=विश्लेषणे, शकले-वा पौकनी ।

ग—(कुर्यते । √कृ + उणा ५/३५ वुन) कुरा -मभार ३, ११५७९ । (कुरति-
क्षी । उणादौ तु √कृ (ङ्) शब्दे-कुव क्रन् ३, १३३) । एतेनापि सिध्यति √कृ
धातुतोऽस्य विकास । कुररीमिवार्ताम्-वा रा ४, १८, ३० । कुरीमस्य शीर्षणि-
अ वे ६, १३८, ३, शब्दानुकृतिरेष धातु ।

ङ—कुरा = पक्षी, उत्क्रोश -पण्ड १, १, उप १०२६ ।

ड—√कुरकुर
ड—√कुरुकुरु } = कुरकुरशब्दे, प्रलापे । कुरकुराअसि-पि ५५८ ।

ढ—कुरुल = शब्दे, काकरवे । कुरुलहि-भवि ।

ड—√कुरलना* = रगकलरवे ।

इत्यमेष धातु √कृ इत्यतो रलयोर्विहितयो सतोविकासमात्र शब्दाधिक्य
दर्शनाय कचिद् द्वित्वमप्यनुवदति-√कुरकुरा, √कुरकुरुप्रभृति । ककार प्रत्याघात
सत्येप हिन्धा जायते—

छ—√खुरखुराना=(१) खुरखुरशब्दे, (२)—गलनलिकाया कफसस्त्वाद्
र्घघरशब्दे ।

√कुर्द् (कुर्द) १/०१
श ×

क्रीडायामेव (आ) । √उर्द् (उर्द) १/ माने
क्षी-मै-सा काकृ कात । क्रीडाया च (आ) ।

उपाध्यायास्तु गुदक्रीडा √खुर्द् (खुर्द) १/ क्रीडाया-
याम्—क्षी । मेव (आ) ।

गुदक्रीडा=गुदविहार √गुर्द् (गुर्द) १/ क्रीडाया-
इति चरके—सा । मेव (आ) ।

क्रीडायाम्—च जै- √गुध् (गुध) १/ क्रीडाया
शा हे । मेव (आ) ।

गुदक्रीडे क्रीडे—वो । √गुर्द् (गुर्द) १/ क्रीडाया-
मेव (आ) ।

√वुर्द् (वुर्द) १/३९०d
क्रीडायामेव (आ) काकृ ।

√स्कुन्द् (स्कुदि) १/
आप्रवणे (आ) ।

क्रीडानियमोऽत्र धातूनामनेकार्थत्वे लिङ्गम्—क्षी ।

क—(स) के-द् तथा (स्) वेर्द्—लैति कर्दा=परिवर्तने, भ्रमणे ।
पु उ ज स्केर्दा=उपर्यधो भ्रमणे । म इरिश्-केइर्द्=लङ्घने—जू पौकनी ।

ग—कूर्द—आत्रा १,४४८, बल प्रथुश्री स चुकूर्द राम—हरिवंश ८३९८, कूर्दमान०—८३९९। कूर्दन्ति—मभार ६,३,३४=क्रीडन्ति (नील)। चुकूर्द—मभार १,८९,१६=जगौ। $\sqrt{\text{कुर्द}}$ धातुरत्र गानार्थ (नील)। क्रीडानियमोऽत्र वातूनामनेकार्थत्वे लिङ्गम्—क्षी।

छ— $\sqrt{\text{कूदना}}$ ($<\text{कूर्दनम्}$) = उत्प्लवने। $\sqrt{\text{'कूदना'}}$ इति तु ($<\text{स्कृन्दनम्}$ = उत्प्लवने $\sqrt{\text{स्कृन्द}}$ धातुतः।

+ $\sqrt{\text{कुळ}}$ (कुल) १/८०६ सस्याने बन्धुषु च (प) $\sqrt{\text{कल्}}$ (कल) १/४००
 श× क्षी-मै-सा-कात् । शब्दसंख्यानयो (आ) ।
 सस्याने—च। $\sqrt{\text{कुल्}}$ (कुल) १/०३७३
 सस्यानसन्तानयो—जै। आवरणे (प) काकृ।
 बन्धुसस्यानयो—शा-हे। कुल कुणातेर्विकृपित
 संख्याने—काकृ। भवति—निरु ६,२०,४।
 (लैपिकी त्रुटि) 'सस्याने' $\sqrt{\text{कूल्}}$ (कूल) १/ आव-
 रणे (प) ।
 बन्धुसहयो—बो। $\sqrt{\text{कोल्}}$ १/२३७b आवरणे
 (प) काकृ।
 $\sqrt{\text{कोल्}}$ १/२५०a गति
 प्रतीचाते (प) काकृ।
 $\sqrt{\text{कौल्}}$ १/४७h गतौ (प)
 काकृ।

संस्यानम् = सङ्घात —क्षी।

क—कु उत्प्ल=कुल्म्, गण.—वा पौर्कर्णी ।

ग—कुले वसन्ति—शत्रा २,१,४,४, न कुल्म्—वा रा ०,३९,२३=प्रशस्तम्
 (तिल) कुलत्थ०—मभार १३, ५४६८, कुलिन्द० मभार २,५९०, आकुलेन—प
 ११,७,३। कुले कुले—वा रा ०,८०,३०=गृहे गृहे (तिल), कुलायेऽधिकुलाय
 काशे कोश समुज्जित—अ वे ९,३,००, कुलिश इति वज्रनाम कू (कु) लशातना
 भयति—निरु ६,१७,११, कुल्माषा कुलेषु सीदन्ति—निरु १,४,१४, कुल्या (निघ
 १/१३) कुले=पर्वते भवा—४,४,११० यद् इति दंवराजयज्वा।

ड—कुल=कुटुम्ब—उप ६,७७।

+ $\sqrt{\text{कुश्}}$ (कुश) ४/१०५ श्लेषणे (प) इति दुर्ग— $<\sqrt{\text{कुस्}}$ (कुस) श्लेषणे
 मै-श-च-जै× क्षी। (प) ।
 क्षी-सा-काकृ कात्-शा हे। $\sqrt{\text{कुशुल}}$ (कुशुल) १०/

शिल्पि—वो ।

क्रीडायाम् (प) इत्येके—सै ।

✓कुन्थ (कुन्थ) ९/
श्लेषणे (प) ।

कुशिक —क्रोशते' शब्द
कर्मण । क्र शतेर्वा स्यात्
प्रकाशयतिकर्मण साधु-
पिक्रोशयितार्थानामिति
वा—निरु २, २५, १ ।

क—(स्) कौड=आच्छादने, आश्रये । कण्ठ्यविस्तार —(स्) कौड—कु-
वा पौकनी ।

ग—कुश (कु=पापं इयति नाशयति । कु+✓शो+ङ । यद्वा—कौ=भूमौ
शेते=राजते, शोभते । यद्वा—कुश्यति । ✓कुश्+३/१/१३५ क)—शत्रा ३, १, २, १६,
कोश (कुश्यते=सश्लिष्यते । अकर्तरि च कारके ३/३/१९ इत्यधिकरणादौ घञ्)=
आवरणविशेष—इति भा पु २, १, ३४ ।

छ—✓खोसना (<कोशनम्=श्लेषे)=कस्यचन वस्तुन कचित् स्थिरी
करणाय कस्मिंश्चिदन्यस्मिन् वस्तुनि तदीपदशप्रवेशने, श्लेषणे ।

✓कुष् (कुष) ९/४६ निष्कर्षे (प) ✓कृष् (कृष) १/ विलेखने (प) ।
श क्षी-मै-सा च-जै-काक- ✓कुच् (कुच) १/ सम्पर्चन
कात शा हे-वो । विलेखनेषु (प) ।

निष्कर्ष = इयत्तापरिच्छेद—दुर्गा-
दास ।

निष्कर्ष = बहिर्निस्सारणम्—सा ।

निष्कर्ष = बहिष्करणम्—क्षी ।

क—कउस्—कर्षणे । च स्त्वा कुसु=अंशे, भागे (शैथिल्ये), कुपिति सें=
शैथिल्ये—वा पौकनी ।

ग—ममच्चन त्वा कुषवा जगार—ऋ ४, १८, ८, जीवन्तमेव कृष्णाति वृकीष
कुकुटुम्बिनी—कथासरि २३, २७, अभिकुष्णीयात्—सुश्रु १, १४५, २, गृध्रा रुषा मम
कुषन्ति—भा, पु, ३, १६, १० इति तौदादिकोऽपि प्रयोगः । निष्कुषित विहङ्ग—रघु
७, ५०=खण्डितम् (स) ।

+✓कुस् (कुस) ४/१०५ श्लेषणे (प) >✓कुश् (कुश) श्लेषणे
श काक-कात-शा× क्षी-मै-सा-च-जै हे । (प) इति दुर्ग—क्षी ।
शिल्पि—वो ।

ग—कुसुमम्—(कुस्यति ।) $\sqrt{\text{कुस्}} + \text{उगा } ४/१०६ \text{ इयुम । सज्ञापूर्वकत्वान्न गुण)}$
सुष्ठु १,१५९,१८ ।

छ—द्रष्ट $\sqrt{\text{कुश्}} ।$

छ— $\sqrt{\text{घुसना}} = \text{प्रवेशे, श्लेषणे ।}$

$\sqrt{\text{क्}} (\text{कूड्}) ६/१००$ शब्दे (आ) इत्येके—क्षी । $< \sqrt{\text{कु}} (\text{कुङ्})$ शब्दे
च काकृ-कात् ×, श क्षी मै-सा-जै-शा-हे । (आ) ।
आर्तस्वरे—वो ।

क—कुर्ओ—, कुए—, क्उआ, कुइ—, कुउ ।

ख—अवे —कू = ?—वा पौकनी ।

ग—आकुचते—काठ —२३,२, क ३५,८, आकूतम्—खि ३,१५,६, तै ३,४,
४,१, मै १,२,३, आकूतात्—मा १८,५८, का २०,४,१ । आकूतिम्—खिसा ३६,४,
शौ ५,७,८ ।

$\sqrt{\text{कूज्}} (\text{कूज}) १/२१८$ श	अव्यक्ते शब्दे (प) क्षी मै-सा-च जै काकृ- कात्-शा-हे । हिकने—वो ।	$\sqrt{\text{कु}} (\text{कुङ्}) ६/$ शब्दे (आ) । $\sqrt{\text{कुञ्}} १/२१३$ हिसागतो (प) काकृ । $\sqrt{\text{कुञ्}} १/७४०$ अव्यक्ते शब्दे (प) काकृ । $\sqrt{\text{गुज्}} (\text{गुज}) १/$ अव्यक्ते शब्दे (प) । $\sqrt{\text{गुञ्}} (\text{गुजि}) १/$ अव्यक्ते शब्दे (प) । $\sqrt{\text{कीज्}} (\text{कीज}) १/७४a$ अव्यक्ते शब्दे (प) काकृ । $\sqrt{\text{क्षीज्}} (\text{क्षीज}) १/$ अव्यक्ते शब्दे (प) । $\sqrt{\text{क्}} (\text{कूड्}) ६/$ शब्दे (आ) इत्येके—क्षी ।
--	---	--

क—काउ—, केउ—, कू = शब्दे । कु—(अथवा), गु—योजनेन—कूज्—वा पौकनी ।

ग—कूजति—षत्रा ५,७, कूजते—मा २०,७, का २४,३,३, मै १२,३, कुक्कुराविच
कूजन्तौ—अ वे ७,९५,२, कोकिलस्तात् कूजति—वा रा २,५२,२, भृङ्गराजस्तु

कूजति-सुश्रु २,२४६,६ । अत्र √कूज् धातु कोकिलकुङ्कुरभृङ्गराजादिशब्दे प्रयुक्त इति मधुरामधुरसर्वाव्यक्तशब्दविषय ।

घ—√कूज् (कूज) अव्यक्ते सद्दे-धा पा ७८—कूजति-जातक २,४३९ ।

ङ—√कूज (अक) = अव्यक्ते शब्दे । कूजाहि-चारु २१ ।

√कूय (अक) = अव्यक्ते शब्दे । वक्तृ-कूयत, कूयमाण-ओघ २१ भा, विपा १,७ ।

छ—√कूजना } = शब्दे, मधुरशब्दे
ज—√कूकना }

+√कूल् (कूल) १/५२५ आवरणे (प)
श × क्षी-मै-सा जै-कात् शा हे

आघृतौ—वो ।

वरणे—च ।

(काक्/√कुर् आवरणे—काक् ।
[कुल])

लैपिकी त्रुटि ।

√कूल् इति भाव्यम्

√कट् (कटे) १/ वर्षावरणयो
(प) ।

√कुञ् (कुञ्) १/ सस्त्याने
बधुषु च (प) ।

√कोल् (कोल) १/२३७b
आवरणे (प) काक् ।

√कोल् (कोल) १/२५२a
गतिप्रतीघाते (प) काक् ।

√कोल् (कोल) १/२४७h
गतौ (प) काक् ।

√गुण्ड् (गुडि) १०/ वेष्टने
(प) मै ।

√घृ १०/ आवरणे (प) ।

क—कूर् = दाहे, औष्ण्ये । लिथु कुरिउ, कुर्ति = औष्ण्ये, कूरेन्ति = अनवर-
तमौष्ण्ये, कुर्त्यति = उत्तेजने, लेहिश्—कुरु (कुर्तु), कुर्त् = धूमे, वाष्पे । केउ-
(‘कूउ-’, कू-) = दीप्तौ, दाहे-वा पौकनी ।

ग—कूलम्—तात्रा १४,३,१३ । (कूजति = जलप्रवाहमावृणोतीति । √कूल् +
अच्) = नद्या जलसमीपस्थानम् । द्विट्नी √कूड्, √कूल् इति (प्रयो) दाहे दीप्तौ
पठति । तथा हि—

नेदीयस कूळयात पणीरुत-ऋ ८,२६,१०, (अग्नि) तासा प्राजमानो
योनिमकूळयन्, अङ्गारै खादिरैरवकूळयेन्-सुश्रु २,३५०,१८ ।

ङ—कूल = तटम्—णाया १,१९ ।

✓ कृ (कृञ्) १/८८५ करणे (उ)	✓ करन्ती—निघ २/१ ।
मै-श-च-काकृ-कात × क्षी-सा-जै-शा-हे ।	✓ कृ (डुकृञ्) ८/ करण (उ) ।
कृतौ—वो ?	✓ कृ (कृञ्) ५/ हिंसायाम् (उ) ।
रचनायाम्—हि ।	

क—कुर्त्तु=करणे, निर्माणे । लिथु कुर्त्ति, कर्त्तु=करणे, —जू पौर्त्तनी ।

र—अये कूरुनओइति (<कृगाति)=करणे—जू पौर्त्तनी ।

ग—करामहे—मा ९,५, का १०,२,१, तै १,७,७,१ । करे—मभार १४,९,२९ ।
=कुर्वे (नील) कृञ्छान्दम भौवादिकत्वम्—नील । नीलकण्ठेन छान्दसत्पमुस्त
तत्र विचारसहम्, प्राकृतहिन्दिभाषयो ✓ कर् धातोरुपलम्भात् ।

ङ—✓ कर (सक)=करणे, निर्माणे (करइ) । वङ्क—करत, करेमाण—पि
५०९, रयण ७२, से २,१५, सुर २,२४, उवा ।

छ—✓ करना ।

धातोरस्य कर्तिरूप क्वचित्छेदलकारेऽपि सिद्धयति । यथा—कर्ति-शौ
१९,१५,५ =कुर्यात्—सायणभाष्यम् । क्वचिन्न-ऋ १,५३,६—व्यत्ययेन शप्—सा भा ।

✓ कृ (कृञ्) ५/७	हिंसायाम् (उ)	✓ कृ (डुकृञ्) ८/ करणे (उ) ।
श	क्षी-मै-सा-च जै-काकृ-	✓ कृ ९/ हिंसायाम् (उ) ।
	कात-शा हे ।	✓ कृण्व् (कृवि) १/ हिंसा-
	वये—वो ।	करणयोश्च (प) ।
	निर्माणे—हि ।	✓ कृत् (कृती) ६/ छेदने (प) ।

क—(स्) कर्त्तु-, (स्) कर्त्तु-, (स) क्ते=छेदने—जू पौर्त्तनी ।

ग—आकृणोति—ऋ १,१७३,११ । कृधि-ऋ १,१०,११ । कृणोति—मा २९,
३९, का ३१,२,३, काठ २१,१३, पै २,३२,५ ।

+✓ कृ (कृञ्) ९/१३	हिंसायाम् (उ) इत्येके— <✓ कृ (कृञ्) हिंसायाम् (उ) ।
मै-सा श-च काकृ कात-क्षी ।	
शा-वो ×	क्षी-जै-हे ।
	द्रष्ट ✓ कृ ९/१३ ।

✓ कृ (डुकृञ्) ८/९	करणे (उ)
जै-शा-हे ×, श	क्षी मै-सा-च-काकृ कात । पूर्वत् ।
	कृतौ—वो ?
	हिंसायाम्—मभार
	५, ७८, ५ ।

क—, ख—द्रष्ट $\sqrt{\text{कृ}} १/८८५।$

ग—‘करोति’ इति रूपम् ऋग्वेदे मया नाधिगतम् । करोति—खिसा २९, ४२, सि २, ६, १९, शत्रा १, १, १, १० । कुरुते—शत्रा १, १, २, ४ ।

घ—करोमि—सुत्तनिपात ७८ ।

ङ— $\sqrt{\text{कुव}} (सक) = \text{करणे}। \text{कुवइ-भग} ।$

ड— $\sqrt{\text{कि}} (सक) = \text{करणे}। \text{डुक्किय करणे—विसे ३३००} ।$

$+\sqrt{\text{कृड}} (कृड) ६/१००$	घनत्वे (प)	$\sqrt{\text{कड}} (कड) ६/ घसने$
	क्षी-सा-हे ।	(प) ।
मै-श $\times$	‘घसने’ इत्येके—सा ।	$\sqrt{\text{कुड}} (कुड) ६/ घसने$
	सा-च कात शा-हे ।	बाल्ये च (प) जै कात
	धान्ये भक्षे—वो ।	शा-हे ।
(काकृ— $\sqrt{\text{कृड}} [कृड]$	घसने—काकृ ।	$\sqrt{\text{कूड}} (कूड) ६/ घान्ये$
जै— $\sqrt{\text{तड}} [तड]$		भक्षे च (प) वो ।
सभवतो मुद्रणदोष		$\sqrt{\text{कृड}} (कृड) ६/१७ चलने$
$\sqrt{\text{कृड}}$ इति स्यात्		(प) काकृ ।
		$\sqrt{\text{कूड}} (कूड) १/२१४b$
		चलने (प) काकृ ।
		$\sqrt{\text{घनत्वे ? द्वि-कूडयति-}}$
		काठ ६, ३ ।

क—द्रष्ट $\sqrt{\text{कूड}}$ धातु । ईग्लि कर्ड=दधि । म ईग्लि कुड् (डे), कृड-केलिकमूलम् । तु गऐल —ग्रुथ । इरि ग्रुथ्, कुथ्, कृथैम् ।

महाराष्ट्रिया ऋकारमुकारवदुच्चारयन्ति हिन्द्यामपि क्वचित् तथा । यथा—अमृत-(फलम्) > अमरुत > अमरुद् । एवमत्र काशकृत्स्न इम धातु $\sqrt{\text{कृड}}$ पठति । घसनार्थक $\sqrt{\text{कुड}}$ जै-कात शा हेमै पठित । इत्थमेनस्य विकाससरणिर्भविष्यति— $\sqrt{\text{कड}} ६/१०० घसने (प) > \sqrt{\text{कृड}} घनत्वे घसने > \sqrt{\text{कुड}} ६/ घसने (प) > \sqrt{\text{कूड}} ६/घान्ये भक्षे (प) वो, इति । कृडति—(महीध) वा स २५, ८ ।$

$\sqrt{\text{कृण्व}} (कृवि) १/५९४$ हिसाकरणयोश्च (प) $\sqrt{\text{कृण्व}} ५/१७०$ जिघासायाम् (प) कात ।

श काकृ कात-हे वो $\times$ क्षी-मै-सा-शा । $\sqrt{\text{कृण्व}} ५/२३$ हिसाकरण-
हिसायाम्—च । योश्च (प) शा ।
हिसाविकरणयो,—जै । $\sqrt{\text{कृण्व}} ५/२५$ हिसाकरण-
योश्च (प) हे †

√कृण्व् ५/ हिंसे कृतौ च
(प) वो ।

√कृ (कृन्) ५/ हिंसायाम्
(उ) ।

√कृण् १/२०८३ अपनयने
(प) काकृ ।

√कृण्व् ८/१३ —श ।

धातुरय नून सौवादिकेन √कृ (कृन्) धातुना सम्बद्धो वर्तते । यथा—√कृ +
णु + अ = √कृण्व् । अत एव वैयाकरणा नैकमस्य भजन्ते (ध्वनिमेलके द्रष्ट) । देशभेदे-
नैनस्य प्रयोगभेदः स्यात् । कृण्वति-ऋ स ३, ३, २१, ४ वेदे करणार्थकस्यापि √कृ
धातो कृणोतीति रूपं भवति । फलत इह √कृ (कृण्व्), √कृ (कृन्) च
धातू सक्रान्तौ ।

√कृन् (कृती) ६/१५०
श

छेदने (प)
क्षी मै-सा-च जै, काकृ
(उप), कात शा हे ।

छिदि—वो ।

√कृ (कृण्व्) ८/करणे (उ) ।

√कृ (कृन्) ५/ हिंसा-
याम् (उ) ।

√कृट् (कृट्) १०/ छेदने
(आ) इत्येके स्वामी
—सा ।

√कृट् (कृट्) १०/
छेदनकुत्सनयो (प) ।

√कृट् छिदि सौ धा —वो ।
—कुठार ।

क—(स्) केर्त—, केत—

ख—अवे कूरुन्तइति=कृन्तति-जू पौकनी ।

ग—चकर्तिथ-ऋ १, ५७, ६ । कृन्तति-तै ६, १, ८, ४ ।

घ—कृन्तति-जातक २, ५३, करति-दीघ १, ५२=मिलिन्दपञ्च १, ५१६ ।

ङ—√कृत् (सक)=छेदने । तर्कुट्या । सूत्ररचनायाम् । कतामि-पिंडभा ३५ ।

ड—√कृत् (सक)=छेदने । कताहि-पण्ह १, १ । सूत्ररचनायाम्-पिंड ५७४ ।

ड—√कृट् (सक)=छेदने । कृट् इ-भवि ।

छ—√कृतरना = छेदने ।

छ—√कृतरना = ” ।

छ—√काटना = ” ।

ज-व केचा = खण्डश करणे ।

✓ कृत् (कृती) ७/१०
श

वेष्टने (प)
क्षी मै-सा-च-जै, काकू-
(उप), कात-शा ।

सवेष्टने—हे ।

✓ कृत् (कृती) ६/ छेदने (प) ।

✓ कुण्ठ (कुठि) १०/ वेष्टने
(प) एके-सा ।

✓ गुण्ड (गुडि) १०/ वेष्टने (प) ।

✓ गुध् (गुध) ४/परिवेष्टने (प) ।

क-कृत्, कर्त्तृ, क्रात्=वेष्टने-वा, पाँकनी ।

ग-कृणत्ति-तै २,५,१,७, शब्रा २,१,२,१९।

इ—√कत (सक) = तर्कुट्या सूत्ररचनायाम्, वेष्टने। कतामि-पिडभा ३५।

ड-√वत्त (सक) = तर्कुट्या सूत्ररचनायाम्, वेष्टने-पिंड ५७४।

छ—√कातना = तर्कुल्या सूत्ररचनायाम्, वेष्टने ।

✓कृप(कृपू) १/१७४
श

सामर्थ्ये (आ)

क्षी-मै-सा-च काकू वात
शा हे ।

✓ कृ(डुकृञ्) ८/ करणे (उ) ।

$\sqrt{\text{वृ}} + \sqrt{\text{पा}} = \text{रक्षणे (प)}।$

(जै√त्रप [त्रपूड्]) सामर्थ्ये—जै ।

मुद्रणदोष । कृपूढ्
इति स्यात् ।

क-स्कल् (ए) प- लैति स्कल्पो = लालसायाम्, गात्रविघर्षणे । लिथु
स्केम्नि = दीप्तौ, घर्षणेनोज्ज्वलने ।

स-हु-कुरुप्त = सुकलप्तम्-जू पाँकनी ।

ग—अनुकृपते-ऋ १, ११३, १० । नास्मै समिति कल्पते-अ वे ५, १९, १५ ।
कल्पत न मुह्यति-शत्रा १, ५, २, १५ ।

घ—कापति-नीघ २,१६० ।

ड— $\sqrt{\text{काप (अक)}} = \text{सामर्थ्ये, (२) कल्पनायाम्, (३) छेदने। कापइ, कापाण (काप, महा, पिग)।$

६ - $\sqrt{\text{गिप्प (अक)}} = \text{सामर्थ्ये, (२) दौर्बल्ये । खिप्पइ-सक्षि ३५ ।}$

√कृप् (कृप) १/७७४	कृपाया गतो (आ)	<√कृप् (कृप) कृपाया
क्षी सा श च काकृ	दृत्येके-मै	गतौ (आ) ।
कात शा-हे-वो ×	मै ।	√कृप् (कृप्) १/ सामर्थ्ये
	भावकरणे—नै ।	(आ) ।
	विलापे, शोके—हि ।	√कल (कल) शब्दसंग्या
		नयो (आ) ।

ग—कृपते—ऋ १,११३,१० । अकृपत—ऋ १,८५,११ । कृपन्त—कौ २,९८३ ।

√कृश् (कृश) ४/११४	तन्करणे (प)	√कृ (डुकृच्) ८/ काणे (उ) ।
श	क्षी मै सा च जै काकृ	
	कात शा ।	
	तनुत्वे—हे ।	
	कार्श्ये—वो ।	

क—(केकु^९-) काकु^९— कृक्=कार्श्ये । लिथु-कर्त्तु, कर्त्तु, कर्त्तु, कर्त्तु=मे^९, स्थगने ।

ख—अवे कूरुस=कार्श्यम्-वा पौकनी ।

ग—कृश्यति—तात्रा ५,१,७ । मासानि कृश्यत कृश्यन्ति—शब्दा ११,१,६,३४ ।
अचकर्शयन्ति (प्रेर) ऋ ६,२४,७ । अवकृशनीयान् (कैयादिकोऽपि)—मै ३,६,९ ।

ङ—√किस (सक)=ह्रासे, अपचये । किसए—सूअ १,२,१,१४ ।

√कृप् (कृप) १/९७५	विलेखने (प)	√कृ (डुकृच्) ८/करणे (उ) ।
श	क्षी-मै-सा च काकृ-कात-	√कच् (कच) १/ बन्धने
	शा ह ।	(आ) ।
	त्रिलिखितो—जै ।	√कञ्च् (कचि) १/ दीप्तिब
	त्रिलेखे—वो ।	न्धनयो (आ) ।
		√रच् (रच) १०/ बन्धने
		(प) ।

क—कुएल्, कुएल्स—

र—अवे कर्षइति=कर्षति—जू पौकनी ।

ग—कर्ष—ऋ ५,८३,७ । कर्षति—ध्या ६०, योचू २९, योशि ६,५३ ।
कर्षति—ऐत्रा ८,११ ।

घ—अवकस्सति तथा ओकस्सति—विनय २,२०४ ।

घ—कडुति—जातक १,१९३ ।

घ—कसति—सयुक्त १,१७२,१७३, सुत्तनिपात ८० ।

ङ—√खच (सक) = (१) कर्षणे, (२) वशीकरणे । खचइ—भवि ।

छ—√करषना*
छ—√करसना* } = कर्षणे, (२) शोषणे, (३) आह्वाने, निमन्त्रणे ।

उ—√कसना—(< कर्षणम्) = बन्धनादिदाढ्याय तद्रज्जुर्कर्षणे ।

उ—√काढना = उल्लेखने (हि उरेहना), विलेखने, (२) निष्कासने,
(३) ऋणादाने ।

छ—√खचाना = (< कर्षणम्) = अङ्कने ।

उ—√खचाना* = (< कर्षणम्) = अङ्कने ।

उ—√खौचना* = (< कर्षणम्) = अङ्कने, कर्षणे ।

√कृष् (कृष) ६/६

जै ×, श

विलेखने (उ)

क्षी-मै सा च काकृ

पूर्ववत् ।

कात शा हे ।

आकृपि—वो ।

क—पूर्ववत् ।

ग—कृषति—मै ३,२,४, क ३१,५ । अचीकृषम्—ऋ १०,११९,११ । कृषति—
शत्रा ७,२,४,२ । कृषन्ते—तैत्रा १८,४,२ । कृष्णन्ति—(कैयादिकोऽपि) आप्ते ७ ७ ।

छ—√खीचना
√खैचना } = कर्षणे ।

ज—√केति (< कृष्टि) = विलेखने ।

√कृ ६/१०८

श ×

विक्षेपे (प)

क्षी-मै-सा-च-काकृ कात

शा हे-वो ।

विक्षेपणे—जै ।

√कृ (ङुकृन्) ८/करणे (उ) ।

√गृ ६/ निगरणे (प) ।

क—(स्) कर्- (स्) कर्- स्क्र = उच्छलने, परित उत्प्लवने । ओस्सेतन्-
कलन् = राशौ-जू पौकनी ।

ख—स्कारयत्-रथ (स् स्केर = वेष्टने)—वा पौकनी ।

ग—अकिरत्—ऋ १,३२,१३ । अनुकिरामि—अ वे १८,३,६९ । आ किरासि-
ऋ ८,४९,४ ।

घ—अभिकिरति-सयुक्त १,४५।

ङ—√किर (सक)=(१) क्षेपणे, (२) प्रसारणे, (३) त्रिकिरणे ।
वङ्-किरत-से ४,५८,१४,५७।

छ—केराना† =(< किरणम्) =शूर्पोत्पवने (पछोडना-हि), शूर्पं प्रचारय
महल्लघुकणविभागे ।

+√कृ (कृञ्) ९/१३ हिंसायाम् (उ)
जै×, श क्षी-मै-सा च काकृ
कात शा-हे ।
हिसे—वो ।

>√कृ (कृञ्) हिंसायाम्
(उ) ।
√कृ (कृञ्) ५/ हिंसा-
याम् (उ) ।

अय√कृ ५/७ हिंसायाम् इति धातोरभिन्नो गणभेदान् पृथक् सख्यातो
वैयाकरणैः । उनाविकरणकमस्य रूप यावद्गणेषु साहित्ये नोपलब्धम् । कृणीमसि-
ताज्जा १२,६,३ इति केऽलेन प्रयोगेण दविष्ट सम्बन्ध इनाविकरणात्मको त्रिचिकित्सित
प्रस्तूयते ।

+√कृ ९/२५ हिंसायाम् (प) पूर्वयत् ।
श-च काकृ कात वो× क्षी-मै-सा-जै-शा-हे ।

सर्पैर्नानुमोदित । कृत-मभार १२,१२८,४=हत (नील)√कृ हिंसा
याम् इत्यस्य रूपम् (नील), नैतत् साधिकार वक्तुं शक्यते √कृ ५/७ इत्येतस्मादपि
क्त प्रत्यये सति प्रकृतरूपसिद्धे सत्त्वात् । तस्मादय परस्मैपदाय निमित्तायैव पार्थक्यं
नीत । नेदमपि मनोरमम्, √कृ ९/१३ इत्यस्योभयपदित्वादिष्टसिद्धे ।

+√केप् (केट्) १/३२४ च=कम्पने, गतौ च (आ) √कम्प् (कपि) १/ च उने
श× क्षी-सा । (आ) ।
कम्पने—मै च । √वेप् (डुवेष्ट्) १/ कम्पने
चलने—जै कात-शा हे । (आ) ।
चलने गतौ च—काकृ । √गेप् (गेष्ट्) १/च=कम्पने
चाले—वो । गतौ च (आ) ।
√रेप् १/१४३ चलने (आ)
जै, ९३० शा ।
√ग्लेप् (ग्लेष्ट्) १/च=
कम्पने गतौ च (आ) ।

क—कुडम्=प्रबलम्, तीव्रम्-वा पौकनी ।

ग—ते न्यविशन्त केपय -ऋ १०,४४,६। केपय कपूया भवन्ति, कपूयमिति पुनाति कर्म कृत्सित दुष्पूय भवति-निरु ५/२४। अस्माक मतेन तु 'केपि'-शब्दे सुस्पष्ट√केप् धातु प्रतीयते, सर्वधातुभ्यश्च इन् प्रत्यये सति रूपनिष्पत्तिर्ज्ञेया। चलनमनस्का दुर्मनस्का भवन्ति। चलना कम्पना वाऽस्थिरत्वादनर्हा। तदुक्तम्-न ये शेकुर्यङ्गिया नावमारुहमीमैव ते न्यविशन्त केपय -निरु ५,२५,१।

+√केल् (केल) १/५३७ चलने (प)

श×

क्षा-मै-सा-च-जै-शा हे।

गतौ—काकृ कात।

चालगयो—बो।

√क्रीड् (क्रीड्) विहारे (प)।

√किल् (किल्) ६/ इवैत्य-
क्रीडनयो (प)।

√क्षेल् (क्षेल्) १/चलने(प)।

√क्वेल् १/७२१ चलने (प)

जै, ४४६ हे।

√कैल् १/२४७ गतो (प)

काकृ।

√खेल् (खेल्) १/चलने (प)।

ग—उपचारक्रिया केलि-मनु ८,३५७। स तु केलिकिलो विप्रो भेदशीलश्च नारद-हरिवंश (श क ह्रु.)=नायकप्रयस्य। यत्रायय शब्द इवैत्यक्रीडनार्थकेन √किल् ६/७४ धातुनापि साधयितुमर्हति तथापीह 'केल्'-ध्वनिदर्शनात् केल् धातुरेव व्यायान्। व्युत्पत्तिस्तु √क्रीड् > √किल् > √क्षेल् > √क्वेल् > √केल् > √कैल् > √खेल् इति मनोरमा।

ङ—केली(=चलने), असती, कुलटा-दे २,४४।

+√केन् (केवृ) १/५०१ सेवने (आ)

मै-सा श×

क्षी-च-जै शा-हे।

सेचने—काकृ कात।

सेजे—बो।

√केव् १/३९९ १ गतो

(प) च।

√सेव् (सेवृ) १/ सेवने

(आ)।

√गेन् १/४३९ d सेवने

(आ) च, जै शा-हे।

√ग्लेव् (ग्लेवृ) १/ सेवने

(आ)।

√के+√वा २/ गतिगन्ध-

नयो (प)=

√केव इति बांगीश।

क—कै=एकाकिन् (कैउएरौ)—वा पॉकर्नी ।

ग—अस्माकमस्तु केवल -ऋ १,७,१० । केवले-ऋ १०,५१,९ । केवली यत्सोमा-
हुति -शशा १,७,२,१० । केवला—वा रा २,३४,५५=कृत्स्ना (तिल) । केवलमुत्प-
नते ज्ञानम्—सा का ६४=ज्ञानभेद । केवल (=कुम्भकविशेष)—हठयोगदी
२,७१ । न केवलाना पयसा प्रसूतिम्—रघु २,६३=शुद्धानाम् । केवल स्मरणेनैव-
रघु १०,२९=कृत्स्नम् (स) । माकीं स शारि केवटे-ऋ ६,५४,७, ऋ स
४,८,२०,२=सेव्यते जलाधिभि √केव्+अटन्-केवट =कूप -निघ ३/२३ ।

ङ—केवल=एकाकी-ठा २,१, औप ।

ठ—केवडा (<केविका—राजनिर्घण्ट)=पुष्पविशेष ।

अत्र ज्ञान कृत्स्न-पुष्पादिषु सेवनार्थकत्वं लभ्यते । अस्म मतेन-के=शिरसि+
√वा (गतिगन्धनयो) =√केव् इति निष्पद्यमानो धातु सेवनार्थक । शिरसि
गतिगन्धन वा सेवनमेव । सेचनार्थकोऽय्य (क्राकृकात०) पठ्यते । एव सति के=
जले+√वा (गतिगन्धनयो) =√केव् इति क्रम । जले गन्धनम्=सेचनमेव ।
पुष्पार्थे केविकाशब्दे तु√वा धातु सुस्पष्ट एव । गन्धनम्=मर्दननादिकम् ।

√कै १/९०१	शब्दे (प)	√कम् (कमु) १/ कान्तौ
√का ४/	क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-	(आ) ।
	कात-शा-हे वो ।	
	प्रसादे, आनन्दे—हि ।	

क—का=इच्छायाम्—जू पॉकर्नी ।

ग—कायमान -ऋ ३,९,२ । आचके-ऋ १,२५,१९, तै २,१,११,६ ।
कायमानश्चायमान (=पश्यन्) कामयमान इति वा-निरु ४/१४ इति दृशाऽय
कान्तो दर्शने च भवति । दर्शनानन्तर वाग्व्यवहार इति लोके धातुरेष शब्दार्थको
जात । प्राकृते 'काय'-शब्द काकवाचक ।

ङ—काय=काक-उप पृ २३, हेका १४८, वा २६ ।

ज—√कै-कै=पीडाशब्दे ।

हिट्नीदैवादिकमिम स्वीकरोति । तेनाय पक्षो गृहीत स्याद् दुर्गा-
दासस्यैकदेशीयप्रश्नात् । तद्यथा—“एषामादन्तत्वेन दिवादौ पाठेऽपीष्टसिद्धौ
भवादावैकारान्तत्वेन पाठो गणकृतमनित्यत्वमिति ज्ञापयति । तेन√अय्
धातोरात्मनेपदानित्यत्वे शपो लुकि च “य्वोलोप” इति यलोपे, √अय् धातौ परे
उपसर्गरेफो ल इति वक्तव्यात् पराशब्दस्य रेफस्य लकारे “एककाल समुत्पन्नो य
पलाति स जीवति” इति सिद्धम् । वेदेषूच्चारणभेदार्थो भवादौ पाठ इति केचित् ।

√क्नस् (क्नस्) ४/५	ह्रणदीप्त्यो (प)	√नस् (णस्) १/ कौटिल्ये
जै×, श	क्षी मै-सा कात शा ।	(आ) ।
	ह्रणणे—च ।	क्रशति प्रकाशयति कर्म-
	ह्रतिदीप्त्यो —हे ।	निरु २,२५, १०/८ ।
	ह्रतो भासने च—यो ।	√क्नस् १०/११९ भासार्थ
काकृ-√क्नस्	ह्रणदीप्त्यो —काकृ ।	क्नस् ११/ भासने (प)
[क्नुस्] ।	ह्रणम् = कौटिल्यम्-क्षी ।	वो । पक्षे +वा दुर्गादा ।

जनीजृषक्नसुरब्जोऽमन्ताश्च १/८०३०-मिन्
 श-जै शा हे× (काकृ-क्रसु)
 स्याल्लैपिकी वृटि ।

यद्यपि नास्य प्रयोगोपलब्धिर्यथागवेष्ट्ये साहित्ये तथाप्येष कमपि सुश्रृङ्खल
 विकाससम्बन्धमुपन्यस्यत्येव । यथा—√नस् (णस्) १/६२० कौटिल्ये (आ)
 >आदौ ककारसयोगे—√क्नस् ह्रणदीप्त्यो (प) >उपोत्तमे नुगमागमे सति—
 √क्नस् १/११९ भासार्थ (प) शा, वो >उपोत्तमे रेफे सति >क्रश प्रकाशयतिकर्म
 (भासार्थ)—निरु २,२५ । अनुनासिकरेफयोर्माधुर्यात् सन्निवेश स्वाभाविक ।
 पूर्वमनुनासिको रेफो वेति विचिकित्सितमिति निरुक्तोक्त √क्रश् धातुरपि क्नसते
 प्राग् भवितुम् अर्हति ।

+√क्नू (क्नून्) ९/८	शब्दे (उ)	√कु (कुङ्) १/ शब्दे (आ) ।
च×, श	क्षी मै-सा-जै काकृ-	√कू (कूङ्) ६/ शब्दे (आ) ।
	कात-शा-हे-वो ।	√नू (नू) ६/ स्तवे (प) ।
		√तु १/५५११ शब्दे (आ) काकृ ।
		√कु + √नू = √क्नू शब्दे—
		इति वागीश ।
		√क्वण् १/ शब्दे > (व-ण
		विपर्यये)—
		√क्नव् (सप्रसारणे) > √क्न ।
		√क्न्यू (क्न्यू) १/ शब्दे
		उन्दने च (आ) ।

छ—√गुन्नाना (<क्नूना०)—[बु ख] = अतोषे बालकादीनामस्फुटो
 ध्वनिः । अयमुत्तरधातोः क्रयादिभेद कचिद् देशे व्यवहृतिपद्या प्रपन्न, सम्प्रति नोप-
 लभ्यमानः ।

✓कनूय् (कनूयी १/४८०)
श ×

शब्दे उन्दने च (आ)
क्षी ।

शब्दे उन्दे च—मै-सा ।

(काकृ-✓कूय् [कयी])
लैपिकी वुटि । कनूयी इति
स्यात् ।

शब्दे—च-काकृ कात शा ।

जै—भ्रष्टोऽर्थ ।

पूर्ववत् ।

शब्दोन्दनयो—हे ।

दुर्गन्ध आर्द्रत्वे शब्दे—वो ।

✓कनू ४/ (कर्मणि वा)

उन्दने—ह्वि ।

क—कन्=कान्तो । कने-, कनाइ-, कनोइ- प्रीक्-क्सनो (फ्) ऑस्=
घर्षणादिशब्दे । पु गौथि कनेअव्=निर्घनम् ( ), गर्वन् । न उ ज गेनौ,
लेट्टिश्—कनूडु तथा कनूस्तु, कनून्, कनूस्त्=लालसायाम्, कण्डूतौ । द्- कनूदेत्,
पॉलिश्-कनोवक्=खण्डने, शकले-वा पॉकनी ।

ग—अभिकनूयमिवाद्गन्ति-शत्रा १४,१,१,१४ । कनोपयति (=स्नेहयति)-
निरु ७,१४,५ । वस्त्रकनोपम्-शिशु १०,४९ ।

+✓कमर् (कमर) १/५५६
क्षी श ×

हूच्छने (प) मै ।

✓[ह्वर्] ह्वृ १/ कौटिल्ये (प) ।

मै सा-च जै-काकृ कात

मकरशब्दस्य विपर्ययेण कमर

शा हे ।

>✓कमर् इति स्यात्-

कौटिल्ये—वो ।

इति वागीश ।

क—कम्-एर्=कौटिल्ये । लैति (तत्र कुतश्चन गृहीत शब्द ,) कमरा=
सागसनम्, कमर, कमर=तोरण, वृत्तखण्डम् ।

ख—अवे कमरा=मेखला, कटिसूत्रम्-जू पॉकनी ।

छ—मक्कार=कुटिल, जिह्व ।

+✓कथ् (कथ) १/७९३
श ×

हिसार्थ (प) मित् ।

✓कृत् (कृती) ६/ छेदने (प)

क्षी-मै सा कात शा हे ।

✓कथ् (कथ) १०/ हिसा-

हिसायाम्—च-जै काकृ ।

याम् (प) ।

वने—वो ।

✓कनथ् १/३४७ हिसायाम्

अय १०/१३ धातुना

(प) जै, ६०७b काकृ ।

सम्बध्यते ।

✓क्लथ् (क्लथ) १/ हिसार्थ.

(प) ।

ग—क्रथनाय—मभार ८,३३,५८ = हिंसाय (नील), क्रथन = दानवविशेष - १,६७,५८। क्रथनगात्र०-सुश्रु १,५२,१५। क्रथकैशिकानाम्-रघु ५,३० = विदर्भ देशानाम् (स)।

+√क्रद् (कद्) १/७६६ वैक्लव्ये (आ) इति <√कन्द (कदि) वैक्लव्ये
 श च शा× नदी-क्षी। (आ)।
 क्षी-मै सा चै कात हे। √कल् (कल) १/ शब्द
 क्षीरस्वामिमत्तमुद्धृत सख्यानयो (आ)।
 पुरुषकारे (८१ पृ)। √कद् (कद्) १/ वैक्लव्ये
 वैक्लव्ये—काकृ। (आ) इति नन्दी—क्षी।
 वैक्लव्यविकल् √क्रन्द (क्रदि) १/ वैक्लव्ये
 त्वयो—बो। (आ)।
 √क्रद् रोदने—ह्वि। √कल् (कल) १/ वैक्लव्ये
 विकल्ब = कातर—क्षी। (आ) इति नन्दी—क्षी।
 √करन्द (कलदि) १/ वैक्लव्ये (आ)।

अस्य विकासक्रम √कद् > √कन्द > √क्रद् > √क्रन्द, कद् > √क्रद्
 > √कल् > √कल् इति।

ग—(अनु) चक्रदे- ऋ ८,३,१०, शो २०,१,४। अभि अचिक्रदत्—को
 १,५६२, जै १,५७,७।

√क्रन्द (क्रदि) १/६८ आह्वाने रोदने च (प)। √कद् (कद्) १/७६५
 श× क्षी-मै सा कात। वैक्लव्ये (आ)।
 आह्वानरोदनयो—जै-शा। √कद् (कद्) १/७६६
 आह्वाने—च। वैक्लव्ये (आ)।
 आह्वाने रोदने च— √कन्द (कदि) १/
 काकृ। आह्वाने रोदने च (आ)।
 रोदनाह्वानयो—हे। √कल् (कल) शब्द-
 रोदने आह्वाने—बो। सख्यानयो (आ)।
 √कल् (कल) शब्द-
 आह्वाने रोदने च
 (आ)।

क—कल्=आह्वाने, क्रन्दने-वा पौकनी । विस्तार * क् (ए) लम् (लेति
स्त्रा—आरे)-जू पौकनी ।

ग—तस्य वञ्ज क्रन्दति-ऋ १,१००,१३ । क्रन्दद्भवो रुवद्गौ-ऋ १,१७३,२ ।
क्रन्ददाध्ये शिवायै-ऋ १०,९५,१३ । क्रन्देत्-शत्रा ११,८,१,१ । क्रौञ्ची क्रन्दन्तीम्-
वा रा १,२,१७ । त्राहीति चार्ता क्रन्दन्ति-मा पु १५,६८=आह्वयति ।

घ—कन्दति-मिलिन्दपञ्च २,१४८ ।

ङ—कदइ-पि २३१ ।

छ—√कौदना (< क्रन्दनम् । वग) = रोदने, चीत्कारे ।

√क्रन्द् (क्रदि) १/७६६ वैक्लव्ये (आ) घटादि	√कद् (कद) १/ वैक्लव्ये
श × क्षी मै-सा च कात-शा हे-	(आ) ।
वो ।	√क्रन्द् (कदि) १/ वैक्लव्ये
'वैक्लव्ये' इति चन्द्र-क्षी ।	(आ) ।
आह्वानरोदनयो — जै ?	√क्रद् (क्रद) १/ वैक्लव्ये
आह्वादने रोदने च-	(आ) ।
काकृ ?	√क्लद् (क्लद) १/ वैक्ल-
वैक्लव्यविकलत्वयो — वो ।	व्ये (आ) ।
	√क्लन्द् (क्लदि) १/ वैक्ल-
	व्ये (आ) ।

विकलव = कातर-क्षी ।

ग—क्रन्दयते- (प्रेर) क २७,२, क्रन्दमानमत्यर्थम्-मभार ३,२३८१, वा रा
२,२४,४१, दह्यमान क्रन्दमान हतस्त्रीसुतगोधनम्-स्क पु ३,१३,२० ।

√क्रप् (क्रप) १/७६४ कृपायाम् (आ) घटादि ।
श × क्षी-मै काकृ कात शा हे-वो ।
कृपाया गतौ—मै-सा । √कृप् १/७७४ यत् ।
(जै-√कृप [कृपै]) कृपायाम्—जै ।
√कृप् विलापे, शोके—हि ।

क—क्रेप्, कृप्=शरीरम्, आकृति ।

ख—अवे कुरूपस्, केहूपो (षष्ठी) = आकृति, घटनम्, म पसि कर्ष =
कलेवरम्, सामग्री । वा पौकनी ।

ग—अक्रपिष्ट-ऋ ७,२०,९ । अस्माद् वातो √कृप् १/७७४ वातोर्भेद
सम्प्रसारणमात्रक । वस्तुतो द्वावेव धातू अभिज्ञौ ज्ञानीयौ ।

✓कम् (कम्) १/४६९

श

पादविक्षेपे (प) ।

क्षी-मै-सा-जै-काकृ-कात-
शा हे ।

पादविहरणे—च ।

गतौ—वो ।

✓कम्ब् १/ गतौ (प) वो ।

✓कब् (कर्व) १/ गतौ
(प) ।

✓गम् (गम्ल) १/ गतौ
(प) ।

✓घम्ब् १/ गतौ (प) वो ।

✓क्रिम् १/२२२b पादविक्षेपे
(प) काकृ ।

ग—आ अक्रीत्—ऋ ९, ६४, २९, मा ३, ६, का ३, १, ६, तै १, ५,
३, १ । क्रामति-षत्रा १, ७, क्रमते-शत्रा १, ६, ३, ३३, तैत्रा १, ३, ५, ४, क्रमयति-
शत्रा ११, ७, २, १ ।

घ—कमति-सुत्तनिपात १७६ ।

ङ—✓कम (सक) = (१) चलने, (२) उल्लङ्घने, (३) प्रसरणे, (४)
सत्तायाम्-विसे २४६ ।

ड—✓कम (सक) = (१) साङ्गत्ये, (२) आधिस्ये । कमद्-पिंड २३१,
पव ६१ ।

✓क्री (डुक्रीब्) ९/१

श

द्रव्यविनिमये (उ)

क्षी मै सा-च-जै-काकृ

कात शा हे ।

द्रव्यपर्यये—वो ।

✓कृ (डुकृञ) ८/ करणे

(उ) ।

क—कुरेइ=कये । पु रसन्-क्रिनुति, क्रेनुति=कये, पु इरि कुरिम्-जू
पौकनी ।

ग—क्रीणाति-ऋ ४, २४, १०, तै १, ८, १८, १, मै २, ४, २, काठ
१२, ११ ।

घ—केतुम् (<क्रेतुम्)—जातक ३, २८२ ।

ङ—✓क्रीण (सक) = द्रव्यविनिमये । भवि-क्रीणस्स-पि ५११ ।

ड—✓क्रीण (सक) = द्रव्यविनिमये । वकृ-क्रीणत-सुपा ३६६ ।

छ—✓क्रीनना ‡ (सक) = द्रव्यविनिमये ।

✓क्रीड् (क्रीड) १/३४६

श

विहारे (प) ।

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे ।

खेले—वो ।

✓किल् (किल्) ६/ श्वैत्य-

क्रीडनयो* (प) ।

✓क्री (डुक्रीब्) ९/ द्रव्य-
विनिमये (उ) ।

✓कैल् (कैल्) १/ चलने
(प) ।

✓क्वेल् १/७०१ चलने (प)
जै, ४४६ हे ।

✓क्षेल् (क्षेल्) १/ चलने
(प)

✓कैल् १/२४७ f गतौ (प)
काक् ।

✓खेल् (खेल्) १/ चलने
(प) ।

क—कृ=शिखरम् । लैति क्रीनिस्=केश, तन्तु, सूत्रम्, क्रिस्त्=
कङ्कतिरु, पर्वतप्रष्ठम् । सस्कृ (क्रिज्-द्)-या पौकनी ।

ग—क्रीडति-ऋ ९, ६६, २९, क्रीळन्ति क्रीळा विदथेषु घृण्वय -ऋ १, १६६,
२ । क्रीडते-योशि १, ४३, कृ १८, सार २४६ ९, शि ४, २७ ।

घ—क्रीडति-विनय ८, ११२ ।

ङ—✓कील् (अक)=क्रीडायाम् । कील्ड-प्राप ।

ड—✓किड् (अक)=क्रीडायाम् । वड्-किडुत-पि ३९७ ।

✓कु (कुड्) १/९३८ गतो (आ) कचिन्-सा । <✓क्लु (क्लुड्) गतौ
क्षी-मै-श च जै काक् कात सा । (आ) ।

शा-हे वो × रुक्षतायाम्—हि ।

✓कु (कुड्) १/ गति-
शोषणयो (आ) ।

द्रष्ट ✓कु (कुड्)
१/९३७ ।

ग—कृण्वस्य-ऋ ५, ४४, ९, कृविष्णु-ऋ १०, ८७, ५, कृण्वम्-मै ३,
१०, १, क्षीरस्वाम्यपि ✓कु (कुड्) गतौ (आ)-धातो कृण्व सावयति-अ को
२, ६, ६३ परन्तु स क्षीरतरङ्गिण्या धातुमेन न सस्मार । स्यात् पाठभ्रश

+✓कुञ् (कुञ्च) १/१८० गतौ (प) ।
श शा × क्षी च-हे ।

✓कु (कुड्) १/ गतौ
(आ) ।

कौटिल्याल्पीभावयो — ✓कुञ् (कुञ्च) १/ गति-
मै सा-जै-काक्-कात । कौटिल्याल्पीभावयो

गत्या वक्रणे तौञ्छये— (प) ।
वो ।

क—(स) कौइ-क्- लैति कुक्स्=ईशोर्वधस्य काष्ठफठकविशेष (क्रौस)-
जू पौकनी ।

ग—कुञ्च-वा स २५, ६, कुङ् (ञ्) [कुञ्चति=वक् यथा स्यात् तथा
गच्छति । ऋत्विक् ० ३/२/५९ इति साधु]-यजुर्ने १६ (१९), ७३
(वा स) ।

छ—खोच (< कुञ्च) = प्रसृति-(= अर्धाञ्जलि)-मित पदार्थ, प्रसृतिर्ना ।
इय प्रसृतिर्निकुञ्जेन पाणिना सम्पद्यत इति धातो कोटिल्यालीभावो चरितार्थौ ।

√ कुध् (कुध) ४/७६ कोपे (प) । √ क् (कुङ्) १/ गतौ
जै ×, श क्षी-मै-सा-च शा हे-यो । (आ) सा ।
राषे—काकृ कात ।

ग—अचुकुधत्-ऋ ५, ३४, ७, कुध्यति-शौ ४, ३६, १०, शब्रा ३, २, २, २५ ।
कुध्यस्व—रिसा २९, २७ ।

घ—कुञ्जति-अगुत्तर १, २८३ ।

छ—√ कुदना=ईषःकोपे, ईर्यायाम् ।

√ कुश (कुश) १/८४१ आह्वाने रोदने च (प) । √ कु (कुङ्) ६/१२०
श क्षी मै-सा । शब्दे (आ) ।
आह्वाने—च काकृ √ क् (कुङ्) १/ गतौ
कात । (आ) ।
रोदनाह्वानयो —जै । √ कुञ्च (कुन्च) १/ गतौ
आह्वानरोदनयो — (प) ।
शा हे । √ कुध् (कुध) ४/ कोपे
रोदे हूतौ—वो । (प) ।
क्रोशति शब्दकर्मा—निरु
२, २५ ।

क—(स) क् (ओ) रौक्

ख—म्सरओसइति=आह्वाने, क्रन्दने-जू पौकनी ।

ग—इन्द्र क्रोशन्त-ऋ १०, ९५, ४ । क्रोशति-जै १६५ । क्रोशतु-शौ ११,
११, ७ । क्रोशन्ती-वा रा १, ५४, ७ ।

छ—√ कोसना (< क्रोशनम्) = शापे, दुर्वचने ।

छ—√खुसना-बु ख - = क्रोये ।

√कूड् (कूड) १०/

अ

पा

णि

नी

य

घनत्वे १ (प) ।

व्योथ-रॉथ द्वि ।

√कूड् (कूड) ६/ घनत्वे
(प) ।

√कूड् (कूड) ६/ घसने
(प) काकृ ।

√कूड् (कूड) ६/ धान्ये
भक्षे च (प) वो ।

क—क्रौड् = क्रौड्णु = घनम् , स्थूलम् ।

ग—अवे क्सूरुद्ध, क्सूरुद्ध = क्रूरम् , कठोरम् , घनम्-वा पौकनी ।

ग—कूडयति, अकूडयत्—काठ ६, ३, क ४, २ । कूडयेत्—काठ ६, ७,
क २, ६ ।

√कलथ् (कलथ) १/७९४ हिसार्थ (प) मित्

√कथ् (कथ) १/ हिसार्थ
(प) ।

श ×

क्षी मै सा-कात शा-हे । √श्रथ् (श्रथ) १/ हिसार्थ
हिसायाम्—च-जै-काकृ । (प) मित् ।

वये—वो ।

परिवर्तने १—द्वि ।

ग—कलथन्—मा ३९, ५ [सपा कलथत् < > क्वथत् इति पाभे] ।
कलथन्—वा सं ३९, ५ (कलथन मध्ये घृतस्यावर्तनम्) ।

+√कलद् (कलद) १/७६७ वैकलये (आ) इति <√कलद् (कलदि)
नन्दी—क्षी वैकलये (आ) ।

क्षी मै-सा-जै कात-हे ।

वैकलये—इति चन्द्र — √कद् १/७६६ धातुर्वीक्ष-
णीय , तेनैव च सम्बन्धो

क्षी-सा-काकृ ।

योजनीय ।

च ? शा ?

वैकलयविकलत्वयो —

वो ।

ग—अवस्थस्य कलदीवत.—अ वे ७, ९०, ३ ।

✓ कलन्द् (कलदि) १/६९ आह्वाने रोदने च (प) ✓ क्रन्द् १/७६६ वत् ।
 श × क्षी मै सा कात । ✓ क्रन्द् १/६८ वत् ।
 आह्वानरोदनयो —
 जै-शा ।
 रोदनाह्वानयो —हे ।
 रोदने आह्वाने—वो ।

क—✓ क्रन्द् १/६८ प्रेक्षणीय ।

ग—(अप्सरस) या कलन्दास्तमिषीचयोऽक्षकामा —अ वे २, २, ५ ।

✓ कलन्द् (कलदि) १/७६७ वैकलये (आ)
 मै श जै-कात × क्षी-सा-च-शा हे ।
 वैकल्ये इति चन्द्र — ✓ क्रन्द् १/७६६ वत् ।
 क्षी । क्षी-सा-काकृ ।
 वैकल्यविकलत्वयो —
 वो ।
 विकलव = कातर —क्षी ।

ग—कलन्दते—अशि ४, १०, वटु ३१६ ४ ।

✓ कलम् (कलमु) ४/९४ ग्लानौ (प) ✓ क्रम् (क्रमु) १/ पाद्वि-
 श क्षेपे (प) ।
 क्षी-मै-सा-च-काकृ-कात- ✓ ग्लै १/ हर्षक्षये (प) ।
 हे वो ।
 ग्लाने—जै शा । ✓ श्रम् (श्रमु) ४/ तपसि
 खेदे च (प) ।

क—कलेम्—, कलेम्=शिथिलम्, ग्लानम्—जू पौर्कनी । पु ब्रेटौ
 कलन्व्=व्याकुलम्, अस्वस्थम्, लैति कलेमेन्स्=मृदु । पु इरि कलम्—कुठिन्—
 वा पौर्कनी ।

ग—आकलान्तम्—पै ११, २, ७ । कलामयति—अशि ४, १०, वटु ३१६ ० २ ।
 कलान्ता-वा रा २, ४२, १९=पीडिता (तिल) ।

घ—किलमति—विनय २, १५, किलमेति (ना धा किलम् इत्यस्य)—
 जातक १, ११५ ।

ङ—✓ किलम् (अक) = ग्लानौ । किलम्भ—कप्पू ।

✓ किलद् (किलदू) ४/१२९ आर्द्रभावे (प) काकृ-कात ×, श	क्षी-च जै-शा हे । आर्द्रभावे—मै-सा । कलेदे—वो ।	✓ किलन्द ४/७३ आर्द्रभावे (प) काकृ । ✓ किलल् ६/ शैत्यक्रीडनयो (प) काकृ । ✓ सिवद (ष्विदा) ४/ गात्रप्रक्षरणे (प) ✓ सिवद् (ष्विद्विदा) १/ स्नेहमोहनयो (प) ।
---	---	--

क—क्लॉन् = आर्द्रत्वे । लिथु कल्नेम् = पल्वलम्, पङ्क, पु आइस् पु गाथि

हृन्द = मूत्रम् । लिथु —स्किस्तु, स्क्लन्दो, स्क्लिस्ति = आपूरे—वा पॉक्नी ।

ग—किलद्यते—१ आ १। तेन किलद्यति हि ब्रग -मुश्रु २, २३, १० । किलन्न, -
जम्-पै १६, १२४, ४ ।

+ ✓ किलन्द (किलदि) १/१५ परिदेवने (आ) श ×	क्षी-मै सा-च-चै काकृ कात-शा-हे । रुदि—वो	✓ कन्द (कदि) १/ आह्वाने रोदने च (प) । ✓ कलन्द (कलदि) १/ आह्वाने रोदने च (प) । ✓ कलन्द (कलदि) १/ वैकलन्ये (आ) । ✓ किलन्द ४/७३ आर्द्रभावे (प) काकृ ।
---	--	---

✓ कन्द १/७६६, ✓ कलन्द १/६९ इत्याभ्या जातो विकास स्यादस्य ।

+ ✓ किलन्द (किलन्दि) १/७० परिदेवने (प) श ×	क्षी-मै सा च-जै-काकृ- कात शा-हे । रुदि—वो ।	पूर्ववत् ।
---	---	------------

मरस्मैपदार्थं पृथक् सख्यात स्यात् । तच्चोभयपदित्वादेव सिद्धम् ।

√किल्श (किलश) ४/५० उपतापे (आ)

√कल् (कल) १/ शब्दसंख्या
नयो (आ) ।

श

क्षी मै सा च जै काक्
कात शा-हे ।
उपतपे—बो ।

√किल्द (किलट्) ४/आर्द्रभागे
(प) ।

√किल्न्द (किल्दि) १/ परि
देवने (आ) ।

√किल्श (किलशू) ९/ विवा
धने (प) ।

क—कलाइकु = पीडने, निष्पीडने । लिथु किल्से = क्लेश । च स्लो क्लेस्त्
= सदशिका, उपरितनदृष्टास्थि, क्लेस्ति । Vech (बाहे)-स्-क्लेस्नोडति =
दाढ्येन ग्रहणे, पीडने, निष्पीडने-वा पौकनी ।

ग—किल्श्यते-यो २,२५, तत्र हेतोर्वय बाहे परिकिल्श्यामहे-वा रा
५,२५,३० । किल्श्यसे प्राकृतो यथा- वा रा ४,१६,२७ । त्रय परार्थे किल्श्यन्ति-
मनु ८,१६९ ।

घ—किल्सति-थेरगाथा १,९५४ ।

ङ—√किल्स (अक) = खेदे, श्रान्तौ । बह्व-किल्सत-पउम २१,३८ ।

ड—√कीस (अक) = खेदे, श्रान्तौ । कीसति-उत्त १९,१५, वै ३३ ।

ज—√केसेद्' = अवरोधे, विघ्ने ।

√किल्श (किलशू) ९/५० विबाधने (प)

√किल्श (किलश) ४/उपतापे
(आ) ।

श

क्षी-मै-सा जै-काक्
कात शा हे ।
बाधने—च ।
विबाधे—बो ।

पूर्ववत् ।

क—पूर्ववत् ।

ग—सुहृढं किल्शनाति-मभार २,२३,५१ । किल्शनाति-सुश्रु १,१८१,२०,
कुमास २,४० । किल्शनाति लब्धपरिपालनवृत्तिरेव-शाकु १०३ ।

ज—√केसेद्' = अवरोधे, विघ्ने ।

+√क्लीब् (क्लीबृ) १/३७८ अवाष्टर्थे (आ)   √क्लीन् १/ अवाष्टर्थे (आ)
क्षी-मै सा-काकृ ।   वो ।
आवाष्टर्थ—च-कात-
शा हे ।
वान्तवत् (=अवाष्टर्थे)
—वो ।

जै—√क्लीब् (क्लीबृङ्) अवाष्टर्थे [च]—जै ।

क—कल्-, कला=रण्डने, घटने, भङ्गे । ओष्ठ्यविस्तार-लिथु वलुम्बस्-
पङ्गु, निर्बलम्-वा पौर्कर्णी ।

ग—क्लीबक्लीब त्पाकर वब्रे-अ वे ६,१२८,३, वा स ३०,५ । क्लीन-मा
३०,२२, का ३४,४,४, तै २,३,३,४, मै २,४,२, काठ १२,११ । विक्लीयते-मभाष्य
३,१,११ २१, महाभाष्यप्रयोगे गाय वकारान्तोऽपीति प्रोपजैनेन्द्रमत पुष्पाति ।

(उ-√किलपना-(<क्लीबनम्) > √कलपना = दु खे, विलापे ।

+√क्लु (क्लुङ्) १/९६६ गतौ (आ) इत्येके-मै   <√प्लु (प्लुङ्) गतौ
(आ) ।
√क्लु (क्लुङ्) १/९३९
गतौ (आ) इति ।
क्वचिन् पठयते-सा ।

क्लव , कलव इति बवयोरभेदाद् द्रष्टव्यम्-सा ९३९ ।

{ क—क्लोइ तथा क्लाउ=ग्रहणम्, कौटिल्यम्-वा पौर्कर्णी ।
क—प्लु(ए)उ, प्लेउ-टिओ=क्लोमन् । लैति पुरुमो=क्लोमन्-
वा पौर्कर्णी ।

ग—क्लप्रितम्ऽइव—सत्रा १ । क्लोशम् अनुष्वणि-ऋट् ६,४६,१७ [क्लु
(=क्लु) श् (आह्वाने)] विकलव = कातर । विकलवन्ते दिवि ग्रहा-श्रीभोज ।
विकलव दूतमासाय-या रा ५,२,३९ । पैक्लव्यम्-वा रा ५,२,४१ । क्लोमहदयम्-
सत्रा ४,५,४,६, कात्या श्रौ ६,७,११ ।

+√क्लेब् (क्लेवृ १/५०१ सेचने (आ) इत्यपि— <√ग्लेन् (ग्लेवृ) सेचने
क्षी-मै श-च-जै-काकृ-कात सा ।   (आ) सा ।
शा-हे-वो ×   √केव् (केवृ) १/
सेवने (आ)-क्षी ।

√खेव् (खेवृ) १/

सेवने (आ)-क्षी ।

√क्लिद् (क्लिदू) ४/

आर्दीभावे (प) ।

नेहैकमता सर्वे वैयाकरणा । सायणोऽपि पाठान्तरमेवोद्वरति न तु स्वकीय मतम् । एव सत्यायय धातु कमपि सम्बन्ध दर्शयति-√केन् > (ककारोत्तरलकार-प्रवेशे) > √क्लेव् > √ग्लेव् । अत्र दण्डक गत धातून् केचन क्षीरादयः सेवनार्थकान् वदन्ति केचिन्च मैत्रेयादयः सेवनार्थकान् । √क्लेव् धातु √क्लिद् ४/ आर्दीभावे (प) इति धातुना महत् सादृश्य धत्ते । एतन्निष्पन्नक्लेदशब्दस्य दकारावकाशे रद्धे सति 'क्लेव' इति जायते । अस्तीहैव किमपि साङ्कर्यम् ।

+√क्लेश (क्लेश) १/६०० च व्यक्ताया वाचि (आ) √भिक्ष (भिक्ष) १/ श × क्षी मै जै-शा । क्लेशे च व्यक्ताया वाचि सभ्या पृथक्पेठु -क्षी । (आ) ।

भाषणे—क्षी ।

√क्लिश् (क्लिश्) ४/

अव्यक्ताया वाचि—सा ।

उपतापे (आ) ।

'बाधने' इति दौर्ग-

√क्लिश् (क्लिश्) ९/

सूत्रम्—क्षी ।

विबाधने (प) ।

क्षी सा-च-काकृ कात ।

विबाधने व्यक्ताया वाचि

च—हे ।

वदे उपतापे—वो ।

तत्तद्देशप्रसिद्धार्थानां पृथङ् निर्देश -क्षी ।

ग—[क्लेशते न वृथा वाक्यम्—हला ९२] व्यक्तवचने निर्देशः । वस्तुतोऽत्र निर्णयः दुष्करः । "तद्देशप्रसिद्धार्थानां पृथङ् निर्देश" इति क्षीरस्वाम्युक्ति-निर्णयः भाति ।

√क्वण् (क्वण) १/४४० शब्दार्थ (प)

श ×

क्षी मै सा-च ।

√कण् (कण) १/ शब्दार्थ

(प) ।

शब्दे—जै-काकृ-कात-

√कुण् (कुण) ६/ शब्दोप-

शा-हे-वो ।

करणयोः (प) ।

शब्दे—हि ।

✓खुण् १/२०७J शब्दे (प)
काकृ ।

✓गुण् १/२०७m शब्दे (प)
काकृ ।

ग—क्वणति—सौ २, १० । क्वाणनम्—छाग २५ १२, कुणारुमिति—निर २, २५
(✓क्वण् शब्दार्थ—कुणारु—दुर्गाचार्य) ।

ङ—✓कण (सक) = शब्दे । वकृ—वज्रा ६६ ।

✓क्वथ् (क्वथे) १/८३० निष्पाके (प)

श ×

क्षी मै सा-च-कात शा हे ।

निष्पचने—जै वो ।

पाके—काकृ ।

क—कु अत् (ह्) = केनोत्पादने, क्वथने । पु बुल्गा (स) क्यस्नुति-
क्यस्तेति = अम्लीभावे । लैति कुअतियो = उत्तेजने, चालने—जू पॉर्की ।

ग—क्वथन्—तैआ ५, ११, ४ । यवागू क्वथिताम्—मनु ६, २०, सुश्रु
२, ४१८, ५ ।

घ—कठति = क्वथने—विनय १, २०५ ।

घ—✓कुथ् (कुथ) = क्वथने—जातक ६, १०५ (कुथन्तो) ।

ङ—कढ (सक) = कथने । वकृ—कढमाण—पि २२१ ।

छ—✓काढना—पाके ।

+✓क्षज् (क्षज) १/७६२ गतिदानयो (आ) इति <✓क्षज् (क्षजि) गति
कौशिक —क्षी दानयो (आ) ।

मै श-च जै-काकृ कात- क्षी-सा ।

शा-हे ।

दागत्यो —गो ।

✓क्षज् १०/२८ क्षान्तौ (प)
कात ।

वैदिकेन हिंसाविभाजनदानार्थकेन ✓क्षद् (आ) धातुनाऽस्य सम्बन्ध
साध्यताम् ।

+✓क्षज् (क्षजि) १/७६२ गतिदानयो (आ) मित् >✓क्षज् (क्षज) गतिदानयो
(आ) इति कौशिक —

श ×

क्षी-मै-सा-जै-शा-हे ।

गतौ—च ।

क्षी ।
✓जह्व् १/१००१ गतिदा-
नयो (आ) हे,

दाने गतौ च—काकृ   गत्या दाने च (आ) वो ।
 कात ।   ✓खङ्ग १/३८ u गतौ
 दागत्यो—वो ।   (प) काकृ ।

(✓स्वङ्ग इत्युचितम् । भातीय
 लैपिकी त्रुटि । कातन्त्रेऽ-
 पि✓स्वङ्ग पठ्यते) ।

✓क्षञ् (क्षजि) १०/ ८४
 कृञ्जीवने (प) ।

✓क्षञ् > ✓क्षञ् (वर्णविपर्यय) > ✓जङ्ग—हे १/१००१, वो, इत्यस्य
 लभ्यते प्रिकासो न तु प्रयोग । पुनरय चुरादो कृञ्जीवनार्थको जात ।

✓क्षण् (क्षणु) ८/३	हिमायाम् (उ)	> ✓क्षिण (क्षिणु) हिसा-
श	क्षी मै सा-च जै काकृ-	याम् (उ) इति च
	कात-शा हे ।	दुर्ग—क्षी ।
	वधे—वो ।	✓क्षण् १/२०७४४ शब्दे
✓क्षण् (क्षनु	हिसायाम् (उ) इति	(प) काकृ ।
क्षी मै च-जै काकृ श	धातुपारायणे—मै ।	✓क्षि ५/ हिसायाम् (प) ।
कात शा ×	मै सा हे ।	✓क्षि (क्षिष्) ९/ हिसायाम्
	वधे—वो ।	(प) ।

क—क्षन् = क्षतौ, हिसायाम् ।

र—अक्स् सुत = अक्षतम्—वा पौकनी ।

ग—क्षणुते-शब्दा ४, ४, ३, १३ । क्षण्वीत—तैब्रा ३, २, १०, १ ।

ङ—✓उण (सक) = हिसायाम् । उणे—आचा ।

ङ—✓उण (सक) = उदने । उणह—सूअ २, १, १७ ।

अ ✓क्षद् (क्षद्)	सवृत्तो (आ) सो	✓खद् (खद्) १/ स्थैर्ये
पा	धा—वो ।	हिसाया च (प) ।
णि	हिसाया विभाजने	✓क्षज (क्षज) १/ गतिदा-
नी	दाने च—वै प को, ।	नयो. (आ) ।-
यः	विभाजने—ह्नि ।	

ग—होतेव क्षदसे प्रियम्—ऋ. १, २५, १७; क्षदामहे—शौ. (अ. वे.) १०, ६, ५; पै. १६, ४२, ५।

√क्षम् (क्षमूष्) १/४३५ सहने (आ) √शम् (शमु) ४/उपशमे
(प)।
श × क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- √क्षम् (क्षमूष्) ४/ सहने
कात-शा-हे। (प)।
मर्षे—वो। क्+√शम् ४=√क्षम्—
इति वागीशः।

क—घुएम्-, घुओम्-, घम्=क्षमा (पृथिवी)—वा. पाँकर्णीः।

ग—अभिक्षमध्वम्—ऋ. २, २८, ३। क्षमन्ते—गोत्रा. २, ५, ९। क्षमते—मनु. ८, ३१३। क्षमस्व—वा. रा. ४, २६, २५। क्षमते—मभार. ३, १०३५। क्षमेत्—शि. ५, ३९।

ङ—√खम (सक)=क्षमायाम्, (२) सहने। खमइ—उवर. ८३, महा.।

ड—√खाम (सक)=क्षमायाचने। खामेइ—भग.।

ज—खमा=क्षमायाम्।

— √क्षम् (क्षमूष्) ४/९३ सहने (प)
मै-श-जै-शा-हे-वो × क्षी-सा-च-काकृ-कात। पूर्ववत्।
√क्षम् (क्षमू)... सहने (प) इति
श-च-काकृ-कात × सभ्याः—क्षी।
क्षी-मै-सा-जै-शा-हे।
मर्षे—वो।

ग—क्षम्यताम् (कर्मणि ?)—सार. २९२ : २११।

छ—√क्षमना * } =क्षमायाम्।
छ—√क्षमना † }

√क्षर् (क्षर) १/८३५ सञ्चलने (प) क्+√शल (शल) १/ चलनसंब-
श × क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- रणयोः (आ)=√क्षल।
शा-हे-वो। √क्षल् (क्षल) १/ सञ्चये,
चलने सञ्चलने च—कात। च=सञ्चलने (प)।

✓क्षल् (क्षल) १/ आशु-
गमने (प) ।
✓क्षल् (क्षल) १/गतौ (प) ।

क—गुहर्=प्रवाहे, सञ्चलने ।

ख—रजुरइति=क्षरति ।

ग—क्षरन्ति-ऋ १,७०,१०, क्षरति-ऐआ २,२,२, तैत्रा २,४,६,१२, क्षरते-
अना २५ । क्षरते-मभार ३,२७,२५=प्रकाशयति (नील) ।

ङ—✓खर (अक)=इच्योतने, (२) नाशे । खरइ-विसे ४५५ ।

ड—✓खिर (अक)=इच्योतने । वकृ-खिरत-पठम १० ।

ढ—✓क्षर (अक)=इच्योतने । वकृ-क्षरत-कुमा, सुर ३,१० ।

छ—✓छरना (<क्षरणम्)=इच्योतने ।

छ—✓क्षरना * † (<क्षरणम्)=इच्योतने, जलधारादिपाते ।

छ—✓झडना (<क्षरणम्)=इच्योतने, बिन्द्वादिरूपेण पाते ।

+✓क्षल् (क्षल) १/८३६ सञ्चये, च =सचलने (प) ✓क्षर् (क्षर) सञ्चलने (प) ।

मै-श-च-जै-काकृ- क्षी ।

पूर्ववत् ।

कात शा-हे× सञ्चलने—सा ।

✓खल् (खल) १/ सञ्चये,

✓क्षर् इत्यत्र सायण

च = चलने (प) ।

आह-अत्र✓क्षल् सञ्चलने ✓खल् (खल) १/ चलने

इति कचित् पठ्यते चाले (प) ।

चये—वो ।

✓खल् १/२४८ b चलने

(प) काकृ ।

छ—✓छलकना (<क्षलनम्)=सञ्चलने, पात्रात् सोच्छाल (जलादेः)
बहिष्पतने ।

छ—✓झलना (<क्षलनम्)=सञ्चलने, व्यजनादिचालने ।

✓क्षि १/२३३

श-जै-शा×

क्षये ऐश्चर्ये च (प)

✓क्षि ५/ हिंसायाम् (प) ।

(यु मी स 'क्षये' इत्येव) ।

✓क्षि (क्षिप्) ९/ हिंसा-

क्षी-हे ।

याम् (प) ।

क्षयैश्वर्ययो—वो ।

✓क्षि १/ ऐश्वर्ये (प)

क्षये—मै-सा-च कात-शा हे । इत्येके-क्षी ।

(काकृ-✓क्षी)

(मै-सा)-काकृ ।

✓क्षै १/ क्षये (प) ।

✓सै १/ क्षये (प) ।

✓जै १/ क्षये (प) ।

क—क्षे (इ)—, क्षु (इ)=प्राप्तौ, अर्जने, जये ।

ख—अवे कस्सुयति=क्षयति-जू पॉकनी । कस्सुयेइति=क्षयति (शक्तौ)-वा पॉकनी ।

ग—त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वम्-ऋ ४,५,११, यो विश्वस्य क्षयति-ऋ ५,४०,११ । तेजश्च शोक क्षयति-वा रा ४,६,१४ ।

ङ—√खि (अक)=क्षये । कर्म-खिज्जइ-स ६८४ ।

झ—√झिज्ज (अक)=क्षये । कवकृ-झिज्जत, झिज्जमाण (<क्षीयमाण)-से ५,५८, उप ७२८ टी ।

ञ—√छीजना (<क्षीय [माण])=क्षये, नैयून्ये ।

√क्षि १/९३३ ऐश्वर्ये (प) इत्येके-क्षी । पूर्ववत् ।

मै-सा श-च-जै-काकृ क्षी हे-वो ।

कात-शा ×

क—,ख—पूर्ववत् ।

ग—क्षयति-ऋ १,३०,१५, मै ४,१४,१३, शौ ५,२,८ । ०क्षयात्-मभार १०, ३, ३०३, २ = ०सामर्थ्यात् (नील) ।

‘क्षयैश्वर्ययो’ इति पूर्वधातुनैव ‘ऐश्वर्यार्थस्य’ गतार्थत्वात् पृथक् सख्यातिर्न समीचीना ।

√क्षि ५/२९ हिसायाम् (प)

श-जै काकृ-कात-शा × क्षी मै-सा हे-वो ।

च ?

√क्षिण् (क्षिणु) ८/ हिंसा-

याम् (उ) इति दुर्ग — क्षी ।

√क्षि (क्षिष्) ९/ हिंसा-याम् (प) ।

क—कुडूसेइ=दौर्बल्ये, नाशे-वा पॉकनी ।

ग—सिही हैन भूत्वा क्षिणोति—शत्रा ३,५,१,२५ । क्षिणोमि-तैआ २,५३ । अक्षिण्वन् योगतस्तनुम्-मनु २,१०० ।

√क्षि ६/१२६

श

निवासगत्यो (प)

क्षी-मै-सा जै-काकृ-कात-शा-हे । पूर्ववत् ।

निवासे—च ।

वासगत्यो —वो ।

क्षियति-निघण्टौ

२/१४ गतिकर्मा ।

क—कृसेइ = निवासने, स्थापने ।

ग्व—अवे सुएइति = क्षिति, सोइथ = क्षेत्रम् ।

ग—क्षियति सुक्षितिम्—ऋ ७, ७४, ६ । क्षेति—ऋ १, ८३, ३, को २, ५४८ ।
क्षियते—काठ १९, ३ । क्षयम्—मभार ८१, १, २, २ = गृहम्—(नील) ।

✓क्षि (क्षिष्) ९/३५ हिंसायाम् (प)

मै-सा-जै काकृ × क्षी कात शा हे वो । पूर्ववत् ।
च ?

क—✓क्षि ५/२९ वत् ।

ग—क्षिणाति—ऋ १०, २७, १३ । क्षिणन्ति शत्रून्—ऋ ६, ७५, ७ । क्षिणामि—
अ वे ३, १९, ३ ।

+✓क्षिण् (क्षिणु) ८/३ हिंसायाम् (उ) इति
श च शा × दुर्ग —क्षी ।

क्षी मै सा जै काकृ कात हे ।
वधे—वो । पूर्ववत् ।

✓क्षिण् (क्षिनु) ८/४ हिंसायाम्—मै ।

क्षी-क्ष-च जै-काकृ-कात-
शा ×

क—पूर्ववत् ।

ग—क्षिणुयात्—कात्रा २, २, ४, ५, आक्षिणकेभ्य—मै २, ९, ९ ।

‘आक्षिणकेभ्य’ इत्यत्र नून ✓क्षिण धातुरवधेय । तिङन्तरूपाणि त्वस्य
✓क्षि ५/२९ वदेव भवन्ति—इति केचनेन तानादिक नाङ्गीकुर्वन्ति । यदाह नागेश-
भट्टो बृहन्छन्देन्दुशेखरे—“क्षिणु इत्यादि प्रयोगास्तु “बहुलमेतन्निदर्शनम्” इति
✓क्षि धातु स्वादावप्यङ्गीकृत्य समाधेया—इत्यन्ये”—पृ स १७९२ । एव सत्यायेष
‘आक्षिणकेभ्य’ इत्यादिसिद्धयर्थं तनादौ स्वीकरणीयो भवत्येव ।

+✓क्षिप् (क्षिप) ४/१३ प्रेरणे (प) ।

श क्षी मै सा-च-जै-काकृ-
कात-शा हे ।
नुदि—वो ।

✓क्षि ६/ निवासगत्यो
(प) ।

✓क्षिप् (क्षिप) ६/ प्रेरणे
(उ) ।

√क्षिब् (क्षिबु) ४/ निर
सने (प) ।

√क्षिप् १८/२६० प्रेरणे (प)
काकृ । २४१ कात ।

ग—क्षिप्येत्-ठान्दो ८, ६, ५ [इति निमा], वासुकेरथ नागस्य सहमा
क्षिप्यत सुरै-मभार १, ११२६ ।

क्षीरस्वामी/√क्षिप् धातोर्देवादिक पाठं नवीन मन्यते । तेन प्रमाण नोक्तम् ।
सुधाकरस्तु धातोरेतस्य देवादिक पाठमयुक्त घोषयति पारायणिकाना मतन-
“पारायणिकै क्षिपेरिह पाठोऽयुक्त इति सुधाकरेण भूसूत्रे प्रतिपादितम्”-धा वृ प्र
२८४ । (४/१४) तेनाप्यस्यासाङ्ग्यहेतुक प्रमाण नोद्धतम् । मन्ये साहित्ये द्वित्रा
एवोपलभ्यन्ते प्रयोगा , इति तेषामनुपलम्भादुपन्यस्तमिह स्यात् ।

उ—√छीपना=कण्टकनद्धस्य मत्स्यस्य बडिशेन बहि क्षेपणे ।

√क्षिप् (क्षिप) ६/५
श

प्रेरणे (उ) ।

क्षी-मै-सा-च जै, काकृ
(प), कात-शा-हे ।

नुदि-वो ।

√क्षिप् ९/२९० प्रेरणे (उ)
काकृ ।

क—क्सेइप्-, क्सेइब् = प्रक्षेपणे । रसन्-सिबति = क्षिपति-जू पॉकनी ।

ग—अव क्षिपन्-ऋ १०, ६८, ४, शौ २०, १६, ४ । अभिक्षिपन्-ऋ ५,
८३, ३ । शिपसि-शौ ९, १, १० ।

ङ—√खिब (सक) = १-क्षेपणे, २-प्रेरणे, ३-पातने, वेशने । खिबइ,
गिबइ-महा । कवकृ-खिपत-काल ।

छ—√खेवना } (<क्षेपणम्) = नौचालने, (२) घापने ।
छ—√खेना }

छ—√खेपना (<क्षेपणम्) } = निलयने ।
छ—√छिपना (<क्षेपणम्) }

छ—√क्षेपना, √क्षेपना (<क्षेपणम्) = ब्रीडायाम् ।

+√क्षिब् (क्षिबु) ४ (१/३७९) निरसने (प) ।

मै-सा-श-च जै काकृ-शा- क्षी कात ।

हे वो ×

•

√क्षिब् (क्षिबु) १/ निर
सने (प) ।

√क्षिब् (क्षिबु) ४/ निरासे
(प) वो ।

√क्षिब् (क्षिबु) ४/४b
निरसने (प) च काकृ ।
२४ हे ।
शेष पूर्ववत् ।

ब—√छिब्भ=असने । क्षिब्भति—सुअ १, ५, २, १२ ।

+√क्षिरि ५/२९ हिंसायाम् (प) इति √क्षि ५/ हिंसायाम् (प) ।
दुर्ग—क्षी
(यु भी स) । √चिरि ५/ हिंसायाम् (प) ।
√जिरि ५/ हिंसायाम् (प) ।

√क्षि+√चिरि=√क्षिरि, इति धातुद्वयसयोगभ्रमे, 'चि' वर्णे त्यक्ते चाय
धातु स्याज्जात कैश्चिदप्यस्मृत ।

+√क्षिब् (क्षिबु) १/५६६ निरसने (प) इति चन्द्र √क्षेब् (क्षेबु) १/ निरसने
—क्षी (प) इति चन्द्र —सा ।
श-काकृ× क्षी-मै सा-च जै कात- √क्षिप् ४/ प्रेरणे (प) ।
शा हे । √क्षिप् ६/ प्रेरणे (प) ।
निरासे—वो । √छिब् (छिबु) ४/ निरसने ।

+√क्षी (क्षीष्) ९/३६ हिंसायाम् (प) मै
क्षी-श-च काकृ-कात शा- मै-सा हे । √क्षि ५/२९ वत् ।
वो ×

+√क्षीज् (क्षीज) १/२३३ अव्यक्ते शब्दे (प) √सिञ्ज् २/४९ अव्यक्ते
क्षी-मै सा च-कात हे । शब्दे (आ) काकृ ।
श× शब्दे—जै-शा । √शिञ्ज् २/४७ शब्दे (आ)
हिककने—वो । च ।

(काकृ√कीज् [कीज]) सखेदस्वनने—मै । √कूज (कूज) १/२१८
स्यात् स्खलति । अव्यक्ते शब्दे—काकृ । अव्यक्ते शब्दे (प) ।
शेष १/२१८ धातौ द्रष्टव्यः ।

क्+√शिञ्ज् २/१७ > √क्षिञ्ज् > √क्षीज् इति स्यादस्य व्युत्पत्तिः ।

+√क्षीब् (क्षीवृ) १/३७९ मदे (आ)   √क्षीब् (क्षीवृ) ४/४ निरसने
श ×   क्षी-मै-सा-च काकृ-   (प) च ।

कात-शा-हे ।

दर्पे—बो ।

(जै √क्षीब् [क्षीवृ] मदे—जै ।

ग—क्षीबं राक्षसशार्दूलम्-वा रा ५,१०,१३ । उत्तरधातोरभिन्नोऽय बबयोरा-
त्मनेपद-परस्मैपदयोश्च भेदार्थं पृथङ् निदिष्ट ।

+√क्षीव (क्षीवृ) १/५६६ निरसने (प) < √क्षीव् (क्षीवृ) निरसने
मै-श-च-जै-कात-शा ×   क्षी-सा काकृ ।   (प) इति चन्द्र —क्षी ।

निरासे—बो ।

हे ?

√ष्मि (ष्मि) १/ निरसने
(प) ।

निरास = फुत्कार — √क्षेव् (क्षेवृ) १/५६० निरसने
इति भट्टमल्ल ।   (प) इति चन्द्र —सा ।

पूर्ववत् ।

क—स्प् (ह्) इएउ- स्प्उऊ-, स्प्उ=ष्ठीवने—वा पौकनी ।

ग—क्षीवा कुर्वन्ति हास्य च कलहाश्च तथापरे-वा रा ५,६०,१०, क्षीवन्-
भा पु ५,१७,२०, क्षीवता-कथासरि ८,२,५५ (१३,१०) । क्षीवस्यान्त करणकरण-
-भर्तृ ३,८० ।

√क्षु (क्षु) २/२५   शब्दे (प)
श   क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
क्षुतो—बो ।
छिक्काशब्दे—हि ।

√कु (कुङ्) ६/ शब्दे (आ)
√कु २/शब्दे (प) ।
√कु+√शु १/ गतौ (प)
=√क्षु ।
कु+√सु (पु) २/
प्रसवैश्वर्ययो (प)=√क्षु
√क्षु १/५५२f गतौ (आ)
काकृ ।
√खु (खुङ्) १/ शब्दे (आ) ।

क—स्कोइ-, स्कोउ-, कसोइ-, कसोइ=छिक्काशब्दे । पु. लिथु स्किऔ-
देति=छिक्काशब्दे-जू पौकनी ।

ग—क्षुमन्त-ऋ १,३०,१३, तै १,७,१३,५, मै ४,१२,४, काठ ८,१७, कौ १,१५३। क्षवम् (= ठिक्का)-शौ १९,८,५, क्षुवीत-मनु ४,४३, क्षविता-आश्व गृह्य ३,६, सुश्रु १,३८,१३, क्षुवतस्तु मनोज्ञे-भा पु १,६,४।

√क्षुद् (क्षुदिर्) ७/६ सपेधे (उ) क्षोदति-निघण्टौ २/१४—
 श क्षी-शा-हे । गतिकर्मा ।
 सम्पेधणे—
 मै सा च-काकृ कात ।
 सम्प्रेक्षणे—जै ।
 क्षुदि—वो ।

(क—कसौद्द = तेच्छये, सञ्चूर्णने, पीडने-जू पौर्णर्नी)

ग—अक्षोदयत्-ऋ ४,१९,४, क्षोदन्ते-५,५८,६। क्षोदन्ति-ऋ ७,५८,५।
 तैत्रा २,४,५,२। वातरुण इव क्षुण्ण-मभार ३,६७८। क्षुण्णाद् आमनोर्वर्त्मन
 परम्-रघु १,१७।

छ—√खोदना = खनने।

√क्षुध् (क्षुध) ४/७७ बुमुक्षायाम् (प) क्+√शुध् (शुध) ४/ शौच
 श क्षी-मै-सा च काकृ कात- (प) = √क्षुध्।
 शा-हे। शौचम् = नैर्मल्यम्-क्षी।
 बुमुक्षणे—जै। विकारादित्येन बुमुक्षा
 क्षुधि—वो। जायते।

ग—क्षुध्यति-काठ २४,७, क ३७,८। अक्षुध्यत्-तै ७,४,३। क्षुधत्-शौ २,२९,४।

ङ—खुवा = बुमुक्षा-धर्मस १०६२।

√क्षुभ् (क्षुभ) १/७४० सञ्चलने (आ) क्+√शुभ् (शुभ) १/ दीप्तौ
 श क्षी मै सा-च-जै-काकृ (आ)।
 कात-शा हे। √क्षुप् ९/३० गर्वे (उ)
 सञ्चले—वो। काकृ, सौ धा—वा।
 सञ्चलनम् = रूपान्तरात्त्वम्—क्षी। क्षुम्पति निघण्टौ २/१४—
 गतिकर्मा। क्षुम्पम्-निरु
 ५,१७,१ = स्पृष्टमात्र

क्षुभ्यते=चलति तस्मा-
त्क्षुम्पम्=क्षोभणम् इति
न्याय्यम्-दुर्गाचार्य ।

क-क्सौइम्=कम्पने, सञ्चलने-जू पॉकनी ।

ग-क्षोभण-ऋ १०, १०३, १ । क्षोभते-छान्दो ३, ५, ३, चुक्षुभे द्विषता मन-
रघु ४, २१ । =कालुष्य प्राप (स) ।

ङ-√खुभ (अक) =भये, सम्भ्रमे । खुभइ-रण १८ ।

उ-√खुभना=प्रवेशे ।

उ-√खुभराना=उपद्रवार्थं चङ्क्रमणे ।

√क्षुम् (क्षुभ) ४/१०६ सञ्चलने (प)

श क्षी मै सा च-जै काकृ- पूर्ववत् ।
कात शा-हे ।
सञ्चले-वो ।

क-पूर्ववत् ।

ग-क्षुभ्यसि-वा रा २, ३४, ४६=मर्यादा त्यजति (तिल) । सुश्रु १, २७७, २ ।
क्षुभ्यसि भिक्षुकि-मभार १, ३०८९ ।

ङ-√खुब्भ (अक) =क्षोभे, निमज्जने । वकृ-खुब्भत-ठा ७-पत्र ३८३ ।

ङ-√छुब्भ (अक) =विचलने । छुब्भति-पि ६६ ।

- √क्षुम् (क्षुभ) ९/४७ सञ्चलने (प)

श क्षी-मै-सा-च जै काकृ-कात- पूर्ववत् ।
शा हे ।
सञ्चले-वो ।

क-पूर्ववत् ।

ङ-√खोभ (सक) =विचालने । (प्रेर)-खोभेइ-महा ।

ङ-√खोह (सक) =विचालने (प्रेर)-खोहइ-भवि ।

छ-√छोभना * } =विचलने, चित्तचाञ्चल्ये ।
छ-√छोहना * }

+√क्षुर (क्षुर) ६/६२

श ×

.

विलेखने (प)

क्षी मै-सा-च-जै-
काकृ-कात-शा ।

√कृष् (कृष) ६/ विलेखने (प)

>√क्षुर ।

√खुर (खुर) ६/ विलेखने (प)

विखनने—हे । $\sqrt{\text{खुर}}(\text{खुर})$ ६/ छेदने (प) ।

विलेखे खनने—वो ।

विलेखनम् = छेद — क्षी ।

क—कस्=विलेखने । कस्-ऑइ—वा पॉकनी ।

ग—शश खुर प्रत्यञ्च जगार-ऋ १०, २८, ९ । खुरा अधि-ऋ १, १६६, १० ।
खुर-अ वे २०, १२७, ४ । वज्रो वै खुर-शत्रा ३, १, २, ७ । खुरेण निशितेन च । शिर
उत्कृत्य-मभार १, १३४, ९० । खुर.=शर ।

ङ—खुर=छेदने-वा १२, पठम २८, २८, खुर (< खुर) = क्षुरिका-गाया
१, ८, प्रयौ १०७ ।

ठ— $\sqrt{\text{करोना}} (< \text{क्षुरणम्})$ = विलेखने (खरोचना-हि) ।

छ— $\sqrt{\text{खौरना}} (< \text{क्षुरणम्})$ = तिलकरचनायाम् (विलेखने) ।

छ—(सपरना) $\sqrt{\text{खोरना}}$ —बु स (< क्षुरणम्) = तिलकरचनायाम् ।
तिलकस्य स्नानोत्तरक्रियात्वात् स्नानतिलकयोश्चातिसम्बन्धादयं स्नानार्थेऽपि संक्रान्तः
न्वचिन् (व्रजप्रदे बु ख)—‘यमुना चल खोरें’—सूरदास ।

$\sqrt{\text{क्षै}} १/८९८$

श ×

क्षये (प)

क्षी-मै-सा च जै काकृ

कात शा हे-वो ।

$\sqrt{\text{क्षि}} १/ \text{क्षये ऐश्वर्ये च (प)} ।$

$\sqrt{\text{सै}} १/ \text{क्षये (प)} ।$

$\sqrt{\text{जै}} १/ \text{क्षये (प)} ।$

$\sqrt{\text{क्षा}} ४/$ दीप्तौ, दाहे—हि

क—कुसा=दीप्तौ, दाहे-जू पॉकनी । कुसे (इ) अथवा कुसू (इ)=दाहे, दीप्तौ-जू
पॉकनी ।

ख—कस्सुयेइति=(क्षायति) शक्तौ, अधिकारे-वा पॉकनी

ग—(अप) क्षायति-मै १, ८, ९, काठ ३५, १७, क ४८, १५, क्षायत-मे
१, ४, १३ ।

घ—ओक्खायति (< स अव+क्षायति १, अव+खायति=खदने)—सयुक्त
४, १४४ sq ।

$\sqrt{\text{क्षु}} २/२६$

श

तेजने (प)

क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-

कात शा-हे-वो ।

$\sqrt{\text{क्षु}} २/ \text{शब्दे (प)} ।$

$\sqrt{\text{शान्}} (\text{शान्}) १/ \text{तेजने (उ)} ।$

$\sqrt{\text{कु}} २/ \text{शब्दे (प)} ।$

$\sqrt{\text{स्वन्}} (\text{स्वन्}) १/ \text{शब्दे (प)}$

$\sqrt{\text{कु}} + \sqrt{\text{स्वन्}} = \sqrt{\text{क्षु}} ।$

क—√द्रष्ट क्षुर् ६/६२ ।

ख—अवे हु-क्स्त्नुत=क्षुतम्-वा पौकनी ।

ग—अव क्षणौमि दासस्य नाम चित्-ऋ १०,२३,२ । वाच क्षणवान्-अ वे ५,२०,१ । आ क्षणौति—कात्या श्री २१,४,६ । सक्षुत्येव गायेत-षत्रा २,२ ।

√क्ष्माय् (क्ष्मायी) १/४८३ विधूने (आ) √क्षम् (क्षमूष्) १/ सहने
श× क्षी मै सा-च-जै काकु- (आ) ।

कात-शा हे वो । √क्षम् (क्षमूष्) ४/ सहने
(प) ।

√क्ष्मै १/४८३ धारणे (आ)
काकु ।

ग—क्षमया चरति-ऋ ४,४६,३, विक्ष्मापयन्ती-निरु १०/७ । (=हिंसन्ती-दुर्गाचार्य) । क्ष्मा (निघ १/१) पृथिव्या नाम । अस्यैव शब्दस्य नामधातुरय भवति ।

+√क्ष्मील् (क्ष्मील) १/५१९ निमेषणे (प) इति <√श्मील् (श्मील) निमेषणे
चन्द्र-क्षी । (प) ।

क्षी-मै सा-च-जै- √स्मील् (स्मील) १/ निमे-
काकु-कात-शा-हे । षणे (प) ।

निमेषे—वो । √मील् (मील) १/निमेषणे
(प) ।

√मील् > √स्मील् > √ग्मील् >, क् + √श्मील् = √क्ष्मील् इति स्पष्टो
विकास ।

+√क्ष्विद् (क्विडिदा) १/७३५ स्नेहनमोहनयो > √क्ष्विद् (क्विडिदा) स्नेह-
मै-सा श-च-जै-काकु कात (आ) इत्यार्हत - मोहनयो (आ) ।

शा-हे× क्षी । √स्विद् (क्विडिदा) १/
स्नेहे मोक्षे—वो । स्नेहमोहनयो (आ) ।

√क्ष्विद् (क्विडिदा) ४/
स्नेहमोहनयो (प) ।

√स्विद् (स्विदा) ४/
गात्रप्रक्षरणे (प) ।

ग—निश्वासक्ष्वेडनादेव भर्त्सयन्तमिष स्थितम्—मभार ३,१७८,२६ = मोचनात् ।

{ ड—√छोड (<क्ष्वेड) = मोचने - भवि महा । } द्रष्ट √क्षोट् (क्षोट)
 { ठ—√छोडना (<क्ष्वेड) = मोचने । } १०/३१९ क्षेपे (प) ।

(मोहने—क्ष्वेड = विषम्—आनन्दलह २९ ।) (मोचने—प्रक्ष्वेडनास्तु नाराचा -अको २,८,८७) ।

√क्षिब् (बिक्षिब्) [१/९६३] अव्यक्ते शब्दे (प) > √क्षिब् (बिक्षिब्) (बिक्षिब्) अव्यक्ते शब्दे (प) ।
 १/३०० हे (क्षी) हे ।

√जिब् १/३५६ अव्यक्ते शब्दे (प) काकृ ।

क्षीरस्वामी तु √क्षिब् (बिक्षिब्) १/७३५ स्नेहनमोहनयो (आ) इत्यत्र √क्षिब् धातो पाठभेद दर्शयति, इति स √क्षिब् स्नेहनमोहनार्थक एव सम्पत्स्यते न त्वव्यक्तशब्दार्थक, मूलधात्वर्थमावृत्त्यैव पाठभेदधातोरर्थनिश्चयेत्वात् । अत्र श्री-युधिष्ठिरो मीमांसको भ्रान्त । स स्नेहनमोहनार्थकस्य √क्षिब् १/७३५ धातो प्रयोगोदाहरणम्— “न च क्ष्वेडेत्”—इति मनुवचन प्रस्तौति, तन्न समीचीनम्, तस्य धातोरात्मनेपदित्वादव्यक्तशब्दार्थकत्वाभावान्मनुवचनस्याव्यक्तशब्दार्थकत्वाच्च । क्षीरस्वामिनाऽव्यक्तशब्दार्थक √क्षिब् धातुर्न जातु क्वचित् पठितस्तरङ्गिण्याम् । तेन √क्षिब् (बिक्षिब्) १/९६३ अव्यक्ते शब्दे (प) इत्यत्र √क्षिब् इति पाठभेदो दर्शनीय आसीत् तथैव मैत्रेयसायणाभ्यामपि । हेमचन्द्रस्तु करोति तथा । अतो मया √क्षिब् १/९६३ अव्यक्ते शब्दे (प) इति धातो पाठभेद √क्षिब् दर्शित ।

क—सुएइ—, सुइ—, कसौइद्—, कसु—एइ—(द्)— = अव्यक्ते शब्दे । *सुएइज्—
 दो, (*स्वैज्दति, *स्वैदति) किम्बिक्-छव्यु = शब्दे, छव्यु, छव्युद्—वा पौर्कर्णी ।

ग—क्ष्वेडन्तो धावमानाश्च—बा रा ४,४५,८, नास्फोटयेन्न च क्ष्वेडेत्—मनु ४,६४ = अव्यक्तदन्तशब्दात्मक क्ष्वेडन न कुर्यात् (मन्वर्थ) । आस्फोटयन् क्ष्वेडयश्च—मभार ३,१०३७९ । हस क्ष्वेडति—सुश्रु २,२४६,६ । क्ष्वेडन्ति घुर्घुरायन्ते—सुश्रु २,१०४,१ । क्ष्वेडितास्फोटितस्वनै—मभार १,६९,६ - क्ष्वेडितम् = सिंहनाद । क्ष्वेडयन्तौ—मभार २,१४,३ = आस्फोटयन्तो (नील) ।

+√क्षिब् (बिक्षिब्) १/७३५ स्नेहनमोहनयो (आ) { > √क्षिब् (बिक्षिब्) स्नेहन-मोहनयो (आ) ।
 मै श जै काकृ कात शा × क्षी । { > √स्विब् (बिस्विब्) १/
 गात्रप्रस्रवणे—सा ।

स्नेहने—च । स्नेहनमोहनयो इति
 स्नेहने मोहने च—हे । नन्दी—क्षी ।
 मोक्षे स्नेहे—वो । √स्वेल् (स्नेल्) १, चल्ने
 (प) ।
 शेष पूर्ववत् ।

क—द्रष्ट √द्विद् ४/१३३ ।

√स्विद् (बिद्विदा) > क्+√स्विद् > √द्विद् > √द्विड
 इति व्युत्पत्तिः ।

√द्विड् मोचनार्थकस्य (बोपमते) धातो प्रयोग उपलभ्यते तज्जातीयक-
 स्यास्य तु न तथा ।

√द्विद् (बिद्विदा) १/९६३ अव्यक्ते शब्दे (प)
 श-काक् कात × क्षी-मै-सा च-जै-शा हे- । पूर्वधातुद्वयवत् ।
 कूजने—वो ।

क—पूर्ववत् ।

ग—स्वेदेत्-काठ १९, १०, क ३१, २ ।

+√द्विद् (बिद्विदा) ४/१३३ स्नेहनमोहनयो (प) √स्विद् (बिद्विदा) ४/
 श क्षी । गात्रप्रक्षरणे (प) ।
 स्नेहनमोचनयो —मै-सा । पूर्ववत्
 स्नेहने—च ।
 स्नेहने मोक्षे च—जै ।
 मोचने—च-काक् ।
 स्नेहने मोचने च—कात-
 शा-हे ।
 मोक्षे स्नेहे—वो ।

क—सुण्ड् = स्वेदे ।

र—अवे विस्वद्, वस्वीद् = दुग्धम्, रस, तैल्युत श्वेतमिश्रणम्-वा
 पौकनी ।

✓स्विद् > ,क्+✓स्विद्=✓क्ष्विद् इति व्युत्पत्ति । प्रयोगो नोपलभ्यते संस्कृतसाहित्ये, ✓स्विद् धातो प्रयोगबाहुल्यादस्य च क्वाचित्कत्वात् । रस-दुग्धार्थक आवेस्त 'क्स्स्वीद्'-शब्दस्त्वस्य धातो सत्ता साधयति । अत्र महाभाष्यकारस्य वचनं सार्थक भवति—“उपलब्धौ यत्नः क्रियताम् । महान् शब्दस्य प्रयोगविषय । सप्तद्वीपा वसुमती, त्रयो लोका, चत्वारो वेदा, साङ्गा सरहस्या बहुधा भिन्ना एकशतमध्व-र्युशाखा, सहस्रवर्त्मा सामवेद, एकविंशतिधा बाह्वृच्य नवधाथर्वणो वेद, वाको वाक्यमितिहास पुराण वैद्यकमित्येतावाञ्छब्दस्य प्रयोगविषय । एतावन्त शब्दस्य प्रयोगविषयमननुनिशम्य “सन्त्यप्रयुक्ता” इति वचन केवल साहसमात्रमेव । (महाभाष्ये पस्पशाह्निकम्) ।

✓क्ष्वेल् (क्ष्वेल) १/५३९ चलने (प)
श-च काक् कात- क्षी-मै सा-जै-शा ।
हे-वो × क्रीडायाम्—ह्वि ।

✓क्वेल् (क्वेल) १/७०१
चलने (प) जै, ४४६ हे,
गतौ—काक् कात ।

✓केल् (केल्) १/ चलने (प) ।

✓खेल् (खेल्) १/ चलने (प) ।

✓ख्वेल् (ख्वेल) १/२५३क
गतौ (प) काक् ।

✓वेल् (वेल) १/ चलने (प) ।

क—केउ- (कूउ-, कू-) = प्रकाशने, ज्जलने दाहे । *कु-लोस् = दाहे । लेट्टिश क्वेलेत् = लौहादि-सुदाहे—वा पॉर्कनी ।

ग—क्ष्वेलन्ति च हसन्ति च—वा रा ६, २, २१, क्ष्वेलन्त्यपि—६, २६, ४६ । क्ष्वेलिका—भा पु ५, ८, १८ = क्रीडा (श्रीधरस्वामी), क्ष्वेली—भा पु १०, २९, ४६ = क्रीडा । क्ष्वेडित०—मभार १४, ६०, १० = कूर्दनम् (नील) । लङ्योश्चैकत्वात् ✓क्ष्वेड् अपि तथा ।

छ—✓खौलना (< क्ष्वेलनम्) = उत्कथने, अत्यौष्ण्ये, उत्तेजने ।

छ—✓झेरना ❀ † = हस्तपादेन जलचालने, (२) जलान्तर्हिंजोलेने, (३) प्रेरणे, (४) सहने ।

+✓खक्स् (खक्ख) १/१२० हसने (प) इति दुर्ग—क्षी > ✓सर्स् (खर्ख) हसने (प) ।
मै सा-श च-जै-काक्- क्षी-हे ।
कात-शा × हासे—वो ।

✓कक् (कक्) १/ लौल्ये
(आ) ।

✓कख् (कखे) १/हसने (प) ।

✓कक् १/४०९० लौल्ये
(आ) काक् ।

✓कक् हासे-सौ धा -वो ।
✓कक् १/४०९b लौल्ये
(आ) काक ।

क—द्रष्ट ✓कक्ख् १/११९ ।

ङ—✓खोक्ख् (अक) = वानरशब्दे । खोक्खइ-गा १७१ अ ।

छ—खक्खा = (१) अट्टहास । पाञ्चाला क्षत्रिया प्रायश आत्मान
'खक्खा' इति निगदन्ति । अतोऽय शब्दो विविधार्थवाचको जात — (२) अनुभव
सम्पन्न पुरुष , (३) विशाल उच्चश्च करी ।

धातुरेष शब्दानुकृति । हासे सत्यय स्वतो जायते । प्रादेशिकीषु भाषासु
अट्टहास 'कक्खा' शब्देन भाष्यते । 'क ख ग घ' इत्येतेषा चतुर्णां वर्णाना विपर्या-
सेनाय धातुर्विकसित । ध्वनिमेलके ध्वनयस्तुलनीया । ✓कक्ख् धातु पालिभाषाया
लभ्यते-वम्मसगणि ८५९ ।

+✓खच् (खच) १/१६६ बन्धने (प) इति <✓कच् (कच) बन्धने (प) ।
लौकिक -क्षी । ✓कच् (कच) १/ दीप्ति
बन्धनयो (आ) ।

क—काग्, काइग = उत्प्लवने । पु उ ज स्काछ् = दस्युता-वा पौकनी ।

ग—द्वित्राणि यानि खचदशनाड्डुराणि-कथासरि २३, ८८ । रत्नच्छाया-
रचित०-मेघ ३६ ।

ङ—✓खअइ (<खचित०) = जटितम्, (२) व्याप्तम्-औप, स ११४,
खचिअ-कुमा, (३) पिञ्जरितम्-कप्प ।

छ—✓खचना = बन्धने, जटिते, —“मरकत खची”—तुलसी ।

+✓खच् (खच) १ ५९ भूतप्रादुर्भावे (प) इति <✓खच् (खच) भूतप्रादु-
शच-काक- दुर्ग —क्षी । भावे (प) ।
कात-शा× क्षी मै सा जै । ✓खु ९/ भूतप्रादुर्भावे
हेठखवत् (= भूतप्रादुर्भावे) —हे । (प) मै ।
भूतिपूत्योरुत्पत्तौ—वो ।
भूति = सम्पत्ति, पूति =
पवित्रता । तयोरुत्पत्ति =
प्रादुर्भाव । भूत्युत्पत्तौ
पूत्युत्पत्तौ चेत्यर्थ —दुर्गादा ।

+√खज् (खज) १/२२८ मन्थे (प)

श×

क्षी मै-सा-च-काकृ

कात शा-हे-वो ।

मन्थने—जै ।

√कज् (कज) १/मदे (प) ।

√गज् (गज) १/मदने (प) ।

√खजे (निघण्टौ २/१७) =

सङ्ग्रामनाम ।

क—(स) कक् = उत्तलवने, स्केज् = त्वरायाम्, प्लवने । कौडिउक् = परिभ्रमणे ।
आइस् स्कक = मन्थनदण्ड —वा पौकनी ।

ग—रज कृन्-ऋ ६, १८, २, ७, २०, ३, काठ ८, १७ । खजङ्कर-ऋ १, १०२, ६,
तैत्रा २, ७, १५, ६ । यद्वन्निर्मथ्यते खजै—मभार १२, २१४, २१ । खजा दर्वी च करेण
धारयन्-मभार ४, ७, १ । रजङ्कर-ऋ स १, ७, ५, १ ।

√खञ्ज् (खजि) १/२२९ गतिवैकल्ये (प)

श×

क्षी मै-सा च-जै-काकृ-

कात शा हे ।

पाङ्गुल्ये—वो ।

√कस् (कसि) २/ गति-

शासनयो (आ),

गतिशातनयो —शा-हे ।

√खज् (खज) १/ मन्थे (प) ।

√खण्ड् (खडि) १/ मन्थे

(आ) ।

क—घेष् = लङ्घने । लिथु कर्मजोति = मन्दगतौ—वा पौकनी ।

क—स्केज् = गतिवैकल्ये । स्वीडिश् (प्रादे) स्किक् = गतिवैकल्ये,
पु आइस् । हक् = गतिवैकल्ये—वा पौकनी ।

ग—खञ्ज्-ध्या ९३, १ । खञ्जा-गर्भ ३ । निखञ्जति-मभाष्ये १, २, ४५

२०० । खञ्ज-मनु ३, २४२ ।

घ—खञ्जति-पेतवस्थु ३, २ ।

ङ—√खज् (अक) = गतिवैकल्ये-कप् ।

ञ—खोजा (बु ख) = गतिविकल्म् (विशेषत-क्षेत्रकर्मणि हलस्य व्यव-
स्थितरेखा विहाय चलने) ।

+√खट् (खट) १/३०५ काङ्क्षे (प)

श

क्षी कात-हे ।

काङ्क्षायाम्—

मै-सा जै-काकृ ।

काङ्क्षये—च-शा ।

काङ्क्षि—वो ।

√घट् (घट) १/ चेष्टायाम्

(आ) ।

खटक = घटक —त्रिका-

ण्डशेषे ।

ग—खटिकाहस्त स सदा गणयति कोटीमुद्धर्तेन—कलाविलासे २,२३,
> खडिया—हि । खटी गौरखटी द्वे च गुणैस्तुर्ये प्रकीर्तिते=भा प्र, १२, १भाग ।

घ—खटोपिका = खट्टा—मञ्जिम १,४५०,५५१ ।

छ—√खटना } (बु र)—खटैहौ = इच्छितो भविष्यसि । (स्थैर्येऽपि) ।
छ—√खटाना }

छ—खाट (< खट्टा । खट्यते = काङ्क्ष्यते शयनार्थिभि ।

+√खण्ड् (खडि) १/२८१ मन्थे (आ) √कण्ड् (कडि) १/मदे (आ) ।
श क्षी-मै सा-च जै-काकृ- √खण्ड् १/१८०३ खण्डने (प)
कात शा हे-वो । काकृ ।

√खुण्ड् (खुडि) १/ मन्थे
(आ) सा ।

मन्थनम् = भञ्जनम् (इह)—दुर्गादा । “आखण्डल प्रह्वयसे”—ऋ स
६,१,२४,२ ।

आखण्डयित खण्ड खण्डयते
—निरु ३,१०,६ ।

क—कउ—, केला = ताडने, खण्डने—या पौकनी ।

ग—राज्यखण्डमिद महत्—वा रा २,१०५,३ । खण्डखण्ड ययुर्चना —मा
पु ८३,२६ ।

घ—(खण्डति) खण्डित—पेतवत्यु १५८ ।

छ—खौड (< खण्ड —राजनिर्घण्टे)

√खद् (खद) १/४८ स्थैर्ये हिसाया च (प) √खद (खद) १/ खदने (प) ।
श × क्षी मै सा-जै काकृ-कात- √खाद् (खाह) १/ भक्षणे (प) ।
शा-हे । √खै १/ स्थैर्ये खननहिसनयो
चकाराद् भक्षणे च-सा५० । (प) वो ।
खदने । स्थितौ—च ।
स्थैर्ये वधे—वो ।

अभिव्ययस्व खदिरस्य सारम्—ऋ ३,५३,१९, अ वे ३,६,१ । खदिर —
तैआ ५,२,४ । खदत्—शत्रा १,७,४,१० ।

√खन् (खनु) १/८६३ अवदारणे (उ) √खे १/ स्थैर्ये खननहिसयो
(प) वो, खनने—शा ।

श ×

क्षी-मै-सा-च-जै काकृ
कात शा हे ।
विदारे—वो ।

क—खना (कस्) = खनने । लिथु किनिस् = खनि* ।
ख—कसौ = छुच्छुन्दरि (मनु १२, ६५)—वा पौकनी ।

ग—खनामि—ऋ १०, १४५, १ । खनति—तै २, ६, ४, २ ।

घ—खनति—जातक २, २९५ ।

ङ—√खण (सक) = खनने । खणइ—महा । वङ्क—खणेमाण—सुर २, १०३ ।

छ—√खनना*† = खनने, (२) विलेखने ।

+√खम्ब (खम्ब) १/४१४ गतौ (प)
मै-श-च-जै-काकृ कात- क्षी-सा (हे)-वो ।

शा ×

अर्वेत्यादौ रेफस्थाने नकार कौशिको मन्यते—क्षी ।

एतेन सति सम्भवे मध्ये मकारो रकारो वा जायते धातूनाम् ।

+√खर्ख् (खर्ख) १/१२० हसने (प) >√खक्ख् (खक्ख) हसने
मै सा-श-च-जै काकृ- क्षी । (प) इति दुर्ग-क्षी ।
कात शा-हे वो × अय प्राक्तनो धातु* द्रष्ट० ।
√गग्घ् (गग्घ) १/ हसने
(प) ।
√घग्घ् (घग्घ) १/ हसने
(प) ।
√घघ् (घघ) १/ हसने
(प) ।

ग—खर्खोद०—राजतर ५, २३८ । (खर्खा = भगास्यम्—क्षी) ।

अस्य व्युत्पत्तिक्रमस्त्वित्थम्—√कर्क् हासे-वो >√कक्क् हसने-कात >
√कक्ख् हसने-मै >√कख् हसने >√कग् हसने-कात, >√खर्ख् हसने-क्षी,
>खक्ख् हसने >√गग्घ् हसने >√घघ् हसने ।

√खर्ज् (खर्ज) १/२२४ व्यथने (प) √कर्ज् (कर्ज) १/ व्यथने
श × क्षी-मै-जै-काकृ-कात- (प) ।
शा-हे । √खज् (खज) १/ मन्ये
मार्जने, च = व्यथने- (प) ।

क्षी २२५।

✓चक् (चक्) १०/

क्षी-मै-जै काकृ कात-

व्यथने (प)।

शा-हे।

(✓कर्ज (विपर्य) > जर्क

पूजने, च = व्यथने—

> ✓चर्क > ✓चक्)।

सा।

च ?

व्यथा-मृजो —वो।

क—कई-, कौई-, कू-, स्केर्- लिथु क्रेग्दे = खर्जति—वा जू पॉकनी ।

ग—खर्गलेव नक्तम्—कृ ७, १८, १७। खर्जति—कात्या श्रौ ८, ४, ४, १६,

६, २०।

ङ—खज्ज (< खर्ज) = वृक्षविशेष —स २५६।

छ—✓खुजाना (खुजलाना) = आमर्शने, (मार्जने)।

+ ✓खर्द् (खर्द) १/५८ दन्दशूके (प)

✓खर्ज (रर्ज) १/ व्यथने

श ×

क्षी-मै-सा शा।

(प)।

दशने—च-जै कात हे

✓खद् (खद) १/ स्थैर्ये

वो।

हिंसाया च (प)।

दशने—काकृ।

✓खज् (खज) १/ मन्थे

(प)।

दन्दशूके = गर्हितदशनयुक्ताया क्रियायाम्-क्षी।

✓खज् > ✓खद्, ✓रर्ज > ✓खर्द्।

छ—खर्दा (बु ख) = कुन्त, शस्त्रविशेष।

छ—✓खरादना = तक्षणादौ।

+ ✓खर्ब (खर्ब) १/४१४ गतौ (प)

✓कर्ब (कर्ब) १/ गतौ

श काकृ ×

क्षी-मै-सा-च जै कात

(प)।

शा हे-वो।

✓गर्ब (गर्ब १/ गतौ (प)।

✓ख १/४१२ y गतौ (आ)

काकृ।

✓घर्ब (घर्ब) १/ गतौ (प)।

क—द्रष्ट ✓खर्ब १/५७९।

ग—खर्ब = कुब्जकवृक्ष - राजनिर्घण्ट, दशाब्जसंख्या-लीलावती, खर्बा = गायत्रीस्वरूपा भगवती-दे भाग १०, ६, ३८।

+√खर्व् (खर्व) १/५७९ दर्पे (प)   √कर्व् (कर्व) १/ दर्पे (प)।
 श जै×   क्षी-मै-सा च काकृ कात-√गर्व् (गर्व) १/ दर्पे (प)।
 शा हे ।   √घर्व् (घर्व) १/ गतौ (प)।
 गर्व—वो ।

क—द्रष्ट √खण्ड् (खण्डि) १/२८१ मन्थे ।

ग—खर्वुरा=तरदीवृक्ष-राजनिर्घण्ट, खर्वूज मूत्रल बल्यम्-भा प्रका पूर, प्र भा (शकटु) । वस्तुतो बवयोर्देशिशेषप्रयोगभेदेन गत्यर्थक√खर्व् धातोर-भिन्नोऽयम् ।

+√स्पल् (खल्) १/५४४ सञ्चये, च=चलने (प)   √क्षल् (क्षग्) १/ सञ्चलने (प)।
 श×   क्षी च शा हे ।   √क्षल् (क्षल) १/ सञ्चलने
 सञ्चलने सञ्चये च—मै ।   सञ्चये च (प)।
 सञ्चये—सा जै ।   √खल् १/२४८b चलने
 चलने—काकृ कात ।   (प) काकृ ।
 विलेखने—काकृ ।   √स्पल् १/ चलने (प)।
 क्षलजार्थे (=चाले चये)
 —वो ।

क—कलुउऑ-, कलुउऑ=नग्न, खल्वाट, अरक्षित । कल्=नग्न, खल्वाट । अर्मे कसलम्=मस्तक, मूर्धा ? - वा पॉकनी ।

ग—स्पलात् क्षेत्रादगाराद् वा-मनु ११,१७=सचये । खलि—भारतरत्नाकरे-२,९८=तिलकिट्टम्-राजनिर्घण्ट ।

घ—(खलित्वा- श्रेयगाथा १,४५, मिलिन्दपञ्च १८९=सञ्चलने)√स्पल् धातुरपि स्यात् ।

ङ—खरका (<खलक), खिरका, खिरैया (बुख)=सञ्चये-(धान्यमर्द नसञ्चयादिस्थानम्) ।

+√खब् (खब) १/५९ भूतप्रादुर्भावे (प)   >√खच् (खच) भूत
 जै×,श   क्षी मै-सा शा-हे ।   प्रादुर्भावे (प) इति
 प्रादुर्भावे—च ।   दौर्गा—क्षी ।
 भूतप्रादुर्भावे—काकृ कात । √खु ९/ भूतप्रादुर्भावे
 खचवत् (=भूतिपूत्योरुत्पत्तौ) (प) मै ।
 —वो ।

भूतप्रादुर्भावे=अतिक्रान्तेत्यत्तौ—क्षी ।

✓खच् धातोर्लिपौ 'च्' इत्यस्याक्षरस्याधस्तनस्तिर्यग् ('-इति) दण्ड लेखकप्रमा दाद्भस्वो भवेच्चेत् तर्हि पाठका एन ✓खच् स्थाने ✓खच् इत्येव पठिष्यन्ति । सस्कृत-साहित्ये एवमनेके सन्ति प्रमादा । यथा-✓बुन्द् (उबुन्दिर्) १ १८६ निशामने (उ) इत्यस्य स्थाने केचन ✓चुन्द् (उचुन्दिर्) धातुमामनन्ति । अत्र प्रमादाद् वकाराधोभागे तिर्यङ्मसी लग्ना स्यात् ।

+✓खष् (खष) १ ६८५ हिसार्थ (प) इति <✓कप् (कष) हिसार्थ
मै-श जै च काक् कण्ठ—क्षी । (प) ।
कात शा× क्षी सा । ✓कह् (कह) १ ३८६ हिंसा
हिसायाम्—ह । याम् (प) काक् ।
वधे—वो ।

सुस्पष्ट ✓कप् धातुतो विकसित ।

छ—खस्सी (आग्न्य) = निर्वृषण, (२) क्लीब, (३) अज (वध्य)
[—“वे रसिया वे गाय कटावै”—कबीर ।]

✓खाद् (खाह) १/४७ भक्षणे (प) ✓खद् (खद) १/ स्थैर्ये
श× क्षी-मै-सा जै काक् कात- हिंसाया च (प) ।
हे-वो । चाद् भक्षणे—सा ।
च ?

क—खाद् = दन्तै रण्डने । अर्मे कसचनेम् = दन्तै रण्डने ।

ख—न पर्लि कसायीदन् = भक्षणे, चर्वणे-वा पौकनी ।

ग—अवखाद्—ऋ १, ४१, ४ । खादति—तै ६, २, ११, ४, काठ ३५, ४, मै ३, ९, ३, पै १९, ३१, १५ ।

ङ—✓खाना = भक्षणे ।

+✓खिट् (खिट) १ २९८ उत्त्रासे (प) ✓किट् (किट) १/ त्रास
श× क्षी शा हे । (प) मै ।
त्रासे—मै-सा ।
उत्त्रासने—च जै काक्-
कात ।
भयभीमयो—वो ।

क—क्कट्-कर् = छेदने । अत्रे कट = कर्तरी-वा पौकनी । द्रष्ट ✓किट्
१/३१६ १

ग—खेटखर्वटवाटीश्च—भा पु १, ६, ११=कर्षकप्राम । खेटक = यष्टि—(खेटति भयमुत्पादयत्यनेन । $\sqrt{\text{खिट्}}$ +करणे घञ्, स्वार्थे क) यथा दश-भुजाया दुर्गाया ध्याने—“खेटक पूर्णचाप च” ।

ङ— $\sqrt{\text{खेङ}}$ (सक) = प्रेरणे (उत्त्रासने) । खेङइ—चेद्वय ३३७, कुप्र ७१ ।

छ— $\sqrt{\text{खेदना}}$

ठ— $\sqrt{\text{खेदेडना}}$

ड— $\sqrt{\text{खेदेरना}}$

} = प्रेरणे, अपनोदने, आसेटे ।

ऐडा (< खेट) = प्राम । यथा ‘बरखेडा’—(होशंगाबादसमीपे), ‘जरुवा-खेडा’ (सागरमण्डलसमीपे) स्थेशने (Railway stations)

+ $\sqrt{\text{खिट्}}$ (खिट) ४/५८ दैन्ये (आ) इति दुर्ग — $\sqrt{\text{खिट्}}$ (खिट) १/ उत्त्रासे
श × क्षी । (प) ।

क्षी-मै-सा-च जै काकृ-

कात-शा-हे ।

दैन्यके—वो ।

‘खिद्यते’—इति कर्मकर्तरि तु वामन—क्षी ।

क—द्रष्ट $\sqrt{\text{खिट्}}$ ६/१५३ ।

ग—कैकेय्या कृतेऽय खिद्यते जन—वा रा २, ३९, ७ । खिद्यन्ति—षष्ठा ५, १० । खिद्यति—मभार २, २४२८, भा पु ३, ४, १६ ।

ङ— $\sqrt{\text{खिज्ज}}$ (अक)=खेदे, (२) उद्वेगे । खिज्जइ, खिज्जए—स ३४, गण्ड पि ४५७ ।

छ— $\sqrt{\text{खीजना}}$ —भेदे, उद्वेगे ।

$\sqrt{\text{खिट्}}$ (खिट) ६/१५३

श

परिघाते (प)

क्षी-सा च, काकृ (उ),

कात-शा हे ।

परितापे—जै ।

परीघाते—मै ।

परिघाते दवे—वो ।

$\sqrt{\text{खिट्}}$ (खिट) ७/ दैन्ये

(आ)

$\sqrt{\text{खिट्}}$ = खेदन छेदन

भेदनम्—निरु ११, ३७ ।

क—(स) क् (ह) अइ (द्) = ताडने, प्रेरणे । लैति कएदो,—एर = ताडने, खण्डने—वा पौकनी ।

ग—खिद्यति हन्ति नगनम्—ऋ ४, २५, ९, सखिदेत्—छान्दो ५, १, १२ । वेदेषु सनुष्क ‘खिद्यन्ति’ इति प्रयोगो नाधिगम्यते ।

+√खिद् (खिद्) ७/१२ दैन्यै (आ)
श क्षी-मै-सा-च-जै काकृ
कात-शा-हे ।
दैन्यके—वो ।

ड—√खेअ (खेर)=खेदे । खेएइ-विसे १४७२, महा ।

+√खु (खुङ्) १/१३८ शब्दे (आ) इत्येके-क्षी । <√कु (कुङ्) शब्दे (आ) ।
मै-सा-श च जै-शा × क्षी-काकृ-कात-हे । √गु (गुङ्) १/ शब्दे
ध्वनौ—वो । (आ) ।

स्पष्टो विकास ।

√खु ९/ भूतिपूत्योरुत्पत्तौ
(प) मै ।

√घु १/ शब्दे (आ) ।

+√खु ९/६२ भूतप्रादुर्भावे (प) इति { <√खच् (खच) भूत-
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ केचित्—मै प्रादुर्भावे (प) ।
कात शा-हे वो × मै । <√खब् (खब) भूत
प्रादुर्भावे (प) ।

द्रष्ट -√खब् ९/५९ ।

×√खुज् (खुजु) १/१९७ स्तेयकरणे (प) √कुज् (कुजु) १/ स्तेयकरणे (प) ।
श × क्षी-मै सा-जै कात-शा । √कुच् १/५०८ स्तेयकरणे (प)
स्तेये—च-हे-वो । काकृ ।

(काकृ-√खुच् [खुचु]) स्तेयकरणे—काकृ । √खुच् १/५० f स्तेयकरणे (प)
लैपिकी त्रुटि । खुजु काकृ ।

इति भाव्यम् ।

√गुज् १/५० ८ स्तेयकरणे (प)
काकृ ।

√ग्रुच् (ग्रुचु) १/ स्तेयकरणे (प) ।

√ग्लुच् (ग्लुचु) १/ स्तेयकरणे (प) ।

छ—√खोजता (<खोजनम् =स्तेये)=गरेषणे । स्तेयकरण गवेषणे
सक्रान्तं हिन्द्याम् ।

+√खुड् (खुड) ६/१०९ सवरणे (प) इत्येके-मै <√थुड् (थुड) सवरणे (प) ।
क्षी-श च-जै-काकृ मै-सा ।
कात शा-हे-वो ×

+√खुण्ड् (खुडि) १/०८० गतिवैकल्ये (आ) √कुण्ट् (कुटि) १/ गतिवैकल्ये
मै श च-जै-काकृ- क्षी-हे । (प)
कात-शा × मन्थे—सा । √खुण्ड् (खुडि) १०/ खण्डने
खञ्जे—वो । (प) ।
√खञ्ज् (खजि) १/ गतिवै-
कल्ये (प) ।

छ—खौडा = (<खुण्ड) = विकलाङ्ग ।

छ—√खोटना* (<खुण्डनम्) = शिरोभागन्छेदने । चुरादावेषोऽर्थ ।

उ—√खूटना (<खुण्डनम्) = रोधे, गतिवैकल्ये ।

उ—√खँटना (<खुण्डनम्) = रोधे, (०) नैयून्ये, (३) त्रोटने (खुण्डने) ।

छ—√खँदना = कुट्टने, मर्दने ।

+√खुर् (खुर) ६/६३ विलेखने (प) √क्षुर् (क्षुर) ६/ विलेखने (प) ।
मै सा श-च काकृ क्षी जै शा-हे । √छुर (छुर) ६/ छेदने (प) ।
कात × क्षोर (क्षोर) च्छिदो—वो । √खृ १/४१२y गतौ (आ)

√खुर् (खुर) ६/६१ छेदने खण्डने च—मै । काकृ ।
क्षी श × छेदने—सा च-काकृ कात । √कुट् (कुट) १०/ छेदने
विलेखने छेदने च—हे । (प) इत्येके इति स्वामी—
विलेखने छेदने च—जै शा । सा ।

क्षौर (क्षोर) च्छिदो—वो । √कुट् (कुट) १०/ छेदन-
कुत्सनयो (प) ।

√खुर्द (खुर्द) १/ क्रीडा-
यामेव (आ) ।

क—स्कउरौ—स्- वा पौकनी ।

ग—तस्या खुरन्यासपवित्रपासुम्-रघु २,० ।

+√खुर्द (खुर्द) १/२२ क्रीडायामेव (आ) √खुर् (खुर) ६/ विलेखने (प) ।
श शा × क्षी मै-सा-काकृ कात । √कुर्द (कुर्द) १/ क्रीडायामेव (आ) ।
क्रीडायाम्—च-जै √क्रुड् (क्रुड) १/२१४n चलने
हे वो । (प) काकृ ।

सेचने—मै-सा-काकृ	✓केव् (केवृ) १/ सेवने
कात ।	(आ), सेचने-काकृ ।
सेवे—वो ।	✓खेव् (खेवृ) १/ सेचने
	(आ) मै ।
	✓गेव् (गेवृ) १/ सेचने
	(आ) मै ।
	✓ग्रेव् (ग्रेवृ) १/ सेचने
	(आ) मै ।
	✓ग्लेव् (ग्लेवृ) १/ सेचने
	(आ) मै ।
	✓घेव् १/५०४f सेचने
	(आ) काकृ ।

विकासक्रमो विवेचनीय । सेवनार्थं सेचनार्थं भ्रान्त्या लेखकप्रमादाद् वा स्यात् सक्रान्त , वकाराधोभागे तिर्यग्दण्डस्य मसीक्षेपणात् । सेवनार्थकं सुलभं ✓सेव् (वेवृ) इत्यत्र सगतत्वात् । ✓(वेव्) > ✓खेव् अथवा ✓केव > ✓खेव् > ✓गेव् > ✓ग्रेव् > ✓ग्लेव् > ✓घेव् इति शृङ्खला ।

+✓खै १/८९७	खदने (प)	✓खद् (खद) १/ खदने
शा ×	क्षी-मै-सा (च-जै कात-हे) ।	(प) ।
	खादने—काकृ ।	✓स्खद् (स्खद) १/ खदने
	खनने—शा ।	(प) ।
	स्थैर्ये खननहिंसयो—	✓खाद् (खाह) १/ भक्षणे
	वो ।	(प) ।
	खदनम्=स्थैर्यं हिंसा च—सा ।	✓खन् (खनु) १/ अवदा-
		रणे (प) ।

नूनमत्र मूले✓खन् धातुर्लक्ष्यते । नस्य, खात्वा, उत्तराय प्रभृतिस्थलेष्वात्वात् ✓खै इत्यस्य खननार्थकत्वं चापि तत् पुष्टयति । द्रष्टु इह शाकटायनीयोऽर्थः ।

+✓खोड् (खोडृ) १/५५१ गतिप्रतिघाते (प) इति	<✓खोल् (खोल्) गति
मै-सा श-च जै-काकृ-	प्रतिघाते (प) ।
शा ×	दुर्ग-क्षी ।
	गतिप्रतीघाते—कात ।
	प्रतिघाते—हे ।
	खोटने—वो ।
	✓कोल् १/२५२g गतिप्रती-
	घाते (प) काकृ ।
	✓खोट् १/ गत्याघाते (प)
	वो ।

✓खोर् (खोर्हृ) १/ गति
प्रतिघाते (प) ।
✓खुण्ड् (खुडि) १/ गति
वैकल्ये (आ) ।

छ—खोट (<खोडा <खोड) = दोषः, दुर्गुण । अत्र ✓खुण्ड् १/२८०
गतिवैकल्ये (आ) धातुनाऽस्य धातो सुस्पष्ट सम्बन्धो ज्ञायते ।

छ—खोलना (<खोडनम्, खोलनम् = प्रतिघाते-हे) = रोध प्रतीघाते = उद्-
घाटने ।

+✓खोर् (खोर्हृ) १/५५० गतिप्रतिघाते (प) पूर्ववत् ।
श-जै काकृ-कात × क्षी-मै-सा च शा ।
प्रतिघाते—हे ।
खोटने—वो ।

क—स्कौराँ-स्— लैति स्कोरुस्-वा पौकनीं ।

ङ—खोर = पात्रविशेष, कचोलक -उपपृ ३१५, णदि ।

छ—खोरा† (<खोर <खोड) = विकलाङ्ग - “काने खोरे”- तुलसी ।

छ—खोरा = कसपुत्रिका, [पारी (>प्याली-हि)] ।

छ—खोरिया (<खोरिका = पात्री-क्षी) = लघुकसपुत्रिका ।

छ—खोरि † = सङ्कीर्णा प्रतोली, (२) अपराधः ।

उ—खोर † = सङ्कीर्णा प्रतोली, (२) पशुना बुसादिभक्षणार्थं कण्डोल ।

उ—खौर (बु ख) = नीशार (>रशानी >रशाई >रजाई-हि) ।

+✓खोल (खोल) १/५५१ गतिप्रतिघाते (प) >✓खोड् (खोड्) गति
श-च-शा-हे × क्षी-मै-सा-जै । प्रतीघाते (प) ।
गतिप्रतिघाते—काकृ-कात । शेष पूर्ववत् ।
खोटने—वो ।

क—कॉइ = न्युब्जीभावे, कौटिल्ये । खॉइ (लिथु कृत्यस् = बुसम्, शुष्कतृणम्) ।
अर्मे क्सोय्ल, (षष्ठी) क्सुलि । रसन्-सुरुजत = अण्डकोष । सर्बि सुल्जेवि = हैमी
रेखा, हैमम् अन्नबीजम्-वा पौकनीं ।

छ—खोल, खोली (<खोलम् = शिरस्त्रम्-क्षी) = उपधानस्योपरितनमाच्छादनम्,
वर्षादिप्रतिघातार्थमाच्छादनम् (उपकरणम्), (२) कीटानामुपरितन चर्म, यत् ते
समये समये त्यजन्ति परिवर्तयन्ति च ।

✓छ—✓खोलना-द्रष्ट ✓खोड् ।

✓ख्या २/४९	प्रथने (प)	✓चक्ष (चक्षिङ्) १/ व्यक्ताया
श	क्षी हे।	वाचि (आ) चभिङ् ख्याच्-
	प्रकथने—मै सा-च जै	(२,४,५४)।
	काकृ-कात-शा हे।	✓कश-चकशे-ऋ प्रा ६,६,१५, अनु
	रयातौ कथने—वो।	कशात्यै—मै ३,१,१, काठ ७,७।
	दर्शने—हि।	✓क्षा-अक्षत्-ऋ १०,११,७। क्षाम्-
		मै ४,१४,३।

ग—अनुपूर्वाणि चख्यथुर्युगानि-ऋ ७,७०,४। परि ख्यन्-१०,१०,२।
सन्ततिर्हि तवाख्याति-वा रा ५,६४,२०।

+✓गघ् (गघ) १/ १५८ हसने (प) इत्येके—क्षी <✓घघ् (घघ) हसने
मै सा श च कात × क्षी जै-काकृ-शा हे वो। (प)।

द्रष्ट ✓रक्ख् १/१२०।
जग्घति (<जक्षति)
हासे-जातक ३,२२३।

ग—गगनै—मभार ३,५२,५१=हसद्भिरित्यर्थ (नील)। गघनै >गगनै
>गगनै इति क्रम। अत्र सिद्धौ नीलकण्ठ—“गाघ हसने इत्यस्य वा धातोर्युटि
पृषोदरादित्वेन धकारलोपे रूपम्” इति दर्शयन् निकाम भ्रान्त, हसनार्थक गाघ-
धातोरसत्त्वात्। तस्मात्✓गघ् हसने इत्यस्मात्पुटि भिसि ‘गघनै’ इति रूपे,
घकारलोपे सति रूपमुन्नेयम्।

छ—गघरी } =गर्गरी। अस्य मुखे हस्तास्फालनेन हासवद्
छ—गाघर (बु र) } ध्वनिर्भवति।

वस्तुतः—“अव स्वराति गर्गर”-ऋ ८,५८,९। गर्गरोद्गारनिस्वन०—हरिव
३३९५ (✓गृ ९/ शब्दे। (उणा १/१२७) ग। गर्गम् = शब्द राति, इति, गर्ग + ✓रा
+ क ३/२/३) प्रभृतिभिर्ध्वनिगचक ‘गर्ग’-शब्द सिद्धयति। अस्यैव हसनार्थका
विभिन्ना धातयो जाता। भीमसूनोरभिवेय घटवद् हसनत्वाद् ‘घटोत्कच’
इति जातम्—

तव रूपमहं दृष्ट्वा घटहास सदोत्कचम्।

प्रणम्य पादयोर्वीर। स्थिता ते वचनङ्करी ॥ स्क पु १,६०,७।

प्राकृते गगार शब्द सुखदुःखनिमित्तकाव्यक्तकथनवाचकोऽस्ति—कुमा,
(हे १/२१९), गगरी (<गर्गरी) शब्दश्च लघुघटार्थवाचक—सुपा ३३९। अय
देशजो नास्ति, दे २,८९ इत्यत्र तथोल्लेखस्त्वविवेकात्।

+√गज् (गज) १/२४३ शब्दार्थ (प)	√कच् (कच) १/ शब्दे (प) ।
श ×	क्षी मै-सा-च-कात ।
शब्दे—जै काकृ शा-हे ।	√गञ् (गजि) १/ शब्दार्थ (प) ।
स्वने—वो ।	√गृ १/२७ शब्दे (प) ।
	√गृज् (गृज) १/ शब्दार्थ (प) ।
	√गर्ज् (गर्ज) १/ शब्दे (प) ।
	√गर्द् (गर्द) १/ शब्दे (प) ।

ग—गोगजोष्ट्रहयादिषु-मनु ८,२९६ । गजाश्चैव-वा रा २,९२,२२, गजना सोरु० २,३०,३० । गजपुष्पी-वा रा ४,१२,४६ । गजपिप्पली-सुश्रु २,४३१,८ । गजमुख०-बृह स ५८,५८ । गजाशन०—सुश्रु २,४४२,७ । गजवृ हित०—सुश्रु १,१०७,१० । गजपुर०-मभार १३,७७११, गजदन्तमय०-२,१८५३ । गजमुक्ता-कुमारस १,५ ।

छ—गज्जब (अर), गजल (फा) । गज (फा) = प्रमापकमुपकरणम् ।

ठ—गजी (फा) = मनाङ्गन्यायत दैशिक वस्त्रम् ।

+√गज् (गज) १/२४९ मदने, च = शब्दार्थ (प)	√कज् (कज) १ २२७
क्षी-मै सा ।	मटे (प) ।
मदे—च ।	√कड् (कड) ६ मदे (प) ।
मदने—जै-शा-हे ।	शेष पूर्ववत् ।
मदे स्वने च—वो ।	

पूर्वधातोरभिन्नोऽयम् । क्षी च जैनेन्द्रा पार्थक्येन सरयान्ति ।

ग—गज -१ योत ५९, योचू ११८, शाण्डिल्यो १,७,६ ।

घ—गज-जातक ४,४९४ ।

ङ—गज-प्रासू १७१, इरु ।

ड—गय-अणु, औप, प्रासू १५४, सुपा ३३४ ।

+√गञ् (गजि) १/२२४ शब्दार्थ (प)	√गृज् (गृजि) १/ शब्दार्थ (प) ।
श जै कात ×	क्षी-मै-सा-च ।
शब्दे—च शा हे ।	
स्वने—वो ।	

क—गज् = विडम्बनायाम्, उपहासे । पु गौथि गे-कच् = गञ् (= उपहास)-वा पौकर्मि ।

ग—गञ्जे दूरस्थिते निजे-राजत ४,५८८, गञ्जवर० ५,१७६। नेत्रे खञ्जनगञ्जने-
सा द ४१, १०। कालियविषधरगञ्जजन-गीतगो १,१९।

ङ—गजा = मदिरागृहम्-दे २,८५ टी, गजिअ (<गाञ्जिक.) = मद्य-
विक्रेता, गजिअ (<गञ्जितम्) = पराजितम्-उप ९८६ टी, (२) विनाशितम्-पिंग।

छ—√गजना (<गञ्जनम्) = न्यकरणे, (२) विनाशने।

छ—√गौजना (<गञ्जनम्, फा गज) = राक्षीकरणे।

अस्य धातोरिमेऽर्था यत्र तत्र प्रदेशेषु स्युर्विकीर्णा। शब्दार्थकस्तु गजाशब्द,
तत्स्थाना मद्यपाना शब्दायमानत्वात्। न्यकारेऽर्थेऽयं प्रत्युत्तरेण तिरस्कारात् प्रयुक्त
स्यात् कालान्तरे।

+√गङ् (गङ्) १'७७० सेचने (प)	√गल् (गल्) १/ श्रवणेऽपि
श× क्षी मै-सा च-जै-काक-	(प)।
कात शा हे।	√गृ १' सेचने (प)।
सेके—वो।	√घृ १' सेचने (प)।

क—गैल् = मुष्टिवन्धे, दाढ्येन ग्रहणे, गोलाकार, वर्तुलम्। दन्त्यविस्तार-
गैल्द, ग्ले द्— -वा पौकनी।

ङ—गडुल = तण्डुलादिधावनजलम्-धर्म २।

छ—गडुआ (वा) (<गडु) = जलपात्रम्।

ब—(कश्मीरभाषायाम्) गडु = अभिषेक।

+√गण्ड् (गण्डि) १/३५६ वदनैकदेशे (प)	√गड् १/१५९ वदनैक-
श क्षी-मै-सा-च-जै-काक-	देशे (प) काक।
कात-शा-हे।	
गण्डे—वो।	

क—गैल्, दन्त्यविस्तार—गैल्-द्, ग्ले-द् : नासिक्यम् (* ग्लेन्दो ? *
गोलन्दो-?)—वा पौकनी।

ग— वक्त्रैकदेशे गण्डेति धातुमेत प्रचक्षते।

तेनोन्नतेन गण्डेति विद्धि मानद्वयसम्भवे ॥ मभार १३,४४९९।

गण्डपाश्वे निवेशित-—वा रा ५,३७,५। गण्डोपधान०—सुश्रु २,४१,९।

घ—गण्ड-सयुक्त ४,८३।

ङ—गड = कपोल-भग, सुपा ८, (२) रोगविशेष* (गण्डमाला)—आचा,
(३) स्तन-उत्त ८, (४) इक्षुसमूह-उप पृ ३५९, (५) स्फोटक—ह्य १०।

उ—गाल (<गल्ल <गण्ड)=कपोल ।

√गद् (गद्) १,५०
श

व्यक्ताया वाचि (प)
क्षी-मै-सा-जै काकृ कात
शा-हे ।
वचने—च ।
भाषे—बो ।

√कथ (कथ) १० वाक्य-
प्रबन्धे (प) ।

ख—जइयोमि (<गद्यामि)=याचे-अवेस्ता, यस्न ९,१९। अवेस्ताभाषाया
दैवादिको धातु ।

ग—जगाद-मै ४,९,१२ ।

ङ—√गद् (सक)=भाषणे । वकृ-गदत-नाट —चैत ४५ ।

छ—√गदना* =भाषणे ।

√गम् (गम्ल्) १,९६७
श

गतौ (प)
क्षी मै-सा च जै-काकृ कात-
शा हे
गत्याम्—बो ।

√अच् (अचु) १ गतौ(प) ।
√अच्छ १/३५५ h गतौ
(प) काकृ ।

ग्+√अच्छ=गच्छ—
इति वागीश ।

√कम्ब् १/गतौ (प) वा ।

√अम् (अम्) १/गत्यादिषु
(प) ।

√खम्ब् १/गतौ (प) ।

√गम्ब् १/गतौ (प) ।

क—गुर्एम्—*कुर्एमेति, स्को—*गुम्—स्को ।

ख—अवे जमैति (गमति—निघ २/१७), गसैति=गच्छति—जू पौकनी ।

ग—गमाते-तैब्रा २,५,५,३ । गच्छति-ऋ १,१,४ ।

घ—गच्छति-पेतवत्थु (A) ५६ ।

ङ—√गम (सक)=गतौ, (२) ज्ञाने, (३) प्रापणे । भूका-गमिही-

कुमा ।

+√गम्ब् (गम्ब) १/४१५ गतौ (प)
मै-श-च-जै-काकृ-कात- (क्षी-सा-हे) बो ।

शा

√कम्ब् (कम्ब) १ गतौ
(प) बो ।

√खम्ब् (खम्ब) १ गतौ
(प) बो ।

✓घम्ब् (घन्व) १/गतौ
(प) वो।

अर्बेत्यादौ रेफस्थाने नकार कौशिको मन्यते—क्षी।

✓गर्ज् (गर्ज) १/२२१ शब्दे (प) द्रष्टु ✓गृज् १/२४५ शब्दार्थ
श × क्षी मै-सा-च-जै-काकृ शा-हे। (प)।
शब्दार्थे—कात।
ऊर्जाशब्दे—वो।

क—घ्रा-क- लिथु गिगर्जुदेति, रसन्-प्रकृति--जू पौकनी। रसन्, च
रसा प्रज, प्रजति = काकृकुक्कुटशब्दे—वा पौकनी।

ख—फार गर्द = धूलि।

ग—गर्जति-सुबा ६।

घ—गज्जति-दाठावस ५, २९।

ङ—✓गज्ज (अक) = शब्दे, मेघशब्दे। वकृ-गज्जत-सुर २, ७५, रयण ५८।

ञ—✓गर्जना } = शब्दे, मेघशब्दे।
ञ—✓गरजना }

ट्ट—✓गाजना = शब्दे, (२) हर्षे।

छ—गजर (विपर्यय < गर्ज) = प्रहरे प्रहरे घण्टानाद।

✓गर्द् (गर्द) १/५५ शब्दे (प) ✓गर्ज् (गर्ज) १ २२१
श × क्षी मै सा च-जै काकृ-कात- शब्दे (प)।
शा-हे। ✓गर्द् १/३९४० कुत्सिते
रवे—वो। शब्दे (आ) काकृ।
अत्यानन्दे—ह्वि।

क—गैल्-दन्त्यविस्तार — गैल्-द्, ग्ले-द् गर्दभ'-वा पौकनी।

ग—समिन्द्र गर्दभ मृग नुवन्तम्-ऋ १, २९, ५, न गर्दभ पुरो अश्वान्नयन्ति-
३, ५३, २३। गर्दा-तै ३, १, ११, ८ = कन्या, धूलि।

ङ—गढह = खर'-सम ५०, दे २, ८०, पाअ। गाढव-मरा।

छ—गर्दा = धूलि।

+✓गर्ब् (गर्ब) १/४१५ गतौ (प) ✓कर्ब् (कर्ब) १/गतौ (प)।
श × क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ ✓खर्ब् (खर्ब) १/गतौ (प)।
कात शा-हे-वो। ✓घर्ब् (घर्ब) १/गतौ (प)।

छ—गरवा (नृत्यम्)—गुर्जरदेशे ।

+√गर्व् (गर्व) १/५७८ दर्पे (प)	√कर्ब्व् (कर्ब) १/दर्पे (प) ।
श-जै×	क्षी-मै-सा-च काकृ कात-
	√खर्व्व् (खर्व) १/दर्पे (प) ।
	√घर्व्व् १/१६८दर्पे(प)काकृ ।
शा-हे ।	√गृ ६/निगरणे (प)—उणा
मदे—वो ।	१/१५५—गर्व ।

क—गुर्जर=कठोर, गुरु -वा पौर्कनी ।

ग—गुणाढ्या न च गरिंता -वा रा १,७,६, गर्त्रे -२,३१,२०=अहङ्कार ।

छ—√गर्वाना†=गर्वे । (गरुर<(ऊ<व)<गर्व ।

√गर्ह् (गर्ह) १/६२९ कुत्सने (आ)	√गल्ह् (गल्ह) १/ कुत्सने
श×	क्षी च जै-काकृ-कात-शा-
	(आ) ।
	√गृ ६/निगरणे (प) ।
हे-वो ।	√गृ ९ शब्दे (प) ।
कुत्सायाम्—मै-सा ।	

क—गल्—, * गल्—घ्, ग् (अ) लघ्=विलापे, शोके, कुत्सने, गर्हणे—जू पौर्कनी ।

रस—अवे गेरेजैति=दु खे, शोके-जू पौर्कनी ।

ग—गर्हसे-ऋ ४,३,५ ।

घ—गरहति-सयुत्त १,२४०, दीघ १,१६१ ।

ङ—√गरह (सक)=निंदायाम्, धृणायाम् । गरहद्-भग ।

ड—√गरिह (सक)=निन्दायाम्, धृणायाम् । गरिहद्, गरिहामि-महा पडि ।

√गल् (गल्) १/५४५ अदने (प)	√गृ १/सेचने (प) ।
श काकृ×	क्षी-मै-सा च जै कात-शा हे ।
	√गल् (गल्) १०/स्त्रावणे
	स्त्रावणेऽपि, अनेकार्थत्वात्—
	(आ) ।
	√गृ ६/निगरणे (प) ।
क्षी ।	√गिल् १/२५० a अदने
भक्षे स्त्रावे च—वो	(प) काकृ ।
	गिल् १/२५० b अदने
	(प) काकृ ।
	गील् १/२५० c अदने
	(प) काकृ ।

क—गुर्ले-^१, गुर्ले-^२, गुर्ले=स्वणे, क्षेपणे, त्यागे । पु उ ज कुअल् । पु
गॉथि गालेन्, न उ ज क्वेले, म नि ज कुअल्-जू पॉकनी* ।

ग—गल्-गु १७ (=कण्ठ-) [गलति=भक्षयत्यनेन], गलित'-[धा
क्षरणे वृत्ति उस] ध्या ८५, नाप ६, १२ । गलन्त्यमी वाष्पाम्बुविन्दव-कथास
११, ५७ । गलित वसनम्-शिशु ९, ७५ ।

घ—गलति=क्षरणे-विनय १, २०४, मज्झिम १, ३३६ ।

ङ—√गल (अक)=विशरणे, (२) नाशे, (३) क्षरणे, (४) द्रवे ।
गलइ-महा ।

छ—√गिरना=पतने, क्षरणे ।

√गल्म् (गल्भ) १/३८९	धाष्टर्थे (आ) ।	√गह् (गह) १/ कुत्सने
श×	क्षी-मै-सा च जै कात-	(आ) ।
	शा-हे ।	√गल्ह (गल्ह) १/ कुत्सने
	आधाष्टर्थे—काक ।	(आ) ।
	घृष्ट्वे—वो ।	√गृम् ९/ ग्रहणे (उ)
		वैदिक ।

अय 'प्रगल्भ' इत्यस्य नामधा-ह्वि, तन्न समीचीनम्, अपगल्भ०-, अव-
गल्भते इति प्रयोगोपलब्धे* ।

ग—अपगल्भाय-मा १६, ३२, का १७, ५, १, तै ४, ५, ६, १, मै २, ९, ६,
काठ १७, १४, क २७, ४ । अवगल्भते-मभाष्ये ३, १, ११ २१ । प्रजगल्भे-शिशु
१०, १८ । प्रगल्भते-राजत २, १६ ।

ङ—√पगल्भ (अक)=धाष्टर्थे, (२) सामर्थ्ये—पगल्भइ, पगल्भई-आचा,
सूअ १, २, २, २१ ।

√गल्ह (गल्ह) १/६३०	कुत्सने (आ) ।	√गह् (गह) १/ कुत्सने
श×	क्षी च-जै काक-कात	(आ) ।
	शा-हे वो ।	√गह् (गह) १०/
	कुत्सायाम्—मै सा ।	विनिन्दने (प) ।
		√गल्भ (गल्भ) १/
		धाष्टर्थे (आ) ।

नूतनमय √गह् धातुसम्बद्धस्तदुत्तरवर्ती ।

उ—√गाल्हना ‡ † } (<गल्प १११) = भाषणे । अतिभाषणमपि कचिद्
छ—√गाल्ना ‡ † } धाष्टर्याय धाष्टर्यं च कुत्सनाय भवतीति √गल्ह
धातुरस्य मूले भाति ।

+√गा (गाङ्) १/९३५ गतौ (आ) । इणो गा लुङि २/२/४५ ।
श × क्षी-मै-सा-च जै काकृ √गा ३/ स्तुतौ च च्छन्दसि,
कात-शा हे वो । जनने च (प) ।
√गै १/ शब्दे (प) ।

ह्रिदनीर्गमनार्थक √गा धातु स्वीकरोति जुहोत्यादौ, न त्विह ।

√गा ३/२५ स्तुतौ च च्छन्दसि (प) । √गै १/ शब्दे (प) ।
श जै-काकृ-कात-शा × क्षी-मै-सा च (हे) । √गा (गाङ्) १/ शब्दे गतौ
स्तुतौ जन्मनि—वो । (आ) ।
गतौ—ह्रि । √इ (इण्) २/ गतौ (प)
इणो गा लुङि २/४/४५ ।
गाति, जिगाति—निघ
२/१४ गतिकर्मा ।

क—गुएम्-तथा गुआ = गतौ, प्रापणे ।

ग—जिगाति-ऋ १, २, ३, खि ४, ९, १, तै १, ३, ४, १, मै १, ६, १,
जै ३, २, ११ । जिगाति-ऐत्रा १, ३०, शात्रा, ९, ६, शत्रा १, ४, १, २१ । अगात्-
कात्रा १, ३, १३ ।

+√गाध् (गाधृ) १/४ प्रतिष्ठालिप्सयोर्ग्रन्थे √गाथ् १/३७५b प्रतिष्ठा-
श लिप्सार्थयोर्ग्रन्थे च (आ) काकृ
(आ) ।
क्षी-मै-सा-कात । √गाढ् १/१८९a तीव्रगतौ (प)
प्रतिष्ठालिप्सार्थयोर्ग्रन्थे काकृ ।
च—काकृ । √गाह् (गाहृ) १/ विलोडने
प्रतिष्ठायाम्—च । (आ) ।
प्रतिष्ठान्ग्रन्थयोर्लिप्से स नदीस्तुष्टाव गाधा भवत-
च—वो । निरु २, २४ ।
प्रतिष्ठालिप्साग्रन्थेषु—
(जै-४-गाद्धै, ५-गाद्धै) । जै-शा-हे ।

क—गुआध् = निमज्जने, आर्द्रतायाम्—वा पौकनी ।

ग—गाधम्-ऋ १,६१,११, अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठा-ऋ ५,४७,७ । गाध-मेव प्रतिष्ठा-झा १२,२,१,२ । खि २,१४,३, तै ४,३,११,४, मै २,१३,१०, काठ २९८ । अगाध-वा रा १,३५,४=अतल्स्पर्श (तिल) । गाधि* (गाधते=उच्चपद लिप्सते) मभार ३,११५,१९=विश्वामित्रमुनिपिता । गाधेन-यशस्तिलक, आश्व ३, श्लो १५३=तरितु शक्येत । अगाधम्-मभार १२,३०८,३९=अप्रतिष्ठम्—(नील) ।

घ—गाधति-दीघ १,२२३=सयुक्त १,१५ ।

ङ—√गाह् (सक)=(१) पठने, अभ्यासे, (२) अनुभवे, (३) गवेषणे । गाहदि-शौ ।

√गाह् (गाह्) १/६४१ विलोडने (आ)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
श कात शा-हे ।
विलोडे—वो ।

√गथ् १/६४७ विलोडने
(प) काकृ ।
√गाथ् (गाथ्) १/ प्रतिष्ठा-
लिसयोर्ग्रन्थे च (आ) ।

क—द्रष्ट √गाध् ।

ग—अतिगाहते-ऋ ९, ६७, २०, अभिगाहमान-१०, १०३, ७, गाहात्-९, ११०, ८, कौ २, ८४४ । गाहते-ऐत्रा ३, ४८ ।

गोप्तरि गाहमाने-रघु २, १२=प्रविशति सति (स), तपस्विगाढाम्-९, ७२=अवगाढाम्=सेविताम् (स) ।

घ—अज्ज्ञोगाहति (<अभ्यवगाहते)-दीघ १, १०१ ।

ङ—द्र √गाध् ।

छ—√गाहना=अवगाहने, (२) मन्थने (विलाडने), (३) क्षेत्रकर्षणे ।

√गु (गुड्) १/९३४
श × -

अव्यक्ते शब्दे (आ) √कु २/ शब्दे (प) ।
क्षी-मै-सा-च जै शा । √कु (कुड्) १/ शब्दे (आ) ।
शब्दे—काकृ कात हे । √उ (उड्) १/ शब्दे (आ) ।
ध्वनौ—वो । √खु (खुड्) १/ शब्दे (आ) ।
√घु (घुड्) १/ शब्दे (आ) ।
गवते (निघ २/१४)
गतिकर्मा ।

क—गौड-, गोड-, गौडर्ष-, गु- = शब्दे । लिथु — *गौडदिर्षेति । पु च स्त्रो—गौर्वोरिति—जू पाकर्नीः ।

ग—विश्वासु क्षासु जोगुवे-ऋ ५, ६४, २, जोगुवान्-१, ६१, १४ ।

+√गु ६/१२५ पुरीषोत्सर्गे (प) मै √गुध् ६/९० पुरीषोत्सर्गे
क्षी-च काट्×, श मै-सा जै कात शा हे । (प) च ।

ग—गुदम्-मनु ८,२२८ । उभयथा साध्यम्-√गुद् १/२३ इत्यतः,
√गु इत्यतश्च ।

√+गुज् (गुज) १/२०० अव्यक्ते शब्दे (प) <√गुञ् (गुजि) अव्यक्ते
मै श च कात× अनिदिदित्येके-क्षी शब्दे (प) ।
क्षी सा-जै-शा हे । √गु (गुङ्) १/ अव्यक्ते
शब्दे—काट् । शब्दे (आ) ।
कूजने—वो । कूज् (कूज) १/ अव्यक्ते
शब्दे (आ) ।
√कुच् (कुच) १/१८१ शब्दे
तारे (प) ।
√कुञ्ज् (कुञ्ज) १/७४०
अव्यक्ते शब्दे (प) काट् ।

स्पष्टो विकास √गु>√गुज्>√गुञ्ज् ।

+√गुज् (गुज) ६/८९ शब्दे (प)
श क्षी मै सा च-जै काट्- पूर्ववत् ।
कात शा हे ।
ध्वनौ—वो ।

√कु>√कुच्>√कुञ्ज्>√कूज्,√कु>√गु>√गुज्>√गुञ्ज्
इति व्युत्पत्तिः ।

√गुञ्ज् (गुजि) १/२०० अव्यक्ते शब्दे (प)
श× क्षी-मै-सा-च-जै-कात-शा हे । पूर्वद्वयवत् ।
शब्दे—काट् ।
कूजने—वो ।

क—गज्—=अनुकरणे, उपहासे, आक्षेपे । गजो-स्, —जू पौकर्णी ।

ग—गुञ्जन्-ऋतु ६,१४, गीतगो २,१ । मञ्जुगुञ्जत्समीर०-शान्तिश
१,१७ । गुञ्जा-सुश्रु १,३२,१७, वृ स ८०,८ ।

घ—√गुज् (अक)=भ्रमरादिरवे, (२) सिंहादिगर्जने । गुजति-महा ।

छ—√गुजना=भ्रमरादिरवे ।

छ—√गुजना = भ्रमरादिरवे ।

+√गुड् (गुड) ६/९० श	रक्षायाम् (प) क्षी मै सा-च-काकृ कात शा-हे । रक्षणे—जै । रक्षे व्याघाते च—बो ।	√कुण्ठ् (कुठि) १०/ रक्षणे (प) सा । √कुण्ड् (कुडि) १०/ रक्षणे (प) इत्येके—क्षी । √गुड् १/१५३ माधुर्ये (प) काकृ । √गुण्ड् (गुडि) १०/ रक्षणे (प) । √गूड् १/१८६b निवासे (प) काकृ । √जुल् १०/८७ रक्षणे (प) काकृ ।
--------------------------	---	---

ग—कार्णायसमया गुडा'-मभार ७,९२१२, सभुण्डयश्मगुडका (पुरी)-
३,६४३, शतघ्नयोऽथ गुडा गदा -७,९२१३, (गडति = रक्षति-अनयेति) ।

घ—गुळ = वर्तुलीकरणे-दीघ १,५४ = मिलिन्दपट्ट ३,९५ ।

ङ—√गुड (सक) = कवचादिभिर्हस्तिन सज्जायाम्, (२) युद्धार्थं तत्पर-
तायाम्, सज्जायाम् । गुडह-सुपा २८८ ।

छ—गौडा (< गुडा -मभार ७,९२१२)-बु ख = यष्टिविशेष ।

√गुड् (गुड) ६/१०३ मै-सा-श-च-जै-काकृ- कात-शा X	प्रतीघाते (प) क्षी हे । व्याघाते—बो ।	>√घुट् (घुट) प्रतीघाते (प) इति दुर्ग-क्षी । √खोड् १/२५१ प्रतिघाते (प) हे । √खोर् १/४१२ प्रतिघाते (प) हे । √कुण्ठ् (कुठि) १/ गतिप्र- तिघाते (प) । √कुण्ड् (कुडि) १/ वैकव्ये (प) । √कुट् (कुट) ६/ कौटिल्ये (प) ।
---	---	--

√कुट् > √कुण्ड् १/३१९ > √कुण्ठ् > √कुण्ड् > √खोड् > √गुड्
> √घुट् इति विकासः ।

+√गुद् (गुद) १/२३ क्रीडायामेव (आ) द्रष्ट √कुर्द् १/२१ ।
 श-च-काकृ कात × क्षी-मै-सा ।
 क्रीडायाम्--शा-हे ।
 जै ?
 खेले-वो ।

ग—गुदा-कृ १०, १६३, ३ । गुदा अन्त्राणि उदरम्-अ वे ९, ७, १६, १०, ९, १६ ।
 उत्सक्थ्या अव गुद धेहि (रेत) -वा स २३, २१ । अवशब्दयतो गुदम्-मनु
 ८, २२८ ।

छ—√गोदना = विलेखने, क्रीडने (गुदगुदाना-हि) ।

+√गुध् (गुध) १/२३ क्रीडायामेव (आ) <√गुद् (गुद) क्रीडायामेव (आ) ।
 मै-सा-श-च काकृ कात- इत्येके-क्षी ।
 शा × क्रीडायाम्--हे । शेष पूर्ववत् ।
 क्रीडे-वो ।

स्पष्ट√गुद् धातोर्विकास (भेद) प्रदेशविशेषे ।

+√गुध् (गुध) ४/१२ परिवेष्टने (प) गध्यति मिश्रीभावकर्मा-
 श क्षी-मै सा-जै काकृ कात- निरु ५, १५, ५ ।
 शा-हे । √गुद् (गुद) १/ क्रीडायामेव (आ) ।
 वेष्टने-च । √गुध् (गुध) १/ क्रीडायामेव (आ) ।
 वेष्टे-वो । √गुध् ६/९२ पुरीषोत्सर्गे (प) च ।

छ—√गूधना = गोधूमचूर्णादिमर्दने (वेष्टने) [स्वयम्भूरनुस्वार] ।

+√गुध् (गुध) ९/४५ रोषे (प) √क्रुध् (क्रुध) ४/ क्रोधे (प) ।
 क्षी-मै सा च-जै-काकृ कात शा हे ।
 रुषि-वो । √गुध् (गुध) ४/ परिवेष्टने (प) ।

क्रुध् > √गुध् । √गुध् ४/१२ धातुनाऽस्य पूर्णतः सम्बन्ध । क्रोधे सति वेष्टनमूर्धनादिक सपद्यत एव ।

✓गुप् (गुप्) १/३९३ श	रक्षणे (प) क्षी मै-सा च जै काकृ कात- शा हे । रक्षे—वो ।	✓गुप् (गुप्) १/ गोपने (आ) । ✓गुप् (गुप्) ४/ व्याकु- लत्वे (प) । ✓गुप् (गुप्) १०/ भासार्थ (प) । ✓कुप् (कुप्) १०/ भासार्थ (प) ।
-------------------------	--	--

ग—जुगुप् (द्वादशस्य ऋत नर)—ऋ ७, १०३, ९ । शौ १९, २७, ९ । गोपा-
यति—ऐब्रा ७, २२ । जुगुप्सेत्—मभार १२, १३१, ८ = पालयितुमिच्छेत् (नील) ।

घ—गोपेथ—धम्मपद ३१५ ।

ङ—✓गोव (सक) = (१) रक्षणे, (२) आच्छादने । गोवइ, गोवेइ—सुपा
३४६, महा ।

छ—✓गोपना[†] } = (गोपनम्) अप्रकाशने (आच्छादने) ।
छ—✓गोना

+✓गुप् (गुप्) १/९५५ श ×	गोपने (आ) क्षी च-शा । गोपनकुत्सनयो— मै सा-काकृ-कात-हे । गुप्त्रौ—जै । गोपनकुत्सयो—वो ।	✓गुप् (गुप्) ४/ व्याकु- लत्वे (प) ।
----------------------------	---	--

ग—विजुगुप्सते (विचिकित्सति—शब्रा १४, ७, २, १८)—बृहदारण्यको
४, ४, १५ । जुगुप्सेत्—छान्दो ५, १०, ८, नाप ५, ७ ।

ङ—✓जुउच्छ (सक) = निन्दायाम्, घृणायाम् । जुउच्छइ—से ५, ५ ।

+✓गुप् (गुप्) ४/१२१ श	व्याकुलत्वे (प) क्षी मै-सा-च जै काकृ- कात शा हे वो । व्याकुलत्वे च—जै । चकारो मुद्रणदोषदुष्ट ।	✓कुप् (कुप्) ४/ क्रोधे (प) । द्रष्ट ✓गुप् १/३९३ ।
--------------------------	--	--

ङ—✓गुप्प (अकृ) = व्याकुलत्वे । वक्त्र-गुप्पत, गुप्पमाण-कुमा ६, १०२,
कप्प, औप ।

✓गुफ् (गुफ) ६/३८ ग्रन्थे (प) ।   ✓गुम्फ् (गुम्फ) ६/ग्रन्थे (प) ।
 श   क्षी मै-सा-च काक्-   ✓ग्रथ् १/३३१ कौटिल्ये
 कात शा-हे वो ।   (आ) च ।
 ग्रन्थने—जै-शा हे ।

ग—गुफिनाश्ररणयो पुनर्विस्तृता (दृग्भक्तय)-धूर्तस ६६, ९ ।

ङ—✓गुहना † (सक) = ग्रन्थने ।

वस्तुतोऽय धातु -“पुराणवद् व्रततेरिव गुष्पितम्”—ऋ ८, ४०, ६, ✓गुष्प्
 इत्यस्य विकासरूप ।

✓गुम्फ् (गुम्फ) ६/३९ ग्रन्थे (प)   ✓गुफ् (गुफ) ६/ ग्रन्थे (प) ।
 श   क्षी-मै-सा-च काक्-   ✓ग्रथ् (ग्रथि) १/ कौटिल्ये
 कात वो ।   (आ) ।
 ग्रन्थने—जै शा-हे ।   ✓ग्रन्थ् (ग्रन्थ) ९/ सन्दर्भे (प) ।
    ✓गुम्भित -सार २४४ १७ ।

ग—निगुम्फनिर्झर०-शिवताण्ड १३ ।

ङ—✓गुफ (सक) = ग्रन्थने । वक्-गुफत-कुमा ।

ङ—✓गुम्ह (सक) = ग्रन्थने, रचनायाम् । गुम्हदु-शौ , स्वप्न ५३ ।

✓गूर् (गुरी) ६/११५ उद्यमे (आ)   ✓गृ ६/ निगरणे (प) ।
 श   क्षी च-काक् कात-हे-वो ।   ✓गूर् (गुरी) १०/ उद्यमे
    उद्यमने—मै सा जै शा ।   (आ) ।
    ✓गूर् (गुरी) ४/ हिंसा-
    वयोहान्यो (आ) ।

क—गुर् = प्रशसायाम्, स्तुतौ-वा पौकनी ।

ग—गुरस्व च-ऋ ३, ५२, २ । नापगुरेत न निहन्यात्-तै २, ६, १०, २ ।

आत्मानमागुरते-तैत्रा १, ४, ७, ७१ ।

✓गुर्द (गुर्द) १/२२ क्रीडायामेव (आ)   > ✓खुर्द (खुर्द) क्रीडाया-
 मै श ×   क्षी-सा-काक् कात ।   मेव (आ) इति दौर्गा
    क्रीडायाम्—च जै-शा-हे ।   —क्षी ।
    कूर्दे—वो ।   द्रष्ट ✓कुर्द १/२१
    अत्यन्तन्दे ?—हि ।

ग—अगूर्दत्, अगूर्दन्-जै १९१ । गूर्द-तात्रा १३, १२, ४, जैआ १, ४४९ ।

गूर्दम्-तात्रा ३०, ३ । लौकिके सस्कृते जात. स्यादात्मनेपदी ।

+√गृ (गूरी) ४/४४	च=हिसावयोहान्यो (आ)	<√घृ (घूरी) हिसावयो
श	इति दुर्ग—क्षी ।	हान्यो (आ) ।
	क्षी ।	√गृ (गूरी) ६/ उद्यमे
हिसागयो—मै-सा ।		(प) ।
हिसायाम्—च-काकृ कात ।		√गुर्व् (गुर्वी) १/
गतिहिसयो—जै-शा ।		उद्यमे (प) ।
गतो हिंसाया च—हे ।		√जृ (जृष) ४/ वयोहानौ
वधे गत्याम्—वो ।		(प) ।

√जृ ४/ >√गृ (गूरी) >घृ (घूरी) इति क्रम । √गृ ६/११५,
√गुर्व १/५७१ इत्येताभ्यामपि गत्यर्थकत्वात् सबद्ध ।

+√गृ १/९२१	सेचने (प)	√गल् १/ स्त्रवणेऽपि (प) ।
श×	क्षी मै सा च-जै काकृ	√घृ १/ सेचने (प) ।
	कात-शा हे ।	√घृ ३/ क्षरणदीप्त्यो (प) ।
	सेके—वो ।	√घृ १०/स्त्रावणे (प) ।

छ—√गराना# = निश्च्योतने, स्त्रावणे ।

[√गारना-(>गालनम्) = निष्पीडने, (२) #बहिष्कारे, त्यागे, अपनये ।

गरगरा = गण्डूषक्रिया (सेचनम्) । धातुरय शब्दानुकृति । यत्र 'गर'
इत्यभूत् शब्दो भवति निश्च्योतनगण्डूषक्रियादौ तत्रैवैष प्रयुज्यते ।

+√गृज् (गृज) १/२४५	शब्दार्थ (प)	√गज् (गज) १/ शब्दार्थ
श कात×	क्षी-मै सा-च ।	(प) ।
	शब्दे—जै काकृ-शा हे ।	√गज् (गर्ज) १/ शब्दे
	ध्वनौ—वो ।	(प)-द्रष्ट १
		√गञ्ज् (गजि) १/ शब्दार्थ
		(प) ।
		गृञ्ज् (गृजि) १/ शब्दार्थ
		(प) ।

ग—जीमूत इव गर्जति—वा रा ५,५,२४ ।

√गर्ज् १/२२१, √गृज् धात्वो रूपाणा लिट् लृकारस्य तिप्सिन्मिन्मिन्न-
प्रत्ययेषु परेषु भेदो जायते—√गृज्-जगृजतु, जगृजु, √गर्ज्-जगर्जतु, जगर्जु । आशी-

लिङि तु सुस्पष्टो भेदः कात्स्न्येन । परमिमानि रूपाणि यथागवेषित साहित्ये नावाप्तानि मया । अन्यत्र लकारेषु तु गर्जवज्जानीयोऽयम् इति द्वावेव धातू मिथः सक्रान्तौ ।

+√गृञ् (गृजि) १/२४६ शब्दार्थः (प) पूर्ववत् ।
 श× क्षी-मै-सा-च-कात् ।
 शब्दे—जै-काकृ-शा-हे ।
 ध्वनौ—वो ।

क—* गेल्-ज्—-वा पौर्कनी ।

ग—गृञ्जन०-सुश्रु २,५१९,४ । गृञ्जनक-मभार १३,४३६४ ।

√गृध् (गृधु) ४/१३३ अभिकाङ्क्षायाम् (प) √ग ६/ निगरणे (प) ।
 श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ √गृ ९/ शब्दे (प) ।
 कान-शा-हे । √गर्ध् (गर्ध) १०/ अभि-
 लिप्से—वो । काङ्क्षायाम् (प) ।

क—घल्=काङ्क्षायाम् । सर्बि, च स्ल्लो बलदेति । सेर्बो-क्रोटि जुद्जेति-जू पौर्कनी ।

ग—अगृधत्-ऋ १०,३४,४ । गृध्यन्ति-शत्रा ३,३,३,२२ । गृध्यत-मभार १४,१३,२ =सक्तस्य (नाल) ।

घ—गिज्जित (कर्मणि)—थेरगाथा २,१५२ ।

ङ—√गिज्ज (अक) =आसक्तो, लाम्पट्ये । गिज्जह-गाया १,८ ।

छ—√गीधना=काङ्क्षायाम्, आसक्तौ, लाम्पट्ये । एकदाऽनुभूय सदा तत्काङ्क्षणे ।

+√गृह् (गृह्) १/६४२ ग्रहणे (आ) इति चन्द्र < √ग्लह् (ग्लह्) ग्रहणे
 श-जै-काकृ-कात्-शा-दुर्गौ—क्षी (आ) ।
 वो× क्षी-मै-सा-च-हे । √ग्रिह् (ग्रिह्) १/ ग्रहणे
 (आ) क्वचित् कोशे-सा ।
 √ग्रह् (ग्रह्) ९/उपादाने (उ) ।
 √ग्रह् १/ग्रहणे (आ) वो ।
 √गर्ह् (गर्ह्) १/कुत्सने (आ) ।

गर्हते (द्र √गर्ह् १/६२९) इत्यादिरूपाणि तूपलभ्यन्ते, परन्तु तानि कुत्सना-र्थकानि ।

√गृ ६/१२९

श×

निगरणे (प)

क्षी मै सा-च जै-काकृ कात- द्रष्ट √गल् १/५४५ ।

शा हे-वो ।

√गृ, √गिर्, √गिल् —हि ।

क—गुर्एर-गुर्एरू=निगरणे । अमें-कैर् । अल्वे न्गर्ने । लिथु गेर्ति, प्रियति ।

ख—जरैति=गिरति—जू पाकर्नी ।

ग—जगार-ऋ १०, २७, १३ । गिरति-काठ २३, ६ । यद् गिरामि सगिरामि-
शौ ६, १३५, ३ । गिलति, गिल्गन्ति-गुह्यकाल्युप २६ । गिरति-मभार ५, ४६, १३=
उपसहरति (नील) ।

घ—मा राहु गिली-सयुत्त १, ५१ ।

ङ—√गिल् (सक)=गिलने, भक्षणे । सकृ-गिल्गुण-नाट ।

छ—√गिल्ना=गिलने, दन्तसाहाय्यमन्तरा भक्षणे ।

ज—गेरना=पातने, (२) उदेलने (> उडेलना-हि) ।

√गृ ९/२७

श×

शब्दे (प)

√गुर् (गुरी) उद्यमे (आ) ।

क्षी-मै सा-च जै-काकृ- √गृ ६/ निगरणे (प) ।

कात-शा-हे-वो ।

√गृज् (गृज) १/ शब्दार्थ
(प) ।

क—गुर्एर (५)=स्तुतौ-जू पौकर्नी, वा पौकर्नी ।

ग—गृणीते-ऋ १, ७९, ११ । अनु गृणाति-१, १४७, २ । गृणन्ति-खि ३, ६, १ ।
गृणाति ह वा एतद्धोता यच्छसति-शब्रा ४, ३, २, १ । गृणन्ति-मभार १२, ४७, २६=
ध्यायन्ति (नील) , यशस्तिल , २ आ , १४९=जानन्ति ।

+√गेप् (गेष्ट) १/३६५

श×

च=कम्पने, गतौ (आ) √केप् (केष्ट)^१ १/च=कम्प-
सूत्रविभागात्-क्षी । ने, गतौ (आ) ।

क्षी-सा ।

√कम्प् (कपि) १/ चलने
कम्पने—मै च । (आ) ।

चलने—जै कात-शा-हे । √खेप् १/१४३ चलने (आ)
केप्वत् (=गत्या जै, ९३० शा ।

चाले)—वो ।

√ग्लेप् (ग्लेष्ट) १/ च=
कम्पने, गतौ (आ) ।

√ग्लेप् (ग्लेष्ट) १/ दैन्ये
(आ) ।

√कम्प् > √केप् > √गेप् > √ग्लेप् इति व्युत्पत्ति ।

छ—√घेपना=निधुवने, (२) हस्तपादेन सम्मर्द्य मिश्रणे ।

+√गेप् (गेष्ट) १/३६९ च=दैन्ये (आ) मै ।

क्षी सा श च-जै-काक्- मै ।

पूर्ववत् ।

कात-शा हे-वो ×

√कम्प् > √केप् > √गेप् > √ग्लेप् इत्यत्र परम्परया कम्पनार्थकत्वाद् दीनतया दैन्यार्थो जात । भयेऽपि सति भवति कम्पनम् ।

+√गेव (गेष्ट) १/५००

क्षी-श ×

सेचने (आ) मै ।

मै सा-काक्-कात ।

सेवने—च-जै शा हे ।

सेवे—वो ।

एव् (एष्ट) १/ सेवने (आ)

क्+√एव=√केव् ।

प्रेव् १/५०४g सेचने (आ)

काक् ।

√ग्लेव् (ग्लेष्ट) १/ सेचने
(आ) मै ।

√ष्ट १/ सेचने (प) ।

√वेव् १/५०४f सेचने (आ)

काक् ।

द्रष्ट √खेव् १/५०० ।

√+√गेष् (गेष्ट) १/६०९ अन्विच्छायाम् (आ)

मै श-च काक्-

कात ×

क्षी-सा जै-शा हे ।

अन्वेषे—वो ।

√इष् (इष्ट) ४/ गतौ (प) ।

√इष् (इष्टु) ६/ इच्छायाम्
(प) ।

√एष् (एष्ट) १/ गतौ (प)

ग्+√एष्=√गेष् ।

गव्+√एष्=√गवेष्

(गवेष्) १०/ मार्गणे (प) ।

√ग्ल्+√एष् √ग्लेष् १/

अन्विच्छायाम् (आ) ।

अन्विच्छा

=गवेषणा—क्षी ।

√गै १/९०२

श

शब्दे (प)

क्षी मै-सा च-जै काक्-

कात शा हे ।

√कै १/ शब्दे (प) ।

√गा ३/ स्तुतौ च च्छन्दसि
(प) ।

गाने—वो ।

गायति—निघ ३/१४-

✓गा ४/

गाने—ह्वि ।

अर्चतिकर्मा ।

क—गे (इ)- गो (इ)- = गाने । पु रसन् गजि, गकति । लेट्टिश्-ग्यस्ति, व्यस्ति—जू पौकनी ।

ग—गायति—ऋ १०, ७१, ११, काठ १४, ७ । गायते—मै १, ६, ७ । आ गासि—ऋ ८, २७, २ । गान्ति—मभार ३, १५८५० ।

घ—गायिस्सति—विनय २, १०८ ।

ङ—✓गा

ङ—✓गाअ

} (सक) = गाने, आलापे, (२) वर्णने, (३) श्लाघायाम् ।

वक्त्रु—गत, गाअत, गायमाण—गा ५४६, पि ४७९, पउम ६४, २४ । कवक्त्रु—गिज्जत—गउड, गा ६४२, सुपा २१ ।

छ—✓गाना = सालापे ध्वनौ, (२) मधुरध्वनौ, (३) कथने, वर्णने ।

✓गोष्ट् (गोष्ट) १/२५५ सघाते (आ) गो+✓स्त्यै १/ वेष्टने (प) =
श × क्षी मै सा-च-जै गो+स्त = ✓गोष्ट ।

('च'—तरङ्गिण्या लीबिश- काकृ कात-शा-हे-वो । ✓(पु) स्त (पुस्त) १०/
सस्करणे मुद्रणदोष) सघाते (प) ।

काकृ—✓योष्ट् [योष्ट] ✓(मु) स्त (मुस्त) १०/
लैपिकी त्रुटि । 'गोष्ट' सघाते (प) ।

इति भाव्यम् । ✓(लो) ष्ट् (लोष्ट) १/
सघाते (आ) ।

अय धातु 'गोष्ट'—(गावो गोष्टे असदन्—ऋ १, १९१, ४) शब्दान्निष्पन्नो
भाति । प्रत्यक्ष तु 'गोष्ट' इत्यत्र 'गो'+स्थ इति विभागः । अत्र च गो+'स्त' इति ।
अय 'स्त' अनेकत्र धातुषु सङ्घातार्थेषु पर्यन्ते तिष्ठति । यथा—✓(पु) स्त (पुस्त),
✓(मु) स्त (मुस्त), ✓(यो) ष्ट् (योष्ट), ✓(लो) ष्ट् (लोष्ट) प्रभृति ।

छ—✓गोट (< गोष्ट), > गोट = शाटिकादिप्रान्तलग्न चारुवसनम्, तूर्प ।

छ—✓गोठना = वेष्टने ।

[+] ✓ग्रन्थ् (ग्रथि) १/३५ कौटिल्ये (आ)

श-च ×

क्षी मै सा-जै काकृ

कात शा हे ।

जैह्वये—वो ।

✓ग्रथ् १/१३१ कौटिल्ये
(आ) च ।

✓ग्रथ् १०/३२८ बन्धने (प)
जै, २४६ शा ।

✓गोड् १/१५४ बन्धने
(प) काकृ ।

कौटिल्यम् = शाठ्य वक्रता वा—सा ३६ ।

घ—गन्थति-सयुत्त १,२१४=सुत्तनिपात १८५।

ङ—√गथ (सक)=ग्रन्थने। गथइ-पि २३३।

ड—√गह (सक)=ग्रन्थने। गहेति-सूअनि १४०।

√ग्रन्थ् (ग्रन्थ) १/४१ सन्दर्भे (प)

पूर्ववत्।

श

क्षी मै सा च-जै काकृ

कात शा हे।

दर्भे—वो।

क—ग्र-एत् (ह)- अनुनासिक —स √ग्रन्थ्-जू पॉकनीं।

ग—ग्रथ्नाति-मै ३,८,७, तैत्रा ३,३,३,४।

ङ—गुत्थ (<ग्रथित०)-स ३०३, प्राप, गा ६३, कप्पू।

√ग्रस् (ग्रसु) १/६२३ अदने (आ)

श×

क्षी मै सा च-जै काकृ

कात शा हे।

भक्षे—वो।

√ग्लस् (ग्लसु) १/ अदने

(आ)।

√ग्रह् (ग्रहू) १/ ग्रहणे

(आ) वो।

√ग्लह् (ग्लहू) १/ ग्रहणे

(आ)।

√घस् (घस्ल १/ अदने

(प) इति केचित्-क्षी।

क—ग्रस्-० ग्रोस्-, ग्रोस्=भक्षणे-जू पॉकनीं।

ग—ग्रसेताम्-ऋ ३,३५,३। अग्रसत-तै ३,४,३,१, मै १,५,१२, ग्रसमान -
गी ११,३०।

घ—घसति-जातक ३,२१०।

ङ—√गस=भक्षणे। वक्-गसत-उप ३२० टी, गसण (ग्रसनम्)-स ३५७।

छ—√ग्रसना=भक्षणे, (२) दाढ्येन ग्रहणे।

छ—√गिरासना † * = दाढ्येन ग्रहणे।

√ग्रह् (ग्रह) १/६१

श (जै-गृह्ज्)

उपादाने (उ)

क्षी मै-सा च-जै काकृ कात

शा हे।

आदाने—वो।

√गर्भो गुभेर्गुणायर्थे—निरु

१०/२३/१

√गृह् (गृहू) १/ ग्रहणे (आ)

चन्द्रदुर्गौ-क्षी।

√ग्रस् (ग्रस) १०/ ग्रहणे
(प)।

द्रष्ट √ग्रस् १/६३२।

क—घ्रम्, घ्रभ्, धातुविस्तार—घ्रभा=ग्रहणे। तु—घ्रइम्-इत्यापि। पु च
स्ला प्रेति, ग्रबिति, लिथु ग्रबोति, सेबो-क्रोडि ग्रबिति, बोहे ह्विति।

ख—अवे—गुरुन्नाइति, गुडयेइति, पु पर्सि गर्बायैति, [न पर्सि प्रिप्त
($\leq$ स गृभीत०—ऐत्रा २,१)]—जू पौकर्नी।

ग—गृणते—ऋ ९,८६,४३। गृहते—मुण्डको १,१,७। गृणामि—मण्डलब्राह्मणो
१,२, १६। गृहामि—वरा २,३५, २ सन्या १७ ५। गृह्णाति—बृ २,१,१७।

घ—गण्हाति—जातक १,१५९=परामर्शे, विचारविमर्शे।

ङ—√गिण्ह (सक)=आदाने, (२) ज्ञाने। गिण्हइ—कप्प, वक्तु—गिण्हत—
सुपा ६१९, णाया १,१।

ञ—√गह (सक)=आदाने, (२) ज्ञाने। गहेइ—सण।

छ—√गहना—($\leq$ गहण $\leq$ ग्रहणम्)=धारणे, ग्रहणे।

+ √ग्रिह् (ग्रिहू) १/६४१ ग्रहणे (आ) कचित् कोशे— $\leq$ √गृह् (गृहू) ग्रहणे
क्षी मै श च-जै-काक् सा। (आ)।

कात शा-हे बो× सा। तदनार्थ—सा।

सायण कस्यचन धातुपाठस्य मतमुद्धरति, निराकरोति च तत्।

+ √ग्रुच् (ग्रुचु) १/१९४ स्तेयकरणे (प)
श× क्षी मै-सा-जै-काक्

द्रष्ट √कुज् १/१९६, √खुज्
१/१९७।

कात शा।

स्तेये—च-हे।

गतौ चौर्ये च—बो।

√कुच् १/५०० काक् $\leq$ √कुज् १/१९६ $\leq$ √खुच् १/५०१ काक् $\leq$ √गुज्
१/५०० काक् $\leq$ √ग्रुच् $\leq$ √ग्लुच् इति परम्परा।

+ √ग्लस् (ग्लसु) १/६२४ अदने (आ)
श× क्षी मै सा च-जै काक् कात-

द्रष्ट √ग्रस् १/६२३।

शा-हे।

भक्षे-बो।

✓प्रस् १/६२३ अयमेव धातू रलयोर्भेदेन भेद प्राप्त । अमरकोश (३, २, ६०) विहाय क्वापि नोल्लेख ।

✓ग्लह् (ग्लहू) १/६४२ ग्रहणे (आ)

श च काकृ कात × क्षी मै सा-जै शा हे ।

द्रष्ट ✓ग्रह् ९/६१ ।

आदाने—वो ।

द्यूते—हि ।

ग—ग्लहनम्-शौ ७, ११४, ५, (७, १०९, ५) । दुर्योधनो ग्लहते पाण्डवेन-मभार २, २११५, तत्रैषा ग्लहमानाना ध्रुवौ जयपराजयौ-८, ४४०४, ७, ५३२८, कितवोऽग्लही-प्यत्-२, २३९७, (२, ६७, १९), ग्लहते-७, १५१, १०=पातयति (नील) ।

+✓ग्लच् (ग्लचु) १/१९५ स्तेयकरणे (प)

श ×

क्षी मै-सा-जै काकृ कात शा । द्रष्ट ✓ग्लच् १/१९४ ।

स्तेये—च हे ।

गतौ चौर्ये च—वो ।

द्रष्ट ✓ग्लच् १/१९४ ।

ग—ग्लचुकायनि० (पा अ ४/१ १६०) । न्यग्लचत्-मभाष्ये ३, १, ५८ ३/५, न्यग्लोचीत्-३, १, ५८ ४/६ ।

+✓ग्लञ्च (ग्लन्चु) १/१९८ गतौ (प)

सा-श-जै काकृ शा ×

क्षी-मै-च कात हे वो ।

✓ग्लच् १/गतौ चौर्ये (प) वो ।

✓ग्लञ्च (ग्लन्च) १/१९९ सा ।

✓ग्लच् १/ गतौ चौर्ये (प)

वो ।

द्रष्ट ✓कुञ्, १/१९६,

✓ग्लच् १/१९४ ।

ग—न्यग्लञ्चीत्-मभाष्ये-३ १, ५८ ५ ।

+✓ग्लेप् (ग्लेपृ) १/३६२ दैन्ये (आ) ।

श ×

क्षी-मै-सा-च-जै-कात-

द्रष्ट ✓ग्लेप् १/३६५,

१/३६९ ।

शा-वो ।

✓ग्लै १/८८८ हर्षक्षये (प) ।

चलने दैन्ये च—हे ।

✓ग्लै + ✓पा २/रक्षणे (प) ।

दैन्ये, केप्वत् (=सुतौ

✓ग्लैप् > ✓ग्लेप् ।

गतौ [च])—वो ।

काकृ-✓ग्लैप् (ग्लैपृ) दैन्ये—काकृ ।

द्रष्ट-√गेप् १/३६९, √ग्लै > √ग्लेप् > √ग्लेप ।

+√ग्लेप् (ग्लेष्ट) १/३६६ च=कम्पने (आ) ।

क्षी-मै-सा-च ।

गतो—क्षी सा-काक् हे- द्रष्ट √गेप् (गेष्ट) १ ३६५

वो । (आ) ।

चलने—जै-काक्-कात-

शा हे ।

केप्वत् (=गत्या चाले)—

वो ।

द्रष्ट √गेप् (गेष्ट) १/३६५ ।

+√ग्लेप् (ग्लेष्ट) १/५०३ सेवने (आ)

श×

क्षी-च-जै शा-हे ।

सेचने—मै सा-

काक् कात ।

सेवे--वो ।

द्र √खेव् १/५०२, √गेव्

१/५०२

द्र √खेव् १/५०२, √क्लेव् १/५०१

+√ग्लेप् (ग्लेष्ट) १/६१४ अन्विच्छायाम् (आ) मै ।

क्षी-श-जै-शा हे ।

अन्वेषे—वो ।

द्रष्ट √गेष् १/६०९ ।

√ग्लै १/८८८

श

हर्षक्षये (प) ।

क्षी-मै-सा च-जै काक्-

कात-शा हे ।

क्लमे—वो ।

ह्रि ।

√क्लम् (क्लमु) ४ ग्लानौ

(प) ।

√ग्लौ १/३२५ हर्षे (प)

काक् ।

२/४/

ग्लास्नावनुवमाञ्च १/१८३ √ एषामनुपसर्गाद्वा मित्त्वम् ।

श-जै शा हे वो×

क—गुर्ऐल्-, गुर्ऐले(इ)—=स्रवणे, योगे । क्लान्तौ-वा पौकनी ।

ग—अवग्लापयन्ति-ऋ १,१६४,१० । ग्लायाम-शब्दा ९,५,१,६४ । ग्लायति-
नारदपरिव्राजकोप ३,३८, महा २,४३ । ग्लायति-मभार १३,१५८,१२=ग्लायति
(नील) ।

+√घष् (घषि) १/६४३	करणे (आ) इति चन्द्र — <√घस्
मै सा श च काकृ कात-	क्षी ।
शा ×	क्षी हे ।
(बा ग प सायणमते	क्षतौ—जै ।
पठितवान्) ।	क्षरे—वो ।
	√घष् (घष) १/ कान्ति
	करणे (आ) सा ।
	√घस् (घस) १/ कान्ति
	करणे (आ) सा ।
	√कम् (कमु) १/ कान्तो
	(आ) √कम् + स =
	√कस् ।
	√कश् १/३७० दीप्तौ
	(प) काकृ ।
	√घिष् (घिषि) १/ कान्ति
	करणे (आ) सा ।
	घुष् (घुषि) १/ करणे
	(आ) ।
	√धूष् (धूष) १/ कान्ति
	करणे (आ) ।

अय कैश्चिन्न मन्यते—दुर्गादास ।

√कम् + स = √कस् > √कश् > √घस् > √घस् > √घष् ।

+√घस् (घसि) १/६४३	करणे (आ) ।	√घुष् (घुषि) करणे (आ)
मै-सा-श च जै काकृ	क्षी शा हे ।	इति दुर्ग —क्षी ।
कात ×	क्षरणे—वो ।	शेष पूर्ववत् ।
(बा ग प सायणमते		
पठितवान्) ।		

अय कैश्चिन्न मन्यते—दुर्गादास ।

+√घग्घ् (घग्घ) १/१५८	हसने (प) ।	>√गग्घ् (गग्घ) हसने (प)
मै सा-श-जै काकृ शा ×	क्षी च कात हे-वो ।	इत्येके—क्षी ।
		दृष्ट √गग्घ् १/१५८ ।

दृष्ट √गग्घ् १/१५८ ।

ङ—घग्घर = चण्डातकम्, स्त्रीपरिधानम्—दे. २, १०७ ।

छ—घघरी = लघुचण्डातकम् ।

छ—घाघ = गौडाभिजनानामनुभवशीलानां चतुराणां सज्जा, कृषिवर्षर्त्वाद्यां श्रित्य लोकोक्तीनां रचयितारः, (२) प्रौढः, (३) ऐन्द्रजालिकः । एते हसन्ति हासयन्ति च ।

+√घघ् (घघ) १/१५७ हसने (प) मै ।
क्षी श च-जै काकृ कात मै-सा ।
शा हे वो ×

द्रष्ट √गघ् १/१५८ ।

छ—घाघ । द्र पूर्ववर्ती धातु ।

√घट् (घट) १/७५५ चेष्टायाम् (आ) ।
श क्षी-मै सा च-जै काकृ
कात शा हे ।
चेष्टे—वो ।

√कट् (कटी) १/ गतो
(प) ।

√खट् (खट) १/ काङ्क्षायाम् (प) ।

√गघ् (अभिराङ्गायाम्)—
ऋ ४, ३८, ५ ।

√घट् (घट) १०/ हन्यर्थ
(प) ।

√घट् (घट) १०/ सघाते
(प) ।

ग—घटते-१ योत ६६ ।

घ—घटति-मञ्जिम १, ८६, सयुक्त १२६७ । (तुल √ग्रन्थ धा) ।

ङ—घड=चेष्टायाम्, (२) रचनायाम्, (३) परिश्रमे, (४) साङ्गत्ये ।

वकृ-घडत, घडमाण-से १, ५, निचू १ ।

छ—√घटना=घटनायाम्, (२) साङ्गत्ये ।

छ—√घडना = रचनायाम् ।

छ—गडना = रचनायाम् ।

√घट् (घट्ट) १/७५७ चलने (आ) ।
श × क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-
कात-शा हे ।
चाले—वो ।

√घट् (घट) १/७५५ चष्टा-
याम् (आ) ।

√घट्ट् (घट्ट) १/१००
खण्डने (म) काकृ ।

√घृष्+त=घृष्ट ।

√घुट् १/४३१ चलने (आ)
काकृ ।

ङ—घट्ट=१-स्पर्शे, २-हलचालने, ३-सघर्षे, ४-आहतौ-घट्टइ-सुपा ११६ ।

+√घण् (घण) ८/७ दीप्तौ (ड) इति शिव- <√घृण् (घृणु) दीप्तौ (ड) ।
क्षी-मै-श-च-जै काकृ- स्वामी—सा ।
कात शा × सा-हे-वो ।

+√घम्ब् (घन्ब) १/४१६	गतौ (प) इति	√कन् (कनी) १/ दीप्ति-
मै-सा-श च-जै-काकृ	कौशिक —क्षी ।	कान्तिगतिषु (प) ।
कात-शा×	(क्षी हे) वो ।	√गम् (गम्लृ) १/ गतौ
		(प) ।
		√कम्ब् १/ गतौ (प) वो ।
		√खम्ब् १/ गतौ (प) वो ।
		√गम्ब् १/ गतौ (प) वो ।

अर्बेत्यादौ रेफस्थाने नकार कौशिको मन्यते—क्षी ।

+√घर्ब् (घर्ब) १/४१६	गतौ (प) ।	√कर्ब् (कर्ब) १/ गतौ
मै सा श च-जै-काकृ	क्षी-(हे) वो ।	(प) ।
कात-शा×		√क्रम् (क्रमु) १/ पाद
		विक्षेपे (प) ।
		√खम्ब् १/ गतौ (प) वो ।
		√गम् (गम्लृ) १/ गतौ
		(प) ।
		√गम्ब् १/ गतौ (प) वो ।
		√घम्ब् १/ गतौ (प) वो ।

√गम् > √गम्ब् > √घम्ब् > √घर्ब् इति व्युत्पत्ति । रेफप्रकारयोर्विनि-
मयनिर्दर्शनम्—√घम्ब् १/४१६ ।

+√घष् (घष) १/६४२	कान्तिकरणे (आ) सा < √घस् (घस) कान्तिकरणे
क्षी-मै-श-च-जै-	सा ।
काकृ-कात-शा-	(आ)
हे वो×	द्र√घष् । स्पष्टो विकास ।

+√घस् (घस) १/६४२	कान्तिकरणे (आ) इति	द्र√घष् । स्पष्टो विकास ।
क्षी-मै श-च-जै काकृ-	स्वामी—सा ।	
कात शा हे वो×		

√घस् (घस्लृ) १/७०७	अदने (ष) इति	√ग्रस् (ग्रसु) १/ अदने
श जै काकृ-कात-शा×	केचित्—क्षी	(आ) ।
	क्षी-मै-सा-च-हे ।	√ग्लस् (ग्लसु) १/ अदने
	भक्षे—वो ।	(आ) ।

अयं न सार्वत्रिकः, “लिट्यन्यतरस्याम्” इत्यदेर्घस्लोदेशविकल्पविधानवैयर्थ्य-
प्रसङ्गात्—सा ७०२ ।

ग—घसत्-ऋ १०,८६,१३ । घासिं जघास (अश्च)-ऋ १,१६२,१४ ।

घ—घसति-जातक ३,२१० ।

छ—√घसना=भक्षणे (ङिगल) ।

+√घिष् (घिषि) १/६४० कान्तिकरणे(आ) इति द्र√घष् । स्पष्टो विकासो
क्षी-मै-शा-च-जै काकृ चन्द्रकाश्यपौ—सा । भ्रान्तिर्वा ।
कात-शा हे वो ।

+√घिण् (घिणि) १/४२७ ग्रहणे (आ) √ग्रस् (ग्रस) १ अदने
श× क्षी-मै सा च जै काकृ (प) ।
कात शा-हे-वो । √ग्रस् (ग्रस) १० ग्रहणे
(प) ।
√ग्रिह् १/ ग्रहणे (आ)
सा ।
√खुण् १/४७७१ ग्रहणे (आ)
(काकृ)
√घुण् १/४७७b ग्रहणे(आ) ।
√ग्रह् ९/ उपादाने (उ) ।
√घृण् (घृणि) १/ ग्रहणे
(आ) ।
√घुण् (घुणि) १/ ग्रहणे
(आ) ।

√ग्रह्—गृह् (आति) > √गिण्ह-सुपा ६१९ > √घृण् > √घिण्,
√घृण् > √घुण् > √घुण् इति क्रम ।

×√घुष् (घुषि) १/९४३ करणे (आ) इति <√घस् (घसि) करणे(आ) ।
दुर्ग-क्षी द्र√घष् । स्पष्टो विकास ।
(यु मी स कान्ति-
करणे) ।
कान्तिकरणे—मै-सा ।
कान्तीकरणे—कात हे ।
धूशे—वो ।

धूशः=कान्तिकृति-दुर्गादा

+√घु (घुब्) १/९३६ शब्दे (आ) √उ १/३३६ d शब्दे (प)
श× क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ काकृ ।

कात शा हे ।
ध्वनौ—जो ।

√कु (कुङ्) १/९३७ शब्दे
(आ) ।

√कू (कूङ्) ६/ शब्दे
(आ) ।

√कव् (कव) १/ शब्दे
(प) ।

√गु (गुङ्) १/ अन्यक्ते
शब्दे (आ) ।

√गु १/९३४ > √घु (घुङ्) इति विकास ।

छ—घुग्धू (घु-घु—शब्दानुकृति) = उल्लू ।

√घुट् (घुट) १/७३७
श×

परिवर्तने (आ)
क्षी मै सा च काकृ कात-
शा हे ।
परिवृत्तौ [च]—जै ।
परिवर्ते—वो ।
परिवर्ते ?—हि ।
शुद्धो धातुर्नास्ति—हि ।

√गुर (गुरी) ६/ उद्यमे
(आ) ।

√घुर (घुर) ६/ भीमार्थ-
शब्दयो (प) ।

√घुट् (घुट) ६/ प्रतीघाते
(प) ।

√घुण् (घुण) १/ भ्रमणे
(आ) ।

√गुट् १/११३ गतौ (प)
काकृ ।

√घुट् १/ चलने (प)
काकृ ।

क—घेल् (तथा घेल्), घेले—ङ्ले, ङ्लो, ङ्लू—वा पौर्कर्त्तौ ।

ग—घोटकानाम्—गरु २३ । राजा तथैव सह शिविकया प्रायादवघोटितया
(=अवगुण्ठितया)—मभार ३, १३१५५ ।

घ—घोटक—जातक ६, ४५२ ।

ङ—√घोट (अक) = भ्रमणे, चक्राकारेण भ्रमणे । घोटङ्—से ५, १० ।

छ—घोलना } = द्रवपदार्थे चूर्णादिमिश्रणाय द्रवस्य परिवर्तने, भ्रमणे ।
छ—घोरना }

अयं शुद्धो धातुर्नास्तीति हिटन्त्युक्तं न सङ्गतम्, प्राकृते हिन्धा च तदुपलम्भात् ।

+√घुट् (घुट) ६/१०३ प्रतीघाते (प) इति <√गुङ् (गुङ्) प्रतीघाते
श×

दुर्ग—क्षी

(प) ।

क्षी मै शा च काकृ
कात-हे ।
प्रतिघाते—जै शा ।
प्रतिहतौ—वा ।

√घुङ् ६/ व्याघाते (प)
वो ।
द्रष्ट०√गुङ् ६/१०३ ।

ङ—√घोल (सक)=घर्षणे, प्रतिघाते, (२) मिश्रणे । विसे २०४४,
से ४,५० ।

छ—√घोटना (<घोटनम् =प्रतिघाते, आपर्तने)=कस्यचन वस्तुन प्रस्त-
गदौ प्रतिघाते, घर्षणे, घट्टने, (२) चूर्णीकरणार्थं घट्टने, प्रतिघाते ।

उ—√घुटना (कर्मणि) ।चूर्णीकरणार्थं घट्टने, प्रतिघाते ।

उ—√घूटना=श्वासावरोधे, प्रतिघात ।

उ—√घुटना }
छ—√घुटना } =श्वासावरोधे, प्रतिघाते ।

+√घुण् (घुण) १/४३०
श ×

भ्रमणे (आ)
क्षी-मै सा च-जै काकृ-
कात शा हे-वो ।

√गुर् (गुरी) ६/ उद्यमे
(आ) ।

√घुर (घुर) भीमार्थं
शब्दयो (प) ।

√घुट् (घुट) परिवर्तने
(आ) ।

√गोण् १/२१३ गतौ (प)
काकृ ।

√घोण् १/२१३ गतौ (प) ।

ग—घोणा-मभार १,१५६,३३, सुश्रु शरीरस्थाने पञ्चमाध्याये, अश्ववै
द्यके २,७ ।

ङ—√घोल (अक)=भ्रमणे । वकृ-घोलत-कप्प , गा ३७१, कुमा ।

+√घुण् (घुण) ६/५८ भ्रमणे (प)
श क्षी मै-सा च-जै-काकृ
कात शा-हे-वो ।

पूर्ववत् ।

ग—घुणस्य(=कीटविशेषस्य)-पै ५,२०,६ । घुणदग्ध०-षत्रा ४,४ । घुणोपहत-
काष्ठ०-सुश्रु १,२९,५ । पूर्ववदेव सर्वाण्यस्योदाहरणानि ज्ञेयानि । भ्वादि-तुदादिभेदाथं
पृथक् पठितौ स्तः ।

+√घुण् (घुणि) १/४२८ ग्रहणे (आ)

श ×

क्षी मै-सा-च जै-काकृ-
कात-शा हे-वो ।

द्रष्ट √घिण् १/४२७ ।

+√घुर (घुर) ६/६५

श

भीमार्थशब्दयो (प)
क्षी मै-सा-जै काकृ-कात-
शा हे ।

भीमे-च ।

ध्वनौ भीमार्थे-वो ।

क-घोड-रॉस् = भयानकम् । इरिश्-गुर् = निशितम्, पीडापूर्णम्, वेदना
मयम्-वा पॉकनी ।

क-घर्-शब्दानुकृति । लैति -हिरीरे (स घुर्घुरायन्ते-सुश्रु १,१०४,१)-
वा पॉकनी ।

ग-घोरान् नरकान् प्राप्य-मनु १२,५४ = भयानकान् । घोरा [= गङ्गा]-
काशीखण्डे २९,५५- (शब्दार्थे) । कण्ठे घुरघुरायते-भा पु ३,३०,१७-शब्दानुकृति ।

घ-घोर = भयानकम्-विनय २,१४७ ।

ङ-√घोर (अक) = निद्रागतस्य घुरघुर शब्दे । घोरति-गा ८०० ।

छ-√घुरना# = शब्दे, वादने-“घुरत निसान मृदग सख धुनि”-सूर ।

छ-√घोरना (< घोरणम्) = गर्जने, भयङ्करशब्दे ।

छ-√घुरकना } (< घोरणम्) = तर्जनशब्दे । (निद्राशब्दे) ।
छ-√घुडकना }

छ-√घुराना } (शब्दानुकृति -घुर् इति) = भयार्थं घुरघुरवद् गम्भीरशब्दे ।
छ-√गुराना }

√घुष् (घुषि) १/६४४ शब्दार्थ (प)

क्षी- मै ।

अविशब्दने-सा ।

शब्दे-च-जै-काकृ-कात

शा हे ।

सततक्रन्दे-वो ।

√कु (कुङ्) १/९३८ शब्दे
(आ) ।

√खु (खुङ्) १/ शब्दे (आ) ।

√गु (गुङ्) १/ शब्दे (आ) ।

√घु (घुङ्) १/ शब्दे (आ) ।

√गुज् (गुज्) १/ शब्दे (प) ।

√घुष् १०/११४ उत्सर्गे (प)

काकृ ।

ग—आघोषते दिवि-ऋ १,८३,६। घोषत्-तैत्रा ३,२,२,२। आघोषन्-ऋ १०,८६,१६।

ङ—√घोस=घोषणे। घोसइ-प्रामा।

छ—√घोखना=अभ्यासे, कण्ठस्थीकरणे।

+√घूर् (घूरी) ४/४३ हिंसावयोहान्यो (आ) > √गूर् (गूरी) ४ हिंसावयो-
श क्षी-मै-सा-जै-शा। हान्यो (आ)।
हिंसायाम्—च-काकृ कात। द्रष्ट गूरी हिंसावयो
हिंसाया जराया च-हे। हान्यो (आ)।
हिंसाज्यान्यो—वो।

द्रष्ट √गूर् ४/४३।

√घूर्ण (घूर्ण) १/४३१ भ्रमणे (आ) √गूर् (गूरी) हिंसागत्यो
श-यो× क्षी मै सा च-जै-काकृ (आ) मै।
कात शा हे √घुण् (घुण) १/ भ्रमणे
(आ)।

ग—वायुश्च घूर्णते भीम -मभार ३,१२०८४।

ङ—√घुस्म=भ्रमणे। वक्तृ-घुस्मत,-घुस्ममाण-हेका ३३, णाया १,९।

छ—√घूर्ना=नयभ्रमणे (व्यापारे)।

ङ—√घुस=भ्रमणे। घुसइ-पिग।

छ—√घूमना=भ्रमणे।

छ—√घुस्मरना } (<घूर्णनम् + अटनम् ?) = परिभ्रम्य तनने, उन्मण्डने।
छ—√घुमडना }

√घूर्ण (घूर्ण) ६/५९ भ्रमणे (प) पूर्ववत्।
श क्षी-मै सा-च-जै-काकृ-
कात शा हे-वो (ङ)।

ग—घूर्ण-घूर्ण-लाङ्गूलो २१५ १८। चचाल च जुघूर्ण च-वा रा ४,१५,२५।
घूर्णति-मभार १,२०६१।

छ—घूर्ना+ =भ्रमणे, पादविहारे, (२) क्रोचेन निर्निमेषदर्शने।

[+]/√घृ १/९२२ सेचने (प) √गृ १/९२१ सेचने (प)।
श× क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ द्र √गृ १/९२१ सेचने (प)।
कात शा-हे।
सेके—वो।

✓ घृ ३/१४ क्षरणदीप्त्यो (प) द्र प्राक्तनो धातु ।
 श-जै-शा × क्षी-मै-सा काकृ-कात हे ।
 क्षरणे—च ।
 सेके भासि च—वो ।

ग—जिघर्षि-ऋ २,१०,४ । तै ४,१,२,४, काठ १६,२ । जिघति देवान्-ऋ १०,६,४ । घन्-शौ ७,१९,२ (=दीप्तौ), पै २०,३,७ ।

+✓ घृण् (घृणु) ८/६ दीप्तौ (उ) घृणि-निघ १/१७ व्यलतो
 श क्षी मै-सा च जै काकृ नामधेयम् ।
 कात-शा हे वो । ✓ घृ ३/१४ क्षरणदीप्त्यो
 (प) ।
 ✓ घृन् ८/७ दीप्तौ (उ)
 हे, वो ।
 घृण-निघ १/९ अहर्नाम ।

ग—घृणा* घृणा तपन्तमति सूर्य पर-ऋ ९,१०७,२०, श हिमा श घृणेन- १०,३७,१०, घृणे ६,१६,३८ । न घृणीना न रम्याणाम्-हरिवश ३५८८ ।

यदयप्यय धातु ✓ घृ ३/१४ इत्यस्य विकसित रूप तथापि 'घृणि'-शब्द-
 साधनाय ✓ घृण् आवश्यक । उणादावय निपातनात् साध्यते ✓ घृ धातुत, तदगतिक-
 गतित्वम् ।

+✓ घृण् (घृणि १/४२९ ग्रहणे (आ) द्रष्ट ✓ णिष्णु १/४२७ ।
 श × क्षी मै सा च जै काकृ-
 कात-शा हे-वो ।

द्र० ✓ घिष्णु १/४२७ ।

✓ घृप् (घृषु) १/७०१ सघर्षे (प) ✓ घृ ३/क्षरणदीप्त्यो (प) ।
 श × क्षी मै-सा जै काकृ- ✓ हृष् (हृषु) १/ अलीके
 शा वो । (प) ।
 सहर्षे—च कात हे । ✓ हृष् (हृष) ४/तुष्टौ (प) ।

ग—सर्वाणि गात्राणि निघर्षसि त्वम्-मभार ८,१७९७ ।

घ—घसति=सघर्षे—सयुक्त २,२३८ ।

ङ—✓ घस्=सघर्षे । घसइ-महा ।

ड—✓ घास=सघर्षे, पीडने । कर्मणि—घासइ-सूअ १,१३,५ ।

छ—√घसना† = घर्षणे ।

छ—√घिसना = घर्षणे ।

√ब्रा १/९१० गन्धोपादाने (प) । √जिघ्र्-हिरण्यकेशीये-‘अभिजिघ्र्य’-
श क्षी मै सा च-जै काकृ कात २,४,१७ ।
शा हे । √जिघ्र्-गो गृ -अभिजिघ्र्य २,८,२२ ।
गन्धग्रहणे—वो । √जिघ्र्-गो गृ -अभिजिघ्रणम्-
८,२४ ।

ग—अत्रा स जिघ्रते युजा—ऋ ९,१४,४ । जिघ्रति—शत्रा १४ ५,८,१५ । उपा-
ग्राति—मभार ३,१४५०४ ।

घ—घायित्वा—जातक १,२१० ।

ङ—√जिघ आघ्राणे । कृ—जिघणिञ्ज-कप्प ।

+√डु (डुङ्) १/९३८ शब्दे (आ)
श × क्षी मै-सा च-जै काकृ कात
शा हे ।
ध्वनौ—वो ।

ग—डवन्दिते । डलिप्सिते । डकारवर्णरूपिणि ।-स्तुतिपञ्चाशत् । ड =
भैरव । (श क डु) ।

+√चक् (चक) १/९० वृप्तौ (आ) चाकनत्-निघ ३/११
श × क्षी मै सा च जै काकृ पश्यतिकर्मा ।
कात शा हे वो । √चर्क् १ ४११० वृप्तौ (आ)
काकृ ।
√चम्क् १ ४१११b वृप्तौ प्रति-
घाते च (आ) काकृ ।

(ग—चकमानाय-तैआ ३,१५,१ । चकमान-निघ २/६ कान्तिकर्मा ।)

छ—√छकना (< चकनम्-वृप्तौ) = वृप्तौ, पानभक्षणवृप्तौ ।

छ—√छाकना †* (< चकनम्-वृप्तौ) = वृप्तौ, पानभक्षणवृप्तौ ।

छ—√छकाना (< चकनम्-वृप्तौ) (सक) = तर्पणे, पाययित्वा खादयित्वा

तर्पणे ।

√चक् (चक) १/७७५ वृप्तौ प्रतिघाते च (प) मित् √चक्क् १/४११b वृप्तौ
श × क्षी मै सा काकृ कात । प्रतिघाते च (आ) काकृ ।

च ?

✓चक् भ्रान्तौ-सौ धा-वो ।

वृत्तिप्रतिधातयो —जै ।

प्रतिधाते वृत्तौ च—शा हे ।

लोटने वृत्तौ च—जै ।

प्रतिधातवृत्त्यो —वो ।

कम्पने—हि ।

ग—चकन्ति-, चकित०—हि । मया कोऽपि नाधिगत 'प्रयोग', केवल मृच्छ
कटिकस्य चकिता०-९, २१ प्रयोग हित्वा ।

छ—✓चकना* = विस्मये, आश्चर्ये, सहसा कम्पने, स्पन्दे ।

छ—✓चकाना* = विस्मये, आकुलीभावे ।

✓चकास् (चकास्) २/६३ दीप्तौ (प)

श

क्षी मै सा च-जै काकृ-

कात शा हे वो ।

✓काश् (काश्) १/ दीप्तौ

(आ) ।

✓चाकश् २/३७b दीप्तौ

(प) काकृ ।

ग—चकास्ति-शिशु १, ८ । चकाशेते-मभार ३, ४३८ (८, २३२८) ।

✓चक्ष् (चक्षिङ्) २/७ व्यक्ताया वाचि (आ)

श

क्षी मै सा-जै काकृ कात
शा-हे ।

✓चकास् २/ दीप्तौ (प) ।

✓काश् (काश्) १/ दीप्तौ
(आ) ।

वचने—च ।

✓कशा-अन्वक्शायम्-मै १, ९, ८ ।

वदे—वो ।

✓ख्या २/प्रथने (प) "चक्षिङ्"
ख्यान् चष्टे-निघ ३/११-
पश्यतिकर्मा ।

ग—चष्टे—ऋ १, १९०, ७, चक्षतु-पै २०, ३७, ३ ।

✓चञ्च् (चन्चु) १/१८७ गत्यर्थ (प)

क्षी-मै-सा च

गतौ-जै कात शा-हे ।

इतौ—वो ।

✓तञ्च् (तन्चु) गत्यर्थ (प) ।

(काकृ—✓चञ्च् [चचि]) गतौ—काकृ ।

नर्तने—हि ।

ग—चञ्चत्-कथासरि २२, १७५ । ऋतुस ३, ३ । चञ्चति-गीतगो ४, ८ ।

✓चट् (चटे) १/२९१ वर्षावरणयो (प) <✓कट् (कटे) वर्षावरणयो
क्षी-मै श-च जै-काकृ- इति काश्यप —सा । (प) ।
कात शा-हे-वो × सा । ✓चट् १/१०९a प्रैष्ये माने
गतौ (?)—हि । च (प) काकृ ।

ग—उच्चचाट-भा पु ५,९,१८, २,७२८ । चापचटितकोटिम्-पञ्चत -१३१,१ ।
ज—✓चाडु=जलान्त क्षेपणे ।

+✓चण् (चण) १/७९० दाने (प) ✓शण् १/ दाने (प) ।
श च × क्षी मै सा जै काकृ ✓सन् (षणु) ८/ दाने (उ) ।
कात वो ।
'गतौ' इत्येके—मे ८०० ।
'गतौ' इत्यन्ये—सा ।
गतिर्हिसार्थात्—
चाणयति—क्षी ।
गतौ—शा ।
गतौ हिंसादानयोश्च—हे ।
गतौ हिसे च—वो ।

ग—चणक-कथासरि ६,४० ।

छ—✓चाडना=उत्पाटने, उज्जासने, (२) खनने, खात्वा पातने ।

+✓चण्ड (चडि) १/२७६ कोपे (आ) ✓चण् १/ गतिर्हिसार्थयो
श क्षी-मै सा च-जै-काकृ- (प)—चाणयति ।
कात शा-हे । ✓चण्ड् १/१७४ तैक्ष्ण्ये
रोषे—वो । (प) काकृ ।

ग—चण्डस्य नप्त्य -अ वे २,१४,१ । चण्डाश्च शौण्डाश्च महोशनाश्च-मभार
३,२३३,११=अत्यन्तकोपना । चण्डप्राह्वती नदी-मभार १,६७५,२, वा रा
५,७४,२८ । अपराधचण्डात्-रघु २,४९ ।

घ—चण्ड-विनय २,१९४ ।

छ—चौड (<चण्ड) = (१) प्रबल, (२) उग्र, उद्धत, (३) श्रेष्ठ ।

छ—चैडाई (<चण्ड) = १-शीघ्रता, २-सम्भ्रम ।

✓चत् (चते) १/८५० च = परिभाषणे, याचने (उ) चतति—निघ २/१४
(यु मी स) गतिकर्मा ।

याचने—क्षी मै च जै-
कात हे ।

याचने, च=परिभाषणे—

सा काकृ शा ।

याचे—वो ।

तिरोभावे ?—ह्वि ।

गत्यर्थे च—भट्टभास्करमिश्र -

देवराजयज्जा—निघ २/१४ ।

ग—चातयते-ऋ ४,१७,९ । अचीचतन्-तैआ २,४,१ । अचीचतन्-मै ४,१४,१७, चातनै -गोत्रा १,२,१८ । रे रे चातक । सावधानमनसा-भर्तृ नी श ।

+√चद् (चदे) १/८५१ च=परिभाषणे, याचने (उ) √चत् (चते) १/
(यु मी स) याचने (प) ।

याचने—क्षी मै-च जै कात-हे ।

याचने, च = परिभाषणे—

सा काकृ शा ।

याचे—वो ।

√चत् > √चद् इति स्याद् विकसितोऽयम् ।

√चन् (चनु) १/७९५
श च ×

च=हिसार्थ. (प)
क्षी ।

√चन् १/२०७ स्मरणे (प)
काकृ ।

√चन् (चन)

काकृ ?
हिसार्थ —मै सा-कात-
शा ।
हिसायाम्—जै हे ।
हिसे—वो ।

√चन्न १/२२० n सभक्तौ
(प) काकृ ।

चन—निरु ६,१६,२=
अन्ननाम ।

प्रसन्नतायाम्—ह्वि ।

ग—चनिष्ठन्-ऋ ८,७४,११ । √चनस्य्—चनस्यतम्-ऋ १,३,१ ।

√चन्द (चदि) १/६५
श ×

ह्लादने दीप्तौ (प)
क्षी ।

चन्द्रश्चचन्दते कान्तिकर्मणः-
निरु ११,५,३ ।

ह्लादने दीप्तौ च—मै-
सा-कात ।

आह्लादने—च-काकृ ।

दीप्तिह्लादनयो —

जै-शा ।

दीप्त्याह्लादनयो —हे ।

ह्लादे दीप्तौ—वो ।

ग—चनिश्चदत्-ऋ ५,४३,४ । चन्दनेन-रिसा २६,१५ । चन्द्रा-जै ३,५५,१ ।

+√चप् (चप) १/३९७ सान्त्वेने (प) √चप् (चप) १०/ कल्कने
श× क्षी मै सा च-जै काकृ (प) ।
कात शा हे ।
सान्त्वे—यो ।

क—चम्पू=नम्रतायाम् ।

रग—न पर्सि-चप=गामे, वामहस्ते-वा पॉकर्नी ।

ग—शिष्याय चपेटा ददाति-मभाष्ये १,१,१ ।

छ—√चपना (<चपनम्)=कुब्जीभावे, आर्जवे, (२) ब्रीडायाम्, (३)
उपकारभारेण नम्रीभावे ।

√चम् (चमु) १/४६४ अदने (प) √चम् (चमु) ५/ भक्षणे (प) ।
जै×,श क्षी-मै-सा-च काकृ √छम् (छमु) १/ अदने (प) ।
कात शा हे । √जम् (जमु) १/ अदने (प) ।
भक्षे—वो ।

न कर्म्यमिचमाम्-१/८०३bb

श जै शा हे-वो×

ग—चमस-ऋ ४,३५,४ । आचामति, आचामेत्-काठ २९,३ । पर्याचान्त-
मनिर्देशम्-मनु ४,२१२ । विचमति-मभाष्ये-७,३,७५, ४ ।
३३४

छ—√अचोना (<आचमनम्) ।

[+]/√चम् (चमु) ५/२८ भक्षणे (प) । √चम् (चमु) १/ अदने (प) ।
श च-जै काकृ-कात- क्षी मै सा ।
शा हे× भक्षे—वो ।

+√चम्ब् (चम्ब्) १/४२० गतौ (प) <√चर्ब् (चर्ब) गतो (प) ।
 मै श च जै काकृ कात क्षी सा वो । √छम्ब् १०/८० गत्याम् (प)
 शा । हे ? जै ।

अर्बत्यादौ रेफस्थाने नकार कौशिको मन्यते—क्षी ।

+√चय् (चय) १/४७४ गतो (आ) √चि (चिच्) ५/ चयने (उ) ।
 श शा × श्वी मै सा च काकृ कात चयसे-निरु ४, २५, ५ =
 हे वो । चातयसि = नाशयसि । तुल
 (चै—√बय् (बयै) जै । प्राणगमने √चय-ङ ।
 स्यान्मुद्रणदोष । 'चयै'
 इति भवेत् ।

क—चुएइ—=समादरे, परीक्षणे—वा पौकनी ।

ङ—√चय = प्राणगमने, एरुस्माज्जन्मनोऽपरस्मिज्जन्मनि गमने । चयइ-भवि ।

√चर् (चर) १ ५५८ गत्यर्थ, भक्षणेऽपि (प) √चल् (चल) १/ कम्पने (प) ।
 क्षी मै ।
 गत्यर्थ, भक्षणार्थोऽपि—सा ।
 गत्यर्थ —च कात ।
 भक्षणे—जै ।
 गतौ भक्षणे च—शा हे ।
 गमनेऽदने आचारे—वो ।

काकृ-√चन् गतौ—काकृ ।

(चव)

अतिसभयेद् इय

लैपिकी व्रुटि ।

ग—चरति-ऋ १, ९५, १० ।

घ—चरन्तो-जातक १, १५२ ।

ङ—√चार = भक्षणे । चारेइ-धर्मवि १४३ ।

ड—√चर = गतौ, (२) भक्षे, (३) सेवने, (४) ज्ञाने । चरइ-उव, महा ।

छ—√चरता = पशूना घासादिभक्षणे ।

छ—√चरता = भ्रमणादौ ।

+√चर्च् (चर्च) १/७०९ परिभाषणे (प) √जर्च् (जर्च) १/ परिभाषणे
 श-शा-हे वो × क्षी-मै-च । (प) इत्येके-क्षी ।
 परिभाषणहिंसातर्जनेषु— √जर्ज् (जर्ज) परिभाषणे
 सा-जै । (प) इत्यन्ये—क्षी ।

परिभाषणतर्जनयो - $\sqrt{\text{जत्स्}} (\text{जत्स})$ परिभाषणे
काकृ कात । (प) इति चन्द्रदुर्गौ-क्षी ।
दीप्ते-काकृ कात । $\sqrt{\text{झर्च्}} (\text{झर्च})$ परिभाषणे
इत्यपरे-सी ।

किमत्र सत्यम् । देवा ज्ञास्यन्ति--क्षी ।

ग-चर्चित (सङ्ग)-देवीमा ११,२८=लिप्त० ।

छ- $\sqrt{\text{चचोरना}} (< \text{चर्चनम्}) = \text{चूषणे, रक्तपानादिहिसा ग्राम्} (\text{बु र स })$ ।

+ $\sqrt{\text{चर्च्}} (\text{चर्च})$ ६/२१ परिभाषणे (प) इति च $> \sqrt{\text{चर्छ्}} (\text{चर्छ})$ परिभाषणे (प)
शा ×, श दुर्ग -क्षी । यु मी स ।

क्षी मै च जै काकृ कात हे । $\sqrt{\text{जर्ज्}} (\text{जर्ज})$ ६ परिभाषणे
परिभाषणभर्त्सनयो --सा । (प) ।

द्रष्ट $\sqrt{\text{चर्च्}} १, ७०९ ।$ उक्तौ भर्त्से-वो । $\sqrt{\text{झर्झ्}} (\text{झर्झ})$ ६ परिभाषणे
(प) ।

+ $\sqrt{\text{चर्छ्}} (\text{चर्छ})$ ६/२१ परिभाषणे (प) पूर्ववत् ।
मै सा श च-जै काकृ क्षी (यु मी स) ।
कात शा हे वो ×

ग-पयोधराश्चन्दनपङ्कचर्चिष्ठता -ऋतुस १, ६ ।

+ $\sqrt{\text{चर्ब्}} (\text{चर्ब})$ १/४२० गतौ (प) $> \sqrt{\text{चम्ब्}} (\text{गतौ}) (प)$ ।
श × क्षी मै सा च जै काकृ कात $\sqrt{\text{चर्}} (\text{चर})$ १/गतौ (प) ।
शा हे वो । $\sqrt{\text{चम्ब्}} १/२०६० मर्दने (प)$ ।
 $\sqrt{\text{चर्ब्}} १/२०६१ मर्दने (प)$ ।

क-चुर्षप्=स्वतो वेष्टने, भ्रमणे । चुर्षब्-इत्यपि । लैति -चुचुर्वित-वा
पौकनी ।

$\sqrt{\text{चर्ब्}} (\text{चर्ब})$ १/५७६ अदने (प) $> \sqrt{\text{चुरादो चर्वयति}}$ -क्षी ।
श × क्षी मै सा च जै काकृ कात $\sqrt{\text{चर्}} (\text{चर})$ १/भक्षणेऽपि
शा हे । (प) क्षी ।
भक्षे-वो ।

ग-चर्वयत्यति भैरवम्-देवीमा ७, १० । चर्व्यते-मृच्छक ।

घ—चप्पेति-विनय २,११५ ।

ङ—√च०उ (सक) = भक्षणे-सक्षि ३४ ।

छ—√चबाना (< चर्षणम्) = चर्वणे ।

√चल् (चल) १/८१६ कम्पने (प)   √चर् (चर) १/गतौ (प) ।
श ×   क्षी मै सा च जै काकृ कात   √चर्च् (चर्च) १/गतौ (प) ।
शा-हे ।
गतौ—वो ।

कम्पने चलि, मित्-१/८०३ ।

ग—चलाचलास -ऋ १,१६४,४८ (< चराचर०), चलन्ति-षत्रा ५,११ ।

घ—चलति-सयुत्त १,१०७ ।

ङ—√चल = (१) कम्पने, (२) चलने । चलइ—महा , गडड ।

छ—√चलना = गमने, प्रस्थाने ।

+√चल् (चल) ६/७७ विलसने (प)   √चल् (चल) १/कम्पने (प) ।
श ×   क्षी मै सा च-जै काकृ   √चल् (चल) १०/भृतौ (प) ।
कात शा हे ।
विलासे—वो ।

छ—√चलकना = चमत्कृतौ, द्युतौ ।

छ—√चिलकना = विद्युद्विलासे, चमत्करणे, विलसने ।

+√चष् (चष) १/८७५ भक्षणे (प)   √चष् (चष) १/वधे (प) वो ।
श-शा ×   क्षी-मै सा च काकृ कात हे ।
भुक्तौ—जै ।
भक्षे—वो ।

ङ—√चक्ख (सक) = आस्वादे । चक्खइ-पि २०० ।

छ—√चखना = आस्वादे ।

छ—√चसना (< चषणम्) [द्रष्ट √चष् वधे १/वा] = प्राणत्यागे ।

+√चषघ् (चषघ) ५/२२ हिसायाम् (प)   √सघ् (षघ) हिसायाम् (प) ।
मै सा-श च-जै-काकृ इत्येके—क्षी ।   √चष् (चष) १/वधे (प)
कात-शा हे-वो ×   वो ।

छ—√चसना = प्राणत्यागे ।

छ—√चासना = मारणे ।

छ—√चाकना=मारणे, गलकर्तने (बु ख) ।

+√चह् (चह्) १/७२० कल्कने (प)
शX क्षी हे ।

√चुह् १/२१५ b परिकल्कने
(प) काकृ ।

परिकल्कने-

√डह् १/३१५ c परिकल्कने

मै-सा-च जै काकृ कात शा । (प) काकृ ।

शाठ्ये—वो ।

कल्कनम्=शाठ्यम्—क्षी ।

कल्कनम्=दम्भ —क्षी १०/ ।

छ—√चहकना=पक्षिणामारावे, (०) सोल्लास हर्षेण जल्पनाधिक्यम् ।
(दम्भे) ।

छ—√चहचहाना=शब्दानुकृति ।

√चाय् (चाय्) १/८६५
शX

पूजानिशामनयो (उ) √चि (चिन्) ५/ चयने (उ) ।
क्षी मै सा काकृ कात हे ।

पूजायाम्—च ।

निशामने पूजाया च-

जै शा ।

निशामेऽर्चे—वो ।

ग—चायमान -ऋ ७,१८,८ । अचायत्—तै २,१,४,६, तात्रा ५,४,१४ ।

√चि (चिन्) ५/५
श

चयने (उ)

√चि (चिन्) चये (प) सि ।

क्षी-मै सा जै-काकृ

√कि ३/ ज्ञाने (प) ।

कात-शा हे ।

चये—च ।

चित्याम्—वो ।

ग—अवचिन्वती-ऋ ३,६१,४, चयते-१,१६७,८ । चिनुते-मै ३,१,३ ।
चिन्वति-शात्रा १९,४ ।

+√चिट् (चिट्) १/३११ परप्रैष्ये (प)
शX

क्षी-मै सा-जै शा ।

प्रैष्ये—च कात-हे ।

प्रैष्ये माने च—काकृ ।

प्रेषे—वो ।

परप्रैष्यम् = दासत्वम्-क्षी ।

ग—चेट = दास, चेटी = दासी (सस्त्रुतनाटकेषु)—तत प्रविशति द्वितीया
चेटी—मा अ -प्रस्तावनान्ते । नागानन्दनाटके चेटी शब्दो बाहुल्येन प्रयुक्तः ।

ङ—अरे चेडा (<चेट ।)—नागानन्दे-१६८ पृ ।

छ—चेला, चेली, चेरा, “चेरी छोड”-तुलसी ।

✓चित् (चिती) १/३८ सज्ञाने (प)

श

क्षी मै-सा च-जै-काकृ

कात शा-हे ।

ज्ञाने—वो ।

✓कि ३/ ज्ञाने (प) ।

✓चिन्त् (चिति) १०/

स्मृत्याम् (प) ।

ग—चेतति-ऋ १,१०,२, मे ४,१०,४ । चितयन्ति-ऋ ७,६०,६, चितयन्ते
१,१७१,५ ।

छ—✓चेतना (<चेतनम्) = सज्ञायाम्, (२) अवहितौ ।

+✓चिरि ५/३०

श-जै शा ×

हिसायाम् (प)

क्षी मै-सा च हे ।

जिघासायाम्—काकृ कात ।

हिंसे—वो ।

✓जिरि ५/ हिसायाम् (प) ।

छ—चीरना = छेदने, बधे । (<चीर्णनम् ?) ।

+✓चिल् (चिल) ६/७६ वसने (प)

जै ×, श

क्षी-मै सा च-कात शा हे ।

वेष्टने—काकृ ।

वासे—वो ।

✓चिल्ल (चिल्ल) १/

शैथिल्ये (प) ।

ग—चैलाजिनकुशोत्तरम्-गी ६,११ ।

घ—चेल = वसनम्—अगुत्तर १,२०६ ।

घ—चेलक = परिहितवसन -दीघ १,१६६, मञ्जिम १,७७ ।

+✓चिल्ल (चिल्ल) १/५३३ शैथिल्ये (प)

श ×

क्षी-च-जै-काकृ-कात-

शा-हे-वो ।

शैथिल्ये भावकरणे च—

मै सा ।

हावकरणे शैथिल्ये च—

शा-हे ।

हावकृतौ शैथिल्ये च—वो ।

ग—चिल्ली=वास्तुकी-सुश्रु सूत्रस्था, ४६ अध्याये । चिल्लीषु-यशस्तिल च,
३ आइवा, १९१ पृ = भ्रूषु । भावकरणे=अभिप्रायसूचने भ्रुवौ पर्याप्ते ।

+√चीप् (चीष्ट) १/८८३ आदानसवरणयो (उ) <√चीव् (चीवृ) आदान
क्षी सा श च जै-काकृ इत्यन्ये—मै । सवरणयो (उ) ।
कात शा हे वो × √चीय् (चीयृ १/ सवृत्या
दानयो (उ) वो ।

लेखकप्रमादाद् वकारस्य पकारो जात स्यात्, देशभेदेनोच्चारणभेदाद् वा ।
पकारयकारयोभ्रान्तिर्भवत्येवेति वोपदेवेन √चीय् (चीयृ) धातुरपि पठित ।
√चीव् धातु श-जै शाकटायनान् विहाय समेऽनुमोदन्ते ।

+√चीम् (चीमृ) १/३८१ च=कथने (आ) √शीम् (शीमृ) १/ कथने
श × क्षी मै-सा च-जै काकृ (आ)
कात शा हे ।
कथे—वो ।
(कथने—जै । मुद्रणदोष) ।

+√चीव् (चीवृ) १/८६४ आदानसवरणयो (उ) √चीप् (चीष्ट) १/ आदान
श जै शा × इति दुर्ग-क्षी । सवरणयो (उ) मै ।
क्षी मै सा कात । √चीय् (चीयृ) १/ सवृत्या
आदाने—च । दानयो (उ) वो ।
सवरणादानयो—काकृ ।
झषीवत् (=आदानसवर-
णयो)—हे ।
ग्रहसवृतौ—वो ।
√चीव् (चीव) आदानसवरणयो—क्षी ।

ग—प्रेतचीवरवसास्वनोग्रथा-रघु ११, १६ । चीरचीवरपरिच्छदाम्-मालतीमा
१ । “पुच्छभाण्डचीवराणिङ्” (पा अ ३/१/२०) ।

+√चुच्य् (चुच्यी) १/५१४ अभिषवे (प) इति दुर्गं <√शुच्य् (शुच्यी) अभि
 श च × -क्षी । षवे (प) ।
 क्षी मै सा जै कात शा √चूच् (चूची) ४/
 हे-वो । [१/२३१d] अभिषवे
 (काकृ-√चुच् [चुची]) काकृ । (प) काकृ ।
 चुच्यतीति व्याख्यायाम् ।

छ—√चुचाना } (<चुच्यनम्)=क्षरणे ।
 छ—√चुचुआना }

+√चुट् (चुट) १/३२१ अल्पीभावे (प) इति <√चुण्ड् (चुडि) अल्पी
 श च-जै काकृ-शा × दुर्ग - क्षी भावे (प) ।
 क्षी मै सा कात हे । √चुण्ड् (चुटि) १/ अल्पी
 तुच्छने—वो । भावे (प) इत्येके-क्षी ।

छ—√छोटना (<चोटनम्) [बु ख]=अल्पीभावे ।

+√चुट् (चुट) ६/९७ छेदने (प) √छुट् (छुट) ६/९८ छेदने
 श × क्षी मै सा च-जै काकृ (प) ।
 कात शा हे । √चुण् ६/९०a छेदने (प)
 कात, ९१a काकृ, १४३
 हे ।

छ—चोट (<चोट = छेद) = आघात, प्रहार ।

छ—√चुटाना = क्षताङ्गत्वे, आहतौ ।

छ—√चोटाना = क्षताङ्गत्वे, आहतौ ।

+√चुड् (चुड) ६/११० सवरणे (प) सा √व्रुड् (व्रुड) ६/ सवरणे
 शी मै श च-जै काकृ सा । (प) ।
 कात-शा हे वो ×

+√चुड् (चुड) १/३४४ हावकरणे (प) √चुड् (चुड) १०/ सचो-
 जै काकृ कात ×, श क्षी च शा हे । दने (प) √चुड् + ड =
 भावकरणे—मै सा । √चुड् ।
 हावे, कृतौ—वो ।

√चुङ् (चुङ्) १/६१५ भावकरणे—जै ।
 हावकरणे—काकृ कात ।
 हावे, कृतौ—वो ।
 हाव = भावसूचनम्—क्षी ।

छ—चुङ् (<चुङ्म् = भगम्—क्षी) = योनि, भगम् (पाञ्चालभा) ।
 छ—चुङ्गो— = स्त्रीजनान् प्रत्याक्रोश । छिन्ननारि । इति ।

+√चुण्ट् (चुटि) १/३२१ अल्पीभावे (प) इत्येके— <√चुण्ड् (चुडि) अल्पी-
 सा श जै काकृ कात क्षी भावे (प) ।
 शा× क्षी मै-च हे ।
 तुच्छने—वो ।

छ—√छोटना (<चुण्टनम्) = अल्पीभावे (बु ख) ।
 छ—√चोटना (<चुण्टनम्) = अल्पीभावे (बु ख) ।

√चुण्ड् (चुडि) १/३२१ अल्पीभावे (प) { <√चुण्ट् (चुटि) अल्पीभावे
 मै-श च काकृ-कात- क्षी सा-जै शा हे वो । (प) इत्येके—क्षी ।
 (हे) × { <√चुट् (चुट) अल्पीभावे
 (प) इति दुर्ग—क्षी ।

छ—चौढा (<चुण्ड) जलपातनाय बीनाहे क्रमशो निम्नभाग । तत् स्थल
 यत्र क्षेत्रसेचनकूपाच्चर्मद्रोण्या जल निरसार्य पात्यते । (तत्र निम्नभागात्वाज्जललेशोऽपि
 न तिष्ठति, इति 'अल्पीभावा' सङ्गत) । सर्वथाभावेऽप्यल्पीभाव प्रयुज्यते । यथा
 —√'छोटना'—(बु ख) ।

+√चुत् (चुतिर्) १/४० क्षरणे (प) द्रमिडा <√ऋयुत् • (ऋयुतिर्)
 श-च जै काकृ कात- इत्यध्याहु —क्षी क्षरणे (प) ।
 शा× क्षी-मै-सा हे । √ऋयुत् (ऋयुतिर्) क्षरणे
 क्षरे—वो । (प) ।
 √च्युत् (च्युतिर्) १/
 आसेचने (प) ।
 √च्यु (च्युङ्) १/ गतौ
 (आ) ।

[छ—√चुँअना, √चूना = (<च्यवनम् ?) = क्षरणे]

+√चुप् (चुप) १/४०१ मन्दाया गतौ (प)   √चुप् १/२०० b कुण्ठाया
 श×   क्षी मै सा च-जै कात शा-हे ।   गतो (प) काठ ।
                  कुण्ठाया गतौ—काठ ।
                  शनैर्गतौ—वो ।

ग—इष्टका चुपुणीका -तै ४,४,५१ । चोपति-सभार ३,१०६४८ ।

+√चुप् (चुप) ६/११४ स्पर्शे (प) इति केचन   <√छुप् (छुप) स्पर्शे (प) ।
 क्षी-मै श च-जै-काठ —सा ।   √स्पृश् (स्पृश) ६/
 कात शा हे वो× भाष्यविरोधादुपेक्षया   सस्पर्शे (प) ।
                  —सा ।

√चुम्ब् (चुबि) १/४०३ वक्त्रसयोगे (प)
 श-काठ×   क्षी-मै-सा-च-जै कात-शा-हे ।
                  चुम्बने—वो ।

ग—आस्फोटयामास चुचुम्ब पुच्छम्-वा रा ५,१०,५४ ।

ङ—√चुब=चुम्बने । वक्त्र-चुबत-गा १७६, ५१९ ।

छ—√चुबना * (<चुम्बनम्)=चुम्बने, (२) स्पर्शे ।

छ—√चूमना * (<चुम्बनम्)=चुम्बने, (२) स्पर्शे ।

ज—√चु }
 ज—√चो } =चुम्बने ।

+√चुल्ल (चुल्ल) १/५३१ हावकरणे (प)   √चुङ् (चुङ्) १/
 श   क्षी मै च कात शा-हे ।   हावकरणे (प) ।
                  भावकरणे—सा जै ।   √चुल्ल १/२४३ a पाकाग्नि-
                  काठ ?   कुण्डे (प) काठ ।
                  हावकृतौ—वो ।

हावकरणे=   अभिप्रायसूचनेऽर्थे—क्षी ।

छ—चुल=खर्जू, उन्माद । कामोद्वेग ।

छ—चुलचुलाना=खर्जने । कामोद्वेगे ।

छ—चूल्हा (<चुल्ल. [म्]) ।

+√चूस् (चूरी ४ ४७) श दाहे (आ) √चूर्ण (चूर्ण) १०/ प्रेरणे (प)
क्षी मै सा-च-जै काकृ- प्रेरणम्=दलनम्-क्षी ।
कात शा-हे-
वो (प) ?

ग—पातकान्यपि चूर्यन्ते-स्क पु १,६,९३ ।

छ—√चुरना (<चूरणम्)=पाके (अग्नौ क्ष्वेलितेन जलेन कस्यचन वस्तुन पाके) ।

उ—√चुराना (<चूरणम्)=पाके ।

√चूप् (चूप) १ ६६६ पाने (प)
श× क्षी मै सा च-चै कात शा
काकृ√चुप् (चुप) हे-वो ।
चुषादेर्दीर्घ इति व्याख्याया
चूषति ।

ग—चूष्यते, चूषयति (चूषति) इति द्वि । मया नावाप्तम् ।

छ—√चूसना (<चूषणम्) ।
छ—√चोखना† (<चूषणम्) ।
बु र छ—√चोरना (<चूषणम्)
उ—√चुहना† (<चूषणम्) } =दन्ताद्यैरापीडय कस्यचन वस्तुनो
रसपाने ।

+√चृण् (चृणु) ८/५ अर्दने (प) इति नन्दी- <√तृण् (तृणु) अर्दने (प) ।
मै-सा श च-जै काकृ- क्षी √चृत् (चृत) ६/ हिंसा
कात शा-हे वो× क्षी । ग्रन्थनयो (प) ।

√चृत् (चृती) ६/४५ हिंसाग्रन्थनयो (प) √चृत् (चृत) १०/सदीपने(प)
श क्षी मै-सा शा । इत्येके-क्षी ।
ग्रन्थे हिंसाया च-जै । √चृ ९/२३ वयोहानौ
हिंसाग्रन्थयो —हे । (प) मै ।
हिंसायाम्—च ।
हिंसे ग्रन्थे—वो ।

(काकृ-कात√वृत् [वृती]) ग्रन्थे हिंसाया च—काकृ ।
स्याल्लैपिकी वृटि । हिंसायाम्—कात ।

ग—अव चृत-ऋ १, २५, २१ । आ चृततु-शौ ५, २८, १२, वै २, ५९, ११ ।

+√चृ १/२३ वयोहानौ (प) इत्येके- { <√जृ वयोहानौ (प) ।
क्षी सा श च जै काकृ- मै । { <√धृ वयोहानौ (प) ।
कात शा हे वो× इति त्वेके इति मैत्रेय —
सा ।

+√चेल् (चेल) १/५३६ चलने (प) √चल् (चल) १/कम्पने
श-जै× क्षी मै सा च शा हे । (प) ।
गतौ—काकृ कात । √छेल् १/२४७ ० गतौ (प)
केलवत्(=चालगयो) — काकृ ।
वो । √केल् (केल) १/चलने (प) ।

ग—चारुचेल वसाना—(प्रेक्षिकल स इ डि [आप्टे]) ।

√चेष्ट् (चेष्ट) १/२५४ चेष्टायाम् (आ)
श× क्षी-मै-सा च-जै काकृ कात शा हे ।
ईहे—वो ।
चेष्टा=ईहा—क्षी ।

ग—चेष्टते-पाशु २, ८, वरा ३, १४, राधा १, १८ । विचेष्टते-मनु ८, ३३४ ।

√च्यु (च्युड्) १ ९३९ गतौ (आ) च्यवते-निघ २/१४-
श क्षी-मै सा-च काकृ गतिकर्मा ।
कात शा हे । √छ्यु (छ्युड्) १/ गतौ
जै ? (आ) ।
गत्याम्—वो

ग—च्यवम्-ऋ १, १६५, १०, अचुच्यवीतन-१, ३७, १० । च्यवते-तै ३, ५, १०,
३ । उत्पद्यन्ते च्यवन्ते च-मनु १०, ९६=विनश्यन्ति (मन्व) ।

घ—चवति-दीघ १, १४ ।

ङ—√चु=(विनाशे) मरणे, (तु मनु १०, ९६), (२) पतने—भवि ।

√च्युत् (च्युतिर्) १/३९ आसेचने (प) √श्च्युत् (श्च्युतिर्) १/ क्षरणे
श× क्षी मै सा-च काकृ- √चुत् (चुतिर्) १/ क्षरणे इति
कात ह । द्रमिडा—क्षी ।
क्षरणे—जै शा । √श्चुत् (श्चुतिर्) १/ क्षरणे
क्षरे—वो । इति कौशिक—क्षी ।

आसेचनम् = ईषत्सेक—क्षी ।

ग—‘च्योतति’ इत्युदाहरण सूत्रसाहित्ये दर्शयति हि ।

+√छद् (छदिर) १/८०३० ऊर्जने (प) मित् छदयते—निघ ३/१४=
जै, ×, श क्षी-मै सा-च-काकृ अर्चतिकर्मा ।
कात-शा-हे, वो (उ) । अचच्छदत्—निरु ९,८=
छादयित्वोत्साहयति ।

ऊर्जनम् = बल जीवन च—दुर्गादा ।

ग—छदयति—ऋट् ३,९,७, ऐत्रा १,३०, मन्त्रा २,६,१३ ।

+√छम् (छमु) १/४६५ अदने (प) √चम् (चमु) १/अदने (प) ।
जै, ×, श क्षी-मै सा-च-काकृ √जम् (जमु) १/अदने (प) ।
कात-शा-हे । √झम् (झमु) १/अदने (प) ।
भक्षे—वो ।

छ—छेमङ्गा (<छमण्ड) = मृतपितृक, बन्धुहीन (वज्र) । (उमति =
भक्षयति जन्मग्रहणानन्तर पितर नाशयतीत्यर्थ) ।

+√छष् (छष) १/८७६ हिसायाम् (उ) √चष् (चष) १/ वधे
श च × क्षी-मै सा-जै काकृ- (प) वो ।
कात-शा-हे । √चषष् (चषघ) ५/ हिसा-
वधे—वो । याम् (प) । इत्येके—क्षी ।
√खष् १ ५१९ हिसायाम्
(प) हे ।
√जष् (जष) १/ हिसायाम् (प)
√झष् (झष) १/ हिसार्थ (प)

अय कैश्चिन्न मन्यते—दुर्गादा ।

√छिद् (छिदिर) ७/३ द्वैधीकरणे (उ) √चत् (चृती) ६/ हिसा
क्षी-मै सा च-जै-शा हे । ग्रन्थनयो (प) ।
द्विधारणे—काकृ-कात । √छेद् (छेद) १०/ द्वैधी-
छेदे—वो । करणे (प) ।
√छिद्र (छिद्र) १०/भेदे (प) ।

ग—अन्तेदि-ऋ १,११६,१५ । छिनत्ति-तै १,७,२,४ ।

+√कुट् (कुट) ६/९८	उदने (प)	√कुट् (कुट) १०/	उदने
श-च×	क्षी मै-सा-जै काकृ	(आ) सा ।	
	कात शा हे ।	√खुर (खुर) ६	छेदने
	छेदे-बो ।	(प) सा ।	
प्यन्ते वेष्टयित्वा कर्पणे—हि । √चुट् (चुट) ६/ छेदने (प) ।			

ग—छोटिका०, छोटित०—हि ।

ङ—√कुट् (अक) = बन्धनछिन्नतायाम्, मुक्तौ । कुट्टइ—भवि ।
कुट्टह-धम्म ९ टी

ञ—√कृटना = च्युतौ ।

√कुड् (कुड) ६/११०	सवरणे (प) इत्येके-मै ।	√स्थुड् (ष्ठुड) ६/	सवरणे
क्षी श-च-जै काकृ-	मै सा ।	(प) मै ।	
कात-शा-हे×		√थुड् (थुड) ६/सवरणे (प) ।	
प्यन्ते	वेष्टयित्वा कर्पणे—हि ।	√खुड् (खुड) ६/	सवरणे
		(प) ।	

हि छोडयतीत्युदाहरण प्रस्तौति ।

+√छुप् (छुप) ६/१३७	सस्पर्शे (प)	√चुप् (चुप) ६/	स्पर्शे
क्षी (यु मी स)		(प) केचन पठन्ति ते	
काकृ-कात ।		भाष्यविरोधादुपेक्षया —	
स्पर्शे—क्षी-मै सा च जै		सा ।	
हे बो ।		√स्पृश (स्पृश) ६/	सस्पर्शे
स्पर्शने—शा ।		(प) ।	

घ—छुपति—विनय १,१९१ ।

ङ—√छोपना = सक्त्यर्थं स्पर्शो, क्लिन्नाया मृदोऽन्येन पदार्थेन तथा
योजन स्पर्शो वा यथा सा तत्र सक्ता भवेत् ।

√छुर (छुर) ६/९०	छेदने (प)	√छुर (छुर) ६/६०	विले-
श	क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-	खने (प) ।	
	कात शा हे-बो ।	√खुर (खुर) ६/६३	विले
	बिकिरणे—हि ।	खने (प) ।	

ग—छुरिकया—कथासरि २५, १४९। सिन्दूरैश्छुरयन् महीम्-२४, १।
छुरितम्-शिशु १, २२ = खचितम्।

ङ—√छुर (सक) = (१) लेपने, (२) छेदने, (३) व्याप्तौ-वा १२,
पठम २८, २८।

√छृद् (उच्छृदिर्) ७/८ दीप्तिदेवनयो (उ) √छृद् (छृद्) १०/सदी
श क्षी मै-सा जै काकृ कात पने (प) इत्येके-क्षी।
हे।

दीप्तौ—च।

दीप्तिवमनयो —शा।

वमने—हे।

देवने त्विषि वमने—वो।

ग—आच्छृणत्ति—तै ५, १, ७, ४, मै ३, १, ८, छृणत्तु-४, ९, १।

√छो ४/३७ छेदने (प) √शो ४/ तनूकरणे (प)।
श क्षी-मै सा च काकृ कात-
शा हे।

छेदे—जै।

लूनौ—वो।

√छा ह्वि।

ग—छभृति—तै ५, २, १२, १, शत्रा ४, ३, २, ३।

+√छृथ् (छृथुब्) १/९४० गतौ (आ) √च्यु (च्युड्) १/ गतौ
सा-जै काकृ शा ×, श क्षी मै च-कात हे।
गत्याम्—वो।

√जु ६/ गतौ (प)।

√ज्यु (ज्युड्) १/ गतौ
(आ)।

√इयु (इयुड्) १/ गतौ
(आ) मै।

√जक्ष् (जक्ष्) २/६० भवहसनयो* (प) √घस् (घस्त्) १ ७०७
श क्षी मै सा-जै कात शा हे। अदने (प)।

भक्षणे—च।

√हस् (हसे) १/ हसने

भक्षणहसनयो —काकृ। (प) सन्नन्ताद्-√जक्ष्।

भक्षणहासयो.—वो।

ग—जक्षीयात्—ऋ १०, २८, १ = भक्षणे । जक्षत—ऋ १, ३३, ७ = हसने ।
घ—जग्घति—जातक ३, २२३ ।

+√जज् (जज) १/२३८ श ×	युद्धे (प) क्षी मै सा च-जै काकृ कात-शा-हे । युधि—वो ।	√जज् (जजि) १/ युद्धे (प) । √जग् १/४१०] आदाने (आ) । काकृ । जज्जती—ऋ ५, ५०, ६, जज्जतीरापो भवन्ति शब्दकारिण्य—निरु ६, १६, ६ ।
-------------------------	--	--

√जज् (जजि) १/२२९ श ×	युद्धे (प) क्षी मै सा च-जै काकृ कात-शा-हे । युधि—वो ।	√जिज् १ ३१३० हिंसागत्यो (प) काकृ । शेष पूर्ववत् । √जज् १/२०४ m गतौ (प) काकृ ।
-------------------------	--	---

ग—असुर्येव जज्जती—ऋ १, १६८, ७ । [अर्थ , व्यु च ? । विप राति—(वैतु
वें नाप) [सेना—]इति—अर्विषा जज्जणाभवन्—ऋ ८, ४३, ८ । ह्रिटनीरर्थेऽनिश्चितमति ।
छ—जग (फार) = युद्धम् ।

+√जट् (जट) १/३०१ श	सघाते (प) क्षी-मै-सा च-जै- काकृ कात-शा-हे वो । सहृत्तौ—वो ।	√जट् १/१३४ धारणे (प) काकृ । √झट् (झट) १/३०२ सघाते (प) ।
-----------------------	--	--

क--जट् = वेष्टने, गुण्ठने । जटा * जट्-त = चूडा—(वा पॉकनी) ।

ग—जटा—मभार ३, ११२, २ । मनु ६, ६ ।

घ—जटा—सुत्तनिपात २४९ ।

ङ—जडा (<जटा)—हेका २५७, सुपा २५१ ।

छ—√जडना (<जटनम्) = जटने (सङ्घाते), प्रतिवपने, खचने, मिथो
लग्नतायाम् ।

छ—जडिया = स्वर्णकाराणा जातिभेद ।

√जन् (जन) ३/२४ जनने (प) √जन् (जनी) ४/३९ प्रादुर्भावे
श नै शा × क्षी मै-सा-च (आ) ।
काकृ कात-हे ।
जनो—बो ।

ग—जजान-ऋ ३,२९,३, भा पु ५,७,१३ ।

√जन् (जनी) ४ ३९ प्रादुर्भावे (आ) मित्
श क्षी मै-सा च-जै काकृ-कात-
शा हे ।
जनौ—बो ।

जनीजृप्क्नसुरञोऽ-
मन्ताश्च १ ८०३ m
श जै-शा-हे बो ×

ग—जायते-ऋ २,३,९ । जनयति-तै २,२,१०,५ ।

घ—जायति-जातक ३,४५९ ।

ङ—√जण (सक) = जनने । जणति-प्रासू १५, १०८, महा ।

ड—√जा (सक) = जनने । वकृ-जायत-कुमा । सकृ-जाइउ-स १३० ।

छ—√जनना (<जननम्) ।

√जप् (जप) १/३९६ व्यक्ताया वाचि मानसे च (प) √जाप् १/२०१४ आल्स्ये ।
श क्षी मै-सा जै-काकृ कात-शा । (प) काकृ ।
वचने—च । √जल्प् (जल्प) १/
व्यक्ते वचने मानसे च—हे । व्यक्ताया वाचि (प) ।
ह्रदुच्चारे वाचि—बो ।

ग—जपति-शत्रा १,१,२,१० ।

घ—जपति-जातक ४,२०४ ।

ङ—जवइ-रभा ।

छ—जपना ।

√जम् (जभ) १/३८५ गात्रविनामे (आ)
मै-सा-श च-जै-काकृ (जभते)
कात-शा-हे बो × क्षी ।
२६

√जम्भ् (जभि) १/४११ a
गात्रविनामे (आ) च,
हे ७८२, जै १६२, काकृ ४७० ।

✓जम् (जभ) १/३८९ मै-सा-कात वो ।
 (जम्भते)
 क्षी-च-जै काकृ-शा हे
 ×,श

✓जृम्भ (जृभि) १/ गात्रविनामे
 नामे (आ) ।

✓जम् (जभी) १/३८९ गात्रविनामे (आ)
 क्षी-श च जै काकृ- इत्येके—मै ।
 कात-वो× मै सा शा-हे ।

ग—अग्निर्जम्भै अत्ति-ऋ १,१४३,५ । जम्भसावका -सभार ५,६४,२८ ।
 ता इमा जभितु पापा -भा पु ३,२०,२६ ।

+✓जम् (जभ) १/९८८ विपरीते मैथुने (प) <✓यम् (यभ) विपरीते
 क्षी श च× इत्येके—मै । मैथुने (प) ।
 मै ।
 विपरीतमैथुने—सा ।
 मैथुने—जै काकृ कात शा हे ।
 यभने—वो ।

✓यम् > ✓जम् इति लौकिको जकार उच्चारणभेदात् ।

✓जम् (जमु) १/४६६ अदने (प)
 जै×,श क्षी मै-सा च काकृ कात
 शा हे ।
 भक्षे—वो ।

✓चम् (चमु) १/ अदने (प) ।
 ✓छम् (छमु) १/ अदने (प) ।
 ✓झम् (झमु) १/४६७ अदने
 (प) ।

जमति निघ २,१४ गतिकर्मा ।
 जमत्—१,१७ = ज्वलतो
 नामधेयम् ।

ग—जमदग्नि -खि ५,३,४, तै २,२,१२,४, मै २,७,१९ । जाजमत्-सभार
 १३,१,९३,९८=पुन पुनर्भक्षयन्त (नील) ।

(,ज)—सन्तल -नाम्, कुर्कु -जोम्, शवर -जुम्, मेथिल -जम् ।

+✓जम्भ (जभि) १/९६५ विपरीतमैथुने (प)
 मै सा श च जै-काकृ इति दौर्गा —क्षी
 कात-शा हे× क्षी ।
 यमने—वो ।

>✓यम्भ (यभ) विपरी
 तमैथुने (प) ।
 ✓जम्भ १/३६१b गर्त्रे
 (प) का० ।

+√जर्च् (जर्च्) १/७०८ परिभाषणे (प) इत्येके-क्षी <√चर्च् (चर्च्) परि-
 (क्षी-यु मी स ×) क्षी । भाषणे (प) ।
 मै सा श च जै हे परिभाषणहिंसातर्जनेषु √झर्च् (झर्च्) १
 वो × —शा । परिभाषणे (प) ।
 परिभाषणतर्जनयो —काकृ
 कात ।

+√जर्च् (जर्च्) ६ १९ परिभाषणे (प) इति <√जर्ज् (जर्ज्) परिभाषणे
 च जै काकृ ×, श दुर्ग —क्षी (प) ।
 स्त्री कात शा ह । द्रष्टु √जर्ज् ६ १९ ।
 परिभाषणसतर्जनयो —मै ।
 परिभाषणभर्त्सनयो —सा ।
 उक्तो भर्त्से—यो ।

किमत्र सत्यम् ! देवा ब्राम्यन्ति—श्री ।

+√जर्ज् (जर्ज्) १ ७०८ परिभाषणे (प) इत्यन्ये—क्षी √ज (जृप्) ४/ वयोहानो
 श च काकृ कात शा क्षी । (प) ।
 हे वो × परिभाषणसतर्जनयो —मै ।
 परिभाषणहिंसातर्जनेषु—
 सा जै ।

ग—जर्जर—शिशु ४, २३=त्रिदीर्घे (हिंसेयम्) ।

+√जर्ज् (जर्ज्) ६ १९ परिभाषणे (प) √चर्च् (चर्च्) ६ परि-
 श च कात शा × क्षी जै हे । भाषणे (प) ।
 परिभाषणसतर्जनयो —मै । √छर्च् ६/२४d परिभाषणतर्ज-
 परिभाषणभर्त्सनयो —सा । नयो (प) काकृ ।
 परिभाषणतर्जनया √जर्च् (जर्च्) ६/ उक्तो
 —काकृ । भर्त्से (प) वो ।
 तर्जने—हे । √जर्ज् (जर्ज्) १ परिभाषणे
 भर्त्से ऋचि—यो । (प) ।
 √जर्ज् (जर्ज्) ६/ परिभाषणे
 (प) ।

√जल्प् (जल्प) १/३९५	व्यक्ताया वाचि (प)	√जल् (जल) १/घात्ये (प) ।
श	क्षी मै-सा-जै-काठ कात-शा ।	√लप् (लप) १ व्यक्ताया
	वचने—च ।	वाचि (प) ।
	व्यक्ते वचने—हे ।	√रप् (रप) १ व्यक्ताया
	वाचि—यो ।	वाचि (प) ।
		√हृप् (हृप) १/ व्यक्ताया
		वाचि (प) ।
		√जप् (जप) १ व्यक्ताया
		वाचि (प) ।
		√जल्पति-निघ ३/१४
		=अर्चतिकर्मा ।

ग—जलया—ऋ १०, ८२, ७ । जल्पन्-शत्रा ११, ५, १, ४, । जजल्पेव तदा
लङ्का—वा रा ५, १०३ ।

ड—√जप्=वाचि । जप्पति-पि २९६ ।

ढ—√जप=वाचि । जपइ-प्राप्र ।

ठ—√जल्पना=प्रलापे ।

+√जष् (जष) १/६७८	हिसार्थ (प)	√कष् (कष) १ हिसार्थ (प) ।
श×	क्षी मै-सा कात ।	√चषष् (चषघ) ५/ हिसा-
	हिसायाम्—च जै काठ-	याम् (प) ।
	शा हे	√छष् (छष) १ हिसायाम् (प)
	वधे—(उ) वो ।	√अष् (अष) १ हिसार्थ
		(प) ।

ग—जषा-अ वे ११, २, २५ । तै ५, ५, १३, १ ।	√अष् (अप) १ हिसार्थ (प) ।
√जस् (जसु) ४/९८	मोक्षणे (प) जसति (निघ २/१४)
श	क्षी मै सा-च जै काठ कात = गतिकर्मा ।
	शा हे । व्यत्ययेन शप्—देवराज
	मोक्षे—वो । यज्वा ।
	श्रान्तौ—हि ।

ग—सर्वे साक नि जस्यत-ऋ १, १९१, ७, जसु-१०, ३३, २, जसुम्-१०, ६८, ६ ।
जजास ते विषम्-अ वे ५, १३, १ ।

√जागृ १/६१	निद्राक्षये (प)	√गृ १०/चिज्ञाने (आ) ।
श	क्षी मै सा च काकृ कात	√गृ ९/शब्दे (प) ।
	शा हे ।	
	निद्राक्षये—जै ।	
	जागरे—वो ।	

ग—जागृहि—ऋ ९, ६१, २४ । जागर्ति—मै ३, ६, ३, ।

घ—जग्गति—जातक ५, २६९ ।

ङ—√जग्ग=निद्राक्षये, अवहितौ । जग्गइ, जग्गि—प्रासू ९८ ।

ड—√जागर=निद्राक्षये । वकृ—जागरमाण—विसे २७१९ । हेकृ—जग
रित्तए—कप्प ।

ढ—√जागना } = निद्राक्षये ।
√जगना }

√जि १ ५६०	जये (प) अक	√चि (चिञ्) ५/चये (प) ।
जै शा हे×, श	क्षी मै सा च कात वो ।	
(काकृ-√जी)	काकृ ।	

जय = उत्कर्ष —क्षी ।

ग—जयति—ऋ ६, २१, ४, तै २१ ३, २ ।

घ—जेति—जातक २, ३ ।

√जि १ ९३१	अभिभवे (प) सक	√चय् (चय) १/गतौ (आ) ।
श×	क्षी मै सा च-जै काकृ कात	
	शा हे ।	
	अभिभवे जये च—वो ।	

ग—आ जयन्—ऋ २, २७, १५ ।

ङ—√जय (सक) = जये, (अक) उत्कृष्टत्वेन वर्तने । जयइ—महा ।

ड—√जिण=जये । वकृ—जिणत—पि ४७३, पडम १११, १७ ।

√जिन् (जिवि) १/५८७	प्रीणनार्थ (प)	√जिन्वति—निघ २/१४—
श च जै×	क्षी मै सा कात ।	गतिकर्मा ।
	प्रीणने—काकृ-शा हे-वो ।	√इन्व् (इवि) १/प्रीणनार्थ
	उत्तेजने, तीव्रतायाम्—	(प) ।
	डि ।	

✓दिन्व् (दिवि) १ प्रीण-
नार्थ (प) ।
✓विन्व् (विवि) १, प्रीण
नार्थ (प) ।

ग—आ जिन्वथ -ऋ ४, ४५, ३ । जिन्वति-ऋ १, १६२, ३ ।

+✓जिम् (जिमु) १ ४६८ अदने (प) इत्येके—क्षी <✓जम् (जमु) अदने (प) ।
श च-जै × क्षी मै-सा काकृ कात- ✓चम् (चमु) १ ४६४
शा हे । अदने (प) ।
भक्षे—वो । ✓छम् (छमु) १ अदने (प) ।
✓झम् (झमु) १ अदने (प) ।
✓झिम् १ २२१ । अदने
(प) काकृ ।
✓जिल् १/२५० । अदने
(प) काकृ ।
✓जील् १/२५० । अदने
(प) काकृ ।

ग—जेमितुम्-नैषय १६, ८७ = भोक्तुम् ।

ङ—✓जेम (सक) अदने । वङ्-जेमत-पउम १, २, ८५ । जेमिय (<जे
मितुम्)-णाया १, १ पत्र ४१ टी ।

ङ—जिमण (<जेमनम्)-श्रा १६, चैत्य ५९ ।

ङ—जेमण (<जेमनम्)-ओघ ८८, औप ।

ङ—जिमिअ (<जिमितम्)-पउम २०, १२७, पुष्प ३५, महा ।

छ—✓जीमना } = अदने । “बैठि करीरा जीम” —कबीरदास ।
छ—✓जेंनता }

+✓जिरि ५/३१ हिसायाम् (प) ✓चिरि ५/ हिसायाम् (प) ।
श जै-शा × क्षी-मै-ना-च हे । ✓रि ५/ हिसायाम् (प) ।
जिघासायाम्—काकृ-कात ।
हिसे—वो ।

+✓जिष (जिषु) १/६८८ सेचने (प)
श × क्षी मै-सा च जै काकृ कात
शा हे ।
सेके—वो ।

✓जीव् (जीव) १ ५६१
श

प्राणधारणे (प)
क्षी मै सा च जै काकृ-
कात शा हे ।
प्राणे—वो ।

✓चीव् (चीवृ) १/ आदान
सवरणयो (उ) ।

ग—जीवति—ऋ १८, ३३, ९ ।

ङ—जीवङ्—कुमा ।

उ—✓जीना (< जीवनम्) ।

+✓जु १/९२८

क्षी मै श च जै काकृ
कात शा ×

गत्यर्थ (प)

सा ।

वेगवचन इत्यपरे—सा ।

गतौ—हे ।

रहसि—वो ।

जवति—निघ २, १४ गतिकर्मा ।

✓जू

शीघ्रगामित्वे (आ)—ह्वि ।

ग—जवनी—ऋ १, ५१, २ । जवन—श्वेताश्व ३, १९, नाप ९, १४ ।

✓जु (जुङ्) १ ९४१

मै श च जै कात शा ×

गतौ (आ) इति नन्दी-क्षी < ✓ज्यु (ज्युङ्) गतौ (आ) ।

क्षी सा काकृ हे ।

गत्याम्—वो ।

✓जू

शीघ्रगामित्वे—ह्वि ।

ग—जवेते—ऋ ३, ३३, १ । जवते—तै ६, १, ७, २, मै ३, ७, ५, शब्रा १०, ३, ५, २ ।

घ—जवति—सयुक्त १, ३३, जातक ४, २१३=शीघ्रगामित्वे ।

+✓जुङ् (जुगि) १/१५६

श ×

वर्जने (प)

क्षी मै सा च जै कात शा हे ।

त्यागे—वो ।

✓युङ् (युगि) १/

वर्जने (प) ।

✓मुङ् (मुगि) १/

वर्जने (प) ।

(काकृ-✓ तुङ् [तुगि])

वर्जने—काकृ ।

लैपिकी वृटि । 'जुगि'

इति भाव्यम् ।

✓वुङ् (वुगि) /१

वर्जने (प) ।

✓रुङ् (रुगि) १/

वर्जने (प) ।

ग—जुङ्ग=वृद्धदारक । यथा—जुङ्गर्त्यगन्धाच्छगलान्त्रवेगी वृद्धदारक -
वैद्यकरत्नमालायाम्-(श क इ) ।

+√जुड् (जुड) ६/४७ गतौ (प) इति दुर्ग-क्षी <√जुन् (जुन) गतौ (प) ।
 च-जै शा ×, श ? क्षी मै सा-काकृ कात √जु१/१२८ गत्यर्थ (प) सा ।
 हे वो । √जुड् (जुड) ६ बन्धे (प) ।
 √जुन् १/२२०k सम्भक्तो (प) काकृ ।
 √जुड् (जुड) १० / प्रेरणे (प) ।

+√जुड् (जुड) ६/९९ बन्धने (प) पूर्वम् ।
 श क्षी मै-सा काकृ शा हे । √युज् + त = युक्त > जुट्ट
 बन्धे—च-जै कात वो । >√जुड् इति स्यात् ।
 √यु २/ बन्धने (प) ।
 √यौट् (यौट्) १/ बन्धे (प) सा ।

ड—√जोड (सक) = बन्धने, सयोजने । बकृ-जोडेत-सुर ४, १९ । सकृ-जोडिऊण-महा । जोडिअ (= योजितम्) -सुपा १४९, ३५१ ।

छ—√जोडना } = बन्धने, योजने ।
 छ—√जोरना }
 छ—√जुडना } = बन्धने योजने ।
 छ—√जुरना }
 छ—√जूरना = बन्धने, योजने ।
 छ—जूरना = बन्धने, योजने ।
 छ—√जुलना = सयोगे, साक्षात्कारे ।

+√जुन् (जुन्) १/३१ भासने (आ) >√ज्युन् (ज्युन्) भासने
 श × क्षी-मै-सा शा हे (आ) इति कौशिक-क्षी ।
 दीप्तौ—जै । √द्युन् (द्युन्) १/ दीप्तौ (आ) ।
 च-काकृ-कात ? √युत् (युत्) भासने (आ) ।
 द्युत्याम्—वो ।

घ—उञ्चोत-जातक १, १८३ = भासने ।

+√जुन् (जुन्) ६/४७ गतौ (प)
 मै-श-काकृ-कात × क्षी-सा च जै-सा-हे वो । द्रष्ट √जुड ६/४७ ।

ग—जुनन्ति-तैब्रा २, ५, ५, ३ । अय √जु (जू) धातुत क्रयादावपि शक्यते साधयितुम् । हिट्नीमहाशयेन तथैव कृतम्, जुनातीति रूपोपलब्धे ।

√जुर्व् (जुर्वी) १/५७० हिसार्थ (प) इति < √धुर् (धुर्वी) हिसार्थ
(क्षी) मै-सा-च जै काकृ- दौर्गा - (प) ।

कात शा-हे × क्षी (यु मी स) । √जूर् (जूरी) ४/ हिसायो
√जूर्व्- ववे-वो । हान्यो (आ) ।

अपनोदे, नाशे-ह्वि । √धूर्वति-निघ २ १९=वध
कर्मा ।

√जृ (जृष्) ४ २२य्या
हानौ (प) ।

√ज्वर् (ज्वर) १/रोगे (प) ।

ग—जूर्वन्-ऋ १, १९१, ९ । निजूर्वसि-१०, १८७, ३, ६, ६, ६, सजूर्वसि
८, ४९, ७ ।

√जुष् (जुषी) ६/८ प्रीतिसेवनयो (आ) √जुष् (जुष) १०/परितर्पणे
श क्षी-मै-सा-जै काकृ- (प) ।
कात-शा-हे । जुषते-निघ २/६=कान्ति-
सेवायाम्—च । कर्मा ।
मुदि सेवे-वो ।

ग—अभि अजुषन्त-ऋ २, ३३, ९ । जोषिषत्-ष्ट २, ३५, १ । जुषताम्-रि
१, ३, १ । जुषते-शाब्रा १०, १, शब्रा ३, ६, ४, ७ ।

ङ—√झृस् (सक) = (१) सेवायाम्, (२) प्रीतौ, (३) क्षये । वङ्-झृसमाण-
आचा, सकृ-झृसित्ता, झृसित्ताण-औप, पि ५८३ । झोसेइ-आचा ।

√जूर् (जूरी) ४/४४ हिसावयोहान्यो (आ) √जृ (जृष्) ४/२२ वया-
श क्षी-मै-सा-जै शा । हानौ (प) ।

जरायाम्—च । √जूर्व् (जुर्वी) १/हिसार्थ
जीर्णे—काकृ-कात । (प) ।

जराया हिंसाया च—हे । √ज्वर (ज्वर) १/रोगे
ज्यानौ वधे-वो । (प) ।

√जुर् ४/
ज्यानौ(प)—ह्वि ।

ग—जूर्यति-ऋ १, १८८, २ ।

ङ—√जूर (अक) = (१) जीर्णे, शुष्कतायाम्, (२) सक-ववे—राज ।

ङ—√झूर जीर्णे=वङ्-झूरत, झूरमाण-सण । उप पृ २७ ।

छ—√झुरना=जीर्णे, शुष्कतायाम्—“हाङ् भर्द् झुरि किगडी”—जायसी ।

+√जूप् (जूप्) १/६७२ च=हिसायाम् (प)   √जुष् १/२९३ h हिमायाम्
श×   क्षी मैसा च जै काकृ ऋत (प) काकृ ।
शा हे ।   √यूप् (यूप्) १' हिसायाम्
उधे (उ)—वो ।   (प) ।
√ईप् (ईप्) १/ गतिहिसा
दर्शनेषु (आ) ।

ड—√जूम (सकृ)=क्षीणे सतापे विनाशे-ठा २,१, कप्प ।

√झूम (सकृ)=क्षीणे, सतापे विनाशे । सकृ-झूसेत्ता-अत २७ ।

√झास (सकृ)=क्षीणे, सतापे, विनाशे । झासेइ-आचा, सकृ-
झामेत्ता-सुर ६,२२७ ।

√जृ १/९३२   अभिभये (प)   <√जि अभिभवे (प) इति
मैसा श च-जै काकृ   क्षी ।   दुर्ग-क्षी ।
कात शा ह×   अभिभये न्यकारे—वो ।   जरते-निघ ३/१९=अर्चति
नाशे, श्वये—हि ।   कर्मा ।
जरा स्तुतिर्जरते स्तुति
कर्मण-निरु १०,८,१ ।

ग—धत्त रत्नानि जरत च सुगीन्-ऋ   ? (=अर्चतम् ?) ।

√जम्भ् (जृभि) १, ३८६ गात्रविनामे (आ)   √जम्भ् (जम्भ) १/ गात्रवि
श   क्षी मैसा च-जै काकृ   नामे (आ) ।
कात-शा ह ।   √जम्भ् (जम्भ) १/ गात्रवि-
जृम्भे—वो   नामे (आ) च ।
√जृम्भ् १/२०६ s मर्वने (प)
काकृ ।
√जृम्भ् १/३६१ a गर्वे (प)
काकृ ।

ग—जृम्भिता -सि ४,५,२६ । जृम्भसि-तेजोविन्दृप ५,७४ । जृम्भक-भा २९ ।

ड—वकृ-जम्भत, जम्भाअत-गा ५४६, से ७,६५, कप्प ।

ठ—√ज्भाना }
ड—√जम्हाना } =जृम्भणे

√जृ (जृप्) ४ २२
श×

वयोहानौ (प)
क्षी मै सा-जै काकृ कात-
शा ।

जरायाम्—च ।

ज्याने—वो ।

जरसि—हे ।

√चृ ९/२० वयोहानौ (प) मै ।
√झृ (चप्) ४/ वयोहानौ (प) ।

जनीजपक्वसुखोऽम-ताश्च १/८०३n

श जै शा-हे वो×

ग—जीर्यति-तै १,५,७,३, अ वे १०,८,३० ।

+√चृ ९/२३
श

वयोहानौ (प)
क्षी मै-सा जै काकृ-
कात शा हे ।
जरायाम्—च ।
ज्याने—वो ।

जिनाति—ऋ ५,३४,५ >
जृणाति ।
शेष पूर्ववत् ।

यथा तु भाष्यवार्तकवृत्तिन्यासपदमञ्जयार्यादि, तथाय धातुर्नास्तीति प्रतीयते
इति जीर्यतावुपपादितम् । आत्रेयैर्मैत्रेयदेवपुरुषकारादिषु दर्शनादिहास्माभिर्लिखित —
९/२० सा ।

+√जेष् (जेष्) १,६११ गतौ (आ)
श×

क्षी-मै सा च-जै काकृ कात
शा-हे ।
गत्याम्—वो ।

√जेहृ (जेहृ) १/ प्रयत्ने (आ) ।
√एष् (एष) १/ गतौ (आ) ।
जेहते-निघ २/१४ = गति-
कर्मा ।

√जेहृ (जेहृ) १/ गत्यर्थोऽपि
(आ) सा ।

√जेहृ (जेहृ) १/६३६
श×

प्रयत्ने (आ)
क्षी मै-सा च-जै काकृ-
कात हे ।
यत्ने—वो ।
प्रयतने—शा ।
गत्यर्थोऽपि—सा ।

√एष् (एष) १/ प्रयत्ने (आ) ।
√येष् (येष्) १/ प्रयत्ने (आ) ।

ग—जेहमान्-ऋ ११०,५, तै ४,६,३ । जेहमाना-शौ १८,३,४७ ।

+√जै १/८९९	क्षये (प)	√क्षि १/ क्षये (प) ।
श×	क्षी मै सा च-जै-काकृ-	√क्षौ १, क्षये (प) ।
	कात शा हे-वो ।	√सै १ क्षये (प) ।

√ज्ञा ९/३६	अप्रबोधने (उ)
श	क्षी मै सा-च-जै काकृ कात शा हे ।
	बोये—वो ।

√ज्ञा १ ८०३ २	मारणतोषणनिशानेषु-मिन्
श चै-शा हे×	क्षी च ।
	मारणतोषणनिशामनेषु-इत्येके-क्षी ।
	क्षी मै-सा काकृ कात ।
	मारण आलोके निशाने तोषणे
	स्तुतौ—वो ।

ग—जानाति—ऋ ४४,६, ते १,२,१४,३, मै ४,११,५ । ज्ञासे-तैव्रा २,६,८,१ ।

ङ—वक्तृ-जाणत, जाणमाण-काप, विपा १,१ ।

ङ—√णा । भञि -णाहिङ्-विसे १०१३ ।

ङ—√याण । याणङ्-पि ५१०, उव, भग ।

√ज्या ९/२८	वयोहानौ (प)	√जि १/अभिभवे (प) ।
श	क्षी-मै सा-काकृ-कात शा हे ।	√जू ९/ वयोहानौ (प) ।
	हानौ—च-जै शा ।	√जू (जृष्) ४/ वयोहानौ
	जरायाम्—वो ।	(प) ।

ग—जिनाति—ऋ ५३४,५, मै १,६,१०, शत्रा १३,१,५४ । ज्यास्यन्ति—काठ २६,९ ।

+√ज्यु (जुड्) १/९४१	गतौ (आ)	√जु (जुड्) १ गतौ (आ) ।
काकृ×, श	क्षी मै-सा च-जै कात-	√च्यु (च्युड्) १/ गतौ
	शा ह ।	(आ) ।
	गत्याम्—वो ।	√छ्यु (छ्युड्) १/ गतौ
		(आ) ।

ग—जुज्यूषन्ति-शत्रा ३,२,४,१६ (=गतौ) ।

√ज्युत् (ज्युत्) १/३१	भासने (आ) इति	<√जुत् (जुत्) भासने (आ) ।
मै सा श च नै	कौशिक -क्षी ।	√द्युत् (द्युत्) १/दीप्तौ (आ) ।
काकृ कात शा×	क्षी हे ।	√युत् (युत्) १/भासने (आ) ।
	द्युत्याम्—वो ।	ज्योतते—निघ १/१६=
		ज्वलतिकर्मा ।
		√ज्युत् १/४०५ प्रभासे
		(प) जै ।

ग—ज्योतताम्—मै २,१२,४ । अवज्योतयति—शत्रा ११,६,१,१० ।

छ—√जोयना * † (<ज्योतनम्)=द्युतौ, ज्वलने—“चौसठ दीवा जोय के”
—कबीरदास ।

ठ—जोयसी * † (<ज्योतिषी) ।

+√ज्यो १/६०४ उपनयननियमव्रतादेशेषु (आ)
मै-सा श-च जै-क्षी ।
काकृ कात शा हे×

नियमव्रतादेशोपनीतिषु—यो ।

√जि १/९३२	अभिभवे (प) इति	<√जृ अभिभवे (प)
श काकृ कात×	दुर्ग —क्षी ।	जयति—निघ २/१४-
	क्षी मै-सा च जै सा हे वो ।	गतिकर्मा ।
	गतौ—हि ।	

ग—जयति—ऋ ९,७१,५ । जयसानस्य—१०,११५,४ ।

√ज्वर् (ज्वर) १/७६९	रोगे (प) मित्
श×	क्षी मै-सा च-जै-काकृ-
	कात शा हे-वो ।
	औष्ण्ये—हि ।

ग—ज्वरम्—खिसा २९,४२ । अप्रिये न स संज्वरेत्—मभार ३,१३७४३ ।

ठ—जुर (<ज्वर) बु ख ।

छ—जूडी (<जूति) =शीतज्वर ।

√ज्वल् (ज्वल) १/७९७	दीप्तौ (प) मित्	√ज्वल् १०/२४४ प्रकाशने
श×	क्षी-मै-सा-च जै-काकृ	(प) काकृ ।
	कात शा हे ।	√ज्वर् (ज्वर) १/ रोगे (प) ।
	चलत्विषो—वो ।	

ज्वलललललनमामनु

पसर्गाद्वा १/८०३

श जै शा हे वो ×

ग—ज्वलति—तै ५,४,१,३, गोत्रा १,२,२०, तैआ १०,१,१५। ज्वलयन्ति—
आर्षे ७ ४।

ङ—√जल (अक) = (१) ज्वलने, (२) दीप्तौ। जलइ—महा।

ड—√बल = ज्वलने। 'बलु'—गुर्जरभा।

√ज्वल् (ज्वल) १'८१५ दीप्तौ (प)

√ज्वल् (ज्वर) १ रागे (प)।

श ×

क्षी मै सा च जै काकृ कात। √ज्वल १०/८४४ प्रकाशने
चलने—च। (प)।

चलने दीप्तौ च—शा ह।

चलत्विपो—वो।

ग—ज्वलति—पूर्वपत्। ज्वालयते, ज्वालयति—नृपू २,११। ज्वालय-ज्वालय-
लाङ्लोपनि २१४ १८।

ङ—√जाल (सक) = दहने—महा।

ड—√जालाय (सक) = दहने। वक्त्र-जालावत-महानि ७।

उ—√बालना (<ज्वालनम्। जलोपे) प्रकाशने।

√झट् (झट) १ ३०० सघात (प)

√जट् (जट) १ ३०१

काकृ ×, श

क्षी मै सा च जै कात शा हे। सघाते (प)।

सहत्तौ—वा।

सभ्रमे, व्याकुत्तायाम्—ह्रि।

ग—झटिति—कात्या श्रो १,५,७। यत्रोञ्झटितास्तन म्लेच्छा—रञ्जत १,१६।

उ—√झटकना = सहसापहरणे।

उ—झाड, झाडी।

+√जम् (जमु) १/४६७ अदने (प)

द्रष्ट √जम् १/४६७।

जै ×, श

क्षी मै—सा च काकृ कात हे।

भक्षे—वो।

√चम् > √छम् > √जम् > √झम् > √झिम्—काकृ १/८०११ इति स्याद्
विकासक्रम।

+√अर्च् (अर्च) १/७०९ परिभाषणे (प) <√अर्च् (अर्च्) परिभाषणे(प) ।
 मै सा श च जै काकृ इत्यपरे-क्षी √चर्च् (चर्च) १/ परि
 कात शा हे वो× क्षी । भाषणे (प) ।
 √अर्छ् (अर्छ) १/ परि
 भाषणे (प) ।

किमत्र सत्यम् ! देवा ज्ञास्यन्ति—क्षी ।

+√अर्च् (अर्च) ६/२० परिभाषणसतर्जनयो* (प) पूर्ववत् ।
 क्षी च-जै काकृ कात मै शा हे ।
 ×, श परिभाषणभर्त्सनयो —सा ।
 उक्तौ भर्त्से-वो ।

+√अर्छ् (अर्छ) १/७०९ परिभाषणे (प) >√अर्च् (अर्च) परिभाषणे (प) ।
 मै सा श च जै काकृ क्षी । √अर्छ् (अर्छ) ६/ भर्त्सेकृत्यो
 कात हे-वो× (प) वो ।
 पूर्ववत् ।

किमत्र सत्यम् ! देवा ज्ञास्यन्ति-क्षी ।

+√अर्श् (अर्श्) १/७१० परिभाषण (प) द्रष्ट √जर्ज् ६/१९ ।
 श हे वो× क्षी च ।
 परिभाषणसतर्जनयो —मै ।
 परिभाषणहिंसातर्जनेषु—
 सा जै-शा ।
 परिभाषणर्जनयो —काकृ-
 कात ।

ड—अर्जरी=परस्पर्शवारणाय चण्डालयष्टि ।

छ—अर्जर=वाद्यविशेष (परिभाषणे), हिरण्याक्षपुत्रनाम ।

छ—अर्जोडना (<अर्जनम्)=क्षोभणे, सरभस कम्पने ।

+√अर्श् (अर्श्) ६/२० परिभाषणे (प) पूर्ववत् ।
 श-शा× क्षी-च जै हे ।
 परिभाषणसतर्जनयो —मै ।
 परिभाषणभर्त्सनयो —सा ।
 परिभाषणतर्जनयो,—
 काकृ कात ।
 तर्जने—ह ।
 भर्त्सेकृत्यो,—वो ।

ग—झर्झगी-हरिवश २३७,२ = वाच्यम् । यावन्-अर्जती, झर्झन्ती-प्रभृति-
रूपाणि नोपलभ्यन्त तावदय न शक्यते स्वीकर्तुम् ।

छ—पूर्ववत् ।

छ—√ झगरना } (< झगरना < अर्जनम्) = भर्त्सनानौ ।
छ—√ झगडना }

+ √ झष् (झष) १ ६७९ हिसार्थ (प)
श × क्षी मै-सा कात ।
हिसायाम्—च-जै-
काकृ शा-हे ।
ववे—वो ।

√ जप् (जप) १/ हिसार्थ
(प) ।
√ शप् (शप) १/- हिसार्थ
(प) ।
√ जस् १/ हिसायाम् (प) ।
√ यूष् (यूष) १/ हिसायाम्
(प) ।

पप्रस्वरी चायमिति केचित्-झूषति-दुर्गादा ।

ड—√ झूस (सक) = क्षीणे, सतापे, विनाशे । सकृ-झूसेत्ता-अत २७ ।

+ √ झष् (झष) १/८७७ आदानसत्तरणयो (उ) पूर्ववत् ।
श काकृ कात × क्षी-मै सा हे ।
आदाने—च ।
सवरणे आदाने च—जै शा ।
ग्रहऽपिधाने—वो ।

ग—लीनमीनझषग्राहाम्-वा रा २,१४४,४—झष = मकर । झषाणा मकर
आस्मि—गी १०,३१ ।

ड—√ झोस (सक) = आग्रणे, प्रक्षेपणे-वज १ ।

+ √ झ (झप्) ४ २३ वयोहानो (प) √ च ९/ वयोहानो (प) मै ।
श क्षी मै सा-जै कात शा । √ ज (जष) ४' वयोहानौ
जगयाम्—च । (प) ।
जरसि—हे ।
ज्याने—वो ।

(काकृ/√ कृ [कृष्]) वयोहानौ—काकृ ।

लैपिकी त्रुटि ।

झृष् इत्युचितम् ।

ग—झर = समूहो निर्झरो वा । यथा नैषधे-प्रभाझरचक्रभ्रमिम्-२, ३२ ।

उ—√उझलना
 उ—√उझालना ।
 उ—√उझिलना ।

{ (< उज्झरणम्) = अवपातने, उच्चस्थानाद् द्रव
 पदार्थस्य पातने ।

√इयु (इयुङ्) १/९६३ गतौ (आ) मै ।
 क्षी-सा-जै काकृ- मै च ।
 कात शा हे वो ×, (श)

द्रष्ट √ज्यु १/९४१ ।
 √ज्यु १/५५०d गतो
 (आ) काकृ ।

√टल् (टल) १/८१८ वैकलव्ये (प)
 श ×
 क्षी-मै सा च जै काकृ
 कात शा-हे ।
 विप्लवे—वो ।
 'विकलवे' इति भाव्यम् ।

√ट्वल् (ट्वल) १/ वैमलव्ये
 (प) ।
 √टल् (टल) १/२५० x
 अदने (प) काकृ ।
 √टल् १/२५०y अदने (प)
 काकृ ।

हिदनी 'टलति' इत्युदाहरण प्रस्तोति । मया नाधिगतम् ।

छ—√टरना
 छ—√टलना

{ (< टलनम्) १ अपसृतौ, (२) अनुपस्थितौ, स्थगने,
 (३) अन्यथाभावे, उचितनिश्चयाभावे । इदं कात
 येम् । विकलव = कातर । द्रष्ट —√क्रन्द १/७६६ ।

सदनीति ग्रन्थे ८१० 'टल्' भातो 'विलम्बे'-अर्थो विद्यते । स समीचीनो
 भाति ।

छ—ठाल, ठाला = निष्क्रियता, व्यवसायराहित्यम्, (२) अवकाश ।

छ—√टालना
 छ—√टारना

} = अपसारणे ।

छ—अटल (< अ + टल) = स्थिर ।

+√टिक् (टिक्) १/१०० गत्यर्थ (आ)
 श जै शा ×
 क्षी-मै-सा-च कात ।
 गतौ—काकृ हे ।
 गत्याम्—वो ।

√टीक् (टीक्) १/ गत्यर्थ
 (आ) < टीक < टीकम्
 < त्रिक्रम < त्रिविक्रम-
 (अभि अनु, १४३ पृ) ।
 टिक < टिकम् < त्रिक्रम <
 त्रिविक्रम (अ अ, १४३ पृ)

✓टिक् १/७० गतौ (आ)
जै, शा ४०p, हे ६३३ ।
✓तिक् (तिरु) १/ गत्यर्थ
(आ) सा ।

छ—अटकना (< अ + टेकनम्) = विस्मरणे, गतिरोधे ।

✓टीक् (टीकृ) १/१०१ गत्यर्थ (आ)	✓तीक् (तीकृ) १/ गत्यर्थ
श	(आ) सा ।
स्त्री मे सा च कात ।	शेष पूर्ववत् ।
गतौ—नै काकृ शा हे ।	
गत्याम्—यो ।	

ग—टीकृमानै—यशस्विल च, ३ आ, ३७० पृ = सञ्चरद्भि ।

उ—✓टीकना = तिलकाद्यङ्गने ।

+✓टौक् (टोकृ) १ ९५ गत्यर्थ (आ) इति	<✓त्रौक् (त्रोकृ) गत्यर्थ
मै-सा श-च-जै-काकृ- दुर्ग —क्षी ।	(आ) ।
कात शा-हे वो ×	✓दौक् (दौकृ) १/
	गत्यर्थ (आ) ।

ङ—टोकृण = मद्यमापनपात्रम्—ने ४,४ ।

उ—✓टोकना = (१) अवरोधे, (२) कुण्ठौ, (३) मल्लानामाह्वाने ।

+✓ट्रल् (ट्रल) १/८१९ वैकुण्ठ्ये (प)	✓टल् (टल) १/ वैकुण्ठ्ये
श ×	(प) ।
क्षी-मै सा च-जै काकृ	✓टु १/५५२g गतौ (आ)
कात-शा हे ।	काकृ ।
विलवे—वो ।	✓टु १ ५५२h गतो (आ)
	काकृ ।

ङ—टोलगइ (< ट्रलगति) = गुरुवन्दने दोषविशेष—पव २ ।

उ—(टाल) ट्रल = व्याज, विकृष । सहनीतिग्रन्थे ८११ धातोरस्य 'विलम्बे' इत्यर्थो दृश्यते । स समीचीनो भाति ।

+✓डिप् (डिप) ४/११८ क्षेपे (प) ।	✓तिप् (तिप) १०/ क्षेपे
श	(प) ।
क्षी मै सा-च जै काकृ	✓दिप् (टिप) १०/ क्षेपे
कात-शा-हे ।	(प) ।
नुदि—वो ।	

√स्तिप् (स्तिप) १०/ श्लेषे
(प) ।
√डिप् (डिप) ६/९१ श्लेषे
(प) ।

ड—डिफिअ=जल्पतितम्, जलक्षितम्—४,९ ।
+√डिप (डिप) ६/९१ श्लेषे (प) ।
श, (चे) । क्षी मै सा-च जै-काकृ पूर्ववत् ।
कात शा हे ।
क्षेपणे—जै ।
नुदि—वो ।

ड—√डिव (सक)=उल्लघने । डिव-यत्र १ ।
ड—डेवण=उल्लघनम्-ओघ ।

√डी (डीङ्) १/९५३ श विहायसा गतौ (आ) ।
क्षी (यु मी स), कात शा-हे ।
प्रिहायसा गतौ—मै सा-
जै काकृ ।
गतौ—क्षी च ।
नभोगतौ—वो ।

√डी (डीङ्) ४/२७ श गतौ (आ) । √डी (डीङ्) १/९५३ गतो
क्षी च जै कात शा हे-वो । (आ) ।
प्रिहायसा गतौ—मै सा । दीयते (डीयते)—निघ
२/१४ गतिकर्मा ।

डीनशब्द विहायान्ये शब्दा अप्राप्या -ङि ।
ग—अतिडीन०, अभिडीन०-मभार ८,१९०० ।
घ—डेति-दीघ १७१, अगुत्तर २,२०९ । उडुति-मज्झिम १,३६४ ।
ड—डीण=अवतीर्णम्-वे ४,१० ।
छ—√उडना (<उडुयनम्) ।

√दौक् (दौकृ) १/९४ श गत्यर्थ (आ) । √त्रौक् (त्रौकृ) १/ गत्यर्थ
क्षी मै-सा च कात । (आ) ।
गतौ—जै-काकृ शा हे । √दौक् (दौकृ) १/ गत्यर्थ
गत्याम्—वो । (आ) ।

ग—तै क्षणादाशु ढोकितम्-समार १२,४१८१ । तस्मै पात्रीमढोकयन्-
कथासरि १६,३९ । उपढौकयन्ति-कात्या श्रो ७,२,२=उपहरन्ति । वक्त्र ढोकते-
शाकु ३,३७ श्लोकत परवर्ति गगम्=अन्यत्र चान्यति । अढौकि-नैप १६,१०१
=अर्पिता (प्रका) ।

ढ—√ढुक् (मक्)=उपहारे, (२) उपस्थितौ, (३) प्रवृत्ता, (४) साक्षा-
त्कृतौ । वरु-ढुक्कत-पिग ।

ड—√ढोअ (सक)=उपहारे, (२) उपस्थितौ, (३) प्रवृत्ता, (४)
साक्षात्कृतौ । ढोएजह-महा ।

ढ—√ढूकना=प्रवेशे ।

ढ—√ढूकना=कुञ्जीभावे, आर्जवे ।

+√तस् (तसि) १ ६७३	अलङ्कारे (प) इति	√तस् (तसि) १० अलङ्कारे
मै सा श च जै शा X	दुर्ग—क्षी ।	(प) । इति दुर्ग—क्षी ।
	क्षी काकृ कात-ह ।	√तस (तसि) १०/३८५
	अलङ्कृतौ—वो ।	अलङ्कारे (प) ।
	कम्पे—हि ।	

ग—[ततश्च १-ऋ ४,२३,५ । अतसयत्-मा २३,२४, तै ७,४,१९,५] ।

नोत्तस क्षिपति क्षितौ श्रणत -सा द १३,८ । चूडोत्तसति-भर्तृह ३,१ ।

ड—उत्तस=कर्णाभरणम्-पाअ, शिरोभूषणम्-गउड ।

ड—अवतसिय (<अवतसितम्)=विभूषितम्-कुमा ।

ड—अयस=शिरोभूषणविशेष -कुमा, गा १७३ ।

मन्त्रेयसायणौ चुगादो पठतो न भवादौ । क्षीरस्वामी तूभयत्र दुर्गमुद्वरति ।
संस्कृते प्राकृते च सोपसर्गात्तसावतसशन्दौ प्राग्येते ।

√तक् (तक) १/११६	हसने (प) ।	√तक्क् १/३२b हसने (प)
श X	क्षी मै-सा-च नै काकृ-	काकृ ।
	कात शा ह ।	तकति-निघण्टौ-२/१४ =
	सहने हासे—वो ।	गतिकर्मा ।
	सहने इति दुर्ग —क्षी, ह ।	शकुनि, -शक्नोति तकितु-
	द्रुतगतौ—हि ।	मिति वा-निरु ९,३,२ ।
		तकितुम्=गन्तुम्—
		दुर्गाचा ।

ग—तक्ति-ऋ १,१६ १, तकवानस्य १,१२०,६, तकन्ती—वै १२,७,३ । वेदे लोके चार्थपार्थक्यम् ।

√तक्ष (तक्ष) १ ६४६	तनूकरणे (प)	√तङ्क् (तकि) १/ कृच्छ्र
श×	क्षी मै सा-च-जै-काकृ	जीवने (प) ।
	कात शा हे ।	√तक् (तक) १/ सहने
	काश्ये, तक्षे—वो ।	(प) ।
	प्रिधाने, निर्माणे—ह्वि ।	

ग—अश्वयूपाय तक्षति-ऋ १,१६२,६ । तक्षति-तै ४,६,८,२, मै ३,१६,१ । अपतक्षुवन्ति-शत्रा ३,७,१,८ ।

ङ—√तक्ख (सक) = तनूकरणे । कर्मणि-तक्खिज्जइ-कुप्र १७ । वक्ख-तक्खमाण-अणु ।

ड—√तन्छ (सक) = तनूकरणे । सकृ-तन्छिय-सअ १,४,१ । कवक्क-तन्छिज्जत-सुर १,२८ ।

+√तक्ष (तक्ष) १/६६७	त्वचने (प) मै ।	√तक्ष (तक्ष) १/ तनूकरणे
क्षी श च शा-हे×	मै सा जै काकृ कात ।	(प) ।
	त्वचि प्राहे—वो ।	
	त्वचनम् = सवरणम्—मै ।	

+√तङ्क् (तकि) १/११७	कृच्छ्रजीवने (प)	√तञ्क् (तन्चू) ७/ सङ्को
क्षी-श×	क्षी-मै-सा-च-जै-	चने (प) इति द्रमिडा
	काकृ कात शा-हे ।	—क्षी ।
	दौस्थ्ये—वो ।	

ग—दृष्ट्वा पथि निरातङ्कम्—याज्ञवल्क्य ३,२४५ । निरातङ्का—रघु १,६३ ।

छ—तगी (फार) = दु खम्, कष्टम् ।

छ—तँगाना = पीडने, कष्टे ।

छ—तँगाना = पीडने (अक) ।

+√तङ्ग (तगि) १/१४८	गत्यर्थ (प)	√तङ्ग (त्वगि) १/ गत्यर्थ
श जै काकृ-कात	क्षी मै सा च ।	(प) ।
शा×	गतै—हे ।	
	गते स्वलने च—वो ।	
	तगि—स्वलने रुढ—क्षी ।	

क—स्तउ=प्रेरणे, अपनोदे, प्रापणे, ताडने, स्फुरणे । स्तउ-क्, स्तउ-ग्-
स्तेङ्ग्-स्तिग्—किमिक्-सग्=गमने-वा पौकनी ।
ग—किराततङ्गणाकीर्णम्-मभार ३, १४०, २४ ।

+√तञ्च् (तन्चु) १/१८८	गत्यर्थ (प)	√तन् (तनु) ८/	विस्तारे
श कात×	क्षी मै सा च ।	(उ) ।	
	गतौ—जै काकृ शा हे	√तञ्च् (तन्ज्) ७/मङ्कोचने	
	इतौ—वो ।	(प) ।	
		√तञ्च् (तन्चू) ७' सङ्को	
		चने (प) इति द्रमिडा ।	
		√त्वञ्च् (त्वन्चु) १'	
		गत्यर्थ (प) ।	

√तञ्च् (तन्ज्) ७ २२	सङ्कोचने (प) इति	<√तञ्च् (तन्जू) सङ्कोचने
श	द्रमिडा—क्षी	(प) ।
	क्षी मै सा च-जै काकृ	शेष पूर्ववत् ।
	कात शा हे ।	
	सङ्कुचि—वो ।	

ग—सोमेनातनन्मि-पा स १, ४, तै २, ५, ३, ५ । आतनक्ति (दुग्ध दध्ना)-
कात्या श्रो ४, ३, २३ ।

+√तञ्च् (तन्जू) ७ २२	सङ्कोचने (प)	>√तञ्च् (तन्चू) सङ्को
मै श च जै काकृ कात	क्षी-सा हे ।	चने (प) ।
शा×	सङ्कोचे—वो ।	

√तट् (तट) १/३०४	उच्छ्राये (प)	√तड् (तड) १०' आघाते
श	क्षी मै सा-च-जै-काकृ	(प) ।
	कात शा हे वो ।	
	तटतटाशब्दे—हि ।	

ग—तटति-षत्रा ५, ७ । यदास्य पृथिवी तटति (=तटतटेति शब्द करोति)-
अद्भु ब्रा १, ४० । ह्मिदनी प्रथममुदाहरण नोपलब्धवान् ।

घ—तड=तटम्-कुमा ।

छ—तड (<तटम्)=समानविभाग, पक्ष, (२) स्थलम् ।

+√तण्ड् (तडि) १ २७८ श-कात×	ताडने (आ) क्षी मै-सा च-जै शा हे तोडने—काकृ । त्रिषि आहतो च—वो	√तड् (तड) १०/ आघाते (प) । √तण्ड् १/१७९ समूहे (प) काकृ । तन्दते—ऋ १, १३८, १ (= त्यागे, श्रान्तौ, नैर्बल्ये)
-------------------------------	--	---

ग—तण्डुल कण-अ वे १०, ९, २६ । तण्डि = महाभारतवर्णित ऋषि—
शान्ति २४४, १७ ।

ड—तड=खलीनलग्ना लाला, (२) मस्तकहीन (त्रि) (३) स्वरा-
दधिकम् → ५, १९ ।

√तन् (तनु) ८/१ श	विस्तारे (उ) क्षी मै-सा च नै काकृ कात-शा-हे । विस्त्रुतो—वो ।	√तन् (तनु) १०/अद्वोप करणयो (प) । √ताय् (तायृ) १/ सन्तान पालनयो (आ) ।
-----------------------	--	---

क—तेन्—, तेद्—, = विस्तारे, ऋषणे । लैति ते-दौ, तेर्तेन्दि = कनिष्ठ,
पञ्चाद्वर्ती । पु च स्था तेनेतौ, तेनातौ = रज्जु —जू पौकनी ।
ग—ततनन्-ऋ ७, ८८, ४, पै १७, २५, ५ । तनुते-ऋ १, १०१, ७, तै १, ६, ८, ४ ।
छ—√तनना = विस्तारे ।

√तप् (तप) १/९७० श	सतापे (प) क्षी मै सा च-जै काकृ- कात शा हे । दवैश्ययो —वो ।	√तप् (तप) ४/ ऐश्वर्ये (आ) । √पत् (पत) ४/ ऐश्वर्ये (आ) इति द्रविडा-क्षी । निपत्यते—निघ २/२१= ऐश्वर्यकर्मा ।
------------------------	---	---

वा ग्रहणाद् ऐश्वर्येऽपि भ्वादिरित्येके-क्षी ।

ग—तपति-ऋ २, २४, ९, मै १, १०, १४ ।

ड—√तव = तापे । तवइ-गा २२४ ।

उ—√तवना*† = तपने ।

छ—√तपना = तपने ।

छ—√तचना† = तपने ।

छ—√तयना*† = तपने ।

√तप् (तप) ४/४८ श ऐश्चर्ये [वा] (आ) √तप् (तप) १/ दवैश्यया क्षी-मै-सा-च जै-काकु- (प) वो ।
कात-शा हे । √तप् (तप) १०/ दाहे (प) ।
दवैश्ययो —वो ।

ग—तपस्तप्यामहे—अ वे ७,६१,२ । सोऽतायत तपो घोग्म्-वा रा १,५८,१ ।

ङ—√तप् = तपश्चर्यायाम्, (२) आण्ये । तपइ-पिंग, प्रासू ५३ ।

√तम् (तमु) ४/८९ श काङ्क्षायाम्, (प) √दम् (दमु) ४/ उपशमे (प) ।
क्षी मै सा च जै-काकु- √तम्बु १/२०६d मर्दने (प) ।
कात शा-हे । काकु ।
रोदेच्छयो —वो ।

ग—ताम्यति-तैत्रा १,४,४,२ ।

ङ—√तम्म (अरु) = रोदे । तम्मइ-गा ४८३ ।

+√तय् (तय) १/४७५ श × गतौ (आ) √ताय् (तायू) १/ सन्तान
क्षी मै-सा च काकु कात । पालनयो (आ) ।
'गथणे च' इत्येके—सा । √त्रै (त्रैङ) १/ पालने
गतो रक्षाया च—शा हे । (आ) ।
गतौ रक्षणे च—शा हे । √दे (देङ) १/ रक्षणे
गतिरक्षणयो —यो (आ) ।
√दय् (दय) १/ दानगति-
रक्षणहिंसादानेषु (आ) ।

उ—तय (अर) = (१) समाप्तम्, (२) निश्चितम् ।

+√तय् (तय) १/४७७ श × रक्षणे, च = गतौ (आ) पूर्ववत् ।
मै-सा-श च जै-काकु- क्षी ।
कात शा हे वो ×

पूर्वस्मादभिन्न क्षीरेणैव पृथक् सख्यात ।

ङ—ताइ (<तायिन्) = रक्षक, पालक -उत्त ८ ।

√तर्ज् (तर्ज) १/२२० श जै × भर्त्सने (प) √तर्ज् १/६७ व्यथने (प)
क्षी मै सा च काकु कात काकु ।
शा हे । √तर्ज् (तर्च) १०/ संतर्जने
वाग्भर्त्सयो —यो । (प) ।

√चर्च् (चर्च्) परिभाषण
भर्त्सन्तयो (प) सा ।
√जर्च् (जर्च्) परिभाषण-
सतर्जनयो (प) मै ।
√जर्ज् (जर्ज्) ६/ परिभाषण-
भर्त्सन्तयो (प) सा ।

ग—तर्जद्विरिव वानरै—वा रा २, १६, २६ । गद्या तर्जमान—मभार ६, ३७८^५ ।

ङ—√तज्ज (सक) = भर्त्सने । तज्जइ—भवि ।

ञ—√तर्जना } = भर्त्सने ।
ञ—√तरजना }

+√तर्द् (तर्द्) १/५६ हिंसायाम् (प)   √तृद् (उत्तृदिर्) ७/ हिंसाना
श × क्षी मै सा च जै काठु   दरयो (प) ।
कात-शा हे ।
हिंसे—वो ।

ग—ततर्द्—तैत्रा २, ५, ४, २ । रूपमिद् र्वादावपि श्म्यते साधयितुम् ।

+√तस् (तसु) ४/९९ उपक्षये (प)   √दस् (दसु) ४/ उपक्षये
क्षी मै सा कात शा हे   (प) ।
वो ।
उपक्षेपे—च काठु ।
क्षये—जै ।

क—तैस्=विस्तारे—वा पौर्कनी ।

ख—अवे वितस्ति=विस्तार, वितस्ति—वा पौर्कनी । 'उपक्षेपे'—
इत्यनेन सङ्गतम् ।

ग—सामानि चक्रुस्तसराण्योतवे—ऋ १०, १३०, २, वा स १९, ८३ । तायु-
रिति स्तेननाम । तस्यतेर्वा स्यात्—निरु ४, २४, १=क्षयार्थस्य । उपक्षीणो ह्यसौ
भवति, अधार्मिकत्वात्—दुर्गाचार्य ।

ङ—टसर=विमोटनम्—दे ४, १ ।

छ—टसरा=वस्त्राद्युपक्षये, दीर्णतायाम् (मसक ताना, दरकना—हि) ।

√तायू (तायू) १/४८६ स तानपालनयो (आ) √तयू (तय) १/ रक्षणे च=
श × क्षी मै सा-जै काठु कात- गतो (प) ।
शा-हे ।   √त्रै (त्रैड्) १/ पालने
सन्ताने—च ।   (आ) ।

पाठनसन्तत्यो —वो । $\sqrt{\text{दय्}}$ (दय) १/ दानगति-
रक्षणहिंसादानेषु (आ) ।
 $\sqrt{\text{दे}}$ (देइ) १/ रक्षणे (आ) ।

ग—शरसि सताग्र्यमाने—वा स ३९५ ।

ङ— $\sqrt{\text{ताअ}}$ (सक) = रक्षणे । कृ -तायव्व-आ १० ।

$+\sqrt{\text{तिक्}}$ (तिक्) १/१०० गत्यर्थ (आ)	$\sqrt{\text{तीक्}}$ (तीक्) १/१०४
क्षी श च जै शा × मै सा-कात ।	गत्यर्थ (आ) सा ।
गतो—काक् ह ।	द्रष्ट $\sqrt{\text{टिक्}}$ १/१०० ।
गत्याम्—वो ।	

$+\sqrt{\text{तिक्}}$ (तिक्) ५/२० च=आस्कन्दने (प)	$\sqrt{\text{तिग्}}$ (तिग) ५/२१
श क्षी मै सा हे ।	आस्कन्दने (प) ।
हिंसायाम्—च शा हे ।	$\sqrt{\text{तिक्}}$ (तिक्) १/ गत्यर्थ
जिघासायाम्—काक् (प) ।	
कात ।	$\sqrt{\text{स्तिघ्}}$ (ष्टिघ) ५/ आस्क
आस्कन्दे ववे—वो ।	न्दने (प) ।
गतो, च=आस्कन्दने—	
सि को ।	

ङ—थेग=कन्दविशेष —आ २८, जी ९ ।

छ— $\sqrt{\text{तेखना}}^{\text{+}} = (< \text{तेकनम्, तीक्ष्णम् इत्यपि स्यात्}) = \text{क्रोधे} । \text{क्रोवोऽपि}$
हिंसा, तत्परिणामेन तथा सत्त्वात् ।

$+\sqrt{\text{तिग्}}$ (तिग) ५/२१ च=आस्कन्दने (प)	$>\sqrt{\text{तिघ्}}$ (तिघ) हिंसायाम्
च ×, श क्षी मै सा हे ।	(प) इत्येके—क्षी ।
हिंसायाम्—जै शा-हे ।	$\sqrt{\text{तिक्ष्}}$ ५/१०८ जिघासायाम्
जिघासायाम्—काक्-कात । (प) काक् ।	
हिंसास्कन्दयो —वो ।	$\sqrt{\text{तीक्ष्}}$ ५/१०९ जिघासा-
	याम् (प) काक् ।

ङ—थिगाल=भित्तिद्वारम्-दस ५, १, १५, (२) स्फटितवस्त्रसन्धानम्,—
पण्ण १७, विसे १४३९ टी ।

✓ तिज (तिज) १/९५६
श (?)

निशाने क्षमाया च (आ) ✓ तिज् (तिज) १०/ निशाने
क्षी मै । (प) ।

निशाने—सा च । ✓ तेज् (तेज) १/ पालने (प) ।

क्षमायाम्—सा ।

क्षमानिश्चानयो —नै

शा हे ।

निशातने—काकृ ।

शातने क्षमाया च—कात ।

शीते क्षान्तो च—वो ।

✓ तितिम्

शातने क्षमाया च—काकृ ।

ग—तेजते—ऋ १०, १३८, ५ । तेजमान—शब्रा ३, ६, ४, १४ । तितिक्षते—शब्रा ३, १, २, १५ ।

ङ—✓ तिइक्स् (सक) = मर्पणे । तिइक्स्—आचा ।

छ—✓ टेना (< तेजनम्)—निशाने—“कपट छुरी उर णहन टेई”—तुलसी ।

+ ✓ तिप् (तिप्र) १/३५७
श ×

क्षरणार्थ (आ)

✓ स्तिप् (छिप) १/ क्षरणार्थ

क्षी मै सा च कात ।

(आ) ।

सुतौ—जै ।

✓ तेप् (तेप्र) १/ क्षरणार्थ

श्च्युतौ—वो ।

(आ) ।

क्षरणे—काकृ-शा-हे ।

✓ स्तेप् (छटेप्) १/ क्षरणार्थ
(आ) ।

ङ—✓ तिप् (अक) = (१) क्षरणे, (२) पश्चात्तापे, (३) रोदने, (४)
[सक] सुचन्नुतौ । तिप्पामि—सूअ २, १, २, २, ५५ । तिप्पणया = अश्रुप्रिमोचनम्—
ठा ४, १, औप ।

✓ तिम् (तिम्) ४/१५
श

आर्द्रीभावे (प)

✓ तीम् (तीम्) ४/ आर्द्रीभावे

क्षी मै सा ।

(प) ।

आर्द्रीभावे—च जै-काकृ-

✓ स्तीम् (छीम्) ४/ आर्द्रीभावे

कात शा-हे ।

(प) ।

क्लेदने—वो ।

✓ स्तिम् (छिम) ४/ आर्द्रीभावे
(प) ।

ग—तिमिताश्चाभवन् सर्वे—वा रा ५, १, २६ । वृष्टिर्बभूव, वानरास्तिम्यतोऽव-
लोक्य-हितो ७९, ५ ।

ड—√तिम्म (सक)=(१) आर्द्रभावे, (२) [अक] आर्द्रत्वे । मकृ-
तिम्मेउ-पिड ३५० ।

उ—√तिमाना † = आर्द्रभावे ।

+√तिल् (तिल) १/५३४ गतौ (प) इत्यपि दुर्ग <√तिल् (तिल) गतौ (प) ।
श च-जै-शा × क्षी मै सा-काकृ-कात
हे वो ।

उ—√ठिलना = प्रवेशे—“ठिले ढीह दल पुहुमि हिलाई”—लाल ।

उ—ठेलना (प्रे) = प्रवेशे ।

ज—टेला = मुष्टिप्रसारणे (कस्यचन वस्तुन आदानाय) ।

+√तिल् (तिल) ६/७५ स्नेहने (प) √तिल् (तिल) १०/ स्नेहने
श क्षी मै-सा-च नै काकृ (प) ।
कात शा हे ।
स्निहि—वो ।

ग—प्रतिलामि-वा स २३, २४ = स्निह्यामि [महीध] । भ्रमात्मकमध्ययनम्-
ह्वि । तिलम्-सात्रा १, ८, १८ । तिला-तात्रा १६, १, १०, शत्रा ९, ११, ३ । तिलस्य-
गात्रा २, १, १७ ।

+√तिल् (तिल) १/५३४ गतौ (प) >√तिल् (तिल) गतौ (प) ।
मै श च कात × क्षी सा जै काकृ शा-
हे वो ।

ड—थिलि = यानविशेष — (१) अश्वद्वयवाह्यम्, (२) अश्वतरादिवाह्यम्-
मूअ २, २, ६२, णाया ८, १ टी -पत्र ४३, औप ।

उ—तिलर = चटकाविशेष (देश) ।

+√तीम् (तीम) ४/१६ आर्द्रभावे (प) द्रष्ट √तिम् ४/१५ ।
मै श च जै काकृ कात क्षी सा । √तेम् १/२६३ d रुजायाम्
शा × आर्द्रभावे—हे । (प) काकृ ।
क्लेदने—वो ।

ड—तीमिअ (<तीमितम्) = आर्द्रम्-कुप्र ३७३ ।

ड—तीमन = कद्वरी (>कढी-हि)-सण, दे २, ३५ ।

+√तीव् (तीव) १/५६५	स्थौल्ये (प)	√नीव् (नीव) १/ स्थौल्ये (प)।
श×	क्षी मै सा च जै-काकृ	धीव् १/२६० ० स्थौल्ये (प)
	कात शा हे-वो।	काकृ।
		तीव् १/२६३ b रुजायाम् (प)
		काकृ।

छ—टीवा = मृत्तिकाचय, बल्मीकम्, राशि, चय। गुर्जरभा—टीवो।

+√तीव् (तीवृ) १/८८३	आदानसवरणयो (प)	<√चीन् (चीवृ) आदान-
क्षी सा श च जै काकृ-	इति केचित्—मै।	सवरणयो (उ)।
कात शा हे वो×		

√तु २/२४	गतिवृद्धिहिसासु (प)	√तव् गत्याम्-सौ धा-वो।
क्षी मै श च काकृ×	७/३/९५ सौत्र।	तविषीति बलनाम तयतेर्वा
	बोधिन्त्यासे त्रिष्वपीति-	वृद्धिकर्मण-निरु ९,२५,१।
	सा।	सतत्रीत्वत्-ऋ ४,४०,४-
	वृत्तिहिसापूरणेषु—जै	तनोते पूर्व्या प्रकृत्या निगम
	कात शा हे।	—निरु २,२८,१।
	वृत्तिहिसापूतिषु—वो।	

ग—तरीति-ऋ—हिट्नी। मया नोपलब्धम्। तूताव-ऋ १,९४,२, पै १२,१,२। तयतेर्बृद्धिकर्मणो लिटि णलि “तुजादीना दीर्घोऽभ्यासस्य” ६/१/७।

+√तुज् (तुज) १/२४०	हिसायाम् (प)	√तु २/२४ गतिवृद्धि
श×	क्षी मै-सा-च-काकृ कात	हिसासु (प)।
	शा हे।	√तुज् (तुजि) १/ पालने,
	हिसने—जै।	च = हिसायाम् (प)।
	हिसे—वो।	मर्म तुजनीशान—ऋ
		१,६१,६,
		तुजसे ४,२३,७।

छ—तुजीह = धनु —(डिग)।

√तुज् (तुजि) १/२४१	हिसायाम् (प)	√तुज् (तुजि) १०/
श×	क्षी मै-सा च काकृ कात	हिसाबलादाननिकेतनेषु
	शा हे।	(प)।
	हिसने पालने च—जै।	तूतुजि—निघ २/१५=
	हिसाया चलने च—काकृ।	क्षिप्रनाम।

हिंसाया उलने च—कात शा । तुञ्जति—निघ ३/२०
हिंसे—वो । दानकर्मा ।
उत्तेजने, पीडने—हि ।

ग—एवा त इन्दो रसानि तुञ्जन्ति-ऋ ९, ७९, ५, तुञ्जते-१, १३१, २ ।

+√तुञ्ज (तुजि) १/२४० श × पालने, च=हिंसायाम् (प) √तुञ्ज १/४० णवर्जने
क्षी मै । (प) काकृ ।
हिंसेने पालने च—जै । पूर्ववत् ।
हिंसाया चलने च—काकृ ।
हिंसाया बलने च—कात शा
हिंसाया बलने च—हे ।
प्राणेऽवने—वो ।

पूर्वसूत्रादभिन्न क्षीरेण पृथक् सत्यायते ।

ग—तुञ्जीन = कश्मीरदेशीयानामनेकेषा राज्ञा प्राचीननामानि—राजत २, ११,
३, ५७ = पालने ।

+√तुट् (तुट) ६/९६ ऋहकर्मणि (प) √तुट् (तुट) ६ उदेने (प) ।
क्षी मै सा-जै काकृ- √तुट् (तुट) १/३४७ तोडने
कात शा हे । (प) ।
कल्हे—च-वो । √तुट् (तुट) १०/ उदेने (आ) ।

ग—[तोडयति (प्रे)—राजत ६, २४८ (त्रोटयति)] तुटि = तन्त्रशास्त्रे ?

+√तुड् (तुड) १ ३४७ तोडने (प) इति दुर्ग-क्षी <√तूड (तूड) तोडने (प) ।
श जै काकृ × क्षी-मै सा च कात शा हे । √तुण्ड् (तुडि) १/ तोडने
वधे—वो । (आ) ।
तोडनम् = द्रावणम्-क्षी । शेष पूर्ववत् ।

ड—√तोड (सक) = तोडने । वकृ-तोडत-भवि । सकृ-तोडित्ता-ती ७ ।

ड—√तोडना } = तोडने ।
छ—√तोरना†

+√तुड् (तुड) ६ १०४ तेडने (प) पूर्ववत् ।
श × क्षी मै-सा च जै काकृ √तोड् १' अनादरे (प) जो ।
कात-शा-हे । √तोड १/४२० b तोडने (प)
भेदे—वो । शा, २४६ हे ।

√तुङ् १/४४५ b त्रोडने (आ)
काकृ ।
√तुण्ड् १/४४५ a त्रोडने (आ)
काकृ ।

तोडनम् = भेद , पृथक्करण वा-क्षी ।

ग—सरस्वतीतुङगेन-यशस्ति च , ३ आ , ४५२ पृ = महाकविना । (तुङग = मुखम्) ।

<p>+√तुण् (तुण) ६/५२ कोटिल्ये (प) श क्षी मै-सा च-जै कात शा-हे । जैह्ये-वो । (काकृ√तूण्) कौटिल्ये—काकृ ।</p>	<p>√तुण् १/४४ गतो (प) काकृ । √दुण् (दुण) ६/ हिंसा गतिकौटिल्येषु (प) । √तुल (तुल) १०/ उन्माने (प) । शेष पूर्ववत् ।</p>
---	---

ङ—तुणय = वाद्यविशेष -दे ५, १६ ।

<p>+√तुण्ड् (तुडि) १ २७३ तोडने (आ) श क्षी मै सा-च-जै- कात-शा हे । सवरणे—च । काकृ ? वये—वो ।</p>	<p>शेष पूर्ववत् । √तुण्ड् (तुडि) १०/१२४ ठेदने (प) सा । आद्येषु व्याख्यानेषु न दृश्यतेऽ- ताऽप्रामाणिक पाठोऽस्य—सा ।</p>
---	--

वध = निष्पीडनम् इति रमानाथ ।

ग—उत्तुण्डित०—सुश्रु १, १००, १२, १, १०१, ९ ।

ज—√दुण्डु = अन्ते, समाप्तौ ।

<p>√तुद् (तुद) ६/१ श क्षी-मै-सा च-जै काकृ कात-शा-हे । व्यथे—वो ।</p>	<p>तुन्दाना-शो ६ २२, ३, पै १९, २२, १२ ।</p>
--	---

ग—कशया वा तुतोद-ऋ १, १६२, १७, तै ४, ६, ९, ३ । तुदत्-शौ २०, ३०, ४० ।

ङ—√तुअ (सक) = व्यथायाम् । प्रयो सकृ-तुयायइत्ता-ठा ३, २ ।

+√तुप् (तुप) १ ४००	हिसार्थ (प)	√तुप् (तुप) ६	हिसा
श×	क्षी मै-सा च-कात ।	याम् (प) ।	
	हिंसायाम्—जै शा हे ।	√तुफ (तुफ) १	हिमार्थ
	भर्त्सनहिसयो —काकृ ।	(प) ।	
	क्लिशि वणे—वो ।	√तुफ (तुफ) ६'	हिमा
		याम् (प) ।	
		त्रुफ (त्रुफ) १'	हिमार्थ
		(प) इति चन्द्र-क्षी ।	

छ—तोप (तुर्क) = शतनी (हिसायाम्) ।

+√तुप् (तुप) ६'३०	हिसायाम् (प)	√तु २ २०	गतिवृद्धिहिसासु
श च नै शा हे×	क्षी मै सा कात ।	(प) ।	
	भर्त्सनहिसयो —काकृ ।	पूर्ववत् ।	
	क्लिशि वणे—वो ।		

क—(स) तौइ-प् = आघाते । लेति-स्तुर्पुम् = दुष्ट । पु उ ज स्तोत्रान्, आइम् स्तौप । म उ ज स्तोउफ् । लेट्टि-स्तौपे । स—प्र-स्तुम्पति- (लक्ष्यहीनम्)—ना पौकनी ।

ग—तुपति-काठ १२५ । (तुपेजतु-पे ७, ८, ९) ।

+√तुफ (तुफ) ६ ३४	हिमायाम् (प)	पूर्ववत् ।	
च जै शा हे वो×	क्षी मै सा कात ।	√तुभ् (तुभ) ४	हिसायाम् (प) ।
	भर्त्सनहिसयो —काकृ ।	√तुह् १'३१६	हिंसायाम्
		(प) काकृ ।	

+√तुभ् (तुभ) १'७४४	हिसायाम् (आ)	पूर्ववत्	
श जै×	क्षी मै सा च काकृ कात		
	शा हे ।		
	हिसे—वो ।		

क—(स) तौइ-प् (ब्, भ्—विच्छिन्नता) = आघाते-वा पौकनी ।

+√तुभ् (तुभ) ४'१०८	हिमायाम् (प)	पूर्ववत् ।	
श	क्षी मै सा च-जै काकृ		
	कात शा हे ।		
	हिसे—वो ।		
	(हिंसने—जै) ।		

+√तुभ् (तुभ) ९/४९ हिंसायाम् (प) पूर्ववत् ।
 क्षी-मै-सा च जै-काकृ-
 कात-शा-हे ।
 (हिंसने—जै) ।
 हिंसे—वो ।

+√तुम्प् (तुम्प्) १/४०३ हिंसार्थ (प) । √तु २/२४ गतिवृद्धिहिंसासु
 श× क्षी-मै-सा च-कात । (प) सा ।
 हिंसायाम्—जै-शा-हे । √तुप् (तुप) १/ हिंसार्थ
 भर्त्सनहिंसयो —काकृ । (प) ।
 छिंशि वधे—वो । √तुफ् (तुफ) १/ हिंसार्थ
 (प) ।
 √तुभ् (तुभ) १/ हिंसार्थ
 (प) ।
 √त्रुम्प् (त्रुम्प्) १/ हिंसार्थ
 (प) ।
 √त्रुम्फ् (त्रुम्फ) १/ हिंसार्थ
 (प) ।

+√तुम्प् (तुम्प्) ६/३३ हिंसायाम् (प) ।
 श च जै-शा-हे× क्षी-मै-सा कात । पूर्ववत् ।
 भर्त्सनहिंसयो —काकृ ।
 छिंशि वधे—वो ।

+√तुम्फ् (तुम्फ) १/४०७ हिंसार्थ (प) । √तुम्ब् (तुम्बि) १०/ अर्द्धने
 श× क्षी-मै-सा-च कात । (प) ।
 हिंसायाम्—जै-शा-हे । पूर्ववत् ।
 भर्त्सनहिंसयो —काकृ ।
 वधे—वो ।

+√तुम्फ् (तुम्फ) ६/३५ हिंसायाम् (प) ।
 च-जै-शा-हे× क्षी-मै-सा कात । पूर्ववत् ।
 भर्त्सनहिंसयो,—काकृ ।
 वधे—वो ।

+√तुम्ब् (तुबि) १/४२८ अर्दने (प) मै ।

क्षी-श-च जै-शा × मै-सा काकृ कात-हे ।
अर्दे—वो ।

√तुम्ब् १०/९७ मदने (प)
काकृ ।

ग—तुम्बुरु-वा ग ३,४,१६ (गी प्रे स) ।

√तुर् (तुर) ३ २१
श जै शा ×

त्वरणे (प) ।
क्षी-मै सा च काकृ
कात ह ।
वेगे—वो ।

√तूर् (तूरी) ४' गतिव्-
रणहिंसनयो (आ) ।

√त्वर् (वित्वरा) १/
सम्भ्रमे (आ) ।

√तृ १/ 'ल्वनतरणयो
(प) ।

ग—तुतुर्यात्-ऋ ५,१५,३, मै ३,८,३, (तुर्याम-ऋ ५,९,६) ।

ङ—√तुर (अक)=त्वगयाम् । वऋ-तुरत, तुरेंत, तुरमाण, तुरेमाण-
प्रासू ५८ ।

√तुर्व (तुर्वी) १ ५६८
श ×

हिसार्थ (प) ।
क्षी मै सा-च कात ।
हिसने—नै ।
हिंसायाम्—काकृ शा हे ।
हिंसे—यो ।

√तु २/२४ गतिवृद्धिहिंसासु
(प) सा ।

√थुर्व (थुर्वी) १/ हिसार्थ
(प) ।

√दुर्व (दुर्वी) १/ हिंसार्थ
(प) ।

√धुर्व (धुर्वी) १/ हिंसार्थ
(प) ।

ग—तूर्वसि-ऋ ८,९९,६, शो २०,१०५,२ । तूर्वन्-तै ४,६,१,२,
मै २,१०,१ ।

√तुष् (तुष) ४/७१
श

प्रीतो (प) ।
क्षी मै सा च शा ।
तोषणे—जै ।
पुष्टौ—काकृ ।
तुष्टौ—शा ह वो ।

√तुष् १/२४० & शब्द (प)—
च ।

√तूष् (तूष) १/ तुष्टौ (प) ।
नितोशते-निष २/१९=
वधकर्मा ।

तोशते-ऋ ९,२७,१ ।

तोशमाना(=सतोषे)-मा
१२,६९ ।

ग—तुष्यति-महोपनि ५,७४, योशि ३,१४, रुजा २३, गी ६,२० ।
 ङ—√तुस्स (अक) = प्रसादे । तुस्सङ-प्रिसे ९३ ।

+√तुस् (तुस) १/७०३ शब्दार्थ (प) ।
 श×, (च√तुष्) श्री ।
 (नै√तुस्) शब्दे—मै सा-जै काकृ
 कात शा-हे ।
 ध्याने—वो ।

ज—तोसा = अङ्गुलित्रोटने (तच्छ-दे) ।

+√तुह् (तुहिर्) १/७०९ अर्दने (प) ।
 श× श्री मै सा च जै काकृ
 कात शा हे वो ।

ग—तुहुण्ड -मभार १,६५,२५, १,६७,१९ २८ = दानव । नीता तुहिनेन
 पूर्वव-आर्यासप्तश ६३२ = हिमेन ।

ङ—थोह = बल्म्, पराक्रम -ने ५,३० ।

ङ—थोहर (>थूहर—हि) = सीहुण्ड -सुपा २०३ ।

+√तूड् (तूड्) १/२४७ तोडने (प) । >√तुड् (तुड्) तोडने (प)
 मै श च काकृ कात× श्री-सा-जै शा हे । इति दुर्ग—क्षी ।
 वये—वो । द्रष्ट√तुड् ६/१०४ ।

+√तूर् (तूरी) ४/४० गतित्वरणहिंसनयो (आ) । √तु २/ गतिवृद्धिहिंसासु
 श श्री-सा । (प) सा ।
 त्वरणहिंसयो —म-काकृ √तूर् (तुर्) ३/ त्वरणे
 कात । (प) ।
 हिंसागतित्वरणयो — √त्वर् (जित्वरा) १/
 जै शा । सम्भ्रमे (आ) ।
 त्वरायाम्—च । √तुर्व (तुर्वी) १/ हिंसार्थ
 स्यदे हिसे—वो । (प) ।

क—तूर्-तुर् तथा-तूर्-वा पौकती ।

ग—मयेन विहिताभिरदृश्य-तूर्भि-भा पु २,७,३७ । √तूर् इत्यनेनापि
 साध्यम् ।

ङ— $\sqrt{\text{तू}}$ । वक्तु-तूरत, तूरेत, तूरमाण, तूरेमाण-सुपा २९१ ।

+ $\sqrt{\text{तूल्}}$ (तूल) १/५०७ निष्कर्षे (प) । $\sqrt{\text{तूल्}}$ (तूल) १०/ पूरणे
 श× क्षी-मै-सा च जै काकृ (आ) इति चन्द्र —क्षी ।
 कात शा हे वो । $\sqrt{\text{तूल्}}$ (तूल) १०/ निष्कर्षे
 (प) वो ।

निष्कर्ष = प्रस्तुनिस्मारणम्—क्षी ।

निष्कर्ष = इह इयत्तापरिच्छेद —दुर्गादाम ।

क—ताँइ-तेड-तू- = वृद्धा । ल-विस्तार —तू-एल् = निस्सरणे, प्रकाशने-
 या पौर्णमी ।

ग—कुलिश तूलवत् तदा-दे भा ५,१०,३६ ।

छ— $\sqrt{\text{तूलना}}$ = धुरि तैलदानाय चक्र निस्मार्य स्थूणाद्याश्रित्य तत्स्थापने ।
 प्रस्तुतो निस्सारणे, तोलने च तात्पर्यम् । दुर्गादासमतेन—इयत्तापरिच्छेदसोलने घटते,
 निस्सारण च क्षीरमतेन ।

+ $\sqrt{\text{तूप}}$ (तूप) १ ६६७ तुष्टो (प) $\sqrt{\text{तुष्}}$ (तुप) ४/ प्रीतौ
 श×, (काकृ $\sqrt{\text{तुष्}}$ - स्त्री मै सा च जै काकृ- (प) ।
 नूषति) कात शा हे वो ।

ग—कृष्ण यास कृष्णतूप दक्षिणा-तै १,८,११, २४,९,१ दामतूष०-पञ्चवि
 ब्रा १७,१, कात्या श्रौ २२,२,२८, लाट्या श्रौ ८,६,२१ ।

ङ— $\sqrt{\text{तूस}}$ (अक) = प्रसात्ते । तूमइ, तूसए-सक्षि ३६, कृ-तूसियञ्व-
 पण्ह २,५ ।

छ— $\sqrt{\text{तूसना}}$ = मन्तुष्टो वृष्टौ, (०) प्रसादे ।

+ $\sqrt{\text{तृह}}$ (तृन्हू) ६/६९ हिसायाम (प) $\sqrt{\text{तृह}}$ (तृहि) ७/ हिसा
 श× क्षी-च-काकृ हे । याम् (प) ।
 हिसार्थ —मै सा-नै कात $\sqrt{\text{तृह}}$ (तृन्हू) ६/ हिसा-
 शा । याम् (प) ।
 हिंसे—वो । $\sqrt{\text{तृह}}$ (तृह) ६/ हिंसा-
 याम् (प) ।

ग—तृहन्-ऋ १०,१२,४ । नेवचक्रे यजमानस्य तृहती परिप्लवत-शत्रा
 १०,२,२,२ । तृहति-मै ३,३,९ ।

✓वृह् (वृहि) ७/१८
मै सा श च जै काकृ-
शा हे-वो×

✓वृह् (वृह) ७/१८
क्षी कात×, श

हिसायाम् (प)
क्षी ।

हिसार्थ —कात ।

हिसायाम् (प) मै ।

मै सा च काकृ शा हे ।

हिसने—जै ।

हिसे—वो ।

✓वृह् (वृन्हू) ६/ हिंसा
याम् (प) ।

ग—वृणेढि—जैब्रा १५१ । वृणेढु—शौ ८, ८, ११ ।

+✓वृक्ष् (वृक्ष) १/६५१ गतौ (प)
श× क्षी मै सा च जै काकृ
कात शा हे ।

ग—वृक्ष् = कश्यपपि—(छ), वृक्षाक = एक ऋषि—(छ) ।

ङ—तुक्खार = उत्तमजात्यश्च—सुर ११, ४९, भवि । (ऋ>उर>उ । यथा
अमृतम्>अमरुद—इति) ।

+✓वृण् (वृणु) ८/५
श अदने (उ)
क्षी-मै-सा च-जै काकृ-
कात शा-हे ।
अदने—हे ।
भक्षे—वो ।

>✓चृन् (चृनु) अदने
(उ) इति नन्दी—क्षी ।

✓वृन् (वृनु) अदने (उ)—मै सा ।

अन्येषा तु—अनुस्वारीभूतो णत्वमतिक्रामति—सा ।

ग—अकृणोतना वृणम्—ऋ १, १६१, ११ ।

ङ—निण = घास—सुपा २३३, अभि १७५, स १७९ ।

✓वृद् (वृत्दिह्) ७/९
क्ष हिंसानादरयो (उ)
क्षी मै-सा-जै काकृ-कात
शा-हे ।
हिसायाम्—च ।
हिसे नादरे च—वो ।

✓तर्द् (तर्द) १/ हिंसायाम्
(प) ।

ग—अवृणत्—ऋ २, १५, ३ । वृणञि—अ वे १९, ३२, ४ । परि वृन्दन्ति—शत्रा
३, ८, ५, ८ । (तदार्पते—शौ ६, ५०, ३ ।), तर्द्—ऐब्रा ५, १८, ऐआ ६, ५, ३ ।

✓तृप् (तृप) ४/८०
श

प्रीतौ (प)
क्षी हे
प्रीणने—मै सा-च जै-
काकृ कात-शा-बो ।

✓तृप् (तृप) ६/ तृप्तौ (प)
इत्येके—क्षी ।

✓तृप् (तृप) ५/ प्रीणने
(प)

✓तृप् (तृप) ६/ तृप्तौ (प) ।

ग—नात्मना तृप्यति नान्यस्मै ददाति—तै २,५,४,३ ।

ङ—✓तिप्प (अक) = तृप्तौ—पिंड ६४७ ।

✓तृप् (तृप) ५/२७
श जै शा ×
(क्षी ४/८२ स्थले स्मरति)

प्रीणने (प)—मै ।
क्षी मै सा च-काकृ कात-
हे-बो ।

पूर्ववत् ।

ग—तृप्णुहि—ऋ ३,१६,६, तैत्रा २,४,८,२ । तृप्णुत—ऋ १,११०,१ । तृप्नु-
यात्—भा पु ३,५,११ ।

+✓तृप् (तृप) ६/३०
श-जै शा ×

तृप्तौ (प) इत्येके—क्षी > ✓तृप् (तृप) तृप्तौ (प) ।
क्षी-मै-सा-च काकृ पूर्ववत् ।
कात-हे ।
प्रीणने—बो

ग—तृपत्सोम पाहि दह्यदिन्द्र—ऋ २,११,५ । तर्पन्त्यथ जुह्वति—मभार
१४,१०,४० इति भौवादिकोऽपि ।

ङ—✓तिप्प (सक) = तृप्तौ । हेकृ—तिप्पेउ-पञ्च ५,५ । कृ—तिप्पियन्व-
पञ्चम ११,७३ ।

+✓तृप् (तृप) ६/३०
च-काकृ-कात ×

तृप्तौ (प)
क्षी मै-सा जै शा-हे ।
प्रीणने—बो ।

>✓तृप् (तृप) ६/ तृप्तौ (प)
इत्येके—क्षी ।

✓तृम्प् (तृन्प) ६/ तृप्तौ
(प) इत्येके—क्षी ।

✓तृम्प् (तृन्फ) ६/ तृप्तौ
(प) ।

✓तृम्प् (तृन्प) ६/३१
मै-सा श-जै शा ×

तृप्तौ (प)
इत्येके—क्षी ।
क्षी च काकृ-कात हे ।
प्रीणने—बो ।

<✓तृम्प् (तृन्फ) ६/तृप्तौ
(प) ।

ग—तृप्सि-ऋ ८,४,१०, खि ३,५,४, जै ४,१८,८, तृप्सन्तु-शत्रा ४,२,१,३३ ।

+√तृप् (तृप्) ६/३१ तृप्तौ (प) >√तृप् (तृप्) तृप्तौ (प) ।
च काठ कात × क्षी-मै सा जै शा हे । √तृप् (तृप्) ६/ तृप्तौ
प्रीणने—बो । (प) इत्येके-क्षी ।
√तृप् (तृप्) ६/ तृप्तौ
(प) ।

√तृष् (बितृष्) ४/११५ पिपासायाम् (प)
क्षी-मै-सा च-जै काठ-
कात शा हे ।

√तृष् (बितृष्)-सि कौ तृषि—बो ।
ग—तृष्यन्ति-पै १०,३,१०, तौदादिकोऽपि—तृषन्-शो २,२९,४ ।
छ—√तरसना (<तर्पणम्)=पिपासायाम्, आकुलतायाम् ।

[+]
बो ×, श
ग—ततर्ह-शौ ११,७,७ (११,५,७) । अतृहम्-अ वे २,३१, २ ।

√तृ १/९५४ श प्लवनतरणयो (प)
क्षी मै सा जै-काठ-कात-
शा-हे ।
प्लवने—च ।
तारेऽभिभवे प्लव्याम्—बो ।

ग—तरति-ऋ ६,२,४, तै १,५,९,६ । अप तिर-शो ६,६, ३ ।
ङ—√तर (अक)=नीरोगतायाम्—तरइ-पिंड ४१७ ।

√तरना
छ -√तिरना } =प्लवनतरणयो ।
√तैरना

+√तेप् (तेप्) १/३५८ श्रणार्थ (आ) √तिप् (तिप्) १/ क्षणार्थ
श काठ × क्षी-मै-सा च कात । (आ) ।
क्षरणे—शा हे । √स्तिप् (ष्टिप्) १/ श्रणार्थ
सुतौ कम्पे च—जै । √स्तेप् (ष्टेप्) १/ क्षणार्थ
ऋतुतौ कम्पे च—बो । (आ) ।

ङ—√येप् = क्षरणे, गलने—येप्इ-पि २०७, सक्षि ३५ ।

+√तेप् (तेवृ) १/३६१ कम्पने, च = ऋणार्थ (आ) पूर्ववत् ।

क्षी सा ।

क्षरणे कम्पने च—शा ह ।

कम्पे—जै वा ।

पूर्वधातारभिन्नाऽय क्षीरेण पृथक् सखायते ।

+√तव (तेवृ) १/४९५ देवने (आ)

√तेव् १/२६३ रुजायाम् (प) ।

श×

क्षी मे सा च जै वाक्

√देव् (देवृ) १ देवने (आ) ।

कात शा हे वो ।

देवनम् = क्रीडा-इति हल्युध ।

नेवनम् = रोदनम्-इति भट्टमल्ल १/२ ८३ ।

ग—तेवनम् = केलिकाननम् क्रीडा । यथा शब्दार्थचिन्तामणिवृत्तरामायण वचनम्—“तेवनेन वन गत्वा नदीसीत्वा बहूदका”—श क वृ ।

ङ—तेवन । = केलिकाननम् ।

√त्यज् (त्यज) १/९७१ हानौ (प)

श×

क्षी मै सा च काक् कात

शा ह वा ।

त्यागे—जे ।

ग—तित्याज-ऋ १८, ७१, ६ । त्यजति-ब्रह्मोपनि १, आया १७, नाप ५, १, अक्षि १३, कुण्डिको ८, गी ८, ६ ।

ङ—√चय (सक) = त्यागे । वक्तु-चयत-सुपा ३८८ । सक्तु-चइअ-महा, उवा ।

च—√तेज् (सक) = त्यागे । तेज्इ-पिग ।

ङ—√तजना } (< त्यजनम्) = त्यागे ।

√त्यागता }

+√त्रख् (त्रख) १/१३९

गत्यर्थ (प) सम्मताया

<√रख् (रख) गत्यर्थ (प) ।

क्षी-मै-श च-जै-काक्

तु-सा १३९ ।

कात-शा हे वो×

सा ।

+√त्रङ् (त्रकि) १/९३ गत्यर्थ (आ) √त्रङ् (त्रखि) १/ गत्यर्थ
 श× क्षी मै सा-च कात । (प) ।
 गतौ—जै काकृ शा हे वो । √त्रङ् (त्रगि) १ गत्यर्थ
 (प) इति चन्द्र —क्षी ।

छ—{ √तिरकाना = शिथिलगतौ (लश), (२) रज्जुशैथिल्ये (लश) ।
 तिरेकट = अग्र नौवातपट (लश) ।
 √तिरकना = स्फाटे ।

+√त्रङ् (त्रखि) १/१३९ गत्यर्थ (प) सम्मताया <√रङ् (रखि) गत्यर्थ (प)
 तु-सा । √त्रप् (त्रख) गत्यर्थ (प)
 सा ।

+√त्रङ् (त्रगि) १/१४९ गत्यर्थ (प) इति च <√तङ् (तगि) गत्यर्थ
 सा-श-जै-काकृ- चन्द्र —क्षी । (प) ।
 कात-शा हे× क्षी-मै-च । √त्रङ् (त्रकि) १/
 गते—वो । गत्यर्थ (प) ।
 √त्रख् (त्रख) १/
 गत्यर्थ (प) ।
 √त्रङ् (त्रखि) १/
 गत्यर्थ (प) ।

ग—त्रङ्, तङ्गा=हरिश्चन्द्रपुरम्-व्योथ-रौथ । (त्रङ्गति=शोभादिक गच्छति) ।

छ—त्रङ्ग=राजनगरम् (हरिश्चन्द्रस्य) ।

+√त्रन्द् (त्रदि) १/६६ चेष्टायाम् (प) तुन्दाना-शौ ६,२२,३, पै
 श× क्षी-मै-सा-च जै-काकृ- १९,२२,१२ ।
 कात शा-हे ।
 चेष्टे—वो ।

क—तेर् (ए) दू=उदने, प्रवेशे । लिथु त्रन्दु-एति, त्रन्दे-वा पौकनी ।

√त्रप् (त्रपूष) १/३७१ लज्जायाम् (आ)
 श× क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-
 कात शा-हे ।
 द्वियि—वो ।

‘त्रपि’ भोजसूत्रम्-क्षी
 १/८०३ घटादि ।

मै-श-च जै-काकृ कात-शा (हे) × -

ग—सा व्यपत्रपमाणेव—ऋ २,३७,१८, व्यपत्रपसि—२,५७,२८ ।

√त्रस् (त्रसी) ४/९

नै ×, श

उद्वगे (प)

क्षी-मै-सा-काकृ कात ।

उद्वेजने—शा ।

भये—च-हे-वो ।

√त्रम् (त्रसी) १/ भये

(प) वो ।

√त्रस् (त्रस) वारणे (प)

इति दुर्ग—क्षी ।

√त्रस् (त्रसि) १०/ भासार्थ

(प) ।

ग—त्रसन्ति—ऋ ६,१४,४, मै ४,२,१ । भयात् त्रस्यति—मभार ३,३०८० ।

त्रस्यन्ति—वा ग ५,४५,१८ ।

ङ—√तस (अक) = त्रासे । कृ-तसियव्व-उप ३३९ टी ।

छ—√त्रसना *† (<त्रसनम्) = त्रासे ।

√बुट् (बुट) ६/९५

श ×

छेदने (प)

क्षी मै-सा च-नै काकृ-

कात शा हे ।

छिदि—वो ।

विरुज्येयुविरुड्येयु—कात्या श्रौ

२२,३,२२ ।

ग—बुटत्तन्तुक मुक्ताजालम्—भर्तृ १,९५ । दैवादिकोऽपि-बुट्यदृष्टालमेखला -
राजत १,३०१ । यावन्मे दन्ता न बुट्यन्ति—हितोप १५,१८ ।

ङ— { √तुट् (अक) - तुट्ङ-महा ।

{ √डुट् (अक) - डुट्ङ-पिंग ।

{ √तिउट् (अक) - तिउट्ङ-सूअ १,१५,५ ।

छ— { √तूटना } = छेदने ।
{ √दूटना }

+√बुप् (बुप) १/४०४ हिसार्थ (प)

श ×

क्षी मै-सा च-कात ।

हिसायाम्—जै-शा-हे ।

बधे—वो ।

भर्त्सनहिसयो—काकृ ।

द्रष्ट √तुप् १/४०२ ।

छ—√तुरपना = वर्तिकाकारेण सीवने ।

+√वृफ्(वृफ्) १/४०४ हिंसार्थ (प) इति
श× चन्द्र —क्षी
क्षी-मै-सा च कात ।
हिंसायाम्—जै-शा-हे ।
भर्त्सनहिंसयो —जै काकृ ।
बधे—वो ।

<√वृप्(वृप्) हिंसार्थ (प)
√वृप्>√वृफ् ।

+√वृम्प्(वृम्प्) १/४०५ हिंसार्थ (प)
श× क्षी-मै-सा-च कात ।
हिंसायाम्—जै-शा-हे ।
भर्त्सनहिंसयो --काकृ ।
बधे—वो ।

√तुप्(तुप्) १/हिंसार्थ (प) ।
√तुफ्(तुफ्) १/हिंसार्थ (प) ।
√वृफ्(वृफ्) १/हिंसार्थ (प) ।
√तुम्प्(तुम्प्) १/ हिंसार्थ
(प) ।
√वृम्प्(वृम्प्) १/हिंसार्थ
(प) ।

+√वृम्प्(वृम्प् १/४०५ हिंसार्थ (प) इति चन्द्र
श× —क्षी ।
क्षी-मै-सा-च-कात ।
हिंसायाम्—जै शा ह ।
भर्त्सनहिंसयो —काकृ
बधे—वो ।

पूर्वपत् ।
तत्क्रमेण च विकाससम्भव ।

√त्रै (त्रैङ्) १/९५० पालने (आ)
श× क्षी मै सा-च-जै काकृ कात
शा हे वो ।

√त्रा ४', २/ द्वि ।

‘त्राहि’-त्रैङ् पालने इत्यत्र केशिचददादौ √त्रा पठ्यत-दुर्गादा ।

ग—त्रायसे-ऋ २,२४,४ । त्राहि-खि २,१,८ । त्रासि—एकाक्षरो १० ।
त्रास्व-कौ २,८०८ । त्राति-गोत्रा १,१,२ ।

+√त्रौक्(त्रौक्) १/९६ गत्यर्थ (आ)
श क्षी-मै-सा च कात ।

√टौक्(टौक्) १/ गत्यर्थ
(आ) इति दुर्ग —क्षी ।
गतो—जै-काकृ शा-हे-वो । √ढौक् (ढौक्) १/गत्यर्थ
गत्याम्—वो । (आ) ।

उ—तौक (अग) = आभूषणभेद , (०) (पट्ट) सागसनम् ।

उ—तौचा (देश) = आभूषणभेद । यत् क्वचिद् ग्रामप्रतीभि शिगमि धार्यते ।

+√त्वक्ष् (त्वभू) १/६४७	तन्करणे (प)	त्वष्टा । त्वभूतेर्जास्यात् कगेति-
श ×	क्षी मै सा-च-जै काकृ	कर्मण -निरु ८१२,१ ।
	कात शा-हे ।	= क्रियासामान्यवाचिन ,
	काश्ये—वो ।	उत्सृष्टतनूकरणस्त्रार्थस्य—
√त्वभू ०/	निर्माणे, विवाने-ह्वि ।	दुर्गाचा ।

ग—त्वक्षाणो अति विश्वा—ऋ १८,४२१ , त्वशसा—८,१८८,१५ ।

+√त्वक्ष् (त्वक्ष) १/६५६	त्वचने (प)	√त्वच् (त्वच) ६/ सवरणे
मै सा श-नै काकृ-	क्षी-च शा हे ।	(प) ।
कात ×	त्वचो ग्राहे—वो ।	√तक्ष् (तक्ष) १/६६७
		त्वचने (प) मै ।

त्वचनम् = सवरणम्—क्षी ।

√त्वङ् (त्वगि) १/१४०	गत्यर्थ (प)	√तङ् (तगि) १/ गत्यर्थ
श ×	क्षी-मै सा च ।	(प) ।
	गतौ कम्पने च—जै शा ह ।	
	कम्पे गते—वो ।	
	कम्पने—काकृ कात ।	

ग—त्वङ्गत्तरङ्गसघातसुग्राङ्गनस्रक्षता—कथासरि १८७ । त्वङ्गदग्र—दशकु १३०४ ।

√त्वङ् (त्वगि) १/१५३	कम्पने, च=गत्यर्थ
श ×	(प) सा ।
	क्षी-म शा-ह ।
	गत्यर्थ —च ।
	गतौ कम्पने च—जै शा ह ।
	कम्पने—काकृ कात ।
	कम्पे गतौ (गते)—वो ।

सायणेन पूर्वधातो पृथक् सख्यायते । यु मी सस्करणेऽपि ।

ग—पूर्ववत् ।

√त्वच् (त्वच) ६/२२ सवरणे (प)
 श × क्षी-मै सा-च-जै काकृ-
 कात शा हे ।
 वृतौ—वो ।

ग—त्वक्—ऋ ९, ७०, ७ । त्वचस्यम्—अ वे २, ३, ७ ।

छ—√दबोचना (<दबचना <तवचना <त्वचनम्) = समावृत्य पीडने,
 (२) सवरणे ।

√त्वञ्च् (त्वन्यु) १/१८९ गत्यर्थ (प) √त्वञ्च् (त्वन्यु) ७/ सङ्कोचे
 श × क्षी-मै-सा-च । (प) इति दुर्गादा ।
 गतौ—जै-काकृ कात शा हे । तु+√अञ्च् (अन्यु)
 इतौ—वो । १/ गतौ (प) ।

छ—√दबकना } = (<तवकना <तवचना <त्वञ्चनम्) = गूहने, सङ्कोच
 ठ—√दुकना+ } गतौ ।

√त्वर (वित्वरा) १/७६८ सम्भ्रमे (आ) √तुर् (तुर्) ३/ त्वरणे (प) ।
 श × क्षी मै सा च जै काकृ √तूर् (तूरी) ४/ गतित्वरण
 कात-शा ह । ' हिसनयो (आ) ।
 स्यदे—वो

सम्भ्रम = अत्राशुकारिता—क्षी ।

ग—त्वरेत—काठ ६, ६, क ४, ५, गोत्रा १, ५, ८ । अभित्वरमाण—मै
 ४, ५, ५ । ममापि त्वरते मन—वा रा ३, ७८, २० ।

छ—√तुअर (अक) = त्वरायाम् । तुअर—गा ६०९ ।

ठ—√तर (अक) = त्वरायाम् । तर—विसे २६०१ ।

+√त्विप् (त्विषा) १/९८५ दीप्तौ (उ)
 जै ×, श (सा+√त्विष् क्षी-मै-सा च काकृ-
 [त्विष]) कात-शा-हे ।
 भासे—वो ।
 दाननिरसनयो
 (अवोपसर्गे)—
 क्षी मै सा शा-हे ।
 दाने—वो ।

√त्विष् २/, ४/, ६/ हि ।

ग—तित्विषे-ऋ १,१००,७, मै १,३,३० ।

+√त्सञ् (त्सञ्) १/५५३ गतौ (प) इति कौशिक — <√त्सर् (त्सर) छञ्
मै-सा श च-जै-काकृ क्षी गतौ (प) ।
कात शा वो × क्षी हे । √त्सर् + छञ् =
√त्सञ् इति वागीश ।

√त्सर् (त्सर) १/५५३ छञ् गतौ (प) √सृ १/ गतौ (प) ।
श × क्षी मै-सा च-जै काकृ कात त्सरति-निघ २/१४ =
शा हे । गतिकर्मा ।
उञ्जगत्याम्—वो ।

ग—तत्सार-ऋ १,१४५,४ । अवत्सरत्-१,७१,५ । त्सरति-शौ ८,६,८,
शत्रा ११,१,६,१० ।

+√थुङ् (थुङ्) ६/१०६ सवरणे (प) √स्फुङ् (स्फुङ्) ६/ सवरणे
श × क्षी मै-सा च-जै काकृ कात (प) ।
शा-हे । √छुङ् (छुङ्) ६/ सवरणे
सवृतौ—वो । (प) इत्येके-मै ।

१+√धुर्व् (धुर्वी) १/५७० हिंसार्थ (प) इति <√धुर्व् (धुर्वी) हिंसार्थ
श × (काकृ-√धुर् चन्द्र —क्षी । (प) ।
[धुर्वी] क्षी-मै-सा च-कात । √तुर्व् (तुर्वी) १/
हिसने—जै । हिंसार्थ (प) ।
हिसायाम्—काकृ-शा-हे । √थर्व् १/२०५० हिंसा
वधे—वो । याम् (प) ।
थर्वतिश्चरतिकर्मा—
निरु ११,१९,१ ।
√दुर्व् (दुर्वी) १/
हिंसार्थ (प) ।

मैत्रायण्या सहिताया 'थूर्वन्त' इत्यत्र स्याल्लैपिकी वृद्धि । तत्संस्करणे 'तूर्वन्त'
इति पाठोऽस्ति-ह्रि ।

उ—√थुरना } (<यूर्वणम्=वधे)=(१) कुट्टने, (२) आघाते, ताडने ।
छ—√थरना

छ—√थूरना (<थूर्णम्) = (१) दलने, (२) ताडने, (३) बलात्प्रवेशने, (४) बलात्पूरणे ।

√दश् (दन्श) १/९७४ दशने (प)

क्षी मै सा च जै काकृ

कात शा हे ।

दशने—जो ।

√दस् (दसि) १०/ दर्शन-

दशनयो (आ) ।

√दश् (दक्षि) १०/ भासार्य

(प) ।

ग—ददशाना -ऋ १८, ९५, ९ । दशन्ति-मे २, ६, ७, शब्दा ७, ४, १, २९ ।

ङ—√दस = दशने । दसइ-नाट -साहि ७३ । दसतु-आचा ।

ड—√डम = दशने । डसइ-पि २०२ ।

छ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{डसना}} \\ \sqrt{\text{डसना}} \end{array} \right\} = \text{दशने} ।$

+√दक्ष (दक्ष) १/६०३ वृद्धो शीघ्रार्थे च (आ)

श×

क्षी मै सा कात ।

वृद्धौ—च ।

वृद्धौ शैश्ये च—जै शा हे । १, ७, १ ।

वृद्धो शीघ्रे च—काकृ ।

स्यदे वृद्धौ—वो ।

दक्षते समर्द्धयतिकर्मण -निरु

१, ७, १ ।

दक्षतेरुत्साहकर्मण, — निरु

ग—दक्षते-ऋ ७, १६, ६, जै ४, २९, ६ ।

ङ—दक्षत = चतुर -कप्, सुपा २८९, आ २८ ।

√दक्ष (दक्ष) १/७६३ गतिहिंसनयो (आ)

श×

क्षी ।

गतिहिसयो —मै-शा ।

गतिशासनयो —सा ।

गतौ—च ।

गतिहिसायाम्—जै ।

गतौ । हिसायाम्—कात ।

गतौ हिंसाया च—काकृ ।

हन्यर्थे (=गतौ ववे)

—वो ।

सामर्थ्ये—ह्वि ।

√धक्क् (धक्क) १०/

नाशने (प) ।

ग—दक्षसे-ऋ २,१,११=समर्था भवसि-सायण । वस्तुतो द्वावेव धातू अभिन्नौ ।

✓दघ् (दघ) ५/२७
श च-जै-काकृ-कात-
शा×

घातने (प)
क्षी-मै-हे-वो ।
घातने पालने च—सा

दघ्न दध्यते स्रगति-
कर्मण-निरु १,९,१ ।
दध्यति (दघ्नोति)
निघ २/१४=गति-
कर्मा ।

✓दघ् पालने । व्यत्ययेन
शप—देवराजयज्वा ।

✓दह् (दह) १/ भस्मी-
करणे (प) ।

✓दघ् < दग्ध (म्)

ग—दघ्म-ऋ ७,१६,२१ । दध्नुयात्—काठ ८,१२, क ७,७ । दघ-पै
१९ ३७,८ ।

उ—✓दगना (< दघनम्) = भुशुङ्याश्चलने, (२) दाहे । स्याद् दाहार्थस्य
'दग्धम्' इति शब्देन सम्बन्ध ।

+✓दङ्घ् (दधि) १/१५७
सा श×

पालने च=वर्जने (प)
क्षी ।
पालने—मे-च-जै-
कात शा हे ।

पूर्ववत् ।

✓दघ् > ✓दङ्घ् ।

(काकृ✓दङ्घ् [दधि] पालने—काकृ ।

त्यागनेऽग्ने—वा ।

ड—डग (दे) = भ्रमर — ५,५७ ।

ड—डगा (दे) = यष्टि — सुपा २३८, ३८८, ५४६ ।

छ—धगा (देश) = कास ।

उ—धगर (देश) = बाहीक, गोप ।

छ—धोगड (देश) = वन्यानायजतिविशेष, (२) कूपतडागखननव्यापारो
जातिविशेष ।

उ—डग (देश) = अर्धपक्व शुष्कपिण्डसर्जुगफलम् ।

√दृ (दृ) १/१७ श×	दाने (आ) क्षी मै-सा च जै काकृ- कात शा-हे । 'धारणे'कोशिकस्तु— क्षी १/८ । धारणे—हे । दाने धृतौ—वो ।	√दा (डुदाब्) ३/ दाने (उ) । √दृङ् १/१६३ धारणे (प) काकृ । दण्डो ददतेर्वारयतिकर्मण “अक्रूरो ददते मणिम्” इत्यभिभाषन्ते—निरु २,२, ११ । दद्धि—निघ ३/३९ =याच्चाकर्मा ।
-----------------------	---	--

ग—ददते-ऋ १,२४,७, शौ १०,८,३६ । धारणे—पुष्करे त्वा ददन्त-ऋ
स ५,३,२४,१ ।

√दध (दध) १/८ श	धारणे (आ) क्षी मै-सा-च-जै काकृ- कात-शा-हे । 'दाने' इति कोशिक—क्षी । दाने—हे । ददे—वो ।	√धा (डुधाब्) ३/ धारण- पोपणयो (उ) । दध्यति—निघ २,१४— गतिकर्मा ।
---------------------	---	---

ग—दधते-ऋ ६,१,९, तै २,२,१२,४ ।

+√दन्व् (दवि) १/५९२ मै-सा श च-जै-काकृ कात-शा-हे×	गत्यर्थ (प) क्षी । ब्रजे—वो ।	√धन्व् (धवि) १/ गत्यर्थ (प) । √धिन्व् १/१९० f गत्यर्थ (प) कात ।
--	---------------------------------------	--

√दम् (दमु) ४/९० श×	उपशमे (प) क्षी-मै-सा च-काकृ-कात । उपशमने—जै शा हे । शमे—वो ।	√तम् (तमु) ४/ काङ्क्षा याम् (प) ।
-------------------------	---	--

ग—दाम्यतु-पै १३,१,३ । दाम्यन्-शत्रा १४,८,२,२ ।

ड—√दम=निग्रहे । दमेइ-स २८९ ।

छ—√दवना (<दमनम्)=भारादध पतने । शान्तौ ।

√दम्भ् (दम्भु) ५०४ श	दम्भे (प) क्षी-मै-च जै काकृ कात- शा हे । त्म्भने—सा ।	√दम्भ् १०/ सघाते (आ) वो । √दम्भ् (दभि) १०/ लेपे (प) इति नन्दी—क्षी । दम्भोति-निघ ०/१४= गतिकर्मा ।
-------------------------	--	--

दभिरिति सौत्रो वातु—सा ।

ग—दभन्ति-ऋ ७,३०,१० । आ दम्भुवन्ति-ऋ १,५५,७, शौ ००,५९,३ ।
दम्भनाति-तै ५,७,४,१, मै ३,३,९ । स्तनो वा यो दिप्सति नो वृको वा-
ऋ ०,०८,१० ।

√दय् (दय) १/४७८ श×	दानगतिरक्षणहिंसादानेषु (आ) क्षी-मै-सा-कात । दानगतिहिंसादानेषु— काकृ । रक्षणे—च । दानगतिहिंसादहनरक्षणे— जे-शा-हे । ग्रहणे गतौ वने दानेऽ- वन—वो ।	√दे (देङ्) १/ रक्षणे (आ) दयतिरनेककर्मा । उप- दयाकर्मा । दानकर्मा वा विभागकर्मा वा । दहति- कर्मा । हिंसाकर्मा—निरु ४,१७,० ।
-----------------------	--	--

ग—दयते-ऋ ८,१०३,६, कौ १,४४, जै १,४,१० ।

ङ—√दय (सक) = रक्षणे, (०) कृपायाम्, (३) काङ्क्षायाम्, (४)
दान । दयइ-आच्वा ।

√दरिद्रा २/६२ श	दुर्गतौ (प) क्षी-मै-सा-च-जे-काकृ- कात-शा-हे । दुर्गत्याम्—वो ।	√द्रा २/ कुत्सिताया गतौ (प) । कुत्सिता गति = पलायन निद्रा च—क्षी ।
--------------------	---	---

ग—दरिद्रति वियद्दुमे-विक्रमाङ्कदेव ११,७४ । सर्व एव दरिद्रति-
द्वितोप ०,० ।

ङ—√दलिद्वा (अक) = दोग्गत्य । भूका-दलिद्वाइअ-सक्षि ३० ।

ङ—दरिद्र = (१) निर्धन, (०) दीन-प्रासू ०३, कप्पू

√दल् (ण्ल) १/५४७	प्रिशरणे (प)	√द ९/ विदारणे (प) ।
श ×	क्षी-मै-सा-च-नै काकृ-	√दल् (दल) १८/ प्रिदा-
	कात शा-हे ।	रणे (प) ।
	भेदे—वो ।	

ग—दलन्ति-सुश्रु १,३८५,८ । दलति-शिशु ९,१५ ।

ङ—√दल = विकसने, (०) दीर्णे । दलइ-गा ४९५ । उकृ-दलत-से १,५८ ।

उ—√दलना = दीर्णे ।

√दस् (ण्सु) ४/१८०	च = उपभ्रये (प)	√तस् (तसु) ४/ उपभ्रये
श	क्षी-मै-सा कात-	(प) ।
	शा हे वो ।	तस्यतेर्वा स्यात्—निरु
	उपभ्रये—च-काकृ ।	१,९,१ = क्षयार्थस्य—
	भ्रये—जै ।	दुर्गाचार्य ।
		दस्युर्वस्यते क्षयार्थादुपद-
		स्यन्त्यस्मिन् रसा —निरु
		७,२३,१ ।

ग—अपदस्यन्ति-ऋ १,१३५,८ । नोपदस्यन्ति-ऋ १,६०,१० । पशुभिरूप
दस्यति-अ वे १०,४,० । अदस्यन्-तै १,६,११,३ ।

√दह् (दह) १/९७६	भस्मीकरणे (प)	√दघ् (दघ) ५/ घातने
श	क्षी-मै-सा च जै-काकृ-	(प) ।
	कात शा-हे ।	
	दाहे—वो ।	

ग—अनु दहन्ति-ऋ १०,२८,८ । दहति-तै १,५,९१, मै १,८,९ ।

ङ—√दह = दाहे । दहइ-महा ।

उ—√उह = दाहे । उहइ-महा ।

+√दा (दाण्) १/९१४	दाने (प)	√दा (डुदाञ्) ३/ दाने
श	क्षी-मै-सा-च जै-काकृ कात	(उ) ।
	शा हे-वो ।	√दद् (दद) १/ दाने
		(आ) ।
		दाति—निघ ३/२० =
		दानकर्मा ।

ग—प्रयच्छति-गी ९,२६ ।

✓दा (दाप्) २/४८
श

ल्यने (प)
क्षी मै सा च-जै काकृ कात-
शा-हे ।
ल्यनौ—बो ।

✓नो ४/ अवखण्डने (प) ।
✓दान १/ अवखण्डने (प) ।
✓नी (नीङ्) ४/ स्ये
(आ) ।

ग—दान्ति-ऋ १०, १३१, २, तै १, ८, २१, १ । दाति-ऋ १, ६३ ८ । दात्रम्-
शत्रा ५३, ४, १८ ।

✓न (डुनाञ्) ३/९
श

दाने (उ)
क्षी-मै सा च जै काकृ
कात शा हे बो ।

✓न १/९१२ वत् ।

ग—ददाति-ऋ २, १२, १०, तै १, ५, १, २ । दाति-ऋ ६, ७२, मै ४, १०, १
ट्यानादिकोऽप्ययम् ।

ङ—✓दा (सकृ) = दाने । नाइ देइ-भवि ।

+✓दाय् (दाय) १/८६७ दाने (उ) इति कौशिक - <✓दाश् (दाशू)
मै-सा श च जै काकृ- क्षी ।
कात शा-हे × क्षी-यो ।
दाने (उ) ।

+✓दान (णन) १/९७९ अखण्डने (उ)
श ×
क्षी मै-च काकृ-कात-
शा ह ।
खण्डने—सा-नै ।
आर्जवे छिन्ति—यो ।

द्र✓दा (दाप्) २/४८ ।

✓दाश् (दाशू) १/८६७, ८७९ दाने (उ)
श ×
क्षी मै सा च काकृ
कात शा ह-या ।
(जै-✓दास् [दासृच्] जै ।

>✓दाय् (दायृ) दाने (उ)
इति कौशिक - क्षी ।
✓दास् (दासृ) १/
दाने (उ) ।
दाशति—निघ ३/२००=
दानकर्मा ।

ग—दाशसि—ऋ ८, २४, २, शो १८, १, ३८ । दाशनोति—ऋ ८, ४, ६ ।

+√दाश् (दाश) ५/३० श च जै काकृ-कात शा×	हिसायाम् (प) क्षी मै सा । हिसने—वो । हिंसायाम्—हे ।	√दास् ५/१७६ h वधे (प) काकृ-कात । √दास् ५/२६ h वधे (प) हे, वो । दाशनोति—ऋ ८, ४, ६ = दाने ।
--	--	--

√दास् (दास्) १/८७९ श×	दाने (उ) क्षी-मै सा-च-जै काकृ- कात-शा-हे-वो । उपक्षये—हि ।	>√दाश् (दाश) दाने (उ) इत्येके—क्षी । दासति-निघ ३/२० = दानकर्मा ।
----------------------------	---	---

ग—अभिदासति—ऋ १, ७९, ११, तै १, ६, १२, ४, शौ १, १९, ३ । दासम-वन
दुर्गोप ४, ५९, २, -[ऋ १०, ८३, १ ।]

+√दिन्व् (दिवि) १/५८८ श×	प्रीणनार्थ (प) । क्षी मै सा-च कात । प्रीणने—जै-काकृ शा हे । प्रीतौ—वा ।	√इन्व् (इवि) १/ प्रीण- नार्थ (प) । √धिन्व् (धिवि) १/ प्रीण- नार्थ (प) ।
-------------------------------	--	--

+√दिप् (दिष्ट) १/३५८ क्षी मै श-च-जै-काकृ कात शा-हे वो×	क्षरणार्थ (आ) इति च काश्यप —सा । सा ।	<√तिप् (तिष्ट) क्षरणार्थ (आ) । √तेप् (तेष्ट) १/ क्षरणार्थ (आ) । √देप् (देष्ट) १/ क्षरणार्थ (आ) इति च काश्यप — सा ।
--	---	--

√दिच् (दिवु) ४/१	क्रीडाविजिगीषाव्यवहार- द्युतिस्तुतिगतिषु (प) । क्षी-शा । क्रीडाविजिगीषाव्यवहार द्युतिस्तुतिमोदमदस्वन- कान्तिगतिषु—मै सा काकृ । क्रीडायाम्—च ।	√देच् (देवृ) १/ देवने (आ) । √दीप् (दीपी) ४/ दीप्तौ (आ) । √द्युत् (द्युत) १/ दीप्तौ (आ) ।
--------------------	---	---

क्रीडाजयेच्छापणिगुति-
गतिषु—जै ।
क्रीडाविजिगीषाव्यवहार
द्युतिस्तुतिकान्तिगतिषु—
कात ।
क्रीडाजयेच्छापणिगुतिस्तुति-
गतिषु—हे ।
जिगीषेच्छापणिद्युतौ क्रीडा-
गत्यो—वो ।

ग—अक्षैर्मा दीव्या -ऋ १०,३४,१३ । दीव्येयु -मै १,६,११ ।

✓दिश् (दिश) ६/३
श

अतिसर्जने (उ)
क्षी मै-सा च-जै-काकृ-
कात शा हे ।
ओचे—वो ।
ओचे=दाने, आज्ञापने
वा—दुर्गादास ।

✓दा (डुदाब्) ३/ दाने
(उ)—दित्सति, दित्सते ।

ग—दिदिष्टन्-ऋ १०,९२,९ । दिशन्तु-तैत्रा १,४,८,५ । अव देदिशम् -
ऋ ८,७४,१५ ।

ड—✓दिस (सक) =(१) कथने, (२) दाने । दिसइ-भवि ।

✓दिह् (दिह) २ ५
श

उपचये (उ) ।
क्षी मै-सा च-काकृ कात ।
लेपे—जै हे ।
उपदेहे—शा ।
लिपि—वो ।

ग—अशनिभिर्दिहाना-ऋ १०,८७,४ । अदिहन्-अ वे ४,६,७ । मृदा दिग्धा-
शत्रा ६,७,१,१५ ।

✓दी (दीङ्) ४/२६ [१/९५२] क्षये (आ) ।
श×

क्षी मै-शा च-जै काकृ-
कात शा-हे वो ।
उड्डयने—ह्वि ।
व्योथ रौथ ।

दीयति-निघ २/१४=
गतिकर्मा ।

✓डी (डीङ्) ४/ गतौ
(आ) ।

ग—विभि इयेनेव दीयतम्-ऋ ५,७४,१ । दीयति-ऋ ९,३,१ । दीयते-ऋ २,६०६, जै ३,४९,४ । दीना-ऋ ४,२४,९ ।

✓दीक्ष् (दीक्ष) १/६०४
श ×

मौण्डयेऽशोपनयन नियमव्रतादेशेषु (आ) (उ) ।
क्षी मै-सा-जै-काठ कात- धीक्षते-शत्रा ३,२,२,३० ।
शा-हे । वीक्षितम्-गोत्रा १,३,१ ।
'मौण्डये' अन्ये-सी । ✓दक्ष् (दक्ष) १/ वृद्धो
मौण्डय-च । शीघ्रार्थे च (आ) ।
मौण्डयेऽया उयोर्थे (= ✓ईप् (ईष) १/ गतिर्हि सा
नियमव्रतादेशोपनीतिषु दर्शनेषु (आ) ।
—जो ।

ग—दीक्षते-तै ६,१,१,३, मै ३,६,१, काठ २,३,१, शत्रा ३,६,३, १ ।

✓दीधी (दीवीङ्) २/६५ दीप्तिदेवनयो (आ) ✓ध्वै १/ चिन्तायाम् (प) ।
जै शा ×, श क्षी-मै सा काठ कात दीदयति-निघ १/१७ ङ्रल-
हे वो । तिकर्मा ।
दीप्तौ--च । दीधितय -निघ २/५=अङ्गुलि-
चिन्तने-ह्वि । नाम ।
देवनम्=कीडा-क्षी ।

ग—दीध्यान-ऋ १०,१०,१ । अवदीयेत्-ऋ १०,१४४,३ । अनु आ दीधी
थाम्-शो २,१२,५ । अनु आदीध्याथाम्-पै २,५,५ । दीधितिम्-ऋ स ३,४,१९,१ =
दीप्तौ । दीधितय -निघ १/५=रश्मिनाम ।

✓दीप् (दीपी) ४/२० दीप्तौ (आ) दीदयति-निघ १/१७ =
श क्षी मै-सा-च नै-काठ- ङ्रलतिकर्मा, ऋ ५,६,४ ।
कात शा हे । दीयति-ऐत्रा १,८ ।
दीपने-वो ।

ग—दीयते-तै ५,६,४,४, काठ १९,१०, शो १०,७,२ ।

ङ—✓दीव् (सक) = (१) दीप्तौ, (२) ङ्रलने, (३) प्रकाशे, (४)
निपेदने । दीवद्-ओघ ४३४ ।

ङ—✓दीपना* = प्रकाशने ।

+√दु १/९०९
श

गतौ (प) √दु १/ गतौ (प) ।
क्षी मै-सा-च ने काकृ
कात-शा हे-वो ।

(काकृ-√दृ) काकृ ।

र-डव् इध्या < स दवन्त्या = धावन्त्या -अप्, यस्म ९/१८ ।

ड-√दव (सक) = गतौ, (२) त्यागे । ण्वए-विमे २८ ।

√दु (दुदु) ५/१०
श

उपतापे (प) √दू (दृड्) ४/ परितापे
क्षी मे सा च जै कात (आ) ।
शा हे वो । √दिब् (दिनु) १०/ अर्न्ने (प) ।
परितापे (उ) —काकृ ।
दाहे—ह्वि ।

सा-√दु (दुड) ५/३४ हिसायाम् (आ) केचित्तु—सा ।

ग—विदुनोति सर्वम्-अ वे ५, १८, ४ । नैन दुन्वन्ति (अग्नय)-शो
९, १८ । दुनोति चित्त यदि त न पश्ये—मभार ३, १०६९ । दुनोति माम्-
रनु ८, ५४ ।

ड-√दवना = दाह । “प्रीषम दवत दवरिया कुज कुटीर”-रहीम० ।

+√दुड् (दुड) ६/१०७
मै-सा-च जै काकृ कात
शा हे X

निमज्जने (प) √दुड् (हुड) ६/ निमज्जने (प) ।
क्षी ।
मज्जने—वो ।

+√दुव् (दुवी) १/५६९
श-जै X

हिसार्थ (प) √तुव् (तुवी) १/ हिसार्थ (प) ।
क्षी-मै-सा च-कात । √थुव् (थुवी) १/ हिसार्थ (प) ।
हिसायाम्—काकृ कात । √धुव् (धुवी) १/ हिसार्थ (प) ।
वरे—वो । छ-√वुरना*† = आहतो ।

क-द्वेर् (ए) उआ = दूर्वा । मुदार्त तरे, तेवे । हॉले तेर्वे-वा पॉकनी ।

ग—दूर्वाया इव-ऋ १०, १३४, ५, दूर्वा रोहन्तु-१०, १४०, ८ ।

√दुप् (दुष) ४/७०
श

वैकृत्ये (प)
क्षी मै-सा-च काकृ-कात
शा-हे ।
वैकृते—वो ।

(जै√दुष् [दृषौ]) वितत्ये ।—जै ।

ग—दुष्यति-शाङ्खा आ १२,५, छान्दो ८,१०,१ । दृपयन्ति-ऋ ७,१०४,९, शो ८,४,९ ।

+√दुह (दुहिर) १/७२९ श-जै×	अर्दने (प) इति चन्द्रदुर्गो-क्षी क्षी मै-सा च-काकृ- कात-शा हे वो ।	<√तुह (तुहिर) १/ अर्दने (प) । दोधत -कौ २,१००२ (उप- तापेऽपि वृत्ति) । √उह (उहिर) १/ अर्दने (प) । √दुह (दुह) २/ प्रपूरणे (प) । दोधति-गिघ २/ १२=क्र य- तिकर्मा ।
------------------------------	---	---

अर्दनम्=पीडनम् ।

ग—दोहन्-तैत्रा २,१,१,३=निष्पीडने । दोहने निष्पीडन भवत्येव ।

√दुह् (दुह) २/४ श	प्रपूरणे (उ) क्षी-मै सा-च-काकृ- कात-शा । क्षरणे—जै-हे । दुहि—वो ।	पूर्ववत् ।
----------------------	---	------------

ग—दोहते-ऋ १,१३४,४ । दुहन्ति-ऋ १,६४[६,] तै ३,१ ११,७ । दोग्धि-
शत्रा १,७,१,१७ । दुह्यति-इतिहासो १८,१२ । दुह्यन्ति-भा पु ९,१९,१३ इति भ्वाद्यदा-
दिदिवादिषु विद्यतेऽय धातु ।

+√दू (दूङ्) ४/२५ श	परितापे (आ) क्षी-मै-सा-च जै-काकृ- कात-शा-हे । खेदे—वो । कर्मणि दाहे—हि ।
-------------------------	--

ग—दूयामि भरतश्रेष्ठ १-मभार ४,५९१ । मा कथ पश्यन् न दूयसे-रघु ७^१ ।

ङ—√दू (सक)=उपतापे, (२) कर्तने । कर्म-दुञ्जुतु-पण्ह १,२ ।

√दृह (दृहि) १/७२६ श×	वृद्धौ (प) । क्षी-मै-सा च जै-काकृ- कात-शा हे वो । दाढ्ये—हि ।	√दृह् (दृह) १/ वृद्धौ (प) ।
---------------------------	--	-----------------------------

ग—टहति—मै १,६,३, शब्रा १,१,२,२० ।

√= १/७९६ भये (प) मित् । √दृ १/८०१ भये (प) मित् ।
श्री मै श नै काकु हे-यो× मा-च कात शा ।
विदारणे—हि ।

ग—टयन्त -शो २८,२१,२ ।

+√ह १/३३ हिमायाम् (प) । √हृ ४ ३७ जिपासायाम्
श च जै ऋ कात श्री म मा । (प) काकु ।
शा हे× √दृ ९ २० विदारणे (प) ।

√= (ऋ) ६ १३८ आदरे (आ) ।
श श्री मे सा च शा-ह वो ।
(काकु√द्री) अनादरे—जै कात ।
आदरणे—काकु ।

ग—द्रियेत—शाब्दा ब्रा २५,१३ । न सयतमाद्रियते—शब्रा २,३,३,८ ।

√हृप् (ऋ) ४/८३ हर्षमोहनयो (प) । √हृप् (ऋ) १०/ सदीपने
श क्षी-मै मा ह । (प) ।
हर्षे—च ।
मोहने—जै ।
प्रहर्षणे विमाचने च—
काकु ।
हर्षगर्वयो —वो ।

ग—नयति—ऐब्रा २,७ । दायसि—जैउ ३,६,१,४ । अन्पन्-शो २०,१३६,५ ।
अद्रासीत्—काठ २८,४, क ४४,४ ।

+√हृप् (हृप्) ६/२२ उत्क्लेशे (प) वामनस्तु <√हृप् (हृप्) उत्क्लेशे (प) ।
श्री श-जै-काकु- मे √हृप् (हृप्) ६/ उत्क्लेशे
कात शा हे× म सा-च । (प) ।
वाधने—वो । √हृम्प् (हृम्प्) ६/ उत्क्लेशे
(प) ।
√हृम्प् (हृम्प्) ६/ उत्क्लेशे
(प) च ।

अदृपत्-शौ ००, १३६, ५ इत्यस्मिन् प्रयोगे व्याकरणदृष्टिं विना विचारेण श्यनोऽ
भावात् तौदादिकता स्पष्टैव । एकस्मिन्नेव लकारे प्रयोगस्योपलम्भादय न्पिानौ पुपा-
दिनियमान्त पाणिनिना विलीनीकृत ।

छ—√तडपना (<तरपना<दरपना<दर्पणम्)=उत्क्लेशे ।

+√न्फ् (न्फ) ६/३६ उत्क्लेशे (प) पूर्ववत् ।

श च × क्षी मै सा जै काकु-कात
शा हे ।
क्लेशे—यो ।

छ—√तडफना }
छ—√तडपना } (<तरफना<दरफना<दर्पणम्)=व्याकुलतायाम्,
उत्क्लेशे ।

छ—√डीफना (<डीफ<डिफ<दफ)=उत्क्लेशे [बु ख] ।

√हम् (म्भी) ६/४४ ग्रन्थे (प) √हम् (म्भ) १०/ सन्दर्भे
श क्षी-मै-सा-च-जै काकु- (प) ।
कात-हे । √हम् (म्भी) १०/ भये (प) ।
ग्रन्थने—शा ।
गुम्फने—वो ।

ग—दृभति-इति द्वितीरुदाहृतवान् । मया नाधिगतोऽय प्रयोग । दृभीकम्-
ऋ ०, १४, ३ ।

+√दृम्फ् (दृम्फ) ६/३७ उत्क्लेशे (प) द्र √दृप् ६/३३ ।

श च × क्षी मै-सा जै काकु-कात-
शा हे ।
क्लेशे—वो ।

द्र √न्प् ६/३३ ।

√दृश् (दृशिर) १/९७३ प्रेक्षणे (प) √दृप् १/०९७ धारणे (प)
श क्षी मै सा च-जै काकु काकु ।
कात-शा-हे ।
प्रेक्षे—वो ।

ग—पश्यन्ति—ऋ १, ००, ००, तै १, ३, ६० । दृश्यन्ति—सभार ५, १४०,
८=पश्यन्ति ।

स्वार्थयगतोऽय कण्ठादेराकृतिगणत्वादिति तट्टीकाया नीलकण्ठ । वस्तुतो
लट्यपि√ दृश् धातोर्महाभारतकाले प्रयोग आसीदिति स्पष्टम् । ऋयेत्—मभार
५,४३,२८ = पश्येत् ।

ड—√ दक्ख (सक) = प्रेक्षणे । दक्खामि, दक्खिमो—अभि ११६,
विक्र २७ ।

ड—√ दिक्ख (सक) = प्रेक्षणे । दिक्खइ—पि ६६ ।

ड—√ देह (सक) = प्रेक्षणे । देहइ, देहए—उत्त १९,६, पि ६६ ।

च—√ देख—(सक) = प्रेक्षणे । देखइ—भवि ।

उ—√ देखना (सक) = प्रेक्षणे ।

√ दृह् (दृह) १/७०५
श-काकृ कात ×

वृद्धौ (प)
क्षी-मै-सा च-जै-शा-
हे-वो ।
दाढ्ये—ह्वि ।

√ दृह् ४/३७ जिघासायाम्
(प) काकृ ।
√ दृह् १/१८७ धारणे (प) ।
काकृ ।

ग—दृन्द्र दृष्टस्य पूरसि—ऋ ८,६९,७—दैवादिक । दृळ्हानि—ऐत्रा ३,३१ ।
ऋम्—१ योत १५, योशि १,१४, गी ६,३४ ।

√ दृ १,८०१
श च-कात-शा ×

भये (प) मित्
क्षी मै-सा-जै-काकृ-हे ।
भियि—वो ।

√ दृ १,७९६ भये (प) सा ।
√ दृ ९/ [२२] भये (प) ।
√ दृ १० २८८ भये (प) काकृ ।

√ दृ विदारणे—ह्वि ।

ग—दृयन्नदीदे—ऋ ७,५,३ ।

ड—डर = भयम्—सण ।

+√ द ४ (१/८०१)
मै-सा-श-च-जै-काकृ
कात-शा ×

विदारणे (प) इति
पञ्जिका-क्षी
क्षी (हे) ।
विदारे—वो ।

√ द ९/२२ विदारणे (प) ।
√ दल् (दल) १/ विशरणे
(प) ।

ग—पर्यता अपि दीर्येयु—वा रा ५,५८,११ । दीर्यतीव बसुन्धरा—मभार
६,६७७, हृदय दीर्यतीव च—१,२०६० ।

√द ९/२०

श

विदारणे (प)

क्षी-मै-सा च-काकृ-हे ।

इन्द्र इरा दृणातीति वा—निरु

१०,८,२ ।

विदारे—वो ।

√दल् (दल) १/ विशरणे

(कात √=)

विदारणे—कात ।

(प) ।

जै शा ?

अवटणीयात्—शत्रा ५,२,१,१८ । दर्शि-ऋ १०,६९,३ इत्यादादिकोऽपि ।

+√दे (देङ्) १/९४७

श×

रक्षणे (आ)

क्षी-मै-सा च-जै शा ।

√दय् (दय) १/ दानगति

रक्षणहिसादानेषु (आ) ।

पालने—कात हे वो ।

(काकृ—√पै) काकृ ।

ग—एको देवत्रा दयते मर्तान्-ऋ ७,२३,५ । त्या मृत्युर्न्यताम्—अ वे ८,१,५ ।
अन्याशीलिङि रूपे दृष्टे √दय १ धातुतो भेद शम्य कर्तुम्, उभयत्र रूपसान्प्रियात् ।

+√देप् (देष्टृ) १/३५५

क्षी-मै-श-च-नै-काकृ-

कात शा-ह-वो×

क्षरणार्थ (आ) दति च

काश्यप —सा ।

सा ।

<√तेप् (तेष्टृ) क्षरणार्थ

(आ) ।

√देव् (देवृ) १/४५६

श

देवने (आ) ।

क्षी-मै-सा-च-जै काकृ

कात-शा-हे-यो ।

रोदने—हि ।

√दिव् (दिवु) ४/ क्रीडा-

विजिगीषा० (प) ।

√दिप् (दिवु) १०/ अर्दने

(प) ।

ग—‘देवते’ इति छिदन्ती । मया नोपालम्भि रूपमिदम् । परिदेवन०—वा ग
२,३९,४१—परिदेवनम्=रोदनम् (तिल्) ।

, √दै (दैप्) १/९०८

श

शोधने (प) ।

क्षी मै सा-च-जै कात-

शा-हे-वो ।

(काकृ√दे [देष्टृ]) काकृ ।

√दा (दाण्) १/ दाने

(प) ।

√दा (डुदाण्) ३/ दाने

(उ) ।

√दे (देङ्) १/ रक्षणे (आ) ।

√दो ४/ अवखण्डने (प) ।

ग—प्रभ्राजमाना व्यवदाता—नैआ १,९,४ । सुधावदात०—वा रा ४,३३,१०,
मभार ५,१,१९४ । दानधर्म—मभार १०,२०,९=शुद्धिधर्म (नील) ।

ड—अवदाय (<अवदातम्) = (१) पयित्रम-सुपा ४९१, (२) श्येतम्-
पण्ह १,४ ।

√दो ४/३९ (=३८) अवयण्डने (प) ।
श क्षी-मै-सा-च काकृ-कात शा ।
उदने—हे ।
उदे—नै-वो ।

ग—अव गति-तै २,३,२,२, मै १,१०,१८ । आ गति-अ ने १२,५,१५ ।

+√गृ २/२९ अभिगमने (प) √गृन् (गृत) १' दीप्तौ
श × क्षी मै-सा-च-जै-काकृ- (आ) ।
कात शा ।
अभिगमे—हे ।
अभिसर्पणे—वो ।

√गृन् (गृत) १/७३० दीप्तौ (आ) √दिव (न्वि) ४/ क्रीडा-
श × क्षी मै-सा च-नै-काकृ- विजिगीषाव्यवहार० (प)
कात शा ह ।
गृत्याम्—यो ।

ग—द्योतमाना-ऋ १०,१७७,२ । द्योतताम्-शत्रा ८,६,३,२१ । द्योतते-
गायत्रीरहस्यो ४५० १९ ।

+√द्यै १/८९० न्यङ्गविधाने (प)
श × क्षी ।
न्यङ्करणे—मै सा च-जै-काकृ-
कात-वो ।
न्यङ्गकरणे—शा-हे ।

√द्रम् (द्रम) १/४६० गतौ (प) द्रमति-निघ २/१४ = गतिकर्मा ।
श-जै × क्षी-मै-सा-च काकृ-कात-
शा-हे-यो ।

ग—इन्द्रम्यमाणा-कठोप १,२,५, मैच्यु ७,९ ।

✓द्रा २/४३
श×

कुत्सिताया गतौ (प) ✓द्रै १/ स्वप्ने (प) ।
क्षी । द्राति-निघ -२, १४-गतिकर्मा ।
कुरुसाया गतौ—मै-सा
जै-काकृ-कात-शा ।
कुत्सितगतौ—हे ।
पलायने—च हे ।
स्वप्ने पलायने—वो ।
कुत्सिता गति = पलायन निद्रा च-क्षी ।

ग—अप द्रान्तु-ऋ १०, ८५, ३२, शौ ६, १०९, १-३ । द्रातु-शो ६, ६६, ८ ।
दङ् -ऋ १, ६२, ११ ।

+✓द्रास् (द्राष्टृ) १/१०४ शोषगालमर्थयो (प) ✓धास् (धाष्टृ) १/ शोषणा
श×

क्षी-मै-सा जै-काकृ-कात-
लमर्थयो (प) ।
शा-हे । ✓रास् (राष्टृ) १/ शोषणा
लमर्थयो (प) ।
शोषणे—च ।
ओस्वार्थे (= शोषाल-
मर्थयो)—वो । ✓लास् (लाष्टृ) १/ शोषगा-
लमर्थयो (प) ।

+✓द्राष् (द्राष्टृ) १/१११ सामर्थ्ये (आ) क्षी । द्र उत्तरधातु ।
श×

उत्तरधातोरभिन्नोऽय स्वाभिना पृथक् सरयायते । द्र उत्तरधातु ।

+✓द्राष् (द्राष्टृ) १/११३ आयासे, च = सामर्थ्ये (आ) ✓राष् (राष्टृ) १/१०९
श×

क्षी-च-जै कात-शा-हे । सामर्थ्ये (आ) ।
आयासे, च = सामर्थ्ये— ✓लाष् (लाष्टृ) १/११०
मै-सा । सामर्थ्ये (आ) ।
आयासे—काकृ । शेष ✓द्रास् (द्राष्टृ)
कौशिकस्तु—‘आयासे’—क्षी । १/१०४ वत् ।
क्षी हे ।
श्रमायामशक्तिषु—वो ।

आयास = कदर्थनम्-क्षी । कौशिकस्तु-आयासे = दैर्घ्यविशिष्टाया
क्रियायामित्याख्यन्-क्षी ।

ग—द्राघ्मन् [घ्मा]—ऋ १०, ७०, ४, मे २, ११, २ । द्राघिष्ठाभि—कौ २, १४, जै ३, २, ५ । काल्पनिके हि प्रकृतिप्रत्ययविभागे द्राघिमादयः कस्मिंश्चिद् व्याकरणे धातोरेव साधिता । एव नेदिष्ठादयो नेदत्यादे—क्षीरस्वामी ।

+√द्राह् (द्राधि) १/६६१ काह्वायाम् (प)
क्षी ।

उत्तरधातोरभिन्नोऽय क्षीरेण पृथक् प्रख्यायते ।

+√द्राह् (द्राधि) १/६६४ घारवाशिते, च=काह्वा-√ग्राह् (ग्राधि) १/ घार-
श× याम् (प) वाशिते, च = काह्वायाम्
क्षी मै-च-हे । (प) ।
घोरवाशिते, च=काह्वा-√ध्वाह् (ध्वाधि) १/ घोर-
याम् — वाशिते, च = काह्वायाम्
सा-जै-काह् कात । (प) इति दुर्ग—क्षी ।
काह् घोररुते—वो । √जाह् १/२८३ ० काह्वायाम्
(प) काह् ।

घोररुतमिह तिरश्चामेव घोरशब्द —दुर्गादा ।

ठ—दलौरुना (<दरौरुना <दरौखना <द्राह् गम्)=वृषभगर्जने—(बु ख) ।

√द्राह् (द्राह्) १ २८५ विशरणे (आ) √ग्राह् (ग्राह्) १/ निशरणे
श× क्षी मै-सा-च-जै-काह् कात (आ) ।
शा-हे । √दल् (दल) १ विशरणे (प) ।
शीणौ—वो ।

ग—उन्मूलयन् हुमान् गण्डशैलान् उद्द्राडयन् बलान्-शत्रुञ्जयमा—४, ४४ ।

+√द्राह् (द्राह्) १/६३८ निक्षेपे (आ)
श× क्षी-सा जै-शा-हे ।
निद्राक्षये—मै-सा-च काह्-
कात ।
निद्राक्षेपे—ह ।
जागरे निक्षेपे—वो ।

ग—द्राह्यायण = सामगाना कल्पसूत्रकारक ऋषिभेद (छ) ।

√हु १ ९३०

श

गतौ (प) ।

क्षी-मै सा च-जै काकृ-

कात शा-हे ।

सुतौ गतौ—वो ।

√हु १/ गतौ ।

द्रवति-निघ

गतिकर्मा ।

२/१४=

ग—दुद्रवत्-ऋ ७,१६,२, तै ४,४,४,४ । द्रवन्ति-काठ २८,१, क ४४,१ ।

+√हु ५/३२

मै-सा-श च-जै-काकृ-

कात-शा×

हिसायाम् (प) इति

दुर्ग —क्षी ।

क्षी हे ।

उपतापे—वो ।

√हु १/ गतौ (प) ।

√हुह (हुह) ४/ जिघासा

याम् (प) ।

√द्रू (द्रून्) ९/ हिसायाम्
(उ) ।

+√हुण् (हुण) ६/५७

श

हिसागतिकौटिल्येषु (प)

क्षी-मै-सा जै शा-हे ।

हिसायाम्—च ।

गतौ—काकृ ।

हिसाया गतौ—कात ।

जैह्यथे वधे गतौ च—वो ।

द्रूलति-निघ

गतिकर्मा ।

१,१४-

√हु १/ गतौ (प) ।

√हु ५/३३ हिसायाम् (प) ।

क—दरु (ओ)-वा पौकनी ।

ग—द्रोणमेघ इवोदित -मृच्छकटिक १०,२६ । बृहद्द्रोणीशैलकान्तरम्-
मालतीमा ९ ।

√हुह (हुह) ४/८४

श

जिघासायाम् (प) ।

क्षी-मै-सा-जै कात

शा-हे ।

द्रोहे—च ।

जिघासे—वो ।

√हुहि ५/१७ जिघासायाम्

(प) काकृ—हुहिगोति ।

द्रवत्-ऋ २,११,१५ ।

पूर्ववत् ।

(काकृ-√हुह [हुह]) जिघासायाम्—काकृ ।

जिघास = इहानिष्ठाचरणम्-दुर्गादास ।

ग—अभिदुद्रोह-ऋ १,२३,२० । हुहति-तैआ १,६,३, गोत्रा २,२,२ ।

ङ—√द्रोह (सक)=द्रोहे-सबोध ४ ।

ङ—√दुह (सक)=द्रोहे । दुहइ-विचार. ६४७ ।

√द्रू (द्रू) ९९ । हसायाम् (उ) । द्रूणाति-निघ २ १९ =
च-कात् × (जै√हृ), श स्त्री-मै-सा-काकृ-शा-ह । वधकर्मा ।
५/ ९/ प्रे गतो—बो । √हु ५/३३ हिंसायाम् (प) ।

ग—द्रूणान्—ऋ ४, ४, १ । द्रूणाति-मै ३, ५, ३ । द्रूत-काठ १६, १५,
क २५, ६ ।

+√द्रेक् (द्रेक्) १ ७५ शन्दोत्साहे (आ) । √द्राङ् (द्राक्षि) १/ घोर-
श × स्त्री जै शा-हे । वाशिते (प) ।
श दात्साहया —मै सा
काकृ-कात् ।
वृद्धौ—च ।
स्वनोत्साहे—बो ।

ग—द्रेक् } = लग्नतृतीयभागेकभाग । यथा ज्योतिस्तत्त्वे-
ग—द्रक्काण } स्वपञ्चनवमाना ये राशीनामधिपा ग्रहा ।
त द्रेक्काणाधिपा ज्ञेया द्रेक्काणाख्य एव हि ॥ -श क हु ।

√द्रे १/८९१ स्वाने- (प) । √द्रा २/ कुत्सिताया गतो
श × क्षी मै-सा-च-नै काकृ- (प) ।
कात्-शा हे-वा । कुत्सिता गति = पलायन
√द्रा ४/ हिट्नी । निद्रा च—क्षी ।

ग—नाद्रासीदेष—काठ २८, ४ । यदि निद्रायान्—शत्रा ३, ९, ३, १ । निद्रायते-
मभार १३, ७४१८ । निद्रौ—नैष १, १०१ ।

√द्विष् (द्विष्) २/३ अप्रीतो (उ) ।
श × क्षी-सा च-नै काकृ कात्
शा-हे ।
वैरे—बो ।

ग—द्वेष्टि-ऋ ३, ५३, २१, खि ४, ५, १८ । द्वेष्टते—तै ४, १, १०, ३ । न त्यागोऽस्ति
द्विषन्त्याश्च—मनु ९, ७९ = परिचरन्त्या (मन्वर्थ) ।

√वृ १/९१८ वरणे (प) । √वृ १/९३४ सवरणे (प)
श × क्षी मै-सा-च-नै काकृ- सि कौ ।
कात् शा-हे ।
अनादरे—मै ।
स्थगने—बो ।

√वृ १ हि ।

क—धुएर्-, धुएर्-, धुओर्-, धुएर्-, धुक्-वा पौकना ।

ग—स हि द्वो द्विपु वत्र उधनि-ऋ १,५०,३, दुर् (= द्वा) —दुर्
घृतान्यक्षरन्-१,१८८,५ ।

+√धण् (धण) १/४५३ शब्दे (प) ।
मै सा श च काकृ-कात × क्षी-जै शा हे ।
ध्वाने—वो ।

>√वन् (धन) शब्दे (प)
इति कौशिक —क्षी ।
√धण् (धण) १/ शब्दे
(प) ।
√ध्रण् (ध्रण) १/ शब्दे
(प) ।

+√धन् (धन) १/४५३ शब्दे (प) इति
मै-सा-श च-जै कात कोशिक —क्षी ।
शा-हे × स्त्री-काकृ ।
रवे—वो ।

ध्वनय पूर्ववत् ।

√धन् (धन) ३/२३ धान्ये (प) ।
श जै-शा × क्षी-मै-सा च काकृ
कात हे-वो ।
दुतगत्याम्—हि ।

√धन् (धनि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
पूर्ववत् ।

ग—दधन्यु-ऋ ४,३,१० । दधनत्-तैब्रा २,८,३,५ । दधन्वान्-कौ २,६७४,
जै ३,५६,२ ।

√धन्व (धवि) १/५९३ गत्यर्थ (प)
श-काकृ-कात × क्षी-मै सा-च ।
गतौ—जै शा ह ।
व्रजे—वो ।

धन्वति-निघ २/१४=
गतिकर्मा ।
√दन्व् (दवि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√धव् १, २५६ f गतौ (प)
काकृ ।
√धाव (धावु) १/ गतिशु
द्वयो (उ) ।

ग—धन्वन्ति-ऋ १,९७,२० । वाजाय धन्याय धन्वसि-ऋ १,८६,३४ ।

✓ धम् (वम) १/९११ शब्दाग्निसयोगयो (प) धमति-निघ २/१८=गतिक्मा ।
मे सा श च-जै काकृ प्रकृत्यन्तरमित्येके—क्षी । वमति-निघ २/१९=वधक्मा ।
कात शा-हे क्षी । वमति-निघ २/१८=अचर्ति-
ध्वाने—सौ धा —वो । कर्मा ।

ग—इयमस्य धम्यते नाली-ऋ १०,१३५,७ । ते बाहुभ्या धमितमग्निम्
जहु -२,२४,७ । शरीर विधमिष्यन्ति गङ्गाकूलमिवोर्मय -वा रा -५,६२,७ । नाहुना
वम्यमानोऽत्र-मभार ३,१६८२५ ।

छ—वमना = सधुत्यो, (व्यजनवायौ, मुरगवायौ च) ।

✓ वा (डुधाच्) ३/१० दानधारणयो (ड) ✓ दव् (दव) १/ दाने (आ) ।
दाने धारणे च—जै ✓ धन (धन) ३/ धान्ये (प) ।
शा हे । ✓ वी (धीड) २/ आधारे
धारणपोषणयो —मै-सा- (आ) ।
काकृ कात । होतार रत्नधातमम्-निह
धारणे—च । ७,१५,१=धनाना दावृतमम् ।
वाग्णे पशौ दाने—वो ।

ग—इम जीवेभ्य परिधि त्धामि-ऋ १०,१८४, धत्ते-३,१०,३, दधाति-
६, १०,३ ।

✓ धाव (धावु) १/५९७ शुद्धौ (ड) ✓ सतेर्वैगिताया गतो धावाते-
श-जै× क्षी । शमिच्छन्ति—काशिका
वेगिताया गतौ— ७/३/७८ ।
इत्याहु —क्षी । ✓ वव १ २५६१ गतौ (ज) काकृ ।
गतिशुद्धयो —मै-सा च- ✓ धन्व् (धवि) १/ गत्यर्थ
काकृ कात शा हे । (प) ।
जवे मृजि—वो ।

ग—धावति-ऋ ९,३,७, धावते-६,४८,६ । शुद्धौ—धावते-तै २,५,१,७ ।

ड—✓ धोअ (सक)=प्रक्षालने, शुद्धौ । धोएजा-आचा ।

ड—✓ धुव (सक)=प्रक्षालने, शुद्धौ । धुवइ, धुवति-गा ४३३ ।

छ—✓ धावना * † (< धावनम् = गतौ) = द्रुतगमने ।

छ—✓ धोना (< धावनम् = शुद्धौ) = प्रक्षालने, शुद्धौ ।

+√धि ६/१०५ श	धारणे (प) क्षी-मै सा-च जै-काकृ- कात शा-हे । धृतौ—वो ।	√धा (डुधाञ्) ३/ दान धारणयो (उ) । √धा > √धि इति क्रम- सङ्केत ।
-----------------	--	--

ग—अनु धिवीय-तै ३,५,६,३, काठ ३,९, क २,१६ ।

+√धिक्ष (धिक्ष) १/५९९ श×	सन्दीपनम्लेशनजीवनेषु (आ) । क्षी-मै-सा काकृ कात शा हे । सन्दीपनजीवनक्लेशेषु—जै । सदीपने—च । सदीपे क्लेशे जीवे—वो ।	√दह् (दह) १/ भस्मी करणे (प) । √धुक्ष (धुक्ष) १/ सदीप नक्लेशनजीवनेषु (आ) ।
-----------------------------	--	---

उ—विकना । (<धिक्षणम्)=सदीपने, तपने, अग्न्यौष्ण्येन रक्ताभत्वे ।

छ—धिकाना + (प्रयोज)=सदीपने, तपने, अग्न्यौष्ण्येन रक्ताभत्वे ।

√धिन्व् (धिवि) १/५८९ प्रीणनार्थ (प) श-काकृ-कात-शा हे-वो×	क्षी मै-सा-च । प्रीणने—जै ।	√धिन्व् ५/२१ प्रीणने (प) काकृ-कात । √धिन्व् ५/२२ प्रीणने (प) शा २६, गतौ—हे । √धिन्व् ५/ प्रीतौ गतौ—वो । √हिन्व् (हिन्वि) १/ प्रीणनार्थ (प) इति च चान्द्रा-क्षी ।
--	--------------------------------	--

ग—अभिधिनोति-तै ६,६,१०,२ । धिनोति-ऐत्रा ५,३, शत्रा १,६,४,४,
कुमारस ७,९४ ।

+√धिष् (धिष) ३/२२ शब्दे (प) श जै शा×	क्षी मै-सा-च काकृ-कात-हे । रवे—वो ।	√धा (डुधाञ्) ३/ दान धारणे च (उ) ।
---	--	--------------------------------------

ग—मिमाति मायु धिषणाप्रधिश्रिता-ऋ स २,६,१९,३ ।

+√धी (धीङ्) ४ २८ श	आधारे (आ) क्षी-हे । आदाने—सा ।	√धि ६/धारणे (प) । √धा (डुधाञ्) ३/दान- धारणयो (उ) ।
-----------------------	--------------------------------------	--

अनादरे—मै-च जै-   √ ह ६/अनादरे (आ) ज ।
काकृ कात शा-हे ।   √ कृ १/अनादरे (प) मै ।
आधारेऽनादरे—वो ।

ग—अभिधीत -मा ८,५४, का ९,७,१ ।

छ—धीजना (< धीय [ते]) = ग्रहणे, स्वीकारे, (२) वैर्याधारे, (३)
अतिप्रसादे, सन्तुष्टौ ।

√ धु (धुञ्) ५/९   कम्पने (उ) इति चन्द्र -क्षी √ व् १/कम्पे (उ) वो ।
च-शा X   क्षी मै सा-जै-काकृ कात हे । √ धव् २/२५६ गतौ (प)
कम्पे—वो ।   काकृ ।
√ धाव् (धावु) १/ शुद्धौ
(उ)

ग—धुनोति-पारमात्मिकोप २, ८ । धुनोति शमल कृष्ण -भा पु २, ८, ५ ।

√ धुश्च (धुश्च) १/५९८ सदीपनक्लेशनजीवनेषु   √ दुह (दुहिर्) १/ अर्दन
श X   (आ)   (प) ।
क्षी-मे-सा-काकृ-कात शा हे । √ धिश्च (विक्ष) १/सदीपन
सदीपने—च ।   क्लेशनजीवनेषु (आ) ।
सदीपनजीवनक्लेशेषु—जै ।
सदीपे क्लेशे जीये—वो ।

ग—धुक्षामि-पै ८, १६, ६ [धुक्षसि इति BKA शोधप्रस्ताव] । सधुक्ष-
ध्वम्-मभार १३, ३६७७ ।

√ धूर्व (धूर्वा) १/५७०   हिसार्थ (प)   धूर्वति-निघ २/१९=वधकर्मा
श X   क्षी-मै-सा-च-कात ।
हिसने—जै ।
हिसायाम्—काकृ शा-हे ।
हिसे—वो ।

ग—धूर्वन्तु-ऋ ६,७५,१९, शौ १,१९,४ । धूर्वति-तै १,१,४,१, शत्रा
५,२,४,२० ।

✓ध्र् (ध्र्) ५/९
श-काकृ×

कम्पने (उ) ।
क्षी-मै-सा च-जै कात
शा-हे ।
कम्पे—वो ।

✓धु (धुब्) ५/९ कम्पने
(उ) ।
अव धवन्ते—ऋ ६, ४७,
१४ ।
✓ध्र् १/ कम्पने (उ) वो ।

ग—अनुतम्—ऋ ३, १०, ६, तै १, १, १४, १ । अत्र अनुहि—ऋ १०, ६६, १४ ।
नूनोति—शौ ९, ४, १३ ।

✓ध्र् ६/११७
श

विधूनने (प) ।
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ- पूर्ववत् ।
कात शा-हे ।
कम्पे—वो ।

ग—ध्रुवते—तैब्रा १, ४, ६, ७ । ध्रुवन्ति—१, ४, ६, ७ । जरयै निवुवामि त्या-
अ वे ३, ११, ७ ।

✓ध्र् (ध्र्) ९/१५
श

कम्पने (उ) ।
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- पूर्ववत् ।
कात शा-हे ।
कम्पे—वो ।

ग—स्रजमपि शिरस्यन्ध क्षिप्ता धुनोत्यहिशङ्कया—शाकु १८३ । धुनीयाद् वा
करौ—सुश्रु १, १०९, १० ।

+✓ध्र् (ध्र्) १/३९४
श

सन्तापे (प) ।
क्षी-मै-सा च-जै काकृ-
कात शा-हे ।
तापे—वो ।

✓ध्र् ६/११७ विधूनने (प) ।
शेष पूर्ववत् ।
✓ध्र् (ध्र्) १०/ भासार्थ
(प) ।

ग—ततो वि प्रपायत्प्रत्यक्कर्तारम्—अ वे ४, १९, ६ । ध्र्पायन्—तैब्रा २, १, १०, १ ।

ङ—✓ध्र् (सक) = सन्तापे । ध्रूवेज्—आचा २, १३ ।

छ—✓ध्र् *† = सौगन्ध्ये, ब्रजने, सन्तापे ।

+✓ध्र् (ध्री) ४, ४६
श

हिसागत्यो (आ) ।
क्षी-मै-सा ।
हिसायाम्—च काकृ
कात ।

✓तूर् (तूरी) ४/ गतिवर्ण-
हिसनयो (आ) ।
✓ध्र्व् (ध्र्वी) १/ हिसार्थ
(प) ।

गतिहिसयो — जै-शा ।
हिसाया गतो च—हे ।
गतौ वने—वो ।

√धृ (धृञ्) १/९०४
क्षी श ×

धारणे (उ) मै ।
मे-सा-उ-ने काकृ
कात-शा-हे ।
वृत्ताम्—वो ।

धृति-निघ २/१४=
गतिर्कर्म ।

√धृ (धृङ्) १ ९४५ अव-
ध्वसने (आ) ।

√धृ (धृङ्) ६ १३१ अव-
स्थाने (आ) ।

√धृ प्रीता इति मल्लिनाथ -
रतु १६, ८२ ।

ग—वरते-पारमात्मिकोप १, ५ । वरन्ति [अवस्थाने गतो वा]-वरा ५, २१ ।
['चरन्ति' इति अङ्ग्या] ।

√धृ (धृङ्) १/९४५

अव वसने (आ) ।
क्षी मे-सा-च-काकृ कात ।
अविध्वसने' इति क्षीर-
स्वामी-इति पुरुषकारे
३७ पृ० ।
अविध्वसने—जै शा हे ।
अविध्वसे—वो ।

पूर्ववत् ।

ग — धरते-पारमात्मिकोप १, ५ ।

+√धृ (धृङ्) ६ १३१ अवस्थाने (आ) पूर्ववत् ।

श ? (काकृ-√ध्री) क्षी-मै सा-च-काकृ-कात ।
स्थाने—जै-शा-हे ।
स्थितो—वो ।

कर्मणि—

हि ।

ग—ध्रियते-ऋ ५, ३४, ७, मै ४, ६, ५, कात्रा १, २, ४, ७ । ध्रियेत्-मभार
२, १११, १२ = जीयेत् (नील) । इन्द्राय ध्रियस्व-तैत्रा २, ६, ३, ३ ।

+√धृज् (धृज्) १/२१६ गतौ (प) मै

श-च-कात × मै-सा-जै काकृ-शा हे वो ।
क्षी√धृज् [धृजी]

√धृज् (धृजी) १/ गतो (प) ।

√धृज् (धृजि) १/२१७
गतौ (प) मै ।

✓ ध्रुज् १/६४b गतौ (प)
काकृ। ध्रजति—निघ
२/१४=गतिर्कर्मा।

द्रष्ट $\sqrt{}$ प्रज् १/२/६।

+√धृज्(धृजि) १/२१७ गतो (प) मे ।   √धृज्(धृज) १/२१६ गता
क्षी-श-काक् ×   मै-सा च-जै-कात शा-हे-यो ।   (प) मै ।

✓ वृप् (विवृषा) ५ २३ प्रागल्भ्ये (प)
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ
कात शा-हे-वो ।

ग-वृष्णहि-ऋ १,८०,३, कौ १,४८३, जै १,२०,५। वृष्णाति-शत्रा ३,७,४,२।

✓ व९/२३ वयोहानौ (प) इति त्वेके <√जृ वयोहानो (प) ।
क्षी-मे-श च-जै-काकृ- इति मैत्रेय -सा
कात शा-हे-वो× सा ।

✓ घे (वेट्) १'८८७ पाणे (प) ✓ धा (डुधाञ्) ३/ धारण-
 श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-पोषणयो (उ) मै ।
 कात-शा-हे-वो ।

ग—धयति—ऋ १,१७९,४, मै १,६,४, काठ २७,२, क ४२,२, शत्रा १२,९,२,११।

+√धेप् (धेष्टु) १/३७० गतो (आ) इति च क्वचित् <√रेप् (रेष्टु) गतो (आ)।
क्षीमै श च जै- पठ्यते—सा । √हेप् (हेष्टु) गतौ (आ)
काकृ कात शा हे- इति च
वो× क्वचित् पठ्यते—सा ।

+ ✓ धोर् (धोर्) १/५५२ गतिचातुर्ये (प)
 श × (काक- क्षी मै-सा च-जै शा-हे-वो ।
 कात ×)

✓ धोल् १/२५३ b गतिचातुर्ये
 (प) काक ।
 ✓ धौड् १/१८७ गतिचातुर्ये
 (प) कात ।
 ✓ दोल् १/२५३ a गतिचातुर्ये
 (प) काक ।

✓डोल १/२५३ ८ गतिचातुर्ये
(प) काकृ ।
✓डोल १/२५३ d गतिचातुर्ये
(प) काकृ ।

क—वेउएर—(धुएर—, वॉशर)—= जलावर्त—जू पॉकनी ।

छ—दौडना } (< डोलनम् < व डनम् < वोलनम् < धोरणम्) = द्रुतगताम् ।
छ—नौरना }

✓व्मा १/०११ श शब्दाग्निसंयोगयो (प) ✓धम् (धम) १/ शब्दाग्नि
श क्षी मै-मा च नै काकृ- संयोगयो (प) ।
कात शा-हे ।
अग्नियुतौ ध्वनौ—वो ।

ग—धमन्ति-ऋ ९, १८, जै १, १, ८ । शङ्खस्य ध्मायमानस्य-शत्रा
११, ५, ४, ९ ।

✓ध्यै १/८९३ चिन्तायाम् (प) ✓धी (वीड्) ४/ आधारे
श क्षी मै-सा-च जै काकृ- (आ) ।
कात शा-हे । दीध्यान—मा २९, २३,
चितने—वो । का ३१, ३, २० ।

ग—ध्यायति—ते ५, १, ५, ८, शत्रा १२, ९, १, १३ । धीमहि—तैआ १, ११, २ ।

ङ—✓धा=चिन्तने । धाअति—सक्षि ७६ ।

ड—✓झिया=चिन्तने । झियाइ, झियायइ—उवा, भग, कस, पि ५७९ ।

छ—✓धिआना, ✓ध्याना, ✓ध्यायना=ध्याने ।

✓ध्रज् (ऋज) १, २१६ गतो (प) ✓धज् १ ६४d गतौ (प) ।
श-च-जै शा X क्षी मै-सा-काकृ कात- ऋजति—निघ २/१२=गति-
ह वो । कर्मा ।
ध्रयति—निघ २ १२=गति-
कर्मा ।
✓धृज् (वृज) १/ २१६ गतो
(प) मै ।

ग—वातमिध ध्रजन्तम्-ऋ ४, ३८, ३, ७, ३६, ३ । ध्रजत—तै १, ७, ८, ३ ।

√लाघ् (लाघृ) १/ सामर्थ्ये
(आ) ।

√ग्राख् (ग्राखृ) १/ शोषणा
लभ्यर्थयो (प) ।

+√ग्राह् (ग्राक्षि) १ ६६० काह्वायाम् (प)
श × क्षी ।

√ग्राह् (ग्राक्षि) १
घारनिवाशिते च (प) ।

√द्राह् (द्राक्षि) १/
काह्वायाम् (प) ।

उत्तरसूत्रादभिन्न श्रीगस्वामिना पृथक् सत्यायते ।

+√ग्राह् (ग्राक्षि) १/६६५ घोरनिवाशिते, च = द्रष्टृ √द्राह् १ ६६४ ।
श-जै × काह्वायाम् (प)

क्षी ।

घोरवाशिते, च =

काह्वायाम्—

मे च-शा-हे ।

घोरवाशिते, च =

काह्वायाम्—सा-काकृ कात ।

काह्वा घोरस्ते—वा ।

+√ग्राह् (ग्राहृ) १/०८५ विशरणे (आ) √द्राह् (द्राहृ) १/ विशरणे
श ×, (जै √धाह्)— क्षी मै-सा-च-जै काकृ (आ) ।
सम्भवतो मुद्रणदोष कात शा-हे ।
दूषित । शीर्णौ—वो ।

ड—√धाह् (सक) = (१) प्रेरणायाम्, (२) नाशे । धाडेति—सूअ १३४,२ ।

छ—√धाह्ना = मलिभ्लुचानामाक्रमणे ।

+√ध्रु १/९२८ स्थैर्ये (प) √ध्रुव् (ध्रुव) १/स्थैर्ये (प) ।
श च काकृ कात × क्षी-मै सा-जै-शा हे-वो ।
ग—उत्तरसूत्र विलोकनीयम् ।

+√ध्रु ६/११९ गतिस्थैर्ययो (प)
श च-कात × क्षी-मै सा-जै-काकृ शा-हे ।
स्थैर्ये सर्पणे—वो ।

ग—युयो अस्तु-ऋ ४,२,७। ध्रुवा गावो मयि गोपतौ-अ वे २,२६,४।
तिङन्तप्रयोगमन्तरा भ्वादेस्तुदातेर्णा निश्चयोऽशक्यः कर्तुम्।

+√ध्रुव् (ध्रुव) ६ ११६ गतिस्थैर्ययो (प) इति √ध्रु ६ ११९ गतिस्थैर्ययो
क्षी-मै जै काकृ शा ह स्वाम्यादय —सा। (प)।
वो ×, श सा च-कात।

उक्त च 'युयमगाये' इति सूत्रे हरदत्तेन—“ये 'युय' गतिस्थैर्ययागिति पठन्ति
तेषामिगुपधलक्षण कप्रत्यय” —सा ११६।

+√ध्रेक् (ध्रेक्) १/७६ शब्दोत्साहे (आ) √द्रेक् (द्रेक्) १/ शब्दा-
श × क्षी-जै शा हे। त्साहे (आ)।
शब्दोत्साहयो —मै- √ध्रेक् (ध्रेक्) १९१५
सा-काकृ कात। दर्शने (प) इत्येके—
वृद्धौ—च। मि नौ।
स्वनोत्साहे—वो।

+√व्रै १/८९२ वृत्तौ (प) √व्रै १/२७५२ वृत्तौ (प) शा।
श × क्षी मै सा जै काकृ
कात शा हे वो।
दीप्तौ—च

√ध्वस् (ध्वन्सु) १ ७४६ अवस्रसने (आ)
श क्षी-सा।
उत्तरधातोरभिन्न क्षीरेण पृथक् सख्यात।
ग—व्वसताम्-वा रा २,३५,२३।

√ध्वस् (ध्वन्सु) १ ७४८ गतौ, च = अवस्रसने (आ) √ध्वसति-निघ २/१५ =
श × क्षी-मै सा-कात-शा हे। गतिरुर्मा।
गतौ—च काकृ।
अवस्रसे गतौ च—जै।
गतौ भ्रशे—वो।

ग—यत्र सर्वत्र आप प्रध्वंसेरन्-आश्च गृह्य ४,१।

+√ध्वज् (ध्वज) १/२१७ गतौ (प) इत्येके-क्षी। <√ध्वज्ज् (ध्वजि) गतौ (प)।
श-च × क्षी मै सा जै-काकृ √धुज् (धुज) १/६४ b गतौ
कात शा हे वो। (प) काकृ।

क—युएज्=कम्पने १-वा पौकनी ।

ग—येषु ध्वजेषु पतति-ऋ ७, ८२, २ ।

छ—धज, धजा (<ध्वज) ।

+√ध्वज् (ध्वजि) १ २१७ गतौ (प)

श काकृ कात× क्षी मै सा-च जै
शा-हे वो ।

>√ध्वज् (ध्वज) गतौ (प) ।

√धुज् (धुज) १/६४ d
गतौ (प) साकृ ।

उ—धौचना=द्रुतगत्याम्, व्याकुलतायाम्, (२) पादाभ्या मर्दनै, (३) पादाभ्या सम्मर्ग विरूपणे ।

+√ध्वण् (ध्वग) १ ४२१ शब्दे (प)

मै श च काकृ कात× क्षी सा ।
शब्दे—जै शा ह ।
ध्याने—वो ।

√धग् (धण १' शब्दे (प) ।

√ध्वन् (ध्वन) १ शब्दे (प) ।

√ध्वन् (ध्वन) १ शब्दे (प) ।

√ध्वन् (ध्वन) १ ४१६ शब्दे (प)

मै सा-श-जै-शा-हे-वो× क्षी च काकृ कात ।
ग—अध्वनत्-काठ २७, ३, क ४२, ३ ।

√द्रष्ट √गृह् १ ४५८ ।

√ध्वन् (ध्वन) १० शब्दे
(प) ।

√ध्वन् (ध्वन) १ ८०३ शब्दे (प)

श च× क्षी-मै सा-जै काकृ-
कात शा हे ।
रवे—वो ।

पूर्ववत् ।

ग—ध्वनयन्-तैआ ४, २४, १ ।

√ध्वन् (ध्वन) १ ८१० शब्दे (प) घटादि फणादिश्च । पूर्ववत् ।

श-जै शा× क्षी-मै-सा-च काकृ कात-हे ।
रवे—वो ।

ग—उदाहरण पूर्ववत्

+√ध्वाङ् (ध्वाक्षि) १ ६६३ घोरनिवाशिते, च=

काङ्क्षायाम् (प) इति

दुर्गे-क्षी ।

घारवाशिते, च=

काङ्क्षायाम्—मे-च शा-हे ।

<√ध्वाङ् (ध्वाक्षि) घोर
निवाशिते च (प) ।

√वाङ् (वाक्षि) १/
काङ्क्षायाम् (प) ।

घोरवासिते च = काङ्क्षायाम्-
सा-जै-काकृ-कात ।
काङ्क्षे घोररुते—वो ।

ग—हविर्ध्वाङ्गा इवाध्वरात्-ब्राह्मणविला २, १७ ।

✓धृ १ ९२३	हूच्छने (प)	✓हृ १/ कौटिल्ये (प) ।
श×	क्षी मै-सा-च-कात ।	ध्वरति-निघ २/१९=
	कौटिल्ये—शा हे-वो ।	वधकर्मा ।
(जै काकृ-✓धृ)	हूच्छने—काकृ ।	✓धुर्व (धुर्वी) १/ हिसार्थ
	कौटिल्ये—जै ।	(प) ।

ग—ध्वरति-तै २, ५, ८, ६ । अध्वरत-ऋ ५, १२, ५ । ध्वराम-मै १, १, ४ ।

✓नक्ष् (णक्ष) १ ६५३	गतौ (प)	नक्षति-निघ २/१४=गतिकर्मा ।
श×	क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-	नक्षति-निघ २/१८=व्याप्तिकर्मा ।
	कात शा-हे ।	नशे-ऋ १, १२, ५ ।
	व्रने—वो ।	

ग—अभिनक्षति-ऋ १, ९५, १०, पै ८, १४, १० । नक्षति-शौ २, २७, ३,
मै २, १६, ६ । नक्षते-तैब्रा १, ५, २, ५ ।

उ—✓नकना* † = चलने ।

उ—✓नाकना† * = वर्धने, प्रस्थाने ।

+✓नख् (णख) १ १३४	गत्यर्थ (प)	✓नक्ष् (णक्ष) १/६५३	गतौ (प) ।
मै श श×	क्षी सा च कात ।	✓नख (णख) १/	गत्यर्थ (प) ।
	गतौ—जै काकृ हे वो ।	शेष	पूर्ववत् ।

उ—✓नखना = पारगमने ।

छ—✓नाकना† * = पारगमने, (२) प्रस्थाने, लङ्घने—“परिमान नखे” केशव ।

छ—✓नाखना* † = (१) क्षेपणे, पातने, (२) लङ्घने—“नीरनिधि नाख्यो ई” —केशवदास ।

+✓नख् (नख) १/१३४	गत्यर्थ (प)	पूर्ववत् ।
झ-च जै-काकृ	क्षी-मै-सा-च ।	
कात×	गतौ—शा-हे वो ।	
	सर्पणे—वो ।	

छ—√नासना ५१ = लङ्ने ।

उ—√नाकना । ५ = लङ्ने ।

+√नङ् (णसि) १/१३५ गत्यर्थ (प)
 मै श-च-जै काकृ-कात क्षी सा । पूर्ववत् ।
 शा-हे-यो ×
 छ—पूर्ववत् ।

+√नज् (ओनजी) ६/१० व्रीडे (आ) इति चन्द्र -क्षी <√लज्ज् (ओलसजी)
 मै-सा-श-च-जै काकृ- क्षी । व्रीडे (आ) ।
 कात शा हे-यो × √नज् (ओनजी) १ द्विगि
 (आ) वो ।
 √नज् १/३१३ b हिसा-
 गत्यो (प) काकृ ।

ग—अभ्यूणीति यन्नग्नम्-ऋ ८, ६८, २ ।

√नट् (नट) १/३०६ नृतौ (प) √नट् (नट) १०/अवम्य-
 मै श × क्षी सा च कात शा-हे । न्दने (प) ।
 नृतौ—सा जै काकृ । √नट् (नट) १०/भासार्थ
 नृत्ये हिंसे—वो । (प) ।
 'नतो' इत्यके—क्षी । √नथ् (णथ) १०/१९
 'नृतौ' इत्युचित पाठ अवस्कन्दने (प) काकृ ।
 द्र पुरुषकारे ६६ पृ । शेष उत्तरधातुवत् ।

ग—नट -दे भा १, ७, ४० । नटति-पञ्चत १, ४, ३३ । नटते-राजत ३, २१८ ।

उ—नटना = (१) नाट्ये, (२) नर्तने, (३) निषेधे ।

+√नट् (णट) १/३०८ नृतौ (प) मै √नम् (णम्) १ ९६६
 क्षी-च-जै काकृ कात- मै सा हे । प्रहृत्वे (प) ।
 शा ×, श नृत्यहिसयो —वो । √नृत् (नृती) ४/८ गात्र-
 विक्षेपे (प) ।
 शेष पूर्वधातुवत् ।

नृत्यम् = साभिनयनर्तनम्-दुर्गादास ।

ग—पूर्ववत् ।

+√नट् (नट) १/७७४ नतौ (प) मिन् ।

मै सा श हे×

क्षी-वो ।

पूर्वद्वयधातुवत् ।

नृतौ—च कात-शा ।

नृत्तो—जै-काकृ ।

ग—√नट (नट) १/३०६ उत् ।

+√ नट् (णट) १ ७८५ नृत्तो (प) मिन्—मे ।

क्षी श-च जै-काकृ

मै सा ।

कात शा×

‘गतौ’ इत्येके—मै ।

पूर्ववत् ।

‘नतौ’ इत्यन्ये—मे ।

हे वो ।

√ नट् (णट) १/५२ अव्यक्ते शङ्गे (प)

श×

क्षी मै-सा-च जै काकृ कात शा-हे ।

मिलष्टोक्तौ—वो ।

नदति—निघ ३ १४=

अचतिकर्मा ।

√नट् (टुनदि) १ समृद्धा (प) ।

ग—नानदति—ऋ १,६४,८ । नदतो नभस्वत-अ वे ४,१५,१ । ननाद-वा रा २,४१,२०=चक्रद (तिल) ।

ङ—√णद = शब्दे । वक्तृ णदत-सम ५० ।

छ—√नदना*१ = शङ्गे ।

√नट् (टुनदि) १/६४ समृद्धौ (प)

श×

क्षी मै सा च जै काकृ कात-

शा हे ।

सवृद्धि—वो ।

√नन् ८/२ शङ्कायाम् (ङ)

काकृ ।

ग—नन्दति—ऋ १०,७१,१०, शो १९,५३,७, पै १२,२,७ । नन्दते—कौलोप ८ ४ । नन्दति—वा रा ३,४५,३ ।

ङ—√णद = प्रसादे, (२) समृद्धौ । कवक्तृ-णदिज्जमाण-औप ।

छ—नादना (<नन्दनम्) = प्रकुल्लत्ने ।

√नम् (णम्) १ ७४३

श×

हिसायाम् (आ)

क्षी मै सा-च जै-काकृ-

कात शा हे ।

हिसने—नै ।

हिसे—वो ।

√नभते—निघ २/१९-वधकर्मा ।

√ नम् (णम्) ४/ हिंसायाम्

(आ) ।

√नम् (णम्) ९/ हिंसायाम्

(आ) ।

ग—नभन्ताम्-ऋ १०, १३३, १, तै १७, १३, ५, शौ २०, ९५, २-१।

+√नम् (णभ) ४ १०७ हिसायाम् (आ) पूर्ववत् ।
श शेष पूर्ववत् ।

+√नम् (णभ) ९ १८ हिसायाम् (आ) पूर्ववत् ।
शेष पूर्ववत्

√नम् (णभ) १/९६६ प्रह्वत्वे (प)
श × स्त्री जै-ह ।
प्रह्वत्वे शब्दे च—
स्त्री (यु मी म) मै-सा च ।
प्रह्वत्वे शब्द—काठ कात शा ।
शब्दन्त्यो —यो ।

√नम् (नभ) १ ८२३ अनुपमर्गाद्वा (उ)
श जै-शा हे वो ×

प्रह्वत्वम् = नभ्रत्वम्-क्षी ।

ग—नमन्ति-ऋ ८९७, १०, जै ३, २३, १३, शौ २०, ५४, ७ ।

ङ—√णम् = नमने, प्रणामे । णमामि-भग ।

+√नम्ब (नम्ब) १/४०० गतौ (प) रेफस्थाने नकार <√नर्ब (नर्ब) गतौ (प) ।
मै सा च-जै काठ- कोशिको मन्यते (प) क्षी । √नम्ब १/२ ६६ मर्त्ते (प)
कात शा (ह) × स्त्री वो । काठ ।

+√नय (नय) १/४७६ गतौ (आ) √नी (णीच्) १, प्रापणे
मै सा-श च काठ क्षी-जै शा हे वो ।
कात × (ङ) ।

छ—उत्तरसूत्रवत् ।

+√नय (णय) १/४७९ गतौ (आ) मै । √नाय १०, ७३ हतो (प)
क्षी श जै शा ह × मै सा-च काठ कात वो । काठ ।
रक्षणे च—मै-सा ।
गतिरक्षयो —वो ।

उ—नयना ४ = नभ्रत्वे, (२) प्रलम्बने, (३) गतौ ।

√नर्द् (नर्द्) १/५४ शब्दे (प) √नर्द् (णर्द्) १/१९१ शब्दे (प)
श काठ शा × क्षी-मै-सा च जै कात- काठ, १/३०७ शब्दे—शा,
ह वो । १/३०३ शब्दे—हे वो ।

ग—नर्देत्-ऐत्रा ६,३० । दर्दुर प्रतिनर्दति-सभा ८,१८०६ । निनर्दन्निव
गायति—षत्रा २,१, आश्व औ ८, ३

+√नर्ब् (नर्ब्) १/४०० गतौ (प)

मै सा-श-च जै काकृ क्षी हे वो ।

कात शा×

छ—नवारना=(१) चलने, पादविहारे, (२) यात्रायाम् ।

√नल् (णल्) २/८०० गन्त्रे (प)

श जै×

क्षी मै-सा च काकृ कात

शा-हे-वो ।

बन्वे—वो ।

गन्ध = अर्दनम्—क्षी ।

√नड् (नड्) १०/२६०

भापार्थ (प) सा ।

√नल् (नल्) १८०३ भाषार्थ

(प) सि कौ ।

क—नर्द् (ह्) ओ— (अथवा* नर्धा- नृधो ?) ।

ख—' नर्द्— न पर्ति नाल्=नलिका, वेत्रम्—वा पौर्कर्णी ।

ग—नल्-द्रौप प्रमा ५,९ ।

छ—√नलाना=बीजाकृतात् क्षेत्रात् तृणान्पनयने ।

√नश् (णश्) ४/८१

श

अदर्शने (प)

क्षी मै सा च-जै काकृ कात ।

नाश—वो ।

(शा-हे√नश् [नश्] ४/७१ अदर्शने—शा हे ।

√नस् (णस्) १/ कौटिल्ये

(आ) ।

नशते-ऋ ५,४,११ ।

नशत्-निघ २/१८=व्याप्ति-
कर्मा ।

ग—अभिनशन्-ऋ २,२७,१४ । नश्यति-तै २,३,२,५, शत्रा १२,४,१,११ ।

ङ—√णस (अक)=पलायने । णसइ-पिंग ।

झ—√णस्स (अक)=पलायने । णस्सइ-कुमा ।

छ—√नशना *
√नसना *† } =नाशे ।

√नस् (णस्) १/६००

श काकृ×

कौटिल्ये (आ)

क्षी-मै सा च जै-

कात शा-हे ।

हृतौ—वो ।

√क्नस् (क्नस्) ४/ ह्वरण-

दीप्त्यो (प) ।

नसते-निघ २/१४=गतिकर्मा ।

नसतिराप्नोतिकर्मा वा, नमति

कर्मा वा—निरु ७,१७,१ ।

ग—नसते-ऋ ९,७१,३।

उ—√नमना † = विकृतो।

√नह् (णह्) ४ १५
श

बन्धने (उ)
क्षी मै-सा च जै-काकृ
कात शा-हे।
बन्धे—बो।

√नय् (णय्) १०/ अयस्त्ने
(प) काकृ।

√नाध् (नावृ) १ याचोपता-
पैश्वर्याशी पु (आ)।

ग—अपि नह्यामि-ऋ १०,१६६,३, शो ११४,२। नह्यते-ते ३,१७१।
नह्यति-ऐत्रा १,११।

√नाथ् (नावृ) १ ७
श×

याचोपतापैश्वर्या
शी पु (आ)
त्ती मै सा।
याचने—च।
याचोपतापैश्वर्येषु—
जै शा।
याचने उपतापाश्वर्या-
शी पु—काकृ।
'आश्चर्य' इत्यैश्वर्यस्थाने स्याल्लै-
पिकी त्रुटि।
याचने उपतापैश्वर्याशीषु—कात-ह।
दवाशिपारैदयेऽर्थने—बो।

√नह् (णह्) ४, १५ बन्धने
(उ)।

√नस (णस) १/६२-
कौटिल्ये (आ) + क्त =
नस्तम्-नस्तितम्।

√नाध् (नावृ) १/६ याचो
पतापैश्वर्याशी पु (आ)।

ग—अनाथत-मै ४,५,८, काठ १०,२, क ४०,४। इष्टेवं नाथन्ति के नाम
न लोकनाथम्-नैपध २,२५।

उ—√नाथना = उपतापे, नाथने, नासान्ता रज्जुप्रोतत्वे।

√नाध् (नावृ) १/६
मै-श काकृ शा×

याचोपतापैश्वर्याशी पु (आ)
क्षी सा। जै—पूर्ववत्।
याचने—च। बो—उत्तरवत्।

√नह् (४/५९ + क्त =
नद्धम् ( )।
शेष पूर्व

√नाध् [णाधृ]

क्षी श च जै कात×

याचने उपतापैश्वर्याशी पु—हे।
याचोपतापैश्वर्याशी पु (आ) मै-सा।
याचोपतापैश्वर्येषु—शा।
याचने उपतापाश्वर्याशी पु—काकृ।
याचने उपतापैश्वर्याशीषु—हे।
नाथे—बो।

ग—नाधमानेव योपा-ऋ ५७८,४ । नाधमानस्य कारो ऋ १, १७८, २ ।
नाधमान—तैआ ३, १५, २ ।

+√नास् (णास्) १/६१९ श- (आ)

श काकृ×

क्षी मै सा च-चै-

कात शा हे ।

वाने—यो ।

√नास् १/५२५ शब्दे (आ)

काकृ ।

√नस् (णस्) १ कोटिल्ये

(आ) ।

ग—यो नासे परिसर्पति-अ वे ५, २३, ३ ।

√निस् (णिसि) २/१५ चुम्बने (आ)

श

क्षी-मै सा-च-जै काकृ-

कात शा ह ।

चुम्बे—वा ।

√निश् (णिन्) १/ चुम्बने

(प) ।

ग—निसते-ऋ १, १४४, १ ।

√निश् (णिन्) १/६१९ चुम्बने (प)

श×

क्षी मै सा च जै काकृ-

कात शा ह ।

चुम्बे—वा ।

√निस् (णिसि) २ चुम्बने

(आ) ।

ग—अनुनिश्चिन्ति षष्ठी-शौ ९, ८, १५, पै १६, ७५, ५ । निश्चि दर्म
सपत्नान् मे-शौ १९, २९, १ = छेदने ।

√निज (णिजिर्) ३/११ शौचपोषणयो (उ)

श

क्षी मे-सा-जै काकृ

कात शा-हे ।

शुद्धो—च ।

पोषे शुद्धौ च—वो ।

√निश्च (णिजि) १/ शुद्धौ

(आ) ।

ग—नेनिच्चे-ऋ ९, ७१, ३ । निजमहे-पै १, १११, ३ [पाठ १ नेनिज्महे इति
शोध] । नेनिज्यान्नेजक शनै-मनु ८, ३९६ ।

√निज् (णिजि) २/१६ शुद्धौ (आ)

(श)

क्षी-मै सा च-जै-काकृ

कात शा वो ।

विशुद्धो—हे ।

√निज् (णिजिर्) ३/ शौच

पोषणयो (उ) ।

ठ—नादना † (<निङ्क्ते)=अङ्कुरितात् क्षेत्रान् वृणशोधन, तदपनयने ।

✓ निद् (णिट्) १/८५६ कुत्सासन्निकर्षयो (उ) > ✓ निव् (णिवृ) कुत्सासन्नि
श × क्षी मे-सा-नै-शा हे । कर्षयो (उ) । इति प्राच्यो
सन्निकर्षे—च । हवाक्नि —यी ।
कुत्सासन्निकर्षणयो — नेदति—निघ २/१४=
काकृ-कात । गतिरमा ।
सन्नियौ कुत्सने च—यो ।

ग—निद्यमान०-ऋ ६,५०,२ । अत्यनेदन्-मै २,१५,२ । अभिनिनित्ससि-सि
५,१५,४ ।

✓ निन्द् (णिदि) १ ६३ कु सायाम् (प) ✓ निन्द् (निन्ति) १ ६६
श × क्षी-मे सा-च काकृ कात- कुत्मायाम् (प) । इति
शा ह । मेत्रयाभरणमम्मताकाग
कुत्सने—नै-यो । —सा ।

ग—निन्दान्-ऋ ५,४०,१०, तै ४,१,१०,२ । निन्ति-तात्रा ५,५,१३ ।

+ ✓ निन्व् (निवि) १/५८५ सेचने (प) ✓ निन्व् (निवि) १/ सेचने (प) ।
मे सा श-जै-काकृ-कात- क्षी च शा हे । निन्व् (निवि) १/ सेचने
यो × 'सेचने' इत्येके— (प) यो ।
क्षी ।

✓ निन्व् (निवि) स्रसने—मै ।
१/५९२ सेचने—मा काकृ कात ।

[छ—नियान = जलाशय, (२) पङ्क्तिजला जलाप्लुता वा भू । (<निन्वम् ?)]
ठ—✓ निवाना (<निन्वनम्) = स्रसने, प्रल्म्भ, नमने ।

+ ✓ निल् (णिल) ६ ८१ गहने (प) निल् १/२५५ १ अदने (प)
श-जै × क्षी मे-सा च काकृ- काकृ ।
कात-शा ह-वो ।

गहनम् = दुर्बाध —दुर्गादा ।

छ—✓ नीरना † (<नेऽनम्) = विकिरणे, विक्षेपे ।
ज—नेल् आद् = प्रमाणवैफल्ये ।

+√निब् (णिबृ) १/८५६ कुत्सासन्निकर्षयो (उ) <√निद् (णिद्) कुत्सा
मै-सा श च-जै-काकृ इति प्राच्यो हेवाकिन — सन्निकर्षयो (उ) ।
कात शा-हे-वो × क्षी ।

+√निश् (निश) १ ७१४ समाधो (प) √निस् (णिषु) b१/२९५
श ×, (जै—√निस्) क्षी-मै सा-च-जै-काकृ सेचने (प) काकृ ।
कात-शा हे । √निस् (णिषु) १/२९५
शीले—वो । सेचने (प) कात ।
√निस् (णिषु) १/सेके (प) ।
वो ।

ग—निशा-गी २,६९ । विनिक्षे-मभाष्ये ६,१,४५ ३६ ।

√नी (णीब्) १/८८६ प्रापणे (उ)
श श्पी-मे-सा च-जै-काकृ
कात शा-हे-वो ।

ग—नयति-ऋ ५,३४,६, तै २,५,११,७ । नयते-शो ५,१९,१५ ।

ङ—√णी (सक) = प्रापणे, (२) ज्ञाने । णेइ, ण मइ-विसे ९१४ ।

ङ—√णीण (सक) = प्रापणे-उत्त १९,२२ ।

√नील् (णील) १,५२२ वर्णे (प) √नील् १/२५०८ अदने (प)
श-च जै शा = क्षी मै सा काकृ कात काकृ ।
हे वो √निड १/१८६ निवासे (प)
च नै शा √नील् [नील्] च-जै शा । काकृ ।
√नीन् ८/३ सम्बोधने (उ)
काकृ ।

वर्णे = वर्णोपलक्षिताया क्रियायाम्—क्षी ।

क—नेइ (ल्) = प्रभायाम्, द्युतौ-वा पौर्णर्नी ।

ग—बभूव जलद् नील भित्त्वा चन्द्र इवोदय -वा रा ३,५२,१९ ।

ज—नेद् = वर्णे ।

+√नीब् (नीव) १/५६४ स्थौल्ये (प) √तीब् (तीव) १/ स्थौल्ये (प) ।
श × क्षी च शा हे । √मीब् (मीव) १' स्थौल्ये (प) ।
√नीब् (णीव) १/५६५- मै-सा-जै काकृ कात-वो ।

√नु (णु) २/२२
श

स्तुतौ (प)
क्षी मै सा-च-जै काकृ
कात शा हे वो ।

√नु १/५५११ शब्दे (आ) काकृ ।
नवन्ते-ऋ ९, ८६, २५
√न् (णू) ६/ स्तवने (प) ।
नवन्ते—निघ २/१४=गति-
कर्मा । नौति—निघ ३ १४=
अर्चतिर्कर्मा ।

ग—नवीनोन्-ऋ ६३, ७ । ओमामिति प्रणोति—ऐत्रा ५, २२ । प्रणुयान्-
शाह्वा ब्रा ६३, ११ । नोनुम—अशि ४, २० ।

+√नु (णु) ६ ११३ स्तवने (प) सा
क्षी मै-श-च चै सा ।
काकृ शा हे स्तुतौ—कात ।
वो×

√नू (णू) ६ ११६ स्तवे (प) ।

ह्रस्वान्तोऽयमिति वररुचि—दुर्गादास ।
ग—√नू ६ ११६ वत् ।

√नुद् (णुद) ६/२
जै-काकृ शा ×, श
नुद् (णुद) ६/१४४
श-च कात वो ×

प्रेरणे (उ)
क्षी-मै-सा-च कात हे-वो ।
प्रेरणे (प)
क्षी मै सा काकृ हे ।
क्षोदे—जै ।
शा ?

√नुड् ६ वधे (प) वो ।
√नुणुम्ब १/२०६४४ मर्दने (प)
काकृ ।

ग—नुदस्व-ऋ ९, ५३, १ । नुदते—तै ५, ४, २, २, शत्रा १, ९, ३, ११ । नुदतु—रि
४, ५, ३५ ।

+√न् (णू) ६/११६
श, (कात-√नु)

स्तव (प)
क्षी ।
स्तवने—मै-सा जै-
काकृ-कात-शा हे वो ।
स्तुतौ—च ।

√नु (णु) ६/११३ स्तवने
(प) सा ।
नवन्ते—निघ २/१४=
गतिकर्मा ।
नौति—निघ ३/१४=अर्च-
तिकर्मा ।
√नून् ८/४ निश्चये (उ)
काकृ ।

ग—गर्दभ लुबन्तम्-ऋ १०, २९, ५। न्यनुवीत्-मभाष्ये १, १, ३, २ ४६।
अदादौ तु 'न्यनावीत्' इति रूप भविष्यति।

√ नृत् (नृती) ४/८ गात्रविक्षेपे (प) √ नट् (नट) १/नृत्तौ (प)।
जै ×, श क्षी-मै-सा काकृ कात-शा। √ न १/८०२ नये (प) मित्।
नाट्ये—च।
नर्तने—हे।
नर्ते—बो।

ग—अनर्तिषु -ऋ १०, ९४, ४, काठ ३५, १४, क ४८, १३। नृतमान -ऋ
५, ३६, ६ तौदादिक। नृत्यन्ति-शौ १२, १, ४१। नृत्यति-शात्रा २०, ४।

ड—√ णञ्च (अक) = नर्तने। वकृ णञ्चत, णञ्चमाण-सुर २, ७५, ३, ७७।

ठ—√ नचना } = नर्तने।
छ—√ नाचना }

√ नृ १/८०२ नये (प) मित् √ नृत् (नृती) ४/गात्रवि
श शा × काकृ-√ नृ [ण] क्षी-मै-सा च-जै काकृ क्षेपे (प)।
(कात-√ नृ [नृ]) कात हे।
नीतौ—बो।
क्रीडने—ह्रि।

ग—नृभिर्नृबन्त -ऋ ७, ४१, ३। आपो नारा इति प्रोक्ता आपो वै नरसूनव -
मनु १, १०।

√ नृ ९/२४ नये (प) √ नृ १/८०२ नये (प) मित्।
श (कात-√ नृ) क्षी-मै सा च-जै काकृ कात √ न्वी ९/नये (प) मै।
शा-हे
नीतौ—बो।
क्रीडने—ह्रि।

गणरहित -

√ नेद् (णेह) १/८५७ कुत्सासन्निकर्षयो (उ) √ निद् (णिह) १/कुत्सा
श × क्षी मै सा-जै शा-हे। सन्निकर्षयो (उ)।
सन्निकर्षे—च। √ निन्द् (णिदि) १/कुत्सा
कुत्सासन्निकर्षयो—काकृ याम् (प)।
कात। √ नेव् (णवृ) १/कुत्सासन्नि
सन्निधौ कुत्सने च—बो √ कर्षयो (उ)।
प्रवाहे—ह्रि। नेदति-निघ २/१४ =
गतिकर्मा।

ग—अति नेदन्ति (०नेदन्ते-बृहदारण्य ३,१,८), अधिशेरते-शत्रा १४,६, १,१०, तै १६,८,१ । नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ-ऋ १,४,१,५ ।

काल्पनिके हि प्रकृतिप्रत्ययविभागे द्राधिमादयः कस्मिंश्चिद् व्याकरणे धातोरेव साधिता, एव नेदिष्ठादयो नेदत्यादे-द्रष्ट $\sqrt{\text{द्राघ्}}$ १/११३-क्षी । नेदिष्ठ सन्निकर्षणार्थं चरितार्थ ।

+ $\sqrt{\text{नेष्}}$ (नेष्टृ) १ ६१० गतौ (आ) $\sqrt{\text{एष्}}$ (एष्टृ) १/गतौ (आ) ।
श × क्षी-मै-सा-च जै काकृ कात
शा हे ।
व्रने—जो ।

ग—नेपति-ऋ ५,४६,१, =नयने, प्रापणे । स नो नेषन्नेपतमैरमूर-ऋ १,१४१,१० । नेपणि-ऋ १०,१०६,३ ।

+ $\sqrt{\text{न्वी}}$ १/०५ नये (प) इत्येके-मै $<\sqrt{\text{नृ}}$ नये (प) ।
क्षी-सा श-च-जै काकृ मै ।
कात-शा-हे-वो ×

+ $\sqrt{\text{पक्ष्}}$ (पक्ष) १/६५६ परिग्रहे (प) इत्येके-क्षी $\sqrt{\text{पक्ष्}}$ १/५१७ विभागे
श-च-जै काकृ शा हे-क्षी मै-सा कात । (आ) काकृ ।
वो × $\sqrt{\text{पच्}}$ (डुपचष्) १/पाके
(उ) ।

ग—पक्षो वयो यथोपरि-ऋ १,४७,२, दिवि मे अन्य पक्ष-१०,११९,११ ।

+ $\sqrt{\text{पच्}}$ (पच) १/१७१ व्यक्तीकरणे (आ) इति $<\sqrt{\text{पञ्च्}}$ (पचि) व्यक्ती-
मै-श च जै शा × दुर्ग-क्षी । करणे (आ) ।
क्षी-सा-काकृ कात-हे ।
व्यक्तीकारे-वो ।

$\sqrt{\text{पच्}}$ (डुपचष्) १/९८ पाके (उ) $\sqrt{\text{पच्}}$ (पच) १/१७१ व्य
जै ×, श क्षी मै सा-च-काकृ कात
शा-हे-वो । क्तीकरणे (आ) ।

ग—पचति-ऋ १०,८८,१० । पचते-शौ १०,४,३८, पै १२,५,१ ।

ङ— $\sqrt{\text{पच}}$ = पाके । पचइ, पचए-सक्षि ३०, पि ४२६, ४५५ ।

छ— $\sqrt{\text{पचना}}$, $\sqrt{\text{पचाना}}$, $\sqrt{\text{पकना}}$, $\sqrt{\text{पकाना}}$ ।

+√पञ्च (पचि) १/१७१ व्यक्तीकरणे (आ) श कात×	क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-शा-हे । (आ) । व्यक्तीकारे—वो ।	√पच् (पच) १/ व्यक्तीकरणे (आ) । √पञ्च १/३१३६ गतो (प) काकृ । √पञ्च (पचि) १०/विस्तार वचने (प) ।
--	--	---

क—पञ्चुर्=पञ्च ।

ख—अव पञ्च=पञ्च-वा पौर्नर्नी ।

ग—ये के च कुरुपञ्चालाना राजान-ऐत्रा ८,१४ । पञ्चालानाचक्षते शत्रा १३,५,४,७ । पङ्के गौरिव सीदति-मनु ४,१९१ । पञ्चिका=न्यास । रागप्राय प्रपञ्च-कादम्न १५१ ।

छ—√पजना (<पञ्चनम्)=धातुपात्राणा टङ्कनैर्योजने, सन्वाने (अञ्जने) ।

√पट् (पट) १/२९३ श	गतो (प) क्षी मै-सा च-जै काकृ- कात-शा हे वो । विदारे—हि ।	√पत् (पत्ल) १/गतो (प) । √पद् (पद) ४/गतो (आ) ।
----------------------	---	--

ग—पटु०-तेजोबिन्दूप ४,२४ [धा गतौ वृत्ति] ।

√पठ् (पठ) १/३०८ श	व्यक्ताया वाचि (प) क्षी मै-सा-जै काकृ कात- शा-हे । उच्चारणे—च । वाचि—वो ।	√प्रथ् (प्रथ) १/प्रख्याने (आ) । √पत् (पत्ल) १/गतौ (प) ।
----------------------	---	---

ग—पठन्ति-तैआ १०,४८,१, खि ३,१०,१८ ।

ङ—√पठ । पठदि-शौ, नाट-मृच्छ १४० ।

√पण् (पण) १/४३२ श	व्यवहारे स्तुतौ च (आ) क्षी मै-सा जै-काकृ-कात- शा-ह । व्यवहारे—च ।	√पण् १/२०७ I शब्दे (प) काकृ । √फण् १/२०७ शब्दे (प) काकृ ।
----------------------	--	--

व्यवहृतौ स्तुतौ—बो ।

पणायति-निघ ३, ११ =

अर्चतिकर्मा ।

पणते-निघ ३ ११ =

अर्चतिकर्मा ।

ग—पणय -ऋ ६, २८, १। पणते-शत्रा ३, ३, ३, १। पणायन्ति-नैउ ३ ३, २, ३।

+√पण्ड (पडि) १/२७९ गतौ (आ)

श

क्षी मे मा च नै काकृ कात

शा हे ।

गत्याम्—वा ।

√पण्ड १/१६८ वारणे (प)

काकृ ।

√पण्ड १ १६८ मने (प)

काकृ ।

√पण्य (पयि) १८ गतौ
(प) ।

क—पल्=प्रेरणे-वा पौकनी ।

ग—पण्डितम्मन्यमान०-मुण्डकोप १, २, ८। पण्डिता -गी ५, १७, आन्दो ६,
१४, २। गति =ज्ञानम् ।

√पत् (पल्ल) १ ८०९ गतौ (आ)

श

क्षी-मै-सा-च-काकृ-कात

शा ह ।

गमने—नै ।

गत्याम्—बो ।

√पद् (पद) ४/गतौ (आ) ।

√पट् (पट) १ गतौ (प) ।

√पथ् (पथे) १/गतौ (प) ।

पण्डको वा—निरु ६, २२,

१ = तृतीया प्रकृति —
दुर्गाचार्य ।

ग—पतति-ऋ ६, ७५, ११, तै ४, ६, ६, ४, शत्रा १४, ७, १, २८ ।

√पत् (पत) ४/३८ ऐश्वर्ये (आ) इति द्रविडा -क्षी । <√पत् (पत) ऐश्वर्ये

श-च जै काकृ कात क्षी मै-सा हे ।

(आ) । पत्यते-निघ

शा× ऐश्ये गत्या च—बो ।

२, २१ = ऐश्वर्यकर्मा ।

ग—अग्निर्देवेषु पत्यते-ऋ ८, ८१, ९, २, ३७, २, १, ८४, ९ ।

√पथ् (पथे) १/८२१ गतौ (प) ज्वलादि

श×

क्षी-मै सा च काकृ कात-शा

ह बो ।

गमने—जै ।

√पत् (पल्ल) १/ गतौ (प) ।

√पद् (पद) ४ गतौ (प) ।

न वास्तविको धातु — गमने—ह्रि ।

क—पेन्न् (थ्) = गमने-वा पौकनी ।

ग—(अग्नि) स एवैन पुनर्यज्ञपथमपि पाथयति-शाङ्खा ब्रा ४, १, शाङ्खा श्रौ १६, १०, ९ ।

+√पद् (पद) १/४९ स्थैर्ये (प) इति कण्ठ-क्षी < √बद् (बद) स्थैर्ये (प) ।
मै सा-च जै काकृ क्षी वो ।
कात शा हे ×

√पद् (पद) ४/५८ गतौ (आ) √पन् (पल्ल) १/ गतौ (प) ।
श क्षी मै-सा च जै काकृ- √पथ् (पथे) १/ गतौ (प) ।
कात शा हे वो । √फण् (फण) १/ गतौ (प) ।

ग—पपाद-ऋ १०, ३४, २१ । पयते-शौ २०, १३६, ३, शब्रा ११, १, ६, ३२ ।

√पन् (पन) १/४३३ च = स्तुतौ (आ) पनायते—निघ ३/१४ =
श क्षी मै-सा च जै कात- अर्चतिकर्मा ।
शा हे । पणायति—निघ ३/१४ =
व्यवहारे स्तुतौ च— अर्चतिकर्मा ।
काकृ । पणते—निघ ३/१४ =
ईडे—वो । अर्चतिकर्मा ।

ग—महिमान पनायत-ऋ ६, ७५, ६ । पणिष्ट-ऋ ७, ४५, २ ।

√पय् (पय) १/४७० गतौ (आ) √पि ६/गतौ (प) ।
श-च × (मै-√यय्) क्षी-मै-सा च जै काकृ कात √वय् (वय) १/ गतौ (प) ।
शा हे वो ।
√पि हि ।

ग—पयते-ऋ १, १६४, २५ । अपयात्-मभार ४, ५५, १७ = गत्यभावादित्यर्थः, (नील) ।

√पद् (पद) १/२८ कुत्सिते शब्दे (आ) ।
श × क्षी मै सा-च जै-काकृ कात-शा हे ।
अपानोत्सर्गे—वो ।

क—पेद् = अपानोत्सर्गे-वा पौकनी ।

ख—अवे पूरुदैति = अपानोत्सर्गे-वा पौकनी ।

छ—√पादना = अपानोत्सर्गे ।

ग—दधिमधुपल्लविमृदित -सुश्रु १, १५८, १६ । पालि-दी-यशस्ति च, ३
आ, १९९ पृ = लहरी० ।

+√पव् (पज) १/५०८ गतो (आ) इत्यन्ये-मै । { <√प्लेव् (प्लेवृ) गतौ (आ) ।
क्षी सा श च काकृ मै-जै शा हे वो । <√प्लव् (प्लव) गतौ (आ)
कात× इत्येके ।

√पश् (पश) १/८७० बाधनस्पर्शनयो (उ) स्वामि उत्तधातुवत् ।

क्षी-मै श-च-जै काकृ काश्यपादय -सा

कात-शा× सा हे ।

बाधे ग्रन्थे—वो ।

‘पश’ इति सोत्रो धातु -काशिका-७/४/८६ ।

ग—पशून्-ऋ १०, ९०, ८ ।

+√पप् (पप) १/८७३ बाधनस्पर्शनयो (उ) <√स्पश् (स्पश) बाधनस्पा
मै-श च-जै× इत्येके-क्षी शनयो (उ) ।

क्षी ।

√पप् १ २९७ & धारणे

बाधनस्पर्शनयो —सा-

(प) काकृ ।

काकृ कात-शा-हे ।

बाधे ग्रन्थे—वो ।

+√पस् (पस) १/८७२ बाधनस्पर्शनयो (प) सोत्रो पूर्ववत् ।

क्षी-मै-श च-जै- धातु —सा ।

काकृ कात शा× सा-हे ।

बाधे ग्रन्थे—वो ।

√पा १/९०९

श

पाने (प)

क्षी-मै-सा च जै-काकृ

कात शा हे वो ।

√पै १/ शोषणे (प) ।

√पा २/ रक्षणे (प) ।

ग—पिबन्ति-ऋ १, ८४, १० । पिबति-तै २, ३, ३, ३, शौ ५, १८, ४ ।

ङ—√पा=पाने । भवि-पाहिंसि-कप्प, पि ३१५ । कर्मणि-पिज्जइ-उव ।

ङ—√पिब=पाने । पिबामो-पि ४८३ ।

ङ—√पिव=पाने । पिबइ-पिग ।

ङ—√पव=पाने । भग ७,६-पत्र ३०१ ।

ठ—√पीना=पाने ।

√पा २/४५

रक्षणे (प)

श

क्षी मे-सा-च जै काकृ

कात-शा-हे-वो ।

ग—पाति-ऋ ३,५,१, तै २,३,१३,३ ।

ङ—√पा (सरु) = रक्षणे । पाइ, पाअइ-विसे ३०,२ ।

+√पि ६ १२३

गतो (प)

पीयतिर्हिसाकर्मा-निरु

श

क्षी मै सा च जै काकृ

२,२५,५—पियारुम् - ऋ ३,

(काकृ कात-√ रिप् कात शा हे-वो ।

३०,८ ।

[रिपि])

√प्ये (प्येङ्) १ वृद्धो (आ) ।

ग—अभिपित्यम्-ऋ ४,१६,१, शो २०,७७,१, अपपित्वम्-२,५३,२४ ।

पियान -ऋ १,७९,३ = वृद्धौ ।

+√पिछ् (पिछ) ६ १८

उत्कलेशे (प) इति

<√मिछ् (मिछ) उत्कलेशे (प) ।

मै-सा-श च-जै-काकृ

द्रमिडा —क्षी

√पिछ् (पिछ) १० कुट्टने

कात-शा×

क्षी-हे ।

(प) ।

बाधे—वो ।

ग—पिच्छ-कात्या श्रो १३,३,१३ । पिच्छञ्ठ-ठान्दोग्यो ८,१४, मभार १,२१४७ । मायूर पिच्छमच्छिनन्-अनर्घरा ६,६५ ।

ङ—पिच्छ=लाङ्गूलम्-गउड ।

+√पिञ्ज् (पिजि) २/१७ अव्यक्ते शब्दे (आ) इति

√पिष् (पिष्ल) ७/ सञ्चूर्णने

श च जै-काकृ-कात कौशिक -क्षी

(प) ।

शा ह×

क्षी ।

वर्णे—मै-ना-हे ।

‘अव्यक्ते शब्दे’ इति

काश्यप —सा ।

‘सम्पर्चने’ इति शाकटायन

—सा ।

वर्णपूजयो सम्पर्के [च]

—वो ।

क—पाइज-तथा पाइक्=परिचयचिह्नम्, रञ्जितम्, वर्णयुतम् । लैति पिजा,
पिन्सि-वा पौकनी ।

ग—सिंहकेसरपिञ्जरा -वा रा ४, १, ७९, वृत्तपिङ्गलनेत्रा हि-वा रा ६, २७,
२० (गी प्रे स) ।

ङ—√ पिज (सक)=पिचुशोधने (सध्वनि) तद्वनुपा ।

ञ—√ पीजना (सक)=पिचुशोधने ।

उ—पीजन=पिचुशोधनधनु ।

+√ पिञ् (पिजि) २/२० सम्पर्चने (आ) पूर्ववत् ।

मी मे श-च काक् सा-जै शा ह ।

कात यो × अन्यत्तशब्दार्थे—ह ।

पूर्णधातोर्भिन्नोऽर्थभेदार्थं पार्थक्यं नीतोऽयम् ।

+√ पिट (पिट) १ ३८७ शब्दसघातयो (प)

श क्षी-मै सा-काक् कात ।

सघाते—च ।

सघाते शब्दे च—नै-

शा हे ।

सहृत्तौ ध्वनौ—वो ।

√ पिड् (पिड) १/३१०

शब्दे (प) ।

√ पिट् १/१२२ चलने (प)

काक् ।

परित कुट्टनेन पासूनव

टेऽध प्रवेक्षयति पिट्टय-

तीत्यर्थ —कात्या श्रौ

६, ३, ११ । √ पिट्-वातु

पाणिनीये सम्प्रदाये नास्ति ।

ग—कुहालदात्रपिटकम्—मार्क पु ५०, ८६ ।

ङ—√ पिट् (सक)=ताडने (शब्दे) । पिट्टइ, पिट्टेइ-आचा , पिग, गा
१७१, सिरि ६५५ ।

ञ—√ पीटना=आहतौ ।

+√ पिट् (पिट) १ ३१० शब्दे (प)

मै-सा श च-जै-काक् अर्थभेदाद् द्विपाठ -

कात शा हे वो × क्षी ।

ग—पूर्ववत् ।

>√ पिड् (पिड) शब्दे (प)

इत्येके-क्षी ।

शेष पूर्ववत् ।

+√पिट् (पिट) १/३१३ आक्रोशे (प) नि मरुत् √विट् (विट) १ आक्रोशे
मै-सा श च-जै-काकृ क्षी (प) मे ।
कात शा हे वो × क्षी । √विट् (विट) १ आक्रोशे
(प) मे ।
√विड् (विड) १/ आक्रोशे
(प) ।

भट्टमरुत्स्तु नाक्रोशार्थे पठति यातुम्—‘अथ पेटति शब्दसघातया —आ
च ३,३,६३—६४ ।

+√पिठ् (पिठ) १/३२६ हिंसासक्लेशनयो (प) √पिठ् १/१२३ स्थितो (प)
श × (चे—पिठि) क्षी मै-जै काकृ कात- काकृ ।
स्यान् वृटि । शा हे ।
हिंसासक्लेशनयो —सा ।
क्लिशि वने—वा ।

ग—पिठिन्—कृ ६,२६,६ । सूर्यतप्तपिठगम्नुपायिन—बृह स
२४,३० । गृहीष्व पिठगम्—मभार ३३,७० । पिठर०—आर्यासात ५५०=गृह-
भेद । पीठ दत्ता—मभार ५,१२९५ ।

ड—पिठ् (< पिठर) = भाजनविशेष, स्थाली—आचा, कुमा ।

ड—पीठ=इथुनिष्पीडनयन्त्रम्—दे ६,११ ।

+√पिड् (पिड) १/३१० शब्दे (प) √पिण् १/२०७ bb शब्दे
मै-सा-श च-जै-काकृ क्षी । (प) काकृ ।
कात शा-हे वा × √पीण् १/२०७ ११ शब्दे
(प) काकृ ।
√पुण् १/२०७ १ शब्दे (प)
काकृ ।

ग—पिडकिन्—सुश्रु १/८८,११ ।

+√पिण्ड् (पिडि) १/२७१ सघाते (आ) √पिट् (पिट) १' शब्दसघा
श क्षी-मै सा-च-जै-काकृ तयो (प) ।
कात-शा हे । √पिण्ड् १/१६९ धारणे (प)
सहृत्वा—वो । काकृ ।
√पिण्ड् (पिडि) १०/ सघाते
(प) ।

सहति = राशीकरणम्—दुर्गादास ।

ग—पिण्डानां प्रजुहोम्यग्निम्—ऋ १,१६०,१९ ।

ड—पिंड } (<पिण्डम्)—प्राप्र, कुमा ।
पेड }

छ—पीड (<पिण्डम्) = (१) शरीरम्, पिण्डम्, (२) कस्यचनार्द्रवस्तुनो गोल, (३) खर्जूरफलविशेष ।

✓पिन्व् (पिबि) १/५८३ सेचने (प) ✓पीन् (पीव) १/५६०
श जै× क्षी मै सा च काकृ कात स्थौल्ये (प) ।

शा-हे वो ।

‘सेचने’—इत्येके—क्षी ।

स्थौल्ये—ह्वि ।

ग—पिन्वति—ऋ ९,७४,५, पिन्वते—१,५४,७ । पिन्वन्ति—ऐआ १,२,१ ।

+✓पिश् (पिश्) १/७११ गतौ (प) इति सभ्या - ✓पिस् (पिस्) गतौ (प) ।

मै-श च-जै-काकृ कात क्षी ।

शा हे-वो× क्षी-सा ।

ग—पेशल स्मर -रघु ११,४५ ।

✓पिश् (पिश) ६/१५४ अवयवे (प) ✓पिश् (पिश्) १/७११ गतौ
श क्षी-मै-सा च जै, काकृ (प) ।

(उ), कात शा-हे । ✓पिष् (पिष्) ७/ सञ्चूर्णने (प) ।

ग—पिशते—ऋ ८,१९,२० । पिशतु—शब्रा १४,९,४,२०, शौ ५,२५,५ ।

✓पिष् (पिष्) ७/१५४ सञ्चूर्णने (प)
श क्षी-मै सा च जै काकृ-कात-

शा हे ।

चूर्णने—वो ।

ग—पिनष्टि—ऋ १०,१३६,७, शब्रा १,२,१,१९ । पिण्डु—शौ १९,२९,६ ।

ड—✓पीस = सञ्चूर्णने । पीसइ—पि ७६ ।

छ—✓पीसना = चूर्णने ।

+✓पिस (पिस्) १/७११ गतौ (प)
श ? क्षी-मै-सा च-जै काकृ-
कात शा हे ।

>✓पिश् (पिश्) गतौ (प)
इति सभ्या—क्षी ।
पिश्यति-निघ २/१५ =

गत्याम्—बो । गतिकर्मा । पेसुक पिस्यति—
२/ निस्तारे ?—हि । शत्रा १, ७, २, १८ ।
पिपिसु —शत्रा ० १, १, १७ ।

ग—पिस्यति—शत्रा १, ७ ३ १८—व्यत्ययेन इयन्, इति निघ ० ११
टीकाया देवराजयन्त्रा ।

+√पी (पीड्) २ ३३ पाने (आ) √पा १ पाने (प) ।
श क्षी मै सा च जै काकृ पीयति—ऋ १, १५, ७, २ =
कात शा हे-बो । वृद्धौ वृत्ति ? पीयति—ते
४, २, ३, २ = आक्रोशहिसानो
वृत्ति ।

ग—तदाऽपीयत तत्तेजो गजा गरिमयम्—सभा २, १२६, ११ ।

ड—√पी (सक) = पाने—रण ११ ।

छ—√पीना = (< पयनम्) पाने ।

+√पील् (पील) १/५०१ प्रतिष्ठम्भे (प) । √पीड् (पीड) १०/ गहने
श× क्षी मे सा-जै-काकृ कात- (प) ।
शा-हे ।
प्रतिष्ठायाम्—च ।
रोपे—बो ।

ग—पीलु = फलविशेष, रागविशेष ?

ड—√पील (सक) = पीडने । पीलइ-पि २४०, कवकृ-पीलिज्जत-श्रा ६ ।

+√पीव् (पीव) १ ५६२ स्थौल्ये (प) । √पिन्व् (पिबि) १/ सेचने
श× क्षी मै-सा-च-नै काकृ (प) ।
कात शा हे-बो । √प्यै (प्यैड्) १/ वृद्धो
(आ) ।
√प्याय् (ओप्यायो) १
वृद्धौ (आ) ।
√मीव् (मीव) १/ स्थौल्य
(प) ।

ग—पीव—ऋ १०, ८६, १२, खि १५, १२, शौ २०, १३१, १० । पीव—शा
९, १०, १८ ।

(ङ—√पीण (सक)=पुष्टौ । पीणति-राय १०१) ।

√पुट् (पुट) ६/८७

श

सञ्छेपणे (प) ।

क्षी-मै सा च जै-काकृ

कात शा हे ।

दिलषि—जो ।

उन्मानादौ—ह्वि ।

√पुट् (पुट) १०/ ससर्गे

(प) मै ।

‘पुटति’ इति ह्वि । मया नावाप्तम् । आद्यौ परिपुष्ट्येते—सुश्रु १,३८२, १२ ।
करपुट०—मभार १४, १९०८ । प्रतिग्रह्य पुटेनैव—मनु ६, २८ ।

छ—√पोटना=समाहरणे, (२) हस्तगतीकरणे ।

+√पुड् (पुड) १ २००

क्षी मै-श च जै काकृ

कात शा हे वो ×

प्रमर्दने (प) इति

शाकृटायन—सा ।

सा ।

+√पुड् (पुड) ६/१०४

क्षी श च जै काकृ कात-

शा ह-वो

उत्सर्गे (प) मे ।

मै सा ।

√मुड् (मुड) ६/१०० उत्सर्गे

(प) इत्यात्रेय—सा ।

√बुड् ६ १०८ उत्सर्गे (प)

शा ।

√बुड् ६/१३७ उत्सर्गे

(प) हे ।

+√पुण् (पुण) ६/५३

श ×

कर्मणि शुभे च (प) ।

क्षी ।

कर्मणि शुभे—मै सा-जै शा ।

शुभे—च हे ।

शोभे—काकृ कात ।

धर्मे—वो ।

ग—शकुने भद्रमा चद पुण्यमा चद-ऋ २, ४३, २ । निपुण शुद्धिमिच्छताम्—
मनु ५, ६१ ।

+√पुण्ड् (पुडि) १/२००

मै-श-च-काकृ कात ×

जै—√घुण्ड् [घुडि]

प्रमर्दने (प) इत्येके—

क्षी ।

क्षी-सा जै-शा हे ।

मर्दे—वो ।

<√मुण्ड् (मुडि) प्रमर्दने ।

√मुट् (मुट) १/ प्रमर्दने

इति दुर्ग—क्षी ।

ग—पुण्ड्र-ऐत्रा ७, १८, मभार १, ४०० ।

+√पुण्ड्र (पुडि) १/३७ सण्डने (प) चत्यके—√पुण्ड्र (पुडि) १/१८३
क्षी श-च जै काकृ कात- मे । हिसागत्यो (प) ।
शा-हे जो × मे सा । शप पूर्ववत् ।

ग—मागवपुण्ड्रैश्च-हरिवश १५८५ । पुण्ड्रसु-राजत १, ५५ ।

√पुथ् (पुथ) १/११ हिसायाम् (प) । √पुन्थ् (पुथि) १/१ हिसा-
श-जै × क्षी-म-सा-च काकृ- मक्लेशनयो (प) ।
कात शा ह ।
हिसे—जो ।

ग—कीचकस्याह पोथयामि यदा शिग -मभार १, ६४३ (स्वार्थप्रयान) ।

+√पुन्थ् (पुथि) १/१२ हिसासक्लेशया (प) । √पुथ् (पुथ) १/१ हिसा
श-च × क्षी-जै कात शा-ह । याम् (प) ।
हिमायाम्—काकृ । √बुन्थ् १/७८ हिसासक्ल
हिमासक्लेशनयो — शयो (प) काकृ ।
म-सा । √बुन्ध् १/७८ हिमायाम्
कुथे—वो । (प) काकृ ।

[ग—भिक्षोर्नहि नखवृद्ध फ०मपर पुन्दकण्डूते -यशस्ति च, ३ आ,
२५० श्लो = नितम्ब ।]

[छ—पोद (<पुन्दम्) = नितम्ब -बु रस । व पौ १ ।]

+√पुर् (पुर) ६, ६६ अप्रगमने (प) । √पुल् (पुल) १/१ महत्त्वे
श × क्षी-मै-सा च-जै-काकृ (प) ।
कात शा ह । √पृ ३/ पालनपूरणयो (प) ।
अप्रगत्याम्—वो ।

ग—पुग पुर समिदम्-ऋ १, ५३, ७ ।

+√पूर्व (पुर्) १/५७६ पूर्वौ (प) मै । √पूर्व (पूर्व) १/ पूरणे (प) ।
क्षी-श च-जै काकृ कात मै । √पृ ३/ पालनपूरणयो (प) ।
शा हे वो × पूरणे—सा कात ।

ग—अधिगच्छ दिश पूर्वाम्-वा रा ४,४०,१९ (गी प्रे स) ।

(ङ—√पुव्व=गतौ । पुव्वति-भग १५-पत्र ६७०, टी-पत्र ६७३
[<√प्लु^१])

ङ—पुव्व (<पूर्वम्)—ठा ४,४, जी १ ।

ङ—पुरव (<पूर्वम्)—गउड ।

+	√पुल (पुल) १/८०५	महत्त्वे (प) ।	√पुर (पुर) ६ अग्रगमने
श×		क्षी मै सा च-जै काकृ	(प) ।
		कात शा हे वो ।	√पुल (पुल) १० समुच्छ्राये
			(प) ।

ग—पुलस्त्य पुलहम्-मनु १,३५ । पुलस्त्य०-अ वे प्राति ९१,२ । कोद्रवा
पुलकास्तथा-मभार १३,४३६३ । पुलोमा = दैत्यनिशेष —हरिवश २०,१३४ । पुलिन्द०
बृह स ४,२२, वा पु ४३ अध्याये ।

ङ—√पुल (अक) = उन्नतो-दस १०,१६ ।

ङ—पुलिण = तटम्-पउम [१०,५४,] (अनवरत) द्वाविंशतिवासरान् यावदुप-
वास-सबोध ५८ ।

√पुष् (पुष) १/६९१	पुष्टौ (प)	√पुष् (पुष) ४/पुष्टौ (प) ।
श×	क्षी मै सा च जै काकृ कात	√पुष् (पुष) ९/पुष्टौ (प) ।
	शा-हे-वो ।	√पूष् (पूष) १/वृद्धौ (प) ।

ग—√पोषति प्रजा रसानुप्रदानेन-निरु १०,३४,१ । पोषस्व-खि ४,९,४ ।

छ—√पोषना—,√पोखना,√पोसना ।

√पुष् (पुष) २/६९	पुष्टौ (प)
श	क्षी-मै-सा च जै-काकृ कात पूर्ववत्
	शा-हे-वो ।

ग—पुष्यति-ऋ १,८३,२, तै २,१,९,४ । अय तौदादिकोऽपि—सहस्रपोष
पुपेयम्-मा ४,२६, का ४,९,२ । पुषन्त-पारमात्मिको ९,५ ।

√पुष् (पुष) ९/५७	पुष्टौ (प)	पूर्ववत् ।
श	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-कात-	
	शा-हे-वो ।	

ग—पुणामि-गी १२, १३ । पुणानि-मभार ३६२, ३, २५ ६, ३२२ २ ।

+√पुष्प् (पुष्प) १/११	विकाम (प)	पूर्ववत् ।
श	क्षी ।	√पुष्प १/२९ k गतो (प)
	मिस्सने—	काकृ ।
	मै-सा च जै काकृ	√पुष्प १/४१० k गतो (प)
	कात शा-हे ।	काकृ ।
	फुल्लने—वो ।	

ग—कालेन पुण्यन्ति नगा वनेषु-मभार १२, ७२९ । पुण्यन्ति च फलन्ति च-हरिव १२७९९ ।

स्यान् कण्ठादिगगान्तर्गत सत्वा ह्रिट्नीमहाशयेनापेक्षित ।

+√पुम (पुम) ४/१ २	विभागे (प) इत्येके-क्षी	<√पुम् (पुम्) १/विभाग
मै सा श च-नै काकृ	क्षी शा हे-वो ।	(प) ।
कात×		√पुष् (पुष्) ४/विभाग
		(प) ।
		√पुष् १/२० विभाग (प)
		काकृ, ५४ कात ।

√पू (पू) १/९५१	पवने (आ)	पवते-निघ २/११=
श काकृ-√पु	क्षी मै सा-च-नै काकृ-	गतिकर्मा ।
	कात शा-हे ।	√पू (पू) ९ पवने (उ) ।
	शोये—वो ।	

ग—पवते-ऋ २ १६५, तै ४, ६ १, ४ ।

+√पू (पू) ४ (९/१०)	पवने (उ)	
मै सा श च जै काकृ-	क्षी ।	पूर्ववत् ।
कात-शा हे×	शोये (आ)—वो	

ग—पूयते-ऋ ९ ८६, १२ । पूयन्ते सत्यसाक्षिण-मनु ८, २५७ प्रयन्ते-८, ३११ ।

√पू (पू) ९ १०	पवने (उ)	
श	क्षी-मै सा च-जै काकृ-	पूर्ववत् ।
	कात-शा-हे ।	
	शोये—वो ।	

ग—पुनाति—ऋ १,१६०,३, मा १,९,४। पुनीते—मै १,५,६, काठ २३,१।

ङ—√पुण=(१) पावित्र्ये, (२) धान्यस्य तुषराहित्ये (अवहनने)। पुणति—
णाया १,७।

√पूय् (पूयी) १ ४८१ विशरणे दुर्गन्धे च (आ)।

श X

क्षी-मै सा काकृ-कात।

विशरणे—च।

दुर्गन्धविशरणयो —शा हे।

दुर्गन्धशीण्यो —वो।

दुर्गन्धविशरणयो —जै।

ग—पूयति—तै ५,३,१,१, शत्रा ४,१,१,३। अपूयीत्—जैत्रा १५७। ह्रिटनी-
महाशय इम भ्वादौ स्वीकृतवान्। दिवादौ कुतो नाङ्गीकृतवान् √प्यायादि-
(१४८५)—धातुवत्।

ङ—पूअ (<पूय्)—पण्ह १,१, णाया १,८।

ङ—पूअ=दधि-दे ६,५६।

√पूर् (पूरी) ४/४१

श

आप्यायने (आ)

क्षी मै सा च-जै काकृ-

कात शा हे।

पूतौ—वो।

√पृ ३/पालनपूरणया (प)।

√पूर्ण (पूर्ण) १०/सघाते

(प)।

ग—पूर्येथाम्—वा स ५,२८। अभि न० पूर्यता रयि—पार गृ ३,४। कुम्भस्य
पूर्यत—वा रा २,६३,२१।

छ—पूजना (<पूर्य[ते])=आप्यायने, पूतौ।

+√पूर्व (पूर्व) १/५७३ पूरणे (प)

मै-सा श-जै-कात X क्षी-च काकृ-शा हे।

पूतौ—वो।

उदाहरण√पूर्व (पूर्व) १/५७६ वत्।

√पृ ३/पालनपूरणयो (प)।

√पर्व (पर्व) १/पूरणे (प)।

√पुर्व (पुर्व) १/पूरणे (प) मै।

+√पूल् (पूल) १/५२८ सघाते (प)

श X

क्षी मै सा च जै काकृ-

कात शा-हे।

सहतौ—वो।

√पुण् (पुण) १०/सघाते

(प) सा।

√पूण् (पूण) १०/सघाते

(प) जै।

√पूर्ण (पूर्ण) १०/सघाते

(प)।

ग—पूलक०-का औ २२११ (=वृणसहति)। पूल्य०-अ वे १४,२,६२।

ङ—पूल=वृणसहति-उप ३२० टी, कुप्र २१५।

उ—पूला } =वृणसहति-वु ग।

+√ पूष् (पूष) १/६६८ वृष्टौ (प)

द्र√ पुष् १/६९१।

श×(काकृ-√पुष) क्षी मै सा च नै काकृ

कात शा-ह वो।

ग—पूषा-ऋ ३,६२,९। पूषण्य-ऋ १८,५,५। पूषेम-शौ १९,६७,५।

√ प्र ३ ४

पालनपूरणयो (प)

<√ पृ पालनपूरणयो (प)।

श च नै काकृ शा ×

ह्रस्वान्तोऽयमिति नन्ती-क्षी।

क्षी मै सा कात हे।

पालने पूर्वौ—वो।

ग—पिपर्तन-ऋ १,१५६,३, पूधि-१,२२,९। पिपर्ति-ऐत्रा ३,२५, गोत्रा २,६,१४।

√ प्र ५/१०

प्रीतो (प)

श

क्षी मै सा च जै, काकृ (उ),-

कात शा हे वो।

व्यापृतो—ह्वि।

ग—यदिन्द्रियप्रीतय आपृणोति-भा पु ५,५,४, व्यापृण्वान यतोऽबुध-१,११,३७।

+√ पृ (पृङ्) ६/१०१

व्यायामे (आ)

√ पृ ३/ पालनपूरणयो (प)।

श (काकृ-√प्री)

क्षी-मै सा च-जै काकृ

(कात-√वृ [वृङ्])

कात-शा हे।

व्यायामके—वो।

५/

ह्वि।

ग—मा व्यापृत परकार्येषु भूस्त्वम्—मभार २,२१२६।

ङ—√ बावर (अक)=व्यापृतो। बावरइ-भवि।

ङ—बावड (<व्यापृत)—कस, सुर १,९। बावड—(<व्यापृत)

उपपृ ८७।

ङ—शौरसे-वापिद (<व्यापृत)—नाट-वेणी ६७।

+√पृच् (पृची) २/१९ सम्पर्के (आ) श × क्षी मै च काकृ कात-वो । >√पृञ् (पृचि) सम्पर्के (आ) इति कौशिक -क्षी ।
सम्पर्चने—सा जै शा-हे । √पृञ् (पृजि) २' सम्पर्चने (आ) शाकटायनोऽपि-सा ।
√पृज् (प्रजी) २/ सम्पर्चने (आ) इत्यपरे—सा ।
√पृच् (पृची) ७/ सम्पर्के (प) ।

ग—य सीमकृण्वन्तमसे विपृचे—(चतुर्थी ?)—ऋ ४ १३, ३ ।

√प्रच (प्रची) ७/२५ सम्पर्के (प) पूर्ववत् श क्षी-मै सा-च, काकृ (उ), पुणक्षि-निघ ३/२०=दानकर्मा कात शा ह-वो । सम्पर्चने—जै ।

ग—पृञ्छन्ति—ऋ १०, १४, १३ । पृणक्ति-शब्दा ७, ३, १, ३०, काठ २१, ६ । काशकृत्स्नमतेनोभयपदित्वात्—सम्पृङ्क्ते—ऋ ७, १०३, ४ इत्यपि ।

+√पृज् (पृजी) २/२० सम्पर्चने (आ) सा । द्रष्टुं √पृच् २/१९ । क्षी-मै-श-च जै-सा । काकृ कात शा हे वो ×

+√पृञ् (पृचि) २/१९ सम्पर्के (आ) इति पूर्ववत् । मै च जै-काकृ कात-कौशिक -क्षी शा हे वो ×, श क्षी । सम्पर्चने—सा । दुर्गकाश्यपनन्दिधन-पालादय —सा ।

ग—क्रतुभिर्न पृङ्क्ते—ऋ १०, ९५, १, मध्वा पृञ्छे नद्य —६, १२, ३ । रुधादाव-स्योभयपदित्वेन तत्रैव गतार्थता ।

+√पृञ् (पृजि) २/१९ वर्णे (आ) इत्येके—मै √पिञ् (पिजि) २/ वर्णे (आ) मै । क्षी श च-जै काकृ मै सा । √पिञ् (पिजि) २/ अव्यक्ते कात-शा-हे वो × शब्दे (आ) ।

+√पृञ् (पृणि) ०/०० सम्पर्चने (आ)
क्षी-मै श-च काट्- शाऽटायनाऽपि-सा
कात यो X सा नै शा हे ।

√पिञ् (पिजि) ० ००
सम्पर्चने (आ) सा ।

+√पृड् (पृड) ६/४९ सुखने (प)
श क्षी मे-सा च नै काट्
कात शा ह ।
मुनि—वो ।

√पृण् (पृण) ६ प्रीणने (प) ।
√मृड् (मृड) ६/ सुखने (प) ।

√ पृण् (पृण) ६/५२ प्रीणने (प)
श (काट्-√तृण्) क्षी मै मा च नै काट्-
कात शा हे ।
तृपि—वो ।

√पृड् (पृड) ६ सुखने (प) ।
√प्री (प्रीङ्) २ प्रीतो (आ) ।
√प्री (प्रीञ्) ९ तर्पण
कान्ता च (उ) ।
√पृण् १ ००८ ८ अपनयने
(प) काट् ।

ग—प्रणति-ऋ ० ०६, ६ । प्रणस्व-मा ५ १९, ते १, ७, १३, २, शो ०, १, ० ।

+√प्रथ (प्रथु) १ ७ ८ विस्तारे (आ)
मे श-जै काट् कात क्षी-च ।
शा हे-वो X प्रथाने—सा ।

√प्रथ (प्रथ) १ प्रथाने
(आ) ।
√प्रत् १ ६६८ ० व्याप्ता (उ)
काट् ।
√प्रथ् १/६६८ १ व्याप्ता (उ)
काट् ।

“प्रथिन्नदिभ्रस्ता सम्प्रसारणम् -उणा १ ०८ इति वचनादनार्धममु
मन्यन्ते-क्षी ।

ग—द्यावा पृथिवी-ऋ ४, ५६, १ ।

√प्रष (प्रष) १ ६९६ सेचने (प)
श X क्षी म सा च नै काट्
कात-शा ह ।
हिंसासक्लेशनदानेपु-
इति काश्यप -सा ।

√वृष् (वृषु) १/ सेचने ।
√प्रप् १/४००० गतौ (प) काट् ।
√मृष् (मृषु) १/ सेचने (प) ।
√स्पृश (स्पृश) ६/ मस्पर्शे (प) ।

ग-पर्यत-गागृ २, ३, १५। इपुपषिन्-शत्रा १३, ४, २, ५। दाता मे पृपती
नाम्-ऋ ८, १८, १०। पृषन्-अ व १, २३, २। सले न पर्षान् प्रतिहन्मि भृग्-ऋ,
१०, ४८, ७, -निरु ३, १०, १ = सञ्चितयान्-दुर्गाचार्य ।

✓पृ ३/४   पालनपूरणयो (प) > ✓पृ पालनपूरणया (प) इति
श-कात×   क्षी मै सा काठ कात-   नन्दी-क्षी।
शा हे।   ✓प ९ पालनपूरणयो (प)।
पालने-च।   ✓पाइ (पार) १८/ कर्मसमाप्तौ
पालनपूरणे-जै।   (प)।
पालनपोषणयो -काठ। ✓पूर (पूरी) ४/ आभ्यायने
पालने पूतौ-बो।   (आ)।
✓पृ   हि।

ग-पिपति-सि ५, २०, ३, मै १, २, ८, काठ २, ९।
च-✓पुर (सक) = पूरणे। पुरह-पिंग (प्रयोज)।

✓पृ ९/१७   पालनपूरणयो (प)   पूर्ववत्।
कात×, श   क्षी-मै-सा शा-हे।
पालने-च।
पालनपूरणे-जै।
पालनपोषणयो -काठ (उ)।
पालने पूतौ-बो।

ग-पृणीत -ऋ १०, ११७, ९। पृणाति-शौ ६, २२, ३।

✓पेब् (पेष्ट) १/३७२ सेवने (आ) मै।
क्षी सा-श-जै काठ- मै।
कात शा हे बो×   गतौ-च।

+✓पेल् (पेल) १/५४०   गतौ (प)   पेलयति-निघ २/१४ =
श×   क्षी-मै-सा च-जै काठ-   गतिकर्मा।
कात शा-हे।   पिपीलिका पेलतेर्गतिकर्मण -
गतौ चाले च-बो।   निरु ७, १३।
✓फेल् (फेल्) १/गतौ (प)।
✓पेण् १/१५१ गतौ (प) च।

ग—पुष्पपेलव—कथास २/ ९७ ।

ङ—√ङपेल (<ङ्+√पेल्) = उच्चे करण उन्नता । उप्पलिअ-कुमा ।

ञ—√पेलना (<पेलनम्) = प्रेरणे, प्रवेशे । √पीड्धातोर्व्युत्पादनपेक्षया प्रकृतधातोर्व्युत्पादने लाघवम् ।

+√पेव् (पेवृ) १/५२	सेवने (आ)	√प्लेव् (प्लेवृ) १/ सेवने
श×	क्षी-च-जै शा ह ।	(आ) ।
	सेचने—मै-सा-	√मेव (मेवृ) १/ सेवन
	काकृ-कात । सेने—वो ।	(आ) ।

+√पेश (पेशृ) १/७२	गतौ (प) इति	<√पेस् (पेस्) गतौ (प) ।
मै श च जै-काकृ कात-	सभ्या -त्वी	√पिस् (पिस्) १/ गतौ(प) ।
शा-हे वो×	त्वी सा ।	√पिश् (पिश्) १/ गता (प) ।

ग—एकोन्मीलनपेशल -उत्तरराम ६, ३२ ।

+√पेस् (पेस्) १/७२	गतो (प)	>√पेश (पेशृ) गतौ (प) ।
श×	क्षी मै-सा-च जै-काकृ	इति सभ्या —क्षी ।
	कात-शा हे ।	शेष पूर्ववन् ।
	गत्याम्—वो ।	

ग—पेसुक -शब्दा १,७,३,१८ ।

+√पै १/९५	शोषणे (प)	√पा १/ पाने (प) ।
श×	क्षी-मै-सा च जै काकृ-	√वै (ओवै) १/ शोषणे
	कात शा हे ।	(प) ।
	शोपे—वो ।	

ग—क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय-ऋ १,११६,९ ।

+√पैण् (पैण्) १/४५०	गतिप्रेण्श्लेषणेषु (प)	√पैण् १/१५० गतिप्रेण्
श च काकृ कात वो×	क्षी-मै सा जै शा-हे ।	श्लेषणेषु (प) कात ।
		√पैण् १/१५१ गतौ—च ।
		√प्रण् १/२१३ a गतिप्रेरण-
		श्लेषणेषु (प) काकृ ।
		√फ्रेण् १/२१३ b गति-
		प्रण्श्लेषणेषु (प) काकृ ।

ड—√पेहल (सकृ)=प्ररणे, क्षेपणे । कर्म-पेहलजइ-उब ।

उ—√पेहना } (< पैणतम्)=प्रेरणे ।
उ—√पेहना }

उ—पैगा,पैडा=मार्ग, (२) सादी, (३) प्रणाली ।

√प्याय् (ओप्यायी) १ ४८१ वृद्धौ (आ)

श×

क्षी-मै सा च-जै-काकृ-

कात शा हे-वो ।

४

द्विद्वी ।

√प्यै (प्यैड) १/ वृद्धौ

(आ) ।

√स्फाय् (स्फायी) १/

वृद्धौ (आ) ।

ग—प्यायताम्-शब्दा ३,४,३,१८ । प्यायताम्-ऋ ६,१०,१२ । प्यायन्ति-
जैबा ४८ ।

+√प्युप् (प्युष) ४ १०२ विभागे (प) इति दुर्ग — <√प्युस (प्युस) विभागे
मै-सा श-जै काकृ कात- क्षी । (प) ।

शा×

क्षी-च हे ।

दाहे भागे च—वो ।

√पुस् (पुस) ४/१०२

विभागे । (प) इत्येके-

क्षी ।

√प्युष (प्युष) १०/१४०

उत्सर्गे (प) हे ।

√व्युस (व्युस) ४/

विभागे (प) सा ।

√व्युष् (व्युष) ४/ विभागे

(प) मै-सा ।

√बुस (बुस) ४/ विभागे

(प) सा ।

अपि +√उष (उष) १/ दाहे (प) = अप्युप् । “वष्टिभागुरिरल्लोपम्”
न्यकारलोपे सति √प्युष् इति धातुर्निष्पद्यते । वोपदेवमतेन दाहार्थकोऽप्ययमिति
वयम् ।

+√प्युस् (प्युस) ४/६ विभागे (प)

मै सा श च-जै-काकृ

कात×

क्षी ।

दाहे—शा-हे ।

दाहे विभागे च—वो ।

पूर्ववत् ।

+√प्युस् (प्युस्) ४/१०० विभागे (प) पुषान्ति >√प्युष् (प्युष्) विभागे (प) ।
मे-सा श च-जै काकृ क्षी ।
कात शा हे× दाह विभागे—बो ।

√प्यै (प्यैङ्) १/९४९ वृद्धा (आ) √प्याय (ओप्यायी) १/
श× क्षी-मै मा च नै काकृ वृद्धो (आ) ।
कात शा ह बो ।

ग—तत आप्यायसे पुन-ऋ १०,८५,५ । आप्यायन्ते पुन पुन-मभार
१८,९८९ ।

√प्रच्छ् (प्रच्छ) ६/१३० ज्ञीप्सायाम् (प) पृच्छति—निघ २/१८=
श क्षी मै-सा-कात शा-ह । अर्चतिकर्मा ।
प्रश्ने—च ।
ज्ञीप्सने—जै ।
ईप्सायाम् (ज्ञीप्सायाम्)
—काकृ ।
ज्ञीप्से—बो ।

ग—पृच्छते-ऋ ९,८९,३ । पृच्छति-तै ६,३,१०,१, शत्रा १,७,१,१७ ।

ङ—√पुच्छ (सक) = प्रश्ने । भूका -पुच्छे-पि ५१६, कुमा, भग ।

√प्रथ् (प्रथ) १/७५७ प्रख्याने (आ) √पृथ् (पृथ) १/ प्रख्याने
श× क्षी-मे-सा-काकृ-कात-शा-ह । (आ) सा ।
विस्तारे—च ।
प्रख्यातौ—नै ।
प्रक्षेपे ख्यातौ च—बो ।

ग—प्रथते वृषायते-ऋ १०,९४,९ । प्रथते-तैत्रा १,४,१०,९ ।

+√प्रस् (प्रस) १/७५९ विस्तारे (आ) इति √प्रथ् (प्रथ) १/७५७
श-च× दुर्ग-क्षी । प्रख्याने (आ), विस्तारे—
क्षी मै-सा-जै-काकृ- च ।
कात-शा-हे ।
प्रसवे—क्षी हे ।
सवे ततौ—बो ।

✓प्रा २/५०
श

पूरणे (प)
क्षी-मै-सा च जै काकृ-
कात-शा हे ।
पूतौ—वो ।

✓पु ३/ पालनपूरणया
(प) ।

ग—प्रासि-ऋ १,४२,९, पप्रतु-८,४१,९, पप्रौ-१,८१,५, १,११५,१ ।

✓प्री (प्रीङ्) ४/३५
श×

प्रीतौ (आ)
क्षी मै-सा-च-जै काकृ-
कात शा-हे-वो ।
४' कर्मणिवा ङि ।

✓प्री (प्रीङ्) ९/ तर्पणे
कान्तौ च (उ) ।

ग—ट्य तु निष्कारणादेव प्रीयसे—वा रा ६,१०,२३, मा प्रीयते कश्चिन्—
२,१७,३२ । प्रीयामो दर्शनेन व—मभार ३,१५०२५ ।

✓प्री (प्रीङ्) ९ २
श

तर्पणे कान्तौ च (उ)
क्षी-मै-सा काकृ कात-वो ।
तृप्तिदीप्त्यो —जै ।
तर्पणे—च ।
कान्तितर्पणयो —शा ।
तृप्तिकान्त्यो —हे ।

✓प्री (प्रीङ्) १० तर्पणे
(उ) ।

ग—प्रीणीते-ऋ ७,७,३ । प्रीणाति-तै २,६,६,४ ।

✓पु (पुङ्) १/९४०
श

गतौ (आ)
क्षी मै सा-च-जै-काकृ
कात शा हे ।
सर्पणे—वो ।

✓प्लु (प्लुङ्) १/ गतौ
(आ) ।
प्रवते-निघ २/१४ ।

ग—अभिप्रवन्त समनेव योषा -ऋ ४,५८,८ । अत्यप्रवत-तै ७,१,१,२ ।

+✓पुष् (पुष) १/६९४
श×

दाहे (प)
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-
कात शा-हे ।

प्र+✓उष् (उष) १/ दाहे
(प) ।

✓प्लुष् (प्लुष) १/ दाहे
(प) ।

ग—प्रोष्ट० १-खि ४,५,२३ [सपा खिसा २९,२३ प्रोथ इति पाभे]

√प्रुष (प्रुष) ९/१५
श
स्नेहनसेचनपूरणेषु (प)
क्षी हे ।
स्नेहनमोचनपूरणेषु—मे ।
स्नेहनसेवनपूरणेषु—सा ।
स्नेहसेचनपूरणेषु—काकृ-
कात शा ।
स्नेहने—च ।
स्नेहनसेचनसेवनपूरणेषु—जै ।
स्नेहे सेकप्रत्योश्च—वो ।

ग—‘प्रुष्णन्’ इत्युदाहृतवान् हि । मया नावाप्तम् । प्रुणते—मा २२, २६,
ते ७, ५, ११, २ । मोवादिकोऽपि—प्रुणुवति—ऋ १, १६८, ८ ।

अ+√प्रेण् (प्रेण) १, २, १३१ गतिप्रेषणश्लेषणेषु (प) इ √पैण् (पैण) १ ४१८ ।
पा क्षी-मै-सा श च-जै- काकृ । √प्रैण् (प्रैण) १/ गति-
णि कात-शा हे वो × प्रेणश्लेषणेषु (प) सा ।
नी
य

ग—प्रेणिम् आवतम—ऋ १, ११०, १० ।

+√प्रेष् (प्रष्) १/६११ गतो (आ) √एष् (एष्ट) १/ गतो
मै-श-च-जै काकृ-कात (आ) ।
शा-हे-वो ×

+√प्रैण् (प्रैण्) १ ४१४ गतिप्रेरणश्लेषणेषु (प) द्रष्ट √पैण्—१/४१० ।
क्षी-मै-श-च-जै-काकृ इति कचिन् पठ्यत—सा ।
कात शा-हे-वो × सि को ४१८ ।

+√प्रोथ् (प्रोथ्) १ ८५० पर्याप्तौ (उ) √प्रुथ् १/६६८ व्याप्तौ
श × क्षी-मै-सा-च-जै-कात- (उ) ।
शा-हे ।
पर्यापणे—वो ।
काकृ ?

√प्रुथ् नासाशब्दे—हि ।

ग—प्रोथत्—ऋ ७,३,२, तै ४,४,३,३। प्रोथन्तम्—ऋ १०,११५,३, पोथुथत्—१,३०,१६ = शब्दे । नार्थसवाद ।

+√प्लक्ष् (प्लक्ष) १/८७८ भक्षणे (उ) इति √प्लक्ष् (प्लक्ष) १/ भक्षणे
मै-श च-जै-काकृ-कात- दुर्ग-क्षी (उ) ।
शा-हे× क्षी-वो ।
अदने—सा ।

सायणस्तु धातुमिममनार्थमाह—‘प्रक्षरतीति प्लक्ष’ इति प्रपूर्वात् क्षरते ‘प्लक्ष-शब्दस्य भाष्यकारेण व्युत्पादितत्वात् (अय धातु) अनार्थ एव-१/८७७ सा ।

इत्थ तु बहवो धातवोऽनार्था सेत्स्यन्ति । तत्र तत्र सायणेन कुतो न विचार कुत ?

ग—प्लक्ष—तैब्रा ३,८,१९,२ ।

+√प्लव् (प्लव) १/५०८ गतौ (आ) इत्येके-मै । <√प्लेव् (प्लेवृ) गतौ
क्षी श-च-जै-काकृ- मै-सा । (आ) ।
कात-शा-हे वो× √पव् (पव) १/गतौ (आ)
इत्यन्ये-मै ।
√प्लु (प्लुङ्) १/ गतौ
(आ) ।

ग—प्लवते—ऐब्रा ६,३० । क्ते ‘प्लवित’-रूप दृष्ट्वैव शक्यते स्वीकर्तुम्, ‘प्लवते’ इत्यस्य प्लुङ्धातुनापि सिद्धत्वात् ।

√प्लिह् (प्लिह) १/६३४ गतौ (आ) ।
श×, (च-शा√प्लीह्) क्षी मै-सा-च जै कात-शा-हे ।
वक्रगतौ—काकृ ।
गत्याम्—वो ।

क—(स) प्लेइष=विस्तारे-वा पौकनी ।

ग—प्लिहा (प्लेहते=वृद्धि गच्छतीति)=प्लीहरोग । यथा याज्ञवल्क्ये ३,९४—“नाभि क्लोम यकृन् प्लिहा” ।

√प्ली १/३४ गतौ (प) मै । √प्ली १/ वरणे (प) ।
क्षी-श-च-जै-काकृ- मै-सा ।
कात शा हे वो×

ग—'विप्लीयन्ते' इत्युदाहरति हि ।

√लु (लुङ) १/९२३	गतौ (आ)	√प्रु (प्रुङ्) १/ गता
श	क्षी मे-सा च-नै काकृ	(आ) ।
	कात शा हे ।	
	सर्पणे—वो ।	

ग—प्लवते-ऋ १० १५५ ३, पै ६ ८, ७ ।

√प्लुप् (प्लुषु) १/६९५	दाहे (प)	√प्रुप् (प्रुष) १/६९५ नाह
श×	क्षी-मे सा च जै काष्ट	(प) ।
	कात शा हे ।	
	दहि—वो ।	

ग—प्लोपति-इति हि । मया नाधिगतम् । विलुष्ट-वा रा २, १२५, ९ ।
मन्त्रलोषणम्—मालतीसा १ ।

+√प्लुप् (प्लुप) ४ ७	दाहे (प)	पूर्ववत् ।
च जै काकृ-कात	क्षी मै-सा हे ।	
शा वो ×, श		
ग—उत्तरधातुवत् ।		

+√प्लुप् (प्लुष) ४/१२३	दाह (प) पुषादि	पूर्ववत् ।
श शा ×	क्षी मै सा च-जै काकृ	
	कात ह ।	
	दहि—वो ।	

ग—प्लुष्यते (कर्मणि ?)—सुश्रु. १, ३७, १, प्लुष्ट०-बृह स ५, ९४, ३६ ।

+√प्लुप् (प्लुष) ९/५६	स्नेहसेचनपूरणेषु (प)	√प्रुप् (प्रुष) १' स्नेह-
श	क्षी हे ।	सेचनपूरणेषु (प)
	स्नेहनमोचनपूरणेषु—मै	
	स्नेहनसेवनपूरणेषु—सा ।	
	स्नेहने—च ।	
	स्नेहनसेचनसेवन-	
	पूरणेषु—जै ।	

स्नेहनसेचनपूरणेषु—

काकृ कात-शा ।

स्नेहे सेकपूर्त्याश्च—रो ।

ग—प्लुष्टश्चिष्टाद्यतभुज०-सभार ९,३०० । प्लुष्ट०-कथामणि ४०,६८ ।

+√प्लेव (प्लेवृ) १ २२१	सेयने (आ)	√पेन् (पेवृ) १ सेयने (आ) ।
श च-काकृ-कात×	क्षी-जै शा-ह ।	
	सेचने—मै सा ।	
	सेवे—वो ।	

√प्ता २/२४	भक्षणे (प)	√भस् (भस) ३/ भर्त्सन्
श	क्षी मै-सा-च-नै काकृ	दीप्त्यो (प) ।
	कात शा-हे वो ।	भक्षणदीप्त्यो —ऋग्भाष्ये
		१,२८,७-सायण ।
		प्ताति-निघ २/१४ गति
		कर्मा ।
		यदाप्स इत्यभक्षस्य-निरु
		५,१३ ।

ग—सपत्नान् प्साहि मे पूर्वान्-शो १०,३,१४ । ग्यायात्-शत्रा ३,५,४,२४ ।

√फक् (फक्) १/११५	नीचैर्गति (प)	√ष्वक् (ष्वक्) १/
श×	क्षी मै-सा-च-जै काकृ कात	गत्यर्थ (आ) ।
	शा हे ।	
	असद्व्यवहारे शनैर्गतौ—	
	वो ।	

नीचैर्गति = मन्दगमनम् असद्व्यवहारो वा—क्षी ।

ग—भुजगराजफक्त्फणा -प्रतापरुद्रीय ३३,७९ ।

ङ—फक्किया (<फक्किका) = ग्रन्थविषमस्थलम्-सुर १६,२४७ ।

छ—फॉक = (<फक्किका) = खण्डम् ।

√फण् (फण) १/८०४	गतौ (प)	√फण् १/ निस्नेहने
श×	क्षी मै-सा च-जै काकृ	(प) वो ।
	कात शा-हे वो ।	√फण् १/२०७ शब्दे (प)
		काकृ ।
		फणति—निघ २,१४ =
		गतिकर्मा ।

ग—ऋया इव पम्फणत -रि ५,५,११ । फण (फणति=विस्तृति गच्छति)-
तैत्रा ३,१०,१,४ । अफणयन्-ऋ ८,५८,१२, एवा २,२ ।

√फल् (विफल्) १/११७ विशरणे (प)   √फुळ (फुळ) १ ५२०
श×   क्षी मै सा च-जै-काळ
कात शा-हे ।
भिन्नि—यो ।

ग—फलेन्मूर्धा स्म ते राजन-जा रा २,६४०० (गी प्र स) । शत गऽस्य
फलेन्मूर्धा-मभार ३ १६५६२ ।

√फल् (फल्) १ ५३० निष्पत्तो (प)   √फल् १/३८१ गता (प)
श   क्षी-मै मा च जै-काळ-   काळ ।
कात-शा-हे वो ।   √पल (पल) १/२०० b
निष्पत्तौ (प) काळ ।

ग—सर्वकामान् फलन्ति (नगा)-वा ग ४,४४,९२ । द्रुमा फलन्ति-
हरिव १२७९९ । आचार फले धनम्-मभार ५,३८८७ ।

ङ—√फल (अक) = निष्पत्ता । फलङ्-गा १७,८९४ ।
छ—√फलना } = फलने ।
उ—√फरना# }

+√फुळ (फुळ) १ ५३० विकसने (प)   √फु १/५५० । गतौ (आ)
श×   क्षी मै सा-च-जै काळ   काळ ।
कात शा हे ।   √फुल् १/२४४ a विकसने
विकसने—यो ।   (प) काळ ।

ङ—√फुळ (अक) = विकसने । फुळङ्, फुळण, फुल्लेङ्-रभा, सम्मत्त १४० ।
च—√फुल (अक) = विकसने-पिंग ।
उ—√फूलना = विकसने ।

+√फेल् (फेल्) १/५४१ गतो (प)   √पेल् (पेल्ल) १/गतौ (प)।
श×   क्षी-मै-सा-च जै-काळ   √प्रेण् १/२१३a गतिप्रेषण-
कात-शा-हे वो ।   श्लेषणेषु (प) काळ ।
√फ्रण् १/२१३ b गति
प्रेषणश्लेषणेषु (प)
काळ ।

√उन्ध् (बन्ध) १ ३७ श×	उन्धने (प) क्षी-मै-सा च जै, काठ (उ), कात शा ह । बन्धे—यो ।	√पद् (पद) १ १५ स्थैर्य (प) । √वद् (बन्) १ ४९ स्थैर्य (प) । √वव् (वव) १ ८८ उन्धने (प) । √बन्द् (उन्) १ ११ स्थैर्ये (प) सा ।
--------------------------	---	---

ग—उन्धाति—ते ६ १ ७, २, पै १, ८ १, १, एआ ५, १, ३ ।

+√बभ्र् (बभ्र) १/११, ६ जै×, श मै-सा-च-काठ कात शा√बभ्र	गत्यर्थ (प) क्षी । गतो—हे । गत्याम्—वो ।	√मभ्र (मभ्र) १ गत्यर्थ (प) ।
--	---	---------------------------------

ग—बभ्रिर्वज्रम्-ऋ ६, २३, ४ ।

+√बव्व् (बव्व) १ ४१२ मै श-च जै काठ- कात-शा×	गतौ (प) इति कोशिक - क्षी । क्षी सा-हे । गत्याम्—वो ।	<√बव्व् (बव्व) गतौ (प) ।
---	---	--------------------------

+√वव्व् (वव्व) १ ४१२ श च×, (जै)	गतौ (प) क्षी-मै-सा काठ कात शा-हे । गत्याम्—वो ।	>√वव्व् (वव्व) गतौ (प) । √वव्व् (वव्व) १ ४८८ गतौ (प) । √वव्व् १/१४३ १ गतौ (प) च ।
------------------------------------	--	--

क—वल् बल—, वर् वर—वा पौकनी ।

ग—खदिरवव्वुरौ गौरकाण्डौ-मभाष्ये १, १, ४५ । वव्वरीतीर्थमाहात्म्यम् ।
यथा वव्वरिका जाता—स्क पु १, ३७, १ (मन रा मोर स) ।

ङ—वव्वर (<वव्वर) = अनार्यदेशविशेष—पउम ९८, ६५, वव्वरदेशनिवा-
सी—पण्ह १, १, पउम ९९, ५५ ।

ड—वव्वरी = वव्वरदेशीयमहिला—गाथा १, १, औप, इक ।

ड—य-बरी=केशरचना-दे ६,९ ।

+√बर्ह् (बर्ह) १/६३१ प्राधान्ये (आ)
 मे श काकृ× क्षी सा च जै ।
 (कात शा हे वो √बर्ह्) स्तृतौ हिंसाया दाने
 वाचि--वो ।

√बल्ह् (बल्ह) १/प्राधान्य
 (आ) ।
 √बर्ह् (बर्ह) १०/हिंसा
 याम् (प) ।
 √बर्ह् (बर्ह) १ परिभाषण
 हिंसाच्छादनेषु (आ)
 √बर्ह् १/५४५ प्रयत्ने (आ)
 काकृ ।

ग—बर्हणा कृत -ऋ १,५४,३ बर्हणा परिवर्हणा-निरु ६,१८,२ परिवर्हणा=
 परित्राद्व, परिहिमा या-दुर्गाचा । शग्बर्हि-शना १४,९,४,११ ।

ठ—√बहराना } (<बर्हगम्)=विस्मरणे (आच्छादने) ।
 छ—√भुगाना }

छ—√बहलाना (<बर्हगम्)=दुःखप्रसङ्ग विस्मय चित्तस्यान्यतो नयने
 (आच्छादने, वाचि) ।

√बल् (बल) १/८२४ प्राणने धान्यावरोधे च (प) √बल् (बल) १' दाने वगे
 श× क्षी मै सा । निरूपणे (आ) वो ।
 प्राणने—च काकृ कात । √बल् ६/८० गतो (प) काकृ ।
 प्राणधान्यावरोधयो —जै ।
 प्राणनधान्यावरोधनयो
 —शा-हे ।
 जीवने धान्यावरोधे च
 —वो ।

ग—बलवलीति-शना २,३,२,११, जै २१० [१ चक्रपरिवर्तने ('बलवलि'
 इत्येव शब्दने-सा) २-प्राणन इति विवेक] -वै प को ।

+√बल्ह् (बल्ह) १/६३२ प्राधान्ये (आ)
 श× क्षी-सा-च जै ।
 (मै कात-शा हे- प्राधान्यपरिभाषणहिंसा
 √बल्ह्) । दानेषु—काकृ ।
 स्तृतिहिंसादानवाक्षु—वो ।

√बर्ह् (बर्ह) १/ प्राधान्ये
 (आ) ।
 √बिल्ह् १/५४४० प्राधान्य-
 परिभाषणहिंसादानेषु (आ)
 काकृ ।

√मल्ह १/१११b प्राधान्य
परिभाषणहिंसानानेषु (आ)
काकृ ।

१ वल्ह (वल्ह) १, ६११
परिभाषणहिंसानानेषु (आ)
मै ।

ग—गच्छ बल्हकान् वा परस्तराम्—अ व १, २०, ७ । बन्हिक्—अ ने प्राति
१, ४६, शत्रा १०, ९, ३, ३ । अमर्नि वा स्थयिरा वेवसा गीर्वाढहे अश्विना-ऋ १,
१८१, ७ = वाचि, दाह्य, घनत्वे ।

+√वस् (वसु) ४/१०६ स्मभे (प) । <√उस् (वसु) स्मभे (प) ।
स्त्री मै श च जै ऋकृ अपरे वकारानि
कात शा हे-वा× माह —सा ।

√उस् (वसी) ४, १०८ च=परिणामे (प) । √मस् (मसी) १ परिणाम
मे सा श च-चै काकृ कात इति कण्ठ —स्त्री । (प) ।
शा हे वा×

परिणाम = विकार —क्षी ।

ग—श्चान वस्त -ऋ १, १६१ १३ । ता वस्ति नश्यत -ऋ १, १००, १० ।

+√गड (वाड्) १, २८३ आप्लाव्ये (आ) सा । √वाड् १ १८९ b तीव्रगतौ
श× सा च । (प) काकृ ।

(स्त्री-मै-जै शा-हे काकृ कात- आप्लाव्ये—क्षी मै- √वृध् (वृधु) १/ वृद्धो
वो-√वाड्) । जै-शा हे । (आ) ।

आप्लावे—काकृ-
कात वो ।

आप्लाव = उन्मज्जनम्—दुर्गादास ।

ग—बालमेतमबालिशम्—वा ग १, २१, ९ ।

उ—बाढ=आपूर (आप्लावे) ।

√बाध् (बाधृ) १/५ रोटन (आ) ।
श× क्षी शा हे ।

लोडने—मै सा ।
विलोडने—च ।

√बाह् (बाह) १' प्रयत्न
(आ)

प्रतीघाते—जै ।

लोटने—काकृ-कात ।

मिहतौ—वो ।

ग—बाधते-ऋ १०, १०७, [(३७, ४)०], शो १, १६, ३, अप बाधते १, ३५, ९ ।

ङ—√बाध (सक) = (१) विरोधे, (२) रोधे, (३) पीडायाम्, (४) विनाशे । बाधइ—पि ५६३ ।

ङ—√बाह (सक) = (१) विरोधे, (२) रोधे, (३) पीडायाम्, (४) विनाशे । बाहइ, बाहए-पचा ५, ११, उव ।

+√बाह् (बाह्) १ ६३७ प्रयत्ने (आ) ।

श-शा×

(मै जै-काकृ कात हे-

वो-√बाह्)

व—भाधु-स्=कफोणि, मणिबन्ध-वा पॉकनी ।

रय—अवे बाजु-स्=बाहु-वा पॉकनी ।

ग—सह ओजो बाह्वोर्वो बल हितम्-ऋ ५, ५७, ६, य बाहुतेव पिप्रति-१, ४१, २ ।

√वेह् (वेह्) १/ प्रयत्ने

(आ) सा ।

+√बिट् (बिट्) १/३१५ आक्रोशे (प) मै ।

श-जै कात-शा×

(क्षी हे वो-√बिट्) ।

√बिड् (बिड्) १/३१६

आक्रोशे (प) मै ।

√विड् (विड्) १/ आक्रोशे

(प) मै ।

√बिड् (बिड्) १/३१६

सा-श-च×

(क्षी जै-कात-हे-वो-

√विड्) ।

आक्रोशे (प) मै ।

मै काकृ शा ।

√बिट् (बिट्) १/३१५

आक्रोशे (प) ।

+√बिन्द् (बिदि) १/६० अवयवे (प) ।

श×

क्षी सा-च-काकृ शा ।

अशे—वो ।

√भिन्द् (भिदि) १/

अवयवे (प) सा ।

अथाप्यादिविपर्ययो भवति-

ज्योतिर्घनो विन्दु-निरु

०, १, १० ।

(मै-नै कात हे-√बिन्द्)

√वट् १/१०७ अवयवे (प)

काकृ ।

क—वेन्दू = बिन्दु । त्रोटो—बन्ने = बिन्दु । इरि—बुदन्ने = विशाला नदी,
प्रयाह तरङ्ग—वा पौकर्नी ।

ग—उर्वो बिन्दुस्दचरन्—अ वे १८, १८, १९ ।

+√बिम्ब (बिबि) १/२ ६१ मर्त्तने (प) काकृ ।

अपाणिनीय

क—बिम्ब, भस्म, पम्प, फम्प = उड्डयने, वायुग्रहारे । लिथु बम्ब =
नाभि—वा पौकर्नी ।

ग—प्रतिबिम्बन्ति—महो ५, ५५, अन्न ८, ७१ ।

ङ—√विव (सक) = प्रतिग्रिन । कर्म—विविचिह्न—सूस्त ५६ ।

+√विल (विल) ६/८०
श×

(काकृ—√ग्ल)
(जै—√विल्)

भेदने (प)

क्षी मन्मा कात शा हे
वो ।

भेदे—च-शा ह ।

भेदने—काकृ ।

जै ।

१ भिल् (भिल) १८/भेदने(प)

इति काशिक—क्षी ।

निभ भर भवति निभर्ते—

निरु २, १७, १ ।

बिल्लम भिल्लम (=भेदनम्)

भासनमिति वा—निरु १,

२८, २ । बिल्व भरणान् वा

भेदनाद् वा—निरु १, १७, १ ।

क—बल् = कर्तने, सनने ।

ग—माजि दिधिषामि बिल्लमे—ऋ २, ३५, १२ = प्रस्तरखण्डै ?

ङ—बिल् = सुषिरम्—विपा १ ७, गउड ।

+√बिस् (बिस) ४/१०४

काकृ×,श

(मे कात-शा-ह—

√बिस्)

काकृ—√विश ५/५४

प्ररणे (प)

क्षी—सा च जै

क्षेपे—वो ।

√बिस् १०/४४जलोत्तरणे
(प) ।

बिस्त्यति—निघ १/१४ =

गतिकर्मा ।

बिस बिस्त्यतेर्भेदनकर्मणो

वृद्धिकर्मणो वा—निरु

२, २४, १ ।

√विश ४/५४ प्ररणे (प)

काकृ ।

ग—बिसानि स्तेनो अप सो जहार—ऐत्रा ५, ३९, अ वे ४, ३४, ५ ।

नास्य क्षेत्रे पुष्करिणो नाण्डीक जायत त्रिसम्—अ व ५, १७, ६ ।

+ √बुक् (बुक्) १ ११० भापणे (प) √भप् (भप) १/ भर्त्सने
 श× (चै-√बुक्) क्षी म सा काकृ कात । (प) ।
 भपणे इत्येके— √फक् (फक्) १ नीचैर्गतो
 ली मे सा च ह । (प) ।
 भापणे भपणे च—काकृ । √बुक् (बुक्) १० भापणे
 आभापणे—शा-हे । (प) ।
 आदिशन्—वा ।

क—बु— कण्ठ्यसयोगे—बुक्-वा पौर्नर्नी ।

र—अये बुक्ति=गर्जने, श्रृगालादिशब्दे ।

ड—√मुक् = भपणे । मुक्—गा ६६७ अ ।

छ—√भूकना, √भूकना, √भौकना=भपणे ।

√बुड् (बुड) ६/११७ सवरणे (प) मै √ब्रुड् (ब्रुड) ६ सवरणे
 क्षी सा-श-च-चै× म काकृ कात । (प) ।
 सवरणे उत्सर्गे च—हे । √बुड् १/१६५ उद्गमने (प)
 सवृतौ । उत्सर्गे—यो । काकृ ।

ग—बुडिल० बुलिल०—शत्रा ४, ६, १, ९, १०, ६, १, १, ऐत्रा ६, ३०, छा-दो
 ५, ११, १ ।

छ—√वृडना }
 छ—√वृवना } = निमत्तने । अयमुत्सर्ग ।

√बुध् (बुध) १/८४० अवगमने (प) अनिट् √बुव् (बुध) १/बोधने (उ) ।
 श× क्षी-मै सा च-काकृ-कात √बुन्ध् (उबुन्धिर्) १/
 शा-हे । निशामने (उ) ।
 ज्ञाने (उ)—जै । √बुध् (बुध) ४ अवगमने
 (आ) ।

ग—बोधति—ऋ २, २५, २ ।

छ—√बोधना †=अवगमने ।

√बुव् (बुध) १/८६० बोधने (उ) सेट् > √बुर् (बुधिर्) बोधने (उ)
 श× क्षी मै सा च जै काकृ इति नन्दी—क्षी ।
 कात शा-हे । शेष पूर्ववत् ।
 छेदने—बो ।

ग—बोधतु—मन्त्रना १, २, ३ । वाविपीमहि—म २९, ६ ।

१/ बु (बु) १/६० अयगमने (आ) पूर्ववत् ।
श क्षी म सा च काकृ कात
शा हे ।
ज्ञाने—जै-शा हे
वेत्तन—पो ।

ग—मर्षा हि कृतमनुबुध्यते—शत्रा २, २, २ १७ । तु येत—राशि १, ७८ ।
बुध्यति—गर्भ १ । श्रोत्र बु यने श दम्—मभार १२६६९ ।

ड—बुज्ज (सक) = ज्ञाने, (२) जागरे । उज्ज्व—उव ।
ड—√वृज्जना = ज्ञाने ।

+√बुन्द् (उबुन्दिर्) १/८६१ निशामने (उ) { >√बुन्व (उबुन्विर्) निशा
श-च काकृ कात × क्षी मा जे शा मने (उ) इति नन्दी-क्षी ।
(मे—√बुन्द्) हे या । { >√चुन्द् (उचुन्दिर्) १/६०
निशाने (उ) च ।
निशानम् = आलोचनम्—क्षी । √बुद् १/ निशाने (उ) वो ।
√बुध् (बुध) १ बोधने (उ) ।

ग—आ पुन्द् वृत्रहा दन्ते—ऋ ८४२ ४, ८, ६६, ६, साधुर्वुन्वो हिरण्यय -
८६६ ११, बुन्द् इषुर्भवति । बुन्दो वा भिन्दो वा भयन् वा भासमानो द्रवतीति वा-
निर ६, २३, १ । अत्र भासमानार्थो गतार्थो भवति ।

+√बुन्व (उबुन्विर्) १/८६१ निशामने (उ) <√बुन्द् (उबुन्दिर्) निशामने
मे सा-श च जै-काकृ इत्यन्ये—क्षी वो । (उ) ।
कात शा ह × शेष पूर्ववत् ।

√बुन्द् > √बुन्ध् इति सुस्पष्टो विकास ।

+√बुस् (बुस) ४/१०६ उत्सर्गे (प) √बुस् (बुस) २/ विभागे
श १ (काकृ—√बुस्) क्षी सा च काकृ कात । (प) सा ।
(मे जै-शा हे—√बुस्) हानो—वो । √पुष् (प्युष) ४/ उत्सर्गे
(प) हे ।
बुसम्—निघ १/१० = उदक-
नाम ।

क—बु, मु=उन्मूलयने, उन्मादने । 'स्'-इत्यस्य विस्तार—बुस्-वा पौर्नरी ।

ग—गूहते बुसम् (बुस्यते=उत्सृज्यते (मेघै)-ऋ १०, २७, २८ ।

छ—√बुसना=पर्युषितौ, उत्सर्गै ।

छ—भूसा, मुस (<बुसम्) ।

+√बुस् (बुस) ४/१०७ विभागे (प) । पूर्ववत् ।

क्षी मै श च जै काकृ- अपरे त्वयकारमिच्छन्ति-
कात शा-हे वो । सा ।

पूर्वस्माद् धातोरभिन्नोऽयमर्थभेदात् पृथक् सख्यात ।

√बृ ह् (बृहि) १/७०८	वृद्धौ (प) क्षी ।	√बृह् (बहि) १/ वृद्धौ (आ) ।
श ×	शब्दे, च = वृद्धौ	√मह (महि) १' वृद्धौ (आ) ।
(मै-सा-च जे-कात हे वो-	क्षी शा ।	√वृध (वृधु) १/ वृद्धौ (आ) ।
-√वृह)	वृद्धौ—काकृ ।	√ब्रह् १/३००d वृद्धौ (प)
		काकृ ।

ग—विशा क्षत्र परि बृ हति तदिद क्षत्रम्-शत्रा ३, ६, १, २४ । वृहन्ति कुक्षरा
मभार ९ १९४६ ।

ङ—√बिह (सक)=पोषणे । ठा ६-पत्र ३७५, णाया १, १,-पत्र १० ।

ङ—√बूह (सक)=पोषणे । बूहए-सूअ २, ५, ३२ ।

+√ब्रह् (ब्रह) १/७०७ शब्दे, (प) । पूर्ववत् ।

मै श-जै शा ×

क्षी ।

√बृह (बहिर)

इति दुर्ग —क्षी ।

(सा-च कात-हे वो-

शब्दे—काकृ ।

√वृह)

६/ वृद्धौ—हि ।

ग—यज्ञ स बर्ह—शत्रा १, ७, ३४ । स बर्ह—अ पे ९, ३, ३ । बृहद्वाणस्याद्रे
(=वर्धमानस्य-इति सायण) ऋ ५, ४१, १२ हर्यश्वाय बर्हया—(=उत्साहय-सायण)
समापीन्-७, ३१, १२ । बर्हय-कौ १, २९८, जै १, ३१, ६ । [धा वृद्धौ वृत्ति] ।

√बृह (बृहु) ६/६७ उगमे (प)

अतिबृहति रेत (=उद्य

(मै-सा-श-च जै-कात

क्षी काकृ ।

च्छति-दुर्गाचार्य) निरु

हे वो-√वृह)

उगमने—शा ।

९, २२, १ ।

वर मूल बृहतीति वा

(=उद्यच्छति-दुर्गाचार्य)

निरु, ५, ४, १ ।

ग—बृहति-पै २०, ४३, ८ ।

+√बेद् (उवेदिर्) १ ८२१ निशामने (उ)
मै-सा श च जै-काकृ इत्यन्ये—क्षी ।
कात-शा हे वो ×

<√बुन्द (उबुन्दिर्) निशा
मने (उ) ।

+√वेह् (वेह्) १, ६३४ प्रयत्ने (आ)
क्षी-मै श च जै इत्येके—सा ।
काकृ कात शा-हे-
वो ×

<√वेह् (वह्) प्रयत्ने (आ) ।

+√व्युस् (व्युस्) ४ १०७ विभागे (प) ।
क्षी-मै-श च जै काकृ- केचिदिच्छन्ति—
कात शा-वो × सा-हे ।

<√व्युष् (व्युष्) विभागे
(प) ।

√प्युष् (प्युष्) ४
विभागे (प) ।

√प्युस् (प्युस्) ४/
विभागे (प) ।

+√व्रण् (व्रण) १/४४७ शब्दार्थ (प) सा
क्षी-मै-श च जै वशादि कचित् पठ्यत
काकृ कात शा-हे × —सा ।
शब्दे—वो ।

<√व्रण् (व्रण) शब्दार्थ (प) ।

√भ्रण् (भ्रण) १/ शब्दार्थ
(प) ।

√वण् (वण) १/ शब्दार्थ
(प) ।

+√ब्रुड् (ब्रुड्) ६ ११२ सघात (प) इत्येके—मे ।
श × मै-शा हे ।
(क्षी सा-च-जै वो- सवरणे—कात ।
√ब्रुड्) उत्सर्गसहस्यो —वो ।
(काकृ-√वूड्) सवरणे—काकृ ।

√बुड् (बुड्) ६ सवरणे (प) ।

√बुड् १ १६५ उद्गमने (प)
काकृ ।

√ब्रू (ब्रू) २/३३ व्यक्ताया वाचि (उ)
श क्षी मै सा-जै-काकृ-
कात शा-हे ।
वचने—च ।
उक्तौ—वो ।

ग—व्रतीति-ऋ १०,६१,१० । ब्रुवते-८,६,३, जै ३,५४,११ । ब्रूते-म-त्रा १,२,२ ।

ड—√बू=वचने । बूम, बूहि-उत्त २५, २९ ।

च—√बुव=वचने । बुवइ, बुवदि-कुमा ।

√भक्ष् (भक्ष) १ ८९७ भक्षणे (उ) मै क्षी-श जै-काक् नोX, मै-च शा हे । (कात) अदने—सा ।	} > √भ्रक्ष् (भ्रक्ष) भक्षणे (उ) इत्येके-मै । > √भ्लक्ष् (भ्लक्ष) भक्षणे (उ) इत्येके-मै । √भृक्ष् १'५७०b भक्षणे (उ) शा । √भज् (भज) १' सेरा याम् (उ) ।

ग—भक्षति-पै २०, ११, ९ । भक्षन्ति शयमासानि-पञ्चपु ६, १३९, १७ ।

भक्षना*
छ—भच्छना* } (< भक्षणम्) = भक्षणे ।
भषना

√भज् (भज) १ ९८० झ	सेवायाम् (उ) क्षी मै सा च-जै काक् कात शा ह । भोगसेययो —वो ।	√भज् (भज) १०/ विश्राणने (प) ।
------------------------	--	--------------------------------------

ग—भजन्ते-ऋ १, १२५, ६ । भजध्वम्-शौ १२, ३, ४ ।

ड—√भय=सेवायाम्, (२) विभागे, (३) ग्रहणे । भयइ, भअइ-सम्म १२४, कुमा ।

√भञ्ज् (भन्जो) ७'१६ आमर्दने (प) श	क्षी मै सा-च जै काक्- कात-शा हे । मोटने—वो ।	√भञ्ज् १/३१३ ० हिसागत्यो (प) काक् ।
--	--	--

ग—वभञ्ज-ऋ ८, ४, ५ । भनक्ति-शौ १०, ३, १३ ।

√भट् (भट) १/२०२	भृतो (प)	<भृत ।
श	क्षी मै-सा च-जै कात	√भट् (भट) १/७७३ परिभाषणे (प) ।
	शा-ह ।	√उट् (उट) १ परिभाषणे (प) ।
	उन्त्राये—काकृ ।	√भण्ड (भण्डि) १/ परिभाषणे (प) ।
	भृतो—वो ।	

भृति = वेतनम्-सी ।

ग—हरिभिर्भटा-भा पु ८,१८,९ = योद्धार । भट-नैप १,१२ = गीर ।
यो भाटयित्वा शकट नीत्वा-वृद्धमनु-त्रिमादके ११० ।

घ—भट=भृत्य-मिलिन्दपञ्च २२८ ।

+√भट् (भट) १, ७७३ परिभाषणे (प) पित्	√भट् (भट) १ भृतो (प) ।
श×	क्षी मै-सा-च जै काकृ
	कात शा-ह ।
	भाषणे—वो ।

ग—बलनाम्नोऽसुरस्य भटै-कृ १६५ । यम पाशभृतश्च तद्वटान्-भा पु ६,१,१९ । वैज्याया शूद्रवीर्येण पुमानेको उभूव ह । स भट्टो वावट्कश्च सर्वथा स्तुतिपाठक ॥ त्र वै पु ब्रह्मरपण्डे, १० अध्या ।

छ—भाट (<भट्ट) = चारण, स्तुतिपाठक ।

√भण् (भग) १/४५२	शब्दार्थ (प)	भनति-निघ ३/१२ = अर्चति
श×	क्षी मै सा च ।	कर्मा ऋ ६,११,३
	शब्दे—जै-काकृ कात	√पण् १/२०७ शब्दे १ (प) काकृ ।
	शा हे वो ।	√फण् १/२०७ शब्दे (प) काकृ ।
		√भ्रण् (भ्रण) १/ शब्दार्थ (प) ।
		√वण् (वण) १/ शब्दार्थ (प) ।

ग—बभाण-बृहज्जाबालो १,१ । भण्यते-तेजोबिन्दूप ५,९२, महोप ६,५८ ।
वराहो २,५९ ।

घ—भणति-पुगलपञ्चत्ति ३३,५६ । भणे-मिलिन्दपञ्च २१ ।

ङ—√भण (सरु) = भाषणे । भणइ, भणेइ-कुमा ।

छ—√भणना*† } (<भणनम्) = भाषणे ।
√भनना*

+√भण्ड् (भडि) १ ७७० श ×	परिभाषणे (आ) क्षी-मै-सा-च-काकृ- कात-शा-हे । परिभाषायाम्—जै । वाचि—वो । 'परिहासे' इति देव -सा ।	√भण् (भण) १ ४५२ शब्दार्थ (प) । √भण्ड् (भडि) १/१७१ कुत्सायाम् (प) काकृ । √भाण्ड् १/९५, १७२ परि भाषणे (प) काकृ ।
----------------------------	---	---

ग—भण्डान -पै १७, १४, ५ [धा भेदने वृत्ति] ।

घ—भण्डति—विनय १, ४६ ।

ङ—√भड (सक) = भर्त्सने, आक्रोशे । भडइ-सण ।

छ—√भौडना * = मुधा भ्रमणे, (२) भर्त्सने, परिनिन्दने, (३) नाशे, विवृत्तौ ।

छ—√भौडना = निन्दने, (२) अव्यवस्थायाम्, (३) त्रोटने ।

√भन्द् (भदि) १/१२ श	कल्याणे सुखे च (आ) भन्दते-निघ ३/१४=अर्चति क्षी मै सा । कर्मा । कल्याणे—च शा हे । भन्दते-निघ १, १६=उत्पलति प्रियसुखयो —जै । कर्मा । कल्याणे सौख्ये च— काकृ कात । शुभे मुत्प्रीत्योश्च—वो । भासने—ह्वि ।
--------------------------	---

सुखम् = आत्मगुणोदय —क्षी ।

ग—भन्दते—ऋ ३, ३, ४ । भन्दना—ऋ ८, २४, १५, भद्र भद्रमिति ब्रूयात्-
मनु ४, १३९=प्रथम भद्रपदमभद्रपदपरम् (मन्वर्थ) ।

ङ—√भद (सक) = (१) सौख्ये, (२) कल्याणे—विसे ३४३९ ।

+√भर्व् (भर्व) १/४२१ गतौ (प) मै-सा श च-जै काकृ- कात-शा हे-वो ×	√वर्ब (बर्व) १/गतौ (प) । √वर्फ (वर्फ १/ गतौ (प) । √वभ्र (वभ्र) १/ गत्यर्थ (प) ।
--	---

√भर्व (भर्व) १/५७७ श-जै-काकृ-कात ×	हिसायाम् (प) क्षी मै-सा-च-शा हे । हिसे—वो ।	भर्वति-निघ २/८=अत्ति- कर्मा । निरु ९, २३ । √भर्व १/७५९ हिसने (प) जै ।
---	---	--

✓भर्म् १/१३९b हिसार्थ (प)
कात् ।

ग—भर्वति-ऋ १,१४३,५ । भर्वन्-तै १,३,१४,४ । अग्निर्जम्भैस्तिगितेर्गति
भर्वति-ऋ १,१४३,५ ।

✓भल् (भल) १/२९१ श× परिभाषणहिसादानेषु (आ) ।
क्षी मै-सा काक् कात् हे । ✓बल् १/८१० परिभाषण-
हिसादानेषु (आ) हे ।
परिभाषणे—च । ✓बल्ह् (बल्ह) १/६४१
दानहिसापरिभाषणेषु— मै ।
जै । ✓भल्ल् १/४९० परिभाषण
हिसादानपरिभाषणेषु— हिसादानेषु (आ) ।
शा । ✓भल (भल) १० आभण्डने
(आ) ।
बादिवन् (=दाने-
वपे नीरूपणे)—वो । ✓भण्ड् (भण्डि) १, परिभा-
ज्ञाने (विचारे,
इन्द्रिगोचरे)—ह्वि ।

ग—भद्र भल त्यस्या —ऋ १०,८६,२३ । भलाय स्वाहा—गोगु ४,६,११ ।
कान्यकुब्जे नृपश्रेष्ठो भलन्दन उरुक्रम —ब्रह्मवै श्रीकृष्णजन्मरूपेण १७ अध्या ।

उ—भलटी†=दात्रविशेष (देश) —(हिसायाम) ।

+✓भल्ल् (भल्ल) १/२९० परिभाषणहिसादानेषु (आ) ।
श× काक् ।
क्षी-मै-सा-काक् कात् ह । ✓भल्ह् १/५४४b परिभाषण
परिभाषणे—च । हिसादानेषु (आ) काक् ।
दानहिसापरिभाषणेषु—
जै ।
हिसादानपरिभाषणेषु
—शा ।
दाने वपे नीरूपणे—वो ।

क—भेरो-स्, भेरो-स्, भेरु-स्, भेरु-स्=ईषत्कपिशम् । पु उ ज बेरो,
एंग्लो-सैक्सॉ बेर=भल्ल, ऋक्ष-वा पॉकनी ।

ग—क्षुरनागचभल्लानाम्—मभार १,१४०,६=शस्त्रभेद (हिसायाम्)
 (भल्लते=हन्तीति) । द्वीपिन खड्गभल्लका—मभार १०,११६,६=ऋथा । भल्ल
 पलाल—बृहत्स १४,३८—भल्ल = नेशिषिष ।

✓भष् (भप) १ ६८६ भर्त्सने (प) । ✓बुष्क् (बुष्क) १ भापणे
 श × क्षी म सा च ज काकृ (प) ।
 कात शा हे ।
 बुष्के पिशुनोक्तो—यो ।

ग—भपम्—सा ३०,१९, का ३४,२,१ । भपेयु सहिता सर्वे—मभार २,१४०२,
 आ भषन्—१,५०४९, भषन्ते २,१४०४, तपस्विन सम्पूर्णविद्य भषन्ति—मभार
 ३,१५६४१ ।

घ—भसति—जातक ४,१८० ।

घ—भुसति, भुस्सति—दीघ (४) १,३१७ ।

✓भस् (भम) ३/१९ भर्त्सनदीप्त्यो (प) ✓मा २ भक्षणे (प) ।
 श-जै-शा × क्षी मै-सा च काकृ- ✓भप् (भप) १ भर्त्सने (प) ।
 कात हे । बभस्ति—निघ २/८=
 भक्षणदीप्त्यो—ऋग्भाष्ये अतिकर्मा । भमथ—निघ
 सा १०,८,७ । २ ८=अतिकर्मा ।
 भक्षणदीप्त्यो—द उणा
 वृ ८/८७ ।
 भर्त्सने—च ।
 भर्त्सने द्युतौ च—वो ।

ग—भसन्—ऋ ६,३,४, वासति—८,४३,३ । बभस्ति—शौ १,२,२, ।

✓भा २/४० दीप्तौ (प) ✓भास् (भास्) १/ दीप्तौ
 श क्षी-मै-सा च जै काकृ- (आ) ।
 कात शा हे वो ।

ग—भाति—ऋ ७,९,३, शत्रा ८,४,१,१० ।

घ—भाति—दीघ २,२०५, विमानवत्थु ३५ ।

ङ—✓भा (अक)=दीप्तौ । भाइ—कपू ।

ड—✓भाअ (अक)=दीप्तौ । भाअदि—शौ ।

छ—✓भाना *१ (<भानम् = ज्ञानम्) = (१) प्रतीतौ (२) रुचौ
 (३) शोभने ।

√भाम् (भाम) १/४३२ क्रोत्रे (आ) भामते-निघ २ १२ = कुध्यति
श× क्षी मे सा च नै-काकृ कर्मा ।
कात शा-हे-यो । √भा २ १० दीप्तो (प) ।

ग—वीरान् मा रुद्रा भामितो पृथी-ऋ १, ११२, ८ । भामित-श्रुताश्रुतरो
१, २२, मना २, १३ । भाम-व १६ १, [ऋ १०, ८१, २] । मनेचितस्य प्ररजन्ति
भामा-ऋ ५, २, १०-भामा = क्रोवा दीप्तो या-इति सायण । गुरु मित्र तय,
भाम पुत्र च भगिनी तथा-भे भा ६, १६, १९-भाम = भगिनीपति ।

√भाष् (भाष) १, ६०७ व्यक्ताया वाचि (आ) √भा २ १० दीप्ता (प) ।
श× क्षी मै-सा नै काकृ कात √भास् (भास्त) १/ दीप्तो
शा हे । (आ) ।
वचने-च ।
वाचि-यो ।

ग—भाषत-ऐआ ३, १, ६, गात्रा ११२१ ।

व—भासते-मुत्तनिपात १२० । भासति-धम्मपद १, २१६ मुत्तनिपात १५८ ।

ङ—√भाम (सरु) = वचने । भामङ्, भामति-भग, उय ।

√भापना * + }
छ—√भापना + } (<भाषणम्) = भाषणे ।
√भामना + + }

√भास् (भास्त) १ ६१७ दीप्ता (आ) √भा २/४० दीप्तो (प) ।
श क्षी मै सा च-जै काकृ √भाष् (भाष) १/६०७
कात शा-हे-वो । व्यक्ताया वाचि (आ) ।

ग—भासते-कोलोप २, १, योशि ६, ७७ ।

ङ—√भास (अरु) = (१) शोभने, (२) प्रतीतौ । भामए, भासति-मोह
२९, भक्त ११०, सुग ७, १६२ ।

छ—√भासना = (१) दीप्तौ, (२) प्रतीतौ, (३) दृग्गोचरत्वे,
(४) सम्पर्चन, लिप्तौ ।

√भिक्ष् (भिक्ष) १/६ २ याच्यायामलाभे लाभे च √भज् (भज) १/ सेवायाम्
(आ) (उ) ।
क्षी हे ।
भिक्षायामलाभे लाभे
च—सा ।

याच्वाया लाभेऽलाभे

च—मै ।

याच्वायाम्—च-चै-

काकृ-कात-शा ।

लाभा^१ र्यालाभोक्ति-

क्लिशि—वो ।

क्लेशे च व्यक्ताया वाचि

—क्षी ।

तत्तद्देशप्रसिद्धार्थानां

पृथङनिर्देश —क्षी ।

ग—भित्ते-ऋ ७,३०,१७, शत्रा ११,३,३,५ ।

घ—भित्ति-सयुत्त १,१७६, चरियापिटक १,१४ ।

ङ—√भित् (सक)=भिक्षणे । भित्ति-सबोध २१ ।

√भिद् (भिदिर्) ७/० विदारणे (उ)

श

क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-

कात शा हे ।

भिदि—वो ।

ग—अण्डानि भेदति-ऋ ८,४०,१० (भौवादिक) । अप भिन्धि-ऋ ८,४५,४० । भिनत्ति-तै २,१,५,७, पै ७,७,० ।

घ—भिन्दति-दीघ २,१०७ ।

ङ—√भिद् । भिद्-महा ।

+√भिन्द् (भिदि) १/६४ अवयवे (प)

क्षी मै श-च-जै सम्मतायाम्—सा

काकृ कात शा- सा ।

हे-वो ×

<√बिन्द् (बिदि) अवयवे (प) ।

√भिण्ड १/१८५ हिंसायाम्

(प) काकृ ।

√भिद् (भिदिर्) ७/०

विदारणे (उ) ।

ग—भिन्दु -सात्रा १,४,१४ ।

ङ—√भिद् (सक)=(१) भेदने, (२) विभागे (अवयवे) । भिद्, भिद्-महा ।

ङ—√भिद् (सक)=(१) भेदने, (२) विभागे (अवयवे) । भिदति—आचा २,१,६,९ ।

√भी (बिभी) ३ ० भय (प) √भ्यस्(भ्यस) १/ भय(आ)।
 श क्षी-मै-सा-च-जै- काकृ- √भी (बिभी) ९/२६ भय
 काकृ (उ)-कात शा ह । (प) च ।
 भीत्याम्—वो ।

क—भाइ- भूड- भी—जू पॉरुनी ।

ख—अपे बयेन्ते, व्यन्ते-या पॉरुनी ।

ग—भयत-ऋ १,५८,१, तेत्रा २,८,३,२ । निभति-एत्रा ८,१, शत्रा
 ५,२,१,१९ ।

घ—भायसि-येरीगाया २,२४८ ।

ङ—√भा } (अकृ)=भय । भाइ, भाअइ-महा, स्वान ८ ।
 ङ—√भाअ }

+√मुञ् (मुगि) १/१५७ भर्त्तने (प) <√ बुञ् (उगि) वर्जत (प) ।
 मै-सा-श-च-जै-काकृ- क्षी ।
 कात शा-हे वो ×

√मुञ् (मुजो) ६ १२६ कोटिल्ये (प) √मुञ् (भुगि) < भर्त्तने
 श क्षी मै सा च-जै-काकृ- (प) ।
 कात शा हे । √मुञ् (मुज) ७ पालना-
 वक्रणे—वो । भ्यवहारयो (प) ।

ग—परिमुजद्रोदसी-ऋ १,१००,१४ । निर्मुजति-याज्ञ २,१४, सुश्रु २,२३१,
 १९ । व्यामुग्न इव घर्मान्ते-हरिवश ४३१३ ।

√मुञ् (मुज) ७/१७ पालनाभ्यवहारयो (प) भोजते-निघ २/१०=
 श क्षी मै-सा, काकृ (उ),- कृध्यतिकर्मा ।
 कात-शा हे ।
 रक्षाशनयो —जे ।
 पालने—च ।
 त्राणे भक्षे—वो ।

ग—उभये मुञ्जते विश-ऋ २,२४,१८, क मानुषी भोजत विट्-ऋ १,७२,
 ८ । मुङ्क्ते-शाआ ६,२०-(मुजोऽनवने १,३,६६ इति तङ्) मे ८,२,१ । मुनक्ति-ते
 २,६,२,४ ।

घ—मुञ्जति-सुत्तनिनात १८२ ।

ड—√भुज (सक) = अभ्यवहारे, (२) पालने, (३) उपभोगे, (४) अनुभवे । भुजइ-कस, उवा ।

+√मुण्ड् (मुडि) १/[२७४] वरणे (आ) ।   √हुण्ड् (हुडि) १ सघाते
मै सा ×, श [क्षी] शा-ह ।   (आ) ।
भरणे—च काकृ-कात ।
भृतौ वृतौ—वो ।

√हुण्ड् (हुडि) १/२७२ वरणे—क्षी-सा ।
श च-जै काकृ-कात शा-हरणे—मै-सा ।
हे-रो ×

√भू १ १ सत्तायाम् (प) ।   √भू १/५५२ II गतो (आ)
श क्षी-मै सा च जै काकृ काकृ ।
कात शा हे गो ।

क—भौइ, भौईए- (मुआ- मुण-) भोउ- भू-
र-अवे वपैति = भवति-जू पौकनी ।
ग—भवति-ऋ १, २८, १, खि ४, १०, १, मा ३२, ८, का ३२, १, ५ ।
घ—भवसि-मबिग्रम ३, १४० ।
घ—होमि-जातक ३, २६० ।
ङ—भोमि-पि ४७६ ।
ङ—मुवइ-पि ४७५ ।
ङ—हुअइ, हुएइ, हुति-पि ४७६ ।
ङ—हवइ-कप्प ।
ङ—होइ, होअइ-कप्प, उव्व, महा ।
छ—√होना = सत्तायाम्, उड्डवे ।

√भूष् (भूप) १/६७३ अलङ्कारे (प) ।   √भू १/१ सत्तायाम् (प) ।
श क्षी मै-सा च जै काकृ
कात शा हे ।
भूषणे—वो ।

ग—भूषसि-ऋ ८, ९२, २६, भूषेम-शौ १९, ६७, ७ ।
ङ—√भूस (सक) = (१) अलङ्कृतौ, (२) शोभने । भूसेमि-कुमा ।
छ—√भूषना # } (< भूषणम्) = अलङ्कारे ।
छ—√भूखना }

√भृ (भृञ्) १/८८
श×

भरणे (उ) ।
क्षी-मै शा-च-जै-काट्-
शा-हे ।
भृतौ-वो ।

√भृ (डुभृञ्) ३ वाग्न-
पोषणयो (उ) ।
मुगन्तु-ऋ ५, ६, ७ ।

(कात-√वृ [वृञ्]) वरणे-ऋत ।

क-भर्=भृतौ ।

ख-अवे ऋति=भरति-जू पौकनी ।

ग-अव भरते-ऋ १, १०, २, ३ । भरत-तै २, २, १२, ३ । भरति-शा ८, ३, १५ ।

ङ-√भर (सक)=भरणे । भरङ-भवि, पिंग ।

√भृ (डुभृञ्) ३ ५
श

धारणपापणयो (उ)
क्षी-मे-सा ने काट्
कात-शा ।

√भृ (भृञ्) १ भरणे
(उ) ।

धारणे-च ।
धारणे पोपणे च-ह ।

भृतिपुष्ट्यो-वा ।

√भृ (डुभृञ्) ३/५
श च-जै काट्-कात×

‘वाग्नपोषणयो’ इति
द्रमिडा-क्षी ।
क्षी मे-मा शा-ह ।
भृतिपुष्ट्यो-वा ।

ग-विभमि-ऋ १५, १०, ११ । विभति-मा १९, ९४, का २१, ६, १५, ते २, ३, ११, ५, मै १, ६, ३ ।

+√भृज् (भृजी) १/१७१ भर्जने (आ) ।
श×

क्षी-मे-सा-च-जै काट्-
कात-शा हे-वो ।

√भ्रस्ज् (भ्रस्ज) ६/ पाके
(उ) ।

भर्जनम्=पाकविशप-स्त्री ।

क-भर्ज=भर्जने ।

ख-म पर्सि वर्तन्-वा पौकनी ।

ग-भर्जति-मैत्रायण्युप ५, ७ । भर्जितम्-शि ६, २३ । माघाणा भर्जयेद
वाटी-सुश्रु १, २३०, १७ ।

(भृज्येयु-मै १, १०, ११, काठ ३६, ६,) भर्ग-शौ ९, १, ४, पै ६, १९, १
(=दीप्तौ), भृज-मै २, ८, ७ (तैक्ष्ण्ये) ।

+√भृड् (भृड्) ६/११९ निमज्जने (प) इत्ययेके-मै >√भृड् (भृड्) ६/ निमज्जने
(क्षी) श-च-काकृ- 'निमज्जने' इत्येके—आत्रेय (प) इत्यपरे—मे ।
कात, शा ? -सा । √हृड् (हृड्) ६/ निमज्जने
हे-वो× सघाते—शा । (प) ।

√क्रुड् (क्रुड्) ६/ निमज्जने
(प) ।

√भृड् (भृड्) ६/ निमज्जने
(प) ।

+√भृश (भृशु) ४/१११ अध पतने (प) √भ्रश् (भ्रश्) ६/ अध -
श क्षी मै-सा च काकृ शा हे । पतने (प) ।
अध पते—वो ।

(जै कात-√भ्रश् अध पतने—जै कात ।

[भ्रश्]

ग—भृशनिस्विना -वा रा २,४०,३१ । भृशम्-मनु ७,३२ ।

ड—√मुल्ल (अकृ)=(१) च्युतौ (२) अव पाते, (३) विस्मृतौ-आत्म १९ ।

+√भृप् (भृप्) १/७०० हिसासघातयो (प) √वृप् १/५११० हिसाया
मै सा-श-च काकृ- क्षी । सघाते च (प) शा हे ।
कात शा-हे-वो× हिसाया सघाते च—जै ।

+√भृ ९/२० भरणे (प) √वृ ९/१८ भरणे (प) शा,
श (शा) क्षी हे । २६-हे ।

भर्त्सने—मै-सा च जै- √वृ ९/१७७ वरणे-काकृ, हे ।
काकृ-कात हे । √वृ ९/ वरणे (प) ।

भृतौ भृजि भर्त्से—वो ।

(कात-√भृ) भरणे—कात ।

+√भृ ९/२१ भर्जने, च=भरणे (प) पूर्ववत् ।
क्षी हे ।

भर्जने—शा ।

भृतौ भृजि भर्त्से—वो ।

पूर्वधातोरभिन्नोऽय क्षीरस्वामिना पृथक् सख्यायते ।

+√भेष् (भेष्) १/८६९ भये (उ) √भ्यस् (भ्यस्) १/ भये (आ) ।
श× क्षी मै सा च, जै ? √भी (भिभी) ३/ भये (प) ।

काकृ-कात शा हे वो ।   ✓भीष् (हेतुभये पुक् ७, २ ४८) ।
✓भ्रष् (भ्रेप्) ? १७ भये (उ) ।

✓भ्यस् (भ्यम्) १ ६२१ भये (आ)   > ✓भेष् (स्) भ्रष् (स्) भये
श ×   श्मी मै सा च जै-काकृ
                 कात-शा-ह वो ।   इति चन्द्र-क्षी ।
                 शेष पूर्ववत् ।
                 भ्यसते भयवेपनयो-निर्
                 ३२१६ ।

ग—अभ्यमेताम्-कृ २, १२, १, तै १ ७, ११, २, शौ २८, ३१, १ । भ्यसान्-
नै १, ३९, २ ।

✓भ्रश् (भ्रन्शु) ? ७४७ अवम्रसने (आ)   ✓भृश (भृशु) ? अय पतने
श (जै✓भ्रम्) । श्मी मै मा-च कात शा ह ।   (प) ।
(काकृ-सा—✓भ्रश) अवम्रसने—मा काकृ ।   ✓भ्रम् (भ्रन्सु) ? अवम्रसने
                 (आ) सा ।
                 ✓भ्रश् (भ्रन्शु) ? अध-
                 पतने (प) ।
                 ✓भ्रश (भ्रश) ? अवम्रसने
                 (आ) सा ।

ग—भ्रशने-ते १, ६, १११, पेरा ७, १ ।

✓भ्रश (भ्रन्शु) ? ११२ अध पतने (प)   ✓भ्रश् ४४९ अध पतने
श   श्मी-मै सा च-जै काकृ
                 कात शा हे ।   (प) जै, कात ।
                 अव पते—वो ।   शेष पूर्ववत् ।

ग—भ्रश्यतु क्षिप्रमद्यैव-वा रा २, ७५, ३४ ।
घ—भ्रसति-जातक ४, २२३, ४, ५३० ।

+✓भ्रस् (भ्रन्सु) ? ७४३ अवम्रसने (आ) सा   > ✓भ्रश् (भ्रश) अवम्रसने
क्षी-मै श-च-काकृ-   सा ।   (आ) सा ।
कात शा-हे वो ×   अयम्रसे—जै ।   शेष पूर्ववत् ।

+✓भ्रक्ष् (भ्रक्ष) ? ८९७ भक्षणे (उ) मै   ✓भक्ष् (भक्ष) ? १/ भक्षणे
क्षी-श-च जै-काकृ   मै ।   (उ) मै ।

कान-शा-हे-ना × अदने—सा ।

√भ्लक्ष् (भ्लक्ष) १/ भ्रमणे
(उ) ।

+√भ्रण् (भ्रण) १/४४४ शब्दार्थ (प)

श नाकृ नात × क्षी मै सा-च ।

√भण् (भग) १/ शब्दार्थ
(प) ।

शन्दे—जै शा हे-यो ।

√व्रण् (व्रग) १/ शब्दार्थ
(प) ।

√भ्रम (भ्रमु) १/८४४ चलने (प)

श-नै ×

क्षी मै सा च काकृ

भ्रमति-निघ ०/१२ =
गतिरुर्मा ।

कात शा-हे ।

चाले—वो ।

ग—भ्रमात्-ऋ ७,१,२० । [वा भ्रान्तौ वृत्ति] । भ्रमति-व्या ५०, योच
१४, गी १,३८ ।

घ—भ्रमति-जातक १,४१४ ।

ङ—√भ्रुम = भ्रमणे । भ्रुमइ-सण ।

ड—√भ्रमना
√भ्रमना* } = चलने ।

छ—√भौना
√भैवना
√भयना* } (< भ्रमणम्) = चलने ।

√भ्रम् (भ्रमु) ४/९०

श

अनवस्थाने (प) पुषादि

क्षी मै-सा च काकृ-कात शा हे ।

चलने—जै ।

चाले—वो ।

ग—भ्राम्यति-पार गृह्य ३,७, मभार १३,५३१६, कथासरि ९,९ । भ्राम्यते-
द्रवेताश्चतरो १,६ ।

√भ्रश् (भ्रश) १/७४३

अवस्रसने (आ) सा ।

कचिन् पठ्यते-सा काकृ ।

√भ्रस् (भ्रन्सु) अवस्रसने
(आ) ।

द्र√भ्रश् १/७४७

ग—भ्रशन्-ऋ १०,१७३,१, शौ ६,८७,१, शत्रा ६,७,३,७ ।

√भ्रस्ज् (भ्रस्ज) ६/४

श

पाके (उ)

क्षी-मै-सा-च-जै, काकृ (प),

कात-शा-हे-वो ।

√भृज् (भृजी) १/भर्जने
(आ) ।

√भृष् (भृषु) १/हिंसा-
सघातयो (प) ।

ग—भृज्जाति-ऋ १, २४, ७ । यवमुष्टि भ्रज्जति-गोगृ ३, ७, १ ।

घ—भज्जति-विनय १, २६४ ।

ङ—√भज्ज (सक) = पाके । भज्जति, भज्जति-सूअनि ८१, विपा १, ३ ।

उ—√भृज्जना
उ—√भृज्जना† } (< भृज्जनम्) = भर्त्तने ।

√भ्राज् (भ्राज) १/१७८ दीप्तौ (आ)

श-नै शा-हे-वो × क्षी मै सा च काट्-रात ।

√गज् (गजृ) १ दीप्ता

(उ) ।

भ्राजत-निघ १/१६ =

ज्वलतिकर्मा ।

भ्राशते-निघ १/१६ =

ज्वलतिकर्मा ।

ग—अग्नेर्भ्राजन्ते अर्चय-ऋ १, ११, १२, भ्राजत-१, ५६ २ ।

ङ—√भाज् (अक) = दीप्तौ । विसे २१७७ ।

√भ्राज् (भ्राजृ) १ ८०६ दीप्तौ (आ)

क्षी-च-काट् ।

√भ्राज् (दुभ्राजृ)

‘दीप्तो इत्येके-क्षी ।

पूर्ववत् ।

क्षी-मै-सा-जै-काट-शा-हे ।

भासि—वो ।

ग—भ्राजसे-तैत्रा ३, १, ६, ४ । भ्राजन्ते-मा १२, १०६ ।

+√भ्राश् (दुभ्राश्) १ ८१७ दीप्तौ (आ)

श × (काट् कात हे- क्षी-म-सा-च-जै-काट्-

पूर्ववत् ।

भ्राशते-निघ १/१६ = ज्वलति-

√भ्रास्) कात शा ।

कर्मा ।

भासि—हे वो ।

भ्राश्यति-निघ १/१६ =

ज्वलतिकर्मा ।

भ्राश्यति-निघ १/१६ =

पाठान्तरम्-देवगाजयज्वा ।

क—भर्त्तश्च=दीप्तो-वा पौकर्नी ।

ग—नि तिग्मानि भ्राशयन् भ्राश्यानि-ऋ स ८, ६००, ५, वा भ्राशम्लाश ३/१/७० इति पक्षे डयन् । उभयपदित्व वक्तुं शक्यम्, अस्य वातोऽत्मनेपदित्वाद् वैदिकप्रयोगस्य परस्मैपणित्वाच्च ।

✓भी ९/३४

श

(च-✓भी)

भरणे (प)

क्षी मै-सा-काकृ कात-हे ।

भये—सा-जै-शा-हे ।

✓भी (बिभी) ३/भये

(प) ।

भ्रीणाति-निघ. २/१२=

क्रुध्यतिकर्मा ।

✓भृ ९/२० भरणे (प) ।

ग—भ्रीणन्ति-ऋ. २,२८,७; मै. ४,१४,९ ।

+✓भ्रुड् (भ्रुड) ६/११० संवरणे (प)

सा-श-जै-काकृ-

कात×

क्षी-च ।

'संघाते' इत्येके-मै ।

शा-हे ?

संवृतिसंहत्योः-वो ।

✓ब्रुड् (ब्रुड) ६/संवरणे

(प) ।

✓भृड् (भृड) ६/निमज्जने

(प) ।

✓भृड् (भृड) ६/संवरणे

(प) मैत्रेयस्तु-सा ।

+✓भ्रेज् (भ्रेजृ) १/११७ दीप्तौ (आ)

श×

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे ।

भासि—वो ।

र+✓एज्/रेज् (रेजृ) १/

दीप्तौ (आ) इति

चन्द्रः-क्षी ।

भ्+✓रेज्=✓भ्रेज् ।

✓एज् (एजृ) १/ दीप्तौ

(आ) ।

✓भ्राज् (भ्राजृ) १/१७८

दीप्तौ (आ) ।

✓भ्रेप् (भ्रेपृ) १/८७०

श-च-जै×

भये (उ)

क्षी ।

✓भ्रंश् (भ्रन्शु) १/१७४

अवसंसने (आ) ।

भ्रेषति-निघ. २/१२=

क्रुध्यतिकर्मा ।

उत्तरधातोरभिन्नः क्षीरेण पृथक् संख्यातः ।

ग—भ्रेषते जनो न रेपन्मनः-ऋ. ७,२०,६ । भ्रंशेऽपि—रथो वर्तमानो
भ्रेषन्नेति-ऐत्रा. ५,३३ । भ्रेषम्-तै. ७,३,१,१; काठ. ७,११; क. ३१,१० ।

✓भ्रेष् (भ्रेषृ) १/८७१

श-च-जै×

चलने, च=भये (उ)

क्षी-शा-हे ।

गतौ—सा ।

चलने—काकु कात ।

पूर्वम् ।

चले भये—वो ।

क—भेस्— नॉर्व (प्रादे) त्रीस=क्राये, उद्देगे, प्रकाशभेपे—या पॉर्नी ।

ग—रथो वर्तमानो भेषन्तेति—ऐत्रा १२३ (भ्रशे) ।

+√भ्लश् (भ्लक्ष) १/८७८ भक्षणे (उ)

श च-जै-शा × (कात- क्षी मै-कात-हे या ।

√ल्लप्) स्यान् वृटि । अदने—मा ।

काकु ?

>√प्लश् (प्लक्ष) भक्षण

(उ) इति दुर्ग-क्षी ।

√भश् (भय) १/८९७

भक्षणे (उ) मे ।

√भ्रश् (भ्रक्ष) १/८९७ भयणे

(उ) मै ।

+√भ्लाश् (दुभ्लाश) १/८८८ दीप्तो (आ)

श ×, (काकु कात ह क्षी-मे सा च-नै काकु

√भ्लास्)

कात शा ह ।

भासि—वो ।

√भ्राश् (दुभ्राशृ) १ दीप्तौ

(आ) ।

भ्लाश्रयति—निघ १/१६=

उपलतिकर्मा—पाठान्तरम्—

देवराजयज्या ।

√भ्लेष् (भ्लेष) १/८८९ चलने (उ) मै ।

क्षी श-च जै काकु-कात मै ।

शा-हे-वो ×

गतौ—सा ।

√भ्रष् (भ्रष्ट) १/चलन

च=भये (उ) ।

√मह् (महि) १/६२७

श ×

वृटो (आ)

क्षी म सा-च जै-काकु-

कात-शा-हे वो ।

√मह् (मह) १०/ पूजायाम

(प) ।

मघमिति वननामवेय महते

दानकर्मग—निर १,७,१ ।

मघम्—निघ २/१०=

वननाम ।

ग—शूरो मघा महत-ऋ १, ११, ३, शौ २०, ५१, ३ । अमहन्-शत्रा १३, ५, ४, ४ ।

+√मक्ष् (मक्ष) १ ६५४ रोप (प)

श च काकु-कात ×

क्षी हे ।

सघाते—मै-सा-जै-

शा-ह ।

सघाते रोपे च—वो ।

√मक्ष् १/५२० दशने (आ)

काकु ।

√म्रक्ष् (म्रक्ष) १/ सघाते (प) ।

√वक्ष् (वक्ष) १ रोपे (प) ।

√मट् १ ९० b सघाते (प)

काकु ।

क—मकौ-अथवा-मौक्-ऑ (लौ-,कौ)=अथ, मक्षिका । मक्षू, आर्या-
णाम्-मैक्=मङ्क्षु, शीघ्रम् । लेति -मैक्स्=क्षिप्रम् । म किञ्चिक्-मौक्षू=मङ्क्षु,
द्रुतम् । पु डरिश्- मास्=मङ्क्षु, त्वरितम् ।

ख—अये मक्षिं=मक्षिका । अवे-मौगू=मङ्क्षु, आशु-वा पौकर्नी ।

ग—मध्वो न मस्-ऋ ४, ४५, ९, मधुस-मत्तिकारपत्-१ ११९, ९ । यूका-
मक्षिकमत्कुणम्-मनु १, ४८ । मक्षु (मङ्क्षु)-निघ २/ १५=क्षिप्रनाम (सघाते) ।
मङ्क्षुभि-ऋ ७, ७४ ४ ।

छ—मौखना† (<मखणम्)=क्रोये ।

उ—माखना† (<मक्षणम्)=क्रोये- 'अय जनि कोउ मारइ भट
मानी'-तुलसी ।

उ—मौखी † (<मक्षिका) ।

+√मङ्क् (मकि) १ ८६
श×

मण्डने (आ)
क्षी मै सा च जै काक्
कात-शा-ह ।
भूपे—वो ।

√मङ्क् (मकि) १/३३३ ० गत्यर्थ
(आ) कात ।

√मङ्क् (मगि) १/ गत्यर्थ
(प) ।

√मङ्क् (मगि) मण्डने (प)
इति जयमङ्गल-भट्टि
१२, १० ।

√मङ्क् १/ गता (आ) वो ।

क—मेक्=गोधने (चूर्णादे), परिवेष्टने (निष्पीडने, चूर्णने) । स्था -
मेक्-क=मृदु । लैति मकुस्=इस्त । पु उ ज मगौन्=न्यूनत्वे, कार्यादे साहा-
यप्रमन्तरा करणे । लिथु मेङ्क्स्=दुष्ट, क्षुद्र, लघु-वा पौकर्नी ।

ग—सोमातिपूतो मङ्गुरिव चचार-शत्रा ५, ५, ४, ११ (=गतौ-, प्रस्पन्दने) ।
मङ्गणक०-मभार ३, ६०८६ । कथासरि ३२, १००=ऋषिविशेष ।

घ—मकु=आपन्न०- विनय २, ११८ ।

ङ—मकिअ (<मङ्कितम्)=कूर्हिंत्वा गमनम्-दे ८ १५ ।

ड—मकाइ (<मङ्काति)=अन्तर्गन्महर्षिरेक-अत १८ ।

छ—√मनकना=प्रस्पन्दने, चलने ।

+√मख् (मख) १/१३२
श×

गत्यर्थ (प)

पूर्ववत् ।

क्षी मै-सा-च कात ।
गतौ—जै-काक्
शा हे ।

√मच्छ १/३५५ गतौ (प)
काक् ।

√मयूख् १/३८ ० गतौ (प) काक् ।

सर्पणे—यो ।

√मृस् १/२६० (चन्ने (जा)
काकृ ।

√मुख् १/२८९ गता (प) काकृ ।

क—मग्-ऑ-स् —(स्) लो—=प्रमन्नम् ?-वाल्दे पौकनी ।

ग—मग्-स्य त (इन्द्रस्य)-ऋ २, ३४, २ । मग्-निघ २ १७=यजनाम
मग्-य-निर ३ २१, ६=मग्-य-दुर्गाचार्य (गता) ।

+√मङ् (मग्) १/१०३ गत्यर्थ (प)

द्र√मङ् १/८६ ।

म श च काकृ स्तान् श्री सा ।

√मङ् (मग्) १/१२७ गत्यर्थ
(प) ।

शा× गता—ह ।

सर्पणे—या ।

ग—मङ्०=मगवत्पेश-राजत १, १०७, मङ्क-१, ३८७, मङ्गना-
७, १८१ ।

ङ—मग्=वृषणा—६, ११० ।

ङ—मग्=चित्रपटेन जीवनस्य निर्वाहयित्री भिक्षुकजाति-गाया १, १ टी
ओप, पण्ड २, ४, पिंड ३८९ ।

+√मङ् (मग्) १/१२७ गत्यर्थ (प)

द्रष्ट√मङ् १/८६ मण्डने

श× श्री-मै सा-च कात ।

(आ) ।

गतो—नै काकृ-शा हे । √मग् १/४१० k आदाने
सर्पणे—वो । (आ)काकृ ।

(भट्टि १४१० मण्डने— अङ्गलम् (पुतन्मरारोपजनेन
जयमङ्गल मङ्गलम्-दुर्गाचा) अङ्गवन्
-निर ९, २, १ ।

क—मग्-अथवा-मेग्=मण्डने भूये । ऑस्सेतन-मग्=ल्लम्, वञ्चना-
वा पौकनी ।

ग—मङ्गलपेसा-शत्रा १३, ८, १ १६ । मङ्गलार्थम्-मनु ५, १५२ ।

ङ—√मग् (सक)=(१) गमने (२) साधने (३) ज्ञाने । कर्म-मगिञ्जए-
विसे २० ।

+√मङ् (मग्) १/१८७ गत्यापे (आ)

√मङ् (मग्) १/२०३ ०

श× श्री ।

गत्यर्थ (आ) कात ।

√मख (मग्) १/ गत्यर्थ (प) ।

✓मङ्ग (मरि) १/गत्यर्थ (प)।

✓मङ्ग (मगि) १/गत्यर्थ (प)।

गत्याक्षेप = वेगगति, गमनारम्भो वा—स्त्री ।

उत्तरधातोरभिन्न क्षीरेण पृथक् सख्यात ।

+✓मङ्ग (मघि) १/१०८ कैतवे, च = गत्याक्षेपे पूर्ववत् ।
 श × (आ) ✓मघ् १/४१४ b गत्याक्षेपे कैतय
 क्षी मै सा-च-जै-काक् च (आ) काक् ।
 कात-शा हे ।
 अद्यर्थे (= गते निन्दाग
 म्भजवेषु)—वो ।

+✓मङ्ग (मघि) १/१५८ मण्डने (प) ✓मङ्ग (मगि) १/ मण्डने (प)
 क्षी-श-च-जै काक् मै-सा-हे । इति जयमङ्गल -भट्टि १४, १० ।
 कात शा × भूपे—वो । ✓मह (मह) १/७०० पूजायाम्
 (प) ।

ग—मघवा (न्)—मभार ३, ४५, १०—(मद्यते = पूज्यते । उणा २/१५८) ।
 ण्व सत्यपि ✓मघ इति दर्शनादिहोल्लेख कृतो मया ।

+✓मच् (मच) १/१६८ कल्कने (आ) । >✓मुच् (मुच) कल्कने
 श-कात × क्षी मै-सा च जै काक् (प) इति चन्द्र -क्षी ।
 शा-हे । ✓मञ्च् (मचि) १/१७१
 कल्कने दम्भे शाठ्ये—वो । कल्कने (आ) सा ।

क—मेक् = गोधने (चूर्णादे), परिवेष्टने, (निष्पीडने, चूर्णने) । लिथु -
 मेङ्कस् = दुष्ट, क्षुद्र, लघु -वा पौकनी ।

+✓मज् (मज) १/२४७ शब्दार्थ (प) । { >✓मुज् (मुज) शब्दार्थ
 मै-सा-श-च-जै-काक् क्षी । (प) इत्यप्याहु -पुरुष
 कात-शा वो × शब्दे—हे । { >✓मृज् (मृज) शब्दार्थ
 (प) इत्यप्याहु -क्षी ।
 कार (५७ पृ) ।

छ—✓मचना = कोलाहलप्रधाने कार्यारम्भे, (०) विस्तारे (सेन तुलनीय) ।

+√मञ्च (मचि) १/१७०	धारणोच्चत्रायपूजनेपु—	√मञ्च १/४५० गतौ (आ)
श काकृ ×	(आ) ।	च ।
	श्री-मै-सा कात ।	√मञ्च १/२१२३ हिमागत्यो
	वारणे—च ।	(प) काकृ ।
	कल्कने वारणोच्चत्राय-	√मुच् १/४००१ वारणो-
	पूजासु च—जै ।	च्चत्रायपूजनेपु (आ) काकृ ।
	कल्कने धारणोच्चत्रायपूज	√मुच् १/२००१ धारणोच्चत्र-
	नेपु च—शा-हे ।	यपूजनेपु (आ) काकृ ।
	उच्चत्रायवृत्त्यर्चाभासु	√मुञ्च १/२००२ वारणा
	कल्कने नम्भे शाक्य—	च्चत्रायपूजनेपु (आ) काकृ ।
	वो ।	√मन्च् १/३५५ गतौ (प)
		काकृ ।

√मञ्च (मन्चु) १/१७१ धारणोच्चत्रायपूजनेपु—
मा ।
पवित्रीकरणे ?—हि ।

क—द्रष्ट √मच् १/१६८ ।

ग—मञ्चाश्च काग्यामासु -मभार १/५३२३ (= उच्चत्राये) ।

छ—√मौचना (< मञ्चनम्) = प्रारम्भे ।

उ—√मौलना (< मञ्चनम्) = प्रवेशे-(लश्क)-तुल √मन्च् १/३५५ T
गतौ (प) काकृ ।

+√मञ्च (मचि) १/१७१ कल्कने (आ) सा ।
क्षी मै श च-कात × सा जै काकृ शा हे वो । पूर्ववत् ।
पूर्वस्मादभिन्नोऽयम् ।

+√मट् (मठ) १/३२८ मदनवासयो (प) । √मट् १/६०२ सघाते (प)
श क्षी-मै-सा-जै-शा हे । काकृ ।
निवासे—च-काकृ-कात । √मट् १/ साये (प) सो
वासमदयो —वो । धा -वो ।
१/३०९ 'गतौ' इति कचित् √मण्ट् १/९८ दाहे (प)
पठ्यते—सा । काकृ ।
मण्टयेदिव-तैत्रा
० ३, ९, ९ ।

ग—मठ—मन्त्रेय्युप २१५, निर्वाणोप २९८, १, मठाभ्नाथोप ४९, १४, मठम्—
१ योत ३२, १ सन्या २, ७०। ०माठरीपुत्र०—शब्दा १४, ९४, ३१। माठरस्य उन्म-
मभार ३, ८३३५, कुटीमठम्—मभार १२, ५३४८। (मठची—छान्दो १, १८, १)।

उ—√मठोरना † = तन्मणेन काष्ठचिकणादित्वे।

उ—√मठ(क)ना = साङ्गकम्प गतौ, (२) अपमृता, (३) त्रिचलने। तुल्
√मठ् १ ३२९ गतौ (प) सा।

√मण् (मण) १/४४०
श×

शन्दार्थ (प)।

क्षी मै-सा-च।

शन्दे—जै-काकृ कात

शा-हे।

कूजे—वो।

√मन १/२४७ शान्दार्थ
(प)।

ग—मणिना—श्रु १, ३३, ३। मणितम्—शिशु १०, ७५।

+√मण् (मणि) १/२६० शोके (आ)।
श

क्षी-मै-सा च जै काकृ

कात-शा हे।

आध्याने—यो।

शोक = आध्यानम्—क्षी।

आध्यानम् = उत्कण्ठापूर्वकस्मरणम्।

छ—मॉडा (<मण्) = वटकविशेष। “मण्ठस्तु ब्रह्मणो वृण्य”-इति
राजनिर्घण्ट।

छ—मठ (<मण्) = वटकविशेष।

छ—मॉठी* = फुल्लधातोर्विलाप्य (द्रवीकृत्य) सहिता (घटिता) कङ्कणा।

+√मण्ड् (मडि) १/२६९ विभाजने (आ)।
श×

क्षी-सा।

वेष्टने—मै सा-च जै-

काकृ कात शा-हे।

विभागे वेष्टे च—यो।

√मण्ड् (वडि) १/ वेष्टने
(आ)।

√मण्ड् (मडि) १/ भूषा
याम् (आ)।

मण्डूका मञ्जूका मञ्ज-
नात् मदतेर्वा मोदति-
कर्मण, मन्दतेर्वा वृप्ति
कर्मण। मण्डयतेरिति
वैयाकरणा, मण्ड एषा

माक इति वा । मण्डो
मन्वेर्वा मुन्वेर्वा-निरु
(१, १०) ।

क—मेला१ = प्रकाशने-या पौकनी ।
ग—रुगल्गणमण्डलम्-रघु १२, १८ ।
ङ—√मड (सक) = (१) अग्र करणे, (२) प्राग्भे-भवि । मण्डु-
गुर्जभाषा ।

उ—√मडना
छ—√मडाना (प्रया) } (< मण्डनम्) = यष्टन ।
छ—√मण्डना = परिवेष्टने (चूणात्) ।

√मण्ड् (मडि) १ १८ भूषायाम् (प)   √मण्ड (मडि) १ २६९
श ×   क्षी मे-मा च जे माकृ   वेष्टने (आ) ।
कात-शा ह ।   √मट् १ १६ भूषायाम्
भूषे—वा ।   (प) काकृ ।
शेष पूर्ववत्त्वगन्तव्य ।

ग—मण्डूक - ऋ ७, १०० १ । मानक्षम मण्डनफालहाने-रघु १५, १६ । मण्ड-
नान्मण्डनम्-कुमारस ७, ५ ।

घ—√मड (सक) = भूषायाम्, मटति-पि ५५७ ।
ङ—√मडना * = भूषायाम्, (२) प्रतिपादने पुष्टीकरणे ।

√मथ् (मथे) १ ८२० विलोडने (प)
श ×   क्षी-मै सा च-जै कान
शा-ह ।
कुन्थे गाह च—वो ।

(काकृ-√गथ (गथे) विलोडने—काकृ ।

ग—मथ मथ-त्रिपुरातापिन्यु ३, ३१ उ ४३ ११ । ममथु-कथासि
४६, २०० । नैवादि कोऽययम्—न गर्गरो मथयति-मभार १०, १०००८, समुद्रस्येव
मथयत - १, ८००३ ।

छ—√मथना । } (< मथनम्) = विलाडने ।
छ—√मथना

√मद् (मन्ती) १ २०३० हर्षलपनयो (प) मित्   √मुद् (मुन्) १/ हर्षे
श ×   क्षी जै-शा ह ।   (आ) ।

हर्षग्लेपनयो —मै सा-
काकृ-कात ।
हर्षे गर्जे ग्लपने—वो ।

ग—मदति-ऋ १,८८,१० । मदयन्ति—पै १६,७२,९ ।

✓मद् (मदी) ४/९५
श

हर्षे (प)
क्षी मै-सा-च-जै-काकृ
कात शा-हे-वो ।

ग—माद्यति-नारदपरिव्राजका ६,३१ । प्रमाद्यति-शत्रा ११,२,१,७ ।

ङ—✓मज्ज (अक) = अभिमाने । मज्जइ, मज्जई-उग्र, सूअ १,२,२,१,
धर्मम ७८ ।

✓मन् (मन) ४ ६२
श

ज्ञाने (आ)
क्षी-मै सा च जै काकृ-
कात-शा हे ।
बोधे—वो ।

ग—यन्न जरा इति मन्यसे-ऋ ८,८२,५, मन्यते-१०,१४६,४, मनामहे-
१,२६,८ ।

✓मन् (मनु) ८'८
श

अवबोधने (आ)
क्षी-सा-कात ।
बोधने—मै च-जै,
काकृ (उ), शा हे ।
बोवे—वो ।

ग—मनवते (उ-शप्-विकरणौ ङ)-ऋ १०,१२,६, मनुते-तै ५,५,६,१, शत्रा
४,५,६,४ ।

घ—मनुते-धम्मसगणि १२२ ।

✓मन्थ् (मन्थ) १ ४१
क्षी श-जै-शा-हे×

बिलोडने (प) मै ।
मै सा-च-काकृ (कात) ।
कुन्थे गाहे—वो ।

१/४४ सक्लेशार्थेनैवाय गतार्थ इति यागीश । उदाहरण च तत एव बोध-
नीयम् ।

✓मन्थ् (मन्थ) १/४४ हिंसासक्लेशयो (प) > ✓मान्थ् (माथि) हिंसा
मै श-च काकृ कात × क्षी जै-शा-हे । सक्लेशयो (प) इ-यपि
हिंसासक्लेशनयो —सा दुर्ग —क्षी ।
(स्मरात) ।

✓मन्थ् (मथि) हिंसासक्लेशया (प) इत्यपि
दौर्गा —क्षी ।
क्षी काकृ ।
हिंसासक्लेशनया —म सा
कुन्थे गाह च—वो ।

ग—मन्थन्ति-ऋ ६, १५, १७ । मन्थति-त ६, २, १, ७, वात्रा १, ५, २, २ ।

✓मन्थ् (मन्थ) ९ २० विलोडने (प)
श × क्षी म-सा च जै काकृ कात शा-हे ।
गाहे—वो ।

ग—मथन्ति-ऋ १, १७, ७ । मथनामि-शौ २, ३८, १, पे २, १७ १ ।

ङ—✓महुण (मक) = (१) विलोडने, (२) पिनाशे-महा ।

✓मद् (मदि १/१३ स्तुतिमोदमदस्वानगतिषु मन्दते निघ ३ १४=अर्च
श × (आ) । तिकर्मा ।
क्षी सा जै शा हे । मन्दते निघ १/१६=
स्तुतिमोदमदस्वान- उलतिकर्मा ।
कान्तिगतिषु— ✓वद् (वदि) १ अभि
(काकृ✓ मिन्द[मिदि]) मे काकृ कात । वादनस्तुत्यो (आ) ।
स्यान् वुटि । जाटये—च । ✓मद् (मदी) ४ हप (प) ।
स्वने जाड्ये मटे मोदे
स्तुतौ गतौ—वो ।

ग—मन्दसे-ऋ १, ५१, १२, मन्दमान -९, ६५, ५ । मन्दामि-तै ४, २, ६, १ ।

+✓मभ्र् (मभ्र) १/११७ गत्यर्थ (प) ✓वभ्र् (वभ्र) १ गत्यर्थ
श क्षी म-सा च कात । (प) ।
गतौ—जै-काकृ-कात- ✓अभ्र् (अभ्र) १ गत्यर्थ
शा हे । (प) ।
गत्याम्—वो ।

+√मय् (मय) १ ४७३ गतौ (आ)	√मे (मेङ्) १/९४६ प्रणि-
श कात् ×	दाने (आ) ।
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-	√पय् (पय) १/ गतौ (आ) ।
शा-हे-वो ।	√मयूस् १/३८ गतौ (प)
	काकृ ।

क—मोई=गतौ, भ्रमणे,—वा पौकनी ।

ग—सगस्वती न सुभगा मयस्करत्-ऋ १,८९,२ । मय =दानवविशेष, स तु दैत्यानां शिल्पी । मय इयाप-ऋ १,१७५,६, यो न ते मय-१,१७६,८, श च म मयश्च मे-१,१८,१८,८ ।

+√मर्व् (मर्व) १/४१९ गतौ (प) मे ।	अपमृप-पै १,६४,३ ।
क्षी श-च-जै शा- मै-सा-काकृ-कात् ।	√मर्ज् (मर्व) १/ गता
हे ×	(प) यो ।
गत्याम्—यो ।	√मम्ब (मम्ब) १/ गत्याम्
	(प) वो ।
	√मर्कस्-सर्पे-सौ धा —यो ।
	√अब् (अर्व) १/ गतौ (प) ।
+√मर्व् (मर्व) १ ५७१ पूरणे (प)	√पर्व् (पर्व) १/ पूरणे (प) ।
श-जै ×	√पूर्व् (पूर्व) १/ पूरणे (प) ।
क्षी मै-सा-च-काकृ कात्-	
शा हे-वो ।	
पूतौ—वो ।	
+√मल् (मल) १/४८९ धारणे (आ)	√मल्ल (मल्ल) १/ धारणे
श ×	(आ) ।
क्षी मै-सा च-जै काकृ-	
कात्-शा-हे ।	
धृतौ—वो ।	

क—मैल्=मलम्=वा पौकनी ।

ग—स्विन्न स्नातो मलादिव-अ वे ६,११५,३ । माला-आश्च गृह्य ३,८,१७ । गोमृ ३,५,१० ।

ङ—√मल (सक) =धारणे-भग ९,३३ टी -पत्र ४८० ।

ट—√मलना (<मलनम्) =मुहुर्मुहु स्पर्शे, मर्दने, (२) वेष्टने (धारणे) ।

छ—√मलमलाना (<मलनम्) =मुहुर्मुहु स्पर्शे, (२) असकृन्निमीलनो-न्मीलनयो, असकृदालिङ्गने ।

+√मल्ल (मल्ल) १ ४०८ वारणे (आ)	√मल्ल (मल) १, ४८८ वारणे (आ) ।
श× क्षी-मे सा-च-नै काकृ	
जात शा-ह ।	√मुल्ल १ ४०८८ वारणे (आ) काकृ ।
प्रतो—रा ।	√मुल्ल १ ४०८८ वारणे (आ) काकृ ।
	√मल्ल १ ४४४० हिमायाम (आ) काकृ ।

क—मेला१=प्रकाशने-वा पौकनी ।

ग—मल्ल०-मभार २, १०७७ । माक पु ५७४४ भा पु १८, २३, १७
(मल्लने=वर्गति बलम् इति)=वाहुयोधी ।

प—मल्ल=वाहुयोधी-विनय २, १८५ ।

य—मल्लरु=पात्रम् १-विनय २, १८६ ।

ड—√मल्ल (सक)=धारणे-भग ८ ३३ टी -पत्र ४८८ ।

उ—माल (<मल्ल)=वाहुयोधी ।

+√मव (मव) १ ५०९ बन्धने (प)	√मु १ ५५८ १ बन्धने (आ)
श× क्षी-म सा च कात शा-ह ।	काकृ ।
बन्धने पालने च—काकृ ।	√मव्य (मव्य) १, बन्धने (आ) ।
नह—वो ।	
(नै-√मट्) बन्धने—नै ।	√मू (मूड) १/ बन्धने (आ) ।

क—मेउ—(आर्याणाम्-मौडि—, मिण्डि—)-वा पौकनी ।

+√मव्य (मव्य) १ ५०९ बन्धने (प)	√मव् (मव) १/ बन्धने (प) ।
श× क्षी-मे-सा च-जै-कात-शा-ह ।	√मु १ ५५८ १ बन्धने (आ) काकृ ।
बन्धने पालने च—काकृ ।	
बन्धने—वो ।	

निवादिबिकरणको भ्वाद्यौ प्रयुक्त ।

+√मश् (मश) १/७१६ शब्द रोपकृत च (प)	√मष् (मष) १/ हिंसार्थ (प) ।
श× क्षी-मै-सा-जै ।	
शब्दे—च ।	√मक्ष (मक्ष) १ राप (प) ।
शब्दे रोपे च—काकृ कात-ह ।	√मिश् (मिश) १ शब्द

शब्दे रोषकृतौ च—शा । रोषकृते च (प) ।
ध्वनौ कोपे—वो ।

क—मशा-अथवा-मोशओ (-लॉ,-कॉ-)=अश्व, मशिका (मशक)-
वा पौकनी ।

ग—मशकस्यारस विषम्-अ वे ७,५६,३ ।

छ—मसेरी, मसहरी मसाी (<मशहरी । -ह्रतेरनुग्रमने ३/२/९ अच् ।
स्त्रिया ङीष्) ।

+√मप् (मप) १ ६८० हिंसार्थ (प)   √मुप् (मुप) १ हिंसार्थ
श×   क्षी-मै सा-कात ।   (प) ।
हिंसायाम्—च-जै काकृ शा हे ।
वजे—वो ।

क—मेर्=सञ्चूर्णने । मेर्-स्—या पौकनी ।

ग—एकविशत्या माषै -तै ५,१,८,१ । ममपाकर दृपदा सत्त्वो इव-अ वे ५,
२८,८ (=आघाते, सञ्चूर्णने) । रोमाणि मष कारयित्वा-शाङ्खा गृ १,२४ । मणार०
ऐत्रा ८,२३, भा पु ९,२०,२८ ।

+√मस् (मसी) ४/१०८ परिणामे (प)   >√बस् (बसी) च=परि
श   क्षी हे ।   णामे (प) इति कण्ठ —
परिमाणे—मै-सा-च-जै   क्षी ।
काकृ कात हे ।   √पस् ४ ६० १ परिणामे (प)
परिभाषणे—शा ।   च ।
परीणामे—वो ।   मासा   मानात्-निरु
४,२७,१ ।
√मस्त् १०/४० धारणे (प)
काकृ ।

परिणाम' = विकाश —क्षी ।

क—मैर्घो, मेर्घो=सार, तत्त्वम्—वा पौकनी ।

क—मेर्नस्-(मेन्स्-#मेस्)

ख—अवे-मो, (षष्ठी) मोहो । न पर्सि माहू=मास ।

ग—मस्तिष्काज्जिह्वाया -ऋ १०,१६३,१ । मस्तक०-मनु ११,४३, मभार
५,२०४६ । भारपीडाव्यथितमस्तक-मा पु १४,७८ । मसारगत्वर्क०-वा रा ३,४८,
१२, ५,९,१८, मभार १२,१५८५ (=इन्द्रनीलमणि.) । मसारताराक्षि-नैषध
९, १०४ । यशो मसीमथम्-नैषध ९,६३ (मसी=काली) ।

छ—माथा (<मस्तक) ।

छ—ममा (<मसक-भावप्रकाश (श क द्रु) -“मापवत्कृष्णमुत्सन्न मलिन मसक दिशेन्’) ।

+√मस्क (मस्क) १ ९९	गत्यर्थ (आ)	√मस् (ममी) २ परिणामे
श-काट्ट कात ×	क्षी-म-सा च ।	(प) ।
	गतौ—नै शा ह-यो ।	√उस्क (उस्क) १ गत्यर्थ
		(प) ।
		√मस्न् १०, २० वारणे (प)
		काट्ट ।

१ उ—√महकना (<मस्वनम्) = (गति) -गन्धया ।

√मस्न (द्रुमस्नो) ६ १३	शुद्धौ (प)	√मृन् (मृज्प) ७ ११
श	क्षी म मा-च-जै-काट्ट	शुद्धो (प) ।
	कात-शा ह ।	√मृप् (मृक्ष) १, ६६५ मघात
	स्नाने ब्रुडने-वो ।	(प) म ।

ग—मन्न्ति-ऋ ९, ६४, २१ । मज्जति-पत्रा १, ७ ।

घ—निमुज्जति-अगुत्तर २, २ ।

ङ—√मज्ज (अक) = स्नाने (२) ब्रुडने । मज्जामो-महा १, ७, ७ ।

उ—√मज्जना* = स्नाने (२) ब्रुडने ।

उ—√मौचना (<मज्जनम्) = परिमार्जने ।

√महू (मह) १ ७००	पूजायाम् (प)
श नै-शा ×	क्षी मे-सा-च काट्ट-कात हे ।
	पूजे—वो ।

क—मेज् (ह) = दीर्घम् , विशालम् ।

ख—अवे-मजन् = दीर्घता, विशालता-वा पौकर्णी ।

ग—स महेम-ऋ १, ९५, ९४, ७, २, ३ । गति सत्यति महे-वा स २२, १३ ।

घ—महति-विमानवत्यु २७ ।

√मा २ ५१	माने (प)
श	क्षी-म-सा-च-जै काट्ट-
	कात शा ह वो ।
	मानम् = वर्तनम्—क्षी ।

ग—क्षेत्रमिव वि ममु -ऋ १,११०,५। तनो ममुस्तत्र-शिशु १,२३। गिर निर्मान्ति वाग्मिन -मनु ५,६४। माति-भा पु २७, ०, कथासरि २० १३१।

✓मा (माङ) ३/६   माने शब्दे च (आ)
 श   क्षी-मै-सा-काकृ कात ।
          माने—च-जै शा ।
          मानशब्दयो —हे ।
          शब्दे माने च—यो ।

ग—मिमीते-ऋ ३ १,५, शत्रा ३,३,२,९। गावो निर्मान्ति प्रेनय -ऋ ९,२३,४।

(+) ✓मा (माङ्) ४/२३ माने (आ) इति दुर्ग -क्षी ।   मायते निष   ३/१९ =
 च शा ×, श   स्वी मै-सा जै-काकृ कात   यान्वाक्कर्मा ।
          हे वो ।

+ ✓माङ्ग (माथि) १ ६६० काङ्क्षायाम् (प)
 श   क्षी मै-सा च जै-काकृ कात शा हे ।
          स्पृहे—वो ।

न'-मध्यपाठेनैवेष्टसिद्धे, इदनुबन्धो वेदेषूच्चारणभेदार्थ -दुर्गादास ।

ङ—✓मह (सक) = काङ्क्षायाम् । महद्-कुमा , सण ।

+ ✓मान् (मान) १/९५७ पूजायाम् (आ)   ✓मन् (मन) ४/ज्ञाने (आ) ।
 श ×   क्षी मै-सा-च-जै काकृ-
          कात-शा-हे ।
          विचारे, अर्चे च—वो ।

✓मन् + सन्-   द्वि ।

ग—मीमासन्ते-तै ६, २, ६, ४, शात्रा २, ९, नृसिहपूर्वतापिन्यु ३, ३,
 वरदपूर्वतापिन्यु २, २ ।

ङ—✓मीमस (सक) = विचारे-स ७३० ।

ङ—✓वीमस- (सक) = विचारे पर्यालोचनै-सम्मत ५६ ।

+ ✓मान्थ् (माथि) १/४४ हिसासक्लेशयो (प)   < ✓मन्थ् (मन्थ) हिसासक्ले
 मै, सा (चौ स   इत्यपीति दौर्गा.-   शयो (प) ।
 ×), च-जै काकृ-   क्षी-ह ।   < ✓मन्थ् (मथि) हिसासक्ले-
 कात शा ×   कुन्थे—वो ।   शयो (प) इत्यपीति
          दौर्गा -क्षी ।

कुन्थ = वधक्लेशौ-दुर्गादास ।

+√माह (माह) १/८८० माने (उ)   √मह (मह) / पूनायाम्
 श×(च-√माह क्षी-मे सा च नै काट्ट-
 [माह]) कात-शा ह-पो ।
 मानम् = वर्तनम् ।

ग—माहकस्थली-प्रमादिगणे पा १० १०७ ।
 ठ—माहिल = आन्हासण्डम्य योद्वैरु ।

√मि (डुमिच्) ५/१ प्रक्षेपणे (उ)   √मि १/२०५ गता (प) काट्ट ।
 श क्षी-मै-सा च-जै-काट्ट-
 कात-शा हे ।
 अपे—पो ।
 मिनाति-निघ २/१९ =
 उयकर्मा ।
 मिनाति-निघ २/१९ =
 उयकर्मा ।
 मिनाति-निघ २/१२ =
 गतिकमा ।

ग—मिनोतु-ऋ १०, १८ १२, तेआ ६, ७ १ । मिनाति-त ५, ५, ७, १, शत्रा
 ३, ६, १, २ ।

ड—√मिग (मक) = (१) परिमाणे, माने उन्माने (२) ज्ञाने निश्चये ।
 मिणइ-विसे २१८६ ।

+√मिच्छ (मिठ) ६ १८ उत्कलेश (प)   <√पिच्छ (पिष्ठ) उत्कलेश
 श क्षी-मै-सा च नै काट्ट-
 कात शा-हे ।
 बाये—पो ।
 (प) इति ड्रमिडा -क्षी ।
 √मिप् (मिष) ६ स्पर्धा
 याम् (प) ।
 √मिप् (मिपु) १ सेचने
 (प) ।

ग—मिच्छमाना -लि २, ११ ११ ।

ड—√मीचना } (<मिच्छनम्) = उन्मीलनगधे, निमीलने ।
 ड—√मीटना }

स्पर्धार्थक-मिप-धातुता व्युत्पत्ति शक्यत कर्तुम् ।

√मिथ् (मिथृ) १ ८५३ मेधाहिमनयो (उ)   मयतिगक्रोशकर्मा-निरु
 मै श जै काट्ट कात× क्षी-सा ।
 मेधाहिमनयो —शा-हे ।
 उधे मेवायाम्—वो ।
 √मिद् (मिट्) १ ८५२ मेवा-
 हिमनयो (उ) ।

✓मिध् (मिधृ) १ ८५३ मेधा-
हिंसनयो (उ) सा ।

✓मृध् (मृधु) १/८५९ उन्ने
(उ) ।

✓मथ् (मथे) १/ विलोडने
(प) ।

ग—मिथती (तेदादिक ?)—ऋ ७, ९३, ५, मेथते—१, ११३, ३ । मिथुनम्-
वा रा १, २, १५ । मिथित्वा—भा पु ४, २९, ५३ = मिथुनीभूय ।

✓मिद्ध् (बिमिदा) १ ७३४ स्नेहने (आ) पूर्ववत् ।
श × क्षी-मै सा च-काकृ-

कात शा-हे ।

स्निहि—वो ।

स्नेहे—जै ।

✓मेद्ध् ६/ —हि ।

ग—मेदताम्—ऋ १०, ९३, १४ । मेदुरम्—गी गोवि १, १ ।

+✓मिद्ध् (मिद्ध्) १/८५३ मेधाहिसनयो (उ) इति द्रष्टु ✓मिथ् (मिथृ) १/
श जै शा × दुर्ग—क्षी मेधाहिसनयो (उ) ।
क्षी सा ।
मेधाहिसयो —मै-च-
कात हे ।
गतिहिसयो —काकृ ।
बधमेधयो —वो ।

✓मिद्ध् (बिमिदा) ४ १३० स्नेहने (प)
श क्षी मै-सा-च काकृ
कात-शा हे ।
स्नेहे—जै ।
स्निहि—वो ।

✓मिद्ध् (बिमिदा) १ स्नेहने
(प) ।

✓मिन्द्ध् (मिदि) १०/ स्नेहने
(प) ।

ग—मेघन्तु—ऋ १०, ९३, ११ । मेघति—तै ५, १, ५, ५ ।

घ—मेज्जति—धम्मसगणि १९० ।

+√मिन् (मिन्) १/१८२ मेचने (प)   √निन् (निन्) १ मेचने
श-जै×   श्री-मे-सा-च काट- (प) ।
कात शा हे ।   √पिन् (पिन्) १/ सचने
सेके—या ।   (प) ।

√मिल् (मिल्) ६ ८३ इलेपणे (प) म   √मील् (मील्) १ निमपणे
(श्री) श-च जै×   श्री-मे-सा काट- (प) ।
(लोकिकान्-६ ८०-श्री) कात शा हे ।
शिल्पि—बो (उ) ।

ग—अभिमतमिन्-मै १, १५, १८ । मिलित्वा-योगकुण्डल्यु १ ६१, वगदोत्तर-
तापिन्यु १, २६ । मिलन्ति-कथासरि १५ ५३ ।

ङ—√मील् (अक) = इलेपणे—वि ११ ।

√मिल् (मिल्) ६ १५१ सङ्गमे (उ) मै ।
श्री श-जै-काट- मै च ।
कात शा-हे× सङ्गमने—मा ।
शिल्पि—बो ।

ग—(मेलके बलाबलमुक्तम्-मनुटीकाया कुल्लुकभट्ट -० १३६) । मिलिता
द्वदानवा -दे भा १, ११, ८० । तता विद्याधरेन्द्रेण मिलिष्याम सुमेरुणा-कथासरि
४१, ७ ।

ङ—√मिल (अक) = मेलने-रभा, महा, वरु-मिलत-से १०१६ ।

छ—√मिलना = सङ्गमे, साक्षात्कारे, शिल्पि ।

+√मिश् (मिश्) १/७१५ शब्दे रोषकृते च (प)   √मश् (मश्) १ शब्दे रोष-
श×   श्री-मै सा-जै कात ।   कृते च (प) ।
श-दे रोषकृतौ च—शा ।
शब्दे—च ।
शब्दे रोषे च—काट-
कात हे ।
ध्वनौ कोपे—बो ।

ङ—√मिस् (सक) = शब्दे-तदु ४४ ।

+√मिष् (मिष्) १/६९० सेचने (प)   √मृष् (मृष्) १ ६९८ सेचने
श×   श्री-मै-सा-च-जै- (प) ।

काकृ कात-शा
हे वो ।

✓मिह् (मिह) १/९७७
सेचने (प) ।

ग—मेषन्-मै ४,१४,१६ ['नेषत्' इति शोध (तु सपा १०,१७,१, Bc)] ।
मिष्ट = मधुररस । यथा- 'मिष्ट कदुश्च'-भाष्य (श क द्रु) ।

+ ✓मिप (मिषु) ६ ७३ स्पर्धायाम् (प)

श×

क्षी-मै-सा च-जै शा-हे ।

स्पर्धायाम् वाचि—काकृ ।

कात ?

स्पर्धे—वो ।

निमीलोन्मीलनयो—हि ।

मेषो मिपते (= दर्शना-

र्थस्य—दुर्गाचा)—निरु

२,६,७ ।

क—मेडस् = निमीलान्मीलनयो—वा पॉकनी ।

ग—गौरमीमेदनु वत्स मिपन्तम्—ऋ १,१६४,२८, शो ९,१५,६, -मिषन्तम् = अनिमिषन्तम् (= अव्यवहितदर्शनम्—दुर्गाचा)—निरु ११,४२, १ । पीवान् मेषम्-पचत वीरा—ऋ १०,२७,१७ (मिषति = अन्योन्य स्पर्द्धते इति) । सुग्र मेषाय मेत्—वा स ३,५९ । मिपम्—नैषध १,११८ = उलम् । मिप कृत्वा—कथासरि ६२,१२५ = स्पर्द्धनम् । मिषताम्—मभार ८,४१,३० = पश्यताम् (नील) ।

घ—निमिसति दीघ २,२०

✓मिह् (मिह) १/९७७

श

सेचने (प)

क्षी मै सा च-जै-काकृ-

कात-शा हे ।

सिचि—वो ।

मिक्षति—निघ २/१४ =

गतिकर्मा ।

मेक्षामि—शौ ७,१०७,१ ।

मेघयन्ती—तै ४,४,५, १ ।

क—मेर्घु = जलोत्सर्गे, मूत्रोत्सर्गे । अर्मे र्मेज् । लैति, मेइऑ । पु आइस् मीग । लिथु मिस्ति = मूत्रणे । (लिथु मेडित) स्ला मूजुति ।

ख—अवे मएजैति = मेहति—जू पॉकनी ।

ग—अवमेहन्ति—ऋ ९,७४४ । मेहति—तै ७,१,१९,३, शत्रा १०, ६, ४,१ । मेहतु—वा रा २,७५,२२ = अभिमुख मूत्रादिक करोतु (तिल) ।

✓मी (मीङ्) ४/२९

श

हिसायाम् (आ)

क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-

कात-शा-हे ।

ववे—वो ।

ग—मीयत-गोत्रा २, २, २ । तस्ये द्वै अक्षरे अमीयेताम्-तै ६, १, ६, २ । मीयन् ?
अमीयत-कोषीतकिन्नाद्वणो ३ १ । प्रमीयताम्-वा ग २, ७, १, ३ = म्रियताम् (तिल) ।
जालाश्च न प्रमीयन्ते-मनु ९, २, ७ = म्रियन्ते (मन्थर्थ) ।

√मी (माच्) ९ २ हिंसायाम् (उ) √मिनोति मिनाति-निघ
श श्री मे-सा च नै-काङ्- २ १२ = वधः ।
कात शा-ह ।
वये-वा ।

ग—मिनाति-तत्रा २, ६, ४, २ । मेति (आनादिक ?) तथा १८, २८, १ ।
[१ गतो, २ हिंसायामिति विवक] प्रमीणाति, प्रमीणीते-मभाग्ये-
८, १, ५ --= ।

घ—मिनाति-विभग १८ = मापने (ऋ १, ७१, १८) ।

+√मीम् (मीम्) १/४ २ गतौ (प) ।
श चै×(काङ्-√मि, क्षी-मै सा च काङ्
√मृ, इति द्वो धातू) । कात शा ।
गतो शब्दे-या ।
गतौ शब्दे च-हे ।

√मीम (मीम्) १/४ ३ शब्दे, च = गतौ (प) । मिमाति-३/ गर्जने, द्वि-
श्री । √मा । गावो मिसन्ति
वेनव -ऋ ९, ३३ २ ।

पूर्वधातोर्भिन्नमिम क्षीरस्वामी पार्थक्येन सख्याति ।

ग—मीमति-ऋ १, ३८, ८ (= शब्दे), १, ६९, ४, गौर्मीमेन्-१ १६४, २८
मीमयन्-२०, २७ २० ।

√मील् (मील) १/५ १८ निमेषणे (प) । √मिल् (मिल) ६ सगमे
श क्षी मै सा च-जै-काङ्- (प) ।
कात-शा-हे । √मिष् (मिष) ६/ स्वर्धा-
निमेषे-वो । याम (प) ।

क—द्रष्ट √मिष् ६ ७३ ।

ग—उन्मीलन्ति निमीलन्ति-पत्रा ६, १० (इदि स्तू १, ४१, १०) । तदा
सर्वं निमीलति-मनु १, ५२ । मीलित-ऐआ २, १ ४ ।

घ—निमीलति-जातक १,२७९।

उ—मीडना (<मीलनम्) नेत्रमर्दने-बु ख ।

✓मीव् (मीव) १/५६३

श×

स्थौल्ये (प)।

क्षी मै-सा च जै काकृ-

कात शा हे ।

पीवे—वो ।

प्रेरणे, अपसारणादौ—

ह्वि ।

क—मेड्-, मेड्- (आर्याणाम्-मिण्डे- मीड्-)=प्रेरणे । लिथु मोति=परिवर्तने ।

ख—अवे मीग्रामहि=पार्थक्ये, अपसारणे-जू पौकनी ।

ग—त स्तोत्राय प्रमीयति-शत्रा ५,२,२,१९, ५,४,४,२५=प्रेरणादौ ।

ग—[मीवग =दीर्घ, महान्, पर्वत-महाव्युत्पत्ति १७९,] (बौद्ध साहित्ये प्रयुक्तप्राय) ।

+✓मुङ्क् (मुखि) १/१३९ गत्यर्थ (प) चन्द्र

क्षी मै-श-च जै-काकृ-

कात शा-हे वो×

पपाठ—सा ।

सा ।

✓मङ्क् (मणि) १/ गत्यर्थ

(प) ।

✓मुण् १/३८ g गतौ (प)

काकृ ।

१ ग—मुङ्ग०-राजत ७,५९०, मुङ्गट०-८,१०९२ ।

+✓मुच् (मुच) १/१६८ कल्कने (आ) इति <✓मच् (मच) कल्कने

मै श च-जै काकृ-श×

चन्द्र—क्षी ।

(आ) ।

क्षी-सा कात-हे ।

✓मुच् १/४०० a धारणो-

कल्कने दम्भे शाठ्ये—

च्छायपूजनेषु (आ)

वो ।

काकृ ।

✓मुच् (मुचल) ६/१४७

जै×,श

मोक्षणे (उ) ।

द्रष्ट ✓मञ्क् १/१७० ।

क्षी-मै-सा-च-काकृ-

कात-शा हे ।

मोक्षे—वो ।

क—मोङ्ग्-, मोङ्क्-स्- =सर्पणे, स्त्रलने । लिथु-मुक्ति=मोचने, पलायने, रक्षणे-जू पौकनी ।

ग—मुमोक्तु-ऋ ८६५, १८, मुमोचात-८ १८ [१०, ६७ १८] । मुञ्चति-
ते ० १०० ।

घ—मुञ्चति-नातक १ २५ ।

ङ—√ मुच (सक) = त्यागे । मुचइ-कुमा ।

ड—√ मुअ = त्याग । मुअति-गा २१५ ।

च—√ मुय = त्याग । मुयइ-भयि ।

च—√ मुक्क (सक) = त्यागे । मूक्कु-गुर्नभापा ।

उ—मोक्तना + = त्यागे, (०) प्रत्येपणे ।

+√ मुञ्च (मुचि) १ १६८ कलकन (आ) । √ मुच (मुक्क) ६ मोक्षणे
श-नै-काकृ शा × स्त्री-म सा च-कात हे । (३) ।

कलकने नम्भे शाठ्य— √ मुञ्च १ ११ गता (प)
वा । चै ।

कलकनम् = दम्भ कथन च—स्त्री । द्र√ मञ्च १ १७८ ।

कलकनम् = दम्भ शाठ्य च—मे ।

मच् १/१६८ > √ मञ्च १/१७८ > √ मुच् १ १६८ > √ मुञ्च इति
व्युत्पत्ति ।

+√ मुज् (मुज) १ ०२७ शब्दार्थ (प) इत्य- √ मन् (मज) शब्दार्थ
श-जै-कात-यो × प्याहु—स्त्री । (प) ।

क्षी मे-सा-च । √ मुन् १८/ मृजाध्वन्यो
शब्दे—काकृ-शा हे । (प) वा ।

क—द्रष्ट उत्तरधातु ।

+√ मुञ्ज (मुजि) १/०४८ शब्दार्थ (प) > √ मृञ्ज (मृजि) शब्दार्थ
श-जै-यो × क्षी-मे-सा-च-कात । (प) इत्यप्याहु—क्षी ।

शब्दे—काकृ शा ह । √ मृज् १ ७९। शब्दे (प)
काकृ ।

√ मृञ्ज १/७९। शब्दे (प)
काकृ ।

क—मु-मू-कण्ठ्यवर्णविस्तार -गु (ज्) = ध्वनौ । लति मोगिओ-ईरे =
गर्जने, ध्वनौ-वा पौकनी ।

√ मुच् ६/१२७ > √ मुञ्च १/१६९ > √ मुञ्च इति विकाम । निरुक्ते
९८, १ तु मुञ्जशब्द √ मुच् ६/१२७ धातुना माध्यते । तद्यथा—“सोमस्येव मौज-

वतस्य भक्ष मौजवतो । मूजवति जात । मूजवान् पर्वतो मुञ्जवान् । मुञ्जो विमुच्यते इषीकया ।" अत्र विकासक्रम स्पष्ट ।

ग—स मुञ्ज प्राविशन् तस्मात् स सुपिर् -शत्रा ६,३,१,२६, आसन्दी मुञ्ज-
त्रिवायना-१०,८,३,१६ । मुञ्ज-शौ १,२,४ ।

उ—मूञ (<मुञ्ज) ।

✓मुट् (मुट) १/३०० प्रमर्दने (प) इति <✓मुण्ड् (मुडि) प्रमर्दने (प) ।
श-च-नै-काकृ शा × दुर्ग—क्षी । ✓मुट् (मुट) ६/ आक्षप-
क्षी-मै सा कात हे वो । प्रमर्दनयो (प) ।
✓मुट् १/११८ प्रमर्दने (प)
काकृ ।
✓मुट् १०/२६ b सञ्चूर्णने
(प) काकृ ।

क—मर्- , मर्ग-घ् = वेष्टनम् , क्वगी, अन्तर्गुम्फितम् । लिथु मल्लम्-
कण्टकमयम् , निशितम्-वा पौकर्णी ।

ग—तरुलतामुन्मोटते-इदिशे स्प्रुशे ५६६, मोटन-का श्रौ ७,३,२१,
२६,३,३ ।

+✓मुट् (मुट) ६ ९४ आक्षेपप्रमर्दनयो (प) पूर्ववत्
श क्षी-मै सा नै काकृ-
कात-शा-हे ।
प्रमर्दने—च ।
प्रमर्दने, आक्षेपे च—वो ।

छ—✓मोडना (<मोटनम्) = मर्दने । परिवर्तनार्थका 'मुडना, मोडना'
प्रभृतयोऽस्माद् भिन्ना ।

+✓मुड (मुड) १/३०० प्रमर्दने (प) <✓मुट् (मुट) प्रमर्दने (प)
क्षी-मै-श-च-नै-काकृ इति धनपाल-सा सा ।
कात शा हे-वो × ✓मुट् १/१६० सेचने (प)
काकृ ।
शेष पूर्ववत् ।

छ—✓मोडना (<मोडनम्) = मर्दने ।

✓मुट् >✓मुड् इति सुस्पष्टो विकास ।

+√मुङ् (मुङ) ६/१०० उत्सर्गे (प) <√पुङ् (पुङ) उत्सर्ग (प) ।
 श्री मै श-च-जै काकृ- इत्त्रात्रेय —सा । √पुङ् ६ १०८ उत्सर्गे (प)
 कात शा-हे-यो× शा ।
 √बुङ् ६ १३७ उत्सर्गे (प)
 ह ।

+√मुण् (मुण) ६/१०० प्रतिज्ञान (प) √मन् (मन) १ ज्ञान
 श× श्री म-सा च-नै काकृ (आ) ।
 कात शा-ह-वो । √मुण् १ २०७/श- (प)
 काकृ ।
 √पुण् (पुण) ६/ कमणि
 शुभे च (प) ।
 √मुर (मुर) ६ सवष्टने
 (प) ।

ग—मुण-तु-तआ १ २०७, ६ ।

घ—मुनाति-धम्मपत् ३ ३८६ ।

ङ—√मुण (सकृ) = ज्ञाने । मुणइ मुणति-कुम ।

छ—√मुनना = स्त्रीकारे—बु ग ।

+√मुण्ट् (मुटि) १, ३०० रण्डने (प) इति <√मुण्ड् (मुडि) रण्डने
 काशिरुदुगौ—क्षी । (प) ।
 प्रमर्दने—च । √मुट् (मुट) १ २०८ प्रम-
 मर्दे—वो । र्दने (प) ।
 √मिण्ट् १/१८२ प्रहरणे
 (प) काकृ ।

+√मुण्ठ (मुठि) १ २६० पलायने (आ)
 श क्षी च जै काकृ-कात-
 शा-हे ।
 पालने—मे-सा ।
 पलाये—वो ।

अत्र पलायनार्थे बहुमतम् । मै-सा पालनार्थे पेठतु । स्यादत्र देशभेदसङ्केत
 उत वा 'पलायने' इत्यत्र भ्रान्त्या लेपिकया बुद्ध्या वा यकारलापे लकारोत्तरवर्त्याकारस्य
 पूर्वभावत्वे सति 'पालने' इति भवत्येव । पुलिन्दरण्ड- (बुन्लेरण्ड)-भाषाया

‘मौठ’-शब्द पोटलिकार्थे प्रयुज्यते । सा च पोटलिका महिष्ठा भवतीति रक्षणार्थत्वं तत्र युस्तमेव ।

ठ—मौठ (<मुण्ठ) पोटलिका—बु र ।

+√मुण्ड् (मुडि) १/२७० मज्जने (आ) द्रष्ट √मुट् १/२०० ।
श स्त्री काठ कात । द्रष्ट √मुड् १/३०० ।

(नै—√मण्ड [मडिड्]) शुद्धौ—जै ।
मार्जने—मै-सा च-शा हे
मग्ने—वो ।

मज्जनम्=शुद्धिर्न्यग्भावश्च—क्षी ।

ड—√मुड (सक)=मुण्डने, परित्रापणे, (२) दीक्षायाम्, सन्यास दाने । मुडइ—भवि ।

+√मुण्ड (मुडि) १ ३०० प्रमर्दने (प) >√मुट् (मुट) प्रमर्दने (प)
मै-श-च जै-काठ-कात क्षी-सा हे । इति दुर्ग —क्षी ।
शा× छिदि मर्दे—वो । √मुड् (मुड) १/ प्रमर्दने
(प) इति धनपाल -सा ।
√मुण्ड् (मुडि) १/
खण्डने (प)
शेष पूर्ववत् ।

ड—पूर्ववदुदाहरण ज्ञानीयम् ।

+√मुण्ड् (मुडि) १/३०० खण्डने (प) √मुण्ड् (मुडि) १/ प्रमर्दने
शा× क्षी-मै-सा च जै काठ-
कात शा । (प) ।
प्रमर्दने खण्डने च—ह । शेष पूर्ववत् ।
छिदि मर्दे—वो ।
'खण्डप्रमर्दनयो' इति
कण्ठ,—क्षी ।

क—मैल्=प्रमर्दने, सकुट्टने, सञ्चूर्णने । * मैल्—ड् —वा पौकनी ।

ग—क्षत्रधर्मो न मुण्डनम्—मभार १०, २३, ४६=केशच्छेदनम् ।

घ—मुण्डेति (प्रयोज)=परित्रापणे—महाबोधिवस १०३ ।

ङ—√मुड (सक)=मुण्डने, परित्रापणे, (२) दीक्षायाम्, । मुडइ—भवि ।

उ—√मूडना=प्रवञ्चन (२) मुण्टने परित्रापणे ।

√मुद् (मुद) १/१६ हर्ष (आ) √मद् (मन्ती) १/ हप(प) ।
श स्त्री-मे सा-च ने काकृ सात शा-ह या । १ मुद् (मुद) १/ ममग (प) ।

क—मोड्-मुद-गो=मुदित (म)-जू पॉकनी ।

ग—मोदने-ऊ २/६, शत्रा १/१७ । अमान्-वा ग २/८, १-मान्=आन्तरा हर्ष (तिल) ।

ड—√मुअ (सक)=मात्रे-से ७/७ ।

उ—√मोन्ना=मात्रे, (२) गन्त्रे ।

+मुर् (मु) ६/६/ सप्रष्टने (प) √मुट् (मुट) ६/१ आ-वप-
स्त्री-मे सा-च ज-कात- प्रमर्दनया (प) ।
शा-ह । √मुड (मुड) १/२०
सप्ररणे—काकृ । प्रमर्दने (प) सा ।
वेष्टने—वा । √मुच्छ् (मुच्छा) १/२०९
मोहममुच्छायया (प) ।

ग—मुरा (मुरति=सौरभण वेष्टयति)—ग पु १९०=स्वनामरयातगन्ध-द्रव्यम् । मुगला (मुरम्=वष्टन लातीति) उत्त ग च ३, १=नर्मन् नन्ती । मुगली—राधातन्त्रे । मुर क्लेश च सन्तापे कर्मभाग च कर्मिणाम् । दैत्यभेदऽयस्ति-स्तेषा मुरारिस्तन कीर्तित-त्र वे श्रीकृष्णजन्मखण्ड १/११ अध्या । मुगलामारुतद्-धृतम्-रघु ४, ५५ ।

उ—√मुडना } =प्रष्टने । परिता भ्रमण ।
√मुरना }

उ—√मोर्ना > √मोडना=वेष्टने । परिता भ्रामण ।

√मुच्छ् (मुच्छा) १/२०९ मोहसमुच्छायया (प)
श× स्त्री-मे-सा जै काकृ कात-
शा-ह ।
मोहे—च ।
मोह उच्छये—वा ।

क—मरे=घनत्वे, आतञ्जने—वा पॉकनी ।

ग—मूर्च्छति—मै २,६,६, काठ १५,५। रोषमूर्च्छिता—वा रा २,१८,२८ = क्रोधव्याप्ता (तिल)। शिलोष्वये मूर्च्छति मारुतस्य—रघु २,३४ = प्रसरति (सञ्जी)।

घ—मुच्छति-धम्मपद २, ६७, दीघ ३, ४३ ।

ड— $\sqrt{\text{मुच्छ (अक)}} = \text{मूर्च्छाभावे, (२) आसक्तौ, (३) वृद्धौ । मुच्छइ, मुच्छए-कस, सूअ १,१,४,२ ।}$

छ-√मुरछना } (<मूर्च्छन्म्) = सज्ञानाभाय ।
 छ-√मुरुछना }

+√मुर्व (मुर्वी) ? ५७० बन्धने (प)

श-जै X

क्षी-मै सा च-काकु कात-

शा-हे ।

नहे—बो ।

✓ मु १/५५८ d बन्धने (आ)

काकृ ।

✓मू (मूड्) १/ बन्वते
(आ)।

✓सब (सब) १/ बंधने
(प)।

क—मल्ल = सकुट्टने, सचूर्णने । लोत मल्ल = वन्यगुल्मप्रिशेष - वा पौकना ।

ग-मूर्वा-सुश्रु १, १३७, ९ = तृणम्, वृ स ५४, ८७ ।

✓मुष् (मुष) १/६८३

मै श-च-जै-काकू कात-

शा-हे ✕

हिसार्थ (प) कषादि

क्षी सा ।

बधे—बो ।

चौथे—हि ।

✓ मष् (मष) १/ हिसार्थ

(प)

✓ मुश ४/५७ खण्डने (प)
काक ।

✓ मुष् (मुष) ४/ खण्डने
(प) इत्येके-मै ।

✓ मुष्क १/४१२ p गतौ
(आ) काक ।

ग—मोषथा वृक्ष कषन्नेव-ऋ ५,५४,६ ।

+√मुष् (मुष) ४/११४

क्षी-जै-काकू

कात शा $\times$, श

खण्डने (प) इत्येके-मै $< \sqrt{\text{मुस्}}$ (मुस) खण्डने (प) ।

मैसा चहे ।

ਭਿਦਿ—ਵਾ ।

पूर्ववत् ।

ग—मुषल -मभार १३,४,५० = विश्वामित्रसूत ।

✓मुष् (मुष) ९/५८

श

स्तेये (प)

क्षी मै-सा च जै काकू कात-

शा-ह ।

लुण्टने—वो ।

क—मेउस्=माषण-जू पौकनी ।

ग—अमुष्णीतम्—ऋ १,९३,४ तैत्रा २८७,१८ । मुष्णामि-पै २,४१,५ ।

+√मुस् (मुस) १/१७ रण्डन (प) √मुष् (मुष) ४/ रण्डने
श च काकृ× क्षी-मे-मा-नै कात- (प) मै ।
शा ह ।
छिदि—तो ।

ग—सन्नमुसले-मनु ६,५६, सभा १० ८८३१ । स्कन्नेनादाय मुसलम्-मनु
८१' = आयुधविशेषम् । मुसल —मा पु १६ १८ ।

√मुह् (मुह) १/८१ वैचित्त्ये (प)
श श्री-मै सा च-नै काकृ कात-
शा-हे वो ।

ग—मुह्यन्तु-ऋ १०,८१,६, तै १,६,२,६ मै २,१०,२, शो ६,६७,१ ।
मुह्यति-शत्रा १,५,२,१५ ।

घ—मुह्यति-मिलिन्दपञ्च ३८६ ।

ङ—√मुञ्ज (अक) १-मोहे, २-सम्भ्रमे । मुञ्जइ-आचा, उव, महा ।

च—(√मोह (सक) १-मोहे २-सम्भ्रमे । मोहइ-भवि)

छ—√मोहना (<मोहनम्) ।

√मू (मूड) १/९५० बन्धने (आ) √मव् (मव) १/ बन्धने
श क्षी मै-सा-च-जै काकृ- (प) ।
कात-शा ह । √मव्य् (मव्य) १/ बन्धने
बन्वे—वो । (प) ।
√मु १/५५८ बन्धने
(आ) काकृ ।

ग—मूते (सप्तमी)-मे ११,२०, काठ ३६,१४ [नाप (वशादिनिर्मिता
करण्डिका)] । मूक०-सभा २,२९,७ = दानवभेद, मूकाश्च पञ्चगून्-२,५,१०५ ।

यत्रायय मूकशब्द उणादौ √मव् धातुत साधितस्तथाप्यस्माभि 'मू' इति
दर्शनादिहैवोपन्यस्त ।

+√मूल (मूल) १/५२९ प्रतिष्ठायाम् (प) √मूल (मूल) १०/रोहणे
श× क्षी-मै-सा-च-जै काकृ कात (प) ।
शा हे वो (उ) ।

व—मौ [उ] लॉ- मूल्लो=मूल्लम्, क्षुप-या पौकनी ।

ग—महाद्गुमा उन्मूलन्ति-पत्रा (इन्दिशे स्तूदियन् १४१), बद्धमूलस्य मूल
हि-शिशु २,२८ ।

+√मूष् (मृष) १/६६९ स्तये (प)

श×(काकृ√मूष् क्षीमै-सा-च नै काकृ कात

[मुप]

शा हे ।

लुण्टने—वो ।

√मुप् (मुप) १/स्तेये

(प) ।

√मुप् (मुप) १/हिसार्थ

(प) ।

√मूप-निष ४,१

(=मूपिका-द्वगजय) ।

ग—मूपो न शिशना व्यदन्ति-ऋ १,१५,८ । मूपकै परिधावद्भि-वा रा
२,३३,१९ । मूपासित्त यथा ताम्रम्-पञ्चद ४,२-मूपा=तैजसारतिनी ।

घ—मुसति-दीघ २,१८३=व्याकुलत्वे ।

ङ—√मूखना

ड—√मूसना

} (<मूपणम्)=चोरणे ।

√मृ १/२८

क्षीमै-श च नै काकृ-

कात शा हे-वो×

मरणे (प) इत्याभरणे पठ्यते-

तद् भाष्यविरोधादुपेक्ष्यम्-सा ।

क—द्रष्ट उत्तरधातु ।

ग—सो चिन्तु न मरति न वय मराम-ऋ १,१९१,१०, जीवातु न मरामहे-
१,९१,६, जरसा मरते पति-१०,८६,११ ।

घ—मरति-महाबस ५,२७ ।

ङ—√मर (अक)=मरणे । मरइ-भग ।

√मृ (मृड) ६/१२२

श (काकृ-√म्री)

प्राणत्यागे (आ)

क्षीमै सा-च जै-काकृ-कात शा हे ।

मृतौ—वा ।

क—मर, मरू=प्राणत्यागे । लिथु, मेर्देति, मरिन्ति, मिरति=मरणे । सेर्ब-
मौ रिति । हिताइ-मेर्इ-त (मर्त्)=मरणे ।

ख—अवे—म्रियेइते (=मृइयेइते)-वा पौकनी । अवे-म्रियेइते-पी टी
ऐस पालि-इंग्लिशकोशे ।

ग—अियसे-ऋ १/६० २१ । अियत-शत्रा २,१,३ ४, कात्रा १,१,३,३ तात्रा
अियेन्-अमृतनाप्तेप ३५ ।

घ—मि-यति-सुत्तनिपात ८ ४, नेत्तिपरगण २५ ।

ङ—१/ मिच (अक) = मरणे । मि-चति-सृअ १/५,५ ।

१/ मृभू (मृभू) १/६३ मघाते (प)
श्री मै श-च जै-काठ सा ।
कात शा हे वो ×

१/ म्रभू (म्रभू) १/६३
मघात (प) म ।
१/ मभू (मभू) १/ मघात
(प) ।
१/ मभू (मभू) १/ राप (प) ।
✓ मृच् (मृजूप्) २/ शुद्धा
(प) ।
✓ मुश्च १/ २५५ मघाते (प)
साट्ट ।

क—मेल्जु प्रोळ्ठने, माजने दाहन- स्-

ग—मृत्वा-ऋ ८,७२ १३ । मृभ्र-ऋ ८६६ ४ [विप ([गूर] इन्द्र-)
वा वृषकर्मणि वृत्ति (पैतु वे सा) १/ मृज् इत्यनन शाधनमवृत्तितति PW प्रभृ
नाप (अउग्रहमार्चनापकरण-) १] मृभिणीपु-ऋ १० ९८६ [नाप (गहिनी- [धारा ,
नदी-]) वा प्रग्रहे वृत्ति (तु [अशत] PW OR\ प्रभृ पैतु वे सा १ (GR\ =
[विदीणा-] स्थली-उति, (+W चञ्जायात इति च)] नन्दीञ्जञ्जायातादिपु मघाताऽपि
सुस्पष्ट ।

ङ—१/ मग्व (सक) = म्रथणे । मग्गइ-राच ।

+ १/ मृग् (मृग) १/१३९ अन्नेपणे १ (प) म (आ) सा ।
श्री-श-च-जै-काठ (म सा) ।
कात शा ह वो ×

ग—मृग्यम्-ऋ प्राति ४,४१ । मृग्यन्त पदवीतयाप्यकरणा व्याधा न मुञ्चन्ति
माम्-(अग्निका पुरातत्त्वसभापत्रिका ७११, ४० श्लो)-इति त्वकारान्तस्यव भाव
क्विपि, अकारलोपे मृग कृतेतीति कण्ठादित्यान् स्य साध्यम् इति दुर्गादास ।

+ १/ मृज् (मृज) १/२४७ शब्दार्थ (प) सा < १/ मज् (मज) शब्दार्थ
क्षी मे-श-च-काठ- सा । (प) ।
कात-शा वो × शब्दे - चै ह ।
द्र १/ मुज् १, २४७ ।
✓ मुञ्ज १, २४८ ।

क—इ $\sqrt{\text{मृक्ष}} १/६५२ ।$

$\sqrt{\text{मृज}} (\text{मृजूष}) २/५५$ शुद्धौ (प) $< \sqrt{\text{मृज}} (\text{मृज}) १/श-दार्थ$
 श क्षी मै सा च जै काकृ कात (प) ।
 शा-हे वो । $\sqrt{\text{माष्टि-निघ}} २/१४ = \text{गति-कर्मा ।}$
 $\sqrt{\text{मार्ज}} १८/९०$ शुद्धौ (प) काकृ ।

क—मैल्ज् (अथवा-मैल्लज् ?) = प्रोच्छने, मार्जनै । मॉल्जो = प्रपूरणे । लिथु मिल्जति = प्रपूरणे, (द्विरुक्तौ) -मल्लयति । रसन्, च स्लावो म्लेस्ति = प्रपूरणे-जू पॉर्कनी ।

ख—मूरूजैति, मूरूजैति = त्रगुत्पाटने, नग्नत्वे, स्पर्शे (प्रोच्छने) -वा पॉर्कनी ।

ग—मृजन्ति-ऋ ३, ४६, ५, मै २, १, ९ । मृष्टे-शब्रा १, २, ३, ३ । मार्ष्टि-शाआ १२, २ ।

$+ \sqrt{\text{मृञ्}} (\text{मृजि}) १/२४८$ शब्दार्थ (प) इत्यप्याहु-क्षी । $< \sqrt{\text{मुञ्}} (\text{मुजि})$ शब्दार्थ
 मै-श-च काकृ क्षी-सा कात । (प) ।
 शा-वो × शब्दे—जै हे ।

ग—मृञ्जत (ब व) -ऋ ९, २४, १, ९, ५६, २६ । निमृञ्ज्यात्-शब्रा १४, ९, ४, ५ ।

$\sqrt{\text{मृड्}} (\text{मृड}) ६/४८$ सुखने (प) मृळतिर्दानकर्मा पूजाकर्मा
 श × क्षी मै सा च जै काकृ वा-निरु १०, १५, १ ।
 कात शा-हे । $\sqrt{\text{मुद्}} (\text{मुद}) १/$ हर्षे (आ) ।
 सुखसहने—शा ।
 मोदे—वो ।

क—मैल्ज् = प्रोच्छने, मार्जनै, दोहने । -ङ् = क्षमायाम्, सहने ।

ख—मूरूज्झा = सहने, क्षमायाम्-वा पॉर्कनी ।

ग—ममृड्यु-ऋ ४, १८, ८ । मृळ-ऐब्रा ५, १९ । मृडसे-काठ ३७, १३ ।

$+ \sqrt{\text{मृड्}} (\text{मृड}) ९/४४$ सुखने (प) $\sqrt{\text{मृड}} ६/$ प्राणत्यागे (आ) ।
 काकृ ×, श क्षी च जै कात शा हे । $\sqrt{\text{मृद्}} (\text{मृद}) ९/$ क्षोदे (प) ।

शोने—मै सा ।
 'सुने च' इति केचिन्—सा ।
 सुगने इत्यपरे—सा ।
 सुखसहने—शा ।
 माने—वा ।

√मृण (मृग) ६/५१ श हिंसायाम् (प) व मृ (मृड) ६/० प्राणत्याग
 क्षी-मै सा च-जै माकृ- (आ) ।
 कात शा-ह । व मृ ९ हिंसायाम् (प) ।
 हिंसे—वो । √मृण्ड (मृडि) १०/ उन्न
 (प) सा ।

क—मल्, मल्ल- म्ल- मेल-द्- म्ले-द्- मेल-व्- म्ल-आद्- म्लि, म्ली-,
 म्लू-क- म्ला-क-, म्लेउ- म्लु, म्लू=आघाते, सञ्चूर्णने, लिथु-मलिनति (=म्रियति
 सस्कृ)=नाशे । लिथु मलित । सेर्जा-त्राटि म्लेनेति=सञ्चूर्णन । पु च म्लो
 म्लेत । रसन् मॉलॉत-जू पॉकनी ।

√मृद् (मृद) ९/२३ श× क्षादे (प) व मृत् १/५१६ b मर्दन (आ)
 क्षी मै सा-च जै काकृ च ।
 कात शा ह । √मृद् (मृद) १/ मर्दने (आ) ।
 शुदि—वो । मर्दति-निघ २/१४=गति
 कर्मा ।
 मर्दति-निघ २/१९=वध
 कर्मा ।
 मृध्नन्ति-का श्रा २०, ३, २९
 <मृध्नन्ति ।

क—मेल-द्-, (मृ ए) ले-द्=मृदु । पु उ च-मिलिज । ँग्लो-सेक्सॉ
 मिलते । पु आइस् मिलित=लीहा, रोष ।

ख—अव-मर्दते-जू पॉकनी ।

ग—परिमृद्नन्तौ-या रा २, ७७, २६=मार्जयन्तौ (तिल), मृद्नन्ती
 कुशकण्टकान्-२, २७, ७ ।

घ—महति-जातक ३, २४५, ३७२, सुत्तनिपात ७७० ।

ङ—√मह (सक)=चूर्णने, (२) अ+यङ्गे, मर्दने । महाहि-काप ।

च—√मल (सक)=मर्दने । मलइ, मलेइ-भवि ।

छ— $\sqrt{\text{मर्दना}} \left. \begin{array}{l} \text{मर्दना} \\ \text{मरदना} \\ \text{मलना} \end{array} \right\} (< \text{मर्दनम्}) = \text{मर्दने ।}$

$\sqrt{\text{मृध्}} (\text{मृधु}) १/८५९$

श×

उ-उ (उ)

मी मै च-कात शा हे ।

उन्दने—मै सा ।

रुन्दे—काठ ।

स्याल्लैपिकी व्रुटि ।

म्लिदि—वो ।

उपेक्षायाम्—हि ।

क—मैल्-व (मैल्-व्-ओ)-जू पॉकनी ।

ग—मर्धति-क ७, ५९, ८, मृजाति-२, २९ ३ (तादादिकोऽपि ?), मर्वत -
का २, २ ३ ।

$\sqrt{\text{मृश्}} (\text{मृश}) ६/१४२$

श

आमर्शने (प)

क्षी मै-सा काठ कात

शा हे ।

आमर्शे—च जै ।

मृशि—वो ।

आमर्शनम् = रमर्श-क्षी ।

क—मर्श = ग्रहणे, स्पर्शे, बोधने । मर्कु- (शु) । मेकर्स = वस्तु । मेर्सेम्, -

एदिस् = मूल्यम्, पुरस्कार -वा पॉकनी ।

ग—तमद्विरभिमृशति-शब्दा १, २, २, ११ । त्रिद्वय मृशन्तीम्-शौ ८, ९, ९ ।
मृशते-पै १, १०९, ४ (पाठभेद) । सर्वा विमृशते जन्तु -सभार ९, १८७५ ।

$+ \sqrt{\text{मृष्}} (\text{मृपु}) १/६९८$

श×

सेचने (प)

क्षी ।

$\sqrt{\text{मृज्}} (\text{मृजूप})$ शुद्धौ (प) ।

मृष्टम्-बृहत्सहि ८५, ९ ।

उत्तरधातोर्भिन्नोऽय श्रीरेण पृथक् सखात ।

$+ \sqrt{\text{मृष्}} (\text{मृपु}) १ ६९९$ सहन, च = सेचन (प) $\sqrt{\text{मृश्}} (\text{मृश}) ६/$ आमर्शने
श×

क्षी मै-सा जै कात शा

हे ।

सेचने—च ।

(प) ।

$\sqrt{\text{मृष्}} (\text{मृपु}) ४/$ तितिभ्रायाम्

(प) ।

सेचने हसने च—काकृ ।
मेचने श्रान्तौ च—वो
(उ) ।

√ मृप् (मृष) १/१२ तितिक्षायाम् (उ) √ मृप् (मृषु) १ सहन च-
श क्षी-मै-सा नै-काकृ मेचने (प) ।
कात शा ह । √ मृश् (मृश) ६/आमशने(प)।
श्रान्तौ—च वा ।
श्रमायाम्—काकृ कात ।

क—मेह- मेह-स=मि ने कापे-जू पॉकर्नी ।
ग—न त प्रषापि मृयते-ऋ ६ १२, २ । मृयन्ति ये चापपतिम्-मनु
१२१७ ।

ड—√ मरिस् (मरु) = तितिक्षायाम् । मरिमइ-महा , स ६७७ ।
च—√ मरुस् (सरु) = तितिक्षायाम् । मरुसिज्ज-भवि ।
ड—√ मरह (सरु) = तितिक्षायाम्-गाया १, ८-पत्र १३५ ।

√ मृ ९/१८ हिसायाम् (प) √ मृ १/ सरणे (प) ।
मै च-काकृ कात × श ? क्षी-सा नै शा हे । √ मृ (मृड्) ६ १२२ प्राणत्यागे
ववे—वा । (आ) ।
म ९/२९ हिसायामित्येके-मै । √ मृण् (मृण) ६/५१ हिसा-
क्षी-श-जै-काकृ कात शा मै-सा-च । याम् (प) ।
हे नो × √ क ९/२९ हिसायाम् (प)
मे ।
मृ ९ हि ।

ग—मृणीहि-हि । मया नोपलब्धम् ।

घ—मणाति-वस्मसगणि २१८, खुदकपाठ २४ ।

√ मे (मेड्) १/९४६ प्रणिदाने (आ) √ मा (माड्) ३/ माने शन्दे
श × क्षी-मै सा । च (आ) ।
प्रतिदाने—च-जै-
काकृ कात-शा हे ।
प्रतीदाने—वो ।

प्रतीदानम् = परीवर्त-दुर्गात्पास ।

क—माड=विनिमये । लेट्टिश्-मिजु, मीजु, मीत=विनिमये-वा पॉकर्नी ।

ग—अपमयेत—मै ४, २, ७ । निमयेत् पक्वमासेन—मभार १२, २९२३ । प्रणिम
यते—मभाष्ये १, १, २०, ३६ ।

+√मेट् (मेट्) १/२८९ उन्मादे (प) इति <√मेट् (मेट्) उन्मादे (प) ।
सा-श जै काकृ- दौर्गा —क्षी √मेड् (मेड्) १/५६१ उन्मादे
कात शा-हे× क्षी वो । (प) जै ।
उन्मादने—मै-च । √मेड् (मेड्) १/ उन्मादे (प) ।
√म्लेट् (म्लेट्) १/ उन्मादे
(प) ।

विकास स्पष्ट -√मेट् > √मेड् > √म्रट् > √मेड् > √म्लेट् ।

ग—मेलि मदन्तम्-श्र ३, २६, ९ । मेडव -कथासरि ४०, ५ ।

+√मेथ् (मेथ्) १ ८५४ मेधाहिसनयो (उ) द्रष्ट √मिथ् १/८५३
मे श-च-जै कात शा× क्षी-सा ।
गतिहिमयो —काकृ ।
मेधाहिसयो सङ्गमे च—ह ।
व ये मेधाया सङ्गे च—वो ।

ग—मेथिष्ठा पिन्वाना—तै २, ७, १६, ३ । इह मेथिमभिसविशध्वम्—अ वे
८, ५, २० । विष्णवे त्वेति मेथीम्—शत्रा ३, ५, २२१—मेथी=स्तम्भ* (मेथन्ते=सङ्गच्छन्ते
पशवोऽत्रेति) । √मिथ् १/८५३ धातुनास्य न शक्यते कर्तुं सिद्धि, तस्य सङ्गार्थ-
त्याभावात् ।

घ—मेधि (<मेथी)—दिव्यावदान २४४ ।

छ—मेढी, मेढी=स्तम्भ—बु ख ।

+√मेट् (मेट्) १/८५४ मेधाहिसनयो (उ) इति <√मेथ् (मेथ्) मेधा-
श-जै शा× दुर्ग —क्षी । हिंसयो (उ) ।
क्षी-सा । शेष पूर्ववत् ।
मेधाहिसयो —मै-च- √मिड् (मिमिदा) १/
कात हे । स्नेहने (आ) ।
गतिहिंसयो —काकृ ।
वधमेधयो —वो ।

+√मेध् (मेध्) १/८५५ सङ्गमे, च=मेधाहिसनयो √मिध् (मिध्) १/८५३
(उ) क्षी-सा । मेधाहिसनयो (आ)
सङ्गमे, च=मेधाहिसनयो— सा ।

मं-जै-कात शा ह ।	शेष पूर्ववत् ।
सङ्गमे—च ।	मेधा-निघ २/१८ =
गतिहिंसयो सङ्गमे च—	धननाम ।
कावृ ।	(सङ्गच्छतेऽनेन सर्वम्)
मेथवन् (= वये मेऽया	
सङ्ग च)—वा ।	

ग—सनि मेवामयासिषम्-ऋ १,१८,६, मेव श्रुतपाक पचन्तु-१,१८,१८ ।
 मेध्या-मभार २,२०१२० = नदी, त्रीन मेधानाहरिष्यति-मभार ११०३२८-
 मेधान = यज्ञान् । न मेऽया न गृह्णा श्रुतेन-मुण्डकोप २२,२ । मधिर-ऋ
 १२०,२८-मधिर = मेवावी । मेवयुम्-ऋ १२८३ ।

+√मेप् (मेवृ) १/३६७ गतौ (आ)
 म-श-कावृ-कात× क्षी सा च जै-शा-ह ।
 (च—√मेव् [मेवृ]) गत्याम्—वो ।

+√मेव् (मेवृ) १/५०६ सेवने (आ)
 श× क्षी च नै शा हे-वो ।
 मेचने—मे-सा-कावृ-कात ।

ग—मेवाडे च तथा प्रोक्त-स्क पु १३९,५० (मन ग सा सस्करणम्) ।
 छ—मेवा = सेवनीय फलम् ।
 ठ—मेव = मरुस्थानाभिजना जाति ।
 ड—मेवडी = 'सँभालू' इति भाषाप्रसिद्धम् ।
 उ—मेवाड = मरुस्थानप्रान्त -(<मेवाड-स्क पु १३९५०) ।

√मना १९१३	अभ्यासे (प)	√मन् (मन) ४ ज्ञाने
श	क्षी-मै-सा-च-जै-कावृ-	(आ) ।
	कात-शा-हे-वा ।	समाम्नाय समाम्नात -
		निरु १,१ ।

क—मेन् = चिन्तने, विचारणे-वा पौकर्त्ती ।

ग—मम्नाते इन्द्र रोदमी-ऋ ७३१,७ । एके समामनन्ति-आश्च गृ
 ८,१३,३० ।

+√अक्ष् (अक्ष) १/६६५ सङ्घाते (प) मै
क्षी-सा-श-जै शा मै-च-कात-यो ।
(हे ?) ×

√मक्ष् (मक्ष) १/ सघाते
(प) मै ।

म्यक्षति-निघ २/१४ =
गतिकर्मा ।

मिम्यथ-ऋ ६,५०,५,
शौ २०,९४,२ ।

ग—पाशुना च अक्षन्ति-ललित ३२५,१४ (कालिकातासस्करणम्) =
अक्षणे ।

ङ—√मय् = अक्षणे । मखइ-राज ।

छ—मक्खन, माखन (< अक्षणम्) = न्वनीतम् ।

√अद् (अद) १/७६०
श × (जै√मद्
[मदैप् मदे])
प्रतीयते प्रमाद ।

मर्दने (आ)
क्षी-मै-सा-च जै काठ
कात-शा-हे ।
क्षोदे—बो ।

√मृद् (मृद) ९/ क्षोदे (प) ।
√म्रित्—गर्भ अपास्यन्
म्रित्येत्-शत्रा ३,२,१,२१

ग—पणेश्चेद् वि अदा मन-ऋ ६,५३,३ । नेत्पशून् प्रमदे करवामहे-शत्रा
४,४,३,११ । यज्ञमेव तम्रदयति (मृदु-नामधा)-तै ६,१,४,४ ।

√मुच् (मुचु) १/१९२
श काठ ×

गत्यर्थ (प)
क्षी-मै-सा-च ।
गतौ—जै कात शा-हे ।
गत्याम्—बो ।

√म्लुच् (म्लुचु) १/
गत्यर्थ (प) ।

ग—आदित्य निम्रोचन्-अ वे २,३२,१ । आदित्य पुर उदेति पश्चाभि-
म्रोचति-काठ २३,८ । सूर्योऽभिनिम्रोचति-तै ६,४,२,१ ।

+√मुञ्च् (मुन्चु) १/१९० गत्यर्थ (प)
श-कात × क्षी-मै-सा-च ।
गतौ—जै-काठ-शा-हे ।
गत्याम्—बो ।

√मुच् (मुचु) १/
गत्यर्थ (प) ।
√म्लुच् (म्लुचु) १/
गत्यर्थ (प) ।
√म्लुञ्च् (म्लुन्चु) १/
गत्यर्थ (प) ।

+√मेट् (मेट्) १/२८९ उन्मादे (प)
श-च-जै-काठ- क्षी-बो ।

√मेट् (मेट्) १/
उन्मादे (प) ।

कात शा-हे×

उन्मादने—म ।
मा (मैसू मस्काणे) ।

✓मेड (मेड) १ १६१
उन्मादे (प) नै ।
✓म्रड (म्रड) १/२८५
उन्मादे (प) ।
✓म्लेट (म्लेट) १ २९८
उन्मादे (प) ।

✓म्रड् (म्रेड) १ २८९
मै-श च कात×

उन्मादे (प) इति
पठन्ति—स्त्री
स्त्री सा नै-शा ह वा ।
उन्मादने—काट् ।
प्रसानीकरणे, कृतार्थी-
करणे (१)—ह्रि ।

< म्रेट् (म्रेट्) उन्मादे (प) ।
म्रेट (म्रेट्) १/८०१
अनादरे (प) कात ।
शेष पूर्ववत् ।

ग—गच्छेयुरूप च निम्रडान्-छान्दोग्यो ३,१९१ । वाक्यमाश्रेडयति त्रेवराट्-
मभार ३,१०३८२ ।

✓म्लुच् (म्लुचु) १/१९३
श काट्×

गत्यर्थ (प)
स्त्री मै सा च ।
गतौ—नै-कात-शा हे ।
गत्याम्—वो ।

द्रष्टु ✓म्लुच् १/१९० ।

ग—अ(उ)पम्लुक्तम्-ऋ १८,५०४ । म्लोचन्ति-शष्ठा १४४,३,३३,
बृहदारण्यको १,५,२० ।

✓म्लुञ्च् (म्लुञ्चु) १/१९१
श कात-शा-हे×

गत्यर्थ (प)
स्त्री मै सा-च ।
गतौ—जै काट् ।
गत्याम्—वो ।

पूर्ववत् ।

✓म्लुच् > ✓म्लुञ्च् इति क्रम ।

✓म्लेन्छ् (म्लेछ) १ २००
श×

अव्यक्ताया वाचि (प)
स्त्री मै-सा जै-काट् शा ह ।
अव्यक्ते वचने—च ।
व्यक्ताया वाचि (१)—

(म्लिष्टम्=अविस्पष्टोक्तो) ।

काकृ-कात ।

देशयोक्तो—वो ।

ग—न ब्राह्मणो म्लेच्छेन्-शब्दा ३,२,१,२२ । नार्या म्लेच्छन्ति भाषाभि-
सभा २,२०,४८ । ब्राह्मणेन न म्लेच्छित्तयै-सभाष्ये १११ ।

+√म्लेट् (म्लेट्) १/२९ उन्मादे (प)

श जै काकृ कात क्षी हे वो ।

शा हे X, (सा) उन्मादने—मै-च ।

वातुवृत्तौ नास्ति ।

या ग प पठति ।

√म्लेङ् १/८० b अनादरे

(प) कात ।

शेष √म्लेङ् १/२८९ यन् ।

+√म्लेव् (म्लेवृ) १/५८७ सेवने (आ)

श X

क्षी च जै शा-हे यो ।

सेचने—मै सा

काकृ कात ।

√मेव् (मेवृ) १/ सेवने

(आ) ।

√प्लेव् (प्लेवृ) १/ सेवने

(आ) ।

√म्लै १/८८९

गात्रविनामे (प)

क्षी मै-च जै काकृ कात-शा हे ।

हर्षक्षये—सा ।

'गात्रविनामे' इति क्वचित्

पठ्यते—सा ।

कान्तिसक्षये—वो ।

विनाम = कान्तिसक्षय -क्षी ।

• क—मेल् = सञ्चूर्णने, प्रमर्दने ।

ख—अवे घ्रात = म्लानम्-वा पौर्णमी ।

ग—म्लानानि-ऋ ८,५५,२ । म्लायति-शब्दा ८,१,४,१ ।

घ—मिलायति-सयुक्त १,१२६, इतिवृत्तक ७६ = मृदूभावे ।

ङ—√कुम्हलाना (<कु+म्लानम्) ।

√यज् (यज) १/९८६

श

देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु

(उ) ।

क्षी मै सा काकृ कात-शा हे ।

देवपूजायाम्—च ।

दानदेवपूजासगत

√यक्ष् (यक्ष) १०/१६१

पूजायाम् (आ) ।

यक्षते-तान्ना ९,१०,१ ।

इयक्षति-निघ २/१४ =

गतिकर्मा ।

करणेषु—जे ।

इययति-ऋ ८७१

न्वाच्चाग्निमगकृता—या ।

[१५-१८] ।

यत्नाम—वा ग ७१/१० ।

क—इअजु=धामिनी पूजा ।

ख—अवे यनेते=यजते—या पौर्नर्नी ।

ग—अय यनति-ऋ १,३१/१९ त १,९९० । यनत-एत्रा ११ तत्रा १,३०,०१ ।

घ—यनति-न्नीघ १,१०९ अगुत्तर ११८८ ।

ङ—√जय (अक) [यकारस्य जकारा जकारस्य च यकारा णनिपर्यया वा] = (१) पूजायाम्, (२) याग । नयङ-न्त ०२१ ।

√यन् (यती) १/०९ प्रगल्भ (आ) यतने-तिघ ० ११=गतिरूमा ।
श क्षी म सा च-नै-
काकृ-कात शा ह ।
यत्ने—बो ।

क—इअन्=यत्ने ।

ख—अवे यतेइति, यतयेइति—या पौर्नर्नी ।

ग—यतते-ऋ १,९५७, [सपा पै १२,१०५, 'यनत' इति पाठे] ते १,५,११,३, शत्रा १०,०,३,१ । यतति-ऋ ७,३६ [(३,५९१) ०], येतिरे- १,८५,८ ।

√यम् (यभ) १/९६५ विपरीतमथुने (आ) >√जम् (जभ) १/ निप
श-कात× क्षी सा । रीन मेथुने (आ) म ।
विपरीते मेथुन—म । √जम्भ (जभि) १ च=
मेथुने—सा च-जै विपरीतमथुने (आ) ।
काकृ-कात शा हे बो ।

क—इअम्—दम्=स्पर्शे रतौ । पु च स्लावा नेवृ नेति तथा जेबति = मेथुने—वा पौर्नर्नी ।

ग—न मा यभति कश्चन-तै ७,४,१९,० । यभ माम्—अ ये ००,१०६,११ । थियसत इव मे मन—शाङ्खा औ १६,५,६ । सुता यभितुमुग्रतम—भा पु १८५,१७ । यभस्व नित्यम्—सुभाषि ।

√यम् (यम) १ ९६९	उपरमे (प)	√यज् (यज) १ देवपूजा-
श च जै-काङ्क कात वो ×	क्षी-मै सा शा-हे ।	सङ्गतिकरणदानेषु (उ) ।
√यम् (यमु) १ ९९२	मै-सा च काङ्क कात हे ।	√यत् (यती) १/ प्रयत्ने
क्षी-नै शा ×	यिग्तौ—वो ।	(आ) ।
√यम् (यम) ८०३८८	अपरिवेषणे (प) मित्	
श-जै-शा हे ×	परिवेष्टने—काङ्क ।	

क—इर्णम् = धारणे, ग्रहणे—या पौर्णमी ।

ग—यच्छति—ऋ ५, ८०, २, तै १, ६, ८, ४, शौ १९, ३२, २ । १ यमति—ऋ १, १००, ९ । (अपरिवेषणे तथा परिवेषणे)—यमयति—शत्रा १४, १, ३, ४ ।

घ—यमति—जातक ३, ४८८ ।

ङ—√जञ्ठ (सक) = (१) उपरमे, यिरामे, (२) दाने । जञ्ठइ—कुमा ।

छ—√जमना (< यमनम्) = आतञ्जने, पूर्वस्या स्थितविरामे, स्थिरीभावे ।

+√यय् (यय) १/४७५	गतौ (आ) मै ।	√येल् १/२४७७ गतौ (प)
क्षी सा-श-च-जै-काङ्क	मै ।	काङ्क ।
कात-शा-हे वो ×		
ग—ययेयु —मै ३, ६, ९ ।		

√यस् (यसु) ४/९७	प्रयत्ने (प)	√येष् (येषु) १/ प्रयत्ने
श	क्षी मै-सा च-जै काङ्क	(आ) ।
	कात-शा-हे ।	यहु —ऋ ८, ६०, १३, यहो—
	यतने—वो ।	ऋ १, २६, १० ।

क—इर्णम् = प्रकम्पने, फेन, उत्फगनम्, उत्कयथनम् ।

ख—अवे यप्स् येइति = उत्क्वथने, उत्फणने—वा पौर्णमी ।

ग—तपुय्यस्तु—ऋ ७, १०४, २ । रामाभिषेकार्थमिहायस्यसि—वा रा २, १२, ६२ । आत्मार्यमायस्य—मा पु ३४, १२ ।

√या २/३८	प्रापणे (प)	याति—निघ २१/४=गतिरुर्मा ।
श	क्षी मै-सा-च-जै-	√इ (इण्) २/ गतौ ।

काङ्-कात-शा-ह ।

यामि-निघ ३ १८=यान्वा

गतो-गो ।

कर्मा ।

क-एइ=गतौ । *इआ (सस्कृते) । लेति -जानुम् ।

ग-याइति=गतौ-वा पौर्नर्नी ।

ग-याति-ऋ १५ ९ तै ४,६,७,३, शो १०,८,१८ ।

घ-यासि-जातक १,२५१ । यामि-पेतवत्थु २८ ।

ङ-√या (सक)=(१) गतौ, (२) प्रापण, (२) ज्ञाने । प्रति-विम

२०१ कुमा ८,८ ।

ड-√जा (सक)=(१) गतो, (२) प्रापणे, (३) ज्ञान । चाड-

मुपा २०१ ।

ठ-जाना । महाराष्ट्रि -जाणे ।

√याच् (डुगाच्) १८८८ याञ्ज्यायाम् (३)

श-च जे-काङ् कात ×

क्षी मै मा-शा ।

याचने-ह-वा ।

यामि-निघ ३ १८ -

यान्वाकमा । ऋ ८

२३,११ ।

√याच् (दुयाच्) इति

दुर्ग-क्षी

क्षी-मै-सा च काङ्-

कात-शा-ह ।

याचने-जै-वो ।

यानम् = यानम् -अयन्मा

यस्न ९,१९ ।

{ अयामिपम्-ऋ १८,

{ ६=याचने ।

{ √यास् ।

क-इएक् = भाषणे, वचने-वा पौर्नर्नी ।

ख-यासङ्गह=याचम्ब-अवेस्ता, यस्न ९,२ ।

ग-याचति-तै ८,९,९,६, मे १,९,१२, शौ ९,६,४ । याचत-शत्रा २,३,१,३ ।

घ-याचति-जातक ३,४९ ।

ङ-√जाय (सक) = प्रार्थने, याचने । ऋ-जायत-पण्ह १,३ ।

ठ-√याचना

उ-√यौचना *

{ (<याचनम्)=याञ्ज्यायाम् ।

छ-√जौचना = सत्यासत्याद्यनुमन्धाने, (२) याचने ।

√यु २/२०

श

मिश्रणे (प)

क्षी मे-सा-च-जै-काङ्-

कात-शा-हे ।

'अमिश्रणे' इत्येके-क्षी ।

यौति-निघ ३१ ८=

अर्चतिवर्मा ।

√यु १०/ जुगुप्मायाम्

(आ) ।

क्षी-सा ।

मिश्रणेऽमिश्रणे—वो ।

क—इहेउ=मिश्रणे, लेट्टिश्-जौत् =मिश्रणे-वा पॉकनी ।

क—इहेउ=बन्धे,योगे ।

र—अवे-यव् =व्यस्ततायाम् । (उर्तमानकाले-यवयेइति)-वा पॉकनी ।

ग—युस्व-ऋ ६,६,७, युयोतु-५,५०,३ । यामि-शौ २,२,१, पै १,७,१ ।

[+] $\sqrt{\text{यु}}$ (युब्) ९/७ बन्धने (उ) $\sqrt{\text{यु}}$ २ २२ मिश्रणे (प) ।
 जै×,श क्षी-मै सा च-काकृ कात
 शा हे-वो ।

+ $\sqrt{\text{यु}}$ (युगि) १/१५५ वर्जने (प) $\sqrt{\text{जु}}$ (जुगि) १ वर्जने
 श×(जै- $\sqrt{\text{पु}}$ क्षी-मे-सा-च-जै-काकृ-
 [पुगि]) कात-शा-हे-यो । (प) ।
 मुद्रणदोष ।

छ—जुग=वृद्धदारको वृक्ष ।

$\sqrt{\text{यु}}$ (युछ) १/२११ प्रमादे (प) $\sqrt{\text{यु}}$ २/२२ मिश्रणे (प)
 श×, (काकृ- क्षी मे सा-च-जै काकृ-
 $\sqrt{\text{यु}}$ [युछि]) कात-शा-हे वो । 'अमिश्रणे' इत्येके—क्षी ।
 पार्थक्ये—हि ।

ग—युच्छति-ऋ ५,५४,१३ । युच्छन्ति-पै ५,२२,६ ।

+ $\sqrt{\text{यु}}$ (युज) ४/६४ समाधो (आ)
 श क्षी-मै सा-च जै काकृ कात-
 शा हे-वो ।

कर्मणि—हि ।

ग—युज्यते-ऋ ५,१,३, तै ३,१,१०,२, शौ १०,२,३ । युज्यस्व-गी २,३८ ।

$\sqrt{\text{यु}}$ (युजि) ७/७ योगे (उ) $\sqrt{\text{यु}}$ २/२२ मिश्रणे (प) ।
 श क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-
 कात-शा हे । $\sqrt{\text{यु}}$ (युब्) ९/७ बन्धने
 युतौ—वो । (उ) ।

क—इएउ=बन्ने योगे ।

ख—यओज्- युज्=बन्ने, याजने-या पौकनी ।

ग—युङ्क्ते-ऋ १,८२ १६, तै २ ११ ३ । योजते-ऋ ७,१६ २ । युनक्ति-शास्त्रा ३ ३ । युनजते-ऋ ७,२७,१, तै १६,१८ १ [उनमशपौ विकरणौ द्रष्टव्यौ] ।

घ—युञ्जति-धम्मपद ३८० ।

+	√युन् (युत्) १/३१	भामने (आ)	√जुन् (जुत्) १, भामने
श	×	(हि-मुद्रणतोप-	ली म-सा शा ह ।
		न्षितो लीविश	दीप्ता—ने-या ।
		स)	भाषणे—च काङ्ग सात ।
			(आ) ।
			√द्युन् (द्युत्) १, भामने
			(आ) ।
			√द्युन् (द्युत्) १, दीप्ता
			(आ) ।

√युध (युव) ४/८१	प्रहरणे (आ)	युव्यति निघ २ १२ =
श	ली-म सा च च-काकृ-सात	गतिकर्मा ।
	शा-हे ।	
	युद्धे—वो ।	

क—इएउध्=प्रहरणे, युद्ध ।

ख—अय युद्धेइन्ति=प्रहरणे, युद्धे-वा पौकनी ।

ख—अये यओस्ति-पी टी णम पालि-इंग्लिशकोशे ।

ग—योत्ति-ऋ १,१३२,४ । युध्यति-मै २,२,१, शास्त्रा ३ २,४,२२, युध्यन्ते तैआ ६,३,२ । युध्यस्व-गी २,१८ ।

घ—युञ्जति-धम्मपद २,१५२ ।

ङ—√जुञ्ज (अक)=युद्ध । वरु-जुञ्जत-सुर २,५१, ९,२२२ ।

ड—√जूञ्ज (अक)=युद्ध-सिगि १०२१ ।

ढ—√झूञ्ज (अक)=युद्धे । झूञ्जति-सबोध १८ ।

च—√जोह (अक)=युद्धे । जोहइ—भवि ।

छ—√जूहना⁺=युद्धे ।

√युप् (युप) १/१००	विमोहने (प)
श	क्षी मै-सा-च-नै-काकृ कात शा-हे ।
	विमोहे—वो ।

ग—युयोप नाभिरुपरस्यायो-ऋ १,१४४,४, मृत्यो पद योपयन्त-१०,१८,२ ।

युपितम्-शौ ४,२५,२ । युप्यतीति दिवादे परिचायको प्रयोगो नोपलभ्यत ।

+√यूष् (यूप) १/६७१	हिंसायाम् (प)	√जूप् (जूप) १/ च=हसा
श शा×	क्षी मै सा-च काकृ कात	याम् (प) ।
	हे ।	√युष् भजने-सौ धा-वो ।
	हिंसाया सघाते च—जै ।	√युष् १ २९३ १ हिंसायाम्
	वधे—वो ।	(प) काकृ ।

ग—पात्राणि यूष्ण आसेचनानि-ऋ १,१६२,१३ । यूप-शाङ्खा श्री ४,१८,१३, गोगृ ४,१,७ ।

√येष् (येपु) १ ६१०	प्रयत्ने (आ)
श×(सा-जै/एष्	क्षी मे सा च जै काकृ
[एष्])	कात शा ह ।
	यत्ने—वा ।
	औष्ण्ये—ह्वि ।

क—इएस्=क्वथने, उत्फणने ।

र-अव यस्येइति = उत्फणने, उत्क्वथने-वा पौकनी ।

ग—उखा येषन्ती-ऋ ३,५३,२२ [वा उत्क्वथने वृत्ति (वैतु वें सा स्ववणे इति, सा [शौ]=√जेष् [प्रयत्ने] इति च)], शौ ४,७,४ । नियपति तै २,५,१,४ ।

+√यौट् (यौट्) १/२८८	सम्बन्धे (प)	√यौड् (योड्) १/३७१
श काकृ शा ह×	क्षी-मै-च-कात वो ।	सम्बन्धे (प) शा, २३४-ह ।
	बन्धे—सा-जै ।	√यौण्ड् १/८१ सम्बन्धे(प)
		काकृ ।
		युक्त० > युट् > √यौट्
		इति स्यात् ।

√रह् (रहि) १/७२४	गतौ (प)	रहति-निघ २/१५=गतिकर्मा ।
श×	क्षी मै-सा च-जै काकृ	√रह् (रह) १/७२३ त्यागे (प) ।
	कात-शा हे ।	
	गत्याम्—वो ।	

क—लेगृह-नासिक्यम्-लेगृह्-वा पौकनी ।

ग—स रहते उरगाय-ऋ ९,९७,९। रहति-ब्रह्मसू २,१,१। हस्मति सुगष्टेषु, रहति प्राच्यमध्यमेषु गमिमेय त्वार्या प्रयुञ्जत—महाभाष्य पस्पशाह्निकम्।

✓ रक्ष् (रक्ष) १/६२९ पालन (प)
श क्षी-मे सा च जै काट-
कात-शा-हे-बो।

क—अलेक्=अपमारणे, रक्षणे-जू पॉकनीं।

ग—य सुगोपा रक्षसि-ऋ २,२३,५। रक्षते-शाआ ७,२०। रक्षति-तै ४,२, ११,१। रक्षमाणा-ऋ १०,६८,१ [उगवद् उत्पतन वृत्ति]। रक्षी-शौ ५,७,१ [वा हिमाया वृत्ति]।

घ—रक्षति-सुत्तनिपात २२०, जातक ४,२५५।

ङ—✓ रक्ष (सक)=रक्षणे, पालन। रक्षइ-उव, महा।

उ—✓ राखना[†]
उ—✓ रखना
छ—✓ रक्खना
उ—✓ रक्षना } (<रक्षणम्)=रक्षणे।

+✓ रप् (रख) १ १२६ गत्यर्थ (प) ✓ रच्छ १/२५५७ गता (प)
श× क्षी-मे-सा-च कात। काक।
गता—जै-काक शा-द्। ✓ रद्ध (रखि) १ गत्यर्थ
सर्पणे—बो। (प)।
✓ लप् (लख) १ गत्यर्थ
(प)।
✓ लद्ध (लखि) १ गत्यर्थ
(प)।
✓ रघ् १/४१०१ गतौ (आ)
काक।

+✓ रग् (रगे) २/७७९ शङ्कायाम् (प) ✓ लग (लग) १/ सङ्गे (प)।
श× क्षी-मे शा च काक- ✓ रग् (रख) १/१२६ गत्यर्थ
कात-शा-हे। (प)।
शङ्कते—जै।
शङ्के—बो।

ग—[रगड = ताल - क्षी] ।

+√रङ् (रति) १ १३७ गत्यर्थ (प) √प्रेङ्गोल् (प्रेङ्गोल) १०/
मे-श × क्षी-सा च कात । चापले-वो ।
गतौ—जै-काकृ शा हे ।
सर्पणे—वो ।

ग—काकरङ् -मभार ५, १३३, १४ = काकयत् रङ्गति = पलायते (नील) ।

ङ—√रखोल (अक) = चलने, कम्पने, (२) दोलने-वज्जा ६४ ।

√रङ् (रति) १/१४३ गत्यर्थ (प) रजति-निघ २/१४ = गति
श × क्षी मे-सा च-कात । कर्मा ।
गतौ—नै-काकृ शा √रख् (रख) १/ गत्यर्थ (प) ।
हे-वो । √रङ् (रति) १/ गत्यर्थ (प) ।
√लङ् (लखि) १/ गत्यर्थ (प) ।

क—रेग् = परिवर्तने, निर्देशने, विस्तारे, गतिविशेषे । नासिक्यम्—
इरि रेग् = नितम्ब , श्रोणि -वा पौर्कर्णी ।

ग—रङ्गति-यशस्ति च २, ८६ = चलति ।

ङ—√रग (अक) = इतस्ततश्चलने-कप्प , पडम १०, ३१ ।

ङ—√रग (सक) = वर्ण । कर्मणि-रगिज्ङ-सबोध १८ ।

√रङ् (रति) १/१०० गत्यर्थ (आ) रजति-निघ २/१४ = गत्यर्थ ।
श × क्षी-मै-सा च-कात ।
गतौ—जै-काकृ-शा हे ।
गमने—वो ।

ग—अवेक्ष्य धातोर्गमनार्थमर्थविच्छकार नाम्ना रघुमात्मसम्भवम्-रघु ३, २१
इत्यत्र यद्यपि वैयाकरणा √लङ् धातु स्मरन्ति, ८/२/१८ काशिकोक्त्या च लो रत्वमा-
पादयन्ति तथाप्यन्ते √रङ् वा √रघ् वा धातु श्रूयते, इत्यनेनैव सम्बन्ध
साध्यताम्, क्लिष्टकल्पनाश्रयणानौचित्यात्, अर्थसादृश्याच्च ।

√रञ्ज् (रन्ज) १ ९८३ राग (ङ) रजति-निघ २/ १४ =
श × क्षी मै-सा-च जै-काकृ- गतिकर्मा ।
कात-शा हे-वो । रञ्जयति-निघ ३/ १४ =
√रञ्ज् (रन्ज) १/८०३ मित् । अर्चतिकर्मा ।
श-जै शा हे वो ×

ग—अनुरञ्जति—वा रा ७, ९९, ११। रामे रञ्जतु मे मन—रुथामरि ४३, १६१।
रजत—शत्रा १२, ८, ३, ११ तान्ना १७, १, १४। रजतम्—ऐत्रा ७, १२।

घ—रञ्जति—सुत्तनिपात ५२२।

ङ—√रञ्च (अक) = रागे। रञ्चट—कुमा, वज्जा ११०।

ञ—√रज्ज (अक) = रागे, (२) वर्णे। रज्जइ—आचा, उव।

ड—√रय (अक) = रागे (२) वर्णे—आचा।

ढ—√रजना = (१) प्रमाने, (२) भजने, (३) वर्णे।

छ—√रजना = (१) वर्णे, (२) अनुरागे, (३) सयुक्तो।
√रयना = (१) वर्णे, (२) अनुरागे, (३) सयुक्तो।

छ—√रौचना = (अक) } = रागे।
छ—√रौजना = (सक) }

√रञ्ज (रज्ज) ५/५६ रागे (उ)
श क्षी मे-सा च जे काकृ
कात शा हे-वो।

राग = वर्णान्तगोत्पादनमामर्त्तिश्च—दुर्गादास।

क—रङ्ग = वर्णे, सोवर्णे रङ्गे—वा पौर्णर्नी।

ग—अरज्यत—अ रे १५, ८, १। स्त्रियो वा केषु रज्यन्ते—मभार १३, २२३२।
न कामेऽपि वेदया रज्यति—कथासरि ३८, ३९। नेत्रे स्वय रज्यत—उत्तररा १०२, १८
(१३८, २)। अरज्यत्—शिशु ९, ७। √युज् ५/ धातुवदिम द्विद्विमीमाहाशय कर्म-
वाच्य कुतो नाश्रुतवान् ?

√रट् (रट) १ २९५ परिभाषणे (प) √रठ् (रठ) १ परिभाषणे (प)।
श क्षी-मै-सा-च जै काकृ √रण् (रण) १/ शब्दार्थ (प)।
कात शा हे।
वाचि—वो।

ग—क्रौञ्ची भयार्तामिव रारटन्तीम्—वा रा २, ७७, २२। रटन्त करटा
कटु—काशीख ६८, ५३। रटन्ति—वृ स १९, ७, कथासरि १८, १०९।

च—√रड (अक) = (१) रोदने, (२) क्रन्दने, उच्चै शब्दे। रडइ—
भवि। रडते = रोदिति—महाराष्ट्रि।

छ—√रटना।

छ—रार < रारि (< गटि) = कलह।

+√रठ् (रठ) १ ३३३ च×, श	परिभाषणे (प) क्षी-मै-सा-जै-काकृ कात-शा-हे । भाषणे—वो	√रट् (रट) १ परिभाषणे (प) । √रण् (रण) १/ शब्दार्थ (प) । √रिण् १/२०७० शब्दे (प) काकृ ।
---------------------------	---	---

छ—√रठना* = रटने । “उनरे बनरा जै राम रठै”—तुलसी ।

छ—√ररना† = रटने । [रठ† = शुष्क (म्)] ।

√रण (रण) १ ४३८ श×	शब्दार्थ (प) क्षी-मै-सा-च । शब्दे—जै काकृ कात-शा-हे । रुति—वो ।	√रट् (रट) १/ परिभाषणे (प) । √रण् (रण) १/ गतौ (प) मित् । वृ+√रण् = √व्रण् (व्रण) १/ शब्दार्थ (प) ।
----------------------	---	--

क—एर । (ए) रे = उत्तेजने, प्रोत्साहने-वा पौर्नर्नी ।

ग—रणन्ति-ऋ ८, ९०, २०, कौ २, ७३, शौ २०, ११०, २ ।

घ—रण = प्रमोद, युद्धम् ।

छ—√रनना (< रगनम्) = शब्दे, शङ्कारे ।

उ—√लरना } (< रणनम्) = युद्धे ।
छ—√लडना }

छ—[√रौडना† = रोदने, विलापे (< रण्डा ?)] ।

+√रण् (रण) १/७८९ गतौ (प) मित् । श×	क्षी-मै-सा-च-जै काकृ कात-शा-हे-वो ।	√रल् १/२४७ hh गतौ (प) काकृ । √रल् १/२४७ II गतौ (प) काकृ । √रिण्व् (रवि) १ गत्यर्थ, (प) । √रम् (रमु) १/क्रीडायाम् (प) ।
---------------------------------------	--	---

क—ऑग्ल -√रन् = गतौ, धावने—वागीश ।

ग—रणयन्तु-शौ ४, २१, १, तैत्रा २, ८, १, १ । रणय-मभार ५, १५, २७ = इष्ट

काम गमय = प्रापय (नील)—टीकायामेव ।

√रण्व (रवि) १/५९० गत्यर्थ (प)   √रण (रण) १ ७८९ गता
 श काकृ-कात × क्षी मै-सा-च ।   (प) ।
 (हे-√रम्ब [रबु]) गतौ-जै-शा हे ।   √रण्व (रवि) १/ गत्यर्थ
    व्रने-वो ।   (प) ।
    √रब् १ २५६ ० गतो (प)
    काकृ ।

ग—रण्व -ऋ १,१४२,७। बृहस्पतिस्त्वा सुम्न रण्वति-तै १,२ १=रमयतु ।
 छ—√गमना † (<रम्बनम्-हे <रण्वनम्) = भ्रमणे, विचरणे ।

√रद् (रद) १/५१ विलेखने (प)
 श × क्षी मै-सा च जै-काकृ
    कात-शा-हे ।
    उत्पाटे-वो ।

क—रेद्-गँद्-रूद् = विलेखने । लैति रौदो = दन्तैर्दशने, विलेखने, भक्षण
 रादा = दन्तै स्पर्शने, विलेखने-वा पौकनी ।

ग—रदन्ति-ऋ ७,६०,४, मै ४,१२,८ । रदति-तात्रा १६,६,६, जैत्रा १४५ ।
 छ—रँदना (<रदनम्) = यन्त्रविशेषेण विलेखनान्मसृणीकरणे ।

√रध् (रध) ४/८० हिसासराद्वयो (प)   रध्यतिर्विशगमनेऽपि दृश्यत
 श   क्षी मै-सा-शा-हे ।   —निर १०,४०,२ ।
    हिंसायाम्—च-काकृ ।
    सराध्ये हिंसने च—जै ।
    सराद्धौ हिंसाया च—कात ।
    हिंसने पाके—वो ।

क—लेम्-लेन्ध् = भेदने, त्रोटने, पु प्रशि लन्दन् = रन्धम् (द्वितीया) -वा
 पौकनी ।

ग—रध्यतु—ऋ १,५०,१३, शो १७,१,६ । रध्यति-शत्रा ३,४,२,३, (ऋ ६,
 २७,९-हिंसायाम्) ।

घ—रन्धि = पाके-मिलिन्दपञ्च १०७ ।

छ—√रँधना (<रन्धनम्) = पाके ।

√रप् (रप) १/३९९ व्यक्ताया वाचि (प)   √लप् (लप) १/ व्यक्ताया
 श × क्षी मै-सा-जै-काकृ   वाचि (प) ।
    कात शा ।   वि रप्शते-ऋ ४,४५,१ =
    वचने—च ।   पूर्णतायाम् ।

व्यक्ते वचने—हे ।

वदे—वो ।

क—लेप्=शब्दे । पामीर् लोबम्, लेबम्=शब्दा, शब्दे, वचने, परम्परा—वा पौकनी ।

ग—रपति-ऋ १०, ६१, १८, रपामि-१०, १०, ११, शौ १८, १, १० । रारपीति-ऋ ६, ३, ६ ।

✓रफ् (रफ) १/४०९
श×

गतो (प)
क्षी-मै सा-च जै काकृ
कात-शा-हे ।
वत्रे गत्याम्—वो ।

✓रम्फ् (रफि) १ गतो
(प) ।

✓ऋफ् (ऋफ) ६/हिंसा-
याम् (प) ।

✓रिफ (रिफ) ६ कत्थन
युद्धहिंसादानेषु (प) मै ।

क—रेप्=सञ्चूर्णने, मर्दने, अपसारणे । लैति -रपिऑ, एरे=अपसारणे, मर्दने—वा पौकनी ।

ग—रफिताय-ऋ १०, ११७, २ [धा रिक्तभावे वृत्ति ? वैतु सा GW प्रभृ
हिंसाया रोगे इति, वे शब्दे इति] ।

छ—✓रपटना (<रफणनम्=सर्पणम् । तु (फार) रफतन्)=स्खलने ।

छ—✓रबडना (<रफणम्=सर्पणम्)=भ्रामणे, चालने ।

छ—✓रपाती=कृपाण [हिंसायाम्]-(डिङ) ।

✓रभ् (रभ) १/९५९
जै-शा ×, श

राभस्ये (आ)
क्षी-मै सा-जै-काकृ कात-
शा-हे-वो ।

आरम्भे—च

✓लभ् (डुलभष्) १/प्राप्तौ
(आ) ।

गभस्यम्=कार्योपक्रम-क्षी ।

क—रम् (अथवा रेमा x)=विश्रान्तौ, एकत्रीकरणे, विश्वासे, स्थापने ।
लिथु रम्बुस्=मन्द (म्), निष्क्रिय । लिथु रम्बेति—वा पौकनी ।

क—रब्=तीव्रम्, कलहकारिन् (री)—वा पौकनी ।

ग—ये त्वारभ्य-ऋ १, ५७, ४ । रभस्व-शौ ११, १, १४ । रभे-पै १९, ३१, २ ।

ङ—✓रभ=गमने । रंभति-कुमा ।

√रम् (रम्) १/८३८	क्रीडायाम् (आ)	रम्णाति-निघ ० १९=
श-च-नै काकृ कात वो ×	क्षी मै-सा-शा ह ।	वधकर्मा ।
√रम् (रम्) १/८३६	मे सा-च नै काकृ	√रम् १०/७१ b परिवेष्टने
क्षी श श ×	कात-हे ।	(प) काकृ ।
	क्रीडे—वो ।	रामय-ऋ १, १०१, १२
		[धा दीपने वृत्ति] ।

क—रेम्=प्रिश्रान्तौ, शयने, निमज्जने, वगेन क्षेपणे, उच्छालने ।

ख—रम्यात्=विश्रान्तौ, शयने-वा पौर्कनी ।

ग—रमत-ऋ ०, ३८, २, शौ १०, ७ ३७, पै ५, ०१, ७ ।

घ—रमति-सयुक्त १, १७९ ।

ङ—√रम (अक)=(१) क्रीडायाम् (०) सभोगे । रमइ, रमए-कुमा ।

उ—√रमना } (<रमणम्)=क्रीडायाम् ।

उ—√रामना*†=भ्रमणे, विचरणे ।

√रम्प् (रफि) १/४१८	गतो (प)
श ×	क्षी मै सा च-जै काकृ
	कात-शा-हे ।
	व ने गत्याम्—वो ।

ङ—√रभ (सक)=गतौ । रभति-कुमा ।

ङ—रफ=वल्मीकम्-दे ७, १, गुर्जरभाषायाम्-राफडो ।

छ—रौपी=पादूकृतमुपकरणम् ।

√रम्ब् (रवि) १/३७३	शब्दे (आ)	√लम्ब् (लवि) १/ शब्दे
श-जै-काकृ-शा ×	क्षी-मै-सा-कात-	(आ) ।
	ह, -वो (प) ।	√अम्ब् (अवि) १/ शब्दे
	अवलसने—च ।	(आ) ।
		√रम्ब् (रवि) १/ गत्याम्
		(प) वो ।
		√रम्भ १/३६०a धारणे (प)
		काकृ ।

क—रेम्ब्=विरूपणे, वेष्टने । लिथु रेम्बति=वृद्धौ, प्रापणे, रम्बुम्=मन्दम् ।
इरि-रेम्भद्=विरूपणम्, वेष्टनम्—वा पौर्कनी ।

ग—रम्बते—ऋ १०, ८६ (१६, १७), शौ २०, १०६, १६, अवरम्बमाण—ऋ ८, १, ३८ ।

✓रम्भ् (रभि) १/३८० शब्दे (आ) इति < ✓रेम् (रेभृ) शब्दे (आ) ।
 मै-श च × दुर्ग—क्षी । ✓अम्भ् (अभि) १/ शब्दे
 क्षी सा जै काङ्क कात (आ) ।
 शा-ह वा । शेष पूर्ववन् ।
 ✓रम (रम) १/ क्रीडायाम्
 (आ) ।

ग—रम्भमाण०—भा पु १०, ३६, २ ।

छ— $\left. \begin{array}{l} \checkmark \text{रँभाना} \\ \checkmark \text{रम्भाना} \\ \checkmark \text{रौभना} \end{array} \right\} (< \text{रम्भणम्}) = \text{हम्बारवे ।}$

+✓रय् (रय) १ ४७९ गतो (आ) ✓री ९/ गतिरेषणयो (प) ।
 श × क्षी-मै-सा-च जै काङ्क रयीयान् ऋ ३, ६२, २ ।
 कात शा हे ।
 गत्याम्—वो ।

ग—रय —वा रा २, ६४, ६९ । वृक्षस्येव नदीरया—मभार २, १७, ६ ।

छ—रई (< रय = स्पन्दने) = रज , मन्थनदण्ड ।

✓रस् (रस) १/७०६ शब्दार्थ (प) ✓रास् (रास्त) १/ शब्दे
 श × क्षी । (आ) ।
 शब्दे—मै-सा-च-जै- रसति—निघ ३/१४ =
 काङ्क-कात-शा-हे-वो । अर्चितकर्मा ।
 रथो रहतेर्गतिकर्मण ।
 रसतेर्वा—निरु ९, ११, ३ ।
 रसा नदी रसते शब्दक-
 र्मण—निरु ११, २५, १ ।

क—रास्=शब्दे । गोथि रज्ज् । पु उ ज रस्त=भाषणम्—वा पौकनी ।

ग—अरसत्—श्राभा ६, १, १, ११ । रसति—गोपालपूर्वतापिन्यु ५ । रास राक्षस—
 वा रा ७, ७, २८ ।

घ—रसति—जातक २, ४०७ ।

ङ—रस=क्रन्दने, उच्चै शब्दे । रसङ्-गा ४३६ ।

✓रह (रह) १ ७२
श×

त्यागे (प)
क्षी-मै-सा-जै-काक-
कात शा-हे ।
परित्यागे—च ।
त्यनि—बो ।

✓रह (रह) १०/ त्यागे (प) ।

र—रघु = त्यागे ।

रज—अये रजहू = रह (निर्जनता) । न पमि-राज् = ऋणदाने-वा पौकनी ।

ग—नोत्सह त्वा विगहितु शून्ये-वा ग २, ५१, १७ । रहित-मभाग ६, ५८० । रहति-यशस्ति च, ३ आ, ४०९ पृ = मुञ्चति ।

ड—✓रह (सक) = त्यागे—कापू, पिंग ।

✓ग २/४६
श

दान (प)
क्षी-मै-सा-जै-शा-हे ।
आदाने—च-काक-
कात ।
दाने ग्रहणे—बो

✓ला २/आदाने (प) ।

✓रै १/८९४ शब्दे (प) ।
राति-निघ ३/२० = दान कर्मा ।

क—रा (इ) = दाने-वा पौकनी ।

ग—रासि—ऋ. १, १४०, १० । राते-तै ३, ४, ९, १, तैत्रा १, ७, २, १ । राति-रापू १, १ ।

+✓राख् (राख) १/१००
श×

शोषणालमर्थयो (प)
क्षी-मै-सा-जै-काक-
कात शा हे ।
शोषणे—च ।
ओखृवत् (= शोषालम-
र्थयो)—बो ।

✓लाख् (लाख) १/ शोषणा-
लमर्थयो (प) ।

✓द्राख् (द्राख्) १/ शोषणा-
लमर्थयो (प) ।

✓ध्राख् (ध्राख्) १ शोषणा-
लमर्थयो (प) ।

✓लाघ् (लाघ्) १ सामर्थ्ये
(प) ।

+✓राघ् (राघ्) १/१०९
श×

सामर्थ्ये (आ)
क्षी-मै-सा-च-जै-काक-
कात शा-हे ।
शक्तौ—वा ।

पूर्ववत् ।

✓राज् (राज्) १/८०५ दीप्तौ (उ) ✓रा २/ दाने (प) ।
 श क्षी-मै-सा च, जै (आ), ✓रास् (रास्) १/०५०
 काकृ कात शा-हे वो । दीप्तौ (आ) जै , १/५५—
 शा ।

क—रज् = पदम्, विस्तारे, निर्देशनम्, उद्देश्यम् ।

ख—अवे रस्त् = राष्ट्रम्—वा पौर्णमी ।

ग—राजति-ऋ ४, ५३, ४, गृष्टि-१, १०४, ४ । राजते-ध्यानविन्दृप् १०२,
 योशि १, ३८ ।

घ—राजति-विमानवत्यु १३४ ।

छ✓राजना * (< राजनम्) = (१) उपस्थितौ, (२) शोभने ।

✓राध् (राध) ४/६७ राधोऽकर्माद् वृद्धावेव (प) ✓ग्ध् (रघ) ४/ हिसासरा
 क्षी-मै-सा-हे । द्वयो (प) ।
 ससिद्धौ—च-जै-काकृ-
 कात शा ।
 सिद्धौ—वो ।

क—रे-ध्, रौ-ध्, रू-ध् —जू पौर्णमी ।

ग—नरकाय राध्यति-आपस्त १०५, राध्यते विद्युति मानवद्ववति-
 तैत्तिरीयो ३, १०, ६ । तन्मे राध्यताम्—वा स १, ५ । दैव तत्रापराध्यति—वा रा
 ६, १०१, ९ ।

✓राध् (राध) ५/१६ ससिद्धौ (प) ।
 श क्षी-मै-सा-च-जै काकृ
 कात शा-हे ।
 सिद्धौ—वो ।
 सराध्ये—जै ।

क—पूर्ववत् ।

ग—राधति-ऋ ११, ६३, ६ । राध्नोति-शत्रा १, ३, ५, १०^३, जैउ १, १६, ३, १० ।

छ—✓रावना = (१) आरावने, पूजायाम्, (२) सिद्धौ, पूर्तौ, (३) साधने ।

✓रास् (रास्) १/६१८ शब्दे (आ) । रासति-निघ ३/०००
 श-जै× क्षी-मै-सा च काकृ-कात दानकर्मा ।
 शा हे वो । ✓राश् १/ शब्दे (आ) वो

क—रास्=शन्ते, क्रन्दने-वा पौकनी ।

ग—रासते-ऋ १,९६,८, शत्रा ३,९,४,४ । रासमाना-पै १७,२ १२, [घा दाने वृत्ति] ।

छ—√राहना=यन्त्रकुट्टने (टङ्कने)-[कुट्टनेन शन्ते जायते, तत्रैवाकूतम्] ।

√रि ५/२९	हिसायाम् (प) ।	रिणाति-निघ २/११=
श-च जै काकृ कात	(क्षी यु मी स ×)	गतिकर्मा ।
शा-हे-यो ×	क्षी म-सा ।	रिणाति-ऋ १,१६६,६ ।
	प्रवाहे, शनै सर्पणे	√गि ६/ गता (प) ।
	—हि ।	√चिरि ५/ हिंसायाम् (प) ।

अरिण्वन्-मे स इति हि । मया नावाप्तम् ।

+√रि ६/१०३	गता (प) ।	√रि ५/ हिंसायाम् (प) ।
श (काकृ-कात √रिप्	क्षी-मै-सा च-जै-काकृ	
[रिपि] सभूय पठित	कात-शा ह-वो ।	
धातुद्वयम्) ।		

ङ—√गिअ (सक)=गतौ । रियद्- सूअ २,२,२०, सुपा ४४५ ।

√रिप् (रिख) १/१३९	गत्यर्थ (प) द्रमिडा	<√रिङ् (रिख) गत्यर्थ (प) ।
क्षी-मै-श-च-जै कात-शा-	पठन्ति—सा ।	√रेखा (कण्ठा ३५)
हे वो ×	सा ।	इलाभासादनयो (प)
	गतौ—काकृ ।	सा ।
६/	हि ।	√लेखा (कङ्का ३०) स्पलने
		च (प) सा ।
		√लिख् (लिख) ६/ अक्षर
		विन्यासे (प) ।

ग—आ रिख किकिरा कृणु पणीना हृदया कवे-ऋ ६,५३,७ । रेखा-कालाग्नि रुद्रो ४, त्रिपुरो १०, रुद्रजाबालो १,१४, जाबाल्यु २० ।

ङ—√रेखना (<रेखणम्, लेखनम् ?)=रेखाकर्षणे, (२) विलेखने ।

√गिङ् (रिख) १/१५३	गत्यर्थ (प) इति	<√गिङ् (रिगि) गत्यर्थ
मै-सा-श-च जै काकृ-कात-	द्रमिडानाम्—क्षी ।	(प) ।

शा×

क्षी ।

✓लिङ् (लिङि) १/ गत्यर्थ
(प) ।

गतौ—हे ।

सर्पणे—बो ।

क—*(स) रेइष् (अथवा (स) रेइस्-१) = रोहणे, रिङ्गणे (दृढम्)—
वा पौर्कनी ।

ग—गिङ्गता—भा पु २,७,२७ । अथाहमहमिकया सगिङ्गणम्—हालास्यच ४,७ ।

ङ—✓रिक्स् = चलने । रिस्वता—कुप्र ६७ ।

✓रिङ् (रिङि) १/१५३

गत्यर्थ (प) ।

>✓रिङ् (रिङि) गत्यर्थ

श×

क्षी-मै सा च कात ।

(प) ।

गतौ—जै काक्-शा-हे

✓रिङ् (रिङि) १/४१० ॥

बो ।

गतौ (आ) काक् ।

क—पूर्वबत् ।

ग—जानुभ्या सह पाणिभ्या रिङ्गमाणौ विजह्यतु—भा पु १,८,२१ ।

ङ—✓रिङ् (अक) = रिङ्गणे, (२) प्रवेशे । रिङ्ग-पिङ्ग, टि ।

छ—✓रिङ्गना (< रिङ्गणम्) = शनैर्गमने—बु स ।

छ—✓रिङ्गना (< रिङ्गणम्) = कीटसरीसृपाणा गमने ।

✓रिच् (रिचि) ७/४

विरेचने (उ) ।

✓ऋज् (ऋज) १/ गति-

श

क्षी-मै-सा च-जै काक्

स्थानार्जनोपार्जनेषु (आ) ।

कात शा-हे ।

✓रिज् (रिज) १/ गतिस्थाना

विरेके—बो ।

र्जनोपार्जनेषु (आ) ।

✓रिच् (रिच) १०/ विचो

जनसम्पर्चनयो (प) ।

क—लेइकु=निवृत्तौ, रोमे, शेषाशस्य त्यागे ।

ख—अवे-रएक्सनहू=रेक्णस् (=साधु, शोभनम्) । इरिक्सति=रिणक्ति
—वा पौ ।

ग—रिणक्-ऋ २,१५,८ । रिणक्ति-ऐच्चा ३,७^३, गोच्चा २,३,३^१, काठ २८,१,
क ४४,१ ।

छ—✓रेचना* (< रेचनम्) = मलनिर्गमे, विरेचने ।

छ—✓रीतना (< रिक्तम्) = रिक्तीभावे ।

+√रिज् (रिज) १/१७३ गतिस्थानार्जनोर्जनेषु <√ऋज् (ऋज) गतिस्थाना
मै सा श च जै-काक् (आ) । र्नोर्जनेषु (आ) ।
कात-शा हे× अन्ये तु—क्षी ।
ऋज्यर्थे (=भृनि)—बो ।

+√रिण्व् (रिवि) १/१९१ गत्यर्थ (प) । √रिम्ब्व् १/गत्याम् (प) वा ।
श-काक्× क्षी मै सा च कात । √रण् (रणि) १/ गत्यर्थ
(हे-रिम्ब्व् [रिबु]) गतौ—जै शा हे । (प) ।
√रण् (रण) १ गतौ (प) ।

उ—√रेलना (<रेणना<गिणना<रिण्यनम्)=प्रेरणे, (२) अतिभोजने ।

अ√रिप् (रिपि) ६/१५ गतौ (प) √लिप् (लिप) ६ उपनेह
पा काक्-कात । (उ) ।
णि लेपे—ह्वि ।
नी
य

क—लाइप् =लेपे-वा पौकनी ।

ग—रिरिपु -ऋ ५,८५,८, तै ३,४,११,६ । रिप्-ऋ १,१६०,९ ।

√रिफ् (रिफ) ६/२६ कथनयुद्धहिसादानेषु <√ऋफ् (ऋफ) हिसायाम्
क्षी×, श (प) मै । (प) ।
मै-हे । √रिह् (रिह) ६/ कथन
कथनयुद्धनिन्दाहिसा- युद्धहिंसानानेषु (प) ।
(च काक्/ऋफ्) दानेषु—सा-जै-काक्- √ऋह् (ऋह) ६/ कथन
कात । युद्धहिसादानेषु (प) ।
कथने । हिसायाम्—च ।
कथनयुद्धनिन्दनहिसा-
दानेषु—शा ।
अर्फे (=दानश्लाघानिन्दा-
हिंसाजो)—बो ।
भर्त्सनहिसयो —काक् ।

ग—रिफती-शौ ३,२८,१ । विरिफित विरिफितस्य-ऐत्रा ५,४ । रिफयने-आ
श्रो १,५,१० । अवरिफन्तो-काठ २७,८ । आरेफन्त -शात्रा १७,९ (भौवादिक १) ।

✓रिश् (रिश) ६/१३९
श×

हिसायाम् (प)
क्षी-मै-सा च-काकृ-कात-
शा-हे ।
हिस्ने—जै ।
हिसे—वो ।
दारणे—ह्वि ।

✓रिष् (रिष) १' हिसार्थ
(प) ।
✓रि ५/ हिसायाम् (प) ।
वा लिशते—शत्रा ४,५,
३,१३ ।
✓लिश् (लिश) ६/ गतो
(प)

क—राइ=दारणे । *राइश्-संस्कृते—वा पौकर्णी ।

ग—रिशन्ती —ऋ ६,२८,७ [रुशन्ती -इति पाभे] । रिशाम्-शौ ११,११,
१५ । धीरा रिशन्ताम्-ऋ १०,१६९,१ ।

✓रिष् (रिष) १/६८५
श×

हिसार्थ (प)
क्षी-मै-सा कात ।
हिसायाम्—सा-च-जै-
काकृ-शा-हे ।
वये—वो ।

रिषण्यति-ऋ २,२३,१० ।

क—राइ-दारणे । राइस्—

स्-अवे रणस्-, इरिस्=दारणे । (वर्तमानकाले-रणस्येइति, इरिस्स्येइति) -

या पौकर्णी ।

ग—भ्रेषते जनो न रेषत्-ऋ ७,२०,६, मा रिषाम वय तव-१,१४,१
(तौदादिक) ।

✓रिष् (रिष) ४/१२०
क्षी-मै श-च-जै काकृ-
कात-शा-हे-वो×

हिसाया, च=रोषे (प)
सा ।

✓रिष् (रिष) १/६८५
हिसार्थ (प) ।

क—, ख—पूर्ववत् ।

ग—रिष्यति-शौ १४,१,३०, तैआ १,११,७, जैआ ५८, छान्दो ४,१६,३^१ ।

घ—रिस्सति-मञ्जिम १,८५ ।

छ—✓रिसना +
रीसना* } =रोषे ।

✓रिह् (रिह) ६/२७
मै-श-च-जै-काकृ-कात

कत्थनयुद्धहिसादानेषु (प)
इति द्रमिडा —क्षी

<✓ऋह् (ऋह) कत्थनयुद्ध-
हिसादानेषु (प) ।

शा-हे-चो ×

आस्वादे—ह्नि ।

✓ लिह् (लिह) २/ आस्वा-
दने (उ) ।

✓ रिफ् (रिफ) ६/ कथन-
युद्धहिंसादानेषु (प) म ।

✓ रिह् १/ वधे (प) वो ।
रिहति—निघ ३/१४=
अर्चतिकर्मा ।

ग—रिहते—ऋ ८, २०, २१ । रेढि—मै १, ६, ५ । रिहन्ति—शत्रा ४, २, १, १८,
रेहि—ऐआ ३, १, ६ ।

✓ री (रीङ्) ४/३०
श

स्वणे (आ)
क्षी-च-शा-हे ।
श्रवणे—मै-सा-च-जै
काकृ-कात ।
श्रवणे—वो ।

✓ री (रीङ्) ९/ गति-
रक्षणयो (प) ।
रीयते—निघ २ १४=
गतिकर्मा ।

क—एरे=उत्तेजने, प्रवाहे । एरेइ— —वा पॉकनी ।

ग—रीयते घृतम्—ऋ १, १३५, ७, रीयते १०, ५३, ८, शौ १२, २, २६ ।

ङ—✓ री { (अक)=चलने, गतौ । रीयइ, रीइजा—आचा, सूअ १, २,
ङ—✓ रीअ } २, ५, उत्त २४, ७ ।

✓ री ९/३०
श

गतिरेषणयो (प) प्वादि
क्षी-मै-सा-हे ।
गतौ रेषणे च—शा ।
श्रवणे—जै-काकृ-कात ।
वधे गतौ—वो ।
प्रवाहे—ह्नि ।

✓ री (रीङ्) ४/ स्वणे
(आ) ।
✓ व्ली ९/ गतौ (प) वो ।
रिणाति—निघ २/१४=
गतिकर्मा ।

क—पूर्ववत् ।

ग—रिणाति पश्च सुधितेव बर्हणा—ऋ १, १६६, ६=पृथक्करोति-दुर्गाचा ।

✓ रु (रुङ्) १/९४४
अ-काकृ ×

गतिरेषणयो (आ)
क्षी-मै-सा ।
गतौ—च ।
गतौ रोधे च—जै ।

✓ रु २/२३ शब्दे (प) ।

गतौ रोपणे च—कात शा ।

गतौ रेपणे च—हे ।

वधे गत्याम्—वो ।

दारणे—हि ।

ग—अरवन्त—तात्रा ७,५,११ । रयन्—तैत्रा ३,६,६,४ ।

ङ—√रव } (सक) = वचने, (८) वये, (२) गतो, (४) [अक] रोदने,
ङ—√रय } (५) शब्दे । रवङ-सक्षि ३३ ।

√र ०/०३
श

शब्दे (प)
क्षी-मै सा च जै काकृ
कात शा हे-वो ।

रौति-निघ ३/१४ = अर्चति
कर्मा ।

क—रौइ-, रेड-, र-, रु = गर्जने, शब्दे—वा पौकनी ।

ग—शून्ये रोमि-मभार १,३००० । रोति नृत्यति-भा पु ७,७,३४ । रोरवीति
-शौ १८,३,६५ । श्वसरोष्ट्रे च स्वति-मनु ४,११५ ।

ङ—पूर्वयत् ।

+√रुङ् (रुगि) १/१५४ वर्जने (प) मै <>√वुङ् (वुगि) १/ वर्जने (प) ।
क्षी श-च जै काकृ- मै ।
कात-शा-हे वो ×

वकाररकारयोर्लिपौ भृश सादृश्यम् । वकारोदर मनाक् सङ्कोचं नीयेत चेत् तर्हि
वकारो रकारोपम प्रतीयेत । इयमेव घटनेह घटिता । अश्वरचुञ्चूनामेषा पाठभेदकृपा ।

√रुच् (रुच) १/७३६
श

दीप्तावभिप्रीत्या च (आ)
क्षी मै शा हे ।

√रोचते-निघ १/१६ ज्व-
लतिकर्मा ।

दीप्तावभिप्रीतौ च-
सा-जै (क्षी यु मी सं) ।

दीप्तौ—च-काकृ-कात ।

प्रीतिप्रकाशयो —यो ।

अभिप्रीति = अभिलाष —क्षी ।

क—लौइच् = दीप्तौ, दर्शने ।

ख—रओचन्त = रुचिमान्, रोचमान०, दीप्तियुत (ता, तम्) । प्रयोज-
रओचयेइति = रोचयति—वा पौकनी ।

ग—रोचते-ऋ १,५८,२, तै १,३,१४,८, शौ १०,८,२४, शत्रा ६,५,१,७ ।

घ—रोचति-येरगाया २,४१५। रुञ्जति-सुत्तनिपात ५८५।

ङ—√रोअ (सक)=निर्णये। राअण—रम् ५,१,५५।

ड—√लोअ (अक)=रचो-कम।

उ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{रुचना}} \\ \sqrt{\text{रुचना}} \end{array} \right\} = \text{रुचा।}$

√रज् (रजो) ६ १२५ भङ्ग (प)
श ली मे सा च जे काट्ट-
रात शा हे रो।

√रज् (रज) १८/ हिमा
याम् (प)।

क—लोट् (ज्) भङ्गे। लिथु लुजित=भङ्गे।

ग—अवे -उरुक्स्ति=भङ्गे-वा पौर्नर्नी।

ग—रजति-ऋ १८,८९,६, मे २,६,२। रुजामि-तै १,२,१४,४।

+√रट् (रट) १/७०८ दीप्तौ (आ)
मै-सा श-च जै काट्ट क्षी-हे।

कात-शा× दीप्तिप्रतिहृत्यो—वो।

>√रट् (रट) १/ प्रति
घाते (आ) इत्यके।

√रच (रुच) १/७२६
दीप्तावभिप्रीत्याम् (आ)।

+√रट् (रट) १/७३८ प्रतीघाते (आ) इत्यके, बावृ
श-कात× रोटने इति लिङ्गान्-क्षी

मै सा च हे।

प्रतिघाते—जै काट्ट-शा।

दीप्तौ—ह।

दीप्तिप्रतीहृत्यो—वो।

<√रट् (रट) दीप्तौ (आ)
√रुठ (रुठ) १/ प्रतीघात
(आ)।

√लुठ् (लुठ) १ प्रतीघाते
(आ)।

√रुट १/८८ विशरणगत्य-
वसादनेषु (प)

√रुठ् (रुठ) १/३०५
श जै×

उपघाते (प) इत्यपि
दौर्गा—क्षी
क्षी मै सा च-काट्ट कात
शा-हे वा।

काकनालोड्यमाना ताम्-
वा रा २,१८५,३९।
काकनारोध्यमाना ताम्-
वा रा २,९६,४०।

ग—रोठमानस्य वैदेही मासार्थे वायसस्य वा रा ५,६६,३८।

✓रुठ् (रुठ) १/७३९	प्रतीघाते (आ)	>✓रुट् (रुट) प्रतीघाते
मै सा-श-च जै-शा×	क्षी कात हे-वो ।	(आ) दत्येके-क्षी ।
	प्रतिघाते-काक् ।	✓लुठ् (लुठ) १ प्रतीघाते
	प्रतिघाते द्युतादौ—	(आ)
	रोठते-सा १०/२४८	

ग—पूर्ववत् ।

ङ—✓रुल (अक) = सवेक्षणे, विश्रान्तौ-धर्मवि ८० ।

+✓रुण्ट् (रुटि) १/३२४	स्तेये (प)	>✓रुण्ट् (रुटि) स्तेये
श शा×	क्षी मै-सा च जै काक् कात	(प) इत्येके-क्षी ।
	हे-वो ।	✓लुण्ट् (लुटि) १/स्तेये
		(आ) ।
		✓रुण्ट्—स्तेये-सौ धा वो ।
		✓रुण्ड् (रुडि) १/स्तेये
		(प) सा ।

+रुण्ट् (रुटि) १/३२४	स्तेये (प) इत्येके-क्षी	<✓रुण्ट् (रुटि) स्तेये (प) ।
मै-श च-जै-काक्-कात	क्षी-वो ।	✓लुण्ट् (लुटि) १/स्तेये
शा-हे×		(प) ।
		शेष पूर्ववत् ।

+✓रुण्ट् (रुटि) १/३४०	आलस्ये गतिप्रतिघाते	पूर्ववत् ।
मै-सा-श-च-जै काक्	च (प)	
कात शा-हे×	क्षी ।	
	गत्यालस्यस्तेयखोटे—वो ।	

+✓रुण्ट् (रुटि) १/३४०	गतौ (प)	
श×	क्षी-मै-सा च-जै काक्-	पूर्ववत् ।
	कात शा-हे-वो ।	

✓रुण्ड् (रुडि) १ २२३	स्तेये (प) शाकटायन -सा ।
क्षी-मै-श-च-जै-काक् कात	सा-शा ।
हे वो×	

ग—तद्वार्या रुण्डेन रेमे-कथासरि १५,४१, पृष्ठ स रुण्ड पुरुषोऽन्यधातु-
६५,११ । अवरुण्डनम्-यशस्ति च , ३ आश्वा, ३९८ पृ = आरुण्डनम् ।

✓रुद् (रुदिर्) २ ५६ श अश्रुविमोचने (प)
क्षी-मै-सा-जै काट् कात-
शा-हे ।
अश्रुविमोक्षणे—च ।
रोदे—वो ।

क—रौइ-, रोइ-, रु-, रू=शब्दे, रोदने । रौइद्—

ख—अवे रओद्=रोदने, क्रदने-वा पौकनी ।

ग—रुदन्ति-ऋ १०, ४०, १८, तै १, ५, १, २, शौ १४, १, ४६ । रोदिति-छान्दो
३, १५, २ । रुदति-पत्रा ५, ७, वउ ३, ५८ । रोदन्ति-जैउ १, १०, २, ४ (भौवादिक),
रोदमानाया -भा पु ४, ३०, १४ ।

घ—रुदन्तो-दीघ १, ११५, सुत्तनिपात ६७५, ६९१ ।

ङ—✓रुव (अक)=रोदने । रुवद्-सक्षि ३६, भवि, महा । रुमि-कुप्र ।

ञ—✓रुव (अक)=रोदने । रुवद्-सक्षि ३६ ।

ड—✓रुअ (अक)=रोदने । रुअद्-सक्षि ३६ ।

ढ—✓रोअ (अक)=रोदने । रोअद्-सक्षि ३६ ।

ड—✓रोना=रोदन ।

+✓[अनु] रुध् (अनो रुध) ४/६२ कामे (आ)
श क्षी-मै-सा-च-जै
काट्-कात-शा-
हे-वो ।
✓रुद् (रुदिर्) २/अश्रुवि-
मोचने (प) ।
✓रुध् (रुधिर्) ७ आवरणे
(उ) ।

ग—अनुरुध्यसे-ऋ ८, ४३, ९, तै ४, २, ३, ३ ।

✓रुध (रुधिर्) ७/१ श आवरणे (उ)
क्षी-मै-सा-च-जै काट्-
कात-शा-हे ।
आवृत्तौ—वो ।
आवरणे व्याप्तौ—
क्रि र स ।

क—उर्हर्=आच्छादने, आश्रये, रक्षणे । रुध्—

ख—अवे रओदैति=आवरणे-वा पौकनी ।

ग—रुणद्धि-ऋ १०, ४२, ९, शौ ११, ५, ५, मै ४, २, २ ।

घ—रुन्धति-चरियापिटक ३,१०, मिलिन्दपञ्च ३१३, रुग्भति-जातक ६,३९१ ।

घ—रुहति-विनय २,५५ ।

ङ—√रोह=रोधे-काल, बृह २ ।

उ—√रोधना * (<रोधनम्)=रोधे ।

उ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{रूधना}} \\ \sqrt{\text{रुधना}} \\ \sqrt{\text{रुधना}} \end{array} \right\} = \text{रोधे} ।$

रुप (रुप) ४/१०३
श

विमोहने (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काठ
कात-शा-हे ।
विमोहे—वो ।

√ लुप् (लुप) ४/ विमोहने
(प) ।
√ लुम् (लुभ) ४/ विमोहने
(प) ।

क—रौइ=सञ्चर्णने, खनने, छेदे । रौइप्=छेदने, भङ्गे-वा पौर्कनी ।

ग—रुप्यन्ती-तैत्रा २,१,१,२ । अरुप्यत्-काठ २४,५, क ३९,१ । रोप-पै ३,३७,१ [धा छेदने वृत्ति] ।

घ—रुपति-सुत्तनिपा ७६७ ।

√ रुश् (रुश) ६/१३८
श

हिसायाम् (प)
क्षी-मै-सा-च-काठ
कात-शा-हे ।
हिंसने—जै ।
हिसे—वो ।

√ रुष् (रुष) १/ हिंसार्थ
(प) ।
रुशदिति वर्णनाम रोचते-
ज्वलतिकर्मण —
निरु २,२०,१, ६,१३,२ ।
√ रुज् (रुज) १०' हिसा-
याम् (प) ।

ग—रुशन्तम्-ऋ १,९२,२, शो १४,१,३८, रुशन्ती-तैत्रा २,८,८,१२, शौ ४,२१,७ ।

रुष् (रुष) १/६८४
श×

हिसार्थ (प)
क्षी मै सा-कात ।
हिसायाम्-च-जै-काठ
शा-हे ।
ववे—वो ।

√ रुष् (रुष) ४/ रोषे (प) ।
√ रुट् (रुट) १०/ रोषे (प)
रुश् (रुश) ६/ हिसायाम्
(प) ।

क—एइ=उत्तेजने ।-विस्तार —रौइ-स्- लिथु रुस्तु, रुस्ति=रुष्ट (म्)-
वा पौकर्नी ।

ग—रोषति—ऋ ८,४,८, शौ २०,५८,२, जै ३,५५,११, कौ २,६७० ।
रुषता—पै ५,३१,१ (तौदा), [भाप । धा बन्धने वृत्ति] ।

√रुष् (रुष) ४/११७ रोषे (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-
काकृ-कात शा-हे ।
क्रुधि—वो ।

क—रौइ-स्- लिथु रुस्तस्=रुष्ट, अप्रसन्न -वा पौकर्नी ।

ग—रणे यस्य च रुष्यामि-वा रा ३,३५,२७, इन्द्रेण रुष्यता-४,४३,२०,
रुष्यन्ती-५,३६,३९ ।

ङ—√रुस (अक)=रोषे । रुसइ, रुसए-उव, कुमा ।

छ—√रुसना
√रुखना } =रोषे ।

√रुह् (रुह) १/८४३ बीजजन्मनि (प) √रुध् (रुधिर्) ७/१ आ-
श× क्षी-सा-शा । वरणे (उ) ।
जन्मनि प्रादुर्भावे— रोधति-ऋ ८,४३,६=
मै-कात । वृद्धौ ।
बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च—
सा ।
प्रादुर्भावे—च ।
जनने—जै ।
जन्मनि—काकृ हे ।
जन्याम्—वो ।

क—लौइध्=वृद्धौ, प्रादुर्भावे ।

ख—अवे रओदैति=वृद्धौ, प्रादुर्भावे-वा पौकर्नी ।

ग—रोहति-ऋ ८, ४१, ८, तै ५, ३, ६, ३, शत्रा ५, १, ५, १ ।

घ—रुहति-इतिवृत्तक ६७ ।

ङ—√रुह (अक)=उत्पत्तौ, (२) व्रणपूर्तौ । रुहइ-नाट, कर्मणि-स ४१३ ।

छ—√रोह (अक)=उत्पत्तौ । रोहति-गण्ड ।

ज—√रुप् (सक)=रोपणे, वपने । रुप्सि-धर्मवि ६७ ।

छ—√रुहना* (<रोहणम्) = आरोहणे, वृद्धौ ।

छ—√रोहना (<रोहणम्) = आरोहणे, (२) सादित्वे (अश्वारोहणे) ।

√रूष् (रूष) १/६६५ भूषायाम् (प) ।

क्षी मै-श-च जै काकृ- इति सुधाकर-सा ।

कात शा-हे वो ×

ग—शेते पासुषु रूषित-मभार ९,३, पासुषु रूषितगात्र०-वा रा २,६७,२४ ।
'रूषति' इति नावाप्यते प्रयोग ।

+√रेक् (रेकु) १/७७

शङ्कायाम् (आ) ।

√रग् (रगे) १/ शङ्कायाम्

श × (काकृ-√एक्

क्षी-मै सा-च-जै-काकृ-

(प) ।

[एकृ]) लैपिकी त्रुटि । कात-शा-हे वो ।

अरेक्लस्यत्-काठ ७,१०,

क ५,९ ।

[छ—√रेंकना (अनु ?) = गर्हभरासने ।]

√रेज् (रेजू) १/१७८

दीप्तौ (आ) इति च

√भ्रेज् (भ्रेजू) १/ दीप्तौ

मै श-जै काकृ कात-

चन्द्र —क्षी ।

(आ) ।

शा-हे ×

क्षी सा च-वो ।

रेजते-निघ २/१४=गति

कम्पने—ह्नि ।

कर्मा ।

√एज् (एजू) १/ कम्पने

(आ) ।

क—लाइज् (ग्)-, लॉइज् = कूर्हने, कम्पने ।

ख—न पर्सि आलेक्सतन् = कूर्हने, ताडने-वा पॉकनी ।

ग—रेजते—ऋ १,८०,१४, भिया यामेषु रेजते-१,३७,८, रेजति-१,१६८,५ ।

ङ—√रेरिज् (अक) = अतिशयशोभने-णाया १,२,-पत्र ७८ ।

√रेट् (रेट्) १/८४९

परिभाषणे याचने च (उ)

√रट् (रट्) १/ परिभाषणे

श ×, (काकृ-√रेड् [रेड्]) क्षी ।

(प) ।

परिभाषणे—मै सा-च-

√रट् (रट्) १/ परिभाषणे

जै काकृ कात ।

(प) ।

याचने परिभाषणे च—

रेळते-निघ २/१२=

शा ।

क्रुध्यतिकर्मा ।

परिभाषणयाचनयो —हे ।

याचे वाचि च—प्रो ।

√रेङ् वञ्चने—ह्वि ।

ग—अरेडता (= अनादरमकुर्वता) मनसा तच्छकेयम्—तै १,६,३,२,
काठ ३२,२ ।

+√रेप् (रेष्ट) १/३६८ गतौ (आ) । √लेप् (लेष्ट) १/ गतौ
मै-श-च-काकृ-कात× क्षी-सा-जै शा-हे । (आ) ।
शब्दे गमने च—प्रो । √ग्लेप् (ग्लेष्ट) १' कम्पने
गतौ च (आ) ।
√रेब् (रेष्ट) १/ गतौ
(आ) मै ।
√रेव् (रेष्ट) १/ गतौ
(आ) मै ।

ग—न ध्वस्मानस्तन्वी ३ रेप आधु -ऋ ४,६,६ ।

+√रेप् (रेष्ट) १/३७० शब्दे च=गतौ (आ) ।
मै श-च-काकृ कात× क्षी-हे ।
शब्दे गमने च—वो । पूर्ववत् ।
गतौ—सा जै शा ।

पूर्वधातोरभिन्नोऽय धातु क्षीरेण पृथक् सख्यायते ।

+√रेब् (रेष्ट) १/३७४ गतौ (आ) ।
क्षी-सा-श-जै काकृ- मै-च । पूर्ववत् ।
कात-शा हे×

छ— √रेवना† } = कस्मिंश्चिद् वस्तुनि प्रवेश्य सधार्थं वाऽवलम्बने (देश) ।
√रेना†

√रेम् (रेष्ट) १/३८० शब्दे (आ) । √रम्भ् (रभि) शब्दे (आ)
श× क्षी मै-सा च जै-कात- क्वचित् पठ्यते—क्षी ।
शा-हे वो । √रेप् (रेष्ट) १/ शब्दे, च=
भर्त्सने—काकृ । गतौ (आ) ।
√रै १/८९४ शब्दे (प) ।
रेमति-निघ ३/१४=
अर्चतिकर्मा ।

क—राइभ्=शब्दे ? लेट्टिश्-रिबेत=तर्जने-वा पॉकर्नी ।

ग—रेभते-मै १,८,२ । रेभमाणा -मभार. ४,१,५३,२५=हम्बारव कुर्वाणा (नील) । रिभ्यते-ऋ ७,७६,७ इति रिभ् धातुरपि । रेभति-ऋ १,१०५,९ । रेभन्ति-तै ७,१,१,३ ।

+√रेव् (रेवृ) १/५०८ श×	प्लुतगतौ (आ) । क्षी-हे । गतौ—मै-जै शा हे । प्लवगतौ—सा च-काकृ- कात । प्लुतौ व्रजे च—वो ।	√रेप् (रेष्टृ) १/ गतौ (प) । √रेव् (रेवृ) १/ गतौ (प) मै । √प्लेव् (प्लेष्टृ) १/ गतौ (प) ।
-----------------------------	--	--

ग—न रेवता पाणिना-ऋ ४,२५,७ । रेवा=नर्मदा ।

+√रेष (रेष्टृ) १/६१५ श×	अव्यक्ते शब्दे (आ) <√ह्रेष् (ह्रेष्टृ) अव्यक्ते इत्यपि चन्द्र—क्षी । शब्दे (प) । क्षी-मै सा च-जै-काकृ- कात-शा-हे । ह्रेषायाम्—वो ।
------------------------------	--

√रै १/८९४ श	शब्दे (प) । क्षी मै-सा च-जै काकृ- कात-शा-हे-वो ।	√रा २/ दाने (प) ।
----------------	--	---------------------

क—रे (इ)-, राइ=उच्चैरारावे, क्रन्दने, भषणे । लिथु-रिर्षजु, रिर्षति=तर्जने-वा पॉकर्नी ।

ग—रायसि-ऋ ७,५५, [३,४], राय-७,५५,३ ।

+√रौड् (रौडृ) १/३५१ अनादरे (प) श-काकृ-कात×	क्षी मै-सा च-जै शा-हे । टान्तवत् (=अनादरे) —वो ।	√रौट् (रौटृ) १/ अनादरे (प) वो । √रुट् (रुट) १/ प्रतीघाते (आ) । शेष* पूर्ववन् ।
---	--	--

छ—रौरा (<रौड्)=कलह* ।

+√लख् (लख) १/१३८ गत्यर्थ (प)
श काकृ× क्षी-मै-सा-च कात ।
गतौ—जै-शा हे ।
सृपि—वो ।

√रख् (रख) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√रङ्ग (रखि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√लङ्ग (लखि) १/ गत्यर्थ
(प) ।

√लग् (लगे) १/७८० सङ्गे (प) घटादि ।
श× क्षी-मै-सा च-जै काकृ-
कात शा-हे-वो ।

√लग् (लग) १०/ आस्वा-
दने (प) ।
लग्यतेर्वा स्यादाश्लेष
कर्मण -निरु ४,९,१ ।

क—(स्) लेग्—(स्) लृग्-तथा—(स्) लेग्=मृदु, शिथिलम्, मन्दम्-
वा पौर्कर्णी ।

ग—लगति-नादबिन्दू ३८, यो १,२७ । विवादोऽत्रालगत् तयो -
कथासरि ७७,१२ । खलु लगन्ति गिर-शिशु ९,६९ ।

घ—लगति-विनय १,२०२ ।

छ—√ लगना = सङ्गे ।

+√लङ्ग (लखि) १/१३९ गत्यर्थ (प)
श× क्षी-मै-सा-च-कात ।
गतौ—जै-काकृ-शा-हे ।
सृपि—वो ।

√रङ्ग (रखि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√रङ्ग (रगि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√लङ्ग (लगि) १/ गत्यर्थ
(प) ।

ङ—लख (<लङ्ग) = लम्बतरवेणोरुपरि नटनशीला नटजाति ।

+√लङ्ग (लगि) १/१४४ गत्यर्थ (प)
श× क्षी-मै-सा-च कात ।
गतौ—जै काकृ-शा हे ।
खञ्जने—हे ।
गतौ खञ्जे—वो ।

√लाङ्गल लङ्गतेर्लाङ्गूलवद्
वा । लाङ्गूल लगतेर्लङ्गते-
र्वा-निरु ६,२५,१ ।
√लग् (लगे) १/ सङ्गे (प) ।
शेष पूर्ववत् ।

क—(स्) लेग्—(स्) लृग्-तथा—(स्) लेग्=शिथिलम्, मृदु, मन्दम्-
वा पौर्कर्णी ।

क—लेंग=इतस्ततो दोलने, स्पन्दने-वा पॉकर्नी ।

ग—लङ्ग०-कात्या श्रौ २२,३,१९ । कपीना किल लाङ्गूलम्-वा रा ५,५३,३ (गी प्रे स), तस्य लाङ्गलहस्तस्य-वा रा २,११८,२८ (गी प्रे स) ।

ङ—लगिम=यौवनम्, (२) प्रत्यप्रता-कप्पू ।

छ—लॅगडा (फा -लग) = पङ्गु ।

छ—लाग (< लाङ्गूलम्) = कच्छ धौतवस्त्रस्य ।

√लङ् (लघि) १/१०३	गत्यर्थ (आ)	√रह् (रहि) १/ गतौ (प) ।
श×	क्षी मै सा च कात ।	√रङ् (रगि) १/ गत्यर्थ
	गतौ—जै-काकृ शा-हे ।	(प) ।
	भोजननिवृत्तौ चेति	√लङ् (लगि) १/ गत्यर्थ
	स्वाम्यादय —सा ।	(प) ।
	‘शोषणे’ इत्यग्रे—सा ।	√लघ् १/४१२] गतौ (आ)
	अभुगत्यो —वो ।	काकृ ।

ग—इतस्ततो विलङ्घि-भा पु १०,४६,१० । साक भेकैर्विलङ्घन्त - १०,१२,१० ।

घ—लङ्घति-जातक-३,२७२ ।

ङ—√लघ (सक) = (१) अतिक्रमणे, (२) भोजननिवृत्तौ । लघइ, लघेइ-महा, भवि ।

छ—√लॅघना
छ—√लघना* } (< लङ्घनम्) = अतिक्रमणे ।

√लङ् (लघि) १/१०४ भोजननिवृत्तौ, च=गत्यर्थ. (आ) क्षी ।

पूर्वस्माद् धातोरभिन्नमिम क्षीर एव पृथक् सख्याति ।

+√लङ् (लघि) १/१५६ शोषणे (प) मै ।

क्षी-(सा)-श शा×

मै-च-जै कात शा-हे ।

शोषणे उत्पवने च—काकृ ।

शोषे—वो ।

सा (१/१०६) गत्यर्थके

स्मरति, नात्र पठति ।

+√लृ (लृ) १/२०३ लक्षणे (प)
श×, (काकृ— क्षी-मै सा च जै काकृ
√लृ [लृ]) कात-शा हे-वो ।

√लृ (लृ) १०/ दर्शनाङ्क
नयो. (उ) ।
√लाञ् (लाञ्) १/ लक्षणे
(प) ।

+√लज् (लज्) १/२३४ भर्त्सने (प)
श× क्षी च-जै काकृ कात
शा हे वो ।
भर्त्सने भर्त्सने च—मै-
सा ।
भर्त्सने—जै ।

√लाज् (लाज्) १/ भर्त्सने
च (प) ।
√लज् (लज्) १०/ प्रकाशने
(प) सा ।
लजति-निघ २/१४=
गतिकर्मा ।

ग—आचारलजैरिव पौरकन्या -रघु २,१० ।

+√लज् (ओलजी) ६/१० व्रीडे (आ)
वो×, श क्षी मै-सा-च-जै-
कात शा-हे ।
व्रीडायाम्—काकृ ।

√लज् १/ व्रीडे (आ) वो ।

+√लञ्ज् (लजि) १/२३५ भर्त्सने (प)
श× क्षी च काकृ कात-
शा हे-वो ।
भर्त्सने भर्त्सने च—मै-
सा ।

√लज् १/२३४ भर्त्सने (प) ।
√लाज् (लाज्) १/ भर्त्सने
(प) ।
√लाञ्ज् (लाजि) १/ भर्त्सने
(प) ।

लृ—लज्=पाद, कञ्छम्, पुञ्छ, लपटता, स्रोत ।

लृ—लजिका (< लजिका)=वेद्या ।

+√लट् (लट्) १/५९५ बाल्ये (प)
क्षी-मै सा-च ।
परिभाषणे बाल्ये च—
जै काकृ-कात शा-हे ।
बाल्योक्त्यो—वो ।

√रट् (रट्) १/ परिभाषणे
(प) ।
√लट् घाते-सौ धा—वो ।
√रण् (रण्) १/ शब्दार्थ
(प) ।

बाल्यम्=बालक्रिया—क्षी ।

ग—लटभललनाभोगसुलभ -वैराग्यशतके द्वात्रिंश श्लोक, लटभ०=सला
वण्य० । शोभते लटभमुव -विक्रमाङ्कदेव ८,६ ।

छ—लट (< लट्) = चूर्णकुन्तल ।

छ—√ लटकना (< लटनम्) = प्रेङ्गणे, दोलने, कालक्षेपे ।

छ—लटक = हाव, मनोहराङ्गभङ्गि, (२) कुञ्चनीयता, नम्यता ।

छ—लटका = सविलास भाषणम् ।

छ—√ लटना (< लटनम्) = प्रेङ्गणे, दोलने, श्रान्तिहेतुके स्खलने (बाल क्रियेयम्) ।

+√ लट् (लट) १/३५४ विलासे (प)

√ लट् (लट) १/ बाल्ये (प) ।

श क्षी मै सा च-जै-काकृ

√ लट् (लल) १/ ईप्सायाम्

कात-शा हे-वो ।

(प) सा ।

लट् (लडि) १/८०३ जिह्वात्मन्यनयो (प)

श × मित् ।

क्षी, सा ।

जिह्वात्मन्यने—मै-सा जै ।

उन्माथने—सा ।

जिह्वात्मन्यने—च काकृ-

कात-शा हे-वो ।

उन्मनजिह्वयो — वो ।

ग—सावित्रे लङ्ङुकान् दद्यात्-मत्स्यपु २५५,२० । लङ्ङुकानि तिलाना च-
ब्रह्मवै पु ३,८,५३ । लङ्ङुकैः फेनिकाभिश्च-काशीख ४,१५ ।

घ—ललति-जातक २,१२१ ।

(ड—√ लल (अक) = विलासे, (२) प्रेङ्गणे । ललइ, ललेइ-सण) ।

छ—लडका, लडकी, लाड, लाइला (ली) ।

√ लप् (लप) १/४००

व्यक्ताया वाचि (प)

√ रप् (रप) १/ व्यक्ताया

श ×

क्षी-मै-सा-जै काकृ

वाचि (प) ।

कात शा ।

वचने—च ।

व्यक्ते वचने—हे ।

भाषे—वो ।

क—लप् = वचने । पामीर्-लोवम्, लवम् = वचने । रसन्-लपेतत =
प्रलापे ।

र— न पमि लावा, लावा=विकथनम्, मिथ्याप्रशसनम्-वा पौर्कनी ।

ग—विलपन्-अ वे ६, २०, १, लालपन्ती-त्रिपुरो ६ । विलपामहे-जा ग ६, ९५, २६ । प्रलपन्-गी ५, ९ । लपतु-मभार १३, ४५, १७ ।

घ—लपति-सुत्तनिपात ७७६, इतिवुत्तक १२० ।

ङ—√लव (सक)=वचने । लवइ-कुमा, संबोध १८, सण ।

ड—√लालप्प (सक)=अतिवचने, (२) मुहुर्भाषणे, (३) गर्हितप्रचन ।
लालापइ-सूअ १, १०, १९ ।

ढ—√लाव (सक)=आकारणे (प्रयोज) । लावएज्जा-सूअ १, ७, २२ ।

छ—√लपडना [†] (< लपनम्) [र > ड् रयभू] = असत्यभाषणे,
(२) गल्पे (जल्पने) ।

√लभ् (डुलभ्) १/९६० प्राप्नौ (आ)	√लभ् (लभ) ६/१२५ प्राप्नौ
जै शा ×, श	क्षी-मै सा-च काकृ-
	(आ) शा ।
	कात हे वो ।

क—रब्=कोपाकुलम्, प्रचण्डम्, स्पृष्टम्, आहतम् ?-वा पौर्कनी ।

ग—अन्वालेभिरे-ऋ १०, १३०, ७ । लभते-शत्रा २, २, ३, १ । लभेत-शौ २०, १३६, १६ । लभामि-सि २, ६, १७ ।

घ—लभति-थेरगाथा १, ३५, सुत्तनिपात १८५ ।

ङ—√लच्छ	{ (सक)=प्राप्नौ । लभइ, लभए-आचा, कस, विसे १२१५,
ड—√लभ	
ढ—√लब्भ	
ड—√लज्झ	

भवि-लच्छिसि-उव । कर्मणि-लज्झइ, लब्भइ-महा ६०, १६ ।

ड—√लह (सक)=प्राप्नौ । लहइ, लहेइ, लहए-महा, पि ४५७ ।

च—√लह (सक)=प्राप्नौ-पिग ।

छ—√लहना=प्राप्नौ ।

+√लम्ब (लबि) १/३७४ शब्दे (आ)	√लम्भ् १/ शब्दे (आ) वो ।
मै च-जै काकृ-कात- क्षी सा ।	√लम्ब् (लबि) १/ अवस-
शा-हे वो ×, श	सने, च=शब्दे (आ) ।
	√रम्ब् (रबि) १/ शब्दे (आ) ।

√लम्ब् (लबि) १/३७६ अवससने, च शब्दे (आ)	√रम्भ् (रभि) १/ शब्दे
श	क्षी मै-सा-हे ।
	(आ) ।

अवस्रसने—च-काकृ $\sqrt{\text{रेभ् (रेभ्) १/ शब्दे (आ) ।}$
 कात-शा । $\sqrt{\text{रम्ब १/४०३६ अवस्रसने}}$
 अवमसे—जै । (आ) च ।
 शब्दे स्रसने च—वो
 लम्बने—ह्वि ।

क—लेब्, लेब्, लॉब, लोब, लाब, लूब् = शैथिल्ये, लम्बने । नासिन्म्यम्—
 लेम्ब— वा पौकनी ।

ग—तिष्ठेल्लम्बेत वा-शब्दा ११,१,६,३० । लम्बति-तैआ १०,११,२, महो
 १,१ । लम्बते-मभार १२,३६८० ।

घ—लम्बति-महावस ३०,७० ।

ङ— $\sqrt{\text{लब (सक) = (१) आश्रयणे, आलम्बने, (२) अक-लम्बने ।}}$
 लंबेइ-महा ।

+ $\sqrt{\text{लर्ब् (लर्ब्) १ ४१४ गतौ (प) सा}}$ $\sqrt{\text{लर्ब् = भारन्यासे-मौने}}$
 क्षी-मै-श-च-जै-काकृ- सा । मिलि ।
 कात-शा हे-वो × स्पृहि—वो ।

$\sqrt{\text{लल् (लल्) १/३५५ ईसायाम् (प) सा}}$ $\sqrt{\text{लल् (लल्) १/ विलासे}}$
 क्षी-मै-श-च-जै-काकृ- सा । (प) ।
 कात-शा हे-वो ×

$\sqrt{\text{लल् विलासे १/३५५ अनन्तरे "लल् ईसायाम्" इति क्वचित् पठ्यते ।}}$
 तन् क्षीरस्वामिपुरुषकारादयो नानुमन्यन्ते, यद् रलयोर्दलयोश्चैकत्वस्मरणाल्लयति
 ललनेत्याहु-सा १/३५५ ।

ग—वत्स इव मा ललन्-वा रा २,४२,१५, ललस्व, ललन्तु-५,२०,२४ ।
 ललन्तु-मभार १३,३०२९ ।

ङ— $\sqrt{\text{लल = (१) विलासे, (२) लम्बने । ललइ, ललेइ-सण, महा,}}$
 सुपा ४०३ ।

छ—रलना*† (<ललनम् = ईसायाम्) = एकत्र सङ्गतौ, मिश्रणे ।

उ—ललाना (<ललनम् । <लाला ?) = ईसायाम् ।

$\sqrt{\text{लष् (लष्) १/८७४ कान्तौ (उ)}}$ $\sqrt{\text{लस् (लस्) १/ श्लेषण}}$
 श-जै × क्षी-मै-सा-च-काकृ क्रीडनयो (प) ।
 कात-शा हे । $\sqrt{\text{लष् (लष्) ४'१४६,}}$
 स्पृहि—वो । १५४—श ।

✓ लष् (लष) ४ स्पृहि (ड)
वो ।

क—लस्=इच्छुक्म् ( ), इच्छायाम्, उपद्रवि (न्)—वा पॉकनी ।

ग—अभिलषन्ते-मभार १३,४३९०, मा पु ६३,५७ । लषतो बुभुक्षितौ-भा
पु १८,२३,७ ।

✓ लस् (लस) १/७०७ इलेषक्रीडनयो (प)
श× क्षी मै-सा काकृ कात
शा-हे ।
क्रीडायाम्—च ।
इलेषक्रीडनयो —जै ।
शिलपि क्रीडे—वो ।

✓ लथ (लक्ष) १८/ शिल्पो
पयोगे (प) ।
✓ लष् (लष) १८/ शिल्पो-
पयोगे (प)
शेष पूर्ववत् ।

क—पूर्ववत् ।

ग—लसन्त्-मभार ३,१५५३३, कथासरि ११६,३३ (=द्युतौ), लसद्भर्म
देवी-२३,५३, लसन्मदविलामा-५०,३८६ । मुक्ताहारेण लसता-का प्रका १० ।
सरसलसत्-गीतगो १८ ।

ङ—लस (अक)=(१) इलेषणे, (२) द्युतौ, (३) क्रीडायाम् । वङ्-
लमत-सण ।

ड—✓ लास (सक)=गात्रविधेये । लासति-राय १०१ (प्रयोज)

छ—✓ लसना (<लसनम्)=इलेषणे ।

छ—✓ लसना (<लसनम्) (अक)=द्युतो, शोभने, (२) सत्तायाम् ।

✓ लज् (ओलज्जी) ६/११ ब्रीडे (आ)
वो×,श क्षी-मै-सा-च-जै-कात
शा-हे ।
ब्रीडायाम्—काकृ ।

✓ लज् (ओलजी) ६/ ब्रीडे
(आ) ।
✓ लस्न् १/ ब्रीडे (आ) वो ।

निष्ठाया स्कोरिति सूत्रेण सलोपे सति 'लम्नम्' इत्यस्य साधुत्वार्थं ✓ लस्ज्धातु ।
वस्तुतोऽपरेण ✓ लज् (ओलजी) ब्रीडे इत्यनेनापि तत्सिद्धे, एतत्प्रयोगानुपलम्भात्
सर्वत्र लकारादिषु 'लज्' इत्यस्यैव वर्तमानाच्च 'लज्' इत्यस्य धातोरुपन्यासौचित्य-
मिति वागीश ।

क—[लेस्—] लूस्=मृदु, शिथिलम्—वा पॉकनी ।

ग—स्तुषा श्वसुराहजमाना-ऐत्रा ३,०० । लज्जसे-वा रा २,१२,५०, मभार
३,१५६४० । लज्जते स्म कचैविना-कथासरि ६१,१८० ।

$\sqrt{\text{लजाना}}$
 $\sqrt{\text{लजाना}}^{\dagger}$ } = व्रीडायाम् ।

$\sqrt{\text{ला २/४७}}$

श

आदाने (प)

क्षी-मै-सा च-जै काकृ

कात शा हे ।

ग्रहे—वो ।

$\sqrt{\text{रा २/ दाने (प) ।}}$

ग—लातव्य -तात्रा ८,६,८, गोत्रा १,१,२५ । लाति-सा द ११,१० ।

ङ— $\sqrt{\text{लय (सक)}}$ = ग्रहणे । लएइ, लयति-उव ।

ड— $\sqrt{\text{ले (सक)}}$ = ग्रहणे । लेइ-कुमा ।

उ— $\sqrt{\text{लेना}}$ = ग्रहणे ।

+ $\sqrt{\text{लास् (लाख्) १/१२३}}$

श×

शोषणालमर्थयो (प)

क्षी-मै-सा जै काकृ

कात शा हे ।

शोषणे—च ।

ओख्वत् (=शोपा-

लमर्थयो)—वो ।

$\sqrt{\text{द्रास् (द्राख्) १/ शोषणा}}$

लमर्थयो (प) ।

$\sqrt{\text{ध्रास् (ध्राख्) १/ शोषणा}}$

लमर्थयो (प) ।

$\sqrt{\text{राख् (राख्) १/ शोषणा}}$

लमर्थयो (प) ।

$\sqrt{\text{राष् (राष्ट्) १/ सामर्थ्ये}}$

(आ) ।

+ $\sqrt{\text{लाष् (लाष्ट्) १/११०}}$

श×

सामर्थ्ये (आ)

क्षी-मै-सा च-जै काकृ-

कात शा हे ।

शक्तौ—वो ।

पूर्ववत् ।

+ $\sqrt{\text{लाज् (लाज्) १/२३६}}$

श जै×

भर्जने, च = भर्त्सने (प)

क्षी शा हे ।

भर्त्सने, च = भर्जने—

मै सा ।

भर्त्सने—च काकृ कात ।

भर्त्सने भर्गे—वो ।

$\sqrt{\text{लज् (लज्) १/ भर्त्सने}}$

(प) ।

$\sqrt{\text{लञ्ज् (लजि) १/ भर्त्सने}}$

(प) ।

$\sqrt{\text{लाञ्ज् (लाजि) १/ भर्जने}}$

च = भर्त्सने (प) ।

$\sqrt{\text{राज् (राज्) १/ दीप्तौ}}$

(प) ।

ग—आचारलजै -रघु* २,१० । क्षीरस्वामिभानुजिदीक्षितौ- $\sqrt{\text{लज् भर्जने}}$
इत्यस्माद् व्युत्पादयत । उभयथैतच्छक्यम् ।

√लाञ्छ् (लाञ्छि)	लक्षणे (प)	√लक्ष् (लक्ष्) १०/ दर्शना
श×	क्षी-मै-सा च जै-काकृ	कृतयो (उ)।
	कात शा हे वो।	लक्ष्मा लाञ्छनाद्धा-
		निरु ४,९,१।

ग—लाञ्छनै—गोड ५३। लाञ्छन—कात्या श्रौ २०,१,३२।

घ—लञ्छति—वम्मपद (A) १,३५।

ङ—√लछ (सक) = छेदने, (२) कलङ्कितत्वे—दसनि ८,१४।

+√लाञ् (लाञ्जि) १/२३७	भर्जने, च=भर्त्सने (प)।	द्रष्ट√लाज १/२३६।
श×	क्षी शा हे।	
	भर्त्सने, च=भर्जने—मै सा।	
	भर्त्सने—च काकृ कात।	
	भर्जने—जै।	
	भर्त्सने भर्गे—वो।	

√लिख् (लिख) ६/८५	अक्षरविन्यासे (प)	√रिख् (रिख) १' गत्यर्थ
श	क्षी-मै सा जै शा-हे।	(प) सा।
	लेखने—च कात वो।	√लिख् १/३८] गतो (प)
(काकृ—√खल् [खल्])	काकृ ?	काकृ।
श्रुटितो धातु।		

क—राइ=विलेखने, छेदने। विस्तार—राइक् (ह्)। लैति—रिक्स=कल्ह, सख्यम्। पु उ ज रीग। म उ ज रीहे=रेखा (लेखा)—वा पॉकनी।

ग—अनुपरिलिखति—मै ३,७,७। लिखति—शत्रा २,६,१,१२।

घ—लिखति—मज्झिम १,१२७।

ङ—√लिह (सक) = (१) अक्षरविन्यासे, (२) रेखायाम्। प्रयो—लिहावेइ लिहावति—कुप्र ३४८, सिरि १२७८। कर्मणि—लिखयइ—उव।

ड—√लिखाप (सक)—प्रयो—पि।

छ—महाराष्ट्र—√लिहणे=लेखने।

+√लिङ् (लिङ्ग) १/१५४	गत्यर्थ (प)	√इङ् (इङ्गि) १/ गत्यर्थ
श×	क्षी-मै सा च कात।	(प)।
	गतौ जै-काकृ शा-	√रिङ् (रिङ्गि) १' गत्यर्थ
	हे वो।	(प)।
		√लिङ् १ ४१० kk गतौ
		(आ) काकृ।

क—(लाइग्-), लीग्=आकृति, प्रकार । सदृशम् ।

ख—अये हप्तो इरिङ्ग=कृत्तिकानक्षत्रम् । चारुणा सप्तवस्तूना निरु-या पौर्णमी ।

ग—लिङ्गम्-शत्रा १४, ७, २, ८, गोत्रा १, १, २४ । आलिङ्गम्-मभार १२, ६०८९ ।

ङ—√लिङ्ग (सक)=(१) ज्ञाने, (२) गतौ, (३) आलिङ्गने । कर्मणि-लिङ्गिज्जइ-सबोध ५१ ।

√लिप् (लिप) ६/१५०	उपदेहे (उ)	√रिप् (रिपि) ६/ गतौ (प)
जै×, श	क्षी मै-सा च काकृ कात	काकृ कात ।
	शा हे ।	√लेप (लेप) १/ गतौ (आ) ।
	लेपे—वो ।	

क—लाइप्=लेपे-वा पौर्णमी ।

ग—नि लिप्पामि-अ वे ११, १०, १३ । अलिम्पन्-तैत्रा २, १, १, १ । लिम्पन्ति-गी ४, १४ ।

घ—लिम्पति-थेरगाथा २, ३८८ ।

छ—√लीपना } (< लेपनम्) = लेपे ।
√लेपना }

+√लिश् (लिश) ४/६६	अल्पीभावे (आ)	√रिश् (रिश) ६/ हिसायाम्
श	क्षी-मै-सा च-काकृ-कात शा ।	(प) ।
		√लिट् (लिट) कण्ठा - अल्पार्थे कुत्साया च (प) ।

ग—लेशेन वचनम्-ऋ प्रातिशा १४, ५ । सर्वे स्पर्शा लेशेन वक्तव्या - छान्दो २, २२, ५ । एतद् वै लेशमात्रेण कथित ते —मभार १३, ५५०९ ।

√लिश् (लिश) ६/१४०	गतौ (प)	√लिख् (लिख) ६/ अक्षर-
श×	क्षी मै सा च जै काकृ	विन्यासे (प) ।
	कात-शा हे ।	
	गत्याम्—वो ।	
	दारणे—हि ।	

क—राइ-बिलेखने, छेदने ।-राइश्-(संस्कृते)-वा पौर्णमी ।

ग—अलिशन्त-मे १,८,४, काठ ६,५, क ४,४।

√लिह् (लिह) २ ६ श	आस्वादेने (उ) क्षी मै सा च-जै काकृ कात शा ह । स्वादे—यो ।	√रिह् (रिह) २/ कत्यनुद्व हिंसादानेषु (प) ।
----------------------	--	---

क—लाङ्घ = आस्वादे लेहने-या पौर्कनी ।

श—अगलेट्-मे ३,१०,६। लेहे-पै १३,९,७। लिहाना -अगदात्तरतापि-यु
३,२७, जिह्वया लिहती मुग्म-या रा २,६६,२८। नो मेऽनिमिपो लेढि-भा पु
३,२५,३८।

घ—लेहति-जातक २,४४।

ङ—√लिह (सक) = अवलेहने । लिहइ-कुमा । वक्तृ-लिहत भक्त ४२० ।

√ली (लीङ्) ४/२१ श	इलेषणे (आ) क्षी मै सा-च-जै-काकृ कात-शा हे । श्लिषि—वो ।
----------------------	--

क—आइ=मसृणमृत्पूर्णम् ( ), स्निग्धम् ( ), मसृणम् ( )-वा पौर्कनी ।

ग—रात्र्यागमे प्रलीयन्ते-गी ८,१८=तिरोभवन्ति (म व्या), प्रलय
यान्ति (श्री व्या) । काल सूक्ष्मामपि कला न लीयते-सुश्रु १८,२० ।

+√ली ९ ३१ श	इलेषणे (प) क्षी-मै सा-च-जै काकृ- कात शा हे । श्लिषि—वो ।	√ल्पी ९ २७ इलेषणे (प) कात । √ल्पी ९/२१ इलेषणे (प) हे । √ल्पी ९/श्लिषि-वो ।
----------------	---	---

√लुञ्च् (लुञ्च) १/१८४ च×,श	अपनयने (प) क्षी मै-सा-जै काकृ कात-शा हे वो ।
-------------------------------	--

√लुञ्च् (लुञ्चु) १/१८५ क्षी-मै-श-जै काकृ-कात शा-हे-वो× अपनयने=	केचित् । तदनार्थम्—सा । अपनयने—च । अनुपयुक्तापासने—क्षी ।
---	---

क—रौड्=अपनयने, वर्षणे । विस्तार-रौड्क्—वा पौकनी ।

ग—लुङ्चु—वा रा ६,३७,५०, मभार ९,१६३५ । श्मश्रूणि भृगोर्लुङ्चु-
भा पु ४,५,१९ ।

घ—लुञ्जति-जातक १,२४४ ।

च—√लुच (सक) = केशोत्पादने, (२) अपनयने । लुचइ-भवि ।

छ—√लोचना=केशोत्पादने-बु स ।

+√लुट् (लुट) १/३१० विलोटने (प)	√लुट् (लुट) ४/विलोटने
श ×	क्षी-च कात शा-हे । (प) ।
	‘विलोटने’इति दुर्ग —क्षी
	√लुट् (लुट) ६/विलोटने
	क्षी-मै सा-जै काकृ । (प) ।
	विलोटविलोटयो —वो ।
	√रुट् (रुट) १/प्रतीघात
	(प) ।
	√रुट् (रुट) १/प्रतीघाते
	(प) ।
	√लुल् (लुल) १/त्रिलोटने
	(प) सा ।
	√लुङ् (लुङ) १ ३१०
	विलोटने (प) ।

ड—√लोट् (अक) = सवेशने, (२) प्रवृत्तौ । लोटइ-सूअ १,१५,१४ ।

छ—√लोटना ।

+√लुट् (लुट) १/७३८ प्रतीघाते (आ) इत्येके-क्षी ।	
श कात ×	क्षी-मै सा च-हे पूर्ववत् ।
	प्रतिघाते—नै काकृ शा । लोटते—निघ २/१४=गति
	दीप्तिप्रीतहयो —वो । कर्मा ।

+√लुट् (लुट) ४/१०९ विलोटने (प)	√लुङ् (लुङ) ४/मन्थे (प)
श	क्षी च कात शा हे वो ।
	विलोटने—मै-मा जै काकृ । शेष पूर्ववत् ।
	विलोटविलोटयो —वो ।

+√लुट् (लुट) ६/८७ ^१ त्रिलोटने (प) इति दुर्ग —क्षी	
मै-श-जै काकृ शा	क्षी । पूर्ववत् ।
हे-वो ×	सद्वल्लेषणे—सा-च-कात ।

ग—सर्वत्रैव लुट्सु रत्ननिचयै—अमे ओ सो जर्न (तत्र हस्तलेपे) ७७,
२० ग्लो ।

घ—लुटति—मिलिन्दपञ्च २५९ (कर्मणि ?) = विलोडने ।

छ—√लुटना (कर्मणि) ।

+√लुट् (लुठ) १ ३२५ उपघाते (प) इत्यपि श × जै ?	√उट् (उठ) १ उपघात (प) ।
दौर्गा —क्षी	√लुट् (लुट) १ प्रतीघात (आ) ।
श्री मै-सा च-काकृ कात शा हे ।	√लुट् (लुठ) १ ७४० प्रतीघाते (आ) ।
विलोडने—जै ?	लोठते—निघ २/१४=
रादिवन् (= उपघात) —जा ।	गतिकर्मा ।

+√लुट् (लुठ) १/७४० प्रतीघात (आ) गृतादि ।
श च ×
क्षी-मै सा-कात हे-वो ।
प्रतिघाते—जै काकृ-शा । पूर्ववन् ।
रादिवन् (= प्रतीघाते) —वो ।

लुठतीति लक्ष्यदर्शनान् तुदादौ पाठ्य —क्षी ।

√लुट् (लुठ) ६/८७३ सश्लेषणे (प) इत्येके—क्षी √द्रष्ट √लुट् १/३१० ।
सा श च-जै-कात शा × क्षी-मै काकृ हे । √लुट् १/३३५ ।
लोठे—वो ।

ग—लुठतु-महो ३,२८, कुण्डिको २४, मा विषाणाग्रेण लुठति—(= सघट्ट-
यति) —भा पु ५,८,१८ । लुठन्-कथासरि ७१,५१ ।

ङ—√लुढ (अक) = लुण्ठने, (श्लेषणे), सवेशने । वकृ-लुढमाण-स २५४ ।

ड—√लुल (अक) = लुण्ठने, श्लेषणे, सवेशने । लुलइ-पिग ।

ढ—√रुल (अक) = लुण्ठने, श्लेषणे, सवेशने । वकृ-रुलत—पण्ह १,३-
पत्र ४५, धर्मवि ८० ।

छ—√लुठना* = भूमिश्लेषणे ।

छ—√लुठना * † = स्खलने, भूपाते ।

√लुड् (लुड) १ ३१० विलोडने (प) इति	<√लुट् (लुट) विलोडने
मै श-च-जै काकृ कात	(प) ।
शा-हे ×	√लुल् (लुल) १/३११

विलोडने—सा ।

मन्ये—बो ।

विलोडने (प) सा ।

द्रष्ट $\sqrt{\text{लुठ् ६/८७ d}}$ ।

ग—मृगयूथलोडिता (सरित्)-वा रा २,१५,१८, काकेनालोडिता ताम्-
२,१ ५,३९, लोडयामास दुष्यन्त -मभाग १,२८३३, बलठया लोडयन्ति-शिशु ११,८ ।

छ— $\sqrt{\text{लोरना}} = \text{विलोडने-बु स ।}$

+ $\sqrt{\text{लुड् (लुड) ६ १०१}}$ सश्लेषणे (प) इत्येके-मै < $\sqrt{\text{लुठ् (लुठ)}}$ सश्लेषण
क्षी, श ? जै-काकृ मै सा शा हे । (प) ।
कात × विलसने—च ।
सवृत्तौ श्लेषे—बो । द्रष्ट $\sqrt{\text{लुठ् ६/८७ ११}}$

छ— $\sqrt{\text{लुडकना}} = \text{भूपाते, सगलने । द्रष्ट } \sqrt{\text{लुठ ६ ८७ ११}}$

+ $\sqrt{\text{लुण्ट (लुटि) १ ३२५}}$ स्तेये (प) $\sqrt{\text{रुण्ट् (रुटि) १ स्तय}}$
श शा × क्षी-मै-सा च-जै काकृ (प) ।
कात ह । $\sqrt{\text{रुण्ड् (रुटि) १ स्तये}}$
हृतौ—बो । (प) ।

ग—तिलान् विलुण्ट्य-पञ्चत १२३, १३, लुण्टाक—पा अ ३/२/११५ ।

ङ— $\sqrt{\text{लुट (सक)}}$ = स्तेये । लुटति-मुपा ३५२ ।ड— $\sqrt{\text{लूड (सक)}}$ = स्तये । लूडइ, लूडेइ-धर्मवि ८०, सवेग २६ ।छ— $\sqrt{\text{लूटना}} = \text{बलादपहरणे ।}$

$\sqrt{\text{लुण्ट् (लुठि) १/३२५}}$ स्तेये (प) इत्येके-क्षी < $\sqrt{\text{लुण्ट् (लुटि)}}$ स्तये (प) ।
मै-श-च जै काकृ-कात क्षी सा । $\sqrt{\text{रुण्ट् (रुटि) १/ स्तये}}$
शा हे × चोर्ये—बो । (प) ।
 $\sqrt{\text{रुण्ड् (रुटि) १/ स्तये}}$
(प) ।

क—उत्तरधातुवत् ।

ग—द्विषा लुण्ठयता यश -राजत ४,१२० । लुण्ठयामासतु कृत्स्न पुरम्-
कथासरि ११४, ११९ (स्वार्थे णिच) । विलोडनार्थकोऽप्ययम्—लुण्ठिता क्रीडता तेन
नर्मदा-हरिवश १८७० । पीडिता पुनरन्योन्य लुण्ठन्तो रणमूर्धनि-मभाग ६, १८८२ ।
लुण्टाक—कलाविलासे १,३ = चौर । लुण्ठतीति द्वि । मयैतन्नापलब्धम् ।

+√लुण्ट् (लुठि) १/३२३ गतौ (प) √रुण्ट् (रुठि) १/ गतौ (प) ।
 श× क्षी मे सा च जे √रुण्ट् (रुठि) १/ स्तये (प) ।
 काकृ-कात शा-हे-वा । लोठते-निघ २/१२=गतिकमा ।
 रु—उर्एल्=दारणे, विलेग्ने, घासभभणे, स्पर्श-वा पौकनी ।

+√लुण्ट् (लुठि) १ ३२५ आलस्ये । गतिप्रतिघातेऽपि √रुण्ट् (रुठि) १/ आलस्य
 क्षी-श काकृ× वृत्तिरस्य—मै । गतिप्रतिघाते च (प) ।
 आलस्ये प्रतिघाते च—सा ।
 आलस्ये—च जै शा ।
 गतिप्रतिघाते आलस्ये च—
 कात ह ।
 गत्यालस्यस्तेयस्यादे—वो ।

वस्तुतो √लुण्ट् (लुठि) धातुरेकोऽर्थभेदात् त्रैविध्यं प्रापित ।

+√लुण्ट् (लुठि) १/३२७ स्नेये (प) शाकृदायन <√लुण्ट् (लुठि) स्नेये
 क्षी मै श च नै-काकृ पपाठ—सा- (प) ।
 कात-हे वो× मा शा । √लुण्ट् (लुठि) १० चार्ये
 (प) वो ।

ग—कभ्रातल्लुण्डीकृत पटमाकृष्य-मृच्छक ३४, ११ । मेपलोमलुण्डिकाया
 नृष्टा—भैषज्यगत्ताव —लुण्डिका = एकत्रवेष्टितमेपलोमाणि ।

+√लुण्थ (लुथि) १/२३ हिंसासक्लेशयो (प)
 श× क्षी-जै काकृ-कात शा हे ।
 हिंसासक्लेशनयो —मै-सा ।
 हिंसायाम्—च ।
 कुण्थे (=वने क्लेशे च)—वा ।

+√लुप (लुप) ४/१२४ विमोहने (प) √लुभ (लुभ) ४/१२५
 श क्ष-मै सा च-जै काकृ गाद्वर्ये (प) ।
 कात-शा हे । √रुप् (रुप) २/विमोहने
 युपि (=विमोह) —वो (प) ।
 ग—(लुपमान०—मेज्युप ३, २ [६, ३०]) ।

+√लुप (लुप) ६/१४८ छेदने (उ) √लृ (लृ) ९/११
 जै×, क्ष क्षी मै-सा-च काकृ कात-
 शा हे । छेदने (उ) ।
 छेदे—वो ।

क—रौइप्=भङ्गे, छेदे-वा पौकनी ।

ग—अवलुम्पन्ति-तै २,२,२,१ । ह्रस्व लुम्पन्ति-ऋ प्राति १४,१३ । लुम्पति-
भा पु ७,३,२७, शार्ङ्ग स १,४,२१ ।

ङ—√लुप (सक)=(१) लोपे, (२) उत्पीडने । लुपइ लुपहा-सूअ
१,३,४,७ ।

छ—√लुपना * =निलयने ।

उ—√लोपना * (अक)=(१)नाशे, (२) निलयने ।

√लुभ (लुभ) ४/१२५

श

गाद्वर्थे (प) ।

क्षी मै सा च-जै-काकृ

कात शा हे-वो ।

√लुह् १/ गाद्वर्थे (प)

वो ।

√लुम् (लुभ) ६/२६

विमोहने (प) ।

क—लौइभ्=इच्छायाम्, याचने-वा पौकनी ।

ग—लुभ्यति-ऐत्रा २,३७, मभार १३,३०४ ।

घ—लुम्भति—इतिवृत्तक ८४ ।

ङ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{लुभ}} \\ \sqrt{\text{लुम्भ}} \end{array} \right\} = (१) \text{लोभे, } (२) \text{आसक्तौ । लुम्भइ-कुमा ।}$

छ—√लुहना † =लोभने, गाद्वर्थे ।

+√लुम् (लुभ) ६/२६

श

विमोहने (प) ।

क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-

कात शा-हे वो ।

प्रतिलोभयन्ती-निरु ९,३३ ।

ग—[कथमिह परिलोभसे धनेन-मृच्छकटि -भौवादिक] । आकृतिर्लोभ
नीया-रघु ६,५८=आकर्षणीया—(सञ्जी) ।

छ—√लोभना*† =मोहने ।

+√लुम्ब (लुबि) १/४२७ अर्दने (प) मै ।

क्षी-श-च जै शा×

मै-सा काकृ कात-हे-वो ।

मर्दने—काकृ ।

ग—लुम्बिनी-ललित (कालिकातासस्क०) ८९,१३, ९०,७, लुम्बनीय०-
९२,१३ ।

छ—√लूमना = लम्बने, दोलने, प्रेङ्खणे (< लम्बनम् इति व्युत्पत्तिर्यद्यप्यर्थ-
साम्यं धत्ते तथापि नावहति ध्वनिसादृश्यम् इति मयोपेक्षिता । अर्दने नाम पीडनम्
त्यगो ऽ यः । र्थं शक्यते वक्तुम् ।

√लुल (लुल) १/३११	विलोडन (प)	<√लुड् (लुड) विगेडने
क्षी मै-श च-जै-काकृ-कात	लान्तोऽपि नश्यते—	(प)।
शा हे वो ×	सा।	√लुल् विमर्न्ते-मौ वा -
		नो।
		√लुट् (लुट) १/ विलोडने
		(प)।
		√लुठ (लुठ) १/ विलोडने
		(प)।

ग—लुलिताकुल-वा रा ७,२६, २, शोकाश्रुलुलितानना-२,६५, १८, लोल-
जृज-शिशु ३,७७।

ङ—√लोल (मक)=विलोडने। लोलइ-पिड २००, पिग, वकृ-लोलत-
काप।

उ—√लोलना * (<लोलनम्)=दोलने।

√लू (लू) १/११	छेदने (उ)।
जै ×, श	क्षी मै सा-च काकृ कात
	शा हे।
	छिदि-वो।

ॠ—लेउ=छेदने-वा पौकनी।

ग—लुनन्त-शत्रा १,६, १, ३, जैत्रा १९०। लुनोति-तैत्रा ३,२, २६।

घ—लुनाति-मिलिन्दपञ्च ३३।

ङ—√लुण (मक)=छेदने। लुणेपि-पि ५८८।

उ—√लुनना
√लूनना *† } =छेदने।

छ—√लुनवौ=लवने-बु रा।

+√लूष् (लूष्) १/६६९	स्तेये (प) इति दुर्ग —	√लू (लू) १/११ छेदने
मै-श च-काकृ-कात ×	क्षी।	(उ)।
	क्षी-जै-शा हे वो।	√लूष् (लूष्) १-/ हिसा-
	भूषायामिति सुवाकर	याम् (प)।
	—सा।	√रूष् (रूष्) १/ भूषायाम्
	वधे स्तेये च—वा।	(प) सा।

ङ—√लृस (सक) = (१) वधे, (२) पीडने, (३) दूषणे, (४) स्तेये, (५) मिनाशे, (६) अनादरे, (७) भङ्गे । लूपति—सूअ १,३,१,१४ ।

+√लेण् (लेण) १/२५४ गतिप्रेरणश्लेषणेषु (प) । √पैण् (पैण्) १/ गति इति कचित् पठ्यते—सा । प्रेरणश्लेषणेषु (प) ।

ग—√उत्ससर्ज बृहल्लेण्डम्—त्र वै पु श्रीकृष्णचन्मग्वण्डे धेनुकासुग्वने २० अध्याय । लेण्डम् = गृथम् ।

+√लेप् (लेष्ट) १/३६९	गतौ (आ)	√रेप् (रेष्ट) १/ गतौ (आ) ।
मे श च जै काट् कात	क्षी-सा हे ।	√ग्लेष (ग्लेष्ट) च = कम्पने,
शा×	गमने—वो ।	गतौ (आ) ।

√लोक (लोक) १/७३	दर्शने (आ)	रोचतेर्ज्वलतिकर्मण -निर २,
श	क्षी मै-सा-च-काट्-	२८,१ ।
	कात-शा हे ।	रोचते-निघ १/१६ = ज्वल-
	लोचने—जै ।	तिकर्मा ।
	ईक्षे—वो ।	अति रोचसे (= दृश्यसे-
		दुर्गाचा) निर ३,११,२ ।
		अति रोचसे = सन्दृश्यस
		इति-निर ३,११,२ ।

क—लौङ्क् = दीप्तो, दर्शने-वा पौर्कर्णी ।

ग—लोकेते-ऐत्रा ४,१५ ।

ङ—√लोअ (सक) = दर्शने । वक्तु—लोअअत-नाट कवक्तु-लुक्कमाण-
उप १४० टी ।

छ—√लौकना } (< लोकनम्)-(अक) = दर्शने, (२) दीप्तो ।
छ—√लौकना*† }

√लोच् (लोच) १/१६०	दर्शने (आ)	√लोक (लोक) १/७३
श	क्षी मै सा-च-जै काट्	दर्शने (आ) ।
	कात शा हे ।	शेष पूर्ववज्ज्ञेय ।
	ईक्षे—वा ।	√लोच (लोच) १०/
		भासार्थ (प) ।

ग—आलोचयते-मभार १०,७४१६ ।

उ—√लोचना †=(१)प्रकाशने, (२) रुचौ ।

+√लोड (लोड्) १/०५८	उन्मादने (प) म ।	√लड् (लड्) १, उन्मन्थने (प) ।
क्षी श च कात ×	म ।	
	उन्मादे—सा जै काकृ	√रोड् (रोड्) १, उन्मादने (प) मे ।
	शा-हे वो ।	
		√लोट (लोट) १/१५२
		उन्मादन (प) फात ।
		√लोड (लोड्) १/ उन्मादे (प) ।
		√लुड (लुड्) १/३१० विला टने (प) ।

+√लाष्ट् (लाष्ट्) १, २५६	सघाते (आ)	√श्राण् (श्रेण) १/ सघात (आ) ।
श ×	क्षी मै-सा-च च	
	काकृ कात शा ह ।	श्राण् वर्णविपर्ययण—
	सहतां—वो ।	लोड् इति (णकारस्य टकारे) √लाष्ट् इति वागीश ।

ग—लोष्टो विध्वसते-शब्दा १४, ४, १, ८ ।

+√लोड् (लौड्) १/३५२	उन्मादे (प)	√रोड् (रोड्) १/ उन्मादे (प) मे ।
मै-सा-श-जै काकृ कात	क्षी च-हे वो ।	√लोड् (लोड्) १/ उन्मादने (प) मे ।
शा ×		√लोट १/१५४ उन्मादने (प) कात ।
+√ल्पी १/३२	गतो (प)	√ल्पी १/२७ श्लेषणे (प) कात ।
मै सा-श-च-जै काकृ-कात ×	क्षी शा-ह ।	√ल्पी १/२१ श्लेषणे (प) हे ।
	गत्याम्—वो ।	√ल्पी १ श्लिषि—वा ।
+√वह् (वहि) १/२२७	वृद्धौ (आ) जे	√वह् (वहि) १/ त्रिषि (प) वो ।
श × (क्षी मै-सा च	जै-काकृ-कात-वा ।	

शा-हे-√बह्[बहि])

अपाणिनीयो धातु ।

ग-वह्यन्ते-तात्रा २३, १६, ५ ।

√उक्ष् (वक्ष) १/६५५

श×

सघाते (प)

क्षी-सा हे ।

रोपे-मै-सा च जै-

काकृ कात शा हे ।

रोषसह्यो -वो ।

वृद्धौ-ह्वि ।

√वक्ष् १/५८९ पालने (आ)

काकृ ।

√मक्ष् (मक्ष) १/ रोपे

(प), सघाते रोषे च-वा ।

√उक्ष् (उक्ष) १/ सेचने (प) ।

वङ्क्षणेष्ु-सुशु

३३८, १९ ।

ग-यन्तु वक्षणी -ऋ १०, ६४, ९, वक्षणानि यङ्गे -ऋ ६, २३, ६, वक्षयम्- १०, ४९, ८ ।

+√वस (वस) १/१३ गत्यर्थ (प)

श×

क्षी मै सा-च कात ।

गतौ-जै काकृ शा हे ।

सृपि-वो ।

√वह् (वरि) १/ गत्यर्थ

(प) ।

√भज् (भज) १/ सेवा

याम् (उ) ।

छ-√बगना*† (<वखनम्) = भ्रमणे-“खोरिन बगे रहै”-देव ।

छ-√बागना ‡ (<वखनम्) = चलने, भ्रमणे-“देश देश हम बागिया”
—कबीरदास ।

√वङ्क् (वकि) १/८५

श×

कौटिल्ये (आ)

क्षी मै-सा-च जै काकृ

कात-शा-हे वो

कुटिलाया गतौ-ह्वि ।

√वञ्च् (वन्चु) १/१८६

गत्यर्थ (प) ।

√वेङ्क् १/४१२८ गतौ (आ)

काकृ ।

ग-वङ्कू, वङ्कु-ऋ १, ५१, ११, यया वणिग्वङ्कुरापा पुरीषम्-५, ४५, ६ ।

ङ-वक्ण (<वङ्कनम्) = कौटिल्ये-ठा २, १-पत्र ४० ।

ङ-वक् = अरालम्, जिह्वम्-कुमा, सुपा १७०, पि ७४ ।

छ-√बौकना† = कौटिल्ये । बगा (<वङ्क) = कुटिल (म्), मूर्ख ,
उद्गण्ड ।

√वङ्क् वकि १/९४

क्षी-श च-जै काकृ शा×

गत्यर्थ (आ)

मै सा कात ।

गतौ-हे-यो ।

√उञ्च्

कुटिलाया गतौ-ह्वि ।

√विङ्क् १/४१२ c dd गतौ

(आ) काकृ ।

शेष पूर्वगन् ।

ग—पूर्वस्यैव प्रपञ्च ।

+√वङ् (वखि) १/१३१ गत्यर्थ (प)
श च जै कात शा × क्षी मै-सा ।
गतौ—काकृ ।
हे ?
सृपि—त्रो ।

√वख् (वख) १/१३०
गत्यर्थ (प) ।
√वङ्क् (वकि) १/९४
गत्यर्थ (प) ।
√विङ्क् १/४१२ c dd गतौ
(आ) काकृ ।
√वेङ्क् १/४१२ g गतौ (आ)
काकृ ।

छ—बीख † = दीर्घविक्रम, दीर्घपादन्यास (—डग-हि) —तु √विङ्क्
गतौ—काकृ ।

+√वङ् (वगि) १/१४६ गत्यर्थ (प)
श × क्षी-मै सा च कात ।
गतौ—जै काकृ-शा हे ।
खञ्जे—वो ।

√त्वङ् (त्वगि) १/
गत्यर्थ (प) ।
√मङ् (मगि) १/ गत्यर्थ
(प) ।
√वङ्क् (वकि) १/ गत्यर्थ
(प) ।

क—उअ-न्-ग् = न्युब्जम्, वेष्टितम्, प्रत्यावर्तितम् । अल्बेनियन्-वक, वगु =
नेमि (चक्रवलयम्)—वा पॉर्नी ।

ग—वङ्ग०—वा रा ४,४०,२५ । वङ्ग०—मभार १,१०४,४७-५१ = दीर्घतमस
औरसो बले क्षेत्रजश्च ।

घ—वगति—जातक २,३३५ ।

छ—बॅगरी (< वङ्गुरि) = आभूषणभेद -बु ख ।

छ—बॉगा = अपृथक्कृतबीज पिचु (दे) ।

छ—बॉगर = उपरि वरूथबद्धो वेणुदण्ड ।

छ—बैगन् (< वङ्गन -शब्दरत्नावल्याम्) = भाण्टाकी ।

+√वङ् (वधि) १/१०६ गत्याक्षेपे (आ)
श × क्षी मै-सा-च-जै काकृ
कात शा हे ।

√वङ्क् (वकि) १/ गत्यर्थ
(आ)
√वङ्क् १/ (वखि) गत्यर्थ
(प) ।

अध्यर्थके (= गते निन्दा-

रम्भजवेषु) — वो ।

✓ वक्ष् (वक्ष) १/ गत्यर्थ
(प) ।✓ वङ्ग (वङ्ग) १/ गत्यर्थ
(प) ।

गत्याक्षेप* = वेगगति , गमनारम्भो वा — क्षी ।

ग — वङ्ग० — अथर्व कौशि सू ७ = वृक्ष०, दण्ड० — इत्यादि ।

✓ वच् (वच्) २/५२
श

भाषणे (प)

क्षी-मै-च-शा हे ।

परिभाषणे — सा-जै काकृ-
कात ।

वाचि — वो ।

✓ ब्रू (ब्रू) २/ व्यक्ताया
वाचि (उ) ।✓ वल्क् (वल्क्) १०/
परिभाषणे (प) ।वोचे (= आह्वयामि —
दुर्गाचा) — निरु ५, ७, १ ।

पारायणिकैर्नाधीतोऽयम् — क्षी ।

क — उ०कु = वचने-वा पौकनी ।

ग — वक्ति-नाप ३, ६३, शि ७, ४ । वच्मि-त्रिता २, ४८, कर ४२,
गणपत्यु ३, वरा १, ९ ।

ङ — ✓ वाच (सक) = (१) वचने, (२) वाचने — नाट-मालवि ६१ ।

ङ — ✓ वाप (सक) = (१) वचने, (२) वाचने । वापइ-भग , कप्प ।

छ — ✓ वचना } (< वचनम्) = वचने, पठने ।
छ — ✓ बोचना }

छ — ✓ वकना *† (< वचनम्) = प्रलापे ।

✓ वज् (वज्) १/२५०
श

गतौ (प)

क्षी-मै सा-च-जै काकृ-
कात-शा हे-वो ।

दाढ्ये — हि ।

✓ व्रज् (व्रज्) १/२५१ गतौ (प) ।

✓ वज् (वज्) १०/ मार्गसंस्कार-
गत्यो (प) ।ग — वाजमर्चत्सु-ऋ ५, ८५, २ = वलम् । वाजेभि* — ऋ ४, २२, ३ = अन्नै
(साय) । वाचस्पतिर्वाजम्-वा स ९, १ । विचित्रवाजैर्निशितै शिलीमुखै-भा पु
१०, ५९, १६ = शरपक्षै* ।✓ वञ्च् (वञ्च्) १/१८६
श ?

गत्यर्थ (प)

क्षी-मै-सा-च ।

वञ्चति-निघ २/१४ = गतिकर्मा ।

गतौ—जै काकृ कात शा-हे ।

गत्याम्—वो ।

कुटिलाया गतौ—ह्वि ।

क—उअ-न्-ग् = वेष्टितम्, कुटिलम्, नतम्, प्रत्यावर्तितम्-वा पौकनी ।

क—उआइक्-कौटिल्ये-वा पौकनी ।

ग—वञ्चति-वा स २३, २० । वञ्चति, वञ्चन्ति-शत्रा १३, २, ९, ६ ।

घ—वञ्चति-जातक १, २१४ = गतौ ।

ङ—√वच (सक) = प्रतारणे । वचइ-महा ।

+√वट् (वट) १/२९७

श

वेष्टने (प)

क्षी मै-सा-च-जै काकृ

कात शा-हे ।

वेष्टने—वो ।

√वट् (वट) १०/ ग्रन्थे

(प) ।

√वेष्ट् (वेष्ट) १/ वेष्टने

(आ) ।

√वट् (वट) १/१०७ अव-

यवे (प) काकृ ।

ग—वट-वा रा २, ५२, ९६, हरिव ३११४ (वटति = वेष्टयति मूलेन) ।
वटारका०-मभार १०, ३२९, ३९ = रञ्जु । यज्ञवाट गता-वा रा १, १३, ४१ ।

छ—√वटना (< वटनम्) = वेष्टने, रञ्जुनिर्मितौ ।

+√वट् (वट) १/७७०

श×(शा√वट्
[वट])

परिभाषणे (प) मित् ।

क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-

कात शा-हे ।

उक्तौ—वो ।

√भट् (भट) १/ परिभाषणे

(प) ।

√भल (भल) १०/

आभण्डने (आ) ।

√भल (भल) १/ परि-

भाषणहिंसादानेषु (आ) ।

√वण् (वण) १/४३९

शब्दार्थ (प) ।

+√वठ् (वठ) १/३२९

श×

स्थौल्ये (प)

क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-

कात शा-हे-वो ।

√वह् आरोहणे—सौ

धा—वो ।

+√वण् (वण) १/४३९

श×

शब्दार्थ (प)

क्षी मै-सा च ।

√भण् (भण) १/ शब्दार्थ

(प) ।

शब्दे—जै-काकृ-कात- $\sqrt{\text{वण्}}$ (वण) १/ शब्दार्थ
शा-हे । (प) ।
रुति—वो ।

ग—वाणी-मा पु ४१,४,=वचनम् । वाणिनीनाम् -रघु ६,७५ ।

छ—वेडिनी (<वाणिनी)=नर्तकी गायिका च-बु ख ।

$\sqrt{\text{वण्ट्}}$ (वटि) १/३६८, ३२३ विभाजने (प) $\sqrt{\text{वण्ड्}}$ (वडि) १०/ विभा-
सा श वो× क्षी-मै च काकृ जने (प) ।
कात-हे ।
(जै शा- $\sqrt{\text{वण्ड्}}$ विभाजने—जै शा ।
[वडि])

ग—ज्ञातिभिर्वण्टयते नैव विद्यारत्न महाधनम्-इन्दिशे स्मृशे ९८५ ।

छ— $\sqrt{\text{वोटना}}$ =विभागे ।

छ— $\sqrt{\text{वेटना}}$ (कर्मणि)=विभागे ।

+ $\sqrt{\text{वण्ट्}}$ (वटि) १/२५९ एकचर्यायाम् (आ)
श क्षी-मै-सा च-जै काकृ-
कात-शा-हे ।
एकचरे—वो ।

एकचर्यायाम्=एकस्य चर्या=सहायत्वेनागमनम्-क्षी ।

ग—वण्ठरण्डाकल्प -मभाष्ये ३,३,२०-वण्ठ =मृतभार्य-नागेशभट्ट ।

$\sqrt{\text{वण्ड्}}$ (वडि) १/२६८ विभाजने (आ) $>\sqrt{\text{वण्ट्}}$ (वटि) विभाजने
श क्षी सा । (प) इत्येके—क्षी ।
'वेष्टने' इति नन्दी-क्षी । $\sqrt{\text{मण्ड्}}$ (मडि) १/ च=
क्षी मै सा-च-जै काकृ- विभाजने (आ) ।
कात शा-हे । $\sqrt{\text{वण्ड्}}$ (वडि) १०/ विभा
विभागे वेष्टे—वो । जने (प)

विभाजनम् = भागीकरणम्, चर्माभावश्च-क्षी । चर्माभावो नाम
शिपिविष्टता (द्विनग्नता)-वागीश ।

छ—बोडा (<वण्ड)=पुच्छादिहीन ।

छ—बडा (<वण्ड)=धान्यरक्षणार्थं कृत पृथिव्या विभाग-बु ख ।

+√वद् (वद) १/९९३ श	व्यक्ताया वाचि (प) क्षी मै सा-जै-काकृ (उ), कात-शा-हे । वचने—च । वाचि—ब्रो ।	√वद् (वद) १०/ सदेशने (प) । अपि वतेम-ऋ [७, ३,१०] गतिसम्भक्त्यात्मक- स्यार्थद्वयस्यापि वाचक - वै प को ।
-------------------------	---	--

क—अउ-, अऑइद्=वचने-जू पॉकर्नी ।

क—उर्एद्=वचने-वा पॉकर्नी ।

ग—अनुवदति-ऋ २,१३,३, वदामि-ऋ १,१०५,७ । वदति-शत्रा १,१,१,१,
कात्रा १,२,२,१४, तैआ १,२३,१ ।

घ—वदति-अङ्गुत्तर ४,७९ ।

ङ—√वद (सक)=कथने । वदसि-उवा , भग्ग , कप्प ।

ड—[√वय (सक)=कथने । वयसि-कस , कप्प] (< √वच् ?) ।

ड—√वज्ज (अक)=वादने । वज्जइ-सुपा ३३४ ।

छ—वदना (< वदनम्)=(१) कथने, वर्णने, (२) स्वीकरणे, (३) निश्चये ।

छ—बजना (< वदनम्)=(१) शब्दे, (२) आहतौ, (३) शस्त्रचलने, (४)
हठे, (५) ख्यातौ ।

√वध् (वध) १/
क्षी-मै-सा-क्ष-च-जै-
काकृ कात-शा हे ×

हतौ (प) वो ।

√वध् (वध) १/ बन्धने
(आ) ।

अपाणिनीयो धातु ।

क—उर्एथ्=आहतौ, छेदने ।

ख—अवे वद=छेदने, वगे-वा पॉकर्नी ।

ग—वधेत्-शत्रा ५,३,५,२८ । वध्यात्-तैत्रा १,७,३,७ । वध्यते-गोत्रा
२,३,९, इ १० १५ । कैकेयी च वधिष्यामि-वा रा २,९६,२६, वध्यमानौ-२,७४,२०
=ताड्यमानौ (तिल) ।

घ—वधेथ-विसुद्धिमग्ग ३१४ । वधिस्तति-महावस २५,६२ ।

ङ—√वह (सक)=वधे । वहेइ, वहति-उत्त १८,३,५, स ७२८, सबो
४१ । [तुल-यो वाहयति सौनिक-मनु ४,८६ (=व्यापादयति-कुल्लुक)] इह
संस्कृते प्राकृतसक्रान्ति ।

छ—वधना=मारणे ।

✓वन् (वन) १/४५१

श ×

शब्दे (प)

क्षी मै-सा च-जै काकृ

कात-शा-हे ।

सभक्तिशब्दयो —वो ।

साफल्येन प्राप्तौ—ह्वि

✓स्वन् (स्वन) १/ शब्दे (प) ।

क—, ए—द्रष्ट ✓वन् १/४५७ ।

ग—द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशा-ऋ ५,४१,११, नि वो वना जिहते-
५,५७,३ । तेनास्मभ्य वनसे रत्नमा त्वम्-ऋ १,१४०,११ । वनाम-जैउ २,२,१,२ ।
वने-ऐत्रा १,३,८ ।

✓वन् (वन) १/४५७

श च ×

भक्तौ (प)

क्षी ।

सभक्तौ—

मै सा-जै-काकृ

कात शा-हे ।

सभक्तिशब्दयो —वो ।

साफल्येन प्राप्तौ—ह्वि ।

✓वेन् १/२०० सभक्तौ (प)

काकृ ।

शेष ✓वन् १/७९६ वत् ।

वनुष्यति-निघ २/१२=

क्रुध्यतिकर्मा ।

भक्ति = भजनम्—क्षी ।

क—उएन् = इच्छायाम्, प्रीतौ ।

ख—अवे वनैति = जये, साफल्येन प्राप्तौ—वा पौकनी ।

ग—वनाम-जैउ २,२,१,२, वने-ऐत्रा १,२५ । वनते-तैत्रा ३,५,१०,५ ।

घ—वनति-सुत्तनिपात २४, धम्मसगणि ३६४ ।

✓वन् (वनु) १/७९६

श-च-जै-शा हे ×

च नोच्यते (प) भित्

क्षी-मै-सा कात ।

नोपलभ्यते (चो

स)—सा ।

स्मरणे—काकृ ।

व्यापृतौ—वो ।

✓वन् (वनु) ८/७ याचने

(आ) ।

✓वन् (वन) १/४५१ शब्दे

(प) ।

ग्लास्नावनुवमाञ्च १/८०३

श-जै-शा-हे-वो ×

अनुपसर्गान्मिस्व वा—

क्षी ।

तथानुकर्षणार्थश्चकार । यद्वा न केवल कगे, यावद् वनु च नोच्यते, क्रिया
सामान्यवाचित्वात्—क्षी १/७९६ ।

ग—वनयति—अ वे प्रातिशा ४,९३ ।

घ—वनयति—खुदकपाठ ३ ।

√वन् (वनु) ८/७

श

याचने (आ)

क्षी-मै-सा च जै, काकृ
(उ), कात शा-हे ।

याचे—बो ।

साफल्येन प्राप्तौ,

जये—हि ।

पूर्ववत् ।

वन वनोते (सम्भजनार्थस्य
-दुर्गाचा) निरु ८,३,१ ।

वनोति—निघ २/६=कान्ति-
कर्मा ।

क—उएन्=इच्छायाम्, प्रीतौ ।

ख—अवे—वनओइति=जये, साफल्येन प्राप्तौ—वा पौकनी ।

ग—वनोति—ऋ १,१३३,७, वनुते ७,१०७,७ ।

घ—वनोति, वनुते—धम्मसगणि (A) ३६४ ।

ङ—√वण (सक)=याचने । वणेइ-पिंड ४४३ ।

√वन्द (वदि) १/११

श

अभिवादनस्तुत्यो (आ)

क्षी मै सा काकृ-कात ।

अभिवादाने—च ।

स्तुत्यभिवादनयो—

जै-शा हे ।

नुत्यभिवादयो—बो ।

√वद् (वद) १/ व्यक्ताया

वाचि (प) ।

√मन्द (मदि) १/ स्तुति

(आ) ।

क—उएद=वचने । नासिक्व्य सस्कृते—वा पौकनी ।

ग—वन्दे—ऋ १,१४७,२, अग्ने वन्दे तव श्रियम्—५,२८,४ । वन्दते—ऐत्रा
८,२६ । वन्देत्—शि ७,९२ ।

घ—वन्दति—सुत्तनिपात ३६६ ।

ङ—√वद (सक)=(१) प्रणामे, (२) स्तवने । वदइ—उव, महा, कप्प ।

छ—√वदना (सक)=प्रणामे ।

√वप् (डुवप) १/९८७

श

बीजसन्ताने (उ)

क्षी-मै-सा-जै-शा-हे ।

गर्भाधाने—सा ।

बीजनिक्षेपे—च ।

बीजतनुसताने—

√उभ् (उभ) १/ पूरणे

(प) ।

काकृ कात ।

छेदने—सा ।

मुण्डबीजोप्यो—वो ।

क—उर्णप्=क्षेपे, विकीर्णौ ।

ख—अवे वि-वापत्=भ्रशे, विनाशे-वा पौकनी ।

ग—वपन्ति-ऋ ८, ७, ४, क्षा वपन्ति-६, ६, ४, सवत्सरे वपत् (=नापितकार्यं करोति) एक एषाम्-१, १६४, ४४ । यत्क्षुरेण वप्ता वपसि केशश्मश्रु-अ वे ७, २, १७, शत्रा ३, १, २, ७ ।

घ—वपति-जातक १, १५० ।

ङ—√वव = बीजसन्ताने । ववनि-सत्त ७२ ।

ड—√वव = दाने । ववइ-वव १, कर्म उप्पइ-कुप् ४१ ।

छ—√बोना, √बोयना, √बवना *, √बयना *, √बपना * (<वप-नम्) = बीजसन्ताने ।

+√बभ्र् (वभ्र) १/५५८ गत्यर्थ (प) मै । √अभ्र् (अभ्र) १/ गत्यर्थ (क्षी-श हे-वो-√बभ्र् (क्षी)-मै सा-च कात । (प) ।

[वभ्र] ।

गतौ—(जै) काकृ-

(जै-√व्यभ्र्

शा (हे) ।

[व्यभ्र]—

गत्याम्—(वो) ।

√वम् (दुवम्) १/८३३

उद्गिरणे (प)

श जै काकृ-कात शा-

क्षी मै सा च-हे ।

वो ×

√वम् (दुवम्) १/८३३

इत्येके—क्षी ।

मै-श च ×

क्षी सा काकृ कात-

शा-हे ।

उद्गिरणे—जै ।

उद्गिरे—वो ।

ग्लास्तावनुवमा च १/८०३

मित्—क्षी ।

श-जै शा हे-वो ×

ग—वमन्ति-ऋ १०, १०८, ८ । वमति-शत्रा ५, ५, ४, ९ । वमन्त-वा रा १, ४५, १९ ।

घ—वमति-सुत्तनिपात १९८=जातक १, १४६ ।

ङ—√वम (सक)=वान्तौ-गडड , विपा १, ७ ।

छ—√वमना*† (< वमनम्)=उद्गिरणे ।

+	√(वय् (वय) १/४७१	गतौ (आ)	√पय् (पय) १/४७० गतौ
श×		क्षी मै-सा च जै काक-	(आ) ।
		कात शा-हे ।	√वे (वेव्) १/ तन्तुसन्ताने
		गत्याम्—वो ।	(उ) ।
			√ब्रज् (ब्रज) १/२५१ गतौ
			(प) ।
			√वज् (वज) १/२५० गतौ
			(प) ।

ग—वयस-अ वे ३, २१, २ । वायसास्तर्कयन्ति-मृच्छकटि १०, ३ ।

ङ—√वय (सक)=गतौ । वयइ-सुर १, २४८ (< √ब्रज् ?) ।

+ √वर्च् (वर्च) १/१६० दीप्तौ (आ) || श× | (काक-कात— क्षी मै-सा च जै काक- |
| | √चर्च् [चर्च] कात-शा हे वो । |

ग—स माग्ने वर्चसा सृज-ऋ १, २३, २४, वर्चो धा यज्ञवाहसे-ऋ ३, ८, ३, वर्च सुवीर्यम्-ऋ ९, ६६, २१-वर्च=तेज । वर्चस्क०—मभार १३, २५, १९=दीप्ति० ।

+	√वर्फ् (वर्फ) १/४०८ गतौ (प)	√वर्फ् १/२०४ a गतौ (प)
	मै-सा-जै-काक-शा×	काक ।
	(च-√वर्फ्)	√वर्ब १/६५३ गतौ (प)
		जै ।
	क्षी च कात हे ।	√वर्ह (वर्ह) १/ परिभा-
	'हिसार्थ'-इति	षण्हिसादानेषु (आ) ।
	कण्ठ —क्षी ।	वर्पस्-निघ ३/७=रूपनाम ।
	वधे गत्याम्—वो ।	

√वर्ष (वर्ष) १/६१३	स्नेहने (आ)	√पर्ष (पर्ष) १/ स्नेहने (आ) ।
क्षी-श च-काक कात-	मै-सा-शा ।	√वस् (वस) १०/ स्नेहच्छे-
हे वो×	स्नेहे—जै ।	दापहरणेषु (प) ।
		√वृष् (वृषु) १/ सेचने (प) ।

ग—पुनरेवाभ्यवर्षत-वा रा ३,५८,३०, पर्यवर्षत-६,७५,४७ । वर्षमाणा घना इव-सभार १,५४६४ । वर्षते देव-भा पु ३,२९,४० ।

घ—वस्सति-विनय १,३२ ।

+√वह् (वह) १ ६३३	परिभाषणहिंसादानेषु (आ)	√वल्ह् (वल्ह) १/६४१
श-च काकृ× (शा-हे-	क्षी मै-सा ।	परिभाषणहिंसादानेषु
वो-√वह्)	परिभाषणाच्छादन-	(आ) मै ।
	हिंसासु—जै ।	√वह् (वह) १०/११७
	प्राधान्यपरिभाषणहिंसा-	वधे (प) जै ।
	दानेषु—कात ।	

√वल् (वल्) १/४८८	सवरणे (आ)	√बल् (बल्) १/ प्राणने
श×	क्षी मै-च-काकृ-शा हे ।	(प) ज्जलादौ ।
	सवरणे सचरणे च—सा ।	√वल् १/३७८ प्राणधान्याव
	सवृतौ—जै ।	रोधयो (प) जै ।
	चलने सवरणे च—कात ।	√वल् १/२४२ निष्पत्तौ (प)
	स्तृतौ—वो ।	काकृ ।

दलिवलि०-भोजसूत्रम्	मित्—क्षी ।	शतवल्शो नाम वट०-
—क्षी १/८०३		भा पु ५,१६,१५ ।
मै-श च-जै काकृ-कात-		वल्श०-ऋ ३,८,११,
शा-वो×		वा स ५,४३ ।

क—उर्ले=एकतो दिशि परितो भ्रमणे, वेष्टने-वा पौर्णर्नी ।

ग—वलन्ति-महो ५,७८ ['वल्गन्ति' इति अड्या] । तस्मिन्नेव पुनर्वलते-गीतगो ७,४०, ववलिरे (=परिवृत्ता-मल्लि)-शिथु ६,११, ६,३८ । विवलति-काव्यप्र १५४,१० ।

च—√वाल (प्रयोज)=(१) परिवर्तने, (२) प्रतिवर्तने । वालइ, वालेइ-भवि ४,३३० ।

√वल्ग (वल्ग) १/१४२	गत्यर्थ (प)	√वल् (वल्) १/ सवरणे
श-काकृ×	क्षी-मै-सा-च-कात ।	(आ) ।
	गतौ—जै-शा हे ।	√वल् (वल्) १/ सवरणे
	ब्रजे—वो ।	सचरणे च (आ) सा ।
	प्लुतगतौ—भट्टमल्ल ।	√वल्क् (वल्क्) १०/ परि-

भाषणे (प) । वल्गू-
यति-ऋ ४,५०,७ ।
वल्गूयति-निघ ३/१४=
अर्चतिरर्मा ।

क—कण्ठ्यवर्णविस्तार —* उअल्गू=उल्गवने-वा पौकनी ।

ग—अभिवल्गन्ति-अ ये १२,३,२९ । वल्गन्ति-मुक्तिको २,२,४८ [वल्न्ति
इति JU] । वल्गते स्वाहा-वा स २२,७, तै ७,१,१३,१ । वल्गते-मभार
१३,७४८ । वल्गन्-भा पु १०,४४,११ । वल्गु-वा रा २,२६,१०=सुदरम् (तिल) ।

घ—वल्गति-विमानवत्यु (A) २७८,६४=प्लुतगतौ ।

ङ—√वग्ग=गतौ, (२) कूर्द्धने, (३) बहुभाषणे, (४) अभिमान-
व्यञ्जके शब्दे । वग्गइ-भवि, सण, पि २९६ ।

+√वल्भ् (वल्भ) १/३८८ भोजने (आ) √वृ (वृङ्) ९/ सभक्तौ
शX(काकृ-√वल् क्षी मै सा च-जै-काकृ- (आ) । सभक्ति =सेवनम्-
[वल्भ]) कात शा हे । दुर्गादास ।
स्याल्लैपिकी वृटि । मुक्तौ—वो ।

+√वल् (वल्) १ ४८८ सवरणे (आ) इति <√वल् (वल्) सवरणे (आ) ।
श-चX दुर्गा—क्षी । √वल् १/४७५f गतौ(प)शा ।
क्षी-मे-काकृ-शा हे । √वल् १/२४२e निष्पत्तौ
सवरणे सञ्चरणे च—सा । (प) काकृ ।
सवृत्तौ—जै ।
चलने सवरणे च—कात ।
स्वृत्तौ—वो ।

ग—प्रायेण हि नरश्रेष्ठ । ज्येष्ठा पितृषु वल्भभा -वा रा १,६१,१८ । वल्भद्विधा-
धर०-कथासरि ११०,८७ । वल्भि०-मभार १२,१८४,१३=लता० । वल्लय -मनु १,४८ ।

ङ—√वल् (अक)=सञ्चरणे, स्पन्दने—कुप्र ८४ ।

√वल्ह् (वल्ह) १/६३९ प्राधान्ये (आ) मै √वल्ह् (वल्ह) १/ परिभाषण-
शX(क्षी-सा-जै-काकृ- (क्षी)-मै (सा-च-जै- हिसादानेषु (आ) ।
√वल्ह्) काकृ)-कात शा-हे । वल्श०-ऋ ३,८,११, वा सं
श्रैष्ठ्ये—वो । ५,४,३ शतउल्शो नामवट०-
आह्वाने—हि । भा पु ५,१६,१५ ।

बल्हति, ते-ह्नि । मया नोपलब्धम् ।

√बल्ह् (बल्ह) १/६४१	परिभाषणहिसादानेषु	√वर्ह् (वर्ह) १/ परिभाषण-
क्षी श-च×(काकृ शा-	(आ) मै-सा ।	हिंसादानेषु (प) ।
हे-वो-√बल्ह्)	परिभाषणाच्छादनहि-	√कल्ह् १/५४४ d प्राधान्य
	सामु—जै ।	परिभाषणहिसादानेषु (आ)
	प्राधान्यपरिभाषणहिसा	काकृ ।
	दानेषु—काकृ कात ।	√बिल्ह् १/५४४ c प्राधान्य
	परिभाषणहिंसाच्छाद	परिभाषणहिसादानेषु (आ)
	नेषु—शा हे ।	काकृ ।
	श्रैष्ठ्ये—वो ।	√मल्ह् १/५४४ b प्राधान्य-
	आह्वाने—ह्नि ।	परिभाषणहिंसादानेषु (आ)
		काकृ ।

ग—(बाह्विक०-मभार १,२२२,४९=तद्देशजाते । व्युत्पत्ति ?) लह्यो
स्याद् वर्णविपर्यय । पल्ह>पहल (पहलवीत्यादि)>वहल>वल्ह्>√बल्ह् इति
स्यात् क्रम । बल्ह् इत्यारव्यभाषायाम् ।

√वश् (वश) २/६८	कान्तौ (प)	√वश् (वश) १/२४८ गतौ
श	क्षी मै सा च जै काकृ-	(प) च ।
	कात शा-हे ।	वष्टि-निघ २/६=कान्ति
	स्पृहि—वो ।	कर्मा ।
	कान्ति =इच्छा-क्षी ।	

क—उपेक्ष्=इच्छायाम् ।

ख—अन्-उसन्त-, उप्तैते=इच्छायाम्-जू पौकनी ।

ग—वष्टि-ऋ १,३३,३, २,२२,१, ऐत्रा ६,१८ । उशन्ति—शत्रा ४,१,३,१९ ।

छ—√विसाना (< वशनम्)=वशे, बले, अधिकारे ।

+√वष् (वष) १/६८१	हिंसार्थ (प)	√वष्क् (वष्क) १/१६७ गतौ
श×	क्षी मै-सा-कात ।	(आ) जै ।
	हिसायाम्—च	√वष्क् (वष्क) १०/३६९ दर्शने
	जै काकृ-शा-हे ।	(प) सा ।
	वधे—वो ।	

ग—वषड्ढुतेभ्य -अ वे ७,९७,७ । वषट्-ऋ १०,११५,९ (√वह + ङषट् ?) ।

√वस् (वस) १/९८९ निवासे (प)   √वस् (वस) २/ आच्छादने
श   क्षी-मै सा-च जै, काकृ (आ) ।
- (उ), कात शा-   √वास (वास) १०/ उपसेवा
हे वो ।   याम् (प) ।

क—उर्एस्=स्थितौ, निवासे ।

ख—अये वड्‌हैति=वसति-वा पौकनी । [वरूहैति=वसति-पी टी
एस पालि-इंग्लि कोश]

ग—वसति-शब्दा १,६,४,३, तेब्रा १,८,५,४, ताब्रा ५,९,२ । वसन्ते-षब्रा
४,६ ।

ङ—√वस (अक)=निवासे, (२) सक बन्धने । वसइ-कप्प, महा ।

छ—√वसना=निवासे ।

√वस् (वस) २/१३ आच्छादने (आ)   √वस् (वस) १/ निवासे (प) ।
श   क्षी मै-सा-च-जै काकृ-   विवासति-शब्दा १,४,१,२७,
कात शा-हे ।   तैब्रा ३,५,२,२ ।
स्तृतौ—वो ।

क—उर्एस्=आच्छादने ।

ख—अवे वस्ते, वड्‌हैति-वा पौकनी ।

ग—उताधि वस्ते सुभगा-ऋ १०,७१,८ । अवस्त-वा रा २,३७,७=धृत
वान् (ति) ।

+√वस् (वसु) ४/१०१ स्तम्भे (प)   √वस् (वस) १/ निवासे (प) ।
श   क्षी-मै सा-च-जै-   √वस् (वस) २/ आच्छादने
काकृ-कात शा हे वा । (आ) ।

ग—वस्यति-मभार ५,७०,३=स्तम्भाति (नील)-टीकायामेव ।

छ—वस=(अलम्), स्तम्भे ।

√वस्क् (वस्क) १/९८ गत्यर्थ (आ)   √वष्क् (वष्क) १/ गतौ (आ) ।
श-जै काकृ कात×   क्षी मै-सा च ।   √वश् (वश) १/२४८ गतौ (प)
गतौ—शा हे वो ।   च ।

[ग—वष्कयणी-पा अ २/१/६१=चिरप्रसूता गौ] ।

√वह् (वह) १/९८८ प्रापणे (उ)   स बाह्यते राजपथ -रधु
श   क्षी-मै-सा च-जै-काकृ-   १६,१२=गम्यते । वहेर-
कात शा हे-वो ।   न्यो वहिधातु (सञ्जी) ।

✓वध् (वध) १/ हतौ
(प) वो ।
शेष पूर्ववत् ।
वहते-निघ २/१४=गति
कर्मा ।

व—उर्ध्व् = प्रेरणे, प्रापणे । [लैति-वहो = प्रेरणे-पी टी एस् पालि-
इग्लि कोश]

ख—अवे वजैति=वहति-वा पौकनी ।

ग—रथ सूर्या वहति-ऋ ४,४४,१, तैत्रा २,२,७,४ ।

ङ—✓वह
✓वब्भ
✓वुब्भ { (सक) = प्रापणे । वहइ-कुमा, उव, महा । कर्म -
वब्भइ, वुब्भइ-कुमा ।

ड—✓वह (सक) = व्यापादने । वहैइ, वहति-उत्त १८,३,५, स ७२८,
सबो ४१ । द्रष्ट ✓वध् १/ हतौ (प) ।

छ—✓वहना (<वहनम्) ।

✓वा २/३९
श

गतिगन्धनयो (प) ✓वै (ओवै) १/ शोषणे
क्षी मै सा-जै काकृ कात- (प) ।
शा-हे । ✓वात (वात) १०/ गति-
गतौ—च । सुखसेवनयो (प) ।
गमनहिंसयो—वो । ✓वह् (वह) १/ प्रापणे
(उ) ।

ग—अपवाति-ऋ १,१६२,१०, मा २५,३३, तै ४,६,८,४ । वाति-शत्रा
६,१,३,१३ ।

ङ—✓वा (सक) = गतौ, चलने । वाइ-से ६,५२ ।

ड—✓वाय (सक) = गतौ, चलने । वायति-भग ५,२ ।

+✓वाङ्क् (वाक्षि) १/६५९ काङ्क्षायाम् (प) ✓ध्वाङ्क् (ध्वाक्षि) १/ काङ्क्षा
श क्षी-मै सा-च-जै-काकृ याम् (प) ।
कात शा हे । ✓वाञ्क् (वाञ्छि) १/२०५
काङ्क्—वो । इच्छायाम् (प) ।

√वाञ्छ (वाञ्छि) १/२०५	इच्छायाम् (प)	√वन् (वन्तु) ८/ याचने
श (काकृ-√वाञ्छ	क्षी-मै-सा-च जै-काकृ-	(आ)।
[वाचि])	कात-शा-हे ।	वनोति-निघ २/६=
लैपिकी त्रुटि ।	कामे—वो ।	कान्तिकर्मा ।
		वाञ्छति-निघ २/६=
		गतिकर्मा ।

क—उर्एन्=प्रयत्ने, वाञ्छायाम् । स्क्—इत्यपि-वा पौर्कर्णी ।

ग—सर्वा वाञ्छन्तु-ऋ १०, १७३, १ । वाञ्छन्ति-शत्रा ६, ७, ३, ७ । वाञ्छति-महो २, ४७ ।

छ—√बञ्छना (<वाञ्छनम्)=अभिलाषे ।

+√वाड् (वाड्) १/२८४	आप्लाव्ये (आ)	√वृ (वृत्) ५/ वरणे (उ) ।
श×(सा च-√वाड्	क्षी-मै सा च-जै-शा-हे ।	
[वाड्])	आप्लावे—काकृ	
	कात वो ।	

ग—वाडेयीपुत्र०-शत्रा १४, ९, ४, ३० । वाड्.=अश्व १ । बाल (बाल)-वा रा १, २०, ७ (गी प्रे स) ।

छ—वाड (<वाड =वेष्टनम्-इति शब्दमाला)=वेष्टनम् ।

[छ—वाड (<वर्द्ध-१)=आपूर] ।

+√वावृत् (वावृत्) ४/४९	वरणे (आ)	√वृत् (वृत्) १/वर्तने(आ)।
(च×लीबि स)	क्षी-मै-सा-हे ।	वावत्तेति (वि+आ+
जै-काकृ-कात×,	वर्तने—च ।	√वृत्)-मञ्जिम १, १२ ।
शा १-श	सभक्तौ वरणे—वो ।	

अन्ये भ्वादेरेव 'वृत्ते' वरणे दिवादित्व वा मन्यन्ते । तेन वरणे शुतादि कार्यं न भवति-क्षी ।

√वाश् (वाश्) ४/५२	शब्दे (आ)
श, (काकृ-कात-√वास)	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
	कात-शा-हे-वो ।

क—उअग्-, उअक् (श)=शब्दे, क्रन्दने-वा पौर्कर्णी ।

ग—वाश्यते-ऐषा ५, २७ । वाश्यन्ते-जैउ ३, ३, ३, २ । काका वाश्यन्ति-वा रा ७, ६, ५८ । वाशति-ऋ ५, ५४, २ इति भौवादिकोऽपि । चीची कूचीति वाशन्ति सारिका -मभार १६, ३८ ।

च—√वास=तिरश्चामारावे, (२) अङ्हाने-वासइ-पउम ५५,३१ ।

√बाह् (बाह्) १/६४५	प्रयत्ने (आ)	√बेह् (बेह्) १/ प्रयत्ने
श शा ×, (क्षी-सा च-	(क्षी)-मै (सा च-)	(आ) सा ।
√बाह्)	जै काकृ कात हे ।	√बेह् (बेह्) १/ प्रयत्ने
	यत्ने—वो ।	(आ) ।

ग—प्रवाहस्व-सुश्रु १,३६८,१३, प्रवाहेथा शनै शनै—१,३६८,१४, प्रवाह माण०—२,४७,४ ।

√विच् (विचिर्) ३/१२	पृथग्भावे (उ) इति	<√विज् (विजिर्) पृथग्भावे
मै-श च जै काकृ कात-	सभ्या —क्षी ।	(उ) ।
(शा) ×	क्षी सा हे ।	
	पृथक्त्वे—वो ।	

क—अउआइक्=विभागे ।

ख—अवे अव-वएक्=विभागे-वा पॉकर्नी ।

ग—अप वेवेक्ति-अ कौ सू ६१ । अध्यप वेवेक्ति-शत्रा १,१,४,२२ । धर्माधर्मौ व्यवेचयत्-मनु १,२६=पृथक्त्वेनाभ्यधात् (मन्वर्थ) ।

√विच् (विचिर्) ७/५	पृथग्भावे (प)
(श)	क्षी मै-सा-च-जै काकृ-
	कात-शा-हे ।
	पृथक्त्वे—वो ।

ग—वि विञ्चन्ति वनस्पतीन्-ऋ १,३९,५ । विनक्तु-वा स १,१६, शत्रा १,१,४,२२ ।

+√विच्छ् (विच्छ) ६/१४२	गतौ (प)
श ×	क्षी मै शा-च-जै-काकृ-
	कात शा-हे वो ।

√विज् (विज) १/२१४	गतौ (प) इत्येके-क्षी	<√वृज् (वृज) गतौ (प) ।
मै-सा श च-जै-काकृ-कात-	क्षी ।	
शा-हे वो ×		

+√विज् (विजिर्) ३/१२	पृथग्भावे (प)	>√विच् (विचिर्) पृथग्भावे
श (शा)	क्षी मै सा-च जै-काकृ-	(प) ।

कात (शा)-हे-वो ।
वेके—वो (उ) ।

√विज् (ओविजी) ६/९ श	भयचलनयो (आ) क्षी-मै-सा जै-काकृ- कात-शा हे । उद्वेगे—च । भीकम्पे—वो ।	√विज् (विज) १/ गतौ (प) । √विज् (विजिर्) ३/ पृथग्भावे (प) ।
------------------------	--	---

क—उआइक्, उआइग = नतौ, न्युब्जे, परिवर्तने ।

ख—अवे वएग्—(वएजो) = इतस्ततश्चलने, दोलने, स्पन्दने—वा पौकनी ।

ग—ऊर्ध्व समुद्रो विजते—शत्रा ७, १, १, १४ । त्रिजन्ते—ऐत्रा ३, ४, शत्रा ३, १ ।

अपविजमाना—शौ १२, १, ३७ । विग्ना—रघु १४, ६८ = भीता (सजी) ।

+√विज् (ओविजी) ७/२३ भयचलनयो (प)
च ×, श क्षी-मै-सा जै, काकृ (उ),
कात शा-हे ।
भीकम्पे—वो ।

+√विट् (विट) १/३१२	शब्दे (प) इति मल्ल —क्षी क्षी-मै-सा च काकृ- कात—हे । आक्रोशे स्वने—वो ।	√पिट् (पिट) १/ शब्दे (प) । √पिड् (पिड) १/ शब्दे (प) । √विड् (विड) १/ आक्रोशे (प) ।
--------------------	---	---

ग—वेट्कार०—शत्रा ९, २, १, ७, ९, ३, ३, १४ । विट्.—नाटयशा १८, ४६ ।
स्त्रिया विटानामिव साधु वार्ता—भा पु १०, १३, २ ।

+√विट् (विट) १/३१३ आक्रोशे (प)
श जै-कात-शा ×, क्षी हे—(मै-सा च-काकृ) । पूर्ववत् ।
(मै-सा-च-काकृ-
आक्रोशे स्वने—वो ।
√विट्)
ग—पूर्ववत् ।

+√विड् (विड) १/३१३ आक्रोशे (प) इति सा-श च ×, (मै काकृ- नन्दी—क्षी ।	<√विट् (विट) आक्रोशे (प) ।
--	-----------------------------------

शा-हे✓विड्)

क्षी (मै) जै- (काक्)

✓पिट् (पिट) १/ शब्द-

कात (शा, हे ?) ।

सघातयो (प) ।

आकुशि—वो ।

✓पिड् (पिड) १/ शब्दे

शब्दे इति मल्ल —क्षी ।

(प) ।

(आ चन्द्रिकाया

नास्ति—वागीश) ।

ग—विडाल -हितोपदेशे ६५ पृ ।

छ—वेडा (<वेडा = नौका-हेमचन्द्र) = नौका ।

छ—विडरना (<✓विड् = आक्रोशे) = तीर्णवितीर्णतायाम्, (२) पलायने ।

+✓विथ् (विथृ) १/ ३०

याचने (आ) ।

✓व्यथ् (व्यथ) १/ भय

श × (काक्-✓वीथ्

क्षी मै सा च जै-काक्

चलनयो (आ) ।

[वीथृ])

कात-शा-हे ।

कौशिकस्तु—‘यातने’

इत्याह—क्षी ।

क्षी हे ।

याचे—वो ।

ग—विथुरेव रेजते भूमि-ऋ १,८७,३ = भर्तृवियुक्ता नारी । यद्यपि “व्यथे सम्प्रसारण किञ्च” (उणा १/३९) इत्यनेन विथुरसिद्धिर्जायते तथापि तत्र ✓विथ् इति दर्शनान्मयेहोलेख. कृत । कौशिकहेमचन्द्रमतेन यातनार्थकोऽप्ययम् ।

✓विड् (विड) २/५३

ज्ञाने (प)

श

क्षी-मै-सा च जै-काक्-

कात शा-हे ।

मतौ—वो ।

क—उआइद् = ग्रहणे, ज्ञाने ।

ख—अवे विस्त = वित्तम् (ऋ १,१०,५,१) = ज्ञातम्-वा पौर्कर्णी ।

ग—स वेद देव आनम देवान्-ऋ ४,८,३ । वेत्ति-इवेताश्वतरो ३,१९, गी

१०,३ ।

ङ—✓विअ (सक) = ज्ञाने । वियसि-विसे १६०० ।

+✓विड् (विड) ४/५९

सत्तायाम् (आ)

✓विड् (विड) ७/विचारणे

श

क्षी मै सा-च जै-काक्

(आ) ।

कात शा-हे । विद् (विद्) १०/ चेतना-
भावे—वो । ख्यानविवादेषु (आ) ।
✓विद् (विद्) ६/ लाभे
(उ) ।

ग—विद्यते-शत्रा ११,७,१,२, [विन्दते कर्मणीत्यर्वाञ्च], तैआ १,५,१,
छान्दो ८,१,२ । दुर्मतेविद्यते फलम्-मनु ११,३० = भयति (मन्वर्थ) ।

ङ—✓विज्ज (अक) = भाये । विज्जइ, विज्जए-भग, महा, कस ।

✓विद् (विद्) ६/१४९ लाभे (उ) विन्धते—ऋ ८,९,६ ।
जै×, श क्षी मै सा च काकृ पूर्ववत् ।
कात शा हे वो ।

क—उआइद् = ग्रहणे ।

ख—अवे विदैति, वीदैति, विनस्ति, वीनस्ति-वा पौर्कर्त्ता ।

ग—ऋते स विन्दते युध -ऋ ८,२७,१७, शत्रा ३,३,३,१५, तैआ २,१,५,८ ।

+✓विद् (विद्) ७/१३ विचारणे (आ) पूर्ववत् ।
श क्षी मै-सा काकृ कात-
शा हे ।
विचारे—च-जै ।
मीमासे—वो ।

ग—तौदादिक - नैव विदामो भगवन्-भा पु ४,९,८१ ।

+✓विध् (विध्) १,३३ याचने (आ) इति ✓विथ् (विथ्) १/ याचने
क्षी मै श-च जै-काकृ कौशिक -सा (आ) ।
कात शा-हे-वो× सा । अय हि विन्धते-ऋ
८,९,६ ।

✓विध् (विध्) ६/४६ विधाने (प) विधेम-निघ ३/५ = परि-
श क्षी मै-सा-च-जै काकृ चरणकर्त्ता ।
कात-शा-हे । ✓व्यध् (व्यध्) ४/ ताडने
विधौ—वो । (प) ।
पूजायाम्—हि ।

अनेकार्थत्वाच्छिद्रकरणेऽप्ययम्-दुर्गादास । निमित्तवेधी-मभार ५,९६,३० =
वेवकर्त्ता—वागीश ।

ग—यस्तेऽविधत्-ऋ २,१,७। विधते-ऋ ४,२,१३। वेध्यम्-मार्क पु ४२,७।

छ— $\sqrt{\text{वेधना}}$
 $\sqrt{\text{बीधना}}$ } ($<\text{वेधनम्}$) = छेदनम्।

छ—विधना = प्रापणे, साहचर्ये।

+ $\sqrt{\text{विल्}}$ (विल्) ६/७८ सवरणे (प) $\sqrt{\text{विल्}}$ (विल्) ६/ भेदने (प)
 श-च-काकृ-कात् ×, क्षी-मै सा-जै।
 (जै- $\sqrt{\text{षिल्}}$) वरणे—शा हे।
 मुद्रणदोष। स्तृतौ—वो।

ग—अन्तर्विक्षोभितजलाविल०-मभार १,१२१६। आविलाम्-वा रा
 ५,१८,३।

$\sqrt{\text{विश्}}$ (विश) ६/१४३ प्रवेशने (प) $\sqrt{\text{विच्छ}}$ (विछ) ६/ गतौ
 श क्षी-मै-सा-च काकृ- (प)।
 कात्-शा हे। $\sqrt{\text{विश्}}$ ४/५४ प्रवेशने ? (प)
 प्रवेशे—जै-वो। काकृ।

क— $\sqrt{\text{उएकु}}$ (श)-, उइश्-, उऑइश्- = निवास, गृहम्, व्यवस्थायाम्।

ख—वीसैति = विशति-वा पॉकनी।

ग—विशति-त्रिवि ३,७, शाण्डिल्यो १,७,९, महो २,६३। विशते-मुण्डकोप
 ३,२,४।

ङ— $\sqrt{\text{विस}}$ (सक) = प्रवेशे। विसइ, विसति-वज्जा २६, सण, गउड।

ड— $\sqrt{\text{विस्स}}$ (सक) = प्रवेशे। विस्सामि-सुर २,१२७।

ड— $\sqrt{\text{वेस}}$ = उपवेशे-ओघ ५७१।

च— $\sqrt{\text{वइस}}$
 $\sqrt{\text{वईस}}$ } = उपवेशे-[वेसवु-गुर्जरभा] वइसइ, वईसइ-भवि।

छ— $\sqrt{\text{वैसना}}$ * † ($<\text{वेशनम्}$) = उपवेशने।

छ— $\sqrt{\text{वैठना}}$ ($<\text{वेशनम्}$, विष्ट० ?) = उपवेशने।

$\sqrt{\text{विष्}}$ (विषु) १/६८९ सेचने (प)। $\sqrt{\text{विश्}}$ (विश) ६/ प्रवेशने
 श × क्षी-मै सा च जै-काकृ- (प)।
 कात्-शा हे वो। $\sqrt{\text{विष्}}$ (विष) ९/ विप्र-
 चापल्ये, उद्योगे—हि। योगे (प)।

क— $\sqrt{\text{उआइस्}}$ = इतस्तत क्षेपणे, विकीर्णौ, क्षरणे, द्रवीभावे-वा पॉकनी।

ग—वेषति-ऋ १,१८१, ६।

√विष् (विष्ल) ३/१३ श	व्याप्तौ (उ) क्षी मै-सा च जै काकृ कात शा हे वो । चापल्ये, उद्योगे—ह्वि ।	वेवेष्टि-निघ २,८=अत्ति- कर्मा ।
---------------------------	---	------------------------------------

ग—वेविषत्-ऋ १०,९१,७। वेवेष्टि यज्ञम्-शत्रा १,१,२,१, कात्रा २,१,२,३।

√विष् (विष) ९/५४ श	विप्रयोगे (प) क्षी-मै-सा च-जै काकृ कात शा हे-वो ।	√विश् (विश) ६/ प्रवेशने (प) । √विष् (विष्ल) ३/ व्याप्तौ (उ) । √विष् (विषु) १/ सेचने (प) ।
-------------------------	---	---

ग—विषम्-शत्रा २९,१, शत्रा ९,१,१,१०, सात्रा २,३,११।

‘विष्णाति’ इति प्रयोगे समुपलब्धे सत्येव निर्णयो धातोरस्य शक्यः कर्तुम्।

+√विस् (विस्) १/७०६ क्षी मै शा च-जै-काकृ- कात-शा-हे×	गतौ (प) इत्यपि पठ्यते-सा । सा । इतौ—वो ।	√पिस् (पिस्) गतौ (प) । √पेस् (पेस्) १/ गतौ (प) । √वेस् (वेस्) १/ गतौ (प) ।
--	---	--

+√विस् (विस) ४/१११ (क्षी-सा श च-जै वो- √विस् [विस]) (काकृ-√विश् [विश])	प्रेरणे (प) मै । मै (क्षी-सा च-जै काकृ) कात-शा हे । इतौ—वो ।
--	---

ग—नवविसकिसल्य०-कलाविलासे ६,१-विसम्=मृणालम् ।

√वी २/३७	गतिप्रजनकान्त्यसन- खादनेषु (प) क्षी-मै-सा । गतौ—च ।	वेति-निघ २/६=कान्ति- कर्मा । √ई २/ गतिप्रजनकान्त्य- सनखादनेषु (प) सा ।
----------	--	---

गतिप्रजनकान्यशनेषु—जै ।
 गतौ प्रजनकान्यासन
 खादनेषु च—काकृ ।
 गतो प्रजनकान्यसन
 खादनेषु च—कात हे ।
 गतिप्रजनकान्यशन-
 खादनेषु—शा ।
 कान्तिगतिव्याप्तिक्षेप
 प्रजनखादने—वो ।

क—उआइ-, उआइआx = कान्तौ = इच्छायाम् ।

ग—अति वेति-ऋ ५, ४४, ७, अपवेति-५, ६१, १८, शौ २०, १७, २ ।
 वेति-शाआ ५, १ । वीते-छागलेयो २५ ९ [गतौ, लटि, प्रपु १] ।

+√बुङ् (बुगि) १/१५७ वर्जने (प) < भङ्ग ।
 मै श × (काकृ कात क्षी सा-च जै काकृ-
 शा—√बुङ्) कात शा-हे ।
 त्यागे—वो ।

छ—बोग=श्रुटिते दन्ते सत्यवकाश, त्याग -बु स ।

+√बुन्द् (बुन्दिर्) १/८८० निशामने (उ) मै √बुन्ध् (उबुन्धिर्) १/ निशा-
 श च-काकृ कात × (क्षी- (क्षी-सा जै शा हे- मने (उ) ।
 सा जै-शा हे वो— नो) । √चुन्द् (उचुन्दिर्) १/६७४
 निशामने (उ) काकृ ।
 √बुन्द्) ५८३ निशामने (उ) कात ।

+√बुस् (बुस) ४/११३ उत्सर्गे (प) √प्युष् ४/७३ उत्सर्गे (प) हे ।
 (क्षी-सा-श-च कात वो मै-जै-शा-हे (क्षी सा-
 -√बुस्) । (काकृ- च कात-)-काकृ ।
 √बुश्)

छ—√बुसना } = पर्युषिते, त्याज्ये ।
 छ—√मुसना }

√बृह् (बृहि) १/७३९ वृद्धौ (प) √बृह् (बृह) १/ वृद्धौ (प) ।
 श, (क्षी-काकृ-शा— (क्षी)-मै-सा च-जै- √वृध् (वृधु) १/वृद्धौ (आ) ।

√वृह् [वृहि]) (काकृ) कात (शा)-ह । √वृह् (वृह) ६/ वृद्धौ (प)मै ।
शब्दे च—मे सा जै हे ।

१/७२३ शब्दने—सा ।
वृद्धौ, च = शब्दे—(क्षी शा) ।
ध्वने चृद्धौ—वो ।

ग—वृहतीति हि । मया नाप्तम् । वर्हि—ऋ ७, ७५, ८ = यज्ञम्—साय ।
वृहितम् ?

√वृ (वृच्) ५/८ वरणे (उ) √वर् (वर) १/ ईप्सायाम्
श क्षी मे सा च जै-काकृ- (प) ।
कात शा हे । √वृ (वृच्) १०/ आवरणे
वृत्तौ—वो । (उ) ।

क—उर्षल्=वेष्टने, वाञ्छायाम् ।

र—अवे वृष्टुनवैति=आच्छादने-वा पॉकनी ।

ग—वृणोति-श्वेताश्वतरो ५, १२ । वृणुते-गोत्रा १, २, २४४, तैत्रा ३, १, ३, २ ।
वृणन्-रघु १८, ३८ = गच्छन् (सजी) ।

ङ—√वर (सक) = आच्छादने, (२) याचने, (३) सेवायाम् । वरइ-
सुज्ज १९ ।

छ—√वरना (< वरणम्) = वरत्वेन वधूत्वेन वाङ्गीकरणे, विवाहे ।

√वृ (वृङ्) ९/३८ सभक्तौ (आ)
काकृ ×, श क्षी मै सा च जै कात-
शा हे वो ।
वरणे—हि ।

सभक्ति = सेवनम्-दुर्गादास ।

ग—वृणीते-कठो १, १, २९, कौषीतकिब्राह्मणो ३, १ ।

+√वृक् (वृक) १/८९ आदाने (आ) √वग् १/४१०/ आदाने (आ)
श × क्षी मै-सा-च काकृ काकृ ।
कात-शा-हे-वो । √वृक् १/४१०० आदाने (आ)
जै ? काकृ ।
वृकश्चन्द्रमा भवति विवृत

उयोतिष्को वा विक्रान्तज्यो-
तिष्को वा-निरु ५,२०,१।
वृक-निघ २/२०=पञ्च
नाम।

ग—वृक०-मनु ८,२३५—वृकै =शृगालप्रभृतिभि —मेधातिथि । वर्कर-का
श्रौ ९७६, ६। वृक-निघ ३/२४=स्तेननाम। वृको लाङ्गल भवति विकर्तनात्-
निरु ६, २६, १।

+√वृक्ष (वृक्ष) १/६००	वरणे (आ)	√व्रश् (ओव्रश्) ६/
श×	क्षी-मै-सा-च काकृ	छेदने (प)।
	कात शा-हे ।	√वृच् (वृची) ७/२४ वरणे
	वृतौ—जै वो ।	(प) इति दौर्गा -क्षी ।
	(जै-‘वृतौ’-इति मुद्रण-	
	दोष)।	

ग—वृश्चामि त कुलिशेनेव वृक्षम्-अ वे २,१२, ३। वि वृक्षान् हन्ति-ऋ
२, ८३, २। वैयाकरणाश्छेदनार्थकाद्√व्रश् धातो ‘वृक्ष’ शब्द व्युत्पादयन्ति (उणा
२/६६)। यास्कस्तु व्युत्पत्तिद्वय प्रस्तौति—‘वृक्षो व्रश्चनात्। वृत्वा क्षा तिष्ठतीति वा’
-निरु २, ६, १। यास्कमतेन वरणार्थकत्वमस्य सिद्धयति। वस्तुत एकस्य नाम्नो
भवन्त्यनेके व्यापारा। तान् व्यापारानुद्दिश्यैव नामानि प्रख्यायन्ते। यथाऽग्नेर्गत्य
र्थकत्व-दाहार्थकत्व द्युत्यर्थकत्वाद्यनेके सन्ति व्यापारा।

+√वृच् (वृची) ७/२४	वरणे (प) इति दौर्गा-	<√वृज् (वृजी) वर्जने (प)।
मै-शा च-जै कात×	क्षी-सा-शा हे ।	
	हिंसायाम्—काकृ (उ)।	
	वृतौ—वो ।	

ग—वर्क.

१ (वर्कर-का श्रौ ९७६, ६)।

+√वृज् (वृज) १/२१४	गतौ (प)	><√धृज् (धृज) १/२१६ गतौ
मै सा श-च-जै काकृ-	क्षी ।	(प) मै ।
कात-शा हे वो×		√व्रज् (व्रज) १/२१५ गतौ
		(प) तरङ्गिणीकाश्यपसम्म-
		तास्तु-सा ।

मैत्रेयस्य—“ध्रज ध्रजि धृज धृजि ध्वज ध्वजि गतौ” इति दण्डक. “वृज ध्रजि ध्रज
ध्वजि गतौ” इति क्षीरस्वामिनो दण्डकाद् युक्ततरो भाति। धकारक्रमके दण्डके क्षीर

स्वामिनो वकारक्रमको वृज् धातु कमपि लिपिभ्रश सकेतयति । $\sqrt{\text{वृज्}}$ धातुगतस्य 'वृ' इत्यस्याधस्तनभागेऽस्पष्टता गते सति $\sqrt{\text{वृज्}}$ इत्यस्य 'वृज्' इति पठ्यमानता नैसर्गिकी । $\sqrt{\text{वृज्}}$ १/२५१ गतौ (प) इति धातोर्देशभेदाद् $\sqrt{\text{वृज्}}$ इत्यपि शक्यते भवितुम् । प्रयोगालाभाद् वयं किमपि निश्चेतुमनर्हा ।

+ $\sqrt{\text{वृज्}}$ (वृजी) २/१८ वर्जने (आ) इति $\sqrt{\text{वृज्ज्}}$ (वृजि) २/१९
श-जै शा × दौर्गा -क्षी । वर्जने (आ) सा ।
क्षी-मै सा च-काकृ
कात हे ।
त्यागे वृत्तौ च—वो ।

अपिवृक्तम्—ऋ ६, ६२, १० । तन्मे रेत पिता वृक्ताम्-मनु ९, २० = शोधयतु-
(कुल्लू) । अत्रार्थो विचारणीय । सम्पूर्णं श्लोक इत्थम्—
यन्मे माता प्रलुलुभे विचरन्त्यपतिव्रता ।
तन्मे रेत पिता वृक्तामित्यस्यैतन्निदर्शनम् ॥

$\sqrt{\text{वृज्}}$ (वृजी) ७/२४ वर्जने (प)
शा ×, श क्षी-मै-सा च जै, -काकृ-(उ), -कात हे ।
त्यागे वृत्तौ च—वो ।
वेष्टने—ह्वि ।

क—ऑइर् = वेष्टने, परिवर्तने । ऑइर्-वा पॉर्कर्नी* ।
ख—अवे वीवरजदवतो = विवृक्तवत (अधर्मिण)—अवेस्ता, यस्मि ९, ३० ।
ग—वृणाक्ति—ऋ ४, ७, १० । वृञ्जन्ति—ऐआ १, ३, ४ ।
घ—वज्जति—मिलिन्दपठह २२७ ।

छ— $\sqrt{\text{वरजना}}$ } (< वर्जनम्) = रोधे, निवारणे ।
 $\sqrt{\text{वरकना}}$

+ $\sqrt{\text{वृज्ज्}}$ (वृजि) २/१९ वर्जने (आ)
क्षी-मै-श च जै-काकृ- इत्यात्रेयादयो दौर्गाश्च—सा ।
कात-शा हे × त्यागे—वो ।

ग—इन्द्राग्नी वृद्धे-ऐआ ६, ६, शत्रा १, ५, ३, ९-१३, तैत्रा १, ५, ६, ५, तात्रा ६, ५, १५ । शाबरभाष्ये—'प्रवृज्जनम्' इति प्रयुज्यते—सा । गुणान्न वृद्धे-भा पु ५, १, १६ ।

'वृद्धे' इत्यादीनि रूपाणि रौधादिकाद् $\sqrt{\text{वृज्}}$ (वृजी) वर्जने इति धातो साधयितु नार्हाणि, तस्य परस्मैपदित्वात् । काशकृत्स्नस्य मतेन रौधादिकस्य धातो रुभयपदित्वादस्य

धातोरदादो पाठो न सध्रीचीन । आर्धधातुके खल्वेतस्य रूपाणि भवन्ति सनुष्कानि रौधादिकस्य $\sqrt{\text{वृज्}}$ वातोश्च विनुष्कानि । अयमेवोभयोर्भेदः । एव सत्यप्यस्माभि रेतस्य धातोगर्धधातुरूपाणि (सनुष्कानि) नासाग्रन्ते । शाबरभाष्ये 'प्रवृञ्जनम्' इति प्रयोगोऽवश्यमुपलभ्यते । सायणीयोऽयं निर्देशः । नास्माभिरक्षिसाक्षीकृतः ।

+ $\sqrt{\text{वृण्}}$ (वृण) ६/४९ प्रीणने (प) < $\sqrt{\text{वृण्}}$ (वृग) प्रीणने (प) ।
क्षी-मै श च जै काकृ- इत्यप्यत्र पठि-
कात शा हे-वो × तव्य — सा ।

“धात्वन्तरे वृणिवृगी” इति भाष्यम् । “धात्वन्तरे इति तौदादिकावित्यर्थः” इति कैयटे-सा ।

ग—वृणसे-तैआ ६,४,२ । वृणे-ऐआ ६,७, जैउ १,१६,२,६ । वृणताम्-अ वे ३,४,२, । अनेन धातुनात्मनेपदिनापि भाव्यम् । उभयपदित्वमस्येति स्पष्टोऽर्थः ।

$\sqrt{\text{वृत्}}$ (वृत्) १/७५० वर्तने (आ)
श क्षी मै सा च काकृ कात शा हे वो ।
वृत्तौ—जै ।
वर्तनम् = स्थिति — क्षी ।

ग—वर्तते यन्नभि क्षाम्-ऋ १,१८३,२, शमा ८,४,१,९ ।

घ—वर्तति-सुत्तनिपात ६,५४, पेतयत्यु २,९ । वट्टति-सयुत्त १,१५ ।

ङ— $\sqrt{\text{वट्}}$ = वर्तने, (२) आचरणे । वट्टइ, वट्टए, वट्टति-सुर ३,३९, उव ,
कप ।

छ—वर्तना } (<वर्तनम्) = व्यवहारे, वर्तने
वर्तना

+ $\sqrt{\text{वृत्}}$ (वृत्) ४/४९ वरणे (आ) अन्ये-क्षी $\sqrt{\text{वृत्}}$ ६/३५ ग्रन्थे हिसा
श च × क्षी-मै सा जै-काकृ कात- या च (प) काकृ ।
शा-हे । $\sqrt{\text{वृत्}}$ ६/१ हिसायाम्-कात ।
सभक्तौ वरणे—वो ।

अन्ये भ्वादेरेव (१/७५०) वरणे दिवादित्वं वा मन्यन्ते । तेन वरणे द्युतादि-
कार्यं न भवति-क्षी ।

$\sqrt{\text{वृध्}}$ (वृधु) १/७५१ वृद्धौ (आ) $\sqrt{\text{ऋध्}}$ (ऋधु) ४/१३२
श × क्षी-मै सा-च-जै-काकृ- वृद्धौ (प) ।

कात-शा-हे वो ।

✓ ऋध् (ऋधु) ५/२५
वृद्धौ (प) ।

✓ वृध् (वृधु) १०/९६
वधने (प) काकृ ।

क—उर्ध्व्, उर्ध्व् = वृद्धौ ।

ख—अवे वरुद् = ऊर्ध्वम्, उच्चम्-वा पौर्णमी ।

ख—वृद्धैति = वर्धते (पी टी एस पालि-इंग्लिशकाशान्) ।

ग—वर्धते-ऋ २, २५, २, शत्रा १, ६, ३, ११, वर्धन्ति-१, ८, १, २८ ।

घ—वृद्धति- [सयुत्त १, ११,] सुत्तनिपात ३२९ ।

ङ—✓ वृद्ध (अक) = वृद्धौ—सक्षि ३४ । वृद्धन्ति-भग ५, ८ ।

ड—✓ वृद्ध (अक) = वृद्धौ । वृद्धि-महा, काल ।

छ—✓ वृद्धना (< वर्द्धनम्) ।

+✓ वृश् (वृश) ४/११३

काकृ ×, श

वरणे (प)

क्षी-मै सा च जै-
कात-शा हे ।

वृत्ताम्—वो ।

✓ वृ (वृश्) ५/ वरणे (उ) ।

✓ वृच् (वृची) ७/ वरणे
(प) ।

✓ वृक्ष (वृक्ष) १/ वरणे
(आ) ।

✓ वृष् (वृषु) १ ६९७

सेचने (प)

क्षी-मै-सा च जै काकृ-
कात शा हे-वो ।

हिसासक्लेशनयोश्च—सा ।

हिसायाम्—शा हे ।

✓ विष् (विषु) १/ सेचने

(प) ।

ग—वर्षन्ति वृष्टय -ऋ ५, ८४, ३ । अववृष्टेन-काठ ३५, १९, कठो ४८, १७ ।

जठर आ वृषस्व-ऋ १, १०४, ९ (तौदादिक) । वृषण-तैत्रा ३, ६, ९, १ ।

ङ—✓ वास = वर्षणे । वासति-भग ।

छ—✓ वरसना

छ—✓ वरखना

छ—✓ वरषना*†

(< वर्षणम्) = वर्षणे ।

+✓ वृह् (वृहिर्) १/७२३

मै-श-जै-शा × (क्षी-

काकृ-✓ वृह्)

शब्दने (प) इति

चन्द्र-गुप्तौ—मा ।

सा ।

शब्दे—च कात हे ।
 शब्दे, च = वृद्धौ—इति
 दुर्ग—क्षी ।
 वृद्धौ—काकृ ।
 ध्वने ऋद्धौ—वो ।

+√वृह् (वृह) १/७३८	वृद्धौ (प) मै ।	√वृह् (वृहि) १/ वृद्धौ (प) ।
श कात×(क्षी काकृ-	क्षी मै-सा च-जै काकृ	√वृध् (वृधु) १/ वृद्धौ
शा-√वृह्)	शा हे वो ।	(आ) ।
	(सा-मैसू स) ।	√वृद् १/१८८ पालने (प)
		काकृ ।

ग—केतकवर्हमन्य -रघु ६,१७ इति शब्दकल्पद्रुम* । वस्तुतस्तूभयथा पाठो
 वकारविशिष्टो वकारविशिष्टश्च । वर्हम् = पत्रम् ।

√वृह् (वृह) ६/६६	उद्यमे (प) मै ।
श (क्षी काकृ शा-√वृह्)	क्षी-मै सा-च-जै-काकृ-
	कात-शा हे वो ।
	उद्यमने—सा जै शा ।

ग—वावृहाणम्-आर्षेयो ९ १९ । (वि) वृहति-शत्रा १२,९,२,७ । (वि)
 वृहेत्-जैत्रा १४०^२ ।

√वृ (वृन्) ९/१४	वरणे (उ)	√वृ (वृद्) ९/ सम्भक्तौ
जै कात×, श	क्षी-मै सा च काकृ-हे ।	(आ) ।
	वृत्याम्—वो ।	√व्री ९/ वरणे (प) ।
√वृ (वृन्)	'वरणे' इति नन्दी—क्षी ।	√वृ (वृन्) ५/वरणे (उ) ।
मै-सा-श-च-काकृ-शा×	क्षी जै कात हे ।	
	वृत्तौ—वो ।	

ग—वृणीमहे-वनदुर्गो ४३९ १४ । वृणीते-तैत्रा १,६,९,१ । वृणीष्व-मैत्र्यु
 १,२ ।

√वृ ९/१९	भरणे (प) क्षी-शा हे ।	√भृ ९/ भरणे (प) ।
श-च×(काकृ-शा हे-वो-	वरणे—मै सा जै काकृ-	√व्री ९/ वरणे (प) ।
√वृ)(कात-√वृ)	कात-हे ।	

वृत्त्या भृत्याम् —वो ।
पूर्वस्यैव प्रपञ्च ।

√वे (वेव्) १/९९० तन्तुसन्ताने (उ) ।
श क्षी-मै सा च-जै-काकृ-
कात शा-हे ।
स्यूतौ—वो ।

√वा, √वि, √उ ४/ द्वि ।

क—उआइ = वेष्टने, नतौ—वा पौकनी ।

ग—न य वयन्ति-ऋ ६,९,२ । वयति-शत्रा ३,१,२,१९, तैत्रा २,६,४,१ ।

घ—विद्यति (कर्मणि)—विनय ३,२५९ ।

ङ—√वा (सक) = तन्तुसन्ताने—दसनि २ । कृ—वाइम ।

छ—√बुनना
√बिनना } = वयने ।

+√वेण् (वेण्) १/८६२ गतिज्ञानचिन्तानिशांमन √वी २/ गतिव्याप्ति
श × वादित्रग्रहणेषु (उ) (प) ।
क्षी मै सा-शा-हे । √वेण् १/२१३ e गति-
गतौ—च । प्रेषणश्लेषणेषु (प) काकृ ।
गतिचिन्ताज्ञानवादित्र √वेन् १/२२० e सम्भक्तौ
ग्रहणेषु—जै । (प) काकृ ।
(काकृ-√वीण्)—गतौ ज्ञानचिन्तानिशा वेनति-निघ २/६=
मनेषु—काकृ । कान्तिकर्मा ।
√वेन् (वेन्) भाष्यकारास्तवर्गपञ्चमा- वेनति-निघ २/१४=गति-
न्तममु पेठु—सा । कर्मा ।
अत्यभिलाषे—द्वि । वेनति-निघ ३/१४=
अर्चतिकर्मा ।

क—उआइ-, उआइआः=अत्यभिलाषे-वा पौकनी ।

ग—वेणु०-शत्रा १,१,४,१९ । वेणाना भाण्डवाद्नात्-मनु १०,४९, ४,२१५
(वादित्रार्थे), वेणो विनष्टोऽविनयात्-७,४१ । 'वेन' पुस्तकेषूपलभ्यमानेष्वस्ति ।
वेणो सुषिरम्-तै ५,१,१,४ (वादित्रार्थे) । अभिवेनन्त-ऋ १०,१२३,६ । वेनन्ति-
ऐत्रा १,२० ।

+√वेथ् (वेथृ) १/३३
श×

याचने (आ) ।
क्षी मै सा च-जै-काकृ-
कात शा-हे ।
यातने—(क्षी) हे ।
याचे—वो ।

√विथ् (विथृ) १/३२
याचने (आ) ।
√व्यथ् (व्यथ) १/ भय
सचलनयो (आ) ।

कौशिकस्तु विथुरसिद्धये यातन इत्याह, तन्न, व्यथे सप्रसारण किञ्च (उणा
१/४०) इति सिद्धे —क्षी ।

√वेप् (टुवेपृ) १/३६३
श×

कम्पने (आ) । वेप -निघ २/१ = कर्मनाम ।
क्षी-मै सा च-काकृ ।
चलने—जै कात शा हे ।
चले—वो ।

क—उआइप्-उआइब्=वेष्टने, उत्तेजने-वा पॉकनी ।

ग—वेपते भियसा मही-ऋ १,८०,११ । वेपन्तीम्-वा रा १,६३,१३ = वेप-
मानाम् (तिल) ।

ङ—√वेव (अक) = कम्पने । वेवइ-कुमा ।

ड—√वेअ (अक) = कम्पने-गा ३१२ अ ।

+√वेल् (वेल्) १/५३५
क्षी-श×

चलने (प) मै
मै सा च-जै शा-हे-वो ।
गतौ—काकृ कात ।

√वल् (वल्) १/४१७ a चलने
(आ) कात ।

√वल् (वल्) १/४९७b चलने
(आ) कात ।

√क्ष्वेल् (क्ष्वेल्) १/ चलने
(प) ।

√वेल् (वेल्) १/५३५
चलने (आ) ।

ग—उद्वेलन्त्०—मालतीमा १४०,३, (दोषपूर्ण पाठ । उद्वेलन्त्० इति
स्यात् !) ।

√वेल् (वेल्) १/५३५ चलने (प)
श-च-काकृ-कात-शा × क्षी मै-सा जै वो ।
(मै-√वेल् [वेल्]) गतौ—हे ।

√वेह् १४३७ गतौ (प) हे ।
शेष पूर्ववत् ।

क—उआइ=वेष्टने, उत्तेजने । उआइ-ल्—वा पॉकनी ।

ग—उलट्हीचिर्महानदी-कथासरि ३९, १४४ । वेहति नवपरिणया च १*-काव्यप्र
१५०, १० ।

घ—सवेह्लेति-विसुद्विमगा ३७७=सघाते ।

ङ—√वेहल (अक)=कम्पने, (२) सवेहने, (३) प्रेरणे । वेह्लइ-पि
१८७ । वेहलति-गडड ।

ड—√विल्ल (अक)=चलने, दोलने । विल्लति-रभा ।

√वेवी (ववीङ्) ० ६६ वेतिना तुल्ये (आ) √वी ०/ गतिव्याप्ति (प) ।
जै शा×,श क्षी मै सा काकृ कात ।

गतौ—च ।

वीसमानार्थे—हे ।

कान्तिगतिव्याप्तिक्षेप-

प्रजनखादने—वो ।

√वी-

ह्वि ।

छान्दसोऽयमिति भाष्यम् १/१/६ ।

क—उआइ-, उआइआΔ=अत्यभिलाषे-वा पौकनी ।

ग—वेवेति श्रेणिभी रथानाम्-ऋ ४, ३८, ६, न वेवेति पलितो दूत आसु-
३, ५५, ९ ।

√वेष्ट (वेष्ट) १/२५३

वेष्टने (आ)

√वी २/ गतिव्याप्तिप्रजन

श-काकृ×

क्षी मै-सा-च जै कात-

(प) ।

शा-हे ।

√विष् (विष्ट) ३/ व्याप्तौ

वेष्टे—वो ।

(उ) ।

√विश् (विश) ६/ प्रवेशने

(प) ।

वेष्टनम्=ग्रन्थनम्, लोटनम्, परिहाणिश्च (परिणाहश्च-पाठा)
—क्षी ।

क—उआइस्=वेष्टने । लिथु व्युस्तस्=कञ्चुकम्, रोधे-पौकनी ।

ग—मयि ते वेष्टता मन'-अ वे ६, १०२, २ ।

घ—वेठेति (प्रयोज)-जातक १, ५, मिलिन्दपञ्च २८२ ।

ङ—√विट (सक)=वेष्टने [विटवु-गुर्जरभा], विटइ-सुपा ५७३ ।

ड—√वेढ (सक)=वेष्टने । वेढइ, वेढेइ-उवा ।

छ—√बेडना } = रोवे, वेष्टने ।
छ—√बेडना }

+√वेस् (वेस्) १/७१० गतौ (प) इति
मै-श च जै-काकृ- सभ्या —क्षी ।
कात शा-बो × क्षी सा हे ।

<√पेस् (पेस्) गतौ (प) ।
√पेष् (पेष्ट) गतौ (प)
इति सभ्या —क्षी ।
वेसति—निघ २/६ =
कातिकर्मा ।

√विस् (विस) ४/१११
प्रेरणे (प) मै ।

ग—प्रणोदित वेसरयुग्यमध्वनि-शिशु १२,१९ = सङ्कराश्वो वेसर (सर्वङ्कषा) ।
[मुद्रादिवेसवाराणाम्—सुश्रु १,४६-श क हु] ।

छ—(नक) वेसर = नासाभूषणम् ।

+√वेह् (वेह्) १/६३५ प्रयत्ने (आ)
श × क्षी मै सा-च जै काकृ-
कात-शा हे ।
यत्ने—बो ।

√बाह् (बाह्) १/ प्रयत्ने
(आ) ।
√एष् (एष्ट) १/ प्रयत्ने
(आ) सा ।

√वेह् (वेह्) १/६३४ 'प्रयत्ने' इत्येके—सा ।

क—उआइक्-, उआइग् = न्युब्जीभावे, वेष्टने । लिथु-विजगोति = कम्पने,
चलने-वा पॉकनी ।

छ—√बेहरना = दीर्णे, द्विधाभावे, ईषदीर्णे (देश-बेहर) ।

√वै (ओवै) १/९०६
श ×

शोषणे (प)
क्षी मै-सा-च जै काकृ-
कात-शा हे ।
शोषे—बो ।

√वा २/गतिगन्धनयो (प) ।
√पै १/ शोषणे (प) ।

√वा/४

समीरणे, वाते—ह्वि ।

क—उऐ-, उई = निर्बलम्, शिथिलम् । इच्छा-वा पॉकनी ।

ग—न वायन्ति-ऋ ७,६७,८ । वायति-ऐआ ३,२,४ ।

ङ—√वा (अक) = शोषणे । वाइ-से ६,५२ ।

ड—√वाअ (अक) = शोषणे । वाअइ-सक्षि ३६ ।

√व्यच् (व्यच) ६/१३ श ×	सभवे (प) क्षी । व्याजीकरणे— मै-सा-च-जै काकृ कात शा हे । व्याजे सम्भवे—वो ।	वि+√अच् (अचु) १/ गतौ (प) । √विच् (विचिर्) ७/ पृथ- ग्भावे (प) । √विज् (ओविजी) ६/ भयचलनयो (आ) । √व्यज् (व्यज) ६/ व्याजी- करणे (प) ।
---------------------------	---	--

ग—विव्याच पृथिवी—ऋ ३,३६,५, ऐत्रा ४,१२, ऐआ १,२,२ ।

√व्यज् (व्यज) ६/१४ मै सा-च-जै-काकृ कात- शा हे-वो ×, श	व्याजीकरणे (प) क्षी । व्यजने—ह्वि ।	वि+√अज् (अज) १/ गतिक्षेपणयो (प) ।
---	---	--------------------------------------

ग—(चमैव समविद्यक्तमासि-ऋ ७,६३,१) । विव्यजुर्व्यजनै -मभार ९,४८ ।

√व्यथ् (व्यथ) १/७५६ श ×	भयचलनयो (आ) क्षी मै-सा शा हे । भयसञ्चलनयो — सा । 'दु सञ्चलनयो'—इति दुर्ग —क्षी, सा । दु खे—च । चलभीत्यो —जै । दु खभयचलनयो — काकृ । दु खे चाले भये—वो ।	√विथ् (विथृ) १/३२ याचने (आ) ।
----------------------------	--	----------------------------------

क—उइएथ्-, उइथ् =कम्पने-वा पौकनी ।

ग—व्यथते-शत्रा २, २, २, २, तैआ १, ११, ७ । व्यथन्ति-गी २, १५, १४, २ ।

ङ—(√वह्=पीडायाम्, प्रहारे-पण्ह २,१-पत्र १००) ।

√व्यध् (व्यध) ४/६८ श	ताडने (प) क्षी मै-सा-च-जै काकृ
-------------------------	-----------------------------------

कात शा हे ।

ताडे—वो ।

√व्यध्, √विध्

छेदने—हि ।

क—उआइध्-, उइध् = विभागे—वा पौर्कनी ।

ग—अति विध्यति—ऋ ४, ८, ८ । अवविध्यति—तै २, ५, ५, ६ । विध्यति—
शत्रा ३, ५, २, ८ । आविद्वम्—वा रा २, ५७, २७ = दु खाभिहतम् (तिल) ।

घ—व्यधति—विनय २, २०० (पद्ये प्रयुज्यते) ।

ङ—√विद्ध (सक) = वेधने, छेदने । विद्वद्—नाट—रत्ना ७ ।

ड—√विंघ (सक) = वेधने, छेदने । विंघद्, विंघेज्जा—पि ४८९, भग ।

ढ—√विह (सक) = ताडने—उत्त २७, ३, सुख २७, ३ ।

ढ—√वेह (सक) = वेधने । वेहद्—पि ४८९ ।

$\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{बीधना}} \\ \sqrt{\text{बीधना}} \\ \sqrt{\text{वेधना}} \end{array} \right\} = \text{वेधने, पाशने ।}$
--

√व्यय् (व्यय) १/८६६
श जै×

गतौ (उ)

क्षी मै-सा-च-काकृ-

कात शा-हे ।

गतौ—वो ।

√वय् (वय) १/गतौ (आ) ।

वि+√अय् (अय) १/

गतौ (आ) ।

वि+√इ (इण्) २/ गतौ
(प)वि+√अय् (अय) १/
गतौ (प)ग—व्ययति—हि । मया न प्रस्तुतम्, लिटि, लङि, लुङि, लृङि च वस्तुत
एतज्ज्ञानात् । एतेषु लकारेषु च न रूपाणि । सुबहवो व्ययम्—मभार १२, १३८८ ।

+√व्युष् (व्युष) ४/८

क्षी श-च जै काकृ

कात-शा हे-वो×

दाहे (प)

मै-सा ।

वि+√उष् (उप) १/दाहे

(प)

√व्युष् (व्युष) ४/ दाहे

(प) वो ।

ग—व्योषम्—सुश्रु १/४४ = त्रिकटु ।

+√व्युष् (व्युष) ४/१०९ विभागे (प)

क्षी श-च जै-काकृ कात मै-सा ।

शा-हे-वो×

√व्युस् (व्युस) ४/१०७

विभागे (प) केचित्

—सा ।

√बुस् (बुस) ४/१०७
विभागे (प) अपरे तु
—सा ।

√प्युष् (प्युष) ४/ विभागे
(प) ।

ग—(उषसो व्युष्टिषु-ऋ २,३४,१० <√उच्छ विवासे इत्यतो व्युत्पत्तिरिति
क्षीरस्वामिभानुजिदीक्षितौ-नामलिङ्गानुशा ३, ३, ३८) ।

√व्ये (व्येष्) १/९९१ सवरणे (उ) √वी २/ गतिव्याप्तिप्रजन-
श क्षी-मै-सा-च काकृ- कान्त्यस (प) ।
कात शा हे ।
जै—भ्रष्टोऽर्थ ।
वृत्तौ—वो ।

√व्या, √वी/४ ? हि ।

ग—अभि व्ययस्व-ऋ ३,५३,१९, अप व्ययति-ऋ ७,८१,१ । अव्ययन्-तैआ
२,७,१५,२, अव्ययम्-२,४,३,१ ।

√व्रज् (व्रज) १/२५१ गतौ (प) ।
जै×, श क्षी मै सा च काकृ-
कात-शा-हे-वो ।

√व्रज् (व्रज) १/२१५ गतौ—तरङ्गिणीकाश्यप <√ध्रज् (ध्रज) गतौ (प) ।
समतास्तु—सा ।

क—उर्ग (ज्)-(तथा उर्ग-?)=प्रेरणे—वा पौर्कर्त्तौ ।

ग—अभिव्रजद्भि-ऋ १,१४४,५ । व्रजति-षत्रा १,४ । वव्राज-शत्रा
११,५,१,४ । व्रजन्-तैआ २,१२,१ ।

घ—वजति-सुत्तनिपात १२१ ।

ङ—√वज् (सक)=गतौ । वज्जइ-नाट-मृच्छ १९३ ।

ढ—√वच्च (सक)=गतौ । वच्चइ-महा ।

च—√वुञ्च (सक)=गतौ । वुञ्चइ-कुमा ।

छ—√भजना
√भगना } (<व्रजनम्)=पलायने, द्रुतगतौ ।

छ—√व्रजना* (<व्रजनम्)=गतौ ।

✓ब्रञ्ज् (ब्रजि) १/२१६	गतौ (प) तरङ्गिणी-	<✓ध्रञ्ज् (ध्रजि) गतौ
क्षी-मै-श च-जै काकृ-कात	काश्यपसमतास्तु—सा ।	(प) ।
शा-हे वो×	सा ।	✓धृञ्ज् (धृजि) १/ गतौ
		(प) सा ।
		✓व्रज् (व्रज) १/ गतौ
		(प) ।

क्षीरतरङ्गिण्या तु ✓ध्रञ्ज् (ध्रजि) धातुरेव न तु ✓ब्रञ्ज् (ब्रजि) इति । समुपलभ्यमानाया तात्कालिकया पुस्तकलिपा ध्रजिगताधोभागस्य घृष्टत्वान्मृष्टत्वाद् वा सायणेन ध्रजि 'ब्रजि' इत्यवबुद्ध स्यात् । यद्यय कस्मिंश्चित् प्रदेशविशेषे व्यवहृतपूर्वं स्यात् तर्हि नून ✓व्रज् १/२५१ धातौ स्वयम्भुनुस्वारद्योतक ।

✓व्रण् (व्रण) १/४४३	शब्दार्थ (प) ।	><✓व्रण् (व्रण) १/ शब्दार्थ
श-काकृ कात×	क्षी-मै सा-च ।	(प) कचित्—सा ।
	शब्दे—जै शा-हे ।	✓वण् (वण) १/ शब्दार्थ
	रुति—वो ।	(प) ।
	शब्दे ?—ह्वि ।	✓कण् (कण) १/ शब्दार्थ
		(प) ।
		✓ध्वण् (ध्वण) १/ शब्दार्थ
		(प) ।
		✓भण् (भण) १/ शब्दार्थ
		(प) ।
		✓भ्रण् (भ्रण) १/ शब्दार्थ
		(प) ।
		✓रण् (रण) १/ शब्दार्थ
		(प), व् + ✓रण् = ✓व्रण् ।

ग—व्रणतीति व्रण-सुश्रु २,२,१ ।

✓व्रश्च् (ओव्रश्च्) ६/१२	छेदने (प) ।
श	क्षी मै-सा-च-जै काकृ-
	कात-शा हे ।
	छेदे—वो ।

क—उर्एर्=छेदने । विस्तार-उर्एर्क (श)-उर्एर्-क्- वा पौकनी ।
उर्एर्क्- (* उर्एर्क्-स्क्), उर्एर्क्- रसन् व्रस्क्—जू पौकनी ।

ग—अव वृश्च-ऋ १,५१,७ । अपिवृश्च-ऋ ८,४०,६ । वृश्चति-शत्रा ३,६,४,६, वृद्धि-शाआ ४,७ ।

+√ब्री (ब्रीड्) ४/३२
श

वृणोत्यर्थे (आ) ।
क्षी मै सा-जै शा ।
वरणे—च काकृ कात हे ।

√वृ (वृञ्) ५ ८ वरणे (उ) ।

वृत्याम्—वो ।
वृणोत्यर्थ = वरणम्—क्षी ।

सैन्धव इव व्लीयन्ते-
मैत्र्युप ६,३५ ।

+√ब्री ९/३३
श×

वरणे (प) ।
क्षी मै सा च-जै-काकृ
कात शा हे ।
वृत्याम्—वो ।

√व्ली ९/ वरणे (प) ।
√ब्री (ब्रीड्) ४/ वृणोत्यर्थे
(आ) ।
√वृ (वृञ्) ५ ८ वरणे (उ) ।
व्लीनाति-तैत्रा २,२,५,१ ।

√व्ली > √ब्री इति क्रम ।

√ब्रीड् (ब्रीड) ४/१९
श

चोदने (प) ।
क्षी-मै-सा च-काकृ ।
चोदने लज्जाया च—
कात ।
लज्जायाम्—जै शा हे ।

√विल् (विल) १०/७१ क्षेपे
(प) सा ।

√वी २/ गति कान्त्य-
सन (प) ।

[४/] १/

हि ।

वीळयतिश्च ब्रीळयतिश्च
सस्तम्भकर्माणो पूर्वेण
प्रयुज्येते-निरु ५,१६,१ ।

चोदनम् = लज्जा—क्षी ।

क—उराइ—वा पौकनी ।

ग—ब्रीडमाना-मभार ४,११८५, नातिब्रीडे-भा पु ८,२०,७ ।

ङ—√विल (अक) = लज्जायाम्—स ३७५ ॥

√ब्रुड् (ब्रुड) ६/१०९
श-काकृ×(मै-कात-शा-
हे-√ब्रुड्)

सवरणे (प) ।
क्षी सा-च-कात ।
उत्सर्गे—जै ।

√बुल् (बुल) १०/६६
निमज्जने (प) ।

सघाते—मै शा हे ।

भ्रुड्यर्थ (=सवृतिसहत्यो)

—मज्जयो —वो ।

मज्जने—हि ।

ग—ब्रुडित०—हि । मया नोपलब्धम् ।

छ—√बूडना, (वर्णविपर्य०)—√डूबना=मज्जने । महाराष्ट्रि-बूळणे ।

अ √वल्ङ् १/३८१ वल्ङि गत्यर्थ (प) √वल्ग् (वल्ग) १/ गत्यर्थ
पा क्षी-मै-सा-श-जै काकृ- च । (प) । वर्णवि० √वल्ग् ।
णि कात शा हे-वो× अनुसरणे—ह्वि ।
नी ग—अभिवल्ङ्गै-ऋ १, १३३, ४, अभिवल्ङ्ग्या-१, १३३, १ ।
य √वल्ङ् (वल्ङ्) इति भाव्यम्, √वल्ङ् (वल्ङि) इत्यसमञ्जसम्, 'अभि
वल्ङ्या' इति वैदिकप्रयोगे (निपातनात्) क्यपि नुम्लोपाभावप्रसङ्गात् । √वल्ग्
इति धातुल्लेखस्य काप्यसत्त्वात् 'वल्ङ्यात्' इति प्रयोगानुपलम्भाच्च ।

√व्ली ९/२९ वरणे (प) । √व्री ९/३३ वरणे (प) ।
श×(काकृ-कात- क्षी-मै-सा-जै-काकृ- √री ९/२३b गतौ (प) च ।
√व्ली) कात-शा हे ।
गतौ—च-हे ।
वृत्त्या गत्या च—वो ।

ग—नैन दक्षिणा व्लीनाति-तैत्रा २, २, ५, १ । विलनाति-शत्रा १, ६, ३, ३१ ।
प्र व्लीन-अ वे ११, ९, १९ ।

+√शस् (आङ शसि) १/६२२ इच्छायाम् (आ)
च जै श× क्षी मै सा काकृ-कात शा-हे ।
आशिषि—वो ।

√शस् (आङ शन्सु) ६२० इच्छायाम्-सा च जै ।
क्षी-मै-श-काकृ-कात
शा-हे-वो×

ग—आशसेत भूत्याम्-अ वे १२, ४, ४४ । आह वा शसन्ते-शत्रा १, ६, ४, १७ ।
चिर जीवितुमाशसे रुदन्ती चापि मैथिलीम्-वा रा २, १२, ७० (=इच्छायाम्,
आशिषि) । इत्याशशसे करणैरबाह्वै-रघु १४, ५० (=आशिषि) ।

√शस् (शन्सु) १/७२१ स्तुतौ (प) शसति-निघ ३/१४=
श× क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- अर्चतिकर्मा ।
कात-शा ह ।
स्तुतौ, च=हिंसायाम्
इति दुर्ग—क्षी ।
कथने—मै ।

हिंसायाम्—हे
हिंसास्तुत्यो—वो ।

क—शेस् = कथने-वा पौकनी ।

ख—अवे सहैति=घोषणायाम्, प्रकाशने-पी टी एस् पालि-इंग्लिश्-कोशात् ।

ग—इवाय शस्ति शस-ऋ ४,३,३ । शसति-शत्रा ५,५,५,१६ । शोसाम (शसाम) शत्रा १४,३ ।

घ—ससति-जातक ५,७७ ।

ङ—√सस (सक) = (१) कथने, (२) प्रशसायाम् । ससइ-चेइय ७३७, भवि ।

+√शक् (शक) ४/७४ विभाषितो मर्षणे (उ) ।
श क्षी-मै सा-जै शा-हे ।
क्षान्तौ—च ।
क्षमायाम्—काकृ कात ।
शक्तौ—वो ।

शक्ति = दिवादिपक्षे क्षमा, स्वादिपक्षे सामर्थ्यम्-दुर्गादा ।

ग—मर्तुं न शक्यामि-मभार १,६७५४ । न शक्याम प्रवेष्टु विवर भुव'-वा रा २,५९,२०, मभार. १,८३९५ । शक्यसे-गी ११,८ ।

घ—सक्कति-नेत्तिपकरण २३ ।

√शक् (शकल) ५/१५ शक्तौ (प) √सष् ४/१७ a शक्तौ (प)
श क्षी-मै-सा च-जै, काकृ काकृ ।
(उ),-कात शा हे-वो ।

क—शक्-(शक् ?) = सामर्थ्ये-वा पौकनी ।

ग—यदि शक्नवाम-ऋ १,२७,१३, ५,४०,९ । शक्नोति-कात्रा १,१,४,२४ ।
शग्धि-[ऋ ८,६१,१३] तैत्रा ३,७,११,४ । भौवादिक्कोऽपि—शकेम-मन्त्रा २,४,४ ।

घ—सक्कोति-दीघ १,२४६, विनय १,३१ ।

ङ—√सक् (अक) = सामर्थ्ये । सक्इ, सक्ए-महा ।

छ—√सकना = शक्तौ ।

✓शङ्क् (शक्) १/८३

शङ्कायाम् (आ)

क्षी-मै-सा च-जै काकृ-कात-शा हे ।

त्रासशङ्कयो —वो ।

क—केग्, केग्, तथा—केक्, केक्=(वि) लम्बने, अधीनतायाम् । तालव्य-
वर्णेन—शक्, शङ्क् । लैति शक्तोर=सशय, विलम्ब, दीर्घसूत्रता-वा पौर्कर्त्त ।

ग—शङ्केत-शत्रा ३ ८, ३, ३६ । क्षेत्रज्ञो नाभिःशङ्कते-मनु ८, ९६=शङ्केत
(मन्वर्थ) ।

घ—सके-जातक ३, २५३ ।

ङ—✓सक (अक)=(१) सशये, (२) भये । सकइ, सकए-सक्षि ३० ।

छ—✓सकना *† } =सदेहे, (२) भये ।
✓सकाना *† }

छ—✓सनकना (<शङ्कनम्)=भ्रान्तमतौ, उन्मादे ।

+✓शच् (शच) १/१६३

व्यक्ताया वाचि (आ)

शची-निघ १/११=

श-च×

क्षी मै-सा-जै काकृ कात-

वाङ्नाम ।

शा-हे ।

शचीर्मदन्त (=शच्या

वाचि—वो ।

वाचा स्तुतिभि-दुर्गा-

चार्य)-निरु १,११,१ ।

ग—शचीपती शचीभि-ऋ ७, ६७, ५, कया शचीना भवथ शचिष्ठा-
४, ४३, ३ ।

+✓शट् (शट) १/०९६ रुजाविशरणगत्यवसादनेषु (प) ✓शद् (शद्ल) १/८४०

श

क्षी मै-सा-जै-कात-शा-हे ।

शातने (प) ।

विशरणे—च ।

✓सद् (षद्ल) १/ विशरण

काकृ—भ्रष्ट पाठ ।

गत्यवसादनेषु (प) ।

सादे शीणौ गतौ रुजि

✓शट् (शट) १/१८७ निवासे

—वो ।

(प) काकृ ।

ग—शटी-भावप्रकाश (श क ङु)=कर्चूर । शाटक०-कथासरि ५३, १८
=पट० । शाह्यायन=मुनिविशेष

ङ—✓सड (अक)=(१) विशरणे, (२) खेदे, (३) रुजायाम्, (४)-(सक)
गतौ । सडइ-विपा १,१-पत्र १६ ।

ङ—✓शोड (सक)=वृक्षादे पत्राद्यादिपातने (विशरणे) । शोडइ-पि ३२६ ।

छ-√सलसलाना=शनै कण्ड्वाम् (रुजायाम्), २-कीटसर्पणादौ ।

+√शठ् (शठ) १/३३७ कैतवे (प)
 श× क्षी-जै-शा ।
 कैतवे, च=हिंसासक्लेश-
 यो —मै काकु-कात हे ।
 कैतवे, च=हिंसासक्लेश
 नयो —सा ।
 हिंसाया कैतवे च—च ।
 वधक्लेशकैतवे—वो ।

ग—वैडालप्रतिकाञ्छठान्-मनु ४, ३० ।

+√शण् (शण) १/७९१	दाने (प) इत्यपि	<√श्रण् (श्रण) दाने (प) ।
श च-जै×	दुर्ग—क्षी ।	√शण् १/२०७ प शब्दे (प)
	क्षी-मै काकृ कात-शा हे-	काकृ ।
	वो ।	√सन् (षणु) ८/ दाने (उ) ।
	‘गतौ’ इत्येके—मै ।	√सट् १०/३२ a दाने (प)
	दाने, च=गतौ—सा ।	काकृ ।
		√चण् (चण) १/ दाने (प) ।

ग—शण०—अ वे २,४,५, शत्रा ३,२,१,११। माषैश्चतुर्भिः शण स्यात्-
भावप्रकाशे (श क हु)। शण तैल घृतञ्चैव—मभार १, १४५, ११। वस्त्राणा
प्रवरा शानी—मभार ३, १२०२७=शणसूत्रमयी पट्टिका। शानीप्रायाणि वस्त्राणि-
वि पु ६ अंशे प्र अध्याय।

+✓ शण्ड् (शडि) १/२७७	रुजाया सङ्घाते च (आ)	✓ शट् (शट) १/ रुजाविश
श	क्षी मै-सा ।	(प) ।
	रुजायाम्—च-काक्	✓ सट् १/९२ ० सघाते (प)
	कात् ।	काक् ।
	सघाते रुजाया च—जै-	✓ शण्ड् १/१८३ k हिंसागल्यो
	शा-हे ।	(प) काक् ।
	सङ्घरुजो —वो ।	✓ झट् (झट) १/ सघाते (प) ।
		✓ जट् (जट) १/ सघाते(प)
		✓ श्लोण् (श्लोण्) १/ सघाते
		(प) ।

ग—इन्द्रो हन्ति वृषभ शण्डिकानाम्—ऋ २, ३०, ८ । शण्ड०—शत्रा ४, २, १, ४, तैत्रा १, १, १, ५ । शण्डिल०—शत्रा ९, १, १, ४३ ।

✓शद् (शद्ल) १/८४० शातने (प) ✓सद् शातने १/ गतिविशरण
श क्षी-मै-सा च योश्च (प) जै ।

काकृ कात शा हे ।

अवशातने—जै ।

शाते—वो ।

पतने—ह्वि ।

शातनम् = तनूकरणम्—क्षी ।

ग—शीयते—तैत्रा ३, १०, ७, २ । अवशीयताम्—शौ १८, ३, ६० [पात्रा० ७/३/७८ इति शीयादेश, शदे शित १/३/६० इति तडानौ] । शशाद ? शत्स्यति ?

ङ—✓झङ (< ✓शद्) = (१) विशरणे, गलने, (२) हीनभावे । वङ्-
शङत-कुमा । कवङ्-झडिज्जता-आव ? ।

+✓शद् (शद्ल) ६/१४५ शातने (प)

श जै शा वो ×

क्षी-मै सा-च काकृ-

कात हे ।

✓शप् (शप) १/९८४

श ×

आक्रोशे (उ)

क्षी-मै-सा च जै-काकृ-

कात शा हे ।

क्रोशे—वो ।

क—कुप्-वा पौर्कर्त्तौ ।

ग—(यद्वा शेष उतानृतम्—ऋ १, २३, २२) शपति—शत्रा १४, ९, ४, ११, शपामहे, ३, ८, ५, १० । शपे-वा रा २, ११, १३ = शपथपूर्वक कथयामि (तिल) ।

घ—सपति—जातक ५, १०४ ।

ङ—✓सप (सक) = (१) आक्रोशे, (२) आह्वाने । सपइ-विसे २०२७ ।

ड—✓सव (सक) = (१) आक्रोशे, (२) आह्वाने । सवइ-गा ३२४, ४०० ।

ढ—✓सापना * † = शपने, आक्रोशे ।

[+] ✓शप् (शप) ४/५७

श

आक्रोशे (उ)

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे ।

क्रोशे—वो ।

√शम् (शम्) ४/८८
श

उपशमे (प)
क्षी मै-सा च काकु-
कात ।
उपशमने—जै शा हे ।
शमे—वो ।

√शम् १/८०३००
श जै शा-हे-वो ×

अदर्शने (प) मित् ।

क—कृम् (आः) = श्रान्तौ-वा पौर्णर्नी ।

ग—कस्ते गात्राणि शम्यति-वा स २३, २९ । शम्यति-शत्रा १, २, ५, २६ ।
शमयति-शत्रा ३, ३ । शमयते-शत्रा १, ७, ४, १७ । प्रशम्यति-मनु ४, १८६ = त्रिनश्यति
(मन्वर्थ) ।

ङ—√सम (अक) = (१) शान्तौ, (२) नाशे, (३) आसक्तौ । समइ,
समति-कुमा ।

ङ—√सम (सक) = उपशमे, नाशे-धर्मा ३ ।

+√शम्ब (शम्ब) १/४१७ गतौ (प) <√शर्ब (शर्ब) गतौ (प) ।
मै-श च-जै-काकु- (क्षी हे) वो ।
कात शा ×

अर्बेत्यादौ रेफस्थाने नकार कोशिको मन्यते—क्षी ।

+√शर्ब (शर्ब) १/४१७ गतौ (प) √शब् (शब्) १/ गतौ (प) ।
श × (काकु-√शर्ब) क्षी मै-सा-च जै काकु √शब् १/३०८b गतौ (ङ)
शा-हे । काकु ।
गतौ हिंसाया च— √चर्ब (चर्ब) १/ गतौ (प) ।
कात । √सर्ब (सर्ब) १/ गतौ (प) ।
गतौ हिंसे च—वो ।

+√शर्व (शर्व) १/५८१ हिंसायाम् (प) √शृ ९ १६ हिंसायाम् (प) ।
श × (काकु-कात- क्षी-मै सा च-काकु-
√शर्व) कात शा हे ।
हिंसने—जै ।
हिंसे—वो ।

ग—शर्व०—अ वे ६, ९३, १, तैआ १०, १६, रघु ११, ९३। यद्यपि (उणा १/११५ इति) ✓श धातुत शर्वशब्दो व्युत्पाद्यते तथापि पाणिनेर्मूर्धन्यत्वादयमुदाहरणत्वेन प्रस्तूयते। अति ष्कन्दति शर्वरी—ऋ ५, ५२, ३। अय शब्दोऽपि कृशृ० २/१२१ इत्युणादिसूत्रेण सिद्धयति, इहापि पूर्वोक्तो हेतु प्रस्तुतौ। पाणिनिर्ज्यायानुणादिकारात्।

+✓शल (शल) १/४८७ चलनसवरणयो (आ) ✓शल (शल) १/५४८ आशु
श-जै× क्षी-जै सा। गमने (प)।
चलने—च काकृ। ✓शल (शल) १/८२७
चलने सवरणे च— गतौ (प)।
कात-शा-हे। ✓शलङ्क १/४९४ ० चलने
स्तृतौ चलने च—वो। (आ) काकृ।

ग—अभक्ष्या ब्राह्मणैर्मत्स्या शल्कैर्ये वै विवर्जिता—मभार १२, २६, २३
(=सवरणे)।

छ—✓सलना = पङ्काद्यन्तर्गतौ—बु ख।

+✓शल (शल) १/५४८ आशुगमने (प)
मै-सा-श-जै-काकृ- क्षी च।
शा× आशुगतौ—कात हे।
वेगे—वो।

ग—शल०—मभार १, ५७, ५ = वासुकिवशीयसर्पविशेष०। शला दोषणी
कृणुतात्—तैब्रा ३, ६, ६, ३ (शल्यो अशनिभिर्दिहान—ऋ १०, ८७, ४)।

✓शल (शल) १ ८२७ गतो (प) ✓क्षल् (क्षल्) १/ सञ्चये,
श क्षी मै सा-च-जै-काकृ- च=सञ्चलने (प)।
कात-शा-हे वो।
गमने—जै।
उच्छलने—हि।

ग—स्वच्छोच्छलदुद्या०—कथासरि २५, ९, उच्छलद्भि -५०, ७। चलद्वारि-
वीचिच्छटोच्छलच्छ०—शिशु ३, ३७।

+✓शलम् (शलम्) १/३८७ कथने (आ) ✓शल १/ कथने (आ) वो।
श× (काकृ-✓शल) क्षी मै सा-च-जै काकृ-
कात-शा हे वो।
कथने—जै-काकृ कात। वृटि ?
'कथने' इति भाव्यम्।

+√शब् (शब्) १/७१७ गतौ (प) √शु १/९२४ गतौ (प) ।
 श×(च-√वश् क्षी मै सा-च जै काकृ शक्ति-निघ २/१४=गतिकर्मा ।
 [वश]) कात शा हे । √शब् १/३०८ b गतौ (प)
 गतो विकारे च—वो । काकृ ।
 √श्चि (दुओश्चि) १/ गति
 वृद्धयो (प) ।

शवतिर्गतिकर्मा काम्बोजेष्वेव भाष्यते । विकारमस्यार्येषु भाषन्ते शव इति-
 निरु २,८ तुल महाभाष्ये ५२ पृ । आ शुयायी शवतेर्वा स्याद् गतिकर्मण -निरु
 ३,१८,९ । शूर शवतेर्गतिकर्मण -निरु ३,१३,१ ।

ग—आ भर शूर शव -ऋ ६,१९,६ । शव -शत्रा १,८,३,१८, १३,८,३,१८ ।

√शश् (शश) १/७१८ प्लुतिगतौ (प)
 श× क्षी-जै-हे ।
 प्लुतगतौ—मै सा-च
 काकृ कात-शा ।
 प्लवने—वो ।
 प्लवने—हि ।

ग—शशति-हि । मया नाधिगतम् । शश क्षुर प्रत्यञ्च जगार-ऋ १०,२८,२ ।
 शश उल्कुषीमान्-अ वे ५,१७,४ । शश आस्क-दमर्षति-वा स २३,५६ । द्विशे च
 शशो महान्-मभार ६,१९२ ।

+√शष् (शष) १/६८० हिसार्थ. (प) √शस् (शसु) १/ हिसा-
 श-च काकृ कात× क्षी-मै सा । याम् (प) ।
 हिसायाम्—जै शा हे ।
 वधे—वो ।

ग—शष्पम्-का श्री १९,१,२३, ऐत्रा ८,५, शत्रा १२,७,२,८ ।

√शस् (शसु) १/७२० हिसायाम् (प)
 श× क्षी-मै-सा-च जै काकृ
 कात-शा हे ।
 वधे—वो ।

क--कुस्=छेदने-वा पौकर्त्तौ ।

ग—यच्छसने न गाव -ऋ १०,८९,१४ = शसने = विशसनस्थाने-सायण ।
वि शसन्ति-शत्रा ३,८,१,१४ । विशशास-वा रा १,१३,३५ ।

+√शाख् (शाखृ) १/१२६	व्याप्तौ (प)	√श्लाघ् (श्लाघृ) १/१२७
श×	क्षी-मै सा-च जै काकृ-	व्याप्तौ (प) ।
	कात-शा हे वो ।	√श्राख् १/३७ b व्याप्तौ
		(प) काकृ ।
		शाखा खशया शक्नोतेर्वा
		—निरु १,४,१९ ।

ग—शाखा-ऋ १,८,८,७,४३,१, १०,९४,३, अवे ३,६,८ (शाखति=गगन
व्याप्नोतीति) । साङ्गा. सशाखा-मनु ९,७६ । कतमा शाखामधीषे-कथासरि
४९,१५६ ।

+√शाङ् (शाङृ) १/२८६	श्लाघायाम् (आ)	√शल्ल (शल्ल) १०/ श्ला
श×	(जै-च-क्षी मै सा च-जै काकृ-	घायाम् (आ) ।
√श्लाङ् (कात-	कात-शा-हे ।	√शट् (शट) १०/ श्ला-
√शाट्)	श्लाघे—वो ।	घायाम् (आ) ।
		√शट् (शट) १०/ श्ला-
		घायाम् (आ) ।

ग—शालते-मल्लि (किरा ५,४४) । शालय -वा रा ३,२२, १७ । मनु
९,३९ । निसर्गशालीन स्त्रीजन —मालतीमा ४ । (लङयोश्चैकत्वात्) ।

+√शान् (शान) १/९८० तेजने (उ)
श×
 क्षी-मै-सा-च-जै-शा-हे । अवतेजने—काकृ कात । तेजे—वो । |

ग—शीशासति-अ वे प्राति १,८७-टीका ।

ङ—√साण (सक)=तेजने । साणिज्जदि-शौ , नाट ।

+√शास् (आड शासु) १/६२२	इच्छायाम् (आ) दुर्ग	<√शस् (आड शसि)
मै-सा श-च-जै काकृ-	इत्याह—क्षी ।	इच्छायाम् (आ) ।
शा हे×	क्षी-कात ।	
	आशिषि—वो ।	

✓शास् (आङ शासु) २ १० इच्छायाम् (आ)
श-कात् ×

क्षी-मै सा च जै-
काकृ शा हे ।
आशिषि—ग्रो ।

✓शास् (आङ शास) इच्छायाम् (आ)
मै श च-जै काकृ शा वो × इति दौर्गा-क्षी ।
क्षी सा कात्-हे ।

क—वयमाशास्महे-ऋ १,३०,११ । आशास्ते-तैत्रा १,१,८,४ । आशास्य-
वा रा २,६,३=प्राथर्य । सङ्कल्पयेत्यर्थ (तिल), देवाना कचिदाशास्ते प्रसादम्-
५,३३,३० । योऽस्माक नित्यमाशास्ते महत्त्वम्-मभार ३,१२४३० । आशास्यमन्यत्पुन-
रुक्तभूतम्-रघु ५,३४=आशी साध्यम् आशसनीय वा-(सजी) ।

✓शास् (शासु) २/६४ अनुशिष्टौ (प)
श क्षी मै सा-च-जै काकृ-
कात् शा-हे ।
शासने—वो ।

क—शास्-, शूस्=आज्ञायाम्, अनुशासने ।

ख—अवे सस्न=प्रतिमा, आदर्श । शासनम्, आदेश-वा पौर्कर्णी ।

ग—शास्ति-शत्रा १३,१,६,१, मनु ७,१८=आज्ञा करोति (मन्वर्थ) ।
शाधि-वा रा २,१०५,१०=शिक्षयसि (तिल), १,२८,१३=आज्ञापय-(तिल) ।

ङ—✓सास (सक)=दण्डने, (२) शिक्षायाम्, (३) आज्ञायाम् । कर्म
सासिज्जइ, सासइ-नाट-मृच्छ २००, कुप्र ३९९ ।

ढ—✓साह (सक)=कथने । साहइ, साहेइ-उव , काल , महा ।

छ—✓सौसना* † (<शासनम्)=शासने, (२) तर्जने, (३) दु खने ।

+✓शि (शिन्) ५/३ निशाने (उ) ✓शो ४/३६ तनूकरणे (प) ।
श (जै-✓श्रि [शिन्]) क्षी-मै-सा-च-जै-
काकृ-कात् शा-हे वो ।
निशातने—हे ।
३/ द्वि ।

निशानम्=तनूकरणम्-क्षी ।

ग—(निशित०-कठो ३,१४, मभार ३,२३८९-✓शो ४/३६ धातुतो
व्युत्पाद्यते-शाच्छो. ७/४/४१) ।

✓शिक्ष (शिक्ष) १/६०१ श×	विद्योपादाने (आ) क्षी-मै सा च-जै काकृ कात शा हे । शिक्षणे—वो ।	✓शक् (शक्ल) ५/ शक्तौ (प) ✓शक्+सन् = शिक्षते—ऐत्रा १,१३ ।
------------------------------	---	--

ग—यत्र नार्थुपचयव शिक्षते—ऋ १,२८,३ । अशिक्षितास्त्र पितुरेव मन्त्र-
वित्-रघु ३,३१=अभ्यस्तवान् (सजी) ।

ङ—✓सिक्ख (सक) = शिक्षणे, अभ्यासे । सिक्खइ—गा ४७७, ५२४ ।

छ—✓सीखना (< शिक्षणम्) ।

+✓शिङ्ग (शिगि) १/१३९ गत्यर्थ (प) सम्मताया क्षी-मै श च-जै काकृ तु—सा । कात शा-हे वो×	✓शीक् (शीकृ) १/७८ गत्यर्थ (आ) । ✓सिङ्ग १/३८w गतौ (प) काकृ । ✓शेखृ १/४१२x गतौ (आ) काकृ । ✓शिखण्ड १/१९२ निर्वाजे (प) काकृ ।
---	--

ग—शिङ्गप०—N pr eines Mannes Tāran 87 fg शेखर०—कुमारस
७,३२ । वशिष्ठहनु शिङ्गीनि कोश्याभ्याम्—वा स ३९,८ । ✓शिङ्ग > शिङ्ग ?

✓शिङ्ग (शिगि) १/१५९ श×	आघ्राणे (प) क्षी-मै-सा च-जै काकृ- कात शा हे वो ।
-----------------------------	--

ग—शिङ्गाणिक—आपस्त १,१६,१४ ।

छ—✓सूचना=आघ्राणे ।

✓शिङ्ग (शिगि) २/१७ श (काकृ—✓सिङ्ग [सिजि])	अव्यक्ते शब्दे (आ) क्षी मै-सा-जै काकृ- कात शा-हे । शब्दे—च । अस्फुटध्वनौ—वो ।	✓शिङ्ग १०/ अस्फुटध्वनौ (आ) वो । ✓पिङ्ग (पिजि) २/ अव्यक्ते शब्दे (आ) । शिङ्क्ते—निरु २,९,१, ९,१८,१ ।
---	---	--

ग—अय स शिङ्क्ते-ऋ १,१६४,२९, योषेव शिङ्क्ते वितताधिधन्व ज्या-
६,७५,३। ह्यशिञ्जितनिर्घोष०-वा रा २,४०,१९ (पञ्चिन्य) अमरै परि-
शिञ्जिता -४,४८,१०। भूषणाना तु शिञ्जितम् (१,५,१६) इत्यमरसिंहो न्यक्कृत ।

ङ—√सिज (अक) = अस्फुटशब्दे-सुपा ५०, सण ।

+√शिट् (शिट) १/२९९	अनादरे (प)	√सिट् (षिट) १/ अनादरे
श	क्षी-मै सा-च,जै (आ),	(प) ।
	काकृ कात शा-हे-वो ।	√शिण्ड् १/१८३। हिंसाग- त्यो (प) काकृ ।

+√शिल् (शिल) ६/८३	उच्छे (प)	√सिल् (षिल) ६/ उच्छे
श	क्षी मै सा-च-जै-काकृ-	(प) ।
	कात शा हे-वो ।	√शिल्ल् १/१७७ गतौ (प) च ।
		शिला=शिरा-महानारायणो (इन्दिशे स्तू २,९३) ।

उञ्छ = उद्धृतशस्यशेषाहरणम्-दुर्गा

ग—शिला० = पाषाण०-मनु २,२०४। परिगणितोञ्छशिलाशन०-मभार १२,
१३९४३। प्रतिग्रहाच्छिल श्रेयास्ततोऽप्युञ्छ प्रशस्यते-मनु १०,११०, शिलानप्यु-
ञ्छत -३,१०० ।

+√शिष् (शिष) १/६७७	हिंसार्थ (प)
श×	क्षी मै सा-कात ।
	हिंसायाम्—च-जै काकृ-
	शा-हे ।
	वधे—वो ।

√शिष् (शिष्) ७/१४	विशेषणे (प)	√शास् (शासु) २/ अनु-
श	क्षी-मै-सा च-जै काकृ-	शिष्टौ (प) ।
	कात-शा-हे ।	√शिस्त् १०/४८ मर्यादा-
	विशेषे—वो ।	याम् (प) काकृ ।

विशेष = उपरञ्जनम्-दुर्गादास ।

ग—शिनष्टि-ह्नि । मया नावाप्तम् । शिष्यते-गोत्रा १,२,४। तल्लोक शिषति-
तैत्रा ३,३८,२ (तौदादिक १) । शिष्यति-पै ३,४, यो ३,३५ (दैवादिक १) ।

✓शी (शीङ्) २/०१
श

स्वप्ने (आ)
क्षी मै सा-च जै काकृ-
कात शा हे वो ।

क—शाङ्=शयने ।

ख—अवे सएते=शेते-वा पॉकर्नी ।

ग—उप शेषे-ऋ १०, १८, ८, अशयत्-१, ३०, ७ (भौवादिक ?) । शेते-शब्दा
१, १, १, ११ । शयते-तैत्रा २, ५, ४, ३ (भौवादिक) ।

ङ—✓सय (अक)=शयने । सयङ्, सए, सएज्जा-क्प्प, आचा १, ७, ८, १३ ।

+✓शीक् (शीकृ) १/७२

सेचने (आ)

श (काकृ कात-

क्षी मै सा-च-जै काकृ

✓सीक् [सीकृ])

कात शा हे ।

सर्पे सेके च—वो ।

क—शिक्-, शीक्=बिन्दुशो वर्षणे, सेके-वा पॉकर्नी ।

ग—पक्षै सजलशीकरै-वा रा ४, ५१, ३८ ।

+✓शीक् (शीकृ) १/७८

गत्यर्थ (आ)

>✓सेक् (सेकृ) गत्यर्थ

मै-श-च-जै काकृ

क्षी-सा ।

(आ) अन्ये-क्षी ।

कात-शा ×

गतौ—हे ।

✓सेक् (सेकृ) १/ गत्यर्थ

सर्पे सेके च—वो ।

(आ) ।

✓सेक् (सेकृ) १/ गत्यर्थ

(आ) ।

शीकर्थभेदात् पुन पाठ । अत एव चन्द्रो नैनमध्यैष्ट-क्षी । पूर्वधातोरभिन्नोऽयमर्थभेदार्थं पार्थक्य नीत ।

+✓शीभ् (शीभृ) १/३८०

कथने (आ)

✓चीभ् (चीभृ) १/ कथने

श ×

क्षी मै-सा-च काकृ-

(आ) ।

कात शा हे वो ।

शीपालमिब-ऋ १०,

कथने—जै ।

६८, ५ ।

‘कथने’ इति त्रुटि ,

✓शल्भ् (शल्भ) १/ कथने

‘कथने’ इति भाव्यम् । (आ) ।

ग—शीभ्याय च नम ऊर्माय-वा स १६, ३१ । “शीभो जलप्रवाहो वा शीभ क्षिप्रो वा” इति तट्टीकाया महीधरः । प्र यात शीभमाशुभि-ऋ १, ३७, १४, ३, ३३, १२, १०, ४४, २ ।

+√शील् (शील) १'५२३ समाधो (प) ।   √शील् (शील) १० उप-
श   क्षी मै-सा च जै काट्ट   धारणे (प) ।
कात शा-हे-वो ।   तत्पस्च्छेपस्य शीलम्-
निरु १०,४२,२ ।

समाधि = सेवानुभावन प्रवृत्तिर्वा—दुर्गदास ।

ग—स्वप्नशीलज्ञा -वा ग २,६५,१४ = स्वप्नभाषज्ञा (तिल) । शीलति-
नैष ८,६४ = करोति (प्रका) ।

+√शु १/९२४   गतौ (प) ।   'शुवादीना दीर्घश्च' इति
मै काट्ट कात वो×   क्षी सा च जै-शा हे ।   शवते क्रनि शूरश-दो
व्युत्पाद्यते-१/९२० सा ।
√श्वि (दुष्श्वि) १' गति-
वृद्धयो (प) ।
√शव् (शव) १/ गतौ
(प) ।

ग—यदश्चत् तन्मेध्यमभूत्-शत्रा १०,६,५,७ ।

+√शुक् (शुक्) १/११८ गतौ (प) ।   पूर्ववत् ।
सा श जै शा×   क्षी-मै-च काट्ट कात-हे ।
सर्पे—वो ।

ग—शुकेषु मे हरिमाण रोपणकासु दध्मसि-ऋ १,५०,१२, वा स २४,३३ ।

√शुच् (ईशुचिर्) ४ ५४ पूतिभावे (उ) ।   √शुच्य् (शुच्यी) १/ अभि-
श   क्षी-च-जै-कात-शा-हे ।   षवे (प) ।
पूतिभावे—मे-सा काट्ट ।   √शुच् १/०३१ a अभिषवे
शौचे विशरणे क्लेदे—वो ।   (प) काट्ट ।
पूतीभाव = क्लेद —क्षी ।

क—उत्तरधातुवत् ।

ग—यदुपनद्धस्य सशुच्यति-शत्रा ६,४,४,२० ।

छ—√सौचना (< शोचनम्) = शौचे, (२) हस्तपादादिप्रक्षालने ।

✓शुच् (शुच) १/१८०
श ×

शोके (प) ।

क्षी-मै सा च काकृ

कात-शा-हे वो ।

पाके—जै ।

‘पाके’ इति पाठो मुद्रण-

दूषित ?

प्रकाशे—ह्वि ।

शोचति-निघ १/१७=उव-
लतिकर्मा ।

क—शौङ्क् (च्)=द्यतौ ।

ख—अवे उप-सुक्स्त । न पर्सि सोक्सतन=प्रकाशने-वा पौकनी ।

ग—शोचति-शत्रा १,४,१,२६, गी १२,१७ ।

ङ—✓सोच (सक)=नाट-मृच्छ १८१, णाया १,१-पत्र ४७ ।

ड—✓सोअ (सक)=(१) शोके, (२) शुद्धौ । सोअइ, सोएइ, सोयति-
से १,३८, आचा ।

+✓शुच्य् (शुच्यी) १/५१४ अभिषवे (प) ।

मै-सा-श-जै × (काकृ-

✓शच् । शुच्यतीति

व्याख्यात)

क्षी च काकृ कात-शा-हे-वो ।

<✓चुच्य् (चुच्यी) अभि

षवे (प) इति दुर्ग -क्षी ।

✓शूच् (शूच) १/२३१ b

अभिषवे (प) काकृ ।

✓शुच्य् (शुच्य) १/५१४ अभिषवे—मै ।

क्षी श च-जै काकृ-कात-

शा-हे-वो ।

मै-सा ।

✓सु (सु) ५/१ अभिषवे

(प) ।

+✓शुट् (शुठ) १/३३८
च ×, श

गतिप्रतिघाते (प) इति
दुर्ग —क्षी ।

क्षी-मै सा जै-काकृ

शा हे ।

गतिप्रतीघाते—कात ।

खोटने—वो ।

<✓शुण्ट् (शुठि) गति-
प्रतिघाते (प) ।

✓शुण्ट् (शुठि) १/

शोषणे (प) ।

✓शुण्ड् (शुठि) १/३२२

खण्डप्रमर्दनयो (प) ।

इति कचिद् धातु-

कोशे पठ्यते—सा ।

शुण्ड०-मभार

७,१५,७३ ।

✓शुण्ठ् (शुठि) १/३३८ गतिप्रतिघाते (प) । <✓शुण्ठ् (शुठि) गति-
मै श च-जै काकृ- क्षी सा-हे । प्रतिघाते (प) ।
कात शा× खोटने—बो । ✓शुण्ठ् १/१८३ m गतौ
(प) काकृ ।

+✓शुण्ठ् (शुठि) १/३४१ शोषणे (प) । ✓गुण्ठ् १/१२१ ० शोषणे
श× क्षी-मै सा-च-जै काकृ (प) च ।
कात-शा-हे बो । ✓हिण्ठ् १/१०१ शोषणे
(प) काकृ ।

ग—शुण्ठी—का श्रौ २५, १३, २० । शुण्ठ०—तै १, ८, १७, १, ५, ६, १६, १, काठ
१३, ५, का श्रौ २०, ११, २९ । तस्मिन् गताद्वैभावे वीतरसे शुण्ठिशकल इय पुरुषे-
आर्यासप्तश २७१ ।

✓शुध् (शुध) ४/७८ शौचे (प) । ✓शुन्ध् (शुन्ध) १/ शुद्धौ
जै×, श क्षी मै-सा च काकृ- (प) ।
कात-शा-हे बो । ✓शुन्ध् (शुन्ध) १०/
शौचकरणे (प) ।

क—शौइ=प्रकाशे, द्युतौ, स्पष्टम् । शु-ध्—

ख—अवे सुदु=शुद्धम्, पवित्रीकरणम्-वा पौर्कर्णी ।

ग—शुध्यति—तात्रा १४, ११, २८, जाबालदर्शनो ४, ५४ । (पापम्)
वेदाभ्यासेन शुध्यति—मनु ११, ४६=नश्यति (मन्वर्थ) ।

ङ—✓सुज्झ (अक)=शौचे । सुज्झइ—महा ।

ड—✓सोह् (प्रयोज)=(१) शौचे, (२) गवेषणे, (३) शोधने ।
सोहेइ-उव ।

छ—✓शोधना (<शोधनम्)=(१) शौचे, (२) व्यवस्थितौ, (३)
अन्वेषणे ।

+✓शुन् (शुन) ६/५६ गतौ (प) । ✓शु १/ गतो (प) ।
श क्षी मै-सा-च-जै काकृ शुनम्-निघ ३/६=
कात शा-हे । सुखनाम ।
गत्याम्—बो । शुण्ड०=करिकर०—
मभार ७, ३५, ३५ ।

ग—शुन बाहा शुन नर शुन कृषतु लाङ्गलम्-ऋ ४, ५७, ४, शुन हुवेम मघ-
वानभिन्द्रम्—३, ३०, २० । कुम्कुट शुनक तथा—मभार १३, १२७, १६ । इन्द्राय
शुनासीराय पुरोडाशम्—तै १, ८, ७, १ ।

√शुन्ध् (शुन्ध) १/७१ श×	शुद्धो (प) क्षी-म-सा च-जै-काकृ कात शा-हे-, वो (उ)।	√शुध् (शुध) ४/शौचे (प)। √शुन्ध् (शुन्ध) १०/ शौचकरणे (प)।
----------------------------	--	--

क—, ख—द्रष्ट √शुध् ४/७८।

ग—सूर्याया रूपाणि ब्रह्मा शुन्धति-ऋ १०, ८५, ३५। शुन्धति-तैत्रा ३, २, १, १।
शुन्धन्ते-कात्रा २ १, ३, ७।

+√शुभ् (शुभ) १/४३२ क्षी श-च जै-कात। शा-हे वो×	भाषणे हिसाया च (प) मै भाषणे—सा काकृ। हिसायाम् इति—देवमैत्रे यादय—सा।	√शुभ् (शुभ) १/ दीप्तौ (आ)।
---	--	-------------------------------

उत्तरधातो प्रपञ्च। अत्र 'भाषणे' इत्यस्य स्थाने 'भासने' इति भाव्यम्।

√शुभ् (शुभ) १/७४१ श	दीप्तौ (आ) क्षी-मै-सा-च-जै काकृ कात-शा हे। दीप्तौ हिंसने च—वो।	√शुभ् (शुभ) १/ भाषणे हिंसाया च (प)।
------------------------	---	--

ग-बभ्रू यामेषु शोभते-ऋ ४, ३०, २३, स देवै शोभते वृषा-९, २५, ३, ऐत्रा ३, १०।

ङ—√सोभ (अक) = द्युतौ। सोभत-सुज्ज १९।

छ—√सोभना *† (<शाभनम्) = शोभने।

छ—√सोहना
छ—√सोहाना } (<शोभनम्) = शोभने, सज्जने।

+√शुभ् (शुभ) ६/४० श	शोभार्थे (प) क्षी-मै-सा च-जै काकृ-कात-शा हे। दीप्तौ (हिंसने च)—वो।
------------------------	--

ग—(शुभयति-तैत्रा ३, ३, १, ५)।

ङ—√सुह (अक) = द्युतौ। सुहइ-वज्जा १४, पिंग।

छ—√शुभाना
छ—√सुहाना
छ—√स्वहाना * } = शोभने।

+√शुम्भ् (शुम्भ) १/४०६ भाषणे हिसाया श ×	>√सुम्भ् (सुम्भ) भाषणे हिसाया च (प) इति
क्षी-मै सा-जै कात-शा हे । भाषणे—च-काक् । हिसार्थ --कात । दीप्तौ हिंसने च—वो । 'भासने' इति दुर्ग -क्षी । क्षी सा ।	गुप्त्र -क्षी । √सुम्भ् १/२०६ र मर्दने (प) काक् ।

ग—निशुम्भ -मालतीमा ५,२२=हिंसायाम्, महावीरच २,३३=कुब्जी भावे । शुम्भ प्रतापवान्-मार्क पु ८८,२ ।

√शुम्भ् (शुम्भ) ६/४३ श	शोभार्थे (प) क्षी-मै सा च जै काक् कात शा हे । दीप्तौ हिंसने च—वो ।	√शुम्भ् (शुभ) १/ दीप्तौ (आ) । √शुम्भ् (शुभ) ६/ शोभार्थे (प) । निशुम्भा निश्रध्यहारिण - निरु ६,४,१ (= शीघ्र हारिण -दुर्गाचार्य) ।
-----------------------------	---	---

ग—शुम्भत स्वा -ऋ १०,९५,९ । परि शुम्भति (अग्निम्) -अ वे १३,१,५१ ।

√शुष् (शुष) ४/७० श	शोषणे (प) क्षी-मै सा-च-जै काक्- कात शा हे । शोषे—वो ।	√श्वस् (श्वस) २/५८ प्राणने (प) । √श्वि (दुओश्वि) १/ गतिवृद्धयो (प) । √उष् (उष) १/ दाहे (प) । √व्युष् (व्युष) ४/८ दाहे (प) मै ।
-------------------------	--	---

क—सौस्-सुस्=शोषणे । लिथु सुस्, सुस्ति=रुक्षभावे । लेट्टिश् सुस्ति=शोषणे ।

ख—अवे हुस्क=शुष्कम्, शोषणे । न पर्सि उस्क=शुष्कम्, शोषणे-वा पॉकनी ।

ग—प्रति शुष्यतु यशो अस्य-ऋ ७, १०४, ११ । शुष्यति प्राण ऋतेऽन्नात्-शान्ना १४, ८, १२, १ ।

ढ—√सूस (अक) = शोषणे । सूसइ, सूसति-कुमा ३७४ ।

ढ—√सुक्ख (अक) = शोषणे—गा ४१४, वज्रा १४६ ।

ढ—√सुक्क (अक) = शोषणे । सुक्कइ-विसे ३०३०, पव १७ ।

छ—√सूकना
छ—√सूखना } = शोषे ।

+√शूर (शूरी) ४/४६ श हिंसास्तम्भनयो (आ) । √शू ९/ हिंसायाम् (प) ।
क्षी-मै-सा । √सूर ४/ स्तम्भे हिंसे
हिंसास्तम्भयो —जै शा । (आ) वो ।
हिंसायाम् —च ।
हिंसाया स्तम्भे च—काकृ
कात हे ।
स्तम्भे हिंसे—वो ।

ग—शूरण = मूलविशेष (अर्शोधन) ।

छ—सूरन (< शूरण) ।

+√शूल (शूल) १/५२६ रुजायाम् (प) श× √शूर (शूरी) ४/ हिंसा
क्षी च-जै-काकृ कात- स्तम्भनयो (आ) ।
शा-हे वो । √शू ९/हिंसायाम् (प) ।
रुजाया सघाते च—मै-सा ।

ग—शूल०-ऋ १, १६०, ११, शान्ना ६, ७, १४ । ततस्ते शूल आरोग्य-मभार १, १०७, १२ । शूल' = रोगविशेषश्च ।

छ—सुर (< शूल') = उदररोग -बु ख ।

छ—√सूलना (< शूलनम्) = पीडने, कुन्तेन छेदने ।

+√शूष् (शूष) १ '६७० मै श च-काकृ कात- शा× प्रसवे (प) इति चरक -क्षी । क्षी सा-जै-हे वो ।
√सूष् (शूष) प्रसवे (प) ।
√शूष् ४/७० शोषणे (प) ।
√सु (षु) १/प्रसवैश्वर्ययो (प) ।
√शूय् १/ प्रसवे—वो ।

✓श्वस् (श्वस्) २/ प्राणने (प)।
शूषम्-निघ २/९=बलनाम,
३/६=सुखनाम ।

ग—इन्द्राय शूषमर्चति-ऋ १, ९, १०, =(बलम्), प्रमन्महे शूषम्-१, ६०, १ ।
इन्द्राय शूषमिन्द्रे वयोऽदधत्-वा स २८, ४१ । (शूषा=शाकम्-क्षी) ।

✓शृध् (शृधु) १/७५० शब्दकुत्सायाम् (आ) ✓शृध् (शृधु) १/८५८ उन्दे
श क्षी मै-सा-च-जै काक् (आ) ।
कात्-शा हे । ✓कर्द् १/३९४b कुत्सिते शब्दे
पर्दे—वो । (आ) काक् ।
औद्वत्ये, साहसे—हि । ✓गर्द् १/३९४c कुत्सिते शब्दे
(आ) काक् ।
✓शर्द् १/३९४d कुत्सिते शब्दे
(आ) काक् ।
शर्द्स्-निघ २/९=
बलनाम ।

क—शर्ध् (ऑ)=समूह, आदेश । गॉथि हैर्द्, पु आइस् हूजोर्द्,
एंग्लो-सै हरोर्द्, पु उ ज हेर्त्=मिथ, परस्परम् ।

क—(शर्द्)-, शर्द्-, शर्द्=बलम्, साहसम् ।

ख—अवे सरूद्=पतिर्वा पत्नी वा । पु पर्सि सर्द्=पतिर्वा पत्नी वा-
वा पॉकर्नी ।

ग—शर्ध०-ऋ ४, १, १२, ५, ८७, १=उद्वत०, धृष्ट० । शर्धांसि स्तुकावि-
नाम्-ऋ ८, ६३, १३=बलानि । शर्धति, ते-हि । मया नाप्तम् । शर्धाय गृणान -
ऋ १०, १४७, ५ (=मरुते ?) । अवशर्धयतो गुदम्-मनु ८, २८२-शर्धनम्=
कुत्सितो गुदशब्दस्तेनावमानयत (मन्व) ।

✓शृध् (शृधु) १/८५८ उन्दे (उ) पूर्ववत् ।
श×(जै-काक्-✓सृध्) क्षी च-जै-काक्-शा-हे ।
उन्दे—मै-सा कात् ।
रन्धे—काक् । (लैपिकी त्रुटि
'उन्दे' इति भाव्यम्)
क्लेदने—वो ।

पूर्वस्यैव प्रपञ्चः । अर्थभेदाद् विभक्त ।

✓शृ ९/१६ श	हिंसायाम् (प) क्षी मै-सा च-जै काकृ- कात शा हे । हिसने—वो ।	✓सृ ९/१५b हिंसायाम् (प) काकृ । ✓चिरि ५/ हिंसायाम् (प) ।
---------------	---	---

क—शेर् (शेर्)-तथा-# शेरा = शीणौ—वा पौकनी ।

ग—शृणाति—ऐत्रा ४, १३ । शृणीयात्—शत्रा १, ७, ३, १९ । दैवादिकोऽप्ययम्—
विशीर्यन्ती नावमिव—मभार ३, १५७१३, शीर्येत्—३, ५९१ । विशीर्यति—मनु २, ७४ ।

छ—✓झडना (< शरणम् ? क्षरणम् ?) ।

+✓शेल् (शेल्) १/५४२ गतौ (प) श काकृ×	क्षी-मै सा-जै कात शा-हे । चलने—च । केल्वत् (= चालगत्यो)— -वो ।	✓शल (शल) १/ गतौ (प) ।
--	--	-------------------------

ग—शेलु०—सुश्रु ४, ३८ = बहुवारकवृक्ष* (श क हु) । शेलु गव्य च—मनु
५, ६ = बहुवारकवृक्षफलम् ।

+✓शेव् (शेव्) १/४९८ सेवने (आ) श-कात शा हे-वो×	क्षी च जै । सेचने—मै-सा काकृ ।	✓सेव् (षेव्) १/ सेवने (आ) । ✓खेव् (खेव्) १/ सेवने (आ) । शेवम्—निघ ३/६=सुखनाम । शेवधि (=सुखनिधानम्)— निरु २, ४, १ ।
--	-----------------------------------	--

ग—शेवारे वार्या पुरु-ऋ ८, १, २२, शेवल शुने-अ वे १, ११, ४ । शेवधिमृ-
ऋ २, १३, ६, मित्र न शेव दिव्याय जन्मने-ऋ १, ५८, ६ ।

उणादौ (१/१५०) शेवशब्द शीङ्धातोर्निष्पाद्यते, निरुक्ते (१०, १७, १) तु
✓शिष् धातो । तद्यथा—“शेव इति सुखनाम शिष्यतेर्बकारो नामकरणोऽन्तस्थान्तरो-
पलिङ्गी” इति ज्ञायते यद् व्युत्पत्तिरव्यवस्थिता कल्पिता च भवति । शेवादौ शेव-
दर्शनात् सेवनार्थक ✓शेव्धातुर्निश्चेय* । शेव्यते इति शेवम् = सुखम् ।

+✓शै १/१०२ क्षी-मै-श च जै-काकृ कात शा हे वो×	पाके (प) सा ।	✓श्रै १/ पाके (प) । ✓स्रै १/ पाके (प) ।
--	--------------------	--

✓शो ४/३६ तनूकरणे (प)
श क्षी मै सा-च जै-काकृ
कात शा ।
तक्षणे—हे ।
निशाने—वो ।
६/ १ द्वि ।

क—शोइ (शाइ-) तथा शो (शू-) = निशाने-वा पॉकर्नी ।
ग—इयति-शत्रा ४,३,२,३ ।

+✓शोण् (शोणृ) १/४४७ वर्णगत्यो (प)
श× क्षी-मै-सा-जै काकृ
कात-शा हे ।
वर्णे—च ।
गते वर्णे—वो ।

ग—शोण०—ऋ १, ६, २, १, १२६, ४, १, ३, ३५, वा रा ५, १२, ३५ ।
शोणितम्—मनु ११, २०८=रुधिरम् । भागीरथी शोण इवोत्तरङ्ग-रघु ७, ३६=गतौ ।

+✓शौट् (शौटृ) १/२८७ गर्वे (प) ✓शौण्ड् १/८० गर्वे (प)
श-काकृ शा हे× क्षी मै-सा च जै कात काकृ ।
वो । ✓शौड् १/३७० गर्वे (प)
शा । २३३—हे, वो ।

ग—शोटीर्यम्—वा रा २, ७३, २३=गर्व (तिल), शोटीर, -मभार ५,
१२६, ३१, १२, ८३, ४३=गर्वान्विते ।

✓श्रुत् (श्रुतिर्) १/४० क्षरणे (प) कोशिकस्तु- < ✓श्च्युत् (श्च्युतिर्)
श-च-जै-काकृ-कात× क्षी । क्षरणे (प) ।
क्षी मै-सा-शा हे । श्रोतति-निघ २/१४=
क्षरे—वो । गतिकर्मा ।
✓चुत् (चुतिर्) १/ क्षरणे
(प) द्रमिडा —क्षी ।
✓च्युत् (च्युतिर्) १/३९
आसेचने (प) ।

क्षरणम् = स्रवणम्—क्षी ।

ग—ओतन्ति-ऋ ३, १, ८, ३, २१, २, तैत्रा ३, ६, ७, १। ओतति-शत्रा ४, ५, २, ६।

$+\sqrt{\text{श्च्युत् (श्च्युतिर्) १/४०}$ क्षरणे (प) $\text{श} \times$ क्षी मै सा च जै-काङ्- कात शा हे। क्षरे—वो।	$>\sqrt{\text{श्चुत् (श्चुतिर्) क्षरणे}$ (प)। पूर्ववत्।
---	---

ग—भल्लातकनिश्च्युतित स्नेह—सुश्रु २, ५१, १७। लोचनेनामृतश्च्युता—कथा सरि १०१, ३०४, गिरा प्रेममधुश्च्युता—१०३, ६४। निश्च्योतन्ते सुतनु कवरीविन्दवो यावदेते—मालतीमाध ८, २ (इति मालत्या गणकृतानित्यत्वम् इति दुर्गादास)। एतास्ता मधुनो धाराश्च्योतन्ति सविषास्त्वयि—उत्तरराम ३, ३४। श्च्योतद्भि समधिकम्—शिशु ८, ६३।

$\sqrt{\text{श्नथ् (श्नथ) १/५३६ a}$ हिसायाम् (प) क्षी मै-सा श-जै $\times$ च-काङ् कात हे (कात-हे- $\sqrt{\text{श्नथ्}}$) हिंसार्थ —शा। (सा- $\sqrt{\text{श्नथ्}}$ -मैसू वधे—वो। सम्करणे)	$><\sqrt{\text{श्रथ् (श्रथ) १/७९२}$ हिंसार्थ (प) मित्।
---	---

अपाणिनीय ?

क—श्नन्=छेदने, प्रवेशने।

ख—अवे स्नत् (थ्)=ताडने, स्नतू (थू) न्ति-वा पौर्कनी।

ग—अभिश्नथ-ऋ १०, १३८, ५। श्नथत्—तैत्रा २, ८, ५, १।

$+\sqrt{\text{श्मील् (श्मील) १/५१९}$ निमेषणे (प) $\text{च-जै-}\times, \text{श}$ क्षी मै-सा काङ् कात शा हे वो।	$\sqrt{\text{मील् (मील) १/}$ निमेषणे (प)। $\sqrt{\text{क्षमील् (क्षमील) १/}$ निमेषणे (प)। $\sqrt{\text{स्मील् (स्मील) १/}$ निमेषणे (प)।
---	--

निमेषणम् = सङ्कोच —क्षी।

स्पष्टो विकासो वर्णोपजनत्वात्।

$\sqrt{\text{श्यै (श्यैङ्) १/९४८}$ गतौ (आ) $\text{श} \times$ क्षी-मै सा च-जै काङ् कात-शा-हे-वो।	श्याम श्यायते.—निरु ४, ३, २।
---	---------------------------------

ग—बलिष्ठ श्यायति-शत्रा ४, ३, १, १९ । यावन्नाश्यायते वेदि-रघु १७, ३७=शुष्यति (सजी) । हिमो यच्च शीयते—तैत्रा ३, १०, ७, २ (कर्मवा) ।

+√श्रङ्क् (श्रकि) १/८१ गत्यर्थ (आ) √श्रक् १/३३८ ० गत्यर्थ
श-च× क्षी-मै सा-कात । (आ) च ।
गतौ—जै काकृ शा-हे । √श्रङ्क् (श्रकि) १/
सर्पे—वो । गत्यर्थ (आ) ।
√श्रङ्क् (श्रगि) १/
गत्यर्थ (प) ।

+√श्रङ्क् (श्रगि) १/१५० गत्यर्थ (प) √श्रङ्क् (श्रगि) १/
श जै काकृ कात शा× क्षी-मै-सा च । गत्यर्थ (प) ।
गतौ—हे । √सिङ्क् १/३८ w गतौ (प)
ब्रजे—वा । काकृ ।

+√श्रण् (श्रण) १/७९१ दाने (प)
श-च× क्षी-मै-च-जै-काकृ कात-
शा हे वो ।
'गतौ' इत्येके—मै ।
दाने, च = गतौ—सा ।

ग—विश्राणनात्-रघु २, ५४=दानात्-सजी ।

+√अथ् (अथ) १/७९२ हिसार्थ (प) मित् अथति-निघ २/१९=वध
श च जै काकृ कात- क्षी-मै-सा । कर्मा ।
शा-हे-वो× √अथ् (अथ) १/ हिसा
(सा-√अथ्-मैसूर- याम् (प) च ।
सस्क) √अथ् (अथ) १०/ दौर्बल्ये
(प) ।

ग—अनु श्रुतिता -ऋ १०, ९४, ११ [√अथ् > < श्रुथ्] ।

+√अथ् (अथि) १/३४ शैथिल्ये (आ) √अथ (अथ) १०/३१७
श×(काकृ√श्रुथ्) क्षी-मै-सा च-जै काकृ दौर्बल्ये (प) ।
कात शा-हे वो । √श्रुथ् (श्रुथ) १०/
दौर्बल्ये (प) ।

ग—अथति ? पाशान्-अ वे १४, १, ५७ ।

✓अन्थ् (अन्थ) ९/३९
च×,श

विमोचनहर्षयो (प)
क्षी।

विमोचनहर्षणयो —
मै।

विमोचनप्रतिहर्षयो—सा।

प्रतिहर्षविमोचनयो

—जै।

विमोचनप्रतिहर्षणयो

—काकृ (उ), -हे।

मोचनप्रतिहर्षणयो

—कात-शा।

मोक्षे प्रतिहृषि—वो।

✓अथ (अथ) १०/ दौर्बल्ये
(प)।

✓अन्थ् (अधि) १/ शैथिल्ये
(आ)।

ग—अश्रन्-ऋ २, २४, ३, अश्रनीते-९, ६९, ३।

✓अन्थ् (अन्थ) ९/४२
क्षी-श-जै-काकृ कात-
शा-हे-वो×

सन्दर्भे (प) मै
मै-सा-च।

पूर्ववत्।

पूर्ववत्। अर्थभेदात् पृथगुपन्यस्त।

✓अम् (अमु) ४/९१
श

तपसि खेदे च (प)
क्षी-मै-सा-काकृ-

कात शा।

खेदे—च।

क्लेशने—जै।

खेदतपसो —हे।

तप खेदयो—वो।

✓क्लम् (क्लमु) ग्लानौ (प)।

✓ग्लै १/ हर्षक्षये (प)।

✓श्राम् (श्राम) १०/ मन्त्रे
(प) वो।

क—क्लम्—, क्लेम्—, क्लुम्—श्रान्तौ, शैथिल्ये—वा पौकनी।

ग—सिन्धवो न श्राम्यन्ति-ऋ २, २८, ४, ९, २२, ४। श्राम्यति-शब्दा
१४, ४, ३, ३१।

ङ—✓सम्म (अक) = (१) खेदे, (२) श्लथे। सम्मङ्-उत्त १, ३७।

✓अम् (अम्भु) १/३९०
मै-श-जै-काकृ-कात-
शा-हे-वो×

प्रमादे (आ)

क्षी-सा च।

विश्वासे—हि।

✓सम्भ् (सम्भु) १/ प्रमादे
(आ)।

क—श्रम्=विश्वासे-वा पौकनी ।

ग—कामेषु विश्रम्भेत-भा पु ३,३,२३, विश्रम्भ्य-१,१९,२४ ।

✓श्रा १/८०३ पाके (प) मित्त्वार्थ

श×

पाठ ।

क्षी मै-सा च-जै-काकृ

कात-शा-हे-वो ।

स्वेदे—वो ।

प्रयोज हि ।

ग—श्रपयति-वा स १,२२, श्रा ३,८,३,२० । श्रपयामास-वा रा १,१४,३६ ।

+✓श्रा २/४०

पाके (प)

✓श्रै १/ पाके (प) ।

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे-वो ।

ग—यदि श्रातो जुहोतन-ऋ १०,१७९,१ । श्रातम्-श्रा १४,३,१,३० ।

✓श्रि (श्रिब्) १/८८२ सेवायाम् (उ) ।

श (काकृ ✓श्री)

क्षी मै-सा-च-जै-काकृ-

कात शा हे ।

सेवने—वो ।

क—इलाइ=नतौ, आश्रये ।

ख—अवे स्मिन् (स्म्य्)=(आ) श्रितम्-वा पौकनी ।

ग—शिश्राय मघजा कामम्-ऋ १०,४२,६ । श्रयते-ऐत्रा २,२, श्रा १,६,४,७ । श्रयति-अस्यु ११ ।

ङ—✓सय (सक)=सेनायाम् । सयति-भग १३,६-पत्र ६१७ ।

+✓श्रिम् (श्रिमु) १/४३० हिसार्थ (प)

इत्यन्ये—मै ।

<✓सृम् (सृमु) हिसार्थ

(प) ।

वा ग पलसुले-महाशयो विस्मृतवान् ।

✓श्रिम् (श्रिभि) १/४३१ हिसार्थ (प)

इत्यन्ये—मै ।

<✓सृम् (सृन्मु) हिसार्थ

(प) ।

वा ग पलसुले महाशयो विस्मृतवान् ।

✓श्रिष् (श्रिषु) १/६९२
श ×

दाहे (प) ।
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।
वेष्टने, आलिङ्गने—हि ।

✓श्लिष् (श्लिषु) १/
दाहे (प) ।

ग—कस्येमा हृदि श्रेषाम सुष्टुतिम्-ऋ ४,४३,१, अभिश्रिष-८,१,१२,
कौ १,२४४ ।

छ—✓सॅकना (< सॅखना < सेखना < श्रेषणम्) = भर्जने (दाहे) ।

✓श्री (श्रीन्) ९/३
श

पाके (उ) ।
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे ।
पचे—यो ।

✓श्रा २/ पाके (प) ।

क—शेरा^x-, शेरा^xइ=मिश्रणे-वा पौकनी ।

ग—अभिशीणन्ति-ऋ ९,९३,३, कौ २,७७० । श्रीणाति-शाब्रा ४,१,४,८,
ताब्रा ८,२,११ । श्रित-वा रा २,५६,२८=पक् (तिल) । (श्रुतम्-तै ६,५,९,१) ।

✓श्रु १/९२५

श-च-जै-शा-हे-वो ×

गतौ (प) ।

क्षी ।

श्रवणे—मै-सा-काकृ-कात ।

✓श्रु ५/१६

क्षी-मै-सा-काकृ-कात ×, श

श्रवणे—च-जै-शा-हे ।

गतौ—जै-हे ।

गतौ श्रुतौ—वो ।

क—श्लो^इ=श्रवणे-श्ले^इए-, श्ल-वा पौकनी ।

ख—अवे-सुरुनओइति=शृणोति ।

ग—रेवन्त हि त्वा शृणोमि-ऋ ८,२,११, १,१०९ ५ । शृणोति-शाब्रा १,४,३,४ ।
शृणुते-तैब्रा ३,१,५,७ ।

ड—✓सुण (सक) = श्रवणे । सुणइ, सुणेइ-महा ।

छ—✓सुनना = श्रवणे ।

+ ✓श्रेक् (श्रेकु) १/८१
क्षी-श-कात-हे-वो ×
(च-✓श्रक्)
(जै-✓शेक्)

गत्यर्थ (आ) मै ।
मै-सा-च ।
गतौ—जै-काकृ-शा ।

✓सेक् (सेकु) १/ गत्यर्थ
(आ) ।
✓सेक् (सेकु) १/ गत्यर्थ
(आ) ।

✓ श्रै १/९०४

श×

क्षी मै-सा-च जै-काकृ

शा-हे ।

पचने—वो ।

स्वेदे—वो ।

✓ श्लेक् (श्लेक्) १/ ३३३०

गतौ (आ) जै ।

✓ स्रै १/ पाके (प) ।

✓ श्रा १/ पाके (प) मित्त्वार्थ
पाठ ।

क—शेराऌ-, शेराऌइ = मिश्रणे-वा पॉकनी ।

ग—आय-तैआ ४, २, ६ ।

+✓ श्रोण् (श्रोणृ) १/४४८ सघाते (प)

श×

क्षी-मै-सा-च जै-काकृ

कात-शा-हे-वो ।

✓ श्लोण् (श्लोणृ) १/ च =

सघाते (प) ।

ग—प्रतिश्रोण स्यात्-ऋ २, १५, ७ । यद्श्लोणत् तच्छ्रोणा-तैत्रा १, ५, २, ९, ३, १, २, ५ । श्रोणि-बृहत्सहि ५६, ७ = कटि । उज्ज्वलदत्त श्रोणशब्दसिद्धयर्थ-मुणादि (३/६)-टीकाया ✓श्रु श्रवणे बाहुलकात् 'न' इत्युक्तवान्, तन्न सङ्गतम् "यद्श्लोणत् तच्छ्रोणा" इति तैत्तिरीयब्राह्मणात् । उणादौ श्रोणिशब्दोऽपि ✓श्रुधातो "वहिश्रिश्रुविति" उणा ४/५१-साध्यते तदपि न मनोरमम्, "श्रोणि श्रोणतेर्गतिचला-कर्मण । श्रोणिश्चलतीव गच्छत"—इति ४, ३, २, निरुक्तवचनसत्त्वात् ।

+✓ श्लङ्क् (श्लकि) १/८२

श-च×

गत्यर्थ (प)

क्षी-मै-सा-कात ।

गतौ—जै काकृ शा-हे ।

सर्पे—वो ।

✓ सङ्क् (सकि) १/

गत्यर्थ (आ) मै ।

✓ स्लङ्क् १/४१२०० गतौ

(आ) काकृ ।

+✓ श्लङ्ग (श्लगि) १/१५१

श-जै-काकृ-कात-शा×

गत्यर्थ (प)

क्षी-मै सा-च ।

गतौ—हे ।

व्रजे—वो ।

✓ श्रङ्ग (श्रगि) १/१५०

गत्यर्थ (प) ।

✓ श्लथ् (श्लथ) १/८०४

क्षी सा-श-च जै-काकृ

कात-शा हे-वो×

हिसार्थ (प) मित्

मै ।

शैथिल्ये—हि ।

✓ श्लथ (श्लथ) १०/

दौर्बल्ये (प) ।

ग—अथदुदुकूल सनहाती-भा पु ८, १२, २१, अथद्वसन०-१०, १६, ३१, १०, ३३, ११ । दृढ आश्लथेत-भा पु ५, ५, ९ । श्लथ०-शिशु ७, ६२ = शिथिल० ।

+√श्राख् (श्राखृ) १/१२७	व्याप्तौ (प)	√श्राख् १/३७७ व्याप्तौ (प)
श×	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-	काकृ ।
	कात-शा-हे-वो ।	√शाख् (शाखृ) १/
		व्याप्तौ (प) ।

सुस्पष्टो विकास -√शाख् > √श्राख् > √श्लाख् इति ।

√श्राघ् (श्राघृ १/११४	कथने (प)	√शाल् १/ कथने (आ)
श	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ	वो ।
	कात-शा-हे-वो ।	

कथनम् = उत्कर्षाख्यानम्-क्षी ।

ग—भूयिष्ठ श्राघेत-शब्दा ११,३,३,७ । श्राघते ज्ञातिमध्ये स्म-मभार
५,२६९५, स्वयं श्लाघति कथितेन-३,१३३०६ ।

ङ—√सलाह (सक) = प्रशसने । वक्तु-सलाहमाण-गा ३४६, सम्म १५९ ।

ङ—√सलह (सक) = प्रशसने । कर्म -सलहिज्जइ-पि १३२ ।

छ—√सराहना (<सलाहणा <श्लाघनम्) = प्रशसायाम् ।

√श्लिष् (श्लिष) ४/७३	आलिङ्गने (प)	√श्लिष् (श्लिषु) १/ दाहे
श	क्षी-मै सा च जै-काकृ-	(प) ।
	कात-शा-हे ।	√श्लिष् (श्लिषु) १/
	श्लेषे-वो ।	दाहे (प) ।

ग—श्लिष्यन्तु-मन्त्रा १,८,३ । श्लिष्यति कामपि-गीतगो १,४४, ६,७ ।

ङ—√लिस् (सक) = आलिङ्गने-सूअ २,७,१० ।

ङ—√लिस् (सक) = आलिङ्गने । लिस्सति-सूअ १,४,१ (२) ।

+√श्लिष् (श्लिषु) १/६९३	दाहे (प)	√श्लिष् (श्लिषु) १/६९२
श×	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-	दाहे (प) ।
	कात-शा-हे-वो ।	

सुस्पष्टो विकास -√श्लिष् > √श्लिष् । हिन्धा √सेकना (<श्रेषणम्)
इति प्रयोग उपलभ्यत एव ।

+√श्लोक (श्लोकृ) १/७४	सघाते (आ)	श्लोक -निघ १/११ =
श×	क्षी-मै सा-च-जै-काकृ	वाङ्मास ।
	कात-शा-हे ।	श्लोकः शृणोते-निरु
	सघाते वर्जने सर्जने-वो ।	९,९, १ ।
सघात =	ग्रन्थ -सा १/७७	

ग—हसा इव कृणुथ श्लोकमद्रिभि-ऋ ३, ५३, १८ । श्लोकाय-शत्रा ८, २, ३, ३ ।

+√श्लोण् (श्लोणृ) १/४४९ सघाते (प)	√शूल (शूल) १ ५०६
श-च×	क्षी मै सा-जै काकृ-कात-
	शा हे-वो ।
	रुजाया सघाते च (प)
	मै ।
	√श्रोण् (श्रोणृ) १ ४४८
	सघाते (प) ।

ग—यदश्लोणत् तच्छ्रोणा-तैव्रा १, ५, २, ८, ।

+√श्वङ्क् (श्वकि) १/९०	गत्यर्थ (आ)	√स्वङ्क् १/४१०dगतौ (आ)
श× (काकृ कात-	क्षी मै-सा च-कात ।	काकृ ।
√स्वङ्क्	गतौ—जै काकृ शा हे ।	√ष्वक् (ष्वक्) १/ गत्यर्थ
	सर्पे—वो ।	(आ) ।

+√श्वङ्क् (श्वगि) १/१४६	गत्यर्थ (प)	√श्वङ्क् (श्वकि) १/९२
क्षी सा श च-जै काकृ	मै ।	गत्यर्थ (आ) ।
कात-हे वो×	गतौ—शा ।	√स्वङ्क् १/४१२dगतौ (आ)
		काकृ ।
		√स्वङ्क् १/४५९ गतौ(प)जै ।
		३८p गतौ (प)कात, वो ।

+√श्वच् (श्वच) १/१६४	गतौ (आ)	√शु १/ गतौ (प) ।
श च×(कात-√स्वच्)	क्षी-मै-सा-जै काकृ	√शुक् (शुक्) १/ गतौ (प)
	कात शा-हे ।	√श्वच् (श्वचि) १/ गतौ
	गत्याम्—वो ।	(आ) ।

ग—मर्यायेव कन्या शश्वचै ते-ऋ ३, ३३, १० ।

√श्वञ्च् (श्वचि) १/१६५	गतौ (आ)	√श्वङ्क् (श्वकि) १/९०
श×(कात-√स्वञ्च्)	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ	गत्यर्थ (आ) ।
	कात-शा हे ।	√श्वच् (श्वच) १/१६४
	गत्याम्—वो ।	गतौ (आ) ।

क—शुर्षेक्- (नासिक्यम्-शुर्षेङ्क्-) शुक्=जृम्भणे, प्रसारणे-वा पौर्कर्त्ता ।

ग—उच्छ्वस्व पृथिवि-ऋ १०, १८, ११ ।

+√श्वल् (श्वल) १/५५०	आशुगमने (प)	√शल्ल (शल) १/ चलन
क्षी श च-कात×	मै सा-जै शा ।	सवरणयो (आ)
(काकृ-√स्वल)	आशुगतौ--काकृ हे ।	√शल्ल (शल) १/ आशुगमने
	वेगे--वो ।	(प) ।

ग—श्वल्-सुश्रु १, ९६, ७ ।

+√श्वल् (श्वल्ल) १/५४९	आशुगमने (प)	√शल्ल (शल) १/ आशुगमने
श×(काकृ-√स्वल्ल)	क्षी-मै-सा च-जै शा ।	(प) ।
	आशुगतौ--काकृ कात-हे ।	√श्वल् (श्वल) १/ आशुगमने (प) ।
	वेगे--वो ।	

√श्वस् (श्वस) २/५८	प्राणने (प)	श्वसिति-निघ २/१९=
श	क्षी मै-सा-च जै काकृ-	वधकर्मा ।
	कात-शा-हे ।	√सस् (सस) २/ स्वप्ने (प) ।
	प्राणे--वो ।	

क—शुर्एस = श्वसने-वा पौकनी ।

ग—श्वसित्यप्सु हसो न सीदन्-ऋ १, ६५, ९ । श्वसति-छागलेयो २५.१३ ।

ङ—√सस (अक) = श्वसने । ससइ-रयण ६ ।

छ—√सुसाना * † = सगद्गद रोदने ।

छ—√सुसाना = निद्रागतस्य श्वसने, श्वसनशब्दे-बु ख ।

√श्वि (दुओश्वि) १/९९४	गतिवृद्धयो (प)
श	क्षी मै-सा-जै, काकृ (उ)
	कात-शा-हे वो ।
	गतिवृद्धौ--च ।

क—शौइ = उच्छ्वयने, वर्द्धने-वा पौकनी ।

ग—विश्वयन्त्-ऋ ७, ५०, १ । अश्वयत्-शत्रा ४, २, १, ११ ।

छ—√सूजना (<श्वयनम्)-शोधरूपवृद्धौ ।

✓श्चित् (श्चिता) १/७३३ वर्णे (आ) ✓श्चिन्द् (श्चिदि) १/ श्चैत्ये
श× क्षी-मै-सा च-जै काकृ (आ) ।
कात शा हे ।
शौक्ल्ये—वो ।

क—शुआइत्=द्युतौ । लिथु -स्वित्रुओति=श्वेतम्, स्वच्छम् ।

ख—अवे स्पएत् (सुएत्) =द्युतौ-वा पौर्कनी ।

ग—स (अग्नि) श्चितानस्तन्यतू रोचनस्था -ऋ ६,६,२, अग्निश्चितत्-
८,५,१, नास्त्रिभिर्व्यश्चितन्-१०,७८,७ ।

+✓श्चिन्द् (श्चिदि) १/१० श्चैत्ये (आ) ✓श्चित् (श्चिता) १/७३३
श×(काकृ- क्षी मै सा-च वर्णे (आ) ।
✓स्विन्द्) काकृ शा-हे ।
(कात-✓स्विन्द् ? शौत्ये—जै-कात ।
-✓स्विद्) शौक्ल्ये—वो ।

क—शुआइत् = द्युतौ, -द्—वा पौर्कनी

+✓ष्ट्यै १/८९५ शब्दसघातयो (प) स्त्रिय* स्त्रायतेरपत्रपणकर्मण -
श× क्षी-मै सा-काकृ-कात । निरु ३,२१,२ ।
शब्दे सघाते च—च शा-हे ।
जै ?
सहृतौ ध्वनौ—वो ।

“ष्ट्यै स्त्र्यै” उभयोरुपदेशे उपादानाद् “घात्वादे ष स ” (६ १/६४) नास्ति
इति स्वामी । सायणस्तु मतमिदं स्मृत्वा निरास्थत्—१/८९५ । पुरुषकारोऽप्येवमेव
कृतवान् (१६ पृ) ।

ग—निष्ट्यायताम्—वा स ६,१५,३८,१८ । उत स निष्ट्याय सह वसति—तै
६,२४,१ ।

✓ष्ठिब् (ष्ठिवु) १/५५९ निरसने (प) ✓क्षीब् (क्षीवु) १/ निरसने
श (काकृ-हि ✓ष्ठीब्) क्षी-मै-सा च जै काकृ (प) ।
कात-शा-हे । ✓क्षेब् (क्षेवु) १/ निरसने
निरासे—वो । (प) ।
भृत्कृतौ—भट्टमल्ल । ✓ष्ठीब् १/ निरासे (प)
✓स्थिब् (ष्थिवु) ‘निरसने’ इत्येके—क्षी । वो ।

श च-जै काकृ कात शा × (हे) क्षी मै सा (द्र काशि ६/१/५४) ।

ष्टिवेरभ्यास्य तो वेति तन्त्रान्तरीयम्-मै १/५६१ । अस्य द्वितीयस्थकारष्ठकारो वेति वृत्ति-सा १/५५३ । आचार्येण शिष्येभ्य उभयथा प्रतिपादनादुभयमपि प्रमाणमिति व्याख्यातार-सा १/५५३ ।

क-स्प् (ह्) इण्ड- स्प्ऊ- ,स्प्ऊ=(निरसने) थूक्कतौ, वान्तौ-वा पौकर्णी ।

ग-घ्रीवति-जैत्रा १५७ । अवनिघ्रीवतो दर्पात्-मनु ८, २८२=इलेष्मणाऽपमानयत (मन्वर्थ) । घ्रीवन्त्यस्य च मूर्धनि-भा पु ११, २३, ३५ । तेन यत्राहमघ्रीवमभूत् तत्र तत् काञ्चनम्-कथासरि १०८, ७८ ।

+√ष्टिव् (ष्टिवु) ४/४ निरसने (प) मै ।
क्षी-जै शा (काकृ- मै-सा च काकृ कात हे ।
√ष्टिव् [ष्टिवु]) निरासे-वो ।
तुल्य ष्टिवेरभ्यासस्य तो
वेति तन्त्रान्तरीयम्-
मै १/५६१ ।

+√ष्वक्क् (ष्वक्क) १/९७ गत्यर्थ (आ) ष्व कति-निघ २/१४=
सा-श-च-जै काकृ कात क्षी मै । गतिकर्मा ।
हे-वो × (शा- शा ? √ष्वक्क् (ष्वक्क) १/ गत्यर्थ
√स्वक्क्) (आ) सा ।
√ष्वक्क् १/३४६ गत्यर्थ
(आ) च, १/६६ गतौ
(आ) जै ।
महाभाष्येऽपि-“ष्वक्क-
तीना प्रति०” (६/१/६४)
इति पठ्यते ।

घ-ओ सक्कति (<अवष्वक्कते) चरियापिटक-१ अ ।

ङ-√सक्क (सक)=गतौ । सक्कइ-पि ३०२ ।

+√ष्वक्क् (ष्वक्क) १/१०० गत्यर्थ (आ) पूर्ववत् ।
क्षी-मै-श च-जै × सा-कात ।
गतौ-काकृ-शा-हे ।
सर्पणे-वो ।

परिष्वस्विकृत० }
ग—परिस्वस्विकृत० }—हालसात० परिशिष्टे ५१, ५९।
परिष्वस्विकृत० }

+√सस्त् (षस्ति) २/७० स्वप्ने (प) मै । सम्+√स्था=सस्थ>√सस्त्
क्षी श च काकृ-कात्× मै-सा-जै शा हे-वो । इति वागीश ।
√सस्त् (सस्ति) २/६७ ससने (प) इति √सस्त् (षस) २/ स्वप्ने
मै सा श च-जै काकृ-कात् चैके-क्षी । (प) ।
शा हे-वो× क्षी ।

+√सग् (षगे) १/७८३ सवरणे (प) इति <√स्थग् (षगे) सवरणे
श× दुर्ग—क्षी । (प) ।
क्षी मै-सा-च जै काकृ-
कात् शा हे ।
सवृतौ—वो ।

√सघ् (षघ) ५/२० हिंसायाम् (प) >√चषघ् (चषघ) हिंसा-
श क्षी-मै-सा-च जै-शा हे । याम् (प) इत्येके-क्षी ।
(काकृ/सिघ्) (कात् √सङ् १/२०४। गतौ (प)
√सग्) कात् । काकृ ।
हिंसे—वो । √सङ् (षह) १/ मर्षणे
साहचये—हि । (आ) ।

क—सेघ्-, सेगुह्-नासिक्यम्-सेगुह्=पराजये, जये ।

ख—अवे अज्गत=अजेयम् ( )-वा पौर्कर्णी ।

ग—असघ्नोत्-जैब्रा १७९^१, सघ्नयात्-जैब्रा १७९ । सध्यासम्-तैआ
४,३,३ । असघ्नोर्भारम्-ऋ १,३१,३, गिर सघत्-ऋ १,५७,४ ।

√सच् (षच) १/१६१ सेचने (आ) । सिषक्तु सचत् इति सेवमा
श× क्षी मै-सा-च काकृ नस्य—निरु ३,२१,५ ।
कात्-हे । साक्षतिराप्नोतिकर्मा-निर
सेवने—शा-वो । ११,२१,२
सेवायाम्—जै ।
साहचर्ये—हि ।

क—सेकु=अनुसरणे, सघटने । लिथु—सेक्ति, लैति सेकुऑर्-ई=साहचर्ये ।

ख—अवे हचैते=सचते—वा पॉकनी ।

ग—ताभि सचते गोपिति सह-ऋ ६,२८,३, पुष्यन् रयि सचते-४,१२,२ ।

✓सच् (सच) १/३९८
मै-श-काकृ कात-शा×

समवाये (प) इति
चन्द्र —क्षी ।

क्षी सा च जै हे ।

सम्बन्धे—वो ।

साहचर्ये—हि ।

समवाये—मै ।

(क्षी) मै सा ।

<✓सप् (षप) समवाये
(प) ।

सचति-निघ २/१४=

गतिकर्मा ।

✓सच् (षच) १/१००५
(क्षी १६१) श च जै-
काकृ कात शा हे-वो×

क—, ख-पूर्ववत् ।

ग—सचते-शत्रा २,३,२,९, कात्रा २,१,३,१७ । सिषक्ति-शात्रा २४,७ ।

सिषक्तु-शत्रा २,३,४,३५ ।

✓सज् (षज्) १/९७२
श

सज्जे (प)
क्षी मै-सा च जै-काकृ-
कात शा-हे-वो ।

✓सज् १/६४१ गतौ (प)
काकृ ।

✓सज् १/३१३१ हिंसागत्यो
(प) काकृ ।

क—सेज् (ग्)—नासिक्यम्—सेग् (ज्)=बन्धने-वा पॉकनी । लिथु-
सगित=बन्धने—जू पॉकनी ।

ग—सजन्ति-तैत्रा १,६,१०,५ ।

ड—✓सज्ज (अक)=आसक्तौ, (सक) आलिङ्गने । सज्जइ-उत्त २५,२० ।
सज्जह-गाया १,८-पत्र १४८ ।

+✓सट् (षट्) १/३०९
श (काकृ-✓वट्)
लैपिकी त्रुटि ।

अवयवे (प)
क्षी-मै-सा च जै काकृ-
कात शा-हे ।
अशके—वो ।

✓सट् १/९२० (प) काकृ ।

ग—सदास्तस्य पञ्च चक्रे-मभार ३,१५७८५ ।

✓सद् (षद्ल) १/८३९ विशरणगत्यवसादनेषु (प) ✓शद् (शट) १/ रुजावि-
 वो×, श क्षी-मै-सा काकृ- शरणगत्यव (प) ।
 कात शा-हे । ✓शद् (शद्ल) १/ शातने
 विशरणे—च । (प) ।
 शातने गतिविशरणयोश्च—जै ।
 उपवेशने—ह्वि ।

क—सद् = उपवेशने—वा पॉकनी ।

ख—अवे हिदैति = (नि) सीदति, उपवेशने—जू पॉकनी ।

ग—अभि सीदति—ऋ ९,७,५ । सीदति—शत्रा ६,२,१,५ ।

ङ—✓सीअ (अक) = (१) विषादे, (२) श्रान्तौ, (३) पीडायाम्, (४) फलने ।

सीअइ-पि ४८२ ।

+✓सद् (षद्ल) ६/१४६ विशरणगत्यवसादनेषु (प)
 श× क्षी मै सा काकृ कात-
 शा-हे ।
 अवसादे—च ।
 शातने गतिविशरणयोश्च—जै ।
 विषादे शरणे गतौ—वो ।

शरणम् = हिंसा-दुर्गादास ।

✓सन् (षण) १/४३८ भक्तौ (प) क्षी । ✓सन् (षण) ८/२ दाने (उ) ।
 श× सभक्तौ—
 मै-सा-च-जै-काकृ-
 कात-शा-हे वो ।

ग—सनेम सनन्त—ऋ ७,५२,१ । सनेम्—तैत्रा १,२,१,१५, मना २,५० ।

✓सन् (षणु) ८/२ दाने (उ)
 श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
 कात शा-हे वो ।

क—सन् = प्रापणे, दाने—वा पॉकनी ।

ग—अग्नि' सनोति वीर्याणि—ऋ ३,२५,२ । सनोति—ऐत्रा १,१३, शत्रा

६,४,३,१० ।

✓सप् (षप) १/३९८

श×(च-जै—✓सच्)

समवाये (प)

क्षी मै-सा च-जै-काकृ-

कात शा-हे ।

सम्बे—वो ।

✓सच् (सच)

समवाये इति चन्द्र —क्षी ।

वस्तुतश्चान्द्रे धातुपाठे ✓सच् (षच) १/१४० समवाये (प) इति षोपदेश
पाठो विद्यते ।

क—सप्=प्रेरणे ।

ख—अवे हप् (हप्सि, हप्ती)=ग्रहणे, धारणे, आश्रये-जू पौकनी ।

ग—अभि सपन्ते-ऋ ७, ३८, ५, सपेम-६, १५, १०, शत्रा १४, १, ४, १६ ।

+✓सम् (षम) १/८१३

श-जै×

अवैकल्ये (प)

क्षी ।

वैकल्ये—मै-सा-च-

काकृ कात शा-हे-वो ।

✓सम् (षम) १/ अवैकल्ये

(प) ।

✓सम १०/ वैकल्ये (प) वो ।

✓क्षम्पू १०/३५० क्षान्तौ

(प) काकृ ।

वैकल्यम्=विह्वलीभाव -दुर्गादा ।

+✓सय् (षय) १/४७६

क्षी-मै श-च-जै-काकृ-

कात-शा-हे वो×

ग—सय० (विशेषण)-ऋप्रा १४, १५ ।

गतौ (आ) इति कचित् <✓नय् (णय) गतौ (आ) ।

—सा ।

सा ।

✓सर्ज् (सर्ज) १/२२०

मै-सा-श काकृ×

अर्जने (प)

क्षी-च-कात-शा-हे वो ।

सर्जने—जै ।

कर्कशशब्दे, क्रन्दने—हि ।

✓सर्ज् १/४२५f गतौ (आ)

काकृ ।

✓सर्ज् (षर्ज) १/१२२

क्षी-श-च-जै-कात शा हे×

अर्जने—मै ।

मै सा काकृ ।

ग—शकटीरिच सर्जति-ऋ १०, १४६, ३ । प्रारब्ध न सर्जन्ति (?)-पञ्चत
२००, २१ ।

+√सर्व् (सर्व) १/४१८ गतौ (प)
 श×(काकृ-√सर्व्
 [सर्व]) क्षी मै-सा-च-जै-काकृ
 कात-शा-हे ।
 सर्पणे—वो ।
 √सर्व् (सर्व) १/४१९ गतौ (प) ।

+√सर्व् (सर्व) १/५८६ हिंसायाम् (प) √शर्त् (शर्व) १/ हिंसायाम्
 क्षी श च जै काकृ- मै-सा । (प) ।
 कात-शा-हे-वो×

+√सल् (सल) १/५४६ गतौ (प) √शल्ल (शल) १/ गतौ (प) ।
 श जै काकृ कात× क्षी-मै-सा-च शा-हे वो । √सृ १/ गतौ (प) ।
 (च-√पल्)
 √षल् इति भाष्यम् ।
 छ—सलना (बु ख) =पङ्के मजनम् ।

√सञ्च् (षञ्च) १/१९९ गतौ (प) इति <√सस्ज् (षस्ज) गतौ (प) ।
 मै-श-च-जै-काकृ-कात शिव—क्षी √सञ्च् १/५२३ गतौ (प)
 शा× क्षी-सा-हे वो । जै ।
 साहचर्य—हि । √सच् (षच) १/ समवाये
 (उ) मै ।

क—सञ्चु=अनुसरणे ।

ख—अवे हञ्चैते, हञ्चैति=सञ्चति वा पौकर्त्ता ।

ग—सञ्चत्-ऋ २,२२,१ । सञ्चसि-शत्रा २,३,४,३८ । अप सञ्चिरे-
 ऋ ५,२०,२ ।

√सस् (षस) २/६७ स्वप्ने सस्ति-निघ ३/२२=स्वपिति-
 श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ कर्मा ।
 कात शा-हे ।
 स्वापे—वो ।

ग—अचित्रे अन्त पणय* ससन्तु-ऋ ४, ५१, ३ । सस्ति-ऋ १,२९,३,
 ४, १, १०३

+√सस्ज् (षस्ज्) १/१९९ गतौ (प)	>√सश्च् (षश्च्) गतौ (प)
श-जै-काकृ शा×	क्षी मै-सा-च कात-हे । इति शिव -क्षी ।
१/२००	सर्पणे—वो । √सज् १/६४ f गतौ (प)
	भाष्यप्रयोगादयमात्मने- काकृ ।
	पद्यपि—सा ।

ग—सज्जति-तैआ १, ११, ८, नाप. ३, ६३ । सज्जते-१ सन्यासो २, ९०, पिण्डब्रह्माण्डो ३, ६३ ।

ङ—√सज्ज (अक) = तत्परतायाम्, (२)-सक -सज्जने । सज्जेइ, सज्जैति-कुमा ।

छ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{सजना}} \\ \sqrt{\text{साजना}}^{\#f} \\ \sqrt{\text{सजोना}} \end{array} \right\} = \text{सज्जने ।}$

छ—√छजना = सज्जने, शोभने (२) उपयुक्तत्वे ।

√सह् (षह्) १/८३७	मर्षणे (आ)	√सह् (षह्) ४/ सम्भक्तौ
श×	क्षी-मै-सा च जै-काकृ- (प) ।	
	कात-शा हे ।	
	शक्तौ—वो ।	

क—सेध् = ग्रहणे, धारणे-वा पौकनी ।

ग—सह्ध्वै-ऋ ६, १, १, ७, ३१, १० । सहते-शाआ १२, ४, शब्रा ७, ४, २, ३३ ।

ङ—√सह् = मर्षणे । सहइ, सहति = उव , महा , कुमा ।

छ—√सहना = मर्षणे ।

√सह् (षह्) ४/२१	संभक्तौ (प)	<√सुह् (षुह्) शक्यर्थे
श-च-जै-शा×	इति दुर्ग —क्षी	(प) ।
	शक्यार्थे—मै ।	
	‘चक्यर्थे’ आत्रेयमैत्रेयदुर्गा-	
	—सा ।	
	शक्तौ—काकृ कात हे वो ।	

सहेरिह पाठो न्यासकारहरदत्तरामदेवादीनामप्यनभिमत , यत् तत्र तत्र भौवा-दिकमेवाहु —सा ४/२१ ।

ग—सह्यामि-मै-इति द्वि । मया नोपलब्धम् । साह्याम-वनदुर्गो ४५९ २२
[ऋ १०, ८३, १] ।

[+]/साध् (षाध) ५/१७ ससिद्धौ (प)

श-मै× क्षी-मै-सा च-जै-काकृ
कात-शा-हे ।
सिद्धौ—वो ।

✓साध् (साध) 'ससिद्धौ' इत्येके—क्षी ।

श-च-जै-काकृ-
कात-शा×

क—से (इ)ध्- सीध्-तथा सेध्=निमीलने, ग्रन्धने ।

ख—अवे हाद्=आदेशे, परिवर्तने-जू पौकनी ।

ग—भौवादिक —साधति-ऋ ६, ७०, ३, साधन्-६, ६६, ७ ।

ङ—✓साह (सक)=(१) सिद्धौ, (२) वशीकरणे । साहइ, साहेइ-भग,
कप्प, उव, प्रासू २७, महा ।

छ—✓साधना=सिद्धौ, (२) सधाने (लक्ष्ये), (३) मापने, (४)
अभ्यासे, (५) शोधे, (६) सत्यप्रमायाम्, (७) निर्धारणे ।

✓सि (षिन्) ५/२ बन्धने (उ)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ
कात-शा-हे ।
बन्धे—वो ।

ग—असिनोत्-जैत्रा -द्वि । पाठस्तु-असिनात्-जैत्रा १६० इत्युपलभ्यते ।

✓सि (षिन्) ९/५ बन्धने (उ)
श क्षी मै-सा-च जै-काकृ कात-
शा-हे ।
बन्धे—वो ।

क—साइ-, सूइ-, सि-, सी = बन्धने ।

ख—अवे हा (य्) = बन्धने (वर्तमा -द्वयेर्हाति, हित=सितम्), हित्=
युगनद्धौ द्वौ ततोऽधिका वाश्वा -वा पौकनी ।

ग—उत्तिनाति-ऋ १, १२५, २ । सिनीत -कठो २, १ । सिनीथ -ऋ
७, ८४, २ ।

✓सिच् (षिच) ६/१५१ क्षरणे (उ) ✓सिक् सेचने-सौ धा-वो।
 जै×,श क्षी-मै-सा-च-जै-काङ्-
 कात-शा हे वो ।

क—साङ्क्=क्षरणे-वा पॉकनीं । छैति सिअत्, पु उ ज, म उ ज-
 साङ्क्=मूत्रम्-जू पॉकनीं ।

ख—हृएक्-, हिच्चैति (हिचैति)=सिञ्चति, सेचने, क्षरणे-वा पॉकनीं ।

ग—सिञ्चति-ऐआ २,५,१, शत्रा ६,३,१,७, कात्रा १,३,४,१२ । सेचते-तैत्रा
 २,४,३,१० ।

ङ—✓सिच (सक)=सेचने, विकिरणे । सिचइ-महा ।

छ—✓सीचना (<सिञ्चनम्)=सेचने, (२) क्लेदने ।

+✓सिट् (षिट) १/३०० अनादरे (प)

श क्षी मै सा-च-जै काङ् कात शा-हे वो ।

ग—षिङ्गैरगद्यत ससम्भ्रममेव काचित्-शिशु ५,३४=विटै (सर्वङ्कषा) ।

उ—✓सिट (पिटाना)=नम्रीभावे, सङ्कोचे, सम्पिण्डे ।

छ—✓सीटना=विकथने, मुधा प्रशसने ।

✓सिध् (षिधु) १/४५

श

गत्याम् (प)

क्षी-मै-सा-च-काङ् कात-

शा-हे वो ।

गतौ—जै ।

सेधति-निघ २/१४=

गतिकर्मा ।

✓सिध् (षिध)

श च-जै-काङ् कात शा×

गत्याम् (प) निर-

नुबन्धपाठे तु-क्षी ।

क्षी मै-सा हे-वो ।

ग—अपसेध-ऋ ६,४७,२९ । सेधति-तैत्रा २,४,१६, ते सेधन्ति पथो वृक्म्-
 ऋ १, १०५, ११ ।

छ—✓सेधना (<सेधनम्)=दूरीभावे, अपसारणे ।

छ—✓सिधाना * =गमने, प्रस्थाने ।

+✓सिध् (षिधू) १/४६ शास्त्रे माङ्गल्ये च (प)

श×

क्षी-मै सा काङ्-कात ।

शिष्टौ—च ।

शास्त्रमाङ्गल्ययो —जै-शा हे ।

शिवे शास्त्रे—वो ।

शास्त्रम् = शास्त्रविषय शासनम् ।

माङ्गल्यम् = मङ्गलविषया क्रिया—क्षी ।

पूर्वस्यैव धातोर्थान्तरे प्रपञ्च ।

ङ—द्रष्ट √सिध् ४/७९ ।

√सिध् (षिधु) ४/७९

सराद्धौ (प)

श

क्षी मै-सा-च काकृ कात शा हे ।

केचिदूदित पठन्ति

सिद्धौ—वो ।

तदसत्—सा ४/८४

क—सा २(इ)ध्-, सिध्-, सीध् तथा सूध्=निमीलने, साफल्ये—वा पौकर्णी ।

ग—यस्मादृते न सिध्यति यज्ञ -ऋ १,१८,७ । सिध्यति—सात्रा ३,४,७ ।

ङ—√सिञ्ज (अक)=(१) निष्पत्तौ, (२) पाके, (३) मुक्तौ, (४) माङ्गल्ये, (५) गतौ, (६) शासने । सिञ्जइ-भग , महा ।

छ—√सीञ्जना
छ—√सिञ्जाना } =पाके ।

+ √सिन्व (षिवि) १/५८२ सेचने (प) अन्ये—सा < √निन्व् (णिवि) सेचने
क्षी-मै-श च-जै-काकृ- सा । (प) ।
कात शा हे-वो ×

√सिभ् (षिभु) १/४३० हिंसार्थ (प) इत्येके < √सृभ् (षृभु) हिंसार्थ
क्षी श-च काकृ कात- —मै, सा । (प) ।
शा हे वो × हिंसायाम्—जै । √श्रिभ् (श्रिभु) १/
हिंसार्थ (प) इत्यन्ये—
मै ।

+ √सिम्भ् (षिम्भु) १/४३१ हिंसार्थ (प) इत्येके—मै < √सृम्भ् (षृम्भु)
क्षी श-च काकृ कात × मैसा । हिंसार्थ (प) ।
हिंसायाम्—जै-शा-हे । √श्रिम्भ् (श्रिम्भु) १/
हिंसने—वो । हिंसार्थ (प) इत्यन्ये—
मै ।

ग—सिम्भुक०—पञ्चत १९१,२४ ।

+√सिल् (षिल) ६/८४
श

उञ्छे (प)
क्षी मै सा-च-जै काकृ
कात शा हे-वो ।

√शिल् (शिल) ६/ उञ्छे
(प) ।

ग—सिलाची-अ वे ५,५,१,८ । सिलक०-इन्दिशे स्तू १,१९३, २५५ ।

√सिव (षिवु) ४/२

तन्तुसन्ताने (प) ।
क्षी-मै सा च-जै काकृ-
कात शा हे ।
तन्तुततौ—वो ।
ऊतौ—हे (उतौ—किस्ते-सस्क) ।

√सीव्, √स्यू

ह्वि ।

क-सुऊ, सीऊ=सीवने-वा पॉकनी ।

क—सीऊ, सिऊ=सीवने । (लिथु सिउतस्=स्यूतम्)-जू पॉकनी ।

ग—सीव्यत्वप सूच्या-ऋ २,३२,४ । सीव्यति-ऐब्रा ३,७, तैब्रा ३,१०,११,७

ड—√सिक्व (सक)=सीवने । सिक्वइ-विसे १३६८ ।

ड—सीव (सक)=सीवने-आचा ।

छ—√सीवना } =युतौ, सीवने ।
छ—√सीना }

+√सीक् (सीकृ) १/७५
क्षी मै-श च जै शा-हे×

सेचने (आ) इति
धनपालकाश्यपौ—सा ।
सा काकृ-कात ।
सेके गत्याम्—वो ।

<√शीक् (शीकृ) सेचने
(आ) ।

स चाय पक्ष 'शीकर' इति प्रयोगाननुगुण—सा ।

ग—स नर्मदारोधसि सीकराद्रे—रघु ५,४२ ।

√सु (षु) १/९२६
श×(जै-√सु)
मुद्रणदोष स्यात्

प्रसवैश्वर्ययो (प)
क्षी-मै-सा-जै शा-हे ।
प्रसवे—च काकृ कात ।
ऐश्वर्यप्रसवयो —जै शा-वो ।

क—सॉइ-, सु-, सू=प्रसवे-वा पॉकनी ।

ग—सवति-ह्वि । मया नाधिगतम् । सोष्यति-छान्दो ३,१७,५ । सोष्यन्ती-
शब्रा १४,९,४,२२ ।

+√सु (षु) १/९४४ गतौ (प) √सु १/ गतौ (प) ।

क्षी श-च-जै शा हे× मै-सा-काकृ-कात-
(काकृ-√सू) वो (उ) ।

पूर्वस्यैव प्रपञ्चो धातो ।

√सु (षु) २/३० प्रसवैश्वर्ययो (प) √सु (षु) १/ प्रसवैश्वर्ययो
च×, श क्षी-मै सा-जै शा हे । (प) ।

ऐश्वर्यप्रसवयो —
(जै-शा) —वो ।

प्रसवे—काकृ कात ।

ग—सुसाव-ऋ ४,१८,१०, १०,८७,२३, सुवे-१०,१२५,१० ।

√सु (षु) ५/१ अभिषवे (उ) √सु (षु) १/ प्रसवैश्वर्ययो
श क्षी मै-सा-च-जै-काकृ- (प) ।

कात-शा-हे । √सु (षु) २/ प्रसवैश्वर्ययो
सन्धाक्खलेदपीड- (प) ।
मन्थे—वो ।

क—सौई-, सेडपू- सू=क्षरणे, इच्योते, द्रुतगतौ, प्रवाहे ।

ख—अवे हुनओइति=सुनोति-जू पॉकनी ।

ग—सुनु सोमम्-ऋ १,२८,६ । सुनोति-शत्रा १२,८,२,१२, ताम्रा १२,९,१२

+√सुम्भ् (षुम्भ) १/४२६ भाषणे हिंसायाञ्च (प) <√शुम्भ् (शुम्भ) भाषणे
मै श च जै काकृ- इति गुप्त —क्षी । हिंसायाञ्च (प) ।
कात शा× क्षी सा-हे ।

दीप्तौ हिंसने च—वो ।

‘सुम्भनाद्यर्थे’ इत्येके—

क्षी ६/४३ ।

९/ आसावरोधे—हि ।

ग—सावष्टम्भनिषुम्भसम्भ्रमं—मालतीमाध ५,२० । कुषुम्भम् ?

छ—सुम्ह (<सुम्भ*)=जातिविशेषनामधेयम् ।

छ—सुभी=अयश्छेदनोपकरणमश्रिविहीनम् ।

+√सुर (सुर) ६/६० ऐश्वर्यदीप्त्यो (प) √सु (षु) ५/१ अभिषवे
मै सा-श-च-जै- क्षी-हे । (उ) ।
काकृ कात× दीप्तैश्वर्ययो —शा । सुरा सुनोते -निरु १,११,२

√सुर् (पुर)   भैश्ययो —वो ।
 श-शा ×   ऐश्वर्यदीप्त्यो (प)
                     इति दुर्ग —क्षी ।
                     क्षी-मै-सा-जै-काकृ-
                     कात हे ।
                     ऐश्वर्ये—च ।
                     दीप्तैश्वर्ययो —जै ।
                     भैश्ययो —वो ।

ग—सुरा इत्यभिविश्रुता -वा रा १,४५,४८ । (दुर्मदासो न सुरायाम्-ऋ स ५,७,१९,१) ।

+√सुह् (बुह) ४/०१   शक्यर्थे (प)
 श   क्षी-सा ।
                     'सभक्तौ' इति दुर्ग —क्षी ।
                     शक्यार्थे—मै ।
                     चक्यर्थे—सा ।
                     शक्तौ—च काकृ कात हे ।
                     शकने—जै ।
                     शक्तौ वृषि च—वो ।
                     शक्यर्थ = वृषि —क्षी ।
                     चक्यर्थ = वृषि इति स्वामिधनपालशाकटायना—क्षी ।

ग—अहेरिव गणाद् भीत सौहित्यान्नरकादिव ।

कुणपादिव च स्त्रीभ्यस्त देवा ब्राह्मण विदु ॥ मभार १२,२४४, १३ ।

छ—सुह्य-गौडदेशात् पश्चिमस्या प्राचीन प्रदेश, (०) यवनाना जातिविशेष ।

√सू (षूङ्) २/००   प्राणिगर्भविमोचने (आ)   √सु (बु) २/३० प्रसवै-
 श   क्षी मै सा-जै-काकृ-   श्वर्ययो (प) ।
                     कात शा हे ।
                     प्रसवे—च ।
                     सूतौ—वो ।

क—सौङ्, (सुङ्-), सु-, सू=जनने-वा पौकर्णी ।

ग—असूत पूर्वो वृषभ -ऋ ३,३८,५ । सूते-तैब्रा १,८,६,४, त्रिपुरातापिन्यु १,२०^३ । आयुष्मन्त सुत सूते-मनु ३,२६३ ।

√सू (षूड्) ४/२४
श

प्राणिप्रसवे (आ)
क्षी मै-सा च-जै काकृ
कात शा हे ।
सूतौ—वो ।

√सू (षूड्) २/ प्राणिगर्भं
विमोचने (आ) ।
पूर्ववत् ।

क—सॉइ-, (सेउए-) सु-, सू=जनने-जू पॉकनी ।
ग—सूयते-मन्त्रिको ४, गी ९, १८ । सूयन्ते-मैत्र्यु ६, १६ ।

√सू (षू) ६/१२७
श

प्रेरणे (प)
क्षी-मै सा-च-जै काकृ-कात शा हे ।
क्षेपे—वो ।

क—सॉइ-, सु-, सेउए=प्रेरणे । हिंती शुउआइ=प्रेरणे, उत्कवथने ।
ख—अवे हव=सव—जू पॉकनी ।

ग—सविता सुवाति-ऋ ७, ४०, १, (सुह्यन्ती-५, ७८, ५) । सुवत्-तैआ ३, ११ । अभिषुवति-काठ १३, २ । सुवति-शब्दा ५, ३, ३, ४ ।

√सूद (षूद) १/२४
श×

क्षरणे (आ)
क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-
कात-शा हे ।
निरासे—वो ।
हिंसायामपि वर्तते—
सा ।
आदेशे—हि ।

क—सूआद्=मधुरम् । लिथु सूश्रूति (गौथि सूट्स्)—वा पॉकनी ।
ईग्लि सूट् (=मुशुण्ड्यादिप्रयोगेण मारणे)—वागीश । तुल सायणीयेनार्थेन ।

ग—असुषूदन्त-तैत्रा १, ७, ४, ४ । सूद-शब्दा ८, ७, ३, २१ ।

ङ—√सूड (सक)=छेदने, विनाशे, । कर्म-सूडिज्जतु-पण्ह १, २-पत्र २९ ।

छ—√सूटबौ (बु ख)=ताडने ।

√सूक्ष् (सूक्ष्) १/६५७
मै-श-कात-शा×

अनादरे (प) इति
चन्द्र —क्षी
क्षी च-जै-काकृ-हे ।
आदरे—सा ।
'अनादरे' इति कचित् पठ्यते
तदसत्—सा ।
नादरे—वो ।
ध्याने अवधाने—हि ।

<√सूक्ष् (सूक्ष्) अनादरे
(प) ।

✓सूर्क्ष् (सूर्क्ष) १/६६९ अनादरे (प) मै ।
क्षी सा-श च-जै काकृ- नादरे—वो ।
कात शा-हे ×

क—सूर्ध्व=व्याकुलम्, उद्विग्नम्, चिन्तितम् । दु खे । गौथि सूर्ध्व=
दु खम् । पु आइस्, ँग्लो-सैक्साँ सॉर्ग, पु सैक्साँ, पु उ ज सॉर्ग=
दु खम्—वा पॉर्कनी ।

ग—सूर्क्षति-गोत्रा २, ३, ९, सूर्क्षत-२, २, १० । सूर्क्षेत्-आपस्त २, २८, ९ ।

+✓सूर्क्ष्य् (सूर्क्ष्य) १/५१० ईर्ष्यार्थ (प) ✓सूर्क्ष् (सूर्क्ष) १/ अनादरे
मै-सा श-च × क्षी-जै-कात-शा हे । (प) ।
ईर्ष्यायाम्—काकृ । ✓सूर्क्ष्य् (सूर्क्ष्य) १/ अना
ईर्ष्ये—वो । दरे (प) ।
✓सूर्क्ष्य् (सूर्क्ष्य) १/५१० ईर्ष्यार्थ —मै ।
क्षी-श जै-काकृ-कात शा × मै सा च-हे ।
(च-✓सूर्क्ष्) ईर्ष्ये—वो ।

ग—असूर्क्ष्येत्-काठ १०, ६, मा सूर्क्ष्येत्-३४, १७ । नर्तुन् सूर्क्ष्येत्-न्याय
मालाव २४८ ।

+✓सूर्क्ष्य् (सूर्क्ष्य) १/६५७ अनादरे (प) >✓सूर्क्ष् (सूर्क्ष) अनादरे
मै-सा-श-च-जै-काकृ × क्षी कात शा हे । (प) इति चन्द्र-क्षी ।
(हे) अनादरे ईर्ष्ये—वो ।
पूर्वस्यैव धातो. प्रपञ्च ।

+✓सूष् (सूष्) १/६७० प्रसवे (प) ✓शूष् (शूष्) प्रसवे (प)
श-जै-शा × क्षी मै-सा च-काकृ- इति चरक-क्षी ।
कात-हे वो । (सूष्यन्ती-ऋ ५, ७८, ५)
✓सूष् (सूष्) १/६६६ 'प्रसवे' केचित्, तदनार्षम्,
क्षी-मै-श-च-जै-काकृ- षोपदेशलक्षणविरोधात्—
कात × सा, शा ।
प्रसवे—वो ।

ग—सूषणा-अ वे १, ११, ३, सूषा-१, ११, ३ ।

√सृ १/९१९
श

गतौ (प)
क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे-वो ।

√सृप् (सृष्ट्) १/ गतौ (प) ।

क—सृ=प्रवाहे, द्रुतगतौ ।

ख—(अवे सरैति)—जू पॉकनी ।

ग—सरन्नाप०—ऋ ४, १७, ३, ससार-४, ३०, ११ । असरन्-तैआ १, ३०, १ ।

ङ—√सर (सक)=(१) सर्पणे, (२) अवलम्बने, (३) अनुसरणे ।

कृ-सरणीअ-चउ २७ ।

छ—√सरना (<सरणम्)=चलने, (२) भ्रमणे, (३) निर्वाहे ।

√सृ ३/१७
श जै×(शा)

गतौ (प)
क्षी मै सा च जै-काकृ कात
शा-हे वो ।

क—पूर्ववत् ।

+√सृज् (सृज) ४/६५ विसर्गे (आ)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ कात-
शा-हे-वो ।

ग—ससृज्यन्ते परस्परम्—मभार १०, ९३६० । (वायु) ससृज्यते सरसिजैर-
रुणाशुभिन्नै—रघु ५, ६९=सगच्छते (सजी) ।

√सृज् (सृज) ६/१३३ विसर्गे (प)
श क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
कात-शा-हे वो ।

क—सृज् (गु)=क्षेपणे, विसर्गे ।

ख—अवे हूरुजैति, हूरुजैति=सृजति—जू पॉकनी ।

ग—अवसृजन्ति—ऋ ५, ३०, १३ । सृजति—ब्रह्मो १, नृपू २, ८, त्रिता
४, ९ । सृजते—मुण्डको १, १, ७, शत्रा २, ५, १, ११ ।

छ—√सृजना* }
छ—√सिरजना* } =रचनायाम् ।

√सृप् (सृष्ट्) १/९६८ गतौ (प) सर्पति निघ २/१४=गतिकर्मा ।
श (जै√सृ) भ्रष्ट पाठ । क्षी मै-सा च जै
काकृ कात-शा हे ।
गत्याम्—वो ।

✓सेल् (षेल्) १/५४२ मै श काकृ-कात् × (क्षी यु मी स ×)	गतौ (प) क्षी-सा च जै शा-हे । (प) । केस्वत् (= चालगत्यो) वो ।	✓शेल् (शेल्) १/ गतौ (प) ।
+✓सेल् (सेल्) १/५४२ मै श च जै-शा ×	गतौ—क्षी सा-काकृ- कात् हे-वो ।	

सेलतेस्तु दन्त्यादे पाठ षोपदेशपर्युदासवाक्येऽनुपादानादनार्थ । मूर्द्धन्यादिस्तु
सेलु श्लेषमान्तक इत्यादिदर्शनाद् ग्राह्य १-सा १/५३५ ।

ग—सेलु०-सुश्रु १,२३७,२१ (सेलग०-ऐत्रा ७,१,८,११, शत्रा १३,४,३,१०,
आश्र औ १०,७,६) ।

✓सेव् (षेवृ) १/४९९ श ×	सेवने (आ) क्षी च जै शा हे-वो । (आ) । सेवने—मै-सा काकृ- कात् । सेवे—वो ।	✓सेव् (खेवृ) १/ सेवने (आ) । ✓केव् (केवृ) १/ सेवने (आ) ।
✓सेव् (सेवृ) १/५०० श-च-जै काकृ ×	सेवने—क्षी शा-हे,वो (उ) । सेचने—मै-सा-कात् । सेवे—वो ।	✓शेव् (शेवृ) १/ सेवने (आ) ।

ग—अश्व श्चेत स्थाणौ सेवते-शत्रा ३,६,२,४, गी १४,२६ ।

ङ—✓सेव (सक) = (१) आराधनायाम् , (२) आश्रये, (३) उपभोगे ।
सेवङ्, सेवए-आचा , उव , महा ।

+✓सै १/९०० मै-श च-जै काकृ- कात् × ✓सै (षै) १/९१९	क्षये (प) क्षी सा-शा-हे-वो । क्षित्याम्—वो । क्षये—मै सा-च-जै- काकृ कात्-वो ।	✓क्षै १/ क्षये (प) ✓सो (षो) ४/ अन्तर्कर्मणि (प) ।
---	---	---

✓सो (षो) ४/३८ श	अन्तर्कर्मणि (प) । क्षी-मै सा-जै काकृ कात्-
----------------------	--

शा-हे ।

अवसाने—च ।

नाशे—वो ।

√सा ६/ १

बन्धने—हि ।

क—साइ-, सूइ-सि-, सी=बन्धने-वा पॉकनी । लिथु सिर्षेति, लेट्टिश्-
सिर्षेत् =बन्धने-जू पॉकनी ।

ग—अवस्यति-ऋ १०, ६१, २०, तै २, ५, ६, १, मै ४, ६, ५ ।

√स्कन्द् (स्कन्दिर्) १/९६४ शोषणे (प) क्षी ।

श×

गतिशोषणयो —

मै सा-जै काकृ-कात-

शा हे ।

गतौ—च ।

शोषणे गत्याम्—वो ।

कूर्दने—हि ।

√कन्द् (कदि) १/६७

आह्वाने रोदने च (प) ।

√स्कृन्द् (स्कृदि) १/

आप्रवणे (आ) ।

√स्कन्ध (स्कन्ध) १०/

समाहारे (प) ।

क—स्कन्द् =बन्धने, वेष्टने, पाशने । लैति स्कन्दो, -एरे =आरोहणे—वा
पॉकनी ।

ग—अतिस्कन्दति-ऋ ५, ५२, २ । स्कन्दति-शब्दा ४, १, १, २६ ।

+√स्कम्भ् (स्कम्भि) १/३८४ प्रतिबन्धे (आ)

श×

क्षी-मै-सा-च काकृ-कात ।

स्तम्भे—जै शा हे-वो ।

√स्कम्भ १/३१९ b स्तम्भने

(प) काकृ ।

√कम्भ् १/३५९ स्तम्भने (प)

काकृ ।

ग—स्कम्भथु स्कम्भनेन-ऋ ६, ७, २, २ ।

छ—√खटाना (<प्रा खड् ? <स्कब्धम्) =स्तम्भे, निर्वाहे ।

√स्कम्भ् (स्कम्भु) ५/४ सौ धा स्तम्भार्थं (प) सा ।

९/

क्षी-मै श च-जै काकृ-कात- सा ।

शा-हे×

क—स्कम्भ्-, स्कम्भ्=आश्रये, स्थितौ । लैति स्कम्भुम् (#स्कम्भोम्)—जू
पॉकनी ।

ग—स्कभ्नुवन्त-शत्रा ५,१,५,१७ । स्कभ्नाति-ह्रि । मया नावाप्तम् ।

ङ—√खभ (सक) = (१) क्षोभणे, विचलने । खभेज्जा, खभाएज्जा-ठा ५,१-पत्र २९२ ।

√स्कु (स्कुब्) ५/६ सौ धा आप्रवणे (उ) चोष्कूयते-निघ ४/३ =
९/ क्षी मै-श-च-जै- दानार्थ, व्युदसनार्थश्च-
कात-शा हे । देवराजयज्वा । निरु
श, (काकृ-√स्कु) आच्छादने-काकृ । ६,२२ ।
उद्धृतौ-वो ।
दारणे-ह्रि ।

क—स्केउ- (त्-) = छेदने-जू पॉकर्नी ।

ग—यो गो कर्णावास्कृनोति-अ रे १२, ४, ६ । स्कृनाति-इत्यपि ह्रि । मया नोपलब्धम् ।

+√स्कृन्द् (स्कृदि) १/९ आप्रवणे (आ) √स्कृन्द् (स्कृन्दिर्) १/
श × क्षी मै-सा-च-जै-काकृ गतिशोषणयो (प) ।
कात शा हे ।
आप्लाव उद्धृतौ उत्प्लुत्य-
गत्याम्-वो ।

क—(स्) कौड् = प्रक्षेपणे, उत्प्लुतौ । लिथु स्कृद्गुस् = तीव्रम्, चपलम् ।
पु बुल्गा इस्-क्यदति = प्रक्षेपणे, उद्धरणे-वा पॉकर्नी ।

छ—√कूदना (< स्कृन्दनम्) = उत्प्लवने ।

छ—√खूदना (< स्कृन्दनम्) = उत्प्लवने, (२) पदाघातैर्मर्दने ।

+√स्कृम्भ् (स्कृम्भु) ५/५ सौ धा धारणार्थ (प) सा ।
९/ रोधने-वो ।

क्षी मै-श च जै काकृ-
कात शा-हे ×

ग—स्कृब्वा (स्कृद्वा, स्कृप्त्वा)-आपस्त १,३१,२४ ।

छ—√खुभना = प्रवेशने ।

छ—√खोपना (प्रयोज) = प्रवेशने ।

छ—√गोपना = कण्टकादिनिशितोपकरणप्रवेशने-बु ख ।

+√खद् (खद) १/७६१ खदने (आ) √खद् (खद) १/ स्थैर्ये (प) ।
 श× क्षी शा हे ।

खदने—मै-सा च-

काकृ-कात ।

जै ?

विदारे—वो ।

√खद् (खदिर) १/८०३०० अपपरिभ्या च मित्—क्षी ।

श-जै-शा-हे ।

अवेति भोज ।

न मित्—सा १०५ ।

खदनम्=विदारणम्-क्षी । विद्रावणमिति स्वामी-सा ७५६ ।

क—(स्)कृ(ह्)एद-, (स्)कृ(ह्)ए-न्-द्=विदारणे । लिथु
 स्कृद्=तनीयस्या पट्टिकाया दारणे । कर्दति, कर्दन्ति=दारणे । पु च
 स्ला स्कन्द ।

ख—अवे स्कन्दयेइति=विनाशे-जू पॉकनी ।

√खल् (खल) १/५४३ चलने (प) √खल् (खल) १/ सञ्चलने
 श× क्षी च-जै कात शा हे । (प) मै ।

सञ्चलने—मै-सा ।

√क्षर् (क्षर) १/ सञ्चलने

चलने चञ्चले च—काकृ ।

(प) ।

चये चले—वो ।

√क्षल् (क्षल) १/ सञ्चलने (प) ।

सञ्चये—कात ।

√खलल् १/२४७ b चलने

√खल् (खलि.) १/८०३ मित्—इति भोजसूत्रम्—

चञ्चले च (प) काकृ ।

मै-श च-जै-काकृ कात-

क्षी ।

शा×

क—खद्=खलने । अर्मे खल्लम्, खल्लिम्=खलने- जू पॉकनी ।

ग—खल्लति-आर्षेयो ७ १८ । खल्लते-पेन्ना ७,५ ।

ङ—√खल् (अक)=खलने, (२) रोधे । वकृ-खलत, खलमाण-से
 २,२७, गा ५४६ ।

ङ—√खस (अक)=खलने । खसइ-पिंग ।

छ—√खसना=खलने । “खसी माल मूरति मुसकानी”—तुलसीदास ।

छ—√खिसलना } =स्खलने-बु ख ।
छ—√खसलना }

छ—√सकिलना (<स्खलनम्) =स्खलने, (२) सङ्कोचे, (३) पूर्णे ।

+√स्तक् (ष्टक्) १/७७६ प्रतिघाते (प)   √स्तक् (स्तक्) १/७७७ प्रति-
श शा×, (काकृ- क्षी सा काकृ ।   घाते (प) ।

√कष्ट् वर्णविपर्यय- प्रतीघाते—मै च कात
तया हे वो ।
लोटने—जै ।

क—स्ताक्=स्थितौ, व्यवस्थापने-वा पौकनी ।

+√स्तक् (स्तक्) १/७७७ प्रतिघाते (प)   √स्तक् (ष्टक्) १/७७६ प्रति-
मै-श-च जै काकृ- क्षी सा-शा ।   घाते (प) ।
कात× प्रतिघाते—हे वो ।   √स्थग् (ष्टग्) १/ सवरणे (प) ।
√स्था (ष्ठा) १/ गतिनिवृत्तौ
(प) ।

पूर्वस्माद् धातोरभिन्न ।

√स्तन् (स्तन) १/४५५ शब्दे (प)   √स्तूण् १/२०७mmशब्दे
श× क्षी ।   (प) काकृ ।
√स्तन् [ष्टन] मै-सा-च-जै काकृ-   √स्त्वन् १/२०७००शब्दे (प)
कात शा-हे-वो ।   काकृ ।

अज्दन्त्यपरा सादय षोपदेशा (६/१ ६४) इति भाष्यात् षोपदेश एवायम् ।

क—उत्तरधातुवत् ।

ग—अस्तानीत्-ऋ १०, १२, ८ । निष्टनन्ति च मातङ्गा -मभार ५, ४८४४ ।
सदा निष्टनसे उद्वन्-भा पु १०, ९०, १७ ।

ङ—√थण (सक) =गर्जने, (२) आक्रन्दे, (३) आक्रोशे । वक्तृ-थणत्-
गा २६० ।

√स्तन् (स्तन) १/८११ शब्दे (प) मित्
मै श-च-जै-काकृ- क्षी सा हे ।
कात-शा-वो×

√स्तन् (ष्टन) १/८११ शब्दे इति चन्द्र —क्षी ।
मै-श च जै-काकृ- क्षी-सा-हे ।
कात शा वो×

क—स्तेन्-, तेन्=मेघशब्दे, गर्जने । लिथु स्तेनु=स्तनति-वा पॉकनी ।
लैति तॉनो, ँग्लो-सैक्सा स्तेनन्, म नि ज स्तेनेन्, रसन्-स्त्वांन्=आर्तस्वरे-
जू पॉकनी ।

ग—स्तनयति-शब्दा २,२,३,८ ।

+√स्तम् (ष्टम्) १/८१४
श जै×

अवैक्लव्ये (प)
क्षी ।

वैक्लव्ये—मै-सा च
काकु कात शा-हे वो ।

√सम् (षम्) १/ अवैक्लव्ये
(प) ।

√स्तम्ब १/२०६w मर्दने
(प) काकु ।

√स्तम्भ् (ष्ठम्) १/ प्रति-
बन्धे (आ) ।

√सम् > √स्तम् ।

√स्तम्भ् (ष्ठम्) १/३८३
श×

प्रतिबन्धे (आ)
क्षी मै सा-च-काकु-
कात ।

स्तम्भने—काकु ।

स्तम्भे—जै शा-हे वो ।

√स्तब् १/२०६x मर्दने (प)
काकु ।

स्तम्ब १/२०६w मर्दने
(प) काकु ।

√स्तुम्भ् ५/, ९/ रोधने
(प)—सौ धा-वो ।

प्रतिबन्ध =

क्रियानिरोध —क्षी ।

क—उत्तरधातुवत् ।

ग—आपस्तस्तम्भिरे यत-मभार १२,६८०७ । स्तम्भमानम्-ऐआ १,४,१ ।
बाहुप्रतिष्टम्भ०-रघु २,३२—प्रतिष्टम्भेन=प्रतिबन्धेन (सजी) ।

√स्तम्भ् (स्तम्भु) ५/२, ९/ स्तम्भार्थ (प)
सौ धा सा ।

क्षी मै-श-च-जै-काकु- रोधने—वो ।

कात शा-हे×

पूर्वधातुद्वयवत् ।

क—स्तेब्- तथा स्तेब्- • स्तूब्-, नासिक्वम्-स्तेम्ब-, स्तेभ-तथा स्तेभ्-
स्तूम्-, नासिक्वम्-स्तेम्भ् —वा पॉकनी । लिथु -स्तेम्बुति-जू पॉकनी ।

ख—अवे स्तुम्बन्=स्थितौ, स्तम्भे । न पर्सि सितम्ब् (=स्तम्भ) =क्रूर
(म्), तीव्र (म्)—वा पॉकनी ।

ग—स्तभ्नुवन्ति-शात्रा ६,५,२,१५ । अस्तभ्नुवन्-तात्रा ७,४,७ । अस्तभ्नात्-
ऐत्रा १,३०, शात्रा ९,६ ।

ङ—√थब्भ (अक) = अहकारे । थब्भङ्-सूअ १,१३,१० ।

च—√थभ (अक) = १-रोधे, स्थितौ । २-(सक) क्रियानिरोधे । थभङ्-भवि ।

छ—√थभना } (<स्तम्भनम्) = स्थितौ, (२), निरोधे, (३) धैर्ये ।
छ—√थमना }

√स्तिष् (ष्टिष्) ५/१९

श (काकृ-√सिष्
[षिष्])

लैपिकी स्यात् त्रुटि

आस्कन्दने (आ)

क्षी-मै सा-जै-कात-

शा हे

स्कन्दने—च ।

आस्कन्दने—काकृ ।

स्कदि—वो ।

√तिक् (तिक) ५/ आस्क-
न्दने (प) ।

√तिक् (तिकृ) १/ गत्यर्थ
(आ) ।

√तिग् (तिग) ५/ आस्कन्दने
(प) ।

√स्तिक् ५/१९० हिसायाम्
(प) च ।

क—स्ताइष् = लङ्घने, रोहणे । अल्बे रुतेक्, स्तेग्-उ—वा पॉकर्नीं ।

ग—स्तिघ्नोति-हस्तलेखे (द्रष्ट जी डी एम जी ३३,१९५ स्तिघ्नोति)-हि ।

+√स्तिप् (ष्टिप्) १/३५९

श-च-जै-काकृ-कात×

क्षरणार्थ (आ)

क्षी-मै-सा ।

क्षरणे—शा-हे ।

श्च्युति—वो ।

स्तिपा स्तियापालन उपस्थि-
तान् पालयति इति वा-निरु
६,१७,८ ।

स्तिया आपो भवन्ति स्त्याय-
नात्-निरु ६,१७,७ ।

स्तिपा = कूप इत्युपपद्यते-
दुर्गाचार्य ।

स्तिपा-निघ ४/३ =
अग्निरुच्यते-देवराजयज्वा ।

द्रष्ट √स्तेप् १/३६० ।

√तिप् १/३५७ > √स्तिप् ।

√स्तिम् (ष्टिम) ४/१७

श

आर्द्रिभावे (प)

क्षी-मै-सा ।

आर्द्रिभावे—च-जै-काकृ

कात-शा-हे ।

√तिम् (तिम) ४/ आर्द्रिभावे
(प) ।

√तीम् (तीम) ४/ आर्द्रिभावे
(प) ।

क्लेदे—वो ।

निश्चलीभावे—हि ।

✓स्तीम् (ष्टीम्) ४/ आर्द्री

भावे (प) ।

✓स्त्यै (ष्ट्यै) १/ शब्दसघा

तयो (प) ।

ग—स्तिमितम्-आर्षेयो ८ १३ । स्तिमिता हृष्टरोमाण आसन् सर्वे सभासद् -
मभार ५,३४४८ ।

ङ—✓थिम (सक)=आर्द्रीकरणे । हेक्-थिमिड-राज ।

✓स्तीम् (ष्टीम्) ४/१८

श

आर्द्रीभावे (प)

पूर्ववत् ।

क्षी मै-सा ।

आर्द्रीभावे—च-जै

काक् कात शा-हे ।

क्लेदे—वो ।

निश्चलीभावे—हि ।

ग—अप्सु स्तीमासु-अ वे ११,८,३४ ।

च—✓तिम्म (अक)=आर्द्रीभावे । वक्-तिम्ममाण-पठम ३५,२० ।

✓स्तु (ष्टुच्) २/३२

श (काक्-✓स्तू)

स्तुतौ (उ)

क्षी-मै सा-च-जै काक्-

कात शा-हे वो ।

✓स्तूण् १/२०७mm शब्दे

(प) काक् ।

स्तोति-निघ ३/१४=

अर्चतिकर्मा ।

क—स्तोइ=स्तुतो ।

ख—अवे स्तओइति=स्तुतौ-वा पौकर्नो ।

ग—अभिष्टुहि-ऋ १,५४,२ । स्तौति-तैब्रा १,३,५,४, तैआ ५,४,१९ ।

सौवादिकोप्ययम्—स्तुन्वन्ति-प्रश्नो २,४ । य ब्रह्मा * स्तुन्वन्ति दिव्यै स्तवै -
भा पु १२,१३,१ । स्तुते-शब्रा ८,४,१,२६ ।

ङ—✓थुव्व (सक)=स्तुतौ । कवक्-थुव्वत, थुव्वमाण-सुपा ८८, सु२
४,६६, स ७०१ ।

च—✓थुण (सक)=स्तुतौ । वक्-थुणत-भवि ।

+✓स्तुच् (ष्टुच्) १/१७२

श×

प्रसादे (आ)

क्षी मै सा-च-जै काक्-

✓स्तु (ष्टुच्) २/३२

स्तुतौ (उ) ।

कात-शा हे वो ।

अथाप्याद्यन्तविपर्ययो
भवति स्तोका रज्जु -
निरु २,१,१३ ।
✓श्चुत् (श्चुतिर्) १/
क्षरणे-दुर्गादास ।

ग—स्तोको मेदसो धृतस्य-ऋ ३,२१,१ । ये पुरस्तादपा स्तोका (=त्रिन्दव)
-मा पु ४९,५९ । स्तोका ह्यपि न पश्यामि-मभार १,१,२१८=अल्पम् । स्तोकाक -
मनु १२,६७=चातक पक्षी ।

+✓स्तुप् (स्तुप) ४/११९ समुच्छ्राये (प) इति ✓स्तूप (स्तूप) समुच्छ्राये
मै सा श च-जै-काक- दुर्ग-क्षी । (प) ।
कात-शा-हे वो × ✓स्तु (ष्टुब्) २/ स्तुतौ
(उ) ।

✓स्तुभ् (ष्टुभु) १/३९२ स्तम्भे (आ) ✓स्तम्भ् (ष्टम्भि) १/ प्रति-
श × क्षी मै-सा च-जै काक- बन्धे (आ) ।
कात शा हे-वो । ✓स्तु (ष्टुब्) २/ स्तुतौ
स्तुतौ-हि । (उ) ।
स्तोभति-निघ ३/१४=
अर्चतिकर्मा ।
व्यत्ययेन परस्मैपदमिति
देवराजयज्वा ।

क—स्तौइ=स्तुतौ-वा पौर्णमी ।

ग—सुत परिष्टोभन्ति नो गिर-ऋ ८,८१,१९ । स्तोभ-छान्दो १,१३,३=
सामावयवविशेष । स तु गीतालापपूरणाक्षर । स च त्रयोदशविध । यथा-
“एव वावलोको हा उकार” प्रभृति । क्षीरस्वामी तु-स्तोभ = “श्रौतोऽनर्थक श्रुति-
पूरण.”-इति ।

छ—✓तुभना (<✓स्तुभ्=स्तम्भे)=स्तम्भे ।

✓स्तूप (स्तूप) ४/११९ समुच्छ्राये (प) >✓स्तूप (स्तुप) समुच्छ्राये
मै सा-श जै-शा × (काक- क्षी-च-काक-कात-हे । (प) ।
✓स्तूप) उच्छ्राये—वो । स्तूप स्त्यायते, सङ्घात -
निरु, १०,३३,१ ।

स्तूप - स्तूयते—“स्तुवो दीर्घश्च” (उणा ३/२५) ।

✓सूप १०/२८ समुच्छ्राये (प) काकृ ।

ग—उप स्पृश दिव्य सातु स्तूपैः—ऋ ७,२,१, स्तूप ददते—१,२४,७ । स्तूप - तैत्रा ३,३,६,५ ।

ङ—थूभ (<स्तूप) = स्मृतिस्तम्भ, मृल्लोष्ठादिचय -विसे ६९८, सुपा २०९ ।

ङ—थूव } (<स्तूप) = स्मृतिस्तम्भ; मृल्लोष्ठादिचय -सुर १,५८ ।
ङ—थूह }

छ—✓थुपरना = स्थूलकगु- (वटक) -मञ्जरी राशीकृत्य तासा सभार-माच्छादने ।

✓स्तृ (स्तृब्) ५/६
श

आच्छादने (उ)
क्षी मै-सा-जै-काकृ-
कात-शा हे ।
छादने—च ।
स्तृतौ—वो ।

✓स्तृ ५/ ग्रीतिरक्षापालने
(प) वो ।
स्तृणाति—निघ २/१९=
वधकर्मा ।

क—द्रष्ट ✓स्तृ ९/२१ ।

ग—(स्तृणीत बहिरासदे-ऋ ५,२६,८) । प्रत्यगेनमभिचार स्तृणुते—तैत्रा १,७,७,५ । यत्र वेदी पुण्डरीकै स्तृणोति—मभार १३,४८९६ ।

+✓स्तृह् (स्तृन्ह्) ६/७१
मै श-च-जै काकृ शा-हे ×
(कात-✓स्तृह्)

✓स्तृह् (ष्टृन्ह्)

हिसार्थ (प)
क्षी सा कात ।
वधे—वो ।
हिसायाम् (प) इति
दुर्ग—क्षी ।

✓वृह् (वृह्) ६/ हिसा
याम् (प) ।
✓वृह् (वृन्ह्) ६/ हिसा
याम् (प) ।
✓स्तृह् (स्तृह्) ६/ हिसा-
याम् (प) ।

“क्षीरस्वामी तु ष्टृन्ह् हिसार्थ” —पुरुषकारे १२१ पृ ।

+✓स्तृक्ष (स्तृक्ष) १/६५२
मै-सा-श × (काकृ
(✓स्तृक्ष)

गतौ (प)
क्षी च जै काकृ-कात-
शा हे ।
गत्याम्—वो ।

✓वृक्ष (वृक्ष) १/ गतौ
(प) ।
✓स्तृख् १/४६० b चलने
(आ) काकृ ।

✓स्त्वृक्ष (ष्टृक्ष) श च-जै काकृ कात- शा-वो×	‘गतौ’ न्याय्य —क्षी । क्षी-मै-सा-हे ।
✓स्त्वृहृ (स्त्वृहृ) ६/७० श च-जै काकृ कात-शा×	हिसायाम् (प) क्षी,-हे । हिसार्थ — मै-सा कात । ववे—वो ।
✓स्त्वृहृ (ष्टृहृ) सा×, श-(कात- ✓स्त्वृहृ)	हिसार्थ (प) । क्षी मै-जै कात शा । हिसायाम्—च-काकृ हे । ववे—वो ।

ग—स्त्वृहन्ती गा नाचक्षीत्—आपस्त १,३१,९ ।

✓स्त्वृ (स्त्वृब्) ९/१२ श	छादने (उ) क्षी-च-वो । आच्छादने— मै-सा-जै कात शा-हे । आप्रवणे—काकृ ।	स्त्वृणाति-निघ २/१९=वध- कर्मा ।
--------------------------------	--	------------------------------------

क—स्तेर्=विस्तारे, विकीर्णौ—वा पाकर्णी । लैति स्तेर्नो, पु उ ज—स्तिर्न,
एङ्लो-लैक्सौ स्तेर्ऑ नैदे=कूरम्—जू पाकर्णी ।

ख—अवे स्तर् (वर्तमान—स्तरैति, स्तूरुनओइति, स्तूरुनाइति)—वा पाकर्णी ।

ग—स्त्वृणाति-शात्रा ३,९, शत्रा १,३,३,८ । स्त्वृणीहि-गोत्रा २,२,१६ ।

+✓स्तेप् (स्तेप्) १/३६० श×	क्षरणार्थ (आ) क्षी-मै-सा-च कात । क्षरणे—काकृ शा-हे । जै ? श्च्युति—वो ।	✓तिप् (तिप्) १/ क्षर- णार्थ (आ) । ✓तेप् (तेप्) १/ क्षरणार्थ (आ) । ✓स्तिप् (स्तिप्) १/ क्षर- णार्थ (आ) । ✓शिप् १/४५७० क्षरणे (आ) काकृ ।
---------------------------------	---	---

✓शेफ् १/४५७ a क्षरणे
(आ) काकृ ।

✓स्तिप् (स्तिप) १०/
क्षेपे (प) ।

✓स्तै (छै) १ ९२६
क्षी-श शा-हे ×

वेष्टने (प) मै
मै सा च जै-काकृ कात ।
वेष्टे—वो ।

✓स्तै (छै) १/ वेष्टने
(प) ।

नो गणनिर्देश गुप्तत्वे, अप्राकाश्ये—ह्वि ।

ग—स्तायन्त्-अ वे ४, १६, १, ७, १०८, १ (= चोरितम्, गुप्तम्, अप्रकाशितम्) ।

✓स्त्यै १ ८९६
श ×

शब्दसघातयो (प)

क्षी-मै-सा काकृ-कात ।

शब्दे सघाते च—च शा-हे ।

सघाते—जै ।

सहृत्तौ ध्वनौ—वो ।

✓ष्ट्यै १/ शब्दसघातयो
(प)

स्त्रिय स्त्यायतेरपत्रप-

णरुर्मण -निरु २, २१, २

क—स्ताङ्, स्ति-, स्ती-, स्ति-आ = सघाते, घनीभावे ।

ख—अवे स्ता (य्) = राशि, सहति -वा पौर्कनी ।

ग—स्त्यायते ऽगन्ध -उत्तरराम ३४, १ (४५, ३) ।

ङ—ठीण (< स्त्यान०) = घनीभूतम्, पिण्डीभूतम्—कुमा ।

✓स्थग् (ष्ठगे) १/७८३
श काकृ-कात शा ×

सवरणे (प)

क्षी-मै-सा च-जै हे ।

सवृत्तौ—वो ।

> ✓सग् (षगे) सवरणे
(प) इति दुर्ग -क्षी ।

✓स्थग् (स्थगे) १/७८४
मै-श च जै ×

सवरणे—क्षी-सा काकृ

कात-शा हे ।

सवृत्तौ—वो ।

क—(स्) तैग् = आच्छादने-वा पौर्कनी । छैटि -तैगो-एरे = आच्छादने ।
लिथु स्तिष्टेति = छादनेन सहोपस्थितौ—जू पौर्कनी ।

ग—स्थगयसि पुनरोष्ठम्-मालतीमा ७, ८, १४९, १५ । स्थगयति दिश तम -
रत्नाव ६०, ६ । स्थगयसि-बृहत्स ५, ६ । शुद्धो भ्वादिप्रयोगो नोपलभ्यते ।

ङ—√थय (सक)=छादने । थएइ-पि ३०९, गा ६०५ ।

ङ—√ठय (सक)=छादने । ठएति-स १५९ ।

ङ—√ठग (सक)=छादने । ठगेइ, ठएइ-सट्ठि २३ टी, सुख २,७ ।

+√स्थल् (स्थल) १/८२० स्थाने (प)   √स्था (स्था) १/ गतिनि
मै-सा श-च-जै-काकृ कात × क्षी-शा हे वो ।   वृत्तो (प) ।

√स्थल् (स्थल)   'स्थाने' इति चन्द्र —क्षी ।
श-शा ×   क्षी मे सा-च जै काकृ-
कात-हे वो ।

क—स्तल्=स्थितौ, व्यवस्थितौ । म नि ज स्तले, स्तल्=पदम् । पु आइस्
स्ताल्=तृणबुसादिचय । पु सेक्सौ स्तोल्लो=स्तम्भाधार, मूलम्, तल्म् । पु उ ज
स्तोल्लो, म उ ज स्तोल्ले, आइस् स्ताल्मि, नोर्वे स्तल्मे-जू पॉकर्नी ।

ग—स्थलयोदक परिगृह्णाति-तै १,६,१०,५ । स्थली-मनु ७,१९२ । स्थलम्-
रघु ५,५२ । स्थालै सह-याज्ञवल्क्य ३,८५=अस्थिविशेषै । स्थालानि="दन्तमूल-
प्रदेशस्थान्यस्थीनि" इति तत्र मिताक्षरा ।

ङ—थल् (<स्थलम्)=भूमि -कुमा, उप ९८६ टी ।

√स्था (स्था) १/९१२ गतिनिवृत्तौ (प)   √स्थल् (स्थल) १/
श   क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-   स्थाने (प) ।
कात शा हे ।
स्थाने—वो ।

क—स्ता=स्थितौ (आर्याणाम्-स्था-)-वा पॉकर्नी । लैति स्तौ (स्तारे,
स्तेती), गोथि स्तौप-जू पॉकर्नी ।

ए—अवे हिस्तेति=स्थितो-वा पॉकर्नी ।

ग—आपो अर्वागतिष्ठन्-ऋ ५,४५,१० । तिष्ठति-ऐब्रा १,१४ । तिष्ठते-शब्रा
१२,२३,९ ।

ङ—√ठा (अक)=स्थितौ, उपवेशे । वकृ-ठायमाण-उप १३० टी, सकृ-
ठाइऊण-पि ३०९ ।

ङ—√चिठ्ठ (अक)=उपवेशे । वकृ-चिठ्ठत, चिठ्ठेमाण-कुमा, भग ।

+√थुड् (थुड) ६/१०५ सवरणे (प)   √थुड् (थुड) सवरणे
सा श-च ×   क्षी मै जै काकृ कात-   (प) ।

शा-हे ।

√ तुङ् ६/८७ a सवरणे

वृत्याम्—वो ।

(प) च ।

ग—मुकुलीकृतै स्थुलै-शिशु १२,४=दीर्घै. पटमण्डपै (सर्वङ्कषा) ।

ङ—थुलम्=पटकुटी, वस्त्रगृहम्-दे ५,२८ ।

+√ स्नस् (णसु) ४/४ निरसने (प) >√ स्नुस् (णुस) अदर्शने
 श-च-जै काकृ× क्षी-मै सा कात शा हे । (प) इति द्रमिडा -क्षी ।
 (मै-√ स्नुस् [णुस]) मिदित्येके-क्षी √ स्नुस् (णुसु) ४/५
 निरासे—वो । अदने (प) ।
 √ स्नस (णसु) १/८०५ c निरसने-मित्-सा

छ—√ छिनकना (< छिनखना < सिनसना < स्नसनम्) = निरसने, नासा-
 मलनिस्सारणे, नासात कफनिस्सारणे ।

√ स्ता (णा) २/४१
 श

शौचे (प)

√ स्नै (णै) १/ वेष्टने
 (प) ।

क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ
 कात शा हे ।
 शोधने—वो ।

ग्लास्नावनुवमा च १/८०३ w मित्त्व वा ।
 श-जै शा-हे-वो×

क—स्ना-, स्नु-(त्), स्नौ-, स्नुओइ=प्रगाहे, द्रुतगतौ, द्रवे, आद्रता ।

ख—अवे स्नयेइति=प्रक्षालने-जू पौकनी ।

ग—स्नाति-शब्दा ३, १, २, १०^३, तैत्रा ३, ८, अव्यक्तो ७ ।

ङ—√ सिणा (अक) = स्नाने । सिणाइ-सूअ १, ७, २१ ।

ड—√ ण्हाण (अक) = स्नाने । ण्हाणेइ-पि ३१३ ।

छ—√ न्हाना*

छ—√ नहाना

छ—(√ न्हाना-बु ख) } = स्नाने ।

√ स्निह् (णिह) ४/८७
 श

प्रीतौ (प)

√ स्निह् १/३१६f हिंसागत्यो
 (प) काकृ ।

क्षी-मै-सा-च-जै काकृ
 कात शा-हे-वो ।

√ स्निह् (स्निह) १०/ स्नेहने
 (प) ।

√ स्निट् (स्निट) १०/ स्नेहने
 (प) ।

✓स्मिद् (स्मिट) १०/ स्नेहने
(प) ।

स्नेहयति-निघ २/१९=
वधकर्मा । तुल काकृ ।

क—स्नाइग् = रिङ्गणे, साष्टाङ्गप्रणामे, चाटुत्वे । स्नाइग् उह्-, स्नॉइग्हुोस् =
प्रालेयम्, हिमम्-वा पॉकर्नी ।

ग—अपण्णिहाम्-पै १०,३,९ । स्निह्यते -दैत्रा ३,४, नर स्निह्यति-चरक
१,१३ । औरस इव पुत्रे स्निह्यति मे मन -शाकु १०२,६ । यत् स्निह्यते भवान्-सभार
७,४४५ ।

ङ—✓सिणिज्झ (अक)=प्रीतौ । कवकृ-सिप्पत-कुमा ७,९० ।

✓स्तु (ष्णु) २/१७	प्रस्रवणे (प)	✓स्ना (ण्णा) ०/ शौचे (प) ।
श×(च-मुद्रणदोष)	क्षी-मै-सा-च काकृ-	
(जै✓सु)	कात-शा ।	
✓स्तु इति भाव्यम् ।	क्षरणे—जै ।	
	प्रस्रवने—हे ।	
	प्रस्तुत्याम्—वो ।	

क—स्ना-स्नाउ-तथा स्नॉइ-जू पॉकर्नी ।

ग—तस्या प्रस्नौति स्म नासिका-कथासरि १३,१२६ । मातरौ स्तुवन्त्यौ—भा
पु १०,८,२३ ।

+✓स्तुस् (ष्णुस) ४/४ अदर्शन(प)इति द्रमिडा. ✓ स्तस् (ष्णुसु)निरसने (प) ।
श च-जै शा×

क्षी, सा (इत्यपरे) ।
✓स्तुस् (ष्णुसु) ४/५ अदने-मै-सा-काकृ कात-
हे ।

आदाने इत्येके-सा ।
भक्षे-वो ।
✓स्तुस् (ष्णुस) ४/६ 'निरसने' इत्येके—मै ।
मिच्च ।

+✓स्तुह् (ष्णुह) ४/८६	उद्गिरणे (प)	✓स्तुह् १/३१६J हिसागत्यो
श	क्षी-मै-सा-च-जै काकृ-	(प) काकृ ।

कात शा-हे ।
उद्गारे—बो ।

√स्नु (णु) २/२७ प्रस्नवणे
(प) ।
√स्नुस् (णुस) ४/६ निरसने
(प) ।

ग—स्नुही-सुश्रु १, ३२, १६ ।

√स्नै (णै) १/९०७ वेष्टने (प)   √स्ना (णा) १/ शौचे (प) ।
श-च जै काकृ कात बो × क्षी मै सा-शा हे ।
√स्ना ४' स्नाने (आ)-ह्वि ।

क—(स्)ने-तथा (स्)नाइ । लेट्टिश्-स्नते, स्नने, स्नात् (ए)ने-जू
पॉकनी ।

ग—स्नायन्-गोत्रा १, २, ५ [स्नाति स्नायत्यो सन्देह] । पाञ्चाल्या पद्म-
पत्राक्ष्या स्नायत्या जघन घनम्-मभार इति त्रैस्तारगाद् ।

√स्पन्द (स्पदि) १/१४ किञ्चिच्चलने (आ)
श क्षी-मै-सा च जै-काकृ-
कात शा-हे ।
ईषत्कम्पे—बो ।

क—स्प् (ह्) ए (न्) द् = स्पन्द तथा स्पेन्ध् = दीप्तौ । ऍग्लो-सैक्सॉ फिन्त,
स्पेन् = कर्षणे । लैति पेन्डेओ, स्पेन = कर्षणे-वा पॉकनी ।

ग—स्पन्दते-षत्रा ३, ७ । स्पन्दते मे दृढ बाहु-वा रा ३, ७४, ११ ।

ङ—√फद (अक) = स्फुरणे । फदइ, फदति-उत्त १४, ४५ ।

छ—√फादना (< स्पन्दनम्) = कूर्दने, लङ्घने ।

ज—फरफद (< प्रस्पन्द) = चाञ्चल्यम्, छलम्-बु ख ।

√स्पर्ध् (स्पर्ध) १/३ सघर्षे (आ)   स्पर्धसे-ऋट् ४, ६४, ४ ।
श क्षी मै-सा च-जै काकृ-   स्पर्धन्-ऐत्रा ५, १६ ।
कात शा-हे-बो ।

संहर्षे—बो (श क हु) ।

सघर्ष = पराभिभवच्छा-क्षी ।

क—स्प् (ह्) एर्द (ह्)-नासिक्यम्—स्प् (ह्) र्द (ह्)-द् (ह्)-
विस्तार. स्प् (ह्) इ इत्यस्य = विस्तारे, उच्छालने, क्षेपणे, कूर्दने, गौ धि-स्पर्दस् =

अश्वधावनस्पर्धावर्तुलपथ, पद्या, एकपदी । ऎग्लो-सैक्सो स्य द् = अश्वधावनवर्तुलपथ, अश्वधावनस्पर्धा । पु उ ज -स्फुर्त् = अश्वधावनवर्तुलपथ, म उ ज -स्फोर्त्-अन्त, पुच्छभाग -वा पौकनी ।

ख—अवे स्फुरद्-जू पौकनी । ao स्फुरद् = लालसा-वा पौकनी ।

ग—स्पर्धते-शत्रा २, २, २, १४, स्पर्धन्ते-ऐत्रा २, २० । स्पर्धते-बृहदारण्यको १, ५, २१ । स्पर्द्धा-मभार १, २१, १७ = सहर्ष स्पर्धत्येष महाक्रतु -३, १५२९२ ।

ङ—फद्धा (< स्पर्द्धा)-कुमा ३, १८ ।

✓स्पश (स्पश) १, ८७३
श-जै काकृ कात शा×

बाधनस्पाशनयो (उ) > ✓पष् (पष्) बाधनस्पा-
क्षी । शनयो (उ) इत्येके

बाधनस्पर्शनयो

—क्षी ।

—मै सा हे ।

✓पश (पश) १०/ बन्धने

बाधने—च ।

(प) ।

ग्रन्थबाधयो —वा ।

✓स्पश (स्पश) १०/ ग्रह-

दर्शने—ह्वि, ।

णसश्लेषणयो. (आ) ।

स्पाशनम् = प्रथनम्-क्षी ।

स्पर्शनम् = प्रथनम् इति स्वामी-सा ८७२ ।

क—स्पश = परीक्षणे, अन्वेषणे ।

ख—अवे स्फुपस्त = (लैति स्फुक्तस् =) स्पष्ट ।

ग—प्रतिस्पशो विसृज-ऋ ४, ४, ३ । पस्पशे-शत्रा ३, ७, १, १७ । स्पशम् = तैत्रा २, ४, ६, ७ । सैषोभयत स्वाशारब्जुर्भवति-मभाष्य -६, १, ६८ = पाश । स्पश = चर -मभार १, १४७, २५ ।

छ—✓फँसना = बाधने ।

छ—✓फौसना = बाधने ।

✓स्पृ ५/१३
श काकृ कात×

प्रीतिबलनयो (प)

> ✓स्मृ प्रीतिबलनयो (प) ।

इत्येके-क्षी ।

✓पृ ३/ पालनपूरणयो

क्षी ।

(प) ।

प्रीतिपालनयो —मै-सा ।

प्रीतौ—च ।

प्रीतिचलनयो —इत्येके

—मै सा ।

प्रीतौ चलने च—जै ।
 प्रीतौ बलने च—शा ।
 प्रीतौ पालने च—हे ।
 प्रीतिरक्षाप्राणने—बो ।
 जये—हि ।

क—स्पृ = शैथिल्ये । लैति स्पर्णो, पु आइस्, स्वार पु उ ज—स्पोरो, स्पॉर्न ।
 लिथु स्पर्ति = प्रेरणे—जू पॉर्नी ।

ग—स्पृणवाम—ऋ ५, ४४, १०, स्पृणुहि—१०, ८७, ७ । स्पृणोति—तात्रा २, १४, २ ।
 क्रैयादिकोऽपि—स्पृणाति—जै उ ४७, १, ९ । स्पृणुते—शत्रा १, ३, ५, १३ ।

✓ स्पृश (स्पृश) ६/१४१ श सस्पर्शे (प) ✓ छुप् (छुप) ६/१३७ सस्पर्शे
 क्षी मै च काक् कात हे । (प) ।
 सस्पर्शने—सा ।
 स्पर्शे—जै ।
 स्पर्शने—शा ।
 स्पृशि—बो ।

ग—उशतीरुशन्त स्पृशति—ऋ १, ६०, ११ । स्पृशते—प्रश्नो ४, २, वरा २, ५८ ।

घ—छुपति—विनय १, १९१ ।

ङ—✓ फरिस (सक) = स्पर्शे । कवक्-फरिमिज्जत-धर्मवि १३६ ।

ड—✓ फास (सक) = स्पर्शे, (२) पालने । फासइ-भग ।

ढ—✓ फस (सक) = स्पर्शे । कर्म फसिज्जइ-कुमा ।

ढ—✓ फुस (सक) = स्पर्शे । फुसइ-भग ।

ड—✓ फोस (सक) = स्पर्शे । फोसति—जीवस १९९ ।

ड—✓ छिव (सक) = स्पर्शे । वक्-छिवत-गा २६९ । कवक्-छिप्पत,
 छिविज्जमाण-कुमा, गा ४४३ ।

छ—✓ छूना = स्पर्शे ।

छ—✓ छीना = स्पर्शे—बु ख ।

✓ स्फट् (स्फट) १/३२६
 मै-श-जै काक्-कात शा ×

विशरणे (प) इति
 नन्दिस्वामी—क्षी ।
 क्षी-सा-च हे ।
 क्षीणौ—बो ।

< ✓ स्फण्ट् (स्फटि) विश
 रणे (प) ।
 ✓ फल् (विफला) १/
 विशरणे (प) ।

क—(स्) प् (ह्) एल् = दारणे-वा पौर्कर्णी ।

ग—स्फटिक०-श्वेताश्वतरो २, ११ । स्फाटिकम्-मभार २, ५५, १७ ।

ङ—√फड (सक) = खनने, शोधने-सुपा ६१३ ।

च—√फट्ट (अक) = स्फटने, विशरणे । फट्टइ-भवि ।

छ—√फटना = विशरणे, मनाग्दीर्णे ।

+√स्फण्ट् (स्फटि) १/३०६ विशरणे (प)
मै-सा-श च-जै-काकृ- क्षी-हे ।
कात शा× शीर्णौ—वो ।

>√स्फट् (स्फट) विशरणे
(प) ।

√स्फर् (स्फर) ६/१११
श-च काकृ कात×

चलने (प)
क्षी हे ।

√स्फल् (स्फल) ६/ चलने(प) ।
√स्फुर् (स्फुर) ६/ चलने
स्फुरणे—सा जै शा-हे । (प) ।

स्फुरणे सञ्चलने दीप्तौ √स्फुल् (स्फुल) ६/ चलने
—वो । (प) ।

ग—अपस्फरी-ऋ ६, ६१, १४, मै ४, ११, २, काठ १७, १८, क ४६, ६ ।
कामुक स्फारयामास-वा रा ५, ४४, ४ । निस्फारयति-मभार १, ६४४२ ।

छ—√फनना = कार्यारम्भे ।

छ—√फकना } (<स्फरणम्) = चलने, स्फुरणे ।
छ—√फडकना }

√स्फल् (स्फल) ६/११३
मै-सा-श-च काकृ-कात×

चलने (प)
क्षी जै-शा हे ।

√स्फर् (स्फर) ६/ स्फुरणे
सञ्चलने दीप्तौ च (प)
स्फूर्तौ चाले च—वो । मै ।

ताडने—हि ।

ग—गजेन गजमास्फाल्य-हरिवश ६०२३ । आस्फालित यत् प्रमदाकराग्रै-रघु
१६, १३ = ताडितम् (सजी) ।

छ—√फिसलना (<सिफलना <स्फलनम्) = चलने, स्खलने । प्रसरणादस्य
व्युत्पत्तिश्चिन्त्या ।

√स्फाय् (स्फायी) १/४८४
श×

वृद्धौ (आ)
क्षी-मै-सा च-जै

√प्याय् (ओप्यायी) १/ वृद्धौ(आ)
√प्यै (प्यैङ्) १/ वृद्धौ (आ) ।

काकृ कात शा-हे ।

सवृद्धौ—वो ।

क—स्प् (ह्) ए (इ)—, स्पी—तथा स्फे— स्फू=वृद्धौ । पु उ ज—स्पाति,
स्पातो, स्पत्, ऐंग्लो-सैक्सॉ स्पॉवन्=वृद्धौ, लिथु स्पर्ति=अधिकारे, लेट्टिग-
स्प्रिटे=अवज्ञा, आह्वानम् (युद्धाय), अविनय, पु च स्ला स्पर्ति=साफल्ये,
स्पर=स्फिरम्—जू पॉकनी ।

ग—स्फात्यै-तैत्रा ३,२,४,७ । स्फीयन्ते-साम्रा ३,३,१ । अपस्फानस्य-पै
१,५८,१ । स्फावयिता-ऐत्रा १,१३ ।

+√स्फुट् (स्फुट) १ २५७ विकसने (आ)
क्षी×,श मै सा च जै काकु-कात
शा हे ।
विशरणे—वो ।

उत्तरधातोरेवाय भेद । आत्मनेपदनिमित्त पार्थक्यम् ।

√स्फुट् (स्फुटिर्) १/३२७	विशरणे (प)	√स्फट् (स्फट) १/ विशरणे
श×	क्षी मै सा-च-जै-कात-	(प) ।
	शा हे वो ।	
	विशरणे विकासे च—	
	काकु ।	

क—द्रष्ट √स्फट् १/३२६ ।

ग—स्फोटत-शत्रा ८,१,४,९ ।

ङ—√फोड (सक)=विदारणे, (२) राजिकादिना शाकादेर्व्याधारणे ।
फोडेज्ज-कुप्र ६७ ।

छ—√फोडना (< स्फोटनम्) ।

√स्फुट् (स्फुट) ६/९३	विकसने (प) कुटादि'	√स्फट् (स्फट) १/ विशरणे
श	क्षी मै सा-जै काकु कात	(प) ।
	शा हे ।	√स्फुट् (स्फुटिर्) १/
	भेदे—च ।	विशरणे (प) ।
	विकाशे—वो ।	√फुल् (फुल) १/२४४ a
		विकसने (प) काकु ।
		√फुल्ल (फुल्ल) १/
		विकसने (प) ।

क—द्रष्ट √स्फट् १/३२५ ।

ग—स्फुटति-षत्रा ५,७। हृदय प्रस्फुटिष्यति-ना ग ६,७२,५५। यन्त्रि पुरोडाश स्फुटेत्-आश्व श्रौ ३,१४,१३।

ङ—√फुट, √फुट् (अक) = विकसने, (२) प्रकाशने, (३) विशरणे, (४) नाशे। फुटइ, फुट्इ—सश्चि ३६।

छ—√फूटना।

+√स्फुड (स्फुड) ६/११६ सवरणे (प) म पूर्ववत्।
क्षी-श-जै-काकृ-कात शा मै सा-च।
हे× वृत्याम्—वो।

ङ—√फुड = विकसने, सवरणादौ। फुडति-उप ७२८ टी, वरु-फुडमाण-सुर ३,२४३।

+√स्फुण्ड (स्फुडि) १/२७५ विकसने (आ) पूर्वद्वयवत्।
मै श जै काकृ कात क्षी च हे।
शा× इति केचित् पठन्ति—सा।
फुस्ले—वो।

√स्फुर् (स्फुर) ६/११२	चलने (प)	√स्फुल् (स्फुल) ६/११३
श	क्षी सा च-हे।	चलने (प)।
	स्फुरणे सचलने दीप्तौ	शेष √स्फुट् ६/९३ वत्।
	च—मै।	स्फुरति-निघ २१९ =
	स्फुरणे—जै काकृ कात	वधकर्मा।
	शा हे।	
	स्फूर्तौ चले—वो।	

क—स्फ (ह्) ष्ट—, स्फ (ह्) ष्टू = कर्षणे, उद्योगे, कूर्धने, उड्डयने—जू पौर्कर्णी।

ग—क्षम्पमिव स्फुरत्-ऋ १,८४,८, उपरि स्फुरन्ति-१०,३४,९। स्फुरति-योशि ४,१७। स्फुरते नयन सव्यम्-हरिवश ९२९८, कस्य स्फुरते जिह्वा स्तुतौ-१४९०२।

ङ—√फुर = चलने, (२) विकसने, (३) प्रकाशने। फुरइ-से १५,७६, पिग।
ङ—√हुर = (१) चलने, स्फुरणे, (२) विकसने, (३) प्रकाशने-कुप्र ४२०।
च—√फुल। फुला-पिग।
छ—√फुरना * = विकसने, निर्गमे।

+√स्फुच्छ् (स्फुर्छा) १/२१० विस्मृतौ (प) इति <√स्मुच्छ् (स्मुर्छा)
 श × दुर्ग —क्षी
 क्षी च-काकृ कात
 शा हे वो ।
 विस्मृतौ—मै सा जै ।

√स्फुल् (स्फुल) ६/११४ चलने (प) <√स्फुर (स्फुर) ६/११२ ।
 श × क्षी सा ।
 सञ्चये च = चलने—
 (क्षी यु मी स)
 च जै शा हे ।
 सञ्चलने—मै-सा ।
 स्फुरणे सञ्चये च—
 काकृ कात हे ।
 स्फूतौ चले—वो ।
 चये चले—वो ।

ग—स्फुलिङ्गिनी-मुण्डको १, २, ४ = अग्निसप्तजिह्वान्तर्गतजिह्वाविशेष ।
 स्फुलिङ्ग०-वा रा ३, ३४, ६ । कर्णाभ्यर्णस्फुलित०-बालरा ८७, १५ ।

√स्फूर्ज् (द्रुओस्फूर्जा) १/२३१ वज्रनिष्पेषे (प) पूर्ववत् ।
 श क्षी-च ।
 वज्रनिर्घोषे—मै सा-जै
 काकृ कात शा हे वो ।

क—* (स्) प् (ह्) ऐर्ज्-, (स्) प् (ह्) ऐर्ज्-, (स्) प् (ह्) रेर्ज्-
 (नासिक्यम्-स्प्रेज्) स्प् (ह्) ऐर् इत्यत्र- ज् इत्यस्य विस्तार = कर्षणे, वज्रवन्निर्घोषे,
 उच्छलने । लिथु (स्प्रेज्-एति = (वज्रनिर्घोषे) विस्फोटे, स्वरपरिवर्तनेन स्प्रो गति =
 विशीर्योद्भूयने, सशब्द विशरणे । लैति स्पर्गो = सशब्द विशरणे- जू पौर्कर्णी ।

ग—वाश्यमानाभिस्फूर्जति-अ वे १०, ५, २० । अर्चिषा स्फूर्जयन्-ऋ
 १०, ८७, ११ । अवास्फूर्जत्-पै २, ७०, ४ । अवस्फूर्जते-मा २२, २६, का २४, १२, १ ।

√स्मि (स्मिड्) १/९३३ ईषद्वसने (आ) <√स्मिट् (स्मिट्) १०/अनादरे
 (यु मी स—स्मिड्) क्षी-मै-सा शा-हे । (प) ।
 च-जै-काकृ कात ×, श स्मितौ—वो ।
 √स्मि (स्मिड्) ईषद्वसने—जै-काकृ-कात ।
 १/२६८ विहसने—च ।

क—(स्) माइ-, स्माइ=ईषद्वसने, आश्चर्ये । लेट्टि मेस्जु, स्मिऐत्=हासे
अलेम रिमए=आश्चर्ये, mengl स्मीलिन्, ईग्लि स्माइल, पु च स्ला स्मिज-
ति स्मै=हासे-जू पॉर्कर्नी ।

ग—श्रिये स्मयते विभाती (उषा)-ऋ १, ९२, ६ । स्मयसे, सिष्मिये-
जैत्रा १५१ ।

+√स्मील् (स्मील) १/५००	निमेषणे (प)	√इमील् (इमील) १/निमेषणे
श काकृ-कात × (क्षी	क्षी मै-सा च-जै-	(प) मै ।
यु मी स ×)	शा हे-वो ।	√इमील् (इमील) १/ निमेषणे
		(प) ।
		√मील् (मील) १/ निमेषणे
		(प) ।

निमेषणम् = सकोच —क्षी ।

√मील् > √स्मील् इति ।

+√स्मुच्छ् (स्मुर्छा) १/२१०	विस्मृतौ (प)	>√स्फुच्छ् (स्फुर्छा) विस्मृतौ
मे-सा-श-च जै काकृ	क्षी हे वो ।	(प) इति दुर्ग-क्षी ।
कात-शा ×		√मुच्छ् (मुर्छा) १/
		मोहसमुच्छ्राययो (प) ।

√स्मृ १/८००	आध्याने (प) ज्वलादि
श ×	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-कात
	शा हे ।
	अध्ययने—च ।
	औत्क्ये—वो ।

ग—नान्यद् दृष्ट स्मरयत्यन्य -सर्वदर्शनस ८४, १५ ।

√स्मृ १/९१७	चिन्तायाम् (प)
श	क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ-
	कात शा हे ।
	स्मृतौ—वो ।

क—(स्) मेस्=स्मरणे, ध्यानाकर्षणे । पु लिथु मेरैति=चिन्तायाम्,
सेर्वि भरैति=चिन्तायाम् ।

ख—अये मेरैति, हिस् मेरैति=स्मरति, ध्याने, विचारणे-जू पॉर्कर्नी ।

ग—स्मरति-गर्भो ३, सुबा ११, गी ८, १४ । स्मरन्ते-शाआ ४, ४ ।

ड—√समर (सक)=स्मरणे-चउ १७, नाट-शाकु ६।

ड—√सर (सक)=स्मरणे। सरइ-गुरु १०।

छ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{सौरना}}^* \\ \sqrt{\text{सुमरना}}^* \\ \sqrt{\text{स्मरना}} \end{array} \right\} (<\text{स्मरणम्}) = \text{स्मरणे, चिन्तने, ध्याने।}$

छ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{सिमरना}}^* \\ \sqrt{\text{सुमिरना}}^* \end{array} \right\} (<\text{स्मरणम्}) = \text{स्मरणे, चिन्तने, ध्याने।}$

+√स्पृ ५/१३
च-जै शा×,श

प्रीतिबलनयो (प)

>√स्पृ प्रीतिबलनयो* (प)

क्षी।

इत्येके-क्षी।

प्रीतिचलनयो—मै-सा।

प्रीतौ पालने च—काकु

(उ),-कात हे।

जीवने—हे।

प्रीतिरक्षाप्राणने—वो।

√स्यन्द (स्यन्दू) १/७५३
श×

स्रवणे (प)

स्यन्दते-निघ २/१४=गतिकर्मा।

क्षी-मै-च काकु-

कात-शा-हे।

प्रस्रवणे—सा।

स्रवे—जै।

सुतौ—वो।

ग—स्यन्दते-ऋ १,८०,२, स्यन्दन्ता कुल्या -५,८२,८। स्यन्दन्ति-गोब्रा १,२,१४।

घ—सन्दति-दीघ २,१२८, जातक १,१८।

ड—√सद (अक)=क्षरणे, उच्योतने। सदति-सूअ १,१२,७।

+√स्यम् (स्यमु) १/८०९
श-वो×

शब्दे (प) मित्

क्षी मै सा च जै काकु-

कात शा हे।

√स्यम् ६/ ध्वनने (प) वो।

स्यमति-निघ २/१४=

गतिकर्मा।

सीमिका स्यमनात्-निरु

३,२०,७

सीमिका=पिपीलिका-

दुर्गाचार्य।

+√स्रस् (स्रन्सु) १/३९१ प्रमादे (आ) इत्येके-क्षी <√स्रम्भ् (स्रन्भु) प्रमादे
श च × (जै काकृ- क्षी-मै सा-जै काकृ- (आ) ।
√श्रस्) कात शा हे वो ।

अवस्रसनार्थकस्य √स्रस् १/७४५ इत्यस्य धातो स्यादर्थभेद ।

√स्रस् (स्रन्सु) १/७४५ अवस्रसने (आ) स्रसति-निघ २/१४ = गतिकर्मा ।
श (काकृ-√श्रस्) क्षी-मै-सा-च-काकृ
कात शा-हे ।
अवस्रसे—जै ।
अशे—वो ।

क—स्रन्स्—अथवा स्रन्स्=स्रसने—जू पॉकनी ।

ग—(अतिस्रसेम वृजिनम्-ऋ ६, ११, ६ ।) स्रसते-शत्रा ४, ५, ७, ६, गी १, ३० ।
स्रस्यमाने वसने-वा रा ५, ३६, ३७ इत्यत्र स्रसिधातु ।

ङ—√लृहस (अक)=स्रसने, स्रलने । वकृ-लृहसत-वज्जा ९० ।

+√स्रह् (स्रन्हु) १/७४९ विश्वासे (आ) इति <√स्रम्भ् (स्रन्भु) विश्वासे
मै-सा श-च जै काकृ कौशिक-क्षी । (आ) ।
कात शा × क्षी-हे वो ।
स्पष्टो विकास ।

+√स्रङ्क् (स्रकि) १/८० गत्यर्थ (आ) मै । √श्रङ्क् (श्रकि) १/ गत्यर्थ
क्षी श-च-जै मै सा । (प) ।
कात हे × गतौ—काकृ शा । √श्रङ्क् (श्रकि) १/ गत्यर्थ
गत्याम्—वो । (प) ।
√स्रेक् (सेकृ) १/ गत्यर्थ. (प) ।

क—स्रेङ्क्, स्रेङ्क्=वेष्टने-वा पॉकनी ।

ग—सृङ्का चेमानेकरूपा गृहाण-कठोप १, १, १६ । सृङ्काम्=मालाम् ।

+√स्रम्भ् (स्रन्भु) १/३९० प्रमादे (आ) >√स्रस् (स्रन्सु) प्रमादे (आ)
मै-श च जै-काकृ कात क्षी सा हे वो । इत्येके-क्षी ।
शा × √श्रम्भ् (श्रम्भु) १/ प्रमादे
(आ) क्षी (यु मी स) ।

प्रमाद. = अवलेपः-क्षी ।

+√स्रम् (स्रम्) १/७४९ विश्वासे (आ) >√स्रह् (स्रहु) विश्वासे (आ)
 (श काकृ-√स्रम्) क्षी-मै सा च जै काकृ इति कौशिक -क्षी ।
 कात शा-हे वो ।

√स्रिब् (स्रिबु) ४/३ गतिशोषणयो (प) √श्रिब् (श्रिबु) ४/३a गतौ (प)
 श च जै कात शा हे× क्षी-मै-सा काकृ । च ।
 शोषे गतौ—वो । √श्रिब् ४/३ गतिशोषणयो
 √स्रीब् ससने—हि । (प) कात शा ।
 √श्रिब् ४/२२ गतिशोषणयो
 (प) हे ।

क—लैउऑ=१ पु उ ज—स्लेऑ, ऍग्लो सैक्सॉ स्लाव, पु आइस् स्लजॉर्,
 स्लाइ, पु सैक्सॉ स्लेउ=निर्वल, मन्द, मूर्ख—वा पॉकनी ।

ग—स्रीव्यन्ति वै तानि-ऐत्रा ४,२० ।

√स्र १/९२७ गतो (प) √सु (सु) गतौ (प) मै ।
 श-जै×(काकृ-√स्रू) क्षी मै-सा च-जै काकृ √स्र १/ गतौ (प) ।
 कात-शा हे स्रवति-निघ २/१४=
 हुवत् (=स्रुतौ गतौ) गतिकर्मा ।
 —वो √श्रु १/ गतौ (प) ।

क—स्रॉइ=प्रवहणे, द्रवे, द्रुतगतौ—जू पॉकनी । पु च स्ला स्रोवो=स्रव ।
 लिथु स्रुत=स्रुतम् ( ), लेट्रिथ-स्रौत्स=स्रुतम् ( )—वा पॉकनी ।

ग—सम्यक् स्रवन्ति सरितो न धेना -ऋ ४,५८,६ । स्रवति-शत्रा ९,५,१,५७ ।
 स्रवते-हसो १९ ।

ड—√सव (अक)=स्रवणे । सवइ-विसे १३६८ ।

ड—√सय (अक)=स्रवणे । सयइ-सूअ २,२,५६ ।

छ—√स्रवना# =प्रवहणे, स्रवणे, निश्च्योतने (ससने) ।

छ—√सूवना# =प्रवहणे ।

+√सेक् (सेकृ) १/८० गत्यर्थ (आ) √सेक् (सेकृ) १/ गत्यर्थ
 श कात× क्षी मै-सा-च । (आ) ।
 गतौ—जै काकृ शा हे । √शीक् (शीकृ) १/ गत्यर्थ
 गत्याम्—वो । (आ) ।

ग—लेकपर्णाष्टीवन्ता कृणुतात्-तैत्रा ३,६,६,३ ।

छ—सरगना = विकथने, मिथ्याप्रशसने (देश ?) ।

+√स्रै १/९०३

सा श×

पाके (प)

क्षी-मै-च जै काकृ

कात शा-हे ।

पचि—वो ।

√श्रा २/४२ पाके (प) ।

√श्रै १/९८४ पाके (प) ।

ग—अभ्यवसातेन-पै ९,२०,१८ ।

+√स्वङ्क् (स्वकि) १/९६

क्षी मै श च जै शा-

हे वो×

गत्यर्थ (आ) सम्म

तायाम्-सा ।

सा-कात ।

<√श्वङ्क् (श्वकि) गत्यर्थ
(आ) ।

सु+√अङ्क्=√स्वङ्क्
इति वागीश ।

√श्वङ्क् (श्वगि) १/
गत्यर्थ (आ) मै ।

√म्बञ्ज् (वृन्ज) १/९६१

जै-शा हे×

परिष्वङ्गे (आ)

क्षी-मै सा च काकृ

कात ।

आलिङ्गे—वो ।

√स्वञ्ज् ६/१४४ सङ्गे (आ)

जै ।

√स्वञ्ज् ६/१२३ सङ्गे (आ) शा ।

√स्वञ्ज् ६/१५७ सङ्गे (आ) हे ।

क—सुर्ऐङ्क्-, सुर्ऐङ्क्-, सुर्ऐङ्क्-, सुर्ऐङ्क्- सौङ्क् = नमने, इतस्ततो दोलने-
वा पौर्कर्णी । नार्वे स्वेक्क=स्वक्तम्, म उ ज-स्वङ्केन्=स्वक्तम्-जू पौर्कर्णी ।

ख—पइरिस्क्स्वक्त=परिष्वक्तम्—वा पौर्कर्णी ।

ग—परिष्वजे-ऋ १०,४०,१० । पितेव पुत्रानभि स्र स्वजस्व-अ वे १२,३,१२ ।
स्त्री पुमान् सपरिष्वक्तौ-शत्रा १४,४,२,४ ।

√स्वद् (वृद) १/१८

श×

आस्वादेन (आ)

क्षी मै-सा च काकृ-

कात शा हे ।

‘सवर्णे’ इति थीरस्वामी-

सा ।

आस्वादे—जै ।

प्रीतिलिहो—वो ।

सु+√अद् २/१ भक्षणे

(प) =√स्वद्-इति

वागीश ।

क—सुआद्=मधुरम्, प्रियम्, रमणीयम्-वा पौकनी ।

ख—अवे स्खास्तो-जू पौकनी । अफगा स्खद्-वा पौकनी ।

ग—सखदे घर्मम्-ऋ १,११९,२, ३ १४,७, सोम खदन्ति गाव-९,९२,५ ।
खदते-शत्रा २,४,४,१६, कात्रा १,३,४,९ ।

√स्वन् (स्वन) १/८१०
श×

शब्दे (प)
क्षी मै सा च जै काकृ
कात-शा हे-यो ।
अवतसने-मित्-
दुर्ग-क्षी ।
क्षी मै-सा-जै शा-हे ।
तसने-वो ।

सु+√अन् प्राणन=
√स्वन्-इति वागीश ।
सु+√अण् शब्दार्थ=
√स्वन्-इति वागीश ।
√शण् १/२०७ q शब्दे (प)
काकृ ।
√श्चन् १/२०७ r1 शब्दे
(प) काकृ ।
√स्वन् १/२०७ ०० शब्दे
(प) काकृ ।
√हण् १ २०७ l शब्दे (प)
काकृ ।

ग—अव अखनीन्-ऋ ४,२७,३ । खनन्तम्-पारमात्मिको ६,१० । मही
खनति गम्भीरम्-वा रा २,१०६,७ । अख शुष्मास खनयन्-ऋ १०,३,६-मित् ।

√स्वप् (विष्वप्) २/१७
श

शये (प)
क्षी मै सा च-जै काकृ
कात शा हे वो ।

सु+√आप् (आण्ड) व्याप्ता
(प)=√स्वप् इति वागीश ।

क—सुर्षप्, सुप्=शयने । लैति सौपिओ,-ईरे=शयने, ऎङ्लो-सैक्सॉ
स्वफन्=स्वप्ने ।

ख—क्स्वप्=निद्रायाम्, शयने-वा पौकनी ।

ग—स्वपिति-ऐआ ३,१,६, शत्रा १,६,३,४१ । यदा स्वपिति शान्तात्मा-मनु
१,५२=निवृत्ते-छो भवति (मन्वर्थ)

ङ—√सुव (अक)=शयने । सुवई, सुवति-महा, रभा ।

ड—√सुअ (अक)=शयने । सुअइ-पि ४९७, उय सुयामि-निमा १ ।

ड—√सोव (अक)=शयने । सोवइ, सोवति-उय, भत्रि ।

$\left. \begin{array}{l} \text{उ—}\sqrt{\text{सोवना}}^{\# \dagger} \\ \text{छ—}\sqrt{\text{सोअना}}^{\#} \\ \text{ड—}\sqrt{\text{सोना}} \end{array} \right\} = \text{शये ।}$

‘सोना’ इत्यस्य ‘शयनम्’ इत्यतो व्युत्पत्तिरसमञ्जसा ।

<p>+$\sqrt{\text{स्वर्द}} (\text{स्पर्द})$ १/१९ श×</p>	<p>आस्वादने (आ) श्री मै सा च काकृ कात-शा-हे । आस्वादे—नै । प्रीतिलिहो—वो ।</p>	<p>$\sqrt{\text{स्वद्}} (\text{ष्वद्})$ १/१८ आस्वादने (आ) रकारोपजनेन $\sqrt{\text{स्वर्द}}$— इति वागीश, सु+ $\sqrt{\text{अर्द}}$ गतौ याचने च (प)=$\sqrt{\text{स्वर्द}}$ इति वा ।</p>
---	--	--

<p>$\sqrt{\text{स्वाद}} (\text{स्वाद})$ १/२७ श×</p>	<p>आस्वादने (आ) श्री-मै-सा-च काकृ कात शा-ह आस्वादे—जै । प्रीतिलिहो—वो ।</p>	<p>$\sqrt{\text{स्वद्}} (\text{ष्वद्})$ १/१८ आस्वादने (आ) । $\sqrt{\text{स्वर्द}} (\text{स्वर्द})$ १/१९ आस्वादने (आ) । $\sqrt{\text{स्वद्}} (\text{स्वद्})$ १०/२६५ आस्वादने (प) सा । $\sqrt{\text{स्वाद}} (\text{स्वाद})$ १०/२६५ आस्वादने (प) इत्येके— सा ।</p>
--	---	---

ग—स्वाद*—ऋ १,१८७,२ । अन्त्राणि च यथा स्वादेयम्—वा रा २,२५,४६ ।
स्वादेता तौ च ते फले—हरिउश ११३५ ।

<p>$\sqrt{\text{स्विद्}} (\text{बिष्विदा})$ २/७३५ स्नेहमोहनयो (आ) श×</p>	<p>इति नन्दी—क्षी । क्षी । स्नेहमोचनया—मे । गात्रप्रस्रवणे—सा । पाके—च । स्नेहे मोक्षे च—जै । स्नेहने, मोचने च— काकृ-कात-शा-हे । मोहस्नेहमोक्षे—वो ।</p>	<p><$\sqrt{\text{क्षिब्द}} (\text{बिक्षिब्दा})$ स्नेह- मोहनयो (आ) । $\sqrt{\text{क्षिब्द्}} (\text{बिक्षिब्दा})$ स्नेह- मोहनयो (आ) इत्या- हृत—क्षी । सु+$\sqrt{\text{इद्}}$ बन्धने= $\sqrt{\text{स्विद्}}$ इति वागीश ।</p>
---	--	---

क—सुआइद्=स्वेदे (स्नेहे), गात्रप्रस्त्रवणे-वा पौकनी । लैत्ति सुदोर,
 ँग्लो-सैक्सॉ स्वात्, पु सैक्सॉ स्यत्, पु उ ज स्वाइज, पु आइस् स्वाइति,
 पु उ ज स्विज्जेन=स्विद्यति । लेट्टिश्-स्विट्रि-जू पौकनी ।

ख—क्स्वएद्=स्वेद (शर्मण्यभा + स्वैत)-या पौकनी ।

ग—स्वेदते-ऐआ १,३,५, छा-दोग्यो ६,२,३ ।

छ—सेद (<स्वेद)

✓स्विद् (चिबिदा) ४/७५ गात्रप्रस्त्रवणे (प) पूर्वन्त् ।

मै श-काकृ कात-वो × क्षी सा जै शा हे ।
 पाके—च ।

✓स्विद् (बिबिदा) ४/८२ गात्रप्रस्त्रवणे—मै ।

मै-सा काकृ कात ।
 स्विदि—वो ।

क—,ख—पूर्ववत् ।

ग—स्विद्यति-हि । मया नोपलन्धम् । स्विद्यते-याज्ञ २,१३ । स्विद्यमान०
 सुष्ठु २,१८४,५ ।

✓स्वृ १/९१६

श ×

शब्दोपतापयो (प) सु+✓ऋ गतिप्रापणयो, =
 क्षी मै सा जै काकृ ✓स्वृ इति वागीश ।
 कात शा-हे वो । स्वरति-निघ २/१५=
 शब्दे—च । गतिकर्मा ।

क—सुएल्=दीप्तौ । शनैर्ज्वलने-वा पौकनी । ँग्लो-सैक्सॉ स्वेल्न्=दीप्तौ,
 लिथु स्विस्ति=मनागदाहे (उपतापे), प्रयोजके तु स्खिलन्ति-जू पौकनी ।

ख—अवे कस्वरुन-वा पौकनी ।

क—सुएर्=भङ्कृतौ, भणभणशब्दे, सीकृतौ, अव्यक्तशब्दे । लैत्ति सुसु
 रैस्=शनै सभाषणे-वा पौकनी ।

ग—स्वरन्ति घोष विततम्-ऋ ५,५४,१० । स्वरति-तात्रा १३,१२,१३ ।

ङ—✓सर (सक)=शब्दे-सरइ, सरति-विसे ४६० ।

+✓स्वृ ९/१८

क्षी सा श च-जै काकृ-
 कात शा हे वो ×

हिसायाम् (प) मै ।

✓स्वृ १/९१६ शब्दोपताप
 यो (प) ।

+√हट् (हट) १/३०८	दीप्तो (प)	√हट् १/१०१ निशसे (प)
श	क्षी मै सा-च जै-काकृ	काकृ ।
	कात शा हे ।	√रट् (रट) १ काङ्क्षा-
	त्विषि—यो ।	याम् (प) ।

ग—महाहाटकतोरणम्—वा रा ५,४,२४ (गी प्रे स)—अय दीप्त्यर्थक ।
त जित्वा हाटक नाम देश गुह्यकरक्षितम्—मभार २,२८,३ ।

ङ—हट्=कयविक्रयस्थानम्—गा ७९४, भवि, (२) विपणि, निषया—सुपा ११, १८६ ।

ङ—हट्टिगा } = लघुपण्यशाला—मोह ९०, सुपा १८६ ।
हट्टी

+√हट् (हट) १/३३४	प्लुतिशङ्कुबन्धनयो (प)
श×	क्षी मै ।
	प्लुतिशठत्वयो —सा ।
	स्तुतिशठत्वयो —जै ।
	‘स्तुति-’ स्यान्मुद्रणदोष ,
	‘प्लुति-’ इत्युचितम् ।
	प्लुतिशङ्कुत्वयो —शा ।
	‘बलात्कारे’ इति तु चान्द्रा —क्षी ।
	क्षी सा-च-काकृ कात-हे ।
	बलात्कृतौ—वो ।

ग—हठेन मधुरेण च-वा रा ५,६१,१७ । हठे नैवास्ति पौरुषम्—मभार ३, ६५९७ ।

ङ—हड (<हठ)=बलात्कार-पणह १,३-पत्र ४४ ।

छ—√हठना=दुराग्रहे (शाठ्ये) ।

√हट् (हट) १/९६०	पुरीषोत्सर्गे (प)
श	क्षी-मै सा च जै काकृ कात शा हे ।
	ग्वर्थे (=विषोत्सर्गे)—वो ।

क—घट्=हटने, पिष्टालागे ।

ख—अवे जदह (<हट्)=नितम्बः—वा पौकनी ।

ग—हटति—भा पु ५,५,३० । हटते—यक्षस्तिलकच, ३ आश्वा, ३३८ श्लो = पुरीषोत्सर्गं करोति ।

घ—हनति (सम्भवतो निष्ठाप्रत्ययान्तहन्तशब्दसम्बद्ध)—पेतवत्थु ८९ ।

उ—√हगना = मलोत्सर्गे ।

√हन् (हन) २/२

श

हिसागत्यो (प)

क्षी-मै सा नै काकृ कात

शा-हे ।

हिसायाम्—च ।

गतौ वधे—वो

√हण्ड् १/१८३ १

हिसागत्यो (प) काकृ ।

√हण् १ २०७ t शब्दे (प)

काकृ ।

वधि प्रकृत्यन्तरम्—द्र

काशिका ७/३/२५ ।

√घन् इत्यपीति वागीश ,

घ्नन्ति,

जघानेति

दर्शनात् ।

हनति—निघ २/१४ =

गतिकर्मा ।

क—गुहन् = ताडने-वा पॉकनी ।

ख—अवे जैति = हन्ति—पी टी एस पालि-इंग्लिशकोशात् । (जुत = हत (म्)—वा पॉकनी ।

ग—सानौ जघान-ऋ १,३२,७ । हन्ति-ऐब्रा १,४ । हनामि-तैब्रा ३,१४,२ । आसीनं चाहन्कृलै-भा पु ७,६,४० । हतस्य-वा रा २,७३,२ = प्रापितस्य (तिल) । ब्राह्मणो हन्तुमर्हति-मभार ५,४२,३५ = गन्तुम् (नील) । हत'-मभार ८,१,५६ = गत (नील) । हन्यमानस्य-मभार ५,१३३,४० = अनुद्रुतस्य । अत्र हन्तिर्गत्यर्थ (नील) ।

घ—हन्ति-सुत्तनिपात १२५ । हनति-जातक ४,१०२ ।

ङ—√हण (सक) = वधे, (२) गतौ । हण्ड, हणिया-कुमा , आचा ।

ड—√हम्म (सक) = वधे । कुमा , सक्षि ३४ ।

छ—√हनना^१ (< हननम्) = वधे, (२) आघाते ।

+√हम् (हम्म) १/४६१ गतौ (प)

श-जै X, (च-√हम्) क्षी मै-सा च जै काकृ

(शा-√हर्म) कात-शा हे-वो ।

√हम् १ २०५ (गतौ (प)

काकृ ।

√हय् १/५१२ गतिकान्त्यो.

(प) ।

√हम्ब् १/२०६ fi मर्दने

(प) काकृ ।

ग—हम्मति सुराष्ट्रेषु, गमिमेव त्वार्या प्रयुजते—महाभाष्ये पस्पशाह्निकम्-
५० पृ । हम्मीर०—(शाकाम्भरीसम्बद्ध०)—राजतर ७, ५३ ।

+√ह्य् (ह्य) १/५१३ गतिकान्त्यो (प) √हि ५/११ गतौ वृद्धौ च
श× क्षी शा । (प) ।
गतौ—मै-सा-च काकृ- √हर्य् (हर्य) १/
कात । गतिकान्त्यो (प) ।
भक्तिशब्दयोरपीति
केचित्—सा ।
गतिक्लान्त्यो —जे ।
गतौ क्लान्तौ च—हे ।
क्लमे गतौ—यो ।

ग—ह्य०—ऋ ५, ४६, १, ऐत्रा ८, २०, शत्रा १०, ६, ४, १ । √हि गतौ (प)
इत्यतोऽपि व्युत्पत्ति ।

√हर्य् (हर्य) १/५१५, गतिकान्त्यो (प) हर्यति-निघ २/१४=
श× क्षी मै सा शा । गतिकर्मा ।
गतौ—च । हर्यति-निघ २/६=
गतौ क्लान्तौ च— कान्तिकर्मा ।
काकृ-कात-हे । √ह्य् (ह्य) १/५१३
गतिक्लान्त्यो —जै । गतिकान्त्यो (प) ।
क्लमे गतो—वो ।
√हर ४/ ह्रि ।

क—घर=इच्छायाम्-वा पौकर्णी ।

ग—अभिहर्यन्ति देवा -ऋ १०, ११२, ६ । हर्यतम्-शात्रा २५, ७, तात्रा
१५, ५, ४ ।

+√हल् (हल) १/८०१ विलेखने (प)
श× क्षी मै सा च-जै काकृ-
कात शा हे ।
विलेखे—वो ।

क—घुल्=छेदने, (विलेखने) १ । अर्मे ळ्लम्=सीता (लाङ्गलपद्धति),
जलोद्गमस्थलम्, चर्मरेखा तलीरेखा, प्रणाली (कुल्या)—या पौकर्णी ।

ग—हल हल-वनदुर्गो ४३ ११ । हलम्-मभार ३, ८०९ ।

ङ—हल=लाङ्गलम्-उवा, औप ।

√हस् (हसे) १/७१३
श

हसने (प)
क्षी-मै सा च-जै काकृ-
कात शा हे ।
हासे—वो ।

√घस् (घस्ल) अदने (प) ।
√जक्ष् (जक्ष) २/
भक्षहसनयो (प) ।
√हस्त् १०/४७ आदाने (प)
काकृ ।

हासमाने हासति स्पर्द्धाया
हर्षमाणे वा-निरु ९, ३९, १ ।

ग—हसति-छान्दोग्यो ३, १७, ३, योशि ६, ६७ । हसन्ति-पत्रा ५, १० ।

घ—हसति-बुद्धवस १, २८, महावस ३५, ५९ ।

ङ—√हस्=(१) हासे, (२) सक-उपहासे । हसमाण-औप, दस ७, ५४ ।

छ— $\left. \begin{array}{l} \sqrt{\text{हसना}} \\ \sqrt{\text{हसना}*} \end{array} \right\} = \text{हसने ।}$

√हा (ओहाङ्) ३/७
श

गतौ (आ)
क्षी मै सा-च जै-काकृ
कात शा हे वो ।

√हा (ओहाक्) ३/८ त्यागे
(प) ।
√जह् १/३१६m हिसागत्यो
(प) काकृ ।

क—उत्तरधातुवञ्छेयम् ।

ग—द्यौजिहीत-ऋ ८, २०, ६, अनु जिहते-६, १८, १५ । अतीव जिहीते-पञ्च
ब्रा १७, ४, ३ ।

ङ—द्रष्ट-उत्तरधातो* प्रथमो ङ ।

√हा (ओहाक्) ३/८
श

त्यागे (प)
क्षी मै-सा च-जै काकृ-
कात शा हे वो ।

√हा (ओहाङ्) ३/७ गतो
(आ) ।

क—घा (इ)=स्खलतौ, (२) पार्थक्ये, दूरगमने ।

ग—यथा न पूर्वमपरो जहाति-ऋ १०, १८, ५ । जहाति-पेब्रा ८, २५,
छान्दोग्यो ६, ११, २ ।

घ—जहाति-सुत्तनिपात १, ५०६ ।

ड—√हा (सक)=त्यागे, (२) गतौ, नैयून्ये । कर्म हायइ, हायति-भग, उव ।

ड—√जह (सक)=त्यागे । जहइ-पि ६७ ।

√हि ५/११

श

गतौ वृद्धौ च (प)

क्षी मै-सा, काकृ (उ),-कात ।

गतौ—च ।

गतिवृद्धयो —जै शा हे ।

वर्धने गतौ—वो ।

क—घाइ=प्रेरणे, उत्तेजने, कम्पने ।

ख—अवे जएनि=शीघ्रगामी, इच्छुक -वा पॉकर्नी ।

ग—वृजिन हिनोति-ऋ ७,१०४,१३, हितुहि-१,१४३,४ । हिनोति-ऐआ ५,२,२ ।

घ—पहिणति-विनय ३,१४० ।

√हिस् (हिसि) ७/१९

श

हिसायाम् (प)

क्षी-मै-सा-च जै काकृ

कात शा हे ।

हिसने—जै ।

हिसे—वो ।

√हन् (हन) २/ हिसा

गत्यो (प) ।

√सिद् १/३१६ h हिसा

याम्, गतौ (प) काकृ ।

क—घाइस्=(हिसायाम्) पीडायाम्, आघाते-वा पॉकर्नी ।

ग—हिसन्ति धीतय -ऋ ६,३४,३ । हिनस्ति-ऐआ १,१३, ऐआ २,५,१ ।

घ—हिसति-दीघ २,२४३, सुत्तनिपात ५१५ ।

ड—√हिंस (सक)=(१) वधे, (२) पीडायाम् । हिंसइ-आचा, पव १२१ ।

(छ—√हू सना=शपने ।)

√हिक् (हिक्) १/८४६

श जै X (काकृ-√हिक्)

स्यालैपिकी त्रुटि ।

अव्यक्ते शब्दे (उ)

क्षी मै-सा-कात शा हे ।

शब्दे—च ।

गतौ—काकृ ।

कूजे—वो ।

ग—हिक्रुते-चरक ८,१५। हिक्रुत्-सुश्रु २,४९५,११। हिक्रुते—
बृहत्स -५१,३२। हिक्रिका प्रोच्यते ज्वर -मभार १२,१२०६३।

ङ—हिक्रा = रोगविशेष -सुपा ४८६।

छ—✓हीचना[†] = हिक्रने, अनिच्छया सङ्कोचेन वा क्वापि
कार्याप्रवृत्तौ।

छ—✓हिक्रना } = हिक्रने, अनिच्छया सङ्कोचेन वा क्वापि कार्या-
छ—✓हिलकना[†] } प्रवृत्तौ।

+✓हिठ् (हिठ) १ ३१४ आक्रोशे (प) केचित् <✓विट् (विट) आक्रोशे
पठति—सा। (प)।

✓हिण्ट् १/१०१ शोषणे (प)
काकृ।

✓हिट् १/१२३ बन्धने
(प) काकृ।

✓हिण्ड् (हिडि) १/२६५
श

गत्यनादरयो (आ)
क्षी-मै-सा जै शा।

अनादरे गतौ च—
काकृ कात।

गतौ—च।

गतौ अनादरे च—
हे गो।

रिक्तीभावे—ह्वि।

✓हण्ड् (१/१८३)
हिसागत्यो (प) काकृ।

✓हेड् (हेड) १/
(आ)।

ग—पर्यहिण्डन्त शुष्का काकमण्डल्य -दशकु १५१,६। हिण्डसे-यशस्ति
च, २ आ, ३५० पृ = पर्यटसि।

घ—आहिण्डते-दिव्यावदान १६५। आहिण्डति-विनय १,२०३।

ङ—✓हिंड (सक) = (१) भ्रमणे, (२) गतौ, चलने। हिडइ-सुपा
२८४, महा।

छ—[✓हंडना (<अभ्यटनम् ?) = भ्रमणे, (२) वृथा भ्रमणे, (३)
अन्वेषणे।

√हिन्व् (हिवि) १/५८९
श×

प्रीणनार्थ (प) इति
च चान्द्रा -क्षी ।
क्षी मै सा-च कात ।
प्रीणने—जै-काकृ शा-हे ।
प्रीतौ—वो ।

√धिन्व् (धिवि) प्रीण-
नार्थ (प) ।

हि १/ प्रवृत्तौ, प्रोत्साहने—हि ।

ग—हिन्वति-शत्रा ३,५,१,३५, हिन्वन्ति-१२,८,१,१ ।

+√हिल् (हिल) ६/८२
श×

हावकरणे (प)
क्षी-मै काकृ सात शा हे ।
भावकरणे—सा-जै ।
हावे—च ।
हावकृतौ—वो ।

>√मिल् (मिल) इलेषणे
(प) इति दुर्ग—क्षी ।
√हिल्लोल १०/ दोलने
(प) वो ।

ग—कथ हिलसि भो । छात्र ।

छ—√हिलना } =दोलने, हावे ।
छ—√हीलना }

छ—√हेलना ' =(१) क्रीडायाम्, केलौ, (२) विनोदे ।

(छ—√हीला (आरब्ध-हील)=व्याज, मिष ।)

√हु ३/१
श (काकृ-√ह)

दानादनयो (प)
क्षी सा जै शा हे ।
दाने । आदानेऽप्येके—
मै ।
'दानादानयो' इत्यन्ये—
सा-काकृ ।
होमेऽदने—वो ।
हवने—च ।
दाने—कात ।

√हुन्—हुनेत्-वृजा ३,१६,
रार २,३४, वपू २५ ।
सन्ध्याकर्म समाप्यान्तेऽ-
प्यग्निहोत्र स्वय हुनेत्-दे
भा ११,१७,३४ ।

ड-√हुण (सक)=होमे ।

हुणइ-भग ११,९-

पत्र ५१६, कुमा ।

छ-√हुनना=हवने ।

दानम्=हवि'प्रयोग' । अदनम्=भक्षणम् ।

ग—अव पथिषु जुहति-ऋ ५,७,५ । जुहोति—ऐत्रा १,२, तैत्रा १,१,६,९ ।

ड—√जुहु (सरु)=(१) दाने, (२) हवने । जुहुणामि-ठा ७-पत्र ३८१, पि ५०१ ।

+√हुड् (हुड्) १/३४९	गतौ (प)	√हुल् (हुल्) १/ गतौ
मै-श-च काकृ×	क्षी सा जै कात शा	(प)
	हे-वो ।	√हुण् १/२१० a गतौ
		(प) काकृ ।
		√हुण्ड् १/१८३ b हिंसा-
		गतौ (प) काकृ ।
		√हूड् (हूड्) १/ गतौ (प) ।

ग—जम्बुको हुड्युद्धेन वय चाषाढभूतिना-पञ्चत मित्र, १७३ श्लो [खेमराजश्रीकृष्ण १९२३ स्त्रीस्तान्दे] ।

ड—हुड=मेष-दे ८,७०, कुक्कुर-मृच्छ २५३ ।

ड—हुडुअ=प्रवाह-दे ८,७० ।

ड—हुडुम=पताका-दे ८,७० ।

+√हुड् (हुड्) ६/१०२	सहने (प)	पूर्ववत् ।
क्षी-सा श-च-जै-काकृ-	मै ।	
कात-शा-हे-वो×		

ग—पूर्ववत् ।

ड—हुडुक्क=वाद्यविशेष-औप, कप्पू, सण, विक्र ८७ ।

छ—√हुडकना=येनातिसङ्गतो बालकस्तदर्थं रोदित्वा व्याकुलताप्रकाशने ।

+√हुड् (हुड्) ६/१०८	निमज्जने (प) ।	√हुड (हुड्) ६/ निमज्जने
श ? सा×	(जै√हुड्) क्षी शा हे ।	(प) ।
	सघाते-मै-च-जै काकृ-	
	कात-हे ।	
	मग्ने सघे च—वो ।	

क—इंग्लि हुड=रथच्छदि, शिरच्छादनम्

ग—सहुडोपला योधा -मभार ३,१६३२६ ।

पुरी सम-ताद् विहिता सपताका सतोरणा ।

सचका सहुडा चैव सयन्त्रखनका तथा ॥

मभार वनपर्वणि सौभववे १५ अध्याय-हुड = सैन्याश्रयस्थानम् । अन्ये तु विष्णुत्रोत्सर्जनशृङ्गाणि हुडा इत्याहुः, उदाहरन्ति च—

कल्पान्ते हुडशृङ्गाणि रथस्योपरि सूरिभिः ।

विष्णुत्रस्पर्शशुद्धयर्थकरादिस्पर्श उच्यते ॥ श क हु ।

+√हुण्ड् (हुडि) १/२६६ सङ्घाते (आ) √हुञ् १/३१३ h हिंसा-
श क्षी-मै सा च-जै काकृ गत्यो (प) काकृ ।
कात शा-हे ।
मग्ने सये च—वो ।

ग—हुण्ड० (= राक्षस०)—मभार ६, २०८१ । हुण्डन०—चरक ८, २६ ।

ड—हुड = शरीरस्य विलक्षण (विस्थितिक) अवयव—ठा ६—पत्र ३५७,
सम ४४, १४९, विलक्षणावयवको मनुष्य—विपा १, १—पत्र ५ ।

छ—हुडार = वृक ।

छ—√हुदना †* (< हुण्डनम्) = स्तब्धीभाये, रोधने ।

+√हुण्ड् (हुडि) १/२७४ वरणे (आ) > < √भुण्ड् (भुडि) १/३८३a
श-च-जै काकृ कात क्षी सा । भरणे (आ) च ।
शा-हे-वो × हरणे—मै सा । √भुण्ड् (भुडि) १/११८
भृतौ (आ) जै ।
√भुण्ड् (भुडि) १/४४६
भरणे (आ) काकृ ।
√भुण्ड् (भुडि) १/३६८
भरणे (आ) कात ।

वरणम् = स्वीकार-क्षी ।

ग—हुण्डिका = मुद्रा—क्षीरस्वामी ।

छ—हुडी = धनार्पणादेशपत्रम् ।

√हुच्छ् (हुछा) १/२०८ कौटिल्ये (प) √हृ १/९१५ कौटिल्ये
श × (काकृ—√हृच्छ्) क्षी मै सा च-जै काकृ- (प) ।
कात-शा हे-वो ।

क—घुएल् = नमने, कौटिल्ये-वा पॉकनी ।

ग—यज्ञो हृच्छति—काठ ३२, ६, विहृच्छति य एव वेद—०७, १ । अनुहृच्छन्ति-
मै १, १०, ७, काठ ३६, १ ।

√हुल् (हुल) १/८२८
श

गतौ (प)

क्षी मै सा च काकृ

कात शा हे

हिसावरणयो, च=

गतौ—क्षी, मै-सा काकृ

कात शा-हे ।

गमने हिसावरणयोश्च—जै ।

हतौ छदि—वो ।

√हुड् (हुड्) १/ गतौ
(प) ।

√हुड् (हुड्) १/ गतौ(प) ।

ग—चक्रयुक्ता हुला गुडा -मभार ३,१७१८ ।

ड—√हुल (सक)=प्रक्षेपणे । हुलण-कुमा =क्षेपणम् ।

छ—√हुलना=प्रेरणे ।

+√हुड् (हुड्) १/३४८

श जै कात×

गतौ (प)

क्षी-मै-सा-च काकृ कात

शा-हे, -वो (आ) ।

द्रष्ट √हुड् १/३४९ ।

छ—√हुलना=प्रेरणे ।

छ—√हुटना *† (<हुडनम्)=अपस्रतौ, स्थगने, (२) परिवृत्य गतो ।

√ह (हृन्) १/८८३
श

हरणे (उ)

क्षी मै सा च, -जै (प), -

काकृ कात शा हे ।

हृत्याम्—वो ।

√भृ (भृन्) १/ भरणे (उ) ।

क—चर्=ग्रहणे, हरणे ।

ख—अवे जर्=हर, आजर्=आहर, निर्दयता, उत्पीडनम्—वा पौकर्त्तौ ।

ग—तमाहगमि-ऋ १०, १६१, २ । हरति-ऐब्रा ५, ३४, शाब्रा १७, १ ।

घ—हरति-जातक २, १७६ ।

ङ—√हर (सक)=हरणे, (२) प्रसादे । हरइ-उव, महा ।

छ—√हरना (<हरणम्) ।

√ह ३/१५

श च-जै शा×

प्रसङ्गकरणे (प)

क्षी मै सा-काकृ कात-हे ।

प्रमङ्गहृत्याम्—वो

√ह (हृन्) १/ हरणे (उ) ।

ग—जिहृति—हि । मया नावाप्तम् ।

✓हृप् (हृषु) १/७०२
श×

अलीके (प)
क्षी मै सा च जै-काकृ-
कात शा हे-वो ।

क—घर्स् = निर्निमेष दर्शने ।

ख—अवे जसुयन्त-वा पाँकनी ।

ग—सोमपीथाय हर्षते-ऋ १,५१,७ । हर्षते अस्य सेना-ऋ ९,६१,१ ।

घ—घसति-जातक ४,५६ । हसति-विनय ३,८, मञ्जिम १,७९ ।

ङ—✓हरसना, ✓हरसाना, ✓हरखना, ✓हरखाना, ✓हरषना,
✓हरषाना, ✓हर्षना, ✓हर्षाना (<हर्षणम्) = मोदे ।

✓हृष् (हृष) ४/८९६
श

तुष्टौ (प)
क्षी मै सा-च-जै कात
शा-हे-वो ।
पुष्टौ—काकृ ।

क—पूर्ववत् ।

ग—हृष्यति-नारदपरिव्राजको ३,३८, महो २,४,३, गो १२,१७ । हृष्यसे-
मार्क पु ११०,११ । जहृषिरे मुदा-वा रा ५,१,८ ।

घ—हृस्सति-सुत्तनिपात ८२३, ८२९ ।

+✓हेठ् (हेठ) १/०६३
श×

विबाधायाम् (आ)
क्षी-मै सा च-जै काकृ
कात-शा हे ।
बाधे—वो ।

✓एठ् (एठ) १/ विबाधायाम्
(आ) ।

✓हेट् १/५८६ विबाधायाम्
(प) जै ।

हठ् (हेठ) १/३१४
मै-सा-श जै-काकृ
कात हे× (क्षी यु
मी स ✓हेड्)

विबाधायाम् —
क्षी च ।
बाधे—वो ।

✓हेट् १/३९१ विबाधायाम्
(प) शा ।

✓हेट् १/३९३ विबाधायाम्
(प) हे, बाधे—वो

✓हेड् १/१९३ विबाधायाम्
(प) हे ।

ग—हेठस्य-यशस्ति च, ३ आश्या, ५५६ पृ ।

घ—हेठक-जातक ४,४४६, पेतवत्यु ३,५ ।

ङ—हेठी = मानहानि, अपमान ।

+√हेठ् (हेठ) ९/६०
मै-श च जै काकृ कात
शा×

च=भूतप्रादुर्भावे (प)
क्षी सा हे
खचे (=भूतिपूत्यो-
रुत्पत्तौ)—यो ।

√हेड् (हेड्) १/२८३
श च×

अनादरे (आ)
क्षी-मै सा जै-काकृ
कात शा-हे वो ।

हेळते—निघ २/१२=
क्रुध्यतिकर्मा ।

√हिण्ड् (हिडि) १/ गत्य-
नादरयो (आ) ।

√हेड् १/२१५ d गतौ (प)
काकृ ।

जिह्मीडिरे-शब्रा १,२,५,
५, काब्रा २,२,३,५ ।

क—घाइ- घी=जृम्भाया गात्रविनामे वा । गाइल्—,घाइस्-तथा-घाइज्-
द्=क्रोवे, उद्वेगे-वा पौकनी ।

ग—मा हेळे भूम वरुणाय-ऋ ७,६२,४ । अहेडमाना -वा रा २,६८,२२=
उपेक्षारहिता (तिल) । हेल्नम्—भा पु ६,२,१४ । (लङ्योरेकत्वस्मरणात्)

घ—(हीळेति-सयुत्त १,३०८) ।

ङ—√हील (सक)=न्यक्कृतौ, (२) निन्दायाम्, (३) पीडने । हीलइ-
उव , सुख २,१९ ।

ञ—√हेलना* =तिरस्कारे, (२) अनवधाने ।

+√हेड् (हेड) १'७७१
श×

वेष्टने (प)
क्षी मै सा च जै-काकृ-
कात शा हे ।
वेष्टे—वो ।

ग—(अहेडत् -गोब्रा १,२,२१,) कुनद्यामिव हेल्माना'-मभार १०,५६५ ।

ङ—हेडा =घटा, समूह'-सुपा ३८६, ५३०, अक्षवाटः-धम्म १२ टी ।

छ—√हेलना† = (१) प्रवेशे (विशेषतो जले), (२) जलसतरणे ।

छ—√हेलान=क्षेपण्या नौस्थापने (वेष्टने)-लङ्क. ।

+√हेप् (हेष्ट) १/३७० गतौ (आ) कचित् <√रेप् (रेष्ट) गतौ
पठ्यते—सा । (आ) ।
√धेप् (धेष्ट) १/गतौ(आ)
कचित् पठ्यते—सा ।

√हेष् (हेष्ट) १/६११ अव्यक्ते शब्दे (आ) √हेष् (हेष्ट) १/ अव्यक्ते
श जै× क्षी-मै-सा काकृ कात शब्दे (आ) सा ।
शा हे । √रेष् (रेष्ट) १/ अव्यक्ते
शब्दे—च । शब्दे (आ) इत्यपि
स्वनेऽश्वानाम्—वा । चन्द्र-क्षी ।

ग—न हेषन्त पेरुमस्यसि-ऋ ५,८४,२ । तन्मथाभिहेषते पिपासते-ऐन्ना ६,८ ।
हयाना हेपताम्-मभार १५,१००९ । जिहेषिरे-शिशु १७,३१ ।

घ—हेसति-जातक १,५१,६२ ।

ङ—हिसा (<हेषा)=अश्वशब्द । हयहिस च-सुपा १९४ ।

ड—हेसा (<हेषा)=अश्वशब्द —सुपा २८८, आ २७ ।

छ—√हीसना (<हेषणम्)=अश्वशब्दे ।

+√होड् (होड्) १/२८० अनादरे (आ) द्रष्ट √हुड् १/३४९ ।
क्षी श-जै× मै सा च काकृ कात
शा हे वो ।
गतौ अनादरे च—वो ।

छ—होड=प्रतिस्पर्द्धा ।

+√होड् (होड्) १/३५५ गतौ (प) । द्रष्ट √हुड् १/३४९ ।
क्षी श च जै शा हे× मे-सा काकृ कात ।
गतौ अनादरे च
—वो (आ) ।

+√हौड् (होड्) १/३५० गतौ (प) हौड (हौड्) गतौ (आ) वो ।
मै सा-श-जै-कात क्षी-च-काकृ हे-वो
शा× (आ) ।

ग— न होडेन पिना चौर घातयेद् धार्मिको नृप ।

सहोड सोपकरण घातयेद्विचारयन् ॥ मनु ९,२७० ।

इह प्राकृतप्रभाषो लक्ष्यते ।

[ङ—होढ=मोषणस्तु-(पा स म)]

छ—पूर्वधातुवत् ।

छ—होढ=मोषितम् ।

√हु (हुङ्) २ ७१

श (काकृ-√हु)

स्याल्लैपिकी श्रुति

अपनयने (आ)

क्षी मै सा च जै काकृ-

कात शा हे ।

चौर्ये—वो ।

ग—न ते सरयमप हुवे-ऋ १,१३८,४, देवानामपि हुत -८,३१,७ ।
हुवते-तैत्रा ३,९,६,१ । निर्दिश्यापहुते च य -मनु ८,५३=अपनयति (मन्वर्थ) ।

+√हल (हल) १/७९९

श×

चलने (प)

क्षी मै सा च जै काकृ-

कात शा-हे ।

चाले—वो ।

√हल (हल) १/७९८

चलने (प) ।

√हल (हल) १/८०३४

श जै शा हे वो×

अनुपसर्गाद्वा मित् ।

√हल (हल) १/८०९

गतौ (प) सा ।

<√हुल् (हुल) गतौ (प) ।

ग—अप हल्यति-अ वे प्राति १,५८ टीकायाम् ।

+√हग् (हगे) १/७८१

श×

सवरणे (प)

क्षी मै-सा च जै काकृ-

कात शा हे वो ।

√हग् (हगे) १/ सवरणे

(प) ।

√हस् (हस) १/७०४

श×(च-√हष्)

शब्दार्थ (प) णी ।

शब्दे—मै सा च जै

काकृ कात शा हे ।

रवे—वो ।

सक्षेपे—हि ।

√हस् (हस) १/ शब्दे

(प) ।

√रस् (रस) १/ शब्दे (प) ।

क—घेर्- (घेरे-१) = सक्षिप्तम् । धातुगिस्तार -घेर्-रेस्, घेस्, घेर्स्—

रय—अवे जरहेहिस्=शैथिल्ये, नैर्बल्ये-या पौकनी ।

ग—आयुर्हसति पादश -मनु १,८३ । दैर्घ्य एव हसन्तीमे-दे भा ८,५,१० ।

धर्मो न हसते-मभार १,२४७८ ।

यथालभ्य लक्ष्येण्य शब्दार्थको न प्राप्यते । स्याद्√रस् धातोर्विकासो हकारप्रसारेण ।

ङ—√हस (अक) = (१) न्यूनतायाम्, क्षीणतायाम् । हसइ-पच ५,५३ ।

ङ—√हस्स (अक) = (१) न्यूनतायाम्, क्षीणतायाम् । वक्तु-हस्समाण-
णदि ८२ टी ।

√ह्राद् (ह्राद) १/२५
श×

अव्यक्ते शब्दे (आ) ह्रदो ह्रादते शब्दकर्मण -
क्षी मै सा काकृ कात । निरु १,९,१
शब्दे—च-जै शा हे ।
स्वने—वो ।

क—ह्लाद् = शब्दे ।

र—अवे आद = रक्षाकुक्कुर । न पर्सि जिरिद् = तनुत्राणम्, कवच
—वा पौकनी ।

ग—यदि ग्रागण. सहादेरन्-आश्च श्रो ५,१२,२१ । सहादमानाभरण०-
हरिवश २६७८ ।

ङ—√हर (सक) = शब्दे । ०हरइ-से ५,१७ ।

√ही ३/३
श

लज्जायाम् (प)
क्षी-मै-सा-च जै-काकृ
कात शा हे ।
लज्जे—वो ।

√हीच्छ (हीछ) १/ लज्जा-
याम् (प) ।

ग—जिह्वेति-कथासरि ४५,२६५ । जिह्वीयात्—वाग्भ १,१२,७४ ।

घ—हिरियति-पुगलपञ्चत्ति-२०,२४ ।

ङ—√हिरि (अक) = लज्जायाम् । हिरिआमि-अभि २५५ ।

+√हीच्छ (हीछ) १/२०७
श×

लज्जायाम् (प)
क्षी-मै-सा-च जै-
काकृ कात-शा हे ।
लज्जे—वो ।

√ही ३/ लज्जायाम् (प) ।
गच्छ-यच्छवदत्रापि ही-
धातुतश्चकारो बोधनीयः ।

√गम्धातोरेव 'छ' इति जातमत्र ज्ञेयम् ।

✓हेप् (हेष्ट) १/३६९
मै-सा-श-च जै काकृ कात
शा हे×

गतौ (आ) इति च
कौशिक —क्षी ।
क्षी ।
गत्याम्—वो ।

<✓रेप् (रेष्ट) गतौ (आ) ।
✓लेप् (लेष्ट) १/ गतौ
(आ) ।
✓हेप् (हेष्ट) १/गतौ (प)
कचित् पठ्यते—सा ।

✓हेष् (हेष्ट) १/६१३
क्षी-मै श-च जै काकृ
कात शा हे×

अव्यक्ते शब्दे (आ)
सा ।
स्वनेऽश्वानाम्—वो ।

✓रेष् (रेष्ट) १/ अव्यक्ते
शब्दे (आ) ।
✓हेप् (हेष्ट) १/ अव्यक्ते
शब्दे (आ) ।

ग—हृषमाण०—मभार ४,२०००, हृषन्ति-मभार ४,१४९७ ।

+✓हेष् (हेष्ट) १/६१४
सा-श×

गतौ (आ)
क्षी-मै सा-च जै
काकृ कात-शा-हे ।
सर्पणे—वो ।

पूर्ववत् ।

ङ—हरेस (अक) = गतौ—नाट—वेणी ६७ ।

+✓हृग् (हृगे) १/७८२
श×

सवरणे (प)
क्षी मै-सा च-जै काकृ-
कात शा हे वो ।

✓हृग् (हृगे) १/ सवरणे
(प) ।
✓लृग् (लृगे) १/ सङ्गे
(प) ।

+✓हृस् (हृस) १/७०५
श×(च-✓हृष्)

शब्दार्थ (प) क्षी ।
शब्दे—मै सा च जै
काकृ कात शा हे ।
रवे—वो ।

✓हृस् (हृसे) १/ शब्दे
(प) ।
✓रस् (रस) १/ शब्दे
(प) ।

✓ह्राद् (ह्रादी) १/२६

सुखे, च=अव्यक्ते
शब्दे (आ)
क्षी-मै सा
शब्दे सुखे च—
च-जै शा-हे ।

ह्रादतेर्वा स्याच्छीतीभाव-
कर्मण -निरु १,९,१ ।
✓ह्राद् (ह्राद) १/२५
अव्यक्ते शब्दे (आ) ।

सौख्ये, च = अव्यक्ते

शब्दे—काकृ-कात ।

रने मोदने च—वो ।

क—घृलृद् = प्रालेयम्—या पॉर्कनी । तुल निरु १,९,१ ।

ग—प्रह्लादते मन-किराता ११,८ । ह्लादयते-तैआ १,३,४ ।

✓हल (हल्) १/७९८

श×

चलने (प)

क्षी-मै सा-च जै ऋकृ

कात शा-हे ।

चाले—वो ।

गतौ—सा शा ।

✓हल (हल) १/ चलने

(प) ।

✓हेल् १/२४७ m गतो (प)

काकृ ।

<✓हुल् (हुल) १/ गतौ (प) ।

ज्वलहलहल १/८०३: मित् ।

श-जै शा-हे-वो×

क—घृ-उर्एल् = नमने, कौटिल्ये—वा पॉर्कनी ।

ग—हलति-शत्रा ५,१,३,६, ११,५,३,६ । विहलतीय मे मन—मभार १,२१६

ड—✓हल् (अक) = चलने, दोलने । हल्ति-सङ्घि ६८ ।

✓हृ १/९१५

श×

कौटिल्ये (प)

क्षी मै-सा-च जै काकृ

कात शा हे वो ।

हृति-निघ २/८ =

अत्तिकर्मा ।

हुगाति तत्-ऋ १,१६६, १२ ।

✓हृ १/३४८ वरणे (प)

काकृ, कात ।

क—घृ-उर्एल् = नमने, कौटिल्ये—वा पॉर्कनी ।

ग—उप हृरते-ऋ १,१४१,१ । ह्यर्षीत्-शत्रा १,१,२,१२, तैआ ३,२,३,२ ।

✓हे (हेव्) १/९९२

जै×,श

स्पर्धाया शब्दे च (उ)

क्षी-मै सा ।

स्पर्धायाम्—च ।

स्पर्धाया वाचि—काकृ

कात ।

स्पर्धाशब्दयो—शा हे ।

स्पर्धे शब्दे—वो ।

हृयते-निघ ३/१४ = अर्चति

कर्मा ।

क—घुउआ-, घुउ = शब्दे ।

ख—अवे जवैति = ह्वयति, शब्दे, विलापे, शोके-वा पौर्णर्नी ।

ग—अव ह्वये-ऋ ५, ५६, १, ह्वयते-शब्दा ३, २, १, २१ । ह्वयति-तैब्रा ३, २, ५, ८ ।
ह्वामहे-वृहदारण्यको ६, ४, २२ [ऋ १०, १८४, ३] । ह्वमहे-वनदुर्गो ४४२८ [ऋ
१, ८९, ५]

धातुपाठसमीक्षेय भवादे क्रत्यादिगणान्तगा ।

भागीरयप्रसादेन श्रीक्षेत्रेशप्रसादत ॥

विहिता मानसी पूर्व वृन्दारण्यनिवासिना ।

विद्यामभ्यस्यता सीतारामशर्मसकाशत ॥

काश्या पुष्टिमिता सा श्रीरघुनाथस्य शर्मण ।

शब्दशास्त्रप्रकाण्डस्य कृपालोरनुकम्पया ॥

अथ चुरादिगणधातवः.

चुरादिगणपठिता धातवो नवगणपठितधातुभ्यः पृथक्कृत्योपन्यस्यन्ते । अमी प्रायशो नामधातव इति । तद्यथा श्रीरस्वामी—“अन्ये तु प्रातिपदिकाद् धात्वर्थे बहुल-मिष्टवच्च” (१० २९६ यु मी स) इत्येव सिद्धे सूत्रे छिद्रान्ध-दण्डादय उदाहरणार्थं निदर्शिता इति व्याख्यान — १८/३२५ (यु मी स) ।

तत्रैव पृष्ठे स्वामी “भूयादिनवगणोक्ता स्वार्थे णिजन्ता अपि भवन्ति, चुरादिगणस्तु निदर्शनार्थं इत्येके । (तेनापठितेभ्योऽपि कश्चित् स्वार्थे णिच-सि कौ धा स १९४४)-गमो गज्यमकारयत्-वा रा ६, १०८, १०५” । “चुरान्णिचौ बहुल निदर्शनं त्रेत्यपरे । तेन पक्षे ‘चोरति’ ‘चिन्तति’ इत्यादि सिद्धम् ।”

विलियम् व्वाइट् हिट्नीमहाशयश्चुरादिगण नाङ्गीकरोति । स इह नामधातूना प्रयोजकधातूना च सक्रान्तिमभिव्यनक्ति “संस्कृत ग्रामर” इत्याख्यस्य स्वपुस्तकस्य ६०७ तमेऽध्याये । तद्यथा—

“हिन्दुवैयाकरणा दशमगणम् उत वा चुरगणम् ‘अय’ विकरणा-न्त्रित सख्यान्ति । अन्यादृशधातुभ्य इव तिबादयोऽपि तत सञ्जायन्ते । इह यौगिकक्रियापदता प्रयोजकता च । सुतमाम् एष पूर्णतो यौगिकक्रियापदत्वेन व्यवहरिष्यते ।”

“पूर्व (६०७ तमेऽध्याये) सूचितमासीद् यद् हिन्दुवैयाकरणा अनुतदु-दाहरण च भूयिष्ठा पाश्चात्या अपि (नवगणत) अन्यं यौगिकधातुगण प्रमाण-यन्ति वर्णितपूर्व- (भूयादिक्रियाद्यन्त) तुल्यक्रमम् । यत्रप्येतद्गणधातुरूपाणि सामा-न्यतो मूलधातुसम्पृक्तम् ‘अय’-विकरण दर्शयन्ति तथाप्यय शुद्धो गणो नास्ति प्रत्युत सहकारी यौगिकक्रियापदात्मको वा । (अस्य क्रियापदानि सन्त्यक्षतः प्रयोजक-रूपाणि, परिवर्तितयतिना सहाशतो नामधातुरूपाणि च) ।

—“संस्कृत ग्रामर” इत्यस्य ७७५ तमेऽध्याये ।

वयं तु ब्रूमः—सर्वे धातवः पूर्व नामान्येवासन्, व्यापाराणां नामस्वेव सत्त्वेन तेषां स्वातन्त्र्येणोपस्थानासम्भवात् । कस्यापि नाम्नो बहवो व्यापारा भवन्ति । अत एव कारणाद् धातूनां बहवोऽर्था लभ्यन्ते, कचन मिथो विरुद्धा अपि । तद्यथा—
✓चक् (चक) वृष्टौ प्रतिघाते च, ✓पुस्त् ✓बुस्त् आदरानादयोः । भूशब्द पृथिवीनाचको नाम । तस्मिन् स्थिति वृद्धि सक्रान्ति द्रव जय-पूज्यता-पालन-शोधन-जीवनावर्तन-क्षरणोत्पत्तिप्रभृतयो व्यापारा विद्यन्ते, इति हेतोः क्रियारूपता गतेऽपि तस्मिन्स्थित्यात् साम्प्रतम् । स्थितिद्रवादिविरुद्धार्थोदाहरणानि—भूत्यै-मनु

५,३९=विब्रद्वर्थ (मन्त्रर्थ), भूयर्थम्-रघु १,१८=वृद्धचर्थम् (सजी), अभयन्-रघु ४,१०=सक्रान्त (सजी), देवान् भावयतानेन-गी ३,११=तर्पयत(नी व्या), भावेषु-रघु ३,४१=वस्तुषु (सजी), भयन्-नैष २,३२=प्रपद्यमान (प्रकाश), भयन्ति-नैष २,३२ (प्रकाशटीकायामेव)=भ्रमन्ति, भाविता=तकिता, द्राविता (प्रकाश), भविष्यन्ति-मभार ५,१२८,४३=जेष्यन्ति (नील), (प्रणय) भावयन्ती-मभार ४,३७,७=दर्शयन्ती (नील), भावितस्य-मभार ५,२६,१४=पूजितस्य (नील), भावित-मभार ५,८७,१=हृष्ट (नील), बुभूषति-मभार १२,१३९,९७=पालयितुमिच्छति (नील), भयन्ति-मभार १२,२९१,३४=उत्पद्यन्ते (नील), भावितै-मभार १२,३२६,२६=शोधितै, भविष्यामि-मभार २,११३,२४=जीविष्यामि (नील), भवन्ति-हरिवशे १,८,४०=आवर्तन्ते (नील), भाययेत्-हरिवशे १,६,१०=क्षरेत् (नील) ।

भूवादयो धातव १'३/१ इति सूत्र नाम्नामेव क्रियावाचकाना धातुसङ्गा विदधाति न तु धातूनाम् इति द्विद्विमीमांशयेन चुरादिमेव नामधातु वदता नाचिन्ति । अपरम्, चौरादिकाना धातूना प्रयोजकता नास्ति, स्वार्थे णिच्चात् । यथा-चोरयति, चिन्तयति, कथयति, गणयति प्रभृतीनि शुद्धधातुरूपवदेव प्रयुज्यन्ते । गणयति=गणना करोति, न तु कारयति—"गणयति न दुःखं न च सुखम्" । आम्, केचन धातव सन्ति ये प्रयोजकसारतामप्यादधते ।

यदीय* प्रथम क्रम कापि नास्ति तादृशा केचन धातव —√अश १०/३६२, √कथ (कथ) १०/२९७, √क्षम्प् (क्षपि) १०/८३, √गण १०/२९९, √चम्प् (चपि) १०/८२, √चिक् (चिक्) १०/६०, चिन्त (चिति) १०/२, √चुण्ट् (चुटि) १०/१९९, √चुम्भ् (चुभि) १०/९४, √चुर् (चुर) १०/१, √पर्यूल् १०/३२८, √बुल् (बुल) १०/६६ प्रभृतय सन्ति । मन्ये नवगणप्रयुक्ता बहवोऽत्र धातव सक्रान्ता । अत एव हेतोर्न ते प्रयोजकत्वेन निर्धारणीया, स्वार्थणिजन्तत्वेन भयाद्यादिवन् तदर्थकत्वात् ।

+√अश (अश) १०/३६२ समाधाते (प)
मै-सा-श च-जै शा × क्षी क्रात हे
सधाते—काकृ ।
विभाजने—बो ।

<√अम (अस) समाधाते
(प) इति चन्द्र-क्षी ।
√अक्ष् (अक्षू) १/ व्याप्तो
सधाते च (प) ।
अशु शमष्टमात्रो भवति ।
अननाय शम्भयतीति वा
—निरु २,५,५ ।

√अश (अशू) ५/
व्याप्तौ (आ)

समाधात' = विभाजनम् —क्षी ।

क—एनेकु-, नेकु-, ऐकु-, अकु=प्रापणे, दाने, उपस्थितौ (उपहारे), कर्षणे ।

ख—अवे अस=अश-वा पौकनी ।

क—लैति उमेरुस्, गौथि अम्स, अमे उस्-पी टी ऐस पालि-इंग्लिश-कोशात् ।

ग—अशु०-ऋ १, ४६, १०, अशुक० (ऋषि०)-ऋ ८, ५, २६, त्वमशो विदथे देव भाजयु (अग्नि०)-ऋ २, १, ४, वा स १०, ५, अ वे ६, २, ५ ।

+√अस (अस) १०/३६२ समाघाते (प) इति <√अश (अश) समाघाते
श-च काकृ कात× चन्द्र-क्षी । (प) ।
क्षी-मै सा जै शा हे । √अह् (अहि) १०/
विभाजने—वो । भासार्थ (प) ।

क—ऑम् (ऐ) सौ-स्=स्कन्ध-वा पौकनी ।

ग—व्यसयामास तस्य प्रहारम्-मभार ३, ११७०८, शक्ति व्यसिता माधवेन-मभार १, १९७ ।

घ—अस=स्कन्ध-जातक १, ९ ।

+√अह् (अहि) १०/०३७ भासार्थ (प) √अह् (अहि) १/ गतौ
मै श-च जै-काकृ-कात- क्षी हे । (आ) ।
शा× भाषार्थ —सा √अह् १/३१९ कलुषे (प)
भासे—वो । काकृ ।
√अम् (अम) १/ गत्या
दिपु (प) ।
अघायति-ऋ १, १३१, ७ ।
अभ्यघायति-शौ ७, ७३, ३ ।
√अङ् (अधि) १/ गत्या-
क्षेपे (आ) ।

+√अघ (अघ) १०/३८५ पापे (प) √अघ् १/४१३b गत्याक्षेपे
मै-सा-श-च जै शा× क्षी । (आ) काकृ ।
पापकरणे— √अह् १/३१९ कलुषे (प)
काकृ कात-हे । काकृ ।

पापकृतौ—वो । $\sqrt{\text{अह्}} (अहि) १०/
भासार्थ (प) ।
 $\sqrt{\text{अह्}} (अहि) १/ गतौ (आ)$$

क—अघ् (लॉ) = अननुकूलम्, घृणापूर्णम् ( ) ।

ख—अवे अय = अघम्—वा पौकनी ।

ग—अघो वृक—ऋ १, ४२, २ । अघम्—खि २, ११, १, ४, मा ३५, ६, शौ १, २८, ३ ।

अर्वाञ्च एतच्छब्दनिष्पत्त्यर्थं कल्पितम् $\sqrt{\text{अघ्}}$ इति धातु $\sqrt{\text{अह्}}$ इत्यस्यैव रूपान्तरमाहुः । $\sqrt{\text{अह्}}$ इत्यस्य तु भौवादिकस्य गत्याक्षेपे पठितत्वादपार्थ एवाय मायास सभाव्येत । आक्षेपस्य निन्दाया वैयाकरणैर्व्याख्यातचरत्वान्निन्दितकर्मात्मक-शब्दार्थसागत्यस्य $\sqrt{\text{अह्}}$ इत्यनेन सहजप्राप्तत्वादिति भाव इति शास्त्री विश्वबन्धु (वैदि प को सहि भा)

वयं तु ब्रूम $\sqrt{\text{अघ्}}$ १, ४१३७७ गत्याक्षेपे (आ) काकृ, $\sqrt{\text{अह्}}$ १/३१९ कलुषे (प) काकृ, $\sqrt{\text{अह्}}$ १/१०५ गत्याक्षेपे (आ) इत्येतेष्वस्ति कश्चन विकाससंबन्धः । $\sqrt{\text{अघ्}} > \sqrt{\text{अह्}} > \sqrt{\text{अह्}}$ इति । अतः काशकृत्स्नीयस्य $\sqrt{\text{अघ्}}$ धातो सत्त्वादपार्थ एवायमायास इति ।

+ $\sqrt{\text{अह्}}$ (अकि) १०/३७०	लक्षणे (प)	$\sqrt{\text{अह्}}$ (अकि) १/ लक्षणे (आ) ।
मै सा च काकृ	क्षी जै-शा-हे ।	$\sqrt{\text{अह्}}$ (अह्) १०/ पदे लक्षणे
कात ×, श	गतौ—हे ।	च (प) सा ।
	लक्ष्मणि—वो ।	$\sqrt{\text{अह्}}$ (अह्) १०/ च = पदे
		लक्षण (प) मै ।
		$\sqrt{\text{अह्}}$ (अह्) १०/ पदलक्षणयो
		(प) इत्येके—क्षी ।

ग—अङ्कयेत्—सुदर्शनो २९४ १० ।

घ—अकेति—जातक १, ४५१ ।

छ— $\sqrt{\text{अकाना}}$ = मूल्यनिर्वाणे, परीक्षणे ।

+ $\sqrt{\text{अह्}}$ (अह्) १०/३७३	पदलक्षणयो (प)	< $\sqrt{\text{अह्}}$ पदलक्षणयो (प) ।
श-च-जै शा ×	इत्यन्ये—क्षी ।	शेषा पूर्ववत् ।
	पदे लक्षणे च—सा ।	पर्यङ्ख्याते—ऋ १०, १६, ७ ।
	लक्षणे—मै-काकृ कात	'अञ्जतेरङ्क' इति भाष्याद्
	हे ।	$\sqrt{\text{अह्}}$ पदे लक्षणे चेति धातुर
	पदे लक्ष्मणि—वो ।	नार्थ इत्यन्ये [नागेश]—

महाभाष्ये ८,२,४८, गु प्र
स १२३पृ ।

पदम्=सख्यास्थानम्—दुर्गादास ।

ग—विराधाङ्कगता शुभाम्—वा रा ३,२,१६(गी प्रे स) -अङ्क = उत्सङ्गः ।

+√अङ्ग (अङ्ग) १०/२७३ पदलक्षणयो (प)	>√अङ्क (अङ्क) पदलक्षणयो
श च काकृ-कात × क्षी ।	(प) ।
(जै-शा—√अङ्ग) पदे लक्षणे च—मै	पूर्ववत् ।
सा जै शा हे ।	
पदे लक्ष्मणि—वो ।	

ग—अङ्ग गलित पलित मुण्डम्—च प स्तो (शङ्करा०) । अङ्ग । कश्चित् कुशली
तात —कादम्ब (मुम्बा सरक) २२१ ।

+√अङ्ग (अङ्ग) १०/३७३ पदलक्षणयो (प) इत्येके	<√अङ्ग (अङ्ग) पदलक्षणयो
मै सा श-च-जै काकृ -क्षी ।	(प) ।
कात-शा-हे वो ×	पूर्ववच्छेषो ज्ञेय ।
√अङ्क < √अङ्ग > √अङ्ग इति विकासो मननीय ।	

+√अञ्ज् (अञ्चु) १०/२११ विशेषणे (प)	√अञ्ज् (अञ्चु) १/गतौ याचने
श च × क्षी मै सा-जै काकृ	च (उ) मै ।
कात-शा हे ।	
व्यक्तौ—वो ।	

विशेषणम्=अतिशय —क्षी ।

ग—मुदमञ्चय-गीतगो १०,११=जनय ।

+√अञ्ज् (अजि) १०/२२८ भासार्य (प)	√अञ्ज् (अञ्जू) ७/ व्यक्ति-
मै-श-च-जै-काकृ कात क्षी हे ।	न्नक्षणकान्ति (प) मै ।
शा × भासि—वो ।	√अज् (अज) १/ गतिक्षेप-
भाषार्थः—स्वामिकाश्य-	णयो (प) ।
पानुसारेण लिख्यते—	
सा ।	

+√अट् (अट्) १०/२५ अनादरे (प) इति च	√अट् (अट्) १/ अतिक्रमण-
श × दुर्ग —क्षी	हिंसनयो (आ) ।

क्षी-मै सा च-जै काकृ- ✓अड् (अड्) १/ अभियोगे
कात-शा-हे वो । (प) ।
तौच्छये-वो ।

ग—कालाट्टहसित०—राजतर २,४७ ।

घ—अट्टियति=व्याकुलतायाम्, चिन्तायाम्-दीघ १, २१३ ।

छ—अठाना* (< अटनम् = अनादरे) = पीडने, क्लेशने ।

छ—आटना = दमने, भारेणानमने ।

ज—आटा आटि = कलहे, तर्कणे (तु सन्थाल-आड्डा, आड्डि इति) ।

+✓अन्ध (अन्ध) १०/३७० दृष्ट्युपसहारे (प) ✓अन्त् (अति) १/ बन्धने
च X, श (जै-शा- क्षी सा-जै काकृ-कात (प) ।
✓अन्ध्) शा-हे । ✓अन्द् (अदि) १/
दृष्ट्युपघाते—मै सा । बन्धने (प) ।
दृक्षये-वो ।

क—अन्धो = अन्ध, अन्धकार । लैति उम्न्र = छाया । म नीदेर्ले अन्दो
रेन्, पु उ ज अन्दान्, म उ ज अन्तान्, अन्दान्, आगलभा बल्आइन्द् ।

ख—अवे अन्द् = अन्ध (म्), अन्धकार —वा पौकनी ।

ग—प्रेमान्ध ख्यन्नि श्रोणो भूत्—ऋ १, ११२, ८, ४, ४, १३ ।

ङ—✓अघाव (सक) = अन्धत्वे । अघावेइ-विक्रान्तकौर ८४ ।

+✓अम् (अम) १०/१८८ रोगे (प) ✓अम् (अम) १/
च X, श क्षी मै-सा जै-काकृ- गत्यादिषु (प) ।
कात-शा हे-वो ।
प्रयोजक —हि ।

क—औमो- औमो = अपरिपक्वम्, असिद्धम् । लैति अमारुस् = तीक्ष्णम् ।
अर्मे हुम् = अपरिपक्वम्, असिद्धम् । पु इरि औम् = अपरिपक्वम्, असिद्धम्—वा
पौकनी ।

ग—यस्या उदरमामयत्—ऋ १०, ८६, ३३ । मूत्र भवत्वामयत्—अ वे ९, ८, १० ।

+✓अर्क् (अर्क) १०/१०३ स्तवने (प) अर्चन्त्यर्कमर्किण—निरु
च X, श क्षी मै-सा-कात हे । ५, ४, ६
स्तुतौ—जै काकृ-शा । ✓अर्च् (अर्च) १/
'तपने' इत्येके—क्षी सा । पूजायाम् (प) ।
स्तवनपाठो युक्त —सा । ✓ऋच् (ऋच) ६/

तापस्तुत्यो —वो ।

स्तुतौ (प) ।

√अर्क् १/४१० f आदाने
(आ) काकृ ।

√अर्च (अर्च) १०/
पूजायाम् (प) ।

अर्क —निघ ०/७ =
अन्ननाम , २/२० =
वज्रनाम ।

अर्को देवो भवति यदेन
मर्चति—निरु ५,४,६ ।

क—एर्क् = मयूख , गभस्ति , द्युतौ । अर्मे एर्ग = किरण , एर्किन् = स्वर्ग ,
आकाश —वा पौर्कनी ।

+√अर्च (अर्च) १०/२५९ पूजायाम् (प) आधृषाद् वा √अर्क् (अर्क) १०/
क्षी-मै सा (उ), काकृ, स्तवने (प) ।
जै कात शा-हे (आ) । शेष पूर्ववत् ।
पूजे—वो ।

प्रयोज द्वि ।

ग—अर्चयन्ति—अथर्वशिखो ६,१६, रुह ६, वउ ६,४५, अर्चय—बि १७ ।
अर्चयेत्—मुण्डको ३,१,१०, मैड्यु ४,६, ब्रबि ५५, अर्चयिष्यति—भव १,५६ ।

+√अर्ज (अर्ज) १०, १९३ प्रतियत्ने (प) √अर्ज (अर्ज) १/ अर्जने
च ×, श क्षी मै-सा-जै काकृ (प) ।
कात शा हे ।
सस्कारे—वो ।

प्रयो द्वि ।
प्रतियत्नः = सस्कार —क्षी ।

ग—यद् गर्हितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम्—मनु ११, १९३ । धनमर्जयेत्—
कथासरि ६,३६ । इह नास्ति प्रयोजकता, स्वार्थे णिच्त्वात् ।

+√अर्थ (अर्थ) १०/३४९ उपयाच्वायाम् (आ) √ऋ १/ गतिप्रापणयो*
श (जै शा—√अर्थ) क्षी-मै सा-जै काकृ कात- (प)—उणा २/४ स्थन् ।
शा । √अर्द् (अर्द) १/ गतौ
याच्वायाम्—च । याचने च (प) ।

उपयाचने—हे ।
याचने—वो ।

अर्थोऽर्तेरणस्थो वा—
निरु १,१८,१ ।

क—एर्—

ख—अर्त = कर्तव्यम्, अनुग्रह उपकारो वा—वा पौकनी ।

ग—अर्थयेथे—ऋ १०,१०६७, अर्थयाथे—१,८२,१, कौ १,४१६, जै १,४० ।
अर्थयस्व धन बहु—मभार ३,१२६८१ । स्वर्गतिं प्रार्थयन्ते—गी ९,२० । समर्थये—रघु ११,७० = मन्ये (सजी)

ङ—√अत्थ (सक) = याचने, प्रार्थने, विज्ञातौ । अत्थए—निशीथचूर्णि ४ ।

छ—√अरथाना = बोधने, विवरणे, (०) व्याख्यायाम् ।

+√अर्द् (अर्द्) १०/२७७ हिसायाम् (प)

√अर्द् (अर्द्) १/ गतौ

श च×

आधृषाद् वा

याचने च (प), यातने

क्षी, मै सा (उ), काकृ,

च इत्येके—क्षी ।

जै कात शा हे (आ) ।

अर्दयति—निघ २/१९ =

वधे—वो ।

वधकर्मा ।

√ऋ १/ गतिप्रापणया
(प) ।

ग—अर्दयोद्धिम्—अ वे ४,१५,६, अर्दयन्—६,४९,० । अर्दयति—मै ४,५,६ ।

अर्दयामास तौमरे—मभार ३,१६४५० ।

ङ—√अद् (सक) = वधे, ताडने—व्यवहारसूत्रभा १० ।

छ—√अर्दना* = पीडने ।

छ—√अरदना*† = मर्दने, पेषणे, (०) वधे ।

+√अर्ह् (अर्ह्) १०/१९९ पूजायाम् (प)

√अर्ह् (अर्ह्) १/ पूजायाम्

च ×, श

क्षी—मै सा जै काकृ—

(प) ।

कात—शा हे

√अर्घ् (अर्घ्) १/ मूल्ये

पूजने—वो ।

(प) वो ।

प्रयो ह्वि ।

ग—स्रग्विण तल्प आसीनमर्हयेत् प्रथम गवा—मनु ३,३, अर्हयेन्मधुपर्कण—
३,११९ ।

+√अवधीर (अवधीर) १०/३८६ मं

क्षी—श च—जै काकृ कात—

मै सा ×

शा—हे ×

अवज्ञायाम् —वो ।

अवधीरितसुहृद्वचनस्य-हितो १। अवधीर्य-शिशु ९,५९=तिरस्कृत्य सर्वङ्कषा
अवधीरणाम्-रघु ८,४८, शाकु ३,१४। अवधीरिता प्रिया-शाकु ६,१२।

+√अश्च (अश्चतर) १०/३८८ (आ) य कश्चाध्वानमश्नुवीता-
श-जै शा हे-वो× तेनातिक्रामति। श्व स वचनीय-निरु
१,१२,५।
आचक्षीरन्नष्टेत्यश्वम्—
निरु १,१३,१।
अश्च कस्मादश्नुतेऽध्वानम्।
महाशनो भवतीति वा—
निरु २,०७,४।

अश्चतर (=तनुरश्च) --वत्सोक्षाश्वर्षमेभ्यश्च तनुत्वे-पा अ ५/३/९१।
अश्चतरी- पञ्चत २३०।

+√आन्दोल(आन्दोल) १०/६४, ३८४ (प) √दुल् (दुल) १०/
श-च-जै काकृ-कात-शा× क्षी-मै-सा×(हे)। उत्क्षेपे (प)।
(हे-√अन्दोल)। दोलने-वो।

ग—आन्दोलयति-महो ४,११३।

ङ—√अदोल (अक) =दोलने, (२) कम्पने, (३) सदेहे-स ५२१।

ङ—√अदोल (सक) =कम्पने-सुरसुदरीचरि ३,६७।

+√आप् (आप्ल) १०, २८६ लम्भने (प) √आप् (आप्ल) ५/ व्याप्तौ
श च× क्षी-मै-सा-, (उ), -जै- (प)।
काकृ कात-शा हे।
व्यापने-वो।

प्रयो हि।

लम्भनम्=प्राप्ति-क्षी।

ग—आपयतो वै तावन्योन्यस्य कामम्-छान्दोग्यो १,१,६। आपयितु भूपमाह
यौगन्धरायण-कथास १७,३२।

+√आह्वर (आह्वरक) १०/३९० (प) √हृ १/कौटिल्ये (प)।
श जै शा-हे वो× आचष्टे,
तेनातिक्रामति वा।

+√इल् (इल) १०/१२०
श-च×

प्रेरणे (प)   √इल् (इल) ६/ स्वप्नक्षेप-
क्षी मै सा जै-   णयो (प) ।
काकृ कात शा हे । √ईर् (ईर) २/ गतौ
क्षेपे—वो ।   कम्पने च (आ) ।
√एला (कण्डा) विलासे
(प) ।

क—एल्=विश्रान्तौ, शयने ?—वा पौकनी ।

ग—(कथ वातो नेलयति कथ न रमते मन -अ वे १०,७,३७ । या या
कामयते सा भूत्वेलयति—शत्रा १०,३,३,८ ।)

+√ईड् (ईड) १०/१३०
च×, श

स्तुतौ (प)   √ईड् (ईड) २/ स्तुतो
क्षी-मै-सा-जै काकृ-   (आ) ।
कात शा हे-वो ।
स्तवने—कात ।

प्रयो   द्वि ।

ग—ईलयति—शत्रा १०,३,३,८ । गीर्भिरयाभिरैडयन्—वा रा ३,५,११
(गी प्रे स) । नास्त्यत्र प्रयोजकता ।

+√ईर् (ईर) १०/२६१
च×, श

क्षेपे (प)   √ईर् (ईर) २/ गतौ कम्पने
क्षी मै सा-काकृ-   च (आ) ।
हे ।   √ईड् (ईड) २/ स्तुतौ (आ) ।
क्षेपणे—जै-कात ।
प्रेरणे—शा ।
गतौ नुदि—वो ।

प्रयो

द्वि ।

ग—अप समुद्रमैरयत्—ऋ ८,६,१३ । पन्थानो येभिर्निश्चमैरय -अ वे ७,३३,
१ । रथन्तर साम ईरयति—मभार १३,९८६, अथ वाचमीरयति तामु नाम्नीरयति—
१३,९८६ ।

+√उधस् (उधस) १०/२१४
मै-श-च-जै काकृ कात शा×
(सा हे वो √उधस्)

उच्छे (प) उ*   √उत् + √हस् (हस) १/
प्रयोगसमवायी   शब्दार्थ. (प)
त्येके—क्षी ।   √धस् (उधस) ९/ उच्छे
क्षी सा हे ।   (प) ।
उच्छे उत्क्षिपि
च—वो ।

+√उलण्ड् (उलडि) १०/९ उत्क्षेपणे (प) क्षी मै-श-च-जै-काकृ- कात शा-हे-वो ×	√ओलण्ड् (ओलडि) १०/ उत्क्षेपे (प) । √लण्ड् (लडि) १०/ उत्क्षेपे (प) अन्ये—क्षी । √लन्द (लदि) १०/उत्क्षेपे (प) चान्द्रा—क्षी ।
---	--

छ—√उलटना, √(उ) लाटना, √उल्दना-बु ख =अन्नादिपूर्णशकट्या
अग्रत उपरि क्षेपणे, पृष्ठभागतश्चाधोनयने, (२) अध क्षेपे ।

छ—उलदना*, √उलेडना*, √उँडेलना, √उँडेलना (<उलण्डनम्) =
पातने, क्षेपणे—‘उलदत मद अनुमद ज्यौ जलधि जल’—कविभूषण ।

+√ऊन (ऊन) १०/३३५ परिहाणे (प) श × क्षी-मै-सा-जै कात शा हे-वो । परिहाणौ—च । परिहरणे—काकृ ।	√ओण् (ओण) १/ अप- नयने (प) । √ऊ १/५५१ f शब्दे (आ) काकृ ।
---	--

क—ऑइ-, एँउआ =अपूर्णम्, न्यूनम् हीनम् । निष्ठान्तत्वेन-नो—

ख—अवे ऊन=ऊनम्, न्यूनम्, अपर्याप्तम्-वा पौर्कनी ।

ग—मा त्वायतो जरितु* काममूनयी -ऋ १,५३,३ । (अनित्यण्यन्तत्व तु
यथालक्ष्यम्-क्षी १०/२०१ यु मी स) आढ्योगेऽडभाव इति वागीश* । यत्त
ऊन तत्त आपूरयति-अ वे १२,१,६१ ।

√ऊर्ज् (ऊर्ज) १०/१६ श बलप्राणनयो* (प) क्षी मै-सा-च-जै-काकृ कात शा हे । जीवने बले—वो	√ओज १०/ बलतेजनयो (प) वो । √ऊर्ज् १/४२५ g गतौ (आ) काकृ ।
--	--

ऊर्क्-निघ २/७=अन्ननाम ।

ऊर्जयमाने-निरु ९,४३,१=

बलवती, ऊर्जता च कुर्वाणे-

दुर्गार्चय* ।

प्राणनम्=जीवनम्—क्षी ।

क—ऊएर् (ऐ) गु=वायवाघाते, उच्छ्वनतायाम्, विस्तारे-वा, पौर्कनी ।

ग—सनाभयो वाजिनमूर्जयन्ति-ऋ ९,८७,४ । स प्राणिति तमूर्जयति-शत्रा ७,५,१,१८ । ऊर्जयति-काठ २०,७ ।

+√उष (ऊप) १०/३८५
मै सा-श-च जै-काकृ
कात शा वो ×

छुरणे (प)
क्षी हे ।

√ऊष् (ऊप) १/२९० a
रुजायाम् (प) काकृ,
कात २०३ ।

√ऊष् (ऊष) १/ रुजायाम्
(प) ।

√रूष् (रूष) १/ भूषायाम्
(प) इति सुधाकर -सा ।

+√ओलण्ड् (ओलडि) १०/९
श

उत्क्षेपे (प)
क्षी च-जै-काकृ-
कात शा हे वो ।

√लण्ड् (लडि) १०/ उत्क्षेपे
(प) अन्ये-क्षी ।

√लण्ड् (लडि) १०/ उत्क्षेपे
उत्क्षेपणे—मै सा । इति चान्द्रा —क्षी

√ओलञ्ज् १/ उत्क्षेपणे (प)
—वो ।

[छ—√ओल्लना, √उडेलना, √उल्लना-बु ख (<ओलण्डनम्, आ+
उञ्जनम् ?)=उडेलने, पातने, क्षेपे ।]

+√कण् (कण) १०/१८३ निमीलने (प)
च ×, श
क्षी-मै सा जै-काकृ-
कात शा हे वो ।

√क्ष्मील् (क्ष्मील) १/ निमे-
षणे (प) ।

√कण् (कण) १/ शब्दार्थ
(प) ।

√कण् (कण) १/ गतौ (प)
मित्त्वम् ।

काणो विक्रान्तदर्शन इत्यौप-
मन्यव । कणतेर्वा स्यादणू-
भावकर्मण ।

दर्शनाणूभावान् काण,-
निरु ६,३०,१ ।

क—र्कइ-, कइ=छेदने ।

ग—काण-ऋ १०,१५५,१, अ वे १२,४,३, तै २,५,१,७ । (सरासि
सोमस्य षाणुका-ऋ ८,६६,४) ।

+√कण्ठ् (कठि) १०/२९४ शोके (प) आधृषाद्वा √कण्ठ् (कठि) १/ शोके
 श× क्षी मै सा च जै- (आ) ।
 काकृ-कात शा हे ।
 आध्याने—वो ।

ग—कण्ठ स्तम्भितवाष्पवृत्तिकलुष -शाकु ४,५ ।

+√कण्ड् (कडि) १०/४५ भेदे (प) इत्येके-क्षी <√खण्ड् (खडि) भेदे (प) ।
 श× क्षी जै काकृ कात शा । √खण्ड् (खडि) १०/ भेदे (प) ।
 भेदने—मै-सा । √खण्ड् (खडि) १/ मन्ये
 खण्डने—च । (आ) ।
 भेदे खण्डने च—हे ।
 भेदे रक्षणे—वो ।

क—कल्-, कला=ताडने, तोडने-वा पौकनी ।

ग—त्रिभि काण्डै -अ वे १२,३,४२ । काण्डचित्राणि-वा रा २,८९,१८
 काण्डे=जले, चित्राणि (तिल) । कण्डनी चोदकुम्भश्च-मनु ३,६८ । काण्डात्
 काण्डात् प्ररोहन्ती—वा स १२,३,४२ ।

ङ—√कड (सक)=(१) अवहनने, (२) कर्षणे, (३) खर्जने (प्रयोज) ।
 कडित-गाया १,७ । वकृ-कडत-ओघ ४६८, गा ६६३ ।

छ—√कौडना † *=(१) मर्दने, (२) अवहनने, (३) अतिताडने ।

+√कत्र (कत्र) १०/३५७ शैथिल्ये (प) मै √कन्त्र् १०/६ उपाये (प)
 क्षी श च जै काकृ- मै सा कात हे वो । काकृ ।
 शा× √कर्त्त (कर्त्त) १०/ शैथिल्ये
 (प) इति चन्द्र-क्षी ।
 √कर्त्र (कर्त्र) १०/ शैथिल्ये
 (प) इति दुर्ग -क्षी ।
 √कथ (कथ) १०/३३५
 शैथिल्ये (प) हे ।
 √कध (कध) १०/२४०
 शैथिल्ये (प) काकृ ।
 √गात्र (गात्र) १०/ शैथिल्ये
 (आ) वो ।

इह स्पष्टो विकास । सर्वेषामन्ते √गात्रधातु. सुपरिचित प्रतीयते ।

+√कथ (कथ) १०/२९७ वाक्यप्रतिबन्धे (प) √कथ् (कथ) १/ इलाघा
श क्षी-हे । याम् (आ) ।

वाक्यप्रबन्धे—मै-सा-च
काकृ कात शा हे वो ।
वदने—जै हे ।

क—केत्-(?), कोत्, कूत्=विकथने, कथने । लिथु कतिलिन्ति=सभाषणे,
कथने-वा पौकनी ।

ग—कथयति-त्रिपाट्विभूतिमहानारायणो ५,६ । कथयन्ति-भव २,५० ।
कथयस्व-त्रिता ५,१ । कथयिष्यामि-मै २,३, मैत्र्यु २, ३ ।

घ—कथेति-जातक ५,४६० = सूचनायाम् । कथेति-जातक १,२ = कथने ।

ङ—√कह (सक) = कथने । वकृ-कथत, कहिज्जत-राज, सुर १,४४,
गा १९८ ।

ड—√कहाव (सक) = कथने । कहावेइ-महा ।

ढ—√काह (सक) = कथने । काहयते-महा ।

छ—√कथना* = (१) कथने, (२) निन्दने ।

छ—√कहना (< कथनम्) = कथने, वर्णने ।

+√कर्ण (कर्ण) १०/३६९ भेदे (प)

श-च जै-काकृ× क्षी-कात शा हे ।

(शा√कर्ण्) भेदने—मै सा ।

भिदि—वो ।

√कड् १०/३८० भेदे (प)

काकृ ।

√कण्ड् (कडि) १०/ भेदे
(प) इत्येके-क्षी ।

कर्ण. कृन्ततेर्निकृत्तद्वारो

भवति-निरु १,९,१। कीर्यते

क्षिप्यते शब्दो वायुना यत्र-

√कृ+उणा ३/१० इति नन् ।

क—कर् —, कर् = ताडने, बलाद् ग्रहणे । किमि कर्न् = ग्रहणे-वा
पौकनी ।

ग—निचेतारा च कर्णै-ऋ १,१८४,२ । इत्याकर्ण्य क्षितीश-नैष ५,१३७ ।

ङ—कण (< कर्ण)-पि ३५८, प्रासू २ ।

+√कर्त् (कर्त्) १०/३५८ शैथिल्ये (प)

मै सा श-च जै काकृ- इति चन्द्र-क्षी ।

कात शा वो× क्षी-हे ।

<√कर्त् (कर्त्) शैथिल्ये (प) ।

दृष्ट √कत्र १०/३५७ ।

√कृत् (कृती) ६/ छेदने (प) ।

+√कर्त्त (कर्त्त) १०/३६८ शैथिल्ये(प) अत्र दुर्ग <√कत्र (कत्र) शैथिल्ये (प) ।
क्षी-मै-श च-जै-काकृ- इत्यपि-सा । पूर्ववत् ।
कात शा× सा हे वो ।

+√कर्त्त (कर्त्त) १०/३५८ शैथिल्ये (प) पूर्ववत् ।
मै सा श-च-जै-काकृ- क्षी ।
कात शा हे-वो×

+√कर्त्र (कर्त्र) १०/३५८ शैथिल्ये (प) इति <√कर्त्त (कर्त्त) शैथिल्ये
मै-सा श च-जै-काकृ- दुर्ग —क्षी । (प) ।
कात-शा× क्षी-हे-वो । पूर्ववत् ।

+√कल् (कल) १०/६८ क्षेपे (प) √कल् (कल) १/ शब्द-
च×,श क्षी मै-सा-जै-काकृ- सख्यानयो (आ) ।
कात-शा-हे । √कल (कल) १०/ गतौ
नुदि—वो । सख्याने च (प) ।
प्रयो द्वि । √किल् (किल) १०/
क्षेपे (प) ।
कालयति-निघ २/१४=
गतिकर्मा ।

क—कल्=प्रेरणे-जू पौर्णमी ।

ग—सकालयन्—मभार २,१०५,०० = क्षपयन् (नील), कालयिता-
२,२१,० =सहर्ता (नील) । सकालनम्-वा रा २,६६,१५ =प्रेतनिर्हारम् (तिल)

+√कल (कल) १०/३१० गतौ सख्याने च (प) √गण (गण) १०/
श क्षी मै-सा-काकृ-कात । सख्याने (प) ।
सख्याने—च । √कलञ्ज १/३१२ गतौ
गतौ—जै । (प) काकृ ।
आगतौ—शा । शेष पूर्ववत् ।
सख्यानगत्यो —हे ।
गतिसख्ययो —वो ।

प्रयो द्वि ।

ग—काल* कलयतामहम्-गी १०,३० । काल कलयता प्रभु-भा पु
३,२९,३८ । कलये-तैत्रा ३,४,१६,१ । [समकालयन्-मभार १,०१,७ =वनमनयन्

(नील)] (प्राकालयत्-काठ १०, ६-धा गतौ वृत्ति) । कलयेदमानमनसम्-शिशु ९, ५८ = मन्येत ।

ड—√कल (सक) = (१) सरयाने, (२) शब्दे, (३) ज्ञाने, (४) प्रत्यभिज्ञाने, (५) सकोचे । कलयति-विसे २०२९ । वक्तु—कलयत-सुपा ४ ।

+√काल (काल) १०/३२५ उपदेशे (प) पूर्ववत् ।

क्षी श-च जै काकृ कात मै-सा हे ।

शा× उपयोगे—सा ।

(चौ स)

कालोपदेशे—वो ।

ग—कालयन्त-मभार २, १७, ३४ = नियमयन्त (नील) ।

+√कालोड (कालोडित) १०/३८९ (प) < √गालोड (गालोडित)

मै-सा-श-च जै काकृ कात शा

इति गुप्त —क्षी । (प)

हे वो×

तदाचष्टे, तेनाति- √लुङ् (लुङ) १/३१०

क्रामति वा । (प) ।

क्+आ+√लुङ्

√किल् (किल) १०/६९

क्षेपे (प)

√कल् (कल) १०/६८

मै-श-च-जै-काकृ शा×

क्षी सा कात हे ।

क्षेपे (प) ।

नुदि—वो ।

√किल् (किल) ६/
श्वैत्यक्रीडनयो (प) ।

√केल् (केल) १/५३७

चलने (प) ।

√किष्क् (किष्क) १०/१५४

हिसायाम् (आ)

> √हिष्क् (हिष्क) हिसा-

मै सा श च काकृ कात×

क्षी-जै शा हे ।

याम् (आ) इति

बधे—वो ।

दुर्ग —क्षी ।

√हिक् (हिक्) १/
अव्यक्ते शब्दे (उ) ।

√कष् (कष) १/
हिसार्थ* (प) ।

√खष् (खप) १/
हिसार्थ* (प) ।

हिसार्थ* (प) ।

क—क् (ओ) स्कॉ—, —उ=दोर्दण्डः, हस्तः । अल्बे क्रके=दोर्दण्ड, स्कन्ध - वा पौकनी* ।

ग—किष्किन्धा-वा रा १,१,६५। किष्किन्ध्या-वा रा ४,१०,३४, सभार ३,१६१०७ (कि कि दधातीति किष्किन्धा । √धा+क । पारस्करादित्वात् पूर्वस्य किमो मलोप सुट् षत्व च निपातनात्-इति वैयाकरणा) । चतु किष्कु-वा रा ५,३२,११ ।

ङ—किक्किङि=सर्प (हिंसायाम्)-दे २,३२ ।

ङ—किक्किधा=नगरीविशेष -से १४,१५ ।

च--किक्किधि=पर्वतविशेष पउम ६,४५, नृपविशेष -पउम ६,१५४ १०,२० ।

छ—खीस (<किष्क)=विनष्टम् ।

छ—खीस जाना=नाशे-‘खीस खलाई’-तुलसीदास ।

+√कीट् (कीट) १०/१००	वरणे (प)	√कील् (कील) १/ ब-धे (प) ।
च वो ×, श	क्षी ।	√कीट् (कीट) १/ बन्धवर्णयो
(काकृ √टीक्)	बन्धने—मै-	(प) वो ।
(वर्णविपर्यय)	काकृ कात ।	√कट् (कटे) १/ वर्षा-
	वर्णे—सा-शा ।	वरणयो (प) ।
	वर्णने—जै-हे ।	√टङ्क् (टकि) १०/ बन्धने (प) ।
		√टीक् १०/८० बन्धने (प)
		काकृ ।

क—कुक्कृमि=कृमि , कीटो जन्तुविशेष -वा पौकनी ।

ग—कीट०-अ वे ९,४,१६, शब्रा १४,९,१,१९, छान्दोग्यो ६,९,३, वा रा २,२५,१६ ।

+√कुश् (कुशि) १०/२३०	भासार्थ (प)	√कुश् (कुश) ४/१०५
च-जै शा ×, श	क्षी—हे ।	सश्लेषणे (प) ।
	भाषार्थ—मै-सा	√कुस् (कुसि) १०/२२९
	काकृ कात ।	भासार्थ (प) ।
	द्युतौ—वो	

+√कुस् (कुसि) १०/२२९	भासार्थ (प)	√कुश् (कुश) ४/१०५
श-च कात ×	क्षी-शा हे ।	सश्लेषणे (प) ।
	भाषार्थ.—मै-सा-	√कुश् (कुशि) १०/२३०
	जै काकृ ।	भासार्थ (प) ।
	भासने—वो ।	

+√कुट् (कुट) १०/१६४	छेदने (आ)	<√वृट् (वृट) छेदने (आ) ।
क्षी मै श च जै शा	‘इत्येके’स्वामी-सा ।	√कुट् (कुट्) १०/२३ छेदन-
हे वो×	सा, काकृ कात (प) ।	कुत्सनयो (प) ।
		√कुट् छिदि-सौ धा —
		वो ।
		√कृत् (कृती)६/छेदने (प) ।

ग—कोटि०-मभार १,४०,२० = धनुरग्रम् । कोटि०-रघु ७, ४६ = कोण (कोट्यते = छिद्यतेऽनया । उणा ४,११७ इतीन् । बाहुलकाद् गुण) । कोटि०-कुमारस २, २६ = रेखा ।

+√कुट् (कुट) १०/१७०	प्रतापने (आ)	>√कृट् (कृट्) आप्रदाने (आ)
च-काकृ-कात ×, श	क्षी मै सा-जै-शा हे-	इति दुर्ग-क्षी ।
	वो ।	√कुट् (कुट) ६/कौटिल्ये(प) ।
		पिता कुटस्य चर्षणि (ऋ
		१,४६,४) । पिता कृतस्य
		निरु ५,२४,१ ।
		शेषः पूर्ववत् ।

ग—प्रकुट्य त्रिधिवत् तदा-मभार १,२८४२ । अवकुट्य-सुश्रु २,१७५,२० । कोट (कुट्यते = प्रतप्यते शत्रुरत्र, अनेन वा । दुर्गमाश्रित्य प्रबलविपक्षमपि प्रतापयितुं शक्यत इत्यर्थः) = दुर्गम् । प्रयोगो नोपलब्धः ।

छ—कोट = परिधि (दुर्गम्) ।

+√कुटुम्ब् (कुटुम्ब) १०/१४७	धारणे (आ)	पूर्ववत् ।
मै-जै-काकृ कात शा ×	क्षी सा-, च ? हे ।	
	वृत्याम्—वो ।	

क—कुण्डल = (कीटानां पशूनां मधुमक्षिकाणां वा) सघ., समूह । द्(ओ)-विस्तार—वा पौकर्णी ।

ग—तयोरपि कुटुम्बाभ्यामाहरेत्-मनु ११,१४ । स्वकुटुम्बान् महीपतिः-मनु ११,२२ ।

ङ—कुडु ब = परिजन., परिवार—उवा, महा, प्रासू १६७ ।

+√कुट् (कुट्) १०/२३	छेदनकुत्सनयोः (प)	√कुट् १/११७ वैकल्ये(प) ।
काकृ-कात ×, श	क्षी ।	√कुट् १०/२४ छेदने (प)
	छेदने—च ।	काकृ ।

छेदने कुत्सने च—जै-हे । शेष पूर्ववत् ।
 छेदनभर्त्सनयो—मै- $\sqrt{\text{कृत् ६/ छेदने इत्यस्य प्राकृ-}}$
 सा । तरूपमिति ह्रिदन्त्यादयः ।
 कुत्सने—शा ।
 कुत्साछिदो—वो ।
 'छेदनपूरणयो' इति
 स्वामी—सा ।

प्रयोज द्वि ।

क—(स) कौड=आच्छादने-वा पौकनी ।

ग—वाश्मकुट्टक—याज्ञवल्क्य ३,४९ । अश्मकुट्ट०—मभार ३,१०३६०, मनु
 ६,१७ । कुट्टनी (कुट्टयते=छिद्यते स्त्रीणा कुलमनया)—कथासरि १२,७९ । कुट्टापरान्त०—
 मभार ६,३५६ । ससुधाकुट्टिमतल—वा रा २,८०,३ । मणिप्रवरकुट्टिम०—मभार
 १४,२५२२ ।

घ—कोट्टेति—जातक १,४७८ ।

ङ— $\sqrt{\text{कृट् (सक) = कुट्टने, ताडने, (२) कर्तने, (३) औष्ण्ये, (४) उपालम्भे ।}}$
 भवि—कुट्टइस्स-पि ५२८ ।

ड— $\sqrt{\text{कोट्ट (सक) = कुट्टने, ताडने, (२) कर्तने । कवक-कोटिज्जमाण-}}$
 आवम । सकृ—कोट्टिय—जीव ३ ।

छ— $\sqrt{\text{कूटना (< कुट्टनम्) ।}}$

ज— $\sqrt{\text{कोटे = मुद्गरेण ताडने ।}}$

+ $\sqrt{\text{कुट् (कुट्ट) १०/१६८ प्रतापने (आ) इति }} \sqrt{\text{कुट् (कुट) १०/१७० प्र-}}$
 क्षी मै श-च-जै-काकृ- क्षीरस्वामी—सा,वो । तापने (आ) ।
 कात शा-हे× शेष. पूर्ववत् ।

सर्वाण्युदाहरणानि पूर्ववज्ज्ञेयानि । विशेषत प्राकृतधातोरुदाहरण सुस्पष्टमौष्ण्ये
 दृश्यते ।

+ $\sqrt{\text{कुण (कुण) १०/३३९ आमन्त्रणे (प) }} \sqrt{\text{कुण् (कुण) ६/ शब्दोपकर-}}$
 श च× क्षी-मै-सा-जै काकृ- णयो. (प) ।
 कात शा हे । $\sqrt{\text{गुण (गुण) १०/ आमन्त्रणे}}$
 आभाषमन्त्रयो.—वो । (प) ।
 $\sqrt{\text{कूट् (कूट) १०/ आमन्त्रणे}}$
 (प) सा ।

कुणारुम् इति—निरु
२, २, ५, ६, १, ४ = कणः
शब्दार्थ—दुर्गाचार्य ।

आमन्त्रणम् = गूढोक्ति—क्षी ।

+√कुण्ड् (कुठि) १०/५० वेष्टने (प) एके- >√गुण्ड् (गुडि) वेष्टने (प) ।
क्षी मै श च-जै काकृ सा । √गुण्ड् (गुठि) १०/ वेष्टने
कात-शा-हे वो × 'रक्षणे' इत्येके—सा । (प) ।
√कुठ् १/ ठेदने (प) सौ
धा—वो ।

+√कुण्ड् (कुडि) १०/४६ रक्षणे (प) इत्येके—क्षी >√गुण्ड् (गुडि) रक्षणे (प) ।
च ×, श क्षी-मै-सा जै काकृ- √गुड् ६/ रक्षायाम् (प) ।
कात शा हे ।
रक्षे—वो ।

ग—कुण्डिन = मुनिविशेष । यथाश्वलायने—“०कुण्डिनाना वाशिष्ठमैत्रा-
वरुणकौण्डिन्येति” (श क ड्र), कुरुवशीयनृपभेद । स च धृतराष्ट्रस्य पुत्रः । यथा
महाभारते १, ९४, ५८ ।

ङ—कुड = आज्ञा, आदेश—कप्प ।

√कुत्स् (कुत्स) १०/१६६ अवक्षेपणे (आ) √कुत् १/ आस्तुतौ (प) सौ
च ×, श क्षी मै सा-कात शा । धा—वो ।
अवक्षेपे—जै काकृ हे- अवकुत्सिते—निरु
वो (उ) । १, ४, १४ ।
कुत्सितम्—निरु १, २०, ५ ।

क—केउएद-, कुद्-, कूद = आक्रोशे, तर्जने-जू पॉर्कर्नी ।

ख—न पर्सि निकूहीदन् = आक्रोशे, कुत्सने, अपमाने—वा पॉर्कर्नी ।

ग—वहत्कुत्समार्जुनेय शतक्रतु—ऋ ८, १, ११, कुत्सयेन—४, १६, १२ । कुत्सनम्-
१ सन्या २८६ । कुत्सन्तो धृतराष्ट्रजम्-मभार २, २२९८ । अभ्यकुत्सयत्—वा रा
२, ७५, २ । न कुत्सयाम्यह किञ्चित्—मभार ३, १३७२३ ।

ङ—√कुच्छ (सक) = निन्दायाम्, धिक्कारे । कृ-कुच्छ, कुच्छणिज्ज—श्रा, २७,
पण्ह १, ३ ।

✓कुद् (कुट) १०/६	अनृतभाषणे(प)	<✓कुन्द्र (कुद्रि) अनृतभाषणे
मै श-च-जै काकृ शा हे	इत्येके-क्षी ।	(प) ।
वो×	क्षी सा कात ।	✓कुण्ड् १०/१३ अनृतभाषणे
		(प) काकृ ।
		✓गुन्द्र (गुद्रि) १०/ अनृत-
		भाषणे—पारायणे—क्षी ।

द्रष्ट —✓कुन्द्र १०/६

ड—कुहण=रासक (रासा ?)—दे २,३८ ।

+✓कुन्द्र (कुद्रि) १०/६	अनृतभाषणे (प)	{	>✓कुद् (कुट) अनृतभाषणे
काकृ-कात ×, श	क्षी मै सा च जै		(प) ।
	शा हे ।		>✓गुन्द्र (गुद्रि) अनृत
मिथ्योक्तौ—वो ।			भाषणे (प) ।
			✓कुण्ड् १०/१३ अनृत-
			भाषणे (प) काकृ ।

पत्यौ जीवति कुण्ड' स्यान्मृते भर्तरि गोलक'-मनु ३,१७४ । अज्ञाते सति कुण्डमपि सुत जना पत्युरेवाख्यापयन्ति । इदमनृतभाषणम् । काशकृत्स्नपठित' ✓कुण्ड् १०/१३ अनृतभाषणे (प) इति धातुर्भूश सवदति । ✓कुण्ड् > ✓कुन्द्र > ✓गुन्द्र > ✓कुद् इत्येव स्यात् प्रतति (विकास) ।

+✓कुप् (कुप) १०/२५०	भासार्थ. (प)	✓कुप् (कुप) ४/ क्रोधे
च ×, श (शा-✓कूप्) क्षी-शा-हे ।		(प) ।
जै-✓बुप् [बुप]	भाषार्थ —मै सा-जै-	✓गुप् (गुपू) १०/ भासार्थ
मुद्रणदोषो भाति ।	काकृ कात ।	(प) ।
	द्युतौ—वो ।	

ग—[कोपयथ पृथिवीम्-ऋ ५,५७,३ = क्रोधे । सपित्त कोपयेद् वायुम्-सुश्रु १,३७,८ (क्रोधे ?)] ।

+✓कुमार (कुमार) १०/३२४	क्रीडायाम् (प)	कु=कुत्सित', मार' = कन्दर्पो
श-च ×	क्षी मै सा-काकृ-कात	यस्मात् कुमार ।
	शा-हे ।	कु+✓मृ (मृड्) ६/ प्राण
	क्रीडने—जै ।	त्यागे (आ) ।
	केलौ—वो ।	

✓कुमाल १०/३४३ क्रीडायाम्
(प) हे ।

कुमार क्रीडयामास उत्सङ्गे शङ्करस्य च ।

कण्ठे स्थित वासुकि च पाणिभ्या समपीडयत् ॥ स्क पु १,२७,१०७ ।

ग—कुमार माता विभर्ति—ऋ ५,२,१ । कुमाराणा च रक्षणम्—मनु ७,१५२ ।

ङ—कुमार=प्रथमे वयसि स्थितो बालक—ठा १०, गाया १,२ ।

✓कुम्प् (कुपि) १०/११५ छादने (प) { > ✓कुम्ब् (कुबि) छादने (प)
मै सा-श-च-जै काकृ-कात- क्षी । इति कौशिक—क्षी ।
शा हे × स्तृतौ—वो । { > ✓कुम्भ् (कुभि) १०/१२० छादने
(प) अपरे—सा ।

क—कॉद=न्युब्जत्वे, प्रह्वत्वे । कॉइ-प्- लिथु कुम्भि=कुब्जीभावे,
कुम्पस्=अरालता । लेट्टिश्-कुम्प्=कौटिल्यम् । गोंथि हम्पस्=सक्षेपे । रसन्-
कुपिन=कुब्ज, कुञ्जवनिका । पु प्रशि ऐत्कुम्प्स्=पुनः, प्रत्यग्रत—वा पॉकर्नी ।

ङ—खुपा=वर्षावरोधार्थं निर्मीयमाण तृणमयमुपकरणम्—दे २,७५ ।

ञ—गुम्माइ=मूर्ख,—ओघ १३६, पूरितम्—दे २,१०३, स्खलितम्—२,१०३ ।

छ—गुम्मा=मूकः, छादितवाक्—बु ख ।

+✓कुम्ब् (कुबि) १०/११५ छादने (प) इति < ✓कुम्प् (कुपि) छादने
च ×, श कौशिक—क्षी । (प) ।
क्षी-सा-जै-काकृ-शा । शेष पूर्ववत् ।
आच्छादने—मै कात-हे ।
स्तृत्याम्—वो ।

क—कॉइ-ओष्ठ्यनासिक्ययोर्विस्तारे सति—कुम्-म्-, कुम्ब्- . नॉर्वेजियन्
(प्रादे) हुप् तथा हुम्प=आधीन्ये, मार्दवे । ईगिल हम्प=कूकुद . न ज हम्पे=
घनत्वम्, स्थौल्यम्, शकलम् ।

ख—अवे कसुम्ब=कसुम्भम् (=कमण्डलु), कुम्भ । न पर्सि कसुम्ब्,
कसुम्=कसुम्भम्, कुम्भ—वा पॉकर्नीः ।

ग—उदीचीनकुम्बा शम्या निदधाति—तै प्रा १०२ । [गाथा वा कुम्ब्या
वा—शत्रा ११,५,७,१०] । कुम्बिक०—बृहत्स १४,३० ।

ङ—खुम्भिय=नामितम्—गाया १,१-पत्र ४७ ।

छ—गुम्मा=इष्टका—बु ख ।

+√कुम्भ् (कुभि) १०/१२० छादने (प) अपरे—सा । <√कुम्ब् (कुवि) छादने
क्षी-मै-श-च-जै काकृ (प) ।
कात शा हे-वो × शेष पूर्ववत् ।

कुम् = भूमिम्, उम्भ-
ति = जलेन पूरयति +
अच्-कुम्भ = घट ।

क—,ख—पूर्ववत् ।

ग—शत कुम्भो असिञ्चत सुराया -ऋ १, ११६, ६ । इभकुम्भ०-मालती-
मा ५, ३२ ।

+√कुशूल (कुशूल) १०/३२२ क्रीडायाम् (प) कु+√शूल् (शूल) १/
क्षी सा श च-जै काकृ इत्येके—मै । रुजायाम् (प) ।
कात शा हे-वो × कु+√श्वि (दुओश्वि) १/
गतिवृद्धयो (प) ।

ग—कुशूलधान्यको वा स्यात्-मनु ४, ७ । आधिक्येन 'कुसूल' इति
लभ्यते पाठ ।

ङ—कुसूल = धान्यागारम् (पाअ)

+√कुस्म् (कुस्म) १०/१७९ नाम्नो वा (आ) कु+√स्मि (ष्मिङ्) १/
च ×, श कुस्मयने-दुर्गस्तु—क्षी । ईषद्वसने (आ) ।
क्षी-मै-सा काकृ कात-
शा हे ।
कुस्मितौ—जै ।
कुस्मृताविति मुद्रणदोष ।
मतीक्षिते कुस्मितौ—वो ।

मतीक्षितम् = बुद्धिपूर्वकदर्शनम्—दुर्गादास ।

कुस्मेति धातुर्मेतिदृष्ट बुद्धयोत्पादितमर्थमादेति च—क्षी ।

ग—आकुस्मयते—मभाष्ये १, ३, ६०, २८९^{११/१५} विकुस्मयते-१, ३, ६२, २८९।^{११/१५}

+√कुह् (कुह) १०/३४५ विस्मापने (आ) √कुह् १/३१६ & हिंसागत्यो
श × क्षी-मै सा च-जै-काकृ (प) वाकृ ।
कात शा हे-वो । कुहू-निरु ११, ३१ ।

क—(स) कौह = छादने । स्कौह्-वा पौकनी ।

ग—कुह यत् त्वा पृच्छादीजान कुह्या कुह्याकृते—ऋ ८, २४, ३० । कुह्—ऐत्रा ३, ४७ । कुह०—वा रा २, १०९, २७=माया० । जन कुहुकुहायते—मभार ३, १४१२९ । कुहकम्—भा पु १, १, १ । कोहलो वदनप्रिय—सुश्रु सूत्रस्थाने ४५ अध्याये=मद्यभेद (कोहयति=विस्मापयतीति) ।

ङ—कुह=अनोकह—दस ७ ।

+√कूट् (कूट) १०/१७०
च जै-शा ×, श

आप्रदाने (आ) इति
दुर्ग—क्षी ।

क्षी—सा ।

अप्रसादे—मै-हे

‘अवसादने’ इत्येके—

सा ।

प्रसादे—काकृ कात ।

अप्रदाप्रमदो—वो ।

अप्रसादे—व्योथ -रॉथ ।

<√कुट् (कुट) प्रतापने
(आ)

√कूट् १/११३hगतौ (प)

काकृ ।

कूट (कूट्यते=दातु

न शक्यते स्थावर

त्वात् । कर्मणि घञ्)

=गृहम् इति शब्द-

रत्नावली ।

अप्रदा=दानाभाव -दुर्गादास ।

क—कैल्, कैल् =कौटिल्ये—वा पौकनी ।

ग—अमुष्या हन्तु सेनाया इद कूटं सहस्रश.—अ वे ८, ८, १६ । कूटयुद्धाः—वा रा १, २०, ८—कूटम् =कपटम् (तिल) ।

ङ—√कूड (सक) =१-असत्यापने, २-अन्यथात्वे । कूडे-अणु ५० टी ।

ड—√कूड (<कूटम्) =पाश -राय , उत्त ५, सूअ १, ५, २ ।

ढ—√कूड (<कूटम्) =असत्यम्, छलयुतम्-पडि , प्रतारणम्-सुपा ६०७, नरक—उत्त ५ ।

+√कूट (कूट) १०/३३७
श ×

दाहे (प)

क्षी-च-जै-काकृ-शा ।

परिदाहे, आमन्त्रणे

—मै ।

परीतापे—सा

आमन्त्रणे—सा ।

दाहे आमन्त्रणे च

—काकृ ।

√कुण्ड् (कुडि) १/ दाहे
(आ) ।

शेष पूर्ववत् ।

‘परिदाहे’ इत्यन्ये—

सा ।

दाहे मन्त्रे—वो ।

क—पूर्ववत् ।

ऋग्वेदे√कूळ् धातुर्दाहार्थकः ? । तद्यथा—नेदीयसः कूळयात पणीरुत-
८,२६,१० । सुश्रुते—√कूल् दाहे । तद्यथा—(अग्नि) तासा प्राजमानो योनिमकूलयत्,
अङ्गारै स्वादिरैरवकूलयेत्—सुश्रु २,३५०,१८ ।

√कुण्ड् > √कूड् (> √कूल्) > √कूट् इति स्यात् क्रमः ।

ग—कूट् स्म वृहत्—ऋ १०,१०२,४ ।

ङ—पूर्ववत् ।

+√कूण् (कूण) १०/१५७
च काकृ×,श

सङ्कोचने (आ)

क्षी-मै सा जै कात

शा हे ।

सङ्कुचि—वो ।

√कूण् (कूण) ६/ शब्दो-
पकरणयो (प) ।

√कूण् (कूण) १०/ आमन्त्रणे
(प) ।

√कूण् (कूण) १०/१५४

सङ्कोचने(आ)अन्ये—
सा ।

सा काकृ ।

√कूप् (कूप) १०/ दौर्बल्ये

√कूण् (कूण) १०/३५१

सङ्कोचने (प) सा ।

सङ्कोचे—वो ।

(प) इति । त्रिलोचन
इति कविकल्पद्रुमटीकाया

√कूण् (यौ प्र)

हि ।

दुर्गादासः ।

क—पूर्ववत् ।

ग—विकूणयन्तीव मुखम्—कामसूत्रे २,५,४२=सङ्कोचयन्तीव । कूणित०—
सुश्रु १,३६२,१ ।

ङ—√कूण (सक)=सङ्कोचने—गण्ड ।

+√कृप् (कृपः) १०/२०८

तादर्थ्ये (प) ।

श-च×(मै-काकृ-

क्षी ।

√कृप् [कृप])

अवकलकने—मै सा कात हे ।

अवकल्पने—काकृ शा ।

युतौ चिन्ते कल्पने च—वो ।

जै ?

प्रयो,

विलापे, शोके—हि ।

तादर्थ्यम् = उद्देश्यविषयम्-क्षी । अवकल्कनम् = पीडनम्-मै ।

ग—उपकल्पितम्-वा रा २,१३,४=सिद्ध कृतम् (तिल) । अकल्पयन्-
मभार १२,३२८,८=प्रवर्तितवन्त (नील) ।

घ—कपेति-जातक १,६२ ।

+√कृप (कृप) १०/३१६	दौर्बल्ये (प)	√कृप् (कृपे) १०/ तादर्थ्ये
श च×	क्षी-मै-सा-काकृ-	(प) ।
	कात शा-हे-वो ।	√कृप् (कृप्) १/ सामर्थ्ये
	शैथिल्ये—जै ।	(आ) ।
प्रयो	विलापे, शोके—ह्वि ।	

ग—होत्राय वृत् कृपयन्नदीधेत्-ऋ १०,९८,७, बृहस्पतिनाकृपयद्वलो गा -
१०, ६८,१० । (कृपयसे-जैत्रा १००) । कृपणम्-वा रा २,१२,७२=कष्टम् (तिल),
कृपणेभ्य -२,३२,२८=दीनेभ्य (तिल) । कृपण -बृहदारण्यको ३,८,१० [दौर्बल्ये
धा वृत्ति] । पुस कृपयतो भद्रे सर्वात्मा प्रीयते हरि—भा पु ८,७,४० ।

ङ—√खिप्प (अक) = दौर्बल्ये । खिप्पइ-सक्षि ३५ ।

छ—√कपटना (< कपलना < कल्पनम्) = सक्षेपणे, नैगून्ये । अश
निष्कासनेनाल्पत्वे ।

+√कृ १०/१७५	विज्ञाने (आ)	<√गृ विज्ञाने (आ) ।
मै-सा च-जै काकृ कात×	इति चन्द्र'-क्षी ।	
(शा√कृ [कृष्])	क्षी हे-वो ।	
मुद्रण-दोष । कृड् इत्यु		
चितम् ।		

+√कृत् (कृत्) १०/११३	सशब्दने (प)	√कृत् (कृती) ७/ वेष्टने
श×	क्षी-मै सा-च-	(प) ।
	कात शा हे ।	√कृ (डुकृष्) ८/ करणे
	आख्याने—जै ।	(ड) ।
	सशब्दे—	
	काकृ-वो ।	

ग—नान्यासा कीर्तयाश्चन-ऋ ७,३७,१ । यदुद्रस्य कीर्तयति-तै ६,१,७,८ ।

घ—√कित्त ससहे-धापा ५७९ कित्तेति, कित्तयति-पेतवश्च १२४ ।

ङ—√किट्ट (सक) = १-ऋघायाम्, स्तुतौ, २-वर्णने, ३-कथने । किट्टइ,
किट्टेइ-आचा , भग, ।

+√कलप् (कल्प) १०/२०० च=अवकलकने (प) मै ।
क्षी-सा श-च जै-कात-शा अवकल्पने—काकृ ।
हे-वो×

प्रयो विलापे—ह्वि ।

ग—द्रष्ट √कृप् (कृपे) १०/२०८ तादर्थ्ये (प) इति ।

+√केत (केत) १०/३३८ निश्रावणे (प) √कित् (कित) १/ निवासे
श-च× क्षी । रोगापनयने च (प) ।
'निमन्त्रणे' इत्येके— √कित् (कित) ३/ ज्ञाने
क्षी-सा । (प) ।
आमन्त्रणे—मै-सा-
जै काकृ कात शा हे ।
निश्रावणनिमन्त्रण
यो —हे ।
मन्त्रणे निश्रावणे—वो ।

निश्रावणम् = समयोद्भावणम्—दुर्गादास ।

क—कुऑइ-, कुई=इच्छा । पु प्रशि कुआइत्स्=वाञ्छा, निर्णय,
प्रवृत्ति । गांथि हैदुस्=केतु-वा पॉकनी ।

ग—केतवेदस्-ऋ १,१०४,३ । क्षात्रधर्माणमप्याजौ केतयेत् कुलज द्विजम्-
मभार १३,१५९६ । एकोद्दिष्टस्य केतनम्-मनु ४,११०=निमन्त्रणम् (मन्वर्थ) ।
केतित-मभार १२,३,२७८=निमन्त्रित (नील) ।

ज—केडा=आमन्त्रणे, निमन्त्रणे ।

+√क्रथ् (क्रथ) १०/१३ प्रतिहर्षे (प) इति <√अथ् (अथ) प्रतिहर्षे
मै-श-च जै काकृ कात नन्दी—क्षी । (प) ।
शा हे× क्षी-वो ।
'अतिहर्षे' इति बह्व —
सा ।
'प्रस्थाने' इति
मैत्रेय —सा ।
प्रसादे, आनन्दे—ह्वि ।

क्रथिमपि केचिदत्र (१०/१३) पठन्ति स मैत्रेयादौ न दृश्यते-सा १३ ।
इति नैन सायणोऽनुमोदते । ह्विट्नी सदिग्धार्थानि सज्ञारूपाण्युपस्थापितवान् ।
तान्येतदर्थकानि मया नाधिगतानि ।

+√क्रथ् (क्रथ) १०/२७५	हिंसायाम् (प)	√क्रश्-निरु २/२५ ।
श-च×	आधृषाद्वा	√क्रथ् (क्रथ) १/ हिंसार्थ
	क्षी मै सा जै-काकृ	(प) मित्—द्र ।
	कात शा-हे ।	√क्लथ (क्लथ) १/
	वधे—वो ।	हिंसार्थ (प) मित्—द्रष्ट ।
	प्रसादे, आनन्दे—	
प्रयो	हि ।	

ग—जासिनिप्रहणनाटकाथपिषा हिंसायाम्-पा अ २/३/५६ । द्रष्ट √क्रथ् (क्रथ) १/७९३ ।

+√क्रन्द् (आड क्रन्द) १०/१९५ सातत्ये (प) ।	
श ? च जै शा×	क्षी मै-सा काकृ कात हे ।
	शब्दसातत्ये—वो ।

√घुष् (घुषिर्) १०/१९४ विशब्दने (प) इत्यस्माद् 'विशब्दने' इत्यस्या नुवृत्तौ "विशब्दन सातत्ये" इति योजनीयमिति बागीश ।

ग—आ क्रन्दय बलमोजो न आ धा -ऋ ६,४७,३० । आ क्रन्दय धनपते-
अ वे २,३६,६ । पुरुषानाक्रन्दयत -शत्रा ११,६,१,६, वा स १६,१९ । मुहुराक्रन्द
यिष्यत.-भा पु ३,१४,३८ ।

+√क्लप् (क्लप) १०/१२३	व्यक्ताया वाचि (प)	√लप् (लप) १/ व्यक्ताया
क्षी मै, श ?-च जै काकृ	इत्येके—सा ।	वाचि (प) ।
कात-शा-हे वो×		

छ—कल्पना (< कल्पनम्) = विलापे, दु खोदन्तमनुचिन्तमनुचिन्त
मुस्त्वोक्त्वा वा रोदने । * कल्पने ।

+√क्लव् (क्लव) १०/३८५	(आ)	√क्लु (क्लुब्) १/
मै श-च जै-काकृ-कान शा×	क्षी सा-हे×	गतौ (आ) इत्येके-मै ।
	भये—वो ।	√क्लु (क्लुब्) १/ गतौ
		(आ) इति क्वचित्
		पठ्यते-सा ।

ग—विकलव दूतमासाद्य-वा रा ५,२,३९, वैक्लव्यम्-५,२,४१ ।

+√क्षञ् (क्षजि) १०/८४ कृच्छ्रजीवने (प)	√खञ् (खजि) १/
श	क्षी मै सा च जै काकृ-
	गतिवैकल्ये (प) ।

कात-शा हे ।
तङ्के—वो ।

✓खज् (खज) १/ मन्थे
(प)

ङ—✓खज (अक) = गति
वैकल्ये—कप्पू ।

क—स्कंज् = गतिवैकल्ये, तङ्के । स्त्रीङिश् -स्किक् = तङ्के, पु आइस् हिक् =
तङ्के—वा पॉकर्नी ।

+✓क्षप् (क्षप) १०/३८५
श च-जै-काकृ कात-शा ×
✓क्षप् (क्षप) १/८०३ k,
भोज १,१,१९२—
मै-श च-जै काकृ कात-
शा-वो × (हे)

प्रेरणे (प)
क्षी मै सा हे ।
क्षेपे—वो ।
मित्त्वम् ।

क्षपा (निघ १/७)
✓छम्प् (छपि) १०/
गत्याम् (प) ।
✓क्षम्प् (क्षपि) १०/
क्षान्त्याम् (प) ।
✓क्षिप् (क्षिप) ४/६

सयमित्वे (उ)—हि । प्रेरणे (प) ।
उपवासे (उ)—हि ।

क—कुड् सप्- (१) = क्षपा, अन्धकार ।

ख—अवे क्षप् = अन्धकार—वा पॉकर्नी ।

ग—क्षपयित्वा—ब्रसू ४,१,१९ । क्षपय-वनदुर्गो ४५९ १८ । सक्षपितोदक—
वा रा २,४८,३७=क्षीणोदक् (तिल) । काल क्षपयित्वा—मभार १२,२७९,१८=नीत्वा
(वाहयित्वा) । क्षपेयुस्त्र्यहमेव च—मनु ५,६९=त्र्यहाशौच कुर्यात् (मन्वर्थ), काम
तु क्षपयेद् देहम्—मनु ५,१५७=क्षीण कुर्यात् (मन्वर्थ) । क्षपण—शाआ १२,७,
मभार १,३,१२=सन्वासी । क्षपण त्र्यहम्—मनु ४,२२२=उपवास (मन्वर्थ) ।
क्षपिता—रघु ८,४७=नाशिता (सजी) ।

ङ—✓खव (सक) = नाशे, (२) प्रेरणे, क्षेपे, (३) उल्लङ्घने । खवेइ—उव ।

छ—✓खपना, ✓खपाना (< क्षपणम्) = केनापि प्रकारेण व्यये, (२)
निर्वाहे, (३) नाशे

+✓क्षम्प् (क्षपि) १०/८३
श-कात ×

क्षान्त्याम् (प)
क्षी-मै-सा-जै शा ।
क्षान्तौ—च काकृ ।
हे ?
शक्तौ—वो ।

✓क्षम् (क्षमूष्) १/ सहने
(आ) ।
✓छम्प् (छपि) १०/ गत्याम्
(प) ।
✓कम्प् १०/३५० क्षान्तौ
(प) काकृ ।

✓चम्प् १०/३५ d क्षान्तौ
(प) काकृ ।
✓सम्प् १०/३५ ० क्षान्तौ
(प) काकृ ।
✓क्षज् १०/२८ क्षान्तौ (प)
कात ।

शक्ति = इह क्षमा-दुर्गादास ।

छ—✓झॉपना=आवृत्तौ, व्यवधाने, (२) क्षान्तौ, लज्जायाम् ('झॉपना'
इति हिन्दी) ।

✓क्षल् (क्षल) १०/६१
श

शौचकर्मणि (प)

क्षी-मै-सा जै-शा ।

शौचे—च काकृ कात
हे-वो ।

प्रक्षालने—ह्वि ।

✓क्षल् (क्षल) १/ सचये,
च=सचलने (प) ।

✓क्षर् (क्षर) १/ सचलने
(प) ।

क—गुहर् (अथवा-गुअर् ११)=प्रवाहे, धावने ।

ख—अवे-य्जुरैति=क्षलति । य्जुरयेति=क्षालयति-वा पौकनी ।

ग—प्रक्षाल्य पाणी-शत्रा १४, ९, ३, १३ । क्षालयन्ति-रुद्रो २७ । क्षालयेत्-
जाबालदर्शनो ५, १४ ।

ङ—✓खाल (सक)=प्रक्षालने । कृ-खालणिज्ज-उप ३२६ ।

छ—✓पखारना (< प्रक्षालनम्)=शौचकर्मणि ।

छ—✓खगारना + } = (< स्वयम्भूरनुस्वारः < खगालना < खकालना

छ—✓खघारना + } < षकालनम् < क्षालनम्)=मनाक् प्रक्षालने, (२)

छ—✓खगालना } सर्वस्वापहरणे ।

+✓क्षोट (क्षोट) १०/३१९ क्षेपे (प)

क्षी श-च जै काकृ-

कात-शा हे वो ×

मै-सा ।

✓खोट (खोट) १०/ भक्षणे
(प) मै ।

✓खोट्ट १०/२०८ क्षेपे
(प) काकृ ।

✓खोड (खोड) १०/ क्षेपे
(प)

ङ—{ ✓छोड (< क्षोटनम्)=क्षेपणे, उन्मोचने । छोडइ, छोडेइ-
च—{ भवि, महा । सकृ-छोडिवि-सुपा २४९ ।

छ—√छोडना = प्रेरणे, क्षेपे, उन्मोचने ।

+√खट् (खट्) १०/९२
श×

सवरणे (प)
क्षी मै-सा-च जै काकृ-
कात शा हे ।
वृत्तौ—वो ।

√कट् (कटे) १/ वर्षावर-
णयो (प) ।

√कष् १/६७६ a सवरणे
(उ) काकृ, ५८५ a कात ।

√खुड् (खुड) ६/ सवरणे
(प) इत्येके—मै ।

√छुड् (छुड) ६/ सवरणे
(प) इत्येके—मै ।

√छद् (छद) १०/ सवरणे
(प) ।

छ—खटिया (<खट्टिका-शब्दमाला)=शयनम् ।

छ—खटीक (<खट्टिक-शब्दमाला । खट्टनम् =आवरणम्-खट्ट, स शिल्प-
त्वेनास्यास्तीति [ठन्])=शाकुनिकः ।

+√खड् (खड) १०/४४
श

भेदे (प)
क्षी च-जै काकृ-
कात-शा हे वो ।
भेदने—मै सा ।

√खण्ड् (खडि) १०/ भेदे
(प) ।

√कण्ड् (कडि) १०/ भेदे
(प) इत्येके—क्षी ।

√कड् १०/३८ ० भेदे (प)
काकृ ।

क—कैल्-, कैला = ताडने, नाशे । ड्-विस्तार-वा पौकनी ।

ग—खड्डरेऽधिक्रमा खर्विका खर्वनासिनीम्-अ वे ११, ९१६ । खङ्ग =
अस्त्रविशेष-मभार ४, ४१, २५ (खडति = भिनत्तीति (उणा १/१२३) इति गन्) ।
खङ्ग = गण्डक । यथाह मनु -३, २७२ ।

+√खण्ड् (खडि) १०/४५
वो×, श

भेदे (प)
क्षी-च जै काकृ
कात-शा हे-वो ।
भेदने—मै सा ।

>√कण्ड् (कडि) भेदे (प)
इत्येके—क्षी ।

√खड् (खड) १०/ भेदे
(प) ।

√खण्ड् (खडि) १/ मन्थे
(आ) ।

ग—आखण्डल०—ऋ ८, १७, १२ । अवखण्डयति—बृहदारण्यकोप ५, ७ ।
खण्डयेत्—पै ४, २२ ।

घ—प्रेतन खण्डेत्वा—जातक ३, १८८ ।

ङ—√खड (सक) = खण्डने, भेदने, । कवक-खडिज्जत—से १३, ३२, सुपा १३४ । हेक-खडित्तए—उवा, क-खडियव्व—उप ७२८ टी ।

ज—√खाडा = खण्डने । खङ्ग ।

+√खुण्ड् (खुडि) १०/४८	खण्डने (प)	पूर्वधातुवत् ।
मै श-च जै-काक-	क्षी सा हे ।	√खुर् (खुर्) ६/ खण्डने
कात शा×	भेदे—वो	(प) मै ।

ड—√खुड (सक) = खण्डने । खुडेंति—से ८४८, वक-खुडत—स ११३ ।

ढ—√खुट् (सक) = खण्डने । खुट्इ—नाट—साहित्य २२९, खुट्ति—उव ।

छ—√खूँदना (<खुण्डनम्) = पादैर्मर्दने, मर्दयित्वा विकृतौ, (२)
कुट्टने ।

छ—√खोटना (<खुण्डनम्) = खण्डने—बु ख ।

छ—√खूँटना (<खुण्डनम्) = खण्डने ।

+√खेट (खेट) १०/३२१	भक्षणे (प)	>√खेड (खेड) भक्षणे (प)
श च शा×	क्षी-मै-सा-जै काक-	इति दौर्गा—क्षी ।
	कात-हे वो ।	√खिट् (खिट) १/ उत्त्रासे
		(प) ।
		√खोट् (खोट) १०/ भक्षणे
		(प) इत्येके—सा ।

क—स्कर्—, कर् = छेदने । अल्बे केत् = कर्तरिका—वा पॉकर्नी ।

छ—खेट = (<खेटम् = वृणम्—शब्दरत्नावली) = वृणक ।

छ—खेटकी = 'भङ्गरी' इति हिन्दी । "कोई पूछै चेटकीन, कोई पूछै खेटकीन"
—रघुराज ।

+√खेड (खेड) १०/३०१	भक्षणे (प) इति	<√खेट (खेट) १०/ भक्षणे
मै श-च-जै-काक-कात×	दौर्गा—क्षी ।	(प) ।
	क्षी-सा शा-हे वो ।	√खेण् १/२१३ ङ गतौ (प)
		काक ।
		शेषः पूर्ववत् ।

+√खोट (खोट) १०/३१८	भक्षणे (प) इति च	<√खेट (खेट) १०/ भक्षणे
क्षी श-च-जै-काकृ कात-	—मै ।	(प) ।
शा हे-वो×	मै-सा ।	√खोट् १/ गत्याघाते (प)
		वो ।
		√खोट् १०/२०८ क्षेपे
		(प) काकृ ।

+√खोट (खोट) १०, ३२२	क्षेपे (प) इति	√क्षोट (क्षोट) १०/ क्षेपे
मै सा श-च-काकृ शा×	पाठभेद —क्षी ।	(प) मै ।
	क्षी-जै कात-हे वो ।	√खोद (खोद) १०/ क्षेपे
		(प) ।
		√खोड (खोड) १०/ क्षेपे
		(प) ।
		√खोट् १०/२०८ क्षेपे (प)
		काकृ ।

छ—खोट (<खोट) = दोष । “सूरदास पारस के परसे मिटत लोह की खोट”—सूरदास ।

छ—खोड़ा (<खोट) = भूतप्रेतादिकोप ।

+√खोड (खोड) १०/३००	क्षेपे (प)	>√खोट (खोट) क्षेपे (प) ।
मै सा श च-जै-काकृ-	क्षी शा-हे वो ।	√खोट् १/ खोटने (प)
कात×		वो ।
		√खोल् १/ खोटने (प)
		वो ।

छ—खाडा (<खोड) = भूतप्रेतादिकोप ।

छ—खोडा (<खोड) = दूषितम् ।

+√खोद (खोद) १०/३२२	क्षेपे (प) इति	<√खोड (खोड) क्षेपे
मै-सा श-च-जै काकृ-कात	पाठभेद -क्षी ।	(प) ।
शा वो×	क्षी-हे ।	

सुस्पष्टो विकास—√खोट > √खोड > √खोद इति ।

छ—√खोदना (<खोदनम्) = प्रेरणे, क्षेपे । खननादस्य व्युत्पत्तिः क्लृष्ट कल्पनात्मिका ।

+√गज (गज) १०/१०७	शब्दार्थ (प)	द्रष्ट √गज् (गज) १/ शब्दार्थ
मै-श च-जै-काकृ-	क्षी-सा ।	- (प) ।
कात×	शब्दे—शा-हे ।	
	स्वने—वो ।	

छ—गच=कस्मिंश्चिन्मृदुवस्तुनि कस्यचन निशितवस्तुन प्रवेशशब्द* ।

+√गण (गण) १०/२९९	सख्याने (प)	√कल् (कल) १/ शब्दसख्या-
श	क्षी मै सा च-जै	नयो (आ) ।
	काकृ-कात शा-	√कल (कल) १०/ गतौ
	हे-वो ।	सख्याने च (प) ।

क—र्गइ=ग्रहणे-वा पॉकर्नी ।

ग—मारुत गणम्-ऋ १,१४,३, ओगणास -१०,८९,१५ । गणयाञ्चकार-जैब्रा १८१ । सोऽह न गणयाम्येनान्-मभार २,१५५२ ।

घ—गणेति-धम्मपद १९, जातक ६,३३४ ।

ङ—गण (सक)=गणने, २-आहतौ, ३-अभ्यासे, ४-पर्यालोचने । गणइ, गणेइ-कुमा , महा ।

ड—√गिण (सक)=गणने । गिणति-सट्ठि ९७ ।

छ—√गनना† } (<गणनम्)=सख्याने ।
छ—√गिनना }

+√गद् (गद्) १०/३०७	देवशब्दे (प)	√गद् (गद्) व्यक्ताया वाचि
श×	क्षी-मै-सा-च-जै-	(प) ।
	काकृ कात शा ।	√गध् ४/ मिश्रीभावे-निरु
	गर्जे—हे ।	५,१५ ।
	अभ्रध्वनौ—वो ।	आगधिता परिगधिता-ऋ
		१,१२६,६ ।

ग—गदा-मभार ९,५६,४५ (गदयति=पीडयत्यनया)=स्वनामख्यातलौह-मयास्त्रम् । (गदायते अश्व-शब्दा १०,४,१,१०) ।

+√गन्ध् (गन्ध) १०/१५३	अर्दने (आ)	√गण्ड् (गण्डि) १/वदनैकदेशे
(श) च-जै×	क्षी मै सा काकृ कात-	(प) ।
	शा हे ।	गन्धति-निरु ५,१५ ।
	द्रुहि—वो ।	

क—गूँएध् = प्रेरणे, ताडने, पीडने ।

ख—अवे गन्तय् = दौर्गन्ध्यम् । म पर्सि, न पर्सि गन्द् = दौर्गन्ध्यम्, गन्दक् = पूतिगन्धि, मलिनम् । पु पर्सि गस्त = जुगुप्सितम् ।

ग—गन्धो अस्ति-ऋ १,१६२,१० । त्व गन्धेन विनाशय-अ वे ८,६,१० । गन्धन०-सुश्रु १,७७,९ = हिंसा० । गन्धयति-अ कौशि सू ११५ । गन्धर्व — ऋ ९,८३,४ ।

ङ—गघ = वास -औप, भग, (२) देवजातिविशेष -इक ।

छ—√गधानां = वासे, दौर्गन्ध्ये ।

+√गर्ज् (गर्ज) १०/१०७ शब्दे (प) √गर्ज् (गर्ज) १/ शब्दे (प) ।

क्षी-सा-च शा-हे ×, श मै-जै-काक् ।

शब्दार्थे—कात् ।

स्वने—वो ।

कलकलध्वनौ—काक् ।

द्रष्ट √गर्ज् (गर्ज) १/ शब्दे (प) ।

+√गर्ज् (गर्ज) १०/१२५ शब्दे (प) इत्येके—क्षी । <√गर्द् (गर्द) शब्दे (प) ।

मै-श-च-जै-काक्-

क्षी-सा ।

कात् शा ×

+√गर्द् (गर्द) १०/१२५ शब्दे (प)

मै-श च-जै-काक्

कात्-शा ×

क्षी-सा-हे ।

रवे—वो ।

>√गर्ज् (गर्ज) शब्दे

(प) इत्येके—क्षी ।

छ—√गरदानना (फा -गरदान) = शब्दरूपसाधने, (२) असकृत् कथने, अभ्यासे । गणने, अवगमने ।

+√गर्ध् (गर्ध) १०/१२६ अभिकाङ्क्षायाम् (प)

(श)च × (कात्-

√गर्द्)

क्षी-मै-सा काक्

कात्-शा हे ।

अभिकाङ्क्षणे—जै ।

लिप्से—वो ।

√गृध् (गृधु) ४/ अभि

काङ्क्षायाम् (प) ।

क—घर्ल्य् = अभिकाङ्क्षायाम् । गौथि प्रेदुस् = गर्ध (बुभुक्षा), पु च स्लावो गल्द = गर्धः—वा पौकनी ।

+√गर्व (गर्व) १०/३५१ माने (आ) √गृ ६/ निगरणे (प) ।
 श, (शा-√गर्व- क्षी मै सा च-जै काकृ √गल् (गल) १/ अदने
 [गर्व]) कात शा हे । (प) ।
 दर्पे—बो ।

ग—(स्तौति गर्वायते चापि-मभार १२, १०३००) ।

+√गर्ह (गर्ह) १०/२९० विनिन्दने (प) द्रष्ट √गर्ह (गर्ह) १/ कुत्सने
 श च× आधृषाद्वा । (आ) ।
 क्षी मै सा-जै काकृ- √गल्ह (गल्ह) १/ कुत्सने
 कात-शा-हे । (आ) ।
 कुत्सने—बो ।

प्रयो हि ।

ग—न गर्हयेयुरस्मान् वै-मभार १, ५७३१ । दुष्कृत कर्म गर्हति-मनु ११,
 २०९=निन्दति (मन्वर्थ) ।

+√गल् (गल) १०/१५८ स्रवणे (आ) √गल् (गल) १/ स्रवणेऽपि
 मै-श-च-जै काकृ कात- क्षी सा । (प) ।
 शा× स्रावणे—हे । √गल् १/२४७ x गतौ
 स्रावे—बो । (प) काकृ ।
 प्रयो हि । √गल् १/२४७ y गतौ
 (प) काकृ ।

ग—तौ भागौ तत्कषायेण गालयेत्-सुश्रु १, १६६, ६, अवीमूत्रगालित-
 २, ५४, ९ ।

घ—(गलयति=अश्रुविमोचने-सुत्तनिपात ६९१) ।

ङ—√गाल (सक)=(१) स्रावणे, (२) नाशे, (३) उल्लङ्घने ।
 गालयङ्-विसे ६४ ।

+√गवेष (गवेष) १०/३३० मार्गणे (प) गो+√इष् > √एप्=
 श क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- √गवेष ।
 कात शा हे-बो । √गेष् (गेष्) १/ अन्वेपे
 (आ) वो ।
 √ग्लेष (ग्लेष) १/ अन्वि-
 च्छायाम् (आ) ।

ग—गवा गवेषणपरा-ऋ १,६,५ । गवेपते-शत्रा १३,१,४,३ । गवेषयन्-
मभार ३,१५५८ । गवेषय-कथासरि २४,२३० ।

घ—गवेसति-धम्मपद १४६ (गवेस्सथ), थेरगाथा १,१८१ ।

ङ—√गवेस (सक) = मार्गणे । गवेसइ-महा ।

+√गालोड (गालोडित) १०/२८९
श-जै शा हे-वो×

(प) >√कालोड (कालोडित)
इति गुप्त —क्षी ।
अङ्कलोड्य-, >अङ्ग-
लोड्य-, >गलोड्य-,
>गालोड्य० ।

ग—“उन्मादशीले रोगार्त्ते मूर्खे गालोडित स्मृत”-इति दुर्गसिंहकृतकलाप
वृत्तिटीकाया त्रिलोचनदास । गोलोहितोऽपि पाठ । (गा = इन्द्रियाणि, आलोड्यन्तेऽ-
नेनेति गालोड सोऽस्त्यस्य) । गालोड्यम् = पद्मबीजम्-राजनिर्घ । गालोडितम् =
वाचा विमर्श -पीटर्सव ।

ङ—[कारोडिय (<करोडित.) = कापालिक; (२) ताम्बूलवाहक,-
औप] ।

+√गुण (गुण) १०/३४० आमन्त्रणे (प)

श-च-जै×

क्षी-मै-सा-काकृ-कात-

शा हे ।

मन्त्रे—वो ।

√कुण (कुण) १०/ आ-
मन्त्रणे (प) ।

√गोण १/२१३J गतौ (प)
काकृ ।

क—गृ=वेष्टने, परिवर्तने । (*गृ-नो-स्) = गुण ।

क—गृल=दाढ्येन ग्रहणे-वा पौकनी ।

ग—गुणयति-बृहत्स ८,२० । गोणी-यशस्ति च, ३ आ, १९८ पृ =
चर्ममयाच्छादनम् ।

घ—गोण=उक्षा-जातक ६,५३८ ।

ङ—√गुण (सक) = गणने, (२) आवृत्तौ । गुणइ-सूक्त ५१ ।
गुणेइ-उव ।

छ—गून (<गुण*) = रज्जु, यया नावाद्याकृत्यते । गूना—बु ख ।

+√गुण् (गुठि) १०/४७ वेष्टने (प)

मै-सा-श-च-जै काकृ-

कात-शा×

प्रयो

क्षी-हे ।

वेष्टे—वो ।

आच्छादने—हि ।

√कुण् (कुठि) १०/ वेष्टने
(प) सा ।

√कुण्ड (कुडि) १०/ रक्षणे
इत्येके-क्षी ।

✓गुण्ड् (गुडि) १०/ वेष्टने
(प) ।

✓गुण्ड् १/१२१ ० शोषणे
(प) च ।

✓गुण्ड् १/१४४ आलस्ये
(प) काकु ।

ग—कालपाशेन गुण्ठिता—मभार ६,८१९। तद्वगुण्ठयाम्यात्मानम्—
मृच्छ ३३,१२ ।

घ—गुण्ठित-सुत्तनिपात १३१ ।

ङ—गुठिअ=आच्छादितम्, व्याप्तम्—दे १,८५ ।

छ—✓ग्वैठना[†] } (<गुण्ठनम्) = वेष्टने, परिवर्तने ।
छ—✓गुमेठना }

छ—✓गोठना=पक्वान्नादे प्रान्तभागवेष्टने ।

+✓गुण्ड् (गुडि) १०/५० वेष्टने (प)

क्षी-श-च-जै-क्षा × मै-सा काकु कात ।

वेष्टने रक्षणे च—हे ।

वेष्टे रक्षे च—वो ।

✓कुण्ड् (कुठि) १०/ वेष्टने
(प) सा ।

✓गुण्ड् (गुठि) १०/वेष्टने(प)।

✓गुण्ड् १/१८३n हिंसागत्यो
(प) काकु ।

ग—गुण्डन०=गुण्ठन०—प्रबोधचन्द्रो ३०,१७ ।

ङ—गुण्डण=धूलिलेपः—णाया १, १—पत्र ७१ ।

छ—गोंडा=गोष्ठम्, परिवेष्टित स्थानम् ।

+✓गुण्ड् (गुडि) १०/४६ रक्षणे (प)

क्षी सा ।

वेष्टने रक्षणे च—हे ।

वेष्टे रक्षे च—वो ।

✓गुड् (गुड) ६/ रक्षायाम्
(प) ।

✓कुण्ड् (कुठि) १०/ रक्षणे
(प) सा ।

✓कुण्ड् (कुडि) १०/ रक्षणे
(प) इत्येके—क्षी ।

ङ—गुण्डिअ=आच्छादितम्, प्रावृतम्—आचा, प्ररितम्—पण्ड १,२ ।

छ—पूर्ववत् । वेष्टनेन रक्षण सम्पद्यत इति वेष्टनपूर्वकरक्षणत्वादुभयोर्धा
त्वोरैक्यम् ।

+√गुन्द् (गुद्रि) १०/६	अनृतभाषणे (प)	{ <√कुन्द् (कुद्रि) अनृत- भाषणे (प) । <√कुद् (कुह) अनृतभाषणे (प) । √कुण्ड् १०/१३ अनृत- भाषणे (प) काकृ ।
मै-सा श च जै काकृ- कात-शा ×	पारायणे-क्षी । क्षी हे । कुन्दे—वो ।	

कुन्द् = मिथ्योक्ति -दुर्गादास* ।

ग—सगुन्द्रा काशा कुशा वा-बृहत्स ५३, १०१, (१०२) । गुन्द्र* =
वृक्षविशेष इति भावप्रकाश (श क द्रु) ।

ङ—गुद (<गुन्द्र) = वृक्षविशेष (पाअ)

+√गुप् (गुपू) १०/२४०	भासार्थ (प)	√गुप् (गुपू) १/ रक्षणे(प)
मै-सा-च-जै-काकृ-शा- हे-वो ×, श	क्षी । भाषार्थ —कात ।	
+√गुप् (गुप) १०/०३४	भाषार्थ.—मै सा जै- काकृ । भासार्थ —शा-हे । भासि—वो ।	

+√गुर्द् (गुर्द) १०/१२७	पूर्वनिकेतने (प)	गूर्द्धयति-निघ ३/१४=अर्च- तिकर्मा ।
मै-श-च-काकृ-कात ×	क्षी सा-जै-शा-हे । निकेतने—क्षी सा हे वो । निकेतने कूर्दे—वो ।	

पूर्वनिकेतनम् = आद्यनिवास -क्षी । 'आसाद्याभ्यवहार' इति क्षीरनाम्ना
सायण उद्धृतवान् ।

छ—गुर्द (फा) = गुर्दस्थान-(गुर्दिस्तान)-निवासी ।

छ—गुर्दिस्तान (<गुर्दस्थानम्) = फारसदेशस्य तस्मादुत्तरस्या प्रदेश*,
यस्येषद्भाग सम्प्रति रुमराज्यान्तरायाति । कुर्दिस्तानत्वेनायमभिधीयते जनै ।

+√गूद् (गूरी) १०/१६३	उद्यमे (आ)	√गूद् (गूरी) ६/ उद्यमे (आ) ।
मै-च-जै-काकृ कात- शा-हे-वो ×, श	क्षी उद्यमने—सा ।	
+√गूद् (गूर) १०/१५५	उद्यमने—मै-सा ।	

उद्यमे—कात-हे-वो ।

जै ?

+√गृ (गुरी) १०/१६० 'उद्यमने' क्वचित् पठ्यते
क्षी मै-श च जै कात-
हे-वो×

—सा ।

सा शा ।

तदात्रेयविरोधादुपे-

क्ष्यम्—सा ।

उद्यमे—काकु ।

+√गृ १०/१७३
क्षी-मै-च काकु-हे-
वो×,श

विज्ञाने (आ)

सा कात ।

विज्ञापने—जै शा ।

√कृ १०/ विज्ञाने (आ) ।

√गृ १०/ विज्ञाने (आ) ।

ग—द्रष्ट √गृ १०/१७५ ।

+√गृह् (गृह्) १०/३४३
श×(जै-√ग्रह्
[ग्रहै])
स्यान्मुद्रणदोष ।

ग्रहणे (आ)

क्षी-मै-सा-जै काकु-

कात-शा-हे ।

प्रग्रहणे—च ।

ग्रहे—वो ।

√ग्रह् (ग्रह) ९/उपादाने(उ)।

√गृह् (गृह्) १/ ग्रहणे (आ)।

√ग्लह् (ग्लह्) १/ ग्रहणे
(आ) ।

√ग्रस (ग्रस) १०/ ग्रहणे (प) ।

+√गृ १०/१७५
सा श च-जै कात-शा×

विज्ञाने (आ)

क्षी मै काकु-हे ।

विज्ञाने विज्ञापे

च--यो ।

>कृ (विज्ञाने (आ) इति

चन्द्र —क्षी ।

छ—√गारना (वाक्शैली)=तपस्यायाम् । तपसश्च ज्ञानविज्ञाने भवत'—
“तब तन गारि बहुत श्रम कीन्हो”—सूरदास ।

+√गोम (गोम) १०/३२३
श-च×

उपलेपने (प)

क्षी मै सा-जै कात शा हे ।

(उपक्षेपे—जै, मुद्रणदोष') ।

उपलेपे—काकु ।

लेपे—वो ।

प्रकृतिप्रत्ययविभागस्य काल्पनिकत्वात् कस्मिंश्चित् काले गोमाद् गोमयसिद्धिः ।
अद्यत्वे तु-‘गोश्च पुरीषे’ (४/३/१४५) मयट् । एव कुमारादावनुमन्तव्यम्-क्षी ।

ग—गोमय०-रु १०,६२,२=वसु० । ह्रद०-वा रा ०,६९,८ । तासु गोमयानि
च शुम्बलानि-शब्दा १२,५,२,३ ।

उ—√गूमना[†]=परिवेष्टने, वेष्टने ।

+√ग्रन्थ् (ग्रन्थ) १०/२६७
क्षी श च-जै-काकृ
शा हे×

बन्धने (प)

आधृषाद्वा ।

मै सा ।

बन्धने हिंसाया च—

कात ।

ह्वि ।

प्रयो
+√ग्रन्थ् (ग्रन्थ) १०/२८५
श-च×

सन्दर्भे (प) आधृषाद्वा

क्षी-मै सा-च जै-काकृ कात

शा-हे ।

दर्भे—वो ।

√ग्रथ् १०/३२८ बन्धने

(प) जै, १०/२४६ शा ।

ग्रथयति-सार २७१८ ।

ग्रथनम्-महो ३,११ ।

ग्रन्थन्ति-सार २७४ २ ।

+√ग्रस् (ग्रस्) १०/२१६
श-च जै शा×

ग्रहणे (प)

क्षी मै-सा-काकृ

कात-हे ।

ग्राहे—वो ।

प्रयो ह्वि ।

√ग्रस् (ग्रस्) १/ अदने
(आ) ।

√ग्लस् (ग्लस्) १/ अदने
(आ) ।

√ग्रह् (ग्रह) ९/ उपादाने
(उ) ।

ग—ग्रासयति (प्रयो)—शत्रा १२,४,१,१२, कात्या श्रौ २५ ।

ड—√गाह (सक)=ग्रहणे । गाहेइ-औप । √ग्रह् इत्यनेनापि भवितु
शक्यते सम्बन्धः ।

छ—√ग्रासना (सक)=ग्रहणे, धारणे । “ग्रासत चित्त गयद को”—रसनिधि ।

+√ग्राम् (ग्राम) १०/३३७
क्षी श-च-काकृ कात-
हे-वो×

आमन्त्रणे (प)

मै-सा-जै ।

√श्राम १०/२२३ b

आमन्त्रणे (प) काकृ ।

√श्राम १०/२०४ b

आमन्त्रणे (प) कात ।

√श्राम १०/१७३ b

आमन्त्रणे (प) शा ।

√श्राम १०/३२८ आम-

न्त्रणे (प) ह, वो ।

✓ग्रस् (उणा १/१४२)
मन्, धातोराका-
रान्तादेशश्च ।

ग—ग्राम-मभार १३, १७, ११३ । ग्रामेषु नगरेषु च-मनु १०, ५४ । क्षेत्रो-
पयोगभूमध्ये वसतिग्रामसञ्ज्ञिका-मार्क पु (श क ड्र) ।

+✓घट् (घट) १०/१९१ हन्त्यर्थ (प) ✓हन् (हन) २/ हिंसा
च×, श क्षी-जै-शा-हे । गत्यो (प) ।
'सङ्घाते' इति दुर्ग — क्ते-हत्->घत-, >✓घट् ।
क्षी ।
क्षी-मै-सा काकृ-कात ।
सङ्घाते हिसे द्युतौ च—
वो ।

ग—यन्त्रैरुद्धाटयामास-मभार ३, १७१५८, कथासरि ४, ८०, १५, ४३ ।
घटा=समूह-कथासरि १९, ९ ।

ङ—✓घङ (सक)=(१) योजने, (२) निर्माणे, (३) सञ्चालने ।
भवि-घडिस्सामि-स ३६४ ।

ङ—✓घडाव (सक)=(१) निर्माणे, (नाय प्रयोजक) । (२) निर्माणे
(प्रयोज) । घडावित्ता-आवम ।

छ—✓घालना=नाशे, विक्रियायाम् । “चित्रकेतु कर घर इन घाला”—तुलसी ।

+✓घट् (घट) १०/२२९ भाषार्थ (प) ✓घण्ट् ८/१३ घण्टानादे (उ)
क्षी च-जै शा×, श मै-सा काकृ कात । काकृ ।
भासार्थ.—हे । ✓घण्ट (घटि) १०/ भासार्थ
द्युतौ—वो । (प) ।
✓घण्ट् १/११२ निर्णये ?
(प) काकृ ।

+✓घट् (घट्) १०/९१ चलने (प) ✓घट् (घट्) १/ चलने
श× क्षी मै सा च जै (आ) ।
काकृ-कात-शा-हे । ✓घुट् १/४३१ चलने (आ)
चाले—वो । काकृ ।

प्रयो, घर्षणादौ—हि ।

ग—घट्टयति-मभार १२,१४१,४५=चालयति (नील), घट्टयन्त-६, ६४,८५=स्पृशन्त* (नील), घट्टयन्ती-४,२०,२८=कम्पयन्ती (नील) । विशिष्ट सन्धि वैद्यो न घट्टयेत्-सुश्रु २,२८,४, घट्टयन् विपचेत्-२,८८,१९ ।

घ—घट्टेति-मञ्जिम २,४, सुत्तनिपात ४८ ।

ङ—√घट्ट (सक)=चालने-दस ५,१,३० ।

+√घण्ट् (घटि) १०/२३४

च×,श

भासार्थ (प)

भाषार्थ —मै सा-जै-

काकृ कात ।

द्युतौ—वो ।

पूर्ववत् ।

ग—घण्टाम्-मार्क पु ८०,२१ (घण्टयति=दीप्यते, पूजादिकाले वाद्येन शोभते, घण्टयति शब्दायते वा) ।

घ—घण्टा-जातक ४,२१५ ।

+√घर् (घर) १०/१०९ स्त्रावणे (प)

मै सा श-च जै काकृ इति दुर्ग-क्षी ।

कात-शा-हे वो× क्षी ।

प्रयो हि ।

<√घृ स्त्रावणे (प) ।

√घृ ३/ क्षरणदीप्यो (प) ।

√गल् (गल) १/ स्त्रावणेऽपि (प) ।

√घरट् १/११४ हिंसायाम् (प) काकृ ।

ग—आज्येनाभिघारित-अ वे ५,२१,३ ।

√घुष् (घुषिर्) १०/१९४ विशब्दने (प)

श

क्षी-मै-सा-च-

कात शा हे ।

विशब्दे—जै काकृ ।

‘अविशब्दने’ इत्येके—क्षी ।

हुतौ विशब्दे—वो ।

द्रष्ट √घुष् (घुषिर्) १/६४४

शब्दार्थः ।

√घुष् (घुष)

‘विशब्दने’ इति कौशिक—क्षी ।

प्रयो हि ।

विशब्दनम्=विशिष्टशब्दकरणम्—क्षी ।

ग—घोषय-ऋ ९,१०८,३ । घोषयत्—जै १,५९,६ । घोषयन्—कौ १,५८३ ।

इति स द्रुपदो राजा स्वयवरमघोषयत्-मभार. १,६९५६ ।

घ—घोसेति—('घोस' इत्यस्य नामधातुः ¹⁵) जातक २,११२, पेतवत्थु २,९ ।

✓घृ १०/११०
च काकृ कात×,श

स्त्रावणे (प)

>✓घर् (घर) स्त्रावणे—दृष्ट ।

क्षी-हे ।

सम्प्रस्त्रावणे—मै-सा ।

सेचने—जै ।

स्त्रावणे—शा ।

'आवरणे' इति पूर्वे पेठु —क्षी ।

क्षी हे ।

सेके छादने—वो ।

प्रयो

—ह्नि ।

ग—अभिघारयति—तै २,६,१,६, क ४७, ७, मै ३,१०,२ ।

ग—व्याघारयति (=बघारता है-हि)—शत्रा २,४,४,२४, कात्रा १,३,४,१४ ।

ङ—✓घार (अक)=(१) विषप्रसरणे, विषव्याप्त्या व्याकुलतायाम्, (२) सक-विषेण व्याकुलीकरणे, (३) विषेण घातने । कर्म-घारिज्जतो य तओ विसेण-स १८९ । हेक्-घारिज्जिङ-स १८९ ।

+✓चक्क्(चक्क) १०/५९ व्यथने (प)

>✓चिक्क्(चिक्क) व्यथने

श (काकृ-✓चक्क्) क्षी-मै सा-च जै काकृ-

(प) ।

कात शा-हे ।

✓चक्क् १/४११ b तृप्तौ

अतौ—वो ।

प्रतिघाते च (आ)

काकृ ।

ग—चक्क०-पञ्चविं ब्रा २५,१५ (इन्दिशे स्तूदियन् १,३५ । पीटर्सबर्गकोशे) ।

+✓चट्(चट) १०/१८९ भेदे (प)

✓चट्(चटे) १/ वर्षा

च×,श

क्षी काकृ कात-हे ।

वरणयो (प) सा ।

भेदने—मै सा ।

✓चट् १/१०९a प्रैष्ये माने

अन्ये तु आस्फोटौ=

च (प) ।

आस्फोटने चुरादिरिति

✓कड् १०/३८० भेदे (प)

व्याख्यन्—

काकृ ।

क्षी- शा ?

ववे भेदे च—वो ।

गतौ—ह्नि ।

ग—चट-चट—वज्रपञ्जरो ३१२,५। विचटन्-यशस्ति च, १ आश्वा,
१८ श्लो। विचटन्ती=स्फुटन्ती। सहसोच्चचाट सैव देवी-भा पु ५,९,१८।
उच्चचाटयन्-भर्तृ ३,९।

[ड—√चढ (सक)=आरोहणे-सम्भत्त १५९।]

छ—√चटकना (<चटनम्)= 'चट' इति शब्द कृत्वा स्फोटने, भेदने।

छ—√छटना (<चटनम्=छेदने)=शकलीभूय पार्थक्ये, (२) विक्रिणे,
(३) साहचर्यत्यागे।

+√चण्ड् (चण्डि) १०/५० कोपे (प)   √चण्ड् (चण्डि) १/ कोपे (आ)।
सा-श-च-जै-काकृ- क्षी मै।   √चण्ड् १/१७४ तैक्ष्ण्ये (प) काकृ।
कात-शा हे×   रोषे—वो।

√चप् (चप) १०/८८ कल्कने (प) इति   <√चह (चह) कल्कने (प)।
श-च-जै-शा हे×   चन्द्र—क्षी।
क्षी-मै-काकृ-कात।
परिकल्कने—सा।
कल्के—वो।

+√चम्प् (चपि) १०/८२ गत्याम् (प)   √छम्प् (छपि) १०/८२ गत्याम् (प)।
क्षी, श?,-च जै-काकृ- मै सा।   √कम्प् (कपि) १/ चलने (आ)।
कात-शा हे वो×

ग—अद्यापि ता कनकचम्पकदामगौरीम्-चौरपञ्चा १।

छ—√चोपना=पीडने, अतिभारेण विनामने। चापशब्दादपि व्युत्पत्ति, सा
न मनोरमा।

छ—√ज्ञोपना=आच्छादने। 'ज्ञोपवु' इति गौर्जरी भाषा।

+√चर् (चर) १०/२०५ सशये (प)   √चर् (चर) १/ गत्यर्थ,
च×,श   क्षी-मै-सा जै-शा-हे।   भक्षणेऽपि (प)।
(सञ्चये—जै,मुद्रणदोष) √चल् (चल) १/कम्पने (प)।
'असशये' इति दुर्ग— √चल् (चल) १०/ श्रुतौ (प)।
क्षी।
क्षी-काकृ कात हे।
संशीत्यसशीत्योः—वो।

छ—√चराना=प्रवञ्चने।

+√चर्च् (चर्च्) १०/१८० अध्ययने (प) √चर् (चर) १/ गत्यर्थं ,
 श क्षी मै-सा च-जै- भक्षणेऽपि (प) ।
 काकृ कात-शा हे-वो ।

प्रयो —हि ।

ग—चर्चयति-ऋ प्राति १५, १०, १२ (=अध्ययने) । चर्चित०-देवीमा
 ११, १८ (=लिप्त०) । अङ्गचर्चामरचयम्-कादम्ब १५७ (मुम्बा स) ।

ङ—√चञ्च (सक)=चन्दनादिविलेपने । चञ्चेङ्-धर्मवि १५ ।

ङ—√चप्प (सक)=(१) अध्ययने, (२) कथने, (३) भर्त्सनायाम्, (४)
 चन्दनादिविलेपने । चप्पङ्-सक्षि ३५ ।

छ—√चरचना (<चर्चनम्)=चन्दनादिलेपने ।

छ—√चरजना* (<चर्चनम्)=अनुमाने ।

+√चल् (चल) १०/७३ भृतौ (प) द्रष्टु √चर् (चर) १०/
 मै श च जै काकृ क्षी सा-हे वो । सशये (प) ।
 कात शा× √चल् (चल) ६/
 विलसने (प) ।

ग—चालय-पै ५, ३४, ७ । चालयेत्-काठ २८, ४ ।

+√चह् (चह) १०/८८ कल्कने (प) मित् √चह् (चह) १/ कल्कने (प) ।
 मै-(श)-च-जै-काकृ- क्षी । √चह (चह) १०/ कल्कने(प) ।
 कात शा-हे× परिकल्कने—सा ।
 शाठये—वो ।

+√चह (चह) १०/३१३ कल्कने (प) √चह् (चह) १/ कल्कने (प) ।
 श-च× क्षी-हे । √चह् (चह) १०/कल्कने (प) ।
 परिकल्कने—मै-सा-
 जै-काकृ कात-शा ।
 शाठये—वो ।

कल्कनम्=दम्भ —क्षी ।

+√चि (चिन्) १०/९० चये (उ) मित् √चि (चिन्) ५/ चयने (उ) ।
 मै-श-च-जै-काकृ- —क्षी ।
 कात-शा× चित्याम्—वो ।
 (हे ५/५ इत्यत्र स्मरति) चयने—सा हे ।
 चित्त्वमनित्यण्यन्तत्वे लिङ्गम्—क्षी ।

ग—चयते-ऋ १,१६७,८, ऐआ २,७ [चयने, हिंसायाम् इति विवेकः ।]

+√चिक् (चिक्) १०/६० व्यथने (प) <√चक् (चक्) व्यथने (प) ।
 मै श च जै-काठ- इति कौशिक —
 कात-शा× क्षी ।
 क्षी सा-हे ।
 अतौ—वो ।

छ—चिक्का = प्रस्तरशकलम् । तद् भवति व्यथनाय ।

+√चित् (चित्) १०/१४३ सज्ञाने (आ) √चित् (चिती) १/सज्ञाने(प)।
 च×,श क्षी-मै-सा काठ । √चिन्त् (चिति) १०/ स्मृत्याम्
 सवित्तौ—जै । (प) ।
 सवेदने—कात शा-हे ।
 ज्ञाने—वो ।

प्रयो —हि ।

ग—चेतयते-शत्रा ८,५,४,३, तैत्रा २,१,२,३, छान्दोग्यो ७,५,१ ।

ङ—√चेअ (सक)=(१) चेतनायाम्, (२) स्मृतौ-चेयइ-स ५३८, (३) ज्ञाने, (४) अनुभवे—चेयए-आवम, (५) दाने, (६) निर्माणे । चेयइ-आचा, सम ५१ ।

छ—√चेतना=ज्ञाने, विचारणे । √चिन्त् १०/२ इत्यस्मादस्य व्युत्पत्ति-
 कल्पना न युक्ता ।

+√चित्र (चित्र) १०/३६० चैत्रस्य करणे (प) √चि (चिञ्) ५/चयने(उ) ।
 श-च×(जै-शा) क्षी । चित्र चायनीय महनीय
 चित्रीकरणे कदाचिद् धनम्-निरु १२,६,१ ।
 दर्शने च—मै ।

चित्रकरणे—सा ।

विचित्रदर्शनयो.—काठ ।

विचित्रीकरणे कदाचिद्

दर्शने—कात ।

(जै-शा—√चित्र्)

चित्रकरणे कदाचिद् दर्शने

च—जै-शा ।

वैचित्र्यकरणार्थः—हे ।

चित्रस्य=आलेख्यस्य करणे—क्षी ।

चित्रकरणे=आलेख्यकरणे—सा ।

✓चित्र (चित्र) १०/३६१ कदाचिद् दर्शने (प) क्षी ।

अद्भुतदर्शने—क्षी-सा ।

क्षणिकेक्षणे लेख्ये—वो ।

क—(स्) काइ (-त्, -द्) = दीप्तम्, स्पष्टम् ।

ख—अवे चित्र = स्पष्टम्, दीप्तम्-वा पॉकनी ।

ङ—✓चित्त (सक) = चित्रणे । चित्तेइ—महा ।

छ—✓चितरना* (<चित्रणम्) = चित्रणे ।

छ—✓चीतना (<चित्रणम्) = चित्रणे ।

✓चिन्त् (चिति) १०/२

स्मृत्याम् (प)

✓चित् (चित) १०/ सज्ञाने

श

क्षी-मै-सा-च काकृ

(आ) ।

कात-शा-हे ।

स्मरणे—जै ।

स्मृतौ—वो ।

प्रयोज —हि ।

क—कुआइ = परीक्षणे । कुआइत् (च्वाइत्) - वा पॉकनी ।

ग—चिन्तयति-मैत्र्यु ४,४, गर्भो ३ । चिन्तयेत्-गोत्रा १,१,३०, मनु ७,५६ = निरूपयेत् (मन्वर्थ) । चिन्ताम्-गोत्रा १,१,१६ ।

घ—चिन्तेन्तो, चिन्तयन्तो-सुत्तनिपात ८६४ ।

ङ—चित = (१) चिन्तने, विचारणे, (२) स्मृतौ, (३) ध्याने, (४) चिन्तायाम्, पश्चात्तापे । चितेइ-उव, कुमा ।

छ—✓चितना* = (१) चिन्तने, ध्याने, स्मरणे, (२) विचारणे, मनने ।

+✓चीक् (चीक) १०/७७० च = आमर्षणे (प)

✓शीक् (शीक) १०/

क्षी श च×

आधृषाद् वा ।

आमर्षणे (प) आधृषाद्

मै-सा जै-काकृ कात

वा ।

शा हे ।

मर्षणे—वो ।

+✓चीव् (चीव) १०/२४३ भासार्थ* (प)

✓चीव् (चीव) १/

च×, श

क्षी शा-हे ।

आदानसवरणयोः (उ) ।

भाषार्थ*—मै-सा जै-

काकृ-कात ।

दीप्तौ—वो ।

√चुक्क् (चुक्क) १०/६० व्यथने (प) <√चिक्क् (चिक्क) व्यथने
श (काक्क-√चुष्क्) क्षी-मै-सा च जै- (प) इति च कौशिक
काक्क कात-शा-हे । —क्षी ।
अतौ—वो । √चक्क् (चक्क) व्यथने (प) ।

+√चुट् (चुट) १०/७७ छेदने (प) इति <√छुट् (छुट) छेदने (प) ।
चन्द्र —क्षी ।

√चुट् (चुट) १०/११९ छेदने (प) >√चुण्ट् (चुटि) छेदने (प) ।
श क्षी-मै-सा च-जै-
काक्क-कात-शा हे ।
छेदे—वो ।

ग—(उच्चोटनम्-क्षी) ।

छ—√चुटयाना=आच्छेदने-बु ख ।

[छ—चोटिया (<छोटिका)—बु ख] ।

+√चुट् (चुट) १०/२४ अल्पीभावे (प) >√पुट् (पुट) अल्पीभावे
श-च×(कात-√छुट्) क्षी-मै सा-जै काक्क- (प) इत्येके—क्षी ।
शा-हे । √चुट् (चुट) १०/ छेदने
तुच्छने—वो । (प) ।

√चुण्ट् (चुटि) १०/
छेदने (प) ।

√चुण्ड् (चुडि) १०/
छेदने (प) ।

+√चुण्ट् (चुटि) १०/११९ छेदने (प) इति
च-कात×,श नन्दी—क्षी ।
क्षी-मै-सा जै काक्क
शा-हे ।
छेदे—वो ।

पूर्ववत् ।

छ—√चोटना=छेदने-बु ख ।

+√चुण्ड् (चुडि) १०/११९ छेदने (प) इति
सा श-च-जै काक्क शा× दुर्ग —क्षी ।
क्षी मै-कात-हे-वो ।
छिदि—वो ।

<√चुट् (चुट) छेदने (प)
√चुण् (चुण) ६/९१ a
छेदने (प) काक्क,
कात-हे ।

शेष पूर्ववत् ।

+√चुद् (चुद) १०/५६ श सचोदने (प) क्षी-मै-सा-च-जै काकृ- शा हे । सनोदने—कात् ।
 १/ प्रयो —हि ।
 सञ्चोदनम् = प्रेरणम्—क्षी ।

क—(स) कौड् [चौड्] = प्रेरणे, क्षेपणे ।

ख—न पर्सि चुस्त् = स्फूर्तियुक्तम्, तीव्रम्, व्यस्तम्—जू पॉकर्नी ।

ग—चोदते-ऋ ९,६९,२, कौ २,७०१, जै ३,५९,१३ । चोदत्-तैत्रा २,८, ५,८ । चोदयामि-शौ ३,१५,१ । चोदयामास-रघु ४,२४ = प्रेरयामास (सजी) ।

घ—अचोदयि-जातक ५,११२ ।

ङ—√चोअ (सक) = (१) प्रेरणे, (२) कथने । चोएइ-उव, स १५ ।

ड—√चोए (सक) = (१) प्रश्ने, (२) शिक्षणे (प्रयो) । चोएइ, चोएह-वव १ ।

छ—√चोदना (सक) = यमने ।

+√चुम्ब (चुभि) १०/९४ हिंसायाम् (प)
 क्षी-श-च-जै-काकृ कात् मै-सा ।
 शा हे-वो×

>√चुम्ब (चुभि)
 हिंसायाम् (प) इत्येके-
 मै ।

√चुब् १/२०६ n मर्दने (प) काकृ ।

√चुम्ब १/२०६ m मर्दने (प) काकृ ।

√चुण्ड १/१८३ g हिंसायाम् (प) काकृ ।

√चुम्ब (चुभि) १०/९४ हिंसायाम् (प)
 क्षी सा श-च-जै काकृ-कात् इत्येके—मै
 शा हे-वो×

<√चुम्ब (चुभि)
 हिंसायाम् (प) ।
 शेष पूर्ववत्

छ—√चुभोना = छेदने ।

[छ—√चूथना = विदारणे ।]

+√चुर (चुर) १०/१ स्तेये (प) उत्तरधातुर्द्रष्टव्य ।
 श क्षी-मै-सा-च जै काकृ-
 कात-शा हे-वो ।
 यौगिको धातु —हि ।

ग—चोरभयम्-खि ७,७,१० । यश्चाग्नि चोरयेद् गृहात्-मनु ८,३३३ ।
 अचूचुरञ्चन्द्रमसोऽभिरामताम्-शिशु १,१६ ।

+√चुल् (चुल) १०/६८ समुच्छ्राये (प) मै । √पुल् (पुल) १/ महत्त्वे (प) ।
 क्षी-जै काकृ कात- मै-सा । √पुण् (पुण) ६/ कर्मणि शब्दे
 शा-हे-वो ×, श निमज्जने—च च (प) ।
 √चुल् (चुल) १/०४३ २
 द्रावकरणे पाकाग्निकुण्डे
 च (प) काकृ ।
 अग्निना चोपचूलनम्-मनु
 ११,१९९ [१० प्रक्षिप्तश्लो]
 √चुल् (चुल) १/
 हावकरणे (प) ।

ग—चोलकम्-यशस्तिल च, ३ आ, ४३९ पृ = परिधानधौतवस्त्रम् । ममौ स
 भद्र चुलुके समुद्र-नैष ८,४५ ।

√चुलुम्प (चुलुम्प) १०/३८५ लोपे (प) √लुप् (लुल्ल) ६/ छेदने (उ) ।
 मै श च-जै-काकृ- (क्षी सा)-वो ।
 कात शा-हे ×
 नो गणनिर्देश — शोषणे—हि ।

हि सेण्टपीटर्सबर्गकोशोद्भूत महावीरचरितप्रयोग प्रमाणत्वेनोपन्यस्यति ।
 एकलमेवोदाहरण च प्रमाणयति । मया यशस्तिलकचम्पवामन्यदप्युदाहरणमधिगतम्-
 उच्चुलुम्पन०-यशस्ति च, १ आश्वा, ६८ पृ = उच्चुण्टन० । उच्चुलुम्पन्यपो ये-
 महावीर ५,८ ।

+√चूर्ण (चूर्ण) १०/१०१ सकोचने (प) >√चूर्ण (चूर्ण) सकोचने
 मै सा-च-जै-शा ×, श क्षी कात-हे । (प) ।
 (काकृ-√चुण) सकोचे—काकृ यो । √तूण (तूण) सकोचने
 लैपिकी त्रुटि । इति चन्द्र —क्षी ।

व्याख्यायाम्—चूणय
तीति ।

√कूण् (कूण) १०/ सको
चने (आ) ।

+√चूर्ण् (चूर्ण) १०/१९ प्रेरणे (प)
श च× क्षी-मै-सा-जै काकृ
कात-शा हे ।
'पेषणे' इति चन्द्र —क्षी ।
पेषे—बो ।
प्ररणम्=दलनम्—क्षी ।

√चूर (चूरी) ४/ दाहे (आ) ।

ग—चूर्णयित्वा—बृहज्जाबालो ३,२८ ।

घ—चुण्णयति=चूर्णने-विनय २,१०७, जातरु ४,४५७ ।

ङ—√चूर=दलने । चूरेभि-यम्म ९ टी ।

छ—√चूरना † * (<चूर्णनम्)=पेषणे, दलने, (२) ओटने ।

+√चूर्ण् (चूर्ण) १०/१०१ सकोचने (प)
श-च-काकृ कात- इत्येके—क्षी ।
हे वो× क्षी मै-सा-जै शा ।

<√चूण (चूण) संकोचने
(प) ।

+√चत् (चृत) १०/२६९ सदीपने (प)
मै-सा-श च-जै काकृ इत्येके—क्षी ।
कात शा× क्षी हे-बो ।
(सा-√चृप् [चृप]) सा ।
(सा-√छृप् [छृप]) सा ।

<√तृप् (तृप) सदीपने (प)
आधृषाद्वा ।

√छृद् (छृद) सदीपने (प)
इत्येके—क्षी ।

√चृत् (चृती) ६/ हिसा
ग्रन्थनयो (प) ।

+√चृप् (चृप) १०/२७९ सदीपने (प) इति
क्षी मै-श च-जै काकृ क्षीरस्वामी—सा ।
कात-शा हे वो× सा ।

<√छृद् (छृदी) सदीपने
(प) ।

√तृप् (तृप) सदीपने
(प) सा ।

√तृप् (तृप) सदीपने
(प) सा ।

+√च्यु १०/२०६	सहने (प)	√च्यु (च्युङ्) १ गतो
श च × (काकृ	क्षी सा जै शा हे ।	(आ) ।
√च्यब्)	हसने—क्षी-मै-सा	
	काकृ कात हे ।	
	हसे सहने—वो ।	

१ ग—च्यावयति-अ वे १०, १, १३ ।

+√च्युस् (च्युस) १०/२०६	सहने (प) इत्येके—श्री <√च्यु सहने (प) ।
मै-श च जै काकृ	क्षी सा ।
कात-शा हे ×	‘हसने’ च इत्येके—
	त्वी सा ।
	हानो—वो ।

√उद् (छद्) १०/४१	सवरणे (प)	√छद् (छदि) १/ सवरणे
मै श-च नो ×	क्षी सा जै काकृ	(प) मै ।
	कात-शा-हे ।	

प्रयोज —ह्वि ।

ग—मर्माणि ते र्मणा छादयामि-ऋट् ६, ७५, १८ । अग्निमन्तश्छादयसि-
अ वे १, ३, १४ ।

घ—छादेति-विनय २, १११ ।

ङ—छाजन (<छादनम्)=वस्त्रम् । “छाजन भोजन प्रीति सो दीजै साधु
बुलाय”—कबीरदास ।

√उद् (उद्) १०/२७०	सवरणे (प) आवृपाद्वा
श ×	क्षी ।
	अपवारणे—मै सा (उ),-
	च जै-काकृ कात शा हे ।
	सवृतौ (उ)—वो ।

१/ प्रयो —ह्वि ।

क—रुद्=आच्छादने । पु उ ज हाज्, म उ ज हर्षजे=कूटम्
(=coat), चण्डातकम् ।

ख—अवे सादयन्ती=कूटम्, चण्डातरुम्-जू पॉकनी ।

ग—छदति, ते-ह्वि । मया नोपलब्धम् । छादयति-शब्दा ३, ५, १, ३६ ।
आच्छत्-मा १५, ४, का १६, १, ४ ।

च— $\sqrt{\text{छाय}}$ (सक) = आच्छादने । वक्तु-त्रायत-पठम् ७, १४ ।
 + $\sqrt{\text{छद}}$ (छद) १०/३८१ अपवारणे (प) $\sqrt{\text{उद्}}$ (छदिर्) १/ ऊर्जने
 मै-श-च-जै काकृ- क्षी-सा । (प) मित् ।
 कात शा × सवरणे—हे । शेष पूर्ववत् ।
 सवृत्तो—वो ।

प्रयोज सवृत्तो, प्रसादे—ह्वि ।

ग—एतद् देवेभ्यश्छदयति यत् कृष्णाजिनम्-ऐत्रा १, ३०, आन्दोग्यो १, ४, २ ।

+ $\sqrt{\text{छन्द}}$ (छदि) १०/४३ सजरणे (प) उन्दति-निघ ३/१४ =
 क्षी-जै काकृ कात शा- मै सा च । अर्चतिकर्मा ।
 हे वो ×, श

१/ प्रयोज प्रतीतो, प्रसादे—ह्वि ।

ग—छन्दयति-शाभा ११, ३, दैत्रा ३, १९ । (छन्ति-स-ष्ट १, १६३, ४, ते ४, ६, ७, २ । छन्दति-ऐआ १, १, ३) तस्मादुपच्छन्दयति-रघु ५, ५८ = प्रार्थय-माने (सजी) ।

ङ— $\sqrt{\text{उद}}$ (सक) = (१) वाञ्छायाम्, (२) अनुज्ञायाम्, (३) निमन्त्रणे ।
 कवकृ-छदिज्जतावि-उव । सकृ-छदिअ-दस १० ।

छ— $\sqrt{\text{छोदना}}$ = रज्ज्वादिना दृढ बन्वने ।

+ $\sqrt{\text{छम्}}$ (छपि) १०/८२ गत्याम् (प) $\sqrt{\text{छम्प}}$ (क्षपि) १०/
 मै-सा श च-जै × क्षी शा । क्षान्त्याम् (प) ।
 गतो—काकृ-कात हे । $\sqrt{\text{चम्प}}$ (चपि) १०/ गत्याम्
 सर्पे—वो । (प) मै ।
 $\sqrt{\text{छम्ब}}$ (छवि) १०/८०
 गत्याम् (प) जे ।

छ— $\sqrt{\text{झोपना}}$ (< छम्पनम्) = (१) आच्छादने, निलयने, (२) उत्कूर्दने,
 (३) आक्रमणे, (४) लज्जायाम् । 'झोपवु'-इति गुर्जरभाषा ।

छ— $\sqrt{\text{झूमना}}$ = इतस्ततो दोलने ।

+ $\sqrt{\text{छद्}}$ (छर्द) १०/५३ वमने (प) $\sqrt{\text{छृद}}$ (उच्छृदिर्) ७
 च ×, श क्षी-मै-सा-जै-काकृ दीप्तिदेवनयो (उ) ।
 कात-शा हे वो । $\sqrt{\text{छृद्}}$ १०/२४१ वमन
 प्रयोज —ह्वि । (प) शा, ३९८ हे, -वो ।

क—स्कर=ग्रिष्ठा, कुञ्जटिका, असारपदार्थ, प्रलपे । म इरि श्रेद्धिम्
=निष्ठीवने, वमने । पु बुल्गा स्करन्द=घृणितम्, पूतिगवि-वा पौकनी ।

ग—उर्दयन्ति-शब्दा १०, ४, २, ९ । य सोम पीत्वा उर्दयेत्-लाट्या ८, १०, ९ ।
छर्दयन्ति च मानवा -मभार ५, ९६, ४० ।

ङ—√छड् (सक)=(१) वमने, (२) त्यागे, (३) पातने । उड्ड-महा, उया ।

उ—√छाडना*†=त्यागे ।

उ—√छाडना }
उ—√छाडना† } =वमने ।

+√उल (छल) १०/ प्रवञ्चने (उ) ?
अपाणिनीय

ग—छलितुम्-वा रा ६, ८६, १३ । उलयिष्यति-मभार ३, १५५६० ।
शूत उलयतामस्मि-गी १०, ३६ । शैवालोलान् उलयन्ति मीनान्-रघु १६, ६१
=प्रादुर्भावयन्ति (सजी) ।

उ—√छल (सक)=प्रवञ्चने । छलिज्जेजा-स २१३ ।

उ—√उलना=प्रतारणे ।

+√छिद्र (छिद्र) १०/३६८ भेदे (प)
च×, श (जै शा- क्षी-कात-शा हे वो ।
√छिद्र) भेदने—मै सा ।
'करणभेदे' इति गुप्त
—क्षी, सा ।
कर्णभेदने—सा ।
कर्णभेदे—जै-काकृ ।

√छिद् (छिद्) ७/ द्वैधी
करणे (उ) ।
√छेद् (छेद्) १०/ द्वैधी-
करणे (उ) ।
√छिद् + "स्फायि०" उणा
०/१३ रक ।

√छुट् (छुट) १०/७७ छेदने (प)
मै-सा-श-च× क्षी-जै काकृ कात शा-ह ।
छेदे—वो ।

√छुट् (छुट) ६/ छेदने (प) ।

प्रयो —हि ।

ग—छोटिकाभिर्दशदिग्बन्धन कृत्वा-तन्त्रसार । छोटिका=तर्जन्य-
जुष्टाङ्गुलिध्वनि ।

ङ—√छोड (सक)=बन्धनमुक्तौ । छोडइ, छोडेइ-भवि, महा ।

+√छृद् (छृद) १०/२६९ मै श-च-काकृ कात×	सदीपने (प) इत्येके —क्षी। आधृषाद्वा। क्षी-सा-जै शा हे। सदीपे—वा।	{ <√चृत् (चृत्) सदीपने (प)। <√तृप (तृप) सदीपने (प)।
√छृद् (छृदी) १०/२६० क्षी च जै शा वो×	सदीपने (प)-मै- सा-कात हे। सदीपे—काकृ।	

+√चृप् (चृप) १०/२७९ क्षी मै-श-च जै काकृ- कात शा हे वो×	सदीपने (प) क्षीर- स्वामिनस्तु—सा।	{ <√द्रृद् (द्रृदी) सदीपने (प) सा। <√चृप् (चृप) सदीपने (प) सा।
--	--------------------------------------	---

+√छेद् (छेद) १०/३८० च×, (श-च्छिदिर्)	द्वैधीकरणे (प) क्षी-मै सा-जै काकृ कात-शा हे। छेदे—वो। —ह्वि।	√छिद् (छिदिर) ७/ द्वैधी करणे (उ)।
---	--	--------------------------------------

प्रयोज

ग—छेदयति—शाद्वा श्रौ १७,१,८, गोगृ ४,२,९। द्वावोष्टौ छेदयेन्नृप
—मनु ८,२८०, छेदयेत्पश क्षुरै—८,२९०।

ङ—√छेअ (सक)=छेदने (अप्रयोज), (२) छेदने (प्रयोज)।
कर्म—छेइज्जति—पि ५४३।

छ—√छेडना=(१) स्पर्शे, (२) विलेखने, खनने।

+√जस् (जसि) १०/१०८ च×, श	रक्षणे (प) क्षी मै सा च जै काकृ कात-शा-हे। रक्षे—वो।
-----------------------------	---

+√जम् (जभ) १०/१८४ मै-श-च-जै-काकृ- कात शा-वो×	नाशने (प) इति चन्द्र—क्षी। क्षी-सा हे। —ह्वि।	>√जम्भ् (जभि) नाशने (प)।
--	--	-----------------------------

ग—हनू वृकस्य जम्भय-अ वे १९,४७,९। अजीजभम्—शौ ७,५६,५।

+√जम्भ् (जभि) १०/१८४	नाशने (प)	>√जभ (जभ)
च×, श	क्षी-मै-सा जै-कात् शा हे ।	नाशने (प) ।
	नाशे—काकृ ।	
	नशि—वो ।	
प्रयो	—हि ।	

ग—जम्भयन्त—ऋ ७,३८,७, मा ९,१६, तै १,७८,२, शत्रा ५,१,५,२२ ।
जम्भयन्ति—पै १७,१२,५ ?

+√जल् (जल) १०/१०	अपवारणे (प)	>√लज् (लज) अपवारणे (प)
च×, श	क्षी-मै सा-जै-काकृ-	इति नन्दी—क्षी ।
	कात्-शा-हे ।	√जल (जल) १/ घात्ये (प) ।
	पिधाने—वो ।	जलम्, जलाषम्—निघ १/१२
		= उदकनामनी ।
		जाल जलचर भवति जलेभ्य
		वा जलेशय वा—निरु
		६,२७,१ ।

ग—जालान्तरप्रेषितर्वाष्ट्रन्या—रघु ७,९ ।

√जस् (जसु) १०/१३१	हिसायाम् (प)	√जस् (जसु) ४/ मोक्षणे (प) ।
च×, श	क्षी-मै-सा-जै काकृ	√जह् १/२१६ m हिंसागत्यो
	कात्-शा-हे ।	(प) काकृ ।
	ववेऽनादरे—वो ।	जसति—निघ २/१४=
	हिंसार्थ —हे ।	गतिकर्मा ।
प्रयो	हि ।	

ग—जासयति—शत्रा २,२,२,१९ । अजीजस—पै ४,१६,७ । निजौजसो
वजासयितु जगद्ब्रह्माम्—शिशु १,३७ ।

+√जस् (जस) १०/१८६	ताडने (प)	√जस् (जसु) १०/ हिंसायाम्
मै सा-च×, श	क्षी जै-काकृ-कात् शा हे ।	(प) ।
	ववेऽनादरे—वो ।	शेष पूर्ववत् ।
√जस् (जसु) १०/१७७	ताडने (प) मै-सा ।	
क्षी श-च-जै-काकृ-		
कात् शा हे वो×		
प्रयो	—हि ।	

ग—जजस्तम्—ऋ ४,५०, [११, ७, ९७, ९] शेष पूर्ववत् ।

+√जुञ् (जुचि) १०/२५८ भाषार्थ (प) स्वामि-
क्षी मै श च-जै काकृ काश्यपमतानुसारेण-
कात शा हे-नो× सा ।
भाषार्थ (प) सा ।

+√जुङ् (जुड) १०/१०६ प्रेरणे
श क्षी-मै-सा च-जै कात शा हे । (प) ।
नोदे—ना ।
व्यभिचारे—काकृ ।
√जुङ् (जुड) ६/ बन्ने
√जुङ् (जुड) ६/ गतौ (प)
इति दुर्ग -क्षी ।

+√जुष् (जुष) १०/२८१ परितर्पणे (प)
श च× क्षी-मै-जै ।
परितर्कणे—सा कात शा हे ।
परितर्के—काकृ ।
तर्कतृप्त्यो —वो ।
√जुप् (जुषी) ६/ प्रीति
सेवनयो (आ) ।
√जुप् १/२९३ हिंसायाम्
(प) काकृ ।

प्रयोज —हि ।

ग—जोषयेत् सर्वकर्मणि—गी ३,२६ ।

छ—√जोखना (<जोषणम्=परितर्कणे)=तोलने, माने ।

उ—जोष } “तुलसी प्रेमपयोधि की तातें माप न जोष”—तुलसीदास ।
छ—जोख*

उ—जोग्या=आयव्ययविवरणम्, लेखविवरणम् (परितर्कणम्) ।

√जू १०/२६५ वयोहानौ (प) >√जि वयोहानौ (प)
च×, श आधृषाद्वा ।
क्षी-मै-सा-जै-काकृ-
कात शा-हे ।
ज्याने—वो ।
इति नन्दी-क्षी ।

क—गुरे-, गुरे-,ग्रे=वयोवृद्धौ, जरायाम्, परिपक्वतायाम् । पु च स्ला-

जरति=परिपक्वतायाम्-जू पौकनी ।

ग—जारयन्ती—ऋ १,१२४,१० । जरति-पोढो १७ । न य जरन्ति शरदो न
मासा —ऋ ६,२४,७ । अजीजरत्-पै ११,२,१ ।

घ—जरयति (प्रयोज)—जातक ५,५०१=६,३७५ ।

घ—जीरति, जीरयति (प्रयो)—विनय १,२३७=नाशे ।

ङ—√जर=जरायाम् । वक्तु-जरत-अच्छु ७९ ।

ङ—√जीरव (सक)=जीर्णतायाम् । जीरवइ-कुप्र २६६ ।

छ—√झडना, √झरना (<जरणम्, क्षरणम् ?)=कस्यचन वस्तुनो लघीयसामशाना विशीर्य पतने । केशाना विशरणे

+√झप् (झप) १०/८६ मारणतोषणनिशानेषु √ज्ञा १/मारणतोषणनिशाने-
जै-ज्ञा-हे×, झ (प) मिञ्च ।
(च—√ज्ञा) क्षी-च ।
झापने मारणादिषु
चाभिधानमस्यैव
—मै ।

मारणदिषु चाभिधानम-
स्यैव—सायण (स्मरति) ।
मारणतोषणनिशामनेषु—
शाकटायनानुसारिणः—सा ।

ज्ञेये—काकृ ।
ज्ञप्तौ—वो ।
कात ?
प्रयो द्वि ।

ग—झपथिष्यामि-कौ १,१ । झपयते-छान्दोग्यो २,१३,१ । झपय राजपुत्र-
शाङ्खा श्रौ १५,२५,२ । झापयते स प्रस्ताव-छान्दोग्यो २,१३,१ ।

+√ज्ञा १०/२०० नियोजने (प) √ज्ञा १/ अवबोधने
झ क्षी मै-काकृ कात ज्ञा-हे । (उ) ।
नियोगे—सा-जै ।
तोषणे—च ।
प्रेरणे—वो ।
मारणादि (=मारणतोषण-
निशान)—नियोजनेषु—हे ।
प्रयो द्वि ।

क—गुन्-, गुन्तु-, गुन्तु-, ग्नो=ज्ञाने, परिचये, विचारणे-वा पौकनी ।

ग—अज्ञापयत्-जैत्रा १८६ । भक्षयतामिति सुव्यक्त प्रसुराज्ञापयिष्यति-वा रा ५,२५,४८ । परीक्ष्य ज्ञापयन्नर्थान्-मभार १२,४१४९ ।

ङ—√जाणाव = ज्ञापने । जाणावद्, जाणावेद्-कुमा, महा ।

√जि १०/२६५	वयोहानौ (प) इति	<√जृ वयोहानौ (प) ।
मै-श-च-जै काकृ	नन्दी-क्षी ।	√जृ (जृष्) ४/ वयोहानौ
कात शा वो×	आधृषाद्वा ।	(प) ।
	क्षी-सा-हे ।	

+√टक् (टकि) १०/९८	बन्धने (प)	√टम्ब १/२०६ ४ मर्दने
च×,श	क्षी मै-सा जै काकृ	(प) काकृ ।
	कात शा हे ।	
	बन्धे-वो ।	
प्रयो	आवरणे-ह्वि ।	

एवमन्यत्रापीदित्व णिज्विकल्पार्थं द्रष्टव्यम्-१०/२ सा ।

ग—टक्-टक्-लाङ्लो २१४१७ । जलवतोत्तानेन पात्रेण देहस्थाली टक्कयति-का श्रौ ४,२,३४ । टक्कैश्च दात्रै-वा रा २,८०,७=पाषाणदारणै । (खनित्रम्-मेदि के २४ ।)

छ—√टौकना = बन्धने, योजने ।

छ—टौका (<टक्) = योग., बन्धनम् ।

ठ—टौग (<टक्का = जङ्गा-मेदि, के २५)

+√टिप् (टिप) १०/१३९	क्षेपे (प)	√तिप् (तिप) १०/
मै सा श-च-जै काकृ	क्षी ।	क्षेपे (प) ।
कात शा-हे×	नुदि-वो ।	√स्तिप् (स्तिप) १०/
		क्षेपे (प) ।
		√डिप् (डिप) १०/
		क्षेपे (प) ।
		√तिप् (तिपृ) १/
		क्षरणार्थ. (आ) ।

ङ—टिप्पी = टीका, तिलकम्-दे ४,३ । टिप्पणय = विवरणम्-सुपा ३२४ ।

ङ—√टीपना (<टेपनम् = क्षेपे) = मन्दप्रहारे, (२) हस्तेनाङ्गुल्या वा विनामने, (३) अङ्गुले, टङ्कने ।

छ—√टिपकना† = बिन्दुक्षेपे ।

+√डप् (डप) १०/१३७
क्षी च जै शा×

सघाते (आ)
मै-सा काकृ कात-हे ।
सहतौ—वो (उ) ।

√डम्प् (डपि) १०/
सघाते (प) ।
√डम्प् (डभि) १०/
सघाते (प)

छ—डप्पू = स्थविष्ठम् ।

√डम्प् (डपि) १०/१३४
मै सा-श-च-काकृ-कात×

सघाते (प)
क्षी-जै-शा-हे ।
सहतौ—वो (उ) ।
अभिमर्दने—हे ।

√डप् (डप) १०/
सघाते (आ) ।

+√डम्ब् (डबि) १०१/३६
मै-सा श-च जै काकृ
कात शा×

क्षेपे (प) इति
चन्द्र—क्षी ।
क्षी हे ।
नोदे—वो ।

√डम्ब् (डबि) १/२०६
aa मर्दने (प) काकृ ।

उपहासे, विडम्बनायाम् —
'वि'-उपसर्गसहित —हि ।

१/१, प्रयोज

ग—डम्बराडम्बरौ चैव ददौ धाता महात्मने-मभार १,२५४१ । ऋतुर्विडम्ब-
यामास-रघु ४,१७=अनुचकार (सजी) । विडम्बयत्यस्तनिमग्नसूर्यम्-रघु १६,
११=अनुकरोति (सजी) । विडम्बयति-यशस्ति च, ५ आश्वा, ११५ श्लो =
विगोपयति । आडम्बर-यशस्ति च, २ आश्वा, ९८ श्लो =शोभा ।

ड—डम्बर=आडम्बर, आटोप-उप १४२ टी, पिग ।

ड—डम्बर=घर्मे, ओष्ण्यम्, प्रस्वेद-दे ४,८ ।

+√डम्प् (डभि) १०/१३४
मै सा श च-काकृ-कात-
शा×

सघाते (प) इति
दौर्गा—क्षी ।
क्षी-जै-हे ।
सवे—वो (उ) ।

<√डम्प् (डपि) सघाते
(प) ।

√डम्ब् (डबि) १०/
क्षेपे (प) ।

√डम्ब् १/२०६ aa मर्दने
(प) काकृ ।

√डम्प् १०/२०० a
सघाते (आ) शा ।

√डम्प् १०/२६५ अभि-
मर्दने—हे ।

+√डिप् (डिप) १०/१३८
क्षी-च-जै शा×,श

सघाते (आ)
मै-सा-काकृ-
कात हे ।
सहतौ—वो
(उ) ।

√डिप् (डिप) १०/१४०
क्षेपे (प) ।
√डिम्ब् (डिबि) १०/ क्षेपे
(प) ।
√डिम्भ् १/३५२ d धारणे
(प) काकृ ।

+√डिप् (डिप) १०/१४०
च×,श (काकृ-√दीप्)

क्षेपे (प ।
क्षी मै सा जै
कात-शा हे ।
क्षेपणे—जै ।
नुदि—वो ।

√डिम्ब् (डिबि) क्षेपे (प)
इति चन्द्र—क्षी ।
√डिप् (डिप) ४/ क्षेपे
(प) ।
√डिप् (डिप) ६/ क्षेपे (प) ।
√तिप् (तिप) १०/ क्षेपे
(प) ।
√टिप् (टिप) १०/ क्षेपे
(प) ।

ड—√डेव (सक)=उल्लङ्घने, कूर्दने, अतिक्रमणे । वकृ-डेवमाण-राज ।

+√डिम्प् (डिपि) १०/१३५
मै-सा श च-काकृ-कात×

सघाते (प)
क्षी-जै-शा-हे ।
सहतौ—वो (उ) ।
अभिमर्दने—हे ।

√डिप् (डिप) १०/ सघाते
(आ) मै ।
√डिम्भ् (डिभि) १०/ सघाते
(प) ।
√डिम्भ् (डिभि) १०/
सघाते (प) ।

+√डिम्ब् (डिबि) १०/१३७
मै-सा श च जै काकृ
कात-शा×

क्षेपे (प) इति
चन्द्रः—क्षी ।
क्षी हे ।
नोदे—वो ।

<√डिप् (डिप) क्षेपे
(प) ।
√तिप् (तिप) १०/
क्षेपे (प) ।
√स्तिप् (स्तिप) १०/
क्षेपे (प) ।
√टिप् (टिप) १०/
क्षेपे (प) ।
√दिम्भ् (दिभि) १०/
क्षेपे (प) ।

ड—डिब=(१) भयम्-से २,१९, (२) विघ्न'-णाया १,१-पत्र ६, औप , ३-विप्लव , डमर -ज २ ।

ड—डिफिअ=जले पतितम्-ढे ४,९ ।

+√डिम्भ् (डिभि) १०/१३५ सघाते (प) इति <√डिम्प् (डिपि) सघाते
मै-सा श च-जै-काकृ- दौर्गा —क्षी । (प) ।
कात शा × क्षी हे । √डिम्भ् ।हसे-सौ धा -वो ।
सघे—वो (उ) । √डम्प् (डपि) १०/
सघाते (प) ।
√डिम्भ् १०/२८० सघाते
(आ) जै ।
√डिम्भ् १०/२०० b
सघाते (आ) शा ।
√डिम्भ् १०/२६६ अभि-
मर्दने (आ) हे ।
√डिम्भ् १/३६२ धारणे
(प) काकृ ।

ग—डिम्भकोऽनन्तरोऽभवत्-हरिवशे भविष्यपर्वणि ३२,१८=स्वनामख्यात'
शाल्वदेशाधिपतेर्ब्रह्मदत्तस्य पुत्र' ।

ड—√डिभ (सक)=(१) अध पातने, (२) ध्वसे, नाशे । वकृ-डिभत-
कुमा ७,४२ ।

ड—डिभ=बालक , शिशु'-महा , सुपा १६ ।

+√तस् (तसि) १०/१६७ अलङ्कारे (प) इति
श च-जै काकृ कात-शा × दुर्ग.—क्षी ।
क्षी-मै-सा हे
अलङ्कृतौ—वो ।
प्रयोज कम्पने—हि ।

√तस (तसि) १/३८५ अलङ्कारे (प) क्षी ।

ग—अतंसयत्-वा स २३,२४ ।

+√तट् (तट) १०/४३ आघाते (प) इत्येके— <√तड् (तड) आघाते
मै सा-च-जै-कात- क्षी । (प) ।

शा हे×

क्षी-काकृ ।

✓तट् (तट) १/ उच्छ्राये

आहतौ—वो ।

(प) ।

१/

शब्दे—ह्वि ।

ग—करिष्यामि न सन्देहस्ताटकावधमुत्तमम्—वा रा १,२६,४ (गी प्रे स) ।
भौवादिकस्यैव ✓तट् धातोरर्थान्तरे प्रयोग इह ।

+✓तट् (तट) १०/४२

आघाते (प)

>✓तट् (तट) आघाते (प) ।

श

क्षी-मै सा-च जै काकृ

✓तण्ड् (तडि) १/ ताडने

कात शा हे ।

(प) ।

त्विषि, आहतौ—वो ।

✓तल् (तल) १०/ प्रतिष्ठायाम्

२/ प्रयो

ताडने—ह्वि ।

(प) । विद्युत् तळिद् भव-

तीति शाकपूणि । सा ह्यव-

ताडयति—निरु ३,११,२ ।

ग—ताडय ताडय—लाङ्लो २१४. १७ । तळित्-ऋ १,९४,७ । ताडनम्—
बृहज्जाबालो ५,१३ ।

ड—✓ताड (सक) = ताडने, (२) प्रेरणे, (३) गुणयुक्ततायाम् । कवकृ-
ताडिज्माण, ताडीअत, ताडीअमाण—सुपा २६, पि २४० ।

ड—✓ताल (सक) = ताडने । तालेइ—पि २४० ।

छ—✓ताडना = ताडने, दण्डने, (२) भर्त्सने, शासने ।

+✓तट् (तट) १०/२५३ भासार्थ (प)

पूर्ववत् ।

मै च श-जै काकृ कात इत्येके—क्षी ।

शा हे×

(सा-✓तुड्) क्षी हे ।

त्विषि आहतौ—वो ।

ग—तळित्-ऋ १,९४,७, पै १२, १७ । “ताडिर्णिलुक्च”—उणा १/९८ इति
वैयाकरणास्तडिच्छब्द✓तट् आघाते धातुतो व्युत्पादयन्ति । निरुक्तकारोऽपि (३,११,२)
तथा प्रतिपेदे । वस्तुतः प्रकृतशब्दे ताडनार्थो भासनार्थश्चेति व्यापारद्वयम् । पाणिनि-
भासनार्थमपि प्रस्तौति धातुम् । ध्वन्यात्मकत्वेन धातुद्वयमभिन्नम् । अर्थभेद-
दर्शनाय पार्थक्य नीतः ।

+✓तन् (तनु) १०/२८७ श्रद्धोपकरणयो. (प)

✓वन् (वन) १०/ श्रद्धोप-

श-च×

क्षी-मै-सा हे ।

हिसनयोः (प) ।

श्रद्धोपहिंसायाम्

—जै शा ।

श्रद्धोपकारयो —कात ।

श्रद्धाघाते—हे ।

शब्दे—काकृ ।

उपहतौ श्रद्धाघाते श्रद्धोप

कारयो —वो ।

उपसर्गाच्च दैर्घ्ये—क्षी,-

मै सा-च कात शा-हे ।

दैर्घ्यके—वो ।

✓वन् (वन) १०/ श्रद्धोपका

रयो (प) ।

✓चन् (चन) १८४१ श्रद्धो-

पहननयो (प) इत्येके—

सि कौ ।

✓तन् (तनु) ८/१ विस्तारे

(उ) ।

✓तन्त्र (तन्त्रि) १०/१४७

श

कुटुम्बधारणे (आ)

क्षी-मै सा-च-जै,-काकृ-

(प),-कात-शा हे ।

‘धारणे’ इति चन्द्र.

—क्षी,-वो ।

भाषायामस्य विस्तारेण

प्रायः प्रयोग,—

दुर्गादास* ।

✓तन् (तनु) ८/१ विस्तारे

(उ) ।

✓तन्त्र १०/४ दर्शनीये (प)

काकृ ।

✓तन्द् सादे मोहे-सौ

धा —वो ।

✓तिन्त्र १०/८ अम्लकरणे

(प) काकृ ।

क—तन् = विस्तारे ।

ख—न पर्सि तार (अवे * तन्न-)-वा पॉर्नी ।

ग—येन तन्त्रयवस्तन्त्र वृत्ति स्यात् तत् तदाचरेत्-मभार १२,७८१४, तन्त्रै - २,१,३१=उपायै (नील) । प्रजा प्रज्ञा स्वा इव तन्त्रयित्वा-शाकु ९१,१३ ।

✓तप् (तप) १०/२६८

श-च×

दाहे (प) आधृषाद्

वा ।

क्षी, मै(उ),-सा-च-

जै कात-शा हे (आ),

काकृ-वो ।

—हि ।

✓तप् (तप) १/ सतापे (प) ।

✓तप् (तप) ४/ ऐश्वर्ये (आ) ।

✓पत् (पत) ४/ ऐश्वर्ये (आ) ।

१/प्रयो

ग—तपस्व तम्-ऋ १०,१६,४ । शत्रूणां तापयन्मनः-अ वे १९,२८,२ । तापयन्ति महात्मानम्-वा रा ५,३२,३६ । मनस्तापयतीव मे-मभार ४,१७५५ ।

+√तर्क् (तर्क) १०/२५१ भासार्थ (प) √तृ १/ प्लवनतरणयो* (प) ।
 च×, श क्षी शा-हे ।
 भाषार्थ —मै सा-जै-
 काकृ कात ।
 दीप्तौ—वो ।
 चित्तर्कणेऽप्ययम् (अत्र
 सक) दुर्गादास* ।
 प्रयो विचारणे—ह्नि ।

क—तर्क्-त्रक्-(तर्क्-त्रक्-)=वेष्टने । लैति ताकुर्एओ एरे=वेष्टने-जू
 पौकनी ।

क—तर्क्-त्रक्-(तर्क्-त्रक्-)=वेष्टने-वा पौकनी ।

ग—तर्क्याम्यहम्-वा रा ५,१,५६ । तर्क्यामास-वा रा ५,१८,२२, मभार
 ३,१७२३ । तरङ्गान् को हि तर्क्येत्-कथासरि २६,१८ । मन्ये भ्रातर तर्कचक्षुषा-
 मभार १,१६८,१८-तर्क =ज्ञानम् । तद् दृष्ट्वा सौकर रूप तर्क्यामास पद्मभू-दे
 भा ८,२,४ ।

ङ—√तक्क (सक)=तर्कणे, अनुमाने । तक्केमि-मै १३ ।

छ—√ताडना (<तर्कणम्)=आभासे, अनुमाने ।

छ—√तरकना (<तर्कणम्)=तर्कणे, विचारे, अनुमाने ।

छ—√ताकना (<तर्कणम्)=चिन्तने, विचारणे, वाञ्छने—“अनभल
 ताका”—तुलसीदास ।

छ—√ताकना (<तर्कणम्)=दर्शने, लक्षणे, (२) रक्षणे ।

[छ—√तरकना (<अनु ? √तृ १/ प्लवने)=कूर्द्धने, उत्प्लवने—“तरकेष
 पवनतनय बलभारी”—तुलसीदास*] ।

√तर्ज् (तर्ज) १०/१५१	सतर्जने (आ)	√तर्ज् (तर्ज) १/ भर्त्सने (प) ।
च×, श	क्षी-मै सा-जै काकृ-	√तर्ज् १/६७ व्यथने (प) काकृ ।
	कात-शा-हे ।	√भर्त्स् (भर्त्स) १/सतर्जने (आ) ।
	वाग्भर्त्सयोः—वो ।	

“लक्ष्ये तर्जयतीति दृश्यते । एवं निशामयति, भालयति, कोटयति, वञ्चयति
 निवेदयतीत्यादि । अत एव चुरादिभूतान् स्वरान्वितान् नाकरोत्”—क्षी । क्षीरस्वामिनैव-
 वदता नून महाभारत न परिशीलितम् । तत्र ‘तर्जयसे’ इति प्रयोगो विद्यते । भट्टिकाव्य-
 कारोऽपि ‘तर्जयन्त,’ ७/३६ इति लिख्यस्तथैव ज्ञेय ।

ग—तर्जयसे महावातमिव द्रुम—मभार ५,२४८५, तर्जयसे—१४,९१३ । तर्जयमिव केतुभि—रघु ४,२८=तर्जिभत्स्योरनुदात्तत्वेऽपि चक्षिडो डित्करणेनानुदात्तत्वे—निमित्तस्यात्मनेपदस्यानित्यत्वज्ञापनात् परस्मैपदमिति वामन.—(सजी) । वाक्शरैस्तर्जयिष्यन्ति गुरुन् शिष्या—हरिवंश १११६६ ।

+√तिल् (तिल) १०/६२	प्रतिष्ठायाम् (प)	√तृ १/ प्लवनतरणयो. (प) ।
श	क्षी-मै-सा-च काङ्-	√तड् (तड) १०/ भासार्थ
	कात हे ।	(प) ।
	प्रतिष्ठाकरणे—जै-शा ।	
	प्रतिष्ठितौ—बो ।	

क—तेल्=तुल्यतला भू, समीकरणे । अमें तुल्=प्रदेश, मण्डलम्, राष्ट्रम्, भूतलभाग । पु इरि तल्म्, तल्मन्=तलिमा, भू, तल्र्=पार्थिवम् । म इरिश्-तेल्, तौल्, तुल्=भालम्, तटम्-वा पौर्कर्णी ।

क—तेल्प्=स्थानम्, कोष्ठ, सदनम् । लिथु तेल्पु, तल्प्=पूर्वोक्तोऽर्थः—वा पौर्कर्णी ।

ग—महीतलस्पर्शनं—रघु २,५० । तल्प्मुज्जाञ्चकार—रघु ५,७५ । तालैः—उत्तरराम ३,१० । परिशुष्कतालव—ऋतु १,११ । प्राप तालीवनश्यामम्—रघु ४,३४ ।

छ—√तरियाना (<तले)=अध करणे, (२) आच्छादने, पिठरतले मृदादि लेपने, यतस्तत्र कावर्ण्यं न ससज्येत । (अक) तलस्थितौ ।

+√तिज् (तिज) १०/११२ निशाने (प)	√तिज् (तिज) १/ निशाने
श	क्षी-मै-सा-च जै-
	क्षमायाञ्च (आ) ।
	कात शा हे ।

ग—सतेजयस्तदा वाग्भिर्मातरिश्वेव पावकम्—मभार ५,२७४२ । अश्वमुत्तेजया-मास-कथासरि १८,९१ । उत्तेजयामि सुहृद परिमोक्षणाय—मृच्छक ६७,९९ ।

+√तिप् (तिप) १०/१३७ क्षेपे (प)	√टिप् (टिप) १०/ क्षेपे (प) ।
क्षी (यु मी स) ।	√डिप् (डिप) १०/ क्षेपे (प) ।
	√स्तिप् (स्तिप) १०/ क्षेपे (प) ।
	√तिप् (तिपृ) १/ क्षरणार्थः
	(आ) ।

ग—तिप्यं—राजत, ८,१५४५ (=वैश्यं) ।

+√तिल् (तिल) १०/७२ श-च शा×	स्नेहने (प) क्षी-मै-सा-जै काकृ- कात-हे । स्निहि—वो ।	√तिल् (तिल) १/ शैथिल्ये (प) । √तिल् (तिल) ६/ स्नेहने (प) ।
+√तीर (तीर) १०/३५६ श-च×	कर्मसमाप्तौ (प) क्षी मै-सा-जै काकृ- कात शा हे । कर्मणा समाप्तौ—वो ।	√तृ १/ प्लवनतरणयो (प) ।

ग—तीरित चानुशिष्ट च—मनु ९, २३३ = शास्त्रव्यवस्थानिर्णीतम् (मन्वर्थ) ।
तीरुभीरुहराय—हरिवश १४८९१ ।

ङ—√तीर (सक) = समाप्तौ, परिपूर्तौ । तीरङ्—भग । सकृ-तीरित्ता-
कण्प ।

+√तुज् (तुज) १०/३२ क्षी मै श च जै काकृ- कात-शा-हे वो×	हिंसाबलादाननिकेत- नेषु (प) शाकटायनस्तु—सा ।	√तुज् (तुज) १/ हिंसायाम् (प) । √तुञ्ज् (तुजि) १/ हिंसायाम् (प) ।
---	---	---

√तुञ्ज् (तुजि) १०/२९ श	हिंसाबलादाननिकेत- नेषु (प) क्षी-मै सा । हिंसायाम्—च । हिंसाबलिदाननिकेत- नेषु—जै । हिंसाबलदाननिकेत- नेषु—काकृ कात-शा-हे । निकेतने हिंसे बले दाने —वो ।	पूर्ववत् । √तुञ्ज् (तुजि) १०/२२४ भासार्थ (प) ।
---------------------------	--	--

ग—[तुञ्ज = निकेतनम्—क्षी] ।

+√तुञ्ज् (तुजि) १०/२२४ च×, श	भासार्थ (प) क्षी-शा-हे । भाषार्थ—मै-सा-जै-काकृ-कात । भा-षट्कार्थ—वो ।	पूर्ववत् ।
---------------------------------	--	------------

षट्कार्थं = निकेतनहिसाबलदानानि-दुर्गादास ।

+√तुत्थ् (तुत्थ) १०/३८६ आवरणे (प) मै ।
 श-च-जै-काकृ- क्षी×, मै सा-हे ।
 कात-शा× स्तृतौ—बो ।

ग—पाशुर्दिशा मुखमतुत्थयदुत्थितोऽद्रे—शिशु ५,११=आच्छादयति स्म (सर्वङ्कषा) ।

+√तुम्प् (तुपि) १०/११७ अर्दने (प) इति <√तुम्ब् (तुबि) अर्दने (प) ।
 सा श-च जै काकृ- दौर्गा -क्षी ।
 कात शा× क्षी मै-हे-बो ।

+√तुम्ब् (तुबि) १०/११७ अर्दने (प) <√तुम्प् (तुपि) अर्दने (प) ।
 च×, श क्षी-मै-जै-काकृ कात- √तुम्ब् (तुबि) १/ अर्दने
 शा-हे । (प) ।
 अदर्शने—सा । √लुम्ब् (लुबि) १०/ अर्दने
 अर्दे—बो । (प) ।

क—तेड-, तुड-, तु-, तू=उच्छ्रयने, वृद्धौ—वा पौकनी ।

ग—सशिक्यतुम्बकरकौ-हरिवश ६४,५ । (तुम्बति=नाशयत्यरुचिम् इति)
 [तुम्बिनी=कटुतुम्बी-राजनिर्घण्ट] । तुम्बुरु -वा रा ३,४,१६ (गी प्रे स) ।

+√तुल् (तुल) १०/६३ उन्माने (प) √दुल् (दुल) १०/ उत्क्षेपे
 श क्षी-मै-सा च-जै काकृ- (प) ।
 कात-शा-हे । √तुल् (तुल) १/ उन्मितौ
 उन्मितौ—बो । (प) बो ।
 [१]/प्रयो —ह्वि । √तुल् १/४९६ a द्रवणे (आ)
 काकृ ।
 √तुल्ल १/४९६ b द्रवणे
 (आ) काकृ ।

क—तेल्-, तैल्-, त्ले (इ)-, त्ला=उत्थापने, उन्माने (तोलने) । लैति -
 तौल्लो,-ऐरे=गायकाना नर्तकाना वा मण्डलम्, अट्टालिका, कपोतपालिका । रसन्
 तैले नौक्=वत्सः, मूर्खो मनुष्यः, हरिणशावः—जू पौकनी ।

ग—तोलयिष्यामि-वा रा १,६९,१५, तोलयन्-४,९,९१ । (तत* कृष्ण-स्तुलयामास-हरिवश ४५०४ । खल्वह त्वा न तुलये-वा रा ४,९,१०० इत्यणिचपक्षे कान्तात् (३/१/३५) तुलशब्दाणिच-क्षी) ।

ङ—√तोल (सक)= (१) उन्माने, (२) उत्थापने, (३) सम्यग्रूपेण निश्चये ।
तोलइ, तोलेइ-पिंग, महा ।

ड—√तुल (सक)= (१) उन्माने, (२) उत्थापने, (३) सम्यग्रूपेण निश्चये ।
तुलइ-उव ।

<p>†√तूण् (तूण) १०/१०१ सकोचने (प) इति मै-सा श च जै काकृ- चन्द्र-क्षी । कात-शा हे× सकोचे-वो ।</p>	<p><√चूण् (चूण) सकोचने (प) । √कुण् (कुण) १०/ सको- चने (आ) । √कूण् (कूण) १०/ सको चने (आ) । √चूर्ण् (चूर्ण) १०/ सको- चने (आ) ।</p>
--	---

ग—तूणकम्=छन्दोविशेष.-छन्दोमञ्जरी ।

<p>†√तूण् (तूण) १०/१५८ पूरणे (आ) च×,श क्षी-मै सा-जै-कात शा हे-वो । पूरणे कौटिल्ये च—काकृ ।</p>	<p>>√तूल (तूल) पूरणे (आ) ।</p>
--	---------------------------------------

क—तुओ (ऊ)- तुएउ- तू=वशी, द्रु, नलिका, प्रणाली । (ab) तुल=तूणी, तूणीर-वा पौकनी ।

ग—तूणखङ्गधर शूरः-मभार ३,१७,३ ।

<p>†√तूल (तूल) १०/१५८ पूरणे (आ) इति मै सा श च-जै- चन्द्र-क्षी । काकृ कात-शा× क्षी हे-वो ।</p>	<p>√तु २/ वृत्तौ हिमाया पूर्वौ (प) वो । √तूल (तूल) १/ निष्कर्षे (प) ।</p>
---	---

ग—तूलम्=पूग-भावप्रकाशः (श क हु) ।

<p>†√तृप् (तृप) १०/२६९ संदीपने (प) आधृषाद्वा श च× क्षी-हे । प्रीणने—शा-जै ।</p>	<p>√तृप् (तृप) ४/ प्रीतौ (प) । √दृप् (दृप) १०/ सदीपने (प) ।</p>
---	---

सदीपे प्रीणने च—वो ।

‘सदीपने’ इति क्षीरस्वामी

—सा ।

तृप्तौ—मै सा काकृ-कात ।

प्रयोज —हि ।

ग—सतत त्वाज्यधाराभिर्यदि तर्पयसेऽनलम्-मभार १,८१२६, तर्पयन्त्यथ जुहति-१४,१०,४० । सर्वान् धातून् प्रतर्पयेत्-सुश्रु १,२४८,१ ।

+√त्रस् (त्रसि) १०/२३१	भासार्थ (प)	√त्रस् (त्रस) १०/ धारणे
च×,श	क्षी-शा हे ।	(प) ।
	भाषार्थ —मै-सा-जै	√त्रस् (त्रसी) ४/ उद्वेगे (प) ।
	काकृ कात ।	
	भासि—वो (भावा चु) ।	

+√त्रस् (त्रस) १०/२१७	वारणे (प) इति	<√त्रस् (त्रसी) १/ भये
	दुर्ग.—क्षी ।	(प) वो ।
	क्षी-मै सा-जै-	√त्रस् (त्रसी) ४/ उद्वेगे
	कात-शा-हे ।	(प) ।
	‘धारणे’ इति नन्दी—क्षी ।	
	क्षी-मै-सा-काकृ हे ।	
	‘ग्रहणे’ इत्येके—क्षी-सा ।	
	धृतौ ग्रहे निषेधे—वो ।	
प्रयो	भये—हि ।	

ग—विघ्ना हि बहवो लोके बालानुत्रासयन्ति ह-हरिवश ३३७७ । वित्रास-यितुकाम -वा रा ३,६८,८ ।

छ—√त्रासना *[†] } =त्रासने, भये ।
छ—√तिरासना

+√त्रुट् (त्रुट) १०/१६७	छेदने (आ)	<√त्रुड् (त्रुड) छेदने
श ? च-जै काकृ-	—क्षी मै-सा हे ।	(आ) इत्येके-क्षी ।
कात-शा×	छिदि—वो ।	√त्रुट् (त्रुट) ६/ छेदने
		(प) ।
		√त्रुड् (त्रुड) १/४४५
		b छेदने (आ) काकृ ।

ग—[तोटयत्यायसान् बन्धान्-राजत ६, २४८।

ङ—√तिउट्ट (सक) = छेदने, (२) परित्यागे। तिउट्टिजा-सूअ १, १, १, १।

+√त्रुड् (त्रुड) १०/१६७	छेदने (आ) इत्येके	<√त्रुट् (त्रुट) छेदने
मै-सा-श च-जै-काकृ	—क्षी।	(आ)।
कात शा वो×	क्षी-हे।	√त्रुड् १/४४५ b त्रोडने
		(आ) काकृ।
		√त्रुट् (त्रुट) ६/
		छेदने (प)।

सुस्पष्टो विकास*।

+√दश् (दशि) १०/१४५	दशने (आ)	√दश् (दश) १०/ दशने
च×, श	क्षी मै-सा कात-हे।	दर्शने च (आ) जै।
	दशने—जै-काकृ शा।	√दस् (दस) १०/१४१
	दर्शने—कात।	दर्शनदसनयो (आ) सा।
	दशने दर्शने च—हे।	
	दर्शो दशने च—वो।	
प्रयो	हि।	

इह दर्शनार्थो नून प्राकृतभाषातो गृहीतो ज्ञायते। तत्र दर्शन 'दसण' इति भवति—द्रष्ट -ङ।

ग— कृष्णसर्पे सुप्त चैनमदशयत्-मभार १, २२४३। दशयति—अ कौ सू ३०, ४६।

ङ—दसण=दशनम्-से १, १७।

ङ—दसण (<दर्शनम्)=अवलोकनम्-पुप्फ १०४, स्वप्न २६, (२) नयनम्-से १, १७।

+√दश् (दशि) १०/२३३	भासार्थ* (प)	पूर्ववत्।
च-जै सा×, श	क्षी शा हे।	
	भाषार्थ.—मै-सा	
	काकृ कात।	
	त्विषि—वो।	

छ—√धाँसना (<दशनम्) अनु ?=पशूना कासने।

छ—धाँसी (<दशिका)=अश्वस्य कासः।

छ—धास (<दश') = शुष्कमरिचतमालपत्रादीना तीक्ष्णो गन्ध, येन भवति कासप्रक्रमः ।

✓दस् (दसि) १०/१४६ दर्शनदसनयो (आ) दसय कर्माणि दसयन्त
श च जै-काकृ-कात× क्षी मै सा । एनानि-निरु ४,२५,३ ।
दर्शने—शा । दसय इत्येतदनेकेषा कर्मणा-
दशने दर्शने च—हे । मभिधानम् । तानि हि दसय-
दशौ दशे—वो । न्युपक्षयन्ति कर्मकरा —
प्रयोज आद्भुत्ये—हि । दुर्गाचार्य ।

✓दस् (दस) १०/१४१
दर्शनदसनयो. (आ) केचित्
सा ।

✓दस् (दस) १०/३४३
निरवसाने (प) केचित्—
सा ।

ग—दसय -ऋ १०,१३८,१ । दसना-काठ १०,१२, शौ २०,७४,२ ।
दसस'—बृहदारण्यको २,५,१६ ।

ङ—✓दस (सक) = दर्शने, बोधने । दसइ-महा । वकृ-दसत, दसित,
दसअत-भग, सुपा ९२, अभि १८४ । कृ-दसियन्व-सुपा ४५४ ।

+✓दस्(दसि) १०/२३२ भासार्थ (प) ✓दश्(दशि) १०/ भासार्थ
श च काकृ-कात× क्षी-शा हे । (प) ।
भाषार्थ —मै-सा-जै ।
भासि—वो ।

छ—✓धौसना = पशूना कासने ।

+✓दह् (दहि) १०/१२८ च = रक्षणे (प) ✓दह् (दधि) १/ पालने,
मै-सा-श-च-जै-काकृ- क्षी हे । च = वर्जने (प) ।
कात-शा× दीप्तौ दाहे—वो ✓डम्भ् (डभि) १०/ सधे
✓डम्भ् (डभि) पाठान्तरम्—क्षी । (उ) वो ।

+✓दण्ड (दण्ड) १०/३७१ दण्डनिपातने (प) ✓दण्ड् १/१८३d हिंसागत्यो
च×, श (जै-शा- क्षी मै-सा-जै काकृ- (प) काकृ ।
✓दण्ड्) कात-शा-हे । ✓डिण्ड् १/१८३f हिंसागत्योः

तत्पाते—वो ।

(प) काकृ ।

✓डुण्ड् १/१८३० हिंसागत्यो.

(प) काकृ ।

✓दम् (दमु) ४/ उपशमे (प)

+ङ् (उणा १/११४) ।

दण्डो ददतेर्धारयति

कर्मणः । दमनादित्यौ-

पमन्यव'-निरु २,२२१ ।

क—देल्=विदारणे, कर्तने-वा पौकनी ।

ग—तान् सहस्र च दण्डयेत्-मनु ९,२४३ । स्वमण्डलमदण्डयत्-राजत
४,६२० ।

ड—✓दड (सक) = दण्डने, निग्रहे । कवकृ-दडिज्जत-प्रासू ६६ ।

छ—✓डॉडना = दण्डने (अर्थस्य) । “अदड ऐसो डॉडिगो”-तुल्सी ।

+✓दम् (दम) १०/१३६ क्षेपे (प)
मै-सा-श्च-जै काकृ क्षी हे ।
कात-शा× नोदे—वो ।✓दम्भ् (दभि) १०/नोदे (प)
वो ।✓दिम्भ् (दिभि) १०/ क्षेपे
(प) ।✓दम्भ् (दभि) १०/ क्षेपे-
(प) इति नन्दी-क्षी ।✓दम्भ् (दम्भु) ५/ दम्भे
(प) ।

[ग—देवा दाम्नीत्यसुरा-तै २,४,३,१ । दाभ्यनियम०-भा पु ४,२३,४ ।

+✓दम्भ् (दभि) १०/१३७ क्षेपे (प) इति नन्दी
मै सा-श्च-जै काकृ —क्षी
कात शा× क्षी-हे ।
नोदे—वो ।<✓दिम्भ् (दिभि) क्षेपे (प) ।
✓दम्भ् (दम) १०/१३६
क्षेपे (प) ।+✓दल् (दल) १०/२१९ विदारणे (प) मित्
च×,श क्षी मै-सा-च-जै काकृ
कात शा-हे ।
भेदे—वो ।✓दृ ९/ विदारणे (प) ।
✓दल् (दल) १/ विदारणे
(प) ।

ग—दलयति-ह्वि । मया नोपलब्धम् ।

ङ—√दल (सक) = विचूर्णने, विदारणे । कवक-दलिज्जत-से ६,६२ ।

छ—√दलना = विचूर्णने, मर्दने ।

+√दस् (दस) १०/१४१ दर्शनदसनयो (आ) <√दस् (दसि) दर्शन-
क्षी मै-श-च जै-काकृ- इति केचित्—सा । दसनयो (आ) ।
कात शा-हे × सा ।
दृशो दशे—वो ।

+√दस् (दस) १० ३२३ निरवसाने (प) केचित्
क्षी-मै-श-च जै काकृ पठन्ति—सा ।
कात-शा हे-वो ×

ग—“पितेव पुत्र दसये वचोभि”-सायणेन समुद्धृत वाक्यम् । दसये =
निरवासयामि ? इति व्याख्यानात् ।

+√दाश् (दाशृ) १०/१४४ दाने (आ) । दाशति } निघ ३/२० = दान-
मै सा-च-जै-काकृ- क्षी-हे वो । दासति } कर्माणौ ।
कात-शा ×

ग—स वा एतैभ्यस्तत्पुरोऽदाशयत् तस्मात् पुरोडाश-शब्दा १,६,२,५ ।

+√दिम् (दिभि) १०/१३७ क्षेपे (प) >√दम् (दभि) क्षेपे (प)
मै-सा-च-जै-काकृ- क्षी हे । इति नन्दी—क्षी ।
कात शा × नोदे—वो ।

+√दिक् (दिवु) १०/१७४ परिकूजने (आ) √दिक् (दिवु) ४/१ क्रीडा-
च ×, श (जै-मदै) क्षी मै-सा काकृ- विजिगीषा (प) ।
कात-शा-हे-वो । √देक् (देष्टु) १/ देवने (आ) ।
√दिक् (दिवु) १०/ अर्दने
(प) ।

+√दिक् (दिवु) १०/१९२ अर्दने (प)
च ×, श क्षी मै-काकृ कात शा-हे ।
मर्दने—सा-जै ।
अर्दे—वो ।

ग—परिचूनम्-वा रा २,५७,२४=म्लानम् (तिल) [यदी विशो मानुषीदय
यन्ती-ऋ ६,३,८१, अग्ने देवान् देवयते यज-६,१०,७ ।]

√दु ख (दु ख) १०/३७५ तत्क्रियायाम् (प) दुर् + √खन् (खनु) १/
च ×, श क्षी-मै-सा-जै-काकृ- अवदारणे (प) + ड ।
कात-शा-हे ।
तत्कृतौ—वो ।

ग—[अङ्गप्रत्यङ्गानि दु खन्ति-सद्धर्मपु ४,५ ।]

ड—√दुक्प्र (अक)=वेदनायाम् । (२) (सक)-दु खन । दुक्प्रेइ-स ३०८ ।

ड—√दुहाय (सक)=दु'खने-प्रामा ।

ड—√दूहव (सक)=दु खने । दूहवेइ-सिरि १६७ ।

छ—√दुखना=वेदनायाम् ।

छ—√दुखाना (सक)=पीडायाम्, दु खने ।

छ—√दुखवना (सक)=पीडायाम्, दु खने । “कै तिनसो दुखवै मुख
को री”—केशवदास ।

+√दुल् (दुल) १०/६४ उःक्षेपे (प) √तुल् (तुल) १०/ उन्माने
श (जै/डुल्) क्षी-मै-सा-च-जै-काकृ (प) ।
(काकृ-√दूल्) कात-शा-हे वो । आन्दोलयति लोकात्—
प्रयो —हि । क्षी १०/६४ ।

क—देल=कम्पने, दोलने । लिथु देरि स्त=मन्दगतौ, विलम्बे । दुलितेति ।
देलओ -जू पोकर्नी ।

ग -दोलयित्वा-सार २५४६ । (अम्बा दुला नितत्ति -तै ४,४,५,१,
काठ ४०,४) ।

ड—√डुल् (अक)=दोलने, कम्पने । डुलइ-पिंग ।

ड—√दोल (अक)=दोलने, कम्पने । दोलति-कापू ।

ड—√डोल (अक)=दोलने, कम्पने । सशये । वकृ-डोलत-अञ्चु ६० ।

छ—√डोलना=दोलने, (२) चलने ।

+√दृप् (दृप) १०/२७० सदीपने (प) √दृप् (दृप) ४/ हर्षमोहनयो
मै-श च-जै काकृ- आधृषाद्वा (प) ।
कात-शा × शी-सा-हे-वो ।

✓दृम् (दृभ) १०/२६४
क्षी श-च-जै शा-हे×

सदर्भे (प)
मै-सा-काकृ-कात ।
गुम्फने—वो ।

✓दृम् (दृभो) ६/ग्रन्थे (प) ।

✓दृम् (दृभो) १०/२७१
श च-काकृ×

भये (प)
क्षी मै-सा जै कात
शा हे-वो ।

✓दृ १/ भये (प) मित् ।

+✓धक् (धक्) १०/५८
श, (काकृ-✓धक्)
लैपिकी त्रुटि ।

नाशने (प)
क्षी-मै-सा-च-नै कात-
शा हे वो ।
नाशे—काकृ ।

✓नक् (णक्) १०/ नाशने
(प) ।

छ—✓वकियाना } = वक्कने, प्रेरणे ।
उ—✓धकेलना }

उ—धक्का (< धक्) ।

+✓धीर् (धीर) १०/
अपाणिनीय ।

धैर्य, आश्वासने (प)

धिय रातीति धीर ।

क—धी=दर्शने, ज्ञाने, विचारणे-जू पौकनी ।

ग—कृतवत्यसि नावधीरणाम्-रघु ८,४८=अवज्ञाम् (सजी) ।

ङ—✓धीर (अक) = (१) धैर्ये, (२) सक-धैर्ये, आश्वासने । धीरैति-

गउड ।

+✓धू (धून्) १०/२८०
श-च×

कम्पने (उ)
क्षी मै-सा जै काकृ
कात-शा हे ।
कम्पे—वो ।

प्रयोज —द्धि ।

✓धु (धुब्) ५/९ कम्पने
(उ) ।

✓धू (धूब्) ५/९ कम्पने
(उ) ।

✓धू ६/११७ विधूनने (प) ।

✓धू (धूब्) ९/१५ कम्पने
(उ) ।

ग—धूनयामास वगेन-मभार ३,४४४=४,७६०, यथा शल्यकवानाखु पद
धूनयते सदा-१०,३३०७ । न चैतदवधूनयेत्-मतु ३,००९ । रावण स व्यधूनयत्-वा
ग ६,९०,१० ।

ङ—✓धुणाव (सक) = कम्पने । धुणावद्-वज्रा ६ ।

+√धूप् (धूप) १०/२४१
च×, श

भासार्थ (प)

√धूप् (धूप) सन्तापे (प) ।

क्षी-शा-हे ।

भाषार्थ —मै सा जै-

काकृ कात ।

दीप्तौ—वो ।

ग—धूपयति-तै ५,१,७,१, मै ३,१,७, शत्रा ६,५,३,८-१०, तैआ ५,३,५ ।

बसवस्त्वा धूपयन्तु-वा स ११,६० । रक्षोघ्नैर्धूपैर्धूपयेत्-सुश्रु १,१६,९ ।

+√धूश् (धूश) १०/९९
च-जै शा×, श
(कात—√धृश्)

कान्तिकरणे (प)

<√धूप (धूप)

इत्येके—क्षी ।

कात्तिकरणे (प) ।

मै-सा ।

कान्तीकरणे—काकृ

कात हे ।

कान्तिकृतौ—वो ।

+√धूष् (धूष) १०/९९
मै-श-च जै-काकृ-कात-
शा×

कान्तिकरणे (प)

>√धूश् (धूश)

क्षी सा ।

कान्तिकृतौ (प) ।

कान्तीकरणे—हे ।

धूसे (=कान्तिकृतौ)

—वो ।

+√धूस् (धूस) १०/९९
श च कात×

कान्तिकरणे (प) इति

<√धूप (धूप) कान्तिकरणे

दौर्गा —क्षी

(प) ।

क्षी मै-सा-जै शा ।

√धूष्/+“कृधूमादिभ्य

कान्तीकरणे—काकृ-हे ।

कित्” (उणा ३/७२)

धूशे (=कान्तिकृतौ)

इति सग्न । स च

—वो ।

क्रिन् ।

ग—रजोधूसरकेतु सैन्यम्-रघु ५,४२ । धूसराङ्ग०-कथासरि १४,२९ ।

+√धृ १० [१/९४५]
मै-श-च-जै काकृ-कात-
शा×

धारणे (प)

√धृ (धृङ्) १/ अवध्वसने

क्षी सा-हे ।

(आ) ।

धृत्याम्—वो ।

√धृ (धृङ्) ६/ अवस्थाने

(क्षी सा हे स्मरन्ति

(आ) ।

भवादौ)

प्रयो

—हि ।

ग—स्थूणा पितरो धारयन्तु मे-ऋ १०,१८,१३, कृषीरन्यो धारयति-७,८५,१।
धारयते-मनु ९,३११, सदानन्दो-३७९ ११, गी १८,३३। धारयिष्ये-वा रा
२,१३,६।

+√वृष् (वृष) १०/१७० सामर्थ्यधारणार्थ (आ) <√वृप् (वृष) शक्ति
मै-सा-श-च जै कात इत्येके-क्षी। बन्धने (आ)।
शा× क्षी।
सामर्थ्यधारणार्थ —हे।
शक्तिसम्बन्धे-काकृ।
शक्तिबन्धे-रा।

प्रयोज —हि।

ग—न चैषा तेजसा शम्या धर्षयितु पथि-मभार ३,२३४६।

+√वृप् (वृष) १०/२९७ अप्रसहने (प) √वृप् १/२९७ ० धारणे (प)
श-वो× =२९६ क्षी मै-सा च जै-हे। काकृ।
धारणे-काकृ। √धृष् (जिधृषा) ५/
√धृष (वृषा) १०/३०८ प्रसहने-सा शा हे। प्रागल्भ्ये (प)।
अमर्षे-वो। √धृप् १/ सहतौ हिंसे (प)
वो।

ग—धर्षयन्ति कुबुद्धय -मभार ५,१५०८। तमेवैतत् प्रधर्षयति-कौषीतक्या
१,८।

ङ—√धरिस् (सरु) =क्षोभे, विचलने। धरिसेइ-उत्त ३०,१२।

छ—√धरपना* =दमने,मर्दने।

छ—√धग्सना =भये, दान्तो।

√ध्रस् (उध्रस्) १०/२१४ उञ्छे (प) √उध्रस् (उध्रस्) १०/उञ्छे (प)
श च जै शा×, कात ? क्षी मै-सा काकृ प्रयोगसमवायीत्येके-क्षी।
कात-हे। √ध्रस् (उध्रस्) ९/ उञ्छे
उक्षेपे उञ्छे-वो। (प)।

+√ध्वन (ध्वन) १०/३३६ शब्दे (प)
श जै× क्षी मै-सा च काकृ कात-
सा-हे-वो।

प्रयोज —हि।

ग—ध्वनयति-हि। मया नोपलब्धम्। ध्वनयन्-तैआ ४,२४,१।

+√नक् (णक्) १०/५७ नाशने (प) √नश् (णश्) ४/ अदर्शने
 श (काक्-√नक्) क्षी-मै-सा च-जै कात शा- (प) ।
 हे वो । √धक् (धक्) १०/
 नाशे—काक् । नाशने (प) ।

उ—√नायना*† = (१) नाशे—“खल नायत”—सूरदास । (२) क्षेपणे ।

छ—(√ नकना*† = त्यागे ।)

छ—नक् = नाश —(भार्गव-हिन्दी इंग्लिश-कोश ।

+√नट् (नट) १०/१२ अवस्यन्दने (प) <√नड् (नड) अवस्यन्दने
 श, (काक्-√नथ् [णथ]) क्षी मै-सा-जै शा हे । (प) इति नन्दी-क्षी ।
 अवस्कन्दने—काक् ।
 अवस्पन्दने—कात ।
 नाट्ये—च ।
 भ्रशे त्विषि च—वो ।
 हिसायाम्—हे वो ।
 प्रयोज —ह्वि ।
 अवस्यन्दनम् = भ्रशनम्—क्षी ।
 अवस्यन्दनम् = नाट्यम्—सा १०/१२

ग—शरसधान नाटयति—शाकु ६,११ । नाटयत्येष शैल —शिशु ४,६५ ।

छ—√नटना = निषेधे—“कहत नटत”—विहारी ।

छ—√नाटना = निषेधे, निर्गमे ।

छ—√नाटना (<नष्ट० ११) = ध्वसे-द्रष्ट —क्षी, हे वो ।

+√नट् (नट) १०/२५३ भासार्थ (प) √नड (नड) १०/२६०
 मै-श-च-जै-काक्- क्षी हे । भाषार्थ (प) सा ।
 काव शा× भाषार्थ —सा ।
 भ्रशे त्विषि च—वो ।

+√नड (नड) १०/१० अवस्यन्दने (प) इति <√नट् (नट) अवस्यन्दने
 मै-सा-श च-जै-काक्- नन्दी—क्षी । (प) ।
 कात-शा× क्षी हे ।
 भ्रशे—वो ।

+√नट् (नट) १०/२६२ भाषार्थ (प) इत्यन्ये <√नट् (नट) १०/
पठन्ताति स्वामी— भाषार्थ (प) ।
सा ।

√नल् (नल) १८०३ भाषार्थ —सि कौ ।

+√नट् (णट) १०/२४९ भासार्य (प)
च×,श (जै—√मट्) क्षी-शा-ह ।
मुद्रणदोष । भाषार्थ —मे सा-जै-
काकृ कात ।
भासि—वो ।
प्रयो शब्दे—ह्वि ।

ग—(नद्यन्नेति पृथिवीम्-ऋ ९,९७,१३) सर्वता विप्रणादित्तम्-वा रा
५,१२,४५ । तुमुलो व्यनुनादयन्-गो १,१९ ।

छ—√नादना (प्रयो)=वादने, शब्दे (अप्रयो), (२) गर्जने ।

+√निवास (निवास) १०/३३२ आच्छादने (प) √वस् २/ आच्छादने
श× क्षी-मै सा च-जै-काकृ- (आ) ।
कात शा हे । √वास १०/३३१ उप
स्मृतौ—वो । सेवायाम् (प) ।
√वस् (वस) १०/
स्नेहच्छेदापहरणेषु
(प) ।
नि+√वस् २/=
√निवास १० ।

अडादिरूपेषूपलब्धेष्वस्य (अनिवासयत्प्रभृति-) स्थिते (√वस् वासादिभ्य)
पार्थक्य ज्ञायेत ।

+√निष्क् (निष्क) १०/१५५ परिमाणे (आ) √निष्क् १/४१० । गतौ
च×,श क्षी-मै-सा-जै,काकृ (प), (आ) काकृ ।
कात-शा-हे । निस्+√कै १/
माने—वो । शब्दे (प), निश्चये
न कायति=शोभते ।
नि+√सट्

(षद्ल) विश ण-
(प) ।

“नौसदेडिच्च” (उणा

४३/४५) कन् ।

“सदिरप्रते” (८/३/

६६) इति प ।

ग—बिभषि निष्कम्-ऋ २,२३,१०, ८,४७,१० । निष्कमिष प्रतिमुञ्चत-अ वे
५,१४,३ । चतु सोवणिको निष्को विज्ञेयस्तु प्रमाणत-मनु ८,१३७ । गजतो
निष्क-पञ्चवित्रा १७,१,१४ । दास्य सनिष्का-मभाग १३,४८५४ । उरस्येषा च
सर्वेषा निष्का-वा रा ३,९,१० । ऋणस्थेन निष्केण-हरिवश १३८९० इत्याभरणेऽपि
नात्पर्यम् । साष्ट शत सुपर्णाना निष्कमाहुर्वन तन्म-मभार ७,२३६५ ।

+√पस् (पसि) १ /७९
श (जै काकृ√पश्)

नाशने (प)
क्षी-मै-सा च जै-कात-

शा हे ।

नाशे—काकृ वो ।

√पण्ड (पण्डि) १०/८०
नाशने (प) सा ।

ग—कुलपासनि-वा रा २,७३,५ (गी प्रे स) । राक्षसपासन-मभार १,
१४४,३३ । अपासुलाना धुरि कीर्तनीया-रघु २,२ ।

ङ—√पस = मालिन्ये । पसेइ-विसे ३०५२ ।

ङ—पासण (<पासन०) = दूषक-सुपा ३४५ ।

ङ—पसुला = कुलटा—कुमा ।

+√पक्ष् (पक्ष) १०/१८

मै श-च जै काकृ

कात-शा ×

पक्ष (पक्ष) १०/३८५

मै-सा-श जै काकृ-

कात शा हे ×

परिग्रहे (प)

इत्येके—क्षी ।

क्षी-मै सा हे-वो ।

परिग्रहे (प) शी-वो ।

√पक्ष् (पक्ष) १/ परि-

ग्रहे (प) इत्येके—क्षी ।

ग—दिवि मे अन्य* पक्ष्-ऋ १०,११९,११ ।

+√पञ्च् (पचि) १०/१११ विस्तारवचने (प)

श

क्षी-मै सा कात-शा ।

विस्तारे—च-जै काकृ हे ।

ततौ—वो ।

√पञ्च् (पचि) १/ व्यक्ती

करणे (आ) ।

√पञ्च् १/३१३ ४ हिसागयो*

(प) काकृ ।

ग—व्यथयति वृथा मौनं तन्वि प्रपञ्चय पञ्चमम्—गीतगोवि १०, १३ ।

√पट् (पट) १०/२२० च×, श	भासार्थ (प) क्षी-शा हे । भाषार्थ —मै सा-जै काकृ-कात । त्विषि—वो ।	√फल् (विफला) १/ विश रणे (प) । √पट् १/१२५ भद्रासने (प) काकृ ।
प्रयो	विदारणे—ह्वि ।	

ग—पट्ट डोरिग्रथितसुवर्णघटिक -सार २६७ १८ [=कोशेय-। धा भासने वृत्ति] पट्टराइय -सार २४१ १० [=मुख्य-। वा भासने वृत्ति] । उपाटयाम्यहम्-वा रा ६, ३७, ८७ । समुत्पाटयति शिशपाम्-वा रा ५, ३९, २३ । विपाटयामास-रघु ६, १७=विदारयामास (सजी) ।

ड—√पाड (सक) = (विदारणे) पाडति—सूअनि ७९ ।

ड—√फाड (सक) = विदारणे । वकृ-फाडत-कुमा ।

ड—√फाल (सक) = विदारणे । कवकृ-फालिज्जत-गा १५३, सम्मत्त १७४ ।

+√पट (पट) १०/३०० ग्रन्थे (प) श-च×(काकृ√भट) क्षी मै सा-जै-काकृ- (कात-√पठ) कात-हे । ग्रन्थने—शा । वेष्टने—वो ।	√वृत् ६/३५ ग्रन्थे हिसाया च (प) काकृ । √वट् (वट) १०/ ग्रन्थे (प) सा । √वट (वट) १०/ ग्रन्थे (प) ।
--	--

ग—पट [=वृत्त-। धा ग्रन्थने वृत्ति] पैङ्गलो १, ९ । वेष्टन्ते तस्य लाङ्गूल जीर्णे कार्पासिकैः पटै -वा रा ५, ५३, ६ (गी प्रे स) ।

छ—पाड=घोतवस्त्रादे प्रान्तभाग (तूर्प) ।

+√पण्ड (पण्डि) १०/८० नाशने (प) क्षी मै च-जै काकृ सा । शा-हे-वो×	√पस् (पसि) १०/ नाशने (प) । √पण्ड १/१६८ १, १८३ ? हिसागत्यो (प) काकृ ।
---	---

+√पण्ड (पण्डि) १०/१३० सघाते (आ) दृत्येके-क्षी <√पिण्ड (पिण्डि) १०/१३०
मै-सा च-जै काकृ- क्षी । मघाते (प) ।

कात शा-हे×

सहतौ—यो ।

✓पिण्ड (पिडि) १/ सघाते
(आ) ।+✓पत (पत) १०/३०८
श-च×

गतौ वा (प)

✓पत् (पत्त्) १/ गतौ (प) ।

क्षी-मै-सा जै काकृ-

✓पट् (पट) १/ गतौ (प) ।

कात शा हे ।

✓पथ् (पथे) १/ गतौ (प) ।

ऐश्यगत्या —वो ।

‘ऐश्यै’ इत्यन्ये—क्षी ।

प्रयोज

उद्युयने, पतने—ह्वि ।

ग—वय पतयन्त -ऋ १, २४, ६, मनो जरिष्ठ पतयत्स्वन्त -६, ९, ५ ।

छ—✓पडना } = पतने ।
छ—✓परना }

छ—✓पारना = पातने, (०) लम्बाकारेण त्रिन्यासे, (३) विन्यासे ।

+✓पथ् (पथ) १०/२१ प्रक्षेपे (प) इति

<✓पृथ् (पृथ) प्रक्षेपे (प) ।

क्षी-मै-श च जै-काकृ- स्वामी—सा ।

कात शा हे वो×

छ—✓पाथना (<स्थापनम् इत्यस्माद् व्युत्पत्तिस्तत्र यत्र गोमयस्य भूस्थापनम्)
= भित्त्यादौ गोमयस्य पिण्डितस्य प्रक्षेपणे ।

+✓पद (पद) १०/३४२ गतौ (आ)

✓पद् (पद) ४/ गतौ (आ) ।

च×, श

क्षी-मै-सा-जै-काकृ-

✓पद् (पद) १/ स्थैर्ये (प)

कात-शा हे-वो ।

इति कण्ठ -क्षी ।

प्रयोज

ह्वि ।

[ग—शत्रूयतोऽधरान् पादयस्व-अ पे ६, ८८, ३, पादयामि-१०, ५, ३६ ।]

छ—✓पदाना (प्रयो) = (कन्दुकक्रीडाया) दूरङ्गतस्य कन्दुकस्यानयनाय
त्तरमाणस्य बालकादेर्गतो-बु स ।

+✓पन्थ् (पन्थ) १०/३९ गतौ (प)

✓स्पन्द् (स्पदि) १/ किञ्चि-

श

क्षी मै-सा-च-जै काकृ

न्चलने (आ) ।

कात शा-हे ।

✓पथ् (पथे) १/ गतौ (प) ।

गत्याम्—वो ।

क—पन्त् = गमने, पादविक्षेपे । पन्थाम् = पन्थानम् ।

ख—अथे पन्ताम् = पन्थानम्, मार्गम्-या पौर्कर्त्त ।

ग—चकार सूर्याय पन्थामन्वेतत्रा उ-ऋ १,२४,८ ।

कदाचित् पन्था इत्यादिरूपाणि धातोरेतस्मात् स्युर्भ्युत्पादितानि । ७/१/८७ इति न्थादेशस्य कल्पना परवर्तिनी ।

<p>+√पर्ण (पर्ण) १०/३८५ हरितीभावे (प) क्षी । श च × हरितभावे— मै-सा च जै- काकृ कात शा हे । हारित्ये—यो ।</p>	<p>पिपतीति — √पृ+उणा ३/६ इति न । √वर्ण (वर्ण) १०/ वर्ण- क्रियाविस्तारगुणवचनेषु (प) ।</p>
--	--

क—पेत् = सहसा पतने, क्षेपणे, विपर्यसने । * (पृ) पु उ ज फर् (अ)-
 न , फर्म = सुन्दरपत्राणा पादप । एग्लो-सैम्सॉ फीन् = सुन्दरपत्राणा पादप -वा
 पॉकनी ।

ख—परून = पर्णम्, जिह्वा-वा पॉकनी ।

ग—पर्णेभि शकुनानाम् -ऋ ९,११०,२ । पर्ण -शब्दा १,७,१,१ , तैत्रा
 १,१,३,१० । पर्णानि-साम्रा २,६,११ ।

छ—पान (< पर्णम्) = छदनम् ।

<p>+√पर्थ (पर्थ) १०/२० प्रक्षेपणे (प) मै सा-च जै-काकृ क्षी हे । कात-शा-यो ×</p>	<p>>√पृथ् (पृथ) प्रक्षेपे (प) इत्येके-क्षी ।</p>
---	--

छ—√पलठना (< पलठना < पलथना < परथना < पर्थना < पर्थनम्) ।
 प्रलोठनादस्य व्युत्पत्तौ गोरत्र म्लेशश्च ।

<p>+√पल् (पल) १०/७४ रक्षणे (प) सा-श-च × क्षी-मै-जै काकृ-कात शा हे । रक्षे—वो ।</p>	<p>प्रयाजके तु “पातेणो लुग् वक्त व्य ” इति चुरादेर्भेद । √पा २/ रक्षणे (प) । √पृ ३/ पालनपूरणयो (प) । √पार् (पार) १०/ कर्मसमाप्ते (प) । √पाल (पाल) १०/ रक्षणे (प) ।</p>
--	--

क—पेल् । लैति पेल्इस् = अनतिगभीर पात्रम्-वा पॉकनी ।

ग—अनुपालयन्ती-शौ १८,३,१ । त्वा पालयन्ति-वा रा २,५०,२ । राजा
 पालयन् प्रजा -मनु ७,८७ ।

ड—√पल (अक) = प्राणने, (०) अदने । पलइ-पिग ।

ढ—√पाल (सक) = पालने, रक्षणे । पालेइ-भग, महा ।

ळ—√पालना = रक्षणे ।

+√पल्पूल (पल्पूल) १०/३४८ लवनपवनयो (प) √पल (पल) १०/०१३ लवन
क्षी मै सा च जै काकृ हे । पवनयो (प) काकृ ।
कात-शा-वो × √पप्पूल (पापूल) १०/ लवन-
पवनयो (प) हे ।
√पल्यूल (पल्यूल) १०/लवन
पवनयो (प) ।
√वल्यूल (वल्यूल) १०/लवन-
पवनयो (प) ।

ग—पल्पूलयति-काठ १६,६, तैब्रा १,३,५,० । पल्पूलयेयु -तै ०,५,५,६ ।
पल्पूलनम्-शौ १०,४,९, पै १७,१६ ९ ।

उ—(√पपोरना = स्वबाह्वोर्वेष्टने, तयो. पुष्टताया निरीक्षणे च । “कंस
चल्यौ पपोरत बौह”-व्यास ।)

+√पल्यूल (पल्यूल) १०/३०८ लवनपवनयो (प) > √वल्यूल (वल्यूल) लवन
श-च काकृ × क्षी मै-सा जै कात पवनयो (प) इति
शा-हे । दोगा —क्षी ।
लूनिपूत्यो —वो । √पल्युल १०/ लूनिपूत्यो
'लवनपतनयो' इति (प) वो ।
दुर्ग —क्षी । √पल्पूल १०/३४८ लवन-
पवनयो (प) ह ।
शेष पूर्ववत् ।

ग—पल्यूलयति-तैब्रा १,३,५,० ।

ळ—√परोरना = शूर्पेण धान्यादिपवने, शाधने-बु ग ।

उ—√परोरना = अभिमन्त्रणे । मन्त्र पठित्वा मुखवायुदाने ।

√पश् (पश) १०/१८७ बन्धने (प) √पप् (पष) १/ बाधनस्पर्श-
च-कात ×, श क्षी मै-सा-जै काकृ शा नयो (उ) इत्येके—क्षी ।
हे । √स्पश (स्पश) १/ बाधनस्पा
बन्धे—वो । शनयो (उ) ।

√स्पश् (स्पश) १०/ग्रहण
सङ्श्लेषणयो (आ) ।

क—पेक् = कर्षणे, मेप ।

ख—अवे पसु = पशु -वा पौकनी ।

ग—पाशयेत्-क ४८, १४, [सप्र काठ ३५, १६ स्पाशयेत् इति पाभे] पाश -
गा ८, २३ । पाशान्-खि २, ११, ४ ।

ङ—पासग (< पाशक.) = बन्धनरज्जु -उपपृ १३, सुर ४, २५८ ।

ञ—√फँसाना } (< पाशनम्) = ग्रन्धने, ग्रहणे ।
छ—√फौसाना }

+ √पश (पश) १०/३०९	अनुपसर्गात् (प)	पूर्वरत् ।
मै-श च जै-काकृ	'गतो' इत्येवार्थनिर्दे-	√पस् (पस) १०/१८७ बन्धने
कात शा×	शात् —क्षी ।	(प) हे ।
	क्षी सा-हे-वो ।	शुभ पस युवतीम्—तैब्रा
	बन्धबाधयो स्पर्श-	३, १, १, १२ ।
	गत्यो —वो	

+ √पप् (पप) १०/१८७	बन्धने (प) इति	< √पश् (पश) बन्धने (प) ।
मै सा-श च जै-शा×	दुर्ग —क्षी ।	√पप् (पप) १/ बाधनस्पाश
	क्षी हे ।	नयो (उ) ।
	बन्धे—काकृ-कात-	√पाप् १, २९७ b धारणे (प)
	वो ।	काकृ ।
	बाधे ग्रन्थे (आ)—	√पस् (पस) १०/१८७ बन्धने
	वो ।	(प) हे ।
		√पस् (पस) १/ बाधे ग्रन्थे
		(उ) वो ।

क—पेल् (ए) स् = शिला, पाषाण.-वा पौकनी ।

ग—पाष्यारुज'-ऋ १, ५६, ६, पाष्य -९, १०२, १ । पाषाण -षत्रा ४, ४ ।
वा रा ५, ६१, ११, मभार १, ७११० । रत्नपाषकषट्कैश्च-ब्रह्मवैरते, श्रीकृष्णजन्मखण्डे
चतुर्थाऽध्याय = पादाभरणविशेष ।

+ √पष (पष) १०/३०९	अनुपसर्गात् (प) इति	< √पश् (पश) अनुपसर्गात्
श-च×	नन्दी-क्षी ।	(प) ।

गतौ—क्षी मै सा जै- $\sqrt{\text{पापण्ड}} १/१८३$ हिंसागत्यो
काकृ कात-शा-हे । (प) काकृ ।
बन्धबाधयो स्पर्श
गत्यो —वो ।

+ $\sqrt{\text{पार (पार) १०/३५५}}$ कर्मसमाप्तौ (प) $\sqrt{\text{पृ ३/ पालनपूरणयो (प) ।}}$
श च ×
क्षी मै-सा जै-काकृ
कात शा हे ।
तीरवत् (=कर्मणा
समाप्तौ)—वो ।
 $\sqrt{\text{पृ (प्रयोज)—पूरणे—ह्वि ।}}$

क—पर् = प्रापणे, ग्रहणे, आगमने, उत्कूर्द्धने-वा पॉकनी ।

ग—व स्व काम पीपरत्-ऋ २,२०,४ । स ण्न स पाग्यति-तै ३,१,१,२ ।
नानेन सह वोढु वय पारयाम-भा पु ५,१०,४ ।

ङ— $\sqrt{\text{पार (सक)}}$ = पार गतौ, पूर्तौ । हेकृ-पारित्तप-भग १२,१ ।

छ— $\sqrt{\text{पारना*}}$ = सामर्थ्ये, शक्तौ । “कहइ न पारइ”—तुलसीदास ।

+ $\sqrt{\text{पाल् (पाल) १०/७४}}$ रक्षणे (प) इति— $<\sqrt{\text{पल् (पल) रक्षणे (प) ।}}$
मै-नै काकृ कात- चन्द्र —क्षी । $\sqrt{\text{पा २/ रक्षणे (प) ।}}$
शा ×
क्षी-सा-च हे ।
रक्षे—वो ।

ह्रस्ववतैवेष्टसिद्धे, णेरनित्यत्व बोधयति । तेन पालति, पलतीत्यपि सिद्धम्-
दुर्गादास* ।

ग—पितेव पालयेत् पुत्रान्-मनु ९,१०८ । त्वा पालयति-वा ग २,५२,२० ।

ङ— $\sqrt{\text{पाल (सक)}}$ = पालने । पालेड-भग, महा । वकृ-पालयत-सुर
२,७,१, स ४९ ।

+ $\sqrt{\text{पिस् (पिसि) १०/२५३}}$ भासार्थ. (प) $\sqrt{\text{पिस् १०/२० d}}$ हिंसाबल-
च × (काकृ- $\sqrt{\text{पिष्}}$) इत्यन्ये—क्षी । दाननिकेतनेषु (प)—काकृ ।
क्षी शा हे ।
भाषार्थ—मै-
सा-जै काकृ कात ।
त्विषि—वो ।

+√पिच्च (पिच्च) १०/४०	कुट्टने (प)	√पछ् १० ३६ ८ कुट्टने (प)
मै सा काकृ×(श ?)	क्षी च जै-कात- शा हे । छेदे—यो ।	काकृ । √पिच्छ १०/२६a कुट्टने (प) काकृ । √पुछ् १०/३६b कुट्टने (प) काकृ ।

ग—सास्थि तत् पिच्चित विद्यात्—सुश्रु २,१९,४ ।

ङ—पिच्चिय (< पिच्चितम्) कुट्टित वल्कलम्—ठा ५,३—पत्र ३२८ ।

छ—√पीचना (< पिचनम्) = कुट्टित्वाऽन्तरशस्य बहिर्निष्कासने । कुट्टने ।

छ—√फीचना = वस्त्रविपोथने, कुट्टने ।

+√पिच्छ (पिछ) १०/४२	कुट्टने (प)	√पिच् (पिच्च) १०/ कुट्टने (प)
क्षी-श च-जै कात शा	मै-सा काकृ ।	
हे वो×		शेष पूर्ववत् ।
उ—√पीठना = वस्त्रविपोथने, कुट्टने ।		

+√पिज् (पिज) १०/३३	हिसाबलादाननिकेत- नेषु (प) इति	√पिच्छ (पिठ) १०/ कुट्टने (प) ।
क्षी मै श-च-जै काकृ- कात शा-हे वो×	शाकटायन —सा ।	शेष पूर्ववत् ।

+√पिञ्ज (पिजि) १०/३०	हिसाबलादाननिकेत- तनेषु (प)	पूर्ववत् ।
श	क्षी-मै सा ।	कपिञ्जल गमनीय शब्द
	हिंसायाम्—च ।	पिञ्जयतीति वा—निरु ३,१८,
	हिसाबलादाननिकेत- नेषु—जै ।	८—पिञ्जयति = अभिव्यनक्ति
	हिंसाप्रलदाननिकेत- नेषु—काकृ कात- शा हे ।	—दुर्गाचार्य ।
	भा-पदार्थे (षट्कार्थे = निकेतने हिंसे बले दाने)—यो ।	

ङ—√पिंज = तूलशोधने, भृश ताडने । पिंजत-पिंङ ५७४, ओष ४६८ ।

उ—पिंजडा (< पिञ्जरम्) ।

+√पिञ्ज (पिजि) १०/२०५	भासार्थ (प)	√पिञ्ज (पिजि) १०/ हिसा
च×,श	क्षी-शा हे ।	बलादाननिकेतनेषु (प) ।
	भाषार्थ—मै-	√पिञ्ज (पिजि) २/ अव्यक्ते
	सा-जै काकृ-	शब्दे (आ) ।
	कात ।	√पिस् (पिसि) १०/ भासार्थ
	भाषार्थ—वो ।	(प) ।

ग—पिञ्जरोऽथ महाभद्र'-मा पु ५५,९=सुमेरुपश्चिमपार्श्वस्थपर्वतविशेष ।

ङ—पिञ्जर=(१) पीतरक्तवर्ण, रक्तपीतमिश्रित रङ्गम्-गडङ्ग, कुप्र ३०७ ।

ड—√पिजर (सक)=रक्तपीतमिश्रितपीतवर्णकम्य करणे-सण ।

+√पिण्ड् (पिडि) १०/१३२	सङ्घाते (प)	>√पण्ड (पडि) सघात (प)
च×,श	क्षी मै सा जै	इ-येके—क्षी ।
	काकृ कात-	√पिण्ड् (पिडि) १/ सघाते
	शा-हे ।	(आ) ।
	सहृत्तौ—वो ।	

ग—सपिण्डयति य काल-मभार १०,८३१० । सख्यामेकत्र पिण्डयेत्-सूर्यस १,२३ । पटुपतत्पिण्डितार्कप्रभायाम्-कथासरि २६,२८३ ।

+√पिल् (पिल) १०/७०	क्षेपे (प)	√पील् (पील) १/ प्रतिष्ठम्भे (प) ।
सा श-च-जै×	क्षी-मै-काकृ	√पिपील् १/२४८ f चलने (प)
	कात-शा-हे ।	काकृ ।
	नुदि—वो ।	√पेल् (पेल) १/ गतौ (प) ।
		√फेल् (फेल) १/ गतौ (प) ।

ड—√पेल (सक)=क्षेपणे । कर्म-पेल्लिज्जइ-उच ।

ङ—√फेल (सक)=क्षेपणे, (२) अपाकरणे । फेलदि-शौ,—सङ्ग-फेलिअ-नाट ।

छ—√पेलनः=प्रेरणे, (२) क्षेपणे, अपनोदने—“राज मराल को बालक पेलि कै पालत लालत खूसर को”—तुलसीदास । पीडधातोरस्य व्युत्पत्तिर्न युक्ता ।

+√पिस् (पिस) १०/३२	गतौ (प)	√पिस् (पिसृ) १/ गतौ
श च× (जै—√पिश्)	क्षी मै-सा-च-जै काकृ ।	(प) ।
(काकृ—√पिस्)	हिसाबलिदाननिकेतनेषु	प्र + √इष्=प्रेषयति ।
	—जै ।	

हिसाबलदाननिकेतनेषु

—काकृ-कात-शा हे ।

गत्या षट्कार्थे—वो ।

ड—✓पेसव (<प्र+एषय् ?)=प्रेषणे । कृ-पेसवेयव्व-उप १३६ टी ।

ड—✓पेस (सक)=प्रेषणे, प्रस्थापने । पेसइ, पेसेइ-भवि, महा ।

+✓पीड् (पीड) १०/११ गहने (प) ✓पीड् १/१५५ व्यधायाम्
श क्षी जै-शा हे । (प) काकृ ।
अवगाहने—मै-सा- ✓पील् (पील) १/ प्रतिष्ठम्भे
काकृ-कात । (प) ।
'अवगाहने' इति दुर्ग —
क्षी (यु मी स)
बाधायाम्—च ।
बाधगाहे—वो ।

प्रयो —ह्वि ।

गहनम्=बाधा—क्षी ।

ग—पीडय-शौ १२,११,९ । पीडयानि-जैउ १,२,१,३, अपील्यन्-३,४,५,२ ।
अपीडयत्-गोत्रा १,२,२१ ।

ड—✓पीड (सक)=(१) व्याकुलत्वे, (२) दमने । पीडइ-पिंग ।

ड—✓पिड् (सक)=पीडने । पिड्इ-आचा, पि २७९ ।

ड—✓पिट् (सक)=पीडने । पिट्ति-सूअ २,२,५५ ।

ड—✓पिल (सक)=पीडने । कर्म-पिलिज्जइ-नाट ।

ड—✓पील (सक)=पीडने । पीलइ, पीलेइ-पि २४० ।

+✓पुस् (पुस) १०/९६ अभिमर्दने (प) प्र+✓उञ्छ्=प्रोञ्छय् ।
श च× क्षी काकृ-कात-हे । पुस्, >पुमस्
अभिमर्दने—मै सा जै (पुमान्) ।
शा ।
मर्द—वो ।

ड—✓पुस (सक)=मार्जने, प्रोञ्छने । पुसण-कुमा ।

+✓पुञ्ठ (पुञ्छ) १०/३९१ उदसनादौ (आ)

श च-जै काकृ कात- क्षी मै सा ।

शा हे-वो×

पुच्छादिषु धात्वर्थ इति सिद्धम्-क्षी । पुच्छभाण्डचीवराणिङ् ३/१/२० ।

ग—पुच्छस्योद्दीपनेन च-वा रा ५,५३,१५ (गी प्रे स) ।

ञ—पूठ (<पुच्छ) ।

+√पुट् (पुट) १०/७८
मै सा-श् च जै-काकृ
कात शा-हे×

सचूर्णने (प)
क्षी ।
चूर्णे भासि—वो ।

√पुट् (पुट) १०/ भासार्थ
(प) ।
√पुट् (पुट) ६/ सश्लेषणे
(प) ।
√पुण्ड्र् (पुडि) १/ मर्दे (प)
वो ।

ङ—√फोड (सक) [<स्फोटय् ?] = विदारणे, सचूर्णने । राजिकादिना
शाकान्तेर्व्याघारणे । फोडेज्ज-कुप्र ६७ ।

ञ—√फोडना (<स्फोटनम् ?) = सचूर्णने, विदारणे । √पुट्, √स्फुट्
इत्युभयो सक्रान्ति ।

+√पुट् (पुट) १०/२० ?
च×, श

भासार्थ (प)
क्षी-शा हे ।
भाषार्थ —मै सा जै-
काकृ-कात ।
चूर्णे भासि—वो ।

√पुट् (पुट) १०/
अल्पीभावे (प) इत्येके
—क्षी ।
शेष पूर्ववत् ।

+√पुट् (पुट) १०/३५६
क्षी-श् च-जै शा×
प्रयो

ससर्गे (प)
मै-सा काकृ कात हे-वो ।
उन्मानादौ—हि ।

√पुट् (पुट) ६/ सश्लेषणे
(प) ।
शेष पूर्ववत् ।

च—√सपुड (सक) = सम्बन्धे, सयोजने । सपुडइ-भवि ।

च—पोटलु = पोटलिका—गुर्जरभाषा ।

ञ—पुडिया (<पुटिका) । पुडा (<पुट) ।

+√पुट् (पुट) १०/२४
जै-शा×, श

अल्पीभावे (प)
इत्येके—क्षी ।
क्षी-मै-सा च काकृ
कात-हे ।
तौच्छये—वो ।

<√चुट् (चुट) अल्पी-
भावे (प) ।

ढ—पुटल=पोटलिका, ग्रन्थि-सम्भत्त ६१।

ढ—पुटलिया=लब्धी पोटलिका-सुपा ४३, ३४४।

छ—पुटरिया (<पुटलिया<पोटलिका)-बु ख।

+√पुण् (पुण) १०/१००	सघाते (प)	<√पूल् (पूल) सघाते (प)।
क्षी-मै-श-च-जै-कात-	सा काकृ।	√पुट १०/३५६ ससर्गे-मै।
शा हे वो×		√पूर् (पूर्ण) १०/सघाते (प)।
		√पूण् (पूण) १०/सघाते (प)।
		√पूण् १०/२०७५ शब्दे (प)
		काकृ।

पुरुपकारे तु “-‘पुर्ण’ इति स्वामी, ‘पुण’ इति शाकटायन”-इत्युक्त्वा “कोश-मिद्विस्त्वीदृशेऽर्थे कीदृशीति न विद्म”-इत्युपहसितम्-सा। अस्माक मतेन तु देशभेदेन भिन्नता प्राप्ता वातव इमे सर्वे कोशसिद्धा एव।

+√पुण्ट् (पुटि) १०/२५७	भाषार्थ (प) स्वामि	√पुट् (पुट) १० भाषार्थ
क्षी-मै-श-च-जै-काकृ-	काश्यपानुसारेण—सा।	(प)।
कात-शा-हे-वो×		

+√पुथ् (पुथ) १०/२४६	भाषार्थ (प)	√पुथ् (पुथ) ४/ हिसायाम्
च×, श (काकृ-	क्षी-शा-हे।	(प)।
√पुघ)	भाषार्थ—मै सा जै	√पुट् (पुट) १०/२०१
	काकृ कात।	भाषार्थ. (प)।
	त्विपि—वो।	

ग—यथा त्रिग्राहोत्सवतूर्यनादानपोथयन् दुन्दुभयोऽन्तरीक्षे-कथासरि ३४, २५७ (भाषार्थ)।

+√पुल् (पुल) १०/६५	समुच्छ्राये (प)	√पुल् (पुल) १/ महत्त्वे (प)।
काकृ कात-शा×	क्षी हे।	√पुर (पुर) ६/ अग्रगमने
	महत्त्वे—मै-सा च।	(प)।
	समुच्चये—जै।	√पुल् १/२४७] गतौ (प)
	समुच्छ्रितौ—वो।	काकृ।
		√पुल् १/२४७ k k गतो (प)
		काकृ।
		√चुल् (चुल) १०/ समुच्छ्राये
		(प) मै सा।

“वादौ क्षीरस्वामी “पुल महत्त्वे” इत्यत्र प्रतिज्ञातवान्—“चुरादौ पोलयतीति।”
एव सत्यपि स चुरादौ महत्त्वार्थक पुल धातु न पठित्वा समुच्छयार्थकमेव पठति ।
मै सा चन्द्रास्तु चुरादौ महत्त्वार्थकमेव पठन्ति । समुच्छयार्थे च चुल धातु नियोजयतो
मैत्रेयसायणौ । प्रतीयते चुलधातुमेव ‘पुल’ इत्यवगतवन्त क्षीरस्वाम्यादयः,
चकारादधस्तनपङ्क्तेर्घृष्टत्वात् तद्वस्वतया पकारभ्रान्तेर्वा ।

ग—पुलाक = तुच्छधान्यम् (पोलति = उच्छ्रितो भवतीति) यथा मनु —
“पुलाकाश्चैव” १०, १०५ । पुलाका-यशस्ति च, ३ आश्वा, ७८ श्लो = घुर्घुगिका ।

+√पुष् (पुष) १०/०१८	धारणे (प)	√पुष् (पुष) १/ पुष्टौ (प) ।
च-शा ×, श	क्षी-मै सा-जै	√पुप् (पुप) २/ पुष्टौ (प) ।
	काकृ कात हे ।	√पुष् (पुष) ९/ वृष्टौ (प) ।
	धृतौ—वो ।	√पूप (पूप) १/ वृष्टौ (प) ।
	प्रयो—वृष्टौ—हि ।	√पुष् १/०८६ वृष्टो
		(प) काकृ ।

ग—पोषयाति-पै ०, १३, १ । पोषयति-शात्रा ५, ५ । पोषयेत्-योशि १, १०० ।
ङ—√पोस = (१) पुष्टौ, (०) पालने । पोसेइ-पचा १०, १४ ।

+√पुस्त (पुस्त) १०/५४	आदरानादरयो (प)	√बुस्त (बुस्त) १०/ आद-
च-शा ×, श	क्षी-मै-सा-जै काकृ	रानादरयो (प) ।
	कात-हे ।	
	सघाते—मै ।	
	वन्दे नाट्यादृत्यो—वो ।	

चित्रपुस्तादिकोविदान्-कथासरि ३४, १७० । पुस्तमय०-सुश्रु १, २५, ९ ।

ङ—पुत्थ (<पुस्तम्) = लेप्यादिकर्म ।

ङ—पोत्थ (<पुस्तम्) = वस्त्रम्-णाया १, १३-पत्र १७९ ।

छ—√पोतना (<पुस्तनम्) = लेप्यादिकर्मणि । प्लुतशब्दादस्य व्युत्पत्ति
भृशमसगता ।

छ—पोथा, पोथी ।

पुस्तकादिलेखने समादर । गृहादिलेप्यादिकर्मणि न तथेत्यादरानादरौ सगतौ ।

+√पुस्त (पुस्त) १०/९७	संघाते (प)	√मुस्त (मुस्त) १०/ संघाते
क्षी-सा-श-च जै-काकृ	मै ।	(प) ।
कात शा-हे-वो ×		

+√पूज् (पूज) १०/१०२   पूजायाम् (प)   पूजयति-निघ ३/१४=
 श   क्षी मै-सा च काकृ-   अर्चतिकर्मा ।
                  कात शा-हे ।
                  पूजने-वो ।
 प्रयो —हि ।

ग—पूजयति-बित्वो ३० । पूजयेत्-मैत्रेयु २,१, योशि ५,५७ ।
 ङ—√पुज् (सक)=पूजने, आदरे । पुञ्जइ-कुप्र ४०३, भवि ।
 ङ—√पूअ (सक)=पूजने । पूएइ-महा । पूयत-सुपा २०४ ।
 छ—√पूजना=पूजायाम् ।

+√पूर (पूरी) १०/०५४ आप्यायने (प)   √पृ ३/ पालनपूरणयो (प) ।
 च×,श   क्षी मै सा-जै काकृ
                  कात-शा हे ।
                  पूतौ-वो ।
 प्रयो —हि ।

ग—उदपात्र पूरयित्वा-शब्दा १४,९,४,१८ । पूरयामास पाशुना-वा रा
 ०,७७,११ । तुला पूरयेतेऽशनै -मभार १३,००७१ ।
 ङ—√पूर (सक)=पूतौ । पूरइ, पूरए-औप , भग , महा , पि ४६० ।
 छ—√पूरना=पूतौ ।

+√पूर्ण (पूर्ण) १०/९५ सघाते (प) इत्येके-क्षी । √पूल् (पूल) १/
 मै श च-जै-काकृ कात- क्षी सा ।   सघाते (प) ।
 शा-हे वो×   √पूल् (पूल) १०/
                  सघाते (प) ।
                  √पूण् (पूण) १०/९१
                  सघाते (प) जै ।
                  √पुण् (पुण) १०/
                  सघाते (प) सा, -काकृ ।
                  √पृ ३/ पालनपूरणयो
                  (प) +क्ते ।

ङ—पुण्ण (< पूर्णम्)=पूर्णम्-औप , भग , उवा ।

+√पूर्व (पूर्व) १०/१०७ निकेतने (प) पागयणे-क्षी <√पृ ३, पाळनपूरणया
च जै-शा-हे× क्षी मै-सा काकृ (प) ।
कात वो । √पूर्व (पूर्व) १/ पूरणे
(प) ।

+√पूल् (पूल्) १०/९५ सघाते (प) <√पूल् (पूल्) १/ सघाते
च-जै काकृ कात क्षी-मै सा । (प) ।
शा हे× सहतो-वो । शेष -√पूर्ण (पूर्ण)
१०/ सघाते (प)
नत् ।

+√पृ १०/१५ पूरणे (प) इति दुर्ग-क्षी <√पृ पूरणे (प) ।
मै सा च-जै काकृ×श, क्षी-कात शा हे । √पृ ३/ पाळनपूरणयो
पूतौ-वो । (प) ।
प्रयो -ह्वि । √पार् (पार) १०/
कर्मसमाप्तौ (प) ।

ग—ज्या इय समने पारयन्ती-ऋ ६,७५,३ । पारयतु प्रतिज्ञाम्-मभार ७,
२७८७, पारयिष्याम्यह व्रतम्-३,१६७१९, वा २,५५,१९ ।

+√पृच (पृच) १०/२५० सयमने (प) √पृच् (पृची) २/
च×,श(क्षी-√पृच् मै सा-जै-काकृ कात शा । सम्पर्के (आ) ।
[पृची]) सयमने सपर्के-वो- √पृच् (पृची) ७/
१०/२५८ पक्षे-म्वा । सम्पक (प) ।
सम्पर्चने-क्षी हे ।
'सम्बन्धने' इति क्षीर-
स्वामी इति पुरुष
कार —५२ पृ ।

ग—[पृचन्ति सु वा पृच -ऋ ५,७४,१० तौदादिक ।]

+√पृथ् (पृथ) १०/२० प्रक्षेपे (प) द्रष्ट √प्रथ् १०/१९ ।
च×,श क्षी मै-सा च-जै-काकृ
कात-शा-हे-वो ।
प्रक्षेपणे-शा ।

ग—पृथक्-ऋ १,१५७,१ । न पृथेन न मुष्टिना-शाखा १०,७,३,१ । पृथा=
कुन्ती । पृथु.=राजविशेषः ।

+√पृ १०/१५	पूरणे (प)	>√पृ पूरणे (प) इति दुर्ग -क्षी ।
श च कात शा ×	क्षी मै सा-जै काकृ	√पृ ३/ पालनपूरणयो (प) ।
	हे ।	√पृ ९/ पालनपूरणयो (प) ।
	पूतौ—वो ।	√पार (पार) १०/ कर्म
		ससाप्तौ (प) ।

√पृ—प्रयो —ह्वि ।

ग—पारयति—तात्रा १६,८,८ । पारयते—शत्रा १८,८,३,३ ।

ङ—√पार=पारङ्गतौ, पूर्ता । हेकृ-पारित्तए-भग १२, १ ।

+√प्रथ् (प्रथ) १०/१९	प्रख्याने (प)	√प्रथ् (प्रथ) १०/२१ प्रक्षेपे
क्षी च-जै-काकृ	मै-सा शा-हे ।	(प) सा ।
कात ×, श	प्रथेपे रयातो—वो ।	√प्रथ् (प्रथ) १०/२० प्रक्षेपे
	प्रयो प्रसारणे—ह्वि ।	(प) ।
		√प्रथ् (प्रथ) १/ प्रख्याने
		(आ) सा ।
		√पार्थ् १०/८६ प्रक्षेपणे(प) हे ।
		√प्रथ् १०/८७ प्रक्षेपणे(प) हे ।
		√प्रथ् १/३१३ प्रख्यातौ (आ)
		जै ।

ग—अवस्था वस्तूनि प्रथयति च सङ्कोचयति च—नी श ४५=विस्तारयति, गुरुकरोति च । (प्रयोजकतेह नास्ति) ।

+√प्री (प्रीव्) १०/२८३	तर्पणे (उ) आधृषाद्वा	√प्री (प्रीड्) ४/प्रीतौ(आ)।
श-च ×, काकृ ?	क्षी-मै-मा, काकृ (प)-	√प्री (प्रीव्) ९/ तर्पणे
	कात-शा, -वो (प) ।	कान्तौ च (उ) ।
	तृप्तौ—जै-हे ।	
प्रयो	—ह्वि ।	

ग—प्रीणयन्ति—रि १,२,९ । (श्राद्धदेवता) प्रीणयन्ति मनुष्याणा पितृन्-याज १,२६८ । सम्यक् सप्रीणयन-मार्क पु २८,१९ ।

ङ—√पीण (सक)=प्रसादने । कृ-पीणगिज (<प्रीणनीय-)-औप , कप्प , पण १७ ।

+√प्रेङ्गोल (प्रेङ्गोल) १०/६४, ३८५ लोकात्-क्षी । प्र+√इङ् (इयि) १/
 मै-सा-श च-जै-काकृ चापले—वो । गत्यर्थे (प) । ओलचि
 कात् शा-हे× प्रत्यये=प्रेङ्गोल इति
 वागीश ।

प्रेङ्गदोल—√प्रेङ्गोल—वागीश ।

ग—[प्रेङ्ग हिरण्यं शुभे कम्-ऋ ७, ८७, ५ । प्रेङ्गमारुह्य होता महदुक्थम-
 तुशसति-काठ ३४, ५ ।] विरेचनप्रेङ्गोलन०-सुश्रुते निदानस्थाने ८ अध्याये
 (श क द्रु) ।

ङ—√पेखोल (अक)=दोलने, स्पन्दने-णाया १, १-पत्र ३१ ।

ङ—√पिखोल (सक)=दोलने । वरु-पिखोलमाण-राज ।

+√बह् (बहि) १०/२३८ भासार्थ (प) बह्यते-मै २, १, ५, काठ
 मै सा-श-च-जै-काकृ क्षी । ११, ५=वृद्धौ ।
 कात् शा हे×(वो)

+√बट् (बट) १०/३१५ ग्रन्थे (प) <√बट् ग्रन्थे (प) ।
 क्षी मै-श-च-जै काकृ बहव' पठन्ति—सा । √बट् (बट) १/२०६ a परि
 कात्-शा-हे-वो । भाषणे (प) शा ।
 √वृत् ६/३५ ग्रन्थे हिसाया
 च (प) काकृ ।
 √वट् (बट) १/ वेष्टने (आ) ।
 √वट् (बट) १/ परिभाषणे
 (प) मित् ।

छ—√बटना=ग्रन्थे, वेष्टने (रण्वादे) ।

+√बध् (बध) १०/१४ संयमने (प) >√बन्ध् (बन्ध) सयमने (प)
 च-शा×(जै— क्षी-मै-सा जै काकृ इति चान्द्रा—क्षी ।
 √बध) कात् हे । √बध (बध) १/ बन्धने (आ) ।

ग—स बाधयति लोकास्त्रीन्-वा रा १, १४, १५ । यत्रोभौ बाधयिष्यथ-
 हरिवश ५३२६ ।

√बन्ध् (बन्ध) १०/१४ सयमने (प) इति पूर्ववत् ।
 मै-श-च जै काकृ कात्× चन्द्रः—क्षी । √बन्ध (बन्ध) ९/ बन्धने
 क्षी-सा-शा हे । (प) ।

प्रयो हि ।

ग—बन्धयामि-बनदुर्गो ४३४ २१ । व-धयेत्-ब्रवि ७५, योशि ५, २८, बन्धयिष्यति वा पाशै-वा रा २, ८४, ४, (शत्रा १३, ५, ४, ४-अथ बन्धयति ?) ।

छ—√बॉवना=सयमने ।

+√बर्ह (बर्ह) १०/१०४ हिंसायाम् (प)	√बर्ह (बर्ह) १/ परि-
श च जै-बो ×	भाषणहिंसादानेषु (आ) ।
क्षी मै सा काकृ कात-	√बर्ह (बर्ह) १/ प्राधान्ये
शा हे ।	(प) ।

+√बर्ह (बर्ह) १०/२४४ भासार्थ (प)	√बल्ह (बल्ह) १०/ भासाथ
च-काकृ × (मै सा-काकृ-	(प) ।
कात-हे बो—√बर्ह) भापार्थ —मै सा-जै-	
कात ।	
दीप्तौ—बो ।	

ग—यथा ब (व) ह्राणि चित्राणि-मभार १२, ४३५४ (भासार्थ) ।

उ—√बलना } (< बर्हणम्) = ज्वलने, अर्चि क्षेपणेन सह ज्वलने (भासार्थ) ।

छ—√बरना }
ज्वलन- > बलन- > बलना > बरना—इत्यपि व्युत्पत्ति ।

छ—बहराना (< बहरना < बरहना > बर्हणम्) = दु खविस्मरणाय चित्त प्रसादाय च तथाभाषणे (भाषार्थ) ।

+√बल् (बल्) १०/८९ प्राणने (प) मित्	√बर्ह (बर्ह) १०/ भासार्थ
श-च-जै काकृ-कात-	(प) ।
शा हे ×	√बल् १०/ नीरूपणे (आ)
जीवने—बो ।	बो ।
	√बल् १/ दाने वधे नीरूपणे
	(आ) बो ।

ग—बलवान्-मनु २, २१५ ।

छ—√बलना (< बलनम्) इयमपि व्युत्पत्ति शक्यते भवितुम्, प्राणना र्थकस्य ज्वलनार्थकत्वात् । ज्वलने सति प्राणनम्, निरुप्तौ सत्या निष्प्राणतेति ।

+√बल्ह (बल्ह) १०/२४५ भासार्थ (प)	√बर्ह (बर्ह) १०/ भासा
च × (मै सा श-जै-	र्थ (प) ।
क्षी शा-हे ।	
कात हे-बो √बल्ह) भाषार्थ —मै-सा जै-	
काकृ-कात ।	

ग—गच्छ बल्हकान्-अ वे ५,२२,७ ।

छ—√बहलाना (<बहलना<बलहना<बल्हनम्)=दु सविस्मरणाय चित्तप्रसादाय च तथाभाषणे ।

√बष्क (बष्क) १०/३६९	दर्शने (प)	√बष्क् १/४१२ गतौ (जा)
क्षी मै-सा-च-काकृ कात	सा-जै ।	काकृ ।
शा-हे-वो×		√ब्लेष्क (ब्लेष्क) १०/
(जै√बष्क् १०/१६५)		दर्शने (प) ।

ग—वत्से बष्कयेऽधि सप्त ऋ १,१६४,५ ।

छ—√बकसना*(फा बल्श)=सकृप दाने । क्षमायाम् ।

ठ—बकसा=घासविशेष पशूनामतिरुचिप्रद (देश) ।

+√वस्त (वस्त) १०/१५२	अर्दने (आ)
श च×(जै-काकृ कात-	क्षी मै-सा जै काकृ कात
हे-वो—√वस्त)	शा हे ।

ग—श्चान वस्तो बोधयितारमन्त्रवीत्-ऋ १,१६१,१३, वा स १४,९, शम्ना १४,४,२,९ । वस्ताजिन०-कात्या श्रौ १४,५,१५ ।

ङ—वत्थि (<वस्ति)=वृत्ति -भग १,६,१८,१०, णाया १,१८, गुदम्-पण्ह १,३-पत्र ५३, छत्रावयवविशेष (शलाकासयमनस्थानम्)-औप ।

+√बिल् (बिल) १०/७१	भेदने (प)	√भिल् (भिल) भेदने (प)
श १, च-जै-काकृ	क्षी-मै-सा ।	इति कौशिक-क्षी ।
कात×	भेदे—शा-हे वो ।	बिल भर भवति विभर्त्ते
		-निरु २,१७,१ ।
		बिल्म भिल्म भासनमिति
		वा-निरु १,२०,२ ।
		बिल्मम्-भिल्मम्=भेदनम्
		—दुर्गाचार्य ।

ग—द्रष्ट √बिल् (बिल) ६/ भेदने (प) ।

√बुक्क् (बुक्) १०/१८१	भाषणे (प)	√बुक्क् (बुक्) १/ भाषणे
च×,श (मै-जै—	क्षी-सा-कात ।	(प) । 'भपणे'इत्येके-मी ।
√बुक्क्)	भाषणे भपणे च	
	—काकृ ।	

आभाषणे—शा-हे ।

श्चादिशब्दे—वो ।

ग—बुक्म् (बुक् बुक् इत्यव्यक्त शब्द कर्गोतीति) = वक्षोऽभ्यन्तरमासविशेष ।
बुक्करायनृपति (विजयनगर- (विद्यानगर-)-पीटर्सबर्गकोशात् । बुक्काघातैर्युवति-
निकटे प्रोढवाक्येन राधा-उद्धटसा ।

+√बुल् (बुल) १०/६६ निमज्जने (प)

मै सा श-च-जै× क्षी,-काक् ? कात शा हे ।

मज्जने—वो ।

प्रयो

टीकायामुपलम्भात्

कृत्रिमोऽय धातु

—ह्वि ।

√बुल् १/२४७ll सेचने (प)

काक् । ४९५ ?

√बुल् १/२४७mm सेचने(प)

काक् । २९५ ?

क—बॉल, बुल् = पिण्ड । लैति बुल् = गर्तम्, चर्मस्फोट, कलिका । लिथु -
बुलिस् = बुलि (हेम ३, २७३) (>बुरी-हि) = भगम् (नितम्ब) । म नि ज
पॉल्ल् = शिरोभाग (कस्यापि पदार्थस्य), [वराङ्गम्]-वा पॉर्कर्नी ।

ग—बोलयति-कात्या श्रौ ५, ५, ३० । बुल्ब-शब्दा ११, ५, ४, १४ ।

ड—√बोल (सक) = निमज्जने । बोलइ-सार्ध १४४ ।

छ—√बोरना† = निमज्जने ।

छ—√बूरना*‡ = निमज्जने ।

उ—√बूडना = निमज्जने । महाराष्ट्रि-बूलना (णे) ।

छ—√बूबना (वर्णविपर्यय) = निमज्जने ।

+√बुस्त् (बुस्त) १०/५५ आदरानादरयो (प) √बुस् (बुस) ४/उत्सर्गे (प) ।

जै काक् कात×, श क्षी मै सा-शा हे ।

√पुस्त् (पुस्त) १०/ आद-

(मै-√बुस्त्) 'ब-धने' इति चन्द्र -क्षी । रानादरयो (प) ।

वञ्चने—च ।

आह्वौ—वो ।

√पुस्त् > √बुस्त् इति विकास ।

छ—बूथडी = आकृति, सुखाकृति (क्रयविक्रयसहायकानां ['दलाल' इत्य-
भिधेयानाम् इति हिन्दी] भाषा (नेश) ।

+√बृह् (बृहि) १०/२५३ भासार्थ (प)

च×, श (मै-सा-जै क्षी शा हे ।

√बृह् (बहि) १०/ भासार्थ

(प) ।

कात गो-√वृह्) भापार्थ —मै-सा-जै
काकृ-कात ।

ग—वृ ह्यति-अशि ४,१४, अथर्वशिखो २, शाण्डिल्यो ३,१, बटुको
३१६७ । वृ ह्येन्-वृजा ३,१७=वृद्धो ? निवृ ह्यति-महाभाष्ये ६,२,२४,१९४ ।

+√ब्रीस् (ब्रीस) १०/१०३ हिंसायाम् (प) >√ब्रूस् (ब्रूस) हिंसायाम्
मे-सा श-च-जै काकृ क्षी । (प) इत्येके-क्षी ।
कात शा हे×
(वो-√ब्रीस्)

+√ब्रूस् (ब्रूस) १०/१०३ हिंसायाम् (प) <√ब्रीस् (ब्रीस) हिंसायाम्
च जै काकृ कात×,श इत्येके-क्षी । (प) ।
(वो-√(ब्रूस) । क्षी मै सा शा हे । √ब्रूप् १०/४४६ हिंसायाम्
(प) काकृ ।
√ब्रूप् १०/५१ हिंसायाम्
(प) कात ।

+√व्लेष्क (व्लेष्क) १०/३५७ दर्शने (प) वि+√लक्ष (लक्ष) १/ दर्शनाङ्क
मै-सा श च जै काकृ- क्षी शा हे । नयो. (आ) ।
कात× वृशि—वो । √वष्क (वष्क) १०' दर्शने
(शा—√व्लेष्क्) (प) सा ।
(वो-√व्लेष्क्) √विष्क (विष्क) १०/ दर्शने
(प) मै-सा ।

ग—अप्सु व्लेष्केण, अन्येन मृत्युना-काठ २३,६, व्लेष्कोऽसि निष्कृत्या
पाश'-३७,१३ ।

+√भक्ष् (भक्ष) १०/२० अदने (प) √भज् (भज) १/ सेवायाम्
च×,श क्षी-मै-सा जै-काकृ (उ) ।
कात-शा-हे ।
भक्षणे—वो ।
प्रयो —हि ।

ग—भक्षयति-तै ६,४,९,४, शौ ९११,७—११, तैत्रा १,४,१०,७ ।

ङ—√भक्ख (सक)=भक्षणे । भक्खेइ-महा । कर्म -भक्खिज्जइ-कुमा ।

छ—√भकना } =भक्षणे (बु ख) ।
छ—√भखना }

+√भज् (भज) १०/२०१ विश्राणने (प) । √भज् (भज) १ सेवायाम्
च×,श क्षी मै-सा-जै काकृ कात (उ) ।
शा हे । √भञ्ज् (भञ्जो) ७/ आमदने
पाके—वो । (प) ।

प्रयो—ह्रि ।

विश्राणनम्=दानम्—क्षी ।

विश्राणे =‘विवेचने’ इत्यन्ये—क्षी ।

र—अवे बखपइति=(भक्षयति)=ददाति-अवे यस्न^९, २० [राजा चिद् यं
भग भक्षीत्याह-ऋ ७,४१,२=दाने] । पारस्य -वरक्षीदन, (बखशना, बखक्षीश्)-
‘अवेस्ता’ ।

ग—पुष्पभाजनम्-शाकु ४ (सुम्बा स) । भाजन विश्वमूर्ते-मालतीमा १,३ ।

घ—भजति (=विभाजने)-सुत्तनिपात ९५८, जातक १,२१६, =३,५१० ।
भाजेति-विनय ४,२२३ ।

+√भञ्ज् (भजि) १०/२५३ भासार्थ (प) पूर्ववत् ।
च×,श क्षी-शा हे ।
भाषार्थ —मै सा-जै-
काकृ-कात ।
भासि—वो ।

+√भण्ड् (भडि) १०/५० कल्याणे (प) √भण्ड् (भडि) १/ परिभाषणे
श(काकृ—√भण्ड् क्षी-मै-सा च जै काकृ- (आ) ।
[भदि]) कात शा-हे-वो । √भण्ड् (भडि) १/ कल्याणे
(आ) ।
√भद् (भदि) १०/ कल्याणे
(प) इति दुर्ग —क्षी ।

ग—भण्डीर* [=कल्याणे वृत्ति] =वट -सार २५५,४, वा रा ३,७५,२४ ।

ङ—√भड (सक)=[साधूना भोजनोत्सवाद्] सप्रहे । भडेइ-सुख २,४५ ।

+√भट् (भटि) १०/७९	कल्याणे (प) इति	√भण्ड् (भडि) १०/५०
मै-सा श च-जै-काकृ	दुर्ग —क्षी ।	कल्याणे (प) ।
शा×	क्षी कात हे ।	√भण्ड् (भटि) १/ कल्याणे
	शुभे—वो ।	(आ) ।

+√भर्त्स् (भर्त्स) १०/१५० सतर्जने (आ)
 श च×

क्षी मै-सा जै काकृ कात
 शा हे ।
 भर्त्से—वो (उ) ।
 प्रयो—हि ।

क—भेर्च् (अथवा-भ्रेच् (?) = छेदने-वा पॉकनी ।

ग—भर्त्सनात्-सिञि ३८१ १६ । भर्त्सयन्ति स्म वैदेहीम्-वारा ५,२५,
 १३ । त्वा भर्त्स्यामि दूषयिष्यामि-अ वे ३,९,५ (पाठदोष) । उद्भर्त्सत-शाब्रा
 १२,२३,१ । परिभर्त्सन्ती-मभार ३,१६१४१ । लक्ष्ये भर्त्सयतीति नश्यते-क्षी ।

छ—भर्त्सनम् । (<भर्त्सनम्) = निन्दा ।

+√भल् (भल) १०/१६९ आभण्डने (आ)
 श काकृ १, च×

क्षी-मै-सा जै काकृ कात
 शा हे ।
 नीरूपणे—वो ।

यौ क्रि, प्रयो—हि ।

आभण्डनम् = निरूपणम्—क्षी ।

क—भेल्=दीप्तो-वा पॉकनी ।

ग—न निभालयसे-छान्दोग्यो ६,१२,२, ६,१२,२ । निभालय-कठो १,६ ।
 (विज्ञप्तिम्) सभालयामास-नैष ६,७६ ।

ङ—√भल (सक) = सम्भालने । भलिज्ञासु-सुपा ५४६ ।

छ—√भालना = अवधानेन दर्शने, (२) गवेपणे ।

छ—√निहारना (<निभालनम्) = दर्शन ।

+√भाज (भाज) १०/३३३ पृथक्कर्मणि (प)	√भज् (भज) १०/ विश्राणने
श×	(प) ।
क्षी मै-सा-काकृ-कात	√भज् (भज) १/ सेवायाम्
शा हे ।	(उ) ।
पृथक्करणे—जै ।	

पृथक्क्रियायाम्—च ।

पृथक्कृत्याम्—यो ।

प्रयोज — द्वि ।

ग—शिवतमो रसस्तस्य भाजयतह न -ऋ १०,९,२ । रसेन भाजयति-शत्रा ३,६,१,१२ । राजत भाजनम्-मभार १३,१११,१०२ ।

+√भाम (भाम) १०/३१९ क्रोत्रे (प)   √भाम् (भाम) १/क्रोत्रे (आ) ।
श-च×   क्षी-मै सा-जै काकृ
कात शा हे ।
कोपने—वो ।

ग—प्र रुजन्ति भामा -ऋ ५,२ १० । तिङ्‌रूपाभाभे निर्णेतु न शक्यते,
कृद्रूपाणा भ्वादेरपि मिद्वे ।

+√भिल् (भिल) १०/७१ भेत्ने (प) इति   <√बिल् (बिल) भेदन (प) ।
मै-सा-श च जै काकृ   कौशिक —क्षी ।   बिल्म भिल्म भासन-
कात शा×   क्षी हे ।   मात वा-निरु १,२० ।
बादिवत् (=भेदने)   √भिद् (भिदिर्) ७/
—वो ।   विदारणे (उ) ।

ग—अन्यजाश्च चर्मकाररजकनटरुडकैवर्तकभिल्ला सप्त-प्रायश्चित्तेन्दु १९, b ।
ङ—[√भेल (सक)=मिश्रणे ['भेलवत्' -गुर्जरभा]-पि २०६ ।]
छ—भेला ।=(१) युद्धम्, (२) साक्षात्कार ।
छ—√भेटना=साक्षात्कारे ।

+√भू (भुव) १०/२०७ अवकल्कने (प)   √भू १/१ सत्तायाम् (प) ।
च×, श   क्षी-मै सा कात हे ।   √भू १०/२९० प्राप्तौ (आ) ।
अवकल्पने—काकृ शा ।
भावकरणे—जै ।
'विकल्कने' इति नन्दी
—क्षी ।
शुद्धिचिन्तयोर्मिश्रणे
[च]—वो ।

अवकल्कनम्=मिश्रीकरणम्-क्षी, पीडनम्-मै १९९ । पुरुषकारे-अव
कल्कनम्=चिन्तनम् इति काश्यप -सा १०/२१२ ।

ग—भावयति—ऐआ २,५,१, ऐतरेयो ४,२, हग्विश ३,११,१० = (आत्मत्वेन) कल्पयति (नील), १,१८,६९=पुनाति (नील)—द्रष्ट वोपदेवार्थ । भावितम्—मभार १२,२६,९=सस्कृतम् (नील) । भावना—नैष १,२९= वासना, चिन्तनम् (प्रका) ।

ङ—√भाव (सक)=गुणाधाने, वासितत्वे, (२) चिन्तने । भावेइ—विवे ९८ ।

छ—[भावना = रुचौ ।]

+√भू १०/२९०
श-च-जै शा हे×

प्राप्तौ (आ)
क्षी मै-सा काकृ
कात वो ।

√भू (भुव) १०/ अवकल्कने
(प) ।

अन्ये तु पुगणव्याकरणेषु “भुवो णिङ्” इति सूत्रस्य णिङो ङकार प्रत्यया-
न्तादात्मनेपदार्थ—सा १०/३०२, लीलाशुक (पुरुषकार) धनपालशाकटायनादयो
णिजभावपक्षे परस्मैपदमेव भुवते—सा १०/३०२ ।

ग—भवते—मुण्डको ३,१,४, इये २,१४, मभार १३,२९,४७ । भवन्ते—इ १२ १२ ।
भावयस्व—वरा २,४५ । भये—मभार १२,३०७,३१=प्राप्तुयाम्=आत्मान जानीया
मित्यर्थ (नील) । बुभूषेत्—मभार ५,१,१५=प्राप्तुमिच्छेत् । तडभाव आर्ष (नील) ।

ङ—√भव=(१) प्राप्तौ, (२) अक-सत्तायाम् । भवइ—कप, महा ।

+√भूष् (भूष) १०/१९७
श च×

अलङ्कारे (प)
क्षी मै-सा-जै काकृ
कात शा हे ।
भूषणे—वो ।

√भू (भुव) १०/ अवकल्कने
(प) ।

√भू १०/ प्राप्तौ (प) ।

√भू १/१ सत्तायाम् (प) ।

प्रयोज —हि ।

ग—भूषयन्ति—सार २६३ १५ । स्वर्णेन भूषयिष्यामि ते तनुम्—वा रा
२,८,४६ (२,३९,१७) ।

गुणो भूषयते रूप शील भूषयते कुलम् ।

सिद्धिर्भूषयते विद्या भोगो भूषयते धनम् ॥ वृद्धचाण ८,१५ ।

ङ—√भूस (सक)=सज्जायाम्, (२) अलङ्कृतौ । भूसेमि—कुमा ।

+√भृश् (भृशि) १०/२५२
क्षी मै-श-च-जै-काकृ-
कात शा हे-वो×

भासार्थ (प)
स्वामिकाश्यपानुसारेण
लिख्यते—सा ।

+√भ्रूण् (भ्रूण) १०/१५९ आशायाम् (आ)
 श ? च × (काकृ- क्षी सा जै काकृ कात-
 √त्रूण्) शा-हे-वो ।
 (जै-√भ्रूण्) आशसायाम्—मै ।
 'आशङ्कायाम्' इत्येके—
 क्षी-हे ।
 विशङ्कायाम्—वो ।

क—भ्रौङ्=अङ्कुरणे, वृद्धौ, उच्छ्रयने । म उ ज त्रिउने, ब्रूने=कुक्षि,
 उद्गम् । लेट्टिश-ब्रौन= (भ्रूणम्) अन्त्राणि—वा पौकर्नी ।

ग—भ्रूण्-ऋ १०, १५५, २ । भ्रूणहत्या-तैआ २, ७, ३ । अपापस्य भ्रूगस्य-
 भा पु ९, ९, ३४ ।

+√मह् (महि) १०/२३९ भासार्थ (प) √मह् (महि) १/ वृद्धौ (आ) ।
 मै श च जै काकृ क्षी, हे ? √मह (मह) १०/ पूजायाम्
 कात शा × भाषार्थ—सा । (प) ।
 त्विषि—वो ।

ग—[समिथेषु महयम्-ऋ १०, ४८, ९=वृद्धौ] ।

+√मण्ड् (मडि) १०/५१ भूषायाम् (प) √मण्ड् (मडि) १/ च =
 श क्षी-च-जै काकृ शा हे । विभाजने (आ) ।
 भूषाया हर्षे च— √मण्ड् (मडि) १/ भूषायाम्
 मै-सा कात । (प) ।
 भूषे मोदे—वो । √मद् (मदी) १/ हर्षग्ल-
 यौ क्रि, प्रयोज —हि । पनयो (प) ।
 √मद् (मदी) ४/ हर्षे (प) ।
 √मन्द (मदि) १/ मोदमद
 स्वप्नगतित्तु (आ) ।

ग—मण्डयन्ति-त्रिपुरो ४ । [मण्डनात्-गोच ६८ १४] ।

घ—मण्डेति-जातक ३, १३८ ।

+√मद् (मद) १०/१७३ तृप्तिशोधने (आ) पूर्ववत् ।
 च ×, श क्षी हे ।

‘वृत्तियागे’ इति नन्दी
—क्षी ।

क्षी-मै सा-जै काकृ
कात-शा हे-वो ।

प्रयोज —ह्रि ।

शोधनम्=सम्पत्ति —क्षी ।

ग—मादयध्वै-ऋ १, १६७, १, ते त्वा मदा मादयन्तु-७, २३, ५ ।

+√मन् (मन) १०/१७७	स्तम्भे (आ)	√मन् (मन) ४/ ज्ञाने
च×, श	क्षी-मै-सा-जै, काकृ	(आ) ।
	(प),-कात शा हे ।	√मन् (मनु) ८/ अत्र-
	अर्चे गर्वके च—वो ।	बोधने (उ) ।
प्रयोज —ह्रि ।		मनायति-ऋ १, १३३,
		४=स्तुतौ ।

स्तम्भ =गर्व —क्षी ।

पक्षे मनतीति चन्द्र —क्षी ।

ग—मानयन्त-वा रा १, १५, ७=परिपालयन्त (तिल), मान-२, ५७,
१९=अहङ्कारप्रयुक्त इतरतिङ्कारकचित्तविकार (तिल), विमानशिरराणि-२, ५७,
१८=सप्तभूमिकगृहाग्रभागा (तिल) ।

ङ—√मन्न (सक)=(१) सम्माने, (२) अनुभवे-उप १०३६,
धर्मवि ७९ ।

+√मन्त्र (मन्त्रि) १०/१४८	गुप्तभाषणे (आ)	पूर्ववत् ।
श	क्षी मै-सा च जै-काकृ	
	कात शा-हे ।	
	गुप्तोक्तौ—वो ।	

ग—मन्त्रयन्ते-ऋ १, १६४, १० । अनुमन्त्रयते-तै ५, १, ६, ४, शो ९, १४, १० ।
मन्त्रयामि-पै १, ९, १ । मन्त्रयेत् परम मन्त्रम्-मनु ७, ५७=निरूपयेत् (मन्त्रर्थ),
मन्त्रयेत्-७, १४६=चिन्तयेत् (मन्त्रर्थ) ।

घ—मन्तेति-दीघ १, ९४, १०४ ।

ङ—√मत (सक)=(१) गुप्तपरामर्शे, (२) आमन्त्रणे । मतइ-महा ,
भवि ।

उ—√मत्तना } (<मन्त्रणम्)-वु ग्य ।
छ—√मितुरना }

+√मर्च् (मर्च) १०/१०८ शब्दार्थ (प)	√मर्क् १/४१० h आदाने
मै श च जै-काठ कात क्षी-सा ।	(आ) काठ ।
शा गो× शन्दे—हे ।	√मृज् (मृज) १/ शब्दार्थ
√मृच ४/ प्रयोन पीडने, हानो—द्वि ।	(प) क्षी (पुरुषकारे
	५७ पृ) ।
	√मार्ज् (मार्ज) १०/
	शब्दार्थ (प) ।

क—मर्क्- अर्मे-मोर्च् = नवीनम्, ललितम्, स्वादिष्टम्, लिथु (स)-
स्मेरुक्ति ।

ग—मूरुन्चैति = विपत्तो, हानो—जू पौकनी ।

ग—अगतीया मर्चयति द्वयेन-ऋ १,१४७, ४ = भर्त्सनायाम्, विपत्तौ,
मकटे । मर्चयसि-शौ १३,१,४० ।

+√मह (मह) १०/३१४ पूजायाम् (प)	महयति-निघ ३,१३ =
श× क्षी मै सा च जै काठ	अर्चतिकर्मा ।
कात शा हे ।	√मह् (मह) १/ पूजा
पूजे—बो ।	याम् (प) चुरादौ स्मरति
यो क्रि, प्रयो द्वि ।	क्षीरस्वामी ।
	√मही (महीङ्) कण्ठा
	३४ पूजायाम् (आ) ।
	महीयते-ऋ १,१८२, ३ ।

क—मर्ग (ह) - मर्गु (ह) = महत् । अल्वे मथ्, मधि = महत् (मही)-
जू पौकनी ।

ग—महयते-ऋ ७,३०,१९, शौ २०,८२, २ । महयति-तै १,७,१,६, शत्रा
१,१,३,७ । महयन्ति-तेत्रा ३,२,८, ३ ।

ङ—√मह (सरु) = पूजायाम् । महइ-कुमा ।

+√मान् (मान) १०/२८९ पूजायाम् (प)	द्रष्ट √मन् (मन) १०/
श× (शा-√मन्) आवृषाद्वा ।	स्तम्भे (आ) ।
क्षी-मै सा-च-जै-काठ-	
कात-शा-हे ।	
अर्च्ये—बो ।	

ग—मानयित्वा च तापसम्—वा रा ३,५,२४ (गी प्रे स) । नास्त्यत्र प्रयो-
जकता । मानयन्तश्च ते वाक्यम्—वा रा १,१४,१५ । मानयासास पौरजानपदान्—
मभार १,४४६७ । साधु मानयेत्—भा पु ७,७,३२ । या चैन नावमानयेत्—मनु
२,५० = प्रत्याख्यानेन नावमन्येत (मन्वर्थ) ।

घ—मानेति—पेतवत्यु ५४ ।

+√मार्ग (मार्ग) १०/८० सस्कारगत्यो (प) √मृज (मृजूप्) २/ शुद्धौ
मै-श-च-जै काकृ-कात- क्षी-सा । (प) ।
शा-हे× सर्पणे सस्कारे च—यो । √मर्क् (मर्क) सर्पे-
सौ धा—वो ।
√मृज् (मृजूप् १०/ शौचा
लङ्कारयो (प) आवृ० ।

ग—अगायता मार्गविधानसम्पदा—वा रा १,४,३६ = गान द्विविधम्—
मार्गो देशी च । तत्र प्राकृतावलम्बि गान देशी । सस्त्रुतावलम्बि तु गान मार्ग—
(तिल) । अत्र मार्गधातो सस्कारोऽर्थं सुस्पष्ट ।

+√मार्ग (मार्ग) १०/२९३ अन्वेषणे (प) आवृ- पूर्ववत् ।
श× षाद्वा ।
क्षी मै-सा च जै काकृ-
कात शा-हे ।
अन्वेषे—वो ।
सस्कारे चेत्यधिक
क्वचित्—क्षी ।

१/ यौ क्रि, प्रयो —मार्गणे—हि ।
वस्तुतः 'मार्ग' इत्यस्य नामधातु—हि ।

ग—मार्गन्तु—वा रा ४,४०,२१, मार्गत-२,९९,३, मभार ३,८८६२, भूय एव
स मार्गति—१२,६६१२ । मार्गयिष्यति तत्समाम्—शत्रुञ्जयमा १२,१४६ ।

ए—मग्नेति—मज्झिम १,३२४, सयुत्त २,२७० । प्रयोज—मग्नापेति—पेतवत्यु
११२ ।

ङ—√मग् (सक) = (१) याचने, (२) अन्वेषणे । मग्गइ—उव ।

छ—√मौगना (< मार्गणम्) = याचने ।

+√मार्ज (मार्ज) १०/१०९ शब्दार्थ (प) द्रष्ट √मर्च् (मर्च) १०/
(श) च× क्षी मै-सा । शब्दार्थ (प) ।

शब्दे—जै शा हे ।

√मृज् (मृजूष्) २/ शुद्धौ
(प) ।

शुद्धौ—काकृ ।

शब्दार्थ—कात ।

मृजा वन्यो—बो ।

ग—[ग्रामस्य मार्जनि-लाट्या ४,३,११ ।]

+√मिञ् (मिजि) १०/०१८ भाषार्थ (प)

क्षी श-च जै काकृ-कात मै सा ।

शा-हे-बो ×

√मज (मज) १' शब्दार्थ
(प) ।

√मुञ्ज (मुजि) १/ शब्दार्थ
(प) ।

ग—मिञ्जि कामिञ्जिक०-मभार ३,१४५२३, १४५०८ ।

+√मिद् (मिद) १०/८

मै जै-शा ×

स्नेहने (प) इति

कौशिक —क्षी ।

क्षी-सा च काकृ-

कात हे ।

स्निहि—बो ।

<√मिन्द (मिदि) स्नेहने
(प) ।

√मिद् (बिमिदा) १/
स्नेहने (आ) ।

√मिद् (बिमिदा) ४/
स्नेहने (प) ।

√मिण्ड् १०/९० स्नेहने
(प) हे ।

√मिण्ट् १०/१४५ व्यभि-
चारे (प) काकृ ।

मित्र । मेदयतेर्वा-निरु

१०,०१,४=स्नेहनार्थस्व-

दुर्गाचार्य ।

ग—यूय गाबो मेदयथा कृशम्-ऋ ६, ०८, ६ ।

+√मिन्द (मिदि) १०/८

च काकृ कात ×, श

स्नेहने (प)

क्षी मै सा-जै-शा हे ।

स्निहि—बो ।

[प्रयोज

—हि]

<द्रष्ट√मिद् (मिद)
स्नेहने (प) ।

क—मेन्द (आ, -ऑम्) = आकाङ्क्षायाम् । लैति मेन्दुम्, मेन्द =

आकाङ्क्षायाम्-वा पौकनी ।

ग—मिन्दा-तै. ३,२,५,४। मित्रं मिन्देर्नन्दतेः प्रीयतेर्वा-मभार. ८,१९९२।

✓मिश्र (मिश्र) १०/३६५ सम्पर्चने (प) ✓मिश्र (मिश्र) १/ शब्दे
श (जै-शा-✓मिश्र्) क्षी-जै-काकृ-कात- रोपकृते च (प)।
शा-हे।
सम्पर्के—मै-सा-च।
युत्याम्—वो।

क—माइक् = मिश्रणे।

ख—अवे. मिखन् = मिश्रणम् -वा. पौकनीः।

ग—मिश्रम्-तै. १,७,६,४; शौ. १२,३,४४; पै. १७,४०,४। मिश्राः-तै. ४,६,५,१। आर्यमिश्राणाम्-वा. रा. २,८२,१९=पूयानाम् (तिल.)। मिश्रयन् समरे-हरिवंश. १३३०१। व्यामिश्रकेषु-वा. रा. २,१,२७=प्राकृतादिमिश्रितनाटकादिषु (तिल.)।

ङ—✓मीस (सक) = मिश्रणे। कर्म.-मीसिज्जइ-पि. ६४।

च—✓मिसल (सक) = मिश्रणे [मिसलणें-महाराष्ट्रि.]—मिसलइ-भवि.।

छ—✓मिसना*† (< मिश्रणम्) = मिश्रणे (अक)।

छ—✓मासना*† (< मिश्रणम्) = मिश्रणे (अक)।

+✓मी १०/२७४ मतौ मनने (प) आधृषाद्वा मिनोतिः श्रयतिकर्मा-निरु.
क्षी। ७,२९,१। मिनाति-निघ.
मतौ—हे। २/१४=गतिकर्मा।
गतौ—मै-सा-जै-काकृ-कात-
शा-हे।
गत्यां मयाम्—वो।

ग—[आ च परा च मेघयन् -ऐत्रा. ४,२० ।]

+✓मुच् (मुच) १०/२१५ प्रमोचने (प) ✓मुच् (मुच) १/ कल्कने
(श) च× क्षी-मै-जै-काकृ-कात- (आ) इति चन्द्रः—क्षी।
शा-हे। ✓मुच् (मुच्छ) ६/ मोक्षणे
प्रमोचने मोदने च— (उ)।
सा।
प्रयोजने—हे।
मोक्षे—वो।

प्रयो.—हि.।

ग—कि न मोचयते रामम्—वा रा २,७८,३। मोचयेन्मस-मनु २,२७।

+√मुट् (मुट्) १०/७९	सचूर्णने (प)	√मुट् १०/२६ b सचूर्णने
श (क्षी—√पुट्)	मै सा च जै काकृ	(प) काकृ।
	कात शा-हे।	√मुट् १ ११८ प्रमर्दने (प)
	क्षुदि—वो।	काकृ।

ग—प्रति मोटयतु-ऊन्दोम ३७।

ङ—√मोड (सक) = मोटने, कौटिल्ये (२) चूर्णने, आमर्दने। मोडसि-सुर ७,६।

+√मुद् (मुद्) १०/२१३	ससर्गे (प)	√मुद् (मुद्) १/ हर्षे (आ)।
श च×	क्षी-मै सा जै काकृ	√पुट् (पुट्) ६/ सश्लेषणे
	कात शा हे-वो।	(प)।

+√मुल (मुल) १०/६७	रोहणे (प) इति	<√मूल् (मूल) रोहणे (प)।
मे-सा श च जै काकृ-	नन्दी—क्षी।	√मुल् १/४९८ c धारणे
कात शा×	क्षी हे वो।	(आ) काकृ।
		√मुल् १/४९८ d धारणे
		(आ) काकृ।

+√मुस्त (मुस्त) १०/९७	सघाते (प)	√मुस्त १०/४३ गन्धे (प)
श च काकृ×(मै-	क्षी मै-सा-जै कात-	काकृ।
√पुस्त)	शा हे।	√मुक्ष् १/२७९ सघाते (प)
	सहती—वो।	काकृ।
		√मुक्ष् मुक्ष् १/६५३ सघाते
		(प) सा।
		<मुष्ट—(मुष्टि)।

ग—मुस्तके द्वे प्रकीर्तिते [मुस्तयति = सहतीकरोति रुधिरमिति। √मुस्त
+कृ। ततः सज्ञाया कन्] = स्थावरविपभेद'-सुश्रु कल्पस्थाने २ (श क डु)।
मुस्तक०-बृहत्स ७७,९।

+√मूत्र (मूत्र) १०/३५३	प्रस्त्रवणे (प)
च-जै-शा-×,श	त्री मै सा जै काकृ कात-हे।
(जै-√मूत्र)	प्रस्त्रवे—वो।

क—मौड् = मनाक् किलञ्जम् । पु इरिश्-मून् = मूत्रम्-वा पौकनी ।

ख—अये मूथ = अपावित्र्यम्, मालिन्यम्, धूलि । (नीदेलै मादेर्)-
वा पौकनी ।

ग—मूत्रित-नारदपरिव्राजको ५,२८ । अवमूत्रयत-मनु ८,२८० = मूत्रप्रक्षेप-
णावमानयत (मन्वर्थ) । मूत्रयन्ते-मभार ५,३४९३ । कुण्डेऽवमूत्रयन् केचित्-भाग
पु ४,५,१५ ।

ङ—√मुत्त (सक) = मूत्रणे । मुत्तति-कुप्र ९० ।

+√मूल् (मूल) १०/६७	रोहणे (प)	>√मुल् (मुल) रोहणे (प) ।
च×,श	क्षी मै सा-जै कात-	√मू (मूड्) १/बन्धने (आ) ।
	शा हे वो ।	√मू+उगा ४ १०८
	प्रतिरोहणे—काठ ।	(मयते=बध्नाति वृक्षा- दिकम्) ।

ग—मूल यातुधानस्य वृश्च-ऋ १०,८७,१० । समुन्मूलयितु वृक्षान्-इन्द्रिशे
स्प्रुशे २१४० ।

+√मृग (मृग) १०/३४४	अन्वेषणे (आ)	'मृग' इति सज्ञाशब्दस्य
श	क्षी मै सा च-जै काठ-	नामधातु ।
	कात-शा हे ।	
	मार्गणे—वो ।	

क—मेर्गुं = अपनोदने ।

ख—अवे मृगुं (Merua) = पक्षी । न पर्सि मुर्गुं (Muγ) = पक्षी,
ताम्रचूड-वा पौकनी ।

ग—मृगयन्ते-ऋ ८,२,६, जै ४,१६,७, शौ १०,५,४२ । मृगयेते-पै २०,
५६,५ । मृगयामि-वा रा २,११,२० ।

घ—मग्नाति, मगेति-मञ्जिम १,३३४, सयुत्त २,२७० ।

√मृज् (मृजूष) १०/२९५	शौचालङ्कारयो (प)	√मृज् (मृजूष) २/ शुद्धो
श×(मै-सा√मृज्[मृजू])	आधृषाद्वा	(प) ।
	क्षी-मै सा-जै काठ-	
	कात शा हे ।	
	शौचे—च ।	
	शुद्धौ भूषे च—वो ।	

१/ प्रयो हि ।

ग—परिमार्जति-बा रा २,७०,३१=परिमार्ष्टि (तिल) । यदाश्च परिमार्जति-
मभार १०,३४४० । ललाट चायमार्जयत्-मभार ५,५५८८ । [मदन्तीभिर्मार्जयन्ते-
तै ६,२,२,७], [मृजन्ति वाजिन घृतेन-ऋ ५,१,७-तौदादिक] ।

+√मृण् (मृडि) १०/१०४ छेदने (प) <√चुण्ट् (चुटि) छेदने
क्षी-मै-श च जै काकृ आवृषाद्वा—सा । (प) ।
कात-शा-हे-वो ×

आद्येषु व्याख्यानेषु न दृश्यतेऽतोऽप्रामाणिक पाठोऽस्य—सा ।

छ—√मीडना (<मृण्डनम्)=मर्दने, छेदने-बु ख ।

+√मृप् (मृष) १०/२९६ तितिक्षायाम् (प) √मृष् (मृष) ४/
श आवृषाद्वा तितिक्षायाम् (उ) ।
क्षी-मे, सा (उ), जै
कात शा हे (आ),-
काकृ ।
क्षान्तौ—च-वो ।
क्षमायाम्—काकृ
कात ।

प्रयो द्वि ।

ग—मर्षयन्ति-मै १,५,१० । मीमृष-शौ ३,१५,४ । यो मर्षयति पार्थिव -
मनु ८,३४६ । मर्षयत्यातै—मनु ८,३१३=सहते (मन्वर्थ) । मर्षयस्व-बा रा
४,५८,३, ६,१२,१, हरिवश ७१२९ ।

+√मृष (मृप) १०/२९६ तितिक्षायाम् (प)
मै सा श-च × क्षी शा ।
जै ?
क्षान्तौ—काकृ-कात-हे-
वो ।

केचिदमु (√मृष् धातुम्) अदन्तत्वोपजीवनार्थं व्यत्यस्य पठन्ति-क्षी ।

+√मोक्ष (मोक्ष) १०/१९८ असने (प) √मुच् (मुच्छ) ६/
च ×, श क्षी मै-सा जै-काकृ मोक्षणे (प) ।
कात शा हे ।

क्षेपे—वो ।

‘सहने’ पाठान्त-

रम्—क्षी ।

ग—मोक्षयेत्-ऐआ ७,७ । मोक्षयध्वम्-वा रा १,६४,१०, मभार १,५३० ।
मोक्षयति-सुश्रु, १,१८,३ ।

+√अक्ष (अक्ष) १०/१०१ म्लेच्छने (प) √म्लेच्छ (म्लेच्छ) १०/
च×,श क्षी-मै-सा-जै शा हे । अव्यक्ताया वाचि (प) ।
‘अदने’ इत्यपि क्वचित्
पठ्यते—सा ।
क्षरणस्निग्धार्थे—काकृ ।
अक्षणे—कात ।
अक्षणे म्लेच्छने—वो ।

ग—स्नेहपात्राणि अक्षयित्वा ओरयति-कात्या श्रो ५७८,१९, ५८३,२ ।
घ—मक्खेति = अक्षणे—जातक ३,२२५, विसुद्धिमग्ग ३४४ । (√मृक्ष
इत्यस्य प्रयोज ।) ।

+√म्लक्ष (म्लक्ष) १०/१०६ अदने (प) इत्यपि √अक्ष (अक्ष) १०/१०१
क्वचित् पठ्यते—सा । म्लेच्छने (प) ।
क्षरणस्निग्धार्थे— √म्लक्ष (म्लक्ष) १/
काकृ । भक्षणे (उ) ।

+√म्लेच्छ (म्लेच्छ) १०/१०० अव्यक्ताया वाचि (प)
श च×(जै√अच्छ) क्षी मै सा जै काकृ-
मुद्रणदोष । शा हे ।
कात ?
देश्योक्तौ—वो ।
म्लेच्छने—जै शा-हे ।

ग—द्रष्ट √म्लेच्छ १/ ।

+√यक्ष (यक्ष) १०/१६१ पूजायाम् (आ) √यज (यज) १/देवपूजा
च×,श क्षी मै मा जै काकृ सगतिक्कण्णानेषु (उ)+
कात शा हे । इच्छार्थे मन-इयक्षति

महि—वो ।	>यक्षति, ते । इयक्षति-
१/ दमने—ह्नि ।	निघ २,१४=गतिकर्मा ।
	इयक्षति-ऋ ८,३१ (१५-१८), तै १,८,२२,४ ।
	यक्षि=यज-निरु ८,१४, २, ६,१३,१ ।

क—इअघ्=अनुसरणे, प्राञ्छायाम् ।

ख—अवे यासैति=काङ्क्षायाम्-वा पौर्कर्त्तुम् ।

ग—न यासु चित्र दन्शे न यक्षम्-ऋ १,१३०,५ (=पूजा), प्र यक्षन्त श्रवस्यव-१,१३,५ । यक्षते-तात्रा ९,१०,१ । यक्षाम-वा रा ७,४,१० । सर्वे सन्नन्ता इमे प्रयोगा √यज् धातो प्रायेण । विष्णुपुराणीया यक्षशब्दनिरुक्तिस्तु त्रिलक्षणा । तद्यथा—

मैव भो रदयतामेप यैरुक्त राक्षसास्तु ते ।

उचु खादाम दयन्त्ये ये ते यत्नास्तु यक्षणात् ॥ १,५,४१ ।

लिङ्गपुराणेऽपि तथा—

एव च यक्षतिर्वातुर्भक्षणे स निरुच्यते ॥ लिङ्गपु पूर्वा ७०,२८ ।

चौरादिकानि रूपाणि नोपलभ्यन्ते ।

घ—यक्ख=प्रकाशस्य तीव्रकिरण, देवजातिविशेषोऽपि—विमानवत् २२४ ।

ङ—जक्ख=व्यन्तरदेवजातिविशेष-पण्ह १,४, औप ।

ठ—√जकना=आश्चर्यम् ।

+√यत् (यत) १०/२०३
च×,श

निकारोपस्कारयो (प) यातयति—निघ २/१९ =
क्षी-मै सा जै शा हे । वधकर्मा ।

सेदबिम्बाच्छादनेषु

—काकृ ।

निकारोपसस्कारयो

—कात ।

सेदोपस्कारयो —वो ।

“निराकार =परिभव, इति

क्षीर ” इति पुरुषकार —७६ पृ ।

विस्तारे—ह्नि ।

प्रयो

ग—द्वा जना यातयन्नन्तरीयते—ऋ १,८६,४२, मित्रो जनान् यातयति ब्रुवाण - ३,५९,१, अधियातयमान -६,६,४ । यातना -भयमतारणो १,३ । यातना-नाम्-भस्मजाबालो २,२१ ।

ङ—√जाय (सक)=पीडने, यातनायाम् । जाण्ड-उव ।

+√यन्त्र् (यत्रि) १०/३	सङ्कोचने (प)	√यन् ८/१७ उद्वारे (उ)
श	क्षी-मै-सा-च जै काक्	काक् ।
	कात-शा हे-वो ।	√जन्त्र् १०/७ सूचने (प)
		काक् ।
		√यम् (यम) १/उपरमे (प) ।

ग—सविता यन्त्रै पृथिवीमरम्णात्—ऋ १,१४९,१ । अयन्त्रितहयद्विषा (राजधानी)—वा रा २,८८,१९ । उपयन्त्रिता-मनु ११,१७७=अभ्यर्थिता (मन्वर्थ) । यन्त्रयति-सुश्रु १,१५,७, १,३५८,८, २,५८,७, २,३४३,१४ । सुयन्त्रित -मनु २,११८ =शास्त्रनियमित -(मन्वर्थ) ।

घ—यन्तेति-जातक १,४१८ ।

ङ—√जत (सक)=वशीकरणे, (२) बन्धने-उपपृ १३१ ।

छ—जोता (<यन्त्र-)=पेषणी ।

+√यम् (यम) १०/८७	परिवेषणे (प) मित्	√यम् (यम) च=चकारो
च-जै शा×,श	क्षी मै-सा-जै काक्-	मित्वमाकर्षुम् (प) ।
	कात-हे वो ।	इति दुर्ग —क्षी ।
	‘अपरिवेषणे’ इत्येके	
	पठन्ति—क्षी ।	

ङ—√जम (सक)=नियमने, (२) आतञ्जने, स्थिरीकरणे । जमेइ-से १०,७० ।

छ—√जमाना=आतञ्जने, स्थिरीकरणे ।

+√यु १०/१७८	जुगुप्सायाम् (आ)	>√युज (युजु) कुंसायाम्
च काक्×,श	क्षी-मै सा-जै कात शा हे ।	(आ) इत्येके—क्षी ।
	निन्दने—वो ।	
प्रयोज	पार्थक्ये—हि ।	

ग—ब्रह्मद्विष सूर्याद्यावयस्व—ऋ ५,४२,९, अ वे १,२,३, ४,२,६, वा स ५,२६, श्राप्ता १३,८,२,१३ ।

+√युज् (युज) १०/१७८
मै सा श च जै कात्
शा×

कुत्सायाम् (आ) इत्येके <√यु जुगुप्सायाम् (आ) ।
—क्षी ।
क्षी ।
जुगुप्सायाम्—काकृ हे ।
निन्दे—वो ।

+√युज् (युज) १०/२५७
च×, श

सम्पर्चने (प) आधृपाद्वा √युज् (युज) ४' समाधौ
क्षी हे । (आ) ।
सयमने—मै सा-जै- √युज् (युजिर्) ७/ योगे
काकृ-कात् शा । (उ) ।
सयमे युतो च—वो ।
प्रयोज —योगे—हि ।

ग—अयूयुजन्नुष्ट्वरान्-वा रा २,८२,३१ । रथान् योजयत्-मभार १,७९४८ ।
दु शासनमयोजयत्-मभार २,१२९०, योजित -५,५३२ (=पीडित) ।

ङ—√जोअ (सक)=योजने । जोएइ-महा ।

ङ—√जोअ (सक)=(१) समाप्तौ, (२) करणे । जोएइ-सुज १०,१२-
पत्र १८० ।

ङ—√जोज (सक)=[योजने]-कुप्र १३० ।

+√रह् (रहि) १०/२६१
क्षी-मै श-च-जै-काकृ-
कात् शा-हे यो×

भाषार्थ (प)
सा ।

√रह् (रधि) १०/२३५
भासार्थ (प) ।

√रह् (रहि) १०/३०५ गतौ
(प) ।

√लह् (लधि) १०/२३६
भासार्थ (प) ।

+√रह् (रहि) १०/३०५
मै सा श-च-जै काकृ
कात् शा हे×
यौ क्रि, प्रयोज

गतौ (प)
क्षी वो ।
—हि ।

√रह् (रहि) १०/२६१
भाषार्थ (प) सा ।

√रह् (रह) १०/९३ त्यागे
(प) मित्-सा ।
शेष पूर्ववत् ।

√रम् (रमु) १/ क्रीडायाम्
(आ) ।

ग—वाजे अद्रिं रहयन्त -ऋ १,८५,५, रहयन्त आ शव -८,१९,६
(=द्रुतगतौ) ।

+√रक् (रक) १०/२०९ आस्वादने (प) इति <√रग् (रग) आस्वादने
श च × चन्द्र—क्षी । (प) ।
क्षी-मे सा जै काकृ- √रस (रस) १०/
कात शा हे । आस्वादने स्नेहने (प) ।
स्वाद आपने—वो । √लक् (लरु) १०/
'आस्वादने' इति दुर्ग — आस्वादने (प) इति
क्षी, हे । चन्द्र —क्षी ।
√रघ् (रघ) १०/
आस्वादने (प)
इत्येके—मै ।
√लग् (लग) १०/
आस्वादने (प) ।
√लिह् (लिह) २/
आस्वादने (प) ।

ग—रकसा-(=क्षुद्रकुष्ठ-) सुशु १,२६८,४, शार्ङ्ग स १,७,६५ ।

+√रग् (रग) १०/२०९ आस्वादने (प) पूर्ववत् ।
मै श-च-काकृ कात × क्षी सा-जै शा हे ।
(जै-√रज् [रज]) 'आसादने' इति
स्यान्मुद्रणदोष । दुर्ग —क्षी, हे ।
रकवत् (=स्वाद आपने)
—वो ।

ङ—[रङ्गेल्ल = अभिलषितम्-दे ७,३ ।]

छ—रगाना† (देश) = तूष्णीम्भावे ।

छ—रगा = मयूर ।

छ—रगी } = महीशूर-(मसूर)-देशोत्पन्नोऽन्नविशेष ।
छ—रगा }

छ—रग (फा) = नाडी ।

+√रघ् (रघ) १०/२०१ आस्वादने (प) √रघ् (रघ) १/२१२] गतौ
क्षी-श च-जै काकृ कात इत्येके—मै । (आ) काकृ ।

शा हे वो ×

मै सा ।

द्रष्ट $\sqrt{\text{रक् (रक) १०/२०९}}$
आस्वादने (प) ।

+ $\sqrt{\text{रङ्ग (रघि) १०/२३५}}$ भासार्थ (प)
मै-श-च-जै-काकृ कात क्षी हे ।
शा × भाषार्थ —सा ।
भासि—वो ।

$\sqrt{\text{रह् (रहि) १०/ भाषार्थ}}$
(प) सा ।

+ $\sqrt{\text{रच (रच) १०/३११}}$ प्रतियत्ने (प)
श × (काकृ $\sqrt{\text{चर् [चर]}}$) क्षी मै सा च-जै-
वर्णविपर्यय । काकृ कात शा हे ।
कृत्याम्—वो ।
यो क्रि, प्रयोज उत्पादने—ह्वि ।

रजयति—निघ ३/१४ =
अर्चतिकर्मा ।

क—रेक्-, रेक्=आदेशे, व्यवस्थायाम् । गौथि -रह्वञ्जन्=सङ्कलने,
गणनायाम्-वा पौर्नर्नी ।

ग—रचयति-सार २६८ ८, रचयन्ति-२०० २३ । रचयेत्-शि ६,४३ ।
घ—रचित-जातक ५,१५७ ।

ङ— $\sqrt{\text{रय (सक)}}$ = निर्माणे, रचने । रयइ, रएइ-महा ।

झ— $\sqrt{\text{रयाव (सक)}}$ प्रयो = निर्माणे, रचने । रयावेइ-कप ।

ञ— $\sqrt{\text{रइआव (सक)}}$ प्रयो = निर्माणे, रचने-ती ३ ।

छ— $\sqrt{\text{रचना}}$ } = आयोजने, निर्माणे ।
छ— $\sqrt{\text{रचाना}^+}$ * }

ठ— $\sqrt{\text{राचना}^+}$ * = रचनायाम् (अप्रयो) ।

+ $\sqrt{\text{रस (रस) १०/३७६}}$ आस्वादनस्नेहनयो (प)
श च × क्षी-मै-सा काकृ कात
शा-हे ।
आस्वादनस्नेहनयो—जै ।
आस्वादे स्नेहे—वो ।

$\sqrt{\text{रस् (रस) १/}}$
शब्दार्थ (प) ।
 $\sqrt{\text{रस् १०/४९}}$ सामग्री
वृद्धौ (प) काकृ ।

ना धा -ह्वि ।

ग—रसयति-शत्रा १४,७,१,२५, रसयेत्-१४,७,३,२४ । रसयते-प्रश्नो ४,२ ।
रमती रसना रसान्-मभार, १०,१०५०४ (=आस्वात्ने), न रसयति (दैवादिक) -
१२,११३८३ ।

छ—√रसना } =शनैर्निश्च्योतने ।
छ—√रिसना† }

छ—रासन = स्वादु ।

+√रह् (रह) १०/९३ त्यागे (प) मित् √रह् (रह) १/ त्यागे (प) ।
क्षी मै श च जै-काकृ- सा ।
कात-शा-हे-वो ×
यौ कि, प्रयोज द्वि ।
√रह् (रह) १/३०४ क्षी मै सा च-जै काकृ-
श × कात शा हे वो ।

ग—न विरहयेदाचार्यम्-शाङ्खा गृह्य ४,११ । रहयत्यापदुपेतमायति -किरा
२,१४ । गृह्यति नृप स्वार्थपरता-मुद्राराक्ष ३,४, मालतीमा ९,८ ।

+√रिच् (रिच) १०/२६६ वियोजनसम्पर्चनयो √रिच् (रिचिर्) ७/
च ×, श(काकृ√चिर्) (प) विरेचने (उ) ।
वर्णविपर्यय । क्षी-मै सा जै काकृ- √रिञ्च् १०/९२ विस्तारे
कात-शा । (प) काकृ ।
सम्पर्चने वियोजने √रिज् (रिज) १/ गतिस्था-
च—हे । नार्जनोर्जनेषु (आ) ।
सम्पर्कवियोगयो —वो ।

प्रयोज द्वि ।

ग—अति ह रेचयेद् यदन्य'-शत्रा ४,६,९,१० । सोम मातिरीरिच -शत्रा
४,४,२,७ । रेचयति कोष्ठागाराणि-दशकुमा १८७,५ । रेचितपुष्पवृक्षा (द्विरेफा)-
रघु ६,७ ।

+√रुश् (रुशि) १०/२५३ भाषार्थ (प) रुशती—निरु २,२०,१ =
क्षी मै-श च जै-काकृ- सा । रोचनशीला (दुर्गाचार्य) ।
कात शा हे-वो × रुशदिति वर्णनाम रोचतेर्ज्व-
लतिकर्मण'—निरु ६,१३,२ ।

+√रुस् (रुसि) १०/२५४ भाषार्थ (प) √रुश् (रुशि) १०/ भाषार्थ
क्षी-मै श च-जै-काकृ सा । (प) सा ।
कात-शा हे वो ×

+√रज् (रज) १०/०५१	हिंसायाम् (प)	√रज् (रजो) ६/ भङ्गे (प) ।
च ×, श	क्षी मै-सा-जै काकृ	√रुश् (रुश) ६/ हिंसायाम्
	कात शा हे ।	(प) ।
	हिसे—वो ।	

ग—ताभ्या (बाहुभ्याम्) वक्षस्यरुजत्-भा पु १०, ६७, २३ ।

+√रट् (रुट) १०/१३३	रोषे (प)	√रट् (रुट) १/ दीप्तौ (आ) ।
श च-जै काकृ	क्षी-मै-सा-हे ।	√रट् (रुट) प्रतीघाते (आ)
कात शा ×	‘उपघाते’ इत्येके—क्षी ।	इत्येके—क्षी ।
	रुषि द्युतौ—वो ।	√रुष् (रुष) १/ हिसार्थ
		(प) ।
		√रुष् (रुष) ४/ रोषे (प) ।
		√रुठ् (रुठ) १/ रोप
		(उपघाते ?) (प) इत्येके
		—क्षी ।

रुषेत्येन चन्द्रो मत्वा भ्वादिदिवादिभ्या (१/४५८) सिद्धमाह—क्षी ।

+√रट् (रुट) १०/२२२	भासार्थ (प)	√रट् (रुट) १०/१३३
मै-सा श-च जै काकृ-	क्षी-हे ।	रोषे (प) ।
कात शा ×	रुषि द्युतौ—वो ।	√रट् (रुट) १/ दीप्तौ
		(आ) ।
		रुशती—निरु २, २०, १ =
		रोचनशीला (दुर्गाचा) ।

+√रुठ् (रुठ) १०/१३३	उपघाते [रोषे] (प)	द्रष्ट √रट् (रुट) रोषे (प) ।
मै-सा श-च जै-काकृ-	इत्येके—क्षी	
कात-शा हे-वो ×	क्षी ।	

+√रुठ् (रुठ) १०/०४८	भापार्थ (प)	√रुट् (रुट) १०/ भासार्थ
क्षी मै श-च-जै-काकृ	सा ।	(प) ।
कात शा-हे-वो ×		

+√रुप् (रुष) १०/१३१	रोषे (प) इत्येके—मै ।	√रुष् (रुष) ४/ रोषे (प) ।
च वो ×, श	(क्षी) मै-सा-जै काकृ	√रुट् (रुट) १०/१३३
	कात शा-हे ।	रोषे (प) ।

रोपणे—जै-शा ।

प्रयोज हि ।

ग—रोषयन्निव माम्—वा रा ५, ३६, ३६ । रोपये त्वा न भीषये—वा रा ६, १३, २३ । सरोषयेत्—सुश्रु २, ३३४, १२ ।

+√रुक्ष (रुक्ष) १०/३५४ पारुष्ये (प) √रूप (रुष) १०/३८५
श-च×(जै शा√रुक्ष) क्षी-मै सा जै काकृ- छुरणे (प) ।
कात-शा हे-वो ।

ग—रुक्षयति-शत्रा ४, ६, ७, १२, रुक्षयन्ति-४, ६, ७, १८ । रुक्ष-तात्रा २४, १३, २ ।

+√रूप (रूप) १०/३७९ रूपक्रियायाम् (प) रूप्यते कीर्त्यते रौतीति वा ।
श-च× क्षी-मै-सा जै काकृ- √रु+उणा ३/२८ इति प,
कात शा हे । दीर्घश्च ।
तत्कृतौ—वो ।

रूपक्रिया = राजमुद्रादिरूपस्य करणम्, रूपदर्शन वा-क्षी ।

ग—अरूपयत्—काठ २१, ९, सामरहस्यो २६०-१९ । रूपम्—ऐत्रा १, १४, शत्रा १, १, ४, २ ।

घ—रूपेति—सुत्तनिपात १३२, १४३ ।

+√रुष (रुष) १०/३८५ छुरणे (प) √ऊष (ऊष) १०/४१३
मै-सा-श-च-जै-काकृ- क्षी । छुरणे (प) हे ।
कात शा हे× विच्छुरणे—वो ।
क्षीरतरङ्गिण्याम् “ऊष छुरणे” धातु पठ्यते । तत्र ‘रूप’ इति भाव्यम् ।
ग—चन्दनरुषितः—वा रा २, ४२, १५ = छुरितः ।

+√लक् (लक्) १०/२१० आस्वादने (प) इति > √लग् (लग्) आस्वादने
सा श-च-जै-शा× चन्द्र—क्षी (प) ।
क्षी मै-काकृ कात-हे । √रक् (रक्) १०/
‘आसादने’ इति दुर्ग— आस्वादने (प) इति
क्षी, हे । चन्द्र—क्षी ।
स्वाद आपने—वो । √रग् (रग्) १०/
आस्वादने (प) ।

क—लेक्, लेक्- लूक्- (जू पॉर्नो) । इंग्लि लिक् = आस्वादने, लेहे-वागीश ।

ड—लउच (< लकुच)-औप, पि ३६८ ।

+√लक्ष् (लक्ष) १०/५ दर्शनाङ्कनयो (उ)
श क्षी मै-सा, (प) जै,
काकृ कात (प), शा हे ।
दर्शने—च ।
दर्शनेऽङ्के—वो ।

प्रयोज हि ।

अङ्कनम् = चिह्नम्-क्षी ।

ग—लक्षम्-ऋ २,१०,४ । लक्षयेत्-मै ४,४,१०, मैत्रि ६,३४ । अङ्कैर्लक्षैश्च
ता सर्वा (गा) लक्षयामास-मभार ३,१४८५० । लक्षयेत्-मनु १०,०७ =
अनुभवेत् (मन्वर्थ) ।

घ—लक्खेति ('लक्ख' इत्यस्य नावा)-नेत्तिप्पकरण ३० ।

+√लक्ष् (लक्ष) १०/१६५ आलोचने (आ) √लक्ष् (लक्ष) १०/ दर्शना-
च×, श (कात √लक्ष्) क्षी मै-सा-च जै काकृ ङ्कनयो. (उ) ।
लैपिकी वुटि । कात शा-हे ।
आलोके—वो ।

प्रयो हि ।

ग—लक्षयामहे-वा रा १,९,४४ । गुणौल्लक्षयामहे-मभार १२,८०२९,
अवस्थामेव चात्मान लक्षये-३,१६७५० । वस्तुत पूर्वधातोरभिन्नोऽयमवसेय ।

ङ—√लक्ख (सक) = (१) ज्ञाने, (२) प्रत्यभिज्ञाने, (३) दर्शने ।
लक्खइ-महा ।

छ—√लखना*† = अनुमितौ ।

छ—√लखाना*† = दर्शने (आलोचने) ।

छ—√लछना† = दर्शने (आलोचने) ।

+√लग् (लग) १०/२१० आस्वादने (प) > √लक् (लक) आस्वादने (प) ।
सा श-च जै काकृ- क्षी मै-हे । √रक् (रक) १०/ आस्वादने
कात शा× 'आसादने' इति दुर्ग. (प) ।

—क्षी-हे ।   √रग् (रग) १०/ आस्वान्ते
रकौ (=स्वाद आपने) (प) ।
—वो ।

क—लेक्, लेक्- लूक्-जू पॉकनी । ईगिल्-लिक्=लेहे, आस्वादने-वागीश' ।

+√लङ् (लङि) १०/२३६ भासार्थ. (प)	√लङ् (लङि) १/ गत्यर्थ
च ×, श	(आ) ।
क्षी-शा हे ।	√रङ् (रङि) १/ गत्यर्थ
भाषार्थ —मै-सा जै	(आ) ।
काकृ कात ।	√रङ् (रङि) १/ गत्यर्थ
त्विषि—वो ।	(प) ।
	√लङ् (लङि) १/ गत्यर्थ
	(प) ।

ग—[लङ्घयेत्-इतिहासो १६२, शि ७, ६९ ।]

+√लज् (लज) १०/१० अपवारणे (प) इति	<√जल् (जल्) अपवारणे
मे-श च जै काकृ कात-	(प) ।
शा ×	लजति—निघ २/१४=
नन्दी—क्षी ।	गतिकर्मा ।
क्षी सा-हे ।	√लज् (ओलजी) ६/
अन्तर्द्वौ—वो ।	ब्रीडे (आ) ।
	√लाज (लाज) १/
	भर्जने च (प) ।

+√लज (लज) १०/३६१ प्राणने (प)	√लज् (लजि) १०/
क्षी श-च-जै काकृ-	प्रकाशने (प), प्राणने—
शा ×	मै ।
	प्रकाशे—सा ।
	प्रकाशने—कात हे ।
	भासने—वो ।
	('प्रकाशने' इति कथादौ
	—सा १/२३८) ।

+√लञ् (लजि) १०/३२	हिंसाबलादाननि-	<√तुञ् (तुजि) हिंसाबला-
क्षी-मै श च जै काकृ	केतनेषु (प)	दाननिकेतनेषु (प) ।

कात-शा-हे×	इत्यपि क्वचिद् दृश्यते—सा । भा-, षट्कार्थे (=निकेतने हिंसे बले दाने)—बो ।	✓लुञ् (लुजि) १०/ हिंसाव- लादाननिकेतनेषु—सा ।
+✓लञ् (लजि) १०/२२६ मै श च नै काकृ कात- शा×	भासार्थ (प) क्षी हे । भाषार्थ —सा । भायाम्—बो ।	✓लञ् (लजि) १०/ प्रकाशने (प) ।
+✓लञ् (लजि) १०/३६४ श च काकृ कात×	प्रकाशने (प) क्षी-सा-शा हे । प्राणने—मै । जै ? भासने—बो ।	✓लञ् (लजि) १०/२२६ भासार्थ (प) ।
क—(स) लेग्- (स) लूग्=शिथिलम् । नासिक्यम्—(स) लेग्-वा पौर्णर्नी ।	ग—लञ्जिका=प्रेश्या—अचि ५३३ ।	
+✓लङ् (लङ) १०/७ श	उपसेनायाम् (प) क्षी-मै सा च जै-काकृ कात-शा हे । उपसेवने—बो । ईसे—बो ।	✓लङ् (लङ) १/ विलासे (प) । ✓लल् (लल) १०/ ईसायाम् (आ) ।
✓लल्-यौ क्रि, प्रयो	क्रीडायाम्, लीलायाम्-हि ।	
ग—लालनाश्रयिणो	दोषास्ताडनाश्रयिणो गुणा -मभाष्य ८,१,८ (लङयो- श्चैस्म्यम्) ।	
घ—लळेति (प्रयो)—जातक १,२६२, विसुद्धिमग्न ३६५ ।	ङ—✓लाल (सक)=स्नेहेन पालने । लालति-तदु ५० ।	
छ—✓लङ्याना#†=लालने ।		
+✓लण्ड (ओलङि) १०/९ मै-श च जै काकृ-	उत्क्षेपे (प) क्षी हे ।	>✓लण्ड् (लदि) उत्क्षेपणे (प) इति चान्द्राः—क्षी ।

कात शा×

उत्क्षेपणे—

✓लण्ड् १/१७३ कोपे (प) काकृ ।

सा-वो ।

ग—“इरेजा नव पट् पञ्च लण्ड्जाश्चापि भातिन”-मेरुतन्त्रे २३ प्रकाश ।
 (लण्ड् तदाख्यदेशे जायत इति) [फ्रेंच्-लोण्ड्रेस्] । पपात लण्ड् विसृजन् क्षितौ
 व्यसु ”-भा पु १०,३७,८-लण्डम्=पुरीपम् इति श्रीधरस्वामी ।

घ—लण्ड=विष्ठा-जातक २,१९, धम्मपद १,१६३ । लण्डिका=अजविष्ठा-
 गुटिका—जातक १,४१९, पेतवत्थु २८३ ।

ङ—लेंडा (<लण्ड-)=विष्ठादण्ड-बु ख ।

छ—लेंडी (<लण्डिका)=अजविष्ठागुटिका-बु ख ।

✓+लण्ड् (लडि) १०/२५३

भासार्थ (प)

पूर्ववत् ।

मै श-च जै काकृ-कात-

क्षी-हे ।

शा×

भापार्थः—सा ।

भासने—वो ।

+✓लण्ड् (लडि) १०/९

उत्क्षेपे (प)चान्द्रा <✓लण्ड् (लडि) उत्क्षेपे (प) ।

मै-सा श च-जै-काकृ-

आहु —क्षी ।

✓लड्=भारे—मो विलि ।

कात-शा-वो×

क्षी हे ।

✓लड् >लादना (हि) ।

इत्थ लक्षणमलक्षयताम् अन्धकुक्कुटीन्यायेन लक्ष्यमनुसरता कियदिष रुष्याम्
 कियदिष तुष्याम् -क्षी ।

ङ—[लण्ड (<लण्ड्)=काल, समयः-पा स मह ।]

+✓लभ (लभ) १०/३८०

प्रेरणे (प) इति

<✓लभ (लभ) प्रेरणे (प) ।

मै-सा-श-च-जै काकृ-

सभ्या—क्षी ।

कात-शा-हे×

क्षी ।

क्षेपे—वो ।

+✓लळ (लळ) १०/१५६

ईप्सायाम् (आ)

✓लड् (लड) १०/ उपसेवा-

श, (जै✓चल् [चलै])

क्षी-मै-सा च काकृ

याम् (प) ।

मुद्रणदोष । 'ललै'

कात-शा ह वो ।

✓लड् (लड) १/ विलासे

इति भाव्यम् ।

(प) ।

यौ क्रि, प्रयो -क्रीडायाम्, लीलायाम्-ह्वि ।

ग—लालयेत्-मुक्तिको २, २, ७ । लालसायाम्-महो २, २५ । यो न, सदा
 लालयति-वा रा २, ४७, ६ ।

+√लश् (लश) १०/१९६ शिल्पोपयोगे (प) इति <√लष् (लष) शिल्पोपयोगे
मै सा-श-च-जै कौशिक—क्षी। (प)।
कात× क्षी।
शिल्पयोगे—शा हे-बो।
शिलायोगे—काकृ।

ग—लशुन० (√अश् धातोर्व्युत्पत्तिः) मभार ८,२०३४, सुश्रु १,१४५,६।

+√लष् (लष) १०/१९६ शिल्पोपयोगे (प) √लस् (लस) १७२९ शिल्प-
मै-श च-जै काकृ कात क्षी। योगे (प)—सि कौ।
शा× शिल्पयोगे— √लस् (लस) १/ इलेषणक्रीड-
सा-हे बो। नयो (प)।
शिलायोगे—काकृ। √रस् (रस) १/ शब्दार्थ (प)।
√रस् (रस) १०/ आस्वादन-
स्नेहनयो (प)।

छ—√लासना ([त] रासना)।

+√लस् (लस) १०/१८७ शिल्पयोगे (प) पूर्ववत्।
क्षी-च-काकृ शा×, श मै-सा-जै-कात-हे-बो।
यौ क्रि, प्रयोज द्वि।

ग—लासयन्त्यस्तथैव च-या रा ७,२,११, लासयन्त्यपरे तथा-२, ६९, ४।

+√लाभ (लाभ) १०/३८० प्रेरणे (प) >√लभ (लभ) 'प्रेरणे' इति
श च× क्षी मै-सा जै काकृ- सभ्या—क्षी।
कात-शा हे।
क्षेपे—बो।

+√लिङ् (लिङ्) १०/२१० चित्राकरणे (प) √लिङ् (लिङ्) १/ गत्यर्थ (प)।
श-च× क्षी-मै-सा हे। √लिङ् १/४१२kk गतौ (आ)
चित्रकरणे—जै-शा। काकृ।
चित्रे—बो।

ग—(उलिङ्गितशात्रवेङ्गित०—किराता १४,२।)

+√ली (ली) १०/२६० द्रवीकरणे (प) √री (रीङ्) ४/ स्रवणे
च×, श (काकृ-√लै?) क्षी मै सा-जै काकृ- (आ)।

कात शा हे ।
द्रावणे—वो ।

✓ली ९/ इलेपणे (प) ।
लीलायताम्—गुह्यकाल्यु ५० ।

+✓लुञ् (लुजि) १०/३१ हिसाबलादाननि-
केतनेषु (प)
क्षी सा ।
हिसाबलदाननिके
तनेषु—हे ।
भा, -पट्टार्थ (= निकेतने
हिसे बले दाने)—वो ।

✓लुञ् ४/११६ विनाशे (आ)
च ।
✓लुञ् (लुजि) १०/ भासार्थ
(प) ।

+✓लुञ् (लुजि) १०/२२७ भासार्थ (प)
च-शा ×, श
क्षी ह ।
भाषार्थ —मै-सा जे
काकृ कात ।
भायाम्—वो ।

✓लुञ् (लुजि) १०/ भासार्थ
(प) ।

+✓लुट् (लुट) १०/२२३ भासार्थ (प)
च ×, श
क्षी शा-हे ।
भाषार्थ —मै-
सा-जै-काकृ-कात ।
भासि—वो ।

+✓लुण्ट् (लुण्ट) १०/२६ स्तेये (प) इत्येके—
मै-जै ×, श
क्षी ।
क्षी सा च काकृ-
कात-शा हे ।
अवज्ञा चौर्ये—वो ।

<✓लुण्ट् (लुण्ट) स्तेये (प) ।
✓लुण्ट् (लुटि) १/ स्तेये
(प) ।

+✓लुण्ठ (लुण्ठ) १०/२६ स्तेये (प)
सा श-च काकृ-कात-
शा-हे ×
क्षी मै जै वो ।

>✓लुण्ट् (लुण्ट) स्तेये
(प) इत्येके—क्षी ।

+✓लुम्ब (लुबि) १०/११६ अर्द्धने (प)
च ×, श
क्षी मै जै काकृ कात-

✓लुम्ब (लुबि) १०/ अर्द्धने
(प) ।

शा-हे वो ।   √तुम्प् (तुपि) १०/ अर्दने
अदर्शने—सा ।   इति दौर्गा —क्षी ।
'अर्दने' इति मैत्रेय —
सा ।
मर्दने—काठ ।

+√लूष् (लूष) १०/७५   हिसायाम् (प)   √लूष् (लूष) १/ स्तेये
श (जै-√लुष्)   क्षी मै सा च जै   (प) इति दुर्ग —क्षी ।
काठ कात-शा-हे ।   √रुश् (रुश) ६/ हिसा-
वधे स्तेये च—वो ।   याम् (प) ।

ड—√लूम (सकृ) = वधे, (२) पीडने, (३) दूषणे, (४) चौये, (५)
पिनाशे, (६) अनादरे, (७) त्रोटने, (८) अल्पस्य दीर्घीकरणे, दीर्घस्य चात्पी-
रणे । लूसति-सूअ १,२,१,१४ ।

+√लोक् (लोकृ) १० २४७   भासार्थ (प)   √लोक् (लोकृ) १/ दर्शने
श×   क्षी शा-हे ।   (आ) ।
भाषार्थ —मै-सा   √लोच् (लोचृ) १/ दर्शने
जै-काठ-कात ।   (आ) ।
दर्शने—च ।   √लोच् (लोच) १०/
दीप्तौ—वो ।   भासार्थ (प) ।

यौ क्रि, प्रयोज दर्शने—हि ।

ग—लोकम् -ऋ १०,३०,७ । वसुधामभिलोकयन् -वा रा ६,२,७ ।

√लोच् (लोचृ) १०/२४८   भासार्थ (प)   पूर्ववत् ।
च×, श (काठ-√लोछ्)   क्षी शा-हे ।
भाषार्थ —मै सा-जै-
काठ-कात ।
भासे—वो ।

यौ क्रि, प्रयोज दर्शने, विचारे—हि ।

ग—अन्वालोचयन्-बृहदारण्यको ४९ शाङ्करभाष्यम् । आलोचयाम -कात्या
श्री (टीकायाम्) -८५,३ । उपोषिताभ्यामिव लोचनाभ्याम् -रघु २,१९ । लोचने
दीप्तिगिति भासार्थस्य सिद्धि स्पष्टा ।

+√वच् (वच) १०/२९१   भाषणे (प) आधृषाद्वा   √वच् (वच) २/ भाषणे
श-च×   क्षी मै शा हे ।   (प) ।

परिभाषणे—सा ।
 सदेशेने—कात-हे ।
 सदेशवचने—जै ।
 चन्द्र सदेशे चुरादि-
 माह—क्षी ।

यौ क्रि, प्रयो—हि ।

ग—वाचयति-शत्रा २,५,२,२१, कात्रा १,५,१,१८, ऐत्रा ८,६ । वाचयति-
 शि ७,७८ ।

ङ—√बुझाव (सक)=आकारणे-ठा ३,२-पत्र १२८ ।

+√वज् (वज) १०/८० मै श-च× मार्गसस्कारगत्यो (प) √वज् (वज) १/ गतौ (प) ।
 क्षी सा । √व्रज् (व्रज) १/ गतौ (प) ।
 मार्गगतौ सस्कारगतौ
 चेत्येके—क्षी ।
 मार्गणसस्कारयो —जै ।
 'मार्गणसस्कारे' इति
 दुर्ग —क्षी ।
 क्षी काक् कर्त शा ।
 मार्गणसस्कारगत्यो —हे ।
 गतौ सस्कृतौ च—वो ।

प्रयो दाढ्ये—हि ।

ग—वाजेभि'—ऋ ४,२२,३=अन्नै (सायण), वाजमर्वत्सु-५,८५,२ =
 बलम् । वाज न खदतु-वा स ९,१=धृतम् । वाजयति-तात्रा १४,८,६ । वाजयन्
 —ऐत्रा १,५,२ ।

+√वञ्च् (वन्चु) १०/१७१ प्रलम्भने (आ) √वञ्च् (वन्चु) १/
 च×,श क्षी-मै सा जै काक् गत्यर्थ (प) ।
 कात-शा-हे ।
 वञ्चने—वो ।

यो क्रि, प्रयोज हि ।

प्रलम्भनम् = मिथ्याफलाख्यानम्—क्षी ।

ग—वच्यते-ऋ १,१४२,४ । वञ्चयामास-वा रा ५,४०,९ । वञ्चयानौ
 पुनश्चैव चेतु-मभार ९,३१,९५ । वञ्चयन्ते जनान ऋजून्-ऋथामग्नि २४,७९,
 २८,१७५ ।

उ—√वचना* } = प्रवञ्चने ।
उ—√वचना* ।

छ—वाचना ! = सुरक्षितत्वे, कष्टात् पार्थक्ये ।

+√वट (वट) १०/३०३	ग्रन्थे (प)	√वट् (वट) १/वेष्टने (प) ।
श-च×	क्षी मै सा जै काकृ	√वट् (वट) १/ परिभाषणे
(कात-√वठ)	कात हे ।	(प) मित् ।
	ग्रन्थने—शा ।	√वृत् ६/३५ ग्रन्थे हिसाया
	वेष्टे भागे च—वो ।	च (प) ।
		√वेष्ट् (वेष्ट) १/ वेष्टने
		(आ) ।
		√भट (भट) १०/१९५ a
		ग्रन्थे (प) काकृ ।

ग—द्रष्ट √वट् (वट) १/ वेष्टने (आ) ।

+√वट (वट) १०/३६०	विभाजने (प)	√वण्ट् (वटि) १०/४९
क्षी श च-जै शा×	मै-सा काकृ हे ।	विभाजने (प) ।
	कात ?	√वण्ड् (वडि) १०/४९
	वेष्टे भागे च—वो ।	विभाजने (प) ।

+√वण्ट् (वटि) १०/४९	विभाजने (प)	<√वण्ड् (वडि) विभाजने
श-च-जै काकृ कात-	इत्येके—क्षी ।	(प) ।
शा×	क्षी मै-सा हे ।	
	वण्टने—वो ।	
यौ क्रि, कर्मणि	—ह्वि ।	

छ—√बॉटना = विभाजने । वितरणशब्दादस्य व्युत्पत्तिरसङ्गता ।

छ—√बॅटना = विभाजने (प्रयो) ।

+√वण्ट (वटि) १०/३६३	विभाजने (प)	√वण्ट् (वटि) १०/
श-च काकृ कात×	क्षी-मै-सा जै शा हे ।	विभाजने (प) इत्येके—
(जै-√वन्त्र्)	भागे—वो ।	क्षी ।
		√वण्ड् (वडि) १०/ विभाजने
		(प) ।

ग—वण्ट्यते—ह्वि । द्र √वण्ट् १/

छ—पूर्ववत् ।

+√वण्ड् (वडि) १०/४९ विभाजने (प) >√वण्ट् (वटि) विभाजने
 मै काकृ कात ×, श क्षी-सा-च जै शा हे । (प) इत्येके—क्षी ।
 विभागे—वो । √वण्ड् (वडि) १/ विभाजने
 (आ) ।
 √वण्ट् (वटि) १/ विभाजने
 (आ) नन्दी तु—क्षी ।
 √वण्ट् (वटि) १/ विभाजने
 (प) ।

ग—द्रष्ट √वण्ड् (वडि) १/ विभाजने (आ) ।

+√वद् (वद) १०/२८८ सदेशने (प) √वद् (वद) १/ व्यक्ताया
 श-च × क्षी, -मै (उ), हे- (आ) । वाचि (प) ।
 सदेशवचने—सा (उ),-
 शा (आ) ।
 वाक्सदेशयो —वो (उ) ।
 भाषणे—हे जै कात (आ),
 काकृ ।
 यौ क्रि, प्रयो —हि ।

ग—वादयेत्—मभार ५, १०७० ।

छ—√बजाना = शब्दे ।

+√वन् (वन) १०/२८७ श्रद्धोपहिंसनयो (प) इति वनुष्यति-निष २/१०
 मै श-च-जै काकृ- चान्द्र पारायणम्—क्षी । =कुध्यतिकर्मा ।
 कात शा × क्षी-हे । √तन् (तनु) १०/ श्रद्धा-
 (सा √चन्) श्रद्धोपहिंसनयो —अत्र पकरणया (प) ।
 कचित् पठ्यते—सा ।
 उपहतौ श्रद्धाघाते श्रद्धोपकारयो
 —वो ।

यो क्रि, प्रयोज विजये—हि ।

ग—गाधो घृतस्य मातरोऽभू स वानयन्तु (तुल -अ वे प्राति ४, ९३)—अ वे
 ६, ९, ३ ।

+√वर (वर) १०/२९८	ईसायाम् (प)	√वृ (वृन्) ५/ वरणे
श×	क्षी मै-सा-च जै काकृ	(उ) ।
	कात शा हे ।	√वृ (वृङ्) ९/ सभक्तौ
	ईसे-वो ।	(आ) ।
√वृ-यौ क्रि , प्रयो -वरणे-ह्वि ।		√वृ (वृच्) १०/ आवरणे
		(उ) ।

ग—वरय-अन्नपूर्णे १,१०, सार २७७ २३ । वरयेत्-इतिहासो १९ १७ ।

+√वर्ण (वर्ण) १०/१७	वर्णने (प)	पूर्ववत् ।
च-जै-काकृ-कात	क्षी सा ।	वर्ण (व्रियते इति √वृ+
शा×,श	प्रेरणे-मै-सा ।	उणा ३/१० इति न स च
	हे ?	नित् ।)
	वर्णे-वो ।	वर्णे वृणोते -निरु २,३,३ ।

वर्णं गृह्णाति—वर्णयतीति व्युत्पत्त्यन्तरम्-मै १०/१७ ।

ग—वर्णम्-ऋ १,८६,५, १०,१०४,४ । वर्णयन्ति-त्रिपाद्विभूतिमहानारायणो ६,१, सूर्यतापिन्यु १,७ ।

घ—वर्णेति-जातक १,२,२२२ ।

ङ—√वर्ण (सक)=(१) वर्णने, (२) प्रशंसने, (३) कृष्णादौ रङ्गे ।
ऋणआमो-पि ४९० ।

ङ—√ वज्र (सक)=(१) वर्णने, (२) प्रशंसने, (३) कृष्णादौ रङ्गे
वज्रेहि-कुमा , उव ।

छ—√वनना (< वर्णनम् = चित्रणादौ)=(१) सामग्रीप्रस्तुतौ, (२)
गचनायाम् ।

छ—√वरनना * । (< वर्णनम्)=वर्णने ।

+√वर्ण (वर्ण) १०/३८४	वर्णक्रियाविस्तारगुण-	
श च×(जै शा-	वचनेषु (प)	
√वर्ण)	क्षी मै सा जै-काकृ-	पूर्ववत् ।
	कात शा हे ।	

पूर्वस्माद् धातोरभिज्ञोऽयम् ।

ग—यथा हि भारता वर्णेर्वर्णयन्त्यात्मनस्तनुम्-इन्दिशे स्पृशे ४७९६ (याज्ञ) ।

घ—वर्णेति-जातक १,५९,८४ ।

+√वर्ध् (वर्ध) १०/११४ छेदनपूरणयो. (प) √वृध् (वृधु) १/ वृद्धौ
 च×, श (काकृ-√वृध्) क्षी मै सा-कात-हे । (आ) ।
 पूरणे छेदने च— √उड् १/१६१ रनने (प)
 जै शा । काकृ ।
 काकृ ?

ग—इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति-ऋ २,११,१ । वर्द्धकि (वर्धयति=छिनत्तीति)
 =त्वष्टा—वा रा १,१३,७ । प्राङ् नाभिउर्धनात्-मनु २,२९=नाभिछेदनात् प्राक्-
 (मन्वर्थ) ।

घ—बद्धेति=छेदने । जातक ६,५२७ ।

छ—√बढाना=छेदने, निर्वापणे (दीपपण्यादीनाम्) ।

छ—√बढाना=पुष्टौ ।

+√वह् (वह) १०/२३२ भाषार्थ (प)
 च काकृ× मै-सा जै कात ।
 (क्षी श-शा √वह्) भाषार्थ —क्षी शा हे ।
 व ये दीप्तौ—वो ।

ग—यथा वर्होणि चित्राणि विभर्ति भुजगाशन —मभार १०,१२०,४ [ब-
 (व) ह्यति=दीप्यत इति ब (व) हम्] ।

+√वल्क् (वल्क) १०/३५ परिभाषणे (प) √श्वल्क् (श्वल्क) १०/
 श क्षी मै सा । परिभाषणे (प) ।
 भाषणे—च जै-काकृ- √वल् (वल्) १/ सवरणे
 कात शा-हे-यो । (आ) ।
 √वल्ग (वल्ग) १/ गत्यर्थ
 (प) ।

ग—[तस्य (यो) वल्क परापतत्-तैत्रा १,४,७,६] ।

छ—[बकला (<वल्कलम्)=वल्कलम्]

+√वल्यूल् (वल्यूल्) १०/३२८ लवनपवनयो. (प) <√पल्यूल् (पल्यूल्) लवन
 मै-सा श-च जै-काकृ कात- इति दीर्गा—क्षी । पवनयो (प) ।
 शा× क्षी हे । √पल्युल् (पल्युल्) १०
 लवनपतनयोरिति लूनिपूयो. (प) वो ।

दुर्ग —क्षी ।

पत्युलार्थे (= लुनि

पूयो) —वो ।

✓ वल्युल (वल्युल) १०/

पत्युलार्थे (प) वो ।

✓ पू (पूच्) ९/ पवने
(उ) ।

✓ पल १०/२१३ पवने
(प) काकृ ।

✓ पल १०/२१३ पवने (प) काकृ, + ✓ पू (पूच्) ९/ पवने (उ)
> ✓ पलू (ल) > ✓ पल्यूल-इति लक्ष्यते विकास ।

+ ✓ बल्ह (बल्ह) १०/२३३ भाषार्थ (प)

च ×, श (क्षी काकृ शा

✓ बल्ह)

मै सा जै काकृ कात ।

भाषार्थ —क्षी-शा हे ।

त्रिपि—वो ।

✓ वर्ह (वर्ह) १०/२३०

भाषार्थ (प) मै ।

+ ✓ वस् (वस) १०/२०४

च ×, श

स्नेहच्छेदापहरणेषु (प)

क्षी सा जै ।

स्नेहच्छेदावहरणे—काकृ ।

स्नेहच्छेदावहरणेषु—

कात शा हे ।

स्नेहच्छेदापहरणेषु—मै ।

अवहरणे च—मै ।

ववे स्नेहच्छिदोश्च—वो ।

✓ वस् (वस) १/

निवासे (प) ।

✓ वस् (वस) २/

आच्छादने (आ) ।

✓ वस् (वसु) ४/

स्तम्भे (प) ।

ग—कामतस्तु प्रवासनम्—मनु ९,२४२ = वध (मन्वर्थ) ।

+ ✓ वस (वस) १०/३८५

क्षी-श च जै काकृ कात

शा ×

निवासे (प)

मै-सा हे ।

वासे—वो ।

✓ वास (वास) १०/

उपसेवायाम् (प) ।

ग—[ब्राह्मण मे पिता पूर्वं वासयामास -मभार ३,१२६१] ।

+ ✓ वा (वा) १०/३२९

मै-सा श च-जै काकृ-

शा ×

गतिमुत्पसेवनयो (प)

क्षी ।

गतौ—कात हे ।

सुराप्तिगतिसेवासु—वो ।

> ✓ वात (वात) गतिमुख-

सेवनयो (प)

इत्येके—क्षी ।

यौ क्रि, प्रयो वाते—ह्वि ।

ग—प्रापयति-ह्वि । मया नावाप्तम् ।

+√वात (वात) १०/३२९ गतिसुखसेवनयो* (प) <√वा गतिसुखसेवनयो
 श च कात × इत्येके—क्षी । (प) ।
 (जै-√वात) क्षी-काकृ शा हे । √वा २/ गतिगन्धनयो
 (काकृ—'०सेवनयो' — (प) ।
 त्रुटि) ।
 सुखसेवनयो —मै-सा ।
 गतिसेवनयो सुप्ते (च)
 —वो ।

ग—वातयति व्यजनेन पति पतिव्रता-सैण्टपीटर्म । वातयन्त्रविमानक०-
 कयासरि ४३,४४ ।

+√वास (वास) १०/३३१ उपसेवायाम् (प) √वस् (वस) १/ निवासे
 श × क्षी-मै सा च-जै काकृ- (प) ।
 कात शा हे-वो । √वस् (वस) २/ आच्छादने
 गतिसुखसेवनयो*—जै । (आ) ।
 √वस् (वस) १०/२०४
 स्नेहच्छेदापहरणेषु (प) ।
 विवासति—निघ ३/५ =
 परिचरणकर्मा ।

उपसेवा तु = गुणान्तराधानम्—दुर्गादास ।

ग—वासयति-सार २२२ १५ । (अनिल) वासयत्यभितो भूमिम्-दे
 भा ८, ६, ३ । वासितम्-१ योत ३४ । आवासयन्त-वा रा २, १०३, १४ = सुरभी-
 कुर्वन्त (तिल) ।

घ—वासेति-विनय १, २११ = सुरभीकरणे ।

च—√वास (सक) = (१) सस्कारे, (२) सुरभीकरणे, (३) निवासे
 वासइ-भवि ।

छ—√वसाना + } = सौगन्ध्ये, गन्धे-बु ख ।
 छ—√वसानौ + }

+√विच्छ् (विच्छ्) १०/२४२ भासार्थ (प) √विच्छ् (विच्छ्) ६/ गतौ
 च ×, श क्षी शा-हे । (प) ।

भाषार्थ —मै सा-जै

काकृ कात ।

त्विषि—बो ।

ड—[√विच्छाय (सक)=निस्तेजस्त्वे । विच्छाएइ-गण्ड । (नामधातु-
रयम् । विगता छाया तेजो यस्मात् तत्)]

+√वित्त (वित्त) १०/३७८	समुत्सर्गे (प)	>√व्यय (व्यय) वित्त-
मै-सा-श च जै काकृ-कात	क्षी हे ।	समुत्सर्गे (प) इति
शा×	त्यागे—बो ।	सभ्या—क्षी ।
		√विद् (विद्) ६/ लाभे+क्ते ।

समुत्सर्ग = त्याग —क्षी ।

ग—वित्ते रमस्व-ऋ १०,३४,१३ । वित्तैषणा-शब्दा १४,६,४,१ ।

+√विद् (विद्) १०/१७६	चेतनाख्यानविवा-	√विद् (विद्) २/ ज्ञाने
श, (जै-√विप् [विषै])	देषु (आ)	(प) ।
मुद्रणदोष । 'विदै' इति	क्षी ।	√विद् (विद्) ४/ सत्ता-
स्यात् ।	वेदनाख्यानविवा	याम् (आ) ।
	देषु—मै ।	√विद् (विद्) ७/ विचारणे
	चेतनाख्याननिवासे-	(आ) ।
	षु—सा कात-	वेदयन्ते-निरु ५,२,६ ।
	शा-हे ।	
	वेदनायाम्—च ।	
	जै ?	
	वेतनाश्याननिवास	
	नेषु —काकृ ।	
	'चेतनाख्यान' इति	
	भाव्यम् ।	

यौ क्रि, प्रयोज ज्ञाने—हि ।

ग—आचार्याय वेदयति-आश्च श्रौ ८,१४,३ । वेदयन्ति ते-वा रा १,७६,
१४ । तस्य त्व वेदयस्व ह-मभार १४,१८,३५, काले वेदयते सदा-२,१७५ । वेदये-
वा रा २,६४,७३ ।

घ—वेदेति-सुत्तनिपात २११ ।

ड—√वेअ (सक) = (१) अनुभवे, भोगे, (२) ज्ञान । वेअइ, वेएइ-
सम्यक्त्वो १ ।

+√विप् (विप) १०/१३८ क्षेपे (प)
मै सा श-च जै काकृ- क्षी वो ।
कात शा हे ।

√विप् १/ यो क्रि—कम्पने—ह्वि ।

√टिप् (टिप) १०/१२८
क्षेपे (प) ।

√डिप् (डिप) १०/ क्षेपे
(प) ।

√तिप् (तिप) १०/ क्षेपे
(प) ।

√वेप् (वेपृ) १०/ कम्पने
(आ) ।

ग—वेना अवीविपन्—ऋ ९,७३,२, चक्र न वृत्त व्यतीरवीविपत्—ऋ
१,१५५,६, विप विधन्त-३,३,१ ।

+√विल् (विल) १०/७१ क्षेपे (प)
क्षी-मै-च-जै-कात-शा- सा काकृ ।
हे-वो ×, श

√वी २/ गतिव्याप्तिप्रजनकान्त्यसन-
रादनेषु (प) ।

√विल् (विल) ६/ सवरणे (प) ।

√वेल् (वेल्) १/ चलने (आ) ।

+√विष्क् (विष्क) १०/१५१ हिंसायाम् (आ)
क्षी-मै-श-च-जै काकृ कात- सा ।
शा-हे वो ×

< > √किष्क् (किष्क)
१०/१५४ हिंसायाम्
(आ) ।

√हिष्क् (हिष्क) १०/
हिंसायाम् (आ)
इति दुर्ग-क्षी ।

√हिक् १०/११९b हिंसा-
याम् (आ) काकृ ।

कचित् कोशे 'हिष्क' इति पठ्यते-सा ।

√विष्क (विष्क) १०/३८३ दर्शने (प)
क्षी-श-च-जै-काकृ कात-शा मै सा ।
हे-वो ×

वि+√लक्ष् (लक्ष्) १०/ दर्श
नाङ्कनयो. (आ)-

विलक्ष् > विलष्क् >
(ललोपे) > √विष्क् ।

√न्लेक् (न्लेक) १०/
दर्शने (आ) क्षी ।

√विष्क् (विष्क) १०/१५१

हिंसायाम् (आ) सा ।

वि+√ईक्ष् १/ दर्शने (आ)=

√वीक्ष् > √वीष्क् >

√विष्क् इति वागीश ।

+√वीज (वीज) १०/६४ (प)

१०/(१/१७९) क्षी×, हे ?

मै सा श-च जै काकृ-

कात शा×

व्यजने—वो ।

√विज् (विज) १/२१४ गतौ

(प) इत्येके—क्षी ।

त्रि+√ईज् १/ गतिकुत्सनयो

(आ) = √वीज् ।

वि+√अज् १/ गतिक्षेपणयो (प)

= √व्यज्, व्यजनम्

वीजेलौ किकादवीजयत्—क्षी ।

ग—तेपु वेदमस्ववीजयत्—वा रा ५,५०,८, राघव पर्यवीजयत्—५,४५,९ ।

पश्चाभ्यामभ्यवीजयत्—मभार १०,६३४७, जलेनात्यर्थशीतेन वीजन्त पुण्यगन्धिना

७,३०७ । (त) वीजन्ति बालव्यजनै—हरिवश १३०९२ ।

ड—√वीज (सक) = व्यजने । वीजइ, वीजेमि—मै ६६ ।

ड—√वीअ (सक) = व्यजने । वीअअति—अभि ८९ । वीयति—सुर १,९६ ।

च—√विज्ज (सक) = व्यजने । कर्म—विजिज्जइ—भवि ।

छ—विजना (< व्यजनम् ?) = व्यजनम्—बु र ।

√वीड् १०/ दाढ्ये (प)

अपाणिनीय

यद् वीळयासि वीळु तत्—ऋ ८,४५,६ । वीळयतिश्च व्रीळयतिश्च सस्तम्भ-
कर्माणौ पूर्वेण सप्रयुज्येते—निरु ५,१६,१ ।

+√वीर (वीर) १०/३४७ विक्रान्तौ (आ)

च×, श

क्षी—मै सा—जै काकृ-

कात शा—हे ।

शोर्ये—वो ।

√वीड् (वीड) दाढ्ये—

ऋ ८,४५,६ ।

√अज् + उणा १/१३

रकि, अजेर्वीभाव ।

वि+√ईर् १०/ विशेषेण

ईरयति दूरीकरोति

शत्रून् = √वीर ।

✓वी २/ गतिव्याप्ति
प्रजनकान्यसनरा-
दनेषु (प) ।

ग—इन्द्रमनु वीरयध्वम्-ऋ १०, १०३, ६ । वीरयस्व-ऐत्रा ३, २०, तैत्रा २, ७, ८, १ । वीरै स्याम सधमाद*-ऋ ५, २०, ४=पुत्रै । वीरहीना तथा स्त्रियम्-मार्क पु ३५, ३१=पतिपुत्रहीनाम् ।

छ—वीर, बीरो=पुत्र* । “सो जा, मोरे वीर । वीर की बालैयों लेजै गगा जी के तीर” बु र ल लोकगीतम् ।

+	✓बुक् (बुक्) १०/१७०	भाषणे (प) मै ।	✓बुक् (बुक्) १/ भपणे
	च X (क्षी-सा-श-काक्)	क्षी मै-सा जै काक्-	(प) ।
	कात-शा हे वो-✓बुक्)	कात शा-हे ।	✓बुस् १/४६० a चलने
		भर्त्सने—जै ।	(आ) काक् ।
		श्वादिशब्दे—वो ।	

छ—✓भौकना ।

+	✓वृ (वृन्) १०/२६४	आवरणे (उ)	✓वृ (वृन्) ५/ वरणे (उ) ।
	च X, श	क्षी-मै सा काक्-	✓वृ (वृन्) ९/ वरणे (उ) ।
		कात हे ।	
		जै ?	
		वृतौ—वो ।	

यौ क्रि, प्रयोज वृतौ—हि ।

ग—वारयते-तात्रा ९, ६, ११, तैत्रा १, ८, २, ५ । वरन्ते-ऐत्रा ४, २०, जैत्रा १८० ।

घ—वारेति-पेतवत्सु २, ७ ।

ङ—✓वार (सक)=रोधे, निषेधे । वारेइ-उव, महा ।

छ—✓वराना (< वारणम्)=सत्यपि प्रसङ्गे कस्या अपि वार्ताया अनुदीरणे, वारणे, (२) त्यागे, (३) रक्षायाम्, (४) क्षेत्रेभ्यो मूषिकादीनामपसारणे ।

छ—✓वारना=निषेधे ।

+	✓वृह् (वृहि) १०/२३१	भाषार्थ (प)	✓वृह् (वृहि) १/ शब्दे, च=
	च X (क्षी श-काक्-	मै-सा-जै-काक् कात ।	वृद्धौ (प) ।
	शा हे-✓वृ ह्)	भासार्थ—क्षी-	✓वृह् (वृहिर्) १/ शब्दे च (प)
		शा-हे ।	इति दुर्ग—क्षी ।
		त्विषि—वो ।	

+√वृज् (वृजी) १०/२६३ वर्जने (प) आवृषाद्वा √वृज् (वृजी) २/ वर्जने (आ) ।
 श क्षी मै-सा च-जै √वृज् (वृजी) ७/ वर्जने (प) ।
 काकृ कात शा हे । √वृज् (वृजि) २/ वर्जने (आ) ।
 त्यागे—बो ।

यौ क्रि, प्रयोज वेष्टने—ह्वि ।

ग—वर्जयति—छान्दोग्यो २, २०, १, ऋ प्राते ६, १०, १५, ८, लाट्या
 श्रौ ३, ३, २५ । वर्जयसि—वा रा २, १००, ६७ । यत्र वर्जयते राजा—मनु ९, २४६,
 वर्जयेत् २, १७७ ।

ढ—√वज्ज (सक)=त्यागे—काल, महा, पचा १२, ६ ।

+√वृत् (वृत्) १०/२५२ भासार्थ (प) √वृत् (वृत्) १/ वर्तने (आ) ।
 च×, श क्षी-शा-हे । √वृत् (वृत्) ४/ वरणे (आ) ।
 भाषार्थ —मै-सा √वृध् (वृधु) १/ वृद्धौ (आ) ।
 जै-काकृ-कात ।
 दीप्तौ—बो ।

ग—[वर्तयत दिवो वधम्—ऋ ७, १०४, ४ ।]

+√वृध् (वृधु) १०/२५३ भासार्थ (प) √वृध् (वृधु) १/ वृद्धौ (आ) ।
 च-जै×, श(काकृ— क्षी शा हे । √वर्ध् (वर्ध) १०/ छेदन
 √वृध) भाषार्थ —मै-सा पूरणयो (प) ।
 काकृ-कात ।
 दीप्तौ—बो ।

+√वृष् (वृष) १०/१७२ शक्तिबन्धने (आ) √वृप् (वृषु) १/ सेचने (प) ।
 मै श च-काकृ कात- क्षी सा जै शा । √धृष् (धृष) १०/ सामर्थ्य-
 बो× 'शक्तिसम्बन्धे' इति धारणार्थ (आ) इत्येके—
 मैत्रेय —सा । क्षी ।
 वृषायमाण —तैत्रा २, ५, ४, २ ।
 अवृषायिषत—मन्त्रा २, ३, ७ ।

शक्तिबन्धनम्=प्रजननसामर्थ्यम्—क्षी ।

√वृप (वृषु) १०/१६३ शक्तिसम्बन्धे (आ)
 मै कात ।
 शक्तिबन्धे—हे ।
 प्रजनैश्ये—बो ।

यौ क्रि, प्रयो वर्षणे—ह्वि ।

ग—यूय वृष्टि वर्षयथ-ऋ ५,५५,५ ।

+√बेल (बेल) १०/३०७ कालोपदेशे (प)
 श च× क्षी मै सा जै काकृ
 कात-शा ।
 हे ?
 कालार्थे—वो ।

ग—सवत्सरबेलायाम्-शत्रा ७,४,२,३८ । नारबेल'-ना ग २,५९,३०-
 बेला=मर्यादा (तिल) ।

+√व्यप (व्यप) १०/९४ व्यये (प) इति <√व्यय् (व्यय) क्षये (प) ।
 मै-श-जै-काकृ कात- कौशिक.—क्षी । वि+अपेत्युपसर्गौ =
 शा हे× क्षये—सा जो । √व्यप् ।
 (कूट) दाहे—च ।

+√व्यय् (व्यय) १०/९४ क्षये (प) नि+√इ (इण्) २/ गतौ (प)
 मै-श-च× क्षी सा-जै काकृ =√व्यय् ।
 कात शा-हे नि+√अय् (अय) १/ गतौ(आ)
 नुदि—वो । =√व्यय् ।
 √व्यय् (व्यय) १/ गतौ(प)।
 √व्यय (व्यय) १०/वित्तस
 मुत्सर्गे (प) ।

√व्यय (व्यय) १०/३७७ गतो (प) पूर्ववत् ।
 क्षी-हे ।
 गतौ त्यागे—वो ।

उत्तरधातोरभिन्नेय प्रकृतिरिति शेषस्ततोऽवगन्तव्य ।

+√व्यय (व्यय) १०/३७७ वित्तसमुत्सर्गे (प) पूर्ववत् ।
 च×,श इति सभ्या'—क्षी ।
 क्षी-मै सा-जै-काकृ-
 कात शा हे ।
 समुत्सर्गे—हे ।
 गतौ त्यागे—वो ।
 व्यये—हि ।

ग—पृष्ठोऽपव्ययमानस्तु-मनु ८,६०=अपह्वान (मन्वर्थ), हत्वाऽ-
पव्ययते च यत्-८,३३०=अपह्वते (मन्वर्थ) ।

+√व्युन्द् (व्युदि) १०/९४	व्यये (प) इति	<√व्यय् (व्यय)
मै-सा श-च-जै-काक् कात	नन्दी—क्षी ।	क्षये (प) ।
शा हे वो×		वि+√उन्द् (उन्दी) ७/ छेदने (प) ।

ग—व्युन्दन०-वा स २,० (छेदने) ।

+√व्रज् (व्रज) १०/८०	मार्गसस्कारगत्यो (प) इति	<√वज् (वज) मार्ग
च काक्-कात शा×	श चन्द्र—क्षी ।	सस्कारगत्यो (प) ।
	क्षी-सा ।	
	मार्गसस्कारयो, गतौ च—मै ।	
	मार्गणसस्कारयो—जै ।	
	मार्गणसस्कारगत्यो—हे ।	
	गतौ सस्क्रुतौ च—वो ।	
यौ क्रि, प्रयो	ह्वि ।	

ग—राम प्राव्राजयत् समा—रघु १०,६=प्रावासयत् (सजी) ।

+√व्रण् (व्रण) १०/३८३	गात्रविचूर्णने (प)	√व्रण् (व्रण) १/ शब्दार्थ
च×	क्षी मै सा जै काक्	(प) ।
	कात शा-हे ।	√वृण् १/२०८d क्रिमिभक्षणे
	अङ्गचूर्णे—वो ।	(प) काक् ।
		ब्रन्दी ब्रन्दतेर्मुदुभावकर्मण-
		निरु ५,१६,१ ।

क—उर्ण्=विदारणे । बोहे व्रन्, रसन्-वॉरॉन्=छिद्रम्-वा पॉकनी ।

ग—साकूतनिव्रणित०-कथासरि ३८,२८ । व्रणयति (अधरम्)—इन्दिशे
स्पृशे २९९० ।

+√शट् (शट) १०/१६०	श्लाघायाम् (आ) इति	<√शठ् (शठ) श्लाघा-
मै-सा श-च-जै-काक्-	नन्दी—क्षी ।	याम् (आ) ।
कात शा×	क्षी हे ।	√शल्ल् (शल्ल) १०/१६०
	श्लाघे—वो ।	श्लाघायाम् (आ)
		इति कौशिक —क्षी ।

✓शल्भ् शल्भ १/
कथने (आ) ।
✓शाड् (शाड्) १/
श्लाघायाम् (आ) ।

+✓शट् (शठ) १०/२७ असस्कारगत्यो (प) ✓सठ (सठ) श्वठार्थे=
च जै शा ×, श क्षी-सा । [गत्यसस्कृत-सस्कृते] (प)
सस्कारगत्यो —मै- वो ।
काकृ कात-हे । ✓शट् (शठ) १/ कैतवे (प) ।
आलस्ये गत्यसस्कृत सस्कृते—वो ।

+✓शट् (शठ) १०/१०४ आलस्ये (प) इत्येके— <✓शुट् (शुठ) आलस्ये
मै सा श च काकृ कात क्षी । (प) ।
शा-हे × क्षी वो ।

+✓शट् (शठ) १०/१६० श्लाघायाम् (आ) >✓शट् (शठ) श्लाघायाम् (आ)
च ×, श क्षी मै सा-जै, काकृ इति नन्दी—क्षी ।
(प), -कात-शा हे वो ।

+✓शठ (शठ) १०/३०० असम्यगाभाषणे (प) द्रष्टु ✓शट् (शट)
श × क्षी । १०/१६० श्लाघायाम् (आ) ।
सम्यगाभाषणे—मै-च-
काकृ कात ।
सम्यगवभाषणे—
सा-जै-शा ।
सम्यग्भाषणे—हे ।
दुर्वाचि—वो ।

“सम्यगाभाषणे = सम्यग्वचनक्रियायाम् इति क्षीरस्वामी”—पुरुषकार
(६९ पृ) ।

+✓शब्द् (शब्द) १०/१८० उपसर्गादाविष्कारे (प) पिन्दना-ऋ ६, ४६, ६,
च ×, श क्षी-मै-सा-काकृ-कात-शा । शौ २०, ८, २ । अव्यक्त
शब्दक्रियायाम्—मै । श-दायमाने, रक्षोभेदे-
आविष्करणे—जै । वाचस्पत्यकोशः । अपि

भाषाविष्कारयो —हे । +शब्द (पृषोदरादीनि)
 आविष्कृतौ—बो । =√पिबद्, पिबदना ।
 शब्दकृतौ—बो (निरप- शब्दयते-निरु १,
 सर्ग) । १८,१ ।
 भाषणेऽपि शब्दविशेषेऽ-
 स्य वृत्तिं स्मरन्ति—मै ।

ग—अहरमिशब्दयन्त-आश्च श्रौ ६,१०,२३ । पञ्चरात्रानुशब्दित-मभार
 १२,१२९७६ । नामग्राहमशब्दयत्-कथासरि ११०,२४ ।

+√शम् (शम्) १०/१,४ आलोचने (आ) √शम् (शम्) १/८०३
 च×, (जै √सम्) क्षी मै सा जै काकृ अदर्शने-मित् ।
 कात शा हे ।
 आलोचे—बो (उ) ।
 यौ क्रि, प्रयो ह्वि ।

ग—निशामयत-वा ग ६,२१,२, निशाम्य-१,६९,१७=दृष्ट्वा (तिल),
 निशाम्य-२,१०,४=ज्ञात्वा (तिल) । चित्रमद्य निशामय-मभार ४,१९६८ ।

+√शम्ब (शम्ब) १०/२१ सम्बन्धे (प) चन्द्र <√साम्ब (साम्ब) सम्बन्धे
 श-च-जै-काकृ कात- आह—क्षी । (प) ।
 शा वो× क्षी मै-हे । शम्ब इति वज्रनाम,
 सम्बन्धने—सा । शमयतेर्वा श्रातयतेर्वा-
 निरु ५,२४,२ ।

ग—[शम्बर पर्वतेषु क्षियन्तम्-ऋ २,१२,११, शम्ब-१०,४२,७ ।] शम्बूक नाम
 नामत.-वा रा ७,७६,३ ।

+√शर (शर) १०/३१५ दौर्बल्ये (प) इति <√शार (शार) दौर्बल्ये
 मै-सा श च जै काकृ नन्दी—क्षी । (प) ।
 कात शा वो× क्षी-हे । √शृ (शृब्) ९/ हिसायाम्
 (उ) ।
 शर शृणाते-निरु
 ५,४,५ ।

ग—[मा युग विशारि-ऋ ३,५३,१७० । शर०-ऋ १,१९१,३ । अग्निहोत्र
 शरशायत्-आश्च श्रौ ३,११,१९ । शरस्तम्बाच्च गौतम-मभार १,१३८,१५ ।

+√शल (शल) १०/१६० श्लाघायाम् (आ) इति <√शठ (शठ) श्लाघा-
 मै सा श च जै-काकृ- कौशिक —क्षी । याम् (आ) ।
 कात शा× क्षी-हे । द्रष्ट √शाड् (शाड्) १/
 श्लाघे—वो । श्लाघायाम् (आ) ।

+√शार (शार) १०/२१५ दौर्बल्ये (प) { >√शर् (शर्) दौर्बल्ये (प)
 मै-सा-श च जै काकृ× क्षी कात शा- इति नन्दी—क्षी ।
 हे वो । >√सार (सार) दौर्बल्ये (प)
 इति दुर्ग—क्षी ।
 √शृ (शृष्) ९/ हिंसायाम् (उ) ।

१ ग—विशारि—ऋ ३, ५३, १७ ।

+√शिप् (शिप) १०/२६७ असर्वोपयोगे (प) √शिप् (शिष) १/ हिंसार्थ
 श-च× क्षी मै सा जै-काकृ (प) ।
 कात शा ह-वो । √शिप् (शिण्ट) १/
 विपूर्व - अतिशये—क्षी-मै- विशेषणे (प) ।
 च× सा जै काकृ कात शा हे ।
 अतिशायने—वो ।

असर्वोपयोग = अनुपयुक्तत्वम्—क्षी ।

असर्वोपयोग = परिशेषीकरणम्—दुर्गादास ।

ग—दत्तशेषं न शेषयेत्—मभार १३, ४०० । न शेषयेता युधि शत्रुसेनाम्—
 ३, १४७६० ।

+√शीक् (शीक) १०/२५५ भाषार्थ (प) स्वामिकाश्यपा
 क्षी-मै-श-च-जै काकृ- नुसारेण—सा ।
 कात-शा-हे वो×

+√शीक् (शीक) १०/२७६ आमर्षणे (प) आवृषाद्वा √शीक् (शीक) १/
 श-च×(काकृ-√सीक्) क्षी-मै-सा जै कात शा हे । सेचने (आ) ।
 काकृ ? √चीरु (चीक)
 सेके आमर्षे च—वो । १० २०७ आमर्षणे
 (प) म ।
 √शक् (शक) ४/
 विभाषितो मर्षणे
 (आ) ।

ग—शीकित०-तै ७,५,११,२ । शीकाय-तैप्राति ३,२ । शीकायन्त्-वा स २२,२६=सेचने ।

+√शील (शील) १०/३२५ उपधारणे (प)
श× क्षी मै सा-च जै काकृ कात-
शा-हे ।
अभ्यासेऽतिशायने—वो ।

उपधारणम्=अभ्यास —क्षी ।

उपधारणम्=परिचय इत्येके—क्षी ।

ग—शीलयेदुत्तरेण वा-आपस्त १,३०,७ । यतस्व पुण्यशीलने-मभार १२,३२१,
४३=अभ्यसने । नैकमेवातिशीलयेत्-सुश्रु २,२१२,१७ ।

ङ—√सील (सक)=(१) अभ्यासे, (२) पालने-हित १९ ।

+√शुल् (शुल्) १०/८४ अतिसर्जने ><√शुल्क् (शुल्क) १०/८१
क्षी मै श च जै कात (प) सा । सर्जने (प) ।
शा हे वो× सर्जने—काकृ । लकारककारयोर्वर्णविपर्यय
इति वागीश ।

+√शुट् (शुट) १०/१०४ आलस्ये (प)
च×,श क्षी मै सा-जै काकृ
कात शा-हे-वो ।

+√शुण्ट् (शुठि) १०/१०५ शोषणे (प) √शुण्ड् १/१८३ m हिसा
च×,श क्षी-मै सा जै काकृ गत्यो (प) ।
कात-हे-वो ।

ग—द्रष्ट √शुण्ट् (शुठि) १/३४१ शोषणे (प) ।

+√शुन्ध् (शुन्ध) १०/२८० शोचकरणे (प) √सुन्द् शोभे-सौ धा -
श-च× आधृषाद्वा । वो ।
क्षी शा ।
शौचकर्मणि—
मै (उ), सा ।
शुद्धौ—जै कात
शा हे (आ),-
काकृ वो ।

यौ क्रि, प्रयोज हि ।

ग—शुन्धयति-वा स ४,२ ।

+√शुल्क् (शुल्क) १०/८१	सर्जने (प)	>√शुल्ब (शुल्ब) असर्जने
मै-श-च कात शा हे×	क्षी काकृ ।	(प) इत्येके—क्षी ।
(काकृ—√शुक्ल)	अतिस्पर्शने—सा ।	√शुल्क् १०/३३ भापणे
	जै ?	(प) काकृ ।
	सर्जने वर्जने भापे—वो ।	√श्रल्क् (श्रल्क) १०/
		परिभापणे (प) ।
		√वल्क (वल्क) १०/
		परिभापणे (प) ।

ग—शुल्काय देयाम्-ऋ ८,१,५, ७,८०,६ । धनु शुल्कावाप्तम्-मभार १,७०८८ । गृह्णीयाच्छुल्कमण्वपि-मनु ३,५१ ।

+√शुल्ब (शुल्ब) १०/७६	माने (प)	>√शूर्प (शूर्प) माने (प)
मै-श-च-काकृ×	क्षी सा जै-कात ।	इति चन्द्र —क्षी ।
(जै कात√शुल्ब)	सर्जने—कात शा ।	
	माने सर्जने च—हे ।	
	माने सर्गे—वो ।	

ग—शुल्ब०-आपस्त (कात्या श्रौ) १,३,१४ । शुल्बसूत्रनामको ग्रन्थ ।

+√शुल्ब (शुल्ब) १०/८१	असर्जने (प)	<√शुल्क (शुल्क) सर्जने
	इत्येके—क्षी ।	(प) ।

१०/७६ धातोरभिन्नोऽयम् । अर्थभेदात् क्षीरस्वामिनाऽन्यत्र सख्यात इति सर्वेषां वैयाकरणानामर्थादयस्तत एवावसेया ।

+√शूर (शूर) १०/३४६	विक्रान्तौ (आ)	√शूर (शूरी) ४/ हिमायाम
च×,श	क्षी-मै सा-जै काकृ	(आ) ।
	कात शा ह ।	√शु १/ गतो (प)+उणा
	विक्रमे—वो ।	२/२५ कन् दीर्घश्चेति शूर
		(शवति वीर्यं प्राप्नो-
		तीति) । शूर शवतेर्गति-
		कर्मण —निरु ४,१३,१ ।

ग—शविष्ठ न आ भर शूर शव -ऋ ६,१९,६, इमे नरा वृत्रहृत्पेषु शूरा- ७,१,१० । शूराश्च वृत्रविद्याश्च-मभार १,१०९,४ ।

+√शूर्प (शूर्प) १०/७६	माने (प) इति	<√शुल्ब (शुल्ब) माने
च×,श (काकु/सूर्प)	चन्द्र —क्षी ।	(प) ।
	क्षी-मै सा जै-काकु-	√श (शञ्ज) ९/ हिसा-
	कात-शा हे यो ।	याम् (उ)+उणा
		३/२६ इति प ,
		चकारान् स च कित् ।

ग—शूर्प०-तैत्रा १,६,५,४, शत्रा १,१,१,२० । सशूर्पपिटका -मभार ५, ५०४९ । विस्तृत्य सूर्पवदोपान् गुणान् गृह्णन्ति साधव -इन्दिशे स्पृशे २८७८ ।

+√शृध (शृध) १०/२००	अप्रसहने (प)	√शृव् (शृध) १/ शब्द
च जै वो×, श	क्षी हे ।	कुत्सायाम् (आ) ।
	‘प्रसहने=अभिभवे’	√शृव् (शृध) १/ उन्दे
	इत्येके—क्षी	(उ) ।
	प्रसहने—क्षी मै सा शा-हे ।	√धृष् (धृष) १०/ अप्र
	प्रहसने—काकु-शा ।	सहने (प) । वर्ण
१/ यौ कि , प्रयो	औद्धत्ये—हि ।	विपर्ययेण—√शृध्
		प्रहसने—काकु कात ।

प्रहसनम्=विद्रव इति गोविन्दभट्ट -(श क ङ) ।

ग—शर्धयतीति हि ऋग्वेदोदाहरण प्रस्तौति । मया नोपलब्धम् ।

+√श्रण् (श्रण) १०/४२	दाने (प)	√सन् (षण्) ८/ दाने (उ) ।
श	क्षी-मै सा-च-जै काकु	
	कात शा-हे-वो ।	
१/, यौ कि , प्रयो	हि ।	

ग—विश्राणय सर्वश -वा रा २,३२,२९, विश्राणितम्-२,३२,३६=दत्तम् (तिल) । विश्राणयामास यथा वैश्रवणस्तथा-मभार १३,२८०३ । विश्राण्य-रघु १४,१५=दत्त्वा-(सजी) ।

+√श्रथ् (श्रथ) १०/१३	प्रतिहर्षे (प)
च×,श(काकु/श्रथ्)	क्षी कात शा हे ।
(कात—√श्रन्थ्)	प्रतियत्ने—मै-हे ।
	प्रयत्ने—सा ।
	‘प्रस्थाने’ इति मैत्रेयः—सा ।

‘अतिहर्षे’ इति बहव—

सा । (बा ग प
प्रतिहर्षे पठति तद्
धातुवृत्तौ नास्ति) ।
प्रीतिहर्षे—जै ।
प्रतिहर्षणे—काकृ ।
यत्ने प्रतिहर्षि—वो ।

१/, यौ क्रि, प्रयोज शैथिल्ये—ह्रि ।

✓अथ् (अथ) १०/२७३
श च कात×

हिसायाम् (प)
आधृषाद्वा
क्षी-जै शा ।
मोक्षणे—मै सा-हे ।
हिसाया बन्धने च—हे ।
बन्धे मोक्षे वधे—वो ।
शैथिल्ये—ह्रि ।

१/ यौ क्रि, प्रयोज

>✓अन्थ् (अन्थ) हिंसायाम्
(प) इत्येके—क्षी ।
✓अथ् १०/३२८
हिसाया बन्धने च
(प) जै ।
✓अथ् १०/२४६ हिंसाया
बन्धने (प) शा ।

ग—अथन्ते-ऋ ५,५९,१ । अनु शिअथ -ऋ ५,३०,२२ । वि शअथे-ऋ
९,७०,२ (अनु शृन्थति-तै ६,१,९,७) ।

+✓अथ् (अथ) १०/३१७ दौर्बल्ये (प)
श-च×

क्षी मै-सा-काकृ कात-
शा हे-वो ।
शैथिल्ये—जै ।

१/, यौ क्रि, प्रयो ह्रि ।

ग—अथयति (अद्रिम्)-ऋ १०,११२,८, ९,६८,२ । अथयन्ताह सिन्धत -ऋ
५,५४,१० । अथयन्ति-ऐत्रा ६,२४ । शिअयत्-तैत्रा २,५,४,४ ।

+✓अन्थ् (अन्थ) १०/२७३ हिंसायाम् (प)
मै-सा-श च जै काकृ-
कात शा×

आधृषाद्वा
इत्येके—क्षी
हिसार्थ —हे ।
दर्भे वधे—वो ।

<✓अथ् (अथ) हिंसायाम्
(प) ।

<p>+√श्रन्थ् (श्रथ) १०/२८४ श-च×</p>	<p>स-दर्भे (प) आधृषाद्वा क्षी मै सा जै काकृ- कात शा हे । दर्भे ववे—वो ।</p>	<p>√श्रथ् (श्रथ) १०/२७३ हिसायाम् (प) ।</p>
---	---	--

ग—[अनु श्रन्थति—तै ६,१,९,७ ।]

<p>+√श्लिष् (श्लिष) १०/३८ च×, श</p>	<p>श्लेषणे (प) क्षी मै-सा जै काकृ कात-शा-हे । श्लेषे—वो ।</p>	<p>√श्लिप् (श्लिष) ४/ आलिङ्गने (प) ।</p>
---	---	--

यौ क्रि, प्रयोज द्वि ।

ग—श्लेषयेत् स्वजघनम्-रतिरह [-किराताजुं ९,५०-मल्लि टीकायाम् ।]

<p>+√श्चट् (श्चठ) १०/२८ श</p>	<p>असस्कारगत्यो (प) क्षी-सा । सस्कारगत्यो — मै काकृ कात शा-हे । गतौ—च । गतिसस्कारयो —जै । गत्यसस्कृतसस्कृते—वो ।</p>	<p>√शट् (शठ) १०/२७ अस स्कारगत्यो (प) ।</p>
-----------------------------------	--	--

<p>+√श्चठ (श्चठ) १०/३०१</p>	<p>असम्यगाभाषणे (प) क्षी । सम्यगवभाषणे— सा-जै-शा । सम्यगाभाषणे—मै च जै काकृ-कात । सम्यगभाषणे—हे । दुर्वाचि—वो । 'अभाषणे' इति केचित् —सा ।</p>	<p>√शठ (शठ) १०/३०० असम्यगाभाषणे (प) ।</p>
-----------------------------	---	---

“सम्यगाभाषणे=सम्यग्वचनक्रियायाम् इति क्षीरस्वामी”—पुरुषकार

- +√श्चण्ट् (श्चठि) १०/२८ श च-काकृ कात× असस्कारगत्यो (प) <√श्चट् (श्चठ) अमस्कार गत्यो* (प) ।
क्षी-सा ।
सस्कारगत्यो —
मै शा हे ।
गतिसस्कारयो —जै ।
गत्यसस्कृतसस्कृते—वो ।
- +√श्चभ्र् (श्चभ्र) १०/८५ मै श च-जै काकृ-कात शा× गतो, च=कृच्छ्रजीवने (प) इति दोगर्गा—थी । क्षी । गत्याम्—सा । गतौ—हे । बिले गतौ तङ्के—वो । <√स्वर्त् (स्वर्त) गत्याम्, च=कृच्छ्रजीवने (प) । √श्चर्त् (श्चर्त) १०/८५ गत्याम् (प) मै ।
- +√श्चर्त् (श्चर्त) १०/८५ क्षी-च-कात हे वो×, श गत्याम् (प) श्चात्रति—निघ २/४= गतिकर्मा । गत्याम्, च= √स्वर्त् (स्वर्त) १०/ गत्याम्, कृच्छ्रजीवने—शा । च=कृच्छ्रजीवने (प) । गमने, च= कृच्छ्रजीवने—जै ।
- +√श्चल्क् (श्चल्क) १०/३४ श, (काकृ-√शुल्क्) परिभाषणे (प) आधृषाद्वा क्षी-मै सा । भाषणे—च जै-काकृ कात शा हे । भाषे—वो । √वल्क् (वल्क) १०/परि भाषणे (प) । √शुल्क १०/३३ भाषणे (प) काकृ ।
- +√श्चेत (श्चेत) १०/३८७ श-जै-शा-हे वो× (प) क्षी-मै सा-च-काकृ-कात× तेनातिक्रामति । तदाचष्टे । √श्चिन् (श्चिता) १/ वर्णे (आ) ।

+√सङ्केत (सङ्केत) १०/३४९ आमन्त्रणे (प)   √केत (केत) १०/ आमन्त्रणे
क्षी मै श च जै काकृ-कात सा ।   (प) ।
शा हे वो ×

ग—शिष्याणा सङ्केतयति—जेड् डी डी एम जी १४ ५७२, १२ । सङ्केतित०
-प्रायश्चित्त २२, b८ ।

ङ—√सकेअ (सम्+√केतय्)=इङ्गिते । सकृ-सकेइय-सम्मत्त २१८ ।
छ—√सकेतना=सङ्कोचे ।
उ—[√सकेतना (<सकीर्ण-?)=सकटे] ।

+√सङ्ग्राम (सङ्ग्राम) १०/३६६ युद्धे (प)   √ग्राम (ग्राम) १०/३५०
श   क्षी च, मै सा जै   आमन्त्रणे (प) सा ।
काकृ कात शा   सम्+√ग्राम=
(आ), हे वो (उ) ।   √सङ्ग्राम ।

ङ—√सगाम (सक)=युद्धे । सगामेइ-भग, तदु ११ । वकृ-सगामेमाण-
णाया १, १६—पत्र २२३, निर १, १ ।

+√सट् (सट्) १०/९४ हिसायाम् (प)   √सट् १०/ गतौ (प) वो ।
श-जै ×   क्षी-मै सा-च शा ।
हिंसाबलदाननिकेतनेषु—
काकृ-कात हे ।
निकेतने हिसे बले दाने—
—वो ।

ग—सट्क०—सा द ४२९, ५४२ ।

+√सत्त्र (सत्त्र) १०/३५० सतानक्रियायाम् (आ)   √सद् (षट्) १/ विशरण-
श-च ×   क्षी-मै सा काकृ-कात ।   गत्यवसादनेषु (प) ।
सदानक्रियायाम्—   √सद्+उणा ४/१६६ ।
जै शा-हे ।
सबन्धे संततौ—वो ।

ग—सत्त्र०—ऋ ७, ३३, १३ । सत्त्र निषेदुऋषयो नाधमाना -अ पे १७, १, १४ ।

+√सद् (आङ् षद्) १०/२७९ पण्यर्थे (प) आवृषाद्वा √सद् (पद्ल) १/ विशर
 क्ष-च× क्षी मै-सा-कात । णगत्यवसादनेषु (प) ।
 गतौ—जै सा-हे-वो ।
 गत्यर्थे—काङ् ।

ग—आसदम्-ऋ ४,९,१, आसदे-५,२६,८, आसादयति-१,३१,१७ । आसाद
 यासास-वा रा २,३१,१४ । न चाससाद—हरिवश ४९१९ ।

+√सभाज (सभाज) १०/३३४ प्रीतिदर्शने (प) √भज् (भज) १/ सेवायाम्
 क्ष-च× क्षी । (उ) ।
 प्रीतिदर्शनयो — √भाज् (भाज) १०/ पृथक्कर्मणि
 मै-सा-जै । (प) ।
 प्रीतौ—काङ् स+√भाज=√सभाज ।
 कात-शा-हे ।
 सेवने—काङ्
 कात शा-हे ।
 सेवनप्रीतिदर्शने
 —वो ।

ग—सभाजयति-वा रा ३,३५,१७ । सभाजयन्ते-मभार ५,१७,१८ । सभा-
 जयसे-मा पु ११०,१३ । सभाजयामास-भा पु १०,४८,३ ।

ङ—√सभाज (सक)=पूजने-शौ, अभि १६० ।

+√सम्ब (षम्ब) १०/२१ सबन्धे (प) √सम्ब (षम्ब) १/ सर्पणे (प) वो ।
 क्षी-च×,क्ष(कात— मै-सा-जै-काङ् √साम्ब (साम्ब) १०/२१ सबन्धे
 √सङ्ग) कात-शा हे-वो । (प) ।
 सबन्धने—सा । √शम्ब (शम्ब) १०/ सबन्धे (प) ।

√सह् (षह) १०/२६० मर्षणे (प) आवृ- √सह् (षह) १/ मर्षणे (आ) ।
 च×,क्ष षाद्वा
 क्षी मै-सा च-जै-
 काङ्-कात शा हे ।
 शक्तौ—वो ।

१/ यौ क्रि, प्रयोज हि ।

ग—सहन्तम्, सहन्ती-ऋ १,११,४ । स प्वाय नाग' महति कल्पभे-य
 परिभवम्-सुभाषित ६,३१ ।

+√सान्त्व् (सान्त्व) १०/३३ सामप्रयोगे (प) √साम् (साम) १०/ सान्त्वने
मै सा च × क्षी जै काकृ-कात- (प) च ।

शा हे ।

सामयोगे—बो ।

√सान्त्व् (वान्त्व) १०/३४ सामप्रयोगे—
क्षी-श-च-जै-काकृ मै सा-हे ।

कात शा ×

सामयोगे—बो ।

ग—परिसान्त्वय-वा रा १,६४,१८, २,३०,२८, २,८०,२१ । परिसान्त्वयस्व-
मभार ३,२३४, कानि सान्त्वानि-५,१४०,२-सान्त्वम् = अत्यर्थं मधुरम् । विधिना
तेन सान्त्वयन्-मनु ८,७९ = प्रियोक्ति रचयन् (मन्वर्थं), सान्त्वेन प्रशमय्यादौ-मनु
८,७९ = प्रीत्या (मन्वर्थं) । सा त्वमान०-मभार ८,२४३ ।

+√साम् (साम) १०/३३ सान्त्वप्रयोगे (प) इति √साम् (साम) १०/
मै-सा श जै-काकृ चन्द्र —क्षी । सान्त्वने (प) ।
कात शा × क्षी हे ।

सा त्वने—च ।

सान्त्वे—बो ।

ग—सामानं व्याचष्टे-तैब्रा ३,२,५,४ ।

+√साम् (साम) १०/३२६ सान्त्वने (प) √साम् (साम) सान्त्वप्रयोगे (प)।
श-च × क्षी मै जै काकृ- चान्द्रमते १०/२९ इति क्षी ।
कात शा हे-बो । √साम् (साम) १०/८९ सान्त्वने
सान्त्वप्रयोगे—बो । (प) च ।

क्षी—सान्तने (यु मी

स) तदयुक्तम् ।

सान्वनम् = प्रीणनम्—क्षी ।

ग—पूर्ववदुदाहरणमवसेयम् ।

+√साम्ब (साम्ब) १०/२१ सम्बन्धे (प)
मै-श च जै-काकृ कात क्षी-सा हे बो ।
शा ×

√साम्ब (साम्ब) १०/२१ सम्बन्धे
(प) मै ।

√शाम्ब (शाम्ब) १०/२१ सम्बन्धे
(प) इति चन्द्र —क्षी ।

स+अम्ब = √साम्ब—इति
वागीश ।

+√सार (सार) १०/३१५ दोर्बल्ये(प)इति <√शार (शार) दोर्बल्ये (प) ।
 श-च कात शा-हे× दुर्ग-क्षी । √शर (शर) दोर्बल्ये (प) इति
 (बा ग प -क्षी×) क्षी मै-सा-काकृ- नन्दी-क्षी ।
 (जै-√सर) कात वो । √स १/ गतौ (प) ।
 (काकृ-√स्वार) शैथिल्ये-जै । गङ्गा हिमवत साग गङ्गा सागे
 सारयतीति व्याख्यात हिमाद्रिणा-रघु २,७९ = बलम् ,
 कन्नडटीकायाम् । यनम् ।
 √सृ१/ यौ क्रि, प्रयोज प्रवाहे-ह्वि ।
 ? ग-[सार, -रघु ४,७९]

+√सुख(सुख)१०/३७४ तत्क्रियायाम् (प) √सुघ् १०/१८६॥ भापार्थं (प)
 च×,श क्षी मै सा-जै काकृ- काकृ ।
 कात-शा-हे ।
 तत्कृतौ-वो ।

ग-स्थिर रथ सुखमिन्द्राधितिष्ठ-ऋ ३,३५,४। न तथा सुगयत्यग्नि -मभार
 ३,१८१। मत्सदेशे सुषयितुमलम्-मेघ उ २५।

ङ-√सुहृ (सक) = सुखने । सुहृद्-पिंग , सुहेदि-शौ ।
 +√सुहृ (सुहृ) १०/२५ अनादरे (प) >√अहृ अनादरे (प)
 श-च शा× क्षी मै सा जै काकृ- इति दुर्ग -क्षी ।
 कात-हे । √सहृ (सहृ) १०/ हिसा
 अनादरे तौच्छये याम् (प) ।
 च-वो । √सुण्ट् १/९९ वक्रे (प)
 √सुहृ (सुहृ) १०/२५ अनादरे (प) इति काकृ ।
 मै-सा श-च जै-काकृ- चन्द्रदुर्गौ-क्षी ।
 कात-शा× क्षी हे ।
 अनादरे तौच्छये
 च-वो ।

तौच्छयम् = अरुपीभाव -दुर्गादास ।

+√सूच (सूच) १०/३२० पैशुन्ये (प) [सूचि ऋ २,७२,४।]
 श× क्षी मै-सा च जै √सिच् (पितु) ४/ तन्तु
 काकृ-कात शा हे वो । सन्ताने (प) ।
 यात्रद्वि सूच्या (सीव्यतेऽ-
 नया)-मभार ५,२८,१८ ।

ग—सूचयसि-मैत्रायण्यु ३,१, मैत्र्यु ३,१। सूचयन्ति पर तेज-वा रा ४,९,१०५। सूचकोऽशुचिरेव च-मनु ४,७१=खल-य परस्य दोषान् असत सतो ग खयापयति (मन्वर्थ)।

ङ—√सूअ (सक)=(१) सूचने, (२) ज्ञाने, (३) शरव्ये। सूअइ, सूअति-विसे १३६८, स २४८, गउड।

+√सूत्र (सूत्र) १०/३५० विमोचने (प) √सिब् (षिवु) ४/ तन्तु-
श च×(जै शा√सूत्र) क्षी हे। सन्ताने (प)।
वेष्टने—मै सा। √सिन् (षिवु) + उणा
अवमोचने—जै- ४/१६३=सूत्रम्।
काकृ कात-शा।
ग्रन्थे—वो।

ग—सूत्र०-अ रे ३,९,३, शत्रा ३,२,४,१४। असूत्रयन्-शत्रुञ्जयमाहा १४,२१, ५५। धर्मेषु सूत्रितम्-मभार १२,९६७१। धात्रा कि न सूत्रितम्-कथासरि १००,३०।

ङ—√सुत्त (सक)=निर्माणे। सुत्तइ-सुपा २३५।

+√सूद् (षुद) १०/१८५ आस्रवणे (प)
च×,श क्षी-शा हे
क्षरणे—मै सा जै काकृ कात-
शा-हे।
'घाते च' इति केचित्—क्षी।
आश्रये—काकृ। ('आस्रवे'
इति स्यात्)।
आश्रवणे—जै-कात।
'आस्रवणे' इति भाव्यम्।
केचित् 'आश्रवणे' इति
पठन्ति—सा।
निरासे आश्रुतिहयोश्च—वो।

यौ क्रि, प्रयोज व्यवस्थापने—ह्वि।

ग—असूदयत् सुकृते गर्भमद्रि—ऋ ३,३१,७। सूदयन्ति-वा रा ४,९,२०, सूदयसे-६,९५,३८। सर्वा ब्रह्मणा सूदयामि-ऋ १,१६२,१७=व्यवस्थापने।

+√स्र १०/१०९ आवरणे (प) <√घृ स्रावणे (प)।
मै सा श-च जै-काकृ कात इति पूर्वे पेठु
शा× —क्षी

स्त्रायणे—क्षी ।

स्त्रुतौ—वो ।

+√स्कन्ध (स्कन्ध) १०/३८५   समाहारे (प)   √स्कन्द् (स्कन्दिर्) १/
मै-सा-श् च जै-काकृ-कात   क्षी हे ।   गतिशोपणयो (प) ।
शा ×   समाहतौ—यो   √स्कन्द् + उणा ४/२०६ =
स्कन्ध ।
स्कन्धो वृक्षस्य समास्कन्नो
भवति—निरु ६, १७, ११ ।

ग—[चस्कन्धे—हरिवश १९५८ (‘चस्कन्धे’ इति भाव्यम् । स्खलति)],
स्कन्धासीव—ऋ १, ३२, ९ । स्कन्ध०—अ वे ६, १३५, १ । सर्जरीस्कन्धनद्वानाम्—रघु
४, ५७—स्कन्धेषु = प्रकाण्डेषु—(सजी) ।

+√स्तन (स्तन) १०/३०६   नेवशब्दे (प)   द्रष्टृ√स्तन् (स्तन) १/
श ×   क्षी मै-सा च जै काकृ- शब्दे (प) ।
कात शा ।
गर्जे—हे ।
अभ्रशब्दे—वो ।

१/, यौ क्रि, प्रयो—ह्वि ।

क—द्रष्टृ√स्तन् (स्तन) १/ शब्दे (प) ।

ग—स्तनयन्त—ऋ १, ५८, २, यत्पर्जन्य, स्तनयन् हन्ति—५, ८३, २, । स्तनयति—
शब्रा २, २, ३, ८, छान्दोग्यो २, ३, १ । स्तनयन्ति—आर्षेयो ७ ३ ।

+√स्तिप् (स्तिप्) १०/१४१   क्षेपे (प)   √स्तिप् (ष्टिप्) १/ क्षरणार्थः
मै-सा-श् च जै-काकृ कात-   क्षी वो ।   (आ)
शा हे ×   √तिप् (तिष्ट) १/ क्षरणार्थः
(वो—√स्तेप्)   (आ) ।
√तेप् (तेष्ट) १/ क्षरणार्थः
(आ) ।
√स्तेप् (ष्टेष्ट) १/ क्षरणार्थः
(आ) ।
√टिप् (टिप्) १०/ क्षेपे (प) ।
स्तिपा.—निघ ४/३ । स्तिपा
स्तिपापालन उपस्थितान् पालय-
तीति वा—निरु ६, १७, ८ ।

ग—स्तिपा तन्पा जरितृणाम्—ऋ ७,६६,३, स न स्तिपा उत भवा-
१०,६९,४ (=अग्नि) ।

+√स्तूप (स्तूप) १०/१४०	समुच्छ्राये (प)	>√स्तूप (ष्टूप) समु-
मै-सा(च)जै काकृ कात-	क्षी ।	च्छ्राये (प) इति
शा हे-वो×च ४/७०		चन्द्र—क्षी ।
स्तूप (ष्टूप) १०/१४०	समुच्छ्राये (प)	√स्तूप ४/६७ समु-
श च×(काकृ-√सुप्	इति चन्द्र—क्षी ।	च्छ्राये (प) काकृ ।
[षुप्])	क्षी मै सा काकृ	स्तूप स्त्यायते,
लैपिकी त्रुटि । 'ष्टूप' इति	कात कात शा हे ।	सङ्घात'-निरु १०,
भाव्यम् ।	समुच्चये—नै ।	३३,१ ।
	उच्छ्राये—वो ।	

ग—उप स्पृश दिव्य सानु स्तूपै—ऋ ७,२,१ ।

+√स्तेन (स्तेन) १०/२४१	चोर्ये (प)	स्तेन कस्मात् ? सस्त्यानम-
श	क्षी-मै सा-च जै काकृ	स्मिन् पापकृमिति नैरुक्ता -
	कात शा हे वो ।	३,१९,१८ ।

ग—स्तेनो यो दिप्सति न—ऋ २,२८,१०, स्तेन इव वज्रमक्रमु—१०,९७,१० ।

ङ—तेण (<स्तेन) =चौर-ओघ ११, कस ।

+√स्तोम (स्तोम) १०/३६७	श्लाघायाम् (प)	√स्तु (ष्टुब्) १/ स्तुतो
श-च×	क्षी मै-सा-जै काकृ	(उ)+उणा १/१३९ ।
	कात शा-हे ।	
	श्लाघने—वो ।	

ग—स्तोमो अश्विनावजीग—ऋ ३,५८,१, अग्ने स्तोम मनामहे—५,१३,२ ।

स्तोम०—उत्तरराम १ अङ्के =समूह० ।

छ—√तूमना=(१) पिचवादिसहतगुच्छाना विश्लेषे (अपलुङ्ग्य),
(२) मर्दने, दलने, (३) रहस्योद्घाटने ।

+√स्थूल (स्थूल) १०/३४८	परिवृहणे (आ)	√स्था (ष्ठा) १/ गतिनिवृत्तौ
श	क्षी सा काकृ शा ।	(प)+उणा ५/४ इत्युत्तरम् ।
	परिवृहणे—मै च जै-	रलयोश्चैम्यम् ।
	कात हे ।	एता स्थूणा पितरो वारयन्तु

बृहणे—वो ।

-ऋ १०, १८, १३ ।

स्थूर दृष्टे पुरस्तात्-ऋ
८, १, ३४ ।स्थूर समाश्रितमात्रो महान्
भयत्यणुगनुस्थवीयाममुपसर्ग
निरु ६, २२, ४ =
(स्थूल) ।

ग—बहुस्पृशापि स्थूलेन—शिशु २, ७८ ।

ङ—थुल (<स्थूलम्) = पीयगम्-प्रामा ।

ङ—थूल (<स्थूलम्) = पीयगम्-पउम १४, ११३, उवा ।

ठ—स्थूर = मनुष्य, (२) इटचर ।

ठ—स्थूरी (स्थृगिन्) = भारवाही पशु ।

छ—थूलना (<स्थूठनम्) = पैवर्ये-बु रय । (गञ्जुनिर्माणाय पलाशादिमूलस्य
पग्निबृहणेऽस्य प्रायेण प्रयोग) ।+√स्निट् (स्निट) १०/३६
मे-सा श-च-जै-
काकृ कात ×स्नेहने (प)
क्षी-शा हे ।
स्नेहे—वो ।>√स्मिट् (स्मिट) अनादरे
(प) इत्येके-क्षी ।><√स्निह् (णिह) १०/३७
स्नेहने (प) मै ।+√स्निह् (णिह) १०/३७
क्षी च-शा ×
(काकृ-√स्नेह)
यौ क्रि, प्रयोस्नेहने (प)
मै-सा जै काकृ
कात-हे वो ।
—हि ।<>√स्निट् (स्निट) १०/३६
स्नेहने (प) ।
स्नेहयति-निघ २/१९ =
वधकर्मा ।
न स्नेहयति-निरु ७, १४,
५ = विरूक्षीकरोतीत्यर्थ
(दुर्गाचार्य) ।ग—स्नेहयञ्-ऋ
चरक १, १३

१, १७, ५४ । क्षीरसिद्धो

बहुस्नेह स्नेहयति नरम्-

+√स्पश् (स्पश) १०/१४९
च काकृ कात वो ×
(श-√स्पृश)ग्रहणसंश्लेषणयो (आ)
क्षी मै-सा ।
ग्रहणसंश्लेषणयो —
जै-शा हे ।√स्पश् (स्पश) १०/ ग्रहणे
श्लेषे (प) वो ।
√पश् (पश) १०/ बन्धने
(प) ।

ग—स्पाशयाञ्चके—ज्ञात्रा ७,५,१,२५ ।

छ—✓फॉसना=ग्रहणे । 'पाश' इत्यस्मादपि व्युत्पत्ति । पशिस्यदयोर्विकास-
सम्बन्ध ।

✓स्पुण्ड् (स्पुडि) १०/४	परिहासे (प)	✓स्फुण्ड् (स्फुटि) परिहासे
(क्षी) मै सा श च-जै काकृ	क्षी (यु मी स एव)	(प) इति दुर्ग-—क्षी ।
कात शा हे वो×	तदयुक्तम् ।	✓स्फुण्ड् (स्फुडि) परिघाते
		(प) इत्येके—क्षी ।

+✓स्पृह (स्पृह) १०/३१८	ईसायाम् (प)	✓स्पृ ५/ प्रीतिबलनयो (प)
श	क्षी मै-सा च जै	✓स्पृश् (स्पृश) ६/
	काकृ कात-शा-हे ।	सस्पर्शे (प) ।
	ईप्से—वो ।	

यो क्रि, प्रयोज द्वि ।

क—स्पर्घु- (स्पर्घु-)-नासिक्यम्-स्पर्घु=कूर्हेने, उच्छलने ।

ख—अवे आ-स्पूरुजत-वा पॉकनी ।

ग—न स्वप्नाय स्पृहयन्ति-ऋ, ८,२,१८, तस्मा अस्पृहय पुन-१०,१३५,२ ।
स्पृहयन्ति-ज्ञात्रा २,२,३,५, कात्रा १,२,३,४ ।

ङ—✓पिह (सक)=वाञ्छायाम् । पिहाइ-भग ३ ।

ञ—✓पीह (सक)=वाञ्छायाम् । पीहति, पीहेजा-औप, ठा ३,३-
पत्र १४४ ।

ड—✓सिह (सक)=वाञ्छायाम् । कृ-सिहणिज-देवे ८,३१ टी ।

+✓स्फिट् (स्फिट) १०/३७	अनादरे (प)	✓स्फिट् (स्फिट) १०/
मै-श जै काकृ कात	क्षी च-हे ।	हिंसायाम् (प) मै ।
आ×	'स्नेहने' इति	✓स्मि (स्मिड्) १०/ अनादरे
	कचित् कोशे—सा ।	(प) 'इत्येके' इति मैत्रेय
	वृत्त्या हिंसेऽनादरे	—सा ।
	च—वो ।	✓स्निह् (णिह) १०/
		स्नेहने (प) ।
		✓स्मिट् (स्मिट) १०/
		अनादरे (प) ।
		✓स्मिट् (स्मिट) १०/ गतौ

(प) इति शाकटायन —
सा ।

ग—[सस्फोट = तुमुलयुद्धम्-क्षी]

ङ—√फेड (सक) = (१) त्रिनाशे, (२) अपनयने, (३) परित्यागे,
(४) उद्धाटने । फेडइ, फेडेइ-उव ।

ञ—√(सर)सेटना-(< फ लोपे < स्फोटनम्) = तिरस्कारे, अनानरे ।

+√स्फिट (स्फिट) १०/९३	हिमायाम (प)	√स्फिट (स्फिट) १०/३७
क्षी सा-श च-जै-	मै-कात शा हे ।	अनादरे (प) ।
काकृ×	वृत्त्या हिंसेऽनादरे च—	
	वो ।	

√स्फिट् (स्फिट्) १०/१०० हिसायाम (प) सा ।

मैत्रेयादीनामनुरोधादेवेह स्फिटिश्च पठित -सा ।

ङ—स्फिट् (स्फिट्) १०/३७ वत् ।

ञ—स्फिट् (स्फिट्) १०/३७ वत् ।

+√स्फुट (स्फुट) १०/१९०	भेदे (प)	√स्फुट् (स्फुट) १०/५
श च×	श्री-काकृ-कम्त हे ।	परिहासे (प) जै ।
	भेदने—मे-सा ।	√स्फुट् (स्फुट) १०/९
	भिदि—वो ।	परिहासे (प) काकृ ।
आ+√स्फुट् (स्फुट)	हन्यर्थ —	√स्फुट् (स्फुट) १०/४५
	क्षी जै-शा-हे ।	परिहासे (प) हे ।
		√स्फुट् १०/७५१ हिंसायाम्
		(प) काकृ ।

ग—स्फोटयति तलघोपेण पर्वतान्-मभाग ५,५७७८ । स्फोटयति कर्माग्रेण
पञ्जरम्-हरिवश १०२६८ । स्फोटनम्-सुशु. ६,४२, प्रस्फोटयति-हरिवश १३८९४ ।
आस्फोटयिष्यञ्जग्राह पदे-कथासरि २५,१५० ।

ङ—√फोड (सक) = भेदे, विदारणे । फोडेज्ज-कुप्र ६७ ।

ङ—√फोडाव (सक) = भेदे, विदारणे, उद्धाटने-स ४६० ।

+√स्फुट (स्फुट) १०/३८५	प्रकटभावे (प)	√स्फुट (स्फुट) ६/ विक
श-च जै-काकृ-कात-शा×	क्षी-हे ।	सने (प) ।
	मै सा×	शेष पूर्ववत् ।
	विशरणे—वो ।	

यौ क्रि, प्रयोज द्वि ।

विशरणम् = विकसनम् — दुर्गादास ।

ग—नास्फोटयेत्—मनु ४,६४=पाणिना बाहौ ध्वनिरूपमास्फोटन न कुर्यात् (सन्वर्थ) ।

ङ—√फोडाव (सक) = भेदे, विदारणे, उद्धाटने—स ४६० ।

+√स्फुण्ट् (स्फुटि) १०/४ परिहासे (प) इति	<√स्फुण्ड् (स्फुडि) परिहासे(प)।
मै-सा श च-जै काकृ दुर्ग —क्षी	√स्फुट् (स्फुट) १०/५ परिहासे
कात×	(प) जै ।
क्षी शा हे ।	√स्फुट् (स्फुट) १०/९ परिहासे
नर्मणि—वो ।	(प) काकृ ।
	√स्फुट् (स्फुट) १०/४५ परिहासे
	(प) हे ।
	√स्फुट (स्फुट) १०/३८५
	प्रकटभावे (प) ।

+√स्फुण्ड् (स्फुडि) १०/४ परिधाते (प)	<√स्फुण्ड् (स्फुडि) परिहासे (प)
इत्येके—क्षी ।	क्षी ।
नर्मणि—वो ।	शेष पूर्ववत् ।

+√स्मि (स्मिङ्) १०/३९ अनादरे (आ)	<√स्मिट् (स्मिट) १०/३८ अनादरे
क्षी श च जै काकृ कात इत्येके—मै ।	(प) मै ।
शा हे×	√स्मिट् (स्मिट) १०/३६ अनादरे
मै-सा-वो ।	(प) क्षी ।

ग—स्मयावेशविवर्जिताय-रघु ५,१९=गर्वाभिनिवेशशून्याय (सजी) ।

+√स्मिट् (स्मिट) १०/३६ अनादरे (प)	>√स्मि (स्मिङ्) अनादरे
श च जै-काकृ×	(आ) इत्येके—मै ।
क्षी मै-सा-कात-	स्मित—इति वागीश ।
शा हे ।	
अनादरे स्तेहे च—	√स्मिट् १०/२७ अनादरे
वो ।	(प) काकृ ।

+√स्यम् (स्यम्) १०/१६२	वितर्के (आ)	√स्यम् (स्यम्) १/ शब्दे (प)
च×, श (काकृ-	क्षी-मै सा काकृ कात-	मिन् ।
√श्यम्)	शा-हे-वो ।	√स्यम् १०/ ध्वाने (प) वो ।
	वितर्कणे—जै ।	‘स्यम्’ इत्यस्य वर्णविपर्यय -
		इति वागीश ।

√स्य (श्य) ल् (स्य[श्य] ल्) १०/१५४ वितर्के (आ) इति न्यासकृन्-मै ।
 ६/२/१३३ इति स्वरसूत्रे स्या(श्या)लसप्रतिपत्त्यर्थं पठितवान्-“स्या(श्या)लपुत्र
 इति । स्य(श्य)ल वितर्के इत्यस्माच्चुरादिगिजन्तात् पचान्यच । तेन स्या(श्या)-
 लशब्दोऽन्तोदात्तः”-इति न्यासकारः ।

+√स्वद् (ष्वद्) १०/२५६	सवरणे (प)	√स्वद् (ष्वद्) १/ आम्वादने
च×, श	क्षी-जै शा हे ।	(आ) ।
	आम्वादने—मै सा	सु+√अद्=√स्वद्—
	काकृ-कात ।	इति वागीशः ।
	स्वादे छदे—वो ।	
यौ क्रि, प्रयोज	स्वादे—ह्वि ।	

ग—मूलफलं समास्वाद्य-वा रा ५,७,३१ [अग्निरस्वद्यत्-ऋ २,४,७] ।

+√स्वर (स्वर) १०/३१०	आक्षेपे (प)	√स्वृ १/ शब्दोपतापयोः
श च×	क्षी-मै सा-जै काकृ	(प) ।
	कात-शा-हे वो ।	सु+√ऋ १/ गतिप्रापणयोः (प) ।

स्वरयति-लाट्या श्रौ १,६,३ ।

+√स्वर्त् (स्वर्त्) १०/८५	गयाम्, च=कृच्छ्र	>√श्वभ्र् (श्वभ्र) गतौ, च=
मै-सा श-च जै काकृ	जीवने (प)	कृच्छ्रजीवने (प) इति
कात शा-वो×	क्षी ।	नन्दी—क्षी ।
	कृच्छ्रजीवने—हे ।	सु+अर्त्—वागीश ।
√स्वर्त् (ष्वर्त्)	गयाम्, च=कृच्छ्र-	
मै-सा-श च जै-काकृ	जीवने—इति नन्दी—क्षी ।	
शा वो×	क्षी ।	
	गतौ—कात-हे ।	

+√हिस् (हिसि) १०/७७८ हिंसायाम् (प)   √हिस् (हिसि) ९/
 श-च काङ् ×   क्षी मै सा जै-कात्   हिंसायाम् (प) ।
                          शा हे ।
                          हिंसे—जै ।
                          हिंसे—बो ।
 यौ क्रि, प्रयो हि ।

ग— न चात्मान विहिंसयेत्—मभार १२,११०१६ ।

+√हिष्क् (हिष्क) १०/१५४ हिंसायाम् (आ) इति <√किष्क् (किष्क) हिंसायाम्
 च जै कात् शा ×   दुर्ग—क्षी (प) ।
                          क्षी मै सा काङ् हे ।   √हिष्क १०/११९b हिंसायाम्
                          हिंसे—बो ।   (प) काङ् ।

+√हृप् (हृप) १०/११८ व्यक्ताया वाचि (प)   √रप् (रप) १/ व्यक्ताया
                          क्षी-सा श च जै काङ् मै ।   वाचि (प) ।
                          कात् शा-हे बो ×   √लप् (लप) १/ व्यक्ताया
                          वाचि (प) ।
                          √हृप् (हृप) १०/११८ व्यक्ताया वाचि (प) ।

+√हृप् (हृप) १०/११८ व्यक्ताया वाचि (प)   √हृप् (हृप) १०/११८ ३
                          श-च ×   क्षी-मै-सा-जै-काङ् व्यक्ताया वाचि (प) मै ।
                          कात्-शा हे ।   शेष पूर्ववत् ।
                          भाषणे—बो ।   √कृप् (कृप) १०/१२३ व्यक्ताया वाचि (प)
                          इत्येके—सा ।

श्रीयमुनाप्रसादस्य प्रणिपत्य पदाम्बुजम् ।
 शुक्रदेव गुरु नत्वाऽनन्तर मुरलीधरम् ॥
 धातुपाठसमीक्षेय श्रावणे शनिवासरे ।
 अमाया वैक्रमे व्योमहस्ताकाशकरेऽब्दके ॥
 जेजाकभुक्तिवासेन स्थित्वा काश्या विविक्तसया ।
 वागीशेत्यभिधेयेन पूर्यते प्रीयता शिव ॥

हिट्नीमहोदयेन न्यक्कृता ग्रन्थेऽस्मिन् प्रयोगे साधिता धातवः

अङ्क् (अकि) १।८४
 अङ्क् (अधि) १।१०५
 अट् (अट) १।२५२
 अट् (अड) १।३७०
 अङ्क् (अङ्ग) १।३४५
 अण् (अण) १।४३७
 अण्ट् (अठि) १।२५८
 अन्त् (अति) १।५९
 अन्त् (अटि) १।६०
 ? अम् (अम्) १।५५५
 अम् (अभि) १।३७५ }
 अम् (अन्व) १।४११ }
 अम् (अभि) १।३८२
 अर्क् (अर्ष) १।७३१
 अर्क् (अर्ष) १।४११
 अर्क् (अर्व) १।५८०
 अल् (अठ) १।५१६
 अप् (अप) १।८९०
 अम् (अस) १।८७२
 इङ्क् (इति) १।१४०
 इद् (इदि) १।६१
 ? ई १।३१७
 ? ईष् (ईष) १।६७५
 उल् (उल) १।१२८
 ? उङ्क् (उति) १।१२९
 उट् (उछी) १।२१३
 उङ्क् (उछि) १।२१२
 उर्द् (उर्द) १।२०
 उर् (उर्ष) १।६७
 उर् (उर्ष) १।७३०

? ऊय् (ऊयी) १।४८०
 ऋट् (ऋह) ६।२७
 एज् (एज) १।१७६
 एव् (एवृ) १।४९७
 ओस् (ओसृ) १।१२१
 ओण् (ओण) १।४४६
 कस् (कसि) २।१४
 कम् (कम्) १।११९
 कल् (कले) १।७७८
 कङ्क् (ककि) १।९१
 ? कज् (कज) १।२२७
 कङ्क् (कचि) १।१६७
 कट् (करी) १।१७
 कट् (कठ) १।३३१
 कट् (कठ) १।२५५
 कट् (कड) १।१००
 कट् (कडु) ६।३५५
 कण् (कण) १।४४१
 कण् (कण) १।७८८
 कण्ट् (कटि) १।३१७
 कण्ट् (कठि) १।२६१
 कण्ड् (कडि) १।२०८ }
 कण्ड् (कडि) १।३५५ }
 कद् (कदि) १।६७ }
 कद् (कदि) १।७६५ }
 कन् (कञ) १।३७७
 ? कर्ज् (कर्ज) १।२२३
 कर्द् (कर्द) १।५७
 कर् (कर्ष) १।४१३
 कर् (कर्ष) १।५८१

कन् (कञ्) १।७१९ }
 कश् (कश्) २।१४ }
 कस् (कस्) २।१४
 काञ् (काचि) १।१६८
 कान् (काश्) ४।५१
 किल् (किल्) ६।७४
 कील् (कील्) १।५२४
 कु (कुङ्) १।०३७ }
 कु २।०१ }
 कुक् (कुक्) १।८८
 कुच् (कुच्) १।८४४
 कुन् (कुन्) ६।८६
 कुन् (कुन्) ६।१०१
 कुण् (कुण) ६।११
 कुण् (कुटि) १।३१९
 कुण्ट् (कुडि) १।२६७
 कुण्ट् (कुटि) १।३१९
 कुथ् (कुथ) ९।४२
 कुन्थ् (कुथि) १।४१ }
 कुथ् (कुथि) ९।४२ }
 कुम्ब् (कुवि) १।६२६
 कुर् (कुर) ६।६१
 कुल् (कुल) १।८२४
 कुश् (कुश) ४।१०५ }
 कुस् (कुस) ४।१०५ }
 कल् (कूल) १।५२५
 कड् (कड) ६।१०२
 कण्व् (कवि) १।५९४
 कृ ९।१३
 कृ ९।२५
 केप् (केट्) १।३६४
 केल् (केल्) १।५३७
 केन् (केन्) १।५०१
 कन् (कन्) ९।८

कमर् (कमर्) १।५१ द
 कय् (कथ) १।७९३
 कुञ्च (कुञ्च) १।१८२
 कलन् (कलन्) १।७६७
 कलीन् (कलीन्) १।३७८
 कट् (कट्) १।०६६
 कण् (कण्) १।८३६
 क्षिण् (क्षिण्) ८।३
 क्षिप् (क्षिप्) ८।१३
 क्षिन् (क्षिन्) ८।१३७९)
 क्षीय (क्षीय) १।३७९
 क्षीय (क्षीय) १।५६६
 क्षुर (क्षुर) ६।६२
 क्षिण्ट् (क्षिण्ट्) १।७३
 कस्य (कस्य) १।१००
 कच (कच) १।१६६
 कज (कज) १।२२८
 कन् (कन्) १।३०५
 कण्ट् (कण्टि) १।२८१
 कर्ण (कर्ण) १।१२०
 कर्द (कर्द) १।५८
 कर्त्त (कर्त्त) १।४१४
 कर्त्त (कर्त्त) १।५७९
 कल् (कल) १।५४४
 कप् (कप) १।६८५
 क्तिन् (क्तिन्) १।२९८
 क्तिद् (क्तिन्) ४।१८
 कुञ् (कुञ्) १।१९७
 कुण्ट् (कुडि) १।२८२
 कुर (कुर) ६।६३
 कुर् (कुर्) १।२२
 क्लै १।८९७
 क्लोड् (क्लोड) १।५५१

खोर् (खोर्) १।५५०

खोल् खोल १।५५१

गग्घ् (गग्घ) १।१५८

गज् (गज) १।२४३ }

गज् (गज) १।२४९ }

गज्ज् (गजि) १।२२४

गट् (गड) १।७७०

गण्ट (गडि) १।३५६

गर्घ् (गर्घ) १।४१५

गर्व् (गर्व) १।५७८

गाघ् (गाघृ) १।४

गु ६।१२५

गुड् (गुड) ५।९०

गुद् (गुद) १।२३

गुध् (गुध) ४।१२

गुप् (गुप) १।९५५

गुप् (गुप) ४।१२१

गुम् (गुम) ६।३८

गू ६।११८

गृ १।९२१

गृज् (गृज) १।२४५

गृज्ज् (गृजि) १।२४६

गोप् (गोपृ) १।३६५

१ गोष्ट् (गोष्ट) १।२५५

ग्रथ् (ग्रथि) १।३५

ग्लच् (ग्लचु) १।१९५

घग्घ् (घग्घ) १।१५८

घु (घुड्) ९।९३६

घुट् (घुट) १।७३७ }

घुट् (घुट) ६।१०३ }

घुण् (घुण) १।४३० }

घुण् (घुण) ६।५८ }

घुर् (घुर) ६।६

घृण् (घृणु) ८।६

हु (हुड्) १।९३८

चक् (चक) १।९०

चण् (चण) १।७९०

चण्ड् (चडि) १।२७६

चप् (चप) १।३९७

चय् (चय) १।४७४

चर्च (चर्च) १।७०९ }

चर्च (चर्च) ६।२१ }

चर्छ (चर्छ) ६।२१

१ चर्ब (चर्ब) १।४२०

चल् (चल) ६।७७

चष् (चष) १।८७५

चषष् (चषष) ५।२२

चह् (चह) १।७२२

चिट् (चिट) १।३११

१ चिरि ५।३०

चिल् (चिल) ६।७६

चिल् (चिल्ल) १।५३३

चीव् (चीवृ) १।८६४

चुट् (चुट) १।३२१ }

चुट् (चुट) ६।९७ }

चुड् (चुड) १।३४४

चुण्ट् (चुटि) १।३२१

चुण्ड् (चुडि) १।३२१

१ चुत् (चुतिर) १।४०

चुल्ल् (चुल्ल) १।५३१

चूर् (चूरी) ४।४७

छद् (छदिर्) १।८०३

छम् (छमु) १।४६५

छुट् (छुट) ६।९८

छुप् (छुप) ६।१३८

जज्ज् (जजि) १।२३९

जट् (जट) १।३०१

जल् (जल) १।८१७
 जप् (जप) १।६७८
 जिम् (जिमु) १।४६८
 जु १।९२८
 जुङ् (जुगि) १।१'६
 जुङ् (जुम्) ६।९९
 जुत् (जुत) १।३१
 जुन् (जुन) ६।४७
 जृप् (जृप) १।६७२
 ज्यु (ज्युङ्) १।९४१
 झर्झ् (झर्झ) १।७१० }
 झर्झ् (झर्झ) ६।२० }
 झप् (झप) १।६७९
 ? झृ (झृप्) ४।२३
 ? ङौक् (ङौक्) १।९५
 ट्प् (टप्) १।८१०
 डिप् (डिप) ४।११८
 डिप् (डिप) ६।९१
 तस् (तसि) १।६७३
 तङ्क् (तकि) १।१४८
 तङ्क् (तगि) १।१४८
 तण्ड् (तडि) १।२७८
 ? तय् (तय) १।४७५
 ? तय् (तय) १।४७७
 तर्द (तर्द) १।५६
 तस् (तसु) ४।९९
 तिक् (तिक) ५।२०
 तिग् (तिग) ५।२१
 तिप् (तिष्ट) १।३५७
 तिम् (तिम) ४।१५
 तिल् (तिल) १।५३४
 तिल् (तिल) ६।७५
 तिह् (तिह) १।५३४
 तीम् (तीम) ४।१६

तीन् (तीन) १।६५
 तुज (तज) १।२४०
 तुङ्ग (तुजि) १।२४२
 तुम् (तुम्) ६।०६
 तुद् (तुम्) १।३४७ }
 तुट् (तुट) ६।१०४ }
 तुण्ट् (तुणि) १।२७३
 तुण् (तुण) ६।१२
 तुप् (तुप) १।४०२
 तम् (तुप) ६।३२
 तुम (तुस) १।७००
 तुम् (तुम्) १।७१९
 तूर् (तूरी) ४।४२
 तूर् (तूर्) १।०२७
 तूप (तूप) १।६६७
 तृह् (तृह) ६।६९
 तृश् (तृक्ष) १।६५१
 तृण् (तृणु) ८।५
 तृप् (तृप) ६।३०
 तृह् (तृह) ६।६८
 तेप् (तेप्र) १।३६१
 तेन् (तेवृ) १।४९५
 तङ्क् (त्रकि) १।९३
 तङ्क् (त्रगि) १।१४९
 ? त्रन्द (त्रदि) १।६६
 ? त्रुप् (त्रुप) १।४०४
 ? त्रौक् (त्रौक्) १।९६
 त्वक्ष् (त्वक्ष) १।६४७
 त्वङ् (त्वन्तु) १।१८९
 त्विष् (त्विषा) १।९८५
 थुर् (थुर्वी) १।५७०
 दम् (दक्ष) १।६०३
 दङ्क् (दधि) ५७

दा (दाण्) १।९१४
 दु १।९२९
 दुर् (दुर्वी) १।५६९
 दुह् (दुहिर्) १।२२९
 दू (दूह्) ४।२५
 दृप् (दृष) ६।३३
 दृप् (दृफ) ६।३६
 दृ ४ (१।८०१)
 १ दे (देह्) १।९४७
 द्राष् (द्राष्ट) १।११३
 द्राह् (द्राप्ति) १।६६४
 द्राह् (द्राह्) १।६३८
 द्रुण् (द्रुण) ६।५७
 द्रेक् (द्रेक्) १।७५
 १ धि ६।१२५
 विक्ष् (विक्ष) १।५९९
 धिप् (धिष) ३।२२
 गी (गीह्) ४।२८
 धूप् (धूप) १।३९४
 धृ (धृह्) ६।१३१
 धोर् (धोर्ह) १।५५२
 घण् (घण) १।४५८
 घ्राट् (घ्राट) १।२८५
 ध्रु १।९२८
 ध्रु ६।११९
 ध्रुन् (ध्रुव) ६।११६
 ध्वञ् (ध्वजि) १।२१७
 ध्वाञ् (ध्वाधि) १।६३३
 नव् (नख) १।१३४
 नख् (नख) १।१३४
 नह् (नखि) १।१३५
 नज् (ओनजी) ६।१०
 १ नट् (नट) १।३०८ }
 १ नट् (नट) १।७८५ }

नय् (नय) १।४७९
 नव् (नर्व) १।४२२
 नास् (नास्) १।६१९
 १ निन्व् (निवि) १।५८५
 निल् (णिल) ६।८१
 निग् (णिग) १।७१४
 नु (णु) ६।११३
 नू (णू) ६।११६
 नेप् (नेषृ) १।६१२
 पश्व् (पश्व) १।६५६
 पञ्च (पचि) १।१७१
 पण्ट् (पडि) १।२७९
 १ पर्प् (पर्प) १।४१३
 पर्व् (पर्व) १।४१७
 पर्न् (पर्व) १।५७४
 पर्प् (पष) १।६०८
 पल् (पल) १।८२३
 पि ६।१२४
 पिछ् (पिठ) ६।१८
 पिञ् (पिजि) २।१७ }
 १ पिञ् (पिजि) २।२० }
 पिट् (पिट) १।३०७ }
 पिट् (पिट) २।३१२ }
 पिट् (पिट) १।३१३ }
 पिठ् (पिठ) १।३३६ }
 पिड् (पिड) १।३१२
 पिण्ट् (पिडि) १।२७१
 पिस् (पिष्ट) १।७११
 पी (पीह्) ४।३३
 पील् (पील) १।५२१
 पीन् (पीव) १।५६२
 पुण् (पुण) ६।५३
 १ पुथ् (पुथि) १।४२
 पुर (पुर) ६।६६

पुर्व् (पुर्व) १।५७६
 पुल् (पुल) १।८२५
 पुष्प् (पुष्प) ४।१४
 पू (पूज्) ४ (६।१०)
 पूल् (पूल) १।५०८
 पूष् (पूष) १।६६८
 पृ (पृङ्) ६।१२१
 पृच् (पृची) २।१९
 पृञ्च् (पृचि) २।१९
 पृथ् (पृथु) १।७५८
 पेल् (पेल) १।५८०
 पेश् (पेश) १।७१२
 पेस् (पेस) १।७१२
 ? पै १।९०५
 पैण् (पैण्) १।४५०
 ? प्रुष् (प्रुष) १।६९४
 प्रोय् (प्रोय) १।८५२
 प्लक्ष् (प्लक्ष) १।८७८
 प्लव् (प्लव) १।५०८
 प्लुष् (प्लुष) ४०३
 प्लुष् (प्लुष) ९।५६
 फुल्ल् (फुल्ल) १।५३२
 फेल् (फेल) १।५४१
 बद् (बद्) १।४९
 बध् (बध) १।९५८
 बभ्र् (बभ्र) १।५५६
 बर्ब (बर्ब) १।४१२
 बर्ह (बर्ह) १।६३१
 बल्ह (बल्ह) १।६३२
 बाङ् (बाङ्) १।२८३
 बाह् (बाह्) १।६३७
 बिन्द् (बिदि) १।६२
 बिल् (बिल्) ६।८०

बिस् (बिस) ४।१०४
 बुक्क् (बुक्क) १।११९
 बुद् (उबुन्दिर्) १।८६१
 बुस् (बुस) ४।१०६
 ब्र् (ब्रिर्) १।७०७
 भर् (भट) १।७७३
 भण्ड् (भडि) १।२७०
 भल्ल् (भल्ल) १।८९२
 भिद् (भिदि) १।६४
 भृज् (भृजी) १।१७५
 भृश् (भृश) ४।१११
 भ्रान् (डुभ्राण) १।८०७
 मय् (मय) १।६१४
 मङ्क् (मकि) १।८६
 मग् (मय) १।१२२
 मङ्क् (मगि) १।१३३
 मङ्क् (मगि) १।१४७
 मज् (मज) १।२४७
 मन्च् (मचि) १।१७०
 मट् (मठ) १।३३०
 मण्ड् (मठि) १।२६०
 मण्ड् (मडि) १।२६९
 ? मय् (मय) १।४७३
 मल् (मल) १।४८९
 मल्ल् (मल्ल) १।४९०
 मश (मश) १।७१६
 मष् (मष) १।६८२
 मस् (मसी) ४।१०८
 मस्क् (मस्क) १।९०
 माङ्क् (माङि) १।६६०
 मान् (मान) १।९५७
 माह (माह) १।८८०
 ? मिच्छ् (मिछ) ६।१८

मिन् (मिह) १।७१५
 मिष् (मिषु) १।६९०
 मुह् (मुवि) १।१३९
 मुञ् (मुजि) १।२४८
 मुण् (मुण) ६।' ४
 मुण्ठ् (मुठि) १।२६२
 मुण्ट् (मुटि) १।२७२
 मुण्ट् (मुडि) १।३२०
 मुण्ड् (मुडि) १।३२२
 मुर् (मुर्) ६।६४
 मुर्न् (मुर्वी) १।५७२
 मुष् (मुष) ४।११४
 मुस् (मुस) ४।१०७
 मूल् (मूल) १।'२९
 मूष् (मूष) १।६६९
 मृग् (मृग) ४।१२९
 मृज् (मृजि) १।२४८
 ? मेट् (मेट्) १।२८९
 मेथ् (मेथ्) १।८५४
 मेध् (मेध्) १।८५५
 मेव् (मेव्) १।५०६
 म्रक्ष् (म्रक्ष) १।६६५
 यय् (यय) १।४७५
 ? युक् (युगि) १।१५५
 युज् (युज) ४।६४
 यूष् (यूष) १।६७१
 रक् (रति) १।१३७
 रठ् (रठ) १।३३३
 रण् (रण) १।७८९
 रम् (रप्ति) १।४१०
 रय् (रय) १।४७९
 रि ६।१२३
 रिण्व् (रिवि) १।५९१
 ? रध् (अनो रध) ४।६२

? रेक् (रेकु) १।७७
 रेप् (रेपु) १।३६८
 रेव् (रेव) १।३७४
 रेव् (रेवृ) १। ०८
 रौट् (रौड) १।३।१
 लह् (लवि) १।१३९
 लङ् (लगि) १।१४४
 लज् (लज) १।२३४
 लञ् (लजि) १।२३५
 लट् (लट) १।५९५
 लट् (लड) १।३५४
 ? लाज् (लाज) १।२३६
 लिङ् (लिगि) १।१५४
 लिङ् (लिश) ४।६६
 लुट् (लुट) १।३१०
 ? लुट् (लुट) १।७३८ }
 ? लुट् (लुट) ४।१०९ }
 लुट् (लुड) ६।१०१
 लुण्ट् (लुटि) १।३२५
 लुण्ट् (लुडि) १।३२४
 ? लुप् (लुप) ४।१२४
 लुम् (लुभ) ६।२६
 लुम् (लुवि) १।४२७
 लूष् (लूप) १।६६९
 लेण् (लेणृ) १।६५४
 लोष्ट् (लोष्ट) १।२५६
 वल् (वल) १।१३०
 वह् (ववि) १।१३१
 वङ् (वगि) १।१४६
 वह् (वधि) १।१०६
 वट् (वट) १।२९७
 वण् (वण) १।४३९
 वण्ट् (वठि) १।२५९
 वय् (वय) १।४७१

वर्च् (वर्च) १।१६०	शल् (शल) १।' ८८
वह् (वह) १।८८८	गव् (गव) १।७१७
वष् (वष) १।६८१	शप् (शप) १।६८०
वस् (वस) ४।१०१	शाग् (शाग) १।१२६
वाट् (वाट) १।२८८	शाट् (शाट) १।२८६
विट् (विट) १।३१० }	शान् (शान) १।९८०
निट् (विट) १।३१३ }	१ शि (शिन्) ५।३
विड् (विड) १।३१३	शिङ् (शिपि) १।१३९
निट् (विद) ४।५९	शिल् (शिल) ६।८०
१ निल् (निल) ६।७८	शीक् (शीकृ) १।७२
विस् (विस) ४।१११	शीम् (शीभृ) १।३८०
बुङ् (बुगि) १।११७	शील् (शील) १।५२५
बुस् (बुस) ६।११३	श्रु १।९२४
बृक्ष् (बृक्ष) १।१६०	श्रुक् (श्रुक) १।११८
बृच् (बृची) ७।२४	श्रुण् (श्रुठि) १।३४१
बृज् (बृजी) २।१८	श्रुम् (श्रुभ) ६।४२
बृज् (बृजि) २।१९	श्रृर् (श्रृरी) ६।४६
वृण् (वृण) ६।४९	श्रृट् (श्रृठ) १।५२६
बृह् (बृह) १।७३८	श्रृप् (श्रृप) १।६७०
वेण् (वेण) १।८६२	शेप् (शेष्ट) १।८९८
वेल् (वेल) १।५३५	शोण् (शोण) १।४४७
वेस् (वेष्ट) १।७१२	शौट् (शौट) १।२८७
१ वेह् (वेह) १।६३५	श्च्युत् (श्च्युतिर्) १।४०
व्युप् (व्युप) ४।८	अण् (अग) १।७९१
१ व्युप् (व्युप) ४।१०९	१ अथ् (अथ) १।७९२
शम (आड शसि) १।६२२	अन्थ् (अथि) १।३४
शक् (शक) ४।७४	आ २।४२
शक् (शच) १।१६३	ओण् (ओणू) १।४४८
शट् (शट) १।२९६	इलोक (इलोकृ) १।७४
शठ् (शठ) १।३३७	इओण् (इओणू) १।४४९
शाण् (शाण) १।७९१	श्वच् (श्वच) १।१६४
शण्ड् (शण्डि) १।२७७	श्वल् (श्वल) १।५८०
शर्व् (शर्व) १।५८१	ष्वै १।८९५
शल (शल) १।४८७	ष्वक् (ष्वक) १।१००

सट् (षट्) १।३०९	स्तस् (षणस्) ४।४
१ सय् (षय) १।४७६	स्तुह् (षणुह्) ४।८६
सरुज् (षरुज्) १।१९९	१ स्फुड् (स्फुड्) ६।११६
सिट् (षिट्) १।३००	१ सङ्क् (सङ्कि) १।८२
सिब् (षिब्) १।४६	सेक् (सेक्) १।८०
सिल् (षिल्) ६।८४	सै १।९०३
सीक् (सीक्) १।७१	हट् (हट्) १।३०८
सुम् (सु म) १।४२६	हट् (हठ्) १।३३४
सुर् (सुर्) ६।६०	हम् (हम्) १।४६७
सुह् (सुह्) ४।२१	हृत् (हृत्) १।८२१
सूर्य (सूर्य) (सूर्य) १।१०, ६५७	हिल् (हिल्) ६।८२
सूष् (सूष्) १।६७०	हुड् (हुड्) १।३४९
सज् (सज्) ४।६५	हुड् (हुड्) ६।१०२
१ सेक् (सेक्) १।७८	हुट् (हुट्) ६।१०८
सेल् (सेल्) १।५४२	हुण्ट् (हुडि) १।२६६
स्कम् (स्कम्) १।३८४	हुण्ट् (हुडि) १।२७४
स्कुद् (स्कुदि) १।९	हूड् (हूट्) १।३४८
स्कुम् (स्कुम्) ५।५	हेट् (हेट्) १।२६३
९।५	हेड् (हेड्) १।७७१
सखद् (सखद्) १।७६१	होड् (होड्) १।२८२
स्तुच् (स्तुच्) १।१७२	होड् (होड्) १।३५५
स्तै (स्तै) १।९२६	होष् (होष्) १।६१४
स्थल् (स्थल्) १।८२०	
स्थुड् (स्थुड्) ६।१०५	

इति ४८२ धातवो विज्ञेया ।

अथ चुरादिधातवः

(येषु प्रश्नचिह्नानि ते द्विट्नीमहाशयेन प्रयोजकत्वेनोरीकृता शेषाश्च निरस्ता)

ग्रन्थेऽस्मिन् प्रयोगैस्ते साधिता धातवः समे

अश (अश) १०१३६२

अस (अस) १०१३६२

अघ (अघ) १०१३८५

अङ्क (अकि) १०१३७२

अङ्क (अङ्क) १०१३७३

अञ्च (अन्चु) १०१२११

अट् (अट) १०१२५

अन्ध (अन्ध) १०१३७०

अम् (अम्) १०११८८

१ अर्च (अर्च) १०१२५९

१ अर्ज (अर्ज) १०११९३

अर्थ (अर्थ) १०१३४९

अर्द् (अर्द्) १०१२७७

१ अर्ह (अर्ह) १०११९९

आन्दोल (आन्दोल) १०१६४, ३८४

आप् (आप्ल) १०१२८६

[इल् (इल) १०११२०]

१ ईट् (ईड) १०११३०

१ ईर् (ईर्) १०१२६१

उलण्ड (उलडि) १०१९

ऊन (ऊन) १०१३३५

ऊर्ज (ऊर्ज) १०११६

ओलण्ड (ओलडि) १०१९

कण (कण) १०११८३

कण्ड (कडि) १०१४५

कथ (कथ) १०१२९७

कर्ण (कर्ण) १०१३६९

१ कल् (कल) १०१६८

१ कळ (कळ) १०१३१२

काल (काठ) १०१३२५

किष्क (किष्क) १०११५४

कीन् (कीट) १०११००

कुट् (कुट) १०११६४

कुट् (कुट) १०११७०

कुटम्ब (कुटम्ब) १०११४७

१ कुट् (कुट) १०१२३

कुट् (कुट) १०११६८

कुण्ड (कुडि) १०१४६

कुत् (कुत्) १०११६६

कुद् (कुद्) १०१६

कुमार (कुमार) १०१३२४

कुम् (कुपि) १०१११५

कुम् (कुचि) १०१११५

कुम् (कुमि) १०११२०

कुशूल (कुशूल) १०१३२२

कुस्म (कुस्म) १०११७९

कुह (कुह) १०१३४५

कूट् (कूट) १०११७०

कूट (कूट) १०१३३७

कूण (कूण) १०११५७

१ कूप (कूप) १०१३१६

कृत् (कृत्) १०१११३

केत (केत) १०१३३८

क्रथ् (क्रथ) १०१११३

१ क्रथ् (क्रथ) १०१२७५

कलप् (कल्प) १०११२३

क्षप् (क्षपि) १०१८३

१ क्षत् (क्षल) १०१६१

क्षाट् (क्षोट) १०।३१९
 खट् (खट) १०।९२
 खड् (खड) १०।४४
 खण्ड् (खण्डि) १०।४५
 खुण्ड् (खुण्डि) १०।४८
 खोट् (खोट) १०।३२२
 खोड् (खोड) १०।३२२
 गज् (गज) १०।१०७
 गण् (गण) १०।२९९
 १ गद् (गद्) १०।३०७
 १ गह् (गह) १०।२९०
 १ गल् (गल) १०।१५८
 गवेष् (गवेष) १०।३३०
 गालोड् (गालोटि) १०।०८९
 गुण् (गुण) १०।३४०
 १ गुण्ट् (गुण्टि) १०।४७
 गुण्ड् (गुण्डि) १०।५०
 गुन्द्र् (गुन्द्रि) १०।६
 गुर्द् (गुर्द) १०।१२७
 गृ १०।१७५
 गोम (गोम) १०।३२३
 १ ग्रथ् (ग्रथ) १०।२६७
 १ ग्रस् (ग्रस) १०।०१६
 ग्राम् (ग्राम) १०।३३७
 घट् (घट) १०।१९१
 घण्ट् (घण्टि) १०।२३४
 घट् (घट) १०।१९१
 १ घर (घर) १०।१०९
 १ घुष् (घुषिर्) १०।१९४
 घृ १०।११०
 चक् (चक) १०।५९
 चम्प् (चपि) १०।८२
 चर् (चर) १०।२०५
 चर्स् (चर्च) १०।१८०

चट् (चल) १०।७३
 चि (चिन्) १०।९०
 चिक् (चिक्) १०।६०
 १ चित् (चिन्) १०।१४३
 चित्र (चित्र) १०।३६०
 चिन्त् (चिति) १०।२
 चुण्ट् (चुण्टि) १०।११९
 चुम्भ (चुभि) १०।९४
 ११ चूर् (चूर) १०।१
 यौगिको धातु - हि ।
 चुल् (चुल) १०।६८
 चूर्ण् (चूर्ण) १०।१९
 १ च्यु १०।२०६
 छम्प् (छपि) १०।८२
 १ छर्द् (छर्द) १०।५३
 छुट् (छुट) १०।७७
 १ छे (छेद) १०।३८०
 जम् (जम) १०।१८४
 १ जम्प् (जभि) १०।१८४
 जस् (जस) १०।१८६
 जुप् (जुष) १०।२८१
 १ जप् (जप) १०।८६
 १ ज्ञा १०।२००
 टङ्क् (टकि) १०।९८
 टिप् (टिप) १०।१३९
 डप् (डप) १०।१३७
 १ डम्ब् (डभि) १०।१३६
 डिप् (डिप) १०।१४०
 डिम्म् (डिभि) १०।१३७
 डिम्म् (डिभि) १०।१३५
 १ तस् (तसि) १०।१६८
 तट् (तट) १०।४३
 १ तड् (तड) १०।२५३
 तड् (तड) १०।२५३

तन् (तात्र) १०।१४७
 १ तर्क् (तर्क) १०।२५१
 तल् (तल) १०।६२
 १ तिज् (तिज) १०।११२
 तिप् (तिप) १०।१३७
 तीर (तीर) १०।३५६
 तुत्थ (तुत्थ) १०।३८६
 तुम्ब (तुबि) १०।११७
 तुल् (तुल) १०।६३
 तूण (तूण) १०।१०१
 तूण (तूण) १०।१५८
 तूल् (तूठ) १०।१५८
 १ तृप् (तृप) १०।२६९
 १ त्रस् (त्रस) १०।२१७
 त्रुन् (त्रुट) १०।१६७
 १ दश् (दशि) १०।१४५
 द्दश् (दशि) १०।२३३
 दश् (दशि) १०।२३२
 दण्ड (दण्ड) १०।३७१
 १ दम् (दम) १०।१३६
 १ दल् (दल) १०।२१९
 १ दस (दस) १०।३४३
 दाश् (दाश्) १०।१४४
 दिव् (दिवु) १०।१९२
 १ दुल् (दुल) १०।६४
 धक् (धक्) १०।५८
 १ धू (धूज्) १०।२८२
 धूप (धूप) १०।२४१
 धूस् (धूस) १०।९९
 १ धृ १० (१।९४५)
 धृष् (धृष) १०।२९६ = २९७
 १ ध्वन (ध्वन) १०।३३६
 नक्क (नक्क) १०।५७

१ नट् (नट) १०।१२
 नद् (नद) १०।२४९
 निक् (निक्) १०।११५
 पस् (पसि) १०।७९
 पश् (पक्ष) १०।१८
 पञ्च् (पचि) १०।१११
 १ पट् (पट) १०।२२०
 पट (पट) १०।३००
 १ पत (पत) १०।३०८
 पय् (पथ) १०।२१
 पन्य (पय) १०। ९
 पण (पण) १०।२४५
 पथ् (पर्थ) १०।२०
 पल् (पल) १०।७८
 पल्यूल (पल्यूल) १०।१२८
 पप (पप) १०।१८७
 पार (पार) १०।३५५
 पाल् (पाल) १०।७४
 पिच्च् (पिच्च) १०।४०
 पिच्छ (पिच्छ) १०।४२
 पिञ्ज (पिजि) १०।३०
 पिञ्ज (पिजि) १०।२२५
 पिण्ड (पिडि) १०।१३२
 [पिस् (पिस) १०।३२]
 पीड् (पीड) १०।११
 पुस् (पुस) १०।९६
 पुच्छ (पुच्छ) १०।३९१
 पुट् (पुट) १०।७८
 १ पुट (पुट) १०।३५६
 पुट् (पुट) १०।२४
 पुथ् (पुथ) १०।२४६
 पुल (पुल) १०।६५
 पुप् (पुप) १०।२१८
 पुस्त (पुस्त) १०।५४

? पूज् (पूज) १०।१०२
 पूर (पूरी) १०।२५४
 ? प्र १०।१५
 [प्रच् (प्रच) १०।२५०]
 प्रथ् (प्रथ) १०।२०
 ? पृ १०।१५
 ? प्रथ् (प्रथ) १०।१९
 ? प्री (प्रीज्) १०।२८३
 प्रेङ्गोल (प्रेङ्गोल) १०।६४, ३८५
 बन् (बन्) १०।३१५
 ? बध् (बध) १०।१४
 ? बध् (बन्ध) १०।१४
 बह् (बह) १०।२४४
 बल (बल) १०।८९
 बन्द् (बन्द्) १०।२४५
 बष्क् (बष्क्) १०।३६९
 बस्त (बस्त) १०।१५२
 बुल् (बुल) १०।६६
 [बुस्त् (बुस्त) १०।५५]
 [बह् (बहि) १०।२५३]
 ब्लेष्क (ब्लेष्क) १०।३५७
 ? भज् (भज) १०।२०१
 भण्ड् (भण्डि) १०।५२
 ? भत्स् (भत्स) १०।१५०
 ? भल् (भल) १०।१६९
 ? भाज (भाज) १०।३३२
 भाम (भाम) १०।३१९
 भिल् (भिल) १०।७१
 भू १०।२०७
 भू १०।२९०
 भूष् (भूष) १०।१९७
 ? भूण् (भूण) १०।१५९
 ? मण्ड् (मण्डि) १०।५१

? मद् (मद) १०।१७३
 ? मन् (मन) १०।१७७
 मन्त् (मन्त्रि) १०।१४८
 ? मच (मर्च) १०।१०८
 ? मह (मह) १०।३१४
 मान् (मान) १०।२८९
 मार्ग (मार्ग) १०।८०
 ? मार्ग (मार्ग) १०।२९३
 [मार्ज (मार्ज) १०।१०९]
 मिज्ज (मिजि) १०।२१८
 मिद् (मिद) १०।८
 ? मिन् (मिदि) १०।८
 मिश्र (मिश्र) १०।३६५
 मी १०।२७४
 ? मुच् (मुच) १०।२१५
 मुट् (मुट) १०।७९
 मुस्त् (मुस्त) १०।९७
 मूत्र (मूत्र) १०।३५३
 मूल (मूल) १०।६७
 मृग (मृग) १०।३४४
 मृण्ट् (मृडि) १०।१२४
 ? मृण् (मृष) १०।२९६
 मोष् (मोक्ष) १०।१९८
 म्रन् (म्रन्) १०।१२१
 ? यत् (यत) १०।२०३
 यन् (यन्त्रि) १०।३
 यम् (यम) १०।८७
 ? यु १०।१७८
 ? युज् (युज) १०।२५७
 रह (रहि) १०।३०५
 रक् (रक्) १०।२०९
 रग (रग) १०।२०९
 ? रच (रच) १०।३११

रस् (रस) १०।३७६ नाधा-ङि
 १ रह् (रह) १०।९३
 १ रिच् (रिच) १०।२६६
 रज् (रज) १०।२०५
 १ रप् (रप) १०।१३१
 रुक्ष् (रुक्ष) १०।३५४
 रूप् (रूप) १०।३७९
 रुष् (रुष) १०।३८५
 लक् (लक) १०।२१०
 लक्ष् (लक्ष) १०।५
 लक्ष् (लक्ष) १०।१६५ }
 लङ् (लङ) १०।७
 लण्ड् (ओलङि) १०।९
 लद् (लदि) १०।९
 १ लल् (लल) १०।१५६
 [लङ् (लङ) १०।१९६]
 लप् (लप) १०।१९६
 १ लस् (लस) १०।१८७
 लिङ् (लिङि) १०।२१२
 लृष् (लृष) १०।१७१
 १ लोक् (लोक) १०।२४७
 १ लोच् (लोच) १०।२४८
 १ वच् (वच) १०।२९१
 १ वज् (वज) १०।८०
 १ वञ्ज् (वञ्ज) १०।१७१
 १ वण् (वणि) १०।४९
 १ वद् (वद) १०।२८८
 १ वन् (वन) १०।२८७
 १ वर (वर) १०।२९८
 वर्ण् (वर्ण) १०।१७
 वर्ण् (वर्ण) १०।३८४
 १ वर्ध् (वर्ध) १०।११४
 वर्ह् (वर्ह) १०।२३२
 १ वल्क् (वल्क) १०।३५

वस् (वम) १०।२०४
 [वम (वम) १०।२०१]
 १ वा १०।३२९
 वात (वात) १०।३२९
 वास (वास) १०।३३१
 [विच्छ् (विछ) १०।२४२]
 १ वत्त (वित) १०।३७८
 १ विद् (विद) १०।१७६
 १ विप् (विप) १०।१३८
 वीज (वीज) १०।६८
 वीर (वीर) १०।३४७
 १ वृ (वृन्) १०।२६४
 १ वृज् (वृजी) १०।२६७
 १ वृत् (वृत्) १०।२५२
 १ वृप् (वृप) १०।१७७
 वेल (वेल) १०।३२७
 १ व्युन्द् (व्युन्ति) १०।९६
 १ व्रज् (व्रज) १०।८०
 व्रण (व्रण) १०।३८३
 शब्द् (शब्) १०।१८२
 शम् (शम) १०।१६४
 शम् (शम्भ) १०।२१
 शर (शर) १०।३११
 शार (शार) १०।३१५
 शिप् (शिप) १०।२६७
 [शीक् (शीक) १०।२७६]
 शील (शील) १०।३२५
 [शुण्ड् (शुठि) १०।१०१]
 १ शुन् (शुध) १०।२८०
 शुल्क् (शुल्क) १०।८१
 शुल् (शुल) १०।७६
 शर (शर) १०।३१६
 शूर्प (शूर्प) १०।७६
 [१ शृष् (शृष) १०।२०२]

१ अण् (अण) १०।४२	१ सृत् (सृद) १०।१८५
१ अथ् (अथ) १०।२७३	स्वध (स्वन्ध) १०।३८५
१ अथ् (अथ) १०।३१७	१ स्तन (स्तन) १०।३०६
[अ थ् (अथ) १०।२८४]	स्तिप् (स्तिप) १०।१४१
१ श्लिप् (श्लिष) १०।२८	स्तूप् (स्तूप) १०।१४२
श्वभ् (श्वभ) १०।८१	स्तेन (स्तेन) १०।२४१
मङ्केत (मङ्केत) १०।२४९	स्तोम (स्तोम) १०।२६७
मङ्ग्राम (मङ्ग्राम) १०।३६६	स्थूल (स्थूल) १०।२४८
सट् (सट्) १०।९४	१ म्निह् (ग्निह) १०।२७
मत्त्र (मत्त्र) १०।३५०	म्यप् (म्यप्) १०।१४९
सन् (आड षद) १०।२७९	स्पृह् (स्पृह) १०।३१८
समाज (समाज) १०।३३४	स्फिन् (स्फिन्) १०।२७
मान्त्स् (सान्त्व) १०।३३	स्फुट् (स्फुट) १०।९०
साम् (साम) १०।३३३ }	स्फुट (स्फुट) १०।३८१
साम (साम) १०।३२६ }	स्मि (स्मिह्) १०।३९
[सार (सार) १०।३१५]	स्वद् (ण्यद्) १०।२५६
सुव् (सुव) १०।३७४	स्वर (स्वर) १०।३१०
सूच (सूच) १०।३२०	हिस् (हिमि) १०।२७८
सून् (सून्) १०।३५२	

इति २२९ धातवः ।

अनुपलब्धप्रयोगा धातवः

प्रश्नचिह्नाङ्किता सदिग्धा धातवः

अक् (अक) १।७८६
 अठ् (अठ) १।३३२
 अण् (अण) ४।६७
 ? अन्त् (अति) १।१, ९
 ? अभ् (अभ्र) १।५५७
 ? अह् (अह) ५।२६
 इव् (इव) १।१४०
 इरन् (ईर) १।१३९
 इर्थ् (ईर्ष्य) १।५११
 ? इप् (इप) १।६७७
 उठ् (उठ) १।३०५
 उभ्रस् (उभ्रस) १।५४
 ऊय् (ऊयी) १।४८०
 ऋक्ष् (ऋक्षि) ५।२९
 ऋप् (ऋफ) ६।२८
 ऋम्प् (ऋफ) ६।२९
 ऋ १।२६
 ? एठ् (एठ) १।२६४
 कण् (कगे) १।७८५
 ? कर्ज् (कर्ज) १।२२३
 कहठ् (कहठ) १।४९४
 ? कव् (कव) १।७१९
 ? कस् (कस) १।७२२
 [कास् (कासि) १।६३७]
 कास् (कास) १।६३८
 किट् (किट) १।३१६
 कुच् (कुच) १।१८१
 कुञ् (कुञ्ज) १।१९६

ऊ (ऊञ्) १।१३१
 कृ (कृञ्) १।१३१
 कृ १।२५
 कनस् (कनस) ४।५
 किल्द् (किल्मि) १।११, १
 किलिन्द् (किलिदि) १।७०
 क्लेव् (क्लेवृ) १।५०१
 क्लेण् (क्लेश) १।६०२
 क्षज् (क्षज) १।७६२
 क्षञ् (क्षजि) १।७६२
 क्षिरि ५।२९
 क्षिव् (क्षिवृ) १।१, ६६
 क्षी (क्षीष्) १।३६
 क्षीज् (क्षीज) १।२३३
 क्ष्मील् (क्ष्मील) १।५१९
 क्ष्विद् (क्ष्विदि) १।७३५
 क्ष्विद् (क्ष्विदि) ४।१३३
 लच् (लच) १।५९
 लम्ब् (लम्ब) १।४१४
 लव् (लव) १।५०
 ? लिद् (लिद) ७।१२
 लु (लुङ्) १।९३८
 लु १।६२
 लुट् (लुड) ६।१०९
 लेन् (लेवृ) १।५०२
 लै १।८९७
 गम्प् (गम्ब) १।४१५
 गा (गाङ्) १।९३५
 गुञ् (गुञ्ज) १।२००

गुञ् (गुज) ६।८९
 गुङ् (गुड) ६।१०३
 गुघ् (गुघ) ४।१२ }
 गुग् (गुघ) १।४५ }
 गुव् (गुवा) १।५७
 गूर् (गूरी) ४।४४
 गृह् (गृह्) १।६४२
 गोप् (गोप्) १।३६५ }
 गोप् (गोप्) १।३६९ }
 गोव् (गोव्) १।५०२
 गोष (गोष) १।६०९
 ग्रिह् (ग्रिह्) १।६४७
 ग्रुच (ग्रुच) १।१९४
 ग्लस् (ग्लस्) १।६२४
 ग्लेप् (ग्लेप्) १।३६२ }
 ग्लेप् (ग्लेप्) १।३६६ }
 ग्लेव् (ग्लेव्) १।५०३
 ग्लेप् (ग्लेप्) १।६१४
 घप् (घप्) १।६४३ }
 घस् (घप्) १।६४३ }
 घण् (घण) ८।७
 घम्ब (घम्ब) १।४१६ }
 घव् (घव्) १।४१६ }
 घप् (घप्) १।६४२ }
 घस् (घस्) १।६४२ }
 घिष् (घिष्) १।६४२ }
 घिण् (घिण्) १।४२७
 घुष् (घुष्) १।९४३
 घुण् (घुण्) १।४२८
 घूर् (घूर्) ४।४३
 घृ १।९२२
 घृण् (घृण्) १।४२९
 चम् (चम्) ५।२८
 चम्ब (चम्ब) १।४२०
 चव् (चव्) १।४२०

चिचि ५।३०
 चीप् (चीप्) १।८८३
 चीम् (चीम्) १।३८१
 चुङ् (चुङ) ६।११०
 चुप् (चुप्) ६।११४
 चण (चण) ८।५
 च १।२३
 चेल् (चेल्) १।५३६
 छष् (छष्) १।८७६
 छथु (छथु) १।९४०
 जज् (जज) १।२३८
 जम् (जम्) १।९८८
 जम्भ (जम्भ) १।९६५
 जर्च (जर्च) १।७०८ }
 जर्च (जर्च) ६।१९ }
 जज् (जज) ६।१९ }
 जर्ज (जर्ज) ६।२०
 जर्त्स (जर्त्स) १।७०८
 जिरि ५।१
 जिष् (जिष्) १।६८८
 जुङ् (जुङ) ६।४७
 जृ १।९३२
 ज १।२३
 जेह् (जेह्) १।६३६
 जै १।८९९
 ज्यो १।६०४
 झम् (झम्) १।४६७
 झर्च (झर्च) १।७०९ }
 झर्च (झर्च) ६।२० }
 झर्छ (झर्छ) १।७०९
 झ्यु (झ्यु) १।९६३
 ङिक् (ङिक्) १।१००
 ङौक् (ङौक्) १।९५

डी (डीङ) ११५२
 तथ् (तथ) ११६६७
 तञ् (तञु) १११८८
 तज्ज् (तज्जु) ७१२२
 तय् (तय) ११६७५
 तिक् (तिक्) १११०२
 तीन् (तीन्) ११८८३
 तुप् (तुफ) ६१३४
 तुम् (तुम) ११७४४ }
 तुम् (तुम) ४११२८ }
 तुम् (तुम) ९१६९ }
 तुम्प् (तुम्प) ६१३३
 तुम्प् (तुम्फ) ११४०७
 तुम्प् (तुम्फ) ६१३१
 तूङ् (तूङु) ११३४७
 तम्प् (तम्फ) ६१३१
 तेप् (तेप्) ११३६१
 त्रल् (त्रल) १११२९ }
 त्रङ्गल् (त्रङ्गलि) १११३९ }
 तुफ् (तुफ) ११४०४
 तुम्प् (तुम्प) ११६०५ }
 तुम्प् (तुम्फ) ११४०५ }
 त्वल् (त्वल) ११६५६
 त्सङ् (त्सङ) ११५३
 थुङ् (थुङ) ६११०६
 दाय् (दाय) ११८६७
 दान् (दान) ११९७९
 दाङ् (दाङ) ५१३२
 दिन्व् (दिन्वि) ११८८८
 दिप् (दिप्) ११८५८
 हुङ (हुङ) ६११०७

हम् (हफ) ६१०७
 पु २१२९
 त्रै ११८००
 द्राम् (द्राम्) १११०६
 धण् (धण) ११५५३ }
 धन् (धन) ११६१३ }
 धूर् (धूरी) ६१४६
 धृज् (धृज) ११५१६
 धृज्ज् (धृजि) ११२१७
 धृ ११२३
 धेप् (धेप्) ११३७०
 ध्रज्ज् (ध्रजि) ११२१५
 ध्रण (ध्रण) ११४५८
 ध्रम (ध्रम) ९१५०
 ध्राम् (ध्राम्) १११२५
 ध्राघ् (ध्राघ) ११११२
 ध्राङ्गल् (ध्राङ्गलि) ११६६२ }
 ध्राङ्गल् (ध्राङ्गलि) ११६६५ }
 ध्रेक् (ध्रेक्) ११७६
 ध्रै ११८९२
 ध्वण् (ध्वण) ११४४५
 नट् (नट) ११७८५
 नम् (नम) ४११२७
 नम् (नम) ९१४८
 नम्प् (नम्प) ११४२२
 ? निन्व् (निन्वि) ११८८८
 निव् (निव) ११८५६
 नीव् (नीव) ११५६६
 न्वी ११२५
 पच् (पच) १११७१
 पट् (पट) ११६९
 पप् (पप) ११६१३

पष् (पष) १।८७३ }
 पस् (पस) १।८७२ }
 पिष् (पिशु) १।७११
 पुट् (पुट) १।३२०
 पुङ् (पुङ) ६।१०४
 ? पुण्ड् (पडि) १।३२०
 पुण्ट् (पुडि) १।३२७
 ? पु थ् (पुथि) १।४२
 पुम् (पुस) ४।१०२
 पृज् (पृजी) २।२०
 पृञ् (पृजि) २।१९ }
 पृञ् (पृजि) २।२० }
 पृट् (पृट) ६।४९
 पेष् (पेष्) १।३७२ }
 पेव् (पेव) १।५०४ }
 ? पेश् (पेशु) १।७१२
 ? पै १।९०५
 प्युष् (प्युष) ४।१०२ }
 प्युस् (प्युस) ६।६ }
 प्युस् (प्युस) ४।१०२ }
 प्रस् (प्रस) १।७५९
 ? प्रुष् (प्रुष) १।६९४
 प्रेष् (प्रेष) १।६१४
 प्रैण् (प्रैण) १।४५८
 प्लेव् (प्लेव) १।५०५
 ब द् (बन्द) १।५१
 बम् (बन्व) १।४१२
 बस् (बसु) ४।१०६
 बिन् (बिन्) १।३१५
 बिङ् (बिङ) १।३०६
 बुध् (उबुन्धिर्) १।८६१
 बेर् (उबेदिर्) १।८६१
 बेह् (बेह) १।६३४
 न्युस् (न्युस) ४।१०७

ब्रण् (ब्रण) १।४४७
 ब्रुङ् (ब्रुङ) ६।११२
 भर्व् (भर्व) १।४२१
 भुङ् (भुगि) १।१५७
 भुण्ड् (भुडि) १।[२७४]
 भृङ् (भृङ) ६।११९
 भृप् (भृषु) १।७००
 भृ १।२० }
 भृ १।२१ }
 भेप् (भेवृ) १।८६९
 भ्रस् (भ्रन्सु) १।७४३
 भ्रम् (भ्रक्ष) १।८९७
 भ्रण् (भ्रण) १।४४४
 भ्रुट् (भ्रुङ) ६।११०
 भ्रेज् (भ्रेजु) १।१७७
 भ्लक्ष् (भ्लक्ष) १।८७८
 भ्लाश् (डुभ्लाशु) १।८०८
 मङ्ग (मधि) १।१०७ }
 मङ्ग (मधि) १।१०८ }
 ? मङ्ग (मधि) १।१५८
 मभ्र् (मभ्र) १।५५७
 मर्व् (मर्व) १।४१९
 मर्व् (मर्व) १।५७५
 मन् (मव) १।५९५
 मव्य् (मव्य) १।५०९
 ? मा (माङ्) ४।३३
 मान्थ् (माथि) १।४४
 मिद् (मिड) १।८५३
 मिन्व् (मिवि) १।५८४
 ? मुङ्ग (मुखि) १।१३९
 मुच् (मुच) १।१६८
 मुञ्च (मुचि) १।१६९
 मुङ् (मुङ) ६।१०२
 मुण्ट् (मुटि) १।३२२

मृज् (मृज) १।२४७

मृड् (मृड) १।४४

मृप् (मृषु) १।६९८ }

मृष् (मृषु) १।६९९ }

मृ १।२९

१ मेट् (मेट्) १।२८९

मेद् (मेह) १।८५४

मेप् (मेष्टु) १।३६७

मृञ् (मृञ्) १।१९०

म्रेट् (म्रेट्) १।२८९

म्लेट् (म्लेट्) १।२९०

म्लेव् (म्लेष्टु) १।५०७

यु (युज्) १।७

युत् (युत्) १।३०

यौट् (यौट्) १।२८८

रगृ (रागृ) १।२३६

रग् (रगे) १।७७९

राख् (राखु) १।१२२

राष् (राष्टु) १।१०९

रङ्ग (रुगि) १।१५४

रट् (रुट्) १।७३८

रणट् (रुटि) १।३२४

रणठ् (रुठि) १।३४० }

रणठ् (रुठि) १।४४२ }

१ रेक् (रेक्) १।७७

रोड् (रोड्) १।३५७

लङ्ग (लधि) १।१५६

लम् (लवि) १।३७४

लर् (लर्) १।४१४

लाख् (लाखु) १।१२३

लाष् (लाष्टु) १।११०

लाङ् (लाजि) १।२३७

ली १।३१

ट्ट् (लुट्) १।३१० }

लुट् (लुट्) १।७३८ }

ट्ट (लुट्) ४।१०९ }

उड् (उठ) १।३३५

लुट् (लुठ) १।७४०

१ ऋट् (लुठि) १।३४५ }

१ लुणट् (लुठि) १।३४३ }

लुथ् (लुथि) १।४३

१ लुप् (लुप) ४।१२४

लेप् (लेष्टु) १। ६९

लाड् (लोड्) १।३५८

लौट् (लौट्) १।३५२

रती १।३२

वट (वट्) १।७७२

वट् (वठ) १।३२०

वभ्र (वभ्र) १।५१

वर्फ (वर्फ) १।४०८

वर्ह (वर्ह) १।६३३

वल्भ (वल्भ) १।३८८

१ वप् (वप) १।६८१

वस्क (वस्क) १।९८

वाङ्ग (वाङ्गि) १।६५९

वावृत् (वावृत्) ४।४९

मिच्छ (मिच्छ) ६।१४२

विज् (विज) १।२१४

विज् (विजिर्) ३।१२

विज् (ओविजी) ७।२३

विद् (विद) ७।१३

विध् (विधु) १।३३

१ विल् (विल) ६।७८

विस् (वित्) १।७०६

वुन्द (वुन्दिर्) १।८८०

वृज् (वृज) १।२१४

वृत् (वृत्) ४।४९

वृश (वृश) ४।१२३

वृद् (वृह) १।७२३	विम्द् (विमिदि) १।१०
वेथ् (वेथृ) १।३३	ष्ठिब् (ष्ठिवु) ५।४
? व्युष् (व्युष) ४।१०९	सन्त् (सन्ति) २।७० }
व्री (व्रीड्) ४।३२	सन्त् (सन्ति) २।६७ }
व्री ९।३३	सग् (परो) १।७८३
गद् (गदल) ६।१४५	सद् (षद्) ४।१४६
गप् (गप) ४।५७	सम् (पम) १।८१३
गम्ब् (गन्व) १।४१७ }	मव् (पय) १।४१८ }
शब् (शर्ष) १।४१७ }	सव् (पर्व) १।५८६ }
शल्भ् (शल्भ) १।३८७	मल् (सल) १।५४६
गास् (आङ गासु) १।६२२	? सार (पाध) १।१७
? गि (शिञ्) ५।३	सिब् (षिवि) १।५८२
गिट् (गिट) १।२९९	सिम् (षिमु) १।४३०
गिष् (शिष) १।६७७	सृम् (सृमु) १।४२४
शुच्य् (शुच्यी) १।५१४	सृम् (सृम्भु) १।८२५
शुठ् (शुठ) १।३३८	मेक् (पेक्) १।७८
शुण् (शुठि) १।३३८ }	सै १।९००
शुण् (शुठि) १।३४१ }	स्तक् (ष्टक) १।७७६ }
? शुम् (शुम) १।४३२	स्तक् (स्तक) १।७७७ }
नै १।१०२	स्तम् (ष्टम) १।८१४
श्मील् (श्मील) १।५१९	स्तिप् (ष्टिप) १।३५९
अङ्क् (अकि) १।८१	स्तृह् (स्तृह्) ६।७१
अङ्क् (अगि) १।१५०	स्तृश् (स्तृश्) १।६५२ }
? अथ् (अथ) १।७९२	स्तृश् (ष्टृश्) १।६५२ }
अिम् (अिमु) १।४५०	स्तेप् (ष्टेप्) १।३६०
अिम् (अिम्भु) १।४३१	स्नुम् (णुस) ४।४
अेक् (अेक्) १।८१	स्फप् (स्फटि) १।३२६
शल्क् (शलकि) १।८२	? स्फुट् (स्फुट) १।२५७
शल्क् (शलगि) १।१५१	? स्फुड् (स्फुड) ६।११६
शलाख् (शलाखु) १।१२७	स्फुण्ट् (स्फुडि) १।२७५
शिलब् (शिलु) १।६९३	स्फुण् (स्फुण्) १।२१०
श्वक् (श्वकि) १।९२	स्मील् (सील) १।५२०
श्वक् (श्वगि) १।१४६	स्मुण् (स्मुण्) १।२१०
श्वल् (श्वल) १।५४९	स्मृ ५।१३

ल्यस् (ल्यसु) १।८०९
 ? लस् (लसु) १।३९१
 लङ् (लङ्) १।७४९
 लभ् (लभु) १।३९०
 लभ् (लन्मु) १।७०९
 स्वङ् (स्वकि) १।९६
 स्वद् (स्वदं) १।१९
 स्वृ १।१८
 हिठ् (हिठ) १।३१४

हेट् (हेठ) १।६०
 हेप् (हेप) १।३७०
 ? होन् (हाउ) १।२११
 होन् (होट्ट) १।३०
 हग (हगे) १।७८१
 हीन्ट् (हीठ) १।२०७
 हप (हेष) १।६३९
 हग् (हगे) १।७८२
 हस् (हस) १।७०५

अथ चुरादिधातव.

यत्र प्रश्नचिह्नानि तेषु धातुषु मन्यते प्रयोजकता द्विट्नी ।

अह् (अहि) १०।५३७	[कुप् (कुप) १०।२' ०]
अङ्घ्र (अङ्घ्र) १०।३७३	[कृ (कृ) १०।२३७]
अञ्ज् (अजि) १०।२२८	कृ १।१७
अक् (अक) १०।१०३	कृप् (कृप) १०।२००
१ अह् (अह) १०।१९९	१ कथ् (कथ) १०।१३
अवधीर (अवधीर) १०।३८६	अञ्ज् (अजि) १०।८४
अश्व (अश्वतर) १०।३८८	[खेट (खेट) १०।३२१]
१ आप् (आप्ल) १०।२८६	[खेड (खेड) १०।३२१]
आह्वर (आह्वरु) १०।२९०	खोट (खोट) १०।२९८
[इल् (इल) १०।१२०]	खोद (खोद) १०।३२२
१ इर् (ईर) १०।२६१	गज् (गज) १०।१०७ }
उग्रस् (उग्रस) १०।२१४	गज् (गज) १०।१२५ }
ऊष (ऊष) १०।३८५	गर्द (गर्द) १०।१२५
[ओलण्ड् (ओलडि) १०।९]	गर्ध् (गर्ध) १०।१२६
[कण्ठ् (कठि) १०।२९४]	गर्ग (गर्ग) १०।३५१
कत्र (कत्र) १०।३५८	गर्ह (गर्ह) १०।२९२
कर्त् (कर्त्) १०।३६८	१ गल् (गल) १०।१५८
कर्त् (कर्त्) १०।३५८	गुप् (गुप) १०।२४०
कर्त्र (कर्त्र) १०।३५८	गूर् (गूरी) १०।१६२
१ कल् (कल) १०।६८	[गृ १०।१७३]
१ कल (कल) १०।३१२	ग्रह (ग्रह) १०।३४३
कालोड (कालोडित) १०।३८९	१ ग्रथ् (ग्रथ) १०।२६७
किल् (किल) १०।६९	ग्रस् (ग्रस) १०।२१६
कुश् (कुशि) १०।२३०	घट् (घट) १०।२२९
कुस् (कुसि) १०।२२९	१ घट् (घट) १०।९१
कुण (कुण) १०।३३९	१ घर् (घर) १०।१०९
कुण्ड् (कुठि) १०।५०	१ घृप् (घृषिर्) १०।१९४
कुद् (कुद) १०।६	१ घृ १०।११०
[कुन्द्र (कुद्रि) १०।६]	चण्ड् (चडि) १०।५०

चप् (चप) १०।१८

१ चम्प् (चपि) १०।१८

१ चच् (चर्च) १०।१८

चह् (चह) १०।१८ }

चह (चह) १०।३३ }

१ चित् (चित) १०।१४३

चीक् (चीक) १०।२७०

चीर् (चीव) १०।२४३

चुक्क् (चुक्) १०।६०

चुह् (चुह) १०।२४

चुण्ड् (चुडि) १०।११९

चुम्प् (चुवि) १०।१४

चुर् (चुर) १०।१ यौ वा -हि

चूण् (चूण) १०।१०१

चूर्ण् (चूर्ण) १०।१०१

चृत् (चृत) १०।२६९

चृप् (चृप) १०।२७९

च्यु १०।२०६ }

च्युस् (च्युस) १०।२०६ }

१ छद् (छद) १०।४१ }

१ छद् (छद) १०।२७२ }

१ छद (छद) १०।३८१

१ छन्द (छदि) १०।४३

१ छद् (छद) १०।५३

[छिद्र (छिद्र) १०।३६८]

१ छृत् (छृत्) १०।७७

छृत् (छृत्) १०।२६०

छृप् (छृप) १०।२७०

१ छृत् (छृद) १०।३८०

जम् (जसि) १०।१८८

१ जम् (जम) १०।१८४

१ जाम् (जमि) १०।१८८

[जल् (जल) १०।१०]

१ जस् (जस) १०।१३१

१ जस् (जम) १०।१८६

जुह् (जुचि) १०।२२८

जुर् (जुउ) १०।१८२

१ जुप् (जुप) १०।२८८

१ जप् (जप) १०।८६

१ जा १०।२०

जि १०।२६८

१ ज्क् (जकि) १०।९८

जम्प् (जपि) १०।१३६

१ जम्प् (जपि) १०।१३६

जम्प् (जमि) १०।१३६

जिप् (जिप) १०।१३८

जिम्प् (जिपि) १०।१३८

१ तस् (तसि) १०।१६७

तद् (तट) १०।४३ (१। हि)

१ तद् (तड) १०।४२

तन् (तनु) १०।२८७

१ तर्क् (तर्क) १०।२५१

१ तिज् (तिज) १०।११२

[तिप् (तिप) १०।१३७]

तिल् (तिल) १०।७२

तुज् (तुज) १०।३२

तुज् (तुजि) १०।२९

तुज् (तुजि) १०।२८४

तुम्प् (तुपि) १०।११७

१ तुल् (तुल) १०।६३

१ तृप् (तृप) १०।२६९

१ तस् (तस) १०।२१७

तुद् (तुड) १०।१६७

दश् (दणि) १०।१४५

दस् (दसि) १०।१६६

दह् (दहि) १०।१२८

दम्प् (दमि) १०।१३७

१ दल् (दल) १०१२१९
 दस् (दस) १०१४१
 [दस (दस) १०१३८३]
 ढिव् (ढिउ) १०११७४
 ढप् (ढप) १०१२७०
 ढम् (ढम) १०१२६४
 ढभ (ढभी) १०१२७१
 १ धू (धूज्) १०१२८२
 धूश् (धूण) १०१९९ }
 धूष् (धूष) १०१९९ }
 धूस (धूस) १०१९९ }
 वृ १० [११९४']
 वृष् (वृष) १०११७२
 ञस् (उञस) १०१२१४
 १ ध्वन (ध्वन) १०१३२६
 १ नट् (नट) १०११२
 नट् (नट) १०१२५३
 नट् (नड) १०११२
 नट् (नड) १०१२६२
 १ नद् (णद) १०१२४९
 निवास (निवास) १०१३३२
 १ पत् (पट) १०१२२०
 पण्ड् (पडि) १०१८०
 पण्ड् (पडि) १०११३२
 १ पत् (पत) १०१३०८
 १ पद (पद) १०१३४२
 पश (पश) १०१३०९ }
 पष (पष) १०१३०९ }
 पिस् (पिसि) १०१२५३
 पिज् (पिज) १०१३३
 [पिस् (पिस) १०१३२]
 पुट् (पुट) १०१२२१
 १ पुट् (पुट) १०१३१६
 पुण (पुण) १०११०२

पुण्ट् (पुटि) १०१२५७
 १ पुष् (पुष) १०१२१८
 पुस्त् (पुस्त) १०१९७
 १ पूज् (पूज) १०११०२
 १ पूर (पूरी) १०१२७४
 १ पूण् (पूर्ण) १०१९५
 पूल् (पूल) १०१९५
 १ पृ १०११५
 १ पृच् (पृच) १०१२५०
 १ प्रथ् (प्रथ) १०११९
 १ प्री (प्रीज्) १०१२८३
 बह (बहि) १०१२३८
 १ बव् (बध) १०११४ }
 १ बध् (बन्ध) १०११४ }
 बह् (बर्ह) १०११२४
 [बल् (बल) १०१८९]
 १ बुल् (बुल) १०१६६
 [बुस्त् (बुस्त) १०१५५]
 ब्रीस् (ब्रीस) १०११२३ }
 ब्रूस् (ब्रूस) १०११२३ }
 भञ्ज् (भजि) १०१२५३
 भन्द (भदि) १०१७९
 १ भर्त्स् (भर्त्स) १०११५०
 १ भल् (भल) १०११६९
 १ भाज (भाज) १०१३३३
 १ भूप् (भूष) १०११९७
 भृण् (भृशि) १०११५९
 [मह् (महि) १०१२३९]
 १ मण्ड् (मडि) १०१५१
 १ मद् (मद) १०११७३
 १ मन् (मन) १०११७७
 मर्च् (मर्च) १०११०८
 १ मह (मह) १०१३१४
 १ मार्ग (मार्ग) १०१२९३

[माज् (मार्ज) १०।१०९]
 [मी १०।२७४]
 ? मुच् (मुच) १०।२१५
 मुद् (मुट्) १०।२१३
 मुल् (मुल्) १०।६७
 ? मृज् (मृजृप) १०।२९५
 मृण्ट् (मृडि) १०।१२४
 ? मृष (मृष) १०।२९६
 मृप (मृप) १०।२९६
 म्लभ् (म्लभ) १०।१२६
 म्लेच्छ् (म्लेछ) १०।१२२
 ? यत् (यत्) १०।२०३
 ? यु १०।१७८
 ? युज् (युज) १०।२५७
 युज् (युज) १०।१७८
 रह् (रहि) १०।२६१
 ? रह (रहि) १०।३०५
 रघ् (रघ) १०।२०१
 रङ्ग (रघि) १०।२३५
 ? रच (रच) १०।३११
 रस (रस) १०।३७६ नाधा-ङि)
 ? रह् (रह्) १०।९३
 ? रिच् (रिच) १०।२६६
 रश् (रशि) १०।२५३
 रस् (रसि) १०।२५४
 रुट् (रुट) १०।१३३
 रुट् (रुट्) १०।२२२
 रुट् (रुठ) १०।१३३
 रुट् (रुठ) १०।२४८
 ? रुप् (रुष) १०।१३१
 ? लभ् (लक्ष) १०।५ }
 ? लभ् (लक्ष) १०।१६५ }
 लग् (लगा) १०।२१०
 [लङ् (लधि) १०।२३६]

लज् (लज) १०।१०
 लज (लज) १०।२६१
 लङ् (लजि) १०।२२
 लङ् (लजि) १०।२२६
 लङ् (लङ्ग) १०।३६४
 [लट् (लट) १०।७]
 लण्ट् (लटि) १०।२१, २
 [लभ (लभ) १०।३१२]
 ? लल् (लठ) १०।१६
 [लश् (लघा) १०।१९६]
 [लप् (लप) १०।१९६]
 ? लस् (लस) १०।१८७
 लाभ (लाभ) १०।३१२
 [लिङ्ग (लिगि) १०।२१२]
 ली १०।२६२
 लुङ् (लुजि) १०।२१
 लुङ् (लुजि) १०।२२७
 लुट् (लुट्) १०।२२३
 लुण्ट् (लुण्ट) १०।२६१
 लुण्ट् (लुण्ट) १०।२६१
 लुम्भ् (लुभि) १०।११६
 ? लोक् (लोक्) १०।२४७
 ? लोच् (लोच) १०।२४८
 ? वच् (वच) १०।२९१
 ? वज् (वज) १०।८०
 ? वङ् (वन्तु) १०।१७१
 वट (वट) १०।३०३
 वट (वट) १०।३६०
 वण्ट् (वटि) १०।४९
 ? वण्ट (वटि) १०।३६२
 वण्ड् (वडि) १०।६९
 ? वट् (वट) १०।२८८
 ? वन् (वन) १०।२७७
 ? वर (वर) १०।२९८
 ? वध (वध) १०।११४

[वल्क् (वल्क) १०।३५]

वन्धूल् (वन्धूल्) १०।३२८

वल्ह् (वल्ह) १०।२३३

[वस (वस) १०।३८५]

१ वा १०।३२९

१ विष्ल् (विष्) १०।२४२

१ विट् (विट) १०।१७६

१ विप् (विप) १०।१३८

विट् (विल) १०।७१

विक् (विक) १०।१५१

विष्क (विष्क) १०।८३

[उक् (वुक्) १०।१७२]

१ वृ (वृज्) १०।२६४

वृह् (वृह) १०।२३१

१ वृज् (वृजी) १०।२६३

[वृत् (वृत्) १०।१०३]

वृत् (वृत्) १०।१०३

१ वृप् (वृप) १०।१७२

व्यप (व्यप) १०।९४ }

व्यय (व्यय) १०।९४ }

व्यय (व्यय) १०।३७७ }

[व्यय (व्यय) १०।३७७]

[व्युन्द (व्युदि) १०।९४]

१ व्रज् (व्रज) १०।८०

गट् (गट) १०।१६०

शट् (शट) १०।२७ }

गठ् (शट) १०।१०४ }

गट् (शट) १०।१६० }

गठ (शट) १०।३०० }

१ गम् (गम) १०।१६४

गल् (गल) १०।१६०

[शार (शार) १०।३१५]

शीक् (शीक) १०।२५५

[शीक् (शीक) १०।२७६]

शुक्ल् (शुक्ल) १०।८४

शुठ् (शुठ) १०।१०४

गुण्ट् (गुण्टि) १०।१०५

१ शुन्व् (शुध) १०।२८०

१ शृब् (शृध) १०।२०२

१ श्रण् (श्रण) १०।४२

अथ् (अथ) १०।१३

१ अथ् (अथ) १०।२७३ }

१ अय (अय) १०।३१७ }

अथ् (अथ) १०।२७३

[अन्थ् (अय) १०।२८४]

१ श्लिष् (श्लिष) १०।३८

श्वट् (श्वट) १०।२८ }

श्वठ (श्वठ) १०।२०१ }

श्वण्ट् (श्वण्टि) १०।२८

श्वर्त् (श्वत) १०।८५

श्वल्क् (श्वल्क) १०।३४

श्वेत (श्वेत) १०।३८७

सम्भ् (सम्भ) १०।२१ }

साम्भ् (साम्भ) १०।२१ }

सार (सार) १०।३१५

सुड् (सुड) १०।२५

१ सूद् (सूद) १०।१८५

सु १०।१०९

१ स्तन (स्तन) १०।३०६

[स्तिप् (स्तिप) १०।१८१]

स्निट् (स्निट) १०।३६

स्पुण्ड् (स्पुडि) १०।४

स्फिड् (स्फिड) १०।१००

स्फुण्ट् (स्फुण्टि) १०।४

स्फुण्ड् (स्फुडि) १०।३९

स्मिट् (स्मिट) १०।३६

स्यम् (स्यम) १०।१६२

१ स्वद् (स्वद) १०।२५६

स्वर्त् (स्वर्त) १०।८५

हिष्क् (हिष्क) १०।१५४

हृप् (हृप) १०।११८ }

हृप् (हृप) १०।११८ }

इति १६९ धातव ।

साक्षादुपयोजिताना ग्रन्थानां सूची

- १ अभिधान अनुशीलन—डॉ० विद्या भूषणविभु । die Kunde des Morgenlandes)
- २ अभिधानचिन्तामणि --हेमचन्द्र । १६ (न्यू) चमन ग्लिन्कोश —(१५ स)
- ३ अमरकोश (क्षीरस्वामिभानुजितीक्षित योष्टीकाभ्या सहित) १७ वातुपरिशिष्टम्—बाल्यम् द्वाद्द हिन्दी ।
- ४ आख्यातचन्द्रिका—भट्टमल्लरचिता । १८ वातुप्रतीप —मैत्रेयरभितरचित ।
- ५ Indogermanisches Etymologisches wörterbuch— (Julius Pokorny) १९ वातुमञ्जरी (श्रीकाशीनाथकृता) चालास त्रिदिग् सप्तान्ति, १९१५ ई० ।
- ६ कविकल्पद्रुम (बोपदेवरचित) । पृ० १९५६ इ० । २ वातुवृत्ति —मेसूर, १९०० इ० ।
- ७ कश्मीरीयभाषाकोश —सरजाजप्रियमन म० म० मुकुन्दरामशास्त्रिभ्या संपादित वातुवृत्ति —चोखम्बाकामीरीज, गाराणमी, १९३६ ई० ।
- ८ कामसूत्रम् (जयमङ्गलकीसहितम्) २१ (निघण्टु)—निघक्तम् (दुर्गाचाय देवराजयजुगीकासहितम्)
- ९ काशिका २२ नैपधमहाकाव्यम् (प्रकाशटीकासहितम्)
- १० क्रियारत्नसमुच्चय २३ पञ्चतन्त्रम्—रोमगजश्रीकृष्णनाम— १९२३ ई० ।
- ११ क्षीरतरङ्गिणी—डा० ब्रूनोलीविश सम्पादिता, १९३० ई० । २४ पञ्चाग्री ईंग्लिशकोश ।
- क्षीरतरङ्गिणी—युधिष्ठिरमीमामकसम्पादिता, २०१४ सवत् । २५ पद्मपुराणम् (मनसुखगयमोगप्रकाशनाम्)
- १२ गुर्जरभाषाकोश — नवभवाप्रकाशन मदिदरम , अहमदाबाद, १९४९ ई० । २६ पादअसदमहणयो—कार्त्तिकता, १९२८ इ० ।
- १३ चान्द्रव्याकरणम्—ससूत्रोणादिवातुपाठम् —डा० ब्रूनोलीविश सम्पादितम्, १९०२ इ० । २७ पात्री ईंग्लिशकोश (पी० गी० एम०) ।
- १४ जनल् अमेरिकन ओरियण्टल सोसायटी २८ पालीधानपाठधातव —एम० एम० १२ (पृ०) ।
- १५ जर्नल इन्ड्यू० जेड० के० एम० (=Wiener Zeitschrift fur 29 Vergleichendes wörterbuch Indogermanischen sprachen herausgegeben und bearbeitet (Alois walde)

- ३० गरुडार (श्रीलीलागुग्गचिता नेयटीका) मुम्बापुरी, १९०२ ई०।
- १ प्रमङ्गपारिजातम्—गीचेतनसंरचितम् वाल्मीकीय रामायणम् (गीताप्रेस
(नेत्राडीप्राप्तभाषा सस्करणम्)
सम् ।
- २ प्रयोगिकमन्त्रत ईरिन्कोन वैदिकपदानुक्रमसोप (विश्वगुणास्त्रि
ग्रामनगिराम सम्पादित) ।
- (जाटे) कृत ।
- ३२ बृहच्छन्दे दुर्गेग—वारणमेयमन्त्रतत्रिश्च १९ नैयाकरणसिद्धांतकौमुदी (तत्त्वबोधिनी
विद्यालय, १९२० ई० । सहिता) नि०
सा०, १९२९ ई०।
- ३४ मट्टिकांयम् (जयमङ्गलटीकासहितम्) । ५० शब्दकल्पद्रुम (राधाकान्तदेवविरचित) ।
- ३५ मनुस्मृति (मन्वेगीकासहिता) । ५१ शिशुपालवधम् (सर्गङ्कषासमेतम्) ।
- ३६ महाभारतम् (नीलकण्ठीयटीकासहितम्) ५२ श्रीमद्देवीभागवतपुराणम् (म० रा० मो०
पूजा, १९२३ ई० । सस्करणम्) ।
- ३७ महाभाष्यम्—म० म० गिरिधरराम ५३ सस्कृतवातुपाठाना वातुसूची—म० रा०
चतुर्दसम्पादितम् । पसुले ।
- महाभाष्यम्—निर्णयसागरमुद्रितम् । ५४ सस्कृतभाषा—टी० बरो ।
- महाभाष्यम्—गुरुप्रसादसंपादितम् । ५५ सस्कृतवर्तखुप (ऑत्तो—बाथलिङ्क
सम्पादित०)
- ३८ मॉनियरविलियमस्य सस्कृतकोश । ५६ सस्कृतव्याकरणम्—हिन्नी ।
- ३९ मार्कण्डेयपुराणम् (मनसुतरायमोर ५७ सरस्वतीकण्ठाभरणम् (व्याकरण भोज
प्रकाशनम्) रचितम्) ।
- ४० मुण्डारी ग्लिष्कोश—पी० पल० ५८ सुश्रुतम् (डल्हणाचार्यस्य निबन्धसंग्रहा
मणीद्रभूषणभा रयव्याख्यामहितम्)—निर्णयसा०
दुरिसम्पान्ति । मुम्बापुरी, १९३८ ई० ।
- ४१ यगस्तिलकचम्पू—सचिद्रिकाव्याख्या । ५९ स्कन्दपुराणम् (म० रा० मो० सस्करणम्)
- (निर्णयसागरमुद्रिता) ६० फाल्गुन्यचम्पू—ज्ञानसुन्दर्या कविरत्ना
मुम्बापुरी, १९१६ ई० । भिरानया रचिता ।
- ४२ गुणशमहाकांयम् (मञ्जीनीसहितम्) कुम्भघोणम्, १९०६ ई० ।
- ४३ Radices linguae Sanskrit (N L Westergaard) ६१ हितोपदेश—श्रीकृष्णदासगङ्गाविष्णु,
(N L Westergaard) कल्याण—मुम्बापुरी,
१९७९ सवत् ।
- ४४ लिङ्गपुराणम् (म० रा० मा० सस्करणम्) ६२ हिन्दीशब्दसागरकोश (श्यामसुन्दरदास
४५ वाक्यपदीयम् (प्रकीर्णटीकामहितम्) । सम्पादित) ।
- ४६ वाचस्पत्यम् (कोश) ।
- ४७ वाल्मीकीय रामायणम् (तिलनीकासहि ६३ हिन्दीशब्दसागरकोश (श्यामसुन्दरदास
तम्)—निर्णयसा० । सम्पादित) ।

मरस्वतीभवनपुस्तकालयस्थहस्तलेखधातुपाठाना मूची

रु—धातुपाठ	२७९१,३	च—धातुपाठ	३१०९०
ग—धातुपाठ	३१०१६	उ—धातुपाठ	३११७४
घ—धातुपाठ	३१०४०	ज—धातुपाठ	३१२६०
ङ—धातुपाठ	३१०४६	झ—धातुपाठ	३१२९६

